پەیماننامەی لۆزان.. سەد ساڵ دابڕشکاریی و بندەستی!..

شەفیقی حاخی خدر

لە نزیکبوونەوەی سەدیەک بەسەر مەرکردنی پەیماننامەی لۆزاندا، دیارە قسەیەک، یان باشتر وایە بڵێین ترسێک لەنێو تۆزی هەشنبیران، نەخاسمە سیاسیەکان پەیدابووە، گوایە دوای سەد ساڵ لە هەکەکوتننامەکە مەترسییەکی گەورە بە هەڕەشانەوەی هەیە، کە لەگەڵ خەیدا لەکەوتیەکی دژوار بەسەر ناوچەکەدا دێنێ و ئاوەڕی پێی دەگوترێ میساقیی میللی گەورەی تورکیا هەڕەوەی بەرەو واقیعبوون وەردەگرێ و بەشێکی زۆر لە هەژهەژاتی ناوین، لەنوێشیاندا بە شێوەکەی دەستنیشانکراو، کوردستانی باشوور، یان ویلایەتی موسڵ وەک جارانی بەرێ بکەوێتەوە بن جڵەوی تورکیا. بەڵێ هاتنەوەی سەبەری شوومی دەوزمەکە لەئان و ساتدایە!

ئاوەڕی هاستی بە ئێم گوایەیە بگوترێ کەمەک بەگوبەندی قانوونی و سیاسییدا بە بنەمایە. بەداخەوە ئێم ترسە وایلهاتووە دوای ساهێکی دیکە وا لە تورکیا بکا، ببێتە دەوڵک، کوردستان قووت بدا، وەک ئاوەڕی هەساریەکی گەورە یەکێکی لەخێی بچکۆلەتر هەڵلوشێ.

ئاوەڕی هاستی بە سەرەتای سەدەی هابردوو بە کەمەک هوواوی گرنگ و چارنووسساز ئاوس بوو، بە شێوەیەک نەخشەی هەژهەژاتی ناوین و هەندە هەڕەمی دیکەی جیهانی لە ئەوروپا سەرلەنوێ داشتووە. هەبەتە لەنێو ئەو هەموو هوواوە گرنگانە، کە تاهاددەیەک وەک دەرچەیەکی هەژانی نەوخەیی بوو لە هەژهەژاتی ناوەڕاست و سەرلەنوێ داشتنەوەی دەوڵەتی تورکیا بوو، ئەمەشیان زیاتر لە هەکەکوتننامەی لۆزانەوە بەرجەستە بوو.

بە ئاوەڕی لەم پەیماننامەیە، یان بە جەڕەکەی دیکە لەو هەکەکوتننامەیەی نێوان هەزە براوەکانی دوای جەنگی جیهانی و دوای زنجیرەیەک لە پەیماننامە و هەکەکوتننامەی نەودەوڵەتی و دووقۆڵی هاتنەئارا لە لایەک و ئەو هەزە سەرهەدەڕەی لەسەر ئەرزی واقیعی تورکیا و لە جەهەواری دەوڵەتی خەلافەتی عوسمانی جیپێی خێی قایمکرد، کە تورکیای نوێ بوو، یان وەک دەگوترێ تورکیای ئاتاتورکی دامەزرێنەری هژمەنیەکە بوو هاتە کایە. هەر بۆیە ئێم پەیماننامەیە زۆر گرنگ بووە، گرنگیەکەشی لە ئەنجام و بەرکەوتەکەیدا بووە، بۆی مەرەک بوو بە نەوچاوانی ئەو نەخشە و

پلانانی لە لایەن هێزە کابرا کان لەو سەردەمدا و لە میانەی جەنگ و پێنج ساڵی دوای جەنگەکەش لە ئارادابوو، سا بەوەی ئامانجیان بەدیهێنابێ یان هەر هێندەکیان بەدیهێنابێ، یاخود بەدیان نەهێنابێ، بەم جۆرە ئافرێدەکردن و داننان بوو بە قەوارە و دەخی یەکلابووەوەی دوای جەنگ، هەر بۆیەشە ئێستا وا خەریکە تەمەنی ئەم پەیماننامەیە خەی لە یەک سەدە بدا. بە تێگەیشتن لە بایەخی ئەم پرسە مەزنە، کە بگومان لە خوا و لە کلێردار بەرنەبێتەوە، بەکەو پاشاخانی خەی هەیە، پاشخانەکەشی بە گوڕەی ووداو و پێشهاتە خراپ و گرنگەکان هەر لەسەرەتای سەدەوە دەستی پێکردبوو. خۆ ئەگەر وردتر بین، ئەوا هەر لەگەڵ هەڵگیرسانی بەرەی ئاگری یەکەمین جەنگی جیهانییەوە دەستی پێکرد و بە کۆنگرەی لەزان کۆتایی پێهات کە ئەو ڕێککەوتننامە پڕ لەمشتومڕ و مقەمقەیەی لێکەوتەوە. ئاخر هەر بەگەی یەکەمی پێشکێی ڕێککەوتننامەکە و دوای ئەوەی هەردوو لایەنی یەکەمی ڕێککەوتننامەکە باس دەکا، کە هەریەکە لە دەوڵەتەکانی بریتانی، فرەنسی، ئیتالی، ژاپۆن، گریک، ڕۆمانیا و سرب و کروات و سلۆڤانیا بوو لە لایەک و لە لایەکەی دیکە تورکیا بە تەنیا… هەر لەوە ڕێککەوتننامەکە دەق دەڵێ: "لەسەرەکی دیکەوە تورکیا؛ کە یەکانگیر بووە و هیواش وەهایە دوا چارەسەری دەخی جەنگیی بە کە لە ١٩١٤وە لە ڕۆژهەڵات بەرپابووە." لەردا زەقوزەپ دوو لای ڕێککەوتننامەکە بە نوێنەرایەتی دەوڵەتەکانیانەوە کراوە، کە پیشتر لە ڕێککەوتننامەکانی پێشتر بەتایبەتیش سیڤەر، کە دواتر وردتر باسی دێت، ئەم دەخە نەبووە، هەم تورکیا دەوڵەتێکی خاوەن سەروەری یەکانگیر نەبووە، هەم گەلی بەدەوڵەتیش وەک قەوارەیەکی نافەرمی نادەوڵەتییانە بەشداربوونە و ڕۆیان تێدا هەبووە و باسیان کراوە، ئەرمەن و کورد دوو نموونە بوون، هەرچەندە لەبارەی کوردەوە نوێنەرایەتییەکە نەگەیشتبووە ئەو ئاستە دانپێدانان و فەرمییەی ئەرمەنەکان هەیانبوو.
بەڵێ چارەسەرییەکە وەها کۆتەوە، بەڵام پرسیار لەردا ئەوەیە بە وەهای لێهات؟ باشە سەرەنجام و چارەنووسی ئەو ڕێککەوتننامە نەخودەوڵەتی و دووقەڵییانەی کاتی جەنگەکە و دوای جەنگەکە بەچی گەیشتن.
یەکەمین جەنگی جیهانی کە بە جەنگە مەزنەکە ناسراو بوو لە ئاخروئاخری تەممووزی ١٩١٤دا لە نێوان هێزەناوە (ئاڵمان، نەمسا و مەجەر، بولگاریا و دەوڵەتی عومانی) هێزی هاوپەیمان (بریتانیا، فرەنسا، ڕوسیا، ئیتالیا، ڕۆمانیا، کەنەدا، ژاپۆن و بە درەنگەوە وەاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا) هەڵگیرسا. لەبەر ئەوەی پێشتر هێزی ئیستعماری بریتانیا هیندستان و کەنداو و خواروو ئێران و میسری

داگیر کردبوو، فرەنسا لە ئەفریقا و ئیتالیاش لە باکوری ئەفریقا، ئیدی لەگەڵ جەنگەکەدا چاویان لە ناوچە و هەرەمی زیاتر بڕیبوو، لەسەرووی هەموشیان بریاتا و فرەنسا و ڕوسیا چاویان بڕیبووە ئەو خاکانەی کەوتبوونە ژێرە قەڵەمڕەوی دەوڵەتی عوسمانی. ئاخر لەمڕۆ بوو بریتانیا بە نیازی ئاسایشپارێزی ڕێگای گەیشتن بە هیندستان نەخشەو پلانی داکشا، دواتریش لەگەڵ دەرکەوتنی بەهای شلەی نەوت بە کەشتیگەلەکەیان و لەسەر داسپاردەی ئەدمیرالییان، چاویان لە کانە نەوتەکان بڕی، ئەوەی دەکەوتە سەر ڕێگای گەیشتنیان بە هیندستان، کە پارێزگا باشوورییەکانی ئێران و کەنداو و کانە نەوتییەکانی میزۆپۆتامیا (ویلایەتی موسڵ) بوون.

جەنگ بە شێوەیەکی گشتی لە دوو بەرەو گەرم بوو، بەرەی ئەوروپا و بەرەی ڕۆژهەڵات (واتە بەرەی ڕۆژهەڵاتی ناوین). بەرەی یەکەمیان داستخە هێزەکانی هاوپەیمان ووبەووی ئالمان و هاوپەیمانەکانی بوونەوە، لەوە قورسایی جەنگەکە زیاتر لەسەر شانی فرەنسییەکان بوو، هەبەتە باری جیاسیاسییەکە تەوگلانەکەی ووونتر دەکردەوە، هەر ئەمەش بوو کاری کردە سەرچنینەوەی بەروبوومی شارەکە لە دوای کەتاییهاتنی جەنگ، بەوەی فرەنسا لەبەر بەرەی ڕۆژهەڵاتی خەی نەیتوانیبوو وەک پێویست بەشداری لە شارەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوین لە دژی عوسمانییەکان بکا، بەم پێیە دەستکەوتەکانی لەچاو بریتانیاوە کەمتر بوون، وەک دواتر لە هەموارکردنەوەی و دەستکاریکردنی ڕێککەوتننامەی سایکس-پیکەوە دەرکەوت. هەرچی بەرەی ڕۆژهەڵات بوو واتە بەرەی ئاسیا و ڕۆژهەڵاتی ناوین، قورسایی شارەکە زیاتر لەسەر شانی هێزە سەربازییەکانی بریتانی و ڕوسکان بوو. لەکەوتشی لەسەر ڕێککەوتننامەکان هەبوو.

دوای سارەک لە جەنگەکە، سەرداوی بەزین و شکستی بەرەی ئالمانی و عوسمانی بەدەرکەوت، بەتایبەتیش عوسمانییەکان، چونکە زۆری نەخایاند لەماوەی سێ ساڵی یەکەمی جەنگەکەدا بریتانیا و ڕوسیا دەستیان بەسەر زۆرینەی ناوچەکانی باکووری ئێران و عەرەبستان و شام و عێراق و بەشێکی زۆری باشووری تورکیای ئێستادا داگرت. چاوتێبڕینی بریتانیا بەوەدا زۆر بەدەرکەوت، لەدوای ئاگربەستی مەدرەس و کەتاییهاتنی جەنگیشەوە کەچی لەشکرکێشییەکەی نەوەستا تا تەواوی ویلایەتی موسڵی لە بەشی باکووری مێزۆپۆتامیادا داگیرکرد، هەرچەندە بیانوویەکی دەستبەسەرداگرتنی شوێنە ستراتیژی سەربازی بوو، بەڵام دیاربوو مەرامی دیکەش بە کردەوەکە پەشنەڕە بوون.

هەر زوو هێزە داگیرکەرەکان چ لەنەو خەیان چ لەگەڵ ئەو نەتەوانەی دەستیان بەسەر خاکەکەیاندا گرت کەوتنەخە بە ئەوەی کەمەک ڕێککەوتننامە بە حاڵەتی دوای جەنگ بخەن. تەداروکی ئەم

ککوتنامانە بەسەر دوو جۆر دابەش دەبن:
یەکەمیان هەڵە داگیرکەرکان لەناوخۆیاندا کوتنە ناوەڕۆ و گفتوگۆ و ککوتن، کە لە ئەنجامدا کار گەیشتە کێشەی لۆژان، ککوتنامەکەی سایکس-پیکۆ، سانیمۆ، ککوتنامەی لویدجۆرج-کلیمەنسۆ، کێشەی ئاشتی لە پاریس و سیڤەر ککخران و مەرکران.
دووەمیشیان: بریتانیا بەپێی گورجوگۆی لە هەوەتەقلای خۆیدا بوو تا لەگەڵ نەتەوە باشدەستەکانی ئاو خاکانی دەستی بەسەرداگرتن یان بێنیازبوو دەستیان بەسەردابگرێ و پێشتر کوتبوونە بن کەفی دەوڵەتی عوسمانی، لەگەڵیان ککبکەوە و ەوشک بە دوای قەناغی جەنگ بهێنێتە کایە. خۆ ئەگەر ئەم تەداروکە بگۆڕێ قانونی نەبوونەتی نەچووبێتە بن باری و ناسنامەی ککوتنامەی نەبوونەتی، چونکە لایەکیان قەوارەی سیاسی دەوڵەتی نەبوو، بەڵام هەرچەندێک بە ککوتنامەی دووقۆڵی ناسراون، یان هەر هیچ نەبێ بەڵگەنامەیی زلهێزێکی وەک بریتانیا. نموونەی هەرە زەقیش بریاتانی و عەرەب، دەقاودەقتر نامە و نامەگۆینووسی مەکماهون-حوسێن بوو؛ واتە ئووسی لەنوان کەمسیاری باڵای بریتانیا لە میسر و حوسێنی کوڕی عەلی شەریفی مەککە لە حیجاز بەسترا. دواتر ئاو لەیەکتگەیشتنەی لەگەڵ کوشکانی ئاودا کرا، بەتایبەتیش لەگەڵ فەیسەڵ و عەبدوڵڵا. هەروەها لەسەرتاوە هاوکێکی لەیەکتگەیشتنیش لەنوان هەزی بریتانی و کورد (شێخ مەحمود) هەبوو، لە بەداخەوە درێژەی نەکێشا و سەرینەگرت. بەدەر لەمە بریتانیا بەڵێنی بە زایەنیزمە جووکانیش دا نیشتمانێکی نەتەوەیان بە لە فەڵەستین دابمەزرێنێ، ئووسی بە بەڵێنی بلفەر یان بە جانامەی بلفەر ناسرا. لەرەدا مادام باس لە نامە و بەڵێنی بریتانیا بە عەرەب کرا و ئاماژەش بە شێخ مەحمود کرا، هەقە ئەم پرسە زیاتر تاوتوێ بکرێ. زەر جار دەگوترێ، بەڵێ بریتانییەکان هەر لە سەرەتاوە لەگەڵ ئاودا نەبوون کە هیچ شتێک بە کورد نەکەن واک ئووسی بە عەرەبیان کرد، ئەدی ئاوە نەبوو دوو دەوڵەتیان بە کوانی حوسێن دروستکرد، کەچی دژی شێخ مەحمود وەستانەوە و بریندارییان کرد و دواتر بە بریندارکی گرتیان و زیندان و پاشان تاراوگە و دواتر لەبوردن و هەنانەوە... بە کورتی ئەم نەوانەی ئینگلیز و شێخ مەحمود هیچی لە شین نەبووە. هەرچەندە ئاوە ڕاستە کە هاویری ئەم باسە ئاو زەر هەڵەدەگرێ و هەر بە حوکمدانیکی سەرپێی ناکرێ و هەقیش نییە هەستوسۆز ڕۆڵی یەکلاکەرەوەی تەدا ببینرێ. هەقە وردتر بە چاویلکەی سەردەم و بەرژەوەندییەکانی ئاوکات لێی بڕوانین.
بە ئەم مەبەستەش پێویستە بەدوای هەڵوەزنینی سەرداوکاندا بێین. ئیدی لە دووتوێی ڕاوکان و ککوتنامە ئاشکرا و نهێنییەکان و

لەکوتەی دوای جەنگ، ئاستییەکان بە شێوەیەکی دیکە بە کەسی توژەر دەنە گۆڕ. جەگەی خەیاتی بەدوایداند بچین.
جارێ لە پەشێوە دەبە ئێوە بگوترێ ئێوەی بە عەرەب، نەخاسمە ئێوەی بە ماڵباتی حوسەنی کوەی عەلیی شەریفی مەکە کرا، هەر لە خۆا و خۆاتەک نەبوو بریتانیا لە بەر هەشیی چاوی عەرەب پێیانی بەخشیبە، بەکو راستییە مەژووییەکان سەلماندوویانە بە شێوەیەک لە شێوەکان پاداشتەک بوو لە بەرانبەر ئێو کارانەی ئێوان بە بەرژەوەندییەکانی دەوڵەتی بریتانیای مەزنیان کرد، چۆن؟
کاتەک بریتانیا زەر حەوجەی ئێوە بوو هەگای سرتاتیژی خێی لە میسر و هەڕەماتی ناوەاست بە هیندستان بە ئاسایشپارێزی لە دەستی خێدا بهێڵتەوە، کاتەکیش جەنگەکە هەگیرسا، تا گەورەی زاڵ لەناوچەکەدا، کە بایدابووە لای ئامان و چووبووە نێو هاوپەیمانتییەکەی، دەوڵەتی عوسمانی بوو، دەبووایە بریتانیا لە دژی عوسمانییەکان بجەنگە. بریتانیا تا ئاددەیەک لێو جەنگە و لە لای باکوور و هەژئاوای دەوڵەتی عوسمانییەوە بەتەنیا بوو، چونکە فرسا زیاتر بەبەرەی هەژهەلاتی خێی بە ئامانەوە سەرقاڵ بوو، ئیدی بریتانیا خواخوای بوو هاوپەیمانەکی بە پەیدا ببە، ئەگەر ناویخەیش بە باشتر تا بتوانە بەهێزەوە لە بەرانبەر هەزی عوسمانییدا بوەستێتەوە و یان هەرهیچ نەبە بەربەستەکی بە دروست بکا. بە ئەم کارەش بەحوکمی ئێوەی حوسەنی کوەی عەلی لە حیجاز پەگەیەکی دیینی و خۆاکی لە حیجازدا هەبوو، هەزکیشی لە بەدەویێکان (بەدون)دا هەبوو، باشترین داردەست بوو کە بریتانیا پەنای بە ببا، یان هەرهیچ نەبە هەوەکی بە بدا. ئێوە بوو ماکماهونی کەمسیاری باڵای بریتانیا لە میسر پەیوەندی پێوە بەست و ولە مەژووشدا بە نامە و نامەگۆێنەوەکانی ماکماهون-حوسەن ناوبانگی دەرکرد. هەر ئێویش بوو کەسەکی وەک لەرانسی بە نارد، سەرەتا بە هەواگریی و پاشان وەها کوتەوە کە لەرانس توانی بچێتە دەی عەرەبەوە و لە ناوەساتی بیابانەوە بە هاوکاری هەزی بەدووکانی شەریف حوسەن تەنگ بە عوسمانییەکان هەڵبچنە.
لەرەدا هەقە ئاماژە بە ئاستییەکی زەر جەوهەری بدەین؛ شەریف حوسەن لە بەرەنگاربوونەوەی لە بەرانبەر عوسمانییەکانادا هەیبوو، هیچ ئەمیر و سالارەکی جەنگی دیکەی نەتەوە خەجێیەکانی ژێر قەڵەمەڕەوی عوسمانی نەیبوو، ئێویش لایەنە ئێلداریێکەی بوو. لەگەڵ هەڵگیرسانی جەنگدا بابولعالی عوسمانی وەک دابی خێی و بە ئێوەی خۆکی بن قەڵەمەڕەوییکەی خێی لەدژی هاوپەیمانان کە بکاتەوە و بیانکاتە سووتەمەنی شەڕکانی، جاێی جیهاد و جەنگیی پیرەزی دا، ئەم جاەدانەشی تاەاددەیەک لەنەو گەڵ دواکەوتووکان بە چووسەر

لەنەویشیاندا کورد. لە بڕانبەردا ئینگلیز بەدوای شتێک، بەدوای کەسێکدا دەگەڕا کە ئەو تێلیسمە پیرۆزیەی خەلیفەی عوسمانی پووچەڵ بکاتەوە و بەڵگەی هەواداتی دینییانەی لەبن پێ دەربکێشێ. هەبەتە ئەوەی ملی دایبەزێ و بەڵاستیش هاتە مەیدان شەریف حوسێن مەزنی مەککە بوو، بەوەی ئەو هەم دەسەڵاتێکی دنیایی هەبوو، واتە حوکمڕانی ئەو بوو، هەم عەرەب و لە نەو عەرەبیشدا بە شەجەرەی بنەماڵەیی دەگەڕایەوە سەر پێغەمبەری ئیسلام و خەی بە قوڕەیشی دادەنا. بەم جۆرە ئەو هەواداتییە ئیلیتیەی ئەو هەیبوو، تەنانەت هیچ کامێک لە خەلیفەکانی عوسمانییش نەیانبوو. لەوەش هەر گەڕەدەستاتی شەریف حوسێن بەسەر مەککە و مەدینەدا دەگەڕیشت، کە بە سەرتاپای موسڵمانانی جیهان چەند پیرۆز بوو، ئاخر هووگەی حەجیی ساڵانەیان بوو. بەم جۆرە بە کەشکردنی بریتانیا عەرەب و لەنەویشیاندا شەریفەکانیان بە لای خەیان، پەیامێکیان نەوێک هەر بە عەرەب و گەلانی هەژەمەتاتی ناوین، بەڵکو بە سەرجەم موسڵمانانی دونیادا نارد، کەوا ئەوەی عوسمانییەکان جێیانداوە ڕاست نییە، جەنگەکە جەنگێکی دینیی خاچپەرستانە نییە.
خاڵێکی دیکەش، کە جەوهەری و کردەیی بوو بە هەزی شەریف حوسێن، دیارە بە یارمەتی بریتانیا، لە ڕێی ماکماهون و لەرانسەوە توانرا لە ١٩١٦دا لە نیمچە دوورگەی عەرەب و دواتریش پریشکێکی بە شام و عەراقیش پەیدا بێ، جوڵانەوەیەک سیاسی و ناپەیوەندی لەدژی عوسمانییەکان سەرپێ بخرێن، کە لە مەژوودا بە شۆڕشی گەورەی عەرەب ناوی دەرکرد، بەهۆیەوە توانیان حیجاز و پاشان نیمچەدوورگەی عەرەب لە تورک پاک بکەنەوە، پاشان بەرەو باکوور هەڵکشان تا ئوردن و شام، هەبەتە لەوە بە پاڵپشتی لەشکری بریتانییەوە بوو، توانییان لەم بەرەوپێشچوونەیاندا دیمەشقیش بگرن، بەگومان فەیسەڵی کوڕی حوسێن لەم هووداوانەدا ڕۆڵێکی هەرە چارەنووسسازی هەبوو. ئیدی سەرەتا وەک لە بەڵگەنامەگەلێنەوەکانی ماکماهون-حوسێن تەماشەکرابوو، دەبووایە دەوڵەتێکی پانوپۆڕی عەرەب هەر لە نیمچەدوورگەی عەرەب تا شام و عەراق و ئوردن و فەڵەستین بگرێتەوە و بە دەوڵەتی گەورەی عەرەب دابنرێ، کەچی بریتانییەکان بەڵێنەکەیان نەهێنایە دی، تەنانەت دوای ئەوەی بە لەشکری فەیسەل شام لە تورکەکان ڕزگار کرا و بە ماوەیەکی کورت وەک پاشای عەرەب لەوێ دانرا، لە دواتر بگرەی هەڵکەوتنامەکەی سایکس-پیکۆ، کە سەرەتا نهێنێ بوو، پاشان لەگەڵ شۆڕشی ئۆکتۆبەری ١٩١٧ی بەلشەفیکەکان و کشانەوەی ڕوسیا لە هەموو پێگەی سەرەتا و ناوەڕاستی جەنگی یەکەم، ئاشکرا کرا، دەبووایە بدرێتە فرەنسییەکان، ئەوەبوو فەیسەڵ و دەسەڵاتی عەرەب لەوە دەرکرا و

ەاونران، دواتر لەپاڵ حیجاز دوو شانشینی دیکەیان لە ئوردن و عێراق بە دروست کردن هەریەک لە عەبدوللا و فەیسەڵ لە کوانی حوسێنیان کردە پاشایان، پاشان ئاستی ووداوەکانی حیجازیش بە شێوەک تێشێنەی سەند، ئەوەبوو ماڵباتی ئاڵی سعود دەسەڵاتی حیجازیان کوتەوە بەردەست و حوسێنی کوڕی عەلی لێوە ەاونرا.
سەربردەیەکی خۆش و واتادار لە فەیسەڵ و چەرچل دەگێڕنەوە. دوای دەرکردنی فەیسەڵ لە شام، دیارە دەچێتە لەندەن و چەرچڵ دەبینێ، چەرچڵ ئەوکات وەزیری کۆلۆنیکان(موستەعمەرات) دەبێ. بەیەک دوو هەفتە بەر لە کۆنگرەی قاهیرەی ئازاری ۱۹۲۱فەیسەڵ بە جلێکی ناپیشچاو دەچێتە لای چەرچل، بەپێچەوانەی دابی خۆی هەمیشە بە جلی پشتەو پەرداخی خۆکیانەی خۆی بینراوە، چەرچل لێی دەپرسێ ئەدی کوا جلە کشخەکانت؟ ئەویش لە وەڵامدا دەڵێ هیچی نەما، نەجل ما نە حاڵ، چەرچلیش دێی دەداتەوە پێیدەڵێی، خەم مەخۆ عەبایەکی زەر کشخەترمان بۆ دانەوی. زەری پێناچێ کۆنگرەی قاهیرە بەیاری دروستکردنی دەوڵەتی عێراق لە هەردوو ویلایەتی بەسرا و بەغدا و پاشان موسل دەدا و فەیسەلیش دەکەنە پاشا بەسەریەوە.
لەسەردا پرسیارێک زەر بەجدیی دێتە پێشەوە، تەبەنێی ئەوەی بە شازادەی عەرەب هەڵکەوت، بە شازادەیەکی کورد هەڵدەکەوت؟ یان با بڵێین بۆچی دیکە بیربکەینەوە، ئایا میرێک یان دەستێپشتووەیکی کورد ئەو هەزەی هەبوو و بەرەنگاری تورکەکان ببێتەوە، یان لەوە تێدەگەیشت کە خەری تورکان ئاوابووە و ئیدی هەڤە پشتیان تێبکا؟ ەاستە سەرەتا نەوانی ئینگلیز و شێخ مەحمود هیوایەکی وەهای لە چاوەوان دەکرا، بەڵام زەری نەخایاند فیتی حەمزادەیی ئەزدەمیری تورک(شەفیق عەلی) لە ەواندز بەسەر شێخ مەحمود و ناوچەکە چ ئاژاوەیەکی نایەوە و چەن هەموو شتەکی دژ بە تورک لەبار برد.
ئەوەی ەاستی بێ کاتی خۆی کە مارک سایکسی گێدە و دیپلۆماتی ئینگلیز بە وەزارەتی کاروباری دەرەوەی وەاتەکەی لە وەڵامی ەاوژەکدا هەڵەک لەسەر لەم لە حەیفاوە بە نێو بیابان بەرەو هێڕهەڵات دەکشێ تا دەگاتە کەرکوک، دەبێتە بنەمای هەکەوتنێ پێ لە مقەمقەکەی هەککەوتنی دووقۆڵە نێوان بریتانیا و فرەنسا کە بە هەککەوتنی سایکس- پیکە دەناسرێ، بەوەی سەرخەتەکە بە فرەنسا و بنخەتیش بە بریتانیا. ئەم هەککەوتنێ بە دابەشکردنی میراتی پیاوە نەخۆش و دەڵاوەکەی عوسمانی بوو لە جەنگی یەکەمدا. هەبەتە لە سەرەتادا ەووسیاش بەشدار بوو بەڵام دوای شەڕشی بەلشەفیەکان لێیان هەگەڕایەوە، ئیدی هەککەوتننامەکە لە نهێنییەوە بووە ئاشکرا. ئەم هەککەوتنەی بە شێوەیەک لە شوەکان هێڕهەڵاتی ناوەاستی بەدەر لە ئێران خەتخەت دا و بووە دایکی هەموو

هەڵبژاردنی سەرۆکی ئەمریکا و کۆنگرێسی ئاشتی و سیڤڕی بەدواداهاتن تا کار گەیشتە دروستکردنەوەی تورکیا لە پەیماننامەی لۆزان.
وەنەبێ ئەم هەڵبژاردنانەی سایکس-پیکۆ وەک خۆی جێبەجێکرابێ، چونکە هەر زوو بریتانیا کەوتە تێگەیشتن لە هەڵبژاردنەکان و تێکۆشانی لە جێبەجێکردنەکەیدا بدزێتەوە، هەرهیچ نەبێ هەمواری بکاتەوە و دەستکاری ناوچەی هەڵەنگینەکانی بکا. ئاخر بریتانیا چاوی لە دوو شوێن بڕیبوو کە بەڵای ئەوەوە زۆر گرنگ بوون، یەکەمیان فەڵەستین و دووەمیشیان ویلایەتی موسڵ، کە بەگوێرەی هێشنووسی یەکەمی هەڵبژاردنەکە بوایە، ئەوانە دەکەوتنە سەر ناوچەی فەرەنسا.
لە میانەی جەنگدا، هەندێ جووداو هاتنە پێشەوە کە ڕەخنەگر بوون بۆ ئەوەی بریتانیا دەنگی دڵڕەقی لە فەرەنسا و بەهەیەوە هەڵبژاردنەکە بکاتەواوی دەستکاری بکا. یەکەمینیان هەڵگیرسانی شۆشی ئەکتوبەری بەڵشەفیکەکان بوو، دوا تر هێشتا جەنگ تەواو نەبووبوو ئەوان لە هەموو هەڵبژاردنەکانی ئاشکرا و نهێنییەکان کشانەوە، هەر ئەوانیش بوون هەڵبژاردنەکەی سایک-پیکۆیان ئاشکرا کرد، بەمەش مەیدانێکی پانوپۆڕتر بۆ بریتانیا مایەوە. دووهەمیشتیان سەرهەڵدانی جمووجۆڵی ئەتاتورک و هەڵگەڕانەوەی بوو لە خەلافەتی ئیستەنبول و دابڕشکارییەکەی هاوپەیمانان، بەتایبەتیش دابڕشکارییەکەی سایکس-پیکۆ و پاشان سیڤەر. دەخێکە وا کەوتەوە بریتانیا خواخوای بوو دەوڵەتێک وەک ناوچەیەکی دابە بکەوێتە نێوان هێزە و بەرژەوەندیی ناوچەکانیی خۆی لەگەڵ حوکمی بەڵشەفیکەکانی ڕوسیا، لەسەرێکی دیکەشەوە ململانێی لەگەڵ فەرەنسا لەسەر خاکی ڕۆژهەڵاتی ناوین، زەمینەکەی لەباری وەهای بۆ ئەتاتورک ڕەخساند، کە هەر سێ دەوڵەتە کابرەکان گرێو لەسەر دەستەاتی و ئاسایشپارێزی ئەو بکەن. ئەویش پێشهاتەکانی بە باشی قۆستنەوە و لە کۆنگرەی لۆزاندا و لەپێی عیسمەت ئینۆنۆی نوێنەری لە هەڵبژاردنەکەدا بەرجەستەی کرد، بەمەش فەرمانبەرداریێک لای هێزە هاوپەیمانەکانی براوەی جەنگی یەکەم دروستبوو، کە دان بە سنوورە نوێیەکەی دەوڵەتە تورکییەکەی ئەتاتورکدا بنێن، لە بەرانبەر هەندە سازشی ئەو بە بریتانیا و فەرەنسا. سازشەکەش وەک لە مادەی نێوەمی لۆزاندا دەرکەوت، ویلایەتی موسڵ بوو.
ئەم هەڵبژاردنانەی لەسەر چەند پێگەیەکی جوهەری بەند بوو کە ئەمانەن:
١- لایەکی پەیماننامەکە هەموو وەتە براوەکانی هاوپەیمان بوون، تایەکەی دیکە تورکیا.

٢- سەقامگیری ئاشتی لەنێوان تورکیا و وڵاتانی هاوپەیمان.
٣- دیارکردنی سنووری تورکیای نوێ.
٤- جێدانی لەخشبووون لە تاوانبارانی دەسەڵاتی دەوڵەتی عوسمانی لەو تاوانانەی پەیوەستبوون بە هەوداوی سیاسی لە نێوان ساڵەکانی ١٩١٤ تا ١٩٢٢. واتە بەدوادانچون لە دادگاییکردنی تاوانبارانی جینۆسایدی ئەرمەن و گریک و ئاشووریەکان. لێرەدا ئەم پرسە ناکۆکە لەگەڵ وردەکاری تاوانە نەوەوەتییەکانی وەک جینۆساید و تاوانی جەنگ و تاوانی دژە مرۆڤایەتی. ئەم خاڵە نهێنی ئەو هەڵکردنەوەیە حکوومەتە یەک لەدوای یەکەکانی تورک دەگەیەنن، بەوەی دان بە جینۆسایدکردنی ئەرمەن و کورد و گەلانی دیکەی ئەنادۆڵ و ناوچەکەدا ناهێنن.
٥- ئەم پەیماننامەیە بەهیچ شێوەیەک ناوی کوردی نەهێناوە، لەکاتێکدا سێ ساڵ پێشتر و لە هەڵوەتنامەی سیڤەردا بەندێک بەناوی کوردستان هەبوو کە لە ماددەکانی ٦١ و٦٢ و ٦٣ پێکهاتبوو.
٦- لەبارەی ویلایەتی موسڵ لەماددەی سێدا هەر ئەوەندە هاتبوو؛ لەماوەی نۆ مانگدا ئەو کۆمیسیۆنەی یەکلا بکرێتەوە، ئەگەرنا پێنابەرێتە بەر کەمەڵەی گەلان، کە هەر واش کرا. لەرێ شتێک دەردەکەوێ، ئەگەر هاتوو سنووری تورکیا بەو پێمانە دیارکرابێ، سنووری عێراقیش بە لێکدانی هەردوو ولایەتی بەسرا و بەغدا بە خواستی بریتانیا لە کۆنگرەی قاهیرەی ١٩٢١ دەستنیشانکرابێ، ئەوا پەولکاندنی ولایەتی موسڵ بە شێوەیەکی زۆر جیاوازتر بووە، بە پەواژەیەکی ئاماژ تێپەڕیوە، کە دوو قۆناغی بۆیە، بەوەی لەکۆتای قانونی تایبەتمەندانەی خۆی هەیە، یەکەمیان بۆیان و ئاسپاردەی هەڵکخراوی نەوەوەتی ئەوکات کە کەمەڵەی گەلان بوو، ئینجا ئاپرسی خەڵکی ولایەتەکە. سەرەنجام سنووری هەردوو دەوڵەتەکە لەساڵی ١٩٢٦ بە فەرمی ناسراو بە خەتی برۆکسل بەناوبانگ، بەگومان لە پەرلەمانی هەر دوو دەوڵەتیش وەڵای بریتانییەکان پەسەند کرا. ئەمەو سەرباری دانوستانی قەرز و قەرەبووکردنەوە بە نەوت، واتە فرۆشتنی خاکەکە لە لایەن تورکیاوە.
ئیدی ئەم پەواژەیە دوو تایبەتی هەم لە تورکیای جیادەکاتەوە هەروەها لە هەوشی دوو ویلایەتە دیکەی بەسرا و بەغداشی بە دروستکردنی عێراقیش. هەر ئەم بنەما پێکهێنراوش دەکرێ بە هەر بارێکی ئایندەیی هەڵەی خۆی ببینێ، واتە بیار و ئاسپاردەیەکی نەوەوەتی بە ئاپرسیەکی میللی.
لێرەدا دوو خاڵ زۆر جەوهەرین، کاتێک ئەو گریمانە خیاڵپڵاویەیە دەتە گەڕێ، ئەگەر پەیماننامەکە هەبووشتەوە چی دەبێ؟ ئایا خەیاڵی شاعیرانەی پاوانخوازی میساقی میللی گەورەی تۆرانی دەتە

دی، یان گۆرانوی ڕۆشکەیە بە پێش پەیماننامەکە. کە ئۆیش ڕۆشی تورکیایەکی بچووکی شەقی بە هەیبەتی سەردەمی سیڤەر تا پەیماننامەکەی لۆزان، ئینجا لاکۆتنی ئۆو پارێزبەندییە لەسەر دۆوەتی تورک بە سزادانی لە تاوانی جینۆسایدی ئەرمەن و گریک و ئاشوری.
خاڵکی دیکەی جۆهەری چەمکی سەرۆریی دۆوەتە کە لە دوای جەنگی دووەمی جیهانۆو جۆرێک لە پیرۆزتنی سیاسی وەرگرت، بەداخۆو هەندێک لە سیاسەتوانانی شەشی کورد باش لەی حاڵی نەبوون، هەر بۆیش ئۆبالی بەشکی زۆری سەرنکۆتنی شەشکانی کورد بۆتایبەتی بە پرسی دۆوەت و قۆوارەی سیاسی بە ئۆو دەگەتۆو.
لەگەڵ ئۆوشدا لەژیکی هەز لە هەندە لە جەمسەرکانی مژوودا گرۆوی بە خۆی بردووتۆو.

سەرچاوەکان:

١- دەقی بەگەنامەی ڕێککەوتننامەی سیڤەر، بە زمانی ئینگلیزی.
٢- دەقی بەگەنامەی ڕێککەوتننامەی لۆزان، بە زمانی ئینگلیزی.
٣- دەقی بەگەنامەی ڕێککەوتننامەی سایکس-پیکۆ، بە زمانی ئینگلیزی.
٤- کوردستان لەنۆوان سیڤەر و سنوورە دەستکردەکاندا، نووسینی: هیسەر لەهەر واگنەر، وەرگەڕان لە ئینگلیزییۆو؛ شەفیقی حاجی خدر، لە بڵاوکراوەکانی ئەکادیمیای کوردی هەولێر ٢٠١٣، چاپی دووەم ئاوێر ٢٠١٥.
٥- هەڵەبجەک بەنۆو لمدا، جیمس بار، وەرگەڕانی شەفیقی حاجی خدر، دەزگای جەمال عیرفان ٢٠٢٢
٦- بەرژۆوەندییەکانی بریتانیا و دابرینی موسڵ، دارت بروکس ریسلی دووەم، وەگەڕانی شەفیقی حاجی خدر، چاپخانەی ڕۆژهات/ هەولێر ٢٠٢٣

ڕۆژمەری ئەردوگایەک.. عومەر

سێ بەد

پاش ئەوەی هیچیان نەهێشت، گەیشتنە بنبەست. ئیتر چی بدزن و چۆن درێژە بە ژیان بدەن! مەحاویلە و تەلی کارەبا، چینکۆ و مس و فافۆنیان نەهێشت. شەوی وا هەبوو، پتر لە سێ هەزار مەتر، تەلی ئێستور و بریقەداری کارەبایان، قەف قەف لە گوندا لوول دەدا و ئاودیویان دەکرد. شەوگیان تا بەرەبەیان، بە حەوت هێشت کەسەوە، وەک مشک و مار، زیاتر لە سێ سەد مەتر زەویان بە درێژی هەڵدەی و بایی یەک دنیا پارەی کەبڵەی ڕەش و ئێستوریان خستە تەنکەی باخەڵیانەوە. ئەوەی لە مس و فافۆن و ئینەاین، ئاسن و پلاتین و تەنانەت لاستیکیش بوایە، دەیاندزی و لە بازاڕدا بە پارەی مەساغیان دەکردەوە. وەک ڕەوە کوللە ئەردوگاکەیان ڕووتانەوە. ئیتر شتێک پارە بکات. بە چاوی ساغ و ڕاژی ڕووناک نادەبینرا…
حەل و گەڕ بە هەر چوار لای خەیاندا دەیانەوانی و جگە لە خۆڵ و خاشاک، هیچ نەمابوو!
هەر بەڕاستی ئیتر چی بدزن!؟ ئاوەدانییەکە کەر تیایدا بکەوتایە دانی دەشکا. ڕووتوقووت، هیچی تیا نەمابوو! وەک ئەوەی سیحربازی نێو ئەفسانەکان بن، ماڵەکان نوقمی تاریکی ببوون، ئەوان ڕوناکیشیان دزیبوو!
لە دوا کەبووندا و پاش مشتومڕی زۆر، هیچیان نادزییەوە تا پەلاماری بدەن. خەیاڵیان بە هیچ نادچوو. ناوچەکە بە جۆرێک ڕووتابووەوە، جگە لە دار و دیوار، شەقام و مرۆڤی ڕووتەڵ، هیچ نادەبینرا!
بەیاریاندا هەر یەکەیان، بە شەقامەکاندا بگەڕێ و بە هەر چوار لادا بڕوانە. هەر دەبە شتێک مابە کەڵکی دزینی هەبە.
پاش چەند ڕاژێک، یەکەکیان وتی:

- تەنها قیر ماوە، ئاخە پارە دەکات؟
هەموان ڕوویان لە وەرگەڕا.
یەکەکی تریان بە خۆشییەوە هاواری لە کردن:
- سەری مەنهەڵەکان…
گەیشتنە ئەوەی سەری مەنهەڵی زەرابەکان بدزن. سەرە مەنهەڵە لە چی کانزایەک و چۆن و بۆچی پارە دەکات! کەسیان نایاندەزانی. بەڵام بە هیوای ئەوەی لە بازاڕی قاچاغدا کەمێکیش بێت پارە بکات.
شەوگ ڕاژانە نێو کەڵانەکانی ئەردەگاکە.

هەرچی سەری مەنهەت هەبوو هەڵیانتەکاند و دزیان. بە یەک شەو سەدان کوونیان کردە شەقامەکانەوە. دەمی هەموو زەرابەکانیان کردەوە.
ئەو شەوە تا درەنگان، دواوەی پیکابە شەیان هەڵچنی لە سەرە مەنهەوەی قورسی بازنەیی و چوارگۆشەیی. لە پەلەیی و شپرزەییدا، هەر ئەو شەوە تاریکە، یەکەکیان بە ئاگا لە پە کەوتە نەو دەلاقەی سەر وانەای زەرابەکەوە و بە قاچ شکاوی دەریان هەنایەوە.
لە حەوشەی مالی یەکەکیاندا، بە مووشمایەکی ئەستوور، سەری پیکابیان داپشی. بەر لەوەی هەر یەکەیان ملی ماڵ بگرینە بەر، هاووڕێیان وابوو سبەی لە هەوەی پەیداکردنی موشتەریدا بن.
سبەی دەمەو چەشتەنگاو، بەدەم ئازاری پشتەوە بەدابووونەوە. یەکەم باری نا ئاسایی کە بەریکەوتن. نەبوونی ئاو و نانی گەرم بوو لەسەر سفرەکەیان. بەر لەوەی بنەنن بەسەر ژن و منداڵەکانیاندا، ئاژەری زەر و بەردەوامی سەر شەقامەکان سەرنجی ڕاکێشان.
ژنی یەکەکیان بە مەردەکەی وت: پیاوەکە دنیا شەواوە! دەنگی ئیسعاف نابڕێتەوە! نە ئاو هەیە و نە نانەوا، مزگەوتی گەورەکیش بانگی بەیانی نەدا!
ئەو شەوە، یەکەم کەس کە لە تاریکیدا کەوتە نەو زەرابەکەوە، میراوەکە بوو. دووەم دوو کەس، دوو نانەواکە بوون. سێیەم سێ کەس، سێ مەلاکە بوون. چوارەم کەوتن، دوای کاتژمێر حەوت بوو، زیاتر لە چل کەس کە بیستیان منداڵی قوتابی بوون کەوتنە نەو زەرابە بە مەنهوەکان و دەست و قاچیان شکا. بیستەکەی تریش لە کاسب و کرێکارەکان بوون.
ناو خەستەخانەکە پڕ بوو لە مرۆڤی دەست و قاچ شکاو. کچە قوتابیەکی نۆ ساڵان، جگە لە قاچ و دەستە شکاوەکەی، سێ پەنجەی ناسکی دەستە ڕاستی و گوپەکی خرپنی جرج خواردبووی. هاواری لە تاو ئازار، لە پەنجەرەی نەخۆشخانەکەوە دەگەیشتە کۆشکەکانی فەلەک.
سەر شەقام و نەو دووکانی بازاڕەکە، پڕ پڕ ببو لە مەرو و مار، لە مشک و جرج و سیسەرک. لە مەروی سەیر سەیر و دەعجانی. هەرچی بوونەوەری زەرابی هەبوو، هاتبوونە دەرەوە و ڕاببوون بە ئەردوگاکەدا. بەسەر شەقامەکەوە، سیسەرک ڕێزی بەستبوو. تایەی ئۆتۆمبیلەکان چکەی دەهات لە خوێن و کیم. جرج و مشک بە دار و دیواردا هەڵدەگڕان. دوکانی وشکە فرۆشک

پێ ببوو لە سیسەرەک و سەر فەردە مووژەکان جمێی دەهات. کابرای دوکاندار قاقا پێدەکەنی و یەک بە خێی هاواری دەکرد: ئەمڕۆ کە دەیانوت، پادار بگرن و بە پا مانی خەمانە... زەخیرەی ماڵان، بوو بە خەراکی جرج و مشک. خەڵکی لە تاو مشومەگەز، وەک شت بە کەڵانەکاندا غاریان دەدا.
پاش هەفتەیەک، نیوەی زیاتری خەڵکی ئەردوگاکە، شەلوشیت بە بەدا دەیشتن! یا دەشەلین، یا بە پەیەکی سپی، قەیان لە ملیان ئاماندبوو. ئەوانەشی بە سەردا کەوتبوونە چاڵە قووڵەکانی زەرابەکانەوە، مشکیان بە جەرەک شەقابوو، شت و هار ببوون و بە کەڵانەکاندا غاریاندەدا، قسەی هەڵەقومەڵەقیان دەکرد. هەر یەکەیان لە ئاوازێکی نەشاز دەیخوێند.
شتەکان بە پرتاو هایدەکردو و پێ بە ئەردوگاکە هاواری دەکرد: گەرما گەرما چەند خۆشی... سەری بە ئەباژێنی... بە ئەقابەنی... ئەزارێنی... ئەکارێنی... زمانەکەی بە جەڵەک شەواندبوو جگە لە خەیی و خودا، کەس نەیدەزانی چی دەڵێت!
لە هەمووی کارەساتر ئەوبوو کە چەند فەقێیەکی هەرزە و گەمژە، تووڵ و تەوسن، لە جێگای مەلا دوانزە عیلمە قاچ و دەست شکاوەکان، لە بەندگەی مزگەوتەکانەوە، خوتبەیان دەدا. پێ بە ئەردوگاکە دەیانقیژاند:

- خەڵک هەموو ئەباژێنن... ئەقابەنن... ئەزارێنن... کافەڵەیننن... مەلعووواوەڵەنننن... توغاددێنن... کوشتنیان واجیبە...

بەو هەڵەگارە، دوژمنایەتیان دەخستە نێوان یەزدان و مرۆڤەکانەوە.

خۆدەستنیشانکردن.. سەباح نەجدەر

1

شاعیرێکم لە ڕۆحی هەستیاری زمان نیشتەجێم و شیعر پاڕاوتوومی، لە شیعریش بەڵاوە هیچ چالاکییەکی دیکەم نییە. گوندەکەشم لە شارەکان

زیاتر بیری شیعرییم پێ دەبەخشێ و دڵخی نووسینم لا پەیدا دەکا، شار واقیعێکی تۆندوتیژە، کەمتر نەرمونیانی مێیاتی تێدایە.

2

لەو شیعرە دڵدۆم نوسیووم، یان لە نادیاریێکدا دەبێتە خولیای نووسین، هەستە تێنووکانم دەیدەزێتەوە و دەینووسم و تێیدا پشت بە خود و زمان و وێنە دەبەستم، خود و زمان و وێنەش بوونی مرۆڤ دادەڕێژن.

3

نیمچە دەستووری ڕوونبێژی و ڕەوانبێژی و ناسکوڕیم بەکارهێناوە و قەتیش لێکدانەوەم بۆ وشە نەکردووە، وام زانیبێت بۆلای خوێنەرەوە گران و سەختە, وشەکە چەند دیوێکی هەیە. ئاسایی بەکار هاتووە، یان ستوونی. ئەو بۆچوونەم هەیە، کە خۆم زانیم چیم گوتووە. خوێنەریش دەزانێت چیم گوتووە و بەکام دیودا بەکارم هێناوە.

4

شیعر شێوازی بوونی شاعیرە، واتە: بوون و چیەتی و دەزیندوە و ناسینەوە. سەختیی ژیانی بۆ قارەبوو کردووەتەوە، لە ئەزموونی ئازاددا ئامانجی خوێقاندووم, شیعریش تاکە شوێنە لەوەی بوانمە ژیان و گەردوون و یادەوەری. هەستم بە ژیان بەهێزە و یادەوەریشم بەهێزە و حەزێکی گەورەشم هەیە بۆ ژیان، لەو شیعرەی ژیانت بۆ قەرەبوو دەکاتەوە، واتە: شیعری ژیانیی وشە و ستە تێکەڵاو دەبن و ستە لە وشەدا دادەڕژرێتەوە.

5

شیعری بگرد مێی لە چۆ و گۆڕا نەخەمانەدوە. لە ڕۆگ خەماندوویەتی، بۆیە مەی و مەستییەکەی، بژارکراو و ڕێکخستنەوە و تاهەتاییە.

6

شیعر بە کردەی سرووش و ئیلهام و ئاماژە و نیشانە و مەتیف تێ دگەم و سروشت دەدەزێتەوە و مرۆڤی بە ئامادە دەکات. شاعیر سروشتی دووەم و مرۆڤ دەدەزێتەوە. لە سەرچاوەکانی سروشتی یەکەم هەڵدەکێن دەکات.

7

شیعر ئاشقی ژیانە و دیوەکەی دیکەی بوون دەناسێت، لە سەرتاوە دەست پێ دەکاتەوە. هەموو شت بە پلەی باڵا لە شیعردا دەژی. ئەو

شۆنەی هەزی ژیان دەستی دەگاتێ، شۆنێ لێ شیعردا و جیهان تێیدا ئاوارەیە. مرۆڤ ئاوارەکانی دنیای تەدا دەناسێ و ساتی ناسینی دەربڕین لەکردنێ بە نزیکبوونەوەی هەموو شتەکان لێ ڕەگای شیعرەوە. هەموو شتەکانیش لێ شیعردا چەندین جار لەدایك دەبنەوە.

8

سەرەتا هەموو وەرگێڕانێك لە ناسینی ئەوی دی دەست پێ دەکات. لە ڕەگای وەرگێڕان بە کوردی نهێنی هونەری و تانوپۆی شیعری بەشێك لە شاعیرانی زمانانی ترم ناسی. وەرگێڕان کردەیەکی گرینگی ئاشتیخوازییە. ئەوە حاڵەتەکە من لەناو شیعری وەرگێڕدراودا باش ژیاوم. ئەگەر نەتوانی بە زمانی دنیاش بخوێنیتەوە، بە وەرگێڕانیش بیخوێنیتەوە هەر کارەکە نەخشەکی گرینگ لە بوونی شیعر دەبینێت و زیاتر قووڵیت لێ دەر دەکەوێت. دەم لەناو شیعری وەرگێڕدراودا بەباشی لێ دەدا، بەڕام ناسنامەم سەر زەمینی کلتووری شیعری کوردییە. بەوام بە وشە و هەزی وشە هەیە، زمان ناوەند و بوون و چییەتی و دەزینەوە و ناسینەوەیە. ڕەحی بەشێك لە شیعری کوردی بە شێوەیەکی زیندوو و چالاك ماوەتەوە.

9

هەستەکان ڕەگای دەزینەوەی شتەکان و وشەکان و ماناکانن و سەرەتای کردەی نووسینن. کە ڕەشنووسی شیعرێك تەواو دەبێت، بۆریی ئەوەم لایە زیاتر کار لەسەر لابردن و سڕینەوە بکەم. کەمتر کار لەسەر زیادکردن و خستنەسەر بکەم. لە ڕەشنووسدا زیاتر کار لەسەر جۆگەکەی وێنە دەکەم، هەوڵیش دەدەم هەستی بێنکردن لە وێنەدا بەرز بکەمەوە و وێنە بێن بکرێ.

10

شیعر جەنگەکی ڕەژانەی بەردەوامە و وزەی زیندووی ناو کلتوورێ و هەستەکان بە ئاوازی جیا جیا درێژی دەکەنەوە، شاعیری دامەزراو بە زمانێکی بەرجەستە لە مێژوو و کانگای مرۆڤی نزیك دەکاتەوە. لە خودەوە بە خودی باڵا. ژیان لەم کردەیەدا سەرلێنوێ لەدایك دەبێتەوە، منیش لەم لەدایکبوونەوەیەدا هەوڵم داوە پەخشانەشیعر بکەم بە نموونەیەکی کوردی.

11

شیعری بەگەرد بەوای بە هیچ ئایدیۆلۆژیا و شانە و شەپۆلێك نییە. بەوای بە ئاراستەی دیاریکراوی شیعرییەت و ئێستێتیکای سادەیە. هەموو ئایدیۆلۆژیایەك فشەیە.

12

شیعر خ‌ی ک‌د‌ک‌ا ت‌و‌ و ئ‌ز‌موون و شار‌ز‌ایی د‌ی‌نووس‌ت، دواتر ب‌ژاری د‌ک‌ی. خ‌و‌ن‌ن‌ری ک‌راو‌ د‌ی‌خ‌و‌ن‌ن‌ت‌و‌. م‌ن ه‌ی‌چ ب‌و‌ام ب‌ خ‌و‌ن‌ن‌ری چ‌ژ ن‌ی‌ی‌. ئ‌د‌ب چ‌ژ ن‌ی‌ی‌، ئ‌س‌ت‌ی‌ک‌ای‌. خ‌و‌ن‌ن‌ری چ‌ژ ت‌م‌ب‌ژ و ف‌ش‌ژ و ن‌ه‌د‌ز‌ه‌ر‌ه‌وه‌ی‌ه‌. خ‌و‌ن‌ن‌ری ک‌راو‌ خ‌ی‌ای‌ی خ‌ی ب‌ک‌ار د‌ه‌ه‌ن‌ن‌، ک‌ه‌پوو ب‌ن‌ی و‌ن‌ه د‌ه‌ک‌ا و ب‌ن‌ی و‌ن‌ه‌ش د‌ه‌ن‌اس‌. ق‌ت ل‌ خ‌م ن‌ه‌پ‌ر‌س‌ی‌و‌ ش‌ی‌ع‌ر خ‌و‌ن‌ن‌ری م‌او‌، ی‌ان ن‌ا. ی‌ان چ‌ه‌ش‌ن‌ک‌ی ت‌ری ئ‌ه‌د‌ب ش‌ک‌ی ش‌ی‌ع‌ری ز‌ه‌وت ک‌ر‌د‌ب‌ژ‌ت‌. ئ‌م پ‌ر‌س‌ی‌ار ل‌ خ‌ک‌ر‌د‌ن‌ وز‌ ل‌خ‌ ن‌اگ‌ر‌ و پ‌ی‌و‌س‌ت ن‌ی‌ی‌ ب‌ ب‌وون و چ‌ی‌ی‌ه‌ت‌ی و د‌ز‌ی‌ن‌و‌ و ن‌اس‌ی‌ن‌و‌. گ‌وم‌ان ل‌ ت‌وان‌ای‌ی خ‌ک‌ر‌د‌ن‌، ی‌ان ت‌ر‌س‌ک‌ ب‌ی‌ر‌ک‌ر‌د‌ن‌و‌ت‌ ش‌ژ‌لوو و ش‌ژ‌او د‌ک‌ات. و‌وب‌ار‌ی وز‌ و ه‌س‌ت ن‌اتگ‌ات‌ و ف‌ر‌ی‌ات ن‌اک‌و‌. ت‌وان‌ای ب‌ی‌ر‌ک‌ر‌د‌ن‌و‌ و و‌ن‌اک‌ر‌د‌ن‌ت ک‌ ن‌اک‌ات‌و‌. خ‌و‌ن‌ن‌ری ک‌راو‌ ب‌ش‌ک‌ی گ‌ر‌ی‌ن‌گ‌ ل‌ ک‌ت‌ب‌، م‌ادام ش‌ی‌ع‌ری ب‌گ‌ه‌ر‌د ه‌ه‌ی‌ه‌، خ‌و‌ن‌ه‌ر‌ی ک‌راوه‌ش ه‌ه‌ی‌ه‌. خ‌و‌ن‌ه‌ر ل‌ه‌ ش‌ی‌ع‌ر‌د‌ا د‌ه‌ژ‌ی، ش‌ی‌ع‌ر‌ی‌ش ل‌ه‌ خ‌و‌ن‌ه‌ر‌د‌ا د‌ه‌ژ‌ی، خ‌و‌ن‌ه‌ر ل‌ه‌ ک‌ت‌ای‌ی‌د‌ا ف‌ه‌ل‌س‌ه‌ف‌ه‌ی ش‌ی‌ع‌ر‌ه‌.

13

وا د‌ز‌ان‌م س‌ر‌ز‌م‌ی‌ن ب‌ م‌ن ب‌خ‌ش‌ر‌او‌، ب‌ ش‌ی‌ع‌ر ب‌ی‌ن‌ای ب‌ک‌م. ل‌ س‌ر‌ت‌ای ش‌ی‌ع‌ر‌و‌ ب‌ د‌ر‌ژ‌ای‌ی ه‌ات‌ن‌ی ب‌ی‌ن‌اک‌ر‌د‌ن ب‌ر‌د‌و‌ام ل‌د‌ای‌ك د‌ب‌ت‌و‌ و د‌اه‌ن‌ر‌ ت‌ی‌د‌ا ن‌او‌ن‌د‌. و‌ك خ‌و‌ن‌ك ل‌ن‌او ب‌ی‌ن‌اک‌ر‌د‌ن‌د‌ا د‌ژ‌ی‌م و ل‌ ت‌و‌او‌ی خ‌ان‌ک‌ان‌ی ل‌ش‌م‌د‌ا ن‌ی‌ش‌ت‌ج‌ی‌ی‌.

14

ک‌ه‌ د‌ه‌س‌ت‌ ب‌ه‌ ن‌و‌وس‌ی‌ن د‌ه‌ک‌ه‌م ش‌ژ‌ه‌ی گ‌ش‌ت‌ی ش‌ی‌ع‌ر‌ه‌ک‌ه‌م ل‌ ن‌ی‌ی‌ه‌، ب‌ه‌ام ل‌ه‌گ‌ه‌ ی‌ه‌ک‌ه‌م و‌ن‌ه‌د‌ا ز‌ه‌م‌ی‌ن‌ه‌ی ب‌ه‌ر‌د‌ه‌وام‌ب‌وون خ‌ش‌ د‌ه‌ب‌ت‌ و و‌ر‌د‌ه‌ و‌ر‌د‌ه‌ ب‌ی‌ر‌ک‌ر‌د‌ن‌ه‌وه‌م و‌وون‌تر د‌ه‌ب‌ و و‌ن‌ه‌ گ‌ه‌وره‌ک‌ه‌م ل‌ د‌ه‌ر‌د‌ه‌ک‌ه‌و‌ت‌.
ش‌ی‌ع‌ری ب‌گ‌ر‌د گ‌و‌ژ‌ای‌ی‌ی واق‌ی‌ع و و‌وداوی ف‌ری‌وده‌ر ن‌اب‌. ه‌و‌ د‌ا‌ ب‌ی‌د‌ز‌ت‌و‌ و و‌وو ل‌ س‌اد‌ت‌ر‌ی‌ن ش‌ت‌ی ب‌ک‌ات. س‌اد‌ی‌ی و ه‌س‌ت‌ک‌ان د‌م‌ن‌ن‌و‌ و پ‌ی‌ام و د‌خ د‌پ‌ار‌ز‌ن.

15

ن‌ی‌گ‌ر‌ان‌ی ب‌ار‌و‌د‌خ‌ی ئ‌ژ‌ز و ک‌و‌ت‌ووی ک‌م‌ژ‌گ‌ای ک‌ور‌د‌ی ن‌ی‌م. ن‌ی‌گ‌ه‌ر‌ان‌ی ن‌او‌ن‌د‌ی ش‌ی‌ع‌ری ک‌ور‌د‌ی‌م، ک‌ خ‌م ت‌ی‌د‌ا د‌ژ‌ی‌م و ب‌ه‌د‌گ‌م‌ه‌ن ن‌ه‌ب‌ ه‌ی‌چ‌ی ت‌ی‌د‌ا و‌وو ن‌ادات و ه‌ژ‌ی گ‌ه‌وره‌ی ت‌ی‌د‌ا د‌ه‌ر ن‌اک‌ه‌و‌، ب‌ه‌ش‌ی ز‌ار‌ی ن‌و‌وس‌ه‌ر‌ان م‌ه‌ب‌ه‌س‌ت‌ی س‌ه‌ر‌ه‌ک‌ی‌ان گ‌ژ‌ی‌ن‌ی ج‌ی‌ه‌ان ب‌ه‌ر‌ه‌و ب‌اش‌ت‌ر‌ه‌، م‌ه‌ب‌ه‌س‌ت‌ی س‌ه‌ر‌ه‌ک‌ی‌ی‌ من ب‌ه‌ک‌ار‌ه‌ن‌ان‌ی ز‌م‌ان‌ه‌ ب‌ه‌ر‌ه‌و ب‌اش‌ت‌ر‌، ش‌ک‌ی ئ‌س‌ت‌ی‌ک‌ا و ز‌م‌ان ب‌ه‌ر‌گ‌ر‌ی‌ک‌ار‌ی ه‌ه‌ق‌ی‌ق‌ه‌ت‌ن.

16

یەکێکم لە شاعیرانی شەپۆلی سێیەمی شیعری کوردی و دەقم تا ئەوپەڕی سنووری پەخشان بردووە، بەڵام نەمهێشتووە تەکنیکی گۆڕانەوە زاڵ بێت بەسەر شێواز و کورتبڕی.
ئامادەییەکی بەهێزیشم لە شێوەدەنگێکی نەرمی نەنووسراو هەیە, هەست بەوە دەکەم لە شیعری دەنگی نەرمی نەنووسراو دوگمەن نا، بەڵام تایبەتمەندم، کێشش بۆ ئەوە دەکەم لە ڕێگای دیمەنی گێردوونی و هەگەزی کتوپڕی و نیشانەکانی مەسیقاوە بۆ تەواوییەك بگەم و ئاوازم لە بەرز ببێتەوە.

17
ناتوانم هیچ کەسێك لە شیعری خۆم تێ بگەیەنم، چونکە شیعر ئاوگۆڕییەکی ڕاحییە. هەوە دەدەم هەست بە شت کردنێك لە ناخیدا دروست بکەم. هەستی بوونی و لێکدانی ژێی دە وێنا بکەم. نێك لێکدانەوەیان بۆ بکەم، ئەفسوونێك وەك مووچەکەك گرتوومی و بەرم نادات. هەمیشە تاسەم بۆ بینینی قەڵای هەولێر هەیە، هەرجارێك ببینم، بینینی جاری پێشوو نییە و بینینی یەکەممە، لە کێی بینینەکان کەرستەی زمانەوانیم گەیشتووە بە ئاسێی خۆم و لە دانەوشەی ڕەماندسی کرچوکاڵ لام داوە و هەوڵم بەرەو زەمینە هەماییەکان و شیعرییەتی بوونە.

18
خوێندنەوەی شیعر لەسەر ئاستێتیکا و زمان لای ئەو شاعیرێی پرسی شیعر و داهێنانی مۆبەستە زەرمان پێ دەبەخشێ. هەر لە سەرەتاوە، زمەوان بە سەرەتای ڕاستەقینەی خۆم دەزانم. خۆم بە ئەزموونگەر و شاعیری گومان و سەرسوومان و زمان زانیوە، لە چوارچێوەیەکدا خۆم ڕێك نەخستووە، خەشم لە شیعری فشە پاراستووە و شێم لەگەڵ شاعیرێ فشەکان بەرپا نەکردووە و کەشەم لەگەڵ نەناونەتەوە، لە نرخیانیشم کەم نەکردووەتەوە. ڕێزی کتێبکانیانم گرتوون و کەیومن و لەناو کتێبخانەی خۆمم داناون. تەزیشم لەسەر تەکاندوون، بەڵام نەمخوێندوونەتەوە.
داهێنان دەتوانێت داهاتوو و مەژوو و هاوچەرخی بخوێقێنێ و بخوێندرێتەوەش.

19
شیعر هونەری بەشکێ، هونەری گشت نییە، شیعری گشت فریوی ئێستێتیکا و واقیع دەدات. شیعری گومان و سەرسوومان و زمان لەگەڵ واقیعی باوخواز نایەتەوە، واتە: جووت نابە. واقیعی نوێبەخش، هەماخواز لەناو دەقی گومان و سەرسوومان و زمان دروست دەکەم. لە واقیعی

سەرچاوە جیا و نامۆ ناکەم و دایناب٥م، ب٥ەام دووری دڵخۆشم٥وە و دەیپارزنم. ئاسۆی چاوەوانی خوێنەری کراوە بۆ زمانێك گەرموگوڕ بۆ وزەی پڕخشان دەهێنمە دی، هانی دەدەم تێگەیشتنی بۆ گومان و سەرسوڕمان و زمان هەبێت و پەیوەست نەبێت بە وەهام، پەیوەست بێت بە پرسیار. شیعری بێگەرد پرسیارێکی ئاراستەکراوی گەردوونی و تێکەڵکردنی جۆر و هەگەزی ئەدەبی و تێکەڵکردنی هەستەکانە.
داهێنان لە واقیعەوە دەست پێ ناکات. بەشێك لە واقیع وەردەگرێت. شاعیر بیەوێت بمێنێتەوە دەبێت خەی ئامادە بێت و ئێستێتیکای مرۆڤی هەبێت، ئیستێتیکای مرۆڤ کەکراوەی ڕۆحی مرۆڤ و گەردوونە، چونکە واقیعی هیچ کات و سەردەمێك لەگەڵ واقیعی کات و سەردەمێکی تر جووت نابێت، واقیع بە چەندین چینی هەمەجۆر دەورە دراوە. ئێستێتیکای مرۆڤ لەگەڵ هەموو کات و سەردەمکان جووت دەبێ، داهێنەر کەسی دوودڵ و بوونی و یاخییەکی بەردەوامە، لەگەڵ سەردەمی خەی نایەتەوە و جووت نابێ، نەرمی نواندنیش نازانێت.

20

جارە ڕۆزلەنانێکی ئایینی، هەموو ئایینەکانم بۆ ژیان هەیە و شاعیری بەرپرس و پابەندی ئێستێتیکا و زمانم. ناتوانم لە دڵ گوڕ و پڕ بزاوتی پێشنگدار و کردار و کاریگەرییان دوور بکەومەوە. دوای بیرکردنەوە، کاتێ خورپە و ئیلهامم پێ دەگا. خەم بۆ وروژاوی سروشت و ژیان دەزانم و پێداگریشی لەبارەوە دەکەم. سروشت بۆ ڕووبەڕ فراوانکەی، مرۆڤ، ئاژەڵ، باڵندە، زیندەوەر، ڕووێك، دار و بەرد… تاد، کاتێکیش شێوەی چڕێی براکوژی بەرپا بوو، مووچڕکێکی بکوژ سەرتاپای هەستکانی گرتم و تا ئێستاش لە جەستەم ماوەتەوە و دەر نەچووە، دەرزییەکی ژەنگنە هەموو هەستەکانم دەکوتێ. کۆتمێ ناو ونبوونکی سەرتاپاگیرەوە، دڵچوومێ کێناری خەنیشی و خەم دڵخواردەوە و دەمپرسی چی چارەنووسی مرۆڤی وا سەخت و دڵگمێن کردووە، یان هەر ژیانی ڕاستقینێ خەی ونە، یان سەرەتڕ لە دەربەینی جوانیی ڕۆها و دەزینەوەی ئەوپەڕی پاکی و پاکیزەیی ڕوون. شیعر ئەوەندەێ هەست و بیر داخراو نییە هەندێك دیاردەی ژیان وەربگرێ و هەندێکیش وەرنەگرێ. هەموو بارەکان وەردەگرێ. ژیان بە هەموو بارەکانیەوە وەك جارە پێوەر و چارەنووسێك پرسیاری ترسناك و بنەەتی لە شیعر دەکەن.
لە هەموو باروبوار و جۆری هەڵکەوتدا چووماتێ گۆشەی خەنشینی و دەمزانی سنووری ئەرك و بەردەوامبوونی من لە نووسیندا تا چ سنوور و ادەیەکێ.
شیعر دیاریی بەدەنگیی منێ و پێشکەش بە گەردوونی دەکەم.

ئابی 2023 هەولێر

ئێوارانێ ٤٤.. سەردار جاف

وەتمان هاوسێ هەڵکمان بەینێ))
*((با دونیا تێبگا لێم کەین و بەینێ

دەوێن بێ ئاشی ئێوارێ
ئاوادێبێ و
کابەشاکمان لێ تیشکی زەردەی خەرتاوا نووسراوێ
ژێم مردێ نابێ
قەقنەس ئاسا سبەی لێ تەک گزنگدا هاوەر دەبێ و
بێ دەڵەمەی ئیشقمانێوێ دەنووسێ و
خەرابات لێ نەواوێ
تخوبەکێ سوورسوور دەکاتێوێ
گێ ئاگرەکێ لێ حەناما ئێخژنی گرتووێ و
دەمکولێنێ
دوێنێ شنێ، مینا گێا زەردەکانی پاییز وەرین
تیری تیژی دەهاوێژێ
هێدی هێدی
شێو دەبێتێ جێگەیەکی گەکان و
دەمسوتێنێ
راوچییەکانی وەاتی ئێوێ
کنەی باڵ رەنگاڵەییەکانی فەینم دەکەن
سەرابێ لێم ئاماوێ و بەرم نادا
رمی تیژ و
ئاسمانێ شین شینەکەی لای ماڵی ئێوێ
پێکەنینم دەخنکێنێ
لێ شین و گرینم دەدەن
من لێ قرتانی باڵی خەم ناترسم
چەڵەکەی سەر داری ماڵتان
جریوەی لێم کەوتێتێ دژ
تەفانەکێ و پرسی پێ نەکردووم و دێ

وا کەوێش هەی کرد و رنوێ بفر نغرم دکا
شنەبایش گژەوکەیە، هاتە گژ
ئو هەورە رشە مەحوو بکە
چک و پیسی ئو و ئاسمان قرخ نکا
حوا شهلا ژنی دیوە لەی نکا
باەکانم وا دقرتن کنگە دبە لە شققە دن
مەلەمانگی پەە شینکەی کولیتەی ئوس
هەموو بیانێ ئستەرم
تووڵە ڕەی سەبەری ئیشقم لە دخزە
باوشەنی خەمە دکا
کە تا نها
دەرگای چرای کوژراوەکە
فریاد ڕەسە بەر تەقەی دن
هەر تەنها گشت کەسم و
خەشمدەوەی خەشەویسترین کەسم

٢٠٢٣ / ٧ / ٩

بەیتەکی فەلکلەرییە بە دەستکاریییەوە *

پەنج بروسکە شیعر.. نوسینی هەدی گەاەی

ئکسجین
من و تە
لە ئاو ئچین
هەر یەکەو دو هایدرجین
من بە تە هەناسە و
تە بە من ئکسجین.

ماچ
ئەەن شەاب
چند کن ببە خشتر ئبە

ماچی لێویش
چەند تازە بە تەتر ئەبێ

مەچەک
ترپەکانی دڵی منە
چرکەژمێری سەعاتەکەی
مەچەکی تۆ...
هەر چەند دور بم
وا هەست دەکەم
دەم وا لە دەستی تۆ...

بەیاخچی
بە دەستە بچوکەکانی
فلچەی بەیاخ
دێنێ و دەبا
کە سەیری ڕوخساری دەکەم
وای دەبینم :
سەختی ژیان
ئەو دێنێ ودەبا!!!

دزی

من دز نیم
تەنیا دو شتم لێت دزیوە
ترپەکانی لێدانی دڵ و
عەتری هەناسەی سینەت!

چۆن بخوێنینەوە؟.. زانا ڕەزاق

خوێندنەوە یەکێکە لەو ئامرازانەی کە مرۆڤ بەرەو زانیاری و پەرەپێدان ،شارەزایی و لێهاتوویی ،زمانپاراوی دەبات.
هەروەها کەرستەیەکیشە تا وا لە خوێنەر بکات بگات بە ئامانج و مەبەستی خۆی لە خوێندنەوە دەیەوێ .
لەڕشدا بە ئەوەی بتوانن بەشێوەیەک بخوێنین سود لە خوێندنەکە

ببینین ئەوا من باسی شەوازێک لەخوێندنەوەتان بۆ دەکەم ئەویش ئەوەیە سەرەتا پێویستە کە کتێبێک دەستنیشان دەکەی بۆ خوێندنەوە یەکەمجار وابکەن بۆخرایی ئەو چەندە لاپەڕە بخوێنین کە لە بەرنامەی ئەو کاتەی دایە کە دەستنیشان کردووە دواتر کە جاری یەکەم بۆخرایی خوێندنەوە ئەوا جاری دووەم پێویستە وابکەین کە بەشەویەکی هەواش هەواش بیخوێنینەوە یانی جاری یەکەم بۆخرایی جاری دووەم بەهەواش یان ئەتوانی بۆخراییەکە چەند جارێک بڵێت بەهەواکەش چەند جارێک.

چۆن دەست بەخوێندنەوەی کتێبەکان بکەین؟

سەرەتا پێش هەموو شتێک پێویست دەکا ئەمەی مرۆڤ کە دەستمان بەشتێک و بوارێکی نوێ کرد بە ئەوەی بەشەویەکی باش تەدا پێش بکەوین ئەوا پێویستە لەبناغەوە دەستپێبکەین دواتر هەروەکو خانوو دروست کردن شتەکانی تر بەڵین یانی دەبێ لەشتە سادەکان بە شتە قورسەکانی بوارەکانی تر بەڵین یەکێک لەو ئامرازانەش چۆن دەست بە کتێب خوێندنەوە بکەین سەرەتا پێویست دەکا لەکتێبی چیرۆک و ئەو کتێبانە دەست پێبکەین کە بە شەویەکی سادە داڕژراوای و تێگەیشتنیان ئاسانە پاش ماوەیەک کە لەسەر ئەمە بەردەوام بووین ئەوا دەتوانە بە ڕەمان و شعریش بڵین ئینجا پاش ئەمە بە قۆناغی تر بڵین یان ئەمەش بە قۆناغێ تا وای لێدێ دەگەی بە شوێن خۆی دەتەوێ.

دەتوانم بڵێم ئەمە بە کتێبی هەر بوارێک ئاوایە یانی ڕەمان هەیە بەزمانی سادە نووسراوە ڕەمانیش هەیە بەزمانێک نووسراوە ئاستی تر تێدەگات و سودی لێدەبینە هەروەها ڕەمانیش هەیە زمانێک نووسراوە ئاستبەرز سودی لێدەبینن بەس ئەمەش بۆت دەبێ لەوانەش لەبناغەوە بۆی بچی چونکە ئەگەر تازە لە خوێندنەوە دەبێ لەسادەکانەوە بۆ قورسەکان بڵین.

بیرکردنەوە.. زانا ڕەزاق

چۆن وابکەین پڕە بەبیرکردنەوەی خەمان بدەین؟

سەرەتا هەموو مرۆڤێک خاوەن ئەقڵە هەر بەهەی ئەمەش مرۆڤ

بیردەکاتەوە یانی ئەقل ئامرازێکە بۆ بیرکردنەوە و تێڕامان و تێفکرین لێشتەکانی دەوروبەر.

لێرەدا دەبێت خەمان بیربکەینەوە خەمان خاوەن بیرکردنەوەی خەمان بین بۆ ئەمەش دەبێت ئاهەنانی پێوە بکەین بۆ ئەوەی لێبیرکردنەوە لە قەناغێک بۆ قەناغێکی تر بچین چونکە بیرکردنەوە خێی لە بناغە وایە هەروەک بناغەی خانوو وایە تاوەکو بناغە دروست نەکەین ناتوانین دیواری خانوو خانوو دروست کردن ئەگەر دیوار بۆ بناغە بێت ئەوا مەترسی ڕوخانی زۆرە بەڵام ئەگەر بناغەیەکی پتەوی هەبێت ئەوا زۆر باش دەبێت. کەوایە دەبێ بناغەی دروست بکەین.
ئەمەش چۆن؟
کاتێک تۆ کتێبێک یان گۆڤارێک یان هەر جۆرە نووسینێک دەخوێنێتەوە ئەوا وابکەین بیر لەکاتی خوێندنەوە و دۆزەوەی خوێندنەوەش بکەینەوە, چونکە هەروەک وتمان بیرکردنەوە قۆناغ بۆ قۆناغ پلە پلەیە تۆ تا قۆناغی یەکەم نەبەین ناتوانین بچینە قۆناغی دوو هەروەک چۆن کاتێک بەسەر پایەکانی خانوویەک دەکەوی تا یەکەم نەبەی ناتوانی بچینە دووەم و سێ دەبێ ئەمە یەک بەیەکی ببەی بۆ ئەوەی هەنگاو بەهەنگاو لەسەرەوەی خانووەکە نزیک ببینەوە ئاواش دەبێ سەرەتا مرۆڤ خێی خاوەن بیرکردنەوەی خێی بێت بۆ ئەوەی بتوانێ بناغەیەک بۆ خێی دروست بکات پاشانیش قۆناغ بۆقۆناغ یانی پەرەپێبدات و بیرکردنەوە و تێڕامانی فراوان بکا.

نموونەش بیرکردنەوە لەهەموو ئەو شتانەی کە هەن.
نموونەی ڕوونتر کاتێک شتێک ڕووددات بیریلێبکەینەوە کە چۆن ڕوویدا ؟ بۆ ڕوویدا ؟ چی ڕووددات دوای ئەمە؟
یان نموونەی تر نووسینێک کە مانای زۆر بدات تۆ بیر لەهەموو ماناکانی بکەیتەوە.

ئەمانەو دەیان و سەدان نموونەی تر

کوشتنی ڕۆح و عەقڵی مرۆڤ..

نەوزاد بەندی

خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا ئەفەرموێت : (وَأَن لَّيْسَ لِلإنسَانِ إلاَّ مَا سَعَى) ﴿ سورەتی النجم ﴾ : ئایەتی 39
واتا مرۆڤ تەنها هەوڵدان و کارکردنی لەسەرە ..
ئینجا سەیری حاڵی ئەم دەسەڵاتدارانەی ووڵاتانی ڕۆژهەڵات بکەن چەند دژ بە خوا و قورئانن .. تاڵەبەیەک کڵاژ تەواو ئۆکسات و نمرەیەکی باش ئەهێنێ ، ئەیەوێ خوێندنی باڵا تەواو بکات ، ناهێڵن ، چونکە سەر بە فەرمان حیزب و دەسەڵات و بنەماڵە و،کۆسایەتیی نییە .. کە ئەو خواست و هیوا بەرزەی لە گەڵ ئەنێن ، ئینجا ئەیەوێ کار بکات و خزمەتی میللەت و خەڵی و کۆس و کاری بکات ، ناهێڵن .. داینامۆزرێنن .. ئینجا هەوڵ ئەدات لە کۆرتی تایبەت کار بکات ، کۆرتی تایبەتیش چەند ئۆژدیهایەکی حیزبیی قوتیان داوێ و ..کۆیلەیان ئەوێت نۆک کرێکار و کارمەند ، چونکە هیچ بیمەیەکی ژیانت نییە و بە موچەیەکیش کارت پەدەکەن نۆک بەشی بنیاتنانی خۆزان و داهاتووت ناکا ، تەنانەت بەشی کرێی هات و چێت ناکا لە ماڵەوە بە سەر کار …
ئەوانەی کە دژی ئیسلام و قورئان کار و ڕەفتار ئەکەن ، ئەبێ باش بزانن لە قورئاندا ، هەموو مافێکی مرۆڤ پارێزراوە و بەیاری لەسەر دراوە و کراوە بە یاسا ..بەڵام بە داخەوە زۆر بە تونديی ئەو یاسایانە ڕەت کراونەتەوە و وایان لە خەڵک تێگەیاندووە کە ئایین تەنها بریتییە لە نوێژ و ڕۆژوو و حەج و عەمرە و زەکات ، ئیتر هەموو یاساکانی ژیان ئەدرێنە دەست کەسانێک کە خوا ناناسن و بە ئارەزووی خۆیان گاڵتە بە هیوا و ئاوات و خەون و داهاتووی ئەو خەڵکە ئەکەن …
عەرەب ئەڵێن : (خير الكلام ما قل ودل) واتا باشترين قسە ئەوێیە کورت بێ و بەڵگەی لەگەڵدا بێ ..
بەڵگەی ئەم قسەیەم ، سێ چوار دەڵەی ژیانی خۆمە :
ساڵی 1988 لە زانکۆی موسڵ ، یەکەمی کڵاژی خۆمان دەردەچووم ، دوو جار مامۆستای سەقافە داوای لێکردم پەیوەندیی بە حیزبی بەعسەوە بکەم ، نەمکرد ..ئیتر کردیانمە پێنجەمی کولێژ ، واتە گەورەترین خەونی ژیانمیان زیندەچاڵکرد ، کە خوێندنی باڵا بوو ، چونکە ئەو کاتە تەنها یەکەمی کڵاژکان بیان هەبوو دوای 45 ڕۆژ سەربازیی بگرێنەوە بە تەواوکردنی خوێندن ..!!
ساڵی 1991 پەیمانگای کورد لە پاریس ، داواکەمی قبوڵکرد بە

خوەندنی باڵا لە چیکەسلۆڤاکیای ئەو کاتە ، ئەمە بە دەسکەاتی ئەو کاتەی هەرەم قوت نەچوو ، شەش حەوت مانگ هەناینی و بردینی و ڤیزەی نادانێ ، هەتا بە عەلاقاتی شەخسیی نەوان کارمەندکی پەیمانگای پاریس و بەڵێنبەری ئاسایشی زاخۆ (بەختیار ئەمین و سەیفی) ، ڤیزەم وەرگرت ، کە گەیشتمە ئەنقەرەی پایتەختی تورکیا ، لە قونسوڵخانەی چیکەسلۆڤاکیا ناوی من سەابوو ، چونکە،کەمتر لە دوو مانگی مابوو چیک وسلۆڤاک بە تەواوەتیی لێک جیابنەوە وەک دوو دەوڵەت و کەمێک بەیاری دەرەوە و ناوەوە تێکرابوونەوە .. هاتمەوە و پەیمانگای کوردیش مەش میوانی نەبوو .. بە یەک ووشەیش بەسەری نەکردمەوە .
ساڵانی کۆتایی نەوەدەکان چەند جارە داوای خوەندنی باڵام پێشکەش بە زانکەی سلەمانی کرد ، هەموو جارەکان تێکرایەوە .. چونکە هیچ حیزب و دەستە و تاقم و مامەستایەکی زانکەم نەدەناسی و تەنها شتێک کە بە دەستمەوە بوو ، کە حیسابی تاکە پاڵاوی بە ناکرێ ، نمرەکەم بوو کە نمرەیەکی بەرز بوو ، تەنانەت جارەکیان وای کرد بەناو پڕۆفیسەرێک بە دەم فیکەوە بڵێ 74.6 ..!!
لە هەمووی گرنگتر ، لە زانکەی سلەمانی لە تاقیکردنەوەی توانایی زمانی ئینگلیزیدا دەرینەدەچاندم ، واتا هەر لە یەکەم هەنگاوەوە لەیان دەدام ، تا بە ناچاریی تێژکیان بە بە ئەوەی چاویش بە کتێبکدا بخشەنم ، چووم لە زانکەی کەیە تاقیکردنەوەی زمانی ئینگلیزیم دا و دەرچووم ..!!

بەرپسەکان بە تەنها لە گەڵ خەکدا فڕە ناکەن، بەڵک و بە ئاشکراش فڕێبیللەرییەک لە گەڵ خوادا دەدەزنەوە!.. حەسەن

ئازانی

(لەگەڵ یەک دوو گلەیی و گازندەش، وەک بەندێک، لە خوای خۆم)
پارێزگاری پێشووی نەجەف چوار ژن دەهێنێت و لە سەر حیسابی بودجەی گشتی وحکومەت و خەڵک بەخۆیان دەکات و بەمەش دەیەوێت لایەکی بەهێنەکەی خـــــوا وەک دادپەروەری لە ئووی نەفەقەو دارایییەوە لە نەوانیاندا جێبەجێبکات!

وێنەکە هی پارێزگای نەجەفە لەگەڵ چوار ژنەکەی

نووسینی: حەسەن ئازانی

تێبینی: لەم نووسینەمدا مبەستم نیە پاساو بە یاساوێسای خواو فەرموودەی پێغەمبەرو بهێنمەوە بەڵکو ئەمە زیاتر ڕەخنەو گلەیی و گازندەیە لە دیدی خۆمەوە!

هەندێک کەس، وەک چۆن گەندەڵیی و دزی و ئاوە ڕووت و کوشتن و ڕەگریی و چەتەیی و دەستبردن بە مافی خەڵک لە ڕەگەی ئەو یاسایەی کە هەر خۆیان دای دەنێژن و بە یاسایی دەکەن، هەر بەو شێوەیش دژن دەگەڵێن کە کەڵەن و درزێک لە نەو ئەو یاساو ڕێسایەی کە خوا بەی داناون بدزنەوەو خیانەتی پێدا بکەن و بە شێوەی فەبیللەریێک، لە پێشدا لە خوا، ئینجا لە خەڵک و لە ئای گشتی وحکومەت ئەنجامی بدەن. لەبەردا نەشەرم لە خیان دەکەن و نەشەرم لە ئای گشتی دەکەن و نە شەرم لە خەڵک و حکومەتیش دەکەن و نەشەرمیش لە خوا دەکەن کە بە ئاشکرا فێڵ لە یاساکەی خوا دەکەن و وەک فەبیللەریکیش وە یاسایی دەخەن و لە گەڵ یاساکەی خوادا دەیگونجێنن بە بەرچاوی خوادا!

تەماشا ئەو یاسایەی ژن هێنان بکەن کە خوا داینا وە:

[وَإِنْ خِفْتُمْ أَلا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ] سورەتی نیساء ئایەتی ژمارە ٣

لە لەکدانەوەی ئەو ئایەتەدا لەکدانەوەکەی هەژار موکریانی و تەبەری زۆر لە یەک نزیکن و لە یەک دەچن ، جا بە بەوای من دەبە هەژار زۆرتر پشتی بە تەبەری بەستبێ لە لەکدانەوەدا چونکە تەبەری پێش هەژار لیکدانەوەی بە قورئان کردووەو یەکەکیشە لە گەورە موفەسیرانی قورئان و جێی متمانەشە..

هەژار بەم شێوەیە ئەو ئایەتە لەک دەداتەوە:

ئەگەر لە مە کیژە هەتیوەکانەوە، لەوە ترسان کە نەتوانن بە

تەرزێکی حەق و هەوا دڵگیران بجووڵێنەوە، دەتوانن وازیان لە بەنن و ژنانی تر- چەندی خۆتان پێتان باشەو پێتان دڵشن -مارە بکەن، دوان بن یان سیان پێکەوە یان چواریش بن هەر هەوایە. وە ئەگەر ترسان کە نەتوانن ژنەکانتان وەک و یەک تەماشا بکەن ، با یەکیک بە یان وەل ئەوانە هابوەرن کە بوونەتە موڵکی خۆتان. بە خۆ لە غەدر پاراستن ئەمە ئاکاری پەسندە…

سەرچاوە: قورئانی پیرۆز: وەرگێڕانی مامۆستا هێژار موکریانی

جا مادام خوا هەر خۆی دروستکەرو خالقی هەموو شتێکە بە ئینسانیشەوە، کەواتە هەر خۆی باش دەزانێ کە ئینسان چیەو توانای چیەو چۆنیش بیردەکاتەوەو دیەوەت چی بکات! هەر بۆیش دەزانێت کە ئینسانن زەر شتان دەکات کە پێی وایە دەتوانێ و بەڵام لە ڕاستیدا ناشتوانێت.

مەسەلەی زەریی ژن هێنانیش و دابینکردنی دادپەروەریش لە نەوانیندا هەر بەم شێوەیە کە خوا زانیویەتی کە ئینسان ناتوانێت دادپەروەریی لە هەموو ڕوویەکەوە دابین بکات لە نەوانی نەک هەر سێ ژن و چوار ژنانداً بەڵک و ئەگەر ڕاستیت دەوێت لە نەوانی دوو ژنانیش دا ئینسان ناتوانێت دادپەروەریی دابین بکات.

هەنگێ ئینسانێکی دەوڵەمەندی ملیۆنێر بتوانێت لە ڕووی دارایی و نەفەقەوە بتوانێت وەک یەک ژیانیان خۆش بکات، وەک یەک لە خانوی باش و تازەدا بژن، وەک یەک ئاومایان هەبێ، وەک یەک کەک و پێشتیان بکات، وەک یەک بیان بات بۆ سەیران و بیان گەڕێت، بەڵام مەحاڵە لە ڕووی عاتیفە پەدان و خۆشەویستیی و لەگەڵدا بوون و سەرجەیی و کات پەدان و تەرکردن و ئازیکردنەوە وەک و یەک لەگەڵیان دابێت..

ئاخر نەک هەر ئینسان بەڵک و هەر ئاژەڵێ بەهێزکانیش ناتوانن ئەوکارە بکەن! پیاو مەشغوڵی دەرەوەی هەیە، کار دەکات، لەدەرەوە خەڵت دەخوا، ماندوو دەبێت، کێشەی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری و تەندروستی بۆ پەیدا دەبێ . هەروەها کێشمەکێشی ژیان کاردەکاتە سەر ووزەو توانای ئەو پیاوە لە ڕووی جەستەیی و دەروونیشەوە.. ئەدی چۆن دەتوانێ کە هاتوە ماڵەوە چوار ژنی هەیە و ئەو ژنانە هەموویان جوانن، بە توانان، دیانوەت لەگەڵ مەردی خۆیان بن ئەوشەوە هەتا بەیانی و پێیان خۆش تا بەیانی لەگەڵ مەردی خۆیان دەست لەملانێ بکەن..ئەو پیاوە چۆن دەتوانێ لە یەک شەودا خۆی دابەش بکات بۆ چوار ژن و بۆ یەکسانیش و وەک ئەوەی کە ژنەکان دیانوەت نەک وەک ئەوەی کە خۆی دیەوێ . کەواتە مەحاڵە یەکسانی نواندن و جێبەجێکردنی دادپەروەریی ! هەر بۆیش خوا ئەوەتە لەم ئایەتەدا بە ڕوونی هەر لە سوڕەتی ژناندا دەفەرموێت:

{ ولن تستطيعوا أن تعدلوا بين النساء ولو حرصتم} نساء –١٢٩
[ئەو هەرچەندە هەوڵیش بدەن ، قەت ناتوانن دڵگۆ ژنانی خۆتاندا بە جیاوازی ڕەفتار بکەن] سەرچاوە: قورئانی پیرۆز: وەرگێڕانی هێژار موکریانی
لەو ئایەتەدا خوا زۆر باش ئینسان دەناسێ چونکە هەر خۆی ئینسانی دروستکردووە و دەشزانێت تواناکەی چەندە بۆیە پێی دەڵێت نەکەی ئەو کارە نەکەی و لە ژنێک زیاتر مەهێنەو ئەگەر بیهێنی خراپەو تە ناتوانی دادپەروەر بیت لە نێوانی نێک چوار ژناندا بێک و دوو ژنانیشدا…
خوا لەو ئایەتەدا دەڵێ: [لن تستطيعوا] واتە قەت ناتوانن . ئینجا دەڵێ: [و لو حرصتم] واتە ئەگەریش زۆر هەوڵ و کۆشش بکەن هەر ناتوانن.. بە کوردیەکەی ئەگەر خۆت بکەیتە ئەسپیش بە حەبی ڤایاگرا هەر ناتوانی وەک یەک دوو ژنان بەسەر یەکەوە ڕازی بکەیت ..
ئیتر نە خۆت گێل بکەو نە خواش هەڵە بخۆتێنەو فەبیللەریش لە نەو یاساو ڕەسای خوادا مەدزەرەو!.. بە حەبی ڤایاگرا خۆت مەفەوتێنەو دەت تووشی نەخۆشی مەکەو خۆ وا لە مەکە لەوێی هەی لەوەش ببیت..ئەی ئینسان خۆت بناسەو توانای خۆت بزانەو دادپەروەربەو بەک ژن کیفایەت بکە .

ئەم سەرتایەی سەرەوە هەمووی لەسەر ئەو قیدیەی کە لەسەر: لوئی جواد حوسێن ئەلیاسری..پارێزگاری پێشووی نەجەف دەرچووە بە شێوەی دەکیومێنتری و بە بەڵگەوە دەری دەخات کە چ فەسادێکی کردووەو چەن فەلبیللەریەکی دزیوەتەوە بە ئەوەی لە ڕووی دارایی و نەفەقەوە هەر چوار ژنەکەی بەخۆوبکات وەک یەک و دادپەروەر بێت لە نەوانیاندا.!
بەڵام ئەمە هەمووی لەسەر حیسابی بودجەی حکومەتە کە ئەوێش بودجەی گشتی خەڵکەو هی گیرفانی خۆی نیەو حەرامەو کارەکی یاساییە بە پێی ئەو یاساییەی کە گەندەڵکان بەڵەوی دەبەن، بەڵام یاسایی نیە بەپێی لۆجیک و یاسای خواو خوا بەمە ڕازی نیەو ئەوە فەسادکە لە خەڵک و لە حکومەت و لە خواش..
جا ئەو پارێزگارە هەم لە سزای خەڵک خۆی دەربازکردووەو هەم لە سزای حکومەت جونکە خۆی حکومەتەو هەم لە سزای خواش چونکە خوا زۆر بە سەبرەو هەتا ڕادەی دوایی لەوانیە لەی گەرێت و لە گوڕ کاتری پێ نەڵێت!!
ئەدی چارە چیە ؟ ئەوەی خوێنەر دەتوانن زۆر چارەی شیاوتان بە بیرو مەشکدا بێت.. من ئەو چارەیە بە ئەوە لەدگەڵم !
چیرۆکەکە بەم شێوەیە:

لوئی جواد حوسن ئالیاسری: پارزگاری پشووی نجف چوار ژنی هناوو هر چوار ژنکشی لە ماوی دستات حکومیکی خیدا هناون و هر چوار ژنیشی بدستی خی و بە ئیمزای خی لە شونی باش دامزراندوون و کورسی پداهاتیشی وک یک بە دابین کردوون. پارزگار ئمی لە ووی دارایی و نفقەو وعدکی خوای گورەی بجگیاندوو، بام بفە و تکی ناویژدانیی لگە خواو خک و داهاتی گشتیدا ئمی کردو! ...
لوئی لە سای ۲۰۱۵ و بە ۲۰۲۰ پارزگاری نجف بوو لە ماوی پارزگاریدا چوار ژنی هناوو لسر حیسابی حکومت هر چوار ژنی وک یک بخو کردوو نک لسر حیسابی گیرفانی خی ..استە بە واتت کاری داو بە ژنکانی و ژنکان کاردکن بام ئو فە بیللریە و خوا ئوی مبست نیە بک و خوا دت لە سر گیرفانی خت دبە وک یک بخویان بکی .. ئمش هر بە ئویە کە تە نتوانی لە ژنک زیاتر بهنیت...

لوئی جواد حوسن:
ژنی یکمی کە ناوی جینان ئالیاسری یە بە پلی وردبینی یاسایی وزارتی نوت لە لقی نجف بە مووچی ۲ ملیون دینار مانگانە دای مزراندوو
ژنی دووەمی کە ناوی بوشرا سائیب غنیم و بە مووچی ۲ ملیون دینار لە لیوای پارزگاری نجف دای مزراندوو
ژنی سیەمی ناوی عالیە نووری خوزیرە بە پلی بەرێوبری گرێبستکان لە وقفی شیعە بە مووچی ماناگنی ۲ ملیون و سد هزار دیانر مانگانە دای مزراندوو
ژنی چوارمیشی ناوی بونی هاشم ئویشی بە ئاوژکاری دستی ئاگیاندن و پیوندیکانی حکومت بە مووچی ۲ ملیون سد هزار دیانار مانگانە دا مزراندو..
جا ئمە کورتی کارکانی ئو پاریزگاری پشووی نجف بوو...

هندک پرسیار کە پیم وایە گرنگن و دبە بکرن:

یکم: ئایا گندی و ساختکاری و فە کردن لە خواو لە حکومت و لە خک، لە واتکدا، لسرو پشتی دگیرت یان ئو خاروویو سرە بئاگایو نایوت؟
دووەم: با بین ئو خک بە توانایە و ناتوانت دیفاع لە خی بکات و لسر مافکانی خی بتە دنگ، هرچندە بە نوژی نیو فەی لبکرت و گیرفانی بتاە بکرت ، بام خە خوای گورە لخی بتواناتر نیو هر خیتی دایناو ئو کون و کائیناتە و هر

خیانەتی دروستکاری ئینسان بەچی کە دەبینێت ئەو ئینسانە کە دروستکراوی خیانەتی و فێیشی لەدەکات بەچی دەست بەجێ سزای نادات و پێی ناڵێ بوەستە تۆ فڵە لە من دەکەی و لە یاساکەم دەکەی؟
بە نموونە : هەیە دەچێ بۆ حەج و عەمرە بەڵام ئامانجی سەرەکی بازرگانیە، کەش و فشی خۆدەرخستنە، بەکارهێنانی کەشیدکەیتی لە ڕووی کەمڵایەتیەوە و بەکاری دەهێنێت لە مامڵەی ڕۆژانەیدا..
مزگەوت دروست دەکاو ناوی خۆی لەسەر دانووسێ و بەکاری دەهێنێ بۆ نەوو ناوبانگی خۆی، ڕێکخراوی ئایینی دروست دەکاو بەرژەوەندی خۆی تەدا دەنێتە دیو هەزاران نموونەی لەو شێوەیە کە ئایین و خواو پێغەمبەرەکەی لە لایەن ئینسانەکانەوە بەکاردەهێرن و خەڵکیان پێ دەچەوسێنرێنتەوە.. خوا بەچی وەجواب نایەو نایان وەستێنێت خۆ ئەو توانای هەیە؟ دەستکردەکەی خۆی بۆ ئاسشکرا فڵەی لە دەکات!!
سێیەم: ئایا دەبێ چەند پاڵزگارو پەرپرسی لەو شێوەیە لە کوردوستان و عێراق بوونیان هەبێ؟
چوارەم: ئایا دەبێ چەند بەرپرس هەبن لە کورودوستان و لە عێراق ئەو فڕانەو ئەو فەبیللەریانە لە خواو لە خەڵک و لە حکومەتیش دەکەن؟
پێنجەم: ئایا دەبێ هەر بەرپرسەکان و کەسانی دەرەوەی ئەحزابی ئایینی ئەو فەبیللەریانە هەم لە خواو هەم لە خەڵک و لە حکومەت بکەن یان دەبێ کەسان و بەرپرسانی نەو ئایینیش هەبن کە ڕاستەو خۆ ئەوان لەبەردەم خوادا خۆیان بۆ بەرپرس دەزانن؟
شەشەم: ئایا دەکرێ ئایەتەکانی خواو فەرموودەکانی پێغەمبەریش وەک یاسا داڕێژراوەکانی دەستی پەرپرسێ گەندەڵەکانی عێراق کوردوستان کەڵکنیان تەدا پێیدا بکرێ بە دزی و فڵە و ساختەکاری کە نێ یاساکەی ئەوەی مەبستەو نێ ئایات و فەرموودەکانیش ئەوەیان مەبستە؟
دەتوانرێت زەر شت و پرسیاری تریش بگوترێت و بەدەدا بێت بەڵام با لەرەدا بەس بێت ….
بەڵام من دەنیام هەندەک کەسی دەرەوەی ئایین هەتا بۆی بکرێت فڵە لە هەموو یاسایەک دەکا بۆ بەرژەوەندی وهەندەک کەسی ئایینیش کە بەواڵەت خۆی بە وەکیلی خواوپێغەمبەرەکانی دەزانێت بەڵام لە ناوەڕۆکدا هەک خواو پێغەمبەر بۆ بەرژەوەندیەکانی خۆی بەکاردەنێت و دەڵێت: کوڕە خوا خۆی گوریە!!! هەروەها دیەوێت لە کۆتاییدا بۆ دروستکردنی یەک دوو مزگەوت و حەج و عەمرەکردنەک و مەولودەک خوا لە هەموو مەژووی خۆش بێت..

هەر بە خۆشی بژین
حەسەن ڕازانی

تێبینی: بە بڕگەکان و ناو هێنانی کەسەکان لێو نووسینەدا پشتم بەو دوو سەرچاوەیە بەستووە
https://m.facebook.com/1054839224692809/posts/1635302386646487/
https://web.facebook.com/100045599417656/posts/pfbid0gNT15kc3GybCzUxbAc9DCxQsva3eJRmUtKcdmWq6Ehm9SQqtf4NqSEoA6Ehfrrpbl/

هەڵکانی کورد لە ئینجامی جەنگی یەکەمی جیهانیدا.. ڕەسوڵ بەسکێنی

دەوڵەتە زلهێزە ئەوروپاییەکان لەکۆتایی فەرمانڕەوایی دەوڵەتی عوسمانی چاویان بڕیە خاکی ژێردەسەڵاتی عوسمانیەوە، هەر لەسەرەتای سەدەی هەژدەوە کۆتنە خزین بەرەو ناوچەکانی ژێردەسەڵاتی عوسمانی، ئەمەش بۆچەند قۆناغێکدا تێپەڕی، بەکردنەوەی باڵیۆز و کۆنسوڵەکان و ناردنی مسیۆنەرەکان لەڕواڵەتدا بە بانەمایی ئاینی بە مەسیحیەکان و لەبنەڕەتدا بە چاودێری و کەکردنەوەی زانیاری لەسەر دەوڵەتی عوسمانی، دواتر گەیشتە جەنگ و شەڕی یەکەمی جیهانی هەڵگیرسا، زۆر لەنەتەوەکانی باڵکان و ئەوروپای ڕۆژهەڵات ئەوانەی لەژێر دەسەڵاتی عوسمانی دابوون، هەوەی ڕزگابوونیاندا لەدەست حوکمی دەوڵەتی عوسمانی، عەرەبەکانیش هەستیان بەم بارودۆخە تازەیەکرد و لەساڵی 1910ەوە کۆتنە هەوڵی پەیمان و بەیەکەوەگرتن لەبەریتانیای زلهێزی ئەو سەردەم، کەبەشێلگیریەوە هەوڵی ڕووخانی دەوڵەتی عوسمانی دەدا، زۆربەی ئەو نەتەوانەی لەژێر دەسەڵاتی عوسمانی دابوون، لەدژی دەوڵەتی عوسمانی ڕاپەڕین، ئیتر عەرەب بوون بەخاوەن دەوڵەت و کورد و ئەرمەن و فەلەستین زۆرەمەندی یەکەم بوون و بەسەرگەردانی مانەوە.

کوردی سادە و موسڵمان لەبەر نەبوونی هوشیاری نەتەوەیی و بەناوی ئایین و پارێزگاری لەدینی پیرۆزی ئیسلام، تاکۆتایی لەگەڵ دەوڵەتی عوسمانی مایەوە، لەگەڵ هەڵگیرسانی جەنگی یەکەمی جیهانیش لەژێر ڕاگەیاندنی دروشمی جیهادی پیرۆز دژی کافران، شێخ مەحمودی حەفید و

زەر لەشخ و پیاوانی ئایینی لەگەڵ هەزار تا سێ هەزار چەکدار چوونە بەرایی شەڕ بە بەرگری لەدەوڵەتی عوسمانی، لەشوعەبەی نزیك بەسەرۆکایەتی بەرامبەر بەریتانیای زلهێزی ئەو کاتە کەوتنە شەڕەوە، دوای کوژراو و بریندارێکی زۆر کەزانیان ئەم شەڕە دەبێتە هۆی دەستهەڵگرتنی عوسمانی، نەیانویست خۆیان بکوشت بدەن و بەرەی شەڕیان چۆڵ کرد و هاتنەوە شوێنەکانی خۆیان، لەو کاتەدا شێخ مەحمود لەسلێمانی کەبینی هێووسیا لە سنووری پێنجوێن هێرشی هێناوە، بەهێزێکی زۆرەوە بەرەو هێووی سوپای هێووس بووەوە و شەڕی خوێناوی لەگەڵ کردن.
لەلایەکی دیکەوە لە باکووری کوردستان، کوردەکان دوور لەنیشتمانی خۆیان و لەئێستەمبوڵ، چەند کەمێک و هێکخراویان دروست کردن، هەر لەئێستەمبوڵیشەوە لەگەڵ هاوپەیمانان لەجەنگای دیبلۆماسیەوە کەوتنە هەوڵدان بۆ بەدەستهێنانی مافی سەربەخۆیی، لەکاتێکدا کە دەوڵەتی عوسمانی بەرەو هێووی هەوڵشانەوە دەبووەوە مستەفاکەمال ئەتاتورك لەناوجەرگەی کوردستانەوە کەوتە خۆبات و شەڕش کردن بۆ هەستانەوەی تورکی تێکشکاو و لوت شکاو.
مستەفا کەمال دەرفەتی لە غیابی کورد وەرگرت و بەچەك و شەڕش و بەهاوکاری سەرۆك خێڵە کوردەکان بەخۆیان و چەکەکانیانەوە چوونە ناو لەشکری مستەفا کەمالەوە، لەخاکی کوردانەوە گەشەی کردو بەهێزی کوردەکان ئەرمەن و یۆنانی لەخاکی تورکیا کردە دەرەوە، لەناو جەرگەی وڵاتی کوردا دەستی دابووە ئەم کارە، بە ڕزگاری تورك سەری بەرز دەکردەوە، کەمالیەکان هەوڵیاندا کوردەکان بخەڵەتێنن و چەواشەیان بکەن، بەناوی خۆباتی هاوبەشەوە لەدژی داگیرکەران و دوژمنان، وای دەبرد مەشکیانەوە سەربەخۆیی کورد مافێکی خۆیانە، بەهاوکاری کورد مستەفا کەمال سەرکەوت و یەکەم داوای ئەوە بوو پەیمانی سیڤەر پوچەڵ بکرێتەوە. کەمەک و هێکخراوەکانی کوردیش لەئێستەمبوڵ و دەرەوەی کوردستان لەجەنگای ئاشتی و دیپلۆماسیەوە هەوڵیان لەگەڵ هاوپەیمانان دەدا، بەسەربەخۆیی کوردستان، بیریان لەیەکگرتن و لەبەرکارهێنانی هێز نەدەکردەوە، تا مستەفاکەمال لاواز بوو، ئەوان خەریکی هەوڵی دیپلۆماسی بوون، کاتێك ئەوانیش وریابوونەوە، تازە کار لەکار ترازابوو، مستەفاکەمال ئامادەنەبوو دان بەهەقی کوردا بێت.
لەئەنجامی سەرکەوتنی لەشکری هاوپەیمانان ڕزابوونە ئێستەمبوڵی پایتەختی عوسمانیەوە، خەلیفەی عوسمانی لوتشکاو و شەرمەزار لەوڵاتەکەی خۆیدا ببووە دەستبەسەر، لەو کاتەدا بیری کردەوە، لیژنەیەکی دروست کرد بچن لەگەڵ برا کوردەکان قسە بکەن و بڕۆن سەربەخۆییان ناوێت و لەگەڵ خەلیفە بمێننەوە مافی ئەتەنەمی بکورد دەبەخشێ، لەکاتێکدا فێڵی جیهانی بۆ لەناوبردنی یەکجارەکی خیلافەتی

عوسمانی وای دەخواست بانگەشە بۆ دروست کردنی پاڕەوانێك (مستەفاکەمال) بکەن، لەبەردەمی سوپا بۆ شومارەکەی هاوپەیمانەندا ببزەنێت، ئۆگرچی کورد دەبووایە شەڵگیرانە داوای سەربەخۆیی بکردایە، بەڵام لەبەردەم ئەم داوایەی خەلیفەی عوسمانیدا سەرکەکوردەکان بوونە دووەستە دەستێکیان شێخ عەبدولقادر شەمزینی و هەڤاڵەکانی پێیان باش بوو لەگەڵ عوسمانی بمێننەوە و ئێتێنەمی بدەست بهێنن، لەلایەکی دیکەش عەبدولڕەزاق بەدرخان و هەڤاڵەکانی داوای سەربەخۆیی کوردیان دەکرد، لەم نێوەدا هەردوولا هیچیان دەستگیرنەبوو.
شەریف پاشای خەندان لەسەر ئاسپەری کەمەڵ و ڕەکخراوەکانی کورد، کەوتە هەوڵدان لەکەنگرەی ئاشتی بۆ دروستکردنی دەوڵەتی سەربەخۆیی کورد، شەریف پاشا بەهەوڵە دیپلۆماسیەکانی توانی مادەکانی (62، 63، 64) لەپەیمانی سیڤر بچەسپێنێ بۆ پێکهێنانی دەوڵەتی سەربەخۆی کورد لەباکووری کوردستان، لەدوایيدا سەرکەکورەکان لەبەر کێشە و ململانێی نێوخۆیان بوونە دووەستەو هەندێکیان ئایان گەیاند شەریف پاشا نوێنەری کورد نییە، هەرچەند سەرەتا شەریف پاشا گوێی بەقسەکەیان نەداو بەردەوام، بەڵام دواجار زیزبوو وازی لەکارەکەی هێنا.
عەبدولڕەحمان نەقیب گەیلانی سەرۆکی ئەو حکومەتەی لەلایەن ئینگلیزەکان لە عیراق بۆ عەرەب دروست کرابوو، بیرۆڕای بەرامبەر(شەریف حوسێن) و کۆمەکانی باش نەبوو، هەربۆیە زەرجار بەئاشکرا ئایگەیاندبوو، گەلانۆی عوسمانییەکانی پێ باشترە، لە حوکمەانی کۆمەکانی (شەریف حوسێن)، کەچی دواتریش لەگەڵ هاتنی (فەیسەڵ) و دەست بەکاربوونی وەکو پاشای عیراق، لەبەرژەوەندی خۆی و نەتەوەکەی بەبێ دەنگی و کێشە و بێ ململانێ کابینەی دووەمی خۆی لە (10ی ئەیلولی 1921) دامەزراند، فەیسەڵیش بووە مەلیکی عیراق، کەچی لەبەدبەختی کورد دوای دامەزراندنی حکومەتی کوردستان لەسلێمانی بەحوکمداری شێخ مەحمود، کاتێك (ویلسن)ی حاکمی گشتی بەریتانیا لەعیراق، دەتە سلێمانی بێ ئاوەژکردن، دەربارەی هاوکاری شێخ مەحمود و حکومەتی کوردستان، بەقسەی ویلسن بەشێك لە سەرکەکوردەکان دەچنە لای و بەدزییەوە پەی دەبەن ئەمە بەسەرکایەتی شێخ مەحمود ئازی نین.
لەباشووری کوردستانیش لەگەڵ دروست بوونی حکومەتی کوردستان بەحوکمداریەتی شێخ مەحمود، کێشە و ململانێی زەرپەیدابوو لەنێوان کوردەکانی ناوچەی سلێمانیدا، وەك ئەفیق حیلمی دەڵێت: خزمانی شێخ مەحمود و دارودەستەکەی هەموویان پێست و مووچەی باشیان بە بابەوە و لەم حکومەتەدا خەیان بەهەمکارە دەزانی، تورکخواکانیش لەبەر

لایەنگیری تورك، خەڵك ناویان لێنابوون (جلخوار)، ئەوانیش بەهەموو هێزی خۆیان هەوڵی لەخشتەبردنی شێخ مەحمود و هێنانەوەی تورکیان دەدا، بە باشووری کوردستان، خوێندەوار و ئەفسەر و دەرەجەدارەکانی کوردیش پێیان باش بوو، شێخ مەحمود لەگەڵ ئینگلیز ڕێك بکەوێ، بەشکیش لەنیشتمان پەروەرەکان، شۆڕشگێڕانە هەوڵیان دەدا لەپێناوی سەربەخۆیی نیشتمان، لای دار و دەستەی شێخان و بەرەی جلخوارەکان خۆشەویست نەبوون و پێیان دەوتن: (فەرمەسن) واتە کافر و لەدین دەچوو، هیچ لایەك لەگەڵ یەکتر تێبا نەبوون، لەبەر ئەم هەموو کێشە و ململانێیانە هەر کەس بە لای خۆی ڕادەکێشا، شێخ مەحمودیش لەم ناوەدا سەری سوڕمابوو، نەیدەزانی چی بکات، کەمەکێ و ڕێکخراوەکانی کوردیش لەئێستەمبوڵ قەتیس مابوون، لەبەر هەوڵێ دیپلۆماسی و بەرهەمهێنانی نەپێژانەی سەرئەوەی هاوکاری شێخ مەحمود بکەن، تەنانەت ئەو ئەندامانەی لە کەمەکێ و ڕێکخراوەکاندا خزمکی سلێمانی بوون، ئەوانیشیان نەنارد بۆ هاوکاری و دەستگیریی شێخ مەحمود، لەئەنجامدا بارودۆخەکە لەگرژیدا نەچوو، شێخ مەحمود لەگەڵ ئینگلیزەکان تێکیدا و حکومەت و شۆڕشگێڕی لەناوچوو.
دواتر شێخ مەحمود پشتی کردە ئینگلیز و لەگەڵ تورکی تێکشکاو و دەڕاو ڕێك کەوت، لەکاتێکدا بەریتانیای مەزن براوەی شەڕی یەکەمی جیهانی و خاوەن هێزی سەربازی و ئابووری و سیاسەتی سەرکەوتو، حکومداریێك بەکورد و شێخ مەحمود دەبەخشێت، کەچی شێخ مەحمود دەچێ، لەگەڵ تورکی تێکشکاوی شەڕ و ئوزدەمیری سەرلەشکر و پشگوێ خراو ڕێکدەکەوێت و فەیسەل لە ئینگلیزەکانی براوەی شەڕ و سەرداری عیراق دەکات و ئینگلیزەکانیش بەهەموو کەین و بەینەکانی دەزانن و حکومەتەکەی لە تێکدەدەن.
دوای بەهێزبوونی مستەفاکەمال ئاتاتورك، حکومەتی کورد لەباشووری کوردستان بەسەرکایەتی شێخ مەحمود، کوردستان دەکەکی تیژ و کوشندە بوو، لەژێر پێی مستەفا کەمال، بەهەی شەڕی نەوان شێخ مەحمود و بەریتانیا شێخ مەحمودی حوکداری کورد گیرا و دوورخرایەوە بۆ هیندستان، کوردەکانی تورکیاش هەلیان لەدەست دابوو، خەیان لایەنی مستەفا کەمالیان گرتبوو، هەوڵ و تەقەلای پەرش و بڵاوی کەمەکان و نیشتمانپەروەرانی کوردیش بۆ سوود مایەوە، ئیتر لەناو ئەو هەموو هەڵە و لەدەستدانی ئەو هەموو دەرفەتە زێڕینانە لەلایەن سەرکەکوردەکانەوە، هەڵەکی لەبار بۆ مستەفاکەمال هاتبووە پێشەوە، کاتی پوچەڵ کردنەوەی (پەیمانی سیڤەر) بوو. سوێندخۆرەکان لە (لۆزان) کەبوونەوە، بۆ ڕازی کردنی مستەفاکەمال باسی پەیمانی سیڤر نەکرا، باسی مافی کورد و سەربەخۆیش نەکرا، مستەفاکەمال کەبەردەوام داوای ویلایەتی موسڵی دەکردەوە، لەبەرامبەردا دەستی لەولایەتی موسڵ

هەگرت و ئینگلیزەکانیش مافەکانی کورد و حکومەتی سەربەخۆی کوردیان زیندەبەچاڵ کرد.
هەرچەندە سەدساڵ بەسەر کۆتایی هاتنی جەنگی یەکەمی جیهانیدا تێپەڕیوە، بەڵام تائێستاش شوێنەوارە خراپەکانی هەرماون، شێوە و پیلانگێڕانی لەهەرچوار پارچەی کوردستان بەردەوامە، ئەمساڵ لەفەرمانسای سەرکەوتوی جەنگدا یادی پەیماننامەی لۆزان بەئاهەنگ و خۆشی کرایەوە، هەروەکو ئەوەی ئەوان هیچ دەستیان لەو ماوەرانیەی مرۆڤایەتی و بەدبەختیەی کوردا نەبووبێت، وەك ئەوەی پەیمانی لۆزان کاری ئەوان نەبووبێت، بگومان بە هەموو کەموکوڕی و نەهامەتیەکان بەریتانیا و فەرمانسا دەبە ئەباڵەکەی هەڵگرن.
زلهێزەکان تائێستاش دیموکراسی و مافی مرۆڤ و چارەنووسی گەلان دەکەنە پێشبارکێیان، ئەوەی مایەی نیگەرانی و لەسەر وەستانە، تائێستاش کورد هیچ پەند و وانەیەکی لێم ەوودا و کارەساتە مێژوویانە وەرنەگرتووە، لەئاست هوشیارە نەتەوەیی کەمتەرخەم و لەسەر مافی نەتەوەیی شڵگیرنین، تائێستاش کێشە و ململانێ لەناو سەرکەکوردەکان بەردەوامە، هەر یەکە بەشێوەیەك بیردەکاتەوە و بەڵایەکدا دایدەشکێنێ، یەکناگرن و نابنەیەك، بۆیە تائێستاش کورد بەمافە ڕەواکانی خۆی و سەربەخۆیی نەگەیشتووە.

ڕەسوڵ بەسکێنی

خوێندنەوە نەبووە بە کولتووری تاکی کورد.. ڕزا شوان

خوێندنەوە ئارەزوو نییە، بەڵکو یەکێکە لە پێویستیە سەرەکییەکانی ڕۆژانەمان. لە دوای هەمەژینی هەوای پاك و خواردن و خواردنەوە و پۆشاك و جێی حەسانەوە و نووستن و یاریکردن، ریزبەندی دەتە سەر خوێندنەوە. خوێندنەوە خۆراکی مێشك و ڕۆحمانە. پێویستییەکی گرنگە بە زاخاودان و گۆشەکردنی هۆش و هزر و بیر و زەینمان. خوێندنەوە کلیلی

دەروازەی وەرگرتنی زانست و زانیاری و هەموو بەرنامەی ئاکادیمییەکانی تر. هەکارەکی سەرەکی و گرنگ بۆ فێربوون و خوێندنبیریکردن و بەرزکردنەوەی ئاستی زانستی گشتی و هۆشیاریمان. خوێندنەوە دەلاقەیەکە لە میانەیەوە دەتوانین زانستی و ڕۆشنبیری و داهێنان و زادەی ئەندێشە و بیری کەسان و گەلانی تر ببینین. خوێندنەوە پلیتەکی هەرزانە و دەتوانیین لە میانەیەوە گشت و گوزار بە هەرشوێنەک بکەین.

(فرانسە ڤێتەر) دەڵێت:"جەستە بەبێ خەرای گۆشەی ناکات.. ئەقڵیش بەبێ خوێندنەوە و بیرکردنەوە گۆشەی ناکات".
(سوکرات) دەڵێت:"کەمەڵگایەک دەبێت بە کەمەڵگایەکی دەخواز، کە خوێندنەوە بشک بێت لە ژیانی تاکەکانی ئەو کەمەڵگایە".
(گابرێل فرانک) یش دەڵێت:"ئەگەر پارەت نییە و دەتەوێت گشت بە جیهاندا بکەیت، هەر لاپەڕەی پەرتووکەک کەڵانەکی وەاتەکە".
(گیم رون) دەڵێت:"خوێندنەوە پێویستە، بۆ ئەو کەسانەی هەوڵی ئەوە دەدەن کە باباتربن لەباو".
(مارگرێت فولەر) دەڵێت:" ئەمە خوێنەریت و.. بەیانی سەرکردەیت".
لە ئەمەدا لە هەموو کاتەکانی ڕابردوو، زیاتر پێویستیمان بە خوێندنەوەی پەرتووک و بە خوێنبیریکردن هەیە. لە ڕاستیشدا تەکنەلۆژیا، زەر کەسمانی تەمەڵ کردووە، چونکە زەر شت و زانیاری بە ئاسانی و بە بیرکردنەوە و بە ماندووبوون و گیان بە دوایانەدا لەبەرستمان دان. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، پێویستیمان بە خوێندنەوەی پەرتووک هەیە، چونکە هەموو شتەک بە شێوەیەکی دیجیتاڵی لە بەردەستماندا نییە.
(ڕەزفێت) دەڵێت:"کەڵەکەی پشکۆتنی نوێ.. پەرتووک و ڕۆژنامەیە".

گرنگی و سوودەکانی خوێندنەوە هێندە زەرن، بە نووسینەک و دە نووسین دیاری ناکرێن. بۆیە لەم نووسینەمدا زەر بە کورتی و بە چەی باسی هەندێک لە سوودە گرنگەکانی خوێندنەوە بە خوێنەران دەکەین:
١ــ خوێندنەوەی ڕەکوپەک پرسیەکی بایەلۆژی دەماریە، ڕاهێنانکی زەر باش بە ماسوولکەکانی مشک. چالاکییەکانی مشک

بەهێزتر و باشتر دەکات. خوێندنەوە وا لە خوێنەر دەکات کە مەشکی لە بوارە جیاوازەکاندا کار بکات. خوێندنەوە وەرزشی مەشک و رەحمانە، پارێزگاری لە تەندروستی ئەقڵمان دەکات، هەروەکو چۆن بە وەرزش پارێزگاری لە هێز و جەستە و بژنمان دەکەین. هەر بەشکی لە بەشەکانی جەستە و دەروونمان بە ئاوەی بە تەندروستییەکی باشەوە بمێنێتەوە، پێویستی بە وەرزش و راهێنان هەیە.
٢ــ خوێندنەوە هاوبەشە لە دروستکردنی کەسایەتی دروست و هاوسەنگی خوێنەر. ئاوەی حەز بە خوێندنەوە بکات هەموو شتێکی لە بەردەست دایە. دەتوانێت لەڕێی خوێندنەوە زیانت بە باشتر بگۆڕێت. هەمیشەش گەشبین و هیواخوازبێت. بەوا و متمانەیەکی زیاتریشت بە خۆت هەبێت. دان بە ئەستەمیشدا نانێیت.
(ئەرهان بامۆک) دەڵێت:"ڕۆژێک پارتووکێکم خوێندنەوە.. هەموو ژیانم گۆڕا".
٣ــ خوێندنەوە چالاکییەکی خەشیە و هەکاری خەشنوودیە. ئاو چێژ و خەشییەی کە لە خوێندنەوەدا هەیە، لە هیچ شتێکی تردا نییە. خوێندنەوەی پارتووک یارمەتی دەروونی خوێنەر دەدات، لە کاتی خوێندنەوەدا هەست بە خەشی و بە شادییەکی زەر دەکات. هەست بە تەنیایی ناکات و وادەزانێت لەگەڵ نووسەری پارتووکەکە دایە.

(ماری بەسون) دەڵێت:"کە فەری خوێندنەوە بووم، هەموو جیهان بە ڕوومدا کرایەوە".
(گین هامیلتۆن) دەڵێت:"پارتووک کلیلی جیهانی بەرینە. گەر ناتوانیت هیچ کارێکی تر بکەیت تا دەتوانیت بخوێنەوە".
(یوسف کۆنراد) دەڵێت:"نووسەر تەنها نیوەی پارتووکەکەی دەنووسێت، نیوەکەی تری خوێنەر دەینووسێت".
٤ــ خوێندنەوە ئارامی و هەوری بە خوێنەر دەبەخشێت. خوێندنەوە ڕێگەی گرنگ و سەرنجڕاکێشی لە کەمکردنەوە و لە چارەسەرکردنی تەکچوونی باری دەروونی و جەستەییدا هەیە. کاریگەریی لە کەمکردنەوە و خاوکردنەوەی پەستانی خوێن و فشاری دەروونی و دڵەاوکی و سترەسی و بێزاری و بە هیوایی و خەمۆکی و تەنیاییدا هەیە. خوێندنەوە سوودێکی گرنگی تری هەیە، ڕێگری لە تووشبوون بە نەخۆشییە مەدەرنەکانی وەک لەبیرکردنەوە (زەهایمەر) دەکات. ئاو کەسانەش کە لەپێش نووستندا خوێندنەوە بوو بە نەریتیان، بە شێوەیەکی باش

جەستەیان بە نووستنەکی تەندروست و خۆش ئامادە دەبێت.
(ناتالی بابیت) دەڵێت:"خوێندران بەختەوەرن.. هەرگیز هەست بە بێزاری و تەنیایی ناکەن"
٥ـ خوێندنەر لە رێی خوێندنەوە، زانست و زانیاری زیاتر بەدەست دەهێنێت. شتێک لە هەموو شتێک فێردەبێت، هەموو شتێکیش لە شتێک فێردەبێت. ئاسۆی بیرکردنەوە و خەیاڵ و توانای شیکردنەوە و لێکدانەوە و ڕاخنەی لێژیکی و سەرنج و ڕوانینین و تێگەیشتنی فراوانتر دەبن. تا بابەتی هەمەڕەنگی زیاتر بخوێنێتەوە، زەرزانتر و کراوەتر دەبیت و بانگگراوەندێکی ڕاشنبیریی دەوڵەمەندتری دەبێت. ئاست و ڕێژەی زرنگی و زیرەکی و هۆشیاری و سەرنج وردی و هەستەکانت بەرزتر دەکاتەوە.
(ئەبرەهام لینکۆڵن) دەڵێت:" ئەو شتانەی کە دەمەوێت بیانزانم لە پەرتووکدا هەیە، خۆشەویسترین هاوڕێم، ئەو هاوڕێیە پەرتووکەکم بە بێنەت کە نەمخوێندتەوە".
٦ـ دەشێت خوێندنەوە، خوێنەر بەرەو جیهانێکی نوێ پاڵکێش بکات، بەرەو داهێنان و ئافراندن و بە بیرکردنەوەیەکی قووڵتری بەرێت. پەرە بە خەیاڵ و داهێنانی بدات.
٧ـ لەرێی خوێندنەوە، فەرهەنگی وشەکانی خوێنەر بە وشە و بە زاراوەی تازە دەوڵەمەنتر دەبێت، توانایەکی زمانی باشتری پێدەبەخشێت. پەرە بە وشەسازییەکانی دەدات. باشتر دەتوانێت گوزارشت لە بیر و هزر و ئەندێشەی خۆی بکات. ئەو هەڵشی بە دەخسەنێت کە بیر و را و زانستییەکانی بە کەسانی تر بگەیەنێت.
٨ـ خوێنەری هەمیشەیی، شان بە شانی خوێندنەوە، شارەزاییەکی باشتر و زیاتری لە نووسیندا دەبێت. چونکە لەگەڵی خوێندنەوە، ئاشنای ڕێباز و شێواز و تەکنیکی جیاوازی نووسەران دەبێت. بە دەنیاییەوە سوود لەم ڕێباز و شێوازانە وەردەگرێت.
ئاگەر بە ژیانامەی کەسە نووسەراندا بچینەوە، زەربەیان لە پێشا خووگرتووی خوێندنەوەی پەرتووک بوونە. بە سەدان پەرتووکیان خوێندووەتەوە.
(شا ستیفن) دەڵێت:" ئاگەر دەتوانێت ببیت بە نووسەر، پێویستە لەپێش هەموو شتێکدا، دوو شت بکەیت: زۆر بخوێنەوە و زۆریش بنووسە".
٩ـ خوێندنەوە و نووسین، توانای پەیوەندی تاکی خوێنەر، بە کەسانی تر و کەمەگاوە باشتر دەکات. زانیاریان دەربارەی کولتوور و شێوازی ژیانی کەسان و گەلانی تر دەبێت.
١٠ـ خوێندنەوە هاندەر و یارمەتیدەرە بە چارەسەرکردنی

هەندە لە کەشکانی خوێندنەر. لە جێنجاڵی و مشتومڕ و قاوەقاو و کات بە فیڕدان دووری دەخاتەوە.
١١ــ خوێندنەوە هەکارێکە بۆ خۆناسی و خۆهەڵسەنگاندن. خۆناسینیش ئامانجێکی گرنگی خوێندنەوەیە. خوێنەر بە دەرکەوت کە لە چ ئاستێک دایە.
١٢ــ خوێندنەوە روانینی خوێنەر بە ژیان فراوانتر دەکات. ئارەزوو و بەهرەکانی باشتر گەشە دەکەن. خوێندنەوەش تەنیا بۆ خوێندنەوە نەبێت. بەڵکو ئاوەڵی دەیخوێنێنەوە، بە پراکتیکی پێویی بکەین.
(ڤیکتەر هوگۆ) دەڵێت:"خوێندنەوە و پراکتیز نەکردن.. وەک کەڵان و تاو نەکردن وایە".

١٣ــ تێگەیشتن لە خوێندنەوە، هێزێکی زۆری مەشکی دەوێت. خوێندنەوەش بە بیرکردنەوە و لێکدانەوە و تێگەیشتن، وەکو خواردنی بۆ هەرسکردن وایە.
١٤ــ خوێندنەوە یارمەتیی هاوسۆزی خوێنەر دەدات. هاوسۆزیش خەسڵەتێکی گرنگی کەسایەتییە. یارمەتیی خوێنەر دەدات بە ئاوەڵی پێوەندیی ئەرێنی لەگەڵ کەسانی تردا هەبێت. هانی خوێنەر دەدات میهرەبان بێت و ڕێچاوی هەستەکانی کەسانی تر بکات.
١٥ــ خوێندنەوە کەمەڵگایەکی هۆشیار و ڕۆشنبیر پێکدەهێنێت، باوەڕی بە جیاوازی دەبەخشێت. دەبێتە یارمەتیدەر بۆ ئاوەڵی تاکەکانی ئەم کەمەڵگایە، زیاتر لێبووردەبن و جیاوازییەکانی یەکتری قبووڵ بکەن.
تا ئەمڕۆ پەرتووک نەبووە بە هاوڕێی تاکی کورد، خوێندنەوەش نەبووە بە کولتوور و نەریت و بە پێویستییەکی ڕۆژانە و بە بەشێک لە ژیانیان. نەخێر تا ئەمڕۆش تاکی کوردمان خوویان بە خوێندنەوە نەگرتووە. ڕۆژی خوێنەرانی خووگرتوومان لەچاو نەخوێنەرانەوە زۆر کەمن. بەگومان چەند هەکارێک هەیە، بە ئاوەڵی کە تاکی کورد خەی سەرقاڵی خوێندنەوە نەکردووە. هەندە لە هەیکان بە خودی تاکی کورد و بە خەزان و کومەڵگا دەگەنەوە. چەند هەکارێکی تریش بە دەسەڵات دەگەنەوە یا بە بارودۆخی سیاسی و ناسەقامگیری. هەندە هەکاریش بە هۆزاری و سەختی گوزەرانی ژیانی تاکی کورد و نا ئاسوودەیی دەروونییان دەگەڕێتەوە. هەیکان زۆرن کە وایان کردووە تاکی کوردمان نەپەرژێنە سەر خوێندنەوە. بەڵام لەگەڵ ئاوەشدا نابێت ئەم هەیانە بکرێن بە بیانوو و بە پاساو بە پشتکردن لە خوێندنەوە و خەڵکشنبیریکردن. چونکە کەمەڵگای

کەم خوێندەران، بە کەمەرگایەکی دواکەوتوو هەژمار دەکرێت. بە ئاوەژوی خوێندنەوە ببێت بە کولتوور و نەریت و بە خووی رۆژانە و بە بەشێکی پێویست لە ژیانی تاکی کوردمان. پێویستە لە منداڵانی ئەمڕۆماندا دەست پێبکەین. هەر لە منداڵییەوە بیانکەین بە هاویەشی پەرتووک و گۆڤاری منداڵان، تامەزرۆ و هەگری خوێندنەوەی رۆژانەیان بکەین، تا دڵ بە خوێندنەوە بگرن. کە گەورەبن خوێندنەوە دەبێت بە پێویستییەکی گرنگ و بە کولتوور و بەشێک لە ژیانیان.
هەر یەکە لە خەزان و قوتابخانە و میدیا و راگەیاندنەکان، ڕۆڵێکی گرنگیان لە هاندانی منداڵکانیاندا هەیە بە چاندنی حەز و ئارەزووی خوێندنەوە و بە هاوڕێ بوونی هەمیشەی پەرتووک. پێویستیشە دایکان و باوکان و مامۆستاکان پشتگیر و نموونەی باشبن لە خوێندنەوەدا، تا منداڵکانیان و قوتابییەکانیان چاویان لێبکەن. بە ئاوەژوی خوێندنەوە ببێت بە کولتووری تاکی کوردمان و بە پێویستی و بە بەشێک لە ژیانیان.
پێتان سەیر نەبێت و نەبێتە مایەی پێکەنین. لە وڵاتانی ئەورووپا، زۆر لە ژنانی دووگیان، لە مانگی هەشت و نۆی دووگیانیاندا، بە دەنگەکی نەرم و ناسک، بە ئاوازێکی شیرین گۆرانی بە کەرپۆلەکانی ناوسکیان دەڵێن. یا لایلایەیان بۆ دەکەن. یا کورتە چیرۆکی ئاسانیان بۆ دەخوێننەوە و دەگەڵیانەوە. یا موزیکی خاو و خۆشیان بۆ لێدەدەن. زانایانی دەروونناسی منداڵان جەخت لەسەر سوود و گرنگی ئەم کارەی ژنانی دووگیان دەکەن و بە کارێکی دروست و بەسوودی دەزانن.
لە زۆر پەرتووکخانە گشتییەکانی نەرویج و سویەد، زور بینیوومە و دەبینم، دایکان منداڵانی تەمەن هەشت و نۆ مانگیان بۆ بەشی منداڵانی پەرتووکخانەکان هێناون و دەهێنن، کە گاگەکیان دەکرد و هەشتا پێیان نەگرتبوو، پەرتووکی وێنەداریان پیشان دەدان. دیانووت لە کەرپێیەوە منداڵکانیان ئاشنا و هەگری پەرتووکیان بکەن.
خەزگەی ئەوە دەخوازم، کە ئەم کار و نەریتە ئەرێنی و جوانانە، لە لای دایکانی کوردیشمان سەریان هەڵبداید و لە منداڵییەوە، منداڵەکانیان دەکرد بە هاوڕێی پەرتووک و گۆڤاری منداڵان.

ڕزا شوان
نەرویج: ۲۰۲۳

پێگەی بزوتنەوەی کوردایەتی دوای ڕفراندنم.. عوسمانی حاجی مارف

سەربازانی عێراق لە ١٦ی ئۆکتۆبەر توانیان کەرکوک لە ژێردەستی پێشمەرگە دەربهێنن، ئەو ڕۆژەی کە پاشکۆو شکستێکی گەورەی لە مێژووی بزوتنەوەی کوردایەتیدا تۆمارکرد.
ناسیۆنالستی کورد ئەو هەراو هاژوهوژەی پێش ١٦ ئۆکتۆبەر پێخشیان دەکرد، ئەو ئومێدەی ڕایان دەگەیاند بە "دەوڵەتی کوردی"، لە بەیانێکی زودا لایەن سەربازانی عێراقەوە بە هەرشیان بە سەر شاری کەرکوک و بە هاوکاری هێزی یەکێتی نیشتمانی,کوردستان، پوچەڵ کرایەوە.
گەڕانی هاوکێشەی سیاسی بەشێوەیکی وەها نەرێنی بە زیانی بزوتنەوەی کوردایەتی داشکا، کە نەیانتوانی هەڵسنوەڕێنەوە. هەر بۆ ئاراستەیە هەنگاو بەهەنگاو خۆنەکان و ئومێدو چاوەڕوانیەکانیان، تەنها لە چاویلکەی گەڕانەوە بە بەغداد پێشبینی دەکرا. تا ئەو ئاستەی ئێستا کەوتونەتە ژێر گۆڕاوی فشاری بچوکبوونەوە یا کەتایی قۆناغی هەرەم.
ئەوەی شایانی باسە ئەم ووداوەی لەدەستدانی شاری کەرکوک و ناوچە کێشەلەسەرەکان، وەک ووداوێک بڵای زەرینەی خەڵکیەوە کاردانەوەیەکی وەهای نەبو کە جێگای نیگەرانی و بئومێدیەکی قورس بێت، چونکە زەربەی خەڵکی کوردستان بەخێیان زیاتر لە بەرامبەر دەستکاتی بنەماڵەی بارزانی و بنەماڵەی تاڵەبانیدا بئومێدن و خوازیاری کەتایی دەستکاتکەیانن.
پرسەی ئێنجامدانی ڕیفراندەم بە دەورو نەخشەی مەسعود بارزانی لاوازیەکی کوشندەی لە پێکهاتەی سیستەمی سیاسی بزوتنەوەی کوردایەتی ئاشکرا کرد. لایەکی پێگەی بەتوانایی پارتی و یەکێتی، لەنێو هاوکێشە سیاسیەکانی ناوچەکەدا دا بەدەستەوە، لایەکی تریش بەیەکجاری بونە کەرەستەی یاریکردن بەدەست حکومەتی عێراق و تورکیاو ئێرانەوە. ئەوەی جێگای باسە لەهەمانکاتدا ئاستی باڵادەستی بنەماڵە لە هەردوو زنەکەدا بەسەر دامودەزگاو

دامەزراوەکاندا بەکاربردنی سیستەمێکی لە سەداسەد پاوانخوازی و زۆرەملێیە، کە ئامانجێکی تەواوی لە کارو بارودانی دامەزراوەکاندا پێکهێناوەو ئایندەو چارەنوسێکی تەواو ناڕوشنیان بۆ کوردستان چێسپاندووە. لێرەستاشدا ئەوە دەبینین کەحکومەتێکی بەناو هاوپەیمانی بخاوەن لێوناوەدا کەوتوە، لەجێی ئەو کابینەیە، بنەماڵەی بارزانی حکومەتن، پەرلەمانن، دادگان...
هاوڕاکانی ئەو ڕایاندەم، حەیدەر عەبادی سەرۆک وەزیرانی ئەو کاتەی عێراقی باش تاقیکردەوە، کە ویستی وەک لاوازیەک، مانای جیایی کوردستان لە عێراق نیشانبدات، بۆیە بەخێرایی ڕووشوێنی سزای لەدژی حکومەتی هەرێمی کوردستان ڕاگەیاند و جێبەجێیکرد. کە بە پشتبەستن بە گۆڕەپانی سەوزی نێودەوڵەتی و دەوری ئێران و تورکیا ئەو ڕێگایەی گرتەبەر کە بریاریدا دەبێت بارزانی باجی ڕایفراندەمەکەی بدات. عەبادی فشارەکانی بەرزکردەوە، هێزی کەرکوک بەتەنێ دەرەوە.
واپەدەچێت لەکاتی خۆیدا بارزانی بیری لەوەنەکردبێوە کە حساب بۆ جدیەتی هەرشی سەربازی عێراق و ڕێکەوتنی یەکێتی لەگەڵ ئێران و حکومەتەکەی عەبادی کردبێت. پلانی پشتیوانیەکەی ئەوە بوو کە گوایە پێشمەرگە بە ماوەیەکی زۆر ئەتوانێ بەرەنگاری بەرامبەر سەربازە عێراقیەکان بکات، بەم ڕێگەیەش سەرنجی نێودەوڵەتی ڕادەکێشێت و دیپلۆماتیزەبێت. کە داوتر ئەمریکا ناچار دەبێت، فشار بۆ عەبادی بهێنێت کە ئەپەراسیۆنەکەی ڕاگرێت. بەڵام قاسم سولەیمانی بەرپرسی باڵای ئێران لە عێراق دڵنیای کردەوە کە ئەوە ڕووندات و دەبێت بارزانی دەستبەرداری پلانەکانی بێت.
ئاشکرابونی ئەم ئاراستەیە ترس و پەرشوبڵاوی خستە نێو ڕیزی هێزەکانی بارزانیەوە و ئامادەیی بەرەنگاری تیا کوشتن و لەشەڕدوور کەوتنەوەو ناچار بە هەڵاتن بون. ئەو پێشمەرگانەش کە مابونەوەو شکێیان کرد، بەرگەی ئاگری هێزەکی باڵای عێراقیان نەگرت، بەزویی تێکشکان و عەبادیش سەرکەوتنی ڕاگەیاند.
دەخێکی تایبەتی دوای ڕایفراندەم، دابەزینی ئاستێکی زۆری پێگەی بزوتنەوەی کوردایەتیە، کە تەواو بەدەستهات مایەوە لە بەرامبەر قەبوڵکردنی گەلانەوەی حەتمی بە ناوەند، بەهەر بەهاو ملکەچیەک بێت. بەتایبەتی بنەماڵەی تاڵەبانی لەڕێگەی مامەڵەکردن لەگەڵ بەغداد بوونە بەشێک لە هاوکێشەدان بە خۆگونجاندن لەگەڵ نەخشەو سیاسەتەکانی حکومەتی عێراق و کەماری ئیسلامی ئێراندا. دواتریش بارزانی بایدایەوە و زۆبونانە مەرجەکانی بەغدادی قەبوڵ کرد.
ڕاستیەکی ئاشکرا ئەوەی نیشاندین کە باسکردن لەسەر حکومەتی هەرێم وەک دامەزراوەیەکی یەکگرتوو، ئیتر بەهیچ جۆرێک مانای نیەو بوونی

نییە؛ واتە پاشکشەو ڕەسمیەتدانە بە مانەوەی مەدلی دوو ئیدارەیی و هەوەدان بە جیگیرکردنی ئەو مەدلە. لەلایەکی تریشەوە حکومەتی هەرێم هەر هێژە لقێکی دارکەی دەشکێت و خەریکە تەنها دارکی وشکی بە لق دەمێنێتەوە. بەیە خە هەواسین بەوەی لەدەستگەی هەبژاردن و کورسی پەرلەمانەوە دەتوانرێت ئاوگۆڕێک بکرێت، ئەوە بیرکردنەوەو کارکی ئەوپەڕی گەوجانەو ئابووبرانەیە.
بەغداد لەلایەک خاوە لاوازکانی حکومەتی هەرێم و پارتی و یەکێتی و تەواوی لایەنگانی هەرێمی بەدەستەوەیەو شارەزایانە. لەلایەکی تریشەوە بە پشتیوانی ئێران، هەروەها چنیەتی خەرکخستن لەگەڵ تورکیا، یاری مشک و پشیلە لەگەڵ بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی دەکات. بەردەوام یاری بە چنیەتی ناردنی بودجە دەکات، لەدەستگەی دادگای فیدرالی و فشاری سیاسیەوە هەرجارە بە کێشەیکەوە سەرقاڵیان دەکات، تا تەواو ملکەچی سیاست و پلانەکانی حکومەتی عەراقیان دەکات.
بزوتنەوەی کوردایەتی لەم دەخە نالەبارەی ئستادا کە مەترسی بە سەر دەسەاتەکەیان لە ئارادایە، تەنها شانسکیان لەبەردەمدایە، ئەویش ئەو گۆڕاوە سیاسییە کە لەنێوان لایەنە شیعەکاندایە، کەتایەکەی دیار نیە. بەیە لەم بارییەوە ئەو پرسیارە دەتە پێشەوە کە ئایا بەغداد دەتوانێت لەسەر تەحەداکانی بەروی حکومەتی هەرێم بەردەوام بێت و جڵەجڵی بکات؟.

بەیە دەستکاریکردن و داشتنەوەی حکومەتی هەرێم بە خواست و ئارەزووی حکومەتی عەراق کە بەخشیان لەدەخکی نائارامدان، بە هیچکیەکی درێژخایەندا تەدەپەڕێت و کارەسات بەدوای خیدا دەهێنێت، ڕێگای بەرگرتن بەم کارەساتانە هاتنەمیدانی خەڵک و هەڵکخستنی ناڕازایەتیەکانە.

بە هەندە زانیاری سود لە وتارکی عەقیل عەباس وەرگیراوە کە لە ساڵی ٢٠١٧ دەربارەی رفراندەم نوسیویەتی، عەقیل عەباس کەسایەتیەکی ئاکادمی و هێژنامەوانی عەراقیە

سەلام محەمەدی شاعیر و سێ دەقی نیو سەدە لەمەوپێش. عەبدوڵا سەرمان(مەشخەڵ)

لەچەند مانگی ڕابردووداو، دوای گەڕانەوەم لە سەفەری کوردستان، سەرقاڵی خوێندنەوە و بەدواداچوون بووم سەبارەت بە ڕەخنەی ئەدەبی کوردی. بە ئەم مەبەستەش کەوتمە خوێندنەوە و هەڵدانەوەی لاپەڕەکانی ڕۆژنامەی (هاوکاری) هەر لەسەرەتای دەرچوونیانەوە تا کۆتایی دەیەی هەشتاکان. لەم گەشتە خوێندنەوەیەمدا گەلێ دەق و وتار و ڕەخنە و نووسینم بەرچاو کەوت کە شایانی هەڵوەستە لەسەرکردنن. لەڕەدا سێ لەو دەقانەی کە بینیمن، شیعری کاک سەلام محەمەدی شاعیرن، کە ئەوکات لە هەڵەتی گەنجی خۆیدا بووە کە ئەم دەقانەی نووسیوە. پەمخەش بوو هەر لەبەر جوانی داهێنانی کاک سەلامی شاعیر و ئەوەی هێڵا جارێکی تر شیعرەکان تایپ بکەمەوە و بیانخەمە بەر دیدەی ئەوەی خۆشەویست.

عەبدوڵا سەرمان(مەشخەڵ)
کۆنەدا ٧ ی ئایاری ٢٠٢٣

تاڤگەی وشە تەقیوەکان

شیعری : سەلام محەمەد

شیرینەکەم
لەناخی دڵا حەز ئەکەم
خەم لەگەڵ تەشکی چاوی تۆ
لەگەڵ گزنگی
نەخۆشکی سەرگەردانێ
تارمایی زوڵفت
بپێچمەوە ژینم لوول بدەم
لەگەڵ وشەی بۆن و تۆ
خامەی لەوی
سەر سینەی ئاهەزکانت
شێدا بکەم
بەنام چونکە ئەم خەزانە
نایەڵێ من

منی ئازاد

بە سەربەستی خۆم بنووسم
نرخی ئەمە بە هەرزانە
ئەم قەڵایە
وەک باسی ئەکەن پڕایە!
بڕیە بە شەوە و جنۆکە
بەقسەی زل..خەڵکەکەشان
خۆپیشاندان
داپڕشرایە
شیرینەکەم
بەر لەوەی وەک تیکەی خواردن
قووتم بدەن
بە گەردولوولی هەناسەت
هەڵم مایی
خەزگە ئەمدی
تیری راستی
ئەم قەڵایەی وێران ئەکرد
مناڵەکانیشم ئەدی
تەنانەرگس بەدەستەوە
بەنی وشەی (سەربەستی)یان
بفڕشتایە
ئەوسا منیش
لەسایەی سەبەری هەژا
لە تیشکی خۆری نەورۆزا
لە کوردستان
نەخشەی خەزانی ئاوارەم
بەتکە خوەن
بکەشایە...

سەرچاوە : ئەم دەقە لە ڕۆژنامەی هاوکاری ژمارە ٤٤ لە ڕۆژی ٤ی کانوونی یەکەمی ١٩٧١ لاپەڕە ٦دا، بەاوکراوەتەوە.

دوا بەدوای کۆشتییەکەی رامبۆ
شیعری : سەلام محەمەد
ئەوکاتەی ئەستێرەکانی بارانی هەست
دەریا پەنگدراوەکانی ئەخواتەوە
گەی مەبەست

زنجیری یەزدانەکانی ژەرزەمینی..
لەک ئەترازان.
ئەوکاتەی فرمێسکی تاڵی زەردەخانە
لەگەڵ بتە جەماوەکان لەک ئەخزان
لەڕی ئاسەی بەخوێن گیراو
ئەتوایەوە لەناو ئێنی دەمی هەتاو
ئەوکاتەی کە فێکەی خەم
دەشتی سەزی بە تەپ و تەز ئەنەخشان
لاستیکی دار بەووەکانی ئەلەستەوە
بە شیری دایکەکی کەستکەوتووی
گەرمی خەبات
نەچووە ناو شانەی هەنگوێ؟
بە رووبارە بەتەم گیراوەکان نەسووتان؟
ئەگەر بەدوای گوڵاو وێن
ئاسمان بە ڕەش وەرگەڕاوە؟
گەر هەڵەی پەستی باوەڕی ناشادیمان
بەدوای خوایەکی چاوەڕوان نەکراو مەستە
بە دەرگای خەشەویستی پەوە دراوە؟
بە دەرگای خەشەویستی پەوە دراوە؟

سەرچاوە : ئەم دەقە لە ڕۆژنامەی هاوکاری ژمارە ٤٦ لە ڕۆژی ١٨ی کانوونی یەکەمی ١٩٧١ لەلاپەڕە ٣دا، بڵاوکراوەتەوە.

خەونی چاو

شیعری : سەلام محەمەد
بەرەو ونبوون..بەرەو ونبوون
بەرەو ئاوازی تەداچوون
بەرەو جیهانی شاراوەی
چەرخی نەبوون
ئەم چاوانەی من ئەڤانە
ئاخ ..نازانە
ونبوون بارانەکی سوورە
لەناو شەپەلی بەوادا
لە خەونی ناو شووشەی ساردی گەرادا..
بە ژیانی
سەر شانەیەتر ئەڤانە
لە زستانا..وەرزی بە بەفر و بارانا..

لە بەهەشتی پە سووتانا
لە جاوم گرت.. راستیم بینی
لەناو ناشرینی جوانا
بەرەو ونبوون ئەم چاوانەی من ئەوانە
ئاخ نازانە
ونبوون بارانەکی سوورە
هەر ئەوانە
هەر ئەوانە.

سەرچاوە : ئەم دەقە لە ڕۆژنامەی هاوکاری ژمارە ٣ لە ڕۆژی ٢٣ی کانوونی دووەمی ١٩٧١ لاپەڕە ٣دا، بڵاوکراوەتەوە.

تێبینی عەبدوڵا سەمان(مەشخەڵ) : لەکاتی دووبارە تایپکردنەوەی ئەم دەقانەدا هەناومنەتە سەر ڕێنووسی ئەمڕۆ.

دەقی تەمەن / ٣٥.. ناڕۆ حەسەن

١
من ئەو شاعیرەم
گەچانەکەی دەستم لە تریفە و
چاویلکەکەم لە گیا و
قەڵەمەکەم لە ئاگرە
پایز ماڵە خنجیلانەکەم و
دەزخیش نیشتیمانی ئەبەدیمە
من نامەم بە گەردوون و
ژیانیش ناتبا بە من
کە دەشمەم
چەند کتێبکی چاو بە فرمێسک و
نیگایەک لە نائومێدی و
میلدیەک لە خەشویستی
لە دوای خەمدا جێدەهێم
٢
سەردەمانێک

خۆنی فێبیایی و ناخۆشم دێبینی
زەرجاران
لەنێو خۆنکانم دا دەمردم
بەهام دواجار
مردن وەک بوونێکی هەها
هاتە نێو ژیانم و
وەک گەردەلوولێکی هەشباو
هەموو هەژە لەنێو خۆیدا / لووڵمدەدا
٣
من لە باوەشی
ئەو خەزانە چاوم هەڵناوەو گەورەبووم
کە / تێگەیشتن و تەفسیرکردنی دونیا
تەنانەت گەڵینیشی
یان / خەمی نان و ململانێیە چینایەتییەکان
بەر لە مارکس
لەنێو خەمە سپییەکانی سەر ڕوخساری دایکم و
لەنێو تەزی سەرشان و ئارەقەی نێوچاوانی باوکمەوە
فێری بووم
٤
تە ئەو وەهمە گەورەی
هەموو تاسە و
بیرکردنەوەت لە بیر بردووەتەوە
خۆنکانمت کردوون بە خەیاڵ
عەشقیش وەک عەنکەبووتێکی عەفریت
جەستە و دڵ و مەشکمی کەڵەر کردووە
٥
من لە هەژانی یەکەمی لە دایکبوونم
وەک ئیبلیسێک
ناویان خستمە نێو لەوحەی هەشەوە
بە هەشترین کاتژمێریش
چرکەکانی تەمەنم خوێندرانەوە
تابلۆی خۆنکانیشم
بە هەنگەهەشکانی نائومێدی هەنگ کران
بەهام سەیرەکە لەوەدایە
کە گەورە بووم / بووم بە شاعیرێک
شیعرەکانیشم
لەنێو باخچە سۆزەکانی ژیان

پشکۆ سپییەکانی عەشق دەردەکەن
٦
سەردەمانێک
بە وردە ماسییەکانی نێو خوێنکانی تۆ
ڕووبارێک بووم پڕ لە ئاوی ژوون
لەنێو نیگای کەترە شینکەکانی عەشق و ئەوینیشت
هەڵانەیەک بووم بۆ حەوانەوە
کەچی ئێستا / ڕەشەبای قەدەر وەپەشخەی داوم و
نازانم لەبەردەم کام ئێشکەوتی نائومێدی و
کام جەنگەستانە تاریکەکەی دەزخ و
کام بیابانە بۆ مرۆتکەی ژیان / دەگیرسمەوە
٧
لەوبەر پردە شینەکە
چیتر چاوەڕێم مەکە
من هەموودەم ڕێگاکەم دەگۆڕم
لەدوای جەنگەکانیش
لەنێو تەرمەکاندا
بەدوای مندا مەگەڕە
من لەنێو ونبوون و ناشونداا
بووم بە چیڕۆکێک لە وەهم
٨
وەکچێن لە عەشق
هەمیشە ڕێگایەک هەیە
بمانباتەوە نێو
دەزەخی سووتان و مەستبوون
بۆیە من
گەر لەدەرەوەی ژیانیش بم
هەمیشە دوای نیوەڕۆیەک دەبە
بەم و وەک سواکەرێکی دەوانە و شێدا
لە دەرگای ماڵەکەت بدەم و
داوای تیلە نانێک و
چەند وردە ماچێکت لێبکەم
٩
من ئەو کەسەم
لەوتەی هەم
لەگەڵ ژیان لە ململانێ دام
ماندووم ماندووم

هەندێ ماندوو
هەندجار هەر بە مەبەست
دەست لە بیرکردنەوە و نووسینەکانم
هەڵدەگرم
هەر لەسەر قەنەفەکە کەمێک ڕادەکشێم
بەڵام / خەمەکانی تۆ و
بڕینەکانی نیشتیمان و
وەسوەسەی تەنیاییم
لەنێو پشیە خەوەکانیشم
لەناگەڵمن پشوو بدەم
١٠
ئازادی لە کوێ بێت / من لەوێم
شکۆمەندی لە کوێ بێت / من لەوێم
پایز و فڕین و خڵی هەژاران لە کوێ بن / من لەوێم
بەڵام / هەڵاجکردنی نیشتیمان و
کوشتنی ئۆیتر و
کێلەبوون و
چەمانەوە و بێدەنگی لە کوێ بن / من لەوێ نیم
١١
نە درەخت سێبەری خۆی جێدەهێڵێ
نە دەریا لە شەپۆلەکانی یاخی دەبێ
نە ئاسمانیش ئەستێرەکانی خۆی
دەکوژێنێتەوە
بەڵام تۆ
لەنێو تاریکستانی تاریکی
لەم یاخی بوویت و
منت لەنێو خۆتدا کوژاندەوە و
بە جێتهێشتم ..!
١٢
من ئێو گەریدەیەم
دەمەوێت بە زمانی گوێ
گەرانیێ گەردونییەکانم بەمەوێ
بە زمانی هەتاو
هەرچی تاتووی سەر جەستەی خاک هەیە
بیسەمەوێ
بە زمانی شیعریش
مرۆڤ و دەزەخ

ماسی و وشکایی
خەرەتاو و شەو
لەگەڵ یەکدا ئاشت کەموە
١٣
لە دووری دووڕوە هاتووم
بۆ پێخاوسی
بەسەر ڕێگا بزمارەژەکاندا ڕەم کردووە
شوێن پێیەکانم سووز دەچنەوە
بووم بە سووکی بەڵەمی نائومێدان
لەنێو نیگای نەوەسەکانیش ئەوەم خوێندەوە
ڕەژ بە ڕەژ فڕین سەختتر و
ئاسمانیش بچووکتر دەبێتەوە
١٤
هیچ شتێک هێندەی
سەمای گەڵاکان و
ڕووتبوونەوەی گیا و
گرانییەکانی ڕووبار
مانگ و ئەستێرەکان و هەور
بۆ سەما ناهێنن
عەشقی تەش بەمن
شێتبوونێکە لەنێو لە مردن و لە دایکبوونەوە
ناو لێپ و دەمارەکانی عاتیفەم پڕ دەکەن لە ئارامی و
چاوەکان و نیگاکان و ڕوخساریشم پڕ لە خەندە و ڕووناکی
١٥
من لەنێو نەبوونەوە بەدوای تۆدا دەگەڕام
تا بەهەی بوونی تۆ
مانایەکیش بە بوونی خۆم ببەخشم
من لەنێو گەڕەکە تاریکەکانی ڕەژەهێاتۆ هاتووم
ترس و شەرم
مۆتەکەی ژێر لێفە شەکەی شۆکانم بوون
ترس لە دەزێخ و لە پرسیارە گۆڕەکان
شەرمیش لە خۆنەکانم و
لە حەزەکانم و لە هەستە شاراوەکانم
وەک باڵندەیەکی باڵشکاو و
ڕەبوارەکی ونی ڕەنگ هەڵبزرکاو
ڕەژەکانی تەمەنم بەدەکرد
تا دواجار / قەدەر دەرگای ماڵی شیعری

بۆ ووەدا کردوە
شیعر بوو بۆ هەزە ئەفسووناویيە و بۆ فریادڕەسی
قوفلە داخراوە ژەنگاویيەکانی
زمانم و خوونەکانم و هەستەکانمی بۆم کردوە …!

تەموزی ۲۰۲۳

مرۆڤە مردن.. فەرهاد کەریم

ماوەیەکە لەگەل مردن دەژیم ، ژیان لەگەل مردن نامۆ نیە بۆم، سەبەرمە مردن، جار جارەش گەر بمەوێ لە بینینم لە بیستنم لە زمانم دەیخەوێنم، خۆش نیە لە گەل مردن ڕێبشتن، لە گەل مردن خەوتن، لە گەل مردن ژیان، مردن لە گەل مردن،
تۆ نەژیاوی نازانی ژیان چەند بە بەهایە، دەزانم هەزی خۆاگریم باڵایە بەرانبەر مردن، گەر بە خواستی خۆم بێت لە نێوان ژیان و مردن هەڵبەت لە بەرەی ژیانم، بەڵام کە سەیر دەکەی ژیان لە مردن ئاڵۆزتر و بە ئازارترە تژیە لە خەمی تاریک، پڕ لە خەمی کەر و ئەسک سووک، ڕەزا گران و خوێن تاڵ و خراپ و شکاو و هەرزان، پڕ مردن بووە مرۆڤ،
تۆ سەیری زەوییکە، مرۆڤ بێتە کەڵەشەر و کەر و شەر، بێ بەهاو بێ نرخ بووە، نە کەر بەو نەشەر و کەڵەشەر، لە ناو مردن وەرە دەرێ، هاوڕێی بوونەوەر و گیانلەبەر و پەڕەوەر و زیندەوەر بە، بەها بدە بە گیان، میهرەبان و بەخشندە بە بێ ژیان، پێش ئەوەی بمریت پشت لە مردنکە رووکە ژیان،
ژیان ئاوێنەیە و ماسی و مەڕ و مراوی و ماری لێدەبینی، مرۆڤ دەبینی، مرۆڤ بینین مرۆڤ بوونە و ژیانە و دوور لە مردن،
مردن هاڕینی ژیانە، مردن هاوارێکی بێدەنگە نەک هەر مرۆڤ مەشیش گوێی لێدەبێ، مردن جوانی نیە، مردن هەمیشە ناشرین، ڕۆژت دەکاتە شەوی تاریک، وەک ئەمڕۆی مرۆڤ گوو دەکاتە ژیان،
باڵەکانت هەڵدەورن، فڕین ئاسمان نابێ بێت
بۆنی گوڵ ناکەیت، خونچە نابینی و باخ نابیت
دەریا بە خێتەوە ناگرێ باران تەڕت ناکا ئاو نابیت

گۆ لە گەرانی ناگری و ئاشق نابیت، لەرە نیت بگری بۆ ژیان، خەفەت لە مرۆڤی ژەهر بخۆیت،
مردوو رەگات نیشاندا، کەر خۆی نابینێ باسی بەهەشتت بۆ بکا
خراپ وەک پەپووە خۆی نمایشکا، مردن ژیانت بگۆ، ژیان مردنت ببا
لە نێوان ژیان و مردن مرۆڤبە، لە نێوان مردن و ژیان جوانبە، مردن بخەونە ژیانبە
گەرانیەک فەربە مردن دزە نەکاتە سەبەرت لە ژیان بگە،
گەرانی بۆ ژیان بخونە نامریت لە مردن بگە دەژیت.

پیاوێک و شارایێک بەرهەمی دستنووس. هەمەر نەریاوی

(پێیغێک بۆ سدیق بەرکەیی)

کە ئاوێک لە دونێی ژین دەدەوێ،دەچمەوێ بۆ قۆناخێکی ژیان و ساڵانی خەبات و کارکردن لە نێو ئادیۆ کوردیی تاران و سەدان یادەوەری ئەو ڕۆژگارەی تەمەن.
دەتەوێ یادم بۆ ساڵانێک نووسەر و توێژەر"سدیق بەرکەیی"(سەفیزادە)چەندان بەرنامەی لەسەر ناوداران و وێژەی کوردی بۆ ئادیۆ دنووسی. بەرنامەکانی دەهێنا بۆ ئادیۆ و بۆ چەندان کاتژمێر لە ئادیۆ دەمایەوێ. ئەرکی پێداچوونەوێ و هەڵچنیی بەرنامەکان لە بەشی کوردیی نێوەڕاست وێستەی هاوڕێی زمانناس و توێژەرم،"ئێیووب گازرانی"بوو کە بۆ شەوێکی گشتی،زەر جاران مشتومڕێک لە نێوان نووسەری دڕق و تێکستەکان و هەڵچندا لەسەر زمان دروست دەبوو. تا ئەرکی پێداچوونەوێ و هەڵچنییەکێ کۆتایی پێ دەهات،دەرفەتێک دەڵخسا و بەرکەیی دەگۆ خەباتکارانی ئادیۆ لەسەر زەر پرسی ئەدەبیی و ڕۆشنبیری قسەی دەکرد. پاشان بۆ خۆی دەچوو بۆ نێو ستودیۆی ئادیۆ و هەر بۆ خۆیشی بۆژەر و پێشکێشکاری بەرنامەکان بوو.
سدیق بەرکەیی کە سەردەمی خۆی لە نێو ئەرتەش(سوپا)دا کەسێکی پلەدار و دەستەیشتوو بووبوو و سەدان شوێن گەڕابوو،لە هەر گەشت و گەڕانێکدا بۆ سەرپاک ناوچە و دەڤەرە کوردستانییەکانیش،بۆ سەدان

کۆنەپەیازیان بۆ واتایەکی ڕاستتر، بەرهەمی دەستنووسی دەست کوتبوو و دواتر بە خەی و بە ناوی خۆیەوە ئەو بەرهەمە بە بایەخ و ناوازانەی لە چاپ دەدا. بۆیە دەتوانین بڵێین سدیق بەرەکەیی هەنووکەیش خاوەنی کتێبخانەیەکی دانسقە و گرانبایی کە پێیتی لە سەدان کتێبی بەپێزی دەستنووس.
سدیق بەرەکەیی ڕاستە لەو پەناوەدا ئەرک و زەحمەتێکی فرەی بەر دەکەوت بەڵام لەو لایشەوە هەر بە پاڵپشتی ئەو سامانە دەوڵەمەندە،خەی دوو هەندە لە نەو ووبەری فەرهەنگیی کورددا دەردەخات. هەشتاکەیش کتێبخانەکەی پێیتی لە دیان بەرهەمی دەستنووسی ناوازە لەسەر ئەدەب،مێژوو و چاندی کوردی و لەسەر کەسانی خەمخۆری نەو ئەم ماڵباتیە ئەو سامانە گرانبایی پاش تاوتوە و هەڵسەنگاندن و ڕاستکردنەوە،ڕەوانەی بازاڕی چاپ بکەن و بەرهەمکان بخرێنە بەردیدەی خوێنەر و نەهێن چیدی ئەو کتێبە بەپێزانە گەرد و تەزی زەمانیان لە بنیشێت.

وەبیرم دێتەوە جارێکیان لە سەردانێکی بە ڕادیۆ،دیوانێکی دەستنووسی "میرزا شەفیع پاویی(1888-1819)کە لەسەر پێستی ئاسک نووسرابوو،دەگەڵ خەی هەنابوو بە ڕادیۆ و لەسەر نرخ و بایەخی ئەو دیوانە قسەی دەکرد. هەفتەیەکی پێ نەچوو گەڕایەوە بە ڕادیۆ و هاواری لە بەرز بوونەوە کە دیوانەکەی هەر لە ڕادیۆدا لە بەزر بوو،ئیدی نازانم بەڕاست دیوانەکەی میرزا شەفیع لە ڕادیۆ ون بووبوو یان لە شوێنکی دی و چارنووسی دیوانەکە بە کوێ گەییشت. کە هەوالی کەچی دوایی "سدیق بەرەکەیی"م بەرگوێ کەوت،ڕاست ئەو دەمانی ڕادیۆم بیر کەوتەوە.
ئەوەی ئێستاکە ووڕە و نکۆیشی لێوە ناکرێت ئەوەیە کە "سدیق بەرەکەیی"،کەسایەتییەکی دیاری نەو ووبەری ڕۆشنبیریی کوردی نێک لە ڕۆژهەڵات بگرە لە هەر هەموو کوردستان بوو کە بە پاڵپشتی سامانە زەنگین و دەوڵەمەندەکەی لە باری بەرهەمی دەستنووسەوە لە نەو هەر هەموو کورددا بە کەسکی ناسراو دادنرا. ئەرچی قسە و باس لەم نەوانەدا زەرە و وەختی خەی بەرەووی ڕۆخنەیەکی فرەیش بووەوە کە وەک پێویست خەی بەو بەرهەمە پەبایەخانەوە خەریک نەکردووە و فرەتر چاوی لە چاپکردنی کتێب بێیە.
بە نموونە یەک لە دیوانە گرانبایی دەستنووسەکانی شاعیری ناوداری کورد،مەولەویی تاوگەزی لە بەردەستدا بوو کە بەداخەوە لەبەر نەبوونی شارەزایەتی بەتەواوەتی لەسەر دیالێکتی هەورامی،دیوانەکە بە هەڵە و پڕیەکی زەرەوە کوتە بەردیدەی خوێنەر و لە چاپ درا. یاخە وەختی خەی بەرەووی ڕۆخنەیەکی زەری مامستا هەژار بووەوە

کە جارێک وتبووی"زۆر کەس کتێب دەکات". بۆرکەیی لە وتارێکدا لە بن ناونیشانی"پێخنە لەسەر هەنبانە بۆرینە"هەرشەکی توندی کردە سەر مامۆستا هێژار(1920-1991). لە بەشێکی وتارەکەیدا نووسیبووی"زیانی هەنبانە بۆرینە لە سوودی زۆرترە".

وتارەکە وەختێ خۆی لە گۆڤاری ئاوێنە،ژمارە 12،ساڵی 1372ی هەتاوی(1993)چاپ بووبوو. ئەم هەرشەیش بێ وەڵام نەمایەوە. سدیق بۆرکەیی تا مامۆستا هێژار لە ژیاندا بوو هیچی نەگوت بەڵام پاش مەرگی هێژار،کەوتە پێخنەگرتنەکی توند کە گوایە مامۆستا هێژار زمانناس و چی و چی نەبووە و قامووسەکی هەڵە و پڕی زۆری تێدایە. هەر ئەو سەردەمە لە بیرمە ئەم پەلامارە تونديی سدیق بۆرکەیی بە سەر مامۆستا هێژار،بۆوەوی پێخنەیەکی فرەی پێشنبیران بووە. لە هەمان قۆناخدا لە شارچکەی "عەزیمیە"ی سەر بە گۆرە شاری کەرج،لە لایەن کۆمەڵە لاوێکی گەلپەروەرەوە،نامیلکەیەک بە ناوی "وەامنامە"لە بەرسڤی هەرشەکەی سدیق بۆرکەیی بە سەر مام هێژار لە چاپ درا کە هەڵگری خودی وتارەکەی سدیق بۆرکەیی و وەامی نووسەرانی تر بە پێخنەکەی بۆرکەیی بوو.
ئێستا کە نە مامۆستا هێژار و نەیش سدیق بۆرکەیی هیچیان لە ژیاندا نەماون،لەسەر ڕووناکبیرانە بە ویژدانەوە بڕیڤن. چونکە سەرەنجام ئەوەی دەمێنێتەوە و هەرگیزیش لە بیر ناکرێت،هاژە و خزمەت بە زمان و کولتووری کوردییە کە هەر کام لەم دوو کەسایەتییە،هەر یەکە و بە گوێرەی توانای خۆ،خزمەتێکی فرەوانیان بە سامانی فەرهەنگیی نەتەوەکەیان کردووە. ئەرچی بە لای منەوە خودی کەسایەتی و بگرە بەرهەمەکانی مامۆستا هێژار خاوەن سەنگ و قورسایی سەد هێندەن.
وەک پێشتر ئاماژەی پێدرا مرۆڤ گەرەک هەمیشە بە ویژدانەوە ڕاستییەکان بخاتە ڕوو. هەر بۆیە وەک خودی خۆم،بە نووسینی دێران بەرنامەی ڕادیۆیی،وەکوو ژمێدەر و سەرچاوەیەکی گرینگ،پێنام بە چەندان بەرهەم و کتێبی بۆرکەیی بردووە بۆیە لێم سەنگەوە خۆم بە قەرزبار دادەنێم.
سدیق بۆرکەیی بە لێچاپدانی دێران کتێبی وەک فەرهەنگی ماد،مژووی وێژەی کوردی، ناودارانی یارسان،پێشبینییەکانی ئێل بەگی جاف،نامەی سەرەنجام و هتد،خزمەتێکی بەرچاوی کورد و کولتوورەکەی کردووە و سەرباری هەموو پێخنەکان،لەم پەوەندییەدا ئەرکی سەرشانی خۆی جێبەجێ کردووە.
بە وتن دەشێت سدیق بۆرکەیی(سەفیزادە)ساڵی 1322ی هەتاوی (1943)لە

گوندی "زینە"ی سەر بە ناوچەی هەوشار و شارچکەی دیواندەرە،چاوی لە ڕووی ژیان هەڵهێناوە و تەژی 4ی گەلاوێژی 2723(2023)یش لە تەمەنی 80 ساڵی، لە تاران کۆچی دوایی کرد و لەسەر وەسیەتی خۆی، تەرمەکەی ڕەوانەی شاری مەهاباد کرا و تەژی پێنج شەممەیش، 5ی گەلاوێژی 2723،لە بەشی ناوداران و هونەرمەندانی گۆڕستانی مەهابادا ئیسپێردەی خاکی نیشتمان کرا.

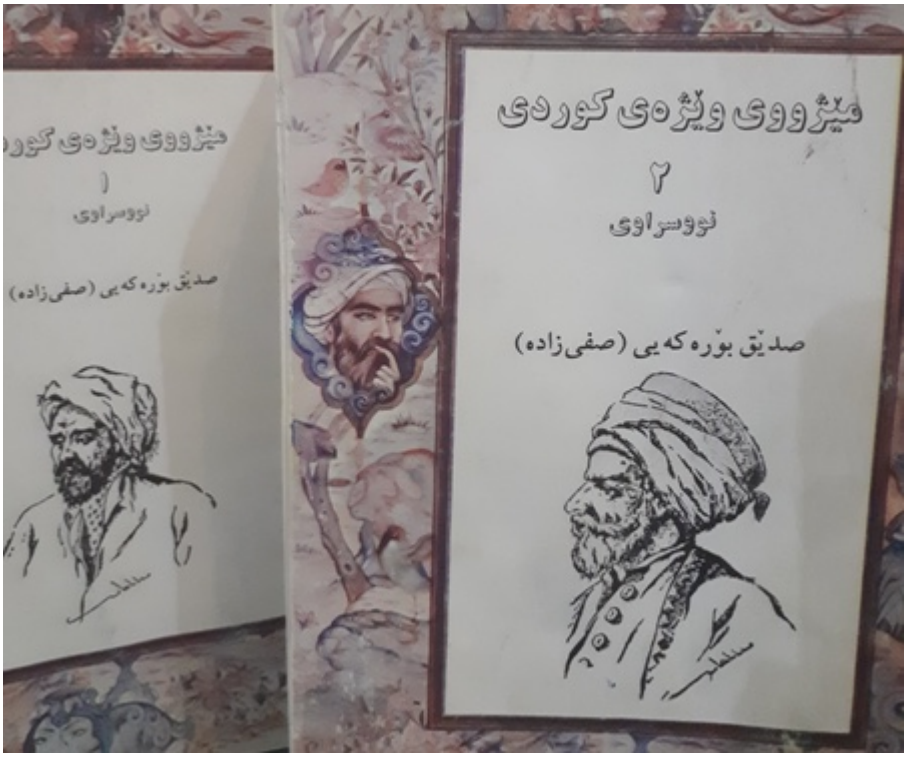

ژێدەر:

1 – وەامنامە،دەقی ڕاخنەی سدیق بۆرەکەیی لەسەر هەنبانە بۆرینەی مامۆستا هێژار و وەامی نووسەرانی تر،کۆکردنەوەی ساڵح هەرکی(ڕێبوار)،چاپی گزنگ(لقی ئاوارەی یەکێتیی لاوانی دیموکراتی کوردستان)،ساڵی 1995

2 – دیوانووو میرزا شەفیعی پاوەئی،کۆکردنەوە و ئامادەکردنی محەممەد خالیدیی مەکی،چاپی یەکەم،دەزگەی چاپ و پەخشی ئارە،1401ی هەتاوی(2022)

3 – مێژووی ئەدەبی کوردی،دوکتۆر مارف خەزنەدار،دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس،چاپی یەکەم، بەرگی حەوتەم،هەولێر،2006

بیروڕیی کانی فەقێکی گوماڵ.. بەشی(٧٢).. شەماڵ بارەوانی

کاکە شەماڵ، ئەوە هەشتا ئاسایشتیان نەگرتووە؟

لە بەشی پێشوودا گوتم، لە کۆڵێژ ئیسلامییەکی زۆر چاڵاکبووم.

کۆمکی تریشمان لەگەڵدابوو، هی دەک بوو. وەک خۆم لە قوتابخانەی ئیسلامی و فەقێیاتی هاتبوو بۆ کۆڵێژی شەریعەی هەولێر. ئەو پێشووتر یەکگرتوو بوو.

وەڵێ دوای ئەوەی ڕۆژێک لەسەرمینبەر، لەکاتی دەنگدان، ناڕاستەوخۆ دەرکەت: دەنگ بدەن بە یەکگرتووی ئیسلامی. ئاسایش لەپێچینەوەی لەگەڵ دەکەن. لەوکاتەوە ئەو واز لە یەکگرتوو دەنێت و دەبێتە جێگای گومانی یەکگرتووەکان و وەک سیخوڕێک لێی دەڕوانرێت.

ئەو دوو هاوپێڵی ترم لە کۆڵێژی شەریعە، کە ئەوانیش خۆمکی دەک بوون و لە فەقێیاتی و خوێندنی ئیسلامی هاتبوونە کۆڵێژی شەریعە و هاوسەزی یەکگرتوو و هاوڕێی ئەو کۆمەش بوون. وایان پێ گوتم سەبارەت بەو کۆمە.

جا کە وایان پێ گوتم، بە هەمان شێوەی دوو کۆمکەی تر، ڕق و قینەکم لەو کۆمەش هەڵگرتبوو و لێی کەوتبوومە گومان.

لەڕاستیدا کۆمکی تەبیعات نەرم و فەقیر و بەزیان دیاربوو.

بەڵام من کە گوتیان قسە و گومانی لەسەر، لێی کەوتمە گومان.

گەرنا، تا کۆڵێژیش تەواوبوو، هیچم لێی نەبینی.

بیرمە ڕۆژێک لە کۆڵێژی شەریعە هەڵبژاردن کرا بۆ ئەوەی نوێنەر دیاربکرێت.

کاندیدێکی ئەوان(یەکێتی قوتابییانی کوردستان) و کاندیدێکی ئێمە(ڕەکخراوی گۆڕپێدانی قوتابییانی کوردستان)خۆیان هەڵبژارد. ئێمە بردمانەوە و بەوینە یەکەم، ڕەکخراوی قوتابییان گوتیان قبووڵی ناکەین، یەکگرتوو ببێتە نوێنەر. نوێنەرکەی ئێمیان لابرد.

دواتر و دوای ماوەیەک جارێکی تر هەڵبژاردن کرایەوە. ئەوجارە ئەو کوڕە کۆنەپەکگرتووە دەکیەی کە گوتم دەیانگوت: جێگای گومانە، خۆی کاندید کرد.

من گوتمە هاوڕێ ئیسلامیەکانم ئەمە بایکۆتی ئەو دەنگدانە دەکەین و دانیشی پێدانانێن. ئەوانە نوێنەری هەڵبژێردراو و براوەی ئەمەیان لابردووە، چۆن ئەمە ئەوە قبووە کەین؟

ئەوڕۆژە من و دادە(ژیان) خەزانی مامۆستا مەلا ئەنوەر، هەڵکە و هەڵبژاردنەکەمان جێ هێشت و ڕێیشتینە دەرەوە.

ئەوندە هاوڕێیانمان(ئیسلامیەکانی تر و هاوسەزانمان)گوتیان کاکە دەنگ بەو کوڕە دەدەین. مەبەستیان کۆنە یەکگرتووەکەی دهەک بوو.

گوتیان دڵێت: من هەڵبژێرن زۆرناکەن و کار بۆ ئەو(یەکگرتوو)دەکەم. گوتم: نەخێر، درێی دەکات و جێگای متمانە نییە.

ڕۆژی دواتر کە هاتینەوە کۆڵێژ، خاتوو ژیان پێکەنی و پێی گوتم: کاکە شەماڵ، ئەوە تۆ هێشتا ئاسایش نەیانگرتووە؟

گوتم: نانا هێشتا سڵامەتم. کە وام گوت، هەردووکمان زۆر پێکەنین.

گوتی: وڵڵاهی خەم نا، بەڵام لە دونەوە زۆر خەمی تەم بوو. دەمگوت، دەبێ ئاسایش ئەو کوڕیان نەگرتبێت؟

من تەحەدایەکی زۆر گەورەم دەکرد و ئەوڕۆژە من و دادە ژیان زۆر بەمنەتانە ڕێیشتین و بایکۆتی دەنگدانمان کرد.

ڕۆژەکی تریش لەناو کولێژ دژی دواکەوتنی دەرماڵە گردبوونەوەیەکمان ڕێکخست.

من و هاوڕێیترم خوێندکارەکانمان هاندا و گوتمان دەی با ناڕازایەتی دەربڕین و نەڕێنەوە هەڵی خوێندن. نەڕێیشتنەوە هەڵ.

ڕاگری کۆڵێژ(د.محمد شاکر)گوتی حەزدەکەم بڕنەوە پاڵ و داواکەتان جێبەجێ دەکەین.

ڕاستی ئەو دواکەتنی دەرماڵەیە تەنها بیانوویەک بوو و هیچی تر.

ئەوکات هەر دەمانویست دنیای هەستی ناڕازایەتیبوونی خوێندکارەکان

بدەین و نازانم شتێکی تربوو و لەژێر پەردەی دواکەوتنی دەرماڵە نەوزایەتی خەمان دەربڕی و گردبوونەوەکەمان بکخست.

ئەوەژە ئاگری کەلەژ هاتە حەوشە و زەر گوتی با قسە بکەین. من و دووسێ خوێندکاری تر بەتمان کردەوە.

لە حەوشەکە بەیشتینە بەردەم کەلەژەکە و هیچ نەبەم ویستمان سی مەتریەکە داخەین.

لەپڕ و چەند زوو، یەک دنیا ئاسایش و پۆلیسی مەدەنی و عەسکەری و شت هاتن.

دیقەتم دا، وەک دوژمنێک لێیان دەڕوانیم.

دەتگوت پێیان گوتراوە سەری هەموو ئاژاوەیەک و شتێک لەو کەلەژەیە، ئەو شەماڵەیە.هاهاها.

ترسم لە گرتن، هەر لە خەیاڵدا نەبوو.

بەڕام لە دەی خەمدا دەمگوت: ئێستا پۆلامارم دەدەن و دەمخەنە ناو سەیارە و دەمبەن. هاهاها.

هیچ نەبەم ئەوکات یەکگرتوو نەمابووم، بەڕام هەر کوڕە یاخی و بوێر و ئەپۆزسیۆنەکەی جاران بووم. وەک ئێستا ترسنۆک نەبووم.هاهاها.

د.محەمەد شاکریش ئەوکات ئاگری کەلەژی شەریعەبوو.(ئێستا پەڵەمانتارە لە پەڵەمانی عێراق، لەسەر لیستی: پارتی دیموکراتی کوردستان) حەقەت گەنجێکی خاوەن و چاکسازیخوازبوو.

بەر لەو، کاکە دکتەر مەلافایز ئاگربوو. مەلافایز ئاستە کەسێکی هێمن و لەسەرخەبوو. وەڵە بە کارکردن لە کەلەژ و دەسەزی، هیچ بەراورد نەدەکرا بە دکتەر محەمەد شاکر.

مەلافایز کە پێشووتر ئاگربوو، ئەمەی بە بزن بەراورد دەکرد.

سەردەمی ئاگرێتی ئەو، کەلەژەکە زەر بەسەروبەربوو.

کیلەن و قفل و شتی دەرگاکان و دەرگا و پەنجەرەکان زەر وەرانبوون. دکتەر محەمەد شاکر هات، زەر شتی کرد.

ئەژێک بە دکتەر مەلافایزمان گوت: ئەو کیلەن و شتی دەرگا هەمووی

خراپبوون.

گوتی ئەوجە من چیبکەم؟ دەبەختەتان چاکی کەن. بزن بەشوەک لە شونک بێت، جگای مانوەی خی تەرتیب دکات.

ئەمە بەو قسەیی زەر قەسبووین و دەمانگوت: چن دەبێت اگری کەلژ ئەوە ئاستی ەشنبیری و شوازی قسکردنی بێت!؟

لە استیدا مەلافایز کەسکی خراپ نەبوو، بەام ئەو قسەی ئەوەژی(بەراوردکاریکردنی خوندکاری کەلژ بە بزن) شک بوو بە ئەمە.

سیرە! کابرا لەبری ئەوی بدەم داواکانمانوە بێت، بە بزنمان دچونێت.

لەو دیو دیواری قیستقاەکەوە.. شیعری نەوزاد بەندی

زەر جار ئەەم ،
شیعر لەگەە کلنکسکا
فەدەم ..
بیخەمە تەنکەی خەەکی
پشتگوخراو …
لەسەر بەردە داینەم و
بە منااانی گەەک بەەم ،
ئادەی کامتان دەستان استە ..
ئەو نیشانەیە ئەشکنن ..
وەک لاپەەیەکی یکلام ،
بیکەم بە دەسکی دەرگایەکەوە و نەزانم چند جار پەی پیادا نراوە ..
ئەەم نیشتمان و شیعر ،
کامیان زیاتر لەوی تر هەاج کراوە ..؟

لۆزانچییەکان لۆزانییەکانی دونیا و ئەمڕۆ.. ئازاد حەمە

سەرەتا: دەمەکۆ وتومە، ئەم ژینگەیەی هەنوکەمان بیریار دروستناکات، گرنگن و هیچگرایNihilismی دروستدەکات. ئەستا پەموایە، ژینگەکە، رۆژانە لۆزانچیش، لە زربەی کایەکان(پەروەردە، روناکبیریی، نووندی ئەکادەمی، میدیای ئەستا و بواری سیاسیش) دروستدەکات. لۆزانچییەکان، دژە کوردەکان، جێگای داخ و برینە، بەجۆرێک لە زەدی خەیان سیاستدەکەن، کە زەدەکە، نەبەتە شوێنێک بۆ دروستبوونی روناکبیر/ بیرمەند، بەکو ببەتە شوێنێک بۆ ژیانژیان و پاڵنان بۆ کاتەو. لۆزانچییەکان، ئەوانەی رقییان لە کوردە، حەیف، ژینگەی ئەریان والەکردووە ئەنتی روناکبیریی و کارگەی بەرهەمهێنانی هیچیی Nihilبەت. ئەمە وادەکات جیاوازییەکی گەورەش بوونی نەمێنێت، لەنێوان لۆزانییەکانی دونیا و ئەمڕۆ.

تۆ بەدوای لۆزانییەکنەکان دەگەڕێیت، من ئەدرەسی لۆزانچییە تازەکانت دەدەمێ. لۆزانییە تازەکان، وان لەرە. ئەمە لە کوبین لۆزانچییەکان لەوەدەرن. لۆزانییەکان، لە ئێستادا لە گشت جێگایەک دەخولێنەوە، کە ئەمەی لێین. لۆزانچییەنوێکان، ئەوانەن، کە چاڵی سیاسی بە یەکتری کورد هەدەکەنن. لۆزانییە نوێکان ماڵباتەکانن، ئەوانەن، کە زەمینە خۆشدەکەن بۆ لۆزانەکانی تر، بۆ مەهابادەکانی تر، بۆ هەڵەبجە و ئەنفالەکانی تر. لۆزانییەکان لە دەروبەرمان دەخولێنەوە، ئەوانەن، کە بەهاری گشت جوانەوێکی سیاسیمان دەکەن بۆ لۆزانەکی دی. وەرە مەرە بۆ شاری لۆزان، لۆزانی تازە وا لای خۆت. لەو جێگایەی ئێستای لێیدۆزیت.

لۆزانچییە نوێکان زەڵەکانی ناو سیاسەتی کوردین. ئەمانە

بەوفاکانی ناو مژووی سیاسیشمانن. چونکە زۆرکانی ناو سیاسەتی ئەمە، ئەوان بوون وایان لە ئەمە کرد پەمانوانبەت سیاسەت هزرە، سیاسەت دەتوانێت گۆرانکاریی گەورەکان بکات. ئەمانە، لەزانچییەنوکان، بەمتمانەیی و سەکردنەوەیان کرد بە بەشێک لە ژیانی سیاسی نوێی ئەمە. مخابن، خەریکن ئەم زۆرسیاسییانە دەبن بە بەختی سیاسییمان، گەر ئەمە ئاوا بروات لە داهاتوودا یادی لەزان بەجۆرێکیتر دەبەت. بۆیە لەزانچییەکان سیاسییە هیچگۆراکانن، ئەوانن، کە هیچییان خستە ناو ژیانی کەمایەتی و بەگشتیش مرۆیمانەوە. لەزانییەکانن ئەمەیان کردە هاودەمی هیچگۆرایی سیاسیی، رۆژانە هیچی لە پەروردە(پەروردەی لەزانی)، لە خوەندنی باڵا (ئای لەم خوەندنە باڵایە!) بەرهەمدەنن. لەزانچییەکان پەروەردەی سیاسییمانیان کردە پەروەردەیەکی لەزانی. هەنووکە دابەشکردن و دەڤەرچییەتی بەشکە لەم پەروەردەیەمان.

**

لەزانییەکان وان لەرە، لە تەک خەتن. گشت ئەوانەن، کە بەرپرسیارن بەرامبەر بە نادادی و گەندەڵیەکانی ئێستای هەرێم، ئەمانە تەواوکەری پرۆژەی لەزانن، هەڵگری هەمان توخمی روناکبیریی سیاسیی لەزانن. لەزانییەکان، ئەوانەن، کە نەدەخوازن شایستانە یادی سەد ساڵەی کەنگرەی لەزان بکرێتەوە، نەش لە لەزانیەتی خەیان دەکەون. لەبەرئەوە کردەی سیسییمان وا گوزەرکات، بیرکردنەوەی سیاسییمان ئەمە کرەکی بەت، لەگەڵ کات هەموو دەبینە لەزانی. لەزانیبوون چارەنوسمانە. ئەم پەروەردە سیاسییە بەردەوامبەت هەموو لەزانیمان لەدەردەچێت. بۆیە سەیرە، لەزانچییەتی شەرم نییە! لەزانچییەتی بەشەوازی رۆژنامەوانی و روناکبیریی و ئەکادەمیی جیاجیا وبەردەهەنرێتەوە. وبەرهەنانەوەی وتاری سیاسی لەزانییەکان چارەنوسی مژوویمان بەرەو خراپترین شێوەی سیاسی و بەگشتیش مرۆیی دەبات.

خوەندکاری لەزانییەکان لەرەوە بە جلی کوردییەوە دەچن بە لەزان، لەوە بە کوردی بە یەکتر باسی مەترسییەکانی لەزان دەکەن. غەدردەکەیت دەچیت بە لەزان، لەزان وا لە تەک خەت. لەزان وا لە سلەمانی و هەولێر، ئێوە تا بریقەدەداتەوە لە کەرکوک و دهۆک و هەڵەبجە. لەزانییەکان گشت بستێکی ئەم هەرەمیان کردوە بە لەزان، بە نموونەیەک لە پرۆژەی لەزان. تە گەر بیردەکەیتەوە و خاوەنی ئاگایی سیاسی خەتیت مەڵە بە لەزان، بڕە ئێو شار و گەڕەک و

ماڵانەی هیوای سیاسییان نەماوە. لەو شوێنانە دەبینیت، کە هیواکانی کۆنگرەی لەزان چەند وەک خەی هاتوتە دی! تەماشا ئەو نگبەتییە سیاسییە، هەندەکیش لە لەزانییەکان لە دانیشتن و پێکەوەبوونەکانیاندا فرمێسک بە لەزان دەژن. ئەمانە هەموو ناراستەوخۆ پڕۆژەی لەزان زیندوو ەدەگرن و ئاواتەکانی شەریف پاشا(1) هەرەس پێدەنن.

لەزانییەکان حەزدەکەن قسەکردن لە لەزان بکرێتە بابەتێکی وەرزی. ببێتە مەد. ئەوە لەزانییەکانن قسەکردنیان لە لەزان وەک گشت شتەکانیتر(ئەنفال، کیمیابارانی هەڵەبجە، یادی راپەڕین،کۆماری مەهاباد و.....) بەوەرزیکردوە. ئێستا یادی سەد ساڵەی کۆنگرەی لەزانە، بۆیە هەموو قسە لە لەزان دەکەن. هەموو لەو بارەوە چەنەلێدەدەن. پاش ماوەیەکیتر لەزان لەبیردەکرێت چەنەش لەوبارەوە دەوەستێت. لەزانییەکان ژیرن لە کارکردن لەسەر سرینەوەی یادەوەرییەکانمان. لە دروستکردنی جۆرێک لە رونەکبیری سیاسی، کە ناکاریگەرە، کە هیچ ناگەڕێت.

لەزانچییەکان دەخوازن کورد بە کورد باسی مەترسییەکانی لەزان بکات. لەزانچییەکان هەندە ساویلکەن گروپ گروپ بە کوردی بە یەکتر، بە گروپەکانی خۆیان باسی مەترسییەکانی لەزان دەکەن. لەکاتێکا ئەو پارچەپارچەییە لە قسەکردن لە مەترسییەکانی لەزان بەشێکە لە خودی پڕۆژەی لەزان. گشت وتاری سیاسی لەزانیش هەر ئەوە بوو، کە ئێستا ئەمان پڕەی پێدەدەن. هەریەکە و لەگەڵ تاقم و ناسیاو و ڕەنکخراو و یانە و حیزبی خۆی قسە لە لەزان دەکات. ئەمە خۆنی لەزانیکانە، هیوای باوباپیرانی لەزانییەکانی ئێستایە، کە ئێوە، بەناوی سەمینار و لێدوان، بیان دەهێننەدی.

لەوی وترا سەیتر، وەک هەمیشە چەنەبازەکان باس لە لەزان دەکەن. قسە لە لەزان وەک قسەکردن لە گشت دیاردەکانیتر کەوتووەتە دەست چەنەبازەکانەوە(سیاسی، ژورنالیست، ئەکادەمی، نوسەر و...). هەرکاتیش چەنەبازەکان قسەکردنیان لەسەر هیچ دیاردەیەک قڕخکرد، ئەوە بزانە لە هیچی لە وتن زیاتر لەوبارەیەوە بڕەهەمنایەت. چەنەبازەکان خوەندکارە فاشیلەکانی لەزانییەکانن، کە لەناو کایەی

ئەکادەمی و سیاسی و روناکبیریماندا بەاوبوونەتەوە(2).
چەنەبازەکان چەنەیان لەبووە بە هەزراندن. چونکە چەنەبازەکان، کە دارددەستەی لەزانیینەکانن، خۆو بە تراژیدیاوە دەبینن. بە ئەوان رووداوێکی سیاسی یان کۆمەڵایەتی باشترین دەرفەتە بە چەنەلێدان. چەنەلێدان کە نەوتنی لەوبەردەت بەمانای و بەفیریش لە تێگەیشتنمان دا دروستدەکات.

لەزانیینەکان، ئینەنەکانی(3) کورد، ناخوازن ئەو کارەساتە مرۆییەی کە نگرێی لەزان لەپاش خۆی بەجێیهێشت لە "سەنتەرێکی توێژینەوەی لەزاننناسی نەبوونەتیدا " کەکرێتەوە. ئەوتا شوێنێک لە ئێستادا بوونی نییە بەناو "سەنتەری توێژینەوەی لەزاننناسی"، ئێگەر بەراستی ئەم کەنگرێیە بەشێکە لە بریندە سیاسییەکانی مرۆڤی کورد، دەبو لەماوەی ئەم سەد ساڵە سەنتەرێکی لەوجۆرە دروستکرایە و نەوندێکیش بوایە بە تراژیدیاناسی و ئەرشیفکردنی مێژووی بوونی کوردیی. کە ئەم سەنتەرە هەبێت ئەو کات دەکرا لەزاننناس(لەزانەلێگ)مان هەبێت، دەشکرا خوێندنی باڵا و پەروەردە پشکی شەریان بەرکەوێت بە بردنەوە و کارگێڕی ئەرشیفکردن و تێکەکردنی دەکومێنت و یادەوەری سیاسیی.
لەبەرئەوە، لە بەرژەوەندی لەزانچییەکانە یادی سەد ساڵەی کەنگرێی لەزان بەلەکالیکرێت. ئەو شتە بەلەکالیکرێت، کە باس لە هەنووکەمان دەکات؛ هەنووکەی نایەکانگیر و پڕت و پارچەپارچەمان. بە لەزانچییەکان ئەوپەری بەکێکە، کە ئەم جارە یادانە، رووداوانە، لەکالیکرێن. بەلەکالیبوونی ئەم بریندە سیاسییانە رێگایەکە بە شاردنەوەی تراژیدیاکانی ئێستا و خۆش و نادادییەکانیش.

لەزانییەکان کردەی سیاسییان قەزەوێن کردووە. وایان لە نەوەی تازەی ئێستا (خوێندکارانی زانکە، لاوانی ناو کەمپەگە، لەپێش هەمویانەوە رێگەزی مێی کوردستانی ئەمڕە) کردووە سیاست بگرێتەوە بە بەهەرزانترین شت. هەموو شتەکیان لا خۆشویستە سیاست نەبێت، کورداێتی نەبێت، باس لە دیرەکی کورد و کوردپەروەری نەبێت. رقی جیلی تازە لە سیاست بەرهەمی خراپبەکاربردنی سیاستە لەلایەن لەزانچییە نوکانی کوردستانەوە.
بەیە دەپرسین: کە لە سیاست دەترسێت؟ ئەبەتە لەزانییەکان. چونکە ئەمان دەزانن سیاست دەکارێت گەرانە گەورەکان بکات، بەیە

ناشرینکردنی سیاسەت دەبێتە هۆکارێک ئەوانەی لە تەمەنی 18 بۆ 25 ساڵ پشت لە سیاسەت بکەن، گاڵتە بە هەڵبژاردن بکەن. ئەم جیلە پێیانوایە دەنگ هیچناگۆڕێت، هەڵبژاردن درۆی سیاسییەکانە بۆ گرینی دەموچاوەکان. بەدنیاییەوە ئەم بۆچونەش بە سودی لەزانیە نوێکانی ئەمریکان دەگەڕێتەوە. چونکە لەزانیە تازەکان دەزانن کورسییەکان چۆن و بۆ کێ پردەکێنەوە.

لەزانچییە نوێکانی ئەمریکان نیانهێشت ئەو وانەیە بۆ جیلی تازە لە زانکۆکان بخوێنەوە، کە سیاسەت جۆرێکە لە چینینی هزر. سیاسەت کردەیەکی هزریی گشتگیر و تەکمەیە، نەک پارچەپارچە و پڕشوبۆاو. سیاسەتکردن لە دۆڕاوی تەهزرین نییە و پێویستی بە ڕاڤەکاری وورد و قوڵیشە. ئای لەزانیەکان، ئەو دۆڕاوەتان کوشت، کە بە خوێندکارە زانکۆییەکانمان ئەوە بڵێنەوە، سیاسەت ڕاڤەکاریی و شوێنکیشە بە ئافراندن لە هزردا. چونکە سیاسەت خێی هزرە.
لەزانیەکانی ئەمڕۆ، نەوەندی ئەکادەمی کوردییان تا ڕادەیەکی زۆر کردووە بە نەوەندێکی ناوناکبیری، بە پاشکۆی کەمیتە و مەڵبەند و ناوچە. بەیە هاتنەناو زانکۆ، بە جیلی تازە، شتە گەورە لە ژیانی مەعریفییان ناگەڕێت. بەشکی زۆر لە زانکۆکان بەدەست لەزانیەکانەوە، بەدەست ئەوانەوە، کە ترسیان لە پرسیارسازی، بیرکردنەوەی جیلی تازە هەیە.

پەراوێز:
1/ بەپێی گێڕانەوەکانی نوسەری ئەو لینکەی لای خوارەوە بێت، لە گەرستانی شاری کاتانزارۆ Catanzaro گەڕەکی لەبووە بەناوی ژەنەرال شەریف پاشا Le General Sheriff Pasha و دواتر گەڕەکە لەلایەن مەلیک فاروقی میسرەوە دزراوە و براوەتەوە بە گەرستانی خدوییەکان لە قاهیرە و لەوەندەرە نژراوە. شاری کاتانزارۆ پایتەختی هەرێمی کەلابریۆ Calabria یە، کە دەکەوێتە باشوری ئیتالیاوە. کە من ماوێک لەمەوبەر سەردانمکرد.
خەزانی شەریف پاشا، کە ئامەزای مەلیک فاروق بووە، پەدچێت نیانویستبێت شەریف پاشا دوور لەخێیان بنژرێت و بۆیە هەناویانەوە بە گەرستانی پاشایەتی لە قاهیرە.
بەپێی زانیاریەکانی وکیپدیا ((ژەنەرال شەریف پاشا لە کۆتایی ساڵی 1951دا لە شاری ناپۆلی لە ئیتالیا کۆچی دوایی دەکات، پێش

مەرگی وەسیەتی کردبوو تەرمەکەی بسوتێنن و خۆڵەمێشەکەی بکەنە ناو دەریاوە، چونکە خۆی بە بوونەوەرێکی ئەزانی، بەڵام ئاواتەکەیان بۆجێ نەهێناو تەرمەکەی گوێزرایەوە بۆ قاهیرە لەگەڵ ستانی خدویەکان نێژرا))، لە بەپێی لینکەکەی لای خوارەوە بێت، کە بە ئیتاڵی نوسراوە، زانیاریەکان بۆجارێکی ترن. گوایە کچێکی ژنەڕەشی شریف پاشا، کە بە شازادەی کوردستان لە ڕۆژنامە ئیتاڵیەکە ناوزەدکرێت، هاوسەرگیری دەکات لەگەڵ کوری خانوادەیەکی ناسراوی شاری کاتانزارۆ Catanzaro (نەک ناپۆلی وەک لە وکیپیدیای کوردی هاتووە) . پاش ماوەیەک لە هاوسەرگیریەکە شریف پاشا و هاوسەرەکەی دێنە سەردانی کچەکیان و دواتر لەوێندەرە وەفاتدەکات. ئەوەش، کە وادەکات وەسیەتەکەی شریف پاشا نەهێرێتەدی، ڕەنگە ئەوە بێت، هاوسەرەکەی شریف پاشا سەربە بنەماڵەی شاهانەی ئەو دەمەی میسر بووە(ساڵی1951 هەشتا بنەماڵەی شاهانەی میسری لەسەر تەختی پاشایەتیدا دەبن) و پێیان باشبووە لەتەک خێیان لە قاهیرە بنێژرێت.
https://casinistanews.wordpress.com/2021/08/02/la-tomba-del-general-sherif-pasha-fatta-trafugarea-catanzaro-dal-re-faruk-degitto/
2/ ئەوەتا ئەم چەند ڕۆژە کورد بە کورد، گروپ گروپ، باسی یادی سەد ساڵەی کۆنگرەی لەزان دەکەن، بۆئەوەی ئەو هەموو کوردە زمانزانە، زماندرێژانەی پارە لە حیزبەکانیانەوە وەردەگرن، توانیبێتیان 5 دەق لە کۆنالێکی جیهانی باس لەم بۆنە سیاسییە بکەن، یان نەمانبینی ئەو نەوەیەی بەلانی کەمەوە 30 ساڵە لە وەتانی ئەوروپا دەژین 10 دەڤ بەو زمانە لە ڕۆژنامەی ئەو هاتانەی لێدەژین لەسەر کۆنگرەی لەزان بنوسن و بیشیبەستنەوە بە دەزی ناهەمواری ئەستای کوردستانەوە. ئەم نەوەیەی دەرەوەو کە بە 40 و 50 ساڵە لە هەندەران دەژین لە جیهانە بچوکەکانی خێیانن: دەیان بە نوسینی ئەو چەند دێرە ئەدەبیە خۆش، کە ڕۆژانە لە فەیسبوکانیان دەینوسن، بەوەش، کە زوزو دێنەوە بە سازکردنی سمیناری لاواز و مردارەوەبوو. چی لەم لەزانخانەیە ڕوودەدات، و لەزانیەکان چی بەسەر ئەم هەرەمە دێنن، بەڵایانەوە هەندەی ئەوە گرنگ نییە، کە بۆنەوە و کتێبکیان چاپکەن یان گروپێک لە خێیان کۆکەنەوە و بۆناوی ڕۆشنبیریەوە چەنەبەن.
3/ مەبەست "عیصمەت ئینۆنۆ" ە کە نوێنەری کوماڵیەکان بوو لە کۆنگرە لەزان.

مستەفای حەسەنە گەورە و گۆڤاری (ئابڕ).. نووسینی : عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

من و مستەفا

من مستەفای حەسەنە گەورەم دەناسی. بەڵام هاوڕێی نزیکم نەبوو. دەمزانی ئینسانێکی بە شەهامەت و بەجەرگ و بە هەڵوێستە. بەردەوام نووسینەکانیم دەخوێندەوە. ستایشی هەڵوێستەکانیم دەکرد. چەندجارێک لە گفتوگۆکانی نێوان من و کاک گەران عەبدوڵا، سەرپەرشتیاری سایتی دەنگەکان، ناوی مستەفای حەسەنە گەورەی دەهێنا، چونکە لەگەڵ کاک گەران زۆر نزیک و هاوڕێ بوون، ئەم ناوهێنانە ئاوەندێی تر مستەفای لا خۆشەویستتر کردم. کاتێکیش کە ژیانئاوایی کرد و دڵی پڕ لە هیوای بە رزگاری بۆشەریەت لەلەدان کووت، لە دڵەوە پەمناخش بوو. ئێستاش کاتێک خەریکی نووسینی ئەم چەند دێڕەم، دڵەم خۆزگە کاک مستەفا ژیانئاوایی نەکردایە و منیش ئەم دێڕانەم نەنووسیایە. مستەفای حەسەنە گەورە پیاوێک بوو پڕ لە شەشگەیی، پڕ لە ئومێد، پڕ لە خەبات دژ بە ستەم و نابەرابەری، پڕ لە خۆن بە دنیایەکی جوان و یەکسان و دادپەروەر. مستەفاش یان (مستە)ش ئاو خۆن و هەست و بەچوونانێی بە نووسین و بۆشیعر دەردەبڕی. مستە ئینسانێک بوو پڕ لە ئازموونی خەباتکارانە کە پێویستە هەمیشە ئازموونەکانی هاوڕێ مستە وەک مەدەنکی خەباتکارانە ببینرێن.

مستە و گۆڤاری (ئابڕ)

پەیوەندی مستەفای حەسەنە گەورە لەگەڵ گۆڤاری (ئابڕ) دەگەڕێتەوە بۆ زیات لە ٣٠ ساڵ لەمەوبەر، واتا پێش هەڵچوونە جەماوەرییەکەی ساڵی ١٩٩١. ئەوەم لەسەردەمی سەرکوت و خەفەقانی حیزبی بەعسی گەڵبەگەڵ، ئەمە (عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ) و دکتۆر نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد (هەشەنگ)و جەماڵ کەشش) گۆڤاری (ئابڕ)مان بە نهێنی دەردەکرد و بڵاودەکردەوە. مستەفا حەسەنە گەورە ئەوەم وازی لە پشمەرگایەتی هێنابوو و بیروبۆچوونە ئایدیکاڵەکەی، کۆشتی تەواو و بیرکردنەوەی بەرەو لای ئیزکانی ئەکخراوی (ئەوتەی کۆمۆنیست)لەنگەر پگرتبوو. مستە ئەوەم شیعری دەنووسی و

نزیکایەتی لەگەڵ گۆڤاری (ئاڵەر) پەیدا کرد و لەگەڵی هەکخستنەکانی هەوتی کۆمۆنیستەوە شیعری(بەرژواکان) ی بە ئیمزا یان بە نازناوی (هەما) وە بە گۆڤاری (ئاڵەر) نارد. ئەمەش ئەو شیعرەمان لە گۆڤاری (ئاڵەر) ژمارە ۹ ی ساڵی ۱۹۹۰ لەلاپەڕە ٤٤ و ٤٥ بڵاوکردەوە. دەقی شیعرەکەیە کە جارێکیتر لە کتێبی (دەربارەی کار و تێکۆشانی حزبی ئەدەبیاتی کۆمۆنیست و گۆڤاری ئاڵەر ۱۹۸۷ – ۱۹۹۱) لە نووسین و ئامادەکردنی عەبدوڵا سلێمان(مەشخەڵ) ساڵی ۲۰۲۲ بڵاوکراوەتەوە.

مستە و شیعری بەرژواکان

ئەمەی خوارەوە دەقی شیعری (بەرژواکان)ی مستەیە کە بازناوی هەما لە ساڵی ۱۹۹۰ دا بڵاوکراوەتەوە. ئەم شیعرە دەرخەری ئاستی تێگەیشتن و ئاستی ناسینی دەردە کۆمەڵایەتی و چینایەتییەکانە. خوێنەر دەتوانێت لەپەنجەرەی ئەم شیعرەوە؛ جیهانبینی مارکسیستانەی مستە ببینێت و ئەو دەسەزی و لایەنگیریە چینایەتییەی مستە بە چینی کرێکار درک پێبکات. ئەم شیعرە ئەو باوەڕە ئینسانییەی مستەمان نیشان دەدات کە نەمانی ستەم و چەوسانەی ئینسان لەلایەن ئینسانەوە تەنها و تەنها بە نەمان و لەگەڵنانی نیزامی سەرمایەداری دەتە دی.

بەرژواکان

شیعری : مستەفای حەسەنە گەورە(هەما)

بەرژواکان…
من کرێکارم،
هەموو ڕۆژە دەمە مەیدان.
هەزی کارم دەفرۆشم،
هەرزان..هەرزان.
وەک ئابووتان!
دەکا و ناکا پارووێک نان
بەرژواکان…
خشت بەخشتی دیوارەکان،
من دایئەنێم
بست بە بستی شۆقامەکان
من ئەیکێشم
یەک بە یەکی درەختەکان
من ئەینۆژم
هەرچی هەیە کەهاتە بەر دەستان
هەر ئەیبینم

دەبێ ئەستا تەی ئامێنم.
بەرژواکان...
ئەو کەشکانەی لە جوانیا،
چەشنیان نییە،
بەو دەستانەی من ئەنگاون.
ئەو پەخڤە نەرم و نەرمی
تیا ئەنوون
بەو دەستانەی من چنراوە.
ئەو ویسکییەی کەللەی بەشی
پێ گەرم و
چاوی حیزتانی پێ سوور دەکەن
بەخوێنی من کەاوە.
بەرژواکان...
(ناوگۆ برسی و ورگ تەر و چاوچنۆکەکان.)(*)
سبەینێش بەتان دەمە مەیدان
ئەو ڕووت و برسییەی تا دوێنی
حیسابێکتان بۆ نەدەکرد
ئەمڕۆ دەست دەنێتە قوڕگتان
دنیای سەرمایەی بەگژتان،
دێتە ڕووخان.

١٩٩٠-١-٢٢
هەما(**)

() ئەگەر ئەگەر ئەگەر : (ئەگەر ئەگەر ئەگەر و ئەگەر ئەگەر و ئەگەر ئەگەر ئەگەر ئەگەر.)
ئەگەر ئەگەر ئەگەر ئەگەر ئەگەر ئەگەر ئەگەر ئەگەر ئەگەر ئەگەر ئەگەر. (*) (هەما)-
مستەفا حسێن ئەحمەد ناسراو بە (مستەفای حسێنە گۆرە) لە ٨/٢/١٩٦٢ لە شارچکەی سەنگەسەر لە ناوچەی پشدەر لەدایکبووە. سەرەتای ساڵانی هەشتاکان تا ناوەڕاستی هەشتاکان بووە بە پێشمەرگە و دواتر چەکی داناوە. لە لێبوردنی گشتی حکومەتی عێراقیدا گەڕاوەتەوە بەر خوێندن لە پەیمانگای موسڵ. دوو بەرای لە لایەن بەکرێگیراونی ژێمی بەعسەوە تیرۆر دەکرێن (مامۆستا کاک ئەمین و محمد) . مامۆستا کاکەمین لە ناو ماڵەکەی خێیدا و شەهید محەمەدیش لە شاخ . لە ١٩٨٩ وە تا دوای ڕاپەڕین دەست و لایەنگرێکی نزیکی ڕێکخراوەی ڕووتی کەمۆنیست بووە و بەشدار بووە لە کار و چالاکییەکانی ڕووتی کەمۆنیست لە شاری هەولێر و دەوروبەری. دەورێکی بەرچاوی گێڕاوە لە ڕێکخستن و هاندانی خەڵک بۆ ڕاپەڕینی ١٩٩١ بۆ

تایبەت لەشاری هەولێر و ئاردوگاکانی خەبات و جدیدە. ئەندامێکی چالاکی بزوتنەوەی جووتیاران بووە لە ناوچەی پشدەر لە ساڵانی ١٩٩٣ تا ناوەڕاستی ١٩٩٥. لە ناوەڕاستی ساڵی ١٩٩٥ کەچ دەکات بە دەرەوەی وڵات و لە دانیمارك نیشتەجێ دەبێ. دواتر لەگەڵ کۆمەڵێک لە چالاکوان ڕەخنەگراوی "چاودێری کوردساید – چاك" دامەزرێنن. ئەم ڕەخنەگراوە کاری دەکرد بۆ بەجێنەهێنانی ناساندنی کێسی هەڵەبجە و ئەنفال و بە دادگا گەیاندنی بەشداربووان لە پرسەی ئەنفال. لە ساڵی "٢٠١٦ " یەکێک دەبێت لە دەستەی دامەزرێنەرانی بەرەی خەڵك" لە هەرێمی کوردستان بە ڕەخنەگرتنی خەپیشاندانەکان دژبە دەسەڵاتە گەندەڵەکەی. یەکێك بووە لە کەسایەتییە هەرە دیار و چالاکەکانی خەپیشاندانەکانی ٢٠١٦ و ٢٠١٧ و ڕەخنەگرێکی سیاسی و نووسەر و ڕۆژنامەوان چالاکی کۆمەڵگەی مەدەنی بووە و تاکەتا ڕۆژی ژیانی لەبەرەی خەڵکی ستەملێکراودا بوو دژ بە نا دادپەروەری زۆرم وستەمی دەسەڵاتداران لە کوردستان . مستە لە ٧/٥/٢٠٢٠ بەهۆی تووشبوونی بە نەخۆشی کۆرۆنا لە نەخۆشخانەیەکی دانیمارك بە دواجار ماڵئاوایی لە ژیان کرد.

دوو تێبینی:
یەک: ئەم شیعرە لە گۆڤاری ئابڕ ژمارە ٩ ی ساڵی ١٩٩٠ لاپەڕە ٤٤ و ٤٥ بڵاو بۆتەوە. هەورەها لایەن هونەرمەند زاهیر جەلال کراوەتە سروود و تەمار و بڵاوکراوەتەوە.
دوو: ئەم ژیاننامەیەی هەمای شاعیر لایەن هاوڕێ گەران عەبدوڵا بۆمبەوبەری سایتی دەنگەکانەوە بەدەستم گەیشتووە.

دوا قسە
لەکۆتایی ئەم کورتە نووسینەمدا؛ لە دەوەی حەزم کرد و پەمخۆشە بەم بەشداریەم بە مستە بەم هاوڕێ تە تەنیا نیت و هەرگیزیش تەنیا نەبوویتە. وەکچۆن پێشتریش لە گەڵتا بووین، ئیستاش تا مابین لەگەڵ تە و هەرکەسێکی تردا‌ین کە ئامانجی ڕزگاری ئینسانیەتە لە ستەم و کێلگەتێی سەرمایەداری. لەگەڵ هەر کەسێکی خەباتکاردا‌ین کە تێدەکۆشێت لەپێناو لەگەڵنانی بەرژاوازی. لەگەڵ هەر تێکۆشەرێکین کە شەو وڕۆژی هەوڵدانە لەپێناو ئازادی و یەکسانی و دادپەروەری کۆمەڵایەتی.
سڵاو لە مڕووی جوانی مستە
سڵاو لە ئومێد و خەون و خەزگەکانی مستە
سڵاو لە گیانفیدایی مستە.

نووسینی : عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

حوزەیرانی ۲۰۲۳

قەیران و جیابوونەوە لە کۆمۆنەوە مانسور حیکمەت

وتارێک لە ئەنجومەنی مارکسی لەندەن

وەرگێڕانی: کاوە عومەر
٢٤یمارسی ۲۰۰۱
دەقەکە لە کاستی وتارەکە وەرگیراوە

هاوڕیان!

گفتوگۆی ئەمڕۆ لەسەر کۆمۆنە و جیابوونەوەیەکە کە لەودا ڕویداوە. من دەمەوێت ئەم باسە بنەمایەک بێت، لانیکەم بۆ خۆم، بۆ ئەوەی لەسەر بنەمای ئەو باسەی کە لێرەدا دەیکەین و ئەو پاش وپێشی کە پەدەچێت لە قسەکانی داهاتوودا ڕووبدات، بابەتێک بنووسم لەسەر تەواوی ڕوداوەکەی کۆمۆنە و شەوازی مامەڵەکردنمان لەگەڵ باڵە جیاوازەکان، پرسی جیابوونەوەی خۆی، سروشتی لایەنە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانی هەریەکێک لەو کوتلانە و حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری دەبێت چی بکات؟ زۆرێک لەو ئەوە کە لێرە دانیشتوون بەچوونی زیاترتان هەیە لەسەر ئەو پرسە، بۆیە هەوڵدەدەین ببێتە دەرفەتێک بۆ ئەوەی هەمووان دەرفەتیان هەبێت بۆ گفتوگۆکردن لەسەر ئەم بابەتە.

بۆ تایبەتی باس لە سێ لایەنی کەشکە دەکەم. یەکەم: ناوەڕۆکی ڕاستەقینەی ئەم دیاردەیە، واتە کۆمۆنە و جیابوونەوە. دەگەڕێمەوە سەر ئەم مانایە و باسی مێژووی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران دەکەم. بەچی ئەو دیاردەیەی کە لە هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا هەبوو بە ناوی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران، ئەم تێکڕا هەزانە لەی هاتدەرەوە، بە هاتنە دەرەوە و ئەم جیابوونەوەی کۆتایی دەکەوتە کۆیی ئەو پرسیە ؟ دووەم: دەمەوێت سەرنجێک لەسەر دوو فراکسیۆنی کۆمۆنیستی ماهیەتی سیاسی و ڕەبازەکیان بدەم. و لە کۆتاییدا بەچوونی خۆم سەبارەت بە چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ هەریەکێک لەمانە ڕوون

دکۆمێنتی کە پەیوەندی بە بنەمای سیاسەتی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی ئێران بێت.

جیابوونەوەی چەوتی عەبدوڵا موهتەدی، عومەر ئیلخانیزادە، محەمەد شافیعی، فاروق بابامیری و چەند کەسێکی دیکە لە کۆمەڵە ڕەواوێکی چاوەڕوان نەکراو نییە. بە هیچ شێوەیەک شتێکی نوێ نییە و ئاماژەیە بە وەرچەرخانێکی سیاسی دیاریکراو. ئەمە ئەو هێزەیە کە لە سەرەتای دامەزراندنی حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانەوە هەبووە. ئەمە ئەو هێزەیە کە بەشداری لە دروستکردنی کۆمەڵەدا کردووە. ئەمە ئەو هێزەیە کە بە درێژایی مێژووی ئەم بزووتنەوەیە لەگەڵیدا بووە و ئێگەر ئەمڕۆش بەبینین وەک کۆمەڵە بەش بەش و جیاواز جیا دەبێتەوە و خەی بە کۆمەڵە ناودەبات، ئەوە لەبەر ئەوەیە کە بە یەکجار هەلومەرجێکان لە ڕووی مێژوویی و لەڕووی سیاسییەوە ڕەخساوەکە دەتوانێت ئەم شان وشکە بە خەی بدات. تا ئەمڕۆش ئەم بزووتنەوەیە نەیتوانیبوو ڕەکخراوێک دروست بکات، چ جای ئەوەی بگاتە ئەوەی بە ناوی کۆمەڵەوە بیکات. بە ئەوەی هەڵە نەکەین، لەم باسەدا، بزووتنەوەی ئیلخانیزادە-موهتەدی بە "ڕەکخراوی زەحمەتکەشان" ناودەبین و بزووتنەوەی ئیبراهیم عەلیزادەش بە "کۆمەڵە" ناودەبین. بەڵام جیایان بکەنەوە و ناچار نەبن ناوی کارەکتەرەکانیان بڵێین. لە ئێنجامدا ئەو ڕەکخراوی زەحمەتکەشانەی کە ئەمڕۆ دروست بووە، لەسەر بنەمای داتایەکی کۆنی سیاسی لە کوردستان دامەزراوە، لەسەر بنەمای داتایەکی سیاسی کۆن لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانی پێشوو و کۆمەڵەی پێشوو. ئەوەی نوێیە ئەو هەلومەرجە مێژووییانەیە کە ڕێگەی دا ئەم ڕەکخراوە بەم ئاڕایە و لەلایەن ئەم هێزە بە یەکجار دروست ببێت. هێزەکەی کۆنە و لە دیمەنەکەدا ئامادە بووە. ئەو جەریانەی کە دەمێنێتەوە بە هەمان شێوە ڕاستەقینە. کوملەی ئێستا دیاردەیەک نییە کە بەرهەمی گەڵانکاری بێت لەناو خۆیدا. بەڵکو بە جەرەک ئەمانەش لەسەر بنەمای مێژووی سیاسی هەبووی بیست ساڵی ڕابردوومان سەریان هەڵداوە، ئاماژە بە وەرچەرخان یان پچڕان لە هیچ شتێک ناکەن. ئەمەش دیاردەیەکە کە لەسەر خەی وەستاوە. بەیە دەموەت بەدواداچوون بە ئەم مێژووە بکەم و بڵێم چۆن لە ناخی ئەم ڕەواوە دێنە دەرەوە، جۆگایان چییە، تواناکانیان چین و داهاتوویان چییە.

١- جیابوونەوەی مەیلی کۆمۆنیزمی کرێکاری

پرسەی پێکهاتن و دیاریکردنی ڕێکخستنی مەیلە جیاوازەکان لە ناوکۆمەڵەو حیزبی کۆمۆنیستی ئێراندا

ئەوەداوە مەزنەی کە لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێراندا ڕوویدا، جیابوونەوەی ئەمە بوو. جیابوونەوەی ئەمە سەرەتای ئەم هەموو

پرسیار. بەڵام ئەو مانایە نییە کە ئاگر ئەم جیهانەبووینایەتەوە، ئەم پرسیارە بە شێوازی دیکە ووی نەدەدا. ئەو باسە سەرکیەی کە ئەم لەو کاتە لەو حیزبەدا کردمان، ئەوەیە کە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران حزبی ووبەووو بوونەوەی مێلە سیاسی و کۆمەڵایەتییە جیاوازکانە و ئەمەش ناوی ئەو مێلانەمان ناوە. گوتمان هۆکاری ناسیۆنالیستی کورد هەیە. دەمانتوانی ئەم پرسیارە و ئەدای لە هۆکخراوکەدا نیشان بدەین کە ئەمە لە رابەرایەتیدا بووین. زۆرێک لەوانەی ئەمڕۆ لەم کەبونەوەیەدان، و پێستی سەرکیان لەو هۆکخراوەدا هەبووە و لە سەرابەرایەتییەکیدا بوون، دەتوانن نیشان بدەن کە مێلی ناسیۆنالیستی کورد چۆن و لە چ ئاڕکێکدا خۆی دەرخستووە. مێلی ناسیۆنالیستی کورد بە دژایەتیکردنی پێکهێنانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران، بەقەد خودی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران کۆنە و تەنانەت کۆنترە. هۆوتی ناسیۆنالیستی کورد کە بە دوای ئەتەنەمیدا دەگەڕێت و هیچ پێوەندییەکی بە سۆسیالیزمەوە نییە و مەسەلەکەش تەنیا ئەتەنەمییە لە کوردستان، لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران کۆنترە. ئەو مێلەی ناسیۆنالیستی کورد بە نێچوونە ناو حیزبی دەموکراتەوە، سەرەڕای ئەوەی کە حیزبی دەموکرات ئەتەنەمی خوازە، لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران کۆنترە. مێلی ژەهرپژێنی دژ بە خودی چەپ و ئەنجامدانی تیرۆری کۆسایەتی و تیرۆری سیاسی و فیکری لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران کۆنترە. ئەمەورتە بوونی هەبووە. لە هێژی خۆیدا هەوێدا هۆگری لە دامەزراندنی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بکات. وە لەهێژی خۆیدا شکستی هێنا. وە ئەمە دوای بیست ساڵ و بە یەکەمجار دەرفەتێک بە گروپێکی بچووک هەیە کە ئاڕکی نوێنەرایەتیکردنی ئەو بزووتنەوە سیاسییە لە ئاستە بگرن کە لەم بیست ساڵەدا لە ساتەوەختە جیاوازکاندا شکستی هێناوە. ئەوەی کە کۆسایەتییەکانی ئەم بزووتنەوەیە، بە نموونە عەبدوڵا موهتەدی، سەر بەو بزووتنەوە ناسیۆنالیستییە نەبوون، بە بۆای من سەیر نییە. مرۆڤکان هۆگاکانیان دەگۆڕن و چۆندین هۆبژاردن دەکەن. مرۆووی چەپ پەی لەو کۆسایەتیانەی کە بە گوتەی ئینگلیزکان لە هۆکایان پەیوەندە و لەهێزاکانی ئەم حزبەوەپێوەندییان بە هێزکانی حزبێکی تردە کرد. لە حزبی کرێکارانی بەریتانیادا کۆسانکی زۆر هەن کە هەستەواوی حزبی کۆمۆنیستی بەریتانیا بوون. پیتەر ماندێلسۆن کە سەرکردەی هۆشنبیری پارتی کرێکارانی نوێ، "نیو لەیبر" و دروستکەری پارتی کرێکاران، ئەندامی هۆکخراوی لاوانی کۆمۆنیست و ئەندامی حزبی کۆمۆنیستی بەریتانیا بووە. چەندینخزنداریان ئەندامی حزبی کۆمۆنیستی بەریتانیا بوون، ئاگر هەڵە نەبم جاک ستڕە، وەزیری ناوخۆی ئێستا، ئەندامی حزبی کۆمنیستی

بەریتانیا بوو. لە مۆزووی چەپدا زۆر کەس هەن کە دەگەڵ ئەو ئەنجامەی کە کۆمۆنیزم هیچ سوودێکی نییە و دەچن بە ئەوەی ببنە ئەندامی پارتی سۆسیال دیموکراتی وەک خۆیان. ئەگەر سەیری لیستی پارتە سۆسیال دیموکراتەکان بکەیت بۆت دەردەکەوێت کە پڕ لە کەسایەتییە کۆمۆنیستەکانی پێشوو. هەڵە گۆڕینی تاکتیک پێویستی بە ڕوونکردنەوەیەکی زۆر نییە، هەرچەندە من ڕوونی دەکەمەوە، هەرچەندە هیچ شتێکیش ناگۆڕێت، نە لە ماهیەتی ئەو ڕێکخراوەی کە دروست بووە. ئەو ڕێکخراوەی ئێستا دروست بووە، ڕێکخراوی زەحمەتکێشان، پلاتفۆرمەکەی باشترین ناسیناڵیتی. ئەم ڕێکخراوە چی دەوێت؟ دەوڵەت ئەتەنەمی. دەوڵەت فیدراڵیزم. دەوڵەتێکی مۆزووی گەورە بوو کە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران دروست بوو. نەدەبوو دروست بوایە. دەوڵەت کۆمۆنیزمی کرێکاری کۆمەڵەی لێناوبرد، مۆزووی کۆمەڵەی لێناوبرد. ئەم پلاتفۆرمە حزبێکی نەفرەت و کینەیە لە دژی کۆمۆنیزمی کرێکاری. ئەم پلاتفۆرمە پێشتر بوونی هەبوو. پێش دروستبوونی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بوونی هەبووە، پێش جیابوونەوەمان بوونی هەبووە. پرسیار ئەوەیە، بۆچی دیاردەیەکی لەو شێوەیە دەرفەتی ئەوەی هەیە ببێتە گروپ؟ ئایا گروپێکی لەو جۆرە توانای گەشەکردنی هەیە یان نا؟ و لە کۆمەڵگای کوردستاندا چ پێگەیەک دەدەزێتەوە؟

بە بۆچوونی من حیزبی کۆمۆنیستی ئێران لە سەردەمی هاوچەرخدا یەکێک لە دیاردە سیاسییە هەرە گرنگەکانی چەپ بووە. حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بە هەڵکاری بابەتی و ئاشکرا دوچاری جیابوونەوە بووەوە. بەو هەڵکارانەی کە کەسایەتیەکانی ئەمە بچووکترین کاریگەرییان لەسەر نەبووە. ئەوەی کە من کەسێکی باش بووم، فڕان کەسی خراپ بوو، چ کەسێک ئارامی هەبوو و چکەسێک بێ ئارام بووە، چ کەسێک هەموو شتێکی بە ڕاستگۆیی و دڵسۆزیەوە دەکرد و بە نموونە فارسکان بە دڵسۆزی و بە ڕاستگۆیی چوونەتە ناو ئەم پرۆسەیە، هیچیان ناکۆکیان نەبوو. ئەوەی ڕووێدا هەمان بڕیار بوو کە دەکرێت بەسەر حزبی کۆمۆنیستی فلیپین و حزبی کۆمۆنیستی مالیزیا و حزبی کۆمۆنیستی ئیتالیا و حزبی کۆمۆنیستی فەرەنسی بێت. مرۆڤکان دوای ماوەیەک لەژێر کاریگەری هەلومەرجی کۆمەڵایەتی و بابەتیدا، هەڵوێستانیان لێک جیا دەبنەوە. ئەو ڕووداوانەی بەسەر حیزبی کۆمۆنیستی ئێراندا هات، بەس بوو بە داخستنی پێنج شەش ڕێکخراوی چەپی تەقلیدی. حیزبی کۆمۆنیستی ئێران حیزبێک کە لەپێش ٣٠ی خوردادی ١٣٦٠وە پێشینەی بناغەی بیرکردنەوەکانی دەستبەر دەبوو. لەو خاڵەی کە کودەتا و سەرکوتی کۆماری ئیسلامی دەست پێدەکات و کۆماری ئیسلامی شمشێر دەبەستە، لەسەدارەدانی بەرفراوان دەست پێدەکات و سەرێک کۆمارەکیان لە پێستەکەی لادەبەن و شێپەلی سەرکوتکردنێک کە

دیزاینین دەست پێدەکات و چەپ تەفرو تونا دەبێت. باسی فیکرییەکانی پێکهێنانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران لە دەی وتووێژی دژی پۆپۆلیستییەکاندا دەستی پێکردبوو، کەکرابووەوە و بەرنامەکەی بەدەست هاتبوو. حیزبی کۆمۆنیستی ئێران و پێسەی پێکهاتنی کۆتە دوای یەکێک لە خوێناویترین سەرکوتکانی سەدەی بیستەم. ئێم وشانە مانایان هەیە. بەڕاستی ئەو هێوداوەی لە ٣٠ی خوردادی ١٣٦٠ دەستی پێکرد، یەکێک بوو لە خوێناویترین سەرکوتی سیاسی سەدەی بیستەم. دەزانم لە شەی ئێران و عێراق یەک ملیۆن کەس کوژراون، یەک ملیۆن کەس لە هێواندا کوژراون. بەڵام سەرکوتی سیاسی کاتێک حکومەتێک چەک هەڵدەگرێت و هاوڵاتیانی خۆی دەکوژێت بەهۆی بیروباوەڕی سیاسی و هێکخستنیانەوە، دەگمەنە. پێویستە سەدو بیست سی هەزار کەس بگرن و بکوژن و خەڵکی زیاتر زیندانی بکەن و سزاوەی پانتایی هەموو دەرکەوتنێکی ناڕازایەتی سیاسی بە ماوەیەک. بە ئاوەی ئەو کەسانەی لە زیندانداە هێتیدەکەنەوە بەڵێن "من موسڵمانم" یەکسەر لە سەدارە بدەن. ئەمە یەکێک بوو لە گەورەترین هێوداوەکان. حیزبی کۆمۆنیستی ئێران دوای ئێم پرسەیە پێک هات. وە بە جۆرێک لە وەڵامی ئێم دەخەدا دروست بووە. بوو بە ئاڵای یەکگرتووویی ئەوانەی ئەو ئەزموونە خوێناوییەیان لە پشتەوە بوو. ئەگەر ئەو حیزبە دروست نەکرابا بەڵای من ئەو پانتاییەی ئەمڕۆ کاری لەسەر دەکەین زۆر تاریک دەبوو. هەر بە پێچەوانەی ئاراستەی کەمپەگا کە بە لادان و کوشتنی چەپەکان بوو، بەشێک لە کۆمۆنیستەکانی ئەو وڵاتە کەبوونەوە و گوتیان ئەمە دەماناوێت حیزبی کۆمۆنیستی ئێران پێکبهێنین، ئەوانیش پێکیان هێنا. وە جێگای سەرنجە کە لە ماوەی یەک دوو ساڵدا ئەو فەزایەی کە دژی چالاکیی کۆمۆنیست بوو، کردە وێنەی خیان. ئەو هێژەی کە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران ویستی پێک بێت، نەماندزانی ئەو کەسەی لە شارەوە هاتە ئێردوگاکە بکرێگیراوی ژێمە یان قارەمانی شەشکە؟ ئەمە نەماندزانی کە ئالودەیە و وچکەسێک ئالودە نییە، کە پاڵیس و کە نییە، کە تەبەکارە و کە نییە؟ ئەمە نەمانوڕا لە شار بە کەس بڵێین بڵێ بەدەم قسەول و قەراری کەسێکی تڕەوە. لە ماوەی دوو ساڵدا حزبی کۆمۆنیست ئەو هێکخراوانەی ئاوەدان کردبوونەوە و متمانەی بە گەڕاندنەوە و دەستی کرد بە بەاوکردنەوەی بەاوکراوەکانی و بەرنامەی هادیەیی لە سەرانسەری وڵاتدا پەخش کرد و هابەرایەتی هاگەیاند. قسەوارەیەکی هاگەیاندبوو کە بوو بە خاڵی هیوا بە زۆرێک لە زیندانیەکان. بە یەکتریان دەگوت حیزبێک دروست بووە. لەبری ئەو وداوخانەی کە بوو، ئێم هێوداوە واقیعێکی سیاسی گەشسەندەوە بەجێهێشت.

هەو و دابەشکارییەکانی وەها حیزبێک ناتوانرێت بە "فەرمان ڕاستگۆ بوو" و "فەرمان کەس نەبوو" و "فەرمان کەس ئەمەی بەرزکردەوە بە سەر پلیکانەی" ڕووبکرێتەوە. ئەمە تەنانەت بە وتنی کەسێک زۆر ناسیۆنالیست بووە، ڕووناکرێتەوە. پێویستە بزانرێت چی ڕوویدا کە حزبێکی لەم ئاستەدا بەدەر یەکگرتوو و لەم ئاستەدا بەدەر هاوڕێ لە ساڵانی ١٣٦٣ و ١٣٦٤ و ١٣٦٥دا بگۆڕێت بە ئەو ڕووتەی کە ئەمڕۆ دەیبینم و چەند لقی سەرەکی لە دەرەوەچێت؟

بەڵای من یەکەمین کێشە ئەوە بوو کە تا ئەوکاتەی حیزب دروست نەبوو، خودی پێکهێنانی حیزب ئەو ئایدیایە بوو کە ئەم بزووتنەوەیە بەرەو پێشەوە دەبات. کە حیزب دروست بوو، بوو بە ئەجێندای حیزب و کێشەکانی. ئەمە چی دەکەین؟ ئەم حیزبە چی بکات؟ لەرەوە بوو کە ئەو ئەجێندا جیاوازانەی کە هەریەکەمان لە ڕووی سیاسیەوە هەمانبوو دەستیان کرد بە دەرکەوتن. هەریەکێک لە ئێمە کە ئێستەمان هەبووە لە دروستکردنی ئەو ڕێکخراوانەدا بیرێکەیەکمان سەبارەت بە کۆمەنیزم هەبوو، چالاکیی سیاسی، چالاکیی کۆمەنیستی و کۆمەنیزم چییە؟ ناوەڕۆکی چالاکیی کۆمەنیستی چییە؟ ئەگەر بگەڕێتەوە بۆ کۆنگرەی یەکیەتیی خەباتکارانی کۆمەنیست، واتە تاکە کۆنگرەی یەکێتیی خەباتکارانی کۆمەنیست، بۆچوونێک دروست بکە، کارنامەکەی شتێک لەسەر چۆنیەتی کارکردنی کۆمەنیستەکان؟ نەک ئەوەی پلانیان چییە و بیروباوەڕیان چییە؟ پەیمان وابوو چاکمان کردوون. پرسیارەکە ئەوە بوو، کاری کۆمەنیستی چییە؟ کۆنگرەیەکی تایبەت بوو بۆ کاری کۆمەنیستی. دەمەوێت بڵێم کەسانێک بۆچوونەکیان هەبوو کە سبەی کە حزبی کۆمەنیستی ئێران دروست دەبێت، ئەم حیزبە چۆن کار بکات. ساڵێک یان دوو ساڵیان پێچوو تا ئەم بیرکردنەوە خەیان نیشان بدەن. کەواتە مەبەستمان لە پێکهێنانی ئەم حیزبە چی بوو؟ حیزب دروست بوو، ئایدیای هەیە، ئیمکاناتی هەیە، هێزی چەکداری هەیە، بووەتە جەمسەرێک کە دەتوانێت هێوا بە خەڵک ببەخشێت و ئەوانیش بەی ئادەکشێرن. ئێستا پێویستە چی بکرێت؟
بە بۆشکی لە ئێندامانی حیزبی کۆمەنیستی ئێران، وەکو ئەوەکە بوو بە بنبەستێک. ئەو بنبەستەی کە بە هەی گوشارەکانی کۆماری ئیسلامی و بە بۆای من کۆتایی ئاسەی گەڵانەوەی چەکدارانە بە شار لە کوردستانی ئێران بوو. ڕێکخراوەکانی کۆمەڵە بە مانای فراوانی وشەکە لە سەردەمی شۆڕشدا دروست بوون. زۆرکیانم لەبیرە، لە کاتی وتنی ئەم ستەیەدا ڕووخساریانم لەبیرە، "پەیان گوتین دەنێ چیاکان دەگەڕێنەوە، شارەکان دەگرین، جارێک ڕوویدا و دووبارە دەبێتەوە. دوبارە نەبوویەوە." گوتیان دەبە چاوەڕێ بین تا شۆڕشی دیموکراسی و

ئەستا یەکێتی خەباتکارانی کۆمۆنیست هاتوە و دەیەت پێویستە لەسەر ئەم شاخانە دابنیشین تا شەشی سەسیالیستی. واتە شەشی سەسیالیستی و بەرنامەی حیزب گەلاوێژ بە ڤاکسینێک کە دەتوانیت بیدەیت بە خەڵک بۆ ئاوەی لەسەر گەردپانەکە بمێنێتەوە. ئاگەر نامەکەی عەبدوڵا موهتەدی بۆ من بخوێنیتەوە کە دەیەت بۆچی حیزب دروست ناکەن و تیایدا ڕەخنەی لە بۆچوونەکانی من گرتووە سەبارەت بە پێکهێنانی حیزب – نامەیەک کە پێش پێکهێنانی حیزب و لە کۆتایی بوونی ئاو حیزبێ نووسراوە ناوچە ئازادەکان و بەناوی نامەی شیرکۆوە ناسرابوو – سەرج بدە، دەیەت، ئاگەر ئەمە نەکەین، لەناو دەچین. دەبێت بەرەو پێشەوە بچین. ئەمە ناتوانین بژین و دەبێت حیزب پێکبهێنین. سەعید یەزدیان لە شارەوە هاتبوو بۆ چاوپێکەوتن لەگەڵ موهتەدی، دەیزانی کێش و هەوا چییە. ئاوان گەیشتنە ئاو ئەنجامەی کە ئەمە حیزب پێکبهێنین و ئەم قسە ئیکۆنۆمیستیانەی مانسوور حیکمەت کە دەڵێ هەندێک لە کرێکاران لەگەڵمان بۆن یان ئامادە کردییەکانی کرێکاران هەندێک جار لەگەڵمان بن، بەربەستێکە لەبەردەم حیزبدا. لەبەردەم ئاو باسەی ئامادە پراکتیکییەکان دانیشتمەوە. بۆ هیوایەی چینی کرێکار بگەیەنینە بخەینە دەستوری حیزب، و منیش پرسی کادرم هەنایە ئاراوە تا بتوانین ئەم حیزبە پێکبهێنین، بەڵام حیزب کەی هەموو ئاو کەسانە نییە کە لەم شاخانەدا دەژین. با بڵێین ئەم حیزبە کۆمەڵێک کادرن کە پلانی کارکردنی کۆمۆنیستیان هەیە و دەیانەوێت جێبەجێی بکەن. مشتومڕەکە لەوەوە دەستی پێکرد. کە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران چۆتەکە کە لە کۆشوەوای زریاناویدا دەینە ژێریەوە یان پلانێکە بۆ کاری سیاسی. لەو ڕێکخراوانەدا هەموو جۆرە مرۆڤێک هەبوون. ڕەوتێک هەبوو کە دەیگوت نابێت حزبی کۆمۆنیست دروست بکرێت.

با ئازموونەکتان بۆ باس بکەین. لە سەیمین کۆنگرەی کۆمەسە میوان بوون. عزالدین حوسەینی و جەلال تاڵەبانی و من. نەرەی قسەکردنیان بۆ هەریەکەکمان دا. عەبدوڵا موهتەدیش قسەی کرد. چووم بۆ پەسەندکردنی بەرنامەی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران. ئەمە ڕەشنووسەکەمان نووسی. من چووبووم هەوڵ بدەم تا کۆمەڵێ لەگەڵ یەکێتی کۆمۆنیستەکاندا حیزب لەسەر ئەم هێڵە پێکبهێنن. بەرگریم لە پێکهێنانی حیزب کرد. عەبدوڵا موهتەدیش لەو کاتەدا ئەم کارەی کردووە. بەڵام دوو میوانەکەی تر چاویان ئەم پرسیارەی نەدەبینی. دوو میوانەکەی تر بۆ درێژایی ژیانیان بەم شێوەیە بوون. وتیان چی دەکەیت؟ ئاوەی کورد هەموو شتەکتان بگوترەی ئیخلاس داناوە و دیار نییە ئاو فارسانە کێن؟ کەس نییە. باشە ئاگەر هەموو کەسێک هەموو

بوونی سیاسی خۆی بەجێبهێشت و بۆ جانتایەکەوە بچێتە کوردستان، کەس لێوە نامێنێت. ئەگەر دوو ساڵ چاوەڕێی بکردایە، دەیبینی ئەوانەی کە کەس نین و بۆ کراسەکەوە هاتوونەتە کوردستان، هەموو هەڵکخراوەکانیان لەگەڵ خۆیان بردووە و هێشتوون. کەواتە دەبێ کەسێک هەبووبێت. هێنگە مژووی شتە ماددییە زیاترەکان جیا بێت لە بیست کەس یان زیاتر لە چادرەکدا. بە هەر حاڵ ئەم ئارگیومێنتە کە ئەمانە کەس نین، بەچی ئەمە دەکەن، سەربەخۆیی خێت لەدەست دەدەیت و ئەمە ناکەیت، قسەی عز الدین حوسێنی و جەلال تاڵەبانی لەو کاتەوە و پێش و دوای ئەوە بوو. بزووتنەوەی تێرۆکارانی کەمەڵە، ئەوانەی کە گیراون و لەسەروی ئەمانەوە مەعروف کیلانێ بوو، دەیانگوت نابێت ئەو حیزبە پێکبهێنرێت. هەڵی حزبی دروست مەکەن، حیزب خیانەت لەخەڵکی کورد و خیانەتکە لە کومەڵە کە بەقەد سپای پاسداران کەنێ. هەندەی عەز الدین حوسێنی کەنێ، بەقەد جەلال تاڵەبانی کەنێ. وە هەموویان قسەیان دەکرد. ئەمە دوای بیست ساڵ و نیو، دوو میوان و خانەخوێیەک پێکەوە هێشتوون، ئەوان لە یەک لا وەستاون و تەنها ئەمە بڕگری لە حیزبی کەمانیستی ئێران دەکەین. بەگومان دواتر دەگەمەوە بە هێوتی کەمەڵە. حیزبی کەمانیستی ئێران بێتە ئەزموونێک کە ئەمە بڕگریمان لە دروستبوونی کردووە. ئەمە بڕگریمان لە هێسنایەتییەکی کرد. عەبدوڵا موهتەدی خۆی ئەمەڵە چووە سەر پێگەی عزەدین حوسێنی و جەلال تاڵەبانی و مەعروف کیلانێ و دەڵێت نەدەبوو ئەو حزبە دروست بکرایە. من لێرەدا مەبەستم لایەنی تێرۆکاری مەعروف کیلانێ نیە. مەبەستم لەهێوەستەکەی ئەوە. گرنگ نییە ئەمەی وتووە یان لەبەر ئەوەی ئەمەی وتووە بیاری هاوکاریکردنی داوە. بەڵام هەرچۆنێک بێت ئەم هەڵە لەدەرەوەی ئەمە و لە شاردا بوونی هەبووە. لە لادەدا لەسەر دیواردەیانووسی مەنسوور بەڵایە. یەکێکی سەربازی نزیک وەک زەرە دەگوترا لە کەمەڵەدا هەیە کە هەرگیز پێکهێنانی ئەو حیزبەیان قبوو نەدەکرد. ئەمە دەمانگوت ژن دەبێت سەرپشکەی لابیات، دەیانگوت هێندە پشمەرگەی ئەم یەکێیە قبووی ناکەن. ئەگەر لە هەر پشمەرگەیێک بپرسیت ئازیت ئەڵێ بەڵام یەکێیەکی بێناو هەبوو کە بەدووری خێدا دەسوایەوە، حیزبی قبوو نەدەکرد، یەکسانی ژن و پیاوی قبوو نەدەکرد، چەکدارکردنی ژنی قبوو نەدەکرد، بانگەشەی دژ بە ئایین قبوو نەدەکرد، ئارگومێنتەکەی مارکسی قبوو نەدەکرد. ئەمانە بوونیان هەبووە. دواتر بەگومان کەمەڵە دەنگی بە پێکهێنانی ئەو حیزبە دا. چەند کەسێکیش بە نێرینەی دەنگیان دا. ئەوان نەیانویستووە دروست بێت. لە ئەنجامدا ئەوەی دەیبینین ڕووتکە کە لە ڕوانگەی ناسیونالیزمی کوردییەوە دژی پێکهێنانی حیزبی

کۆمۆنیستی ئێران بوو. حیزبی دیموکرات یەکێک لەو هێزانە بوو کە نایدۆیست ئەم حیزبە دروست بێت. با چەند وشەیەک لەسەر ئەو سەردەمە بڵێین. لەو کاتەدا حیزبی دەموکرات لە شورای میللی مقاومەتدا بوو. بڕگریکانی بوونی ئەو لە حیزبدا بە مەیلی ناسیۆنالیستی لێبیرەڵ. ئەوان دەیانگوت دەموکراتەکان لەگەڵ شورای نیشتمانی بڕگریدان لەپشتوون، ئەمەش لەگەڵ حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانیدا ناشتووین.
کاتێک حیزب دروست بوو، عەبدوڵڵا موهتەدی، سکرتێری گشتیی حیزب، وتارێکی بە هەمووان پێشکەش کرد کە هیچ شتێکی گرنگ تێدا نەبوو. دەبینیت من سکرتێری گشتی حیزبم، دەبینیت کۆمەڵێک زڕبەی ئێندامانی ئەو ناکۆکیەوانە پێکدەهێنێت. ئەو وەڵامی ناشبینییەکی دەدایەوە. وەڵامی هەرشێکی ناسیۆنالیستی دەدایەوە لە دێیدا کە هەستی بە متمانەیەکی زۆر نەدەکرد. پێی وا نەبوو بڕگەی بگرێت. ناچار بوو بڵێت سەیرکە هیچ شتێک نەگۆڕاوە. ئەم بزووتنەوەی ناسیۆنالیستییە لەو سەردەمەدا بوونی هەبووە و لەگەڵ پێکهێنانی حیزبدا پەیوەندی بە حیزبەوە کردووە. یەک دوو کەسیان ناشتن و بوون بە ناببەری حیزبی دەموکرات. ئەگەر عەبدوڵڵا موهتەدی لەو کاتەدا ئەم کارەی بکردایە، یەکەمین ناببەری حیزبی دەموکرات بوو. یەکێک لە هەڵە تەبلیغییەکانی حیزبی دەموکرات لەدژی حیزبی کۆمۆنیست و کۆمەڵە بڵاوکراوت ئەم هەڵە بوو. هەموو حیزب و گروپەکانی چەپ لە ئێران دەیانگوت نابێت ئەم حیزبە دروست ببێت، لاوازە، دروستکراوە و هتد. وەک وتم هەندێک کەس دەیانویست حیزب ناشکستنەکانی خۆیان بهێنێتەوە. ئەگەر ئاهەنگمان نەبوایە، ئەوا بڕوانووی هەرشی سوپا و ئاوەی پێی دەوترێت "زۆڵە زۆی تەبەکارەکان"دا زیانیان بردەکوت. ئەوان پێیان وابوو ئەمە لەگەڵ حزبدا دەبینە خاوەنی سڕکی گەورەتر ، کە دەتوانێت بە ناحیەت و متمانە بەخۆبوونەوە تێدابمێنێتەوە و چالاکی بکات. ئەوان حیزبیان بە کاری ناشکستن دەویست. ناشکستنەکەی لەسەر بنەمای نەبوونی ستراتیژی چینایەتی دامەزراوە. لە دێی ئاوگۆناندا ئارام دەگرێت تا گەنجانکاریکانی دواتر چاوەڕێی پڕسەندنی داهاتوو دەکات بە ئاوەی لەم کۆگایە دڕیبهێنێت. ناشکستنەکە ئاوە بوو: با بڕەنگاری ببینەوە، هێز لەدەست نەدەین، پارە لەدەست نەدەین، ناوچە لەدەست نەدەین، ڕووخسار لەدەست نەدەین، باهەبین، ئاوانی تریش هەن. ئاخر کۆماری ئیسلامی ئەبەدی نییە. ئەمە دەمێنێنەوە تا کرانەوەیەک دروست دەبێت. و لە کۆتاییدا هەڵەک هاتە ئاراوە کە کۆمۆنیزمی بە چالاکیی کۆمۆنیستی دەویست. حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری درێژکراوەی ئەم هەڵەیە. کتێبێکی زۆر باش لەبارەی ئەم بابەتەکە بە ناوی

"سه باره ت به چالاکیی حیزب له کوردستان – به گه نامه کانی باسه نوخه ییه کانی حیزبی کومه نیستی ئیران" که له لایه ن ناوه ندی کومه نیزمی کرکاره وه چاپکراوه ، که سه ر به هه مان قه ناغه . دنیا به هه وی خوندنه وه ی بدا. ئه و هه موو پرسه که ووون دکاته وه که من به وردی وتم، مه یلی چی بووه، بیری له چی دکرده وه و بوچی هاتنه ئه ره.

دوای په کهه نانی حیزب و به ناو مانگی هه نگوینی، له کترازانی ئه م مه یلانه دهستی پکرد. ماوه یه ک وه ک حیزب به گشتی قسه مان کرد. هه ر گوتارکم له کونگره دا پشکش دکرد، دمگوت "ئه مه بوچوونی ئه مه یه"، "حیزب ئه مه دات"، "مه کته بی سیاسی ئه مه دات"، "به باوه ی ئه مه..."، "هه کمان دات..." و هتد له سه ر. ئه م دخه تا باسکانی کونگره ی دووهه می حیزبی کومه نیستی ئیران هه ر وه ک خه یاتی . ئه گه ر به وردی سه یر بکه یت ئه م جیاوازییه له باسه کانی کونگره ی دووه می حیزبی کومه نیستی ئیراندا ده بینیت. به ام هه شتا، من وه ک نوه نه ری ه ای گشتی "زه رینه" له وه به شداریم کرد. ئه گه ر ئه مه وا نه بووایه. پشه ئه وه ی بچینه کونگره، له مه کته بی سیاسی گوتم ئه م دخه به ئه مه ناپایدار. شتکم هه یه بیم. حیزب بچه ت کار له سه ر هه کی تر بکات. من درژه دان به و دخه ی ئه ستا قبوه ناکه م و نه کردنی هیچ شتک، و ئه و پاسیفیه ت و نه بوونی هه ی که هه مانه و ته نها سه یری هه کخراوه کان دکه ین. وشه یکم هه یه که دواتر قسه کانمان بوونه ئه وه ی ئه وه دیبینن. وتیان باشه وه ره پیم بله. به ام به نه ریتی ئه و سه رده مه هه موومان هاوه بووین و ئه م قسانه م به ناوی قسه ی هه مووانه وه گوتم. به گومان هه مووان خه کارانه قبوه یان کرد و هه مووان بوون به کومه نیستکی کرکاری. به ام له واقیعدا ئه م کله نانه دهست دکه ن به کرانه وه.
ئاراسته یکی بنچینه یی پرسه که بریتییه له ئاراسته کردن به ره و چینی کرکار و کومه نیزم. کومه نیزم و چینی کرکار ئه و که انن که هه ی ئه مه یان جیاکرده وه. ئه مه دمانگوت: "دمانه وت کاری کومه نیستی بکه ین"، "دمانه وت له گه چینی کرکار کار بکه ین"، "کرکاران له شارن"، "بیه بزووتنه وه کمان بزووتنه وه یکی شارستانییه" و هتد. و ئه مش دژایه تی بوو له گه بوچوونه زاکاندا. به نموونه له گه تواناکانی شه وازی کارکردنی کومه دا دکووتدژایه تیه وه. له گه شه وازی بیرکردنه وه ی هه وشه نه ره وه و شکستخوازانه یه کدا که دیانگوت قه ناغکه قه ناغی پوکانه وه یه و دبه بیرکیتر بیربکه ینه وه. کوته ناکی کی وردی وردی زیاتر دبه ت، قووی دبه ته وه و دگه ت به ناکییکی گوره له حیزبی کومه نیستی

ئەرانداد. تەنانەت پێش قەیرانی سەقیەت و پێش دامانی بلۆکی ڕۆژهەڵاتیش. بەهۆی ئەم مشتومڕە ناوخۆییەوە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران تووشی گرژییەکی ناوخۆیی دەبێت و ئەم سێ هێزەی تێدا دەبینین. هێزی ناسیۆنالیستی کورد تا کۆتایی کە عەبدوڵڵا موهتەدی گروپەکەی پێکدەهێنێت بە کردەوە بەدەنگەوە. واتا تا دامەزراندنی ڕێکخراوی زەحمەتکێشان ، هێزی ناسیۆنالیستی کوردی، جگە لەو ماوە کورتەی کە جەلال تاڵەبانی و جەرج بوش سوڵەیمانییان داگیرکرد، بەدەنگ و گوڕە دەگرێت و هیچ ناڵێت. ئیستفزاز دەکات، درێ دەکات، لەپشتەوە چەقۆ دەوشێنێت، تیرۆر کەسایەتی دەکات، بەیتی نائومێدی دەڵێت. بەڵام نایە بە هیچ شوێنێک بە ئاوەی بەچوونی خۆی دەربڕێت. ناکرێ بگوترێ فیدرالیزم، ئۆتۆنۆمی، مردن بە کۆمۆنیزمی کرێکاری و حیزب دروست نەکرابا. ئاوەی ئێستا ڕێکخراوێک دەیکات. هەرگیز نەهاتبوون ئەم بڕیارە. بەڵام ئەم دەمانزانی ئەم هێزی ئاوانە. ئێستا لەگەڵ ئاوەداوانەی دوای ئەم ڕووداوە ڕوویان دا، ئۆگەر کەسێک، حیزبێکی کرێکاری، حیزبێکی تووده، لیبراڵێک، حیزبێکی خوردادی، یەکێک لە ڕێکخراوەی زەحمەتکێشانیەکان، یەکێک لە کۆمەڵەیەکان، دابنیشێت و خۆی بکاتە قازی دەڵێت کە باسکەی ئاوان مەیلەکان ڕاست بوون. نەک تەنها ڕاست بوو، زۆر ڕاست بوو. ئاوەندە کە بزانین هەریەک لەو ڕووتانە ڕێکخراوەکانی خەیان دیاری کردووە. جیا بوونەوە و دەبینین چی لە دەرچووە. ئەم هێزی حەجاریانمان هەیە کە لەم دواییانەدا لەمان جیابوونەوە. ئاو پێی وایە کە کۆماری ئیسلامی خەریکە دەگاتە حکومەتێکی بەرژوازی تەقلیدی و ئاوەی لە ئەراندا دەگوزەرێت، قەیران نییە، نە شەشیش ڕووداوات، نە کۆسیش دەیەوێت ڕووخاندنیش ڕوبدات. ئەمش گۆینی حکومەتە بە حکومەتی چینی دەسەڵاتدار. حەجاریانیەکان لە ناوەوە ئەم دەڵێن، لە دەرەوە دەیڵێن. جگە لەمانەش کەسانێکمان هەیە کە بە دوای ئۆتۆنۆمی و فیدرالیزمدا ڕۆیشتوون و کۆمۆنیزم بە خراپ و چەواشکار ناودەبەن. ئەم ئاوانەی دانیشتوون و سەریان کردوە بە ژێر بەفرەوە و دەمانەوێت ئاو ڕێکخراوانە سەیری ئاو زەوییە کە لێی ماوەتەوە نەکەن. وە ئاو کەسانمان هەیە کە چوون و هێزی کۆمۆنیزمی کرێکاری خەیان کردەتە ڕێکخراوێکی سەربەخۆ و خەریکی کاری خەیانن. ئۆگەر کەسێک دادپەروەر بێت، تەزێک ڕێزی بە ڕاستیەکان هەبێت، کەمێک ڕێزی بە زانست هەبێت و ئۆگەر بڕواستی ڕاستگۆیی خۆی بهێنێتە ئەم باسە، ئاوا تێدەگات کە ئەم مەیلانە ڕاستەقینە بوون. عەبدوڵڵا موهتەدی دان بەوەدا دەنێت کە بەم شێوەیە بووە. دەڵێت سێ مەیلی هەبووە، من لە سێیەمەوە بازم دا بە یەکەم! لە دووەمدا ماوەیەکم بەسەر برد، بینیم کە هیچ سوودێکی نییە، بۆیە چوومە سەر یەکەمیان.

عومەر ئیلخانیزادە پشتر لە نەوان یەکەم و دووەمدا سەفەری دەکرد، ئێستا ڕاشتووە و لە یەکەمدا ماوەتەوە. محەممەد شافیعی پێی وابوو لە ڕاوتی سێیەمدایە، ئێستا لە یەکەمدایە، فاروق بابامیریش هەروا. ڕەنگە پێویست بێت سەرمان بخەینە خوارەوە چونکە ڕاوتی سێیەم هێزی زیاتری پێبەخشیون لە ڕاوتی دووەم! ئەمانە واقیعی مەیل و دابەنەکانن کە سەریان هەڵدا. تەنانەت پێش ڕووخانی سەقیفە و قەیرانی بلۆکی ڕۆژهەڵات، ئەم دابەنە قووڵتر بووەوە. نازانم تا چەند بەدواداچوونت بۆ مشتومڕەکانی ئەو قەناغە کردووە، بەڵام لە کۆنگرەی ٣، لە پلینۆمی ١٣، لە پلینۆمی ١٤، پلینۆمی پازدە و لە پلینۆمی ١٦دا دەتوانرا ئەمە ببینیت. و پاشان لە ڕووداوەکانی شەی کەنداو و قەیرانەکانی کوردستانی عێراق. بە ڕوونی دەتتوانی ئەم ڕاوتانە ببینیت. کەبوونە هەی ئەوەی، بە نموونە لە دوای کۆنگرەی سێیەم، خەم بۆ پێستی مەکتەبی سیاسی کاندید نەکەم. وتم کە من بەشوێن بیرکەکانی خەم دەڕەم. کۆنگرەی سێیەم حزبی کۆنگرەیی بوو کە لە پێگەی هەڵی ٢ و بۆ هاوکاری هەڵی ١، هاواریان دەکرد کە ئەمە شەڕشگێڕی و بزووتنەوەی ناوخەیی دەهەنین. لە کۆنگرەی سێیەمیشدا هەمان خەتی هەبوو کە ئەمڕۆ دەیگرێت. دوای شەش حەوت مانگ دیسان باسی کەمەنیزمی کرێکاری لەدەرەوەی کۆمیتەی ناوەندی و لەدەرەوەی هەڵبژاردن و دەرەوەی کۆنگرە لاپەڕەکەی هەڵدایەوە. دوای ساڵێک و دوای پلینۆمی ١٦، ئابڕاڵیەتی کەمڕۆ لە دەستی چەپدایە. هەڵی چەپ دەڕەت ئەمڕۆ سیاسەتی ڕاستە و سیاسەتی هەڵەکانی 1 و 2 هەڵێە و لایەنگری کۆنگرەی شەش کەمەڵیە کە بەیارنامەکانی هەڵی چەپی پەسەند کردووە.

٢- هەڵکارە سیاسیی و کەمەڵایەتییەکان:

کۆتایی هاتنی شەڕی ئێران و عێراق، شەڕی کەنداو، داڕمانی یەکێتی سۆڤیەت، چارەنووسی ناسیۆنالیزم لە چوارچێوەی هەرێم لە سنووری دابەشبوونە ناوچەییەکان، کۆشەی "دیپلۆماسی" لۆگۆ حکومەتی عێراق، بەدەسەاتگەیشتنی حزبە ناسیۆنالیستەکان لە کوردستانی عێراق...

دەمەوێت چەند شتێک لەبارەی ماوەی نەوان کۆنگرەی شەشەمی کەمڕۆ و کۆنگرەی سێیەمی حیزب واتە لە ساڵی ١٩٨٦ تا ١٩٨٧ بڵێم. لەم نەوەندەدا شتگەلێکی سەرنجاکەش ڕووێدا. کۆنگرەی شەش کەمڕۆ کۆنگرەیەک بوو کە تیایدا کەمڕۆ ڕاشتە سەرهەڵی چەپ. بڵاگەنامەکانی ئەو کۆنگرەیەم نووسی. ستراتیژی حیزب لە کوردستان، تێبینیەکانم لەسەر چالاکیی سەربازیی حیزب لە کوردستان، ئاگربەستی تاکلایەنە لۆگۆ حیزبی دەموکرات. ئەمانە هەڵەکانی من بوون. چوومە ژوورەوە و ئەمانەم بەرزکردەوە. خەشبەختانە ئیبراهیم عەلیزادە لەسەر ئەم خەتە بوو. عەبدوڵا موهتەدی دژایەتی ئەم باسانە دەکات،

خەی بەدوورگرت، لەو کاتەدا ئامادەنەبوون بە مانای دژایەتی دەهات، هەروەها چەند کەسێکی دیکەی ناو کۆمیتەی ناوەندی. ئەم کەسانە هەر لە شیکردنەوەی ئەمەوە بە حیزبی دەموکرات تا ئاگربەستی تاکلایەنە ئەم باسانەیان قبوو نەکرد.

کۆنگرەی شەشەم باسی ئەم هەڵەی کرد. بڕگومان لەو نەوەندەدا ئەردوگاکان بەردومان کران و نەمتوانی بەشداری ئەو کۆنگرەیە بکەم. پەسەندکردنی هەڵەی چەپ لە کۆنگرە پەسەند دەکرێت. لە سەردەمی کۆنگرەی شەشەمی کۆمەڵە کە بە ڕواڵەت هەڵەی چەپیان لە کۆمەڵە دامەزراند، تا کۆنگرەی سێیەمی حیزب کە بە کردەیی چەپەکانیان سەرەوەی حیزبیدا ڕیشەکێش دەکەن، چی ڕوویدا؟ ئەوەی ڕوویدا کۆتایی شەڕی ئێران و عێراق بوو و هەروەها ئەو لەدانە کوشندە سەربازیانەی کە لەماندرا. وە ئەو کۆشوهەوایە کە زاڵ بوو کۆشوهەوای نائومێدی بوو. ئەو کەش و هەوایەی کە قوربانیمان لە وەردگرن، ئەو کۆشوهەوایە کە ئەمە لەناو دەچین، ئەو کۆشوهەوایە کە "ئێستا باسکە لەسەرحیەتە" و ڕەحیەت دەبێت بەرز بکرێتەوە. کاتێک شەڕ کۆتایی هات، لە پلینومی کۆمیتەی ناوەندی حیزبدا بڕیارکمان پەسەند کرد کە وابەستەییمان بە عێراق کەم بکەینەوە. هەوە بەدین چ لە ناوەوە و چ لە دەرەوە لەسەر پێی خۆمان بوەستین. هەڵەک کە خەریکی ئیدارەی ڕەکخستن بوو و هەروەها هەڵەی نیشتمانی عێراقی بە تاکە ڕەگەزی و مانەوە زانی. دەدانێک کە ئەم هەڵە لەسەر ئەوەی کە "ئەوانەدیانەوێت پەیوەندی عێراق لەگەڵ کۆمەڵە تێکبدەن" دەستیپێکردبوو، دیار بوو. لە نەوان کۆنگرەی ٦ی کۆمەڵە و کۆنگرەی ٣ی حیزبدا، کەش و هەوا گۆڕا، چونکە ڕەکخراوەکان لەژێر مەنگەنەی فیزیکی، دارایی، ماددی، ئایندە و هتد بوون. چوون بە ئەوەی بزانن سەرچاوەی ڕەحیە چییە بە ئەوانەی بڕیارە لە شاخ و گردەکاندا بە بە ئاسایی و بە تفەنگێک و بە ئازاری پشتەوە چاوەڕێ بکەن بزانن چیە؟ کۆمەنیزم ناتوانێت هیچ ڕەیەتێک بە کەسێکی لەو جۆرە بدات. ئەگەر بڕیارە لەسەر لوتکەی شاخێک دابنیشیت و دەخەش بیت کە بەم زووانە دەگەڕێتەوە شار، پێویستە بچیت و نەریتی سیاسی ئەوانی تر بکاربهێنیت. وە ئەم کارەیان کرد. لە ماوەی شەش حەوت مانگدا، وەها ناسیۆنالیزم و تەشکیلاتی پەرستنی و دەمارگیری کۆمەڵە و بڕی ناوەوە(داخل) بەرز بووەوە کە کاتێک ئەو کەسانەت لە کۆنگرەی سێهەمی حیزبدا بینی، ئیتر نەتدەناسیەوە. تەنانەت وەڵامی سەڵاویشتیان نەدایەوە. دادگاییان کردبوویت و حوکمیان دابوویت و جێبەجێیان کردبوو و هاتبوونە کۆنگرە. لە کۆنگرەی سێهەمدا هەڵەکەمان شکستی هێنا. ئەگەر بڕگەنامەکانی کۆنگرە بخوێنیتەوە

بۆت دەردەکەوێت کە ئەم گوتمان ئەم شتانە هیچ سودێکیان نیە، پەداگرتن لە زینەکە نیە. ئەو کۆنگرێ شکستی کۆنگرەی چەپەکان بوو و دوای ئەو ماوەیە ئەم چیتر وەک کۆمیتەی ناوەندی بەدواداچوونمان بۆ گفتوگۆکەمان نەکرد.ئیتر ئەم وەک خۆمان قسەمان دکرد. وە باقی چیرۆکەکەش دەزانیت.

قۆیرانی کۆنداو و ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت ڕووداوی گرنگ بوون. هەر لەبەر ئەمەش دەبێت کەسەکان گرنگ نیین. تۆ پرسێکی وەک داهاتوی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردستان، ئەوان لەکجیادەبنەوە. ماوتسیتۆنگ لەسەر پارێ لۆگۆی ستالین کەشێیان هەبوو، دوو باڵی گرنگ لە کۆمۆنیزمی نوێتۆییدا دروست دەبێت، تابگات بەوەی کە بزووتنەوەیەکی پێویستدار کاتایی بێت. ڕیگانیست و تاچەریستەکان هەموو شتێکیان داگیر کرد و تاهانیان کرد. ئاشکرایە کە حیزبێکی کۆمۆنیستی لەم بەشەی جیهاندا کاریگەری لەسەر دەبێت. ئۆگەر بچن باسەکانی ئەم قۆناغە بخوێنەوە، تێدەگەن کە هەموو باسەکەمان ئەوەیە کە ناتوانین بەم ئاوێتە هاوپەیمانییەی هەزە کۆمەڵایەتی و سیاسییە جیاوازەکان بچینە سەر ئەم تالوکێیە. دەبێت بیربکەیتەوە. پێویستە لە بەردەم داهاتی بزووتنەوەی ڕزگاریخواز و شۆڕشی ئەمریکا لۆگۆی عێراق، لە دۆخێکدا کە هێناسەدان قورس بوو، بوەستین و قسە بکەین. ئەمە ناتوانین لۆگۆی کۆمەڵێک کەسدا بچینە چارنووسێکی وا کە ئێستا دەزانن ئێتنۆمی، فیدراڵیزم، مردن بە کۆمۆنیزم و ئەمەی "کوردی ڕاستگۆین" پایە ئایدۆلۆژییەکانی پێکدەهێنین. تۆنانێت پێش ئەوەی ئەمە بڵێین و پێش ئەوەی ببێتە پرسێکی جددیش شۆڕشیان لە دژی ئەمە بەرپاکرد. ئەمە شکستمان پێهێنا. بە جاری دووەم کە دەستیان بە پشووی نانوە کرد، بەیارماندا حیزب بەجێبهێڵین. ئەمە جارێکیان خۆتی ناسیۆنالیستیمان لە ڕۆکخراوەکانی کوردستاندا تێکشکاندو پاشکۆمان پیکرد و ڕۆکخراوەکانمان لە دەستی دەرهێنا. کاتێک جەلال تاڵەبانی بە جاری دووەم ئاڵای ناسیۆنالیزمی لە سلێمانی هەڵکرد و دەرکەوت کە بەهەشت لەبەردەم ناسیۆنالیزمی کورددا کراوەتەوە و مارکسیزمیش لەسەر شانی جیهانیدا لە دۆخێکی خراپدایە، دیمانەکە وەرچرخا بە ئەوەی کە لەبنەڕەتدا بۆچی ئەبێت مارکسیست بیت ؟ لینین هەرچی گوت و گوتوویەتی، بژی واقیعی شیرین عەینی و… و بەم ئاسایە ڕۆیشتن. لەڕدا، ئیتر هەڵە بوو حزبی کۆمۆنیستی بهێنیتەوە و خۆ فریودان بوو. بەیارماندا لە حزبی کۆمۆنیست دەربچین.
ڕووخانی ڕۆژهەڵات مارکسیزمی لەبەرچاو خست. ڕۆژهەڵات مارکسی نەبوو، بەڵکو ڕووخانی ڕۆژهەڵات مارکسیستی لەبەرچای هەمووان خست. هەکاری

ئەوەی کە هەندێک کەس لە کوردستان گوێیان لە قسەی کەسانێک کە وادیارە لە تارانەوە بە یەک کراسەوە هاتوونەتە کوردستان، لەبەر ئەوە بووە کە پێیان وابووە کەمانیست هەشتا سەز و خۆشەویستی هەبووە. کاتێک کەمانیست هیچ جۆزبەی نەبووە، بە ئاسانی لە دژی مانسوور حیکمەت کە تادوێنێ پێی لە لە ئەتەمبەلەکە نەختوەتە دەرەوە لەدەوری کەبوونەتەوە، قسەی ناشیرین و سوکایەتی کردوە. ئەمەش بە ئاسانی دەکرا ئەنجام بدرێت. ئەگەر باسی کەمانیزملە گۆێدا نەبێت، ئەم کەسە و ئەوانەی خۆیان بە کەمانیزمەوە دەبەستنەوە چ بۆهایەکیان هەیە؟ ئەوان دەستیان بە کودەتایەکی خزان کرد، کە ئێستا ئابڕۆکانیان لەم ڕەکخراوی زەحمەتکەشانەدا دەبینین، ئەو کودەتای خزانە کە لەسەر پرسی جەلال تاڵەبانی و دەسیەی سولەیمانی دەستیان پێکرد، ئەو باوەڕەی لای ئەمە دروست کرد کە دەبە بچین. لە گەڵ خەمدا کەوتمە بیرکردنەوەی ئەوەی کە ئیتر ئەمە ئەم پرسەی دووەمە لەدەست دەدەین. ئەمە لە قۆناغی یەکەمدا سەرکەوتنمان بەدەستهێنا چونکە یاساکانی یاریێکە زانرا. حیزبی کەمانیستی ئێران بۆبە ئەمە پارێزگاری لێناکرێت، بۆیە دەبێت کودەتاچیێکە بگەڕێتەوە دواوە. بەڵام کەماری ئەتەنەمی سلەمانی نەک هەر بۆ بە ئەمە پارێزگاری لە بکرێت، بەڵکو بۆ ئەمەش پەدەچێت ناچاربن بەسەر تەرمەکانی ئەمەدا تێپەڕن و پەدەچێت ئەمجارەش ببێت. هەرشی یەکەم هەرشیتەشکیلات چێکان بوو، بەڵام هەرشی دووەم هەرشی ئەوان نەبوو، هەرشی هەڵی یەکەم بوو، واتە ناسیونالیستەکان. ئەگەر سێیری نووسینەکانی عەبدوڵڵا موهتەدی بکێیت لەو ماوێیەدا، دەتوانی گواستنەوە لە ئەردوگایەکەوە بۆ ئەردوگاکەی تر ببینیت و کارەکانیان ئەمە لە دەسەزی بۆ هەڵکەیان زیاتر نییە. لە ئەنجامدا لە قێرانی دووەمدا، کاتێک شاوشیسکیان گرت و لە یەک ڕۆژدا کوشتیان، لەبارودۆخێکداکە ئەگەر بتووتایە کەمانیستم خاوێن خانووەکە کڕی خانووەکەی هەڵوەشاندەوە ، لەو بارودۆخەداکاتێک کەناسیونالیستەکان هەرشیان کردە سەر ئەمە، هەرچەندە لەگەڵ ئەوەی لەڕەکخراودا هەرگیز ژمارێیەکی زۆر نەبوون ، هەرچەندە هەموو پایە ڕەکخراوێیەکان لە دەستی ئەمەدا بوو، هەرچەندە هەموو ناسنامە و مۆر و واژەی ڕەکخراوەکان ئەمە بووین، بەڵام هەموو شتەکمان بۆجۆهێشت و ڕەیشتین. ڕوونی دەکەمەوە کە بۆچی لە ژێر ڕۆشنایی ئەوەی ئەمە ڕووەدات، کارەکی یەکجار دروست بوو. هەرچەنێک بێت، ویستم بڵێم حیزبی کەمانیستی ئێران لە پێسەیەکی ماددی مۆزووییدا و بە هەی بارودۆخی سیاسی و بە هەی جیاوازی چینایەتی و بزووتنەوەکانی تیایدا دابەش بوو. من تا ئێستا بیار نەبوو گوە لە وتارەکەی کاک ئیلخانی زادە بگرم. ئەگەر یەکێتی سۆڤیێت نەووخابا

و جۆرج بوش سوڵەیمانی نەدایە دەست جەلال تاڵەبانی، نەماندەتوانی بەدیار قسەوباسی کەسکەوە دابنیشین کە فیدرالیزمی دەوت. کێشەکەی لەگەڵ ئەمە لەسەر خودی پرسی فیدرالیزم دەستی پێکرد. لەسەر پرسی دیموکراسی لەگەڵ ئەمە دەستی کرد بە مشتومە. شەڕەکەی لە مەسەلەی مافی دیاریکردنی چارەنووسی لە ئەمەوە دەستی پێکرد. لە کاتی باسی زندا شەیی لەگەڵ ئەمە دەکرد. لە شەڕشی فەرهەنگی لە ئێران و لە مشتومەی حەجاریەکان لەگەڵ ئەمە خەباتی دەکرد. و بەم شێوەیە دەیدا. لە هەر یەکێک لەو قۆناغانەدا هەندێک کەس لە ئەمە جیابوونەوە. لە ئەنجامدا ئەم پرسیە بە هەکاری سیاسی چارەنەگر بوو. ئەم کەسانەی بەشداری ئەو پرسیەیان کرد، تەنانەت ئەوانەی کە هیچ کەزەکم بە بەچوونەکانیان نیین، سەرێک لە چەپی دوور بەرزتر بوون. هیچ کامیان مرۆڤی خەبەزلزان و بچووک نەبوون. هەمۆیان کاری گەورەیان کردبوو و جیابوونەوەیان بەهەی فەکردنی کەسکەوە نەبوو. وا نەبوو. ئەوان مرۆڤی گەورە بوون، بەشداری پەسەیکی گەورەیان کرد و بە هەی دەرئەنجامی ئەو پرسیەوە لەیکتر جیابوونەوە. ئەم کەسانە سە چوار کەکخراوی جیاوازیان دروست کرد و ئەگەر ئەمە ئاروەند ئەبراهامیان بیەوەت جیاوازیەکانیان هوون بکاتەوە، ئەوا دەتوانەت لە یەک لاپەڕەدا ئەوە بکات. ئەمە ئەگەر کەسک بیەوەت ئەم پرسیە شی بکاتەوە، ئەوا بە شێوەیکی سیاسی ئەو کارە دەکات. چەپ، ڕاست، ناوەند، ناسیەنالیزمی کوردی و هتد نیشان دەدات. ئەمانە ئەو هەڵانەن کە مانایان هەبوو، جیاکرانەوە. نەک لەبەر ئەوەی کورد و فارسن و بەم شێوەیش ڕاستگۆ و ناپاکن، نەک لەبەر ئەوەی هەندێک کەس زوو کەیشتن، چەپ کەویان کرد، بە تەنکی خراپ قسەیان کرد، کتێبکی بەگۆنامەیان بەاوکردەوە، هەسوکەوتی باشیان نەکرد و هتد. چونکە بە ئەمە ئاسانە، ئەگەرحزبی بەلشەفیکیش کووبکووی کەوداوکی جیهانیی وەها ببوایە، ئەوان دەبوونە هەشتا و پێنج مەزهەب. هەموان بوون بە دەکراچ جەرە قاکسینکمان پە بدرێت تا لە بەرامبەر سەرهەدانی دووی خەرداد، کەتایی هاتنی شەیی ئێران و عەراق، داگیرکردنی کوردستان لە لایەن هەزەکانی کەماری ئیسلامی، کووخانی بلەکی کەژهەڵات، ئەوشەیی ئەمریکا و عەراق، سەرهەدانی ناسیەنالیزمی کورد لە کوردستانی عەراق، و ئایا هەشتا پێکەوە وەنە بگرین؟ ئەمەش پراکتیکی نەبوو. کەوتی جیاواز هەبوو. بەگەشە ئەوەیە ئێستا چوار حزب لەی دەرچوون کە جیاوای زەیەوە بە ئاسمان لەگەڵ یەکتر هەیە.

۳- زەمینە بابەتیەکانی دامەزراندنی کەکخراوی زەحمەتکەشان:

لاوازی ڕابەرایەتی ناسیەنالیزمی کورد، دووی خەرداد، بەباکی ڕابەرایەتیی کەمە

دروست بوونی ڕەخنەگرانی زەحمەتکێشان شتێکە کە ئەگەر ناسیۆنالیزم دەستپاکی هەبوایە، دەبوو بیست، پانزە، یان دە ساڵ لەمەوبەر بکرایە. بۆچی ناسیۆنالیزمی کوردی لەو ڕەخنەگرانەدا ناچار بوو بیست ساڵ چاوەڕێ بکات تا بگاتە ئەم ئاستە؟ ئەمە پرسیارێکە کە دەمەوێت کەمێک لێکۆڵینەوەی بمێنمەوە، کە بە بۆچوونی من زیاتر لە هەموو شتێک پێویستی بە ڕوونکردنەوەی ئەم پرسەدا نیشان دەدات.

لێکاتێ جیا بوونەوەدا بەشێک لە هاوڕێیان پێیان گوتین ئەمە زۆرینەی یەکلاکەرەوەین، بۆچی لە حیزبێکی کۆمۆنیستی ئێران دەڕۆین؟ بۆچی ناوونیشان و ئایدیۆ و چەک و پارە و هەموو شتێک بە ئێوان جێدەهێڵین و دەڕۆین؟ بۆچی ئەم کارە دەکەین؟ بابەتی من ئەوە بوو کە ئەمە مشتومڕێکە کە نابێت لەم دەخێی ئێستادا بچینە ناوەوە. گوتم بە بۆچوونی من لە ئێستادا کۆمۆنیست کوژییە، ناسیۆنالیزم دەستپاکی لە کوردستانی عێراقدا وەرگرتووە، پارە و چەکی هەیە، سەدەم دژە کۆمۆنیزمە، ئەوا ئایا بەیارە لە پێگەیەکی دەستووریدەوە بەرامبەر ئەم شۆڕشە بوەستین و بین لێپرسینەوە؟ ئەگەر ئەمە لەو سەردەمەدا هەوڵی یەکلاکردنەوەی (ڕاست)مان لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێراندا بدایە، ئەوانیش هەمان ئەو کارەیان دەکرد کە ئەمە عەبدوڵڵا موهتەدی کردی. کەسانێک کەدەبوونەوە و دەیانگوت پێکهێنانی حیزب لە سەرەتاوە هەڵە بووە، فارسەکان خیانەتیان لێکردین، ئەمە هەموو شتێکمان بە دەستزیوەو جەهێشت، ئەوان هەوڵی دەستپاکی خۆیان دەدەن و لەبری ئەوەی لێگەڕێ دوانزە کەسدا بچنە دەرەوە، چوونە دەرەوە لێگەڕێ سێ سەد کەسەوە دەرچوون. ڕەخنەگرەکیان دروست کرد و خۆیان ناویان ناوە کۆمەڵەی زەحمەتکێشان. دە یان دوانزە ساڵ لەمەوبەر هەمان کاریان دەکرد و ئەگەر ئەم کارەیان بکردایە بە ئەمە خەسارێکی گەورە بوو. جەماوەر هەشتن تا لێگەڕێ ئەو دیاردەیەدا بڕۆن کە بۆیان بەجێهێشتبووین. ئەگەر ئەمە هەستاینایە و هەڵەی ناسیونالیستی کوردمان پاک بکردایەتەوە، دە ساڵ لەمەوبەر ئەم بەرنامەیەی جێبەجێ دەکرد و ئەو کاتەش ئەو سەردەمە بوو کە ئینسانەکانیان لە جیهاندا لەسەر مارکسیست بوون دەدا لەشیش. ئەمە کە ئەم کارەیان کرد، حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری تانانەت لەو سەردەمە گەورەتر لە بەردەمیان وەستاوە. ئەمە کە ئەم کارەیان کرد، چیرەکی شکستی کۆمۆنیزم کۆتایی هاتووە و لانیکەم لە چوارچێوەی ئێراندا چیرەکەکە چیرەکی هەرشی کۆمۆنیزمە. ئێستا کە ئەم کارەیان کردووە، هیچ شانسێک نییە. ئەگەر لەو کاتەدا ئەم کارەیان بکردایە، هەموو ناسیۆنالیستەکانی لە کونەکانیان دەردەهێنا. دەهاتنەوە و هەرکەسێک کە سەر توشووی کەوتبوو کەیان دەکردەوە و دەیانبرد. بۆیە دروست

ئەو بووکە ئەمە بڕین و هەزی خەمان کەبکەینەوە و ڕیزی تەکمە و بزوتنەوەی خەمان دروست بکەین. هەزەک کە ئەمە بۆتە دیاردەیەک و هەموو چەپی ئیرانیش نابۆتە گۆشەیەکی بچووکی کادرەکانی. لە ڕووی گرنگی سیاسی و لە ڕووی بەی هەزەوە. لە ڕووی چالاکی و لە ڕووی قسە ڕوونیەکەوەکە لەگەڵ خەڵکدا دەیکەن.

بۆچی ئەمە هێوتی ناسیۆنالیستی جیا دەبۆتەوە؟ بۆای من عەبدوڵا موهتەدی و هاوڕێکانی دە ساڵ لەمەوبەر ئەم هەڵوێستیان هەبوو. هەکاری ئەوەی کە نەیانتوانی بە سادەیی بڕۆن ئەمە ئەم هێوتە پێکدەهێنین، شەوازی لە ئادەبەدەر بەدواوە گەڕانەوەی جیابوونەوە بوو. گوتمان ئەم هێکخراوە هی ئەوێە، هەموو شتێک هی ئەوێە و حزبەکەتان هی ئەوێە، بڕۆنیان دا کە دەچن لەسەر هەڵی ئەمە بڕۆنەوەی دەبن. ئەگەر سەیری بەگەنامەکانی ئەو قۆناغە بکەیت، لە پلینومی حزبدا سوێند دەخۆن و دڕۆن پشتیان لە بناغەکانی بیری خۆیان کردووە و ئەمەش دەچین کەمۆنیزمی کرێکاری جێبەجێ بکەین. ئەمانە ئەمەیان لاواز کرد، بەڵام ئەمە خەریکی نەژۆن کردنەوەی حیزب بووین و حزبی پێشانازی کەمۆنیستی ئیران بەڕەو پێشەوە دەبەین. وتمان هەربژیت ئەگەر ئەم کارەبکەیت ئەمەش دەسەزی ئەوە دەبین. عەبدوڵا موهتەدی لەو سەردەمەوە هەوڵی داوە ئەدەبیاتی بەدیلی ئەو هێکخراوە دروست بکات. لە گۆڤارەکەیاندا دەستی کرد بە نووسین لەسەر ئەوەی کە کەمۆنیزم چییە، دیموکراسی چییە، سۆڤیەت چییە و هتد. هەوێدا چیرەکێک لەسەر بنەمای بۆیاخ کردنی وێنەکەمان بەدەستبهێنێت. وێنەی لیژنەی سەرکایەتی کۆنگرەی دامەزرێنەری پیشان دا و وتی ئەمە عەبدوڵا موهتەدی و ئەمە ئیبراهیم عەلیزادە، و نازانین بۆچی کۆنغرێک لە ناوەاستدا وەستاوە!! هەوێدا وێنەکانمان بۆیاخ بکات و لەبری ئەوە کۆنغرێک دروست بکات. شەش حەوت مانگ هەوێیان دا، بەڵام نەیانتوانی بیبینن. حیزبی کەمۆنیستی ئیران دەمامک نییە. دیاردەیەکی ەاستەقینەیە، بیرکەکان ەاستەقینەن، کەمۆنیزم ەاستەقینەیە، مرۆڤەکان ەاستەقینەن، بیردەکەنەوە، هەڵیان هەیە، مێژوویان هەیە، مێژوو ەاستەقینە و یادەوەری مێژوویی مانای هەیە. ناتوانیت گۆڤارێک بە تیراژی ۷۰۰ دانە دەربکەیت و دواتر بە دوو بابەتی دیموکراسیەوە، ئەو پارچە دەستی یەکەم یان هەسەنانەی کە مەنسوور حیکمەت یان ئەکس و وای وتوویانە، وەلا بنەڕەتی و ئەوەی تری لە ئابووری خواردنەوە و "مێژوویەکی کورت" لەسەر یەک دابنەڕێ. وە بە بەدەستهێنانی دەی ئەو چەپەی کەماوەتەوە، بە ئەمانە قسەی سەربەخۆی منن و چاوەڕێی ئەوە بکەن ئەو بزووتنەوە و ئەوهەڵە یەکگرتوو بن. تاکە هەوەستی

ڕاستەقینە بەرژەنکردنەوەی کەمینە لە دوای ئەم ئەو هەوڵستە بوو کە ئەمە عەبدوڵا موهتەدی گرتوویەتیبەر. تاکە هەوڵستی ڕاستەقینە، لە ڕوانگەی مێژوویەوە، بە بنیاتنانەوەی ئێکخراوێک لەبەردەمانداا بە ناوی کەمینە، فەرمولەکردنی بوو لە بەرامبەر هەموو ئەزموونکەدا. ناتوانی بچیت ئەو ئەزموونە بهێیتەوە و بڵیت من چاکی دەکەم و ئەوانەی دروستیان کردووە هیچ نین. زۆر جێگای سەرنجە کە ئەمە کە پێشتین، کاتێ چەپەکان گرنگییان پێنەدەدا کە بەرنامەکەیان چییە و لەدوانەکانیان چییە. قبووڵیان کرد. بە باوەشی کراوەوە قبووڵیان کرد. هەرچەندە ئەمانە مار و واژە و هەموو ئاسانکارییەکانی ئێکخراوەکان و بەرپرسیارێتی مشتومڕکانی پێشوویان لەگەڵ چەپدا هەبوو. بە شێوەیەکی فەرمی دژی قسەی خراپیان لەدژی ڕێگای کریکار(ڕاپەڕین کارگەر) کردبوو، ئەوان شەڕیان لەگەڵ دیموکرات کردبوو. بەڵام دیموکرات درکیان بەوە کرد کە گوایەئەو شەڕی خێی لەگەڵ ئەمەدا کردووە.

ڕێگای کرێکار تێگەیشت کە ناکۆکی لەگەڵ ئەمە هەیە، یەکێتی چەپی کرێکاران و هەموو نەتەوەیی- ئیسلامیەکانی دژەوەی وڵات تێگەیشتن کە ئەوانەی لە حیزبی کەمینیستدا ماونەتەوە ئینسانگەلێکی باشن و مومکینە لەگەڵیاندا ڕێکبکەون و هەمووپان وایان وت حیزبی کەمینیستی ئێران کە چاومان نەبوو بیبینین، ڕێیشت ڕاستە ئەم دیاردەیەی کە ماوەتەوە پێی دەوترێت حزبی کەمینیست، بەڵام لە خەمانە. دەتوانیت مامەڵیان لەگەڵ بکەیت. یانیش بەقسەی ئیبراهیم عەلیزادە، وتیان ئەوانە گەلی کوردن، با بچین پێشکیان بدەینە. ئەمانە بوون بە گەلی کورد و بانگهێشت کران بۆ ئەوەی بچنە ناو بەرەیەکەوە. کاتێک عەبدوڵا موهتەدی دەڵێت من چووم و تفەنگی یەکێتی نیشتمانی کوردستانی عێراقم کردەتە ملی کەمەڵە بۆ ئەوەی پەنجا بۆ پەنجا ببمە شەریک لە کۆمیتەی ناوەندیدا و کەمەڵەش دەڵێت نەخێر، کەس ناڵێت ئەم کارە وەک ڕفاندنی فڕۆکە وایە . کاتێک باڵەکانی حیزبی دەموکرات جیابوونەوە، گوتمان حیزبی دەموکرات حیزبی دەموکراتە وباڵەکانیشی باڵن. ئەمە ئامادەنین باڵەکانی حیزبی دەموکرات بە حیزبی دەموکرات ناو ببەین. تەنانەت ئاگەر بڵت بە ئاشتی لەگەڵ ئەمە. دیموکراتەکان ئەوانەن کە لەوە دانیشتوون و کۆنگرەی یاسایی خۆیان دەبەستن. بەڵام لەبەر ئەوەی لە ڕوانگەی ئەم چەپەوە بە گەلی کورد هەژمار دەکرێن و بەیار نییە کەس بڵێت پشتی چاوتان بڕێیە و پەویستە هەمووان ئەبڵت بگەڵن بەوانە و یەکبگرن لەگەڵیان، کەس ناڵێت چەپ پەوڕیان هەیە و یان دەبڵت لە کۆنگرەی ڕێکخراوەکەتدا دەنگ بهێنیت یان باڵەک دروست بکەیت. کۆمیتەی ناوەندی لەگەڵ من دابەش بکە بە ٥٠بە٥٠ ئاگینا الا و بیلا دێکەم

واتە چی؟ چۆن ناوی خۆت دەنێی کەم؟؟؟ وابوو کابرا لێ کەم؟؟؟ دەرچوو و ناوی خۆشی ناوە کەم؟؟؟ و لێگە؟؟؟ ادیی فەرهنسا چاوپکەوتن ئەنجام ئەدات و کاتێک کەم؟؟؟دەپرسی بۆچی بە ناوی سکرتێری گشتی کەم؟؟؟ قسە دەکەیت؟ بە بەدەنگی وە؟؟ام دەداتەوە! تۆ کێیت کە دەستوەردان لە کارەکانی کەم؟؟؟بکەیت؟ ئەمە ئەو فەزاییە کە دەن و تەوقییان لێگە؟؟ دەکەن و لێی نزیک دەبنەوە. چونکە ئەمە نەماوین.

ئەو هەموو ڕق و کینە و ئەم هەموو دژە چەپ بوونە و ئەو هەموو تیرەرکردنی کەسایەتی و ئەو هەموو جەنجاڵییە لەبەر ئەوە بوو کە خەتی ئەمە لەو حیزبەدا زاڵ بوو و خەمان لەوە بووین و کە ؟؟یشتین حیزبی کەمۆنیستی ئێران ؟؟یشت. ئەمە مەر و واژەمان دانا چونکە نەماندەویست لێگە؟؟ ئەو هێزانەدا بچینە شە؟؟کی نایەکسان و پشوەختە کە لە فەزای سیاسی و کەم؟؟ایەتی ئەو قەناغەدا دەستی باڵایان هەبوو. کەم بوون و نەیانتوانی لە کۆنگرەدا ١٥ کەس لێگە؟؟ خۆیان ببڕن. ئەگەر ئەمە بچینە کۆنگرەی چوارەم، هەمان کارەسات بەسەر عەبدو؟؟ا موهتەدیدا دەهات کە لە کۆنگرەی خۆیاندا بەسەریدا هات: هە؟؟نە بژەردرا و دەنگی نەدەدا ئەگەر ئەمە پشنیارمان نەکردبا. بە ڕام بە شێوە یەک چووین کە لە پلینەمی بیست و یەکەمیدا گوتم دە ؟؟ین و خەم کاندید کرد بە ئە وە ی ؟ابەری ئە و ؟؟کخراوانە بم، هە موویان دە نگیان پێدام، بە کاک موهتەدی و عە لیزادە و بابامیریشە وە . ئەم بیارانە لە گۆڤاری کەمۆنیستدا بڵاوکرانەوە. ئەمە بۆچەرەک چووین کە دەنگ بەو کەسە دەدەن کە ؟ایگۆیاندووە کە تا ئەو کاتەی کە لەوە بەت لە ؟ابەرایەتی ؟؟کخراوەکاندا دەبەت. لەو پلینەمەدا عەبدو؟؟ا موهتەدی چوار دەنگی دا، من هەموو دەنگەکانم دا. کاک موهتەدی خۆی دەنگی پێداوم کە لە کاتی جیابوونەوەکەدا بەردەوام بم لە لە ئێستەگرتنی بەرپرسیارەتی ؟؟کخراوەکەی. ئەو فەزایەی ئەمە دروستمان کرد، ؟؟گەی نەدا هیچ شتێکی تر بکەن. ئەگەر ئەمە دژایەتیمان بکردایە، وەک دواتر بینیتان، مافە دەستوورییەکان وئەوەی کە کە خاوەنی ناوی حیزبەو هتد بەمانا دەبن،ئەوکاتە هەمان ئەو قسەوباسانەیان دەکرد کە ئێستا دەیکەن: ئەمە کەم؟؟یین، ئەوە بۆنا؟؟وا داگیرکردووە، ئەوئەوانەتان کردەوە،ئەوە خیانەتان کرد، سێ سەد کەس دەبوون و ئەردوگای خۆیان هەبوو. وە نەمانتوانی ب؟؟ین و دەستمان بە تاک تاکی هە؟؟سوڕاوانی ئەو ؟؟کخراوە بگات و وەک ئەم؟؟ ب؟؟ین چی ؟؟ویدا. لە ئەنجامدا ئەمە ئەوانمان لەو دەرفەتە مەزوویی بەبەش کرد. ١٠ ساڵ هەوڵیان دا کەم؟؟ بکەنە ئەو هە؟؟ی کەئێستالەسەرین،

بەرام سەری نەگرت. ئەو کەسانەی کە بە کراسکەوە هاتبوون و وەک دیارە کەسکیش نەبوون، ئەوەندە کەس نەبوون کە تەنانەت کاتێک دەیشتن، نەتدەتوانی باقی ئەوەی مابووەوە بدەست بهێنیت. هەوتی موهتەدی-ئیلخانی هەشتا دەگەڕێنەوە و دەڵێن "ئەوان (کومەڵە) هەگری هەڵی کەمەنیزمی کرێکاری و شیکارییەکانی ئەم هەڵە دەگوزنەوە"، "تەوانینی ئەوان لەمە پرسی نەتەوەیی هەشتا دیدگای حزبی کەمەنیستە". ئەگەر ئەمە ڕاستە ، دەبێ ئەوە قبوڵ بکرێت کە ناسیۆنالیزمی کورد لە حیزبی کەمەنیستی ئێراندا دیاردەیەکی بەچارە و لاواز بووە، ئەوە مافی خۆیەتی وەک ئێستا دەیبینن و حیزبی کەمەنیستیش لەسەر ئەو بناغەیە بنیات نراوە. ناسیۆنالیزمی کورد یەکێک بوو لەو مەیلە ناڕاست و دروستکراوانە، کە خۆی لەناو ئەو حزبەدا چەقاند، چونکە هیچ بەدیلێکی تر نەبوو. دە ساڵ هەوێیان دا هێکخراوەکەیان لەسەر ئەم هەڵە بجوڵێنن و شکستیان هێنا. دەرکەوت شیکارییەکەمان ڕاستە. هێکخراوەگەرایی وەڵام نییە. بەرام خۆیان هێکخست. دە ساڵ چوون و هێکخراویان پێکهێنا. وتمان ئەگەر ئەم کارە بکەیت ناگەیتە هیچ شوێنێک. وە نەگەیشتنە هیچ شوێنێک. ئەگەر سەیری هێخنەی عەبدوڵا موهتەدی بکەن لە کەمەڵە، دەڵێت ئەمە لەم دە ساڵەدا پاسیف بووین، هیچ چالاکیەکمان نەکردووە، وەک ئەوەی هیچ هەواڵێک نەبێت و نامانەوێت هیچ بکەین. ئەو هێخنە لە هەڵەی ناوەند دەگرێت بەتەواوی وەک ئەو کاتە هێخنەمان لەدەگرت: نایەوێت هیچ بکات و تەنها چاوەڕێ دەکات. گوتمان کەمەڵەگا گەڕاوە، کارێک بکەن. بەتەواوی لە هەڵەی ناوەند دەدا، بەمان ووت دەکاتەوە کە لەمان دەدا و دەڵێت ئەم هەڵە ئاسایە هیچ چالاکیەکی سیاسی نییە. کە حیزبی کەمەنیست دروست دەبێت دانیشتووە و چاوەڕێ دەکات. بەرام عەبدوڵا موهتەدی و هاوڕێکانی ناتوانن زیاتر چاوەڕێ بکەن. وەڵات خەریکە قەڕباغ دەبێت، کەمەڵەگا جەمسەرگیری دەبێت، دەرگا کراوەتەوە و هەزار و یەک ئەگەر دروست بووە و هیچ شتێک لەسەر بنەمای ئایدەلۆژیای کەمەڵە نابێت. موهتەدی دە ساڵ هەوێیدا هەڵەی خۆی زانی بکات، بەرام نەیتوانی، هەزکانی برد و چووە دەرەوە. ئەمە ئەوە بوو کە ووێدا.

لە ئەنجامدا هێکخراوی زەحمەتکێشان هێکخراوێک کە دوای چەندین ساڵ بە هەکاری جەراوجەر دروست بووە و لەبەر ئەم هەکارانەش لە ڕوانگەی سیاسییەوە دیاردەیەکی لاوازە. ئەم هەکارانەم لەو بابەتەدا کە لە بەاوکراوەی هەفتانەدا نووسیبووم، خستەتە ڕوو. حیزبی دیموکرات لە قەیرانەدایە. ئەگەر حیزبی دیموکرات لە قەیرانەدا نەبێت، ناسیۆنالیزم دەڕوات و دەبێتە ئەندامی حیزبی دیموکرات. هێنگە دوو کەس نەبنە ئەندام، بەرام بە گشتی ئاڵای ناسیۆنالیزمی کەمەڵەگا

بەرزە و ئاوانیش دەچنە پاڵی. قەیرانەکە لە حیزبی دەموکراتدایە، هەگبە بە "برسکە" دەدات ئەمە بەڵام، ناسر ڕەزازیش ئاوە بەڵت و عەبدوڵا موهتەدیش قسە بکات و هتد. ئەگەر ئەمە قەیرانە نەبووایە ، هەژموونی لە حیزبی دیموکراتدا هەبوو. ئەگەر ئێستا قاسملویەک هەبوایە کە وەنە گۆڕەکەی حیزبی دیموکرات لە پێش چاوی کەمەگای کوردی ناسیونالیستی لە ناوەوە و دەرەوە هەبوایە، ئەم ئەنجومەنەی سەرەوەی دەبوونە گروپی گوشار بە سەر حیزبی دەموکرات دەکرد. بەیار بوو مەرجی یەکگرتوویی خەیان بە حیزبی دیموکرات بڵێن. حیزبی دیموکرات لە قەیراندایە و خەوی لێکەوتووە. حیزبێکی دامەزراوەیی ناو کەمەگایە، بەڵام هیچ ناکات. کەس حیزبی دیموکرات لە ژیانیدا نابینێت. لە لایەک حیزبی دیموکرات لە پەوەندی لەگەڵ ناسیونالیستەکانی دەرەوەی وڵات هیچ کارێک ناکات، لە لایەکی دیکەوە لە ناوەوە خەریکی دروستکردنی بزووتنەوەی دوو خوردادن، کە بە بڕچوونی من دوو خورداد لە کوردستان، واتە حیزبی دیموکرات ، بەڵام ئابڕایەتیی حیزبی دیموکرات بە هەی نەزانییەوە لەم شتە تێناگات و دژی ئەو هەڵوەستەیە. حیزبی دیموکرات دەستی کردووە بە مەحکوم کردنی بزووتنەوەی دوویی خوردادی لە کوردستان، لە کاتێکدا لە ئاستیدا ئەوان هاوەڵی خەیانن. حیزبی دەموکرات لە هەر حاڵەتێکدا ئابڕایەتییەکی بەتوانا و ناکارامەی هەیە، ئاسەی نییە و لە ئاکامدا ناسیونالیستەکان وەک بوون. ئەگەر کەسێک بڵت و فیکە لێبدات کە "خواردنی ئەوارە ئامادەیە"، هەمووی دەگەڵتەوە بە حیزبی دیموکرات.ئەبڵت ئابڕایەتییەکی لەو جۆرە لە حیزبی دەموکراتدا سەرهەڵبدات.

فاکتەری دووەم گەشەی کەمەنیزمی کرێکاریە. ئەوان دەمێکە دەیانگوت کەمەنیزمی کرێکاری هیچ نییە و دە ساڵە بەردەوام ئەمە دووبارە دەکەنەوە کە ئەوان هیچ نین. بەڵام بەدنیاییەوە ئاپۆرتە ناوخەییەکانیان دەست دەکەوێت، بەدنیاییەوە دەزانن چیرۆکێکە چییە و لە دیمەنی ناوخەی کوردستاندا دەبێت لەبەردەم حزبی کەمەنیستی کرێکاریدا بوەستن. وەڵامی حزبی کەمەنیستی کرێکاری بە هەڵی پاسیف نادرێتەوە. پەویستە لەسەر پێگەی سیستماتیکی "ئاسەی سەسیالیزم" بوەستین، ئەبێت دەست بکەن بە تیۆرەی کەسێتی، دەست بکەن بە درکەردن، و قەومیەتی کەسکان بکاتە گوناه بڵیان. نەتەوەیەکە ئەوان دەیبەخشن بە خەڵک. ئەمە کوردین و ئەمانەش فارسن. پەویستە دەست بکات بە وروژاندن و درکەردن لەسەر مەژوو، پەویستە لەسەر ئەم هەڵوەستە بوەستێت. کەمەڵ وەڵامدەرەوەی ئەمە نەبوو.

لە کۆتاییدا پرسی دووی خورداد فاکتەرکی چارەنوس سازە. گوایە بەیارە دانوستان بکرێت. "دووی خورداد هاتووە و بەیارە دانوستان بکرێت و ئەمە بانگهێشت نەکراوین". لە ئەنجامدا دەبێت بچین کارەک بکەین کە بانگهێشتمان بکەن و لەسەر مێزی دانوستاندا بین. ئەوان هیچ بیرکەیەکیان نییە کە ئێران بە گشتی انکاری شەشگەلەانەدا تەدەپڕێت و دەیانەوێت بەوخۆن. زەربەی بیرکەی حکومەتیانییان هەیە سەبارەت بە پرسەی سیاسی داهاتوو لە ئێراندا. دەگوترێت بەیارە لە مانگی حوزەیراندا باسی دووی خوردای بێت و هەلومەرجی ئێران ئاسایی بکاتەوە و لەگەڵ کورد دابنیشێت و باسی ئۆتۆنۆمی بکات و باشترە لە دواوە نەبن. کە گەڤاری "هەواڵنامەی کۆمەڵە" دەکەیتەوە دەڵێت "د. عەبدوڵڵا موهتەدی" تەشریفی بردووە و ئەمەی وتووە، خاتوو کادیەر، نوێنەری خەڵک، ئەمەی وت، کاک فەرهاد، سەرنووسەری فەرهاد- و-بەیە ڕۆژنامەی موسەمان ئەمەی وتووە، و هتد. وا دیارە زەرینەش خەریکن قسە دەکەن. هەواڵنامەی ڕەکخراوی زەحمەتکێشە لە ڕووی هەڵوێستەکانیشیەوە سەبارەت بە ڕووداوەکانی ناوخۆی ئێران هیچ جیاوازییەکی نییە لەگەڵ ڕۆژنامەی کاری ئەکسەریەت. ئەگینا کەی من ئەحمەدی کوەی ئەحمەدم وەک نوێنەری شایان پەرلەمانی شاوەک پەڕلەمان قبوڵ کردوە لە کاتێکدا جەمیلە کادیەر وەک نوێنەری خەڵک قبوڵ دەکەیت؟ کەی ئەمە میسباح زادە سەرکی کەیهانمان وەک ڕۆژنامەنووسێک قبوڵ کرد و ئێستا بەیارە کاک ئەکس وەک ڕۆژنامەنووسێک لە تاران پێناسە بکەین؟ کەی هوشەنگ نەهاوەندیمان بە ئابوریناسێک زانی تا ئێستا بە ڕەیس دانا بڕەین ئابوریناس؟ ئەمە هەڵبژاردنێکی سیاسییە، بە ئاوەی لە تەنیشتیان بوستیت و بچیتە ناو پەلەکیانەوە. ئەمە هەوەستی ئەکسەریەتکانە و هەوەستی ئەکسەریەت و ڕەوتی شەفیق و ئازەرین و ڕەزا موقەدەم و ئەمیر پەیام و حەسەنوارشە. هەوەستی هەمان ئاو کەسانەیە کە لە نزیکەوە ئەمەدا لە پەنجەرەوە کوتنە دەرەوە. ئەمە هەوەستی حکومەتیانە. لە ڕوانگەی سیاسەتکانیانەوە سەبارەت بە ئێران، دیدگای حکومەتییەکانیان قبوڵ کردووە. لە کۆتاییدا موهتەدی پشکی خۆی دەوێت. حکومەتیان هەرچی بیەوێت دەتوانێت بیکات بە مەرجەک پشکی ئاوان بدات. ئەمە هەوەستی ئاوانە. ئەم فاکتەرانە، واتە لاوازی حیزبی دیموکرات، گەشەی کەمەنیزمی کرێکاری، پاسیفی ئاو کۆمەڵەی کە ئێستا هەیە و بێتوانایی لە وەڵامدانەوەی ئەم پرسانە و دواجاریش دووهەمی خورداد و ئاسەی دانوستان، چوارچێوەی جیبابوونەوەکانی ئێستا پێکدەهێنێت و دەبێت بچنە سەر ئەم بابەتە.

٤- ماهیەتی سیاسی ڕەکخراوی زەحمەتکێشان و نهێنی ناکۆکی لەسەر ناوی "کۆمەڵە".

ئایا ئەم جەماعەتی ڕەکخراوی زەحمەتکیسانە هەزەکن؟ بەڵای من لە ڕواڵەتی کۆمەڵایەتییەوە نەخێر، بەڵام لە ڕواڵەتی سەربازی و سیاسییەوە، بەڵێ. بەڵای بەرخستنی باندی چەکداری توندوتیژ لەسەر بنەمای ڕق و کاریزمای ئایدیۆکی، و لەسەر ئاڵوگۆڕاندن بنیات نرابێت، بە هیچ شێوەیەک هیچ سوودێکی نییە. سەیری سوپای ڕزگاریخوازی کوردستان بکەن، سەیری عەبدوڵڵا ئۆجالان بکەن کە ئێستا خەریکە زیاتر کۆمەڵایەتیتر کاردەکات. ئەو پلاتفۆرمەی کە عەبدوڵڵا ئۆجالان هەیەتی هیچ هیزێکی ماددینییە لە تورکیادا. کۆمەڵگەی تورکیا سەرئەنجام نازانێت چی لەم دیاردەیە بکات. عەبدوڵڵا ئۆجالان وەک هاوڕێیەکی کۆشکان نییە، بەڵام ئەم ڕاستییە ڕەگی لە ئۆجالان ناکات کە بە ماوەی دە ساڵ هێزێکی زۆر پاش و پێش پێکات و بڵێت و بڵوات. سوپای ڕزگاریخوازی کوردستان لایەن سی ئای ئەی دروستکراوە. بەڵام ئێستا نازانن لە مەقەدنیا چۆن ڕزگاریان بێت لێی. بەڵای من ڕەکخراوی زەحمەتکێشان دەتوانێت دوو هەزار و پێنج هەزار و شەش هەزار چەکدار کۆبکاتەوە و ببێتە هێزێکی لوتی هەموو کەسێکی شارستانی لە کۆمەڵگای کوردستاندا سواری شوراکان ببن ، فڕان شتیان داماڵیوە،ژەهر بڕژێر لەگەڵ هاوتا فارسەکیاندا لە تاران کەین و بەین بکەن بارو دۆخەکە هەقنە بکەن بە خراپی کوردستان.بە ڕەکخستنی تیرۆری سیاسی و سەربازی. ئەوە نییە لەبەر ئەوەی لە ڕواڵەتی کۆمەڵایەتییەوە ناببێ هیچ، چونکە نایانەوێت ئایدیۆلۆژیای ناسیۆنالیزمی کوردی وەربگرن، چونکە چینی کرێکاری کوردستان لەگەڵیاندا ناڕوات، لە ئەنجامدا دەبێ گروپێکی وەک "بزەسکە". نەخێر، وا نییە. من پێم وایە بە هەڵە سەیرکردنی ڕەوتی ڕەکخراوی زەحمەتکیشان. چونکە بە ئاگایییەوە دیدوگۆڕ ناسیۆنالیزم بە ئاستێکی توندوتیژ بەرز بکاتەوە و دیدوگۆڕ حزبێکی نەفرەت لە دژی چەپ دروست بکات. حیزبی دیموکراتیش شکای لەگەڵ ئەمە کردووە، بەڵام کاتێک لە بڕیارێکەوە سەیری دەکەیت، دەبینیت کە ڕەنگە لە چوارچێوەیەکی سیاسیدا ملکەچی پێڕەوێک بێت و ڕەسماکانی یاریییەکە قبوڵ بکات. ئەوان بەو شێوەیە نین. فالانشیزم لەم ڕەکخراوانەدا زۆر دیارە. ڕق و کینەی لە چەپ و شێواندنی مێژووکەی و ئەو مشتومڕە ئەخلاقی-سۆزداریانەی کە هەیەتی: "دەسەزی"، "ڕاستگۆیی". ئەمە نامانبینیوە حیزبی دیموکرات باسی دەسەزی و ڕاستگۆیی بکات. دەڵێت ئەمە هەڵوەستی منە. باسی دەسەزی و ڕاستگۆیی و خیانەت ئەو وشانەن کە بە پاکتاوکردنی نەتەوەیی بکەک دێت. لە ئەنجامدا ئەمە لەواندا "ئەرکانەکان"، "تودجمانەکان" و "کەرادیچەکان"ی داهاتووی ئەو وەاتە دەبینین. تا چەند گۆشە دەکات؟ ئەوە بەندە بەوەوە کە بۆشکەی ئەمە چەن مامەڵەی لەگەڵ دەکەین. بەڵای من ئەگەر گۆشە

دەکەن، ئەو لەبەر ئەوەیە کە کاتێ کەسێک ناچالاک و خاوەنووی بوو، بەپێی هەمان کێشە کە هووبەووی دەبنەوە. چونکە یەکەم بەربەست لەبەردەمیانداید کەمایەتیە کە دەبێت ناسنامەی ئەوان لە کەمگەدا بناشرعی ابگەینێت. ئەوانەن کە دەبە بەن کەس نابە بە دەوری ئەواندا بەوات. ئەگەر مەیدانەکیان داوە بەوان، و بە تەنیا جێیان هەشتوون. تەنانەت من و تێش ناتوانین تەبگەین کام بەیاننامەی نوسینگەی نوێنەرایەتی کەمایەتی هی کێیە؟ کام هەواڵ دەخوێنەتەوە؟ دەبەط بەین بە قسەوباسی کامیان؟ ئەو ئاهەنگە کە گێڕاویەتی ؟ چونکە کومەڵە سەری کردوە بە ژێر بەفڕەوە و بیردەکاتەوە "هیچ نییە"، "هیچ نییە" تێدەپەڕێت و کێشەکە چارەسەر دەبێت و لایەنەکە بنەبە دەبێت، لایەنی بڕانبەریش دەست کردوە بە شەوازێکی زەرساویلکە فریودەرانانە بە وەرگرتنی هەڵ لەمانە و لە زەرتریناندا خێیان بنیات بنەنەوە. بەڕاستی بە فێبازترین شێوە. لە پێناسەکردنی هەندێک کەس بە ناوی "تێیفی کەمڵە"، ئەوانەی کە خێیان لە کەبوونەوە جەراوجەرەکاندا باسیان لە دواکەوتوویی سیاسی ئەوانیان کردووە، تا دەگاتە شەهیدخواردن. دەستیان کردووە بە شەهید شەهیدکردن و هەموو لایەک تاوانبار دەکەن. دەیەوێت مەژووی ئەو ڕێکخراوە بخوات، خەکەکەی بخوات، خشەویستیەکەی بخوات و هتد.
ئەمانە خێیان ناو ناوە کەمایەتی. ئەمە بە یەکێک لە گەورەترین دزیەی سیاسیەکان هەژمار دەکرێت. کەمایەتی ناوی ڕێکخراوێک بوو بە ناوی ڕێکخراوی شەڕشگێڕەی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران. ئەم ڕێکخراوە سێ کەنگرەی بەستووە. کەنگرەی یەکەم لە لایەن نە کەسەوە ڕێکخراو ئەوانەی لە کەبوونەوەی ئەنجومەنی مارکسدا بوون سەبارێت بە مەژووی زارەکیی کەمایەتی، بیریان دەتەوە کە چ جۆرە کەنگرەیەک بوو. ئەمە بڕگەنامەکانمان هەیە، ئەگەر بیانوێت دەتوانین چاپیان بکەین. کەنگرەی دووەمی سەاو بە یەکێتی خەباتکارانی کەمۆنیست دەنرێت و دەڕێت من چەپەم و ڕەخنە لە پەپلیزم دەگرم. کەنگرەی سێهەم بەرنامەی حیزبی کەمۆنیستی ئێران پەسەند دەکات و بەیاری پێکهێنانی ئەو حیزبە دەدات. کام لەم کەنگرەیە ڕەوایەتی بە بوونی ئەم ڕێکخراوە دەدات؟ ئەوانە پشتگیری کام کەنگرەی ڕێکخراوەکیان دەکەن؟ پێویستە لەمانە بپرسیت ئەوە لەگەڵ کام لە کەنگرەکانی ڕێکخراوی زەحمەتکێشاندان؟ هیچ؟ بە چ مەبەتێک ئەم ناوەت بە لەخەتان ناوە؟ ئایا دەتوانم لە سەرووی دوکانەکەمەوە M بنووسم و بەم ئەمە ماکدۆنادە؟! لە کەتاییدا قانون و یاسا هەیە. سازمانی شەڕشگێڕەی زەحمەتکێشانی کوردستان لە ڕەگەی کەنگرەکانی و نوێنەرکان و ئابەرە هەبژێردراوە یاساییەکانیە وە پێوەندی بە

حزبەکەوە کرد. من تەنها ڕیفراندەمم لەسەر ئەم بابەتە ئەنجامدا و ئەوە دەنگتان نەهێنا. هەمووان، بە خۆشتەوە لەو حیزبەدا بوون بە ئەندام. وەک ئەوە وایە هاوڕێیەک کە پشتر دەمانناسی لەسەر خۆی چووە بە پێکهێنانی یەکێتی خەباتکارانی کۆمۆنیست. دەزانرێت ئەم ڕێکخراوە چی بەسەر هاتووە. لێرەوە چووە بە ئەوە. ناتوانی ناوی خۆت بنێیت داروین و باقی تیۆرەکەی بگەیتەوە یان لۆگۆی کۆسکی تر وەربگریت، ئەوە بەدەست تۆ نییە. ڕێکخراوی شۆشگێڕانی زەحمەتکێسان، لە ڕووی یاسایییەوە، بە پێی خۆیان و بە بڕیاری یاسایی خۆیان، پێیوندییان بە حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانەوە کرد. ئەمە هەڵکشانی ڕێکخراوەکە. من قبووڵم دەکرد ئەگەر بتگوتایە من بیرەکەکانی ئەو ڕێکخراوە قبوڵ دەکەم. بەڵام بیرەکەکانیشی قبوڵ ناکەن. ئەو ڕێکخراوە "لە کۆنگرەی یەکەوە بۆ کۆنگرەی دوو"، کە شۆعەیب زەکەریای نوسیویەتی، بۆگۆنامە ناسنامەیەکەیەتی، و ڕەخنەی لە پۆپۆلیزم گرتووە، وتی کە پێویستە حزبێک پێکبهێنرێت، لەمەی منیان دەکرد کە بڵچی ئیکۆنۆمیستانە دژی پێکهێنانی حزبم بێیە ڕووە کە ئەوان تەنها ناوکەیان دەوێت.
بڵچی ناوی ئەویان دەوێت؟ چونکە ئەگەر سبەی ڕۆژنامەی کەیهان بنووسێت سێ کەس بە ناوکانی بابامیری و ئیلخانیزادە و موهتەدی ڕێکخراوەکی دیکەیان پێکهێناوە، هەمووان دەڵێن، کەواتە چی؟ ئەمە ئەبە چی بکەین؟ ئایا تاهر خالیدی دروستی نەکردووە ؟ ئایا سەد کەسی تر لە کۆمۆنیستەوە شتی تریان پێک نەهێنا؟ کابرا ناوی ئەوی دەوێت و بە فەرمی دژی چەکداری لە ڕۆژهکی ڕووناکدا ئەنجام دەدات. ناوەکەی دەوێت چونکە خۆی کەسێک نییە. ئەگینا دەتوانێت چ نەریتێک بەئاگا بهێنێتەوە؟ ئەوە پێیووی لە کام نەریتی ئەم کۆمۆنیستە دەکەن و بەرگری لە دەکەن؟ ئەمە مەعروف کیلانە ڕاستی کرد، خەریکە ئەمە جەلال تاڵەبانی ڕاستی کرد، ئەمە مامۆستا شێخ عیزەدین ڕاستی کرد، ئینجا بەخۆی دەڵێت کۆمۆنیست،خەریکە قسە بە کۆمۆنیستەکان، بەڵام دەڵێت من کۆمۆنیستم. کۆمۆنیست نەیگوت جەلال تاڵەبانی ڕاست دەکات. کۆمۆنیست نەیتووە کە مەعروف کیلانە ڕاست دەکات، کۆمۆنیست ئەو قسانەی نەگوتووە کۆمۆنیست کاتێک کە زیندوو بوو و کۆسکانی نەکوژرابوون، بە ئەوەی ئێستا نەتوانن شایەتی بدەن. خەڵکێکی زۆر بە ناوی سۆسیالیزمەوە کوژراون و وتوویانە بژی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران! ئەمە دزیینە. وە جێگای سەرنجڕاکێشە کە کۆمۆنیست دانیشتووە و دەڵێت ناوەکە گرنگ نییە، پێویستە ڕەخنە لە ناوەڕۆکەکیان بگیرێت!

ناو گرنگ نییە،چیە؟ خەریکە گەورەترین دیاری ڕۆژی لەدایک بوونی خەیی پەدەبەخشێت و دەڵێت، ئەو ناوەی دەتەوێت وەریبگرە و ئەوەندەی

دەتوانێت فریوکاری پێبکەن. هەرچەندە کەسێک باوەڕی بەوە هەبێت کە ناوی کومەڵە ناوێکی معتەبەر و گرنگە، بەهەمان شێوە پێویستە بەزار بێت لەو کارەی کە ئەوان کردوویانە، چ جای ئەوەی کە هەشتا خشی ناوی کومەڵە بێت.ئەمش بەخشینی بەهانەیە بە چەند ناسیۆنالیستێک کە سبەی بە ناوی دێمکخراوکەوە کە لە مژووی چەپی کەمەڵگادا خاڵی گرشاوە بووە، پاکتاوی نەتەوەیی ئەنجام بدەن، نەتەوەیی خەمان لە پێناسەکانماندا بنووسن، حق و کینە لە چەپ تشانە بکات، و لە قوتابخانەکاندا قسەی بەمانا بڵێنەوە. دەتوانین ئەو مژووە ببینین کە باسی دەکات. دیاوەت ئەمە بنووسێت و لە وانەکانی مژووی قوتابخانەدا بیخوێنێتەوە. ئەمە خەریکین سەیری چی دەکەین کە بریارە سبەی ببێتە سوپای ئزگاری کوسۆڤ. وە دیاوەت بە ناوی کەمەڵەوە ئەم کارە بکات. وەک ئەوە وایە سوپای ئزگاریخوازی کوسۆڤ ناوی حزبی بەلشۆفی لە خەیان بنێن. بەڵای من ئەم پرسیارەی کە ئەمە لەبەردەم ئەم ڕەوتەدا وەستاوین نەک دانیشتوانی گەڵەک، کە ڕەک خواویستیان ئەو شتە بوو کە ئەمە بەهایەوە لەیان دورکەوتینەوە، جگەی شەرمەزاریە. بەباکیان لە سیاسەت و چین و تۆژ و ئایدۆلۆژیا و بە تیەری و لە ئایدیاڵە کەمەایەتی و سیاسیەکان شتێک بوو کە ئەمە گوتمان چیتر تەحەمول ناکەین و جەمان هەشتن. ئەمە هەمان ئەو دیاردەیە کە خەریکە خوانەکی ئاسمانی دەبەخشێت بە هەندێک کەس کە لە غیابی ئەم ناوەدا تەنانەت ناتوانن یازدە کەس لە دەوری خیان کۆبکەنەوە، بە بچن قاپێکە بخولێننەوە و هەز کۆبکەنەوە. درە بکە و هەز کۆبکەرەوە. وە دەزانین بچی هەز کەدەکەنەوە. خەریکن ناسیۆنالیزمی کوردلە ڕەکخراوەکی تووندوتیژدا ڕەک دەخەن. بەداخەوە ئەوانەی دوێنە هاوەڵمان بوون و لە چەپ بوون بوونەتە پشێنگی ئەم چیرۆکە. بەڵام ئەمە پشتر ڕوویداوە و سەیر نییە. هەندێکیان ئامادەن بچنە هەر شوێنێک بە ئەوەی ببنە ئابەر. نەیتوانی ببێتە ئابەری کومەڵە، بوو بە ئابەری ڕەکخراوی خی. بەهەر حاڵ دەبێت ئەوە لەبەرچاو بگرین کە ئەمانە بزووتنەوەیەکی فالانژن و هیچ ڕەوایەتیەکیان لەبارەی ناوی کەمەڵەوە نییە.

5- ئەتەنەمی، فیدرالیزم و کێشەی میللی

باسی ئەتەنەمی هەڵوەستەکی زۆر ڕوونە. ئەمە سەرنجمان لەسەر ئەتەنەمی دا. ئەمە لەبارەی ئەتەنەمیەوە بەچونی خەمان داوە.گوتوومانە کە ئەتەنەمی قبوڵ ناکەین و ئەتەنەمی خەبەخ بەشێک نیەلە مافی گەلان. ئەمە مافی دیاریکردنی چارەنووسمان هەیە، مافی دیاریکردنی چارەنووس بە مانای مافی جیابوونەوە دێت. وە مافی جیابوونەوە مافێکی تاکلایەنەیە. لەو حاڵەتانەی کە پەمان وایە

مەسەلەی نەتەوەیی هەیە، پەمان وایە میللەتێک کە مەسەلەی نەتەوەییەکەی ئەوەندە بەرچاو بووە کە ڕێگری لە گەشەکردن و فراوان بوونەوەیدا و ئاستەنگ لەبەردەم خەباتی مرۆڤکانیدا ، پەویستە بتوانێت دەنگ بدات و تاکلایەنە جیابێتەوە ئەگەر ویستی. بەڵام جیابوونەوە بە شێوەیکی تاکلایەنە بۆ مانایە نییە کە دەتوانیت بە شێوەیکی تاکلایەنە باسی هەلومەرجەکانی مانەوە بکەیت. ئەگەر مافی جیابوونەوە لەگەڵ مافی تەڵاق بەراورد بکەیت، مافی ئەتەنەمی دەبێتە شتێکی هاوشێوەی مافی فرۆژنی. بۆ مانایە کە من دەمەوێت بۆ مافانە لە ئێران بمێنمەوە. ئەگەر بتەوێت بمێنیتەوە دەبێت ئەوانی تر ڕازی بن. ئەگەر دەتەوێت بچیت، دەتوانیت خێت بیار بدەیت. بەڵام ئایا دەتەوێت لەسەر هەلومەرجەکانی خێت بمێنیتەوە؟ ئەمە جیاوازە. لەم حاڵەتەدا پەویستە هەندێک کەسی تر دابنیشن و بزانن ئەم هەلومەرجانە لە تە قبوە دەکەن یان نا؟ وە هەر لەبەر ئەم هەکارەیە کە ئەو کەسەی دوای دوو خولەک ئەتەنەمی دەوێت یەکسەر دەڵێت فیدرالییە. تە پێی دەڵێی بچی دەتەوێت قەومی بهێنیتە ناو پەیوەندیی هاووڵاتیانەوە؟ بچی لە پاسپەرت و بەوانامەی لەدایک بوونماندا بنووسین لە کوێوە؟ بچی دەکیومێنتێک دروست دەکەیت کە کەسێکی تر کەمپێک دروست دەکات و کورد لە شوێنێکدا دەسوتێنێت و لە شوێنێکی تر لۆکان بسوتێنێت و لە شوێنێکی تر منداڵی تورک لە سەدارە بدات؟ بچی دەتەوێت ناسنامەی نەتەوەیی خێک پیشان بدەیت؟ بچی ئەتەنەمیتان دەوێت؟ دەڵێت هەمووان بکەنە فیدرالیست. هەرکەسێک بچێت و وڵاتی خۆی پێکبهێنێت... تاران سەر بە کام میللەتە؟ سەر بە کام نەتەوەیە؟هەر ئەوەندە بەسە بۆ ئەوە پرسی فیدرالیزم لە ئێران بوروژێنن تا تاران ببێتە بیروت. ئەگەر ئەوان پلاتفەرمی فیدرالیزم لە ئێران قبوە بکەن، وڵاتی ئەتەنەمی ئازەربایجان دروست دەبێت، پاشان وڵاتی ئەتەنەمی کوردستان، بەلوچستانی ئەتەنەم و منیش کە لە تاران دانیشتووم و ئازەریم، دەڵێیم نیوەی ئەم شارە هی منە . عەبدوڵا موهتەدی میهرەبان بوو و ئەو پرسەی بە ناوچەیی ناوبرد. وەک ئەوەی سبەی کەسێک تفەنگێکی لەسەر شان بێت بڵێت نا! کاک بابامیری مەبەستی هەرەمێک بوو. قەومییەتتان فوو تێکردووە، خستووتانەتە ناو ناسنامەی خێکەوە، کردووتانە بە خاڵی جیاوازیی خەتان، و دەڵێی هەر نەتەوەیێک وڵاتی خۆی هەبێت و ئێرانیش دابەش بکرێت بەسەر وڵاتێکدا کە هەموو کەسێک بە پشت بەستن بە نەژادی خۆی خاکی هەبێت، پاشان چاکەیێک لەگەڵ خێک دەکەیت دواتر لوتف دەنوێنی وهۆشداری دەدەیت بە تاران کە هات وهاوار مەکەن مەبەستمان هەرەمێک بوو؟ گوایە خێک تەنیا لە کوردستان ئەتەنەمیان هەیە، کە هاتە تاران هاتە تاران. وەک ئەوە وایە ئەگەر هەر بەتەنها ئەوان

بفەرموون ئیتر خەڵک واز لە ناسیۆنالیزمی خۆیان بهێنن و ئیتر لەتاران ئەمن و ئاسایش بەرقەرار دەبێت. تاران نموونەیە. ئایا ئۆگەر پارێزگاکانی کەماری ئیسلامی بژمێرین و ئۆتۆنۆمی بە هەر پارێزگایەک بدەین؟ ئایا هیچ شتێک لە نێوان ئازری و کورد لەسەر نەغەدە ووناداتە؟ ویندداوە؟ ئایا لە ئەهواز شتە لەنێوان عەرەب و غەیرە عەرەب ووناداتە؟ ئایا لەسەر کەهکیلەیە و بەیار ئەحمەدی شتە لە نێوان عەرەب و لوڕ و فارسدا نابێت؟ ئۆگەر حکومەت بە هەرمایەتی دەکەیت، ناکۆکی لەسەر هەرەم هەیە.
کابرابە سادەیی، تەنیا لەبەر ئەوەی دەیەوێت نەژادی خۆی بکاتە بنەمای دەستاتی سیاسی خۆی و نایەوێت بچێت و پلانی ئامانجە کەمایەتیەکانی دابنێت، بەیاری داوە کە ئەمەی باقی ، شەست ملیۆن کەسەکەی تر، یوزەیەک بکەینە شانمان و تا بیست ساڵ لەو وەاتەدا بست بەبست دەبێت شتە بکەین لەسەر بەتورکی کردن وبە لەری کردن وبە پشتو کردن وبە گیلکی کردن و بەعەرەب و بەلوچ کردنی خاکی ئەو مەملەکەتە شتە بکەین. یەکتر و منداڵی یەکتر بکوژین. بە بەوای من هەموستی ئۆتۆنۆمی و فیدرالیزم وەک یەکە. لە وەاتەکدا کە هەرگیز فیدرالی نەبووە، نۆتوویی مرۆڤکان دەهێنێوە بیریان و دەیگوازنەوە بە هەیکەلی ئیداری کەمەگا. ئەمە هەوتەکی ئاستەوە. بزووتنەوەیەکی توندوتیژە. دەڵێت، من ئۆتۆنۆمیم دەوێت، ئەوەش فیدرالی بکەن. چونکە نایەوێت بارگرانی گوناهی ناسیۆنالیزم هەبگرێت. تەدگات کە دیارە. دەڵێ من دەبمە کورد، تەش دەبێتە لوڕ. بە ئەوەی بتوانم ببمە کورد، تە ببە بە عەرەب. بە ئەوەی من بتوانم لەرە لەسەر شانی مێلە نۆتوویەکان حوکم بکەم، ئەوە دوو کەس لە مەشهەد شتەی یەکتر بکەن. ئەفغانییەکان لە کوێن لە ئێران؟ ئەمانە کەسانی نابەرپرسن کە تەنها پاساوتیەک لە دەمارگیری نۆتوویی و میللی و حکومەتی خۆیانن. ئەمە. بەرپرسیارێتی کەمایەتی نییە، بیر لە داهاتووی خۆی ناکاتەوە،نە خەڵکی خۆش دەوێت و نە هیچ شتەکی تر. تەنها وەاتی خۆی دەوێت و هازی نییە بەوات. ئەمە دەڵێین ێیفراندەم دەکەین، ئۆگەرخەڵک بەێت جیا دەبێنەوە، ئەوا جیا دەبنەوە. ئەڵێ نا! دەمەوێت بمێنمەوە و ئەم گەوهەرە بەنرخەی ناسیۆنالیزم لەگەڵ هەموتان دابەش بکەم. هەموستی ئەمە لەسەر ئۆتۆنۆمی ئەوەیە کە ئۆتۆنۆمی شتەک نییە کە بتوانیت ێیفراندەمی لەسەر ئەنجام بدەیت. خودموختاری له لایه ن ئه نجومه نی ناوه ندی له تاران که نوێنه رایه تی هه موو خه ڵکه وه یه سه ند بکرێت و بەیار بده ن که پێکهاته ئیداریيه کانی کەمه ڵگە چەنه ؟ ئۆگەر بنچینەی ئۆتۆنۆمی بێت، دەبێت ئەو لایەنە هازی بکەیت کە بەیاریدا لە پێوەندیەکی فرژنیدا لەگەڵت بمێنێتەوە و

دەستبەرداری بەشەک لە مافەکانی لە کوردستاندا بێت. ئەگەر ئەتەنەمی وەک کوردەک لە هەرەمەکدا مافی زیاترت پێبدات، مانای ئەوەیە دەسەڵاتی کەمتر دەدات بە خەڵکی سەمنان؟ ئایا دەکرێت عەرەب بتت و لەو ببێت بە کاندیدی بەرپرسی قوتابخانە، بەرپرسی ئادیە و تەلەفزیۆن، یان سەرکی شارەوانی سنە؟ ئایا دەکرێت کەسەکی خەڵکی سەمنان یان مەشهەد لەو کار بکات؟ هەرگیز دەکرێت ئەتەمبەلەکی ژمارە هەشت لە سنە ئابووستەنرێت(پارکین)بکات؟ لایەن خەریکەحکومەت جێگایەک دەداتە کوردەکان. ناسیۆنالیزم دەکاتە بنەمای ژیانی هاوبەش و پێکەوەیمان. ئەمە ئەمەمان ناوێت. بەڵای من هەندێک کەسی هیچ نەزان لە چەپی ئێران، کە تەنانەت یوگسلاڤیا و باکانیان لە بەر چاوی خۆیان بینیوە، لە پێناو فیدرالیزمدا گەلاوژیان ناوتەوە، پێیان وایە تا زیاتر دەسەڵات بدەن بە خانی ناوخۆ، ئەوەندە دیموکراسیتر بووە. ئەم مەملەکەتە لە فیدرالی فیدرالتر بووە. ئەم وەاتە تیولێک #بوو. ئینسانی خەڵکی جیاوازەکان وەاتیان لە نەوان خۆیاندا دابەش کردبوو. هەموو ئەمانە سەرمایەداری بە زەرملەیە خئینسانەکانی هەناوەتە ناو شار و ووخساریان وەک یەک لەدەکات تا بتوانن قسە لەگەڵ یەکتر بکەن و زمانەکی هاوبەش دروست دەکەن بە ئەوەی کە ئەو بتوانیت لەیەکتریان جیا بکەیتەوە؟ ئەمە ڕەوتەکی کەنەپەرستانەیە. ئەو چارەسەرەی بە کوردستان پێشنیاری دەکات، کەنەپەرستانەیە و کاتێک بانگەشەی ئەتەنەمی دەکات، بانگەشەی کەنەپەرستی دەکات. کەسێک بانگەشەی ئەتەنەمی دەکات وەک کەسێک وایە بانگەشەی فرۆژنی یان ڕەگەزپەرستی بکات. ئەگەر ئەمە وەات بێت، وەاتەکە. ئەگەر بتووت تێیدا بمنیتەوە یان نا، بەیارەکە هی تۆیە، بەڵام ئەگەر بتووت تێیدا بمنیتەوە، دەبێت چاوەڕێ بکەیت و بزانیت مرۆڤەکان دەیانووت چۆن بژین. وە ئەگەر ئەو هاسایانەی کە ئەوە دەتانووت بە ئەو وەاتە لەگەڵ سکۆلاریزم و یەکسانی مرۆڤەکان بەبێ گوەدانە نەتەوە و ڕەگەز و نژادیاندا لە ناکۆکیدایە، پەموایە ئەوە کەنەپەرستن.

٦- کێشمەکێشی زەحمەتکێشان لەگەڵ کەمەڵدا

لە ماەڵکردنیان لەگەڵ کەمەڵدا دەڵێن یەکێک لە هەکارەکانی جیابوونەوەمان لێیان ئەو ناچالاک بوون و گۆشەگیریە بووە کە دەست و ئەخێی گرتبوون، بێ بەوای من دەستیان لە سەرخاڵی ڕاست داناوە. بینیویانە بەم هەزە و بەم کەمەڵیە ناگەنە هیچ شوێنێک. ئەوان لە مەیدان دوور دەخرێنەوە، پەویستە بچنە سەر جەمسەری سیاسی خۆیان و لە پەگەیەکی هەرشبەرانە دەست بە کارکردن بکەن. وە بەڵای من ئەمە یەکێکە لە خاڵە بەهێزە گەورەکانیانە لەبەردەم باقی کەمەڵیاندا

کەماونەتەوە. ڕێکخراوی زەحمەتکێشان وزیان هەیە. لە کۆتاییدا مرۆڤ لە شوێنێک بەیار دێدات کە من باڵی ڕاستم و دژم، ئەمە بە خێک دژبین و هێز کێدکێنەوە. لانی کەم شتێک دەست پێدەکەم. ئەمە هەواڵنامەی کەمینەدێدات و سەبەی بە "هاونیشتیمانیانی خەباتکار" دەست بە ڕاگەیاندنکەی دەکات. ئەو پێی وایە هەموو مرۆڤکان ئەم نەستالژیایە سیاسییەیان هەیە، وەچاوەڕێی ئەوەن کەسێک ناوی گۆڤارکەی بنێت هەواڵنامە، بە ئەوەی لە بەردەمیدا بکەونە سەر زەوی. تێناگات کە هەمان ئەو کەسانە کاتێک باسی هەواڵنامەی کەمینەیان دەکرد بە کافیان نەزانی و چوون و شتێکی تریان کرد. دیەوێت کاتژمێرەکە بگێڕنێتەوە بە ئەو کاتەی کە ئەو کەسانە هێشتا نەگەیشتنە ئەنجامێکی دیکە. لەو بەرواربوە تا ئێستا ژمارەی دانیشتوانی کوردستان دوو هێندە و نیو زیادی کردبێت و هیچ کامیان نازانن هەواڵنامەی کومەڵە مانای چییە. ڕەنگە، سەبەی بیەوێت بە "هاونیشتیمانیانی تێکۆشەر" دەست بە ڕاگەیاندنکەی بکات. پێدەچێت ئەو کاتەی لە شەشی ١٣٥٧دا بە هاونیشتیمانی قسەی لەگەڵ خێک دەکرد، کارێکی باشی دەکرد. ئەمە نەستالژیا و پەرستنی ڕابردووە. دووڕوویی و پێشیمانی ئەو ڕابردووەیە کە پێی وایە دەتوانێت بە تەنیا سەرکەوتوو بێت. کە لەڕێی خەیدا شکستی هێناوە. چۆن دەتوانیت دووبارە دروستی بکەیتەوە؟ لە ئەنجامدا بە بەوای من هێزی سازمانی زەحمەتکێشان وەک ڕێکخراوێکی کەمەڵایەتی هیچ شانسێکی نییە. ئەگەر بچێتە سەر ناسیۆنالیزم هەز لەدەست دەدات. دەبێت لەگەڵ حیزبی دیموکرات چۆڕەسەری بکات لەسەر ناوچەی کاریگەری خەی. بچێت ئاڵای ناسیۆنالیزم لە حیزبی دیموکرات وەربگرێت. ئەگەر حیزبی دیموکرات پاسیف و ناچالاک بێت، هێندێک کە کوردن، ناسیۆنالیستن و ڕەچەڵەکێکی نەتەوەییان هەیە و دەیانەوێت کارێک بکەن، بەدوای ڕێکخراوێکی ئێتەرناتیڤدا بگەڕێن. هێندێکیان لەگەڵ شێخ جەلال و هێندێکیشیان لەگەڵ عومەر ئیلخانیزادە دەچن. ئەمەش ڕوودەدات. بەڵام ئەگەر حیزبی دیموکرات چالاک بێت، ژینگە تێسک دەبینێنەوە و ناچار دەبن پێناسەیەکی نوێ تر بە ناسیۆنالیزمەکەی خەیان بدەنە دەرەوە و بە بەچوونی من ووە لە فالانژیزمی نەتەوەیی دەکەن. بە بەراورد لەگەڵ حیزبی دیموکرات کە جەرگە لە ناسیۆنالیزمی سەرکی و دامەزراوەیی لە کەمەڵگای کوردستاندا و پلەیەک لە ناسیۆنالیستی عەلمانییە، پێدەچێت ئەمانە ناسیونالیستکان چێتر بکەنەوە و لە داهاتوودا لە پگەیەکی ناسیۆنالیستیەوە فشار بخەنە سەر حیزبی دیموکرات. ئەوان سەرنجیان لەسەر کولتووری نەتەوەیی، لەسەر دابەشبوونی کورد-فارس، لەسەر سازانی حیزبی دیموکرات لەگەڵ ناوەند. ئەو ئامانجەی کە هەیانە و

ئەو ئیلهامەی کە بەدەستی دەهێنن بریتییە لە پ.ک.ک بینیویانە کە لە ئێراندا دەنگە هەندێک گەنج هاوسۆزیان بۆ پ.ک.ک هەبێت و وێنەی ئۆجەلان بەرزکەنەوە لەسەر دیوار بنوسن "ئاپۆ" وا بیردەکەنەوە دەتوانن وێنەی ئۆجەلان دەستی ئۆجەلان دەردەهێنن.وابیر دەکەنەوە ئەگەر عەبدوڵا ئۆجەلان بتوانێت کاریگەری لە ئێراندا پەیدا بکات، بۆچی ئەمە عەبدوڵا ئۆجەلانی خەمان دروست نەکەین؟ عەبدوڵا ئۆجەلان هیچ پەیوەندی کەمتر نییە، نە هیچ پەیوەندی ناسیونالیزمێکی کوردی جگەوتە و چەسپاوە کە لە ئێوە کەنتر و بێتواناتر بێت. عەبدوڵا ئۆجەلان لە دۆخێکی سیاسی و لە دۆخێکی کەمایەتی جیاوازدا کاردەکات. لە دۆخێکی زۆر خنکێنەردا. تا ئێو ئادیەی کە ئەگەرلە ئێراندا کرانەوەیەک هیچ پەیوەندیەکی جەماوەری سەرهەڵبدات، ئەم پڕۆژەیە سنووردارتر دەبێت و بە ناچاری وێران و خەمناکتر دەبێت. ئەگەر خەڵکی ئەم هەڵکخراوە عەقڵیان هەیە و ئەگەر دەیانەوێت خۆیان لەم هەڵبازە بەدفەڕە بە پاکتاوی نێتەویی تێنەپەڕێنێت، پێویستە بچنە ناو حیزبی دیموکراتەوە. پێویستە بە ویژدانەوە بچێتە ناو حیزبی دیموکراتەوە. ئایا پلاتفۆرمی ئێوە جیاوازە لە حیزبی دیموکرات؟ بەس نییە کە ئێوان سەرکی خۆیان هەبێت و ئەمەش دەمانەوێت ببینەسەرک بەس نیە. کەسکی سیاسی دەبێت ئێو حزبێ بیرکەی من دەردەبێت و منیش پێیوەندی پێوە دەکەم. پەم وایە دە ساڵ لەمەوبەر عەبدوڵا موهتەدی و عومەر ئیلخانیزادە و کەسانی دیکەی لەو جۆرە دەچوون و دەیانگوت دوای ئەم دابەشبوونەی حیزبی کەمانیست دێبە سەرلەنوێ بە بیروباوەڕکانمدا بچمەوە. و پاشان وتی کە من خەم بە کەمانیست دەزانم، بەڵام ئەم سەرلە ئێوارەیە فەان و فیسارە، و ئێو قسەکانی ئێستای خۆی دەبێت و وتی کە من هاتووم بۆ ئێوەی بچمە ناو حزبی دیموکراتەوە، دوو سێ ساڵ بوودواتر لە کەمیتەی ناوەندی سێریان دەکرد، بەڵام ئێستا بووتە ئەندامی کەمیتەی ناوەندی. ئێستا خۆریکی دانوستان بوو و باسی ئێتەنەمەی خۆی دەکرد و بۆخۆای دەماری هاوڕێیانی پێشووی ورد نەدەکرد. ئێوان ئەم کارەیان نەکرد. بەڵای من ئەمانە ئێبەت وەک بزوتنەوەیەک سێیر بکرێن کە دەیەوێت بچێت و فالانژیزمێکی میللی هێکبخات و ئێبەت هێگری لێبکرێت. ئەمانە پێویستە بەو شێوەیە ئاشکرا بکرێن. وە بەڵای من لانیکەم ئەمە لە حزبی کەمانیستی کرێکاری دنیابین لەوەی کە خەڵک ماهیەتی ئەم شتانە و کەمتەرخەمی سیاسی خۆیان دەزانن. بەڵای من هەڵکی سەرکی نین، هەڵکی تێکدەرن، مووکن لەسەر لوتی حیزبی دەموکرات و مووکنە لەسەر لوتی حزبی کەمانیستی کرێکارین و نابن بە هەڵکی سەرکی لە کوردستاندا کەمگەی بەهای ئێوەی کە دوو دیوی جەمسەری سیاسی لە کەمگادا

پەناسە کراون.

۷- سەبارەت بەو کەمایەتی کەهایە
لێرەدا دەمەوێت چەند وشەیەک لەسەر ڕەوتی کۆمۆنیزم بڵێم ئەو ڕەوتەی کە ئیبراهیم عەلیزادە سەرپەرشتی دەکات. ساف و سادە، ئەوەی ئێستا دەیبینین لایەک دەچێت. ئەم دەخەی ئێستا ناتوانێت بەردەوام بێت. ئەو دەخەی کە تێیدا وەستاوە دژبەیەکە. ئەمە ئەو ڕەوتەیە کە ناسیونالیزم نایەوێت لەگەڵیدا بەوات. دەیەوێت بە بەراورد بەو کەسانەی کە لەی جیابوونەتەوە چەپ بێت. بەڵام پەی وایە پەویستە ناسنامەی خەی لە بەرامبەر چەپدا بکەشێت. لە ڕوانگەی ماددیەوە، هەوادارکانیان لە کۆمۆگادا خەیان بە نزیک لە ئەمە دەزانن، هەرکەسێک بڵێ من کومۆلیەکم لە شاری مەهاباد و سنە وهتد دڵێ من هەست بە نزیکیی لەگەڵ جەماعەتی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریدا دەکەم. بەڵام درێژەپێدەری کولتووری ڕق و کینەی هەیە، کە سەرچاوەکەی ڕەوتی جوداخواز بووە. وە ئەمانە خەیان کەم نەبوون. زەرینەی کەمیتەی ناوەندی بوون ئەوان کە چاوییان حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری نابینێت. ئێستاش هەشتا.شەی خەی لەگەڵ هیچ کەسێکی تر نادەکردوە، مۆک و ماڵیان ئەویان خوارد و لەژەڕەوە کاریان لەدژی ڕێکخراوەکەی ئەنجامداوە،ئەو پێداگری لەسەر ئەوە دەکات کە بچێت لە ئادیەکەیەوە بانگەشەی دژی ئەمە بکات. لە ئادیەی کەمایەتی. سنووردانان لەگەڵ ئەمەدا، بە بەوای من، بەڵگەنامەی لەناوبردنی ئەوانە. سنووردانانیانیان و هەڵوێستی ناسیاسییان بەرامبەر بە ئەمە و بەم هەیشەوە بێتوانایییان لە ڕووکردنە چەپ، لەناویان دەبات. کۆمایەتی ئێستا یان ئەبێت بچێتە لای چەپ، یان هەزکانی بداتە دەست عەبدوڵڵا موهتەدی. هیچ دەربازبوونێک لەم شتە نییە. بە ئەوەی چەپ بێت، ناچارە دان بە چەپی کۆمۆگادا بنێت کە ئەمەین. وە ئەرکێتی لەم چەپە نزیک بێتەوە و ئەرکیتی بە ئاشکرا ئەم کارە بکات. ئەوەی کە یەکێک لە جەماعەتکەی ئەوارانی ڕەژەک سەلام وعەلیەک لە یەکێک لە جەماعەتکەمان دەکات وەڵامی نییە. ئابەرایەتی ڕێکخراوێک کە دەیەوێت هەڵوێستی چەپ بگرێت چاوی خەی دەکاتەوە بە ئەوەی بزانێت چ کەسانی دیکە چەپن و هەمان شت دەڵێن. دەڵێت ئەمە لەم یەکە نزیکین و دوورین لەو یەکە و هتد. ئەوان دەیانەوێت لەمان دوور بکەونەوە، تانانێت هەندێک جار دوژمنایەتیمان بکەن و پەوپاگەندە لە دژی ئەمە باو بکەنەوە و پەگەی خەیان لەم دەخەدا بهێنەوە. ئەمە ئێستەمە. بە بەوای من ئەگەر کومۆنیستی ئێستا لەسەر پەگەی مامناوەندی ئێستا بوستێت، ئەوا نامێنێت. جگە لەوەش خوارەوە و سەرەوە ڕووبەڕووی یەکتر دەبنەوە.

ئەم شتەکە کە ئەم گرانتی دەکەین. ئەگەر لەسەر هەوەستی دژە حزبی کەمۆنیستی کرێکاری بوەستن، بە بۆای من، هێزەکانیان لە شارەکاندا، هەرچەندە هێزەکانیان گەورە بن، بەم زووانە ئابڕەکانیان دەخەنە ژێر مەخ، ئەوە چی دەکەن؟ من خەم بە کەمۆنیست دژانەم و ئەم هاوڕێی کەمۆنیستی منە لە حزبی کەمۆنیستی کرێکاریدا، شەو و ڕۆژ پێکەوە بیر لە ئاکسیۆن دەکەینەوە. ئەو کەسەی ویستی حزبێکی ڕاست و کینە دروست بکات و قەزاوونی بۆکارهێنانی هەیشت، ئەم کولتووری ئەوان بوو، بۆ تا ئێستاش بەدوای تێزەکەیاندا دەگەڕێیت؟ بەڕای من ئەگەر بیانووەت خەیان لە ئەم دوور بخەنەوە یان تانەت دووریێک بپارێزن، خوارەوەیان لە دژی سەرەوەیان ئادوستەت. ئەگەر ئیبراهیم عەلیزادە و ئابڕایەتی حیزبی کەمۆنیستی ئێران و ئابڕایەتی کەمەڵە نەیەن و بۆ ئاشکرا نەکەن: ئاستەوەکان هەشتوون، ئەوە ئاستەوەکان بوون مەژووەیان شەواند، ئەوە ئاستەوەکان بوون کە مەودایان دانا لە نێوان ئەم و نزیکترین بزووتنەوە لە ئەم، ئەوە ئاستەوەکان بوون کە تیرەری کەساێتیەیان ئەنجامدا ئەم ئەم کولتوورە قبوە ناکەین، و حزبی کەمۆنیستی کرێکارای بۆ حزبێکی نزیک و هاوکار دژانین، و پەیمان وایە ئەم لە یەک ئەردوگادا ین لەگەڵ ئەوان، ئەگەر ئەم نەبێن، خوارەوەیان دەن لەگەڵ ئەم. من ئەم بۆ چاکەی ئەوان ناەم. من وەک ئاستیێکی بابەتیی دەیەم. دەبێین ئەگەر نەهاتنە لای ئەمدا ئەوە ئەم خوارەوەیان دەبەین. هەرچی بیانووەت دەتوانن بیکەن. کەمیتە ناوەندیێکی دەتوانەت بچێت لە ئادیۆ سنوور بەندی بکات. لەهیچ شوێنێک سنووربەندی ناکەن، تەنها لە نەرەی ئەمدا نەبەت. ئەم دیاردەیە ناتوانەت بەردەوام بەت. ئەم دژایەتییەکە لە ناوکانیاندا دەبینین. لایەنی بەرامبەر پێیان دەڵێ بۆچی ناوی حزبی کەمۆنیستان هەڵگرتووە؟ ئەم ناوە بەمانایە، بۆ سێیرت کرد؟ ئەم ناوە پێویستە وازی لێبهێنرێت. دەڵێن نەخێر! ئەم بەرگری لەم ناوە دەکەین. ئەم ئەو بیرۆیە کۆتایی کۆوتوون. تۆ ناتوانی بەرگری لە ناوی حیزبی کەمۆنیستی ئێران بکەیت بەبێ بەرگری لە مەژووی حیزبی کەمۆنیستی ئێران. وە ناتوانن بەرگری لە مەژووی حیزبی کەمۆنیستی ئێران بکەن ئەگەر بۆ سەر بەرزیەوە بەرگری لە ئیمەمانان نەکەن. هەموو دونیا ئەو حیزبە بۆ هی ئەم دژانەت، مەژووی ئاستەقینەی ئەو حزبە لەسەر حسابی ئەم نووسراوە، ئەو بەڵگەنامە و ئەدبیاتانەی کە دەتوەت بەرگری لێبکەیت، هەشتا هی ئەمیە. ناکرێ بەیت و بەرگری لە کەنگرەی شەشەم بکەیت و دواتر ئستیێک بنووسیت کە نووسینی ئەو بەڵگەنامانە بگومان گرنگ نیین و هەر کەسێک دەیتوانی بیاننووسیبەت. ئەوە بۆ شەوێە نیین. ئەگەر کەنگرەی

شۆڕشەم بەڕێتەوە، مانسوور حیکمەت لە مەخی ئاسکی ڕەکخراوەکەتدا دەڕێتەوە. ئەوە ناتوانن پارێزگاری لە پەکهاتنی حزبی کۆمۆنیست بکەن و هەڕە بکەن، چاوپۆشی بکەن یان هەوڵی ئەو کەسانە بشارنەوە کە لەدژی ئەو ناسیۆنالیستانەدا خەباتیان کردووە و لایەنگریان کردووە و هەشت ساڵ ئەو حزبیان بردەتە پێشەوە. خاڵێک داوات لێدەکەن کۆمەک لەسەر ئەم مەژووە ڕوون بکەیتەوە کە بڕگری لەدەکەیت. ئەمە گرەنتی ئەوەتان پێدەدەین کە ئەوە ناتوانن ئەم کارە بکەن. بڕگریکردن لە ناوی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران، بڕگریکردنە لە مەژووی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران، بڕگریکردن لە مەژووی حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانیش بڕگریکردنە لە ئەمە. ئەوەی نایەوێت بڕگریمان لێبکات، درێ دەکات کە دەیەوێت بڕگری لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بکات. ئەمەش ناکرێ. وەک چۆن کەس ناتوانێت بڕگری لە بەلشەفیزم بکات و هەرش بکاتە سەر دەرودەستەی لینین لە ساڵانی پێش شۆڕشدا. ئەمەش ناکرێ. پێت پێدەکەنن، قبوڵ ناکەن. لەوانەیە مرۆڤ سەری بخاتە ژێر بەفر، بەڵام ئەوانی تر بە پێ دەڕەن و دیمەنەکە دەبینن. لە ئەنجامدا هەشتەوەی ناوەکە بە بە ئەوەی لە ڕاستیدا ڕوو لە حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری بکات، لەناویان دەبات. ئەگەر بڵێن و بڵێن ئەمە حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانین، ئەمە کە ئەمە لە حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری ئێران جیانابوونەتەوە، نا ئەوەتا بەچوونەکانماندا چووینەتەوە ، تا دوا ساتەکە جیان هەشتین لەگەڵیان بووین و کاتێک ڕەیشتن دەنگمان پێیان دا. ئەمە هیچ ڕەخنەیەکمان نەوروژاند، ئەوان مەودایان هەشتەوە، ئەمە لەسەر یەک هەڵەین و بە ئەم شانازیەش تا ئێستا نزیکترین هاوبیرمان هەیە، ئەگەر ئەمە بڵێن شانسیان هەیە. ئەمە ئاسایەکە بە هەندێک کەس کە دابنیشن و گفتوگۆ بکەن. بەڵام ناکرێ مەژووی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بە پێی گوتاری عەبدوڵڵا موهتەدی بنووسرێت و دواتر بڕگری لێبکرێت. دەبێت هەرشی بکرێتە سەر. لە ئەنجامی نەهەشتنی ئەمە، نەهەشتنی ئەوانەی لێرە دانیشتووین، نەهەشتنی من، نەهەشتنی ئەوە، نەهەشتنی ڕابەرایەتی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی ئێران کە زۆرینەی سەرکردایەتی ئەو ڕەکخراوە بوو، لەو بەروارەوە بە واتای ڕاگەیاندنی شکست دێت. کاتێک گروپی موهتەدی دەست دەکەن بە هەرشکردنە سەر مەژوو، ئەم لایەنە نامەی داخراو باوەکاتەوە کە چاوەڕێی ئەوە دەکەین هەموو ئەوانەی ئارەزووی ئەم مەژووەیان هەیە بڕۆن و بڕگری لەم مەژووە بکەن. تە لەگەڵ ئەمەدایت بەسەرچاوا! عەبدوڵڵا موهتەدی لە ئەمە دەترسێنن. واتە بە وەهامەکێت لە حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری ئێران وەربگرێ. تا ئێستا بەم شێوەیە. تا ئێستا ئەمە تاکە بزووتنەوەین کە بڕگری لەو مەژووە دەکەین. ئەمە تاکە

ووتین کە بەها بەو مژووە دەدەین. وە ئەم هەوڵستەی ئەوان ناسکە و بەردەوام نییە.
لەوانەیە بیر لە ئۆگرگسی دیکە لەکەینەوە بکەن و ئامۆش لە هەموویان کەمیدیترە. بە ئاوەی بگەینەوە و بیبینین لە ڕۆگادا کەوتووەتە ناو توشووی کەوو، یان بچن بە دوای حزبی کەمۆنیستی کرێکاری و هەرکەسێک لە پێنجەرەوە کەوتبێتە دەرەوە بانگ بکەن و بڵێن با پێکەوە بەشی سەراسەری چاک بکەین. ئەمە شتێکی سەیرە، بەڵام دوور نییە لە ناسیاسیبوونیان کە ئەوانیش پێیان وابوو کە کەشەی ئەمە نەبوونی فارسە. ئۆگەر فارس بهێنین، بە تایبەت ئۆگەر پشتر لەم بەنداوە کەوتبێتە دەرەوە، دەتوانین بچین بە هاوکاری ئەو حزبی کەمۆنیستی ئێران بنیات بنێین. ئەمە پراکتیکی نییە. ئەمە حیزبی کەمۆنیستی ئێرانین. ئەمە حیزبی کەمۆنیستی ئێران بووین. ئەمە قسەی ڕۆگای کرێکارە، جەلال تاڵەبانی دەڵێت، شێخ عز الدین حوسێنی دەڵێت، عەبدوڵا موهتەدی دەڵێت، کەماری ئیسلامی دەڵێت، ئەدەبیاتکەت دەڵێت، پەسەندکراوکانتان دەڵێن. هەموو ئەمانە دەڵێن ئەمە حیزبی کەمۆنیستی ئێرانین. ئەمە هێندەی بەناڵەوا هەڵگرتنی بزووتنەوەیەکی ڕاستقینەیە، ئەوەندەش کاری ئەو کەسەیە کە دایەوەت ناوی کەمەڵەبختە سەر خۆی. لەبەر هەندێک هەکاری سیاسی و ئایدەلۆژی، کە جیا بوونەوە، ناوی حیزبمان دا بە میللەت. دە ساڵە بەم ناوە دەسوڕێنەوە و یاری بەخەیان دەکەن. ئەو ناوە هی ئەمە بوو. لە حسابی تەدا نایەنوسن. ئۆگەر دەتوەت بنووسن، پێویستە بڵێیت و ئەزموونی بکەیت و بەرگریمان لێبکەیت. بە ئاشکرا و بە سەرێکی بەرزەوە بەرگری لە بکە و وا مەزانە ئۆگەر ئەمە بڵێیت پاسەوانەکەت وەک جاران چا لە نانەت. دەبەت ورەت هەبەت بەرگری لەو مژووە و ئەو کەسانە بکەیت. پەم وایە ئەوان چانسی ئەم کارەیان هەیە. ئۆگەر کەسێک بەدزرێتەوە، ئۆگەر چەپیی ئەو ڕۆکخراوانە بوونێکی بابەتیانەیان هەبەت و ئەم کارە بکەن. سەبارەت بە سەرەوە، گومانم هەیە چەپ زەر بەهەز بەت، پەم وایە هەندێک کەسی چەپیان هەیە، بەڵام پەموایە خوارەوە چەپ بەت، چونکە کەسێک ڕاست بەت و نەتەوەپەرست بەت و ئەوەندە ڕقی لەو حزبە بەت، چ پێویست دەکات لە ڕۆکخراوی کەمەڵەدابمێنێتەوە، دەڵوات لەگەڵ موهتەدی... بە یەکەمجار لە کەمەڵگادا، پێنجەرەیەک هەیە کە ڕق و کینەی حیزبی کەمۆنیستی ئێران و ڕق و کینەی ئەو مژووە لێی وەربگیرێت و بکرێتە سەرمایەی سیاسی و ببێتە کادر. لە ئێنجامدا ئۆگەر لەگەڵ چەپی ڕۆکخراوەکەتدا بمێنیتەوە، ئەوا ناتوانیت بەم شێوازە نیوە ناچڵە خەت بپارێزیت. حیزبی کەمۆنیستی ئێران دەبە بە ئاشکرا شانازی بە مژووی خۆیەوە بکات و لە ئێنجامدا ووە لە ئەمە بکات و بیەوێت لە قەڵایەکی

بەهێزدا لەگەڵ ئەمە لە کەمپەینگادا بێت، کە من پەموایە لەم حاڵەتدا و تەنانەت لە گرنگیکی دیکەشدا ئەگەری هەیە یەکتربینی سیاسی و کەمایەتی لە قەناغێکی تری مێژوودا، تەنانەت یەکێتی لەم دەڤەدا. بەڵام ئەگەر ئەم کارە بکەن زەربەی ئابووریکانیان دەدەن. دەبێت ئەمە بزانین، بۆن یان نا، لە هەموو بارودۆخێکدا، لە هەموو قۆناغێکدا و لە هەموو فشارێکدا، دوو لاو کەسانە دڵچنەوە ماڵەوە. وە دوای مـــاوەیەک ڕوون دەبێتەوە کە ئەوان پەیوەنـــدییان بە فراکسیۆنێکی تریەوە هەیە و پەیوەندییان پێوە کردووە. بەڵای من ئەوانەی لە حیزبـــی کۆمۆنیســـتی ئێـــران و کەمەڵە دژی ئەمەن، لە ڕێزەکانی بزووتنەوەی موهتەدا جێگای خۆیان هەیە و دڵچنە ئەوە. پێم وایە ئەوە فەرهاد شەعبانی بوو کە بابەتێکی نووسی و وتی زەر کەس هاوسەزی قسەکانی عەبدوڵا موهتەدی بوون، بەڵام بەدڵیان نەبووە و لەگەڵی نەچوون بەهەی چالاکییەکانی دژە دامەزراندنەوە. ئەو ڕاستی دەڤێت. ئەگەر کەسێک بە سووکایەتی لەگەڵ کەسێک جیابوبێتەوە، دوای دوو ساڵ لەی خۆش دەبێت. ناحەزی کەسێک لە عەبدوڵا موهتەدی چەند قووڵ بوو؟ شەش مانگ؟ حەوت مانگ؟ هەشت مانگ؟ دواجار حیزب ئەم بەربەستە تەدەپەڕێنێت و دڵچێتە پاڵی. بەڵای من ئەم دیاردەیە هەمیشەیی و زوو تێپەڕ نییە. ئەو دیاردەیەی ئەمڕۆ پەی دەوترێت کەمەڵە، هەوڵدەدات ببێتە مەیدان و تەرمینالێک بە ئەوەی خەڵک بچنە ئەوە، هەندێکجار پەیوەندی بە ڕێکخراوی زەحمەتکیشانەوە بکەن، هەندێکجار پەیوەندیمان پێوە بکەن، هەندێکجاریش واز لە سیاسەت بهێنن. تەرمینالێکە چونکە هیچ ناسنامەیەکی سەربەخۆی نییە و ئامادە نییە تاکە ناسنامەی ڕاستەقینە قبوڵ بکات کە چەپەکان دەتوانن لە کوردستان هەیانبێت. گوتیشی، حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری هاوڕێی من بوون، ئەمە ناکۆکیمان لەگەڵیان هەیە، بەڵام بەیارە ئەم جیاوازییە چارسەر بکەین.

٨- بوێری سیاسی، کەمەڵەی کۆمۆنیست یان...؟
ئەمەش پێویستی بە بوێری سیاسی هەیە. بەڵام بە بڕوای من ئەمە و ڕەوتی زەحمەتکێشان ئەم بوێرییەمان نیشان دا. تەنها لەم ناوەندەیە کە ئازایەتیەکەی بە پێچ وپەنایە. دواجار موهتەدی بەیاریدا پشت لە بڕیارێکی گرنگی ژیانی خۆی بکات کە بە ماوەیەکی زەر بەوهەیەوە ڕەزیان لەدەگرت. لەبەرئەوەی سکرتێری گشتیی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بوو یان زەر ماندوو بوو بە بنیاتنانی ئەو حیزبە، پەپەلیزمی تێکشکاند و وەک کەسایەتییەکی کۆمۆنیستی ڕەزی لەدەگیرا کە یارمەتی کەمەڵەی دا بە چوونە ناو حیزبی کۆمۆنیستی ئێران. بەیاری داوە ئەم مێژووە و ئەو ڕەزگرتنە تێپەڕێنێت. ئازایەتی خۆی بەخەرج داوە و

هەبژاردەیەکی گرنگی کردووە. وە ئاستەوخۆ سەیری هەبژاردنی خۆی کرد و لەسەری ماماڵەی کرد. بە خۆ لە گەلیدان و بە سەرخۆدا نەهێنان ناتوانیت هێکخراوەکی سیاسی دروست بکەیت. هێکخستنی سیاسی دڕئەنجامی هەوڵستێکی شەفاف. ئیتر هەموان ئەمە فێربوون. هەوڵستێکی ووونت هەبێت، هەوادارکانت لە کەمەگادا لە دووربڕت کەدەبنەوە. لە ئەنجامدا بە بۆای من بزووتنەوەی ئیبراهیم عەلیزادە، بزووتنەوەی کەماڵە لە دەخێکی ناڕک و پێکدایە. ئەو ئاستییەی کە دەڕەن ناسیۆنالیستەکان لە ژینگەی کاردا کاریگەرییان نییە، ژینگەی کوردستان فاکتانزیستی و قەومی نییە، مرۆڤەکان لە کوردستان زیاتر دیاننەوەت لە ئێراندا یەکبگرن لەوەی کە دیاننەوەت جیابنەوە، هەروەها هەڵاواردنی هێگەزییان نییە بەرامبەر بە نەتەوەکانی دیکە گروپەکان، هەکارێکی کافی نییە بە ئەوەی بڵێین هێوتی زەحمەتکێشان بە هیچ شێوەنێک ناتوات. لە کۆتاییدا لە کەمەگەیەکی چەند ملیۆن کەسیدا ئەگەر دوو هەزار کەس بدەزیتەوە، هێکخراوەکت هەیە. تا ئێستا ئەم کارەی کردووە. کەبووەوە، شمشاڵێکی بە کولتووری نەتەوەیی و میللی لەدا و هەندێک کەسی کەکردەوە بە ئەوەی بەشداری کەبوونەوەیەک بکەن بە ئەوەی هاوار بکەن بژی پ،ک،ا. حیزب لەسەر ئەم هەڵە کەدەبێتەوە. ناکرێ تەنیا خێکی ئاسایی کەمەگا کەبکرێتەوە. بە ئام هە موو کەمە گە یە ک کە سانی نابەرپرسی هە یە ، هە ندێک جاریش مەژوو لە لایە ن کە سانی نابەرپرسەوە وە دروست دە کرێت و ژیانی خە ک بە چە ند دە یە یە ک پێ لە ناخۆشی دە کە ن. لە ئەنجامدا ئەم هێکخراوەی کەمەڵە ئەگەر نەیەوێت وەڵامی ئەم پرسیارانە بداتەوە، دەڵاوە. ئامەژگاری من بە ئەوانەی چەپن ولەم هێکخراوەدا ماونەتەوە، لابردنی ناوەکیە لە خۆت. ناوی حیزبی کەمۆنیستی ئێران لابەرن، خۆتان بەکەمەڵەی کەمۆنیست ناوببە، بە ئەوەی ووون بوێەوە تە خۆت بە کەمەڵەی کەمۆنیست دەزانیت و ئەوانیش کەمەڵەی ناسیۆنالیست. هەرکەسێک بیەوێت بەوات با بەوات. یادی ئەزمونی مەژووی حیزبی کەمۆنیستی ئێران ئابگیەنن و بەڵن کە ئەزمونێکی بەنرخ بوو، ئەمە لە ئاستیدا ئەو حیزبە نین، حیزبی کەمۆنیستی ئێران کەسانی جیاوازی لەخۆگرتبوو کە چوونەتە شوێنی جیاجیا، ئەمە ئەو ئەزموونە نین ، ئەمە ئەو پراکتیزیە نین، ئەمە کەمەڵەی کەمۆنیستین، ، کە ئەگەر بیانەوێت ببن، بەڵاستی هەن. ئابگیەنین کە هەزکانمان دەهێنەوە و با ئایندە دیاری بکات کە ئایندە چی دەڵێت لەسەر یەکیزی چەپکان لە کوردستان. هێنگە لەگەڵ حزبی کەمۆنیستی کرێکاری و هەموو کەسێکی تر و هتد زەرێک لە ناکۆکیکان چارەسەر بکرێن. هێنگە هەزار و یێک هێخنەی هەبێت کە پێویستە بەچوونی خۆی لەسەری بدات. لە هەر

حاڵەتێکدا پێویستە خەیان بە کۆمەنیست ناوببەن و مشتومڕ لەسەر ناوەڕۆکی سیاسی و چینایەتی ناکۆکی خەیان لەگەڵ بزووتنەوەی موهتەدی وەربگرن و هەوڵی بەدەستهێنانی هەز بدەن. ئەگەر ئەو دە کەسەی سەرەوە گەیشتنە ئەو ئەنجامەی کە ناکۆکییان لەگەڵ عەبدوڵا موهتەدی ئەوەندە قوڵ نییە، با بڵێن. چونکە هەرچەندێک بەت ئەوان دەسەڵاتی ئەو لایەنەن. لە ئەنجامدا ئەگەر چەپەکان لە کۆمەڵە لەم بپرسن چی بکەین؟ پێیان دەڵێم بڵێن کە ئەم ناوە بەم شێوەیە بەرگری لە ناکرێ، با خەمان بێ حزبی کۆمەنیست ناو ببەین و بێ ئاشکرا ڕایبگەیەنین کە ئێمە لە حزبی کۆمەنیستی کرێکاری نزیکین و پەیمان خۆشە لەیان نزیک بین. وە باس لە ڕاستییەکانی ڕابردووی هاوبەشمان بکە و ئەگەر جیاوازیمان لەگەڵیان هەبوو، با جیاوازیەکانمان بڵێین. ئە گە ێ ئە م کارە نە کە ن، خوارەوەی کەمە ڵە لە گە ێ ئەمە دەن و سەرە وە ی ئە وان دە چەتە پاڵ موهتەدی. ئێمە شتێکە کە سەد لەسەد ڕوودەدات. درەنگ یان زوو. ڕەنگە یەکێک یان دوو لەوانەی سەرەوە لەگەڵ مەهتەدی نەمێن، ڕەنگە هەندێکیان پاسیف بن و لەگەڵ کەسدا نەمێن، هەروەها ئەگەری ئەوە هەیە هەندێکیان بگەڕێنەوە و خەیان بچنە ناو حزبی کۆمەنیستی کرێکارییەوە. بەڵام بەڵای من ئەزموون دەتوانێت شتێکی تر بڵێت.

بە نابە بنانەوەت هەموو کۆمەڵە بە ئێمەوە پەیوەست بن؟ بۆچی بوونی کۆمەڵەیەکی کۆمەنیست باشە؟ من پێم وایە ئێستا بوونی کۆمەڵەیەکی کۆمەنیت باشە، چونکە کۆمەڵە هێشتا مەقوڵەیە کە دەبێت لە کۆمەڵگای کوردستاندا چارەنوسی دیاری بکرێت. من لە ڕوانگەی مەژوویەوە هیچ گومانێکم لەم دیاردەیە نییە. ئێمە گروپێکین. تەماری مەدەنی هەرچیەک لەسەر ئەم پرسە بڵێت، پەیوەستە بە خەیەوە. ئێمە گروپی خەمانین، حیزبی کۆمەنیستی ئێرانمان پێکهێنا و پەیوەندیمان بە حیزبەوە کرد. ئێمە حیزبی کۆمەنیستی ئێران بووین. لە هەمان کاتدا کە لە حیزبی کۆمەنیستی ئێران جیا بووینەوە، گوتم ئێمە پاکتاوێکی ئێرنییە. لەبری پاککردنەوەی نەرەنی، ئێمە پاککردنەوەی ئێرەنی دەکەین. گوتمان ناو و سەرپێکهاتە هی تەیە، نەریت و هەز هی ئێمەیە. وتیان قبوڵمان کردووە و بە دوای کارەکانیاندا ڕۆیشتوون. بەڵام کەس باوەڕی نەدەکرد کە ئەوانەن. ڕەنگە زەر کەس قبوڵیان کردبێت کە کۆنگرەی یەکەم کۆمەڵەک کرێکاری زەحمەتکێشن. ئێمە ئەو گرووپە نەبووین و ئیدیعا ناکەم کە ئێمەش بووین. کۆمەڵە پێش ٥٧ ئێمە نەبووین و ئیدیعا ناکەم کە ئێمەش بووین. بەڵام سازمانی کوردستانی حیزبی کۆمەنیستی ئێران و تەنانەت کۆنگرەکانی پێشووی کە لەسەر ئەم هەڵە بووین ئێمەین، کەسایەتییەکانی لەڕێن، نەریتەکەی لەڕدایە، بەرگرییە سەربەرزەکەی لەڕدایە، هەستیاری بەرامبەر بە

ناوەکی لەرادایە و هەستیاری بەرامبەر بە ناوەکی چارەنووسی لەرادایە. من پەم خۆش نییە کەسێک خۆی جیاوازکان تیز بکات بە ئەردوگاکانیان، کوملەی لەسەر سنگی نووسیبێت. کومهلە مژووی ژیانمانە. بە تایبەت کە چەمی عەلیزادە هەزیان پێدەبەخشێت. بە ئەو گروپەی کە دەیانەوێت قەبەستی کەمەکی ببەستن و فەرمان بکەن، "قسە بکەن!" هەز دەبەخشێت. ئەمە تەگبیر نادەین کەسێک بە ناوی کەمەکی ئەم کارە بکات. وە بوونی گروپەکی کەمۆنیستی یارمەتیدەرمانە بە ئەوەی تەگبیر بەم کارە نادەین. حیزبی کەمۆنیستی کرێکاری ئێران خەی سەربەخۆ لەم مەر و واژیانە ناسنامەی خەی بەدەستهێناوە و ئەگەر ئەم پرسەیە بە ماوەی ٨ مانگ یان ساڵێکی دیکە بەردەوام بێت، دوو جەمسەری تەوون لە کوردستانی ئێراندا سەرهەڵدەدەن کە یەکێکیان ئەمەین. ئەم جەمسەرە تازە دروست بووە. پارێزگاری کوردستان تاڵەبانی لە دەستی جەلال تاڵەبانی نەدا تا هەزکانی ئیبراهیم عەلیزادە نەچنە مەریوان. ئەو دەیویست نەچینە مەریوان. تا ئێستا ناڵەزایی دەرنەبیوە بەرامبەر بە تەیشتنی ئەو تیپانە. ئەمە کەشەی بەرژوازی لە کوردستاندا، ئەمە کەشەی کەماری ئیسلامییەن لە کوردستان، کەشەی تاستیشین لە کوردستان. وە بەگومان ئەمە فەرشکانمان لە ئاوەکە دەکەشین. ئەگەر کەمهلە ئەم شڵەی نەکات ئەمەش ئەم شڵەی دەکەیەن. ئەگەر بەم فالانکسیە نەشکێن ئەمەش دەشکێنین. ئەمە چارەنووس و کاری ئەمەیە. بەڵام گرنگە حزبەکی کەمۆنیستی هەبێت کە تەگبیر نەدات بە هەمان شێوە بوختان بەم ناوە بکرێت، ئەم باسە بە کراوەیی بەمنەتەوە و با پەکهاتەی کوردستان حوکمەکی تاستەقینەی لەسەر بدات. لە کەتایدا حزبی شیوعی پەیوەندی بە هەر ئەزموونەکەوە دەکات کە حزبی شیوعی کرێکاری لە کوردستان دروستی دەکات. نازانم چەند کەسی ئەمەی کەمەکی تێیدایە. لەوانەیە هیچ کام لە سەرکردەکانی تێیدا نەبن. بەڵام ئەگەر دەتەوێت، لە بەردەم تەکخراوی زەحمەتکەشان تەکخراوەک تەکبخە، و ئەگەر دەتەوێت بەڵێت من بەرگری لە ناوی حزبی کەمۆنیستی ئێران دەکەم، و ئەگەر دەتەوێت بەڵێت ئەمە کەمۆنیستین، ئەوا سەرقاڵی گەشەپێدانی... بناغەکانی بزووتنەوەکەمان. ئەوە هەز بە پارتی ئەمە دروست دەکەن. پەیوستە ئەمە بزانیت و شانازی پێوە بکەیت.

ئەوەی کە ئەمە جارێک لەگەڵ ئەماندا چووین و دواتر ئازارمان چێشت، هەکارەکی بەس نییە بە ئەوەی خەمان لەم پرسەیە بەدوور بگرین. چی کەشەیەکی تەدایە؟ جاری پێشوو بە چاوی داخراو و بەبێ شیکردنەوەی بارودۆخی کەمەایەتی-سیاسی کردت، باشە ئەمجارە چاوت بکەرەوە و ئەم تیزە هەڵبژێرە. ئەی جاری پێشوو چیمان کرد؟ ئەمە

هەڵکمان دانا و تە هەڵتبژاردن کرد. ئەگەر ئەمجارەش ئەو کارە بکەیت چ کێشەیەکی تێدایە؟ هەندێکیان دەتوانن ئەم کارە بکەن. من کێشەی کالیبەرم لەگەڵ ئەم هەڵکخراوەدا هەیە. کەسێک کە کالیبەری هەبێت دەتوانێت بچێت ئەم هەڵکخراوە لەم دۆخە دەربهێنێت و بیکاتە هەڵکخراوێکی دینامیکی کە هەڵکێکی ئەرێنی لە ژیانی چەپەکانی کوردستاندا دەگەڵێت. ئەگەر کەسێکی وا نەبێت بەڵای من نامێنن. پەم وایە ئەم هەوتە بەو شێوەیەی ئێستا نامێنێت. بە هەڵمەت ئەحمەدیان بە بە گەڤارەکە لەچاپ بدە، هیچ وەڵامێکی نییە. دەبێت ئاڵاکەت بەرز بکەیتەوە. وە ئەگەر لە ئاڵاکەت دەترسیت، یان ئەگەر ئاڵاکەت بەو شێوەیەی کە دەتەوێت، بە من هەم، بەڵام هەڵیناگرم چونکە ئەگەر هەڵیبگرم، خەڵک دەبینن کە من ئەم ئاڵایەم لە پەیوەندی لەگەڵ ئەو بزووتنەوە گەورەیەدا دەستکەوتووە لە دەرەوەی من، و نیگەرانم لەوەی کەسێک سەرنجمان بدات، تە ناگەیتە هیچ شوێنێک. لە بزووتنەوەیەکی سیاسیدا، بە تایبەت لە قۆناغێکانی گۆڕاودا، دەبێت ئاڵا هەڵبگرێت، بەبە دووفاقی، چونکە ناتەوێت کەسێک کە لەگەڵتان نەبێت لەگەڵت بێت. خراپترین شت بە سیاسەتمەدار ئەوەیە ئەوانەی لەگەڵی نین بیخەنە پاڵی. دەبێت شتێک بکەیت بە ئەوەی ئەوانەی لەگەڵتن لەگەڵت بمێن. وە ئەگەر ئەوان نەیانەوێت بمێن کەن بە ئەوەی مرۆڤ تێبگات کە دەبێت پەیوەندییان پەوە بکات یان نا، ئەوا ناگەنە هیچ شوێنێک. حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری دەبە زێر چالاکانە مامەڵە لەگەڵ ئەم بابەتەدا بکات.

بەڵای من هەوتی سازمانی زەحمەتکێشان هەوتێکی سیاسی ناتەندروستە.
بەرهەمە هەڵبژێردراوەکان – لاپەڕە ١٦٤٣ تا ١٦٦٢
دەقی نوسراوەی ئەم وتارە بە یەکەمجار لە "بەرهەمە هەڵبژێردراوەکان"دا، چاپکراوەکانی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری-حیکمەتیست، خوردادی ١٣٨٤ (٢٠٠٥)دا باوکرایەوە.

تێبینی:

فەرهەنگی فارسی معین
(ناونیشان.] (أ.) بەخشینی زەوی و موڵک بە کەسێک لەلایەن پاشاوە، کە لە هەڵگەی باجدان لەسەر ئەو موڵکە داهات بە خێی دابین دەکات.وەرگێڕ

hekmat.public-archive.net #3370fa.html
قەیران و جیابوونەوە لە کۆمەڵە

وتارێک لە ئەنجومەنی مارکسی لەندەن
مەنسور حیکمەت
وەرگێڕانی: کاوە عومەر
٢٤یمارسی ٢٠٠١
دەقێکە لە کاسێتی وتارێکە وەرگیراوە

هاوڕێیان!

گفتوگۆی ئەمڕۆ لەسەر کۆمۆن و جیابوونەوەیەکە کە لەودا ڕویداوە. من دەمەوێت ئەم باسە بنەمایەک بێت، لانیکەم بۆ خۆم، بۆ ئەوەی لەسەر بنەمای ئەو باسەی کە لێرەدا دەیکەین و ئەو پاش وپێشی کە پەدەچێت لە قسەکانی داهاتوودا ڕووبدات، بابەتێک بنووسم لەسەر تەواوی ڕوداوەکەی کۆمۆن و شۆڕشی ماموستاکردنمان لەگەڵ باڵۆز جیاوازەکان، پرسی جیابوونەوەی خۆی، سروشتی لایەنە کۆمۆنیستی و سیاسییەکانی هەریەکەک لەو کوتلانە و حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری دەبێت چی بکات؟ زۆرێک لە ئەوە کە لێرە دانیشتوون بەچوونی زیاترتان هەیە لەسەر ئەو پرسە، بۆیە هەوڵدەدەین ببێتە دەرفەتێک بۆ ئەوەی هەمووان دەرفەتیان هەبێت بۆ گفتوگۆکردن لەسەر ئەم بابەتە.

بۆ تایبەتی باس لە سێ لایەنی کۆشکە دەکەم. یەکەم: ناوەڕۆکی ڕاستەقینەی ئەم دیاردەیە، واتە کۆمۆن و جیابوونەوە. دەگەڕێمەوە سەر ئەم مانایە و باسی مێژووی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران دەکەم. بۆچی ئەو دیاردەیەی کە لە هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا هەبوو بە ناوی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران، ئەم تەکانە هەزانە لێی هاتەدەرەوە، بۆ هاتنە دەرەوە و ئەم جیابوونەوەی کۆتایی دەکوێتە کۆی ئەو پرسیە ؟ دووەم: دەمەوێت سەرنجێک لەسەر دوو فراکسیۆنی کۆمۆنیستی ماهیەتی سیاسی و ڕەباز کۆیان بدەم. و لە کۆتاییدا بۆچوونی خۆم سەبارەت بە چۆنیەتی ماموستاکردن لەگەڵ هەریەکەک لەمانە ڕوون دەکەمەوە کە پێموایە دەبێ بنەمای سیاسەتی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی ئێران بێت.

جیابوونەوەی ڕەوتی عەبدوڵڵا موهتەدی، عومەر ئیلخانیزادە، محەمەد شافیعی، فاروق بابامیری و چەند کەسێکی دیکە لە کۆمۆنیستی ڕوداوەکی چاوەڕوان نەکراو نییە. بە هیچ شێوەیەک شتێکی نوێ نییە و ئاماژەیە بە وەرچەرخانێکی سیاسی دیاریکراو. ئەمە ئەو هێزەیە کە لە سەرەتای دامەزراندنی حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانەوە هەبووە. ئەمە ئەو هێزەیە کە بەشداری لە دروستکردنی کۆمۆنیزمدا کردووە. ئەمە ئەو هێزەیە کە بە درێژایی مێژووی ئەم بزووتنەوەیە لەگەڵیدا بووە و ئۆگەر ئەمڕۆش

بـــبینین وەک کەمـــ بەش بەش و جیـــاواز جیـــا دەبەتەوە و خەی بە کەمـــ ناودەبات، ئەوە لەبەر ئەوەیە کە بە یەکەمجار هەلومەرجەکان لە ڕووی مەژووییی و لـــووی سیاسییەوە ڕەخساوەکە دەتوانەت ئەم شان وشکە بە خەی بـــدات. تـــا ئەمـــش ئەم بـــزووتنەوەیە نەیتوانیبـــوو ڕەکخراوەک دروست بکات، چ جای ئەوەی بگاتە ئەوەی بە ناوی کەمـــەوە بیکـــات. بە ئەوەی هەـــ نەکەیـــن، لەم باســـەدا، بـــزووتنەوەی ئیلخـــانیزادە-موهتەدی بە "ڕەکخـــراوی زەحمەتکەشـــان" نـــاودەبین و بزووتنەوەی ئیبراهیم عەلیزادەش بە "کەمـــ" ناودەبین. بەئەوەی جیایان بکەنەوە و ناچار نەبن ناوی کارەکتەرەکانیان بەین. لە ئەنجامدا ئەو ڕەکخراوی زەحمەتکەشانەی کە ئەمـــ دروست بووە، لەسەر بنەمای داتایەکی کەنی سیاسی لە کوردستان دامەزراوە، لەسەر بنەمای داتایەکی سیاسی کەن لە حیزبی کەمـــنیستی ئەرانی پەشوو و کەمـــی پەشوو. ئەوەی نوەیە ئەو هەلومەرجە مەژووییانەیە کە ڕەگەی دا ئەم ڕەکخراوە بەم ئاەایە و لەلایەن ئەم هەزە بە یەکەمجار دروست ببەت. هەـــزەکەی کەنە و لە دیمەنەکەدا ئامادە بـــووە. ئەو جەریـــانەی کە دەمەنەتەوە بە هەمان شێوە ڕاستەقینە. کوملەی ئەستا دیاردەیەک نییە کە بەرهەمی گەـــانکاری بەت لەناو خەیدا. بەڕکو بە جەرەک ئەمانەش لەسەر بنەمای مەژووی سیاسی هەبووی بیست ساەی ڕابردوومان سەریان هەـــداوە، ئاماژە بە وەرچەرخان یان پچەان لە هیچ شتەک ناکەن. ئەمەش دیاردەیەکە کە لەسەر خەی وەستاوە. بەیە دەمەوەت بەدواداچوون بە ئەم مەژووە بکەم و بەـــم چەن لە ناخی ئەم ڕوداوە دەنە دەرەوە، جەگایان چییە، تواناکانیان چین و داهاتوویان چییە.

١- جیابوونەوەی مەیلی کەمەنیزمی کرێکاری

پرسەی پەکهاتن و دیاریکردنی ڕەکخستنی مەیلە جیاوازەکان لە ناوکەمـــو حیزبی کەمەنیستی ئەراندا

ئەوەداوە مەزنەی کە لە حیزبـــی کەمەنیســـتی ئەرانـــدا ڕوویـــدا، جیـــابوونەوەی ئەمە بـــوو. جیـــابوونەوەی ئەمە سەرەتای ئەم هەمـــوو پرەســـیە. بەـــام ئەمە بەو مانـــایە نییە کە ئەگەر ئەمە جیـــا نەبوویـــنایەتەوە، ئەم پرەســـیە بە شـــوازی دیکە ڕووی نەدەدا. ئەو باسە سەرەکییەی کە ئەمە لەو کاتە لەو حیزبەدا کردمان، ئەوەیە کە حیزبی کەمەنیستی ئەران حزبی ڕووبەـــوو بوونەوەی مەیلە سیاسی و کەمـــایەتییە جیاوازەکانە و ئەمەش ناوی ئەو مەیلانەمان ناوە. گوتمان ڕەوتەکی ناسیونالیستی کورد هەیە. دەمانتوانی ئەم پرەسیە و ئەدای لە ڕەکخراوەکەدا نیشان بدەین کە ئەمە لە ڕابەرایەتیدا بـــووین. زەرەـــک لەوانەی ئەمـــ لەم کەبـــونەوەیدان، و پەســـتی سەرەکییان لەو ڕەکخراوەدا هەبووە و لە سەابەرایەتییەکەیدا بوون، دەتـــوانن نیشان بدەن کە مەیلی ناسیونالیستی کورد چەن و لە چ

ئەرکەکەدا خۆی دەرخستووە. مەیلی ناسیۆنالیستی کورد بە دژایەتیکردنی پێکهێنانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران، بەڵکو خودی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران کۆنە و تەنانەت کۆنتر. هێزی ناسیۆنالیستی کورد کە بە دوای ئۆتۆنۆمیدا دەگەڕێت و هیچ پەیوەندییەکی بە سۆسیالیزمەوە نییە و مەسەلەکەش تەنیا ئۆتۆنۆمییە لە کوردستان، لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران کۆنترە. ئەو مەیلەی ناسیۆنالیستی کورد بە نێچیرۆنە ناو حیزبی دێموکراتەوە، سەرهەڵدانی ئەوەی کە حیزبی دێموکرات ئۆتۆنۆمی خوازە، لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران کۆنترە. مەیلی ژێرهژێنی دژ بە خودی چەپ و ئینجامدانی تیرۆری کۆمەڵایەتی و تیرۆری سیاسی و فیکری لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران کۆنترە. ئەمەورتە بوونی هەبووە. لە هەژی خۆیدا هەوێیدا هەڵگری لە دامەزراندنی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بکات. وە لەهەژی خۆیدا شکستی هێنا. وە ئەمە دوای بیست ساڵ و بە یەکجار دەرفەتێک بە گروپێکی بچووک هەیە کە ئێرکی نوێنەرایەتیکردنی ئەو بزووتنەوە سیاسییە لە ئەستۆ بگرن کە لەم بیست ساڵەدا لە ساتەوەختە جیاوازەکاندا شکستی هێناوە. ئەوەی کە کۆمەڵایەتییەکانی ئەم بزووتنەوەیە، بە نموونە عەبدوڵا موهتەدی، سەر بەو بزووتنەوە ناسیۆنالیستییە نەبوون، بە بەوای من سەیر نییە. مرۆڤەکان هەڵگاکانیان دەگۆڕن و چێندین هەڵبژاردن دەکەن. مەژووی چەپ پێ لەو کۆمەڵایەتیانەی کە بە گوتەی ئینگلیزەکان لە هەڵکەیان پێوەنێنەوە و لەهەیزاکانی ئەم حزبەوە پەیوەندییان بە ڕیزەکانی حزبێکی تریەوە کرد. لە حزبی کرێکارانی بەریتانیادا کۆمەڵانێکی زۆر هەن کە هەڵسوڕاوی حزبی کۆمۆنیستی بەریتانیا بوون. پیتەر ماندێلسۆن کە سەرکردەی هەڵشنبیری پارتی کرێکارانی نوێ، "نیو لەیبر" و دروستکەری پارتی کرێکاران، ئەندامی هەڵکخراوی لاوانی کۆمۆنیست و ئەندامی حزبی کۆمۆنیستی بەریتانیا بووە. چەندینخۆزنداریان ئەندامی حزبی کۆمۆنیستی بەریتانیا بوون، ئەگەر هەڵە نەبم جاک ستڕۆ، وەزیری ناوخۆی ئێستا، ئەندامی حزبی کۆمنیستی بەریتانیا بووە. لە مەژووی چەپدا زۆر کەس هەن کە دەگۆڕن ئەو ئینجامەی کە کۆمۆنیزم هیچ سوودێکی نییە و دەچن بە ئەوەی ببنە ئەندامی پارتی سۆسیال دیموکراتی وەاتەکەی خۆیان. ئەگەر سەیری لیستی پارتە سۆسیال دیموکراتەکان بکەیت بۆت دەردەکەوێت کە پێ لە کۆمەڵایەتییە کۆمۆنیستەکانی پێشوو. هەڵە گۆڕینی تاکێک پێویستی بە ڕوونکردنەوەیەکی زۆر نییە، هەرچەندە من ڕوونی دەکەمەوە، هەرچەندە هیچ شتێکیش ناگۆڕێت، نە لەماهیەتی ئەو هەڵکخراوەی کە دروست بووە. ئەو هەڵکخراوەی ئێستا دروست بووە، هەڵکخراوی زەحمەتکێشان، پلاتفۆرمەکەی باشترین ناسینەرێتی. ئەم هەڵکخراوە چی دەوێت؟ دەڵێت ئۆتۆنۆمی. دەڵێت فیدرالیزم. دەڵێ، هەڵەیەکی مەژووییی گەورە بوو کە

حیزبی کۆمۆنیستی ئێران دروست بوو. نەدەبوو دروست بوایە. دەیەت کۆمۆنیزمی کرێکاری کۆمەڵەی لێناوبرد، مێژووی کۆمەڵەی لێناوبرد. ئێم پلاتفۆرمە حزبێکی نەفرەت و کینەیە لە دژی کۆمۆنیزمی کرێکاری. ئێم پلاتفۆرمە پێشتر بوونی هەبوو. پێش دروستبوونی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بوونی هەبووە، پێش جیابوونەوەمان بوونی هەبووە. پرسیار ئەوەیە، بۆچی دیاردەیەکی لەو شێوەیە دەرفەتی ئەوەی هەیە ببێتە گروپ؟ ئایا گروپێکی لەو جۆرە توانای گەشەکردنی هەیە یان نا؟ وە لە کۆمەڵگای کوردستاندا چ پێگەیەک دەدەزێتەوە؟

بە بۆچوونی من حیزبی کۆمۆنیستی ئێران لە سەردەمی هاوچەرخدا یەکێک لە دیاردە سیاسییە هەرە گرنگەکانی چەپ بووە. حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بە هۆکاری بابەتی و ئاشکرا دوچاری جیابوونەوە بووەوە. بۆ هۆکارانەی کە کۆسپایەتیکانی ئێمە بچووکترین کاریگەرییان لەسەر نەبووە. ئەوەی کە من کەسێکی باش بووم، فڵان کەسی خراپ بوو، چ کەسێک ئارامی هەبوو و چکەسێک بێ ئارام بووە، چ کەسێک هەموو شتێکی بە ئاستگەیی و دەسزیەوە دەکرد و بە نموونە فارسکان بە بێ دەسزی و بێ ئاستگەیی چوونەتە ناو ئێم پرسەیە، هیچیان نەبوو. ئەوەی ڕوویدا هەمان بۆچوونە بوو کە دەکرێت بەسەر حزبی کۆمۆنیستی فلیپین و حزبی کۆمۆنیستی مالیزیا و حزبی کۆمۆنیستی ئیتالیا و حزبی کۆمۆنیستی فەرەنسی بێت. مرۆڤکان دوای ماوەیەک لەژێر کاریگەری هەلومەرجی کۆمەڵایەتی و بابەتیدا، هەڵوەشانیان لێک جیا دەبنەوە. ئەو ڕووداوانەی بەسەر حیزبی کۆمۆنیستی ئێراندا هات، بەس بوو بۆ داخستنی پێنج شەش ڕۆکخراوی چەپی تەقلیدی. حیزبی کۆمۆنیستی ئێران حیزبێکە کە لەپێش ١٣٦٠ی خوردادی ٣٠وە پێشینەی بناغەی بیرکردنەوەکانی دەستبەر دەبوو. لەو خاڵەی کە کودەتا و سەرکوتی کۆماری ئیسلامی دەست پێدەکات و کۆماری ئیسلامی شمشێر دەبەستە، لەسەدارەدانی بەرفراوان دەست پێدەکات و سەرێک کۆمارەکیان لە پێستەکەی لادەبەن و شێپەلی سەرکوتکردنێک کە دەیزانین دەست پێدەکات و چەپ تەفرو تونا دەبێت. باسە فیکرییەکانی پێکهێنانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران لە دەی وتووێژە دژی پۆپۆلیستییەکاندا دەستی پێکردبوو، کەکرابووەوە و بەرنامەکەی بەدەست هاتبوو. حیزبی کۆمۆنیستی ئێران و پێسەی پێکهاتنی کەوتە دوای یەکێک لە خوناویترین سەرکوتکانی سەدەی بیستەم. ئێم وشانە مانایان هەیە. بۆاستی ئەو ڕووداوەی لە ٣٠ی خوردادی ١٣٦٠ دەستی پێکرد، یەکێک بوو لە خوناویترین سەرکوتی سیاسی سەدەی بیستەم. دەزانم لە شەی ئێران و عێراق یەک ملیۆن کەس کوژراون، یەک ملیۆن کەس لە ڕواندا کوژراون. بەڵام سەرکوتی سیاسی کاتێک حکومەتێک چەک هەڵدەگرێت و هاوڵاتیانی خۆی دەکوژێت بەهۆی بیروباوەڕی سیاسی و

ڕەکخستنیانەوە، دەگمەنە. پەیوستە سەدو بیست سی هەزار کەس بگرن و بکوژن و خەڵکی زیاتر زیندانی بکەن و سەینەوەی پانتایی هەموو دەرکەوتنەکی ناڕەزایەتی سیاسی بە ماوەیەک. بە ئەوەی ئەو کەسانەی لە زیندانداا ڕەتیدەکەنەوە بڵێن "من موسڵمانم" یەکسەر لە سەدارە بدرێن. ئەمە یەکەک بوو لە گەورەترین ڕووداوەکان. حیزبی کۆمۆنیستی ئێران دوای ئەم پرسیارە پەک هات. وە بە جۆرێک لە وەڵامی ئەم دەخەڵدا دروست بووە. بوو بە ئاڵای یەکگرتوویی ئەوانەی ئەو ئەزموونە خوێناوییەیان لە پشتەوە بوو. ئەگەر ئەو حیزبە دروست نەکرابا بەڵای من ئەو پانتاییەی ئەمڕۆ کاری لەسەر دەکەین زۆر تاریک دەبوو. هەر بە پێچەوانەی ئاڵاستەی کۆمەڵگا کە بە لادان و کوشتنی چەپەکان بوو، بەشێک لە کۆمۆنیستەکانی ئەو وڵاتە کەبوونەوە و گوتیان ئەمە دەماوەنت حیزبی کۆمۆنیستی ئێران پێکبهێنین، ئەوانیش پێکیان هێنا. وە جێگای سەرنجە کە لە ماوەی یەک دوو ساڵدا ئەو فەزایەی کە دژی چالاکیی کۆمۆنیست بوو، کردە وێنەی خەیان. ئەو ڕۆژەی کە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران ویستی پەک بێت، نەماندزانی ئەو کەسەی لە شارەوە هاتە ئێردوگاکە بکرێگیراوی ڕژمە یان قارەمانی شۆشەکە؟ ئەمە نەماندزانی کە ئالودەیە و وچکەسێک ئالودە نییە، کە پۆلیسە و کە نییە، کە تۆبکارە و کە نییە؟ ئەمە نەمانوڕا لە شار بە کەس بڵێین بڕۆ بەدەم قوڵ و قڕارەی کەسەکی تڕەوە. لە ماوەی دوو ساڵدا حزبی کۆمۆنیست ئەو ڕێکخراوانەی ئاوەدان کردبووەوە و متمانەی بە گەڕاندەوە و دەستی کرد بە باوکردنەوەی باوکراوەکانی و بڕنامەی ڕادیۆیی لە سڕانسەری وڵاتدا پەخش کرد و ڕابڕایەتی ڕاگەیاند. قەوارەیەکی ڕاگەیاندبوو کە بوو بە خاڵی هیوا بە زۆرێک لە زیندانیەکان. بە یەکتریان دەگوت حیزبێک دروست بووە. لەبری ئەو وداوخانەی کە بوو، ئەم ڕووداوە واقیعێکی سیاسی گۆشەسندەوە بەجێهێشت.

هەوە و دابەشکارییەکانی وڵها حیزبێک ناتوانرێت بە "فڕان ڕاستگۆ بوو" و "فڕان کەس نەبوو" و "فڕان کەس ئەمەی بڕزکردەوە بە سەر پلیکانە" ڕوون بکرێتەوە. ئەمە تەنانەت بە وتنی کەسێک زۆر ناسیۆنالیست بووە، ڕوون ناکرێتەوە. پەیوستە بزانرێت چی ڕوویدا کە حزبێکی لەڕادەبەدەر یەکگرتوو و لەڕادەبەدەر هاوذە لە ساڵانی ١٣٦٣ و ١٣٦٤ و ١٣٦٥دا بگەڕێت بە ئەو ڕەوتەی کە ئەمڕۆ دەیبینم و چەند لقی سەرەکی لە دەردەچێت؟

بەڵای من یەکەمین کێشە ئەوە بوو کە تا ئەوکاتەی حیزب دروست نەبوو، خودی پێکهێنانی حیزب ئەو ئایدیاڵە بوو کە ئەم بزووتنەوەیە

بەرەو پێشەوە دەبات. کە حیزب دروست بوو، بوو بە ئەجێندای حیزب و کۆشکانی. ئەمە چی دەکەین؟ ئەم حیزبە چی بکات؟ لەرەوە بوو کە ئەو ئەجێندا جیاوازانەی کە هەریەکەمان لە ڕووی سیاسیەوە هەمانبوو دەستیان کرد بە دەرکەوتن. هەریەکێک لە ئێمە کە ئێمەمان هەبووە لە دروستکردنی ئەو ئێکخراوانەدا بیرکەیەکمان سەبارەت بە کۆمۆنیزم هەبوو، چالاکیی سیاسی، چالاکیی کۆمۆنیستی و کۆمۆنیزم چییە؟ ناوەڕۆکی چالاکیی کۆمۆنیستی چییە؟ ئەگەر بگەڕێیتەوە بۆ کۆنگرەی یەکیەتیی خەباتکارانی کۆمۆنیست، واتە تاکە کۆنگرەی یەکێتی خەباتکارانی کۆمۆنیست، بۆچوونێک دروست بکە، کارنامەکەی شتێکە لەسەر چۆنیەتی کارکردنی کۆمۆنیستەکان؟ نێک ئەوەی پلانیان چییە و بیروباوەڕیان چییە؟ پەیمان وابوو چاکمان کردوون. پرسیارەکە ئەوە بوو، کاری کۆمۆنیستی چییە؟ کۆنگرەیەکی تایبەت بوو بۆ کاری کۆمۆنیستی. دەمەوێت بڵێم کەسانێک بۆچوونەکیان هەبوو کە سبەی کە حزبی کۆمۆنیستی ئێران دروست دەبێت، ئەم حیزبە چۆن کار بکات. ساڵێک یان دوو ساڵیان پێچوو تا ئەم بیرکانە خۆیان نیشان بدەن. کەواتە مەبەستمان لە پێکهێنانی ئەم حیزبە چی بوو؟ حیزب دروست بوو، ئامادەی هەیە، ئیمکاناتی هەیە، هێزی چەکداری هەیە، بووەتە جەمسەرێک کە دەتوانێت هیوا بە خەڵک ببەخشێت و ئەوانیش بۆی ئامادەکشێن. ئێستا پێویستە چی بکرێت؟

بە بۆشک لە ئێندامانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران، وەک هاوڕێکە بوو بە بنبەستێک. ئەو بنبەستەی کە بە هۆی گوشارەکانی کۆماری ئیسلامی و بە بۆنەی من کەتایی ئاسۆی گەشانەوەی چەکدارانە بە شار لە کوردستانی ئێران بوو. ئێکخراوەکانی کۆمۆنیست بە مانای فراوانی وشەکە لە سەردەمی شۆڕشدا دروست بوون. زۆرێکیانم لەبیرە، لە کاتی وتنی ئەم ئێستایەدا ڕووخساریانم لەبیرە، "پێیان گوتین دەبێنە چیاکان دەگەڕێنەوە، شارەکان دەگرین، جارێک ڕووبدا و دووبارە دەبێتەوە. دوبارە نەبووینەوە." گوتیان دەبە چاوەڕێ بین تا شۆڕشی دیموکراسی و ئێستا یەکێتی خەباتکارانی کۆمۆنیست هاتوە و دەڵێت پێویستە لەسەر ئەم شاخانە دابنیشین تا شۆڕشی سۆسیالیستی. واتە شۆڕشی سۆسیالیستی و بەرنامەی حیزب گەڕابوو بە ڤاکسینێک کە دەتوانیت بیدەیت بە خەڵک بە ئەوەی لەسەر گەڕیانەکە بمێنێتەوە. ئەگەر نامەکەی عەبدوڵا موهتەدی بە من بخوێنیتەوە کە دەڵێت بۆچی حیزب دروست ناکەن و تیایدا ڕەخنەی لە بۆچوونەکانی من گرتووە سەبارەت بە پێکهێنانی حیزب – نامەیەک کە پێش پێکهێنانی حیزب و لە کەتایی بوونی ئەو حیزبە نووسراوە ناوچە ئازادەکان و بەناوی نامەی شیرکۆوە ناسرابوو – سەرج بدە، دەڵێت، ئەگەر ئەمە نەکەین، لەناو دەچین. دەبێت بەرەو پێشەوە بچین. ئەمە ناتوانین بژین و دەبێت حیزب پێکبهێنین. سەعید

یەزدیان لە شارەو هاتبوو بۆ چاوپێکەوتن لەگەڵ موهتەدی، دەیزانی کێش و هەوا چییە. ئەوان گەیشتنە ئەو ئەنجامەی کە ئەمە حیزب پێکبهێنین و ئەم قسە ئیکانەمیستیانەی مانسوور حیکمەت کە دەڵێ هەندێک لە کرێکاران لەگەڵمان بۆن یان ئابووری کردییەکانی کرێکاران هەندێک جار لەگەڵمان بن، بڕبڕستێکی لە بڕدەم حیزبدا. لە بڕدەم ئەو باسەی ئابووری پراکتیکییەکان دانیشتمەوە. بۆ هیوایەی چینی کرێکار بگەیەنینە بخەینە دەستوری حیزب، و منیش پرسی کادرم هێنایە ئاراوە تا بتوانین ئەم حیزبە پێکبهێنین، بەڵام حیزب کەی هەموو ئەو کەسانە نییە کە لەم شاخانەدا دەژین. با بڵێین ئەم حیزبە کەمێک کادرن کە پلانی کارکردنی کەمانیستیان هەیە و دەیانەوێت جێبەجێی بکەن. مشتومڕێکە لەوەوە دەستی پێکرد. کە حیزبی کەمانیستی ئێران چۆنێکە کە لە کۆشوهەوای زریاناویدا دەینە ژێریەوە یان پلانێکە بۆ کاری سیاسی. لەو ڕێکخراوانەدا هەموو جۆرە مرۆڤێک هەبوون. ڕەوتێک هەبوو کە دەیگوت نابێت حزبی کەمانیست دروست بکرێت.

با ئەزموونەکتان بۆ باس بکەین. لە سەیمین کۆنگرەی کەمەسە میوان بوون. عزالدین حوسێنی و جەلال تاڵەبانی و من. نزیکی قسەکردنیان بۆ هەریەکەکمان دا. عەبدوڵا موهتەدیش قسەی کرد. چووم بۆ پەسەندکردنی بڕنامەی حیزبی کەمانیستی ئێران. ئەمە ڕەشنووسەکەمان نووسی. من چووبووم هەوڵ بدەم تا کەمەڵە لەگەڵ یەکێتی کەمانیستەکاندا حیزب لەسەر ئەم هەڵە پێکبهێنن. بڕگریم لە پێکهێنانی حیزب کرد. عەبدوڵا موهتەدیش لەو کاتەدا ئەم کارەی کردووە. بەڵام دوو میوانەکەی تر چاویان ئەم پرسەیەی نەدەبینی. دوو میوانەکەی تر بۆ درێژایی ژیانیان بەم شێوەیە بوون. وتیان چی دەکەیت؟ ئەوەی کورد هەموو شتەکتان بگوڕەی ئیخلاس داناوە و دیار نییە ئەو فارسانە کێن؟ کەس نییە. باشە ئەگەر هەموو کەسێک هەموو بوونی سیاسی خۆی بەجێبهێڵێت و بۆ جانتایەکەوە بچێتە کوردستان، کەس لەوە نامێنێت. ئەگەر دوو ساڵ چاوەڕێی بکردایە، دەیبینی ئەوانەی کە کەس نین و بۆ کراسەکەوە هاتوونەتە کوردستان، هەموو ڕێکخراوکانیان لەگەڵ خۆیان بردووە و ڕەیشتوون. کەواتە دەبۆ کەسێک هەبووبێت. ڕەنگە مێژووی شتە ماددییە زیاترکان جیا بێت لە بیست کەس یان زیاتر لە چادرێکدا. بە هەر حاڵ ئەم ئارگیومێنتە کە ئەمانە کەس نین، بۆچی ئەمە دەکەن، سەربەخۆیی خێت لەدەست دەدەیت و ئەمە ناکەیت، قسەی عز الدین حوسێنی و جەلال تاڵەبانی لەو کاتەوە و پێش و دوای ئەوە بوو. بزووتنەوەی تەبەکارانی کەمەڵە، ئەوانەی کە گیراون و لەسەروی ئەمانەوە مەعروف کیلانە بوو، دەیانگوت نابێت ئەو

حیزبێ پێکبهێنرێت. هەڵی حزبی دروست مەکەن، حیزب خیانەت لەخەڵکی کورد و خیانەتکە لە کومەڵە کە بەقەد سپای پاسداران کەن. هەندێ عەز الدین حوسێنی کەن، بەقەد جەلال تاڵەبانی کەن. وە هەموویان قسەیان دەکرد. ئەمڕۆ دوای بیست ساڵ و نیو، دوو میوان و خانەخوێیەک پێکەوە هاتبوون، ئەوان لە یەک لا وەستاون و تەنها ئەمە بەرگری لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران دەکەین. بەگومان دواتر دەگەڕێمەوە بۆ هەولێر کە مەڵبەندی کۆمۆنیستی ئێران بێت ئەزموونێک کە ئەمە بەرگریمان لە دروستبوونی کردووە. ئەمە بەرگریمان لە هاوسنایەتییەکی کرد. عەبدوڵا موهتەدی خێی ئەمڕۆ چووە سەر پێگەی عزەدین حوسێنی و جەلال تاڵەبانی و مەعروف کیلانێ و دەڵێت نەدبوو ئەو حزبێ دروست بکرایە. من لێرەدا مەبەستم لایەنی تەبەکاری مەعروف کیلانێ نیە. مەبەستم لەهاوستەکەی ئەوە. گرنگ نیە ئەمەی وتووە یان لەبەر ئەوەی ئەمەی وتووە بیاری هاوکاریکردنی داوە. بەهەر هەرچەنێک بێت ئەم هەڵە لەدەرەوەی ئەمە و لە شاردا بوونی هەبووە. لە لادەدا لەسەر دیواردیانووسی مەنسوور بەڵایە. یەکێکی سەربازی نزیک وەک زۆرێ دەگوترا لە کۆمەڵدا هەیە کە هەرگیز پێکهێنانی ئەو حیزبیان قبوڵ نەدەکرد. ئەمە دەمانگوت ژن دەبێت سەرپشکەی لابەبات، دەیانگوت هەندێ پشمەرگەی ئەم یەکێیە قبوڵی ناکەن. ئەگەر لە هەر پشمەرگەیەک بپرسیت ئازیت ئەڵێ بەڵام یەکێیەکی بەناو هەبوو کە بەدەوری خێدا دەسوڕایەوە، حیزبی قبوڵ نەدەکرد، یەکسانی ژن و پیاوی قبوڵ نەدەکرد، چەکدارکردنی ژنی قبوڵ نەدەکرد، بانگەشەی دژ بە ئایین قبوڵ نەدەکرد، ئارگومێنتەکەی مارکسی قبوڵ نەدەکرد. ئەمانە بوونیان هەبووە. دواتر بەگومان کۆمەڵە دەنگی بە پێکهێنانی ئەو حیزبێ دا. چەند کەسەکیش بە نەرەنی دەنگیان دا. ئەوان نەیانویستووە دروست بێت. لە ئەنجامدا ئەوەی دەیبینین هاوتەکە کە لە هاوکەی ناسیۆنالیزمی کوردییەوە دژی پێکهێنانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بوو. حیزبی دیموکرات یەکێک لەو هەزانە بوو کە نایدەویست ئەم حیزبێ دروست بێت. با چەند وشەیەک لەسەر ئەو سەردەمە بڵێین. لەو کاتەدا حیزبی دەموکرات لە شورای میللی مقاومەتدا بوو. بەرگریێکانی بوونی ئەو لە حیزبدا بە مەیلی ناسیۆنالیستی لێبیرمە. ئەوان دەیانگوت دەموکراتەکان لەگەڵ شورای نیشتمانی بەرگریدان هاتبوون، ئەمەش لەگەڵ حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانیدا هاشتووین.

کاتێک حیزب دروست بوو، عەبدوڵا موهتەدی، سکرتێری گشتیی حیزب، وتارێکی بە هەمووان پێشکەش کرد کە هیچ شتێکی گرنگ تووی نەداوە. دەبینیت من سکرتێری گشتی حیزبم، دەبینیت کۆمەڵە زۆربەی ئەندامانی

ئەو هەڵکشانەی پەکدەهێنێت. ئەو وەهامی هەڵشبینییەکی دەدایەوە. وەهامی هەرشەکی ناسیۆنالیستی دەدایەوە لە دەیدا کە هەستی بە متمانەیەکی زۆر نەدەکرد. پەی وا نەبوو بەرگەی بگرێت. ناچار بوو بڕێت سەیرکە هیچ شتێک نەگەڕاوە. ئەم بزووتنەوەی ناسیۆنالیستییە لەو سەردەمدا بوونی هەبووە و لەگەڵ پەکهەنانی حیزبدا پەیوەندی بە حیزبەوە کردووە. یەک دوو کەسیان هەیشتن و بوون بە هەبەری حیزبی دەموکرات. ئەگەر عەبدوڵا موهتەدی لەو کاتەدا ئەم کارەی بکردایە، یەکەمین هەبەری حیزبی دەموکرات بوو. یەکێک لە هەڵە تەبلیغییەکانی حیزبی دەموکرات لەدژی حیزبی کۆمۆنیست و کۆمەڵە بڵاوکراوت ئەم هەڵە بوو. هەموو حیزب و گروپەکانی چەپ لە ئێران دەیانگوت نابێت ئەم حیزبە دروست ببێت، لاوازە، دروستکراوە و هتد. وەک وتەم هەندێک کەس دەیانویست حیزب هەڵکخستنەکانی خەیان بهەڵەتێنن. ئەگەر ئاهەنگمان نەبوایە، ئەوا بڕوانامەی هەرشی سوپا و ئەوەی پەیی دەوترێت "زۆر زۆری تەبەکارەکان"دا زیانیان بڕدەکەوت. ئەوان پەیان وابوو ئەمە لەگەڵ حزبدا دەبینە خاوەنی سڕەکی گەورەتر ، کە دەتوانێت بە هەڵحیەت و متمانە بەخەبوونەوە تەیدابمێنێتەوە و چالاکی بکات. ئەوان حیزبیان بە کاری هەڵکخستن دەویست. هەڵکخستنەکەی لەسەر بنەمای نەبوونی ستراتیژی چینایەتی دامەزراوە. لە دەیی ئاهەنگەکاندا ئارام دەگرێت تا گەڵانکاریەکانی دواتر چاوەڕێی پەڕسەندنی داهاتوو دەکات بە ئەوەی لەم کەگایە دەریبهێنێت. هەڵکخستنەکە ئەوە بوو: با بڕەنگاری ببینەوە، هەز لەدەست نەدەین، پارە لەدەست نەدەین، ناوچە لەدەست نەدەین، هووخسار لەدەست نەدەین، باهەبین، ئەوانی تریش هەن. ئاخر کەماری ئیسلامی ئەبەدی نییە. ئەمە دەمێنینەوە تا کرانەوەیەک دروست دەبێت. و لە کەتایدا هەڵەک هاتە ئاراوە کە کۆمۆنیزمی بە چالاکیی کۆمۆنیستی دەویست. حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری درێژکراوەی ئەم هەڵەیە. کتێبێکی زۆر باش لە بارە ی ئە م بابە تە کتێبێکە بە ناوی "سە بارە ت بە چالاکیی حیزب لە کوردستان – بە ڵگە نامە کانی باسە نوخەیییە کانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران" کە لە لایە ن ناوە ندی کۆمۆنیزمی کرێکارە وە چاپکراوە ، کە سەر بە هە مان قۆناغە . دۆنیابە هەوڵی خوێندنەوەی بدە. ئەو هەموو پرسەکە ڕوون دەکاتەوە کە من بە وردی وتم، مەیلی چی بووە، بیری لە چی دەکردەوە و بۆچی هاتێتە ئاڕا.

دوای پەکهەنانی حیزب و بەناو مانگی هەنگوینی، لەکترازانی ئەم مەیلانە دەستی پەکرد. ماوەیەک وەک حیزب بە گشتی قسەمان کرد. هەر گوتارەکم لە کۆنگرەدا پەشکەش دەکرد، دەمگوت "ئەمە بۆچوونی

ئەمەیە"، "حیزبی ئەم دەمەت"، "مەکتەبی سیاسی ئەمە دەمەت"، "بەباوەی ئەمە..."، "هەمەکەمان دەمەت..." و هتد لەسەر. ئەم دەخە تا باسکانی کەنگرەی دووهەمی حیزبی کەمەنیستی ئێران هەر وەک خەیەتی . ئە گەر بە وردی سە یر بکە یت ئە م جیاوازییە لە باسە کانی کەنگرە ی دووە می حیزبی کەمەنیستی ئێراندا دە بینیت. بەەام هەشتا، من وەک نوەنەری ەای گشتی "زەرینە" لەوە بەشداریم کرد. ئەگەر ئەمە وا نەبووایە. پەش ئەوەی بچینە کەنگرە، لە مەکتەبی سیاسی گوتم ئەم دەخە بە ئەمە ناپایدارە. شتەکم هەیە بیەم. حیزب بچێت کار لەسەر هەەکی تر بکات. من درێژدان بەو دەخەی ئەستا قبوە ناکەم و نەکردنی هیچ شتەک، و ئەو پاسیفیەت و نەبوونی هەەی کە هەمانە و تەنها سەیری ەەکخراوەکان دەکەین. وشەیەکم هەیە کە دواتر قسەکانمان بوونە ئەوەی ئەوە دەیبینن. وتیان باشە وەرە پەم بەە. بەەام بە نەریتی ئەو سەردەمە هەموومان هاوەە بووین و ئەم قسانەم بە ناوی قسەی هەموانەوە گوتم. بەگومان هەمووان خەکارانە قبوەیان کرد و هەمووان بوون بە کەمەنیستەکی کرێکاری. بەەام لە واقیعدا ئەم کەلەنانە دەست دەکەن بە کرانەوە.
ئاراستەیەکی بنچینەیی پرسەکە بریتییە لە ئاراستەکردن بەرەو چینی کرێکار و کەمەنیزم. کەمەنیزم و چینی کرێکار ئەو کەەانەن کە هەەی ئەمەیان جیاکردەوە. ئەمە دەمانگوت: "دەمانەەت کاری کەمەنیستی بکەین"، "دەمانەەت لەگەە چینی کرێکار کار بکەین"، "کرێکاران لە شارن"، "بەیە بزووتنەوەکەمان بزووتنەوەیەکی شارستانییە" و هتد. و ئەمەش دژایەتی بوو لەگەە بەچوونە زاەکاندا. بە نموونە لەگەە تەەوانینەکانی شەوازی کارکردنی کەمەەدا دەکەووتەدژایەتیەوە. لەگەە شەوازی بیرکردنەوەی هەەوەشێنەرەوە و شکستخوازانەیە کدا کە دەیانگوت قەناغەکە قەناغی پوکانەوەیە و دەبەبیرکیتر بیربکەینەوە. کەوتنە ناکەکی وردە وردە زیاتر دەبەت، قووە دەبەتەوە و دەگەەت بە ناکەکییەکی گەورە لە حیزبی کەمەنیستی ئێراندا. تەنانەت پەش قەیرانی سەقیەت و پەش داەمانی بلەکی ەەژهەەاتیش. بەهەی ئەم مشتومڕە ناوخەییەوە حیزبی کەمەنیستی ئێران تووشی گرژییەکی ناوخەیی دەبەت و ئەم سە هەەی تەدا دەبینین. هەەی ناسیونالیستی کورد تا کەتایی کە عەبدوەا موهتەدی گروپەکەی پەکدەهێنەت بە کردەوە بەدەنگ. واتا تا دامەزراندنی ەەکخراوی زەحمەتکەشان ، هەەی ناسیونالیستی کوردی، جگە لەو ماوە کورتەی کە جەلال تاەەبانی و جەرج بوش سولەیمانییان داگیرکرد، بەدەنگ و گوە دەگرێت و هیچ ناەێت. ئیستفزاز دەکات، درە دەکات، لەپشتەوە چەقە دەوشێنەت، تیرەر کەسایەتی دەکات، بەیتی نائومێدی دەەێت. بەەام نایە بە هیچ شوێنەک بە ئەوەی بەچوونی خەی دەربەەێت. ناکرێ بگوترێ

فیدرالیزم، ئۆتۆنۆمی، مردن بۆ کۆمۆنیزمی کرێکاری و حیزب دروست نەکرابا. ئەوەی ئێستا ڕووی داوە دیکتاتۆری بۆرژوازیە. هەرگیز نەهاتبوون ئەم بڕیارە بدەن. بەڵام ئەم دەمانزانی ئەم هەڵەی ئەوانە. ئێستا لەگەڵ ئەو هێرشانەی دوای ئەم ڕووداوە ڕوویان دا، ئەگەر کەسێک، حیزبێکی کرێکاری، حیزبێکی تووده، لیبراڵێک، حیزبێکی خوردادی، یەکێک لە ڕووناکبیرانی زەحمەتکیشانیکان، یەکێک لە کۆمەڵەیەکان، دابنیشت و خەریکی بکاتە قازی دەڵێت کە باسکەی ئەوان مەیلەکان ڕاست بوون. نەک تەنها ڕاست بوو، زۆر ڕاست بوو. ئەوەندە کە بزانین هەریەک لەو ڕووتانە ڕووناکبیرانی خەیان دیاری کردووە. جیا بوونەوە و دابینین چی لە دەرچووە. ئەم هەڵەی حەجاریانمان هەیە کە لەم دواییانەدا لەمان جیابوونەوە. ئەو پەی وایە کە کۆماری ئیسلامی خەریکە دەگەڕێت بۆ حکومەتێکی بۆرژوازی تەقلیدی و ئەوەی لە ئێراندا دەگوزەرێت، قەیران نییە، نە شڵەژانی ڕووداوات، نە کۆسپی دەیەوێت ڕووخاندنیش ڕوبدات. ئەمەش گۆڕینی حکومەتە بۆ حکومەتی چینی دەسەڵاتدار. حەجاریانیەکان لە ناوەوە ئەم دەڵێن، لە دەرەوە دەیڵێن. جگە لەمانەش کەسانێکمان هەیە کە بۆ دوای ئۆتۆنۆمی و فیدرالیزمدا ڕێشتوون و کۆمۆنیزم بۆ خراپ و چەواشەکار ناودەبەن. ئەم ئەوانەی دانیشتوون و سەریان کردوە بۆ ژێر بڕوە و دەمانەوێت ئەو ڕووکخراوانە سەیری ئەو زەڵیلە کە لەی ماوەتەوە نەکەن. وە ئەو کەسانەمان هەیە کە چوون و هەڵەی کۆمۆنیزمی کرێکاری خەیان کردۆتە ڕووکخراوێکی سەربەخۆ و خەریکی کاری خەیانن. ئەگەر کەسێک دادپەروەر بێت، تەزەک ڕێزی بۆ ڕاستییەکان هەبێت، کەمێک ڕێزی بۆ زانست هەبێت و ئەگەر بڕاستی ڕاستگۆیی خۆی بهێنێتە ئەم باسە، ئەوا تێدەگات کە ئەم مەیلانە ڕاستەقینە بوون. عەبدوڵا موهتەدی دان بەوەدا دانێت کە بەم شێوەیە بوو. دەڵێت سێ مەیلی هەبووە، من لە سێیەمەوە بازم دا بۆ یەکەم! لە دووەمدا ماوەیەکم بەسەر برد، بینیم کە هیچ سوودێکی نییە، بۆیە چوومە سەر یەکەمیان. عومەر ئیلخانیزادە پێشتر لە نێوان یەکەم و دووەمدا سەفەری دەکرد، ئێستا ڕێشتووە و لە یەکەمدا ماوەتەوە. محەممەد شافیعی پەی وابوو لە ڕووتی سێیەمدایە، ئێستا لە یەکەمدایە، فاروق بابامیریش هەروا. ڕەنگە پێویست بێت سەرمان بخەینە خوارەوە چونکە ڕووتی سێیەم هێزی زیاتری پێبەخشیون لە ڕووتی دووەم! ئەمانە واقیعی مەیل و دابڕانەکانن کە سەریان هەڵدا. تەنانەت پێش ڕووخانی سڤێت و قەیرانی بلۆکی ڕۆژهەڵات، ئەم دابڕانە قووڵتر بووەوە. نازانم تا چەند بەدواداچوونت بۆ مشتومڕەکانی ئەو قەناغە کردووە، بەڵام لە کۆنگرەی ٣، لە پلینۆمی ١٣، لە پلینۆمی ١٤، پلینۆمی پازدە و لە پلینۆمی ١٦دا دەتوانرا ئەم ببینیت. و پاشان لە ڕووداوەکانی شۆڕ

کەنداو و قەیرانەکانی کوردستانی عێراق. بە ڕوونی دەتتوانی ئەم ڕووتانە ببینیت. کەبوونە هەی ئەوەی، بە نموونە لە دوای کۆنگرەی سێیەم، خەم بە پەستی مەکتەبی سیاسی کاندید نەکەم. وتم کە من بەشوێن بیرکەکانی خەم دەدەم. کۆنگرەی سێیەم حزبی کۆنگرەیی بوو کە لە پەگەی هەی ٢ و بە هاوکاری هەی ١، هاواریان دەکرد کە ئەمە شەشگەی و بزووتنەوەی ناوخەیی دەهێنین. لە کۆنگرەی سێیەمیشدا هەمان خەتی هەبوو کە ئەمە دەیگرێت. دوای شەش حەوت مانگ دیسان باسی کەمەنیزمی کرێکاری لەدەرەوەی کۆمیتەی ناوەندی و لەدەرەوەی هەبژاردن و دەرەوەی کۆنگرە لاپەکەی هەدایەوە. دوای ساەک و دوای پلینەمی ١٦، ئابڕاایەتی کەمەە لە دەستی چەپدایە. هەی چەپ دەەت ئەمە سیاسەتی ڕاستە و سیاسەتی هەەکانی 1 و 2 هەەیە و لایەنگری کۆنگرەی شەش کەمەەیە کە بەیارنامەکانی هەی چەپی پەسەند کردووە.

٢- هەکارە سیاسیی و کەمەایەتییەکان:

کەتایی هاتنی شەەی ئێران و عێراق، شەەی کەنداو، داەمانی یەکەتی سۆڤیەت، چارەنووسی ناسیۆنالیزم لە چوارچێوەی هەرەم لە سنووری دابەشبوونە ناوچەییەکان، کەشەی "دیپلۆماسی" لەگەە حکومەتی عێراق، بەدەسەاتگەیشتنی حزبە ناسیۆنالیستەکان لە کوردستانی عێراق...

دەمەوەت چەند شتەک لەبارەی ماوەی نەوان کۆنگرەی شەشەمی کەمەە و کۆنگرەی سێیەمی حیزب واتە لە ساەی ١٩٨٦ تا ١٩٨٧ بەەم. لەم نەوەندەدا شتگەلێکی سەرنجاکێش ڕوویدا. کۆنگرەی شەش کەمەە کۆنگرەیەک بوو کە تیایدا کەمەە هەشتە سەرهەی چەپ. بەگەنامەکانی ئەو کۆنگرەیەم نووسی. ستراتیژی حیزب لە کوردستان، تێبینیەکانم لەسەر چالاکیی سەربازیی حیزب لە کوردستان، ئاگربەستی تاکلایەنە لەگەە حیزبی دەموکرات. ئەمانە هەەکانی من بوون. چوومە ژوورەوە و ئەمانەم بەرزکردەوە. خەشبەختانە ئیبراهیم عەلیزادە لەسەر ئەم خەتە بوو. عەبدوەا موهتەدی دژایەتی ئەم باسانە دەکات، خەی بەدوورگرت، لەو کاتەدا ئامادەنەبوون بە مانای دژایەتی دەهات، هەروەها چەند کەسێکی دیکەی ناو کۆمیتەی ناوەندی. ئەم کەسانە هەر لە شیکردنەوەی ئەموە بە حیزبی دەموکرات تا ئاگربەستی تاکلایەنە ئەم باسانەیان قبوە نەکرد.

کۆنگرەی شەشەم باسی ئەم هەەی کرد. بگومان لەو نەوەندەدا ئەردوگاکان بەردومان کران و نەمتوانی بەشداری ئەو کۆنگرەیە بکەم. پەسەندکردنی هەی چەپ لە کۆنگرە پەسەند دەکرێت. لە سەردەمی کۆنگرەی شەشەمی کەمەە کە بە ڕواەت هەی چەپیان لە کەمەە دامەزراند، تا کۆنگرەی سێیەمی حیزب کە بە کردەیی چەپەکانیان

سەرەوەی حیزبیدا پێشکەش دەکەن، چی ڕوویدا؟ ئەوەی ڕوویدا کۆتایی شەڕی ئێران و عێراق بوو و هێزەکان ئەو لێدانە کوشندەی سەربازیانەی کە لەماندرا. وە ئەو کێشوهەوایە کە زاڵ بوو کێشوهەوای نائومێدی بوو. ئەو کێش و هەوایەی کە قوربانیمان لێ وەردەگرن، ئەو کێشوهەوایە کە ئێمە لێناو دەچین، ئەو کێشوهەوایە کە "ئێستا باسکە لەسەرحیەتە" و ڕەحیەت دەبێت بەرز بکرێتەوە. کاتێک شەڕی کۆتایی هات، لە پلینۆمی کۆمیتەی ناوەندی حیزبدا بڕیارکمان پەسەند کرد کە وابەستەییمان بە عێراق کەم بکەینەوە. هەوە بەین چ لە ناوەوە و چ لە دەرەوە لەسەر پێی خۆمان بوەستین. هەڵێک کە خەریکی ئیدارەی ڕزگاری بوو و هێزەکانی نیشتمانی عێراقی بە تاکە ڕێگای ڕزگاری و مانەوە زانی. دنەدانێک کە ئێم هەڵە لەسەر ئەوەی کە "ئەوانەدیانەوێت پێیوەندی عێراق لەگەڵ کومەڵە تێکبدەن" دەستپێکردبوو، دیار بوو. لە نێوان کۆنگرەی ٦ی کەمەڵە و کۆنگرەی ٣ی حیزبدا، کێش و هەوا گۆڕا، چونکە ڕێکخراوەکان لەژێر مەنگەنەی فیزیکی، دارایی، ماددی، ئایندە و هتد بوون. چوون بە ئەوەی بزانن سەرچاوەی ڕەحیە چییە بە ئەوانەی بڕیارە لە شاخ و گردەکاندا بەبە ئاسایی و بە تفەنگێک و بە ئازاری پشتەوە چاوەڕێ بکەن بزانن چیە؟ کەمێنیزم ناتوانێت هیچ ڕەیەتێک بە کەسێکی لەو جۆرە بدات. ئەگەر بڕیارە لەسەر لوتکەی شاخێک دابنیشیت و دەخەش بیت کە بەم زووانە دەگەڕێتەوە شار، پێویستە بچیت و نەریتی سیاسی ئەوانی تر بکاربهێنیت. وە ئێم کارەیان کرد. لە ماوەی شەش حەوت مانگدا، وەها ناسیۆنالیزم و تەشکیلاتی پەرستنی و دەمارگیری کومەڵە و بژی ناوەوە(داخل) بەرز بووەوە کە کاتێک ئەو کەسانەت لە کۆنگرەی سێهەمی حیزبدا بینی، ئیتر نەتدەناسیەوە. تەنانەت وەڵامی سڵاویشتیان نەدایەوە. دادگاییان کردبوویت و حوکمیان دابووایت و جێبەجێیان کردبوو و هاتبوونە کۆنگرە. لە کۆنگرەی سێهەمدا هەڵەکەمان شکستی هێنا. ئەگەر بەگژنامەکانی کۆنگرە بخوێنیتەوە بەت دەردەکەوێت کە ئێمە گوتمان ئێم شتانە هیچ سودێکیان نیە، پەداگرتن لە زینەکە نیە. ئەو کۆنگرەیە شکستی کۆنگرەی چەپەکان بوو و دوای ئەو ماوەیە ئێمە چیتر وەک کۆمیتەی ناوەندی بەدواداچوونمان بە گفتوگۆکەمان نەکرد.ئیتر ئێمە وەک خۆمان قسەمان دکرد. وە باقی چیرۆکەکش دەزانیت.

قەیرانی کۆنداو و ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت ڕووداوی گرنگ بوون. هەر لەبەر ئەمەش دەبێین کەسەکان گرنگ نیین. تە پرسێکی وەک دامانی بلۆکی ڕۆژهەڵات دەخێتە بەردەم ڕێکخراوەک لە یەنان، ئەوان لێکجیادبنەوە. ماوتسیتەنگ لەسەر پارە لەگەڵ ستالین کێشیان

هەبوو، دوو باڵی گرنگ لە کۆمۆنیزمی نوێدا دروست دەبێت، تابگات بەوەی کە بڵاکی پێوەندیدار کۆتایی بێت. یەگانیست و تاچەریستەکان هەموو شتەکیان داگیر کرد و تاڵانیان کرد. ئاشکرایە کە حیزبێکی کۆمۆنیستی لەم بەشەی جیهاندا کاریگەری لەسەر دەبێت. ئەگەر بچن باسکانی ئەم قۆناغە بخوێنەوە، تەدەگەن کە هەموو باسکەمان ئەوەیە کە ناتوانین بەم ئاوێتە هاوپەیمانییەی هەزە کۆمۆنیستی و سیاسییە جیاوازەکان بچینە سەر ئەم تالوکێیە. دەبێت بیربکەیتەوە. پێویستە لە بەردەم داهاتی بڵاکی ڕۆژهەڵات و شەڕی ئەمریکا لەگەڵ عێراق، لە دۆخێکدا کە هەناسەدان قورس بوو، بوەستین و قسە بکەین. ئەمە ناتوانین لەگەڵ کۆمۆنیزمێک کە سەدا بچینە چارنووسێکی وا کە ئێستا دەزانن ئێتنۆمی، فیدراڵیزم، مردن بە کۆمۆنیزم و ئەمەی "کوردی ڕاستگۆین" پایە ئایدۆلۆژییەکانی پێکدەهێنین. تەنانەت پێش ئەوەی ئەمە بڵێین و پێش ئەوەی ببێتە پرسێکی جددیش شەوکەشیان لە دژی ئەمە بڕپاکرد. ئەمە شکستمان پێهێنا. بە جاری دووەم کە دەستیان بە پشتوی نانەوە کرد، بەیارماندا حیزب بەجێبهێڵین. ئەمە جارێکیان خەتی ناسیۆنالیستیمان لە ڕێکخراوەکانی کوردستاندا تێکشکاندو پاشکشەمان پێکرد و ڕێکخراوەکانمان لە دەستی دەرهێنا. کاتێک جەلال تاڵەبانی بە جاری دووەم ئاڵای ناسیۆنالیزمی لە سلێمانی هەڵکرد و دەرکەوت کە بەهەشت لەبەردەم ناسیۆنالیزمی کورددا کراوەتەوە و مارکسیزمیش لەسەر شانەی جیهانیدا لە دۆخێکی خراپدایە، دیمانەکە وەرچرخا بە ئەوەی کە لەبنەڕەتدا بڕچی ئەبێت مارکسیست بیت ؟ لینین هەرچی گوت و گوتوویەتی، بڕی واقیعی شیرین عەینی و… و بەم ئاسایە ڕەیشتن. لەڕدا، ئیتر هەڵە بوو حزبی کۆمۆنیستی بهێنیتەوە و خۆ فریودان بوو. بەیارماندا لە حزبی کۆمۆنیست دەربچین.

ڕوخانی ڕۆژهەڵات مارکسیزمی لەبەرچاو خست. ڕۆژهەڵات مارکسی نەبوو، بەڵام ڕووخانی ڕۆژهەڵات مارکسیستی لەبەرچای هەمووان خست. هەکاری ئەوەی کە هەندێک کەس لە کوردستان گوێیان لە قسەی کەسانێک کە وادیارە لە تارانەوە بە یەک کراسەوە هاتوونەتە کوردستان، لەبەر ئەوە بوو کە پێیان وابوو کۆمۆنیستن. کۆمۆنیست هەشتا ساڵ و خەباتێکی هەبوو. کاتێک کۆمۆنیست هیچ جۆرێکی نەبوو، بە ئاسانی لە دژی مۆنسوور حیکمەت کە تادوێنێ پێی لە لە ئەتەمبڵەکە نەختوەتە دەرەوە لەدەوری کۆبوونەتەوە، قسەی ناشیرین و سوکایەتی کردوە. ئەمەش بە ئاسانی دەکرا ئەنجام بدرێت. ئەگەر باسی کۆمۆنیزملە گۆڕێدا نەبێت، ئەم کەسە و ئەوانەی خۆیان بە کۆمۆنیزمەوە دەبەستنەوە چ بەهایەکیان هەیە؟ ئەوان دەستیان بە کودەتایەکی خزان کرد، کە ئێستا ڕابەرکانیان لەم ڕێکخراوی زەحمەتکێشانەدا

دەبینین، ئەو کودەتای خزانە کە لەسەر پرسی جەلال تالەبانی و دەسیسەی سولەیمانی دەستیان پێکرد، ئەو باوەڕەی لای ئەمە دروست کرد کە دەبێ بچین. لە گەڵ خەمدا کەوتمە بیرکردنەوەی ئەوەی کە ئیتر ئەمە ئەم پرسەی دووەمە لەدەست دەدەین. ئەمە لە قۆناغی یەکەمدا سەرکەوتنمان بەدەستهێنا چونکە یاساکانی یاریەکە زانرا. حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بۆ ئەمە پارێزگاری لێناکرێت، بۆیە دەبێت کودەتاچیەکە بگەڕێتەوە دواوە. بەڵام کۆماری ئیسلامانی نەک هەر بۆ ئەمە پارێزگاری لە بکرێت، بەڵکو بۆ ئەمەش پەرەچێت ناچاربن بەسەر تەرمەکانی ئەمەدا تێپەڕن و پەرەچێت ئەمجارەش ببێت. هەرشی یەکەم هەرشیتەشکیلات چیەکان بوو، بەڵام هەرشی دووەم هەرشی ئەوان نەبوو، هەرشی هەڵی یەکەم بوو، واتە ناسیونالیستەکان. ئەگەر سەیری نووسینەکانی عەبدوڵڵا موهتەدی بکەیت لەو ماوەیەدا، دەتوانی گواستنەوە لە ئەردوگایەکەوە بۆ ئەردوگاکەی تر ببینیت و کارەکانیان ئەمە لە دەسەزی بۆ هەڵکەیان زیاتر نییە. لە ئێنجامدا لە قەیرانی دووەمدا، کاتێک شاوشیسکیان گرت و لە یەک ڕۆژدا کوشتیان، لەبارودۆخێکدا کە ئەگەر بتووتایە کۆمۆنیستم خاوەن خانووەکە کڕی خانووەکەی هەڵوەشاندەوە ، لەو بارودۆخەداکاتێک کۆناسیونالیستەکان هەڕشیان کردە سەر ئەمە، هەرچەندە لەگەڵ ئەوەی لەڕێکخراودا هەرگیز ژمارەیەکی زۆر نەبوون ، هەرچەندە هەموو پایە ڕێکخراوەییەکان لە دەستی ئەمەدا بوو، هەرچەندە هەموو ناسنامە و مۆر و واژەی ڕێکخراوەکان ئەمە بووین، بەڵام هەموو شتێکمان بۆجێهێشت و ڕۆیشتین. ڕوونی دەکەمەوە کە بۆچی لە ژێر ڕۆشنایی ئەوەی ئەمە ڕوودەدات، کارێکی یەکجار دروست بوو. هەرچۆنێک بێت، ویستم بڵێم حیزبی کۆمۆنیستی ئێران لە پێناسەیەکی ماددی مێژوویيدا و بە هەی بارودۆخی سیاسی و بە هەی جیاوازی چینایەتی و بزووتنەوەکانی تیایدا دابەش بوو. من تا ئێستا بەیار نەبوو گوێ لە وتارەکەی کاک ئیلخانی زادە بگرم. ئەگەر یەکێتی سۆفیەت نەڕووخابا و جۆرج بوش سولەیمانی نەدایە دەست جەلال تالەبانی، نەماندەتوانی بەدیار قسەوباسی کەسێکەوە دابنیشین کە فیدرالیزمی دەوێت. کێشەکەی لەگەڵ ئەمە لەسەر خودی پرسی فیدرالیزم دەستی پێکرد. لەسەر پرسی دیموکراسی لەگەڵ ئەمە دەستی کرد بە مشتومە. شێوەکەی لە مەسەلەی مافی دیاریکردنی چارەنووسی لە ئەمەوە دەستی پێکرد. لە کاتی باسی ژندا شەی لەگەڵ ئەمە دەکرد. لە شەشی فەرهەنگی لە ئێران و لە مشتومەی حەجاریيەکان لەگەڵ ئەمە خەباتی دەکرد. و بەم شێوەیە ڕووبەدا. لە هەر یەکێک لەو قۆناغانەدا هەندێک کەس لە ئەمە جیابوونەوە. لە ئێنجامدا ئەم پرسەیە بە هەکاری سیاسی چارەنەنگر بوو. ئەم کەسانەی بەشداری ئەو پرسەیان کرد، تەنانەت ئەوانەی

کە هیچ ڕێزێکم بۆ بۆچوونەکانیان نییە، سەرەک لە چەپی دوور بەرزتر بوون. هیچ کامیان مرۆڤی خۆبەزلزان و بچووک نەبوون. هەموویان کاری گەورەیان کردبوو و جیابوونەوەیان بەهەی فەکردنی کەسێکەوە نەبوو. وا نەبوو. ئەوان مرۆڤی گەورە بوون، بەشداری پڕسیەکی گەورەیان کرد و بۆ هەی دەرئەنجامی ئەو پرسیەوە لەیەکتر جیابوونەوە. ئەم کەسانە سەر چوار ڕێکخراوی جیاوازیان دروست کرد و ئەگەر ئەمڕۆ ئاروەند ئۆبراهامیان بیەوێت جیاوازییەکانیان ڕوون بکاتەوە، ئەوا دەتوانێت لە یەک لاپەڕەدا ئەوە بکات. ئەمڕۆ ئەگەر کەسێک بیەوێت ئەم پرسیە شی بکاتەوە، ئەوا بە شێوەیەکی سیاسی ئەو کارە دەکات. چەپ، ڕاست، ناوەند، ناسیۆنالیزمی کوردی و هتد نیشان دەدات. ئەمانە ئەو هێمانەن کە مانایان هەبوو، جیاکرانەوە. نەک لەبەر ئەوەی کورد و فارسن و بەم شێوەیش ڕاستگۆ و ناپاکن، نەک لەبەر ئەوەی هەندێک کەس زوو ڕەیشتن، چەپ ڕەویان کرد، بە تۆنێکی خراپ قسەیان کرد، کتێبێکی بەگژنامەیان بڵاوکردەوە، هەڕەسوکەوتی باشیان نەکرد و هتد. چونکە بە ئەمە ئاسانە، ئەگەرحزبی بەڵشەفیکیش ڕووبەڕووی ڕووداوێکی جیهانیی وەها ببوایە، ئەوان دەبوونە هێشتا و پێنج مەزهەب. هەمووان بوون بە دەکراچ جارە ڤاکسینکمان پێ بدرێت تا لە بەرامبەر سەرهەڵدانی دووی خەرداد، کۆتایی هاتنی شەڕی ئێران و عێراق، داگیرکردنی کوردستان لە لایەن هێزەکانی کەماری ئیسلامی، ڕووخانی بلۆکی ڕۆژهەڵات، ئۆشەڵەی ئەمریکا و عێراق، سەرهەڵدانی ناسیۆنالیزمی کورد لە کوردستانی عێراق، و ئایا هێشتا پێکەوە وێنە بگرین؟ ئەمەش پراکتیکی نەبوو. ڕەوتی جیاواز هەبوو. بەگژش ئەوەیە ئێستا چوار حزب لەی دەرچوون کە جیاوای زۆرەوە بە ئاسمان لەگەڵ یەکتر هەیە.

٣- زەمینە بابەتییەکانی دامەزراندنی ڕێکخراوی زەحمەتکێشان:

لاوازی ڕابەرایەتیی ناسیۆنالیزمی کورد، دووی خورداد، بەباکی ڕابەرایەتیی کەمڕۆ

دروست بوونی ڕێکخراوی زەحمەتکێسان شتێکە کە ئەگەر ناسیۆنالیزم دەسەڵاتی هەبوایە، دەبوو بیست، پانزە، یان دە ساڵ لەمەوبەر بکرایە. بۆچی ناسیۆنالیزمی کوردی لەو ڕێکخراوەدا ناچار بوو بیست ساڵ چاوەڕێ بکات تا بگاتە ئەم ئاستە؟ ئەمە پرسیارێکە کە دەمەوێت کەمێک لەسەری بمێنمەوە، کە بە بۆچوونی من زیاتر لە هەموو شتێ کەاستی شێوازی مامەڵەکردنمان لەگەڵ ئەم پرسەدا نیشان دەدات.

لێکاتی جیا بوونەوەدا بەشێک لە هاوڕێیان پێیان گوتین ئەمە زەرینەی یەکلاکەرەوەین، بۆچی لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران دەڕۆین؟ بۆچی ناوونیشان و ڕادیۆ و چێک و پارە و هەموو شتێک بە ئەوان

جەھەتین و دژایەتین؟ بۆچی ئەم کارە دەکەین؟ بابەتی من ئەوە بوو کە ئەم مشتومڕەکە کە نابەت لەم دۆخەی ئێستادا بچینە ناوەوە. گوتم بۆ بۆچوونی من لە ئێستادا کۆمۆنیست کوژیین، ناسیۆنالیزم دژسەباتی لە کوردستانی عێراقدا وەرگرتووە، پارە و چەکی هەیە، سەدەم دژە کۆمۆنیزمە، ئەوا ئایا بۆیارە لە پێگەیەکی دژستووریینەوە بۆرامبەر ئەم شەپۆلە بوەستین و بین لێپرسینەوە؟ ئێگەر ئەمە لەو سەردەمدا هەوڵی یەکلاکردنەوەی (ڕاست)مان لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانەدا بدایە، ئەوانیش هەمان ئەو کارەیان دەکرد کە ئەمڕۆ عەبدوڵا موهتەدی کردی. کەسانێک کەدبەوونەوە و دەیانگوت پێکهێنانی حیزب لە سەرەتاوە هەڵە بووە، فارسەکان خیانەتیان لێکردین، ئەمە هەموو شتێکمان بە دژسزیەوە جەهەشت، ئەوان هەوڵی دژسەباتی خەیان دەدەن و لەبری ئەوەی لێگەڵ دوانزە کەسدا بچنە دەرەوە، چوونە دەرەوە لێگەڵ سێ سەد کەسەوە دەرچوون. ڕێکخراوێکیان دروست کرد و خەیان ناویان ناوە کۆمەڵەی زەحمەتکەشان. دە یان دوانزە ساڵ لەمەوبەر هەمان کاریان دەکرد و ئێگەر ئەم کارەیان بکردایە بە ئەمە خەسارێکی گەورە بوو. جەمان هەشتن تا لێگەڵ ئەو دیاردەیەدا بڕۆن کە بەیان بۆجەهەشتبووین. ئێگەر ئەمە هەستاینایە و هەڵەی ناسیونالیستی کوردمان پاک بکردایەتەوە، دە ساڵ لەمەوبەر ئەم بەرنامەیەی جێبەجێ دەکرد و ئەو کاتەش ئەو سەردەمە بوو کە ئینسانەکانیان لە جیهاندا لەسەر مارکسیست بوون دەدا لەشیش. ئەمڕۆ کە ئەم کارەیان کرد، حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری تانانەت لەو سەردەمە گەورەتر لە بەردەمیان وەستاوە. ئەمڕۆ کە ئەم کارەیان کرد، چیرێکی شکستی کۆمۆنیزم کۆتایی هاتووە و لانیکەم لە چوارچێوەی ئێراندا چیرێکەکە چیرێکی هەرشی کۆمۆنیزمە. ئێستا کە ئەم کارەیان کردووە، هیچ شانسێک نییە. ئێگەر لەو کاتەدا ئەم کارەیان بکردایە، هەموو ناسیۆنالیستەکانی لە کونەکانیان دەردەهێنا. دەهاتنەوە و هەرکەسێک کە سەر توشووی کەوتبوو کەیان دەکردەوە و دەیانبرد. بۆیە دروست ئەوە بووکە ئەمە بڵێین و هەزی خەمان کەبکەینەوە و ئیزی تەکمە و بزوتنەوەی خەمان دروست بکەین. هەزێک کە ئەمڕۆ بۆتە دیاردەیەک و هەموو چەپی ئێرانیش نابەتە گۆشەیەکی بچووکی کادرەکانی. لە ڕووی گرنگی سیاسی و لە ڕووی بەی هەزەوە. لە ڕووی چالاکی و لە ڕووی قسە ڕوونیکەوەکە لێگەڵ خەڵکدا دەیکەن.

بۆچی ئەمڕۆ ڕەوتی ناسیۆنالیستی جیا دەبێتەوە؟ بۆای من عەبدوڵا موهتەدی و هاوڕێکانی دە ساڵ لەمەوبەر ئەم هەڵەیەیان هەبوو. هەکاری ئەوەی کە نەیانتوانی بە سادەیی بڕۆن ئەمە ئەم ڕەوتە پێکدەهێنین، شەوازی لە ادەبەدەر بەدواوە گەانەوەی جیابوونەوە

بوو. گوتمان ئەم ڕێکخراوە هی ئەویە، هەموو شتێک هی ئەویە و حزبەکەتان هی ئەویە، بڕوای ببن. بڕێنیان دا کە دەچن لەسەر هەڵی ئەمە بڕوای دەبن. ئەگەر سەیری بڕگەنامەکانی ئەو قۆناغە بکەیت، لە پلینەمی حزبدا سوێند دەخن و دڵسۆن پشتیان لە بناغەکانی بیری خەیان کردووە و ئەمەش دەچین کەمەنیزمی کرێکاری جێبەجێ بکەین. ئەمانە ئەمەیان لاواز کرد، بەڵام ئەمە خەریکی نەژەن کردنەوەی حیزب بووین و حزبی پێشانازی کەمەنیستی ئێران بەرەو پێشەوە دەبین. وتمان هەربژیت ئەگەر ئەم کارەبکەیت ئەمەش دەسزی ئەوە دەبین. عەبدوڵا موهتەدی لەو سەردەمەو هەوڵی داوە ئەدەبیاتی بەدیلی ئەو ڕێکخراوە دروست بکات. لە گۆڤارەکەیاندا دەستی کرد بە نووسین لەسەر ئەوەی کە کەمەنیزم چییە، دیموکراسی چییە، سۆڤیەت چییە و هتد. هەوڵیدا چیرۆکێک لەسەر بنەمای بیاخ کردنی وەنەکەمان بدەستبهێنێت. وەنەی لیژنەی سەرکایەتی کۆنگرەی دامەزرێنەری پیشان دا و وتی ئەمە عەبدوڵا موهتەدی و ئەمە ئیبراهیم عەلیزادە، و نازانین بۆچی کەنغەرێک لە ناوڵاستدا وەستاوە!! هەوڵیدا وەنەکانمان بیاخ بکات و لەبری ئەوە کەنغەرێک دروست بکات. شەش حەوت مانگ هەوڵیان دا، بەڵام نەیانتوانی ببینن. حیزبی کەمەنیستی ئێران دەمامک نییە. دیاردەیەکی ڕاستەقینەیە، بیرۆکەکان ڕاستەقینەن، کەمەنیزم ڕاستەقینەیە، مرۆڤەکان ڕاستەقینەن، بیردۆزەکانەوە، هەڵیان هەیە، مێژوویان هەیە، مێژووە ڕاستەقینە و یادەوەری مێژوویی مانای هەیە. ناتوانیت گۆڤارێک بە تیراژی ٧٠٠ دانە دەربکەیت و دواتر بە دوو بابەتی دیموکراسیەوە، ئەو پارچە دەستی یەکەم یان ڕەسەنانەی کە مەنسوور حیکمەت یان ئەکس و وای وتوویانە، وەلا بنێن و ئەوەی تری لە ئابووری خواردنەوە و "مێژوویەکی کورت" لەسەر یەک دابنێن. وە بە بەدەستهێنانی دەی ئەو چەپەی کەماوەتەوە، بە ئەمانە قسەی سەربەخۆی منن و چاوەڕێی ئەوە بکەن ئەو بزووتنەوە و ئەوهەڵە یەکگرتوو بن. تاکە هەڵوەستی ڕاستەقینە بەنرخنکردنەوەی کەمەڵە لە دوای ئەمە ئەو هەڵوەستە بوو کە ئەمەڵە عەبدوڵا موهتەدی گرتوویەتیبەر. تاکە هەڵوەستی ڕاستەقینە، لە هوانگەی مێژوویەوە، بە بنیاتنانەوەی ڕێکخراوێک لەبەردەمماندا بە ناوی کەمەڵە، فەرمولەکردنی بوو لە بەرامبەر هەموو ئەزموونەکەدا. ناتوانی بچیت ئەو ئەزموونە بهەیتەوە و بڵێیت من چاکی دەکەم و ئەوانەی دروستیان کردووە هیچ نین. زۆر جێگای سەرنجە کە ئەمە کە ڕێشتین، ڕەوتە چەپەکان گرنگییان پێنەدەدا کە بەرنامەکەیان چییە و لەدوانەکانیان چییە. قبوڵیان کرد. بە باوەشی کراوەوە قبوڵیان کرد. هەرچەندە ئەمانە مەر و واژە و هەموو ئاسانکارییەکانی ڕێکخراوەکان و بەرپرسیارێتی مشتومڕەکانی

پشوویان لەگەڵ چەپدا هەبوو. بە شێوەیەکی فەرمی دژی قسەی خراپیان لەدژی ڕێگای کریکار(ڕاپەڕینی کارگەر) کردبوو، ئەوان شۆڕشیان لەگەڵ دیموکرات کردبوو. بەڵام دیموکرات درکیان بەوە کرد کە گوایەئەو شۆڕشی خۆی لەگەڵ ئەمەدا کردووە.
ڕێگای کرێکار تێگەیشت کە ناکۆکی لەگەڵ ئەمە هەیە، یەکێتی چەپی کرێکاران و هەموو نەتەوەیی- ئیسلامیەکانی دژەوەی وەک تێگەیشتن کە ئەوانەی لە حیزبی کۆمۆنیستدا ماونەتەوە ئینسانگەلێکی باشن و مومکینە لەگەڵیاندا ڕێکبکەون و هەموویان وایان وت حیزبی کۆمۆنیستی ئێران کە چاومان نەبوو بیبینین، ڕەیشت ڕاستە ئەم دیاردەیەی کە ماوەتەوە پەی دەوترێت حزبی کۆمۆنیست، بەڵام لە خەمانە. دەتوانیت ماماڵەیان لەگەڵ بکەیت. یانیش بەقسەی ئیبراهیم عەلیزادە، وتیان ئەوانە گەلی کوردن، با بچین پشتکیان بدەینە. ئەمانە بوون بە گەلی کورد و بانگەشت کران بۆ ئەوەی بچنە ناو بزووتنەوەکەوە. کاتێک عەبدوڵڵا موهتەدی دەڵێت من چووم و تفەنگی یەکێتی نیشتمانی کوردستانی عێراقم کردۆتە ملی کۆمەڵە بۆ ئەوەی پەنجا بۆ پەنجا ببمە شەریک لە کۆمیتەی ناوەندیدا و کۆمەڵەش دەڵێت نەخێر، کەس ناڵێت ئەم کارە وەک ڕەفاندنی فڕۆکە وایە . کاتێک باڵەکانی حیزبی دەموکرات جیابوونەوە، گوتمان حیزبی دەموکرات حیزبی دەموکراتە وباڵەکانیشی باڵن. ئەمە ئامادەنین باڵەکانی حیزبی دەموکرات بە حیزبی دەموکرات ناو ببەین. تەنانەت ئێگەر بەت بە ئاشتی لەگەڵ ئەمە. دیموکراتەکان ئەوانەن کە لەوە دانیشتوون و کەنگرەی یاسایی خۆیان دەبەستن. بەڵام لەبەر ئەوەی لە ڕوانگەی ئەم چەپەوە بە گەلی کورد هەژمار دەکرێن و بەیار نییە کەس بەت پشتی چاوتان بڕێە و پێویستە هەمووان ئەبەت بگەن بەوانە و یەکبگرن لەگەڵیان، کەس ناڵێت چەپ پەڕیان هەیە و یان دەبەت لە کەنگرەی ڕێکخراوەکەتدا دەنگ بهێنیت یان باڵێک دروست بکەیت. کەمیتەی ناوەندی لەگەڵ من دابەش بکە بە ٥٠بە٥٠ ئێگینا الا و بیلا دەیکەم واتە چی؟ چۆن ناوی خەت دەنێی کۆمەڵە؟ وابوو کابرا لە کۆمەڵە دەرچوو و ناوی خۆشی ناوە کۆمەڵە و لەگەڵ ئادیی فەرهنسا چاوپکەوتن ئەنجام ئەدات و کاتێک کۆمەڵەدەپرسی بۆچی بە ناوی سکرتێری گشتی کۆمەڵە قسە دەکەیت؟ بە بەدەنگی وەڵام دەداتەوە! تە کەیت کە دەستوەردان لە کارەکانی کۆمەڵەبکەیت؟ ئەمە ئەو فزایەیە کە دەن و تەوقیان لەگەڵ دەکەن و لێی نزیک دەبنەوە. چونکە ئەمە نەماوین.

ئەو هەموو ڕق و کینە و ئەم هەموو دژە چەپ بوونە و ئەو هەموو تیرۆرکردنی کۆمایەتی و ئەو هەموو جەنجاییە لەبەر ئەوە بوو کە

خەتی ئەمە لەو حیزبەدا زاڵ بوو و خەمان لەوە بووین و کە زیاتر حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بێت. ئەمە مەر و واژەمان دانا چونکە نەماندەویست لەگەڵ ئەو هێزانەدا بچینە شەڕکێی نایەکسان و پشوەختە کە لە فەزای سیاسی و کۆمەڵایەتی ئەو قۆناغەدا دەستی باڵایان هەبوو. کەم بوون و نەیانتوانی لە کۆنگرەدا ١٥ کەس لەگەڵ خۆیان ببەن. ئەگەر ئەمە بچینە کۆنگرەی چوارەم، هەمان کارەسات بەسەر عەبدوڵڵا موهتەدیدا دێهات کە لە کۆنگرەی خۆیاندا بەسەریدا هات: هەڵبژاردرا و دەنگی نەدەدا ئەگەر ئەمە پشتیوانی نەکردبا. بە ڕام بە شێوە یەک چووین کە لە پلینۆمی بیست و یەکەمیدا گوتم دەبێ و خەم کاندید کرد بۆ ئەوەی ئابڕی ئەو بکخراوانە بم، هەمووان دەنگیان پێدام، بە کاک موهتەدی و عەلیزادە و بابامیریشە وە . ئەم بڕیارانە لە گۆڕی کۆمیتەدا بڕاوکرانەوە. ئەمە بۆچوونێک چووین کە دەنگ بۆ کەسێ دەدەن کە ئایگرێیاندووە کە تا ئێستا کاتێی کە لەوە بەت لە ئابڕایەتی بکخراوەکاندا دەبێت. لەو پلینۆمەدا عەبدوڵڵا موهتەدی چوار دەنگی دا، من هەموو دەنگەکانم دا. کاک موهتەدی خۆی دەنگی پێداوم کە لە کاتی جیابوونەوەکەدا بڕدەوام بم لە لە ئێستەگرتنی بڕپرسیارێتی بکخراوەکەی. ئەو فەزایەی ئەمە دروستمان کرد، هیچ گەیی نەدا هیچ شتێکی تر بکەن. ئەگەر ئەمە دژایەتیمان بکردایە، وەک دواتر بینیتان، مافێ دەستوورییەکان وئەوەی کە کە خاوەنی ناوی حیزبەو هتد بەمانا دەبن،ئەوکاتە هەمان ئەو قسەوباسانیان دەکرد کە ئێستا دەیکەن: ئەمە کۆمەڵێن، ئەوە بۆنەڵەوا داگیرکردووە، ئەوئەوانەتان کردەتەو،ئەوە خیانەتتان کرد، سێ سەد کەس دەبوون و ئێردوگای خۆیان هەبوو. وە نەمانتوانی بەڵێن و دەستمان بۆ تاک تاکی هەڵسوڕاوانی ئەو بکخراوە بگات و وەک ئەمە بڵێن چی ڕوویدا. لە ئێنجامدا ئەمە ئەوانمان لەو دۆرفەتە مێژوویە بەبەش کرد. ١٠ ساڵ هەوێیان دا کۆمەڵە بکەنە ئەو هەڵەی کە ئێستالینسەرین، بڵێام سەری نەگرت. ئەو کەسانەی کە بۆ کراسکەوە هاتبوون و وەک دیارە کەسکیش نەبوون، ئەوەندە کەس نەبوون کە تەنانەت کاتێک دەڵێشتن، نەتدەتوانی باقی ئەوەی مابووەوە بدەست بهێنیت. هەوتی موهتەدی-ئیلخانی هەشتا دەگەڵنەوە و دەڵێن "ئەوان (کۆمەڵە) هەگری هەڵەی کۆمۆنیزمی کرێکاری و شیکارییەکانی ئێم هەڵە دەگوزنەوە"، "تەوانینی ئەوان لەمە پرسی نەتەوەیی هەشتا دیدگای حزبی کۆمۆنیستە". ئەگەر ئەمە ڕاستە ، دەبێ ئەوە قبوو بکرێت کە ناسیۆنالیزمی کورد لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێراندا دیاردەیەکی بەچارە و لاواز بووە، ئەوە مافی خۆیەتی وەک ئێستا دەیبینن و حیزبی کۆمۆنیستیش لەسەر ئەو بناغەیە بنیات نراوە. ناسیۆنالیزمی کورد

یەکێک بوو لەو مەیلە ناڕاست و دروستکراوانە، کە خەڵکی لەناو ئەو حزبەدا چەقاند، چونکە هیچ بەدیلێکی تر نەبوو. دە ساڵ هەوڵیان دا بکخراوەکەیان لەسەر ئەم هەڵە بجوڵێنن و شکستیان هێنا. دەرکەوت شیکارییەکەمان ڕاستە. بکخراوەگەرایی وەڵام نییە. بەڵام خەیان بکخست. دە ساڵ چوون و بکخراویان پێکهێنا. وتمان ئەگەر ئەم کارە بکەیت ناگەیتە هیچ شوێنێک. وە نەگەیشتنە هیچ شوێنێک. ئەگەر سەیری خەنجەی عەبدوڵڵا موهتەدی بکەن لە کەمەڵە، دەڵێت ئەمە لەم دە ساڵەدا پاسیف بووین، هیچ چالاکیەکمان نەکردووە، وەک ئەوەی هیچ هەواڵێک نەبێت و نامانەوێت هیچ بکەین. ئەو خەنجە لە هەڵەی ناوەند دەگرێت بەتەواوی وەک ئەو کاتە خەنجەمان لەدەگرت: نایەوێت هیچ بکات و تەنها چاوەڕێ دەکات. گوتمان کەمەڵەگا گەڕاوە، کارێک بکەن. بەتەواوی لە هەڵەی ناوەند دەدا، بەمان ووت دەکاتەوە کە لەمان دەدا و دەڵێت ئەم هەڵە ئاسایە هیچ چالاکیەکی سیاسی نییە. کە حزبی کەمەنیست دروست دەبێت دانیشتووە و چاوەڕێ دەکات. بەڵام عەبدوڵڵا موهتەدی و هاوڕێکانی ناتوانن زیاتر چاوەڕێ بکەن. وەک خەریکە قەڵەباغ دەبێت، کەمەڵەگا جەمسەرگیری دەبێت، دەرگا کراوەتەوە و هەزار و یەک ئەگەر دروست بووە و هیچ شتێک لەسەر بنەمای ئایدەلۆژیای کەمەڵە نابێت. موهتەدی دە ساڵ هەوێدا هەڵەی خەی زاڵ بکات، بەڵام نەیتوانی، هەزکانی برد و چووە دەرەوە. ئەمە ئەوە بوو کە ووێدا.

لە ئەنجامدا بکخراوی زەحمەتکەشان بکخراوەکە کە دوای چەندین ساڵ بە هەکاری جەراوجەر دروست بووە و لەبەر ئەم هەکارانەش لە ڕوانگەی سیاسییەوە دیاردەیەکی لاوازە. ئەم هەکارانەم لەو بابەتەدا کە لە بەاوکراوەی هەفتانەدا نووسیبووم، خستەتە ڕوو. حیزبی دیموکرات لە قەیرانەدایە. ئەگەر حیزبی دیموکرات لە قەیرانەدا نەبێت، ناسیونالیزم دەڕوات و دەبێتە ئەندامی حیزبی دیموکرات. بەنگە دوو کەس نەبنە ئەندام، بەڵام بە گشتی ئاڵای ناسیونالیزمی کەمەڵەگا بەرزە و ئەوانیش دەچنە پاڵی. قەیرانەکە لە حیزبی دەموکراتدایە، بەگە بە "بڕسکە" دەدات ئەمە بەڵێت، ناسر بەزازیش ئەوە بڵێت و عەبدوڵڵا موهتەدیش قسە بکات و هتد. ئەگەر ئەم قەیرانەنبووایە ، هەژموونی لە حیزبی دیموکراتدا هەبوو. ئەگەر ئەستا قاسملوێک هەبوایە کە وەنە گوڕەکەی حیزبی دیموکرات لە پێش چاوی کەمەڵەگای کوردی ناسیونالیستی لە ناوەوە و دەرەوە هەبوایە، ئەم ئەنجومەنەی سەرەوەی دەبوونە گروپی گوشار بە سەر حیزبی دەموکرات دەکرد. بەیار بوو مەرجی یەکگرتوویی خەیان بە حیزبی دیموکرات بکەن. حیزبی دیموکرات لە قەیراندایە و خەوی لەکەوتووە. حیزبێکی دامەزراوەیی ناو کەمەڵەگایە، بەڵام هیچ ناکات. کەس حیزبی دیموکرات

لە ژیانیدا نابینێت. لە لایەک حیزبی دیموکرات لە پەوەندی لەگەڵ ناسیۆنالیستەکانی دەرەوەی وڵات هیچ کارەک ناکات، لە لایەکی دیکەوە لە ناوەوە خەریکی دروستکردنی بزووتنەوەی دوو خوردادن، کە بە بۆچوونی من دوو خورداد لە کوردستان، واتە حیزبی دیموکرات ، بەهام ئابڕایەتیی حیزبی دیموکرات بە هەی نزانییەوە لەم شتە تەناگات و دژی ئەو هەڵوەستەیە. حیزبی دیموکرات دەستی کردووە بە مەحکوم کردنی بزووتنەوەی دوویی خوردادی لە کوردستان، لە کاتێکدا لە ئاستیدا ئەوان هاوەڵی خیانن. حیزبی دەموکرات لە هەر حاڵەتێکدا ئابڕایەتییەکی بەتوانا و ناکارامەی هەیە، ئاسەی نییە و لە ئاکامدا ناسیۆنالیستەکان وەڵ بوون. ئەگەر کەسێک بڵت و فیکە لەبدات کە "خواردنی ئەوارە ئامادەیە"، هەمووی دەگەڵتەوە بە حیزبی دیموکرات.ئەبێت ئابڕایەتییەکی لەو جۆرە لە حیزبی دەموکراتدا سەرهەڵبدات.

فاکتەری دووەم گەشەی کەمەنیزمی کرێکاریە. ئەوان دەمەکە دەیانگوت کەمەنیزمی کرێکاری هیچ نییە و دە ساڵە بەردەوام ئەمە دووبارە دەکەنەوە کە ئەوان هیچ نین. بەهەام بەدنیایییەوە ئاپەرتە ناوخەییەکانیان دەست دەکەوێت، بەدنیاییەوە دەزانن چیرەکەکە چییە و لە دیمەنی ناوخەی کوردستاندا دەبێت لەبەردەم حزبی کەمەنیستی کرێکاریدا بوەستن. وەهامی حزبی کەمەنیستی کرێکاری بە هەی پاسیف نادرێتەوە. پەویستە لەسەر پەگەی سیستماتیکی "ئاسەی سەسیالیزم" بوەستین، ئەبێت دەست بکەن بە تیرەری کەسێتی، دەست بکەن بە درکردن، و قەومیەتی کەسکان بکاتە گوناه بیان. نەتەوەیەکە ئەوان دەیبەخشن بە خەڵک. ئەمە کوردین و ئەمانەش فارسن. پەویستە دەست بکات بە وروژاندن و درکردن لەسەر مەژوو، پەویستە لەسەر ئەم هەڵوەستە بوەستێت. کەهەڵ وەهامدەرەوەی ئەمە نەبوو.

لە کۆتاییدا پرسی دووی خورداد فاکتەرکی چارەنوس سازە. گوایە بەیارە دانوستان بکرێت. "دووی خورداد هاتووە و بەیارە دانوستان بکرێت و ئەمە بانگهەشت نەکراوین". لە ئەنجامدا دەبێت بچین کارەک بکەین کە بانگهەشتمان بکەن و لەسەر مێزی دانوستاندا بین. ئەوان هیچ بیرەکەیەکیان نییە کە ئەران بە گەڵانکاری شەشگەڵاندا تەدەپەڕێت و دیانەوێت بەوخەن. زەربەی بیرەکەی حزبایەتییان هەیە سەبارەت بە پرسەی سیاسی داهاتوو لە ئەراندا. دەگوترێت بەیارە لە مانگی حوزەیراندا باسی دووی خوردای بێت و هەلومەرجی ئەران ئاسایی بکاتەوە و لەگەڵ کورد دابنیشێت و باسی ئەتەنەمی بکات و باشترە لە دواوە نەبن. کە گەڤاری "هەواڵنامەی کەهەڵ" دەکەیتەوە دەڵێت "د.

ئایس دانا" تشریفی بردووە و ئەمەی وتووە، خاتوو کادیر، نوێنەری خەڵک، ئەمەی وت، کاک فەرهان، سەرنووسەری فەرهان- و-بایە ژنامەی موسەمان ئەمەی وتووە، و هتد. وا دیارە زەرینەش خەریکن قسە دەکەن. هەواڵنامەی ڕەخنەراوی زەحمەتکێشان لە ووی هەوڵستکانیشیوە سەبارەت بە ووداوەکانی ناوخۆی ئێران هیچ جیاوازییەکی نییە لەگەڵ ژنامەی کاری ئەکسەریەت. ئەگینا کەی من ئەحمەدی کووی ئەحمەدم وەک نوێنەری شایان پەرلەمانی شاوەک پەرلەمان قبوڵ کردوە لە کاتێکدا جەمیلە کادیر وەک نوێنەری خەڵک قبوڵ دەکەیت؟ کەی ئەمە میسباح زادە سەرەکی کەیهانمان وەک ژنامەنووسێک قبوڵ کرد و ئێستا بەیارە کاک ئەکس وەک ژنامەنووسێک لە تاران پێناسە بکەین؟ کەی هوشەنگ نەهاوەندیمان بە ئابوریناسێک زانی تا ئێستا بە ڕەیس دانا بڵێین ئابوریناس؟ ئەمە هەڵبژاردنێکی سیاسییە، بە ئاوەی لە تەنیشتیان بوەستیت و بچیتە ناو پەڵەکیانەوە. ئەمە هەوەستی ئەکسەریەتکانە و هەوەستی ئەکسەریەت و ڕەوتی شەفیق و ئازەرین و ڕەزا موقەدەم و ئەمیر پەیام و حەسەنوارشە. هەوەستی هەمان ئاو کەسانەیە کە لە نێو ئەمەدا لە پەنجەرەوە کەوتنە دەرەوە. ئەمە هەوەستی حەجاریانە. لە ڕوانگەی سیاسەتکانیانەوە سەبارەت بە ئێران، دیدگای حەجاریەکانیان قبوڵ کردووە. لە کۆتاییدا موهتەدی پشکی خەی دەوێت. حەجاریان هەرچی بیەوێت دەتوانێت بیکات بە مەرجەک پشکی ئاوان بدات. ئەمە هەوەستی ئاوانە. ئەم فاکتەرانە، واتە لاوازی حیزبی دیموکرات، گۆشەی کەمەنیزمی کرێکاری، پاسیفی ئاو کەمەی کە ئێستا هەیە و بەتوانایی لە وەامدانەوەی ئەم پرسانە و دواجاریش دووهەمی خورداد و ئاسەی دانوستان، چوارچێوەی جیبابوونەوەکانی ئێستا پێکدەهێنێت و دەبێت بچنە سەر ئەم بابەتە.

٤- ماهیەتی سیاسی ڕەخنەراوی زەحمەتکێشان و نهێنی ناکۆکی لەسەر ناوی "کەمەڵە".

ئایا ئەم جەماعەتی ڕەخنەراوی زەحمەتکیسانە هەزێکن؟ بەڵای من لە ڕوانگەی کەمەڵایەتییەوە نەخێر، بەڵام لە ڕوانگەی سەربازی و سیاسییەوە، بەڵێ. بەڵای بەڵێخستنی باندی چەکداری توندوتیژ لەسەر بنەمای ڕق و کاریزمای ڕابەرێکەی، و لەسەر ئاڵوگۆزاندن بنیات نرابێت، بە هیچ شێوەیەک هیچ سوودێکی نییە. سەیری سوپای ڕزگاریخوازی کەسەڤ بکەن، سەیری عەبدوڵا ئۆجالان بکەن کە ئێستا خەریکە زۆر کەمەڵایەتیتر کاردەکات. ئاو پلاتفۆرمەی کەعەبدوڵا ئۆجالان هەیەتی هیچ هیزێکی ماددینییە لە تورکیادا. کەمەڵگەی تورکیا سەرئەنجام نازانێت چی لەم دیاردەیە بکات. عەبدوڵا ئۆجالان وەامدەرەوەی کێشەکان نییە، بەڵام ئەم ڕاستییە ڕەگەری لە ئۆجالان

ناکات کە بە ماوەی دە ساڵ هەزەکی زەر پاش و پێش پێبکات و بێت و بڕوات. سوپای ئزگاریخوازی کوسۆڤۆ لەلایەن سی ئای ئی دروستکراوە. بەڵام ئێستا نازانن لە مەقدەنیا چۆن ئزگاریان بێت لێی. بەڵای من هێکخراوی زەحمەتکێشان دەتوانێت دوو هەزار و پێنج هەزار و شەش هەزار چەکدار کۆبکاتەوە و ببێتە مووی لوتی هەموو کوسێکی شارستانی لە کۆمەڵگای کوردستاندا سواری شوراکان ببن ، فەرمان شتیان داماڵیوە،ژەر بژەر لەگەڵ هاوتا فارسەکیاندا لە تاران کەین و بەین بکەن بارو دۆخەکە هەقنە بکەن بە خێکی کوردستان. بە هێکخستنی تیرۆری سیاسی و سەربازی. ئەوە نییە لەبەر ئەوەی لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتییەوە نابنە هیچ، چونکە نایانەوێت ئابڕایەتی ناسیۆنالیزمی کوردی وەربگرن، چونکە چینی کرێکاری کوردستان لەگەڵیاندا ناڕوات، لە ئەنجامدا دەبنە گروپێکی وەک "برسکە". نەخێر، وا نییە. من پێم وایە بە هەڵە سەیرکردنی هێوتی هێکخراوی زەحمەتکیشان. چونکە بە ئاگایەوە دەیەوێت ناسیۆنالیزم بە ئاستێکی تۆندوتیژ بەرز بکاتەوە و دەیەوێت حزبێکی نەفرەت لە دژی چەپ دروست بکات. حیزبی دیموکراتیش شێوەی لەگەڵ ئەمە کردووە، بەڵام کاتێک لە بەرەیەکەوە سەیری دەکەیت، دەبینیت کە هەنگە لە چوارچێوەیەکی سیاسیدا ملکەچی پەیەوەک بێت و هەساکانی یارییەکە قبوڵ بکات. ئەوان بەو شێوەیە نین. فالانشیزم لەم هێکخراوانەدا زەر دیارە. ڤق و کینەی لە چەپ و شێواندنی مەزووکەی و ئەو مشتومڕە ئەخلاقی-سزداریانەی کە هەیەتی: "دەسزی"، "ئاستگیی". ئەمە نامانبینیوە حیزبی دیموکرات باسی دەسزی و ئاستگیی بکات. دەڵێت ئەمە هەوەستی منە. باسی دەسزی و ئاستگیی و خیانەت ئەو وشانەن کە بە پاکتاوکردنی نەتەوەیی بکەک دێت. لە ئەنجامدا ئەمە لەواندا "ئەرکانەکان"، "تودجمانەکان" و "کەرادیچەکان"ی داهاتووی ئەو وەاتە دەبینین. تا چەند گۆشە دەکات؟ ئەوە بەندە بەوەوە کە بۆشکەی ئەمە چۆن مامەڵەی لەگەڵ دەکەین. بەڵای من ئەگەر گۆشە دەکەن، ئەوە لەبەر ئەوەیە کە هێوتی کۆمەڵناچالاک و خەواڵووی بووە، بەپێی هەمان کۆشە کە هووبەووی دەبنەوە. چونکە یەکەم بەربەست لەبەردەمیانداید کۆمەڵیە کلیە کە دەبێت ناسنامەی ئەوان لە کۆمەگەدا بناشرعی ڕابگەیەنێت. ئەوانەن کە دەبە بەڵن کەس نابە بە دەوری ئەواندا بڕوات. ئەگەر مەیدانەکیان داوە بڕوان، و بە تەنیا جێیان هەشتووە. تەنانەت من و تۆش ناتوانین تێبگەین کام بەیاننامەی نوسینگەی نوێنەرایەتی کۆمەڵە هی کێیە؟ کام هەواڵ دەخوێنێتەوە؟ دەبەط بەڵین بە قسەوباسی کامیان؟ ئەو ئاهەنگە کە گێڕاویەتی ؟ چونکە کومەڵە سەری کردوە بە ژەر بڕفرەوە و بیردەکاتەوە "هیچ نییە"، "هیچ نییە" تەدەپڕەت و

کۆشکی چارسەر دەبێت و لایەنەکە بنەبڕ دەبێت، لایەنی بڕانبەریش دەست کردوە بە شەوازێکی زۆرساویلکە فریودەرانە بۆ وەرگرتنی هەز لەمانە و لە زۆرترینیاندا خۆیان بنیات بنەنەوە. بەڵاستی بە فێبازترین شێوە. لە پێناسەکردنی هەندێک کەس بە ناوی "تۆیفی کەمەلە"، ئەوانەی کە خۆیان لە کەبوونەوە جۆراوجۆرەکاندا باسیان لە دواکەوتوویی سیاسی ئەوانیان کردووە، تا دەگاتە شەهیدخواردن. دەستیان کردووە بە شەهید شەهیدکردن و هەموو لایەک تاوانبار دەکەن. دەیەوێت مەژووی ئەو ڕێکخراوە بخوات، خۆکەکەی بخوات، خۆشویستییەکەی بخوات و هتد.
ئەمانە خۆیان ناو ناوە کەمەڵە. ئەمە بە یەکێک لە گەورەترین دزیێە سیاسییەکان هەژمار دەکرێت. کەمەڵە ناوی ڕێکخراوێک بوو بە ناوی ڕێکخراوی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران. ئەم ڕێکخراوە سێ کۆنگرەی بەستووە. کۆنگرەی یەکەم لە لایەن نێ کەسەوە ڕێکخراو و ئەوانەی لە کەبوونەوەی ئەنجومەنی مارکسدا بوون سەبارەت بە مەژووی زارەکیی کەمەڵە، بیریان دێتەوە کە چ جۆرە کۆنگرەیەک بوو. ئەمە بەڵگەنامەکانمان هەیە، ئەگەر بیانوێت دەتوانین چاپیان بکەین. کۆنگرەی دووەمی سەاو بە یەکێتی خەباتکارانی کۆمۆنیست دەنرێت و دەڵێت من چەپم و ڕۆخنە لە پۆپۆلیزم دەگرم. کۆنگرەی سێهەم بەرنامەی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران پەسەند دەکات و بەیاری پێکهێنانی ئەو حیزبە دەدات. کام لەم کۆنگرەیە ڕێوایەتی بە بوونی ئەم ڕێکخراوە دەدات؟ ئەوانە پشتگیری کام کۆنگرەی ڕێکخراوەکەیان دەکەن؟ پەیوستە لەمانە بپرسیت ئەوە لەگەڵ کام لە کۆنگرەکانی ڕێکخراوی زەحمەتکێشاندان؟ هیچ؟ بە چ مەعێتێک ئەم ناوێت بە لەخۆتان ناوە؟ ئایا دەتوانم لە سەرووی دوکانەکەمەوە M بنووسم و بەم ئەمە ماکدۆنالدز؟! لە کۆتایدا قانون و یاسا هەیە. سازمانی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستان لە ڕێگەی کۆنگرەکانی و نوێنەرەکان و ڕابەرە هەڵبژێردراوە یاساییەکانیە وە پەیوندی بە حزبەکەوە کرد. من تەنها ڕیفراندەمم لەسەر ئەم بابەتە ئەنجامدا و ئەوە دەنگتان نەهێنا. هەموان، بە خۆشتەوە لەو حیزبەدا بوون بە ئەندام. وەک ئەوە وایە هاوڕێیەک کە پشتر دەماننسی لەسەر خۆی چووە بە پێکهێنانی یەکێتی خەباتکارانی کۆمۆنیست. دەزانرێت ئەم ڕێکخراوە چی بەسەر هاتووە. لەڕەوە چووە بە ئەوە. ناتوانی ناوی خۆت بنێیت دارووین و باقی تیۆرەکەی بگەیتەوە یان لەگەڵ کەسێکی تر وەربگریت، ئەوە بەدەست تە نیە. ڕێکخراوی شۆڕشگێڕانی زەحمەتکێسان، لە ڕووی یاساییەوە، بە پێی خۆیان و بە بڕیاری خۆیان و بە پێی پێڕەوی یاسایی خۆیان، پەیوندییان بە حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانەوە کرد. ئەمە هەڵکشانی ڕێکخراوەکە. من قبوڵم

دەکرد ئاگادار بتگوتایە من بیرکەکانی ئاو ھێکخراوە قبوڵ دەکەم. بەڵام بیرکەکانیشی قبوڵ ناکەن. ئاو ھێکخراوە "لە کۆنگرەی یەکەوە بۆ کۆنگرەی دوو"، کە شۆڕیبی زکماکی نوسیویەتی، بەگەنامە ناسنامەیەکەیەتی، و ھێخنەی لە پۆپۆلیزم گرتووە، وتی کە پۆیستە حزبێک پێکبهێنرێت، لەمەی منیان دەکرد کە بۆچی ئیکەنەمیستانە دژی پێکهێنانی حزبم بێیە ووتە کە ئاوان تەنها ناوکەیان دەوێت.
بۆچی ناوی ئاویان دەوێت؟ چونکە ئاگادار سبەی ھێژنامەی کێیهان بنووسێت سە کەس بە ناوکانی بابامیری و ئیلخانیزادە و موھتەدی ھێکخراوەکی دیکەیان پێکهێناوە، ھەمووان دەڵێن، کەواتە چی؟ ئەمە ئەبە چی بکەین؟ ئایا تاھر خالیدی دروستی نەکردووە ؟ ئایا سەد کەسی تر لە کەمەڵەی شتی تریان پێک نەھێنا؟ کابرا ناوی ئاوی دەوێت و بە فەرمی دزی چەکداری لە ھێژەکی ھووناکدا ئەنجام دەدات. ناوکەی دەوێت چونکە خەی کەسێک نییە. ئاگینا دەتاوێت چ نەریتێک بەئاگا بهێنیتەوە؟ ئاوە پێیەوی لە کام نەریتی ئەم کەمەڵەیە دەکەن و بەرگری لە دەکەن؟ ئەڵێ مەعروف کیلانە ھاستی کرد، خەریکە ئەڵێ جەلال تاڵەبانی ھاستی کرد، ئەڵێ مامەستا شێخ عیزەدین ھاستی کرد، ئینجا بەخەی دەڵێت کەمەڵە،خەریکە قسە بە کۆمەڵدەڵێت، بەڵام دەڵێت من کۆمەڵەم. کەمەڵە نەیگوت جەلال تاڵەبانی ھاست دەکات. کەمەڵە نەیتووە کە مەعروف کیلانە ھاست دەکات، کەمەڵە ئاو قسانەی نەگوتووە کەمەڵە کاتێک کە زیندوو بوو و کەسکانی نەکوژرابوون، بە ئاوەی ئەستا نەتوانن شایەتی بدەن. خەڵکێکی زۆر بەناوی سۆسیالیزمەوە کوژراون و وتوویانە بۆی حیزبی کۆمەنیستی ئێران! ئەمە دزیە. وە جگای سەرنجاکێشە کە کەمەڵە دانیشتووە و دەڵێت ناوکە گرنگ نییە، پۆیستە ھێخنە لە ناوەڵەکەیان بگیرێت!

ناو گرنگ نییە،چیە؟ خەریکە گەورەترین دیاری ھێژی لەدایک بوونی خەیی پەدەبەخشێت و دەڵێت، ئاو ناوەی دەتاوێت وەریبگرە و ئاوەندەی دەتاوێت فریوکاری پێبکە. ھەرچەندە کەسێک باوەڵەی بەوە ھەبێت کە ناوی کومەڵە ناوکی معتەبەر و گرنگە، بەھەمان ھادە پۆیستە بەزار بێت لەو کارەی کە ئاوان کردوویانە، چ جای ئاوەی کە ھێشتا خێشی ناوی کومەڵە بێت.ئەمەش بەخشینی بەھانیە بە چەند ناسیونالیستێک کە سبەی بە ناوی ھێکخراوەکەوە کە لە مژووی چەپی کەمەڵگادا خاڵی گشاوە بووە، پاکتاوی نەتاوەیی ئەنجام بدەن، نەتاوەیی خەمان لە پەناسەکانماندا بنووسن، ھق و کینە لە چەپ تشانە بکات، و لە قوتابخانەکاندا قسەی بەمانا بهێنەوە. دەتوانین ئاو مژووە ببینین کە باسی دەکات. دێوەت ئەمە بنووسێت و لە وانەکانی مژووی قوتابخانەدا بیخوێنەتەوە. ئەمە خەریکین سەیری چی دەکەین کە

بریارە سبەی ببێتە سوپای ڕزگاری کۆسۆڤۆ. وە دەیەوێت بە ناوی کۆمەڵەوە ئەم کارە بکات. وەک ئەوە وایە سوپای ڕزگاریخوازی کۆسۆڤۆ ناوی حزبی بەڵشەفی لە خۆیان بنێن. بەڵای من ئەم پرسیارەی کە ئەمە لە بەردەم ئەم هەوتەدا وەستاوین نەک دانیشتوانی گەڵەک، کە هەڵەک خواڵوییان ئەو شتە بوو کە ئەمە بەهێزەوە لەیان دورکەوتینەوە، جگەی شەرمەزاریە. بەباکیان لە سیاسەت و چین و توێژ و ئایدەلۆژیا و بە تیۆری و لە ئایدیاڵە کۆمەڵایەتی و سیاسیەکان شتێک بوو کە ئەمە گوتمان چیتر تەحەمول ناکەین و جەمان هەشتن. ئەمە هەمان ئەو دیاردەیە کە خۆریکە خوانەکی ئاسمانی دەبەخشێت بە هەندێک کەس کە لە غیابی ئەم ناوەدا تەنانەت ناتوانن یازدە کەس لە دەوری خۆیان کۆبکەنەوە، بابچن قاپێکە بخوڵێننەوە و هەز کۆبکەنەوە. درێ بکە و هەز کۆبکەرەوە. وە دەزانین بۆچی هەز کەدەکەنەوە. خۆریکن ناسیۆنالیزمی کوردڵ هەڵکخراوەکی توندوتیژدا هەڵک دەخەن. بەداخەوە ئەوانەی دوێنێ هاوەڵمان بوون و لە چەپ بوون بوونەتە پێشەنگی ئەم چیرۆکە. بەڵام ئەمە پێشتر هەوێداوە و سەیر نییە. هەندێکیان ئامادەن بچنە هەر شوێنێک بە ئەوەی ببنە ئابەر. نەیتوانی ببێتە ئابەری کومەڵە، بوو بە ئابەری هەڵکخراوی خۆی. بەهەر حاڵ دەبێت ئەوە لەبەرچاو بگرین کە ئەمانە بزووتنەوەیەکی فالانژن و هیچ هەواڵیەتیکیان لەبارەی ناوی کۆمەڵەوە نییە.

5- ئەتەنەمی، فیدرالیزم و کێشەی میللی

باسی ئەتەنەمی هەوەستێکی زۆر هوونە. ئەمە سەرنجمان لەسەر ئەتەنەمی دا. ئەمە لەبارەی ئەتەنەمیەوە بۆچونی خۆمان داوە.گوتوومانە کە ئەتەنەمی قبوڵ ناکەین و ئەتەنەمی خەبەخۆ بەشێک نیەڵە مافی گەلان. ئەمە مافی دیاریکردنی چارەنووسمان هەیە، مافی دیاریکردنی چارەنووس بە مانای مافی جیابوونەوە دێت. وە مافی جیابوونەوە مافێکی تاکلایەنەیە. لەو حاڵەتانەی کە پەمان وایە مەسەلەی نەتەوەیی هەیە، پەمان وایە میللەتێک کە مەسەلەی نەتەوەیەکەی ئەوەندە بەرچاو بووە کە هەگرە لە گۆشەکردن و فراوان بوونەوەیدا و ئاستەنگ لەبەردەم خۆشبەختی مرۆڤکانیدا ، پێویستە بتوانێت دەنگ بدات و تاکلایەنە جیابێتەوە ئەگەر ویستی. بەڵام جیابوونەوە بە شێوەیەکی تاکلایەنە بەو مانایە نییە کە دەتوانیت بە شێوەیەکی تاکلایەنە باسی هەلومەرجەکانی مانەوە بکەیت. ئەگەر مافی جیابوونەوە لەگەڵ مافی تەڵاق بەراورد بکەیت، مافی ئەتەنەمی دەبێتە شتێکی هاوشێوەی مافی فرۆژنی. بەو مانایەی کە من دەمەوێت بەو مافانە لە ئەران بمێنمەوە. ئەگەر بتوێت بمێنیتەوە دەبێت ئەوانی تر ئازی بن. ئەگەر دەتوێت بچیت، دەتوانیت خێت بیار

بدەیت. بۆچی ئایا دەتوانیت لەسەر هەلومەرجەکانی خۆت بمەنیتەوە؟ ئەمە جیاوازە. لەم حاڵەتەدا پێویستە هەندێک کەسی تر دابنیشن و بزانن ئەم هەلومەرجانە لە تە قبوڵ دەکەن یان نا؟ وە هەر لەبەر ئەم هۆکارەیە کە ئەو کەسەی دوای دوو خولەک ئەتەنەمی دەوێت یەکسەر دەڵێت فیدرالییە. تە پێی دەڵێی بۆچی دەتوانیت قەومی بهێنیتە ناو پێوەندیی هاووڵاتیانەوە؟ بۆچی لە پاسپۆرت و بڕوانامەی لەدایک بوونماندا بنووسین لە کوێوە؟ بۆچی دەکیومێنتێک دروست دەکەیت کە کەسێکی تر کەمپێک دروست دەکات و کورد لە شوێنێکدا دەسوتێنێت و لە شوێنێکی تر لۆکان بسوتێنێت و لە شوێنێکی تر منداڵی تورک لە سەدارە بدات؟ بۆچی دەتوانیت ناسنامەی نەتەوەیی خۆت پیشان بدەیت؟ بۆچی ئەتەنەمیتان دەوێت؟ دەڵێت هەمووان بکەنە فیدرالیست. هەرکەسێک بچێت و وڵاتی خۆی پێکبهێنێت... تاران سەر بە کام میللەتە؟ سەر بە کام نەتەوەیە؟هەر ئەوەندە بەسە بە ئەوە پرسی فیدرالیزم لە ئێران بوروژێنن تا تاران ببێتە بەیروت. ئەگەر ئەوان پلاتفۆرمی فیدرالیزم لە ئێران قبوڵ بکەن، وڵاتی ئەتەنەمی ئازەربایجان دروست دەبێت، پاشان وڵاتی ئەتەنەمی کوردستان، بەلوچستانی ئەتەنەم و منیش کە لە تاران دانیشتووم و ئازەریم، دەڵێیم نیوەی ئەم شارە هی منە . عەبدوڵڵا موهتەدی میهرەبان بوو و ئەو پرسەی بە ناوچەیی ناوبرد. وەک ئەوەی سبەی کەسێک تفەنگێکی لەسەر شان بێت بڵێت نا! کاک بابامیری مەبەستی هەرەمێک بوو. قەومیەتتان فوو تێکردووە، خستووتانەتە ناو ناسنامەی خۆکەوە، کردووتانە بە خاڵی جیاوازیی خەتان، و دەڵێی هەر نەتەوەیێک وڵاتی خۆی هەبێت و ئێرانیش دابەش بکرێت بەسەر وڵاتێکدا کە هەموو کەسێک بە پشت بەستن بە نژادی خۆی خاکی هەبێت، پاشان چاکەیێک لەگەڵ خۆک دەکەیت دواتر لوتف دەنوێنی وهۆشداری دەدەیت بە تاران کە هات وهاوار مەکەن مەبەستمان هەرەمێک بوو؟ گوایە خۆک تەنیا لە کوردستان ئەتەنەمیان هەیە، کە هاتە تاران هاتە تاران. وەک ئەوە وایە ئەگەر هەر بڵێنها ئەوان بفەرموون ئیتر خۆک واز لە ناسیۆنالیزمی خۆیان بهێنن و ئیتر لەتاران ئەمن و ئاسایش بڕقەرار دەبێت. تاران نموونەیە. ئایا ئەگەر پارێزگاکانی کەماری ئیسلامی بژمێرین و ئەتەنەمی بە هەر پارێزگایێک بدەین؟ ئایا هیچ شۆڕشێک لە نێوان ئازەری و کورد لەسەر نەغەدە ووناداتە؟ وێنداوە؟ ئایا لە ئەهواز شۆڕش لەنێوان عەرەب و غەیرە عەرەب ووناداتە؟ ئایا لەسەر کەهکیلەیە و بەیار ئەحمەدی شۆڕش لە نێوان عەرەب و لوە و فارسدا نابێت؟ ئەگەر حکومەت بە هەرەمایەتی دەکەیت، ناکۆکی لەسەر هەرەم هەیە.
کابرابە سادەیی، تەنیا لەبەر ئەوەی دەیەوێت نژادی خۆی بکاتە بنەمای دەسەڵاتی سیاسی خۆی و نایەوێت بچێت و پلانی ئامانجە

کۆمەڵایەتییەکانی دابنێت، بەیاری داوە کە ئەمەی باقی ، شەست ملیۆن کەسەکەی تر، یوزەیەک بکەینە شانمان و تا بیست ساڵ لەو وڵاتەدا بست بەبست دەبڕت شەڕ بکەین لەسەر بەتورکی کردن وبە لاری کردن وبە پشتو کردن وبە گیلکی کردن و بەعەرەب و بەلوچ کردنی خاکی ئەو مەملەکەتە شەڕ بکەین. یەکتر و منداڵی یەکتر بکوژین. بە بەوای من هەوەستی ئەتنۆمی و فیدرالیزم وەک یەکە. لە وڵاتەکدا کە هەرگیز فیدراڵی نەبووە، نەتەوەیی مرۆڤکان دەهێنەوە بیریان و دەیگوازنەوە بە هەیکەڵی ئیداری کەمەگا. ئەمە هاوتەکی ئاستەوە. بزووتنەوەیەکی توندوتیژ. دەڵێت، من ئەتنۆمیم دەوێت، ئەوەش فیدراڵی بکەن. چونکە نایەوێت بارگرانی گوناهی ناسیۆنالیزم هەڵبگرێت. تەدەگات کە دیارە. دەڵێ من دەبمە کورد، تەش دەبێتە لوڕ. بە ئەوەی بتوانم ببمە کورد، تە ببە بە عەرەب. بە ئەوەی من بتوانم لەرە لەسەر شانی مێلە نەتەوەییەکان حوکم بکەم، ئەوە دوو کەس لە مەشهەد شەڕی یەکتر بکەن. ئەفغانییەکان لە کوێن لە ئێران؟ ئەمانە کەسانی نابەرپرسن کە تەنها پاساوتێک لە دەمارگیری نەتەوەیی و میللی و حکومەتی خۆیانن. ئەمە. بەرپرسیارێتی کەمەڵایەتی نییە، بیر لە داهاتووی خۆی ناکاتەوە،نە خەڵکی خۆش دەوێت و نە هیچ شتەکی تر. تەنها وڵاتی خۆی دەوێت و هازی نییە بەوات. ئەمە دەڵێین ێیفراندەم دەکەین، ئەگەرخەڵک بەڵێت جیا دەبێنەوە، ئەوا جیا دەبنەوە. ئەڵێ نا! دەمەوێت بمێنمەوە و ئەم گوهەرە بنەرخەی ناسیۆنالیزم لەگەڵ هەموواتان دابەش بکەم. هەوەستی ئەمە لەسەر ئەتنۆمی ئەوەیە کە ئەتنۆمی شتەک نییە کە بتوانیت ێیفراندەمی لەسەر ئەنجام بدەیت. خودموختاری له لایه ن ئه نجومه نی ناوه ندی له تاران که نونه رایه تی هه موو خه ڵکه وه په سه ند بکرێت و بەیار بده ن که پەکهاته ئیداریيه کانی کەمه ڵگه چنه ؟ ئەگەر بنچینەی ئەتنۆمی بێت، دەبێت ئەو لایەنە هازی بکەیت کە بەیاریدا لە پێوەندیەکی فرەژنیدا لەگەڵت بمێنێتەوە و دەستبەرداری بەشەک لە مافەکانی لە کوردستاندا بێت. ئەگەر ئەتنۆمی وەک کوردەک لە هەرەمەکدا مافی زیاترت پێبدات، مانای ئەوەیە دەسەاتی کەمتر دەدات بە خەڵکی سەمنان؟ ئایا دەکرێت عەرەب بێت و لەوە ببێت بە کاندیدی بەرپرسی قوتابخانە، بەرپرسی هادیە و تەلەفزیۆن، یان سەرەکی شارەوانی سنە؟ ئایا دەکرێت کەسەکی خەڵکی سەمنان یان مەشهەد لەوە کار بکات؟ هەرگیز دەکرێت ئەتەمبەلەکی زمارە هەشت لە سنە هابوستەنرێت(پارکین)بکات؟ لایەن خەریکحکومەت جەگایەک دەداتە کوردەکان. ناسیۆنالیزم دەکاتە بنەمای ژیانی هاوبەش و پەکەوەیمان. ئەمە ئەمەمان ناوێت. بەڵای من هەندەک کەسی هیچ نەزان لە چەپی ئێران، کە تەنانەت یوگسلاڤیا و باڵکانیان لە

بەر چاوی خەیان بینیوە، لە پەناو فیدرالیزمدا گەلاوژیان ناوتووە، پێیان وایە تا زیاتر دەسەلات بدەن بە خانی ناوخۆ، ئەوەندە دیموکراسیتر بووە. ئەم مەلەکوتە لە فیدرالی فیدراڵتر بووە. ئەم وەتە تیولێک #بوو. ئینسانی خەڵکی جیاوازەکان وەاتیان لە نێوان خەیاندا دابەش کردبوو. هەموو ئەمانە سەرمایەداری بە زۆرملێیە خئینسانەکانی هەناوەتە ناو شار و ووخساریان وەک یەک لەدەکات تا بتوانن قسە لەگەڵ یەکتر بکەن و زمانەکی هاوبەش دروست دەکەن بە ئەوەی کە ئەوە بتوانیت لەیەکتریان جیا بکەیتەوە؟ ئەمە ڕەوتەکی کۆنەپەرستانەیە. ئەو چارەسەرەی بە کوردستان پێشنیاری دەکات، کۆنەپەرستانەیە و کاتێک بانگەشەی ئەتۆنامی دەکات، بانگەشەی کۆنەپەرستی دەکات. کەسێک بانگەشەی ئەتۆنامی دەکات وەک کەسێک وایە بانگەشەی فرۆژنی یان ڕەگەزپەرستی بکات. ئەگەر ئەمە وەات بێت، وەاتەکە. ئەگەر بتووت تێیدا بمێنیتەوە یان نا، بەیارەکە هی تۆیە، بەاڵم ئەگەر بتووت تێیدا بمێنیتەوە، دەبێت چاوەڕێ بکەیت و بزانیت مرۆڤەکان دەیانووت چۆن بژین. وە ئەگەر ئەو ڕەسایانەی کە ئەوە دەتانووت بە ئەو وەاتە لەگەڵ سکۆلاریزم و یەکسانی مرۆڤەکان بەبێ گوەدانە نەتەوە و ڕەگەز و نژادیاندا لە ناکۆکیدایە، پەموایە ئەوە کۆنەپەرستن.

٦- کۆشمەکۆشی زەحمەتکێشان لەگەڵ کەمەڵەدا

لە ماەڵەکردنیان لەگەڵ کەمەڵەدا دەڵێن یەکێک لە هەکارەکانی جیابوونەوەمان لێیان ئەو ناچالاک بوون و گۆشەگیریە بووە کە دەست و ئەخێی گرتبوون، بە بەوای من دەستیان لە سەرخاڵی ڕاست داناوە. بینیویانە بەم هەڵە و بەم کەمەڵەیە ناگەنە هیچ شوێنێک. ئەوان لە مەیدان دوور دەخرێنەوە، پەویستە بچنە سەر جەمسەری سیاسی خەیان و لە پەگەیەکی هەرشبەرانە دەست بە کارکردن بکەن. وە بەڵەای من ئەمە یەکێکە لە خاڵە بەهێزە گەورەکانیانە لەبەردەم باقی کەمەڵەیانەدا کەماونەتەوە. ڕەکخراوی زەحمەتکێشان وزەیان هەیە. لە کۆتاییدا مرۆڤ لە شوێنێک بەیار دەدات کە من باڵی ڕاستم و دەڵێم، ئەمە بە خەڵک دەڵێین و هەڵز کەدەکەینەوە. لانی کەم شتێک دەست پێدەکەم. ئەمە هەواڵنامەی کەمەڵەدەدات و سەبەی بە "هاونیشتیمانیانی خەباتکار" دەست بە ڕاگەیاندنەکەی دەکات. ئەو پێی وایە هەموو مرۆڤەکان ئەم نەستالژیایە سیاسییەیان هەیە، وەچاوەڕێی ئەوەن کەسێک ناوی گۆڤارەکەی بنێت هەواڵنامە، بە ئەوەی لەبەردەمیدا بکەونە سەر زەوی. تێناگات کە هەمان ئەو کەسانە کاتێک باسی هەواڵنامەی کەمەڵەیان دەکرد بە کافیان نەزانی و چوون و شتێکی تریان کرد. دیەوت کاتژمێرەکە بگەڕێنەوە بە ئەو کاتەی کە ئەو

کەسانێ هەشتا نەگەیشتنە ئەنجامەکی دیکە. لەو بڕوارەوە تا ئێستا هەنگاوێ ژمارەی دانیشتوانی کوردستان دوو هێندە و نیو زیادی کردبێت و هیچ کامیان نازانن هەواڵنامەی کۆمەڵە مانای چییە. هەنگاو، سبەی بیەوێت بە "هاونیشتیمانیانی تەکۆشار" دەست بە ڕاگەیاندنەکەی بکات. پەدەچێت ئەو کاتەی لە شەشی ١٣٥٧دا بە هاونیشتیمانی قسەی لەگەڵ خەڵک دەکرد، کارەکی باشی دەکرد. ئەمە نەستالژیا و پەرستنی ڕابردووە. دوودڵی و پەشیمانی ئەو ڕابردووەیە کە پەی وایە دەتوانێت بە تەنیا سەرکەوتوو بێت. کە لەڕێی خەیدا شکستی هێناوە. چۆن دەتوانیت دووبارە دروستی بکەیتەوە؟ لە ئەنجامدا بە بەوای من هێزی سازمانی زەحمەتکێشان وەک هێزێکی کۆمەڵایەتی هیچ شانسێکی نییە. ئەگەر بچێتە سەر ناسیۆنالیزم هەز لەدەست دەدات. دەبێت لەگەڵ حیزبی دیموکرات چەقسڕی بکات لەسەر ناوچەی کاریگەری خۆی. بچێت ئاڵای ناسیۆنالیزم لە حیزبی دیموکرات وەربگرێت. ئەگەر حیزبی دیموکرات پاسیف و ناچالاک بێت، هێندەک کە کوردن، ناسیۆنالیستن و هەڵچەکەکی نەتەوەییان هەیە و دەیانەوێت کارەک بکەن، بەدوای هێزێکی ئێتەرناتیڤدا بگەڕێن. هێندەکیان لەگەڵ شێخ جەلال و هێندەکیشیان لەگەڵ عومەر ئیلخانیزادە دەچن. ئەمەش ڕوودەدات. بەڵام ئەگەر حیزبی دیموکرات چالاک بێت، ژینگەی تەسک دەبینەوە و ناچار دەبن پێناسەیەکی نوێ تر بە ناسیۆنالیزمەکەی خۆیان بدەنە دەرەوە و بە بچووکی من ڕوو لە فالانژیزمی نەتەوەیی دەکەن. بە بڕاورد لەگەڵ حیزبی دیموکرات کە جەرگەکە لە ناسیۆنالیزمی سەرەکی و دامەزراوەیی لە کۆمەڵگای کوردستاندا و پلەیەک لە ناسیۆنالیستی عەلمانییە، پەدەچێت ئەمانە ناسیونالیستەکان چێتر بکەنەوە و لە داهاتوودا لە پگەیەکی ناسیۆنالیستییەوە فشار بخەنە سەر حیزبی دیموکرات. ئەوان سەرنجیان لەسەر کولتووری نەتەوەیی، لەسەر دابەشبوونی کورد-فارس، لەسەر سازانی حیزبی دیموکرات لەگەڵ ناوەند. ئەو ئامانجەی کە هەیانە و ئەو ئیلهامەی کە بەدەستی دەهێنن بریتییە لە پ.ک.ا بینیویانە کە لە ئێراندا هێنگە هێندەک گەنج هاوسۆزیان بە پ.ک.ا هەبێت و وێنەی ئەجەلان بەرزکەنەوە لەسەر دەرو دیوار بنوسن "ئاپۆ" وا بیردەکەنەوە دەڵێن وێنەی لە دەستی ئەجەلان دەردەهێنن.وابیر دەکەنەوە ئەگەر عەبدوڵا ئەجەلان بتوانێت کاریگەری لە ئێراندا پەیدا بکات، بۆچی ئەمە عەبدوڵا ئەجەلانی خەمان دروست نەکەین؟ عەبدوڵا ئەجەلان هووبڵووی کۆمۆنیزم نییە، نە هووبڵووی ناسیۆنالیزمەکی کوردی جەکوتە و چەسپاوە کە لە ئەوە کۆنتر و بەتواناتر بێت. عەبدوڵا ئەجەلان لە دەخێکی سیاسی و لە دەخێکی کۆمەڵایەتی جیاوازدا کاردەکات. لە دەخێکی زۆر خنکێنەردا. تا ئەو

هادیەی کە ئۆگرلێ ئێراندا کرانەوەیەک هووبدات و بزووتنەوەیەکی جەماوەری سەرهەڵبدات، ئەم پەڕگرافە سنووردارتر دەبێت و بە ناچاری وێران و خەمناکتر دەبێت. ئۆگەر خوێنکی ئەم هەڵکخراوە عەقڵیان هەیە و ئۆگەر دەیانەوێت خۆیان لەم هەڵبازە بەدفەڕە بە پاکتاوی نێتەوەیی تێنەپەڕێنێت، پێویستە بچنە ناو حیزبی دیموکراتەوە. پێویستە بە ویژدانەوە بچنە ناو حیزبی دیموکراتەوە. ئایا پلاتفۆرمی ئەوە جیاوازە لە حیزبی دیموکرات؟ بەس نییە کە ئەوان سەرۆکی خۆیان هەبێت و ئەمەش دەمانەوێت ببینەسەرۆک بەس نیە. کەسێکی سیاسی دەڕێت ئەو حزبە بیرۆکەی من دەردەبڕێت و منیش پێیوەندی پێوە دەکەم. پەم وایە دە ساڵ لەمەوبەر عەبدوڵا موهتەدی و عومەر ئیلخانیزادە و کەسانی دیکەی لەو جۆرە دەچوون و دەیانگوت دوای ئەم دابەشبوونەی حیزبی کۆمەنیست دەبێ سەرلەنوێ بە بیروباوەڕکانمدا بچمەوە. و پاشان وتی کە من خەم بە کۆمەنیست دەزانم، بەڵام ئەم سەرلە ئێوارەیە فەرمان و فیسارە، و ئەو قسەکانی ئێستای خۆی دەڕێت و وتی کە من هاتووم بۆ ئەوەی بچمە ناو حزبی دیموکراتەوە، دوو سێ ساڵ بوودواتر لە کۆمیتەی ناوەندی سەیریان دەکرد، بەڵام ئێستا بووتە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی. ئێستا خەریکی دانوستان بوو و باسی ئێتەنەمەی خۆی دەکرد و بەخۆای دەماری هاوڕێیانی پێشووی ورد نەدەکرد. ئەوان ئەم کارەیان نەکرد. بەڵای من ئەمانەت ئەبێت وەک بزوتنەوەیەک سەیر بکرێن کە دەیەوێت بچێت و فالانژیزمێکی میللی هێکبخات و ئەبێت هەڵگری لەبکرێت. ئەمانە پێویستە بەو شێوەیە ئاشکرا بکرێن. وە بەڵای من لانیکەم ئەمە لە حزبی کۆمنیستی کرێکاری دنیابین لەوەی کە خەڵک ماهیەتی ئەم شتانە و کەمتەرخەمی سیاسی خۆیان دەزانن. بەڵای من هەڵەکی سەرۆکی نین، هەڵەکی تەکدەرن، مووکن لەسەر لوتی حیزبی دەموکرات و مووکنە لەسەر لوتی حزبی کۆمنیستی کرێکارین و نابن بە هەڵەکی سەرۆکی لە کوردستاندا کۆمەڵگە بەهەی ئەوەی کە دوو دیوی جەمسەری سیاسی لە کۆمەڵگادا پێناسە کراون.

۷- سەبارەت بەو کۆمەڵەی کەهەیە

لێرەدا دەمەوێت چەند وشەیەک لەسەر هەوتی کۆمەڵە بڵێم ئەو هەوتەی کە ئیبراهیم عەلیزادە سەرپەرشتی دەکات. ساف و سادە، ئەوەی ئێستا دەیبینین لایەک دەچێت. ئەم دەخەی ئێستا ناتوانێت بەردەوام بێت. ئەو دەخەی کە تەیدا وەستاوە دژبەیەکە. ئەمە ئەو هەوتەیە کە ناسیونالیزم نایەوێت لەگەیدا بەوات. دەیەوێت بە بەراورد بەو کەسانەی کە لەی جیابوونەتەوە چەپ بێت. بەڵام پەی وایە پێویستە ناسنامەی خۆی لە بەرامبەر چەپدا بکشێت. لە هوانگەی ماددیەوە،

هەوادارەکانیان لە کۆمەڵگادا خەیان بە نزیک لە ئەمە دەزانن، هەرکەسێک بێ من کومەلێیەکم لە شاری مەهاباد و سنە وهتد دەڵێ من هەست بە نزیکیی لەگەڵ جەماعەتی حیزبی کۆمەنیستی کرێکاریدا دەکەم. بەڵام درۆپەردەری کولتووری ڕق و کینەی هەیە، کە سەرچاوەکەی ڕووتی جوداخواز بووە. وە ئەمانە خەیان کۆم نەبوون. زۆرینەی کۆمیتەی ناوەندی بوون ئەوان کە چاویان حزبی کۆمەنیستی کرێکاری نابینێت. ئەستاش هەشتا.شەی خەی لەگەڵ هیچ کەسێکی تر نەدەکردوە، موڵک و ماڵیان ئەویان خوارد و لەژێرەوە کاریان لەدژی ڕێکخراوەکەی ئەنجامداوە،ئەو پەداگری لەسەر ئەوە دەکات کە بچێت لە ئادیەکەیەوە بانگەشەی دژی ئەمە بکات. لە ئادیەی کۆمەڵە. سنووردانان لەگەڵ ئەمەدا، بە بۆای من، بێگەنامەی لەناوبردنی ئەوانە. سنووردانانیان و هەوەستی ناسیاسییان بۆرامبەر بە ئەمە و بەم هەیشەوە بێتوانایییان لە ڕووکردنە چەپ، لەناویان دەبات. کۆمەڵە ئەستا یان ئەبێت بچێتە لای چەپ، یان هەزکانی بداتە دەست عەبدوڵا موهتەدی. هیچ دەربازبوونێک لەم شتە نییە. بە ئەوەی چەپ بێت، ناچارە دان بە چەپی کۆمەڵگادا بنێت کە ئەمەیە. وە ئەرکێتی لەم چەپە نزیک بێتەوە و ئەرکیتی بە ئاشکرا ئەم کارە بکات. ئەوەی کە یەکێک لە جەماعەتکەی ئەوارانی ڕۆژێک سەلام وعەلەیک لە یەکێک لە جەماعەتکەمان دەکات وەڵامی نییە. ئەبەرایەتی ڕێکخراوێک کە دەیەوێت هەوەستی چەپ بگرێت چاوی خەی دەکاتەوە بە ئەوەی بزانێت چ کەسانی دیکە چەپن و هەمان شت دەڵێن. دەڵێت ئەمە لەم یەکە نزیکین و دوورین لەو یەکە و هتد. ئەوان دەیانەوێت لەمان دوور بکەونەوە، تەنانەت هەندێک جار دوژمنایەتیمان بکەن و پەوپاگەندە لە دژی ئەمە بکەنەوە و پەگەی خەیان لەم دەخەدا بهێنەوە. ئەمە ئەستەمە. بە بۆای من ئەگەر کومەڵەی ئەستا لەسەر پەگەی مامناوەندی ئەستا بوەستێت، ئەوا نامێنێت. جگە لەوەش خوارەوە و سەرەوە ڕووبەڕووی یەکتر دەبنەوە. ئەمە شتێکە کە ئەمە گەرەنتی دەکەین. ئەگەر لەسەر هەوەستی دژە حزبی کۆمەنیستی کرێکاری بوەستن، بە بۆای من، ڕێکخراوەکانیان لە شارەکاندا، هەرچەندە هەندێکانیان گەورە بن، بەم زووانە ئەبەرەکانیان دەخەنە ژێر مەخ، ئەوە چی دەکەن؟ من خەم بە کۆمەنیست دەزانم و ئەمە هاوڕەی کۆمەنیستی منە لە حزبی کۆمەنیستی کرێکاریدا، شەو و ڕۆژ پێکەوە بیر لە ئاکسیۆن دەکەینەوە. ئەو کەسەی ویستی حزبێکی ڕق و کینە دروست بکات و قەزەونی بکارهێنا ڕەیشت، ئەمە کولتوری ئەوان بوو، بە تا ئەستاش بەدوای تێزەکەیاندا دەگەڕێیت؟ بەڵای من ئەگەر بیانەوێت خەیان لە ئەمە دوور بخەنەوە یان تەنانەت دووریێک بپارێزن، خوارەویان لە دژی سەرەویان

ادوستت. ئەگەر ئیبراهیم عەلیزادە و ئابرایەتی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران و ئابرایەتی کۆمۆنیستەکان نەبن و بە ئاشکرا نەڵێن: ئاستەوەکان گەشتوون، ئەوە ئاستەوەکان بوون مژووییان شواند، ئەوە ئاستەوەکان بوون کە مودایان دانا لە نێوان ئەمە و نزیکترین بزووتنەوە لە ئەمە، ئەوە ئاستەوەکان بوون کە تیرۆری کۆماتییان ئەنجامدا ئەمە ئەم کولتوورە قبوڵ ناکەین، و حزبی کۆمۆنیستی کرێکارای بە حزبێکی نزیک و هاوکار دەزانین، و پەیمان وایە ئەمە لە یەک ئێردوگادا ین لەگەڵ ئەوان، ئەگەر ئەمە نەبێن، خوارەوەیان دەن لەگەڵ ئەمە. من ئەمە بە چاکەی ئەوان نازانم. من وەک ئاستییەکی بابەتیی دەبینم. دەبێین ئەگەر نەهاتنە لای ئەمەدا ئەوە ئەمە خوارەوەیان دەبین. هەرچی بیانووەت دەتوانن بیکەن. کۆمیتە ناوندیەکەی دەتوانت بچێت لە ئادیە سنوور بەندی بکات. لەهیچ شوێنێک سنووربەندی ناکەن، تەنها لە نزیکی ئەمەدا نەبێت. ئەم دیاردەیە ناتوانێت بەردەوام بێت. ئەمە دژایەتییەکە لە ناوکانیاندا دەبینین. لایەنی بەرامبەر پێیان دەڵێ بچی ناوی حزبی کۆمۆنیستان هەڵگرتووە؟ ئەم ناوە بەمانایە، بە سیرت کرد؟ ئەم ناوە پێویستە وازی لێبهێنرێت. دەڵێن نەخێر! ئەمە بەرگری لەم ناوە دەکەین. ئەمە ئەو بیرۆکەیە کۆتایی کۆوتوون. تۆ ناتوانی بەرگری لە ناوی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بکەیت بەبێ بەرگری لە مژووی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران. وە ناتوانن بەرگری لە مژووی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بکەن ئەگەر بە سەر بەرزیەوە بەرگری لە ئیمەمانان نەکەن. هەموو دونیا ئەو حیزبە بە هی ئەمە دەزانێت، مژووی ئاستقینەی ئەو حزبە لەسەر حسابی ئەمە نووسراوە، ئەو بەڵگەنامە و ئەدەبیاتانەی کە دەتوەت بەرگری لێبکەیت، هەشتا هی ئەمەیە. ناکرێ بەیت و بەرگری لە کۆنگرەی شەشەم بکەیت و دواتر ستەیک بنووسیت کە نووسینی ئەو بەڵگەنامانە بگومان گرنگ نییە و هەر کەسێک دەیتوانی بیانووسیبێت. ئەوە بەو شێوەیە نییە. ئەگەر کۆنگرەی شەشەم بهەڵبێتەوە، مانسوور حیکمەت لە مەخی ئەسکی هەڵکخراوکەتدا دەهەڵبێتەوە. ئەوە ناتوانن پارێزگاری لە پێکهاتنی حزبی کۆمۆنیست بکەن و هەڵە بکەن، چاوپۆشی بکەن یان هەوڵی ئەو کەسانە بشارنەوە کە لەدژی ئەو ناسیونالیستانەدا خەباتیان کردووە و لایەنگریان کردووە و هەشت ساڵ ئەو حزبەیان بردەتە پێشەوە. خەڵک داوات لێدەکەن کۆمۆنیستەک لەسەر ئەم مژووە هوون بکەیتەوە کە بەرگری لێدەکەیت. ئەمە گرەنتی ئەوەتان پێدەدەین کە ئەوە ناتوانن ئەم کارە بکەن. بەرگریکردن لە ناوی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران، بەرگریکردنە لە مژووی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران، بەرگریکردن لە مژووی حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانیش بەرگریکردنە لە ئەمە. ئەوەی

نایەوێت بەرگریمان لێبکات، درێ دکات کە دێوەت بەرگری لێ حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بکات. ئەمەش ناکرێ. وەک چۆن کەس ناتوانێت بەرگری لێ بەڵشەفیزم بکات و هەرش بکاتە سەر دەرودەستەی لینین لە سااڵنی پێش شۆڕشدا. ئەمەش ناکرێ. پێت پێدەکەنن، قبوڵ ناکەن. لەوانەیە مرۆڤ سەری بخاتە ژێر بەفر، بەاڵم ئەوانی تر بە پێ دەڕۆن و دیمەنەکە دەبینن. لە ئەنجامدا هەشتەوەی ناوەکە بەبێ ئەوەی لە ڕاستیدا ڕووی لە حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری بکات، لەناویان دەبات. ئەگەر بڵێن و بڕۆن ئەمە حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانین، ئەمە کە ئەمە لە حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری ئێران جیانەبووینەتەوە، نااڵین بەچوونکانماندا چووینەتەوە ، تا دوا سات کە جێیان هەشتین لەگەڵیان بووین و کاتێک ڕێیشتن دڵنگمان پێیان دا. ئەمە هیچ ڕەخنەیەکمان نەوروژاند، ئەوان مۆدایان هەشتووە، ئەمە لەسەر یەک هەڵین و بە ئەم شانازیەش تا ئێستا نزیکی هاوبیرمان هەیە، ئەگەر ئەمە بڵێن شانسیان هەیە. ئەمە ئاسەیەکە بە هەندێک کەس کە دابنیشن و گفتوگۆ بکەن. بەاڵم ناکرێ مژووی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بە پێی گەڵانەوەی عەبدوڵاڵا موهتەدی بنووسرێت و دواتر بەرگری لێبکرێت. دەبێت هەرشی بکرێتە سەر. لە ئەنجامی نەهێشتنی ئەمە، نەهێشتنی ئەوانەی لێرە دانیشتووین، نەهێشتنی من، نەهێشتنی ئەوە، نەهێشتنی ڕابەرایەتی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی ئێران کە زۆرینەی سەرکردایەتی ئەو ڕێکخراوە بوو، لەو بەروارەوە بە واتای ڕاگەیاندنی شکست دێت. کاتێک گروپێی موهتەدی دەست دەکەن بە هەرشکردنە سەر مژوو، ئەم لایەنە نامەی داخراو بۆ ئاودەکاتەوە کە چاوەڕێی ئەوە دەکەین هەموو ئەوانەی ئارزووی ئەم مژووەیان هەیە بێن و بەرگری لەم مژووە بکەن. تە لەگەڵ ئەمەدایت بەسەرچاو! عەبدوڵاڵا موهتەدی لە ئەمە دەترسێنن. واتە بۆ وەاڵمکەت لە حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری ئێران وەربگرێ. تا ئێستا بەم شێوەیە. تا ئێستا ئەمە تاکە بزووتنەوەین کە بەرگری لەو مژووە دەکەین. ئەمە تاکە ڕێوتین کە بۆها بۆ مژووە دەدەین. وە ئەم هەڵوەستەی ئەوان ناسکە و بەردەوام نییە.

لەوانەیە بیر لە ئەگەرێکی دیکە لەکەینەوە بکەن و ئەمەش لە هەموویان کەمیدیترە. بە ئەوەی بگەڕێنەوە و بیبینین لە ڕێگادا کەوتووەتە ناو توشووی کەوە، یان بچن بۆ دوای حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری و هەرکەسێک لە پێنجەرەوە کەوتبێتە دەرەوە بانگ بکەن و بڵێن با پێکەوە بۆشی سەراسەری چاک بکەین. ئەمە شتێکی سەیرە، بەاڵم دوور نییە لە ناسیاسیبوونیان کە ئەوانیش پێیان وابوو کە کۆشەی ئەمە نەبوونی فارسە. ئەگەر فارس بهێنین، بۆ تایبەت ئەگەر پێشتر لەم بنداوە کەوتبێتە دەرەوە، دەتوانین بچین بۆ هاوکاری

ئەو حزبی کۆمۆنیستی ئێران بنیات بنێین. ئەمە پراکتیکی نییە. ئەمە حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانین. ئەمە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بووین. ئەمە قسەی ڕێگای کرێکار، جەلال تاڵەبانی دەڵێت، شێخ عز الدین حوسێنی دەڵێت، عەبدوڵا موهتەدی دەڵێت، کۆماری ئیسلامی دەڵێت، ئەدەبیاتکەت دەڵێت، پەسەندکراوکانتان دەڵێن. هەموو ئەمانە دەڵێن ئەمە حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانین. ئەمە هێندەی بەناڵوا هەڵگرتنی بزووتنەوەیەکی ڕاستەقینەیە، ئەوەندەش کاری ئەو کەسەیە کە دەیەوێت ناوی کۆمەڵە بخاتە سەر خۆی. لەبەر هەندێک هۆکاری سیاسی و ئایدۆلۆژی، کە جیا بووینەوە، ناوی حیزبمان دا بە میللەت. دە ساڵە بەم ناوە دەسوڕێنەوە و یاری بەخەیان دەکەن. ئەو ناوە هی ئەمە بوو. لە حسابی تەدا نایەنوسن. ئێگەر دەتەوێت بنووسن، پەیوستە بڵێیت و ئەزموونی بکەیت و بڕگریمان لێبکەیت. بە ئاشکرا و بە سەرکی بەرزەوە بڕگری لە بکە و وا مەزانە ئێگەر ئەمە بڵێیت پاسەوانەکەت وەک جاران چا لە نانێت. دەبێت وڕت هەبێت بڕگری لەو مەژووە و ئەو کەسانە بکەیت. پەم وایە ئەوان چانسی ئەم کارەیان هەیە. ئێگەر کەسێک بەدزرێتەوە، ئێگەر چەپی ئەو ڕێکخراوانە بوونێکی بابەتیانەیان هەبێت و ئەم کارە بکەن. سەبارەت بە سەرەوە، گومانم هەیە چەپ زەر بەهەز بێت، پەم وایە هەندێک کەسی چەپیان هەیە، بەڵام پەموایە خوارەوە چەپ بێت، چونکە کەسێک ڕاست بێت و نەتەوەپەرست بێت و ئەوەندە ڕقی لەو حزبە بێت، چ پەویست دەکات لە ڕێکخراوی کۆمەڵدا بمێنێتەوە، دەڵوات لێگەڕێ موهتەدی... بە یەکەمجار لە کۆمەڵگادا، پەنجەرەیەک هەیە کە ڕق و کینەی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران و ڕق و کینەی ئەو مەژووە لەی وەربگیرێت و بکرێتە سەرمایەی سیاسی و ببێتە کادر. لە ئەنجامدا ئێگەر لێگەڕێ چەپی ڕێکخراوەکەتدا بمێنیتەوە، ئەوا ناتوانیت بەم شێوازە نیوە ناچێ خەت بپارێزیت. حیزبی کۆمۆنیستی ئێران دەبە بە ئاشکرا شانازی بە مەژووی خەیەوە بکات و لە ئەنجامدا ووە لە ئەمە بکات و بیەوێت لە قەڵایەکی بەهێزدا لێگەڕێ ئەمە لە کۆمەڵگادا بێت، کە من پەموایە لەم حاڵەتدا و تەنانەت لە گرنگەکی دیکەشدا ئێگەری هەیە یەکتربینی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە قەناغەکی تری مەژوودا، تەنانەت یەکێتی لەم دەڵەدا. بەڵام ئێگەر ئەم کارە بکەن زەربەی ڕابەرکانیان دەڵێن. دەبێت ئەمە بڵێین، بێن یان نا، لە هەموو بارودۆخەکدا، لە هەموو قۆیرانەکدا و لە هەموو فشارەکدا، دوو لەو کەسانە دەچنەوە ماڵەوە. وە دوای ماوەیەک ووون دەبێتەوە کە ئەوان پەیوەندییان بە فراکسیۆنەکی تڕەوە هەیە و پەیوەندییان پەوە کردووە. بەڵای من ئەوانەی لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران و کۆمەڵە دژی ئەمەن، لە ڕیزەکانی بزووتنەوەی موهتەدا جێگای خۆیان هەیە و دەچنە ئەوە. پەم

وایە ئەو فەرهاد شەعبانی بوو کە بابەتێکی نووسی و وتی زۆر کەس هاوسۆزی قسەکانی عەبدوڵا موهتەدی بوون، بەڵام بەدیان نەبوو و لەگەڵی نەچوون بەهەی چالاکییەکانی دژە دامەزراندنەو. ئەو ڕاستی دەکەت. ئەگەر کەسێک بە سووکایەتی لەگەڵ کەسێک جیابوبێتەو، دوای دوو ساڵ لەی خۆش دەبێت. ناحەزی کەسێک لە عەبدوڵا موهتەدی چەند قووڵ بوو؟ شەش مانگ؟ حەوت مانگ؟ هەشت مانگ؟ دواجار حیزب ئەم بڕیارەستە تەدەپەڕێنەت و دەچێتە پاڵی. بەڵای من ئەم دیاردەیە هەمیشەیی و زوو تێپەڕ نییە. ئەو دیاردەیەی ئەمڕۆ پێی دەوترێت کەمەڵە، هەوەدەدات ببێتە مەیدان و تەرمیناڵێک بە ئەوەی خەڵک بچنە ئەوە، هەندێکجار پەیوەندی بە ڕەخنەکراوی زەحمەتکیشانەوە بکەن، هەندێکجار پەیوەندیمان پێوە بکەن، هەندێکجاریش واز لە سیاسەت بهێنن. تەرمیناڵەکە چونکە هیچ ناسنامەیەکی سەربەخۆی نییە و ئامادە نییە تاکە ناسنامەی ڕاستەقینەی قبوڵ بکات کە چەپەکان دەتوانن لە کوردستان هەیانبێت. گوتیشی، حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری هاوڕێی من بوون، ئەمە ناکۆکیمان لەگەڵیان هەیە، بەڵام بەیارە ئەم جیاوازییە چارەسەر بکەین.

٨- بۆچی سیاسی، کەمەڵەی کۆمۆنیست یان...؟
ئەمەش پرسیستی بە بۆچی سیاسی هەیە. بەڵام بە بۆای من ئەمە و ڕەوتی زەحمەتکێشان ئەم بۆچییەمان نیشان دا. تەنها لەم ناوەندەیە کە ئازایەتیەکەی بە پێچ وپەنایە. دواجار موهتەدی بەیاریدا پشت لە بڕیارەکەی گرنگی ژیانی خۆی بکات کە بە ماوەیەکی زۆر بەوەیەوە دەیزیان لەدەگرت. لەبەرئەوەی سکرتێری گشتیی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بوو یان زۆر ماندوو بوو بە بنیاتنانی ئەو حیزبە، پێپاڵیزمی تێکشکاند و وەک کەسایەتییەکی کۆمۆنیستی ڕێزی لەدەگیرا کە یارمەتی کەمەڵەی دا بە چوونە ناو حیزبی کۆمۆنیستی ئێران. بەیاری داوە ئەم مەژووە و ئەو ڕەزگرتنە تێپەڕێنەت. ئازایەتی خۆی بەخەرج داوە و هەڵبژاردەیەکی گرنگی کردووە. وە ڕاستەوخۆ سەیری هەڵبژاردنی خۆی کرد و لەسەری ماەمەڵەی کرد. بە خۆ لە گەلیدان و بە سەرخۆدا نەهێنان ناتوانیت ڕەخنەکراوەکی سیاسی دروست بکەیت. ڕەخستنی سیاسی دڕئەنجامی هەڵوەستەکی شەفافە. ئیتر هەموان ئەمە فەربوون. هەڵوەستەکی ووونت هەبێت، هەوادارەکانت لە کەمەڵەگادا لە دەوروبەرت کەدبنەوە. لە ئەنجامدا بە بۆای من بزووتنەوەی ئیبراهیم عەلیزادە، بزووتنەوەی کەمەڵە لە دەخەکی ناڕەک و پەکدایە. ئەو ڕاستییەی کە دەڵێن ناسیونالیستەکان لە ژینگەی کاردا کاریگەرییان نییە، ژینگەی کوردستان فاکتانژیستی و قەومی نییە، مرۆڤەکان لە کوردستان زیاتر دیانەوێت لە ئێراندا یەکبگرن لەوەی کە دیانەوێت

جیابنەوە، هەروەها هەڕاوردنی ڕووداوەکانی ڕابردوو بۆ ئەوەی بڕوا بە ئەوەی بکەین کە گروپەکان، هەکارێکی کافی نییە بۆ ئەوەی بڕوا بکەین کە ئەوتۆ زەحمەتکێشان بە هیچ شێوەیەک ناڕوات. لە کۆتاییدا لە کۆمەڵگەیەکی چەند ملیۆن کەسیدا ئەگەر دوو هەزار کەس بدزیتەوە، ڕێکخراوێکت هەیە. تا ئێستا ئەم کارەی کردووە. کەبووەوە، شمشاڵێکی بە کولتووری نەتەوەیی و میللی لێدا و هەندێک کەسی کەکردووە بە ئەوەی بڵێشداری کەبووەوەیەک بکەن بە ئەوەی هاوار بکەن بۆی پ،ک،ا. حیزب لەسەر ئەم هەڵە کەدەبێتەوە. ناکرێ تەنیا خەڵکی ئاسایی کەمەڵگا کەبکرێتەوە. بە ڕای هەموو کەمەڵگە یەکی کە سانی نابەرپرسی هەیە ، هەندێک جاریش مرۆڤ لە لایەن کە سانی نابەرپرسەوە وەک دروست دەکرێت و ژیانی خەڵک بۆ چەندەیەک پڕ لە ناخۆشی دەکەن. لە ئەنجامدا ئەم ڕێکخراوەی کەمەڵە ئەگەر نەیەوێت وەڵامی ئەم پرسیارانە بداتەوە، دەڕاوە. ئامرۆزگاری من بۆ ئەوانەی چەپن ولەم ڕێکخراوەدا ماونەتەوە، لابردنی ناوەکەیە لە خۆت. ناوی حیزبی کەمۆنیستی ئێران لابەرن، خۆتان بەکەمەڵەی کەمۆنیست ناوببە، بۆ ئەوەی ڕوون بێیەوە تۆ خۆت بۆ کەمەڵەی کەمۆنیست دژانیت و ئەوانیش کەمەڵەی ناسیۆنالیست. هەرکەسێک بیەوێت بڕوات با بڕوات. یادی ئەزمونی مرۆڤوی حیزبی کەمۆنیستی ئێران ئابگەیەنن و بڵێن کە ئەزمونێکی بۆنرخ بوو، ئەمە لە ئاستیدا ئەو حیزبە نین، حیزبی کەمۆنیستی ئێران کەسانی جیاوازی لەخۆگرتبوو کە چوونەتە شوێنی جیاجیا، ئەمە ئەو ئەزموونە نین ، ئەمە ئەو پراکتیزەیە نین، ئەمە کەمەڵەی کەمۆنیستین، ، کە ئەگەر بیانووت ببن، بڵێاستی هەن. ئابگەیەنین کە هەزکانمان دەهێنەوە و با ئایندە دیاری بکات کە ئایندە چی دەڵێت لەسەر یەکەیزی چەپەکان لە کوردستان. ڕەنگە لەگەڵ حزبی کەمۆنیستی کرێکاری و هەموو کەسێکی تر و هتد زۆرێک لە ناکۆکیەکان چارەسەر بکرێن. ڕەنگە هەزار و یەک ڕەخنەی هەبێت کە پەیوستە بەچوونی خۆی لەسەری بدات. لە هەر حاڵەتێکدا پەیوستە خۆیان بە کەمۆنیست ناوببەن و مشتومە لەسەر ناوەڕۆکی سیاسی و چینایەتی ناکۆکی خۆیان لەگەڵ بزووتنەوەی موهتەدی وڕبگرن و هەوڵی بدەستهەنانی هەز بدەن. ئەگەر ئەو دە کەسەی سەرەوە گەیشتنە ئەو ئەنجامەی کە ناکۆکییان لەگەڵ عەبدوڵڵا موهتەدی ئەوەندە قوڵ نییە، با بڵێن. چونکە هەرچەندێک بڕت ئەوان دەسەڵاتی ئەو لایەنەن. لە ئەنجامدا ئەگەر چەپەکان لە کەمەڵە لەم بپرسن چی بکەین؟ پێیان دەڵێم بڵێن کە ئەم ناوە بەم شێوەیە بڕگری لە ناکرێ، با خۆمان بە حزبی کەمۆنیست ناو ببەین و بە ئاشکرا ئابگەیەنین کە ئەمە لە حزبی کەمۆنیستی کرێکاری نزیکین و پێمان خۆش لێیان نزیک بین. وە باس لە ئاستیەکانی ئابردووی هاوبەشمان

بکە و ئەگەر جیاوازیمان لەگەڵیان هەبوو، با جیاوازیەکانمان
بڕین. ئەگەر ئەم کارە نەکەن، خوارووی کەمەڵە لە گەڵ
ئەمە دێن و سەرەوەی ئەوان دەچێتە پاڵ موهتەدی. ئەمە شتێکە کە
سەد لەسەد ڕووددات. درەنگ یان زوو. دەنگە یەکەک یان دوو لەوانەی
سەرەوە لەگەڵ مەهتەدی نەبن، دەنگە هەندێکیان پاسیف بن و لەگەڵ
کەسدا نەبن، هەروەها ئەگەری ئەوە هەیە هەندێکیان بگەڕێنەوە و
خەیان بچنە ناو حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریەوە. بەڵام بەڵای من
ئەزموون دەتوانێت شتێکی تر بڵێت.
بە نابەدبەختانەوە هەموو کۆمەڵە بە ئەمەوە پەیوەست بن؟ بۆچی بوونی
کۆمەڵەیەکی کۆمۆنیست باش؟ من پێم وایە ئەستا بوونی کۆمەڵەیەکی
کۆمۆنیست باش، چونکە کۆمەڵە هێشتا مەقوڵەیە کە دەبێت لە کۆمەڵگای
کوردستاندا چارەنوسی دیاری بکرێت. من لە هەوانگەی مارکسیزمەوە هیچ
گومانێکم لەم دیاردەیە نییە. ئەمە گروپێکین. تەماری مەدەنی
هەرچیەک لەسەر ئەم پرسە بڵێت، پەیوەستە بە خۆیەوە. ئەمە گروپی
خەمانین، حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانمان پێکهێنا و پەیوەندیمان بەو
حیزبەوە کرد. ئەمە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بووین. لە هەمان کاتدا
کە لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران جیا بووینەوە، گوتم ئەمە پاکتاوێکی
ئەرەنییە. لەبری پاککردنەوەی نەرەنی، ئەمە پاککردنەوەی ئەرەنی
دەکەین. گوتمان ناو و سەرپێکهاتە هی تۆیە، نەریت و هێز هی
ئەمەیە. وتیان قبوڵمان کردووە و بە دوای کارەکانیاندا ڕۆیشتوون.
بەڵام کەس باوەڕی نەدەکرد کە ئەوانەن. دەنگە زۆر کەس قبوڵیان
کردبێت کە کۆنگرەی یەکەم کۆمەڵەک کرێکاری زەحمەتکێشن. ئەمە ئەو
گرووپە نەبووین و ئیدیعا ناکەم کە ئەمەش بووین. کۆمەڵە پێش ٥٧
ئەمە نەبووین و ئیدیعا ناکەم کە ئەمەش بووین. بەڵام سازمانی
کوردستانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران و تەنانەت کۆنگرەکانی پێشووی کە
لەسەر ئەم هەڵە بووین ئەمەین، کەسایەتییەکانی لەڕێن، نەریتەکەی
لەڕدایە، بەرگریی سەربەرزەکەی لەڕدایە، هەستیاری بەرامبەر بە
ناوەکەی لەڕدایە و هەستیاری بەرامبەر بە ناوەکەی چارەنووسی
لەڕدایە. من پێم خۆش نییە کەسێک خۆی جیاوازکان ئیز بکات بە
ئەردوگاکانیان، کوملەی لەسەر سنگی نووسیبێت. کومهلە مارکسی
ژیانمانە. بە تایبەت کە چەمی عەلیزادە هەزیان پێدەبەخشێت. بە ئەو
گروپەی کە دەیانەوێت قەبەستی کۆمەڵە ببەستن و فەرمان بکەن، "قسە
بکەن!" هەز دەبەخشێت. ئەمە دەگەڕێنەوە کەسێک بە ناوی کۆمەڵە ئەم
کارە بکات. وە بوونی گروپێکی کۆمۆنیستی یارمەتیدەرمانە بۆ ئەوەی
دەگەڕێم کارە نەدەین. حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری ئێران خۆی
سەربەخۆ لەم مەر و واژیانە ناسنامەی خۆی بەدەستهێناوە و ئەگەر
ئەم پرسەیە بۆ ماوەی ٨ مانگ یان ساڵێکی دیکە بەردەوام بێت، دوو

جەمسەری ڕووی لە کوردستانی ئێرانەوە سەرهەڵدەدەن کە یەکێکیان ئەمەیین. ئەم جەمسەرە تازە دروست بووە. پارێزگاری کوردستان تا ڕادەستی لە دەستی جەلال تاڵەبانی نەدا تا هێزەکانی ئیبراهیم عەلیزادە نەچنە مەریوان. ئەو دەیویست نەچینە مەریوان. تا ئێستا ناڕەزایی دەرنەبڕیوە بەرامبەر بە ڕاپێشتنی ئەو تیپانە. ئەمە کۆشکی بەرژەوازی لە کوردستانداین، ئەمە کۆشکی کۆماری ئیسلامییە لە کوردستان، کۆشکی ڕاستیشین لە کوردستان. وە بەگومان ئەمە فەرشەکانمان لە ئاوەکە دەکێشین. ئەگەر کەمهلە ئەم شتە نەکات ئەمەش ئەم شتە دەکەین. ئەگەر بەم فالانکسییە نەشکێن ئەمەش دەشکێنین. ئەمە چارنووس و کاری ئەمەیە. بەڵام گرنگە حزبێکی کۆمۆنیستی هەبێت کە ڕێگە نەدات بە هەمان شتەوە بوختان بەم ناوە بکرێت، ئەم باسە بە کراوەیی بەمنێتەوە و با پێکهاتەی کوردستان حوکمێکی ڕاستەقینەی لەسەر بدات. لە کۆتاییدا حزبی شیوعی پەیوەندی بە هەر ئەزموونێکەوە دەکات کە حزبی شیوعی کرێکاری لە کوردستان دروستی دەکات. نازانم چەند کەسی ئەمەی کۆمەڵە تێیدایە. لەوانەیە هیچ کام لە سەرکردەکانی تێیدا نەبن. بەڵام ئەگەر دەتوانێت، لە بەردەم ڕێکخراوی زەحمەتکێشان ڕێکخراوێک ڕێکبخە، و ئەگەر دەتوانێت بەڵێت من بەرگری لە ناوی حزبی کۆمۆنیستی ئێران دەکەم، و ئەگەر دەتوانێت بەڵێت ئەمە کۆمۆنیستین، ئەوا سەرقاڵی گۆشەپەدانی بناغەکانی بزووتنەوەکەمان. ئەوە هێز بە پارتی ئەمە دروست دەکەن. پەیستە ئەمە بزانیت و شانازی پێوە بکەیت.

ئەوەی کە ئەمە جارێک لەگەڵ ئەماندا چووین و دواتر ئازارمان چێشت، هەکارێکی بەس نییە بە ئەوەی خەمان لەم پرسەیە بەدوور بگرین. چی کۆشەیەکی تێدایە؟ جاری پێشوو بە چاوی داخراو و بەبێ شیکردنەوەی بارودۆخی کۆمەڵایەتی-سیاسی کردت، باشە ئەمجارە چاوت بکرێوە و ئەم ڕیزە هەڵبژێرە. ئەی جاری پێشوو چیمان کرد؟ ئەمە هەڵەکمان دانا و تێ هەڵتبژاردن کرد. ئەگەر ئەمجارەش ئەو کارە بکەیت چ کۆشەیەکی تێدایە؟ هەندێکیان دەتوانن ئەم کارە بکەن. من کۆشەی کالیبەرم لەگەڵ ئەم ڕێکخراوەدا هەیە. کەسێک کە کالیبەری هەبێت دەتوانێت بچێت ئەم ڕێکخراوە لەم دۆخە دەربهێنێت و بیکاتە ڕێکخراوێکی دینامیکی کە ڕۆڵێکی ئەرێنی لە ژیانی چەپەکانی کوردستاندا دەگێڕێت. ئەگەر کەسێکی وا نەبێت بەڵای من نامێنن. پەم وایە ئەم ڕێوتە بەو شێوەیەی ئێستا نامێنێت. بە هەمەت ئەحمەدیان بێ بە گۆڤارەکە لەچاپ بدە، هیچ وەڵامێکی نییە. دەبێت ئاماکەت بەرز بکەیتەوە. وە ئەگەر لە ئاماکەت دەترسیت، یان ئەگەر ئاماکەت بەو شێوەیەی کە دەتوێت، بێ من هەم، بەڵام هەیناگرم چونکە

ئەگەر هەیبکەم، خەڵک دەبینن کە من ئەم ئایەم لە پەیوەندی لەگەڵ ئەو بزووتنەوە گەورەیەدا دەستکەوتووە لە دڕۆی من، و نیگەرانم لەوەی کەسێک سەرنجمان بدات، تە ناگەیتە هیچ شوێنک. لە بزووتنەوەیەکی سیاسیدا، بە تایبەت لە قۆناغەکانی گەڕاودا، دەبەت ئاڵا هەبکرەت، بەبە دووفاقی، چونکە ناتەوەت کەسێک کە لەگەڵتان نەبەت لەگەڵت بەت. خراپترین شت بە سیاستەمەدار ئەوەیە ئەوانەی لەگەڵی نین بیخەنە پاڵی. دەبەت شتێک بکەیت بە ئەوەی ئەوانەی لەگەڵتن لەگەڵت بەن. وە ئەگەر ئەوان نەیانەوەت بەن کەن بە ئەوەی مرۆڤ تێبگات کە دەبەت پەیوەندییان پەوە بکات یان نا، ئەوا ناگەنە هیچ شوێنک. حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری دەبە زێر چالاکانە مامەڵە لەگەڵ ئەم بابەتەدا بکات.

بەڵای من هەوتی سازمانی زەحمەتکێشان هەوتێکی سیاسی ناتەندروستە.
بەرهەمە هەبژێردراوەکان – لاپەڕە ١٦٤٣ تا ١٦٦٢
دەقەی نوسراوەی ئەم وتارە بە یەکەمجار لە "بەرهەمە هەبژێردراوەکان"دا، چاپکراوەکانی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری-حیکمەتیست، خوردادی ١٣٨٤ (٢٠٠٥)دا باوکرایەوە.

تیول:

فەرهەنگی فارسی معین
(ناونیشان.] (أ.) بەخشینی زەوی و موڵک بە کەسێک لەلایەن پاشاوە، کە لە هەگەی باجدان لەسەر ئەو موڵکە داهات بە خەی دابین دەکات.وەرگێڕ

hekmat.public-archive.net #3370fa.html

چەند سەرنجێک لەسەر کاردانەوەکانی قورئان

سووتاندن!.. سەردار عەبدوڵا حەمە

موقتەدا سەدر فتوای دا کە قورئان سوتاندن بە کارێکی تیرۆریستی بزانێ ، بەهەی ئەم فتواشیەوە لایەنگرانی هەرشیان کردە سەرباوەزخانەی سوید لە بەغدا و ئاگریان لە بشکی بەرداو ١٠ کەسیش لە هەزە ئەمنیەکان و لایەنگرانی سەدریش بریندار بوون .
موقتەدا سەدر دیەوە داهێنانی تازە بکات سوتاندنی پیرۆزیەکان وەک تیرۆری ئینسان بە یەک چاو چاولە بکا ئەمەش پێچەوانەی پێناسەیزانستیانەی تیرۆرو پیرۆزیەکانە .
سوتانی پیرۆزیەکان پێیوەندی بە ئازادی بیروڕاوە هەیە و تیرۆری ئینسان پێیوەندی بە تاوانەوە هەیە .
لە سوید سوتانی هەر پیرۆزیەک بە تاوان حساب ناکرێ بەڵام کوشتنی ئینسان تاوانە وسزای لەسەرە . بەسوتانی پیرۆزیەکان کەمەڵ کەسبەزارو خەمبار دەکرێن بەڵام هیچ کەس ژیان لەدەست نادات .
ئەوەی لە سوید قورئانی سووتاندووە لە یاسای ئەو ووڵاتە لای نەداوە بەڵام ئەوەی موقتەدا سەدر دەیەوێ نەک لەیاسای ووڵاتی سوید لایداوەبەڵکو لە یاسای حکومەتی عێراقیش لایداوە . هاندانی لایەنگرانی بە هەرش وتوندو تیژی لەسەر سەفارەتکان بە یاسای عێراقیش تاوانە نەکبە یاسای نێودەوڵەتیش .
حکومەتی عێراقیش سەفیری خۆی لە سوید کشاندەوە و داوای لە ژنە سەفیری سویدیش کرد عێراق بجێ بهێڵێ، هەرەمی کوردستانیشنوێنەری خۆی لە سوید کشایەوە.
لە کوردستانیش هەمان جۆر فتوای هەرش و توندو تیژی لە لایەن عەبدولەتیف سەلەفیەوە درا بە سەر کەنسولیەی سوید لە هەولێر(هەرچەندئەو ووتی سەفارەتی سوید لە هەولێر) بەڵام هەر زوو پەستەکەی سایەوە نەکا تووشی گەبەنەک بێت لە لای دەسەڵاتە دەستەکەی .
ئەم جۆرە بیارانە زۆر دواکەوتوون ناکرێ دەوڵەت وحکومەت بکار بهێنرێ بە ئەم جۆرە کردەوانە چونکە ئەوە پێیوەندی بە تاکەوە هەیە نەکدەوڵەت و حکومەت و پەرلەمان . ئەگەر دەوڵەت لە عێراق و لە کوردستان لەدین جیابوایە وەک لە کەنەگا ئەوروپیەکان و ڕۆژئاویەکان هەرگیزبیاری لەم جۆریان نە ئەدا . بە ڕاستی ئەمانە ئەگەر ئەوەندەی سوتانی قورئانیان بە گرنگ ژیانی مرۆڤیان بە گرنگ؟ نەخێر

عێراق وکوردستان کراوەتە دەزگەک بۆ خزمەتکردنی بەهای دزی وگەندەڵی هەر ئەم دەسەڵاتدارانەوە ، هەژاری و بێکاری و بێکارەیی وبێئاوی هەر زیاتر دەبێ کەچی دەیانەوێ عاتیفەی ئێو خەڵکی بجوڵێنن و تا وازیان لێ بهێنن بۆ خەیان زیاتر گەندەڵی ودزی بکەن ئەمە بۆجمهوری ئیسلامی ئێرانیش هەمان شتە.
خاڵێکی تر شایانی باس کردنە ئەویە ، لەم چەند ڕۆژانەدا میدیاکانی ئیسلامی سیاسی وسەڵەفی زۆر گرنگیان دا بە باو کردنەوەی قیدیۆیەکی کچێکی نیمچە ڕووت دژی قورئان سووتاندنەکەی دووەم جار ، کە اللە واکبر دەکات و جنێو بە قورئان سوتێنەرەکە دەدا و ئافەرین وجزاک اللەی بە دەنگەرن خۆ ئەگەر بهاتایە هەر ئەم کچە بەم جل وبەرگەوە پشتیوانی بکردایە لە قورئان سووتێنەرەکە هەزاران جنێوی وەکقەحبە وبەچەای بە دەچوو لە بەرئەوەی جلی نیمچە ڕووتی لە بەر بوو ، ئەمە دوو ڕوویی ئەم ئیسلامیانەیە.
قورئان سووتاندن بە لای منەوە کارێکی باش نیە و هەرگیز پشتیوانی لە ناکەم و هانی کەس نادەم ئەم کارە بکا، بەڵام کەسێکی تر ئەیکات ئازادە. هەروەک چۆن پەم باش نیە مرۆڤ هاوڕەگەز باز بێت یا هەروەک چۆن پەم باش نیە مرۆڤ هەڵگری فەان دین وڕەگەز فلان بیروباوەڕوحیزب و ئایدیۆلۆجیا بێت، هەر ئاواش پەم باش نیە مرۆڤ ئەم کارە بکات ، بەڵام ئەمانە دەبە ئازاد بن بە خەیان ئەویان پێ باشە بەمن چی. من تەنها دەتوانم ڕەخنە بگرم لەمانە نەک سەرکوتیان بکەم و تیرۆریان بکەم .
مرۆڤکان فرە ڕەنگن ناکرێ هەموو لەو ڕەنگە بن من پەم خۆشە . یاساودەستوری بەدەست هاتووی کەمەگای مرۆڤایەتی ئەمەڕ لە سەرئەمدەبە بنیات بنرێ کە مرۆڤکان ئازادبن ، ئەمە دەسکەوتی خەباتی سەدان ساڵەی خەڵکی جیهانە . کە چی مەلاو بانگخوازکاندەیانەوە دەستورو یاسای ئەم ووڵاتانە بگۆڕن و بیگۆڕنەوە بە سەدکانی ئابووردوو. واتە دەیانەوە ئەم دەسکەوتانە لە مرۆڤی ئەم ووڵاتانەوەرگرنەوە.
کەمەگای عێراق و کوردستان پێویستی بەدەسەڵاتکی عەلمانی و ئازادیخواز هەیە کە ئازادی بیروڕای تەدا بێ و ئازادی دینداری وبەدینیتەدا بێت دەبە ئەوەی مرۆڤایەتی تا ئێستا بەدەستی هێناوە لانی کەم ئەم کەمەگایەی کورستان لێ ی بێ بەش نەبێ ، خەڵکی کوردستانێک شایستەی ئەمەیە بەڵکو شایستەی لەمە باشتریشە .

سەردار عەبدوڵا حەمە

٢٠٢٣/٧٢

شیعر/ خ□ک.. ن□وزاد ب□ندی

خ□ک ب□ی ئ□چن□ سین□ما ،
ل□و□دا ح□ق س□ردک□و□ و
ناح□ق ، ئ□ک□و□ت□ ژ□ر پ□ ..
ش□ش□گ□□ ئ□گات□ ئامانج ..
زا□م ، سوک و □یسوا ئ□ب□ ..

⋆ ⋆ ⋆

خ□ک ب□ی ز□ربی ب□زارن ،
چونک□ ناتوانن ب□ □استی ،
ح□ق س□رخ□ن و
ناح□قیش بد□ن□ دادگا ..
چونک□ ل□ مردن ئ□ترسن ،
وا ئ□زانن ق□ت ب□ جی ناه□□ن
دنیا ..

⋆ ⋆ ⋆

خ□ک ب□ی ب□ ک□یلای□تیی ،
پیر ئ□بن و
ب□ ه□زار د□ردو□ ئ□مرن ..
چونک□ □□گای ش□هید بوونیان ل□ لا قورس□
یان ئ□در□س□ک□ی نازانن ..
توخوا ح□یف نی□ ل□گ□□ی ، پیری و ش□رپ□نج□ یک ب□ یک خان□کانت دا□ز□نن ،
ش□هید بوونیش □□ت ک□ی□ت□و□ ،
ک□ س□ربرزی و ئارامیی ه□تاه□تاییت ب□ ئ□ه□نن ؟
خ□ش ب□ ب□ختی ئ□وانی
ل□ □□ی ح□قا ، خ□یان □زگار کرد ل□ دنیا ..
ق□و ب□ س□ر ژیانی ک□یل□یی ..
مردن ل□ب□ر قاپیی زو□ما ..

⋆ ⋆ ⋆

خ□ک ع□ق□ی ب□و□ ناشک□ ،
ئ□وانی ک□ک□م□□گایان کرد ب□ د□ز□خ ،

تەنها ئەوانیشن مافی گەشتیان هەیە ..
دەرخ بە تە دروست ئەکەن ،
خەیشیان لە ئەوروپا چەندین
شوێنی وەک بەهەشتیان هەیە ..
★ ★ ★
خەڵک ئاگایان لەوە نیە ، مردن ئەگەر هەرجارە بە ،
زەر لە ژیانی ژەرچەپەکیی دەگیرتر ..
سەرکخەت کە کاتە هاتە سەر کورسی ،
مردن زەر لە ژیان خەشترە ..
★ ★ ★
خەڵک بە ئاگان لەو ڕاستییەی ،
نە کێیلایەتیی یەک چرکە ژیانیان درێژ ئەکاتەوە
نە مەردایەتیی یەک چرکە لە تەمەنیان وشک ئەکا ..
وەکو چەن کاتی ئیمتیحان ،
کەس ناتوانە زیا و کەمی کا ..
★ ★ ★
خەڵک نازانن سەرشەیی ،
قەت لە یەک ئاستا ڕاناوەستە ..
ئەبە هەر زیاتر ڕیسوا بن ..
ئەبە زیاتر ژەر پەڕاو و
بە کەرامەت و
پیاوەتی و
بە ئازادی و
بە ماف ودین و
بە خوا بن ..
ئەبە هەموو پیرەزیەک
بخەنە ژەر پەی ئاغاوە ..
ئەبە چەنی بوە ، وا بن ..
★ ★ ★
خەڵک نازانن ،
ئەوانەی کە لە مەژوودا نەمر بوون ،
ئازا و ئازادەکان بوون و ..
هەرچی کێلە و سەرشەیشە ،
دوای سەد جار مردن ، بزر بوون ..
★ ★ ★
خەڵک نازانن ،
شەهید بوون ئەوەندە خەش و

بە ئازارە ..
بیانزانیایە ، ئەیانکەی بە هەرچیەک
کە هەیانە
لە زەە و سامان و پارە ..
خەک نازانن ،
ژیان و مەرگی ژەردەستەیی ،
چەند قورس و نەهامەتیەە
بیانزانیایە یەک چرکەیش ،
ئازادی خەیان نەدەفرەشت
بەو تیکە نانە کاتیەە ..

_____نەوزاد بەندی _____

فەلسەفەی ئیسلامی پارادیگمایەکی نوە ئیبن سینا- ئولریش ەودلف.. کاوە جەلال لە ئەمانییەوە

سەرباری ئەو بایخە زۆرە کە لە نیوەی سەدەی دیەمەوە لەنەو هزرپەگەیشتووان و ئەدیباندا بە فەلسەفە دراە، هەشتا هەر پەگەکەی لە جڤاکی ئیسلامیدا پتەو نەکرا بوو. ئاخر هیچ کام لەو نووسرانە کە لەم کاتەدا تەکستی فەلسەفەیی دەنووسی، نەیتوانی بەوا بە خوەنەرانی فراوانتر و بەتایبەتیش بە زانایانی ئایین بهەنت کە هزرینەکانی ئەو پەویستن بە گەان بەدووی ەاستی و گەیشتندا بە بەختیاریی مرۆڤ. چیدی لایەنگرانی کندی نەیان دەتوانی ئەمە بسەلمەنن (ئەوە بگومان گەر بگشتی لەو بەوایدا بووبەتن کە فەلسەفە نەشیاوی دەستبەردارییە)؛ کاریگەریی ئەوان – نووسینە بەناوبانگەکەی میسکاویی لەبارەی ئەتیک لەدەربچەت – ئەستا لە باکوری خەرهەاتی ئەران بوو. هەروەها نەدەکرا ئیسمائیلییەکان بە هەگری بزاوتەکی فەلسەفەیی دابنرەن. گەرچی ئەمان لە زەر ناوچەی

جیهانی ئیسلامیدا لایەنگرانیان بەدەستهێنا، وەلێ لەبەر ئەوەی هێزەکانیان بەزاریی قەرزی لە فەلسەفە وەرگرتبوو، ئەوا فەلسەفە لە چاوی زۆرینەی موسڵمانانی سوننیدا جێی گومان بوو. تەنانەت پاشەوارانی فارابی نەیانتوانی لەنەو بەشە فراوانەکانی جڤاکدا شکۆفە بە گرنگیدانێکی بەردەوام بە زانستەکیان بدەن. بەگومان ئەوان لە بەغداد کاریان دەکرد و دیراسەکانیان لە ئاستێکی بەرزدا ئەنجام دەدا، وەلێ بابەتی لێهزرینیان فەلسەفە نەبوو وەک سەرجەم یان هیچ نەبێت سەرجەمی ئەو بەرنامەیە بووایە کە فارابی خستبوویە بەردەست، بەڵکو چەند پرسیارێکی تایبەتی بوون (وەک گەتمان بەتایبەتی لە کایەکانی لۆگیک و فیزیکدا)، کە بەتایبەتی پەیوەند بە پێلهاویشتنی تراديسیۆنەکەی ئەیستەتلیسەوە دانوستانیان دەکردن نێک لە خەریکبووندا بە ئاڵنگاریيە هزرییەکانی سەردەمەوە. جگە لەوە ئێستا توانرا هەندێک پرسیاری بەخنەیی ئاڕاستەی خودی مەدلەکەی فارابی بکرێت. گەرچی ئەو داوای کردبوو کە گەرەکە هەروەها و بەتایبەتیش لە ژینگەیەکی ئیسلامیدا خۆ بە فەلسەفەوە خەریک بکرێت، وەلێ ئەم داواکارییەی بە گەتەی ئەوتەوە گرەدابوو کە لای هەندێک خوێنەری موسڵمان بەزاری سەرلێشێوانیان خستەوە.

بە نموونە ئەو قورسایيە زۆرە کە فارابی لە پرسیاری خۆناسی ئایینەدەی مرۆڤدا خستبوویە ئەستۆی دەوڵەت و بەتایبەتیش دامەزرێنەری دەوڵەت، کەشاوی بوو. ئەمش بوودا ئاشکرا دەبوو کە ئەو لە فەلسەفەی سیاسیدا پەیڕەوی میراتەکەی پلاتۆنی دەکرد. وەلێ مرۆ لێرەدا دەیتوانی لە خۆی بپرسێت کە داخۆ کۆنسێپتێکی بەم چڕشنە لە سەردەمێکدا، کە جیهانی ئیسلامی هەمیشە ناسەقامگیرتر دەبوو و دەخزایە ژێر کاریگەریی میرانی ناوچەیی و سەردارانی جەنگەوە، بتوانێت لە لایەنی خۆیەوە رەخنەکی دروست بە تەگەیشتن لە ژیان بگەیەنێت (مەگەر مرۆ ئەم سووربوونەی لەسەر واتای دەوڵەت بە بەخنەی دەسەڵاتداری یان بە یوتۆپیا دابنایە). نەخێر، کەشێک پەیوەند بە فارابییەوە ئەوە بوو کە چەند کەم ئەو بایەخی بە مێتافیزیک (چ ئەنتەلۆگی و چ تیەلۆگی) و پرسیار سەبارەت بە تاکی مرۆڤ (کە وەک باو بوو لەنەو چەوەی دەروونناسیدا کاری تێدا دەکرا) دابوو. ئەو پەیوەست بە بابەتی یەکەمەوە مەدلەکەی گەردوونناسیانەی خستە بەردەست، وەلێ ئەم مەدلە بەدگمەن بە بەبازی ئیسلامییانەی ئافراندن دەگونجا. هەروەها فارابی، پەیوەست بە بابەتی دووەمەوە، شرۆڤەیەکی وردی زەینی ئەنجام دا، وەلێ ئەم شرۆڤەیە، وەک پێشتر گەتمان، بەو بەیەوە بەژێیەتیی پێدرا کە هەی بەختیاریی مرۆڤی هزرڤانی نەدەگەیاندەوە بە مەئریفەی تاکەکەسی (یان نەک تەنیا بە

ئەم مەبەستەیە)، بەڵکو دیدگایەکی جیاوازی بە تەواوەتی بۆ خوێنەر و باوەڕپێکراویەکەی خودی دامەزرێنەری یان لایەنگری دەوڵەت. جگە لەوە پرسیارێکی دیکە لەگەڵی بوو: فارابی پێشینەی فەلسەفەی گشتگیر و ئایینی یان تێڵکاری بڕوایەکی (پارتیکولار)ی جووڵا لە یەک دانا، وەڵە دژیا گومان بکرێت کە داخڵە ئەم جیاکردنەوەیە بەڕاستی ئامانجی خۆی بەدەستهێنابێت. بەگومان گەرەک بوو جیاکردنەوەکە تایبەتمەندیی زانستی فەلسەفەیی پێشان بدات و مەتەریانە داواکارییەکی بە چواندنی گشتگیری خۆی مسۆگەر بکات، وەڵە کۆنسێپتەکە لەوشاوییەکی لە فەلسەفە کردەوە لابریی ئەوەی بەڕاستی بیسەلمێنێت. ئاخر جیاکردنەوەکە ئەو سەرئەنجامەی هێنا کە فەلسەفە، سەرباری داواکارییەکەی بە گشتگیری و هەروەها بە ڕوونکردنەوەی گشتگیری سەرجەم فێنامێنەکان، بەدەگمەن هێندەک کایەی کردەکێتی بەهێند وەردەگرت کە بەتایبەتی بە ئیمانداران گرنگ بوون. ئەمە لە پرسیاری پێیامهێنیدا خویا بوو کە فارابی تێنیا لە ڕوانگەیەکی سنووورداری سیاسییەوە لەی دەڕوانی، ئەمە هەروەها لە بابەتی دیکەدا بەردەوامیی پێدرا (وەک: سروش، ئەزموونکردنی خودا، ئەزموونکردنی بەڵگەوتی/ شیمانەیی بوون، بەرپرسیاریی کەسیی لە بەردەم خودادا). ئەم بابەتانە لای ئەو نزیکەی وەلاوەنرابوون.

هیچ کەس هێندە ڕۆشن وەک ئەبو ئەلی ئیبن سینا (نزیکەی 980-1037، ئاڤیسینای چەرخی ناڤینی لاتینی) ئەو کەماسانەی دەستنیشان نەکرد، پاشان هەنگاوی نا بۆ ئەوەی جارێکی دی بنەماییانە پرسیارەکە سەبارەت بە ئەرک و شیمانەکانی فەلسەفە بکاتەوە، ئەمەش بە چەشنێک بەجێگەیاند کە ئیدی مەرکی خۆی دا لە سەرجەم هەوڵ و خەریکبوونەکان بەم بابەتەوە. بەگومان ئیبن سینا توانای بە ئەنجامدانی ئەم کارە سەختە هەبوو، ئەوەش دەگەڕایەوە بۆ پەروەردە یەکجار فراوانە فەرگەیەکەی پەکەوە لەتەک توانستی تێگەیشتنیدا کە تەنانەت هاوچەرخانی پێی هەشسام بوون. گەر باوەڕ بە ئەتەبیگرافیەکەی بکەین، ئەوا دەتوانین ببڕێین کە لای ئەو هەردوو توانستەکە لە سەرەتای لاوێتیەوە دیاریان دا، ئەویش کاتێک ئەو لە بوخارا دەژیا و لەوە بە خوێندنی بەرفراوانەوە خەریک بوو، لەم ڕەوتەشدا بە کورتترین کات لە ئاستی سەرجەم فەرکارانی تێپەڕی. وەلە ئەو درەنگتریش، کاتێک بەهەی پشەویە سیاسییەکانەوە بەناچاری ژیانێکی بەپشووی بەڕەوە دەبرد و وەک پزیشک و وەزیر بەدووی یەکدا دەچوو خزمەتی میرانی جیاوازی ئێرانییەوە، هەشتا هەر گرنگیدانەکانی بە تەوژینەوە و هەزی بەدیهێنانی خۆی پاراست و هەردەم بە زانستەکانەوە پابەند مایەوە.

بەرهەمی ئەم کەشتە جێی سەرنجە، ئەمەش بەتایبەتی دوو کایەی زانین دەگرێتەوە کە ئیبن سینا – گەر سەرفرازیی دواتری ئەو بە پلەوپایەی وەربگرین – لە بارەیان "کارە ستانداردەکان"ی خۆی بە زمانی ئەرەبی نووسی. یەکێک لەم کارانە پزیشکییە کە ئەو لەپاڵ کورتە گێتاری جیاوازدا کتێبە قەبەکەی بەناونیشانی "کانۆنی پزیشکی" لە بارەوە نووسی و تێیدا زانینی سەردەمەکەی بە سیستەماتیکێکی بەوپەڕ و لێهاتوویەکی فەرکارییانە کۆکردەوە. کایەکەی دیکە بریتی بوو لە فەلسەفە کە ئیبن سینا نەک تەنیا سیستەماتیکییانە ڕێکیخست و فەرکارییانە خستییە بەردەم، بگرە هەروەها لە نوێوە هزراندییەوە، بگرە لە هەندێک ڕووەوە سەرلەنوێ بناغەی دانشتووە. ئەم لە ژمارەیەکی زۆر کاردا هاتە دەربڕین کە لە نوێیاندا بەتایبەتی دوو دانە بەواتاترینن: 1) "ئەلشیفا" (نزیکەی لە نێوان 1020-1027دا نووسراوە)، کە بریتییە لە دوائەنجام-نامە (Summa)ێکی فەلسەفەیی پێکهاتوو لە چوار بەش (لۆگیک، فیزیک، ماتماتیک، مێتافیزیک) و داشتنی بەندە بە نووسینە بناغەییەکانی ئەیستەتلیسەوە (کاتێگەرییەکان، هەرمینیەتیک و هتد)؛ ئەم کارە درەنگتر لە وەرگێڕانە لاتینییە (تەواوەکراو)ەکەیدا (بە ناونیشانی Liber Sufficientiae) بوو بە بناغەی وەرگرتنی (ڕەسەپسێنی) ئیبن سینا لە ئەوروپا. 2) "ئەلئیشارات وەلتەنبیهات" (نزیکەی لە نێوان 1030-1034دا نووسراوە)؛ ئەمیش نووسینێکە کە هاوشێوەی دوائەنجام بەرنامەی بە داناوە (ئەم جارە لە دوو بەشدا: 1- لۆگیک، 2- فیزیک و مێتافیزیک)، وەلێ پرسەکان لەم کارەدا نەک پابەند بە دەستنووس و موحازەرە بەناوەکراوەکانی ئەیستەتلیسەوە (Corpus Aristetelicum)، بگرە بە هزرینێکی ئازاد و هەڵکی زمانییانەی سەرنجەاکێش گەیان پێدەدرێن، بەیە ئەم نووسینە زۆرتر لە "ئەلشیفا" کاریگەریی نواند لەسەر وەرگرتنی ئیبن سینا لە ناوچەی کولتووری ئیسلامیدا.

ئەم دوو کارە بە ئەندازەیەکی زۆر ڕەسەنن، جا گەرچی ئیبن سینا لە لەهزرینەکانیدا لەو کەنسێپتانەوە دەردەچێت کە لای نووسەرانی کۆنتر ناسیبوونی. ئەیستەتلیس بە پلەی یەکەم سەر بە سەرچاوەکانی ئەو (وەک پێشتر گەیشتمان، نزیکەی سەرجەم دەستنووس و موحازە بەناونیشانەکراوە بە ئەمە گەیشتوونەتە ئەو کەسانەی کە هەروەها "تێلەگیی ئەیستەتلیس"یان دراوەتە پاڵ) پێکەوە لەتەک ڕاڤەکارانی ئەودا، ئەوجا فارابی کە ئیبن سینا سەرباری گومانە پێشتر ئاماژەپێدراوەکان بەئاشکرا وەک کەسی سەرەکی بە ڕەوتی پێگەیشتنی فەلسەفەیی خۆی ناوی دەبات. بەیە ئەمە هەندێک جار لە ئەدەبیاتی لاوەکیدا دەخوێنینەوە کە نزیکییەکی

زۆر لە نێوان هەردوو هزرڤاندا هەبووە، لێرەشدا جێخت لەوە دەکرێت کە ئیبن سینا هەندێک کۆنسێپتی دیاری فارابیی هێناوەتە نێو سیستەمە فەلسەفییەکەی خۆیەوە (بە نموونە مەدەلی گێردوونناسی بە دە زێنێوە). ئەمە ناتوانین نکۆلی لێم جۆرە وەرگرتنانە بکەین، سەرباری ئەوە گەرەکە بپرسین کە داخۆ وەرگرتنەکان لە چ مەغزایەکدا ئێنجامدرابن و چ دەرئەنجامێندنێک وەک پێشنیار بخرێنە بەردەم. گەر نزیکتر بڕوانین، دەبینین کە ئیبن سینا زۆر کۆنسێپتی وەرگیراوی خستە نێو هەڤرایەتیکی (کۆنتەکستێکی) نوێوە و جیاواز لە هزرڤانانی پێش خۆی ڕاڤەی کردن و نرخاندنی. ئەوە کە فارابی واتایەکی نەوەندیی پێدابوو (واتا فەلسەفەی سیاسی)، ئیبن سینا تەنیا لابەلا ناوی دەبات. ئەوە کە فارابی وەک خشتەی کۆنسێپتییانەی سەرجەم مەدەلەکەی (واتا جیاکردنەوەی فەلسەفە و ئایین بە دەرئەنجامێندنە تیۆری-زانستییەکانەوە) دابنابوو، ئیبن سینا وەک بنەماتی سەرەکی وەریدەگرێت، سەرباری ئەوە زۆر جار لە ئێنجامدانی لێهزرینەکانیدا سەربەخۆ دەیگوازێتەوە. بە پێچەوانەشەوە ئەو پرسانە کە فارابی بە تایبەتی گرنگیی پێنەدابوون (ئێنتەلێگی، تیەلێگی، پسیکەلێگی، بە تایبەتی تیەریی دەروونی تاکەکەسی / خەیی) لای ئیبن سینا دێنە نێوەندی لێهزرینەوە. بەم شێوەیە فەلسەفەیەکی نوێ سەرهەڵدەدات و لە زۆر ڕووەوە ڕێگەی خۆی دەگرێتە بەر.

دەرچەی ئێنتەلێگیی ئیبن سینا بریتییە لەم تێڕوانینە: شت بە بێگەوە هەیە، وەلێ ئەم ئێنتەلێگیییە لە ڕوون و ئاشکرایی (ئێقیدێنسی) دەرککردنی دەرکەوەرەکانەوە ئاوەڵناکات، وەک چۆن لای هزرڤانانی پێشینی ئیسلامی باو بوو، بە پێچەوانەوە ئیبن سینا لە بناغەشتنی لێهزرینەکانیدا هەر لە سەرەتاوە پشت بە ئەتەنامیی زەین دەبەستێت. بە ئەو چ "بوون" و چ "شت" بریتین لە پریما ئینتەلیگێبلیا، واتا تێگەی ئاپریۆرین و هەموو زێنێکی سالیم لە ساتی پێگەیشتوویی مرۆڤەوە هەیەتی (ئەو لە "زەین بە ڕیزبەندیی پێکهێنراویەوە" دەدوێت). تەنیا چەنێتیی (مەداڵەتیی) بوون ی تایبەت بە شتەکان جێی پرسیارە. ئایا پێویستە شتەکان هەبن؟ یان ئایا شتەکان دەتوانن هەبن؟ بە شێوەیەکی دیکە ببڕژین: ئایا بوونی شتەکان، گەر بە خۆی بەدیهاوی لەبەوانەبێت، زۆرووریە یان تەنیا شیاوە (مومکینە / پۆتێنسیەڵە)؟ – وەک چۆن ئیبن سینا بەگوێرەی مێتافیزیکی ئێیستەتێلیس دەریدەبڕێت. سەبارەت بەمە سەرنجدان و ئەزموونەکانمان وێڕای هەڵکمان دەدەنەوە: فەرمان دەکەن، سەرجەم ئەو شتانە کە ئێمە دەتوانین بە دەرکەوەرەکانمان دەرکیان بکەین، وەرگێڕینیان بەسەردا دێت، بێ زۆرتر لێوەش: هەر یەکێکیان دروست دەبێت، هەر یەکێکیان لەناودەچێت، کەواتە لێرەبوونیان

(ئەکزیستەنسیان)، گەر بە خۆی بەدبەختی لەبەرانبەت، تەنیا شیاوە. لەرەوە ئیدی پرسیار سەبارەت بە بناغەی بوونیان سەرهەڵدەدات و ئیبن سینا دەگەیەنێت بە لەهزرینەکەی دیکەی: بەگەهنانەوە بە هەبوونی (ئەکزیستەنسی) خودا.

ئیبن سینا لەم گریمانەیەوە دەردەچێت: هەموو بوونەوەرێک کە بوونی لە خۆدا تەنیا شیاوە (= A)، دەبێت هەیەکی هەبێت. ئەم هەیە (= B) هەبوونی A زەرووری دەکات، ئەویش کاتێک سەبارەت بە نا-هەبوونی شیمانەیی A (کەواتە هەروەها نا-هەبوونی لە خۆدا شیاوی ئەو) پتر کەش دەخاتە سەر هەبوونی. وەلێ هەمان پرسیار هەروەها B دەگرێتەوە: ئەو دەتوانێت، گەر بە خۆی بەدبەختی لەبەرانبەت، بەزەرووری یان بەشیمانەیی هەبێت. لە هۆشی یەکەمدا بەگەهنانەوەکەمان کەتایی هاتووە، چونکە ئەوسا خودا، بوونەوەر-زەرووری، دەبینینەوە. لە هۆشی دووەمدا دەبێت گریمانە بکەین کە هەیەکی دیکە (= C) هەیە و لە لایەنی خۆیەوە هەبوونی B دەخاتەوە و زەرووری دەکات. لەرەش سەرلەنوێ هەمان پرسیار سەرهەڵدەداتەوە، بەڵێ، مرۆ دەتوانێت ئەپەراسیۆنە هزرییەکە بە ئارەزووی خۆی چەندبارە بکاتەوە (بە D و E و هتد). تا ئەو کاتەی ئەمە تەنیا لە هۆی ئەوتە بەدوەین کە بوونەکەی – گەر بە خۆی بەدبەختی لەبەرانبەت – تەنیا شیاوە، ناتوانین بڵێین هەبوونی شتان ووونبکەینەوە. وەلێ بڵێین پرسیار هەیە، بۆیە هەروەها هەیەک هەیە و بوونی– گەر بە خۆی بەدبەختی لەبەرانبەت – سەرجەم شتە شیاوەکان زەرووری دەکات. ئەو هەیە دەبێت لە زنجیرەی هۆکان کە ئەمە تا ئێستا لەمان ڕوانیون، جیاواز بێت. ئاخر ئەو ناشێت لە هەبوونی خۆیدا بەندبێت بە شتێکی دیکەوە، بەڵکو دەبێت لە خۆیەوە هەبێت. بۆیە بوونەوەر-زەرووری (واجیب ئەلوجود) هەیە کە هەموو شتێکی دیکە دەهەنێتە ئاراوە و بە زمانی ئایینی ناو دەنرێت خودا.

کەواتە لە ڕوانگەی ئیبن سیناوە بە ساغکردنەوەی هەبوونی شتێکەوە هەروەها گریمانەی هەیەکی یەکەمین و بەزەرووری هەبوو و بەزەرووری کاریگەر گرێدراوە. ئاخر تەنیا گەر هەیەکی بەو چەشنە لە بنەڕەتی بوونەدا بێت، ئیدی ڕوونەدەکرێتەوە کە شتە بەڵکەوتەکان / شیمانەییەکان (کەنتینگەنتەکان)، کە ئەمە لە جیهانەدا دەرکیان دەکەین، بگشتی هەن. وەلێ ئەم گریمانەیە سەرئەنجامێکی دیکەشی هەیە: گریمانەکە نێک تەنیا زەرووری هەبوونی خودا لە خۆ دەگرێت، بەڵکو ئەو واتایەش دەگەیەنێت کە هەر شتێک لە لایەن ئەوەوە وێک ئەنجام بخرێتەوە، بەزەرووری بە هەبوونی ئەوەوە گرێدراو دەمێنێتەوە. کەواتە دەبێت شتەکان کە لە لایەن ئەوەوە دەهەنرێنە ئاراوە، هاوکات لەتەک ئەودا هەبن (چونکە ئەنجامی ڕاستینە لە

هەکەی جیاناکرێتەوە). وەڵە خودا لە ئەزەڵەوە هەیە، چونکە ئەو، وەک ئێستا بینیمان، بوونەوەر-زەرووریە. کەواتە جیهانیش هەمیشە هەر لە ئارادا بووە (ئەزەلییە – و)، چونکە بوونی ئەو لە ئەزەڵەوە لە لایەن خوداوە وەک ئەنجام خراوەتەوە.

ئیبن سینا بەهەی ئەم دەرئەنجامەوە بەخنەی تونڈی ئاراستەکرا، بەخنەی ئەوەی لێگیرا کە دژبەژیی دەربینەکانی نێو قورئان دەکات و بەژیەتی بە جیاوازییە بنەماییەکەی نێوان خودا و ئافرێنراو (مەخلوق) دەدات. وەڵە ئەمە بە هیچ شێوەیەک مەبەستی ئەو نەبوو، بەڵکو مەبەستی هزرینی ئەو کارکردن بوو لە جیاوازیی ئەنتەڵەگیانەی خودا و ئافرێنراودا تاکو تێگەیانە وردتر لەوەی پێشتر ئەنجامدرابوو دەریبخات. بە تێگەیشتنی ئیبن سینا خودا تاکە بوونەوەرێکە کە بەزەرووری هەیە. لە بەوشی ئەودا نابوون نەشیاوە، چونکە هەبوون وەک پێویست سەر بە کرێکەتی (وەک بوونەوەر-زەرووری). بە پێچەوانەشەوە مەسەلەکە پێوەندە بە سەرجەم بوونەوەرانی دیکەوە بە چەشنێکە کە ئەوان هەروەها شیمانەی نابوونیان هەیە. کەتواری هەبوونیان لەنێو ئەوان خەیاندا نییە، بەڵکو دەگەڵەتەوە بە هەیکەی دەرکی کە هەبوونیان زەروور دەکات. کەواتە جیاوازیی نێوان خودا و ئافرێنراوان جیاوازییەکی کاتێکی نییە (ئەزەلییەت بەرانبەر کاتێکەتی)، بەڵکو لەوەدایە کە ئافرێنراوان بە هەر شێوازێک بوونیان پێدەدرێت. لای خودا کرێک و بوون، ئێسەنس و ئێکزیستەنس، یەکانگیرن، بە پێچەوانەشەوە لای سەرجەم بوونەوەرانی دیکە لە یەک جیابوونەتەوە، چونکە ئەمە سەبارەت بە شتێک کە داخۆ "چی" بێت یان بشێت "چی" بێت، ناتوانین دەربئەنجامنین "کە" شتێکە بەڵاستی هەیە.
جگە لەوە ئەو جووتێگەیە نوە نەبوو لەو واتایەدا کە هەروەک ئیبن سینا بە یەکەم جار هەنابێتییە نێوانەوە. کاتی خەی ئێیستەتلیس لەوە ئاخڤی بوو کە ئەمە دەتوانین جیاوازی لە نێوان کرێک و بوونی شتێکدا بکەین. وەڵە ئەم جیاوازیکردنە لای ئەو تەنیا دەستوڕێک بوو بە شرۆڤەکردنی هزری، جیاوازیکردنەکە دەستوڕێک بوو بە دابەشاندنی ئەدگارە جیاوازەکانی بابەتێک، ئەویش کاتێک ئەمە جارێک لەوە دەهزرێین کە داخۆ بابەتەکە چی بێت، جارێکی دیکەش لە هەبوونی خودی بابەتەکە. بە پێچەوانەشەوە ئێیستەتلیس ئەو جیاوازیکردنەی لە ڕووی ئەنتەڵەگیەوە بە نەشیاو دادەنا. ئاخر ئەنتەڵەگی، بەگوێرەی پێناسەکەی، خەی بە بوونەوەرەوە خەریک دەکات، بوونەوەریش هەموو شتێکی بەرجەستە دەگرێتەوە، ئەوە بەگومان بە شێوازی خەیی لەربوونی (ئێکزیستەنسی). بەیە تاکە شتە بەرجەستەکان (ئەوانە کە

ناودەنرێن "یەکەم گەوهەرەکان") بە ئەیستەتلیس فەرمی کرێکی نین و ئیدی بشێت بهێنرێنە نێو بوونەوە، بە پێچەوانەوە، ئەدگاری سەرەکییان ئەوەیە کە ئەوان لەگەڵ (existieren) و "پێش" هەر ئەوەکەیەکی دی (تێگەڵ، هێگڵی مەئریفە و بگوترێ کات) بوونیان هەیە (sind).

ئیبن سینا ئەوها ناهزرێت. ئەم لە گۆشەنیگایەکی دیکەوە لە بوونەوەر دەڕوانێت. بگومان ئەمیش پشمەرجێک دادەنێت: شتان هەن (بوونە سەرەوە)، وەلێ شتان بە ئەو بنەڕەتییانە لەگەڵ نین (کەواتە یەکەمین گەوهەرەکان نین لە مەغزایەکی ئەیستەتلیانەدا)، بەڵکو ئەنتیتێی (قەوارەی) بەڵگەکوتن و گەرەکە پرسیار لەبارەی بنەڕەتیان بکرێت. ئیبن سینا لە ڕەوتی خەریکبوونیدا بەم پرسیارەوە گەیان بە جیاوازیکردنێک دەدات کە ئەیستەتلیس نایدەناسی. جیاوازیکردنەکە کاتگۆریانە دوو کایەی بوون لەیەک جیادەکاتەوە: لە لایەک خودای بە خۆ هەبوو ی بزڕووری-هەبوو کە کرێکی هاوکات هەبوونیشی لە خۆ گرتووە، لە لایەکی دی ئافرێنراوە بەڵگەوتە بشیمانەیی-هەبووەکان، وەلێ کرێک و لەربوون لای ئەم ئافرێنراوانە لە یەکەدی جیادەنەوە. بەمەش ئیبن سینا دیشتەمیەکی (دووفاقیەکی) نوێی هێنایە نێوانەوە، بەڵێ بگشتی گەیانی بە مەتافیزیکەکی نوێ دا. ئەستا ئەم مەتافیزیکە بەند نییە بەو پشبینییانەوە کە ئەیستەتلیس (و نوپلاتۆنییەکان) گەیانیان پێدابوون، بە پێچەوانەوە شرۆڤەی تراديسیۆنیانەی بوون بەو ئاستەکاریە کانسێپتیانەوە (بەتایبەتی هینی ئەزموونکردنی کانتینگێنس و دانانی خوداوە لە سەنتەردا) گرێ دەدات کە تێڵگیی ئیسلامی فەرمولێی کردبوون.
بەقەد ئەوەش دەنگدانەوەی مەتافیزیکی ئیبن سینا لە ناوچەی کولتوری ئیسلامی (و ئەوروپای لاتینی)دا لای فەیلەسوفان و تیۆلۆگان مەزن بوو. وەلێ کەمەک ئەوە لەبیرچێتەوە کە هەر خودی ئیبن سینا هەروەها پاڕەزی وروژێنەری گرنگی بە کەرتەکایەی دیکەی فەلسەفە هەبووە. ئەم بەتایبەتی پرسیارەکانی پسیکۆلۆگی دەگرێتەوە. گەر دیدێک ئاستەی لیستی کارەکان بکەین، دەبینین کە ئەو پرسیارانە ئەویان بەدرێژایی ژیانی خەریک کردبوو. ئەو بەردەوام سەرلێنوێ هەوڵی دەدا سەرنجی خوێنەرانی بەلای پرسی دەروونی ئاسیۆنالدا ڕابکێشێت، چونکە بە دیدی ئەو سەرجەم پرسیارە بنەڕەتییەکانی بوونی مرۆڤ (شوناس، بنەڕەت و دوایمین مەغزای ژیان) بە دەروونی ئاسیۆنالەوە بەستراون.

ئیبن سینا لە پسیکۆلۆگیشدا جێخت لە پشتریی هۆشکێتی دەکات. چۆن ئینتێلێگیبڵکی لە زانیارییە دەرکییەکانەوە دەرنەچوو، بەڵکو تێگەی ئاپریریانەی وەک دەرچە دانا، بە هەمان شێوە دەروونناسییەکی لەسەر بناغەی جێختییەکی زینمەندانە (ئینتێلێکتوێل) بنیاتدەنێت نەک لەسەر بناغەی دەرککردنی دەرکەوەرەکان. ئەمە بۆتایبەتی لە لێهزرینەکدا هووندبێتەوە کە وەک ئەرگومێنتی "مرۆڤی فڕک" ناوبانگی دەرکردووە و لە "ئێلشیفا"دا، هەروەها لە تێکستی دیکەی جیاوازدا، دەبینرێت، وەلە ئیبن سینا بۆتایبەتی زۆرشنتر وەک لە هەر جێیەکی دی لە "ئێلئیشارات وەلتەنبیهات"دا دایدەڕژێت. لە جێیەکی گرنگی ئەم نووسینەدا هاتووە:

"بگەڕێوە بۆ لای خودی خۆت و لێوە بهزرە … کە داخۆ بتوانیت نکۆڵی لە لەرەبوونت و خودت بکەیت. من مەبەستم لێوە نییە کە ئەمە تێنیا بۆ لێوانەرێکی ئاگامەند دڵنیێت. تێنانێت نووستوویەک یان مەستبوویەک بۆ مەی هەرگیز کرێکی / خودی (زاتی) خۆی لە بزر نابێت، جا گەر تێنانێت لە زاکیرەیدا هەردەم دەروونێیکی ئەوی نەبێت. (هەی ئەمە دەگەڕێتەوە بۆ: گەر تۆ پێشبینی بکەیت کە کرێکت / خودت هەر لە سەرەتاوە بۆ زینێکی سالیم و پێکهاتەیەکی سالیم (واتا تەواو پێگەیشتوو) چبووە، (گەر تۆ هەشتا هەر پێشبینی بکەیت) کە خودت ئەوها سازاوە کە نەتوانێت بژێ (جەستەیی)کانی خۆی ببینێت و چاوپێڵی بەر یەک نەکەون، بەڵکو جیاکراوە لە یەکدی و بۆ ساتێک لە هەوای وادا هەڵواسرابن، ئەوسا دژێت بتوانیت تێبگەیت کە کرێکت / خودت لە هیچ شتێک بێئاگا نییە – جگە لەوە کە ئەو لەگەڵیە (existiert)".

ئیبن سینا پرسیارێک بەم لێهزرینەوە گرێ دەدات: ئایا ئەمە لە ڕاستیدا بۆ چی دەرکی خەمان دەکەین؟ ئەوە هەبێتە نێک بۆ دەرکەوەرەکانمان، بۆ کردارێک، بەڵێی لێشەوە، ئەوە بۆ هیچ شەوێکیش بۆ دەستوژێکی یاریدەدەری دەرەوەی کەسمان هووندات، نەخێر، بەڵکو هەزکی ناجەستەیی هەڵگری خودئاگاییمانە و ناوی دەنێین دەروون. ئەوە دەروونە کە بەسەر لێشماندا سەروەرە و دەیئاژوێت؛ ئەو لەنێو ئەمە خەماندایە، هەروەها هەردەم یەکە. بەڵێ، وەک چۆن ئیبن سینا لە کۆتاییدا دەیخاتە پێش چاوانی خوێنەرانی، ئەو بۆ هیچ شەوێک لە ئەمە جیاناکرێتەوە، چونکە: "ئەو لە ڕاستیدا تێیە".

مەبەستی ئەرگومێنتەکە ڕۆشنە: دەیەوێت بەبەڵگەوە هەبوونی کرێکێک / خودێک لە هەر مرۆڤێکدا بسەلمێنێت. ئەم خودە هەردەم لەگەڵیە، تەنانێت لەکاتی نووستن (ئەمە ترۆپکێکی تیژکراوەیە دژی

تیلەگۆکانی ئیسلام) و هەروەها لە هۆشی مستیدا، ئەمش لە دابی دێرینەوە ناوماناوە "دەروون". بەگومان چەند سەرئەنجامێکیش بە هەی سەرکیی ئەرگومێنتەکە دەبن، چونکە ئیبن سینا نایەوێت تەنیا بە بەڵگەوە بیسەلمێنێت کە ئەمە دەروونداریین، بەڵکو هەروەها دیارەوێت پشانی بدات کە چۆن دەروون پێکهاتووە، لەرشدا ئەمە ئەزموونی چەند تایبەتمەندییەکی تەواوکەری یەکدی دەکەین: یەکەم، دەروون ناجەستەییە (ئاخر سەلماندنی بەند نییە بە دەرککردنی دەرکەوەرەکەوە)؛ دووەم، دەروون سەربەخۆیە لە لەش (و بۆیە دەتوانێت دوای مەرگ بمێنێتەوە)؛ سێیەم، دەروون تاکەکەسییە (ئیندیڤیدوەلە)، چونکە نەک تەنیا لای هەر تاکە مرۆڤێک شیاوی سەلماندنە، بەڵکو هەروەها بریتییە لە خود و تاکەکەسێتیی ئەو.

بەمش ئیدی پرسەک دەڕاستنرێت: دەبێت سەرجەم هزرین لەبارەی مرۆڤ لە دەروونی ڕاسیۆنالەوە دەربچێت کە "سەرتا"ی مرۆڤە، چونکە ئەمە کە مرۆڤ وەک کەس و سەبژەکتی هزرڤان بنیاتدەنێت؛ دەروونی ڕاسیۆنال هاوکات هۆگری دوایمین مەبەستی ژیانی مرۆڤە، چونکە کرۆکی ڕاستینە و لەناونەبری ئەوە. گەر مرۆڤ لە هۆوتی ژیانیدا بۆی بلوێت دەروونی ڕاسیۆنالی خۆی بە یاریدەی مەئریفە کامیل بکات، ئیدی بەو ئامانجە دەگات کە بۆی دەستنیشانکراوە، ئەوسا ئیدی بە بەختیاریی ئەبەدی شاد دەبێت – وەک خۆاتەکی شایستە بە ئەو کەششە هەشکیانە کە ئەو تاکەکەسییانە ئەنجامی داون (نەک وەک ئەنجامی ژیان لە دەوەتەکی نموونەییدا، وەک چۆن فارابی گەتبووی).

ئیبن سینا بە پێیقی جەختلەکەر، پێیقی تا ڕادەیەک بانگەوازدەر بە ڕامان و ئەزموونکردنی میستیکی، هۆگەی دەروونی هووەو مەئریفە داشت (بەتایبەتی لە کەتایی "ئەلئیشارات وەلتەنبیهات"دا). ئەمە بوو بە هۆیەک کە هەندێک ڕاڤەکاری مەدرەن تانوتی نوێنرایەتیکردنی دوو هۆبازی لەبدەن: هۆبازێکی ڕاسیۆنال کە بگوترێ فەلسەفەی ئەیستەتلیس ئاوەڕا دەبێت و لە "ئەلشیفا"دا دەگات بە تڕپکی خۆی، ئەوجا هۆبازێکی "باتر"ی دانایی کە میستیک و نەزەری ڕاستەوخۆ ئیلهامیان پێبەخشیوە؛ ئەمیان، پێیوندکراو بە نووسینێکی سەردەمی درەنگتریشەوە (بە ناونیشانی خەرهەڵاتییەکان کە بەشی هەرە زەری بزر بووە) وەک "فەلسەفەی خەرهەڵاتی / مەشریق" دیاری دەکرێت. وەلە ئەمەش دەتوانین ببەژین کە ئەم جەرە ڕاڤەکردنە بەسەرچووە. ئاخر هیچ نیشانەیەک بە ئەوە لەگەڵ نییە کە ئیبن سینا لە هیچ کاتێکدا لە چەوەی ئەو جەرەی ئەرگومێنتهێنانەوە دەرچووبێت کە ئاوەزمەندانە شیاوی لەتگەیشتنە. بە پێچەوانەوە ئەوە ڕاستە کە ئیبن سینا لەو شیمانانە تووژییەوە کە ئەم چەوێ دەیانخاتە بەردەم، ئەمش بەو ڕاستییە خویا دەبێت کە ئەو لە کارکانیدا نەک

تەنیا بە شێوەی جیاوازی داشتن کاری دەکرد (بڕگەهێنانەوەی سیلەگیستی، "ئیشارات"، "وەبیرهێنانەوە"، ئاللەگۆری و هتد)، بەڵکو ئەم هێرۆها بە یاریبازی مۆرفیمەکەی خودی ئیبن سینا ووندبڕتەوە، کە هاوفەرمییانە بنیاتی نێناوە، بەڵکو بە بە شێوازی جیای ئاسیمیالەتی دەدات.

یەکێکی شێوازەکان بەو بڕگەیەی مۆرفیمە دەگونجێت کە ئەم لەم نێواندا لە یاریبازی تراديسیۆنیانەی زینەوە دەیناسین. ئیبن سینا لەرەدا لەسەر ئاستەکارییەکانی کندی و فارابی دەڕوات (...)، چونکە ئەمیش هاوشێوەی ئەوان چوار پلەی تێگەیشتن وەردەگرێت، هێندە نابێت کە جیاواز لە ئەوان ڕاڤەیان دەکات. دەبێت بگوترێ دابەشاندنەکەی ئیبن سینا ئەم چوار قۆناغەی پرسەی مۆرفیمە جیابکەینەوە: زەینی شیمانەیی / هەزەکی، واتا توانستی پێتیی مرۆڤ (هێرۆها زارەکیش) بە هزرین کە جارە گومانی نابینیوە؛ زەین بە ئیزبەندیی پێکهێنراویەوە کە لە پریما ئینتەلیگیبلیا، واتا لە تێگەیشتنی "ئاپریاری" یەکان" (بوون، شت، شیمانە، زەروورە و هتد) و هێرۆها لە پرنسیپە بڕگەنوێستەکان (یاسای سێیەم بەدەرکەر و هتد) بەئاگا هاتووە؛ زەینی کردەکی (ئەکتوەل) کە هێرۆها لە سەکوندا ئینتەلیگیبلیا (تێگەیشتووە؛ ئەوجا زەینی بەدیهێنراو کە تێیدا دەروونی ئاسیمیال خۆی وەک هزرکاری کردەکی و بەتەواوەتی زانەر ئیالیزە دەکات. بەمەش هەر چوار پلەکە (نەک سێ پلە وەک لای کندی و فارابی) دەدرێنە پاڵ بڕگەی مۆرفیمی تاکە مرۆڤ. بە پێچەوانەوە زەینی چالاک کە ئیبن سیناش گەردوونییانە ڕاڤەی دەکات، لای ئەو لە ئیزی قۆناغەکانی مۆرفیمدا نییە، بەڵکو وەک لایەنی پێنجەم (یان پرنسیپی بڕبڕ) بەرانبەریان دایدەنێت.
بڕگومان ئیبن سینا هێرۆها ئاشنای شێوەیەکی دیکەی ناسینە و ناوی دەنێت ئینتوئیتسیۆن (حەدس). ئەم هێندەک جار تێوانینەکی ئەوتەی لەتەک خۆیدا هێناوە کە هێرۆک مەبەستی ئەو لەم شێوەیی ناسین نەزەری نا-ئاسیمیال و میستیکی بێت، کەچی ئەوەی ئاستی بێت باڵاترین فۆرمی ئاسیمیالەتییە، ئەویش چونکە ئیبن سینا کانسێپتەکەی لەسەر تێگەی ژیریی ئەیستەتەلیس (بە گریکی: ئانخینۆیا، بە ئەرەبی: زەکائ) بنیات دەنێت. ئەو لەم تێگەیەوە گومان بە تێگەیشتنێک لە بارەی ناسین دەدات کە هەشنتر توانستە ئاسیمیالەکان دەردەخات. کە حەدسی هەبێت، ئەو کەسە بەسانایی لە سەرجەم تێگەکان و سەرجەم پێوەندییەکانی سەلماندن (بەتایبەتی لە نێوانتێگەی سیلەگزمێک) تێدەگات. ئەو کەسە خۆی بە هیچ شێوەیەک

لەو ئەپراسیۆنە لۆگیکییانە لانادات کە ئەمە لە "ئۆرگانۆن" و ڕاڤەکردنکانییەوە دەیانناسین، بەڵکو خراتر لەوە کە باوە بنەویاندا ڕەتدەبێت. بەڵاستیش ئیبن سینا ووتی دەکاتەوە، هەمیشە سەرلەنوێ مرۆڤان هێن کە تەواوینەکانیان زێر لە زانینی مامۆستایان و هاوچەرخانیان تەدەپێن. ژمارەیەکی زێر لە فەیلەسوفانی ئابردوو سەر بەو کەسانە بوون، پێش هەموویان ئەیستەتلیس، بەبێ گومان ئەو خەیشی، وەک چۆن لە هەندێک جێی ئەتبیگرافییەکەیدا دەردەکەوێت.

جگە لەوە کە نسپتی حەدس دەرفەتی جیاکارییەکی دیکە بە ئیبن سینا دەخسێنێت. ئەمیان پەیامهێنی (پێغەمبەرێتی) دەگرێتەوە کە لە جڤاکی ئیسلامیدا هەروەها وەک ڕێگەی مەئریفەی ناسنرابوو، بەیەدبوو لە تیرییەکی مەئریفەدا کە نیازی بەهێندوەرگرتنی سەرجەم شەوەکانی زانینی هەبێت، ئاوەڵە ئەمیش بدرێتەوە. فارابی ئەم پرسەی بەوە ووڵامدەوە کە پەیامهێنان توانستێکی زێر تایبەت بەهەزی پێشبینیکردنیان هەیە، ئەمش دەرفەتی بە ڕەخساندوون کە سروش (واتا وەحی و هەما) لە زەینی چالاکەوە وەربگرن و بیگەیەنن بە لایەنگرانیان. بەگومان ئەم ووڵامدانەوەیە لەنەو چەوەی کە نسپتی ئایینداڵای فارابی (...) لۆگیکی بوو، وەڵە هاوکات نیشانەی ئەوەش بوو کە فارابی ڕەزەکی تایبەتی لە پەیامهێنان نەدەنا، بەیە کاریگەری و توانستی نەزەری ئەوانی لەسەر ئاستی توانستی پێشبینیکردن سنووردار کرد. لەبەر ئەم هەیە ئیبن سینا هەنگاوی نا تاکو پەڕە بە تۆگەیشتن لە پەیامهێنی بدات، لەڕەشدا گەڕانکارییەکی گرنگی کە نسپتییانەی ئەنجام دا کە بریتی بوو لە وەرگرتنی دوو ئاستی پەیامهێنی. یەکەکیان بەو توانستە دەگونجێت کە فارابی دایشتبوو. کەواتە لەڕەش سەرلەنوێ مەبەست لە شکڤەی تایبەتی توانستی پێشبینیکردنە کە توانا بە پەیامهێنان دەدات وەحی و هەما لە زەینی چالاک وەربگرن. ئاستەکەی دیکە بە پێچەوانەوە ئاسیمانلە. ئاخر بە دیدی ئیبن سینا زەینی پەیامهێنیش (واتا دەروونە ئاسیمانلەکەی) لە پەیوەندیدایە بە زەینی چالاکەوە وەک ڕێبەری سەرجەم پرسە هەشکیەکان. بەیە پەیامهێن نەک تەنیا لە شەوەی هەما و دەروونەی بەشکیدا ڕاستی دەناسێت، بەڵکو هەروەها وەک پاشهاتی دەرئەنجامگیری و سەلماندن کە چواندنی گشتگیریان هەیە، کەواتە لەو شەوە بورهانییەدا (دەمەنستراتیڤەدا) کە فەیلەسوفەکان بایەخی پێدەدەن. بەگومان پێویست نییە کە پەیامهێن زێر تێبکۆشێت بە ئەوەی فەری هەر ئەرگومەنتێک و یەک بە یەکی سیلۆگیزمەکان ببێت تاکو ئیدی لە ڕاستی تێبگات؛ ئەوە پێویست نییە چونکە پەیامهێن

خاوەنی حەدەس، بۆیە هاوشێوەی مامۆستایانی نێو فیلەسوفان – هەر لە یەکەم تێگەیشتنەوە پێی وابوو دەبێت کە گۆتەیەک لە چەپیوەندییەکی لێگیکیدایە.
نموونەی زۆر بەجوانی پێشانی دەدات کە چۆن ئیبن سینا لەو چاوەڕوانییە جیاواز و دەستپێکە هەزریە (ئایینی و تیۆلۆگی و فەلسەفییانە) دەدوێت کە هەووی بووبوونەوە، لەڕشدا ناخزێتە ناو ئایینەوە لە نەوانیندا و وەک ئەلتەرناتیڤی هاوبەشی لێیان ناوانێت. هەمیشە فەلسەفە چەوەی کانسپتییانەی ئەو دەمێنێتەوە. وەلێ ئەم فەلسەفەیە، لە هەووی کایەی بابەت و ئاگایی کەشکانەوە بەربژێر نییە، بەڵکو کراوەیە بە خواستە ئاینی و پرسیارکردنە تیۆلۆگییەکان. ئەمە دەشێت – جگە لە پێیامهێنی – بە هێزێک پرسی دیکە بسەلمێنرێت (نوێژ، خەون و هتد). وەلێ پەدەچێت ئەم پرسە ئاشکراترین بێت، گەر بەوانین کە چۆن هەوڵستێکە سەرکەوتووانە لە مامەڵەکردن لەتەک قورئاندا بەجەدگەیەنرێت.
نموونەیەکی جوان بۆ ئەم مامەڵەکردنە بریتییە لە جەری تێئویلکردنی سورەتی 24 (ئەلنور – و)، ئایەتی 35، لە لایەن ئیبن سیناوە. لەو ئایەتەدا دەگوترێت: "ئەڵا نوری ئاسمانەکان و زەمینە، نوری ئەو هاوشێوەی تاقێکە چرای تێدا داگیرسێنرابێت، چراکە لە گڵاسێکی شووشەییدا بێت، گڵاسەکە هێندە درەوشاوە بێت هەروەک ئەستێرەیەکی تروسکەدار بێت، (چراکە بە زەیتی) دارزەیتونێکی پیرۆز داگیرسابێت کە نە خۆرهەڵاتی و نە خۆرئاوایی، و زەیتەکەی نزیکەی هەوناکی دەخاتەوە بەبێ ئەوەی هەرگیز ئاگری بەرکەوتبێت – نور لەسەر نور…"(1).
ئەم ئایەتە بە درێژایی کات چەندین جار تێئویلکراوە، لەڕشدا هیچ هەشسووهەنێر نییە کە لە نەویاندا هێزێک تێئویلی میستیکی یان غەیبانی هەیە. وەلێ ئایەتەکە بە ئیبن سینا (بگەڕێ "ئەلتەئشیرات وەلتەنبیهات") "ئاماژەیەکە" بە هاسیناڵتیی ئەمە: ئەو – بە ئاللەگڕی – ئەدگاری تایبەتی مەئریفەمان دادەڕێژێت. ئاخر بە دیدی ئیبن سینا هەر بابەتێکی ناوبراوی نێو تێکستەکەی قورئان دەتوانێت توخمێکی گرنگی تیەریی مەئریفەکەی ئەو دیاری بکات: "نور" هەمای مەئریفەیە، "ئاگر"ەکە هەمای زەینی چالاکە، "چرا"ی نێو "تاق"ەکە کە تێیدا هوناکی دەخرێتەوە، هەمایە بە زەینی شیمانەیی تاکە مرۆڤ؛ بە ئەوەی زەینی شیمانەیی دابگیرسێت، پێویستی بە زەیت یان بە "دارزەیت"ە و بەمەش مەبەست لە لەهزرینی ئەمەیە. ئەوجا "زەیت"ەکی دیکە لەوەدایە کە "نزیکەی هوناکی دەخاتەوە بەبێ ئەوەی هەرگیز ئاگری بەرکەوتبێت". ئەمیان هیچی دیکە نییە جگە لە ئینتوئیتسیۆن / حەدەس. وەلێ ئەمە بە بەوای ئیبن سینا – وەک چۆن

ئەستا دەزانین – تەنیا مەرکی فەیلەسوفە بەواتاکان نییە، بەکو هاوکات مەرکی پەیامهێنانیشە.
-————————

تێبینیی وەرگێڕ:
(1) بە وەرگێڕانی ئەم ئایەتە سوودم لە وەرگێڕانەکەی هێژار موکریانی وەرگرتووە.

گڵێسار
ئاڵۆگۆڕی: واژەیەکی گریکییە بەواتای "زمانی نووپشراو"، لەبەر ئاوەژووی وێنەییانە دادەڕژێت، ئەوا هاوشێوەیی لە خواز / مەتافەر هەیە، وەلێ تایبەتمەندییەکەی بەتایبەتی بە بەراورد لەتەک سیمبەلدا نووندبەتەوە. سیمبەل تەنیا یەک ئەدگاری هەیە: تایبەتێتی دەکات بە گشتێتی ("دە" بریتییە لە هەمای "خۆشەویستی"). ئاڵۆگۆڕی بە پێچەوانەوە داشتنی وێنەیی تێگەیەکی ئەبستراکتە، کەواتە گشتێتی دەکات بە تایبەتێتی و بەڕێش بە کەساندن دایدەڕژێت، کە دەشێت لە نەویدا چەند سیمبەلێک هەبن و تەئویل بکرێن؛ بە نموونە لە شەوەسازیدا تێگەی یان گشتێتیی "مەرگ" دەکرێت بە پەیکەرێکی ئەسکی کە داسێکی بەدەستەوە گرتووە.
ئاپریاری: تێگەیەکی تایبەتیی کانتە لە "بەخششی ئاوەزی پێتی"دا، بە واتای: پێشئەزموونی بە پێچەوانەی ئاپەستەریاری = پاشئەزموونی. لەم ڕوانگەیەوە ئەمە دەشێت لە لایەک تەنیا بەشێی زێینی پێتییەوە مئریفەمان هەبێت بەبێ ئەوەی دەرکەوەرکانمان بناغەی بن، وەلێ لە لایەکی دیکەوە دەشێت مئریفەمان دوای دەرککردن بێتە ئاراوە.
بەشکەوت: شیمانەیی. بەوانە "کەنتەنگەنت" لە خوارەوە.
بەشکی (پارتیکولار): تەنیا بەشکی یان ڕوویکی شتێک دەگرێتەوە. "زێندەوەر" گشتگیرە، "کێتر" تەنیا کەرتێکە لەنەو زیندەوەراندا.
دەرکەوەر: بگەڕی "زاراوەسازیی پەوانە"ی مەسعود محەمەد سازێنراوە وەک تێگەیەک بە "سەنس"ی لاتینی کە ئەرگانییە (هەست نییە!!)، وەک: دەرکەوەری بینین، بیستن، بۆنکردن، چێژتن، گرتن.
ئێکزیستێنس: لەڕبەوون (Dasein)ی شتێک بەبێ ئەوەی جارێ بەوردی دیاریکرابێت.
ئەسێنس: (بەتایبەتی لە ئەنتەلۆگیدا) بریتییە لە کرێکی، سروشتی ناخکی یان ئەوها-بوونی شتێک.
ئەدەبیاتی لاوکی: ئەو نووسینانەن کە بە نموونە لە فۆلسفەدا وەک توێژینەوە لە بارەی فەیلەسوفکی بەواتا نووسراون. لێرەدا کارکانی ئەو فەیلەسوفە دەبن بە ئەدەبیاتی سەرکی.

ئەزموونکردنی بەرکەوت: ئەزموونکردنی شیمانەیی نەک زەرووری. مەبەست لە ئەزموونکردنی شتەکان یان قەوارەکانە کە هەبوونیان یان نا-هەبوونیان نە زەرووریە و نە نەشیاوە (مەحاڵە).
فەلسەفەی خۆرهەڵاتی (مەشریق): فەیلەسوفەکانی بە نموونە بریتین لە کندی، ڕازی، ئیخوان ئەلسەفا، فارابی، ئیبن سینا، بە پێچەوانەی فەلسەفەی خۆرئاوایەوە (مەغریبەوە) کە بە نموونە فەیلەسوفەکانی بریتین لە ئیبن باجە، ئیبن توفەیل، ئیبن ڕوشد.
گەوهەر (زوبستانس): ئەوەکەیەک کە بە لەرەبووونی خۆی پێویستی بە لەرەبووونی ئەوەکانی دی نەبێت، بەڵکو خۆی بناغەی خۆی بێت.
گەتە: لە لەگیکی ئەیستەتەلیسدا (هەروەها ناودەنرێت پرنسیپی دوو-بەهایی ئەیستەتەلیس) بریتیە لە پێکهاتەیەکی زمانییانە (ڕستە / دەربڕین) و پێیوەند پێوەی باش دەبێت کە لە بارەی بپرسرێت داخۆ ڕاست یان هەڵە بێت، کەواتە داخۆ لە بارەوەگەتراو بگرێتەوە یان نەگرێتەوە.
هەڤرایەڵی (کۆنتەکست): مەبەست لە هەڤ-پێیوەستبوونەکە کە بابەتێک / ڕووشەک / فۆنەمێنەک خۆی تێدا دەبینێتەوە و گرێکە لە نێویدا بەهەند وەربگیرێت. بە نموونە: "ئەز دچم بە دوکان"، یان: "ئەز لە دوکانی باوکم خریکی فرۆشیاریم". بەم دوو ڕستەیە دشێت دەربخرێت کە بە وشەی "دوکان" مەبەست لە چییە، ئایا مەبەست لە "شارچکە" یان "فرۆشگە"یەکە.
هزرپێگەیشتوو: (بە ئەڵمانی gebildet)، واتا کەسێتییەک کە بە خوێندنەوە، تەوژینە و خۆپێگەیاندن بووە بە خاوەنی هەشکی پێگەیشتوو، کە دشێت "ڕۆشنبیر" بێت (گەر خۆی لە گۆشەنیگای ڕۆشنایەوە پێگەیاندبێت)، وەلێ دشێت "تاریکبیر" (بە نموونە فەیلەسوفکی ڕۆشبین) بێت.
ئینتوئیتسیۆن (حەدس): ناسینی یان لێوانینی ڕوون و ئاشکرا وەلێ کتوپڕ و ئاستوخۆی ڕووشەک یان بابەتێک، ئاستوخۆییەکەش نیشانەی ئەوەیە کە ناسینەکە/لێوانینەکە بە هزرین یان پەرچاندن بەدینەهێنراوە، واتا نا-دیسکورزیڤە.
کانسێپت: مەدێل، بەرنامەی پوختی مەدێلێک یان تیرییەک.
کانتینگەنت (ئاوێناوە)، ناوەکی بریتیە لە: کانتینگەنتس، بە لاتینی "کانتینگەنتسیا"، واتا "ئەوە کە ڕووداوە" یان "ڕەکەوت". ڕووداو شیمانەییە، بەڵکەوتە، کەواتە دشێت شتێک ڕووبدات یان ڕوونەدات، بە پێچەوانەی ڕووداوی زەرووریەوە
میستیک: پێنهێنی. جیهانبینییەکی ئایینییە کە تێیدا کەس کەشش دکات بۆ ئەوەی بە ئامان و زوهد لەتک خوددا یەکانگیر ببێت، بە نموونە لە تەسەوفی ئیسلامیدا.

ئەنتەلەگی: جۆرێکی فەلسەفاندنە کە لە بارەی بوونی بوونەوەرەکان دەپرسێت.
ئۆرگانۆن: ناونیشانی نووسینە لۆگیکییەکانی ئەریستۆتالیس.
پرنسیپی بۆگۆنەویست (ئەکسیۆم): بنەمایەکە کە بۆچوونەکی وەک ئاست ناسەلمێنراوە، یان ئاستییەک کە پێویستی بە سەلماندن، بۆگۆبەهێنانەوە، نییە، هاوکات گۆزارە نییە و لۆگیکییانە دەرئەنجامێنرابێت. بە نموونە لە ئەندازەدا: لە نێوان دوو پنتدا تەنیا دەشێت ئاستەهەڵەک هەبێت.
پریما ئینتەلیگێبلیا: ئینتەلیگیبل وەک ئاوێناو ئاوێیە کە تەنیا هەشکییانە بە زەین دیاریدەکرێت، کەواتە ئەمە ناتوانین بە دەرکەوەرەکانمان دەرکی بکەین، وەک قەوارە هەشکییەکانی "بوون"، "شت"، یان "ئیدە".
ئینتیتێ (قەوارە): واتا هەبوو، لۆگۆبووی بەرجەستە، وەلێ هەروەها کرۆکەکی هەشکیش. مەبەست لە یەک تاکە بوونەوەرە، بە نموونە کەسێک، بابەتێک، ڕووداوێک.
سیلۆگیزم: پێوەرناسی (عیلم ئەلقیاس)، کە ئەریستۆتالیس گۆڕانی پێدا و کلاسیکییانە (واتا کۆن-نەبوو) چەسپاندی. گەر ئەمە دوو پێشدانراومان / پرەمیسمان وەک سەرەستە و ژێرەستە هەبێت و هەردووکیان خاوەنی نەوانتۆگەیەک بن، ئەوا دەتوانین لێوەیان دەرئەنجامنین. سەرەستە: سۆکرات مرۆڤە؛ ژێرەستە: مرۆڤ بمرێ؛ دەرئەنجام: سۆکرات بمرێ. لە سەرەستەدا سۆکرات بکەرە / سەبژێکتە، مرۆڤ دراوپاڵە / پرەدیکاتە؛ لە ژێرەستەدا مرۆڤ بکەرە، بمر دراوپاڵە. مرۆڤ لە سەرەستە و ژێرەستەدا نەوانتۆگەیە.
تێگە: (بە ئەڵبەی "مەفهوم"، بە ئەڵمانی "بۆگریف / Begriff". ئەم واژەیە دۆگمەتۆوە بە جەمسەال نەبەز، ئەز لە بریی واژەی هەبەستقانییانەی "چەمک" بۆکارێدەهێنم کە بەهەی ناداریی کرۆکییەوە نازانرێت چی دۆگمەیەنێت، بەیە بەزەریی خواوەکیلی یان هەوانبژێیانە بۆکاردەهێنرێت.
خشتەی کۆنسێپتی (konzeptueller Rahmen): مەبەست لە بونیادەکی بەخشتەکراوە کە وەک زەمینەی توژینەوە لە هۆوشە یان لە فەنەمەنە ئاماژەکان دادەنرێت.
یاسای سێیەم بەدەرکەر: یەکێکە لە یاساکانی لۆگیکی ئەریستۆتالیس کە دەبژێت: لە نێوان بوون و نابوونی شتێکدا سێیەمێک ناشێت. شتێک یان هەیە یاخود نییە. گەتێیەک تەنیا بە خۆی و پێچوانەکەی چواندنی هەیە، چواندنی سێیەمێک نەشیاوە. بە نموونە: هەموو شتێک (گەردوون) دەبێت هەبێت یان نەبێت، یان: "گەردوون ئازەلییە"، "گەردوون ئافرەنراوە"، سێیەمێک لە نێوان ئەم دووانەدا نییە.

زین: هنری هزرین
زینی چالاک: ئەم تێگەیشتنەی ئێستا لە داهێنانی هزری هەندێک فیلەسوفی ئیسلامیدا بەردەوام ئاماژەی پێدەرێتەوە، هەوڵدەنێ وەک وردتری بە پتر لێتێگەیشتن گەڕێک.
ئەم لای ئێستا دوو جۆر زینمان هەیە و بریتین لە زینی ناچالاک و چالاک، ئەم تواناییەش بەندە بە جیاوازیکردنی نێوان "کارەسە" و "فارم"ەوە. کارەسە شیمانەییە، پێتانسیلە، وەلێ فارم کردەکییە، ئێکتوەلە، و ئێستا ئێستا ناوی دانێت "ئەنرجیا". هەردووکیان گەوهەرن (زوبستانسن). یەکەمیان لە تاکەکاندا دەردەکەوێت، بە نموونە یەک تاکی مرۆڤ، درەختێک، وەلێ دووەمیان (فارم) گشتییە و جۆر و ڕەگەزی یەکەم گەوهەر دیاری دەکات، بە نموونە: مرۆڤ، زیندەوەر. کەواتە گشتی / فارم لە تاکە شتەکان سەربەخۆ نییە، چونکە لە نێوان تاکێتی و گشتێتیدا، کارەسە و فارمدا، پەیوەندییەکی هەئەنجامی (تەلیلەگیانە) هەیە. لێرەدا دەرککردن دەستپێکی پرسەی مەئریفەیە.

سەرەتا دەرککردن فارمێک بە هۆش دەناسێنێت کە لانەو شتێکی جیهانی ماتریدایە. ئەم لێرەدا گشتییەکی سەرەتایمان لانەو هۆشدا هەیە و ئێستا ئێستا ناوی دانێت "فارمی دەرکی". ئەوجا گەر ڕیزێک پێشبینیی هاوجۆر لانەو یادەوەریماندا کەبنەوە، ئەوسا لەوێان پێشبینیی دیکە دەسازێنین و گشتییەکیان بەرزترە لە گشتێتیی پێشبینییە دەرکییەکان. بە نموونە سەرەتا پێشبینیی ئاژەڵێکی تایبەتیمان هەیە کە ئەسپێکە. ئەم پێشبینییە بریتییە لە گشتییەک. گەر پاشان کەمێک پێشبینیی دیکەی لەم جۆرە کە ببنەوە، بە نموونە پێشبینیی ئەسپ، کەر، شێر، گورگ و هتد، ئیدی بەڵێی کارایی زینەوە دەگەین بە پێشبینیی ئاژەڵ کە ئاستێکی باڵای گشتییە هەیە. ئێستا ئێستا ئەم پێشبینییە ناو دانێت "تایبەتمەندیی زینی"، وەلێ جارە لە ناوەڕۆکدا پێشبینییەکی دەرکییە و لانەو دەروونی نزمی بمردایە. ئەم بریتییە لە زینی ناچالاک کە پاشان زینی چالاک (نووس) دەستی بەسەردا دەگرێت و لەوێ کرۆکی تێگەیی (ئیدیەل) دەردەکەشێت. کەواتە کرۆکی تێگەیی بەشیمانەیی (پێتانسیەل / هەزکییانە) لانەو پێشبینییەکاندایە و زینی چالاک دەیکات بە کردەکی (ئەکتوالیزەی دەکات). گەرچی زینی چالاک بەبە پێشبینییەکان ناهزرێت، وەلێ خەی پرنسیپێکی ئافرێنەرە و بەبە کاریگەریی پێشبینییە ماتریییەکان گەیان بە تێگەکان دەدات، چونکە هیچ شتێک پێی تەکێ نەبووە، بەڵکو سەربەخۆیە. لەبەر ئەم هەیە ئێستا ئێستا بە ئەزەلی و نەمری دادەنێت.

چاوپێکەوتنێک لەگەڵ شاعیری ئەمریکیی فیلیپ لیقین.. وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە : عەبدوڵا سەرمان(مەشخەڵ)

فیلیپ لیقین لە ساڵی ١٩٢٨ لە شاری دیترۆیت لە ویلایەتی میشیگان لەدایک بووە و زیاتر لە پەنجا ساڵیشە خەریکی نووسین و بڵاوکردنەوەی شیعرکانییەتی و ئێستاش خانەنشینە. هەروەها فیلیپ لە سەرتاسەری ئەمریکادا و لە چەندین دامەزراوە وانەبێژی کردووە، کە دیارترینیان زانکۆکانی کالیفۆرنیا و فرەسنۆ و نیویۆرکن. ئەو خەڵاتانەی کە بە شیعرکانی وەریگرتوون، چەندە زۆرن، ئەوەندەش بەناوبانگن. لەوانە خەڵاتی یادەوەری فرانک ئۆهارا، خەڵاتی شیعری لینەر مارشال، خەڵاتی لیقنسۆن، خەڵاتی نیشتمانی کتێب، خەڵاتی بازنەی ڕەخنەگرانی کتێبی نیشتمانی، خەڵاتی پۆلیتزەر بۆ شیعر و خەڵاتی شیعری ڕوت لیلی. هەروەها لیقین لە هەردوو دامەزراوەی نیشتمانی بۆ هونەر و دامەزراوەی جۆن سیمۆن گوگنهایم زەماڵەی پێبەخشراوە.

ئەمساڵ بەهەی ئەوەی کە هەشتا ساڵەی لەدایکبوونی لیقینە، دەرفەتێکی سەرەکی دەستنیشانکرا بۆ هەوادارانی شاعیر (خوێنەران، ڕەخنەگران و هاوتەمەنەکانی) کە ئاوڕێک لە ژیانی پیشەیی شاعیر بدەنەوە. ڕەنگە دیارترین ڕووداوی لەم جۆرە، بە ناوی "فیلیپ لیقین: ڕێزلێنان لە ٨٠ ساڵەی لەدایک بوون" کە لەلایەن زانکۆی نیویۆرکەوە لە مانگی نۆڤەمبەری ساڵی پار ڕێکخرا. مەرجیش نییە وەک ڕووماڵکردنێکی کارەکانی لیقین بێت کە لە ماوەی پێنج دەیەی ڕابردوودا ئەنجامی داون. ئەم دیدارە دەست دەخاتە سەر هەندێک بیرکە و توخمە سەرتاسەرییەکان کە لەناو زەربەی شیعرکانیدا هەن وەک گرنگیدان بە بابەتکانی چینی کرێکار، شتێک کە لیقین زەرجار پەوەی پێوەستە، دواجاریش پرسیارکان و وەڵامکانی شاعیر دەچنەوە ناو بیرکردنەوەکانی لیقین سەبارەت بە شیعر و هونەر بە گشتی.

گفتوگۆکەمان کەوتە سبەینێی دوای ئەوارە کەی لیقین لەگەڵ شاعیران و ڕەمانووسانی تر کە لە (فایف پۆینتس)(١)لە یانەی هونەری

نیشتمانی لە شاری نیویۆرک بە ڕەزلەنانیان لە ٤ی ئایاری ٢٠٠٤ سازکردبوو. لیقین بە جل و بەرگی ئاسایی‌وە چەند خولەکێک زووتر لەکاتی کە بوونەوەکەمان کە کاتژمێر نەی سەر لە بەیانیمان دانابوو، گەیشت. لیقین دوای بەسەربردنی شەوێکی درێژی تاادەیەک دەخەش و نائاسایی پەیدا بوو و هات و لە تەنیشت پەنجەرەیەکی گەورە بەرامبەرم دانیشت کە ڕووی لە پارکی گرامەرسی بوو و بە ڕواڵەت ئامادە بوو وەڵامی هەر پرسیارێک کە هەمە؛ بداتەوە.

ڕومیانە: دوێنێ شەو لە کەنەکەت تەبینیم کرد دوو شیعرت خوێندەوە. چۆن بڕیار دەدەیت چی بخوێنیتەوە کاتێک دەست بەخوێندنەوە دەکەیت؟

فیلیپ لیقین : من پێشوەخت بڕیاری خۆم دابوو کە چ شیعرێک دەخوێنمەوە. لە ڕاستیدا شیعری سەیمیشم هەبوو کە دەمتوانی بیخوێنمەوە، بەڵام نەمویست بیخوێنمەوە. ئەویش لەبەر یەک شت، شیعرەکە کە تا ئێستا نەمخوێندووەتەوە. حەزیشم دەکرد ئەو شیعری سەیمە بخوێنمەوە، کە لە هەردوو ئەو شیعرانەی کە خوێندمنەوە،زیاتر تایبەتە بەو شتانەی کە دەیناوسم.
ڕومیانە: ئایا لە ئێستادا دان بەوەدا دەنێیت کە گرژییەک یان هەستێکی جیابوونەوەیەک هەیە لەنێوان ئەو سەرکەوتنەی کە بەدەستت هێناوە لەگەڵ ئەو بابەتانەی کە زەرجار دەستوپەنجەی لەگەڵدا نەرم دەکەیت ؟ ئایا لەوەدا هیچ ناکۆکییەک نابینیت؟
فیلیپ لیقین : نەخێر.

ڕومیانە: ئایا پێتوایە پەیستە نووسەران یان هونەرمەندان یان هەر کەسێکیتر ڕێک وەک بابەتی نووسینەکانیان ژیابن یان بژین؟
لیقین: نەخێر، ئەگەر تە بەپێی پەیست باش بیت. شەکسپیر هەرگیز نە پاشا و نە ڕەمانیش نەبووە و لەگەڵ ئەوشدا توانی لەسەریان بنووسێت.

ڕومیانە: لە کەنەکەی ئەم دواییەدا، نەتاشا تەرتشوای (٢)تەی وەک شاعیرێکی چینی کرێکار وەسف کرد. نەتاشا ئەو وشانەی بەکارهێنا. هەستت چۆن کە لەو کاتە بەو شێوەیە وەسف دەکرێیت؟
فیلیپ لیقین : زەرجار، ڕاستی دەکەمەوە. من لە چینی کرێکار نەهاتووم. من لە چینی ناوەندەوە هاتووم. کاتێک زەر بچووک بووم باوکم کەچی دوایی کرد، دایکم ناچار بوو ببێتە ژنێکی کرێکار. بەڵام بەهاکانی ماڵەکەمان تا ڕادەیەکی زەر بەهاکانی چینی ناوەندی ئەمریکی بوون کە پێشتر دیاریکرابوون، بەڵێ ئەمە چینی ناوەڕاست بووین–بەڵام بەبێ هیچ پارەیەک. نازانم ناوی چی لێ بنێم. دایکم

سوعبەتێکی خۆشی هەبوو. بەردەوام دەیگوت "یەکێک لە هەوڵەکانی فیلیپ ئەوەیە نیشان بدات کە جووڵەی کۆمەڵایەتی لە ئەمریکادا هەیە. ئەو لە چینی ناوەڕاست لەدایکبووە، ئێستاش، بەڕەو چینی کرێکار دابەزیوە. هەمووی بە هۆی تێگەیشتووە." دایکم تا بڕێی سوعبەتچی بوو. "بیرکە ئاوهایە" فیلیپ، بەڕەو سەرەوە دەڕوا نێک بەڕەوخوارەوە."

ڕۆمیانە: لە ئاست پەیوەندییەکانی نێوان چین و شیعر، تە هەست بەچی دەکەیت؟

فیلیپ لیقین : پەموایە پەیوەندییەکە بەردەوام کێم دەبێتەوە. دەتوانم بڵێم کە سەردەمێک لە ئەمریکادا هەبووە کە بەشێکی زۆری شاعیرە گەورەکانمان، ئەوانەی لانیکەم شاعیری دانپیانراو بوون، لە پاشخانێکی تایبەتەوە هاتوون بە نموونە ئایڤی لیگ و (٣) پەیوەندییان بە سەرنووسەرەکان و بڵاوکراوەکانی نیویەرکەوە هەبوو کە ئەوانیش لە هەمان پاشخانەوە هاتبوون. ئەوکاتی شاعیرانی بیتس(٤) لە گرینپانکەدا دەرکەوتن وەک ئالن گینسبەرگ و گاری سنایدەر و چاپخانە بچووکەکان سەریان هەڵدا و چاپخانەکانی زانکۆش کەوتنە ناوەوە و ئیتر ئەوانیش فەری دابەشکردنی کتێبەکانیان بوون و ئەو خەڵکانەشی لە ویلایەتەکانی ئەرکەنساس، تەکساس، کالیفۆرنیا یان لەهەر جێیەک ژیاون و لەدایک بوون و یان کە لەم شوێنانە چوونە قوتابخانە یان بە هیچ شێوەیەک نەچوون. ئێستا هەموو شتەک گۆڕاوە. پەموایە تەنانەت ئەکادیمیای شاعیرانی ئەمریکاش کە تا نزیکەی دە ساڵ لەمەوبەریش بە تەواوی و بە تایبەت لەلایەن یانەی کوانی پیرەوە قەرخ کرابوو، بەڵام ئیتر ئەمڕۆ نەما. (٥)پەویستە ئەوەش بڵێم کە گەلێ سەختە بەم باشووریییەکان بهێنمە ناوەوە. من بەئەوەی زۆریش دوور بکەومەوە یەک دووانەکم لێیان کاندید کردووە. ئەمە یوسف کەمونیاکامان هەیە. ئەو تاکە کەسە و پەموانییەوەک باشووریییەک لەوە بەت، ئەو زیاتر وەک ئەفریقایی-ئەمریکییەک لەوێیە. هەندێک لەو شاعیرە باشووریانەی کە حەز دەکەم لەوێدا بیانبینم بریتین لە دێڤ سمیس، ڕۆدنی جۆنز، کەیت دانیەڵز، یان تێری هامەر. من وای دەبینم ئەم شاعیرانەلەبەر ئەوەی تەواو جیاوازن؛ دەبێ لەوێدا ئەندام بن.

ڕۆمیانە: بەردەوامبوون لەسەر بیرکەی چین و شیعر، پەدەچێت شیعرکانت زەرجار خەیان بەووی خوێندنەوەی مارکسیستیدا بکەنەوە.

فیلیپ لیقین : ساڵانێک لەمەوبەر خوێندکارێکم پێی وتم کە پرۆفیسەرەکەی پێی وتووە گوایە من کەسێکی "پینک" م(٦) پێم گوت

بگەڕێتەوە و بۆ بەهەشکە بۆ من پینکە نیم و سووڕم. لای من کۆمۆنیزم تیۆرێکی ئابووریە کە خاوەندارێتی بۆ کەسانە دەبەخشێت کە کارەکە ئەنجام دەدەن و بەم شێوەیە ئەو مشەخۆرانە لەناو دەبات کە هەموو قازانجەکان دەبەن. دەوڵەتی سۆشیالیستی شتێکە کە سەرنجی ڕاکێشام. ڕاستگۆیانە پێموانیە کە تا ئێستا هەبووبێت. کۆمەڵگەی بچووکی کۆمۆنیست هەبووە، زۆربەیان تەنانەت لەڕە لە ئەمریکاش. یەکێتیی سۆڤیەت کابوسێکی تۆتالیتاری بوو کە وەک وەاتانی تۆتالیتاری دیکە ترسیان لای دراوسێکانیان دروست دەکرد. لە سیستەمی چینایەتی ئەمریکادا دەژیم، دەبینم تەماح زۆر پارەی سەندووە. سیستەمی سەرمایەداری فەری ئەوە بووە کە چۆن سیستەمی سیاسی کۆنترۆڵ بکات. زۆربەی ئەمریکییەکان لە مافی خۆیان بێبەشن و پێموایە لەرزینەکی بەهێز پێویستە بۆ ئەوەی ئەمریکا ببێتە ئەو وەاتەی کە هیواداربن تێیدا بژین. هەرگیز دوودڵ نەبووم لەوەی بچمە ناو حزبی کۆمۆنیستەوە، کاتێک شاری وێین پڕ لە چالاکی بوو، منیش خوێندکار بووم لەوێ. من پێم وابوو ئێندامەکان گەمژەن و بڕۆم کەماریە گەنجەکان(٧) بکەکەن. هەروەها ئایدیاڵیستەکان و گەمژەکان و بیرەکەی یەکێک بوون لەوان بۆ هیچ شێوەیەک سەرنجڕاکێش نەبوو. من لە کتێبی میهرەبانیدا شیعرێکم هەیە بە ناوی "حیزبی کۆمۆنیست"، باس لە چوون بۆ ئاهەنگێک دەکات کە لایەن کۆمۆنیستێکی گەنجەوە بانگهێشتی کراوە. لەگەڵ براکەم دەڕۆم. ئەمە بەدوای کچدا دەگەڕێین. هەر بەیەش دەچینە ئاهەنگ. من هەرگیز نەمبینیوە ئەوەندە خۆک پێکەوە کاتێکی وا خراپ بەسەر بەرن و ئیتر وتم "هەرگیز جارێکی تر بانگهێشتم مەکەرەوە، پێویستم بەم شتانە نییە."

ئومیانە: ئایا بانگهێشتیان کردیتەوە؟
فیلیپ لیڤین : ئەی چۆن بڵێم، بەڵام من نەچووم.

ئومیانە: بۆ مەژوو، ئەگەر شتێک هەبێت، چ شتێک باشە لە پێشەسازیدا؟
فیلیپ لیڤین: پیشەسازی زۆر کاڵای بەسوود بەرهەم دەهێنێت کە دەتوانرێت لەلایەن کەسانی ئاسایەوە بە نرخێکی زۆر هەرزان بکەدرێت. هەروەها دەتوانێت کار بە خۆکەکی زۆر بدات، بەڵام بەداخەوە زۆربەی جار کارەکان تاقەتپرۆکێن بوون. بەڵام من یەک شت بە دڵنیاییەوە دەڵێم چی دەتوانێت بەرهەم بهێنێت؟

ئومیانو: بیروڕاتان چییە لەسەر بیرەکەی ئەفسانەی "خەونی ئەمریکی" و هەموو ئەو شتانەی کە بەدوای خێیدا دەهێنێت و واتایان هەیە؟
فیلیپ لیڤین : پێموایە کە تا ئادیەکی زۆر قسەیەکی بەمانایە.

دەتەوە یادم کە تازەلاو بووم-تەنگە بیست و چوار یان بیست و پێنج ساڵان دەبووم، بە ماوەیەکی زۆر کوورت لە خولەکی پڕووردەی گوورساڵان لە دیترۆیت وانم دەگوتەوە بە ئەو کەسانەی کە بە درێژایی تەژ کاری زۆریان دەکرد، شەوانەش دەهاتنە پێل تا بتوانن شارەزا بن لە قسەکردن و نووسینی زمانی ئینگلیزی و ببنە پارێزەر یان پزیشک یان مامۆستا یان تەنها خاوەن پڕۆژەیەکی گەورە. من بۆری ئەوەم نەبوو بڵێم "ئەوە خەیاڵ پلاوییە". من تەنیا وتم: "ئەم ڕستەیە ناڕەزمانییە. ئەمە شێوازی نووسین یان قسەکردنە." دواتر پرسیارم کرد کە ئایا ئەم بیروباوەڕانە لە ئەمریکا و دەرفەتە بەسنووورەکانیدا پێویستن بە ئەوەی بمێننەوە، وەک چۆن لایتنینگ هێپکینز (۸)جارێک گەرانییەکی گوت ڕستەکەی بەمجۆرە (هەر بە کوولەمەرگی دەژین.)

ئومیانە: چۆن پێناسەی "چینی کرێکار" دەکەیت، بە تایبەتی بە پێچەوانەی یان جیابوونەوە لە "چینی ناوەڕاست"؟

فیلیپ لیڤین : ئەوە زۆر لایەنی هەیە. "چینی ناوەڕاست" بە واتای ناوەندەت؛ بە واتای مامناوەندەت؛ بە واتای "هەر بە کوولەمەرگی دەژین" دەت، بە واتای ژیان لە مووچەیەکەوە بە مووچەیەکی تر یان خراپتر دەت. بە واتای دڕاوەی حەپەسان دەت؛ بە واتای سواری مل بوون دەت، بە واتای شەڕانگێزیش دەت. من هەشتا ئەندامی یەکێتیی کرێکارانی ئۆتۆمبێلسازیم. تکایە یەخەم بڕدە. یەکێتیی کرێکارانی ئۆتۆمبێلسازی هەمیشە بەشێکی بەمجۆرە دەبەت بە من و گرنگیش نییە بەڵامۆ کرێکارانی ئەمەڕ چۆن دەنگ دەدەن.

ئومیانە: تا چەند شیعری کرێکاری ئەوە، شیعرە تاکەکەسییەکانت، بە تایبەتی ئامانجیان چارەسەرکردنی پرسەکانی ناو کەمەگەی پیشەسازییە؟

لیڤین: باشە، ئەگەر ڕاستگە بم، کاتێک دادەنیشم بە نووسینی شیعرێک و هەموو شیعرەکیش بە هەوداوێکی جیاواز دەنووسرێت، ئەو بیرکردنەوانە هەرگیز بەخەیاڵمدا نایەن. بە دڵگەمەن بەو جۆرە شتانە بە مەشکەمدا گوزەر دەکەن. لە یەک حاڵەتێکدا بیرمە لە شیعری "کارکردن چییە" کە لەم دواییانەدا ناچار بووم دەستنووسەکە بنێرم بە کتێبخانەی کۆنگرەس، یەکەم دەڤ کە نووسیبووم ئەمە بوو "دیترۆیت هیچە". دانیشتم و پەم سەیر بوو: بۆچی ئەوەم نووسی؟ پاشان هاتەوە بیرم بۆچی وام نووسیوە. شەوی پێش ئەوەی شیعرەکە بنووسم، لە کەناڵی پی بی ئەس سێیری بەرنامەیەکم دەکرد کە باسی لە باوک و کوڕک دەکرد کە لە گەنجێکی چینییان دابوو و کوشتبوویان، ئەوان پێیان وابوو کە گەنجەکە ژاپنییە و پاشنارەکەی لە تووییەوە

بەرامبەر بە ژاپۆنییەکان بەهای کەمبوونەوەی پێشسازی ئەتەمبەلی دیترۆیتەوە بوو کە کارکانیان لەدەست دابوو، وەک دواتر ڕایان گەیاند.
ئەو جۆرە ڕەگەزپەرستییەم بیرکەوتەوە و هەروەها ئەو هەستە تووندوتیژە دژە ژاپۆنییانەی کە لەگەیدا گەورە بووم لەدەم نەگرت هەرچەندە ڕقم لە نەتەوەی ژاپۆن بوو کە هەرشیان کردە سەرمان. لە قوتابخانەکەماندا هەندێک منداڵی ژاپۆنی لەبوون، ئەوانیش منداڵی ئەمریکی بوون. زۆرجار پرسیارم دەکرد "ئای خوایە ئەو منداڵە هەژارانە بە چ دەخەکدا تەدەپڕن؟ "پاشان هاتنەوە قوتابخانە. ڕۆژی یەکشەممە ٧ی کانوونی دووەم بوو. ئەوان وەک سەشەممە یان چوارشەممە گەڕانەوە قوتابخانە و منیش بیرم کردەوە "بە چ دەخەکدا تەدەپڕن؟ "ئەوان قسەی بەسەروبەری زۆریان دەکرد، بەڵام بە هەمنی و بە شکۆوە خۆیان دەپاراست.
پاشان، دواتر، کاتێک کرێکار بووم، لە کۆگایەکی ماددە هەشبەرەکان لە دیترۆیت کارم دەکرد، کابرایەکی ژاپۆنی لەوێ کارەکی دەستکەوت. ئەو کەسەکی ئاوارە بوو لە کالیفۆرنیا، بەڵام گواستیانەوە بە دیترۆیت کە لەوێ نێیتوانی زیان بەهیچ کەس و شتێک بگەیەنێت. نێیتوانی یارمەتی ئەو سوپای داگیرکەرە بدات کە هەرش دەکاتە سەر کالیفۆرنیا. لە یەکەم ڕۆژدا لەوێ هەرشی کرایە سەر، هەرشی جەستەیی کرایە سەر. بەڵام تۆر و پێی لەکابرای هەرشبەر دا.

ڕۆمیانە: تا چەند بەشداریت بەتایبەت لە هەڵبژاردن و ئامادەکردنی کتێبە شیعرییەکانت؟
فیلیپ لیڤین: من خۆم هەموو شیعرەکان هەڵدەبژێرم.

ڕۆمیانە: چۆن بەیار لەسەر شێوازی ڕەخستنی دەقەکان و ئەو جۆرە شتانە دەدەیت؟ ئایا وێنەیەکی گشتیت لەبەرچاوە؟
فیلیپ لیڤین: لە کتێبی (ئەوان خۆراکیان پێدەدەن ئەوان شۆرن) ڕێ دەستی پێکرد. بەو کتێبە ئیدیتۆرێکی ڕاستەقینەم دەستکەوت (هاری فۆرد)؛ کە لە ڕەگەزی کتێبی میهرەبانییەوە ئیدیتۆرم بوو. لە ساڵی ١٩٧١ تا ١٩٩٩ هەمان ئیدیتۆری مۆزنم هەبوو. داوای لەدەکردم وەسفی کتێبەکەم بنووسم، کە مەشقێکی نایاب بوو. دەمنووسی و دەمگوت (ئەوە کتێبی منە؟ لەوانەیە و لەوانەش نییە.) چەند ڕۆژێک پێوەی سەرقاڵ دەبووم و هەر دەستکاریم دەکرد. تا جارێک زۆر بەدەم بوو، پاشان دەستم کرد بە سڕینەوەکردنی ئەو شیعرانەی کە نووسیبووم. ئایا ئەوانە شیعری خۆم بوون؟ هەندێکجار بە شیعری منیان نەدەکرد. ئەوانم دەرهەنا. هەندێکجاریتریش شیعری زیاتر هەبوو کە پێویست بوو.

هەمدا بیانووسم. پەم وایە ئەگەر سەیری دوو سێ کتێبی یەکەمم بکەیت، دەبینیت کە بە تایبەتی بە باشی نەکخراو نین. لە ڕووی تەنەوە نەکخراون، لە ڕووی هەستەوە نەکخراون، بەڵام لە ڕووی بابەتییەوە، بە ئاراستەی جیاوازدا دەڕۆن. دواتر لەگەڵ هاری فەرد زۆر باشتر دەستم کرد بە نەکخستنی شتەکان. هەروەها کەسانی دیکەم بەکارهێنا. من دەڵێم لە ماوەی تەواوی ژیانی پیشەیی خەمدا وەک نووسەرێک، چوار کەس توانیویانە بڵێن ئاستی یارمەتیدەرێکی گەورە بن پێتەر ئێڤەروواین و پاشان لاری لیڤیس، و هاوسەرەکەم، و ئێدوارد هیرش. ناوبەناویش هاری حەزی لە هەندێک شیعر نەبوو. پەم وایە لە هەموو ئەو ساڵانەی کە ئیدیتەری من بووە چوار شیعر هەبوون کە داوای لێکردم لایان ببەم. دوویانم لابرد. یەکێکیان شیعرێک بوو کە ئێستا یەکێکە لە شیعرە بەناونیشانکراوەکانم کە باسی پیاوێکە بە ناوی چێری دەرن، کە کارم لەگەڵدا دەکات و جەختەی مەشکی هەیە. هاری شیعرێکەی زۆر پێی خۆش نەبوو؛ پێی وابوو زۆر بەرزەفڕە. شیعرێکی دیکەم کە پێی خۆش نەبوو لە کتێبی(بەخشندەیی)بوو. یەکەم شیعرە لە کۆتا بەشدا. باسی دایک و باوکمە. پەم گوت: هاری، بە هەکاری تایبەت، پەویستم بەو شیعرەیە لە کتێبەکەدا بێت. نزیکەی پانزە چرکەیەک بەدەنگ بوو، پاشان وتی: "باشە، تەواو کورتە. ناتوانێت زیانێکی زۆر بگەیەنێت." بەڵام لە زەربەی کاتەکاندا تەنها بە تەنیا جێی هەشتم.

ڕومیانە: ئەو هەکارە تایبەتانە چی بوون؟
فیلیپ لیڤین: خورافات. لە هەر بەشێکدا یازدە شیعر هەیە و دەکاتە سی و سێ شیعر؛ کە ژمارەیەکی زۆر بەختەوەرە.

ڕومیانە: لە بەرگی پەشەوەی کتێبەکانت وێنەی تەدایە، وێنەی چینی کرێکار، وێنەی جەری کارگە. ئەو فۆتۆگرافەر و هونەرمەندانەی ئەو وێنانە دەخەنە ڕوو، چۆن هاوکارت بوون و کاریگەرییان لەسەر تە و شیعرەکانت هەبووە؟
فیلیپ لیڤین: بە هیچ شێوەیەک نا.
ڕومیانە: ئەی چۆن گەیشتنە سەر بەرگی کتێبەکانت؟
فیلیپ لیڤین: من دوای گەڕان و سەراخ ئەوانم هەڵبژارد. بەرگی نوێترین کتێبم، بە نموونە، (هەناسە). کتێبەکەم شیعرێکی زۆری تەدایە سەبارەت بە مۆسیقا. من مۆسیقاژەنێکی بەناوبانگم نەدەویست–لویس ئارمسترۆنگ، چارلی پارکەر، جۆن کۆلترین، یان بیلی هەیدەی. ڕەنگە کەسێک وا بزانێت کتێبەکە دەربارەی بیلی هەیدەیە". بەیە بەدوای مۆسیقاژەنێکی نادیاردا گەڕام،

شمشاڵزە نەکەم دەن چڕیم دەزیەوە کاتێک هەنگاو تەمەنی نزیکەی نەزدە ساڵان بوو کە لە میترەی وەستگەی گراند سەنتڕاڵ وەستاوە.
ڕومیانە: کەواتە، لە بنەڕەتدا، تۆ بەدوای شتێکدا دەگەڕێیت لەناو خودی کەشیعرەکەدا بێت؟
فیلیپ لیڤین: ئەوە ڕاستە. پەموایە سەرکەوتووترین بەرگ لەنێو هەموویان بەرگی کتێبی (کار چییە) یە، ئەو بەرگەی وێنەی کچێکی منداڵە لە کارگەی پێتاتە لە کارۆلاینای باشوور لەسەرە. وێنەی فۆتۆگرافەر لویس هاینە، کە تەنها بە هەکەوت دەزیمەوە دوای ئەوەی بەناو کتێبخانەی لویس هایندا گەڕام. بەهەکەوت چووم مەزخانەی میترۆپۆلیتان لە شۆقامی پێنج و لەوە وێنەکەم بینی یەک نیگام لێکرد و وتم "ئەمە خۆیەتی". تەلەفۆنم بە ژنەکەم کرد. وتم: هاوسەری شیرینەکەم، دەزیمەوە. ئەمە ئەو شتەیە کە من بەدوایدا دەگەڕێم. ئەویش وتی: بەگومان ئەوە خۆیەتی.

ڕومیانە: ئەی بەرگی کتێبی هەیشتن لەگەڵ تەم جۆفرسن؟
فیلیپ لیڤین: ئەوەم لە نمایشگەی تابلۆ و وێنەکانی چارڵز شیلەر لە بۆستن بینی. بەڕاستی سەرسام بووم پێی. ئەوەی جێی سەرنجە ئەوەیە کە چاپی وێنەی سەر بەرگی کتێبەکەم باشترە لەوەی کە لە سەرەوە بینیم. هی ئەوان وێشانگەی نەرم و هونەری بوو. هەوەمدا لە هەگەی مەزخانەی هونەرە جوانەکانی بۆستنەوە بیکەم، گیروگفتگۆلگەی زەریشم هەبوو. لەناکاو، بە بیرمدا هات کە پەژڕکە لەلایەن کەمپانیای فەرد مۆتەری ئۆتۆمبێلەوە ئاسپەردرابوو؛ دەبێت خاوەنی فلیمەکەی بن. تەلەفۆنم بە گوندی گرینفیلد کرد، کە وێنەگەی لە دەخرێتە کەگاوە. لەوە لەگەڵ ژنەک قسەم کرد، وێسفی وێنەکەم کرد. ژنەکە وتی: من دەیزانم. ئەمە خاوەنی وێنەکەین. بە چی دەتوانێت؟ گوتم: بە بەرگی کتێبگەی شیعر. ئەویش وتی: ئایا ئەمە کارەکی قازانج ویستە؟ گوتم خانم بە کتێبگەی شیعرە. وتی: "ئەه! بەڕاستی بەگومان. باشە دەتوانین لەبەری بگرینەوە بێت و بەتی بنێرین." تەواوی تێچووەکەش چل دۆلار بوو.

ڕومیانە: وەک شاعیرێک زەرترین شانازی بە چ شیعرەکەوە دەکەیت؟
فیلیپ لیڤین: ئەو شتەی زەرترین شانازی پێوە دەکەم "هەیشتن لەگەڵ تەم جۆفرسن".

ڕومیانە: دەتوانیت هەکارەکان بخەیتەڕوو؟
فیلیپ لیڤین: ئەوەندە سەبر و خەڵاگریی دەویست بە ئەوەی بە جوانی دابەزرێت.

ڕۆمیانە: چەند کاتت پێچوو؟
فیلیپ لیقین: زیاتر لە ساڵێک، ڕەنگە دوو ساڵیشی بردبێت.

ڕۆمیانە: تۆ لە بنەڕەتدا بە ئارەزووی نووسینی چیرۆکی خەیاڵی دەستت پێکرد، وتت یەکێک لەو هەڵکارانەی کە نەچوویتە ناوییەوە، ئەوە بوو کە تاقەتی ڕەمانووسینت نەبوو. وا دیارە، ڕەنگە، تۆ پشووت هەبێت ئەگەر بتوانیت کاتێک بۆ نووسینی شیعرێک لە ماوەی ساڵێکدا تەرخان بکەیت.
فیلیپ لیقین: من دڵنیام ئەمە پشووم هەیە. بەڵام ئەو کاتە نەمبوو.

ڕۆمیانە: ئێستا هیچ ئومێدێکتان هەیە بۆ کارکردن لەسەر چیرۆکی خەیاڵی؟
فیلیپ لیقین: نەخێر، ئومێدێکی وام نییە. مۆبێستم ئەوەیە بڕەمان ڕەمانە. ئایا نووسەرێکی باشتر و کاریگەرتر لە تێستەی لە ژیانمدا هەیە؟ دڵنیام کە نییە . ئایا هیچ شیعرێک هەیە کە تا تێستەی پێ هەڵبسەنگێنرێت؟ بەڵێ. شکسپیر. دانتە. ڕەمانی باش هەموو تەمەن دەبات، و بۆ دەستپێکردنی نووسینی ڕەمانیش کەی بوو کە سەبرم هەبوو؟ پەموابەت شیعری " ڕەیشتن لەگەڵ تەم جۆفرسن"م لە ناوڕاستی پەنجاکانی تەمەنمدا نووسیبێت. ئەوسا تێگەیشتم ئەم جۆرە پشووە و پشووە نوێیەم بەدەست هێناوە، بەڵام کەمێک درەنگ بوو تا بگەڕێمەوە و دەست بکەم بە بیرکردنەوە بۆ نووسینی ڕەمان.

ڕۆمیانە: ئایا دڵنیت "ڕەیشتن لەگەڵ تەم جۆفرسن" قورسترین شیعرە کە نووسیوتە؛ تا چەند دەبێت پشووت هەبێت بۆ نووسینی دەقی لەو جۆرە؟
فیلیپ لیقین: بەو شێوەیە قورس نەبوو. لە ڕاستیدا قورس نەبوو. تەنها ئامادەیی پێویست بوو بۆ فێدانی زەر شت. ڕەشنووسی یەکەم هیچ یەکگرتوویەکی بابەتیی نەبوو. تەنیا نیوەی یەکەمی شیعرەکە بوو، نزیکەی ٩٠٠ دێڕ بوو، ئێستا تەواوی شیعرەکە نزیکەی ٦٥٠ دێڕە. لە ماوەی نزیکەی دوو سێ ڕۆژدا ٩٠٠ دێڕم نووسی. لە ماوەی دوو هەفتەدا شیعرەکەم شێن و کەو کرد. من بۆ فێدانی نزیکەی ٣٠٠ دێڕ. تا چوومە ناو بنبەستەکەوە. کارەکتەرم هەبوو کە لە شیعرەکەدا نەبوون، و لەکەم کردنەوە. ئەوان بەشێک بوون لەو ئەزموونەی کە من وێنام دەکرد، بەڵام بەشێک نەبوون لە شیعرەکە. پاشان بەو شێوازەی کە خوازیاری بووم هاتە دەست، تێگەیشتم کە نیوەی ڕەگاکەم بڕیوە. ئێستا بۆ کوێ بچم؟ ئەوە ساڵێکی برد تا تێگەیشتم نەک بۆ نووسین تەنها بۆ بیرکردنەوە. هەموو مانگێک ئەو مسەدیەم دەهێنایە دەرەوە

و دەمخوێندەوە و دەمگوت "ئەم شیعرە نەفرەتییە دەبێ بگات بە کوێ؟" ئێک تەنها بەکەوت شتێکم بیرکەوتەوە کە لە دڕاوەی شیعرەکەدا بەجێم هێشتبوو، شتێک کە بەشێک بوو لەو ئەزموونەی کە شیعرەکەی پێ لەدایک بوو و منیش لە ڕێگادا بووم بە تەواوکردنی.

ڕۆمیانە: باشە لە زۆرێک لە شیعرەکانتدا و تەنانەت لەو شیعرەکانەش کە دوێنێ شەو خوێندتەوە، تەبیینیم ئەوەم کردووە کە باسێندێکی زۆر وێناکراوە وەک فیسقە، سوسکە، بە تایبەتیش پاساری هەی چییە ئەو باسێندانە زۆر دڕکاون؟

فیلیپ لیقین: ئەوان بەڵامەوە موعجیزەئامێزن و بەهرەمەندن لە فەین. پاساری باسێندەی شارەکانن. ئەوان خۆشەویستترینی منن. بەگومان لە کالیفۆرنیا لەو شوێنەی من لێی دەژیم، هەموو جۆرە باسێندەیەکی لێیە. هەموویان لە دەوروبەری ماڵەکەمدان وەک باسێندەی کوکوختی، کەاوکووە، پەڕەسێلکە، فیسقە. من لە فیلمی بەخشندەییدا قەڵەمشم هەیە. قەڵەمشم بە من تا ڕادەیەک ترسناکە. دەزانی من قەڵەمشم نەدەخستە ناو شیعرەکی خۆشەویستییەوە. ئێستا، قەڵەپاچکە بە من بە تەواوی جۆرە بوونەوەرێکی جیاوازترە. بەڵام قەڵەپاچکە باسێندەیەکی ئەفسانەییە و زۆر کنجکاوە و حەز بە دەستوەردان لە کاروباری خەڵکدا دەکات و دەنگی ئەوە هەیە کە کەشەش دروست دەکەن. هەروەها دزن. شت دەدزن. زۆر سەرنجڕاکێشن چونکە هەشن و کاتێک باڵەکانیان دەکەنەوە، ژێر باڵەکانیان سەرتاپا سپییە، بەڵێ تووشی شۆکت دەکەن. من هەمیشە سەرسام بووم بەوان.

ڕۆمیانە : ئایا قەت چاومان بە بازی کالیفۆرنیا دەکەوێت؟

فیلیپ لیقین : نەخێر من حەزم لێیان نییە. بەهەر حاڵ ئەوە شتانە تایبەتن بە ڕێبنسن جەفرز. با ئەو هەیبە.

ڕۆمیانە : دەتوانیت دەربارەی بیرکەڕەوە یان چەمکی هاستی لەناو شیعرەکتدا–چەن دەیخێیتە ناو شیعرەکانتەوە، یان چەن بەکاری دەهێنیت ؟

فیلیپ لەقین: هەستکردنم بە هاستی خۆی هاستی نەو شیعرەکەیە. دەتوانرێت بوترێت کە دەبێت وا لە شیعر بکەیت ببێتە جێی باوەڕ. ئەوەی دەیزانیت بەکاری دەهێنیت. تە بەهەر حاڵ نازانیت بەهاستی چی ڕوویداوە. تە هەوداوەکان لە هوانگەی خانەوە دەبینیت، بەڵێ گریمانەکردنی ئەوەی کە هاستیەکان دەزانیت، تەنها قسەی بە کاکڵە. هەستی هاستیم لە شیعردا زۆر ئەرستەیانەیە. دەتوانرێت بووترێت کاتێک ئەرستە دەربارەت شیعر لە مەژوو هاستیترە. ئەو بەگومان بەهاستی باسی شیعری دراماتیک دەکات، بەڵام مەبەستی ئەرستە ئەوەیە کە

مـــژوو پـــ لـ ووداو و هـــ و تـ چیـــت هـیـ بـ ئـو هـــ و ووداوانـ، لـ کاتـکدا شیعری دراماتیک دـبـت حـتمی دـرکـوـت. پـم وایـ ئـمـ بـسـر هـموو شیعرـکان جـبـجـ دـبـت. تـ دـبـت وا نیشان بـدـیت کـ کارکردنی شیعر حـتمیـ.

ومیانـ: لـ چاوپـکـوتنـکی ـژنامـی پاریس ـیقیودا، جـیمس دیکی ئامـاژـی بـ ییتـس دـهـنـت کـ دـ ـت شیعـر "پیشـیـکـی بـرز و تـنیایـ". هـستت چـنـ لـو بارـیـوـ؟

فیلیپ لیقین: باشـ، من "تـنیا"ی پـ دـدـم. نازانم چی جـهـنـمـک ئـوـنـدـ بـرزـ لـو بـارـیـوـ. بـاستی مـن نـایزانم. بـچـی لـ بـیاخکردن یان کانگاکردنی خـوز بـرزترـ؟ مـبـستم ئـوـیـ نازانم چـی ئـوـنـدـ بـرزـ لـو بـارـیـوـ. کـارـکـ. تـ دـچیتـ سـری. تـ هـموو هـوـک دـدـیت. تـنیا، بـ چونکـ زـربـمان لـ دـخـکی تاکـکـسیدا دـنووسین، و خـمان لـ خـک دـبـین، و بـ ئـوـی هـر باش بین لـو کارـدا دـبـت سـانـک لـگـ سنووردارکردنـکانمان خـبـات بـکـیـن و شکست دوای شکست قـبـوـ بـکـیـن. زـرجـار خـکـی دـوروبـرت پـیان وایـ تـ وـکو کـاوکـ دـخـشیت کـ ئـو هـموو کـاتـ بـ تـنیا بـسـر دـبـیـت و بـتـواوی ئـو کارـ دـکـیـت کـ دـتـوـت بیکـیت، لـکاتـکدا لـ ـاستیدا سـرت بـ دیواری بـهـرـ بـزـیـدارـکانتـوـ دـدـیت. بـ، دـتوانـت تـنیایی بـت.

ومیانـ: بـام ئایا لـ ئـنجامدانی ئـو نووسینـدا نییـ یان خـت بـین، لـو کاتـدا، ئایا هـوـ نادـیت پـیوـندییـک دروست بکـیت لـ جـرـک؟

فیلیپ لـقین: تـ هـوـ دـدـیت شیعرـک دروست بکـیت. تـ هـوـ دـدـیت خـت دـربـبـیت. بـ کـ دـیکـیت؟ بـ خـت.

ومیانـ: ئـی باشـ تـ خـت وـک تاکـ خـنـری خـت دـبـینیت؟

فیلیپ لـیقین : نـخـر، نا ئـگـر تـ بـقـد من نامـت بـ بـت. پـم وایـ هـمووـمان هـیوامان بـ خـنـران هـیـ، بـام کاتـک هـوـی نووسینی شیعرـک دـدـم، بـیر لـ خـنـران ناکـمـوـ. خـنـرانیش بـیر لـ من ناکـنـوـ. ئـوان بـ ژیانی خـیانـوـ گیرـدـن. کاتـک من شیعرـکـم دـنووسم، خـنـران سـرقاـی ژیانن. ناتوانم وـسیان بکـم و ـنگـ ئـوانیش هـندـک چاوـوانییان هـبـت کـ من بـ سادـیی حـزم لـیان نییـ، بـ من زـر شتی تر هـیـ کـ دـتوانم بیری لـبکـمـوـ.

ومیانـ: تـ بـچیدا دـزانیت کـ شیعر بـشدارـ لـ هـستی گـورـتری مرـفـایـتی یـان کـمـگـ؟ دـبـت هـکـارـک هـبـت بـ ئـوـی شیعـر بـنووسیت. تـ وـک کـسـک وا دـردـکـویت کـ تـنها بـ خـت نانووسیت.

فیلیپ لقین : باش، کەشی پرسیارەکە ئەوەیە کە شاعیرانەکی هەمەجەر و ئەوی دیکەووسن زەر جیاوازە لە هەر گشتاندنک. ئەگەر تەنها وایتمانم وەرگرتبا، دەتوانم بڵێم ئەو دیتوانی نوێنەرایەتی دیدەکی نوێ بکات، بەڵام من نە وایتمان و نە ئەو کەسەم کە هەڵسەنگاندن بە کارەکانی خەم بکەم. ئەوە کاری کەسانی ترە. ئەگەر تە دەست بکەیت بە هەڵسەنگاندنی کارەکانی خەت، ئەوا زەر بە جددی خە هەڵدەسەنگێنیت.

ڕومیانە: با بەجەرکی تر بپرسم. هیوای ئەوە دەخوازیت شیعرەکەت بەشداری لە کەمپەگەدا بکات؟
فیلیپ لیقین: هەرگیز بیرم لەوە نەکردەتەوە.
ڕومیانە: هەرگیز بیرت لەنەکردەتەوە؟
فیلیپ لیقین: من کاتەک زەر گەنج بووم بیرم لەکردەوە. بەڵێ، ئەو کاتەی زەر گەنج بووم.

ڕومیانە: ئەی ئەو گەڵانە چەن ڕووبدا؟
فیلیپ لیقین: چونکە بەدار بووم‌ەوە. یەکەم شت : بەبە خوەنەر دەتوانیت چی بکەیت؟ کاتەک زەر بچووک بووم، خوەنەرم نەبوو، بەڵام نەخشەم هەبوو. هەروەها پەم وابوو کە دەزانم مرۆڤەکان دەبە چەن بژین. ئەستا چیتر باوەڕم بەوە نییە کە دەزانم مرۆڤەکان چەن بژین. من ئەو شەوازە دەزانم کە زەرکیان نابەت ئاوا بژین، بەڵام لە ڕاستیدا من بەرنامەیەکی کەمپایەتیم نییە. من چیتر ئەنارشیست نیم، ئەنارشیستەکی ئیسپانیی وەک ئەوەی ڕۆژەک وابووم. من کارەکتەرەکم نەبوو کە دەستی پەوە بگرم. دەتوانم باسی ناخەشییەکانی کەمپەگە بکەم، بەڵام چارەسەرەکم نییە بەیان. پەم وایە خەک دەبە ڕاستگەتر بن. پەم وایە خەک دەبە میهرەبانتر بن لەگەڵ یەکتر. پەم وایە مرۆڤەکان دەبە پابەندریان بە شتگەلەکی تر بەت جگە لە پارە. من بیر لە هەموو جەرە شتەک دەکەمەوە. بەڵام من وانەبەژ نیم. نامەوەت لە شیعرەکانمدا خەک سەرزەنشت بکەم. لەکاتەکدا زەربەی خەک پەشتر دەزانن کە خەپەرستی قەزەونە، ئەم کەمپەگەیە قەزەونە، بەڵام ئاشتی خەیان لەگەڵیدا بەرقەرار دەکەن. ئەوان واز لە ئایدیاڵەکانیان دەنن، چونکە خەیان قەناعەت پەدەکەن کە ئایدیالیزم سادە و نەزانییە و تەماحیش تابەڵی خەشە.
ڕومیانە : پەموایە ئەوە یەکەکە لە خاڵە بەهەزەکانی شیعری ئەوە . پەشم ناەت بە چ جەرەک دەبەت.
فیلیپ لقین: ئەم کەسانە، ئەو کەسانەی لە شیعرەکانمدا بوون، بەم جەرە بوون.

ڕۆمیانۆ : یان بەدەستییەوە بگرێ یان جێی بهێڵێ.
فیلیپ لیقین: بەڵێ. کەسێک لێی پرسیم: چۆن بەناو نیویۆرکدا دەگەڕێیت؟ وتم: من سواری میترۆ دەبم. ناوی شاعیرێکی دیاریکراوی هێنا و وتی: "هەرگیز سواری میترۆ نابێت. وتم: لە ڕووی جەستەییەوە هیچ شتێکی خراپ نییە، ئەویش وەک من چالاکێ و چالاکی هەیە. بەڵێ شتێکی جۆرێک لە گەمژانەم درکاند. گوتم: هەموو شاعیرێ باشکان دەبێ بە میترۆدا بڕۆن. بێگومان وتی: بۆچی؟ وتم: چونکە مرۆڤکان لووتبەرزن. دەبێ لەو شوێنە بن کە مرۆڤکانی لێن. دەبێ بزانن مرۆڤکان چۆن دەژین. ئەگەر تەنها لە کافێ و چێشتخانەی فەنتازیکاندا چاودێری خەڵک بکەیت، ئەوا خەڵک نابینیت. لە بیرمە لە کتێبێکی (ستەدس تەرکە)دا کە باسی خەمۆکی دەکات، کەسانێک هەبوون لە نیویۆرک دەژیان و دەیانگوت : ئەه، ئەو خەمۆکییە تەنها پەیوپاگەندەی ڕۆژنامەت بوو. هەرگیز خەمۆکی نەبووە. ئەو کەسی نەدەناسی لە کارەکەی دەرکرابێت. بێگومان تەنها شتێک کە دەیناسی ملیۆنەرەکان بوون کە بەهەر حاڵ هەرگیز کاریان نەدەکرد. دەزانی تەرکێل چاوپێکەوتنی لەگەڵ فۆتۆگرافرانی مەدەدا و کەسانی لەو جۆرە دەکرد، دەیانوت خەمۆکیی چییە؟ کاتێک لە نزیک مۆرنینگساید هایتس دەژیام، بەناو هارلەمدا دەڕۆیشتم. پەمناڵەی خەمۆکی چۆنە و چییە؟ بۆچی لێی بترسم؟ ئەی بۆ ناچمە ناوییەوە و بزانم چۆنە؟ ئەوە لە ساڵانی سەردەمی ڕەگن(۹) بوو. ئەوەندە هەژاری لەسەر شەقامەکان هەبوو شەرمم لە ئەمریکی بوونی خۆم دەکرد.

ڕۆمیانۆ: بۆچی پێتوایە شیعر هێزێکی هێندە بەهێزە لەناو ژیانتدا؟
فیلیپ لیقین : تە ناتوانی جوانی بە کەم سەیر بکەیت. جوانی جۆرێکە لە دیاری کە بەدەستی دەهێنین. من جوانی لەنێو زمانی دیلان تۆماس، یان دبلیو بی ییتس، یان ویلیام کارلۆس ویلیامز، یان والاس ستیڤنزدا دەبینم. تەنها بیستن و بینینی زمان بەو شێوەیەی کە هەیە، بەو شێوەیە نایابەی بەکاردەهێنرێت، خەی پاداشت دەداتەوە. بە من پاداشتێکی زۆر گەورەیە، بە تایبەت ژیان کردن لە جیهانێکدا کە زمان بەردەوامی دەشێوێنرێت. شاعیرانێکی دیکە زۆر هەن کە ئامادەن، ئەگەر بە تامەزرۆییشەوە نەبێت، ئیدیعای گەورەتر بە شیعر بکەن. مەبەستم ئەوە نییە بچووکیان بکەمەوە؛ هەموو مافێکیان هەیە وەک خۆیان قسە بکەن و بنووسن. بە شێوەیەکی سەرەکی من دەنووسم چونکە نووسین دەخۆشم دەکات و بەبێ نووسین هەست بە ناتەواوی دەکەم. زیاتر لە پێنجا ساڵە هەستم بەو جۆرە بووە. ڕوونکردنەوە ئاسان نییە و منیش پێویستم بە هیچ ڕوونکردنەوەیەک نییە. سەرچاوەی شیعر نهێنی ئامێزە. ساڵانێک لەمەوبەر وازم لە پرسیارکردن هێنا.

بەکو تەنها ئازیم بوی کە بردەوام بەدواداچوون بۆ شیعری نوێ و شێوازی نوێی دروستکردنی شیعر بکەم.(١٠)

سەرچاوە :

Copyright: COPYRIGHT 2008 Georgia State University
/http://webdelsol.com/Five_Points

ژێدەرەکان :

(١)فایق پەینتس؛ گەنەکەکە لە ناوچەی مانهاتن لە شاری نیویۆرک کەلەچەواردەوی دەریاچەیەک لە سەدەی نۆزدەهەم بنیادنراوە و نۆگەتیفترین جێگەیە لەمژووی نیویۆرک. بەنام ئێستا دوای ئەوەی گۆشەکردنەکی ژیاریی و میعماری زۆربەی باڵەخانە حکومییەکان و شارەوانی لێیە.

(٢)نەتاشا تەرتشوای؛ شاعیرەکی ئەمریکییە، ساڵی ١٩٦٦ لەدایک بووە. تا ئێستا کەمەک خەڵاتی ئەدەبی گرنگی پێبەخشراوە. بروانامەی بەکالۆریۆسی لە زانکۆی جۆرجیاو ماستەر لە زانکۆی مەساچێستیس و هەروەها لە زانکۆی هەڵینیش دکتۆرای فەخری پێبەخشراوە. تا ئێستا شەش کتێبی شیعریی باڵاوکردۆتەوە. ئێستاش جگە لە چالاکی ئەدبیی، سەرقاڵی کاری مامۆستایییە لە زانکۆکانی ئەمریکا.

(٣)ئایفی لیگ؛ چەمکی ئایڤی لیگ یەکەمجار لە ساڵی ١٩٣٧ لەلایەن نووسەری بواری وەرزشەوە کاسوێ ئادمزەوە بەکارهاتووە. ئەم چەمکە گۆرچی چەمکێکی وەرزشییە و دواتر پەریوەتە نەوەندەکانی زانکۆ و ئەدەب و هونەر.

(٤)بیتس؛ شاعیرانی بیتس یان نەوەی بیتس بزووتنەوەیەکی ئەدەبییە دوای جەنگی جیهانی دووەم لە ئەمریکا لە کەمەک شاعیر پێکهات کە بەرهەمکانیان کاریگەرییان هەبوو بەسەر بزووتنەوەی هەشتبیری ئەمریکا. هەشتبیری ئەم بزووتنەوەیە لەدوری تەوەرکانی بایەخدان بە ئاینە هەژهەماتییەکان، شێوازکانی تازەی سێکس، هەتکردنەوەی ئابووری ماددی و هەتکردنەوەی پیرۆزییەکان و تاد، گیرسابوو.

(٥)یانەی کوانی پیر؛ سیستەمێکی نافەرمی کە بەهەیوە پارێ و دەسەڵات لەلایەن پیاوە سپی پێستە دەوڵەمەندەکانەوە لە هەگەی پەیوەندییە بازرگانییە نزیکەکانەوە دەهەرێتەوە.

(٦)پینکێ ؛ یان هەنگ پەمەیی دەستواژێکە و بەرژوازی ئەمریکی دایهێناوە. ئەم وشەیە بۆ کەسانە دەوترا لە ئەمریکا کۆلایەنگرییان بۆ کەمۆنیزم هەبوو، بۆ ئەوەی ئەندامی حیزبی کەمۆنیستی ئەمریکا بن یان هەر کەسێک کە لایەنگری چەپ یان سۆشیالیزمی رادیکاڵ بووایە بۆ ناوەوە بانگ دەکرا.کەخێ لە بنچینەدا سووکایەتی کردنە بۆ کەس

ادیکا و چپانە.
(٧)کەماریيە گەنجەکان؛ فیدراسیۆنی نیشتمانی کەماری گەنجان کە بە شۆیەکی باو بە کەماریيە گەنجەکان ناودەبرێت کە سروشتەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی هەیە و ڕەکخراوەکی ٥٢٧ کەسیيە بە ئەندامانی پارتی کەماریيەکان لە ئەمریکا . تەمەنیان لە نێوان تەمەنی ١٨ بۆ ٤٠ ساڵیدایە هەم ڕەکخراوەکی نیشتمانی و هەم بابەتی لە تاک دەوڵەتەکاندا هەیە.لە ساڵی ١٨٥٦ لە نیویۆرک دامەزراوە.
(٨)سامۆئیل جان لایتنینگس هەپکنیز (١٩١٢ – ١٩٨٢) مەسیقاری بەناوبانگی ئەمریکییە. خاوەنی دیەها ئەلبووومی گۆرانییە و چەندین کتێبی بەچاپ گەیاندووە و هەروەها لە پێنج فیلمیش بەشدار بووە.
(٩)ڕۆناڵد ڕەگن (١٩١١-٢٠٠٤) چلەمین سەرۆکی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بوو.
(١٠)گەلە ناو لەم دی لەم دیدارەدا هاتوون کە خوێنەر دەتوانێت لەڕێگەی گووگڵەوە زانیاری پیویستییان لەسەر بەدەست بهێنێت.

ڕەد ماکوین و قەسیدەی (گۆگرتن لە گەرمایی).. لە ئینگلیزییەوە: ناڕەحەسەن

- چەند بەشێک لە قەسیدەی (گۆگرتن لە گەرمایی)
- پێنجەم

بە ماوەیەکی درێژ لەکەنار دەریا ماویتەوە
تامی تەڕێک وەک خەڕەتاو وایە
بەڵام خەڕەتاو زۆر گەرمترە
تەنانەت لە خۆشەویستیش

دەمەوێت بڵێم تەم دەوێت
بڵێام شەو تەنها ئینجەک دوورە
منیش ناتوانم چاوەڕێ بم

لەو کاتانەی کە لە حەوشە
سەیری پەپووەکەی
کە سەرمەستانە سەما
بە گوڵە بەرزەکە دەکات
تەش هەمیشە ئەوەت لەبیر بێ
کە خەر بەرەو ئاوابوون دەچێ ..!

- یانزە

سەبارەکانی دوای نیوەڕۆ
کەبوونەتەوە ، وەک ئەوەژانەی
دەیانەوێت بڕۆنە ماڵەوە
پێش ئەوەی شەویان بەسەردابێ

لە سەرووی بەندەرەکی خەرمەشیلەوە
شارەک لە سەر خانوویەکی سپی دانیشتووە
چاوەڕێ هەوداوەک دەکات
هەموو بەڵەمەکانیش لە نەویانەوە

بایەک هەڵدەکات
ئەمەش بەیەکەوە لە ماڵەوە گەرم دادەین
ناتوانم سەیری تێ بکەم
بە ماوەیەکی درێژخایەن
لە دەرکەوتنت لە نیو شووشەکانی
پشت بارەکەوە

من دەمەوێت بە تەنیا لەگەڵ تێ بم
ئەودەمەی
ئانکانم بە نەرمی ناوت دەنن
تەنها تێ گوێت لێیان دەبێ

ئەو شوێنە بە ئەوە دروستکراوە
بە ئەوانەی چاوشارکێیان تیا دەکرد
ئەمە لە ماڵەوە ئازادین

- پانزە

من لە زەر هەوە تەم خەشدەوێت
لە قەرەباغی و لە تەنیایی

ئەو دەمانەی لە تێنیشتمەوە دەخەوتی
کاتێک دوور بووی
من خەیاڵی ئەوەم دەکرد
کەسانیتر لە شەقامەکە سەیری تۆ دەکەن
لەوەش خراپتر ، تۆ لە باوەشی کەسانیتردا بیت
باڵندەکانی مانگی مارسی کێنار دڕیام بینیوەو خەشمویستووی
خەم بە هاوین بەخشیوە و خەشمویستووی
بینینی درەختە رووتەکان و
وەشاندنی گەچانەکەم بۆنەو بادا
لەگەڵ ژماردنی هەموو خولەک و کاتژمێرەکان
من هەرتەم خەشویست
ئەو پرسیارانەی هەرگیز نەکراون
وەاڵمەکانیش لە خەشویستیەوە فێربووین
بەڕێنم بە خەمداوە
هەرگیز نەپرسم ئەمشەو لە کوێبووی
تەنها بە ئومێدانەوە سەاوەک دەکەم

- سیی و پێنج

ڕۆژێک دێت بە دوای
ئەو باڵندانە ادەکەم
کە لەنەو باراندا ون دەبن
بە پەڵە ڕەیشتن بەدوای
ئەوانەی کە ڕەیشتوون
دەخەشم بەوەی کە جارێکیتر دەفەم
بەڕام دەنیا نیم لە اکردنم

هەندێ برین هەن
کە من هەرگیز
قسەم لە بارەیانەوە نەکردوون
شتگەلێکیش هەن
وشەکانی کاری وایان بەسەرما هێناون
کە هەرگیز ناتوانی ئەوە بزانی

دونیا گەرانی دەگوت
دەزخیش بە هەزار میلەوە لەمەوە دوور بوو
بەڕام دوای ماوەیەک گەرانی گوتنەکە وەستا

هەر ئەستێرەیەک دەکەوێتە سەرزەوی

لە شونیدا ئەستێرەیەکی تر دەدرەوشێتەوە
هەر خوونک کاە دەبەتەوە
لە شونیدا خوونکیتر گشدەبتەوە
کاتێک شتەکان بە جۆرێکیتر دەبیندرێن
تە بەردەوام شونپەی خوونکانی خت هەبگرە

- سیی و شش

من بە تەنیا دژیم
هەمیشش بەو شوەیە نیم
خشە جار جارە
کەمە دەی خت بکەیتەوە
تا هەندە ئازار بچێتە نەویەوە
ئەوش سەلمێنەری ئەویە
کە هەشتا تە دژیت
من نازانم مەبەستم چییە
بۆچی ناتوانین لەنەو بیرکردنەوەکانمان
ئەو عەشقە کەنەی
لەنەو یادەوەرییەکانمان بوونیان هەیە
بیهێژنینەوە
تا گەورەتر دەرکەون لەوەی کە هەبوون
ئەمش ئامۆرێکی سەلامەتە
بە داخستنی دیوارەکان
من لەبیرمە
تاکە بارودخێکی تەمومژاوی
بەوەی هەندجار
لە کوە و چن
یان بۆچی دەیزانم

ئەوانە ەوودەدن چونکە دەمانەوێن
یان بتەوێت و ئەویش دەیخوازی
خشەویستی لەرەبەت یان نا
تا / لەنەو تاریکی ەابکشین و
گوە لە گەرمایی بگرین …!

- کورتەیەک لەبارەی قەسیدەی (گوەگرتن لە گەرمایی)

قەسیدەی (گوەگرتن لە گەرمایی) قەسیدەیەکی درێژە ،

پێکهاتووە لە (سیی و شەش) کورتە شیعر . ناوەندکەکی پێ چڕ و ڕەمانسیانەی هەیە ، وشە و دەستەواژەکان ناسک و گەمە لەگەڵ دەروون و هەستەکانی مرۆڤ دەکەن . دەستەواژە شیعرییەکان وەک درەخت و گوڵا ، شێوەنمی شیعرییەت و چڕژییان لێدەتکێ . شاعیر لەم دەقەدا کەمتر ئیش لەبارەی ناوەوەی خۆی دەکات بەتایبەت شڕۆبوونەوە بە ڕووبەری ناخودئاگایی ، زیتر لە ڕۆگەی وەسفکردنەوە ئیش لەسەر دەرەوەی خود دەکات ، وەسفی ئاو دیمەن و شتانە دەکات کە دەیانبینێت ، وەک (کەنار دەریا و باڵندە و درەخت و سەبەر و ئاسمان و مانگ و ژووری نووستن و دوبەرەکانی و هەتا دوایی .. .) ، هەکارەکەش ئاوەیە ڕەد ماکوین یەکێکە سەر بە قوتابخانەی ڕەمانسیزمی ئەمریکی ، بە شاعیرانی سەر بەو قوتابخانە ئەدەبییەش ئەم شێوازە لە نووسین کارەکی ئاسایی ، قەسیدەی (گۆگرتن لە گەرمایی) ، لە ڕووی فۆرم و ناوەرۆکەوە هاوکات لە ڕووی زمان و شیعرییەتەوە ، یەکێکە لە ناوازەترین قەسیدەی ڕەد ماکوین .. هەر بۆیە ئەو قەسیدەیە و چەند شیعرێکی تری لە کتێبێک بەاوکردەتەوە ، کتێبەکەشی بەناوی ئەو قەسیدەیە ناو ناوە واتە (گۆگرتن لە گەرمایی) .

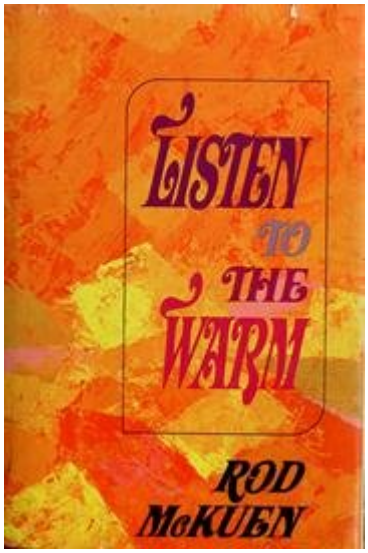

- کورتەیەک لە ژیان و بەرهەمەکانی (ڕەد ماکوین)

ڕەد ماکوین ، لە ٢٩ی ئەپریلی ١٩٣٣ لە شاری ئەکرلاندی ویلایەتی کالیفۆرنیای ئەمریکا لە دایک بووە . ماکوین شاعیر و ئاوازدانەر و گۆرانیبێژیش بووە . لەدەیەی شەستەکان و حەفتاکانی سەدەی ڕابردوو ڕۆلێکی گرینگ و بەرچاوی هەبوو لە بوژاندنەوەی شیعری تەقلیدی لە ئەمریکا . لە تەمەنی یانزە

ساڵیدا لەدەست باوکە مەشروب خۆرەکەی هەڵاتووە و ماڵەوەی جێهێشتووە . لەو تەمەنە بە بژێوی ژیانی خۆی دەستی بەکارکردن کردووە . کاری قوماسی وەک ، کرێکاری داربڕینەوە هەڵی ئاسن و زەر جۆریتر لە کارکردن . ماکوین لە ساڵانی ١٩٥٠ سەرەتای دەرکەوتنی بووە لە نەوەندی ئەدەبی و ئاشنابوونی خوێنەران بە شیعر و بەرهەمەکانی .لەگەڵ شاعیرانی ناسراوی وەک (جاک کیرۆک و ئالن گیسنبێرگ) دەرکەوت . لەو سەردەمانە هەندجار بەناوی خوازراوی (دەر) دەینووسی . ماکوین لە ساڵی ١٩٥٩ ەووی لە شاری نیۆرک کرد ، بۆ ئەوەی کاری بەیەکبردن و کاری ئاوازدانان بکات بە بەرنامەیەک
بەناوی (THE CIBC WORK SHOP) ، لە شێستەکان یەکێک بووە لە شاعیرە بەناوبانگ و ناسراوەکانی ئەمریکا . هەر لەو سەردەمانە سەفەری فەڕەنسای کردووە بۆ ماوەیەک لەوێ ژیاوە ، وەک پەژێیەک دەستی کردووە ، بە وەرگێڕانی شیعرە لیریکییەکانی گەرانی بژێی ئەفسانەیی (جاک بریل) بۆ سەر زمانی ئینگلیزی . سەرکەوتنی ماکوین وەک شاعیرێکی مەدەرن بەهاوتایە .. بەرهەمە شیعرییەکانی بە دەیان زمان وەرگێڕدراون هاوکات ، بەهۆی گەرانی کۆنسێرتەکانی لە هەڵە ناودارەکانی نیۆرک هەندێ تر ناو و دەنگ و شوهرەتی بە بەخشیبوو .(ئیدوارد حەبیب) لە خوێندنەوەیەک بۆ ماکوین لەبارەی کۆنسێرت و کتێبە شیعرییەکانی دەڵێت (یەکێک لەو شاعیرانەی بەرفراوانترین شاعیرە لە هەموو سەدەکاندا) .ئەوەش بەهۆی پڕ فرەشترین تیراژی کتێبەکانی و بوونی خوێنەرانێک لە ئاستێکی بەرین و فراواندا .. ماکوین وەک چۆن شاعیرێکی ناسراو و بەناوبانگ بوو لە هەمانکات گەرانیبژێکی بەناوبانگ و ناسراویش بوو . جگە لە کۆنسێرت و سیدییەکانی ، لە ساڵی ١٩٦١ گەرانییەکی بەناوبانگی هەیە بەناوی (ئالیفەر تویست) بەو گەرانییە ناوبانگی چووە ئاستێکی زەر بەند . ماکوین کەسێکی چاڵاک و پڕ بەرهەم بووە ، زێتر لە ١٥٠٠ گەرانی نووسیوە .هاوکاری لەگەڵ چەندین ئاوازدانەری نوێ دەوڵەتی کردووە . بە درێژایی ژیانی ئەدەبی و هونەری چەندین خەڵاتی بەدەستهێناوە . ماکوین هەوڵە هونەریی و ئەدەبییەکانی هاوتەریب بوون لەگەڵ چاکسازی کۆمەڵایەتی . پێش گۆشتەکی بە ئەفریقیای باشوور لە ساڵانی حەفتاکانی سەدەی رابردوو ، ماکوین داوای (دانیشتنێکی تەکەڵاوی) لەنیوان بینەرانی پێش پێست و سپی پێست دا کرد . ئەمەش دەرگاکانی بە گۆشتە

سەرکەتووەکانی کردوە . هاوکات بە هەوڵدان بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی وشیاری خوێندکان بەرامبەر نەخۆشی (ئایدز) . هەروەها هەوڵدان بۆ یارمەتیدانی لێکخراوەکانی منداڵان و کەسە بە ساڵاچووەکان .ماکوین لە ٢٩ی جانیوەری ٢٠١٥ دا ، لە تەمەنی هەشتاو دوو ساڵیدا کۆچی دوایی کردووە . ماکوێن لە ئەزموونی شیعردا خاوەن ١٠ کتێبی شیعرییە ، (گۆگرتن لە گەرمایی ، بە بەدبەگی وەرە لام ، لێگەڕێ خۆشویستی ، تەنیایی ، لەنەو سەبەری کەسێکیتردا ،) ، ئەوانە ناوی هەندێک لە کتابە شیعرییەکانیەتی .. لەبارەی کتێبی (تەنیایی) ، کەمەڵەی وشە و نەوەندی شیعر و داهێنان ، دەنووسێت / ماکوین ئەو پیاوەی لە هەموو شاعیر و نووسەرێکی هاوچەرخ زۆرتر مانای پێناسەی تەنیایی کردووە ، ناسک و نەرمو نیان ، زیرەک و هەستیارانە تەعبیری لێکردووە . ئەو مانایەی بە تەنیایی ، لەنەو شیعرەکانی ماکوین ئەوەمان بە دەردەخات کە بۆچی ماکوین یەکێکە لە پڕ فرۆشترین شاعیری ئەو سەردەمە . بەفرانباری ٢٠٢٣

سەرچاوە :

- کتێبی Listen to the Warm
ROD McKUEN
- ئینتەرنێت سایتی : celebrating black history
Discover new books by black uthors
Rod Mckuen books

گۆڤاری نما ژمارە ٥٦

گۆڤارێکی فیکریی و ئەدەبیی وەرزییە لە هەولێر دەردەچێت..

بە خوێندنەوەی ئەم ژمارەیە کلیکی ئێرە بکەن.

Nma_56Download

سەدساڵەی پەیمانی لۆزان و چارەنووسی کورد.. ڕاسوە بەسکەنی

لە پڕاوڕزی کۆتایی هاتنی جەنگی یەکەمی جیهانیدا، بەپێی پەیمانی سیڤر بڕیار بوو کورد بەتایبەت لە بەشێك لە کوردستانی تورکیا، ببێت بەبناغەی ئەو دەوڵەتەی بۆ کورد پێکدەهات، لە دوای دروست بوونی ئەو دەوڵەتە لە کوردستانی تورکیا، ئەوسا کوردی باشووری کوردستانیش بۆی هەبوو، بچێتە پاڵ ئەو دەوڵەتە و لەهەردوو بەشەکەی باکوور و باشووری کوردستان، دەوڵەتێکی یەکگرتووی کورد پێك بهێنن، بەڵام کورد لە کوردستانی تورکیا لەو قۆناغە گرنگەدا، لەنۆخڕیاندا ناکۆك بوون و یەکگرتوو نەبوون، هەر دەستەیەك لەگەڵ دەستەیەکی دیکەدا لە کێشە و ململانێ دابوون، هەتا تورکە کەمالیەکان لاوازبوون، کورد لەبەر ململانێ و دووبەرەکی یەکتر نەپژانەسەر هیچ کار و چالاکیەکی وا دەوڵەتان ناچار بکەن، پەیمانی سیڤر پشت گوێ نەخەن، کاتێکیش ئەوان کەوتنە خۆیان، تازە کار لەکار ترزابوو، تورکە کەمالیەکان بەهێزببوون و خۆیان چەسپاند بوو، لەبەرئەوە ئینگلیز و دەوڵەتانی تریان ناچارکرد، بیر لە هەڵوەشاندنەوەی پەیمانی سیڤر بکەنەوە و پەیمانێکی تازەتر ببەستن، کەلەگەڵ خواستی تورکەکاندا یەك بگرێتەوە، ئیتر پەیمانی سیڤر پشت گوێ خراو هیچ لە بەندەکانی تایبەت بەکورد جێبەجێ نەکراو، وەك مەرەکەبی سەرکاغەز مایەوە، پەیماننامەی سیڤر هەرگیز لۆزان تورکە کەمالیەکان دانی پێدانێنرا و پەیماننامەی لۆزان جێگای گرتەوە.

کۆنگرەی لۆزان لە (20)ی تشرینی دووەمی (1922)دا لە شاری لۆزان لە سویسرا دەستی پێکرد، لێنەوان بڕیتانیا و یۆنان لۆلایەك و لۆلایەکی دیکە تورکیای کەمالی جگڕەوەی دەوڵەتی عوسمانی بوو، کەمەڵك دەوڵەتیش وەکو چاودێر ئامادەبوون، یوسف زیا پاشا ئۆکات نوێنەری دەوڵەتی عوسمانی بوو لەسوێد، وەکو کوردێك بەشداربوو، داکۆکی لەمافەکانی گەلی کورد دەکرد، بەڵام عسمەت ئینونو سەرکی وەفدی تورکیا ئامادەی قبوڵ نەکرد و ئامادەنەبوو هیچ سازشێك بکات، هەر بۆیە کۆبوونەوەکە پێکی کەوت، مستەفاکەمال ئەتاتورك دوو کوردی

دەستنیشان کرد، برنجیزادە فەوزی بەگ و زولفوزادە زولفو، وەکو نوێنەری کوردبوون، ئەوان هاوڕای بوون بەوەی کورد لەگەڵ براکانیان لە تورکیا پێکەوە بژین، بەوە هاوڕای بوون عیسمەت ئینونو بەناوی تورك و کوردەوە قسەبکات، هەروەها لەناوپەرلەمانی ئەنقەرە حەسەن خەیری سەرۆکی کوتلەی کوردی، بەجلی کوردیەوە وتارێکی دا و وتی: کورد و تورك براکان، ئێمە دەمانەوێ لەناوێك وەاتدا بژین و سەربەخۆییمان ناوێت، نوێنەرانی کوردیش لەپەرلەمانی تورکیا (72) کەس بوون، هیچ کام لەئەوان داوای سەربەخۆییان نەکرد، ئەوانەش داوای سەربەخۆییان دەکرد بەنەفام باسیان دەکردن، پەیماننامەکە لە (143) مادە پێکهاتبوو، بەڵام هیچ مادەیەکی تێدانەبوو باسی کورد بکات، ئەم پەیمانە لەبەرژەوەندی کورد نەبوو، بەم شێوەیە کورد هیچ دەستکەوتێکی لەم پەیماننامەیە دەست نەکەوت.
ستراتیجی بەریتانیا لەدوای جەنگی یەکەمی جیهانییەوە بەپلەی یەکەم، ئاماژەکراوی ئابووقەدانی هەڕەشەی بەلشەفیک بوو، لە رژەهەڵاتی ناوەڕاستیشدا، کارەکە وای پێویست دەکرد، یەکگرتوویی هەرەمی عێراق و ئێران و تورکیا بپارێزرێت و بەهێزبکرێت، تا وەك بەربەستێك لەنێوان خۆی و هاووسیادا بەمنەوە، بەریتانیا لە سەرەتاوە هانی ناسیونالیزمی دەدا، وەك نیازێکی پان ئیسلامیزم لە تورکیا، بەرهەڵستیی دروست کردنی دەوڵەتێکی کوردیی کرد، وەك هەوڵێك بۆ رازی کردنی تورکیای کەمالی، لە ماوەی دانوستانی ئاشتیی لۆزاندا. تا بەپێی بەرژەوەندی بەریتانیا مل بدات و داوای ویلایەتی موسڵ نەکاتەوە.
وەفدی ئینگلیز لەو پەیمانەدا دەریان خست، ئینگلیز لەبەرنەکانی پشتووبان بەرامبەر بەکورد پاشگەزبوونەتەوە، ئینگلیز بەحسابە کۆنەکاندا چووبووە و بۆیاری ئەوەی دابوو، کێشەی ویلایەتی موسڵ بەشێوەی ئاشتی و دیپلۆماسیەت چارەسەر بکا، لەسەر حسابی پشتڵ کردنی مافەکانی کورد، بەگومان لە هاوکێشە سێ لایەنیەکە کورد لاوازترینیان بوو، دوای هێکەوتنی ئەو دووانە لە لۆزان، ئاسایی بوو شکست ببێتە بەشی سێیەم، پاش ئەوە ئینگلیزەکان بە لادانی جوانەوەی هاسانی کوردایەتی قەیان لە هاماڵی.
لە کۆنفراسی ئاشتی لۆزان (لۆرد کەرزن) وەك نوێنەری بەریتانیا و عیسمەت ئینونو وەك نوێنەری تورکیا ئامادەبوون، هاوبەت رژەمی کەمالی خۆی پابەند نەکردبوو، بەبەندەکانی پەیماننامەی سیڤرەوە، داوای تەواوی ویلایەتی مووسڵی دەکرد، تا دەگاتە جەبەل حەمرین، لەکاتێکدا بەریتانیا داوای سنووورێکی دەکرد، بگونجێت لەگەڵ هاوسنووریەکانی باکووری ویلایەتی مووسڵدا. ئینگلیزەکان لەماوەی گفتوگۆی لۆزاندا موتەسەیفەکانی ویلایەتی موسڵیان هاسپارد، بەناوی

دانیشتوانەوە تیلیگرافی بۆزاری دەربڕن، بەرامبەر بەتورك و داواکردنەوەی ویلایەتی موسڵیان بەدەستدرێژی لەکاروباری ئەو ناوچانە دانابوو.
(لۆنگریك) دەربارەی لێزان دەڵێ: عیسمەت ئینۆنۆ و (لۆرد کیرزن) ووبەووی یەك بوونەوە و تورکەکان کەوتنەسەر هەوای داواکردنی ویلایەتی موسڵ، بەڵام ئینگلیزەکان بەوە قایل نەبوون، داوایان دەکرد ئەو کێشەیە بخرێتەبەردەستی کۆمەڵەی گەلان (عصبەالئامم) بۆئەوەی بڕیاری لەسەر بدات، ئیتر باسی ویلایەتی موسڵ لە گفتوگۆی لێزاندا دوورخرایەوە، ئەمەش سەرکەوتنێك بوو بۆ عیراق، لەو کێبوونەوەیەدا نەگەیشتنە هیچ ئەنجامێك، بڕیاردرا لە مانگی کانوونی دووەمی (1923)دا جارێکی تر کۆببنەوە، بەڵام دوایی تورکەکان ئازی نەبوون، کێشەی ویلایەتی موسڵ بدرێتە کۆمەڵەی گەلان.
ئەوەی ئاستی بۆ کۆنگرەی لێزان بۆ باسی پاشەڕۆژی ویلایەتی موسڵ و کوردستان تەرخان کرابوو، کەچی کورد نوستووی دووروپەڕێز و بێ ئاگا لەو کێبوونەوانە، نەخێ ئەوەی لەباردابووە، لەبەر ناکۆکی و کێشە و ململانێی نێوخۆ، دەنگێکی یەکگرتوو بەرزبکاتەوە، ئەو هەموو هۆشنبیر و سیاسی و سەرۆك عەشیرەت و ئەفسەرە کوردانەی لە کۆمەڵگای ئەستەمبوڵ و شارەکانی کوردستانی تورکیا زۆریان شیرو تیریان لەیەك دەسوو، کەس بەسەرکردایەتی کەس ئازی نەبوو، ناڕێکی و دووبەرەکی و دواکەوتویی کورد لەو قۆناغە گرنگە مێژوویییەدا، هیچ لایەکیان نەیانتوانیوە لە کێبوونەوەکانی لێزاندا هەنگ بداتەوە و وا لەبەشداربووانی ئەو کێبوونەوەیە بکرێ حیسابێکیش بۆ کورد بکەن، بەکو بەپێچەوانەوە دژی یەکتربوون و نوێنەری تورك عیسمەت ئینۆنۆ، دەرفەتێکی لەباری بۆ هەخسا بۆناوی ئەو کوردانەی لەو ڕۆژانەدا لەلایەن کەمالیەکان هەڕەشەتێنرابوون، داوا لە کێبوونەوەی لێزان کراوە، کورد نایەوێ لە تورك جیابێتەوە.
بەکر سامی سەرۆك نوێنەری ئینقەرە لەبابەت مەسەلەی کوردستانەوە دەیوت:" دەربارەی ئەم ولاتە (واتە کوردستان) لە پەیمانی سیڤردا باسی خودموختاریەت کراوە، بەڵام ئێستا کوردەکان لە مەجلیسی گەورەی میللەتدا (تورکیا بویوك میللەت مەجلسی) نوێنەرێکی زۆریان هەیە و لە وێنەیەکی فراواندا تەمسیل دەکرین، بەڵام ئەم نوێنەرە کوردانە دەربارەی سەربەخۆیی کوردستان هیچ باسکیان لە مەجلیسدا نەکردووە و مەیلێکی وایان نەنواندووە". جگەلەمە بەکر سامی دەیوت:" لە قانونی ئاساسی تورکدا، نەك هەر کورد، بەلکو نەتەوە بچوکەکانی دیکەش، کەوان لەژیر حوکمی تورکدا موختاریەتێکی فراوانیان پێ بەخشراوە، لەبەر ئەمە باوەر ناکەم شتێ هەبێ، ببێتە هۆی ئاوەژوی کوردەکان بخاتە لەکدانەوەو لەلایەن دوا ڕۆژی خیانەوە".

لەئەنجومەنی بەرزی نەتەوەی تورکیادا نوێنەرانی کورد، بەتیلیگراف وەڵامی کۆنگرەی لێزانیان دایەوە، کە نایانەوێ لە تورکیا جیابێنەوە، نوێنەرەکانی لێزان، بڕیان دەرکەوت کورد خۆیان نایانەوێ لە حکومەتی تورکیا جیابێنەوە، تورکیاش وای پیشاندا ئامادەیە مافی کوردبدا، ئیتر باسی سەربەخۆیی کورد خرایە لاوە و هەر شتێك پەیوەندی بەباسی کورد و ناوی کوردەوە هەبووبێ لەناو بەگەکاندا هەموو پشت گوێ خرا.

دەربارەی پەیمانی لێزان (ئیدمۆندس) دەڵێت: کۆنگرێ درێژەی کێشا، لەبڕئاوەی هیچ کامیان لەهاوڕستی خۆیان دانەبڕین، کۆنفراس تەگڕەی تەکاوت و سەرکەوتنی بەدەستهێنا، ئەنجام لە چواری فێبراوەری بڕیاریاندا کۆشەی موسڵ لەبڕنامەی کاری وتوێژ دەرخێن و بیدەن بەو دووەتانە (بڕیتانیا و تورکیا) بۆ خۆیان لەسەری بدوێن، ئەگەر لەماوەی ساڵێکدا بڕیك نەگەیشتن، ئەمجارێ کێشەکە بکەمەڵەی گەلان بسپێرن، بڕیاردرا هەردوولا لەو ماوەیەدا دەخی تایبەت لەبەرچاوبگرن.

بەوەرگرتنی ئەو بڕیارە نەرمنیە، پەیمانێ نزیکەکەی سیڤر و بەنی دووەتی بڕیتانیا بە ڕگادان بکوردی عیراق، بە یەکگرتنەوەیان لەگەڵ دووەتێکی کوردی، کە دبووایە هەندێك لەپارێزگاکانی ڕۆژهەڵاتی تورکیدا پێك بێت، لەچاڤ نرا.

لە پەیماننامەی لێزان لە بگەی (2) مادەی (3)دا وتراوە: باسی چارەسەرکردنی سنووری عیراق و تورکیا هێرایەوە بۆ ئەوەی لە ماوەی (9) مانگدا ئەو کێشەیە چارەسەربکرێ، ئەگەر لەو ماوەیەدا نەگەیشتنە ئەنجام، ئەوسا کێشەی ویلایەتی موسڵ دەدرێ بەکەمەڵەی گەلان (عصبه الامم). بەڵام لەدوای تەواو بوونی ئەو ماوەیە نەگەیشتنە هیچ ئەنجامێك و تورکیا دەستبەرداری ویلایەتی موسڵ نەدەبوو، ئیتر دەوری کەمەڵەی گەلان هاتە پێشەوە.

(کەرزۆن) لە لێزان دەسەڵاتی پێدرا بەتورکەکان رابگەیەنێت، حکومەتی بڕیتانیا ئامادەیە بندەکانی (62 بۆ 65) لە پەیماننامەی سیڤر لابێبات، کە داوای کوردستانێکی سەربەخۆ دەکات، بەم پێیە (کەرزۆن) دەیویست بەهای ئەمە باوڕ بەمستەفا کەمال پێدا بکات، کەبڕیتانیا بێنیازنیە تورکیا لەتوپێت بکات، لە ڕگای دامەزراندنی دووەتێکی کوردییەوە لە ئێندەڕ و باکووری عێراقدا، لە بڕامبڕ ئەم دەستبەردار بوونەدا، داوا لە تورکیا کرا بچێتە ناو کەمەڵەی گەلانەوە، بە دابین و وازهێنانی ڕووسیای بەلشەفیک، لەبڕ ئەم هەکارانە چارنووسی کورد لە لێزاندا بێندبوو بەهەوە و تەقەلای ئێنگلێ – ڕووسییەوە بە کاریگڕی و دەسەڵاتیان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.

دواجار لەپەیماننامەی ئاشتی لە (لۆزان) لە (24)ی ئابی (1923) کۆشکی لیوای موسڵ کۆتایی پێکهێنرا لەبەرژەوەندی عیراق، لەبەرامبەردا لە 10% لە قازانجی نەوتی لیوای موسڵ درابە تورکیا، بەو بەنیەوە ماوەی ئینتداب لەعیراق درێژکرایەوە بۆ ماوەی 25 ساڵی تر، بەدرێژکردنەوەی ئەم پەیماننامەیە بەریتانیا ڕاستەوخۆ زاڵ بوو لەسەر شانشینی عیراق، لەگەڵ بوونی (ڕاوێژکار) ئینگلیزەکان لەسەر هەموو وەزارەتەکان و تەنانەت لەسەر ملیك خۆشی.

باسیل نیکیتین دەڵێت: هەرچەند پەیماننامەی لۆزان نادادپەروەرانەبوو بەرامبەر بەکوردەکان لەتورکیا، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هێدی هێدی گرنگی گەڵا، لەوەی پرسی موسڵی خستەسەر مێز و کەمێکی نەتەوەکانی ناچارکرد، لەکۆبینەوە لەناوچە کوردییەکان بکەن، (دووەم مەرجی مادەی سێیەمی پەیماننامەی لۆزان)، ئاماژە بەوە کراوە، ئەم ناوچەیە دەبێت بخرێتە ژێر چاودێری نەتەوە زۆر نائازیەکان بە ماوەی بیست و پێنج ساڵ، هەروەها پەیوستی بەڕادەست کردنی کاروباری ئیداری و دادوەری و پەروەردەیی بە تەوخەم کوردییەکان دانا، لەگەڵ ئەوەی زمانی کوردی بەزمانێکی فەرمی لەناوچەکە دادنرێت.

پەیماننامەی لۆزان کەلە (24)ی تەممووزی (1923) ئیمزاکرا، بووە هۆی لەدایك بوونی تورکیای نوێ، ئیمزاکەرانی ئەم پەیماننامەیە، واتا: بەریتانیا، فەڕەنسا، ئیتالیا، ژاپۆن، ڕۆمانیا، عەرەبستان و تورکیا، چوارچێوەی یاسایی وەاتی تورکیایان داشت، هەشتا هەر وەك خۆی ماوەتەوە، بەتایبەت بەشی سێیەمی پەیماننامەکە (ماددەی 37 تا 44) باسی پاراستنی کەمینەکان دەکات و دەڵێت:

"نابێت هیچ چەشنە کێشەیەك لەلایەن نەتەوەی تورك لەسەر بەکارهێنانی ئازادی هەموو زمانەکانی دیکە، لەووی قسەکردن یان کۆڕ وبڵاوکردنەوەی چاپەمەنیدا دروست بکرێت، لەپاڵ زمانی فەرمی دەبێ ئاسانکاری پێویست بۆ نەتەوەکانی وەاتی تورکیا کەبەزمانی تورکی قسەناکەن بکرێ، تالەدادگاکاندا بەشێوازی زارەکی، کۆپی لە زمانی خۆیان وەربگرن (ماددەی 39).

بەهەر حاڵ ئەم خاڵانە تەنیا کەمینە ئایینیە جولەکە و مسیحییەکان لەخۆدەگرن، لەو سەردەمەدا (75) نوێنەری کورد بەنوێنەرایەتی ئەنجومەنی نەتەوەی باڵای تورکیا لەئەنقەرە هەبژێردران، پاشان لەساڵی (1924) قسەکردن و بڵاوکردنەوە بەزمانی کوردی قەدەغەکراو یاسای بنەڕەتی ئەم ساڵە، ئەفسانەی دەستکردی مستەفا کەمالی پێسند و پیرۆزکرد، کەدەیگوت: "تورکیا تەنیا هی تورکەکانە".

بەریتانیا کەبەیاریدابوو، دوای کۆتایی هاتنی جەنگی یەکەمی جیهان و سەرکەوتنی هاوپەیمانان، قەوارەیەکی نوێ لە دەوڵەتی عوسمانی پشوو پێکبهێنێت، هەرسێ ویلایەتی بەغدا و بەسرا و موسڵ بەیەکەوە کەبکاتەوە و ناوی بنێت عێراق، تورکەکان بە داواکردنەوەی موسڵ لەسالی (1918)وە بەردەوام بوون هەتا کۆتایی پەیماننامەی لەزان کاتێك تورکیا بەفەرمی دانی بەوەدا ویلایەتی موسڵ بشکێ لەعێراق، چیتر بەفەرمی داوای ئەو ناوچانەی سنووری هەرێمی دەوڵەتی نوێی عێراقی نەکردەوە.
کورد لە ژێر فەرمانرەوایی حکومەتە جیاوازەکاندا بەجێهێلدرا-ئەتاتورك لە تورکیا و هەزا شا لە وڵاتی فارس و فەیسەڵ لە عێراق، هیچ یەك لەو حکومەتانەش لێبوردەیی نەبوو لەگەڵ ئۆتۆنۆمیی کوردیی، لە عیراق بە ملکەچ پێکردنی فیسڵ و هاوکارەکانی، ماوەیەك بەریتانییەکان یاریان لەگەڵ بیرکەەی ئیدارەی سەربەخۆی ناوچەکوردییەکان کرد و دەشیانزانی کوردەکان ئارەزوو ناکەن، لە ژێردەسەڵاتی عەرەبدا بن، عیراق لە سالی (١٩٢٣) دا سەربەخۆیی وەرگرت و هەڵچاوی هیچ مافێکی بە کورد نەکرد، لە تورکیا ئەتاتورك و تورکە نەتەوەپەرستەکان جارێکی تر دووپاتیان کردەوە، کە موسڵمانان هەمویان پێکەوەن، زمانی فێرکردن و حکومەت تورکی بوو، لە سالی (١٩٢٣)وە زمانی کوردیی پشتگوێ خرا و دواتریش قەدەغەکرا.
مارگرێت ماکمیلان، دەڵێت: لە سالی (١٩٢٧)دا وەزیری دەرەوەی تورکیا بە بالیۆزی بەریتانیای دوپاتکردەوە، کوردەکان هووبەووی هەمان چارەنوسی (هیندییە سوورەکان) دەبنەوە " ئەگەر بیانەوێت بگەڕێنەوە نەتەوەیی، ئەوا تورکیا دەریان دەکات وەك چۆن پێشتر لەگەڵ ئەرمەنییەکان و گریکەکان کردویەتی، ئیدی ئەو بەیانەی لە پاریس و پەیماننامەی سیڤری یەکەمدا هەبوون، بوونە بەشێك لە بیرەوەریی و هیوای کوردەکان.
لەهیچ شوێنکی ئەو پەیماننامەی لەزاندا نەهاتووە دوای سەدساڵ تورك دەتوانێت خۆنە فراوانخوازیکانی بدی بنێت، بۆئەنجام نگەیشتنی چارەنووسی نەتەوەیی کوردیش هەمووی پەیوەست بەسیاسەتی بگانەوە نییە، بەڵکو بەشکی گرنگی ئەو بابەتە پەیوەندی بەکورد خۆیەتی، وا دوای سەدساڵ لە پەیمانی لەزان دەوڵەتی سەربەخۆی کورد دروست نەبووە، هەشتا کورد لەململانێ و کێشەی نوخۆدان، هەشتا ئاستی هوشیاری نەتەوەیی کوردهێندە پێنگەیشتووە، کێشە نوخۆیەکان تێپەڕێنن، هەشتا چارەنووسی کورد نادیارە.

رەسوڵ بەسکێنی

پەیمانێکی دیکە بە مەرگی کورد. هاوشێوەی (لەزان).. شاخەوان سەنگاوی

ئەگەر تەماشایەکی دەخی سیاسی هەرچوار پارچەی کوردستان بکەیت، کە بگومانم ئاوات بە سەروەختی ئیمزاکردنی ڕێکەوتنامەکانی (سایکس-بیکۆ و سیڤەر و لەزان) دەخوازیت. کەواتە دەبێت بپرسین بە دەبێت تاکی کوردی لە سەدەیی بیست ویەک دا ئاوات بەدەستهێنرێت بخوازرێت جگە لە قسەی دیوەخان و ئاغا و کۆخاکان هیچ قسەیەکی دیکە نەبووە؟ کە ئەوانیش دنیابینیان بە پرسە حکومەانی و سەربەخۆیان تەنها لە سنوری قەڵەم ڕووی خۆیاندا بووە. کەواتە کورد لە پاش سەد ساڵ لە خەبەشنبیرکردن و کرانەوە بە ڕووی دنیایەی دەرەوەی خۆیاندا، لە هەمان کاتیشدا بوون بەخاوەن ئەم هەموو زانکۆ و ناوەندی توێژینەوە و توێژەری سیاسی و پارتی سیاسی و کۆسایەتی سەرکردە و سەربازی و سەرچاوەی ئابووری زەر و زەوەندە، کەچی لە گەڵ ئەوەشدا نەیتوانیووە تەوقی بیرو و ڕوئیایی ئاغایەتی و کۆخایەتی خۆ گرایەتی بە پەسەی سەربەخۆیی و حکومەانی تەپەڕێنێت بکەوە بەهەمان ئەو ئەقلیەتەوە کاردەکات لە نەو ڕیزەکانی ڕێکخراوەکەی، پارتەکەی، دەزگاکانی دەوەتداریدا.

کەواتە بۆیە ئەوە دەبینین لە پاش سەد ساڵ لە هەموو ڕووکانەوە کورد لە ژمارەدا لە پێشکەوتندایە بەڵام لەڕووی ناوەرۆکەوە لە پاشکشەکی بەردەوام دایە بەتایبەتی تر ڕووە سیاسیەکەی هەرچەندە لە ئێستادا خاوەنی سەدا پارت و ڕێکخراوی سیاسین، بەڵام لە گەڵ ئەوشدا ناکەکی و ناتەبایەکانمان لە ترۆپکی خۆی دایە، چونکە کورد بە درێژایی مێژوو خاوەنی ژمارەیەکی زەر سەرکردە بووە کە دەتوانین سەدان ناو بەدوایی یەکدا ڕیز بکەین، بەڵام هیچ یەک لەمانە نە لە ڕابردوو نە لە ئێستادا نەیان توانیوە چوار چێوەی بیرو و ڕوئیایی ئاغای خۆ گرایەتی و سەرکردایەتی تەپەڕێنن و وەکو ڕابەر شان بەشانی نەتەوەی کورد هەنگاو بنێن بە بنیاتنانی کیانێکی سەربەخۆی کوردی.

کەواتە ٢٤ تەموزی ٢٠٢٣ ساڵ ڕۆژی ئیمزا کردنی پەیماناەی (لەزان)ە

کە لە شاری لۆزانی سویسرا پەیمانێکی تر لە نێوان دەوڵەتانی وەکو (بەریتانیا و فەرەنسا و ژاپۆن و یۆنان و ڕۆمانیا و سەربیا و سلۆڤینیا و تورکیا) ئیمزا کرا بۆ ناسینی دەوڵەتی نوێی تورکیا لە هەمان کاتیشدا پەداچوونەوەیەک بوو بۆ هەڵوەشاندنەوەی پەیماننامەی سیڤەردا، کە پەیماننامەی سیڤەر لە ١٠ ئابی ١٩٢٠ لە نێوان دەوڵەتانی (بەریتانیا و فەرەنسا و ئیتالیا و ژاپۆن و ئەرمەنستان و بەلجیکا و یۆنان و پۆڵندا و پورتوگال و ڕۆمانیا و سەربیا و سلۆڤانیا چیکۆسلۆڤاکیا و تورکیا و وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا- وەک چاودێر) مۆر کرا کە (شەریف پاشا) وەکو نوێنەری کوردەکانی پەدرا بەشداری ئەم پەیماننامەیە بکات، ئەم پەیماننامەیە وەکو چارەسەر بۆ کێشەی ووڵاتانی ژێر هەیمەنەی خەلافەتی عوسمانی کە دەوڵەتی دوای جەنگ بوو کە لە لایەن بەڕێی هاوپەیمانانە داگیریان کردبوو بەستراء چونکە لە پەیماننامەی سیڤەردا نەک تەنها مافی کورد بەڵکو مافی کەمە نەتەوایەتیەکانی دیکەشی دەستەبەر کردبوو، وە بە کوردیش مادەکانی (٦٢-٦٣-٦٤) سەرجەم مافەکانی کوردی تێدا جێگیرکرابوو تا ئادەی سەربەخۆیش لە کەی (٤٢٢) مادەکەی پەیماننامەی سیڤەر، چونکە پەیماننامەی سیڤەر یەکەک بوو لەو پەیماننامانەی کە بەزەر لە سەروختی خۆیدا بەنوێنەرانی تورکیا واژۆ کرابوو ئۆیش بەرئەنجامی دەڵانی بوو لە جەنگدا هەربۆیە دەبینین ئابەرانی کەمالیستەکان هەتا ئەمڕۆشمان هەندە بیر لە دەڵانی لایەنی جەنسیاسیەکەی دەکەنەوە نیو هەندە بیر لە دەڵانی جەنسەربازیەکەی ناکەنەوە. بۆیە دەبینین تورکەکان وەکو کوردەکان کە بەاوەی دوای جەنگ بوون و سیڤەر لە بەرژەوەندیان بوو دەستیان نەخستە ژێر سەریان وچانیان نەدا تاڕۆژگارێک تورکیایان کردەوە بە تورکیا بە سەرکردایەتی کەمال ئەتاتورک، بەسیاسەتی کەمالیستانەی دەوڵەت تورکیا توانیان دەوڵەتانی ئەندام لە پەیماننامەی سیڤەریان ناچار بکەن کە دووبارە پەیماننامەیەکی دیکە واژۆ بکەنەوە لە ژێر ناوی پەیماننامەی (لۆزان) بە نوێنەرایەتی (عیصمەت ئینونو)ی سەرۆک وەزیرانی تورکیا وەکو نوێنەری تورکیا (لۆرد کرزن) سیاسەتمەداری ئینگلیز وەکو نوێنەری بەریتانیا لە سەر بابەتی ویلایەتی موصل کەوتنە گفتوگۆیەکی درێژخایەن کە سەر ئەنجام پەیماننامەی (لۆزان) لە ٢٤تەموزی ١٩٢٣ ئیمزا کرا کە لەم پەیماننامەیدا بەوشێوەکیش باسی مافەکانی کوردی تێدا نەبوو لە هەمان کاتیشدا دەسەات دەدات بە دەوڵەتی تورکیا دوای سەد ساڵ ئەو زەویانە وەربگرێتەوە کە لە چوارچێوەی دەوڵەتی عوسمانیدا بوو، وەکو ویلایەتی موصل کە هەرەمی کوردستانی ئێستا لەو چوارچێوەدایە.

Shaxewan.saed@gmail.com
شاخەوان سەنگاوی

هەشتا ژیان هەناسە دەدات..
سەران ساڕ

کەوتوومەتە چاڵێکەوە
بیرکردنەوەم لە ون بووە
بەرەو ڕێگایەک دەڕۆم
ڕێگایەکی نادیار
ئاراستەکان وەک ئەوەی
ئاراستە کرابن
هەزی قاچەکانم ڕادەکێشن
زەوی وەک من دەنگی نووساوە
بەرگەی ئازاری قاچەکانی ناگرێ

کەڵانێک بووم بەسەر پشتی شارەوە

گەڕەکان کەڕاژانێک وەک پشیلەیەکی لەزان
شارەزای هەموو کوچە و
قوژبنێکی بووم، نامناسنەوە
دیوارەکان گوڕە بوونە و
ئاشنا بوونە بە بەرزبوون
دەرگاکان بەفڕەی کۆنە بوون
ناسنامەی جوانیان لەسەندرایتەوە
منداڵێک دەگری
منداڵێکی تریش دەگری
هەموویان دەگرین
بە ئەوە نا کەیاری ناکەن
بە ئەوە دەگرین
یەکێک پێی وتوون
ڕۆژێک ئەوەش گوڕە دەبن!

لەگەڵ زەوی
ساردییەك كەوتۆتە نێوانمان
ئێوە پێی بڵێن:درز
لە پاڵ دیوارێكی بەرزدا
بیر لە كەوتنی خەم دەكەمەوە
دەستێك بۆ وشانەوە دەگرم
كە توانای هەڵگرتنی بڵێنی قوڕسیان هەیە

هەژ لە دوای هەژ شپرزە دەبم
وەك شپرزە بوونی
مرووڵەیەك بە دوای دنكە گەنمێكدا
هەزی كەبوونەوەم نییە
ماڵكەم كە ژوورێكی بچووكە
توانای گلدانەوەی ئێو هەموو
ئازارەی نییە
هەوا نامەیە بە سیكانمەوە
دەستم
لە تاو دەستێك، بەناز كەوتووە
ئاوێنەكان دیوێكی تری گەرانین
ئاوێنەكان هەستیان هەیە
دەیان نایەت
بیرەوەرییەكان بشوێنن

ئارەزووی ئێو هەگایانە ناكەم
كەپێیكان ون دەكەن
قم لێو هوونا كیانەیە
كەفریو دەرن و
تاریكیمان لەلا ناشرین دەكەن
مرۆڤ دەبەت
هەگای جیاوازی هەبەت
هەگایەك پەبەت لە چیەكی جوان
لە هەیشتنی جوان
تەزكیش لە گەانەوەی جوان!

من لە هەژهەات دەژیم
دەم بە هەر شتێك خەشبەت
ون دەبەت
لەگەڵ ئەمشدا

بەیانیان کە لەخەو هەڵدەستم
دەبینم کەدایکم سفرەکە ئامادە دەکات
دەزانم کێژیان
هێشتا هەناسە دەدات.

سەران سالح

شیعر/ ئاوارانە -٤٣.. سەردار جاف

کوا ئاوارانی
لە زمانی هەناسەی من تەدەگەی
تووڕە بوونت دەریایەکو
لێی قورتار نابم
کە سەراولێژ ئەغر بوونمە
ئاو دەمانێیش
دەخولێمەوە کە تەنهایی و وە و کاسی دەمگرێت و
هەر پاشگەزی بەیار نابم
ئەم ئاوارە
لە کەنارە تەنگەکەی ئیشقا
گێژەوکە
لە سەربانکەی ماڵە باوانەوە
بە پە دەشتە سەرابییەکە بەڵوێیە
بن هەر دارە
مەرانە ساباتی خەی لەخستووە و
هەدی هەدی
جەستەم دەخوا
بە نەمانم نیگای بەلای تەرزە و کەوێیە
ئەم ئاوارە لە جەژنە شەختەیەکدا
سەوزە داراکان بە لادا دەهاتن
گوڵکان دەپوکانەوە
تارماییەکان دەوزمەی بەینووی هەناسەی من و تە بوون

بە سەر بانی رچین دەچوون
پەنجەی پەنهان
لە ئاسمانی تەنهاییدا
بە سەر رەحم لەرانەوە
گڕپ کزکز ...جراکان فوو لێکراون
دەنگە سرتە و چرپەکانیش
کپ کپ رووە و ئاوابوون چوون
یادەکانمان
بوونە کەلاڕەی منانان
ئاسمانی گڕەک
شەکەتی و مەرگ و فەنابوون
چما ئەم تانهاییە ئەغر دەکا
زریان و تەفان روو دەدا
چاو لە توانەوەی خەم و بانابوونی شەهلا دەکەم
بە نەو سێیوانەکانی پێچاوپێچی خەر
ڕەژانە شەبەنگیم
دەبەتە پەشمەک و بە دەست منانانی چەتوونەوە
پیس و لەخن و بەر
چ جەژنەکە
هەندە ساردە لە قوربانی من دەچە
ئیدی ژوان دەتوتەوە و
بەرەو نەمانی ژن دەچە
پە دەچە ئەسکیمە بم و نەمزانی بە
دەبە شەوارەی شەوسەی
زنەي زەنوەرستانی بە
من هەر دەبە وەی وە بم
تەنهایی دوا کاروانمە و
جە مەنزە و فریاد ڕەسم
ئەوە نییە ئازیزەکەم
خەشم دەوەی خەشەویستەرین کەسم

٢٠٢٣ / ٧ / ٤

وڵیەم هەیوود(١٨٦٩ – ١٩٢٨) ئەو هاباڕە کرێکارەی خۆی لە چاو ئەمریکا تێران.. ئامادەکردن و وەرگێڕانی : عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

کەسایەتی وڵیەم هەیوود

وڵیەم دادلی هەیوود ناسراو بە (بیگ بیل)؛ هاباڕەکی بزووتنەوەی کرێکاری ئەمریکا و دامەزرێنەری یەکێتیی کرێکارانی پیشەسازی جیهانیی و ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی سۆشیالیستی ئەمریکا(١) لە چواری مانگی شوباتی ساڵی ١٨٦٩ لە شاری سەڵت لەیک لە ویلایەتی یوتا لەدایک بووە. وڵیەم لە دوو دەیەی یەکەمی سەدەی بیستەمدا بەشداری چەندین نەبەردی کۆمەڵایەتی چینایەتی کرێکارانی کردووە دژ بە سەرمایەداران، وەک نەبەردی کرێکارانی کەلەادە و مانگرتنی کرێکارانی ستن و چینینی لەرانس و مەساچوستس و نیوجەرسی.

وڵیەم داکۆکیکارێکی سەرسەختی ڕێکخستنی کرێکاران بوو لە یەکێتیی و سەندیکا کانیان. ئەمەش فەلسەفەی ململانێی چینایەتی کرێکارانە تا کرێکارانی هەشتە جیاوازەکان لە ڕێکخراوی خۆیاندا ڕێکخراو بن. وڵیەم باوەڕی وابوو کە کرێکارانی هەموو نەتەوە جیاوازەکان دەبە یەکگرتوو بن. چونکە یەکگرتوویی کرێکاران بەمانای بەهێزبوونیان دە لەبەرامبەر سەرمایەداران. هەروەها وڵیەم ئەوەندەی باوەڕی بە کردەی ڕاستەوخۆ هەبوو ئەوەندە باوەڕی بە کردەی سیاسی نەبوو. وڵیەم سازشکار نەبوو لە خەبات بۆیە هەمیشە بەو تاوانبار دەکرا کە لایەنگری توندوتیژی بەمانا چینایەتییەکەی. بۆیە سەرمایەداران هەوڵیاندا لە ساڵی ١٩٠٧ بە کوشتنی فرانک ستونینبەرگ تاوانباری بکەن، بەڵام لەو پلانە چەپەڵیان سەرکەوتوو نابن. ساڵی ١٩١٨ ، بەیانووی چالاکی دژی بە جەنگی جیهانی یەکەم، حکومەتی ئەوسای ئەمریکا سەد و یەک ئەندامی ڕێکخراوی یەکێتیی کرێکارانی پیشەسازی جیهانی دەستگیر کرد و وڵیەم یەکێک بوو لەوان. وڵیەم بیست ساڵ زیندانی بە دەبەنەوە. بەڵام ساڵی ١٩٢١ لەکاتی پیاچوونەوەی بڕیارەکەی وڵیەم دەرفەتی بە هەڵدەکەوێت و هەڵدێت بەرەو وڵاتی یەکێتیی سۆڤیەت.

ژیانی ولیەم هەیوود لە یەکەتیی سۆڤیەت
لە یەکەتیی سۆڤیەتی حکومەتی بەلشەڤیکان، هەیوود بووە ئاوێژکاری کار لە حکومەتی بەلشەڤیکی لینین و تا ساڵی ١٩٢٣ لەو پێستدا مایەوە. هەروەها هەیوود بەشداری لە دامەزراندنی کۆلانی پیشەسازیی سەربەخۆی کوزباسدا کرد(٢). میوانە هەمەچەشنەکانی هەیوود بە شوقە بچووکەکەی لە مۆسکۆ هەستیان بە تەنیایی و خەمۆکیی ولیەم و ئارەزووی گەڕانەوەی بە ئەمریکا دەکرد. لە ساڵی ١٩٢٦ هاوسەرگیری لەگەڵ ژنەکی ڕووسی پێکهێنا، هەرچەندە ولیەم و هاوژینەکەی دەبوو بە زمانی ئاماژە قسە لەگەڵ یەکتردا بکەن، چونکە هیچ کامیان زمانی ئەوی دیکەی نەدەزانی. ئەم دەخی غوربەتە زۆر درێژەی نەکێشا و بەداخەوە ئەم ڕابەرە مارکسیستەی چینی کرێکار لە ١٨ی ئایاری ١٩٢٨، لە نەخۆشخانەیەکی مۆسکۆ بەهۆی جەڵتەی مێشکەوە گیانی لەدەستدا. پاش مردنی تەرمەکەی سووتێنرا و نیوەی خۆڵەمێشەکەی لە نەکرۆپۆلیسی دیواری کرەملین نێژرا؛ دەبەیەک کە نیوەکەی تری خۆڵەمێشەکەی تەدابوو ڕێوانەی شیکاگۆ کرایەوە و لە نزیک مۆنۆمێنتی شەهیدانی هایمارکێت نێژرا.

ولیەم و یەکەتیی کرێکارانی پیشەسازی جیهانیی

لە کۆتایەکانی ساڵی ١٩٠٤ ژمارەیەک لە ڕابەرانی کرێکاری ڕادیکاڵ و بەرجەستەی ئەمریکا لە شیکاگۆ کۆبوونەوە بە نەخشەداشتن لەپێناو پێکهێنانی یەکەتیەکی کرێکاریی شۆڕشگێڕی نوێ. بە ئەو مەبەستە بەیاننامەیەک نووسرا و ڕێوانەی سەرتاسەری وەڵات کرا. ئەو ڕابەرە کرێکارییە و سەندیکایینانەی کە لەگەڵ مانیفێستەکەدا هاوڕا بوون، بانگهێشت کران بۆ بەشداریکردن لە کۆنفرانسی دامەزراندنی یەکەتیەکی نوێ کە دواتر بە یەکەتیی کرێکارانی پیشەسازی جیهان ناونرا.

کاتژمێر ١٠ی بەیانی؛ ڕۆژی ٢٧ی حوزەیرانی ١٩٠٥، هەیوود قسەی بە ئەو خەڵکە کرد کە لە هۆڵەی براند لە شیکاگۆ کۆببوونەوە. ئامادەبووانی کۆنگرەکە بریتیبوون لە دوو سەد نوێنەری ڕێکخراوە کرێکارەکانی سەرتاسەری ئەمریکا، کە نوێنەرایەتی سۆسیالیستەکان، ئانارکیستەکان، کرێکارانی کانەکان، سەندیکایەکانی پیشەسازی و کرێکارانی یاخیبوویان دەکرد. هەیوود یەکەم کۆنفرانسی بەم وتانەی خوارەوە دەستپێکرد.
(هاوڕێیان، ئەمە کۆنگرەی کیشوەریی چینی کرێکاری ئەمریکایە. ئەمە لەرەین بە ئاوەژووی کرێکارانی ئەمریکا یەکگرتوو و یەکپارچە بکەین لە بزووتنەوەیەکی چینایەتی مازن بە مەبەستی ڕزگارکردنی خۆی لە

کۆیلایەتی سیستەمی سەرمایەداری. خواست و ئامانجەکانی ئەم یەکێتییە دەبێت ئەوە بێت کە چینی کرێکار دەسەڵاتی ئابووری، هەڵکارکانی خۆشگوزەرانی ژیان، ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و دابەشکردن لەژێر دەسەڵاتی خۆیدا بێت، دوور لە چاودێری کارفەرما و سەرمایەداران.)
جگە لە ولیەم هەیوود؛ قسەکەرانی تری ئەم کۆنگرێیە لەم کۆسایەتییە شەشگەرانە پێکهاتبوون وەک یوجین دێبس ئابەری حیزبی سۆشیالیستی ئەمریکا و مەری هاریس دایکە جێنس ڕێکخەری گشتی یەکێتیی کرێکارانی کانزاووزکانی ئەمریکا و لوسی پارسنس ڕێکخەرێکی گۆڕەی کرێکاران بوو. دوابەدوای پێکهاتنی یەکێتییەکە، ئەم ڕێکخراوە سەرسەختانە بەشداری تێکۆشان و خەباتی چینی کرێکاری ئەمریکای کرد. ولیەم هەیوود لە ساڵی ١٩١٥ تا ١٩١٨ بوو بە سکرتێری گشتی ئەم ڕێکخراوە کرێکارییە شەشگەڕە.

دادگایی و تاوان هەڵبەستن
لە ٣٠ ی کانوونی یەکەمی ساڵی ١٩٠٥ فرانک ستێنێنبەرگ حاکمی گشتی ویلایەتی ئایداهۆ لەلایەن هاری ئەرچاردەوە لەبەردەم ماڵەکەی خۆیدا دەکوژرێت. فرانک لەڕووبەڕووبوونەوەی کرێکارانی مانگرتوو زۆر وەحشیگەریانە جووڵابوو. هاریش پاسەوانی چارڵس مەیەر بوو کە سەرکی ڕێکخراوی کرێکارانی کانزکان بوو. هاری لە زیندان کەوتە ژێر کاریگەری سەرمایەداران و بە تەماحی پارە و ئازادکردن ئیفادەکەیان پە گۆی و هاری کرداری کوشتنەکەی خستە ئەستۆی چوار لە ڕابەرانی کرێکارییەوە، واتە بە فەرمانی ئەوان ئەو کارەی کردووە. ئەوە بوو یەکێکیان هەڵات و سە ئابەڕی تر لە ١٧ ی شوباتی ساڵی ١٩٠٦ لە شاری دێنڤار پایتەختی ویلایەتی کۆلۆرادۆ دەستگیر کران. لەکاتێکدا ئەو ئابەرانە لە کاتی تاوانەکەدا هەر لەوێش نەبوون. ئیتر پڕاوی دادگاییان بە ئامادەکردن. هەیوود ئەوکاتەی لەزیندانیش بوو وەک کاندیدی حیزبی سۆشیالیستی کۆلۆرادۆ خۆی کاندیدا کرد و ١٦٠٠٠ دەنگی بەدەستهێنا. دادگاییەکە لە ٩ ی ئایاری ١٩٠٧ دەستی پێکرد. لە دادگاییەکەدا هاری دانی بەوەدا نا کە ئەو بەر لە ناسینی هەیوود و مەیەر پارەی وەرگرتووە. سەرمایەداری لەم پلان و نەخشەیەدا دژ بە ئابەرانی کرێکاری سەرکەوتوو نەبوو.

هەیوود و حیزبی سیاسی
بە چەندین ساڵ؛ ولیەم هەیوود ئەندامێکی چالاکی حیزبی سۆشیالیستی ئەمریکا بوو، لەتەوانینە سیاسییەکانیدا مارکسیست بوو. هەروەها هەیوود لە ساڵی ١٩١٠، نوێنەری حیزبەکەی بوو بە ئینتەرناسیونالی دووەم. ساڵی ١٩١٢ بووە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی ئەو حیزبە.

هەیوود بەردەوام تاکتیکی خەباتی ڕادیکاڵانە و تووند بووە. بەیە هەمیشە پشتی بە مانگرتن و ئاکسیۆن بەستووە نەک تاکتیکی سیاسی. دوای ،مشتومڕێکی سیاسییانە دەربارەی ئەو تاکتیکانەی هەیوود، ئەوبوو هەیوود لە شوباتی ساڵی ١٩١٣ ڕێزەکانی حیزبی سۆشیالیستی ئەمریکای جێهێشت و وەک یەک ڕابەری بەرجەستەی کرێکاریی خۆی بە یەکێتیی کرێکارانی پیشەسازی جیهانیی تەرخان کرد. لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا ئەمە بەو مانایە نایەت کە ولیەم هیچ بایەخی بە تیەر و فڕبوون نەداوە، بەڵکو خودی خۆی چەندین نامیلکە و وتاری گرنگی نووسیوە کە ئێستا بوونەتە بەشێک لە مێژووی خەباتی چینایەتی کرێکارانی ئەمریکای باکوور(٣)

دوا قسە
ولیەم هەیوودی سەرەاست و جیددی و بەوەفا و مارکسیست؛ شانبەشانی بزووتنەوەی چینی کرێکاری ئەمریکا لەتەکشاندا بوو. چینی کرێکاری ئەمریکا ڕێزێکی زۆریان بە هەیوود هەبوو. ئەویش هەموو ژیانی بە ئەو چینە تەرخان کرد. وتەکانی، قسەکانی، نووسین و کتێبەکانی گەواهی دەدەن لەسەر جیددی بوون و سەرسەخت بوونی ئەم ڕابەرە مەزنەی خەباتی چینایەتی لەبەدیهاتنی خواست و ئاواتەکانی کرێکاران. تا چینی کرێکاری ئەمریکا مابێت ئەو قسەیەی هەیوودی لەیاد ناچێت کە دەیوت (دەقی سەرمایەداری بەجۆرێک ئەوەی بەزەیی بێت، تێیدا نییە). ولیەم ٥٩ ساڵ ژیا، بەڵام سەربەرزانە ژیا لەپێناو ملیۆنان ئینسان کە چیتر برسی و چەوساوە نەبن. ئەو شەو و ڕۆژی پێکەوە گرێ دەدا تا ئاواتە چینایەتییەکانی کرێکاران کە لە مانیفێستی کۆمۆنیستدا ئاماژەی پێدراوە، بێتە دی. هەر ئەو تێکۆشانەی هەیوود بوو کە بە ماوەی سێ دەیە خۆی لەچاوی سەرمایەدارانی ئەمریکا تێران.(٤)

تێبینییەکان :
(١)حیزبی سۆشیالیستی ئەمریکا لە ساڵی ١٩٠١ لە ئەمریکا لە ئەنجامی لێکنزیکبوونەوەی حیزبی سۆشیال دیموکراتی ئەمریکا و حیزبی کاری ئەمریکا هاتە دامەزراندن. لە دەیەکانی سەرەتای سەدەی بیستەم ئەم حیزبە پشتیوانییەکی زۆری لەلایەن ڕێکخراوە کرێکارییەکان و سۆشیالیستەکان و جووتیارە پێپلیستەکان و پەناهەندەکانەوە بەدەستهێنا. یەوجین ڤی دێبس دوو جار لە هەڵبژاردنەکانی سەرکایەتیدا زیاتر لە ٩٠٠ هەزار دەنگی بەدەستهێناوە لە هەمان کاتدا حیزبی سۆشیالیست دوو نوێنەری ئەمریکای (ڤیکتەر ئێڵ بەرگەر و مەیەر لەندەن) و دەیان یاسادانەر و زیاتر لە ١٠٠ سەرکی

شارەوانی و بەرپرسی هەبژارد. دژایەتی تووندی ئەو پارتە لەگەڵ تەوگلانی ئەمریکا لە جەنگی جیهانی یەکەمدا، هەرچەندە لایەن زۆر کەسەوە پشوازی لێکرا، بەڵام بووە هۆی لادانی دیار و سەرکوتکردنی فەرمی ئەو حیزبە. حیزبی سۆشیالیست زیاتر بەهۆی شکستی کوتلەیی لەسەر چەنیەتی وەڵامدانەوەی شۆشی ئۆکتۆبەر لە یەکێتیی سۆڤیەت لە ساڵی ١٩١٧ و دامەزراندنی ئینتەرناسیونالی کۆمۆنیست لە ساڵی ١٩١٩دا لەت و پەت بوو- زۆرێک لە ئەندامان پارتەکەیان بەجێهێشت و چوونە نێو حیزبی کۆمۆنیستی ئەمریکا.
(٢)لەسەرەتای دەسەڵاتی سۆڤیەتەکان، حکومەتی بەلشۆفیکەکان بە پشتیوانی زانی کە سوود لە سەرمایە و زانیاری و ئەزموونی بیانی لە هەگبەی ئەنجامدانی هەکەکوتنی ئیمتیازەوە، وەربگرێت، ئەم بیارەش لە یەکەمین کۆنگرەی سەرتاسەری هووسیای سۆڤیەتدا کە لە کانوونی دووەمی ١٩١٧دا بەڕێوەچوو، بیاری لەسەر درابوو.
(٣)بۆ نموونە : سۆشیالیزمی پیشەسازی لەگەڵ فرانک بەهن شیکاگۆ ١٩١١، مانگرتنی گشتی ١٩١١، وتاری هەیوود دەربارەی کەیسی ئیتەر و جیانۆڤیتی ١٩١٢، بیل هەیوود مانگرتنی پیترسنی ساڵی ١٩١٣ی لیادە. ١٩١٣، مۆژووی کرێکارانی پیشەسازی جیهانیی دەپ دەپ بە خۆن نووسراوە. ١٩١٩، هەکوتانەسەر بەبەردەوامی ١٩١٩، ژیاننامەی بیە هەیوود ١٩١٩.
(٤)هەندێک ناو لەم نووسینەدا هاتوون کە خوێنەر دەتوانێت گوگیان بکات و زانیاری پشتیانی لەبارەوە بەدەست بهێنێت.

سەرچاوە : بە ئامادەکردنی ئەم بابەتە سوود لەم سەرچاوانە وەرگیراوە.

-1
https://www.oregonencyclopedia.org/articles/industrial_workers_of_the_world_iww

2-
https://www.forewordreviews.com/reviews/frank-little-and-the-iww/

3- https://libcom.org/article/iww-canada-g-jewell

ولیەم هەیوود(١٨٦٩ – ١٩٢٨)
ئەو ڕابەرە کرێکارەی خەوی لە چاو ئەمریکا تێران

ئامادەکردن و وەرگێرانی : عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

کۆمەڵایەتی ولیەم هەیوود

ولیەم دادلی هەیوود ناسراو بە (بیگ بیل)؛ ئابڕەکی بزووتنەوەی کرێکاری ئەمریکا و دامەزرێنەری یەکێتیی کرێکارانی پیشەسازی جیهانیی و ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی سۆشیالیستی ئەمریکا(١) لە چواری مانگی شوباتی ساڵی ١٨٦٩ لە شاری سێت لەیک لە ویلایەتی یوتا لەدایک بووە. ولیەم لە دوو دایکی یەکەمی سەدەی بیستەمدا بەشداری چەندین نەبەردی کۆمەڵایەتی چینایەتی کرێکارانی کردووە دژ بە سەرمایەداران، وەک نەبەردی کرێکارانی کۆلۆرادۆ و مانگرتنی کرێکارانی ڤستن و چینینی لەرانس و مەساچوستس و نیوجەرسی.
ولیەم داکۆکیکارێکی سەرسەختی ڕێکخستنی کرێکاران بوو لە یەکێتیی و سندیکاکانیان. ئامانجی فەلسەفەی ململانێی چینایەتی کرێکارانە تا کرێکارانی ڤشتە جیاوازەکان لە ڕێکخراوی خۆیاندا ڕێکخراو بن. ولیەم باوەڕی وابوو کە کرێکارانی هەموو نەتەوە جیاوازەکان دەبێ یەکگرتوو بن. چونکە یەکگرتوویی کرێکاران بەمانای بەهێزبوونیان دژ لەبەرامبەر سەرمایەداران. هەروەها ولیەم ئەوەندەی باوەڕی بە کردەی ڕاستەوخۆ هەبوو ئەوەندە باوەڕی بە کردەی سیاسی نەبوو. ولیەم سازشکار نەبوو لە خەبات بۆ هەمیشە بۆ تاوانبار دەکرا کە لایەنگری تۆندوتیژیە. دیارە تۆندوتیژی بەمانا چینایەتییەکەی. بۆیە سەرمایەداران هەوڵیاندا لە ساڵی ١٩٠٧ بە کوشتنی فرانک ستونینبەرگ تاوانباری بکەن، بەڵام لەو پلانە چەپەڵیان سەرکەوتوو نابن. ساڵی ١٩١٨ ، بەیانووی چالاکی دژی بە جەنگی جیهانی یەکەم، حکومەتی ئەوسای ئەمریکا سەد و یەک ئەندامی ڕێکخراوی یەکێتیی کرێکارانی پیشەسازی جیهانی دەستگیر کرد و ولیەم یەکێک بوو لەوان. ولیەم بیست ساڵ زیندانی بە دەبڕنەوە. بەڵام ساڵی ١٩٢١ لەکاتی پیاچوونەوەی بڕیارەکەی ولیەم دەرفەتی بە هەڵدەکەوێت و هەڵدێت بڕەو وەاتی یەکێتیی سۆفیەت.

ژیانی ولیەم هەیوود لە یەکێتیی سۆفیەت
لە یەکێتیی سۆفیەتی حکومەتی بەلشەفیەکان، هەیوود بووە ئاوژکاری کار لە حکومەتی بەلشەفیکی لینین و تا ساڵی ١٩٢٣ لەو پێستەدا مایەوە. هەروەها هەیوود بەشداری لە دامەزراندنی کۆلۆنی پیشەسازیی سەربەخۆی کوزباسدا کرد(٢). میوانە هەمەچەشنەکانی هەیوود بە شوقە بچووکەکەی لە مۆسکۆ هەستیان بە تەنیایی و خەمۆکیی ولیەم و ئارەزووی گەڕانەوەی بە ئەمریکا دەکرد. لە ساڵی ١٩٢٦ هاوسەرگیری لەگەڵ ژنەکی ڕووسی پێکهێنا، هەرچەندە ولیەم و هاوژینەکەی دەبوو بە زمانی ئاماژە قسە لەگەڵ یەکتردا بکەن، چونکە هیچ کامیان زمانی ئەوی دیکەی نەدەزانی. ئەم دەخی غوربەتە زۆر درێژەی نەکێشا و بەداخەوە ئەم ڕابڕە مارکسیستەی چینی کرێکار لە ١٨ی ئایاری ١٩٢٨،

لە نەخشانەیەکی مەسکە بەهەی جۆتەی مشکەوە گیانی لەدەستدا. پاش مردنی تارمەکەی سووتێنرا و نیوەی خۆڵەمێشەکەی لە نەکرێلیسی دیواری کرەملین نێژرا؛ دەبەیەک کە نیوەکەی تری خۆڵەمێشەکەی تەدابوو ڕەوانەی شیکاگۆ کرایەوە و لە نزیک مانەمێنتی شەهیدانی هایمارکێت نێژرا.

ولیەم و یەکێتیی کرێکارانی پیشەسازی جیهانیی

لە کۆتایییەکانی ساڵی ١٩٠٤ ژمارەیەک لە ڕابەرانی کرێکاری ڕادیکاڵ و بەرجەستەی ئەمریکا لە شیکاگۆ کۆبوونەوە بۆ نەخشەداشتن لەپێناو پێکهێنانی یەکێتییەکی کرێکاریی شۆڕشگێڕی نوێ. بۆ ئەو مەبەستە بەیاننامەیەک نووسرا و ڕەوانەی سەرتاسەری وڵات کرا. ئەو ڕابەرە کرێکارییە و سەندیکاییانەی کە لەگەڵ مانیفێستەکەدا هاوڕا بوون، بانگهێشت کران بۆ بەشداریکردن لە کۆنفرانسی دامەزراندنی یەکێتییەکی نوێ کە دواتر بە یەکێتیی کرێکارانی پیشەسازی جیهان ناونرا.

کاتژمێر ١٠ی بەیانی؛ ڕۆژی ٢٧ی حوزەیرانی ١٩٠٥، هەیوود قسەی بۆ ئەو خەڵکە کرد کە لە هۆڵەی براند لە شیکاگۆ کۆببوونەوە. ئامادەبووانی کۆنگرەکە بریتیبوون لە دوو سەد نوێنەری ڕێکخراوە کرێکارەکانی سەرتاسەری ئەمریکا، کە نوێنەرایەتی سۆسیالیستەکان، ئەنارکیستەکان، کرێکارانی کانەکان، سەندیکاییەکانی پیشەسازی و کرێکارانی یاخیبوویان دەکرد. هەیوود یەکەم کەسێک بوو کە وتەی خوارەوە دەستپێکرد.
(هاوڕێیان، ئەمە کۆنگرەی کیشوەریی چینی کرێکاری ئەمریکایە. ئەمە لەرێین بۆ ئەوەی کرێکارانی ئەمریکا یەکگرتوو و یەکپارچە بکەین لە بزووتنەوەیەکی چینیایەتی مۆزن بۆ مەبەستی ڕزگارکردنی خۆی لە کۆیلایەتی سیستەمی سەرمایەداری. خواست و ئامانجەکانی ئەم یەکێتییە دەبێت ئەوە بێت کە چینی کرێکار دەستاتی ئابووری، هەڵکارکانی خۆشگوزەرانی ژیان، ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و دابەشکردن لەژێر دەستاتی خۆیدا بێت، دوور لە چاودێری کارفەرما و سەرمایەداران.)
جگە لە ولیەم هەیوود؛ قسەکەرانی تری ئەم کۆنگرەیە لەم کەسایەتییە شۆڕشگێڕانە پێکهاتبوون وەک یوجین دەبس ڕابەری حیزبی سۆشیالیستی ئەمریکا و مەری هاریس دایکە جۆنس ڕێکخەری گشتی یەکێتیی کرێکارانی کانخەڵووزەکانی ئەمریکا و لوسی پارسنس ڕێکخەرێکی گەورەی کرێکاران بوو. دوابەدوای پێکهاتنی یەکێتییەکە، ئەم ڕێکخراوە سەرسەختانە بەشداری تێکۆشان و خەباتی چینی کرێکاری ئەمریکای کرد. ولیەم هەیوود لە ساڵی ١٩١٥ تا ١٩١٨ بوو بە سکرتێری گشتی ئەم

□□کخراوی کرێکاریی شۆشگێڕ.

دادگایی و تاوان هەڵبەستن

لە ٣٠ ی کانوونی یەکەمی ساڵی ١٩٠٥ فرانک ستێنبێرگ حاکمی گشتی ویلایەتی ئایداهۆ لەلایەن هاری ئێرچاردەوە لەبەردەم ماڵەکەی خۆیدا دەکوژرێت. فرانک لەڕووبەڕووبوونەوەی کرێکارانی مانگرتوو زۆر وەحشیگەریانە جووڵابوو. هاریش پاسەوانی چارڵس مایەر بوو کە سەرکی □□کخراوی کرێکارانی کانەکان بوو. هاری لە زیندان کاتێ ژێر کاریگەری سەرمایەداران و بە تەماحی پارە و ئازادکردن ئیفادەکیان پێ گۆڕی و هاری کرداری کوشتنەکەی خستە ئەستۆی چوار لە رابەرانی کرێکاریەوە، واتە بە فەرمانی ئەوان ئەو کارەی کردووە. ئەوە بوو یەکێکیان هەڵات و سەرۆکایەتی تر لە ١٧ ی شوباتی ساڵی ١٩٠٦ لە شاری دەنڤار پایتەختی ویلایەتی کۆلۆرادۆ دەستگیر کران. لەکاتێکدا ئەو ڕابەرانە لە کاتی تاوانەکەدا هەر لەوێش نەبوون. ئیتر پۆڵیسەوی دادگاییەیان بە ئامادەکردن. هەیوود ئەوکاتەی لەزیندانیش بوو وەک کاندیدی حیزبی سۆشیالیستی کۆلۆرادۆ خۆی کاندیدا کرد و ١٦٠٠٠ دەنگی بەدەستهێنا. دادگاییەکە لە ٩ ی ئایاری ١٩٠٧ دەستی پێکرد. لە دادگاییەکەدا هاری دانی بەوەدا نا کە ئەو بەر لە ناسینی هەیوود و مایەر پارەی وەرگرتووە. سەرمایەداری لەم پلان و نەخشەیەدا دژ بە ڕابەرانی کرێکاری سەرکەوتوو نەبوو.

هەیوود و حیزبی سیاسی

بە چەندین ساڵ؛ وڵیەم هەیوود ئەندامێکی چالاکی حیزبی سۆشیالیستی ئەمریکا بوو، لەتەوانینە سیاسییەکانیدا مارکسیست بوو. هەروەها هەیوود لە ساڵی ١٩١٠، نوێنەری حیزبەکەی بوو بە ئینتەرناسیونالی دووەم. ساڵی ١٩١٢ بووە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی ئەو حیزبە. هەیوود بەردەوام تاکتیکی خەباتی ڕادیکاڵانە و تووند بووە. بەڵە هەمیشە پشتی بە مانگرتن و ئاکسیۆن بەستووە نەک تاکتیکی سیاسی. دوای ،مشتومڕێکی سیاسییانە دەربارەی ئەو تاکتیکانەی هەیوود، ئەوبوو هەیوود لە شوباتی ساڵی ١٩١٣ ڕێزەکانی حیزبی سۆشیالیستی ئەمریکای جێهێشت و وەک یەک ڕابەری بەرجەستەی کرێکاریی خۆی بە یەکێتیی کرێکارانی پیشەسازی جیهانیی تەرخان کرد. لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا ئەمە بەو مانایە نایەت کە وڵیەم هیچ بایەخی بە تیۆر و فەربوون نەداوە، بەڵکو خودی خۆی چەندین نامیلکە و وتاری گرنگی نووسیوە کە ئێستا بوونەتە بەشێک لە مێژووی خەباتی چینایەتی کرێکارانی ئەمریکای باکوور(٣)

دوا قسە

ولیەم هەیوودی سەرۆک و جیددی و بۆوفا و مارکسیست؛ شانبەشانی بزووتنەوەی چینی کرێکاری ئەمریکا لەتەکۆشاندا بوو. چینی کرێکاری ئەمریکا هێزێکی زۆریان بە هەیوود هەبوو. ئەویش هەموو ژیانی بە ئەو چینە تەرخان کرد. وتەکانی، قسەکانی، نووسین و کتێبەکانی گەواهی دەدەن لەسەر جیددی بوون و سەرسەخت بوونی ئەم ئەرکە مەزنەی خەباتی چینایەتی لە بەدیهاتنی خواست و ئاواتەکانی کرێکاران. تا چینی کرێکاری ئەمریکا مابێت ئەو قسەیەی هەیوودی لەیاد ناچێت کە دەیوت (دەقی سەرمایەداری بەجۆرێکە ئەوەی بەزەیی بێت، تێیدا نییە). ولیەم ٥٩ ساڵ ژیا، بەڵام سەربەرزانە ژیا لەپێناو ملیۆنان ئینسان کە چیتر برسی و چەوساوە نەبن. ئەو شەو و ڕۆژی پێکەوە گرێ دەدا تا ئاواتە چینایەتییەکانی کرێکاران کە لەمانیفێستی کۆمۆنیستدا ئاماژەی پێدراوە، بێتە دی. هەر ئەو تێکۆشانەی هەیوود بوو کە بە ماوەی سێ دەیە خەوی لەچاوی سەرمایەدارانی ئەمریکا تێران.(٤)

تێبینییەکان :

(١)حیزبی سۆشیالیستی ئەمریکا لە ساڵی ١٩٠١ لە ئەمریکا لە ئەنجامی لێکنزیکبوونەوەی حیزبی سۆشیال دیموکراتی ئەمریکا و حیزبی کاری ئەمریکا هاتە دامەزراندن. لە دەیەکانی سەرەتای سەدەی بیستەم ئەم حیزبە پشتیوانییەکی زۆری لایەن ڕەخنەگراوە کرێکارییەکان و سۆشیالیستەکان و جووتیارە پۆپۆلیستەکان و پەناهەندەکانەوە بەدەستهێنا. یەوجین ڤی دەبس دوو جار لە هەڵبژاردنەکانی سەرکایەتیدا زیاتر لە ٩٠٠ هەزار دەنگی بەدەستهێناوە لە هەمان کاتدا حیزبی سۆشیالیست دوو نوێنەری ئەمریکای (ڤیکتەر ئێل بەرگەر و مێیەر لەندەن) و دەیان یاسادانەر و زیاتر لە ١٠٠ سەرۆکی شارەوانی و بەڕێوبەری هەڵبژارد. دژایەتی تووندی ئەو پارتە لەگەڵ تەوگلانی ئەمریکا لە جەنگی جیهانی یەکەمدا، هەرچەندە لایەن زۆر کەسەوە پشوازی لێکرا، بەڵام بووە هۆی لادانی دیار و سەرکوتکردنی فەرمی ئەو حیزبە. حیزبی سۆشیالیست زیاتر بەهۆی شۆڕشی کوتلەیی لەسەر چەنیەتی وەڵامدانەوەی شۆڕشی ئۆکتۆبەر لە یەکێتیی سۆڤیەت لە ساڵی ١٩١٧ و دامەزراندنی ئینتەرناسیونالی کۆمۆنیست لە ساڵی ١٩١٩دا لێت و پێت بوو- زۆرێک لە ئەندامان پارتەکەیان بەجێهێشت و چوونە نێو حیزبی کۆمۆنیستی ئەمریکا.

(٢)لەسەرەتای دەسەڵاتی سۆڤیەتەکان، حکومەتی بەلشەفیکەکان بە پشتیوانی زانی کە سوود لە سەرمایە و زانیاری و ئەزموونی بیانی لە ڕەگەزی ئەنجامدانی ڕەکەوتنی ئیمتیازەوە، وەربگرێت، ئەم بیارەش لە یەکەمین کۆنگرەی سەرتاسەری ڕووسیای سۆڤیەتدا کە لە کانوونی

دووەمی ١٩١٧دا بەڵشەوچوو، بەیاری لەسەر درابوو.
(٣)بە نموونە : سۆشیالیزمی پیشەسازی لەگەڵ فرانک بەهن شیکاگۆ ١٩١١، مانگرتنی گشتی ١٩١١، وتاری هەیوود دەربارەی کەیسی ئیتەر و جیانۆڤیتی ١٩١٢، بیل هەیوود مانگرتنی پیتەرسنی ساڵی ١٩١٣ی لەیادە. ١٩١٣، مەژووی کرێکارانی پیشەسازی جیهانیی دەپ دەپ بە خوێن نووسراوە. ١٩١٩، هەڵکوتانەسەر بەبەردەوامی ١٩١٩، ژیاننامەی بیل هەیوود ١٩١٩.
(٤)هەندێک ناو لەم نووسینەدا هاتوون کە خوێنەر دەتوانێت گوگڵیان بکات و زانیاری پێویستیان لەبارەوە بەدەست بهێنێت.

سەرچاوە : بە ئامادەکردنی ئەم بابەتە سوود لەم سەرچاوانە وەرگیراوە.

-1
https://www.oregonencyclopedia.org/articles/industrial_workers_of_the_world_iww
2-
https://www.forewordreviews.com/reviews/frank-little-and-the-iww/
3- https://libcom.org/article/iww-canada-g-jewell

ڕووسیا و کۆماری ئیسلامی و کێشەی سێ دووگڵکە.. وەرگەڕانی کاوە عومەر

دیمانەی خەلیل کەیوان لەگەڵ حەمید تەقوایی لەبەرنامەی وێنام
وەرگەڕانی کاوە عومەر
بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵ جەدید ئامادەکراوە

خەلیل کەیوان: لەم دواییانەدا دەسەڵاتدارانی ڕووسیا بە هاوبەشی لەگەڵ ئەنجومەنی هاوکاری کەنداوی عەرەبی کە بە کورتی بە ناوی ئەنجوومەنی هاوکاری کەنداو ناودەبرێت، لە مەسکۆ کۆبوونەوەیەکیان ئەنجامدا. لە بەیاننامەی کۆتایی ئەم کۆبوونەوەیەدا "پاپشتی هەوە

و دەستپێشخەرییەکانی حکومەتی ئیمارات بۆ چارەسەرکردنی ناکۆکی لەسەر سێ دوورگەکە لە ڕێگەی دانوستانی دوولایەنە یان دادگای نێودەوڵەتی لەسەر بنەمای یاسا نێودەوڵەتییەکان و جاڕنامەی نەتەوە یەکگرتووەکان" دەکرێت. ئەم پرسە پرسی کێشەی خاوەندارێتی بەسەر ئەو سێ دوورگەیەدا گەرمتر کردووەتەوە و بووەتە قسەوباسی نێوان بەرپرسانی حکومەت و هەڵەکانی ئێپڕسیەندا گۆشاندوەتەوە. لەوانە دەنگێک لە ناو حکومەتەوە دەبیستین کە کە هەوەستی ڕووسیا لەسەر بنەمای سادەیی بوو یان سەبارەت بە سەربەخۆیی و سەروەری و یەکپارچەیی خاکی ئێران مجامەڵەی هیچ لایەنێک ناکەین. لە پەرلەماندا بەشێک لە نوێنەران لە وتارەکەیاندا پێش فەرمانکەیان ناڕەزایەتییان بە هەوەستی ئەم دواییەی ڕووسیا و ڕێبازی حکوومەت بە ئەم پرسە دەربڕی. میدیای حکومی نووسیوانێ کە پشتیوانی ئێران بە ڕووسیا پشت بە با و هتد دەبەستێت. ئەم بابەتە لەگەڵ حەمید تەقوایيدا تاوتوێ دەکەین.

حەمید تەقوایی دەزانین کە کەماری ئیسلامی پرسی خاوەندارێتی ئێران لەم سێ دوورگەیە بە شتێکی دانوستان لەسەرنەکراو دەزانێت. بە بڕوونی ئەوە هەکارەکانی هەوەستی لایەنگری ئیمارات ڕووسیا سەبارەت بەم دوورگانە بە لەبەرچاوگرتنی پەیوەندی نزیک و دەستانە لەگەڵ کەماری ئیسلامی چین؟

حەمید تەقوایی: خاڵی یەکەم ئەوەیە کە ڕووسیا هەوە دەدات پەیوەندییەکی نزیکی لەگەڵ وڵاتانی عەرەبی ناوچەکە و عەرەبستان و ئیمارات و هتد هەبێت. ئەمەش بەشێکە لە ستراتیژی ڕوسیا بە بەهێزکردنی پێگەی خۆی لە ناوچەکەدا. بەیە سەیر نییە ڕووسیا هەوەستی لەو شوێنە بگرێتەبەر. هەرچەند ڕووسیا هەمیشە لە شێوەی سووریا، لە عێراق و لە سیاسەت و کردەوە تیرێریستییەکانی دیکەی کەماری ئیسلامی لە ناوچەکەدا پاڵپشتی کەماری ئیسلامی بووە و هەمیشە لە ئەنجومەنی ئاسایش و لە نەتەوە یەکگرتووەکان دەنگی بە قازانجی کەماری ئیسلامی داوە، بەڵام بە پشتبەستن بە هەوەستەکانی کەماری ئیسلامی سیاسەتی ناوچەیی خۆی دیاری ناکات.

یەکێک لە ئامانجەکانی ڕووسیا کە لە ئێستادا بەهێی شەڕی ئۆکرانیا لەژێر فشاری گەمارۆ ئابووریيەکاندایە، فراوانکردنی پەیوەندییە دیپلۆماسی و ئابووریيەکانی لەگەڵ وڵاتانی عەرەبی ناوچەکەیە. ئەم وڵاتانە هەرچەندە بە پێچەوانەی کەماری ئیسلامی پەیوەندییەکی نزیک و فراوانی دیپلۆماسی و ئابووریيان لەگەڵ حکوومەتەکانی ڕۆژئاوا هەیە، لەهەمان کاتدا دەیانەوێت دوای لاوازبوونی پێگەی حکومەتی ئەمریکا لە ناوچەکە و پێکهێنانی جۆرێک لە "فەزای کراوەی دیپلۆماسی"دا پەیوەندی دیپلۆماسی-

ئابووریی نوێیان لە گەڵ چین و ڕووسیادا هەبێت.
بەگومان تا ئێستا شوێنەی پەیوەندی بە پرسی سێ دورگەوە هەیە، ئەمە یەکەمجار نییە وڵاتانی عەرەبی هەوڵستەکی لەو شێوەیە بگرنەبەر. پێشتر نوێنەرێکی ئێوەیە کە ڕووسیا پشتیوانی ئەم هەوڵستەی کردووە، ئەمەش لە چوارچێوەی ئەو بارودۆخ و هاوکێشانەی ناوچەکەدا کە من ڕوونم کردەوە، بە تەواوی شیاوی تێگەیشتنە.
خەلیل کێیوان: چینیش حەوت مانگ لەمەوبەر هەوڵستەکی هاوشێوەی سەبارەت بەو سێ دوورگەیەی گرتەبەر و بایەخیاندا بە ئیدیعای ئیمارات سەبارەت بەم دوورگانە. ئایا ڕووسیا و چاینە سیاسەت و ئامانجەکی هاوبەش پەیەوە دەکەن؟
حەمید تەقوایی: بەڵێ دەکرێ بڵێین چین پشتنگ بوو لەم بابەتەدا. لە دانوستانەکانی نێوان چین و سعودیە و وڵاتانی دیکەی عەرەبی حەوت مانگ لەمەوبەر، پرسی پاپشتیکردنی ئەو سێ دوورگەیە تەنیا پرس نەبوو، بەڵکو چین گرێبەستی گەورەی بازرگانی و ئابووری لەگەڵ سعودیە و ئیمارات واژۆ کرد و لە هەمان کاتدا هاوکێیدا سعودیە و کەماری ئیسلامی لە یەکتر نزیک بکاتەوە. دەکرێ بڵێین دەستپێکردنەوەی پەیوەندییەکانی نێوان کەماری ئیسلامیی سعودیە و میرنشینەکان کە ئەڵێ شاهیدین بە دەستپێشخەریی چین دەستیپێکرد. پەگەی چین لەسەر ئەو سێ دوورگەیە لە ڕاستیدا بە مانای جەرەک لە زەمینەی نەوبژیوانی بوو بۆ لێک نزیککردنەوەی دوو لایەنە ناکۆکەکە. لە ڕەوتێکی گشتیتردا، پەیوستە هەموو ئەم هەنگاوانە بە بەشێک لە سیاسەتی چین بۆ فراوانکردنی کاریگەری، بەتایبەتی کاریگەریی ئابووری، لە ناوچەکەدا هەژمار بکرێن.
بەهەر حاڵ وەک ئاماژەم پێدا، چین و ڕووسیا بڵێکەکن کە سیاسەت و ئامانجەکانیان لە ڕەهەندە ناوەڕاستدا پەیەوە دەکەن و کەماری ئیسلامیش لەگەڵ خەیاندا ڕادەکشن. کەماری ئیسلامی بە هەی سیاسەتی دژە ڕۆژئاوایی و ستراتیجی بەناو "نیگای ڕۆژهەڵات"، پەیستی بە بەرگری و پشتیوانی لە سیاسەت و هەوەستەکانی چین و ڕووسیا هەیە، بەڵام پێچوانەکەی ڕاست نییە. ئەمە کەماری ئیسلامییە کە بە هەی گەشەگیریی و فەزح بوونیەوە لە جیهاندا، بە تایبەتی لە ژێر گوشاری شەشی ژیانی ئازادیدا، بە پشتبەستن بە ڕووسیا و چین، بە پشت بەستن بە ڕووسیا و چین پەگەیەک بە خەی بدەزێتەوە، بەڵام چین پەیستی بەو جەرە نییە و ڕووسیاش هەرچەند بە هەی شەی ئەکرانیاوە لە ژێر گوشاردا بووە، بەڵام بە ئەو پەوەندی لەگەڵ کەماری ئیسلامیدا، تەنانەت لە ئاستی سیاسەتە ناوچەییەکانیشدا، گرنگی و لەپشتر بوونەکی تایبەتی نییە. سیاسەتە ناوچەییەکانی بڵێکی ڕووسیا – چین سەربەخۆیە و لە هەندێک حاڵەتدا پێچوانەی هەوەست و

داواکارییەکانی کۆماری ئیسلامییە و هێزەستەکانی ئەم دواییە سەبارەت بەو سێ دووگەیە جەختکردنەوەیەکی دیکەیە لەسەر ئەم هێوتە.

خەلیل کیوان: زۆرێک لە هێزە ناسیۆنالیستەکانی ئۆپۆزسیۆن ئەم هێزەستەی ڕووسیا و نزیکبوونەوەی لێنینبڕاوانەی تێزیم بە نیشانەی خیانەتکردنی کۆماری ئیسلامی لە بەرژەوەندییە نەتەوەییەکانی و یەکپارچەیی خاک دەزانن. بۆچونی ئێوە لەم بارەیەوە چیە؟

حەمید تەقوایی: پێویستە لە چوارچێوەیەکی گشتیتردا ئەم هێزەستەی ناسیۆنالیستەکان هەڵسەنگاندنی بکرێت. ئەمە هەمیشە گوتاری هێزە ڕاستڕەوەکانی ئۆپۆزسیۆن و شاهانە و تەنانەت کۆماریخوازەکان بووە، کە وا دیارە کۆماری ئیسلامی پابەند نییە بە "بەرژەوەندی نەتەوەیی"وە، سنووری بۆی گرنگ نییە و ئێران و ئێرانیبوونی بە گشتی بۆی گرنگ نین. تەنانەت هەندێک لە شاخوازەکان پێیان وایە کە ئەمە حکومەتێکی عەرەبییە، خومەینی لە هیندستان لەدایک بووە و هتد. ئەمە بە تەواوی بە بنەمایە. بۆ ئەوەی من کۆماری ئیسلامی لە پاشایەتیخوازەکان کەمتر ناسیۆنالیستی نییە. بە هەمان شێوە جەخت لەسەر پاراستنی سنووری ئێران دەکاتەوە. سەبارەت بەو سێ دووگەیە، هەمیشە ڕایگەیاندووە کە خاوەندارێتی ئێران لەسەر سێ جەزیرەکە جێگای باسکردن نیە. لەم حاڵەتەدا بەم دواییانە هەمان هێزەستیان گرتەبەر، هەرچەندە زۆر بە نەرمی مامەڵەی لەگەڵ ڕووسیا دەکەن. ئەگەر وا دابنێین ئەم هێزەستە لایەن ئەمریکاوە پێشنیار بکرایە، دڵنیابن کە هەرشی زۆر بەهێزترمان لە بەرپرسانی حکومەتەوە دەبینی. لە کاتی مامەڵەکردن لەگەڵ ڕووسیادا زۆر بە وریایی ورەبینیەوە مامەڵەیان کرد، ئەمەش لەبەر بە بایەخی سنوور و سنووریکان بە ئێم نییە، بەڵکو وەک ڕوونم کردەوە، لەبەر پێویستییان بە بڵەکی ڕووسیا-چین. لە هەر حاڵەتێکدایە، تا ئەو شوێنەی پێیوەندی بەو سێ دووگەیەوە هەیە، حکومەت هەمیشە ڕایگەیاندووە کە ئەو دووگانە هی ئێرانن و لە دەسپێی ئەم دواییەشدا جەختیان لەسەر هەمان شت کردووەتەوە.

هەربۆیە ئەو هەڵە جیاکارەوەی کە هێزە ڕاستڕەوەکان هەوڵی کەشانی لە نێوان خۆیان و کۆماری ئیسلامیدا دەدەن، وەک ئەوەی کۆماری ئیسلامی بەباکانە بەرامبەر بە پیرۆزییە نەتەوەیی و نیشتمانیەکانی، خاک و سنووریکان، هیچ بنەمایەکی نییە. کۆماری ئیسلامی حکوومەتێکی ئایینییە، بەڵام لە هەمان کاتدا لە هەر شوێنێک پێویست بکات، تەپڵی ناسیۆنالیزم و بەرگری لە سنوور و نیشتیمانی لەداوە. بە نموونە لە شەڕی ئێران و عێراقدا، شەڕێک کە لە نێوان دوو "وڵاتانی ئیسلامی"دا ڕوویدا، تێزیم لە بنەڕەتدا بە پشتبەستن بە دەزی

"ئیسلام" جگە لە دەماری میللی و میللەت چەتی و ئەرانیبوونی شتی بردە پێشەوە،. تەنانەت ئەوکاتەش شاخوازەکان لە شکڵدا پشتیوانییان لە کەماری ئیسلامی دەکرد و تا ئێستاش بە شکڵکی نەتەوەیی – نیشتمانی ناوی دەبەن. چەند ساڵک لەمەوبەر ڕەزا پەهلەوی ڕایگەیاند کە ئامادەیە وەک فەکەوانێک بەشداری لەم شکڵدا بکات. بەیە تا ئەو شوێنەی پەیوەندی بە پیرەزیەی ناسیۆنالیستیەکانەوە هەیە، جیاوازییەکی ئەوتۆ لە نێوان کەماری ئیسلامی و ناسیۆنالیستە ئێپزسیۆنکاندا نییە.
خاڵی بنچینەیی ئەوەیە کە لە ڕوانگەی جەماوەری خەکەوە و لە ڕوانگەی هەزە ڕادیکاڵکانەوە، پیرەزی نەتەوەیی- نیشتمانیکان وەک شکڵ نین، هەروەها پیرەزیەکانی ئایینیش نین. هەم خورافاتی ئایینی و هەم پیرەزی نەتەوەیی هیچ پەیوەندیەکیان بە خواستەکانی خەکەوە نییە. خەڵک، وەک شکڵشی ژن ژیان ئازادی ڕایگەیاندووە، لە ڕووی خۆشگوزەرانی و ئازادیە مەدەنیەکان و هتدەوە داوای مافە ڕەواو ئینسانیەکانی خۆیان دەکەن و هەمیشە لە ژێر ئاڵای ناسیۆنالیزم و ئایینداە، بە دروشمی "خودا پاشا نیشتمان" سەرکوت کراون. لە ڕاستیدا دەکرێ بڵین لە ڕووی پیرەزی و تابۆی نەتەوەیی ئایینی- نیشتمانیەوە، کەماری ئیسلامی و دەسەاتی پاشایەتی شان بە شانی یەکترن و هەرچەند جەختکردنەوەیکی جیاوازیان هەیە، بەڵام یەکگیان زیاتر جەخت لەسەر ئایین دەکاتەوە و ئەوی دیکەیان لەسەر ناسیۆنالیزم، بەڵام لە بنەڕەتدا نوێنەرایەتی هەمان هەڵە دەکەن. ئەو هەڵە و سیاسەتی کە حکومەتکان هەمیشە پەیڕەویان کردووە، و ئایدیاڵ و بەها ئازادیخوازەکانی خەڵک هەمیشە لە خاڵی پێچەوانەی ئەم هەڵە و سیاسەتی حکومەتدا بووە.
خەلیل کەیوان: لە دوو مانگی ڕابردوودا کەماری ئیسلامی هەوڵی داوە پەیوەندیی نزیکتر لەگەڵ سعودیە و ئیماراتدا هەبێت. ئەم هەوڵستی ئەم دوایەی ڕووسیا چ کاریگەرییەکی لەسەر ئەم پەیوەندییانە دەبێت؟
حەمید تەقوایی: پەموانییە کاریگەرییەکی ئەوتۆی هەبێت چونکە ئیمارات و وڵاتانی عەرەبی کەنداو هەمیشە بانگەشەی ئەوە دەکەن کە ئەم سێ دوورگەیە هی خۆیانن. بەم مانایە هیچ شتکی نوێ ڕووی نەداوە.
خاڵکی دیکە ئەوەیە کە نزیکیی کەماری ئیسلامی لەو وڵاتانە بە گەشگیریی کەماری ئیسلامی لە ناوچەکەدا دەگەڵتەوە. وەک لە سەرەوە ئاماژەم پێدا، لەگەڵ ئەو شکڵشەی کە لە ئێراندا دەگوزەرێت، ڕژیم لە ژێر گوشاری تونددا بووە و لە جیهاندا ڕیسوا و بەناوبانگ کراوە. نزیکیی کەماری ئیسلامی لە سعودیە و ئیمارات لەم

هوانگەیەوەیە؛ هێزیم بە نزیکبوونەوە لەم وڵاتانە هەوە دەدات پێگەیەک لە ناوچەکەدا بەدەستهێنێتەوە. هەروەها وڵاتانی عەرەبی دەیانەوێت پەیوەندییەکانیان بەو ئیمتیازاتانە دەستپێبکەنەوە کە بەدەستیان هێناوە. بەیە هیچ کام لە لایەنەکانی ناکۆکی لەسەر ئاو سە دوورگەیە بە بڕیارەست نازانرێت.

خەلیل کەیوان: بە بۆچوونی ئێوە چارەسەری ناکۆکی لەسەر سە دوورگەکە چییە؟

حەمید تەقوایی: ئەم پرسە، هاوشێوەی ناکۆکی سنووریيەکانی نێوان هەردوو وڵات، دواجار دەبێ بە دەستوەردانی لایەنی سێهەم چارەسەر بکرێت. چونکە ئێگەر بە ئەم حکومەتانە جێبهێڵیت، کێشەکە چارەسەر نابێت و تەنانەت هێنگە شێ و ململانێی سەربازیشی لێبکەوێتەوە. زۆرێک لە شارەکان بە لێدانی تێپەڕی ناسیۆنالیزم و ئیدیعای سنوور دەست پێدەکات. چارەسەری کۆتایی ئێوەیە کە لە هێگەی میتەدی دیپلۆماسیی ناوەندە نێودەوڵەتییەکان و نێتێوە یەکگرتووەکان و هتد بەدواداچوون بە ئاو پرسە بکرێت و تەماری مژووویی و بۆچوون و خواستی خەڵک لەبەرچاو بگیرێت و لەسەر ئاو بنەمایە بیار بدرێت. ئەم دوورگانە زۆر دانیشتوویان نییە. گەورەترین دوورگەی ئێبو موسا کە کەمتر لە پێنج هەزار کەسی تێدایە و هەزاران و سەدان کەس لە تونبی گەورە دەژین و تونبی بچووک بە هیچ شێوەیەک نیشتەجێی تێدا نییە. بەڵام لە هەمان کاتدا بۆچوونی خەڵکی دانیشتووی ئاو دوورگانە و لە کۆدا خەڵک خەی دیاوێت هاوڵاتی بێت، فاکتەرێکی گرنگە کە پێویستە لەبەرچاو بگیرێت.

بەڵای من کەمکەی ئەم فاکتەرانە دەتوانێت کێشەکە بە شێوەیەکی دیموکراسی و پرانسیپی چارەسەر بکات. گوتارگەلێکی وەک ئاوەی ئەمە لە هێگای ئەم سە دوورگەیەدا خەمان بەخت دەکەین و هتد، کە ئەمە لە سەشیال میدیادا نموونەیان دەبینین، بەنی بەاوکردنەوەی ڕق و کینە و شەیان لێدێت. دەبێت ماملە لەگەڵ ئەم مەیلانەدا بکرێت. حکومەتکان دەبێ پابەندبن بە قبوڵکردنی بۆچوونی دەسەاتە نێودەوڵەتییە خاوەن ڕایکان. بەگومان پێشبینی ئاوە ناکرێت کە لە سەردەمی کەماری ئیسلامیدا کێشەکە چارەسەر ببێت، بەڵام دوای ڕووخانی حکومەت، کاتێک حکومەتێکی خەڵکی پشت بەستوو بە دەنگی خەڵک و دیموکراتی دێتە سەر کار، بە شێوەیەکی سروشتی ئەمە دەتوانێت چارەسەری کێشەکە بێت.

١٩ی تەممووزی ٢٠٢٣، ٢٨ی تیری ١٤٠٢

گفتوگۆ لەگەڵ هونەرمەند ڕزگار خۆشناو.. سازدانی : عەبدوڵا سەرمان(مەشخەڵ)

گفتوگۆ لەگەڵ هونەرمەند ڕزگار خۆشناو
لە هەولێر بە ئاهەنگی ژنهێنان و بەزم و هەراکەی دەرەبەگ ئەکلەنجە

هونەرمەند ڕزگار خۆشناو

- لە ١٠ ی شوباتی ١٩٥٢ لە شاری شەقڵاوە لە دایک بووە.
- لە ساڵی ١٩٦٨ لە (معهد الدراسات النغمیە العراقی) دەستی کردووە بە خوێندنی (عود) نەزەریاتی شەرقی کوردی.
- لەساڵی ١٩٨١ عێراقی بەجێهێشتووە و لەساڵی ١٩٨٢ دەستی کردووە بە خوێندنی کومیو ستیونی-کلاسیک و لە ساڵی ١٩٨٩ دا تەواوی کردووە بەدەرجەی دبلۆم. وەساڵێک پاشتر بەوانامەی ماجستێری وەرگرت لە تالیف و ئێندامی دائمی کۆمیسیۆنی نەمساویە.
- لەساڵی ١٩٩١-١٩٩٥ لەگەڵ گروپێکی تیاتەری نەمساوی ئیشی کردووە هەم موزیکژەن و هەم ئەکتەر بووە. چوونەتە پەرەنیا و ڕۆمانیا و ئەڵمانیا. دوو کاسێت لە ١٩٨٣ و ١٩٨٥ وە سیدییەک لەگەڵ گروپێکەی کەهەر هەموویان مامۆستای دانشگان لە نەمسا (ڤینەاو گرامش)لە ١٩٩٥ دەرهات و ٢٥٠٠ دانەی لە فرۆشرا. ئێستاش خەریکی سید یەکی تازەن لەگەڵ چەند کۆنسەرتێک کە.تەنها زیاتر بە خێکی ئەوروپایە کە زەر تاموچۆژ لە موزیک و کۆنسەرتی ئەوان وەردەگرن و زیاتر لە (٩٠٠ تا ١١٠٠) کەس ئامادەی ئاهەنگکانیان دەبن. هەروەها لەگەڵ هونەرمەندان مەرزیە وناسری ڕەزازی و حەمە جەزا و ئەردەڵان...تاد زەر کۆنسەرت و ئاهەنگیان لە ئەوروپا و ئەمریکا و کەنەدا و ئوسترالیا سازداوە.

لە میانی ئەوسەردانە کورتەی هونەرمەند ڕزگار خۆشناو بە شاری

باراناوی ڤانکۆڤەر ، ئەم دەرفەتمان قەستەوە و ئەم پرسیارانەمان ئاراستە کرد و ئەویش بەوپەڕی خۆشحالییەوە وەڵامی پرسیارەکانی دایندەوە.

عەبدوڵا سەمان (مەشخەڵ) : گەڕیدەکانی بەردەم گۆشەی مۆسیقای کوردی بە شۆفێکی گشتی چین؟

ئەزگار خۆشناو : تەنها ئەم پرسیارە دە تا پانزە لاپەڕەی دەوێ تاکو بتوانی وەڵامی بدەیتەوە. بەڵام من بە کورتی ئەو خاڵانەی کە دەبنە هۆی دواکەوتنی ئاستی مۆسیقای کوردی باس دەکەم:

١- نەبوونی وەاتەکی کوردی و نەبوونی دام و دەزگای گۆشەبیری و پێیمانگای مۆسیقی هونەری تەواو و بە ئیمکاناتی باش.

٢- بندەستی میللەتی کورد و نیازی پیس و چەپەڵی دەوروپشتی کورد بە گۆرینی کولتووری کورد بە عەرەبی و تورکی وفارسی بەتایبەتی فۆلکلۆری کوردی کە ئەمە بەتە نەچیرەکی ئاسان و نزیک بە ئەوان.

٣- نەبوونی هاندانی تەواو لەلایەن گەکخراوە سیاسییەکانی کورد و پشتگیری هونەرمەندان لە ڕووی مادی و مەعنەویەوە.

٤- میللەتی کورد بەگشتی میللەتەکی وا گۆشنبیر نییە کەوەکو هونەرمەندان لەوان تێدەگەن ، لە ئەمە بگەن. بۆیە لەلایەن خەڵکی کوردەوە هونەرمەند زۆر هان نادرێت. دەپرسن کوا کاسێتی تازە یان کوا سیدی تازە؟ بەڵام کە هونەرمەند مەسرەفکی زۆری کرد و ئەویش ئەگەر پێی قەرز بکرێ، ئەوا نیوەی پارەکەی نایەتەوە. تە باسی قازانج هەر مەکە. کورد وا فێر بووە کاسێت تەسجیل بکات و نایکڕێت!

٥- نەبوونی گروپی مۆسیقی باش و بەرهەمی باشیش پێوەندی بە ئیمکاناتی هونەری و ماددییەوە هەیە.

عەبدوڵا سەمان (مەشخەڵ) : کاریگەری مۆسیقای گۆژاوا لەسەر مۆسیقای کوردی چییە؟

ئەزگار خۆشناو : مۆزیکی گۆژاوا دوورە لە مۆزیکی کوردی (ئەگەر باسی کوردستان بکەین)، بەڵام لە ئەوروپا و ئەمریکا و کەنەدا ئەوا مۆزیکی گۆژاوا کارەکی زۆر ئەوتەی نەکردەتە سەر موزیکی کوردی یان تەئسیری لەسەر موزیکی کوردی نەبووە . هەوڵی زۆر دراوە سوود لە تەکنیکی گۆژاوایی و لە هەندەک ستایڵی گۆژاوا وەکو"پۆپ ، جاز ، ڕۆک ، بلوز ، کلاسیک …تاد" وەربگرێت. لەو مۆجالەش هونەرمەندی

گۆرەی کورد خوالێخۆشبوو قادر دیلان و هونەرمەندان عومەر دزەیی و جوان حاجو چەند نموونەیەکن لەو هونەرمەندانەی کە توانیویانە لەم بارەیەوە سوود وەربگرن.
بەڕای من ئەتوانین پرسیارەکە پێچەوانە بکەینەوە : ئایا موزیکی کوردی چ کارەکی لەسەر موزیکی ڕۆژئاوا کردووە؟ هەموومان موزیکی فلامینکۆ(Flamingo)ی ئەسپانی ، یان موزیکی قەڕەجی ئەسپانیامان گوێ لێبووە کە بەزەبر دەلیل کاتی خۆی واتە کاتی هەڵاتنی موزیکوان و عودژەنی گۆرە و بەناوبانگی کورد (زریاب) بۆغدای بۆجەهێشت و بەرەو ئەندەلوس ڕۆیشت و بناغەی ئەم مۆزیکەی داناوە، یان زۆر گەرانی پۆپی(pop)ی جیهانی بەناوبانگ کە میللوودییەکەی پێوەندییەکی زۆری لەگەڵ میللەدی کوردی کۆن و هەورامی و شوانەواری تریەوە هەیە.

عەبدوڵا سەڵمان (مەشخەڵ) : ئایا بەبۆچوونی جەنابت مەسیقای فۆلکلۆر دەتوانێت ببێتە بناغەی مەسیقای ئەم سەردەمە و بۆچی؟

ڕزگار خۆشناو : ئەمەی کورد ئەبێ یەک شت بزانین کە ئێویش جیاوازی نێوان موزیکی فۆلکلۆری وەکو کەڵەپوری ڕەسەنی کوردی و مایەی شانازی و هەبوونی میللەتێک و پێوەندی بە دیرەک و داب ونەریتی کوردەواری و هەروەها مۆزیکی هونەری بەهەموو جۆر و بەشەکانیەوە کە ئێویش پێوەندی هەیە تا ڕادەیەک بە بارودۆخی کورد و ئاوەنێیەکی ڕاستەقینە و دەنگدانەوەیەکی بارودۆخی کەمەڵە. بەڵام ئەوە مانای وا نییە کە فۆلکلۆری کوردی نابێ ببێتە بناغەی دروست بوونی گشتی موزیکی کوردی. هەتا زۆر لە کەمپۆسیوری جیهانی وەکو ئارام خاجاتوریان، چایکۆفسکی و زۆرانی تری جیهان بە تایبەتی (ئەنتەنیە دڤۆرژاک)ی چیکی. نەوەک تەنها موزیکی کلاسیک ، بەڵکو ئەمان Jazz وBlues کەهی ڕەشەکانی ئەمریکایەو دەرد و موعاناتی میللەتێک باس دەکات و بە موزیکژەنی جیهانی بۆتە ڕەبازێکی موزیکی گرنگ و بناغەکەشی لەسەر موزیکی فۆلکلۆرە و نەک تەنها ئەمە، بەڵکو Blues هەر بە کلتوری ڕەش لەقەڵەم دەدرێت،کە بە ڕاستی بۆتە موزیکی کۆن و کلتوری ڕەشەکانی ئەمریکا و ئێویش بووە بە بناغەیەکی تر بە موزیکی تری پاش هاتوو. یاخود Country موزیک کە پێیدەڵێن موزیکی(رعاة البقر) هی جووتیارە سپییەکانی ئەمریکایە و بۆتە فۆلکلۆر و کولتووری کۆنی ئەم میللەتە و زۆر گەرانی تازەی Pop و Rock بناغەیان لەسەر (Country Music) داناوە.
ئەمەش ئەبێ بە تایبەتی کاتێ مرۆڤ بە وەڵات بێ و بە مۆزیک بێ و بە (Identity) هەویە بێ، ئەوا دەبێ ببێتە بناغەی تەواوی هەموو

دامەزراندنی موزیکی ئەم میللەتە.چۆن؟
مامۆستاکەم کەبەداخەوە دە ساڵ پێش ئێستا مرد، زیاتر لە شەش ساڵ لە کاتی حوکمی مەلەکی لە ئەفغانستان بووە و لەلایەن حکومەتی نەمساوە کەکردنەوەی فەلکلەر و گۆرانی ئەفغانی پێ سپێردرابوو کە زۆر بە پوختە وجوانی کەی کردەتەوە دەڵێ"کاتێ مرۆڤ توانی لە فەلکلەر تێ بگات، ئینجا موزیکی هەستانی تازە دروست دەکات".
بەگومان من باسی ئەوە ناکەم کە وەکو چەند کەسانێک دەڵن مۆزیک و گۆرانی فەلکلۆری دەگۆڕن و یان بە ئامۆری هەژئاوایی لێی دەدەن یان میلۆدی گۆرانییەکە تۆزێ دەگۆڕن یا هۆزمی یا دابەشکردنی موزیک، بەڵم جۆرە مامەڵەگەڵ فەلکلەر ناکرێ، بەڵکو ئەبێ ئەمە گۆرانی تازە دابنێین کە بناغەکەی لەسەر فەلکلەرە یانی (Melodiznge) زۆر میللودی فەلکلۆری کورت دەگرێ بە خێرایەوە هۆزمی فەلکلۆری..تامی فەلکلۆری وەک گۆرانی Pop(ئۆرلەندە) بە وێنە یان یابانی، هیندی، عەرەبی، فارسی. بەڵام هەموو کەسێک ناتوانێ ئەم شتە دروست بکات چونکە شارەزاییەکی چەند ساڵانەی باشی دەوێت و موزیکزانی لێهاتوو کە سەریان لە موزیکی کۆن و تازە دەردەچێت، بیکۆن.

عەبدوڵا سەڵمان (مەشخەڵ) : دیاردەی شەوی کوردی و شایی کوردی چۆن دەبینن؟

هۆزگار خۆشناو : بەداخەوە لەم چەند ساڵەی دوایی دیاردەیەکی زۆر خراپ بەسەر بەتەوە ئەویش ئاهەنگی کوردی سیاسی بەتە ئۆکلەنجەی کوردی(لە هەولێر بە ئاهەنگی ژن هێنان و بۆزم وهەراکەی دەڵێن ئۆکلەنجە) هەشتا سرووەی"ئەی ڕەقیب" تەواو نەبووە دەستی یەک دەگرن و لە زەوقی موزیکوان و گۆرانیبێژ دەدەن.
ئاستە ئەو ئاهەنگانەی کورد دەیکات لەسەدا نەوەد و نۆ پێی دەڵێن (پارتی-Party) یان شەوێک کە خواردن و دانس و سەما و شایی و …تاد تێدایە و کۆنسێرتیش کە منالی تیا قەدەغەیە و هەروەها خواردنەوەشی تێدا نافرۆشرێت ، کەسیش بە "ئەی ڕەقیب" هەڵناسە.
بەڵام بە نۆکرە هێز لە برای گۆرانیبێژ و هونەرمەندانی سەر شانە بگرین کە ئاهەنگەکە دەکەنە دوو بەش. بەشی یەکەم بە گۆرانی خاو و مەقام و ئاهلی زەوق، دووەمیش بە شان بادان! من ئەم دیاردەیەم لای هیچ میللەتێکی دی وە هەتا لەنەو خودی کوردستانیش خۆک ئاگەر زۆر هەستی جوانیەوە کاتی ئاهەنگ ئەوا چەپڵە لە دەدات و لەشوێنی خۆی دێتە پێش. بەڵاستی من یەک بە باری خەم کاتە خۆک شایی دەکات حەزدەکەم زوونایەک یا دەهۆڵم پێ بێت چونکە هەست ئەکەم ئامۆرەکەم زووەی لە دەکرێت و شیاوی ئەو ئەزیەت و زۆغتکردنە نییە. زۆر جاریش

چ میللەدی لە بدەم بە عود یا دەهۆل لە بدەم ئەوا کەس هەر فەرقیشی پێ ناکات چونکە ئەوەندە گەرم بوون کە ئاگایان لە موزیک هەر نییە. شایی کوردی تا بەڵی جوانە و لەبارە و پیاو حەز دەکات تەماشای بکات بەڵام نەک وەکو هەندێک کە شایی کوردی نازانن و بەنەوعێک خەیان دەجوڵێنن کە زیاتر لە (Techno) و دانسی مەدەرن دەکات و تیایا جلوبەرگی مەدەلی تازە نیشان دەدرێت. هەتا ئەم شایییە کوردییە بەردەوام بێت، ئەوا موزیکی کوردی هەر لەو حاڵەتە دەمێنێ کە تەنها شایی گەرم بکات و بەس نەوەک شتی هونەری دروست بکرێت کە ڕەکوپێک بێت و نەک تەنها کورد بەڵکو خەڵکی غەیرە کوردیش بتوانێ زەوقی لەوەربگرێت. ئەوەندەی نەماوە کە خەڵک دڵ وزوونا بێننە نەو هەڵ و موزیک وگەرانی کوردی هەر لە بەین بدات.

عەبدوڵا سەمان (مەشخەڵ) : دەڵێن تە یەکەمین کەسی کە وتەرەکت بە عود زیاد کردووە؟

ڕزگار خۆشناو : ئەم وتەرە یان تەڵە تەکمیلەی تەڵەکانی تر، یانی جیاوازە لەوەی (جمیل و میرشیر)ەڵەحمەتی کە ئەوان پێیان دەگووت (قەبە دوگاڵ). ئەوەی من زیادم کردووە ئەستا نەک تەنها لە کوردستان و عەراق، بەڵکو لە زۆر شوێنی تریش بەکاری دێنن. ڕەنگە ئەگەر عود لای پیانۆ نەسب بکرێت یانی دەکاتە(سۆڵ – Sol)

عەبدوڵا سەمان (مەشخەڵ) : ئەستا زۆربەی زۆری ئەوانەی دەست بە فەربوونی عود دەکەن لاسایی ئەوە دەکەنەوە ، ئایا ئەمە چۆن دەبینن؟

ڕزگار خۆشناو : من هەرچەندێک دەستم پێکردبێ و خەم فۆری ئامۆری عود کردبێ ئەوا گرنگ نییە ، بەڵکو ئەوە گرنگە کە من هەر لە ساڵانی پەیمانگاوە واتا ١٩٦٨ وە تاکو ئەستا زۆر تەئکیدم لەسەر ڕوحییەت و تاموچێژی کوردی ڕەسەن کردووە. وە لە کوردستان زۆر گروپ عودیان لە نەو گروپەکەیان بەکار نەدەهێنا بە دەلیلی ئەوەی گوایە عود ئامۆرێکی عەرەبییە و بە کەڵکی کوردی نایەت.
ڕاستە ئەمە لەبەر ئەوەی موزیکی عەرەبیمان زۆر گوێ لێبووە کە بە ئامۆری عود لێدراوە و چونکە هەموو ئاوازدانەر و دابەشکەر و فەربوون لە ڕێژەیەکات بە تایبەتی لای میللەتی عەرەب بە عود دەکرێت، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەێنێ کە من هەستم ئامۆرێکی جوانی تەختی ڕێژەیەکاتی هەیە بگرم و خۆی لە دوور کەم. چونکە ئەگەر موزیکژەن ڕوحیەتی عەرەبی یا فارسی یا تورکی بێت ئەوا باڵەبان، ساز، سنتوور، ڤیولون، چەڵو هەمووی بە ڕوحیەتی ئەم میللەتانەی کە باسم کرد لێدەدات. واتە گرنگ نییە چ ئامۆرێک، بەڵکو کە لێی دەدات و

چۆن ئێستا من شانازی بەوە دەکەم کە زۆر موزیکژانی کوردی ناسراویش تەقلیدی من دەکەن و ھەر و ھەچکەی نزیک بە منیان گرتۆتە بەر و ئەوەش باشی زیاترە لە خراپی بە تایبەتی دوای زیادکردنی تێلی شەشەم عود دەنگی بە گۆرەی عودی عەرەبی و فارسی یەکجار گەرا و زیاتر بوو بە دەنگێکی زیاتر کوردی ودوور بوو لە میللەتانی تر. ئیتر بە ھیوام بتوانین سوود لە ئامێری دیکەی میللەتان وەربگرین و ھیچ ئامێرێک فڕێ نەدەین.
ڤیولون : ھەم عەرەب بە عەرەبی لێی دەدات.فارس بە فارسی وتورک بە تورکی و کوردیش بە کوردی ئەبە لێیبدات.

عەبدوڵا سەمان (مەشخەڵ) : لە کۆتاییدا چ ھێنوونیەکتان ھەیە بە مۆسیقارە کوردەکان؟

ڕزگار خۆشناو : ھیوام وایە کە ئەوانەی ئێیانەوە فێری موزیک ببن یان ئامێرێکی موزیک فێر بن، ئەوا زۆر گوێ بگرن بە موزیکی فولکلۆری کوردی و دوای دوو سێ ساڵ نەبن من تازە بوومە موزیکژن و ئیتر بچینە سەر شانۆ و خۆیان بە موزیکوان دانێن. چونکە لە ئەوروپا خەڵک لەتەمەنی چوار پێنج ساڵیدا دەست پێدەکەن و ھەتا دە پانزە ساڵیش ناچنە سەر شانۆی حیرفەیی یان پرۆفیشیناڵی چونکە بڕوایانەوە ھەیە!. ئەبە موزیکوانی کورد بە فڕیوونی دوو جومڵەی موزیک و گۆرانیبێژ بە سێ – چوار گۆرانی نیشانە سەر شانۆ و پێش ئەوەی ھونەرمەند ڕەسەنەی ھونەریان دەست پێبکات کۆتایی دێت. بەداخەوە کورد تەنھا میلەتێکە کە مامۆستا و قوتابی لێک دەرناکات. ڕەنگە یەکێک کە تازە ھاتۆتە مەیدانی ھونەر بەقەدەر یەکێک دەگیرێت کە زیاتر لە سی ساڵ خزمەت دەکات و چەندەھا جیلی پێگەیاندووە. من ناڕەزام ھونەرمەندی گەنج ھان نەدرێت، بەپێچەوانەوە ئەبە ئێمە ھەموو گەنجەکان و ئەوانەی تازە دەست پێدەکەن ھان بدەین. بەڵام ئەبێت بزانین چۆن و بۆچی؟ نموونەک وابێت کە کابرا بڕۆت ئەوە منم وا گەیشتمە ئەو پلە بەرزە و ئیتر خۆی و ئاستی ھونەری خۆی لەبیر بچێت. لە کۆتایشدا ھیوای سەرکەوتن بە (ڕەنگاڕەنگ) ئەو ڕۆژنامە خنجیلانە تازەیتان دەخوازم و ھیوادارم بتوانن بەم ڕەیە خزمەتی وشەی کوردی ڕەسەن و کولتوری کوردی و زمانی کوردی بکەن کە ئێمە پێویستی بە ھەموو جۆرە بزووتنەوەیەکی کولتوری و کەمەڵایەتی ھەیە بە تایبەتی بە جیلی ئەستای گەنجکانی دەرەوەی کوردستان. ھەر بژین وزۆر سوپاس.

٥ ی نیسانی ١٩٩٩
ڤانکۆڤەر-کەنەدا

تێبینییەکی پێویست : ئەم چاوپێکەوتنەم لە ٥ ی نیسانی ١٩٩٩ لە شاری ڤانکۆڤەر لەگەڵ هونەرمەند ڕزگار خۆشناو لە ماڵەکەی بەڕێز کاک "سەڵمان ساڵح"دا سازداوە و وا بڵاوی بووەتەوە لە ڕۆژنامەی "ڕۆژهەڵات"دا بەناو بکرێتەوە، بەڵام لەبەر چەند هۆیەک ڕۆژنامەی "ڕۆژهەڵات" چاوی نەپشکوت و ئەم چاوپێکەوتنش هەروەکی نەبینی. ڕۆژهەڵات وەکو ڕۆژنامەیەکی ڕۆشنبیری و هونەری عەبدوڵا سەڵمان (مەشخەڵ) و گەلان عەبدوڵا بە نیاز بوون لەسەر ئاستی کۆنەدا چاپ و بڵاوی بکەنەوە. لەرەوە داوای لێبوردن لە کاک ڕزگار خۆشناو و کاک سەڵمان ساڵح دەکەم.

ئایا نیل ئارمسترونگ تاکە کەسە چۆتە سەرمانگ ؟!.. هەرگیز عمر کاکل

ڕەنگە بە هەی جەنجاڵی خەمانەوە بێت یاخود هەندی جار بە هەی کەمتەرخەمی بێت بە ئەوەی نەمانەوێت شارەزابین و شارەزایمان هەبیت کە زۆریک لە ئێمە لەم کەمەلگایەی کوردیە پەمان وابێت کە تاکە کەس تا ئێستاکە چوبێتە سەرمانگ کەشتیوانی ئەمریکی (نیل ئارمسترۆنگ) بێت و تەواو . بەڵام ئایا هەوڵتداوە ئەوە بزانیت کە دوانزە کەشتیوانی بەشایگەری بە 6 کەشتی بەشایگەری بە مانگ چوون و چوونەتە سەر ڕووی مانگ . لەڕەوە ئەم زانیاریە ڕاستقینەیە و بەڵام ئێمە ئاشنا نەبووین و شارەزایمان نەبووە لەسەری . لە سالانی 1969 تا ساڵی 1972 زنجیرە گەشتی (ئەپۆلۆ) لەلایەن دەزگای ناسا ی ئەمریکیەکانەوە بەڕێو مانگ هەڵدرا بۆ ئەوەی بتوانرێت مرۆف بگات بەسەر ڕووی مانگ بەم شێوەی خوارەوە :

- ئەپۆلۆ 11 لە16یۆلیو 1969 / دوو کەشتیوان لەسەر ڕووی خاکی مانگ دابەزین . نیل ئارمسترۆنگ و باز ئالدرین .
- ئەپۆلۆ 12 لە14 نوفمبر 1969 / هەردوو کەشتیوانی بەشایگەری بیتی کۆنراد و ئالان بین لەسەر مانگ دابەزین .
- ئەپۆلۆ 14 لە11 ئەپریل 1971 / کەشتیوانان ئالان شیبارد و

ئیدجار میتشیل .

- ئەبەلە 15 لە31 یناير 1971 / کەشتیوانانی بەشایيگەری دافید سکوت و جیمیس ئاروین .
- ئەبەلە 16 لە26 یولیو 1972 / هەردوو کەشتیوان جون یانج و تشارلز دوک بوون .
- ئەبەلە 17 لە16 ئەبریل 1972 / کەشتیوانان یوجین سیرنان و هاریسەن شمیت .

هەرچی کەشتی ئەبەلە 13 یە لە7 دیسمبری 1970 هەدرا بە مانگ و هەرسی کەشتیوانی بەشایيگەری (جیم لوفل و فرید هایس و جاک سویجارت) دووری 250 هەزار کم لە رووی زەوی بەهای تەقینەوەی کەگای ئەکسجینی کەشتیەکە نەتوانرا کارەکە بەسەرکەوتووی بە رووی مانگ ئەنجام بدەن و ناجار بەدووری مانگ سورانەوە و گەرانەوە بە هەسارەی زەوی .

هەنگە لیرەوە ئاشنایەتیمان پەیدا کردبەت لەسەر چونی مرەف بە سەر مانگ . بەڵام لەوە کارساتبار تر ئەوەیە دوای ئەو هەموو کەشتە بەشایيگەریانە و چونە سەر مانگ و ماندوو بوونی مرەف بە بە ئەنجام گەیاندنی ئەم ئەرکە مرەفایەتیەی زانیاریە ، کەچی زەر بەداخەوە تا ئەستا (مرەفانک هەن بەوایان بە چوونە سەر مانگ نیە و بە سیناریەی دەزانن) ئیتر لەرەوە عەقلی مرەفکان دادخرەت و فراوان بوونیان نیە بە وەرگرتنی زانیاریەکان لە پشکەوتنی زانست لەسەر ئەم هەساریە !!!!!؟

هەرەم عمر کاکل

١٣حزب لە لیستەکدا چیان پەدەکرەت؟.. عوسمان حاجی مارف

یەکەتی نیشتمانی کوردستان و بزوتنەوەی گۆران، لەگەڵ 11 حزب و لایەنی سیاسی دیکە پەکهەنانی هاوپەیمانیەتکی فراوانیان ڕاگەیاندوە بە، بەشداریکردن لە هەڵبژاردنی ئەنجومەنی پارێزگاکانی عەراق لە ناوچەکانی دەرەوەی بەڕێوەبەرایەتی هەرەمی کوردستاندا.

گوایە ئەم لیستە بە ئاوایە تابتوانن لەو هەڵبژاردنەدا "زەرترین دەنگ بەدەست بهێنن و مافیکانی خەڵکی کوردستان بپارێزن". هەروەها داوا لە هەموو حزبە کوردستانیەکانی تریش دەکەن هاوبەدەن لە زووترین کاتدا یەک لیستی کوردستانی پێکبهێنن.

ئەو هەڵوەرجە سیاسیە نالەبارەی کوردستان و ئەو قەیرانەی دەسەڵاتی بنەماڵەی بارزانی و بنەماڵەی تاڵەبانی، لە پێکهێنانی حکومەتی هەرێمدا بەدەستیەوە دەشداماون، ئەتوانین بڵێین؛ یەکەم: ئەم جارە لیستانە بە هانایانەوە نایەت و قەیرانەکیان زیاتر دەبات، چونکە ناتوانن پێگەی نفوزی سیاسیان لە ناوچە کوردستانیەکانی دەرەوەی هەرێمدا، بەدوای ئەو شکستەی لە ١٦ی ئۆکتۆبەردا تێیکەوتن، بە پێکهێنانی لیست بە هەڵبژاردن قەرەبو کەنەوە، چونکە ئەوان لە مانەی هەزی سەربازیدا دەڵاندنی خەیان ئابەوبەرانە نمایشکرد، بۆیە بەم لیستەو بەم هەڵبژاردنە جێگای ئەو شکستە پەناکەنەوە. دووەم: پارتی ئامادەنیە بچێتە ناولیستەکەوە گەر دابینی تەواوی ئەو نەکات، کە خاوەنی ئەسڵی ئەو لیستە دەبات هەر خۆی بات و بەشی شەریش هەر مافی خۆی بات. سێیەم، حزبە کوردیەکان بەخەیان لەبەردەم هەڵبژاردنی هەرێمدا تیا ماون، چونکە هیچ هەڵشناییەک ئەوە نیشان نادات، بەوەی کە ئایا دەتوانن هەڵبژاردنی هەرێم ئەنجام بدەن؟. چوارەم: هەڵەکانی ناو حکومەتی عێراق لەباری بەڕێوەبردنی ئەوناوچانەدا هەنگاوە زیاتر لەپێش هەڵە کوردیەکانەوەن، بەمەش تاادەیەک دەتوانن لایەنە کوردیەکان تاریک کەنەوە.

گەر لەمانەش گەڕێین، ئەو بەشە لە ئاگەیاندنی ئەو ١٣حزبە کە دەڵێن بەئەوەی زەرترین دەنگ بەدەست بهێنین و "مافیکانی خەڵکی کوردستان بپارێزین"، ئەم پاساو هێنانەوەیە بە ناوی پاراستنی مافیکانی خەڵکی کوردستانەوە، جێگای تەرامان و سەرسوهێنەرانەی جدیە، بەدوای سی ساڵ زیاتر لە سایەی دەسەڵاتی پارتی و یەکێتی، کام ماف، کام شکە، کام خواستی خەڵکی کوردستان پارێزراوە؟ گەر وایە فەرمون با بەمان بژمێرن، ئاخە لە ئێستادا و بە لیستێکی ١٣حزبی ملکەچ و بەدەسەڵات لەبەردەم دەرگای حکومەتی عیراقدا، ئەبە چی گەدرابێت و چی ڕویداوە؟، تا ئومێد بە هەڵبژاردنی ئەنجومەنی پارێزگاکانی عێراق، ببەستن.

ئەم جارە لیستانە، جگە لە نمونەی سەوداو مامەڵەیکی بازرگانی کە ئەو حزبانە لەگەڵ حکومەتی عێراقدا دەیکەن، شتێکی تر نیە، تەنها بە دەستکەوتێکە بەکو لە ناو بازاڕی بەڕێوەبەرایەتی ئەنجومەنی پارێزگادا بەدەستی بهێنن، کە جگە لە شراکەت لە گەندەیدا هیچ سودێکی بە دانیشتوانی ئەو ناوچانە تیا بەدی ناکرێت.

ئەو حزبانەی چونەتە ناو ئەو لیستەوە بەگشتی پاشکۆ بوون و پشتیوانیانە بە سیاسەتێک کە یەکێتی نیشتمانی پێیوای دەکات و لەهەوڵی ئەودایە ئاستی هاوسەنگی هێز بەم دوایانە بە خەی بگەڕێنێتەوە، بەڵام دەخی ئێستای کوردستان و قەیران و گۆڕاوێک کە یەکێتی بەسەری دەبات، بەم جۆرە یاری و مامەڵەیە هەرگیز ناتوانێت هەڵسێتەوە، بۆیە لەوەش سەیرتر ڕووی کاری ئەو دوانزە حزبەی تر، کەچونەتە گەمەی ناو ئەم لیستەی یەکێتیەوە، دیارە ناتوانن یا نایانەوێت دەستبەرداری ئەو واقعە شکستخواردووەی پارتی و یەکێتی بن، کە لە ناوچە کۆنەپارێزگاکان بەسەریاندا سەپێنرا، بۆیە وا بۆئاسانی و بەپەردە و دوای ئەزمونی سێ ساڵ زیاتر، بەدوای فەرمانڕەوایی یەکێتیەوەن، واتە ئەو حزبانە بەهەر ئاگەرو قەیران و گۆڕاوێک ڕوبدەوبن، تەنها لەهەوڵی ئەودان دوکانەکەیان دانەخرێت.
هەبەتە با چاوەڕوان بین بزانین پارتی لەم کەین و بەیندا چ مامەڵەیەکی تر دەکات، ئەو پارتیەی کە تائێستا نەیتوانیوە شکڵی شکستخواردنی خەی لە بەرامبەر حکومەتی عێراقدا بگەڕێنێتەوە. ئەوەی ئاشکرایە کە پارتیش شتێکی پشەوتر لە لیستی ئەو ١٣حزبە، ناتوانێ ئامادەبکات.

فیستیڤاڵی بەهاری نوێ و دەستپێکی جوان.. عەلی حەمەشید

فیستیڤاڵی بەهاری نوێ کارێکی گرنگ و چالاکییەکی پێویست بوو کە بەڕاوبۆرتی چالاکی هونەری قوتابخانە و خوێندنگەکانی سلێمانی وەک ئەرکێکی گرنگی سەرشانیان ئەنجامیان دا..کە خەی دەبینییەوە لە نمایشکردنی کەمێک شانۆیی تایبەت دا کە لایەن قوتابیان و خوێندکارانەوە لە چند پەروەردەیەکی سەربە بەڕاوبۆرتی گشتی پەروەردەی سلێمانییەوە پێشکەش کران.من ئاستی دەق و نمایش و دەرهێنان و هەموو ئەو کارانەی کە پێویستن بە ساما و شانۆییکانەوە بۆجێ دەهێم بە کەسانی شارەزا و پسپۆڕی بوارەکە،ئەوەی لای من گرنگ و جێگای دەستخۆشییە کە توانرا ئەو

ڕۆچکە هونەریيە بەرزەی کە لە سەلەمانی و لەلایەن چالاکی قوتابخانکانەوە پشکش دەکرا بەردەوامی پێبدرێت و لەسانی داهاتوودا هەوێبدرێت کە کاری زەرتر و جوان تر و باشتر ئەنجام بدرێت و هەموو ئەو توانا و بەهرە جوانانەی قوتابیان و خوەندکاران و شارەزایی و سەلیقەی مامەستایانی بوارەکە بەهەند وەربگیرەن و لەو ڕۆگەیشەوە بتوانن قوتابخانە و خوەندن زیاتر لای قوتابی و خوەندکار شیرین بکەن ،تا وا نەزانن هەر وانە خوەندن و پەل و وایت بەرد و داتاشە ،ئەوانە لە خوەندندا هەن بەکو شانە و شوەکاری و مەزیک و گەرانی و سرود و سەما لە پاڵ ئەواندا کە باسمان کردن هەن و منداڵ دەتوانێت بە خەشیەوە پەرە بە حەز و خولیا و توانا و بەهرە شاراوەکانی خەی بدات.شانە وەک هەموان دەیزانین کە کەکەڕەوەی گشت هونەرەکانی تر،لەشانەدا دەق و هەنراوە وەک ئەدەب ئاوەزانی نواندن و جوڵە و سەماو دەنگ و مەزیک و گەرانی و شوەکاری دەبن و پەکەوە ئەو پیامە پەروەردەیی و مرۆڤدۆستی و ژیان دۆستی و ژینگە دۆستییە دەگەیەنن و جوانییەکی تر بە ژیان و خوەندن و قوتابخانە و پەل و مامەستا دەدەن.ئارایشتەکی ئازاوە و جوان دەبەخشن بە پرسەی پەروەردە و دەبنە تەواوکەری بەشوەیەکی دروست و گونجاو.بەهرەکان دەردەکەون و بە شێوەیەکی دروست و زانستیانە لەلایەن مامەستایانی بوارەکەوە پەریان پەدەرێت و زەر بەجوانی گشە دەکەن.ئیتر گوێی حەزەکانی منداڵان ناژاکەن و دەگەشنەوە، بەشنەی زەردەخەنە و ئافەرینی مامەستا دەسەزکانیان،منداڵ خەشویستییەکی زەری بە قوتابخانە لادروست دەبەتەوە و ڕۆژانە بەپەرەشەوە ڕوو لە قوتابخانەکەی دەکات و دەیکاتە مەبەندی بەدیهەنانی خولیاکانی و بەگەڕخسنی توانا کانی ، خونچەی باوەڕ بەخۆ بوونیشی باشتر دەگەشتەوە و نەشونما دەکات بە بەوایەکی پتەوەوە کاروچالاکییەکانی ئەنجام دەدات و بە ترس و دوو دڵی بوونی خەی دەسەلمەنێت.دەستخەشیمان بە هەموو ئەوانەی کە بەشداربوون لە بەڕێوەچوون و سەرخستنی چالاکییەکاندا..

عەلی حەمەڕەشید
نوسەر و سەرپەرشتیاری پەروەردەیی

شەوی بیست و یەکی حەوت شار خوێناوی کرا!.. گەردەنامەحەمە

ئەو شەوەی ڕەحمی (سەران)یان لە سندیندەوە !شەوەکی زۆرتر لەمێژووی شەوکانی تری زۆرەمێری تەمەنماندا تامارکرا، هەر بەدەستی جەلادەکانی شاخ و مافیاکانی ئێستای شار،ئەو شەوەی هەرگیز لەخەیاڵدانی ئەمەدا لەبیرناکرێت،وەکوو مەتەکە بەدەورماندا دەسوڕێتەوە.
هەرگیز بیرمان لە کارەساتی ئاوا جەرگبڕە نەکردبووە ،بەبیرماندا نەدەهات ئەوە بەو شێوەیە ڕووبدات.
لەبارودۆخێکدا ڕوحی ئازادی لەهزری سەراندا دروست بوو کە تروسکایی ئازادی ئادەربەین و ئازادی بەتەسقاڵ بەدیارکەوتووبوو لەدوای پرسەی ئازادی عێراق!سەرانیش خەی کرد بەسەرەشقی ئەو ئازادیەی کەپێنوسەکەی وەاپێرت و وتارەکانی بوون بەمشخێسی. وەک(مۆنتسیکۆ)دەڵێت:"هەندە جار هەوای پاک بە سیەکانی ئەو کەسانەی لە زەلکاودا دەژین زیانبەخشە"، بۆیە ڕەگای ئازادی بەسەران و سەرانەکان لەشاری کەرکوک زەحمەتبوو لەهەمووڵایەکەوە، وەک هاوپێشەکانی دیانگوت قەناسەکە لەسەر سەری بوو!وەکوو ئەوەی شەهید(سەران) خەی گووتی ئەگەر لەنزیک ئاگردان دانیشیت پرسکت بەر دەکەوێت،ڕەنگ وا بوو بە شەهید"سەران". نەمەزانی جەلادەکان ئەندازیارن لە داهێنانی تیرەرو کوشتندا.ئەوەندە ڕق ئەستورن بەرامبەر قەڵەمەکەی شەهید (سەران)، لەپێناوماناوەی خەیاندا لولەی تفەنگەکەیان کردە "سەران"و تیرەریان کرد. بەخەیاڵی پیسیان وایان دەزانی بەتیرەرکردنی سەران،هیچ سەرانەکی تر بوێری ئەوە ناکات دەست بە مەلەفەبڤەکانیان بەرن.بەڵام خەیاڵیان لەگەڵیان دا ڕاستی نەکردو درۆی کرد، ئەوان دەڵان چونکە دوای بیرکردنەوەیەکی نادروست و تارکستان کەوتن!،خەیاڵیان خاوە سەدان لاو جەسورتربوون لەسەر خوێنی سەران سازش ناکەن و کەنادەن بەقەڵەمەکەی..نەترستربوون و ئەو مەشخەڵەی سەران دایگیرساند هەڵیان گرتووەو ناهێڵن بکوژێتەوە بەردەوامی پێ دەدەن..لەکاتێکدا دەسەڵات کەیلایەتی زاڵ کردوە بەسەر هەموو شتێکدا، ئازادیش تا دێت بەیاسا ڕەگری لە دەکرێت،ڕەگری لەماهامەتی دەکرێت.ئەو دەسەڵاتە خوی بەتیرەرو خوێنشتن و زیندانی و ناچارکردنی خەڵک تا ڕووە لە تاراوگەبکەن و زوڵم و ستەمکاریەوە گرتوە، لەهەمان کاتدا هەموو ئازادیخوازان چاوەڕوانی بەسزاگەیاندنی تاوانبارانن..بەڵام ئەو دەسەڵاتەفیرعەونیە

زیندانەکانی پەکردوە لەچالاکەوان وەرزنامەنوس وئازادیخواز!
ئەگەرچی ناسینەوەی جەلادە خوێنڕژکان لەئێستادا ئەستەم بێت!ئەوە
لەبیرگـــاری داهـــاتوودا رووون دەبێتەوە، وەک بینیمـــان نەوەی
پێشمەرگەیەکی شەهید لەدوای زیاتر لەسی ساڵ بەی رووون و ئاشکرابوو
کە باوکی شەهیدکردوە..لە دوای ئەو مەودا زۆری ساڵ و تێپەڕبوونی
کاتێکی زۆر بەسەرشەهیدکردنی باوکیدا،تەنیا باوکی لەبکوژ
کـــردەوە!ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە پەنـــادانی بکـــوژان لەلایەن
حزبەکانەوە،وە بە باکی و لاوازی لایەنـی پەیوەندیدار و یاساو
سیســتەمی دادوەری لەهەرێمـی کوردســتان..وە زاڵبـــوونی حـــزب و
دەســـەڵاتداران وقەڵەمـــڕەویـــانی هەرێمـــی کوردســـتان بەســـەر
یاساودادوەرانـــدا،بۆئەمری حـــزب دادگاکـــان کـــاردەکەن و
بڕیاردەرن!،لەزۆربەی کێسەکانی تیرۆربۆ تایبەتی تیرۆری سیاسی
وفکریـدا نەیـانتوانیوە تاوانبـاران بەسـزا بگەیـنـن ولەسـزا
ڕزگارکراون! وەکوبەرزەکی بانان بە دەرچوون،لەکاتێکدا خەڵک هەر
چاوی لە دەزگاکانی ئەمنیەکان و دادگاکـان بـوو، بە یەک لای کردنەوەی
کێسەیەکانیان..بەڵام دەیان کێسی تیرۆرکردن لە هەردوو ڕەگەزی
نەرەمە تا ئێستاکە یەکلای نەکراوەتەوە بە دادگا، یاسا لەقازانجی
میللەت نەبووە بە بەرژەوەندی دەسەڵات وحکومەت وسستمی سەرمایەداری
بـــووە، ،هەرچەنـــدە متمـــانەلەنەوان زۆرینەی میللەت و لایەنـــی
پەیوەندیدار ودەزگاکانی ویاسادا نەماوە،لەبەر ئەوەی لەهەر
شارێک یان زانێک تاکێک لەکەمەڵگەدا تیرۆربکرێت یان بکوژرێت ئەوە
بکوژ خۆی دەخزێنێتە باوشی یەکێک لەحزبە فەرمانەواکانەوەو دەیگرنە
خەیان تا بەکاری بهێنن بە مەبەست و مەرامی شەخسی یان حزبی،
دادەستی یاسایان ناکەن تا یاسا سەروەری خۆی بۆجێ بگەیەنێت، ئەمەش
وای خۆش کردوەو کوشتن لای تاکەکانی کەمەڵگای کوردی بووەتە ئاو
خواردنەوە! لەم کاتەدا ناچار خاوەن حەق پەنابەئەوە دەبات خۆی
تەرەبکاتەوە! ئەمە ئەوەمان پێ دەڵێت ناهەژن سیستمی دادوەریویاسا
وەک پێوست بەئەرکی خۆی هەڵسەڵت، هەربۆیە کێشەکەمەڵایەتیەکان
لەزیادبوون دان و هێزێک نیە گوێ بیستی هەوالی تەڵسەندنەوە
نەبین!ئەم جۆرە بە باکی و نەهاتن بە دەنگ خانەوادەی
شەهیدەتیرۆرکراوەکان،دەسەڵات و لایەنی ئەمنی ویاسایی خستەتە بەر
بەرپرسیارێتیەوە لای ڕەخکراوە نەودەوەتیەکان!ئەرکی سەر دەزگا
ئەمنیەکانە کاتێک ڕووداوێکی کوشتن ڕووبدا،دەست بەجێ بەئەرکی
خەیان هەڵسن و بچنەشوێنی ڕووداوەکە، نەک دوای چەند هەفتێک تەپەڵی
بەسەر کوشتنەکەدا ئینجا پەلاوە بکەنەوەو پشکنین بە شوێنی
ڕووداوەکەو تەختەڵی بە بکەن،هەر بەنموونەئوکاتی شەهید(سەڵان)
یان تیرۆرکرد دوای هەشت هەفتە دوای تیرۆرکردنەکەی پۆلیس هات بە

شـــۆنی ڕووداوەکەو وەرگرتنـــی وتەی خانەوادەکەمان، ئەوســـاتەی کەشهیدسەران تیرەرکرا منی لەگەڵبووم و شایەتحاڵم کەچۆن شەهید (سەران)ی برام تیرەرکرا ،تا ئێم ساتەوەختە پۆلیسم نەدیوەو وتەم لە وەرنەگیراوە! لەهەمان کاتیش دا براکەم خەی پەی گوتووبووم کە چ لایەن و حزبێک هەڵەشەی تیرەرکردنی لێدەکەن!
ئەمە هەڵەیەکی گەورەبووە کە دەزگا پەیوەندیدارەکان لە کەیسی شەهید(سەران) دا کردویانە! بەیە بەردەوام لایەنی پەیوەندیدار بەکەمتەرخەم نـــاو دەبەم و بوونەهەکـــاری ڕزگـــاربوونی بکـــوژان لەسزا.هەروەها یاساودادگاکان دەبێت ڕۆڵی سەرەکی ببینن بە سزادانی تاوانبـــاران و ئەوان دەتـــوانن بەپـــی مـــادەی یاسایەکـــان داوای دەستگیرکردنی تاوانبـــاران بکەن و سزایان بـــدەن، بەیە پەیوستە و ئەرکی خەیـــان ئەرکـــداربکەن، ڕێگەنەدەن ببـــن بەدەســـتەمەی حزبـــی و بەرپرســـەکان،چونکە ڕۆژ ڕۆژی لەدوایەو دەخـــرێنە مـــژوی نەفـــرەت لەکراوانەوە. بەرپرســـیارێتیەکی گەورەیە، ئەگەر یاسا ســـەروەری خەی پاراســـت و بەئەرکـــی پیـــرۆزی خەی هەســـاو مـــاەڵەی کـــرد، ئەوە کەشەکەمەڵەیەتیەکان ڕوو لەکەمبوونەوە دەکات و وەڵات و شارەکان ئارامیـــان بە دەگەڕێتەوە..وەبە پێچەوانەشەوە ئەوە کەشەکـــان وەک لەئێســـتادا لەهەڵکشانـــدایە زیـــاتر دەبێت.ئەوکـــاتە کەس حسابیـــان بەناکـــات! خـــاوەن حەق وابیـــر دەکـــاتەوە کە حەقـــی خەی بســـەنێت و ئامادەش دەبێت چەندساڵێک زیندانی بکرێت، بەم جۆرەش لە کەمەگەدا شیرازەی کەمەگەوکەمەڵەیەتی وخەزانیش تێکدەچێت و تەک دەشکەن.وە کەشەکانیش بەردەوامی پە دەدرێت و لەساڵانێکی دیکەدا سەر لەنوێ سەرهەڵدەداتەوە،کوشتنی تاکی تری ماڵپاتەکانیان لە دەکەوێتەوە. ئەو کاتە لایەنی پەیوەندیدار لەکوێیا خەدەبینێتەوە؟ ئەرکی چارەسەری قورستر دەبێت!لەکاروانی سەقامگیرو هاوسەنگی وئارامیو پێشکەوتندا هەرس دەهێنێت.
بەیە لەم یادە خەمناکەو لە پانزەهەمین ساڵڕۆژی تیرەرکردنی شەهیدی قەڵەم و ڕۆژنامەنوس(سەران مامەحەمە)ی بـــرام دا،وەکـــوو ماڵپـــاتی شەهیـــدی قەڵەم داوا دووبـــارە دەکەینەوە بـــا چیتـــر لەچاوەڕوانیـــدا نەمێنینەوە لە نادیاری وبەسزا نەگەیاندنی تاوانباران و پشت گوێ خستنی کەیسی تیرەرکردنی شەهید “سەران”، دوای پانزەساڵ هەشتا بکوژ دەست نیشان نەکراوەو لەسزا ڕزگارکراوەو نە دراوەتە دادگا. هەر وەک دەوترێت هەر بکوژێک نادیاربوو ولەسزا ڕزگارکرا ئەوە دەسەڵات ڕۆی بەرپرسەو دەکەوێتە ئەستەی دەسەڵات.
سەری ڕێزو وەفابوون بە شەهیدسەران مامەحەمەو شەهیدانی تیرەرکراون دادنەوێنم لەم ڕۆژە جەرگ بڕێدا..نەمـــری بە شەهیـــدانی قەڵەم و ڕسوایی بە بکوژان و تاوانباران.

گەردە مامەحەمە

18/7/2

سانامەی سەرانامە.. ژمارە سفر

بە خوەندنەوەی ئەم سانامەیە کلیکی ئێرە بکەن..

soran-namaDownload

لە ەودا خەی وەک بەزووتنەوەی ئیسلامەی پیشان دەدام و لەژێرەوە پیش سیخوەی بەسەرەوەدەکردم!.. شەمە بارەوانی

هەرسەبارەت بەو شەشووواتییە، لە کەلەژی شەریعەش خوەندکارەکمان لەگەدابوو، ەک وەک ئەو فەقە شەشووەی کە باسم کرد وابوو. مرۆقکی زەر ناخپیس بوو. بەاستی کەسکی گران و سەنگین نەبوو. ئەویش بە هەمان شەوەی فەقە شەشووەکە، زەر بە ئەین و نازبوو. دەتگوت لەشیان هەمووی هەرمەناتی مەینەیە. هاهاها.
ئەو خوەندکارەی کە لە تەمەن زەر لە من گەورەتربوو.
ئەو پیاوەی لە ەووت خەندەی دەکرد و لە پشتەویش خەنجەری لەدەدایت.
من ئەوەم باشە تەزەک سەرناسم و زوو بەرامبەر دەناسم. واتا بە

ئاسانی ناخرێمە فاقوە.
ئەو پیاوەم زوو ناسی و هاوڕێ ئیسلامییەکانم(کچ و ژن و کوڕ خوێندکارەهاوپۆلەکان)مم زوو لە ئاگادارکردەوە کە ئەو پیاوە سیخوڕە و شتێ.
من ئۆکاتێ بەرپرسی لێژنەی(ڕێکخراوی گۆشەپێدانی قوتابییانی کوردستان)ی یەکگرتوو-شۆڕیعە بووم. قەناغی یەکەمی کۆلێژی(زانستە ئیسلامییەکان) شۆڕیعە دەرم.

ئەو پیاوە لە ڕووداخێی وەک بزووتنەوەی ئیسلامی پیشان دەدام و بە منی دەگوت: من کۆنەبزووتنەوەی ئیسلامیم. وا خێی پیشان دەدا، کە ئەستاش هەر مەیلی بە بزووتنەوە و جیهاد و شت هەیە. (ئەو پێشووتر بزووتنەوە بوو).
جا عەلاساس ئەمە و ئەوە(بزووتنەوە-یەکگرتوو) براین و دەبە ئاگامان لێکتری بێت. کەچی دواتر بۆیان باس کردم(سیخوڕیم بەسەرەوە دەکات).
خۆشم هەستم پێ دەکرد، کە سیخوڕیم لەسەر دەکات و دەیەوێت نهێنی و شتم پێ دەربهێنێت و بیبات بۆ ڕێکخراوی(یەکێتی قوتابییانی کوردستان)ی سەربە پارتی دیموکراتی کوردستان، کە بنکەیەکیان لەناو کۆلێژەکە هەبوو.
سەرەتا هەرکەسێک لە خوێندکارەکان سەردانی ئەو ژوورەی (ڕێکخراوی قوتابییانی کوردستان)ی بکردبوایە، من گومانم لەبەرامبەریدا لە دەروست دەبوو. زۆر ڕقم لەو ڕێکخراوەیە دەبووەوە.
بە ئەندامەکانی خۆمان(ڕێکخراوی گۆشەپێدانی قوتابییانی کوردستان)م دەگوت: نەڕۆن بۆ ئەو شوێنە.
من ئۆکاتێ ئیسلامییەکی توند و زۆر چاڵاک و دەسەزیش بووم بە یەکگرتووی ئیسلامی.
دواتر و قەناغی چواری کۆلێژ، بەراورد بە قەناغی یەکی کۆلێژ زۆر گۆڕابووم لە ڕووی فیکر و تێواینەوە و وازم لە ئیسلامییەکان و زۆر شتی تری ئایینیش هێنابوو و لەڕووی حیزب و شتەوەش بەڵایەن بووم.
ڕۆژێک زیاتر سەردانیان، وابزانم کاکە(ئەحمەد سندی) ئۆکات بەرپرسی ڕێکخراوەکەبوو. کاکە ئەحمەد لەو بەشەی من و لە هەمان هەبەی منیش بوو. کوێکی بەڕێز و هەمن بوو. هەڕەنەبم ئەوەڕۆ لە کافتریاکە دەهاتمە دەرەوە. دەرگای کافتریاکە و ژوورەکەی(ڕێکخراوی قوتابییانی کوردستان) لە تەنیشت یەکتری بوو. کاکە ئەحمەد گوتی: کاکە شەماڵ هەر سڵاوەکمان لە ناکات! بە پێکەنینەوە وای گوت.
کە وای گوت، زیاتر ژوورەوە و سڵاوەکم لە کردن و هەندێک دانیشتم و کەمێک قسەمان کرد وگوتیان هەرکاتێک بێیت دەرگا لەسەر پشتێ.

زریان کێف هات و زریان ەنزڵ گرتم.
بینێو سەر باسی پیاوێ دووووکە. کە ئەم زانیێو(سیخوێکردنی لە دژی من) وەک گوتم، هەموو هاوڕێیسلامیێکانم لە ئاگادارکردێو و ئیتر لەوەژێو تا کەڵەژیشم تەواوکرد، ئەو پیاوەم ووشکەن دکردێو و بە ەقی قسەم لەگەڵ دکرد و زانیبوویێو کە من گوتووم: ئاگاداری بن، سیخوڕێ.
دووسێ جار خەی گوناح کرد و پەی دگوتم: وەڵاهی من وا خراپ نیم، وەک تۆ لەم حاڵی بوویتی. بەڵام درۆی دکرد و من یەک تەز متمانەم پەی نەبوو.

لەو ماوەیێ خوارزاکەم کەوتە نەخۆشخانەی ئیمیرجێنسی(ەژئاوا)لە هەولێر، پێویستی بە خوێن بوو. من و دوو خوارزای ترم ەیشتین بە بانکی خوێنبەخشین لە(نەخۆشخانەی ەزگاری)، بە ەکەوت ئەویش لەوێ بوو. دوای دەساێ لە تەواوکردنی زانکۆ، جارێکی تر ئەو پیاوەم بینیێو. ئەو پیاوەی کە خوازیاربووم لە دەزخیش نەیبینمێو. کەچی ئەستا و لە نەخۆشخانەی ەزگاری دەیبینم!
هیچ خەم تێنەگەیاند و لەپاێ یەکتری بووین، نەمن سەاو و چاکوچێنیم لەگەڵدا کرد، نەئەویش.
هەرسەبارەت بەو پیاوە، لەکاتی تیرەرکردنی کاکە(خواناس) لە لایێن داعشبیرەکەوە، ئەو پیاوە بە فەیسبووکی خەی کەمەنتێی بە هاوڕێم(د.ئادەم بەدار)ی مامەستای زانکۆ و پێشکەشکار لە کەناەی(ووداو)کردبوو و لەبارەی تیرەرکردنی کاکە (خواناس)نووسیبووی(کلیپەکی زەر خراپی هەیە، مستەحەقی بەت) واتا پشتگیری ئەو کارە تیرەرستیەی دکرد و لە کەمەنتەکی تریش نووسیبووی(خوایە ئیسلام بکەیتە حاکم). ئای لەوێ! هاهاها.
ئای لەوێ، خە دووبارە ئەوپیاوە لە فەیسبووک دتەوە بەرچاوکانم و لە فەیسبووکەکی تر، کە بەرلەوەی بیسووتێنن ئەو پیاوە فرێندم بوو. ئادی ناردبوو، گوتم دەی با ئەو بە کەکە وەرگرم.
جا ئەوەژەی لە کەمەنت پشتگیری ئەو کردوە تیرەرستی و کوشتنەی کاکە خواناسی کردبوو، گوتم با بەمە ناو فەیسبووکەکەی بزانم ئەو پیاوە چی پەست کردیە و چیە ئەستا؟
سەیری پرۆفایلەکەیم کرد، لە ادیەی حیزبەکی ئیسلامی پێشکەشکارە و بەرنامەیەکی ئایینی هەیە و وەک پیاوەکی ەحانی و ئیمانی و واعیز و شت قسە دکات و وەنەی قاید و قیادەی ئەو حیزبەی داناوە و پەستی ئیسلامیەکی شەر کردووە لە دژی هەدەپە و بە پشتگیری(هودا)پارتی ئیسلامی و لە پەستەکیش نووسیبووی(هەرسەگەک بە ئیسلام بوو و بەردی تەگرین، ئیتر بەرد لە زە بە نرختردەبێت).

هەبەت ئەو پیاوە بە بەرماڵەوە بفڕێت بۆ کۆشکەکانی ئاسمان یان کورد گوتەنی: بەواتە ئاش و بەتەوە و سەری هەموو ئارد بێت، من بەوای پێ ناکەم و ساختەچییەک زیاتر نییە.
مرۆڤی سیخوڕ، جا سیخوڕی ئیسلامی یان عەلمانی، چەپ یان نەتەوەیی و هەرکەسێک و لایەنێک بێت، جێگای متمانە نییە و مادام ئامادەبێت بۆ دوو پوولی حیز، سیخوڕی بەسەر هاوڕێی خۆی و مرۆڤکانەوە بکات، بۆ دەنیایییەوە مرۆڤی ئاوا، مرۆڤی مەبدەئی نین و بۆ هیچ کەسێک مایە نین و هەردەم و سەعاتە و ڕۆژی بۆپەی بەرژەوەندییەکانی خۆیان ڕەنگ و ڕووی خۆیان دەگۆڕن و خۆیان دەفرۆشنە ئەم و ئەو.

گیرفانە مرۆڤ*.. فەرهاد کەریم

شەو و ڕۆژ بیست و چوار دەمژمێرە،
نوستن و کارکردن،
گوو کردن و دەم شوشتن،
ئەو دەمەی هەرگیز خاوەن نابتەوە وەک قوون،
چەقییە بۆ بین،
تۆ کاتژمێریت،
چەند دەمژمێر دەدەی بە کوشتن و مردن، بە خوێن و ژیان،
چەند دەمژمێر دەدەی بە جەنگ و سوتان بە ورگ و گیرفان،
دەمژمێرێک نادەی بە مێرات و مێشک و ئاکار،
جەنگ گەرم دەکەی لە پێناوی گیرفان،
ئاوەدانی و خۆشەویستی وێران دەکەی بۆ گەورەکردنی گیرفان،
ورگت گیرفانی برسیەتییە،
سەرت گیرفانی وێرانەیی، ماڵی ماسی و مارو مرۆڤ وێران دەکەی،
سێزو وێژدان و بینینت گیرفانە،
لە پێناوی سەوزی گیرفانت، ژیان پێ گریان و مردن دەکەی
لە ناو مردن دەژیم
دەژیم لە گەل مردن
بەیانیان ڕۆژ پێ دەبێ لە تاریکی
ڕۆژ پێ دەبێ لە تاریکی نیوەڕۆیان
ئێواران ڕۆژ پێ دەبێ لە تاریکی
ڕۆژ پێ دەبێ لە تاریکی شەوان

مرۆڤ تۆ بخەوە بە خەوتنت ژیان رونا‌ک دەبتەوە
بەیانیان ،نیوەڕۆیان، ئێوارە، شەوان ڕونا‌ک
باڵندە، ماسی، ئاژەڵ بە چاوێکەی ڕەشەوە مالئاوا لە مردن و لە
ژیان دێ،
کاتژمێرەکت ماوە بۆ مردن مرۆڤ،
،شەڕەکی گەورە داگیرساوە،
دەم و قوونت وەکو یەکن بە فریای شووشتن ناکەوی،
زمانت پڕ پەیقی خراپ،
ویژدانت پڕ جەنگ، گیرفانی ناخت پڕ ژەهر،
ژەهر پڕژێن دەکەی ژیان، ژەهرت ڕواند لە ژیان،
سەگ و کێتر و ماسی و هەنار لە ناو ئاوەدانی و ئەڤین و خەندەی تێ
ژەهردان لە ناو ژەهر و مردنداین،
مرۆڤ لە ناو گیرفاندا گەشە ناکا
جوانی لە کۆانەکانی گیرفان بار دەکا
گیرفان باڵی نیە بۆ فڕین
ژوان نیە بۆ ئەڤین
لە ناو گیرڤان وەرە دەرێ، مردن ڕاگرە
ژیان بانگت دەکا
لە گەڵ ژیان ئاشتبەوە
گیرڤان مردنی ژیانە
جەنگەکان، پژمینی کەش و هەوا
ئاسمان هەمیشە گریان
مرۆڤی بۆ گیرفان جوانە
گیرفانە مرۆڤ لە خۆت پرسیووە بۆ زەوی پێبووە لە پەپووەی کێر،
لە باڵندەی بریندار،
لە ئاژەڵی خوودار،
لە ماسی گۆڕ،
لە درەختی خەمبار،
لە مرۆڤی گیرفان،
کاتژمێرکت ماوە بۆ مردن مرۆڤە گیرفان،
کە مردیشیت گیرفانە مرۆڤ قووتت دەدا،
مرۆڤە گیرفان بمرە، ژیان پێویستی بە هەناسە دانە،
مرۆڤ حەزی لە غاردانە وەک ئەسپ
وەک کێتر حەزی لە فڕینە
ئەشقی ئاوە وەک ماسی
وەک درەختێکی هەمیشە سەوز ئاشق
وەک سەگ وەفا

بمرە یان وەرە دەرێ لە گیرفان.

*کاتژمێر9 ماڵئاوا لە سەگەکەم بە نەخۆشی بە هۆی دکتۆری بۆوانامەی باڵای گیرفان

2023-7-20

مـاف.. شیعـر: نـزار قبـانی.. وەرگێـڕانی: پشکۆ ناکام

پێش ئەوەی،
فەرمانێکی فاشیستانە دەرچێت
ئەمەوێ خۆشم بوێیت
و
ئەمەوێ کوپێ قاوەت لەگەڵا
بخەمەوێ
و
ئەمەوێ دوو دەقیقێ
دانیشم لەگەڵتا
پێش ئەوەی پۆلیسی نهێنی
کورسییەکان لێ ژەرمانا
داکۆشێ…
و
ئەمەوێ پێش ئەوەی
دەم و قۆم بگرن ،
باوەشت پیاکەم…
و
ئەمەوێ پێش ئەوەی
گومرگ بخەنە سەر فرمێسکەکانم
لە ناو دەستەکانتا…بگریم
ئەمەوێ خانمەکەم
خۆشم بوێیت

و
ڕۆژ ژمێر بگرم
و
ناوی مانگ و ڕۆژکان بگۆڕێ
ئەوە لەسەر ریتمی هەناوکانت
و
بە نیی عەترکەت
کە پێش خەت ئەگاتە قاوخانەکە
سەعاتەکانی دونیا ڕەک بخەم
بە داکەکی لە مافی ئەسپ سواریی
خەشم ئەوێیت ، خانمەکەم
و
بە مافی ژن کە " سوارەکەی " خێی
بەدەی خێی هەبژێرێ
و
بە مافی درەخت
کە گۆڕاکانی بگۆڕێ
و
بە مافی گەل کەی ویستی
فەرمانڕەواکان بگۆڕێ
خەشم ئەوێیت...خانمەکەم

ڕۆژنامەگەریی تەنزئامێز بە کوردی.. نەژاد عزیز سورمێ

گەلێ داخەی چی بە مێژووی ڕۆژنامەگەریی کوردی ، تا پاش ڕاپەڕین ڕۆژنامەگەریی تەنزئامێزی بە خۆوە نەدیبێ..؟
بۆی ئەگەری باری دەروونی و کارەساتە یەك بەدوایەکەکان وایان کردبێ ، کورد هەمیشە نیگەران و خەمۆکی هەڵکەوتبن و یادەوەرێکی ئەوەندە بەهێزیان هەبێت کەهەمیشە بەئاوڕدانەوە و بەهەندگرتنی ڕابردوو و پەند و عیبرەتەکانی تەماشای دوا ڕۆژیان کردبێ!
ئەمەیان زۆر لەڕاستیدا نزیك نییە ، چونکە هەر بە نموونە ، زۆر

لەگەڵ و ڕۆژهەڵاتناسانیش هەروایان دیوە ، دڵ و زۆنایەك بەسە بۆ کورد لەناو لاشەی مردووان شایت بۆ دابەستێت!!
مەگەر هەر کورد نییە وتوویەتی ! (هینی ئەمڕۆ بەوانەکی سبەی) یا (لەناو جەنازان دەگەڵا دەیگووت خوایە فتنەیەك نەقەومێ).
ئەدی باشە لەناو ئەو هەموو نووکتەباز و سەرچاوەی قسەی نەستەق و حیکایەتە تەنز ئامێزەکانی کۆ و دانیشتنی شەوان ، بۆچی ڕۆژنامەگەریی تەنزئامێزی نەبووە؟.. لە حاڵکدا لەوەتەی ئەم دەوڵەتی عێراقە دروست بووە و پێشتریش لەزەمانی حوکمی عوسمانلی ڕۆژنامەگەریی لەوچەشنە بەعەرەبی و تورکی هەبووە…
سەیریش نییەڕ یەکێك لە پێشەنگەکانی ڕۆژنامەگەریی تەنزئامێز لەعێراقدا کورد بووە (بەڕام بەعەرەبی) ئەویش ڕۆژنامەنووس (نوری ثابت)ـــە کە خەڵکی شاری سلێمانیە و لە بەغدا ژیاوە ، باوکی ئەفسەر بووە لەسوپای عوسمانی …

ڕۆژنامەی (حەبزبوز)ی ساڵی 1931 دەرچووانـدووە ، وەك مـژووی ڕۆژنامەگەریی لە عێراق دا دەیگێڕێتەوە ڕۆژنامەیەکی تەنزئامێزی ئەفسانەیی بووە لای خەڵکی سادە و عاممەی خەڵك ، وەکات تێقێنەریش بووە بۆ هەندێ هەمزی سیاسی و هەمیشە لە زمانی (حبزبوز) ترساون .
کەواتـە مەسـەلەکە پەیوەنـدی بـەدوو لایـەن هەبـووە لـەوەی کـورد ڕۆژنامەگەریی تەنزئامێزی نەبووە ، یەکیان هەر لە بەراییدا ئاقڵ پێنەشکـانە بەڕۆـی ئـەو چەشنـە ڕۆژنـامەگەرییە لـە کۆمەڵگـەدا دووەمیشیان ، نەبوونی ئازادی دەربڕین کەسەردەم و ڕۆژگاری وا هەبووە بەتەنیا بیرکردنەوە لە پڕۆژەیەکی لەو جۆرە ،
ەنگە سەرئێشەی زۆری بەدواوە بووبێت ، جگە لەوەی نووسین بەکوردی ئەگەر نانبڕانی تێدا نەبووبێ ئەوا بڵگومان هیچ دەسکەوتی لێ وەگیر نەهاتووە…
بۆ ڕۆژنامەگەریی تەنزئامێزیش دیارە وێوەتر بووە ، بەوەی هەر لە خۆیدا تەنز شێوازی لاتەرگی و ەخنەئامێزی ئاستەوخۆی تێدا دەبێ کە لە کێشە و خواستی بازاڕ و جادە و کوچە و کۆڵانان سەرچاوە دەگرێ ، ئەمەش دیارە لەدونیای دەسەڵات و سیاسەتدا کارێکی بڤە و نزیك لەبڤەیە و سەر ئێشەی بەدواوەیە…

لەسەرێکی تڕەوە سانسەر و هێنان و بردنی سانسەریش ئەگەرێکی دیکە بووە کە زۆر ڕۆژنامەنووس ئەگەر ئەو بەهرەیەشیان لەخۆ دا دیبێ ، خۆیان لێ پاراستووە…
توانایی دارایش لەولاوە بوەستێ ، بەوەی نە ڕۆژنامەنووسی کورد لەو پایەیەدا بووە بتوانێ پڕۆژەیەکی لەو ەنگە وەبەر بێنێ ، نە خوا

یا ڕۆژگارپەداو و سەرمایەدارانی کورد ڕۆژ لەڕۆژان عاقڵیان بەوە شکاوە و بیریان لەوە کردووەتەوە بچنە ناو وەبەرهێنانی پڕۆژەیەکی کولتووری ئاسایی ، چ جای پڕۆژەی لەو جۆرە کە بگومان لێپرسینەوە و حەفت و هەشتی بەدواوەیە …
ئەمانە هەمووی لەواقیعدا تاك تاك و پێکەوە فاکتەری سەرهەڵنەدانی ڕۆژنامەگەریی تەنزئامێزن ، بەتایبەتی مەسەلەی ئازادی دەربڕین ، بۆیە دەبینین دوای ڕاپەڕین ، ئەگەر کاڵا لەقەد باڵایش نەبووبێ ، ئەو جۆرە ڕۆژنامەگەریە سەرەتایەکی شایانی دەست پێکردووە…

خۆی ئەوی نابێ لەبەرچاو نەگیرێ ڕۆژنامەگەریی کوردی هەر بەدوایی خاڵی نەبووە لە بابەتی تەنزئامێز ، بە پێچەوانەوە سەیر دەکەی هەرکاتێك هەلومەرجێکی لە بار هاتبێتە گۆڕێ ، ئەو چەشنە نووسینانە بڕەویان هەبووە و زۆر لە ڕۆژنامە و گۆڤارە سیاسی و گشتییەکان لێرە ولەوێ نووسینی تەنزئامێزیان بۆ کردووەتەوە.
لەپاڵ ئەوەشدا تەنزو ەخنەی توانچپێشیان لە شێوەی وێنەی کاریکاتیریان تێدا بووە.
ئەو نووسین و کاریکاتێرانەیش باوەکو جۆگای ڕۆژنامەگەرییەکی تایبەت بەتەنزیان نەگرتبێتەوە بەڵام بەڕادەیەك بوون ، ئەگەر بچینەوە سەریان دەتوانین ئاست و کۆرڤی ئەو ئازادیە هەسەنگێنین لە هەلومەرجی سەردەمی خۆیاندا ، کە ەنگە بێ لێتۆزانی مۆژووی ڕۆژنامەگەریی و تەنانەت لێتۆزانی سیاسی و کۆمەڵایەتیش بێ سوود نەبێ.

بەڵام ئایا ڕۆژنامەگەریی تەنزئامێز وەکو خۆی کەپێویستە ببێ ، مەدارێکە بێ خەم بەبادان و پێکەنین ، یا هەکەوتکە پێویست لەوەی دەچێتەوە ناو ئەو چەشنە ڕۆژنامەگەرییەی لەهەردوو جەوسەریدا لە قاوخی توانچپێشی و ەخنە دەگەنەوەیەك..
ئەوەش دیارە وا دەخوازێ لە پرس و ڕوانینەکانی شەقام سەرچاوە بگرێت ، کەئەو پرس وڕوانینانەیش زۆربەیان لە کێشە سیاسی و کۆمەڵایەتییە لە پێشەکان دەردەکەون کەجارانی زوو ، کاتێ هێشتا ڕۆژمی پێشوو ، گوندەکانی کوردستانی ڕانەگواستبوو ، ئەوانەی لە گوند و دێهاتەکان ژیاون دەزانن لە لادێدا ، بۆپیاوان (کانی پیاوان) یامزگەوت بنکەی ئاوگۆڕی هەواڵ ودەنگوباس بوو ، دەدی زۆربەی جار شێوەی تەنزئامێز و زیادەڕۆیی بە خۆوە دەگرت..
لەبەرامبەریشدا بێ ئافرەتان (کانی ژنان) وەك ئاژانسی دەنگوباس وابوو ، تەنانەت زۆر نهێنی تایبەتیشی تێدا دەرچوو ، ئەو هەواڵانەیش زۆربەیان شێوازی تەنزوپلارو توانجی تێدا دەبوو.

لێرەدا دیسان دەگەڕێینەوە سەر ئەوەی ڕۆژنامەگەریی تەنزئامێز بەهۆی بەرهەستیی شۆوەی دەرچووون و چارەسەرکردنی بابەتە ڕۆژنامەنووسیەکان بەختی ئەوەی نەبووە لەناو ڕۆژنامەگەریی کوردیدا ئەو پێشینەیەی هەبێت..

ئەوەی هەیە پاش ڕاپەڕین سەری هەڵداوە ئەویش بەداخەوە ، بەو هەنگە بڵایەن نەبووە ، خاڵی بێت لەوەی دەچێتەوە ناو ئەو تێکهەڵاییەی لە زێر بواری کوردستاندا هەیە..
کە باس لەبڵایەنیش دەکەین مەبەست ئەوە نییە ڕۆژنامەی لەو چەشنە سەر بەهیچ لایەنێك نەبێ ، ئەمەیان کە لەهەلومەرج ناوەشێتەوە بەقەد ئەوەی لە زەوینەیەکی بڵایەنەوە سەیری کێشە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان بکات.
پاش ڕاپەڕین هەندێ لەو بۆاوکراوانە دەرچوون کەدەچنەوە ناو ڕۆژنامەگەریی تەنزئامێزی کوردی کە زۆربەشیان لە شۆوەی گۆڤاردا بوون..
لەوانە گۆڤاری (مەلای مەشهور) لەهەولێر ، هەروەها گۆڤاری (سیخورمە) لەسلێمانی و گۆڤاری (دەهۆ تایمز) لەهەولێر و گۆڤاری (مێروولە) ئەویش هەر لە هەولێر..
وەك دەبینین ژمارەی ئەوبۆاوکراوانە ناگەنە پەنجەی یەك دەست! سەرەڕای ئەوەش زۆربەیان بە بەردەوامی دەرنەچوون.
بۆگومان ئەم جۆرە ڕۆژنامەگەریە ، بە هۆی شێوازی چارەسەرکردنی بابەتە ڕۆژنامەنووسیەکانی و تایبەتایەتی شایەد ئەگەر لایەنگیشی لە پشت بێت لە ڕووی پشتیوانی ماددی پەسند تر بە شێوەیەك دەربچێ لەوەی دەچێتەوە ناو پرۆژەیەکی بە ئستیلاح ئەهلی .. بەوەی کەشوهەوای ئازادی لە پێشدا فراوانتر دەبێ.
دیارە ئێستا تەکانی ئینتەرنێت و ئەو ئازادییەی تێیاندا فەراهەمە جێی زێر سەکێی تری گرتووەتەوە لەو سەکیانەش تەنزە ، لەگەڵ ئەوەشدا هەوڵکی جیددیم تا ئێستا نەبینیوە (دوور لە تەشهیر و لێك لە هەڵادان) .

چەند کورتە شیعرێک.. زانا کوردستانی

(١)

هەرکاتێک کە بێت

مانگێشەو یا خەرتاو؛

من شەعرەکانم

بە ئەو شەمعانە دەنووسم کە

لە شەی تێک تاریکی شەهید کران.

(٢)

وشانی زەر نەو دەمم تلەقە کرانە

بەنام،

تەنانەت نەوی تەس

کە لەگەڵ هەر شەعرێک دا

دیتە دەر.

(٣)

قشقەڵە کە باڵی گر تەوە

سەر ڕووم تەکانی داهەڵە

بە بەنەی تەنیاییەوە تەڵ بوو!

(٤)

خەمباریەکانم هەڵواسیوە!

کاتە تە هەیت

ئەم دە تەنگیەم کە وەکوو جلەکی

هەراو وایە دەر دەنم...

(٥)

هەموو شەو

شەعرەکانم ماچ ئەکەم!

بەو هیوایە

کە لە بەر خەتەوە بیەە یتەوە!

(٦)

دەمم وەک چەکەک

ئامادەیە بە

لەسەریەک ماچ کردنت...

تا ماچت نەکەم چەکەم دانانم!

(٧)

تە کە نیت،

مەشکم وەکوو ژنەکی نەزەکە!

ناخی شەعرەکانم

پەە وشەگەلەکی نیوەچە.

(٨)

شاعرەکی بەدەسەەاتم،

کە شەعرەکانم

شیاوی خەشەویستی تە نیە!

(٩)

هەست ئەکەم

خەم باندی لکی تەنیایە،

لە خەمی جووتکەی،

[ماتەمبار]

کە نەوانی دوو کەچ،

بالی بەهەز کردووە.

(١٠)

عەقرەبی کاتژمێرکەم

لە ژێر ژەنگی زەر

خەوی لێکەوتووە…

لە ماڵێکدا کە چاوی تە هەڵنایت

تەپڵەبوونی کات واتایەکی نییە؟!

زانا_کوردستانی

لە شاری بروجرد لە پایزگای لەرستان لە ئێراندا

چیرۆکنووسی منداڵان ئەنگەڵ کرالیچیف.. ڕزا شوان

لەو باوەڕدام، بەشێک لە خوێنەران، بە تایبەتیش خوێنەرانی و نووسەرانی بواری وێژەی منداڵان، نووسەری بەناوبانگی بولگاری (ئەنگەڵ کرالیچیف) دەناسن و بە کورتە چیرۆکە خۆشکانی بە منداڵان ئاشنا بوونە. ئەمە کورتە باسێکە دەربارەی کرالیچیف. کە ماوەیەکی زۆرە لە خیاڵمدا بوو،

هەواداری ئەو بووم، کە لە کورتە نووسینەکدا ئەم نووسەرەی وەژەی منداڵان بە خوێنەرانی کوردمان ئاشنا بکەم.
(ئەنگەل ئیڤانۆف کرالیچیف) نووسەر و وەرگێڕکی بەلگاریە، بەکو یەکێکە لە هەرە نووسەرە بەناوبگانگەکانی بولگاریا. کە تا ئەمەش منداڵانکی زۆر لە بولگاریا و لە وڵاتانی جیهاندا، هەگری خوێندنەوەی کورتە چیرۆکە خیاڵییە خۆشەکانین.
ئەنگەل کرالیچیف. لە ڕۆژی (٢١/ شوبات/ ١٩٠٢) لە شارچکەی (ستراژیستا) لە دەڤەری (قەڵکە تارنەڤا) لە بولگاریا، لە خێزانکئ جووتیاری هەژار لەدایک بووە. دایک و باوکی خزمکی کشتوکاڵ بوون. دایکی ژنکی نەخوێندەوار بوو. کرالیچیف لە تەمەنی هەرزەکاریدا، لە کشتوکاڵدا یارمەتیی دایک و باوکی دەدا.
کرالیچیف قوتابیەکی زیرەک و وریا بوو. لە ساڵی (١٩٢١) دا، لە قوتابخانەی ئامادەیی (تارنەڤە) دەچوو. بەڵام بە دەستی هەژاریەوە دەینااند. ناچاربوو کە بە ماوەیەک لە کشتوکاڵ و لە شارەوانیدا کاربکات، بە ئەوەی پارەی خوێندنی زانکۆ دابین بکات.
لە ساڵی (١٩٢٢) دا، لە (بەشی کیمیا) لە زانکۆی (سۆفیا) وەرگیرا. بەڵام ئەم بەشە لەگەڵ ئارەزوویدا نەبوو. بۆیە لە سێیەم ساڵی خوێندندا، وازی لێم بەشە هێنا.
لە ساڵی (١٩٢٨) دا، بەوانامەی بەکالۆریۆسی لە (دیپلۆماتی) دا، لە (زانکۆی ئازاد) لە (سۆفیا) ی پایتەختی بولگاریا وەرگرت.
کرالیچیف کاتکی زۆری بە خوێندنەوەی پەرتووک بەسەردەبرد. داپیرەشی چەندین چیرۆکی خەڵکی فۆلکلۆری و ئەفسانەیی بە گوێیدا دەدا. لە دایکیشیەوە چەندین گۆرانیی فۆلکلۆری فێربوو. لە تەمەنکی بچووکدا بە فۆلکلۆری گەلەکەی ئاشنابوو. هەر ئەو چیرۆکانەی کە داپیرەی بۆی گێڕایەوە، بوون بە ئیلهام و هەوێنی نووسینی چیرۆکەکانی بە منداڵان. کرالیچیف خۆی دەیگێڕێتەوە و دەڵێت: تەنیا دوو پەرتووک لە ماڵماندا هەبوون، ئەوانیش (سروودی سلاڤیکەڤا) و (مەژووی ئەسکەندەری مەکدەنی) بوون. ئەم دوو پەرتووکەشی لە تەمەنی منداڵیدا لە پەرتووکفرۆشکی گەڕەک کەی، کە بە سەبەتە پەرتووکی بە گوندەکاندا گەڕدا. دواتر ئاشنای پەرتووکخانەی گشتی دەبێت و پەرتووککی زۆر دەخوێنێتەوە.
کرالیچیف لە تەمەنی (١٧) ساڵیدا لە ساڵی (١٩١٩) دا بە یەکەم جار هێنراوەیەکی بە ناوی (هەڵۆ) وە، لە گۆڤاری (بیری قوتابیان) دا بڵاوکردەوە.

کرالیچیف لە ساڵی (١٩٢٣) دا، یەکەم پەرتووکی بە ناونیشانی (ماونا لـوا) کە بـریتیـیە چـنـد هـنـراوەیـەکی شـەشگـۆشـانـە، چـاپـیـکـردن و بـڵاوی کـردەوە. ئـیـلـهـامی ئـەم هـنـراوانـەشی لە رووداوەکانی ئـیـلـوولی وڵـاتـەکـەی بە هـاتبوون. هـنـراوەکانیشی نوە بـوون و بە پـێـچـوانـەی هـنـراوە کلاسیکیـیـەکـانـەوە بـوون. پـێش ئـەوەی چاپیـان بکات بـەشـکیانی لە گـۆڤاری (رۆگای نـوێ) دا، بـڵاویانی کـردەوە.

کرالیچـیـف، نووسـەرێکی نوێخواز و داهـێـنـەرێکی رەسـەنە. خاوەنی هـوونـەر و شـێـوازی نووسـیـنی تـایبـەت بە خـۆیـەتـی. بە پـێـچـوانـەی نووسـەرانی دیکـەوە کە بە مـاوەیـەکی زۆر لە گـۆڕانـدا، بە دوای خـۆیـانـدا سـەرگـەردان بـوون.

کـرالـیـچـیـف کە پـەرتـووکی (رای) بـڵاوکـردەوە، لە لایـەن رەخـنـەگـرانی وەڵـێـیـەوە، پـێشوازیـیـەکی باشـیان لێکـرد. دەکـرێـت ئـەم پـەرتـووکـەی، بە لـووتکە و بە شاکاری نووسینـەکانی کـرالـیـچـیـف هـەژمـاربکـرێـت.

کرالیچیف لە ساڵانی (١٩٣٢ ـ١٩٤٤) وەک سـەرنووسـەر و دەرهـێـنـەر لە رۆژنـامـەی (فـەربوونی هاریکاری) دا کاری دەکرد. چـەند کارێکی (تـەسـتـەی) و (چـیـخـۆف) یشـی لە رووسـیـیـەوە وەرگـێـڕاون بە بولـگاری.

ئـەو کـەسـەی جـێـپـەنجە و کـاریگـەریی لـەسـەر ژیـانی کرالیچـیـف بـەجـێـهـێـشت، نووسـەری بـەناوبـانگی بولگـاری لە بـواری وەڵـەی منـداڵـان (ران بـەسـیلک) بوو. کە لـەو کاتـەدا سـەرنووسـەری گـۆڤاری (شادی منـداڵـان) بوو. بـەسـیلک بە کـرالـیـچیفی وت: پـێـمـوایە کە دەبیت، بە نووسـەرێکی گـەورە و بە تـوانـای بـواری چـیـرۆکنووسـین بـە منـداڵـان. ئـەم هـانـدانـەی بـەسـیـلک، کاریگـەریـیـەکی ئـەرێـنـیی لە ژیـانی کـرالـیـچـیـف هـەبـوو.

کرالـیـچیف لە دوای جـەنگـی جیهـانی دووەمـەوە، رووی لە جیهـانی چـیـرۆکنووسین بە منـداڵـان کـرد و هـەمـوو توانـایـەکی بە ئـەم بـوارە بـەکـارهـێـنا. زیـاتـر لە (٤٠) ساڵ، سـەرقـاڵی نووسـینی کورتە چـیـرۆک و چـیـرۆکی ئـەفسانـەیی و رۆمـانی منـداڵـان بووە.

سوودێکی زۆری لە فـەلکلـۆری بولگاری و بیانی وەرگرتووە. لە ساڵی (١٩٢٥) دا، یەکـەم پـەرتـووکی رۆمانی بە ناوی (میچـۆ) وە بە منـداڵـان نووسـی و چـاپـیکرد و بـڵاوی کـردەوە. سـەرجـەم (١٥) پـەرتـووکی چـیـرۆکی بـە منـداڵـان چـاپکـردووە. بە شـێـوە و شـێـوازێکی ساکار و ئاسـان دایـشتـوون، هـەریـەکـەش لە چـیـرۆکـەکانی مـەبـەست و پـەنـد وانـەیـەکی جـوانیـان لـەخـۆگـرتـوون. چـیـرۆکـەکـانی بـە منـداڵـان

بە زیاتر لە (٥٠) زمان لە سەرانسەری جیهاندا وەرگەدراون. بە زمانی کوردیشەوە. تا ئەمڕۆش چیرۆکانی بەشکن لە بابەتکانی پەرتووکی خوێندنەوەی قوتابخانەی بنەڕەتی لە بولگاریا. چەندین نموونەی بولگاریا بەو چیرۆکانەی کرالیچیف، پەروەردە و ڕەشنبیر کراون. بەشکی زۆری کارکانی، بریتین لە تکەیەک لە هەنراوە و لە پەخشان و لە چیرۆک و دیالۆگ. بە زۆری بریتین لە کورتە چیرۆکی ئەندێشەیی.
نووسەر و وەرگێڕ و زمانزانی لێهاتووی ناسراوی کوردمان، ڕەوانشاد مامۆستا (شوکر مستەفا: ١٩٢٦ـ ٢٠٠٣) چەند چیرۆکێکی هەڵبژاردەی ئینگلیل کرالیچیفی لە زمانی تورکییەوە وەرگێڕاوە بە سەر زمانی کوردی و لە پەرتووکێکدا چاپی کردوون. دووان لەو چیرۆکانە (گوندرێز و مەرگ) و (ئامۆژگاریی گوندرێز) ن.
ئینگیل کرالیچیف دەڵێت:"ئەوەم بە خۆیادا دێت، کە ژیانی خەڵکی بابەتی منداڵ و بابەتی هەنراوە، چەند خەمناك و مات دەبوو".
ئینگیل کرالیچیف، خاتوو (ڤیلا شیڤا) ی ناسی، کە کچێ ئەکتەرێکی شانۆیی بەناوبانگ بوو. لە شانۆی نیشتمانی بولگاری لە شاری سۆفیا کاری دەکرد. ڤیلا زۆر بەهرەمەند بوو، هەودارانێکی زۆری هەبوو. نیازی ئەوەی نەبوو کە هاوسەرگیری بکات، بەڵکو نیازی وابوو کە بە تەواوی هەموو ژیانی خۆی بە شانۆ تەرخان بکات. بەڵام دایکی و هەردوو خوشکەکەی ئەم نیازیان پێ باش نەبوو. بە ڕەکەوت دیدارێکیان لە نێوان کرالیچیف و ڤیلا ڕێکخست. بەم شێوەیە خۆشویستی لە نێوان ئەم نووسەرە و ئەم هونەرمەندە ئەکتەرەدا دەستی پێکرد. ڤیلا شیڤا خانمە ئەکتەرێکی جێی ڕێز و خۆشویستی و سەرنجاکێشانی زۆر لە بینەرانی بوو. ئەمەش وایکرد کە کرالیچیف ئیرەیی پێ ببات و غیرەش لێ هەوادارانی بکات. هەندێ ئیرەیی بە ڤیلا شیڤای خۆشویستی برد. نایدوێست هاندەرکانی لەی نزیک ببنەوە. ڤیلای خستە بەردەم یەکێک لەم دوو هەڵبژاردە: یا کرالیچیف یان پیشکەی هەڵبژێرێت. کاتێک کە ڤیلا شیڤا ویستبووی پیشکەی هەڵبژێرێت، کرالیچیف لە بەردەم شانۆی نیشتمانی بولگاری لە سۆفیادا، فیشکێک بە سنگی خۆیەوە دانێت. خۆشبەختانە فیشکەکە بەر دڵی نەکەوت و لە ژێر پێستیدا جێگیربوو. لە نەخۆشخانە بیان دەرهێنا و چاکبەوە.
ڤیلا بە تەواوی کرالیچیفی هەڵبژارد و کاری شانۆیی وەکو پاشخوانێک بوو. دوای ساڵێک هاوسەر گیریان کرد، تا مردن پێکەوە ژیان. بەڵام ژیانی ئەم ژن و مێردە بە هیچ شێوەیێک ئاسان نەبوو. ڕەنگدانەوەی ئەمەش لە تێبینییە خەمناکەکانی ناو

بەرهەمەکانی کرالیچیف دا، رەنگیداوەتەوە و هەستی پێدەکرێت.
کرالیچیف لە ساڵی (١٩٢٩) دا، بە پەرتووکی (جیهانی چیرۆکەکان) لە لایەن (ئەنجوومەنی نوودوەتی بە وێژەی منداڵان و لاوان) مەدالیای زێڕ و بەوانامەی دیپلۆمی (خاتی هانز کریستیان ئەندەرسین) یان پێبەخشی.
ئەنگەل کرالیچیف، لە ڕۆژی (١٤/ دەسەمبەر/ ١٩٧٢) لە شاری (سۆفیا) لە بولگاریا کۆچی دوایی کرد.
ئەمانە ناوی بەشێک لە چیرۆکەکانی کرالیچیفن بە منداڵان: شایەک بە گوێیەکانی گوەدرێژەوە، درۆکان قاچکانیان کورتن، شوانەکە و ژنەکەی، گورگ و قوربانییەکانی، ئاو کووەی ویستی هەموو شتێک بزانێت، ئەنجوومەنی کەران، داپیرە و ورچەکە، دوو برای قارەمان، کچە زێرینەکە، پاسەوانی دەسەز، شێر و ڕەوی، گوەدرێژ و مەرگ، خوشک و برا، گورگ گورگە، کەتایی جیهان، خەونی گەچان،... هتد.
ئەم کورتە چیرۆکەی ئەنگەل کرالیچیف بە ناونیشانی (دارستان و تۆرەکان) وەک نموونەیەک لە چیرۆکەکانی لە زمانی نەرویجییەوە وەرمگێڕایە سەر زمانی کوردی.
دارستان و تۆرەکان
لەریەکی پێ لە تۆری تازە، کە تازە لە کارگەدا دروست کرابوون. لەسەر ڕێگای ناو دارستانەکەدا وەستا. دارە بچووکەکان، کە بە درێژایی ڕێگاکە لە ئەمبەر و ئەوبەرەوە ڕووابوون، زۆر ترسان و لەرزیان لێهات. گیاکانیان کەوتنە جووڵە و بە چرپە لەگەڵ یەکتریدا دەدوان.
پیرە داربڕوویەکی ئەستوور و بەرز (کە لە ناوەاستی دارستانەکەدا بوو) پرسی: چی ڕووێداوە؟
دارەکان وەاڵامیان دایەوە: کەتایمان هاتووە.
داربڕوویەکە: بۆچی؟!
دارەکان: چونکە تۆرەکان گەیشتنە ناو دارستانەکە.
داربڕوویەکە، داوای لێکردن: باش سەیریان بکەن.. ئایا هیچ لە ئەمیان لەگەڵدایە؟
دارەکان: نەخێر.. هیچ دارەکیان لەگەڵدا نییە.
داربڕوویەکە: کەوابێت مەترسن. گەر هیچ دارەکیان لەگەڵدا نەبێت، هیچیان پێناکرێت و ناتوانن لقیکیشتان لە هەڵپاچن. ترسەکە لەوەدایە گەر کلکی تۆرەکان لە ئەمەی داربێت.
مەبەستی ئەم چیرۆکە ڕەک ئەو پەندە کوردییەمانە:" دار دەڵێت: ئاگەر تۆر کلکی لە خەم نەبوایە نەی دەبەیمەوە". واتا

ئەگەر کەسانی هاوتاوکات یارمەتیی دوژمن نەدەن و نەبنە چاوساغیان، دوژمن ناتوانێت بە کامی خۆی بگات.

(*) بە نووسینی ئەم باسە سوودم لە چەند سایتکی ئینگلیزی و نەرویجی وەرگرتووە.

لە یادی تیرۆری هاوڕێیانی ئازیزدا، هەکار و لۆتکەی درامایەک.. موئەیەد ئەحمەد

هەژی (١٤ی تەموزی٢٠٠٠) هەزە چەکدارکانی "یەکێتی نیشتمانی کوردستان" بەگەیەرەی پلانێکی پێشتر داڕێژراو لە لایەن سەرکردایەتییانەوە تاوانێکی تیرۆریستییان لەناو جەرگەی شاری سلێمانیدا، ئەنجامدا، کە بووە هۆی گیان لەدەستدانی پێنج هاوڕێ: عەبدول باست موحسن، محەمەد موستەفا (کەریم) و ئیبراهیم موحەمەد (هاوکار) و هاوڕێی لەتیف وئومەد نیکبین) کە ئەندامانی (حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری عێراق) بوون.
یادی ئەو هاوڕێی ئازیزانەم هەمیشە بەرز ڕائەگرم و قەت لە یادم ناچن.
ئەم یادە هەمیشە چرکە ساتێکی دەتەزێنێ بەم کە ئەو هاوڕێیانە بوونە قوربانیی، هەروەها پێ لە هەست و بیرۆڕیەکی تایبەت، نەک تەنها لەبەرئەوەی کە لەگەڵ ئەو هاوڕێ ئازیزانەدا بووم ئەو ڕۆژە، و هەریەک لەو ئەندامانەی (حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری عیراق) و (لیژنە مەرکەزی)ەکەی، کە لەو بووین، لەناو مەقەر یان ئەفیسی ڕادیکەدا، لە بەردەم ئەگەری تێرۆردا بووین لە لایەن ئەو هیزانەی (یەکێتی)یەوە، بەڵکو لەبەر ئەوەش کە لۆتکەی درامایەک بوو کە بزوتنەوەی کۆمۆنیستی و کۆمۆنیزمی ئەو نەوەیەی ئێمە لە کوردستاندا تیا چالاکبووین و لەسەرەتای هەشتاکانی سەدەی پێشووەوە شکێگرتبوو، بەم ساتە خەیناوییە گەیشت.
ئەم دەاما خەیناوییە ساتێک بوو لە مەژوویەکی بەردەوامی جەنگی چینایەتی کۆمەڵگەی کوردستان، و ڕووندی ململانێی بزووتنەوە و ڕووت

و تادسینە کۆمەڵایەتی و سیاسی و فیکری و یەکخراوەییەکانی نیە ئەم کۆمەڵگایە، کە ئەمە لە هەرکات زیاتر تونـد و تیـژ و هەڵاینەتر بووتەوە.
بە بۆای مـن، (یەکێتـی) تەنهـا لەبەر سیاسـەتی جیـابوونەوەی کوردستان، کە ئەو کات (حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری عیراق) بەرزی کردبووەوە و ئێستاش (حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری کوردستان) بەردەوامە لەسەری، ئەم تیرۆرەی ئەنجام نەدا، و تەنانەت لەبەر بانگەوازی ئەو حزبەش نەبوو بە یەکسانی ژن و پیاو، وە یان هەموو ئەو مەسەلانەی کە (یەکێتی) لە دەعوانامەکەیدا بە داداگا بەرزیکردبووە بە داخستنی مقەرەکانی ئەو حزبە. تەنانەت فشاری ئەرانیش فاکتەری سەرەکی نەبـوو، لەگەڵ ئەوەشـدا کە ئەوە لە تەرادسـیۆنی هیزەکـانی ناسیونالیزمی کوردا بووە و هەیە کە ئەو کارە تیرۆریستیانە ئەنجام ئەدەن بەرامبەر نێیارانیـان بە جۆرێشکردنـی خەیـان لە گەمەی جیۆپۆلیتیکس ودابینکردنی پێداویستیەکانی ئاسایشی دەوڵەتانی ناوچەکەدا. هەموو ئەمانە ئەتوانن تەنها فاکتەری لاوەکی یا هاوکێش بن، بەڵام ناتوانن جەوهەری ئەم کارە تیرۆریستیە بەیان بکەن، چونکە بەسادیی سەرچاوەی ئەو تیرۆرە، سیاسەتی دژە کۆمۆنیستیی و تاکتیکی فاشیستانەی سەرکردەکانی (یەکێتـی) بـوو وەک هیزەکـی میلیشیای ناسیۆنالیزمی کورد.
ناسیونالیزم بەبێ دوورخستنەوەی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێش لە دەستاگەیشتنیان بە سیاسەتی سەربەخۆی چینایەتی خەیان ناتوانێ ئایدیا و ئاسۆی سیاسیی ناسیۆنالیستی خۆی گشتگیر بکات لە ئاستی کۆمەڵگەدا. کێشمەکێشی ناسیونالیزم و هێز و حزبەکانی و دژایەتیان لەبەرامبەر بزوتنەوەی کۆمۆنیستیدا مەسەلەیەکی ستراتیژیە بەیان و لەسەر بەرگرتنە بەووودانی ئەم ئاوگەیـیە لە هاوسەنگی هێزی چینایەتی لە ئاستی کۆمەڵگەدا.
ئاڵای سوور و شۆڕشگێڕی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی بەسەر مقەرەکانی ئۆوسای (یەکێتی کۆمۆنیست) لە ڕانیە و سلێمانی و هەڵەبجە و ئاکری وهەولێر لە ئازاری (١٩٩١) و دواتردا، و گۆشەسەندنی بزوتنەوەی شۆڕایی کرێکاران و زەحمەتکێشان و دەور و کاریگەریی یەکخراوەکانی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی و (حزبی کۆمۆنیستی کریکاری عیراق)، جگە لەوەی کە هەر لە سەرتاوە پارتی هەراسانکردبوو، سەرکردەکانی (یەکێتی) ئێش دەمەک بوو سۆغەتکردبوو و هەردەم لە فرسەت ئەگەڕان ئەو تیرە بهاوون لە بزوتنەوەکە و ئەو تاوانە ئەنجام بدەن بەرامبەری کە کردیان.
کەمکردنەوەی نووکی تیژی ڕەخنە، هوشیارانە یان بەبێ قەسد، لە بەرامبەر (یەکێتی) و ناسیۆنالیزم و حزبەکانی دەربارەی ئەو تاوانە

تیرۆریستییە ئۆویش بووی کە (یەکێتی) دژی سەربەخۆیی کوردستان بووە یان فشاری ژەمی ئیسلامی ئیرانی لەسەربووە، خولانەوەیە لەنێو بازنەی ئاسەی زالە ناسیونالیستیدا، وە ئەگەر زەر دریژە بکێشیت ئەبی بە باوەشینی ناسیونالیزم و پاساو بە (یەکێتی) و دیارە ئەمەش پێچەوانەی ڕەخنەی پرۆلیتاریای سۆشیالیستە بەرامبەر ئەم تاوانە کە جەختی لەسەر ململانیی نیوان کۆمۆنیزم و ناسیۆنالیزمە وەک دوو بزوتنەوەی چینایەتی و کۆمەڵایەتی.
ئەوەی کە ئێستا حزب و ریکخراوە کۆمۆنیستیەکان لە هەرێمی کوردستاندا لە چ جۆگەوەگێیەکدان لە ڕووندی خەباتی چینایەتی و بزوتنەوەی کۆمۆنیستیدا جێگەی باسم نییە لێرەدا، بەڵام ئەو کارە تیرۆریستییەی هەزەکانی (یەکێتی) بەدژمان لە (١٤)ی تەموزی (٢٠٠٠)دا، (ئەوکات من ئەندامی لیژنەی مەرکەزی ئەو حزبە بووم) سەروکاری بە مژووی چەندین ساڵەی کەشمەکەشی نیوان ناسیونالیزم و کۆمۆنیزمەوە بوو لە کوردستاندا.
یادی هاوریانی گیانبەختکردوو هەمیشە زیندووە لە لام و وەفاداری پەیان دریژدانە بەخەبات و تیکۆشان لە پیناوی فەرهەامهینانی دینایەکی بە چین و دڵوڕەت، و کۆمەڵگەیەکی کۆمۆنیستی ئازاد و پە لە خۆشگوزاران بە هەموو ئینسانەکان.

٢٠٢٣-٧-١٤

ئەو نووسەرانەی کە خیانەتی نەبەیان وەرنەگرتووە.. ئەردەڵان عەبدوڵا

خیانەتی نەبە یەکەکە لە خیانەتە ناسراوەکانی جیهان، ماوەی 113 ساڵە، ئەم خیانەتە دابەش دەکرێت، بەشێکی زەری ئەو کەسانەی کە ئەم خیانەتیان وەرگرتووە، ڕەیان لە بواری سیاسی و ئەدەبی و زانستیدا هەبووە. بەڵام مەرجیش نییە هەموو ئەو کەسانەی کە لیژنەی خیانەتکە دیاریی دەکات، باشترین نووسەر یان زانا و ئەکادیمی و سیاسی جیهان بن. زەرجار ئەکادیمیای سویدی بەر ڕەخنە دەکەوێت لەبەرئەوەی

زەرجار ئەو کەسانەی کە بە خەباتەکە هەدەبژێرن، شایستەی ئەو خەباتە نین یان خەکانی تر لەوان باشتر هەیە بۆئەوەی خەباتەکەیان پێ ببەخشرێت.

خەباتی نۆبێل کە لەلایەن ئەکادیمیای سویدیەوە دیاریی دەکرێت و دەبەخشرێت، بۆی ئەم خەباتەش 8 ملیۆن کرۆنی سویدیە واتە نزیکەی 1.1 ملیۆن دۆلار، ئەمەش بە چەند بوارێکە لەوانە: سیاسیی و ئەدەبی و زانستی، من لەم وتارەدا زیاتر قسە لەبارەی ئەدەبەوە دەکەم.

ئەگەر سەیری مێژووی ئەدەبی جیهانی بکەین، خەمان لەبەردەم کەمەک نووسەری مەزنی جیهان دەبینینەوە کە ئەو خەباتیان وەرنەگرتووە، لەکاتێکدا لە تەواوی جیهاندا هەتاوەکو ئەمەش بە یەکێک لە باشترین نووسەری جیهان دادەنرێت، لەرە من تەنها باس هەندێکیان دەکەم لەپێش هەموویانەوە (تێستەی، ئەمیل زۆلا، مارک تووین، ڤەرجینا ڤۆڤ) هەرچەندە زۆری تریش هەن کە نووسەری ناسراو و دیاری جیهان بوون، بەڵام خەباتەکەیان وەرنەگرتووە.

تێستەی

نووسەری ناوداری روسیا و جیهان (لیە تێستەی) کە ساڵی 1828 لەدایک بووە و ساڵی 1910 کۆچی دواییکردووە. بۆپی راپۆرتێکی گۆڤاری نیوزویک، لە لیستی باشترین 100 نووسەری جیهان دادەنرێت. خاوەنی کەمەک رەمانی مەزنە لە پێش هەموویانەوە (جەنگ و ئاشتی، ئانا کارنینا). جگە لەوەش لە بواری رەبازی هومانیستیدا بە یەکێک لە مامۆستاکانی بواری فیکری هومانیستی دادەنرێت. کاتێک ساڵی 1901 لیژنەی ئەکادیمی سویدی ئاویان خستە ناو ئەو لیستەی کە بە خەباتەکە هەبژێرێت، بەڵام دواجار ئاویان هەڵنەبژارد و خەباتەکەیان دا بە نووسەری فەرەنسی رینە سولی برودهەم. ئەمەش بووە مایەی ناڕەزایی نووسەرانی جیهان. لە هەمووی سەیر تر هەواڵستی تێستەی خۆی بوو، لە جیاتی ئەوەی پێی ناخۆش بێت کە خەباتەکەی وەرنەگرتووە کۆچی پێی خۆش بوو، تەنانەت وتوێتی: ئەمە باشترین شانس بوو بە من، چونکە نەمدەزانی چی لەو پارەیە بکەم کە خەباتەکە پێی دەبەخشیم.

ئەمیل زۆلا

ئەمیل زۆلا یەکێکە لە نووسەرە مەزنەکانی جیهان و خاوەنی کەمەک رەمانی ناسراوە لە پێش هەموویانەوە(نانا، گێرمینا…هتد) زۆلا ساڵی 1840 لەدایکبووە و ساڵی 1902 کۆچی دواییکردووە. جگە لەوەش

داهێنەری قوتابخانەیەکی ئەدەبی و هونەری گرنگە کە ئەویش سروشتگرایی. هەتاوەکو ئەمڕۆش لە لیستی نووسەرە باشەکانی جیهان دادەنرێت. بەڵام ئەمیش خاتای نەبەی پێ نەبەخشرا، هەندێک مژوونوس هەکاری ئەم دەگمەنانەوە بە هەڵوەستی سیاسی زۆلا کە لەو ماوەیدا بەهەی داکۆیکردنی لە ئەفسەرێکی جوو بە ناوی دریفوس، دژی حکومەتی فەرەنسا وەستایەوە ناچاریش وات بەجێهێشت، لەوکاتەشدا حکومەتی سوید نۆبڵیستووە دژی حکومەتی فەرەنسا بوستەتەوە.

ڤێرجینا وۆف

ژنە نووسەری ئینگلیزی ڤێرجینا ڤۆف ساڵی 1882 لەدایکبووەو ساڵی 1940 کۆچی دوایی کردووە، کە باسی ئەدەبی ژنان بکەین، ناتوانین باسی ئەم ژنە نووسەرە نەکەین، لە بواری داهێنانی ڕەمانی نوێی ئینگلیزییدا، ڕۆڵی بەرچاوی هەبووە. هەروەها لە بواری بزوتنەوەی ژنانیشدا چالاکوانێکی زۆر دیار بووە و خاوەنی کەمێک ڕەمانی مەزنە لەوانە (شەو ڕۆژ، ژوورەکەی یاکوب…هتد) هەرچەندە ڤێرجینا یەکێک بووە لە ناوە ناسراوەکانی ئەدەبی جیهانی بە گشتی ژنان بەتایبەتی، بەڵام ئەکادیمیای سویدیش، ئەمیشی نەخستە ناو لیستی وەرگرانی خەاتەکەوە.

مارک توین

زۆرجار مارک توین بە باوکی ئەدەبی ئەمریکی دەناسرێت، ساڵی 1835 لەدایکبووەو ساڵی 1910 کۆچی دواییکردووە، خاوەنی کەمێک ڕەمان و چیرۆکی مەزنە، لەپێش هەموویانەوە:(سەرکەشیەکانی تۆم سویری، هەکلبەری فین) جگە لەوەش خاوەنی شێوازیکی تایبەتی نووسین بووە. مارک توین ڕۆڵی بەرچاوی هەبووە لە پێشخستنی ڕەمان و چیرۆک و کۆرتە چیرۆکی ئەمریکی، کەچی سەیر دەکەین ئەمیش لە لایەن ئەکادیمیای سویدیەوە خەاتەکەی پێ نەبەخشراوە. لەکاتێکدا هەتاوەکو ئەمڕۆ، کتێبەکانی بە زۆربەی زمانەکانی جیهان وەرگێڕاوە.

دەرەنجام

بەدڵنیاییەوە مەرج نیە ئەو نووسەرەی خەاتی نۆبڵی پێ نەبەخشرابێت، ئیتر نووسەری باش نیە یان خاوەنی داهێنان نیە، ئەگەر سەیری مژووی ئەدەبی جیهانی بکەین، زۆر ناوی گەورە دەبینین کە ئەم خەاتەیان وەرنەگرتووە . جگە لەمانەی سەرەوە کەمێک نووسەر و ڕەماننووسی ناوداری جیهان خەاتەکەیان وەرنەگرتووە لە

پێش هەموویانەوە: (مارسێل برۆست، لوویس بۆرخیست، نیکۆلاس کازانتزاکی، جیمس جویس)کەمکی تر.
هەروەها زۆرجاریش هەنبژاردنی ئەو نووسەرانە، پێوەندی بە هەوەستی سیاسیی ئەو کەسانە یان حکومەتی سویدییەوە هەبووە. بە نموونە نیکۆ کازانتزاکی نووسەری ناسراوی یۆنانی، بەهۆی نزیکی لە حزبە چەپەکانەوە هەنبژێرا. ئەگەر سەیری لیستی ناوی ئەو کەسانەش بکەین کە خاتکیان پێ بەخشراوە، زیاتر ئەوروپین، رێژەی نووسەرانی ئاسیاویی و ئەفریقایی زۆر کەمە، لەکاتێکدا چ لە ئاسیا یان ئەفریقا، نووسەری ئەجگار مەزنی تێدابووە.

سەرچاوە:
أدباء و شعراء و مٶلفون عظماء لم يحصلوا على جائزة نوبل

www.albawaba.com/ar

ئاو ناخواتەوە مردوو.. فەرهاد کەریم

سەگەکەم لە هاوژینەکەم زیاتر خۆشیدەوێم
لە سەگ فێرە خۆشەویستییبە مرۆڤ
ئاوێنە و ئەوینە خۆشەویستی و ژیان
ببە بە ماسی و باڵندە ببە بە درەخت و سەگ
فێربە فێربوون جوانیە مرۆڤ
ژیان بازاڕێکی هەشە بۆ سپیکردنەوەی ڕۆح
بارانبە لە روبارێکی درژ وغەمگین بۆ خاکی وشک ئاو
ژیان هەرزان فرۆش مەکە بۆ ڕۆژێکی خنکاو
بەو ڕۆگایە بڵێت دەگەیتە هیچ
لەی تێپەیووم هەنگاوە ونبووکانم بزر
کاڵ بومەتەوە هێندەی لە ئاسمان بڕوانم
ڕۆگایەک تاقیکەوە کە من پێیدا نەڕۆیشتبم
بە گۆرانیەکانی خۆت دۆ خۆشبە

ڕەمەدە دەست بە گیرفانی فرمێسکەکانت بگێڕن
بە مردۆ بوون سزا
ڕۆژی تاریکت لە ناو شەوی ڕوناک فڕێدە
زووتر ئەستێرەکان مردۆ بوون بە ڕێیەکی خواردا ڕێشتن
ونبوونی ئەوانیدی ئاوێنەنیە و نابینی خۆت
لە ناو ئاوێنەی خۆت بگری باشترە لە پێکەنینی ساردی مردۆ
ئاوەدانیەکی شیرینە پەیڕەوە لە خەمی تاریک
فڕێنکی نزمە برین
خەوی گران قەفەز
لە ئاسمان بچووک دیارە مردۆ
لە خۆی نزمتر خەونی
خۆرایە بێ مردن
نە خۆشخانە هوتێڵە بێ ژیان خەواندن
بانقە و ژیانی لێدادەنێین بێ مردن
لە دەرەوەی خۆتبە
مردوو تەڕ نابێت بە باران
ئاو ناخواتەوە تینووە مردوو بێ دەرەوەی ژیان
ژیان مردووە بە دەمامک
ماندووە بە پێکەنینی درۆی سارد
بە چەقۆی ئاگر و سوتانی ماچ
ئەوینی بریندارو مردنی ژیان
لە تۆ فڕە خۆشەویستی نەبووم
چەقۆی درۆ و سوتانی سارد
سەگ ئازا بوو خۆشتبوێم
تۆش مار و ماسی و مەڕ و مراویت خۆشبوێ مردۆ
بە خۆشەویستی دەژیت و نامریت
ئاسانە وەک من نەمریت و بژیت
هەرزانە ژیان
مردن گران

سنووری ئازادی دەربڕین لە کوێدایە؟.. وەرگێرانی: کاوە عومەر

دیمانەی خەلیل کێوان لەبارەنامەی وێنام لەگەڵ حەمید تەقوایيدا

بۆ پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵ جەدید کە مانتاژ کراوە

خەلیل کێوان: ئایا ئازادی ئادەربڕین سنووری هەیە؟ ئایا پێویستە لەگەڵ بڵاوپێدانی بیرکەی خورافات و دژە زانستی و دژە مرۆڤایەتی بدرێت؟ ئایا پێویستە ڕێز لە هەموو بۆچوونێک بگیرێت؟ پێوەندی نێوان ئازادی دەربڕین و ئازادی ئایین چیيە؟ ئایا لەخنەگرتن لە تابو و خورافات و پیرۆزباوەڕ و دگما و هەزرە نەتەوەیی و ئایینیەکان وروژێنەر نیيە؟ ئایا نابەتە هەی دروستبوونی گرژی لە کۆمەڵگادا؟ ئایا نابێت هێندێک ڕێزی لە بگیرێت؟ و لە کوێدایە، کێنتەکستە مێژوویی و کۆمەڵایەتی و ئابووریيەکانی ململانێ لەسەر ئازادی ئادەربڕین چین؟

ناوبەناو پرسی ئازادی دەربڕین دەبێتە پرسێکی گەرم لە کۆمەڵگە و لە میدیا و ئای گشتیدا. لەم دواییانەدا کاتێک پەنابەرێکی عێراقی لە سوید ئاگری لە قورئان بەردا، جارێکی دیکە ئەم مشتومڕە وروژێنرایەوە. پێشتر لە بۆنە جیاوازەکاندا، لەوانە کارتۆنەکانی چارلی ئیبدۆ لە فەرەنسا، هەروەها لە دانیمارک و وڵاتانی دیکە، هەڵوێستی حکومەتە ئیسلامیيەکان و کۆشتنی ئیسلامیيەکانمان بینی. لەگەڵ هەر دەرئەنجامێکی ئەم جۆرە پرسیارە کۆنەکان دووبارە سەرهەڵدەدەن. لە بەرنامەی ئەمڕۆدا ئەو پرسیارانە لەگەڵ حەمید تەقواییدا دەخێنە بەرباس.

حەمید تەقوایی ئایا ئازادی ئادەربڕین بە مانای گشتی خۆی، وەک ئەوەی لە زمانی ئینگلیزیدا پێی دەوترێت freedom of expression ، حەد وحدودێکی هەیە؟ ئایا ئەبێت پەرپێدان و بڵاوکردنەوەی بیرکەی خورافات و دژە زانستی و دژە مرۆڤایەتی ئازاد بێت؟

حەمید تەقوایی: بەڵای من نابێت دانانی هیچ سنوور و بەربەستێک بە ئازادی ئادەربڕین قبوڵ بکرێت. چونکە هەر مرۆڤ و کێت وبەندێک دابنێیت ئەوە خودی ئازادیت پشێلت کردووە. ئینکاری ئازادی ئادەربڕین هەمیشە بە هەکار یان باشتر بڵێین بیانوویەکدا

ڕواییی پێدەدەن، وەک سوکایەتیکردن بە پیرۆزییە ئایینی و نەتەوەیی- نیشتمانیەکان، سوکایەتیکردن بە بیروڕای جەماوەری خەڵک، مەترسی خستنە سەر ئاسایشی نەتەوەیی، شکاندنی نەرمەکان، پشێلکردنی داب و نەریتی کۆن و هتد..هتد . بەم جۆرە پاساوانە، هەمیشە ئازادی ئادرێبینیان سنووردار و پشێل کردووە. بەتایبەت ئایین و دۆگمای ئایینی هەمیشە بەربەست بووە لەبەردەم دەربڕینی ئازادی بیر و بۆچوندا. ئەگەر کەسێک بەداستی باوەڕی بە ئازادی دەربڕین هەبێت، نابێت هیچ مەرجێک قبوڵ بکات چونکە ئازادی مەرجدار ئازادی نییە.

هەڵە وەڕامی پرسیاری دووەمتدا، ئایا دەربڕینی هەر بۆچوونێک ئازادە، وەڵامەکەی بەڵێیە. ئەبێت هەموو بۆچوونێک ئازاد بێت کە خەڵکی دەرببێت. دژە زانستی یان خورافات و نامرۆڤانە بوونی هەر بۆچوونێک نابێت ببێتە هۆکارێک بۆ قەدەغەکردنی دەربڕینی ئەو بۆچوونانە. هەڵگای مامەڵەکردن لەگەڵ باوەڕی هەڵە، هەڵخەڵگرتنە لەیان و نێک قەدەغەکردنی دەربڕینیان. ئەگەر ئەم پێوەرێت دانا کە بۆ نمونە بیروڕای دژە زانستی یان خورافات و دژە ئینسانی مافی دەربڕینیان نییە، ئەوا هەڵگات کردەتوە بۆ ئەوەی هەر جۆرە دەربڕین وڵەکدانەوەیەک بێتە مەیدانەکە و هەڵگری لە دەربڕینی هەر جۆرە باوەڕێک بکات. هەموو دامەزراوەکانی لەکەڵینەوە و وردبینی، "ئیرشاد" و "دیاریکردنی گونجاوی" و هاوشێوەکانی لەسەر ئەم بنەمایە کاردەکەن.

هەکاتێک ئەمە بەرگری لە ئازادی بیروڕا و دەربڕینی بیروڕا دەکەین مەبەستمان ئازادی بە کۆت وبەندە بە هەر جۆرە باوەڕ و بە هەر بۆچوونێک. کەهەڵگا دەبێت هەموو بۆچوونەکان ببیستێت و چاک لە خراپ جیا بکاتەوە و بە خۆی بیار بدات کام بۆچوون هەڵە و خورافات و دژە مرۆڤ و کام بۆچوون ڕاست و ڕاستقینە و ئینسانییە. هەر جۆرە سنووردارکردنێک بە ئازادی ئادرێبین، هەر جۆرە مەرجێک بە ئازادی ئادرێبین، بە بەوای من نکۆییەکی تەواوەتی ئازادی ئادرێبینە.

خەلیل کێوان: بۆچی زۆرێک لە هەزکان بە لیبراڵکانیشەوە کە بانگەشەی ئازادیخوازی دەکەن، بەدانانی سنوور و بەربەست بە ئازادی ڕازی دەبن؟ بە نمونە دەڵێن نابێ سوکایەتی بە بیروباوەڕ و پیرۆزییە ئایینی و کولتووری نەتەوەییەکان بکرێت. بۆچونی ئەوە لەم بارەیەوە چییە؟

حەمید تەقوایی: هەندێک بەرژوەندی تایبەت وا دەخوازن کەئەو

هەزانە بەم شێوەیە قسە بکەن. جگە لە ئایین، هەزە لیبرالەکان لە هەموو بەشەکانی جیهاندا جەخت لەسەر دەگما و بیروباوەڕ و پیرۆزییە نەتەوەییە نیشتمانیەکان دەکەنەوە. لە ئەراندا ئایین حوکم دەکات و لە هەموو شوێنێک سەبارەت بەشی ئایین دەبینین. بە بیانووی سوکایەتی کردن بە شتە پیرۆزەکان یان پێغەمبەری ئیسلام یان سەبولنەبی و پاساوەکانی تری لەو جۆرە زمانیان دەبڕن. بەڵام لە وڵاتانی تر جگە لە ئایین و ناسیۆنالیزم و نیشتمان پەرستی و خاک پەرستی – لەژێر ناونیشانی نەریتی مێژوویی و شانازی وڵاتێک یان نەتەوەیەک، بە بیانووی پاراستنی ئاسایشی نەتەوەیی، کە هاوکات یەکێکە لە گەپاڵەکانی سەرکوتکردنی کەماری ئیسلامیش، لە ژێر ناونیشانی پاراستنی سنوور و هتد – هەمیشە بەربەستێک بووە لە بەرامبەر ئازادی ئادەربەین. ئەم سنووردارکردنانە ئاستەوخۆ خزمەت بە چینی دەسەڵاتدار و ئەو کەمینەیە دەکەن کە دەسەڵاتی سیاسی و زەربەی سەروەت و سامانی کەمەگەیان لەبەردەستدایە. لە واقیعدا ئەوەی بە حکومەتکان و چینە دەسەڵاتدارەکان پیرۆز، پاراستنی دەسەڵات و سەروەت و سامانە و هەکاری هەبوون و بەهای بەکارهێنانی پیرۆزی نەتەوەیی-نیشتمانپەروەری-ئاینی هیچی تر نییە جگە لە پاراستنی نەزمی هەبوو و دەسەڵاتی چینی دەسەڵاتدار.

کەمەگە پەویستی بە ئازادی دەربەین هەیە هەک بە ئەوەی هەخنە لەم جۆرە پیرۆزییە نەتەوەیی-نیشتمانی-ئاینییە بگرێت. بنەمای ئازادی دەربەین، یان باشتر بڵێین ئامانج و پەویستی ئازادی دەربەین، تەکشکاندنی ئەو دەگما و پیرۆزییانەیە. هەخنە لەمانە بگرێ، ئەمانە فەق بدە. هەر لەبەر ئەم هەکارە ئاگەر کەسێک بەڵێ من دان بە ئازادی دەنێم دەنێم، بەڵام نابێت بە نمونە سوکایەتی بە پیرۆزییە نەتەوەیی و نیشتمانی یان ئاینییەکان یان بیروباوەڕی خەڵک بکات، لە ڕاستیدا هەگای کردەتەوە بە پاساوهێنانەوە بە سنووردارکردن و قەدەغەکردن و زمانبەین

بەڵای من سوکایەتیکردن بە بیروباوەڕەکان هیچ مانایەکی نییە. نابێت سوکایەتی بە تاک بکرێت، بەڵام هەموو باوەڕێک جێی هەز نییە، ناتوانین بەیەن چونکە باوەڕەکان لەلایەن جەماوەری خەڵکەوە قبوڵکراون و لە مێژە بەشێک بوون لە بیروباوەڕی گشتی و هتد، بۆیە لە هەخنە پارێزراون. ئازادی بیروڕا و ئادەربەین بەو مانایەشەکە هەر بەچوونێک چەندە باو بێت و جەماوەری هەبێت لە کەمەگەدا ، دەتوانرێت هەخنەی لە بگیرێت و بە شێوەکی سروشتی لایەنگرانی هەر بەچوونێک مافی خۆیانە بەرگری لە بەچوونەکانیان بکەن. ئازادی

دەربڕین نیک بۆ مانای دەت، ئەم دیالۆگ و ئەم گفتوگۆیە و ئەم ئاوەڕۆیانەی ئازادانەی بیروڕا و بیرکردنەوە. ئەم ئازادییە دەبێت لە کەمپەینگادا بوونی هەبێت بۆ ئەوەی کەمپەینگا بزڕ بێت، بارەو پشکۆتن بۆات و کەمپەینگایەکی مرۆیی زیندوو بێت.

خەلیل کێوان:لۆگۆی ئەم ڕاقێدا چ پێوەندییەک دەبینیت لە نێوان ئازادی ئایین و پەیوەندی ئایینی و مافی ئازادیدەربڕیندا؟

حەمید تەقوایی: دیاری ئازادی دین بەشکە لە ئازادی باوەڕ. هەرکەسێک ئازادە هەر ئایینێکی هەبێت یان هیچ ئایینێکی نەبێت و ئازادە لە دەربڕین و پەیوەندکردنی بەچوونی ئایینی یان نائایینی و دژە ئایینی خۆی.

لە جیهاندا هەزاران ئایینی جیاواز هەن و پەیڕەوانی هەر ئایینێک هەمیشە ئازاد بوون لە بانگەشەکردنی بیروباوەڕی خۆیان. بەڵام ئەوەی گرەنتی ئازادی ئادەربڕین دەکات، ئازادی ڕەخنەگرتنە لە ئایینەکان. لە کاتێکدا ئەمە پەیمان وایە پەیڕەوانی هەر ئایینێک ئازادن لە پەرەپێدانی بیروباوەڕی خۆیان و نووسینی کتێب و وتاردان و بڵاوکردنەوەی بیروباوەڕەکانیان، هەروەها جێخت لەوە دەکەنەوە کەبۆ خوداکانیش، ئەوانەی باوەڕیان بە هیچ خوداێک نییە، ئەوانەی کە نادینن و دژە ئایینییەکانن، بە تەواوی ئازادن لە ڕەخنەگرتن لە ئایین و تەنانەت نوکتە و تەنز و ڕۆگەی دیکەی دەربڕینی بەچوون لە ڕەخنەگرتن لە ئایینەدا بەکاربهێنن. ئازادی دەربڕین و ئازادی بیروڕا نەک هەر پێچەوانەی ئازادی ئایین نییە، بەڵکو گرەنتی ئازادی ئایینیش دەکات.

ڕەاستییەکە ئەوەیە کە هەکاری سنووردارکردن و ڕەگریکردن لە بڵاوبوونەوەی ئایین بەزەری ئایینەکانی دیکەیە. بە نموونە بەهاییەکان لە کەماری ئیسلامیدا ئازاد نین. وە بە گشتی هەموو ئایینە غەیرە شیعەکان لە ژێر هەموو جۆرە فشارێکدان. مەژووی کۆنیسەی کاسۆلیکی پڕ لە هەرش بە سەر ئایینەکانی تر. ئەو فاکتەرەی کە هەمیشە ئازادیی ئایینی پشێل کردووە، ئایینی باڵادەستە لە هەموو کەمپەینگایەکدا. ئازادی هەموو ئایینەکان بە ڕاستی تەنیا لە کەمپەینگا سکۆلار و عەلمانیەکاندا دەتوانێ بوونی هەبێت. ئەمانە ئەو ئایینانەن کە تیغ بەرامبەر یەکتر ڕادەکشن، بەڵام ئاتەئیست و بە خوداکان پەیوەستیان بە پشێلکردنی ئازادی دین نییە. ئەوان ئایین بە خورافات دەزانن و پێیان وایە ئەگەر کەمپەینگا

ئازاد بێت و هیچ سنوورێک بۆ دەربڕینی بیروڕای دژە ئایینی و نائایینی نەبێت، ئەوا دەکرێت بۆ تەواوی ڕۆژنەی لە ئایین بگیرێت و ئاشکرا بکرێت.

خەلیل کەیوان:زۆرێک پێیان وایە گاڵتەکردن و تەنزکردن بەرامبەر بە ئایین، پێڕەوانی ئایین هاندەدات و دەبێتە هۆی نائارامی و گرژی و کردەوەی توندوتیژی. ئایا نابێت ڕۆژ لە بیروباوەڕ و هەستی جەماوەر بگرین یان لانیکەم ئیستفزازییان نەکەین؟

حەمید تەقوایی: دەبینیت نوکتەو گاڵتەو گەپ یەکێکە لە فەرهەنگانی دەربڕین. جارێکە لە دەربڕین کە دەتوانێت زۆر کاریگەر بێت لە کەمپەینگادا. دەتوانێت گۆڕانکاری زۆری هەبێت، دەتوانێت سەرنج ڕابکێشێت. بەشێکی گرنگی ئازادی ڕادەربڕین، ئازادی گوتار و کتێب و شانۆنامە و فیلمی تەنزئامێزی دژ بە پیرۆز و دگما و بیروباوەڕی خورافیی خۆیەکە.

ئەوەی کە خۆیک ئیستفزاز دەکرێن، بابەتێکی ڕۆژیە و. تا ئێم ئازادییانە فراوانتر بن، هەستی گشتی کەمتر وروژێنراون. دەبینیت لە کەمپەینگاکانی ڕۆژئاوادا ئایین یەکێکە لە بابەتە هاوبەشکانی کەمپەینگادا. دەتوانێت گۆڕانکاری زۆری هەبێت، دەتوانێت سەرنج ڕابکێشێت. بەشێکی گرنگی ئازادی ڕادەربڕین، ئازادی گوتار و کتێب و شانۆنامە و فیلمی تەنزئامێزی دژ بە پیرۆز و دگما و بیروباوەڕی خورافیی خۆیەکە.

ئەوەی کە خۆیک ئیستفزاز دەکرێن، بابەتێکی ڕۆژیە و. تا ئێم ئازادییانە فراوانتر بن، هەستی گشتی کەمتر وروژێنراون. دەبینیت لە کەمپەینگاکانی ڕۆژئاوادا ئایین یەکێکە لە بابەتە هاوبەشکانی کەمپەینگادا. دەتوانێت گۆڕانکاری زۆری هەبێت، دەتوانێت سەرنج ڕابکێشێت. بەشێکی گرنگی ئازادی ڕادەربڕین، ئازادی گوتار و کتێب و شانۆنامە و فیلمی تەنزئامێزی دژ بە پیرۆز و دگما و بیروباوەڕی خورافیی خۆیەکە.

ئەوەی کە خۆیک ئیستفزاز دەکرێن، بابەتێکی ڕۆژیە و. تا ئێم ئازادییانە فراوانتر بن، هەستی گشتی کەمتر وروژێنراون. دەبینیت لە کەمپەینگاکانی ڕۆژئاوادا ئایین یەکێکە لە بابەتە هاوبەشکانی کەمپەینگادا. دەتوانێت گۆڕانکاری زۆری هەبێت، دەتوانێت سەرنج ڕابکێشێت. بەشێکی گرنگی ئازادی ڕادەربڕین، ئازادی گوتار و کتێب و شانۆنامە و فیلمی تەنزئامێزی دژ بە پیرۆز و دگما و بیروباوەڕی خورافیی خۆیەکە.

ئەوەی کە خۆیک ئیستفزاز دەکرێن، بابەتێکی ڕۆژیە و. تا ئێم ئازادییانە فراوانتر بن، هەستی گشتی کەمتر وروژێنراون. دەبینیت لە کەمپەینگاکانی ڕۆژئاوادا ئایین یەکێکە لە بابەتە هاوبەشکانی کەمپەینگادا. دەتوانێت گۆڕانکاری زۆری هەبێت، دەتوانێت سەرنج ڕابکێشێت. بەشێکی گرنگی ئازادی ڕادەربڕین، ئازادی گوتار و کتێب و شانۆنامە و فیلمی تەنزئامێزی دژ بە پیرۆز و دگما و بیروباوەڕی خورافیی خۆیەکە.

ئەوەی کە خۆیک ئیستفزاز دەکرێن، بابەتێکی ڕۆژیە و. تا ئێم ئازادییانە فراوانتر بن، هەستی گشتی کەمتر وروژێنراون. دەبینیت لە کەمپەینگاکانی ڕۆژئاوادا ئایین یەکێکە لە بابەتە هاوبەشکانی کەمپەینگادا. دەتوانێت گۆڕانکاری زۆری هەبێت، دەتوانێت سەرنج ڕابکێشێت. بەشێکی گرنگی ئازادی ڕادەربڕین، ئازادی گوتار و کتێب و شانۆنامە و فیلمی تەنزئامێزی دژ بە پیرۆز و دگما و بیروباوەڕی خورافیی خۆیەکە.

ئەوەی کە خۆیک ئیستفزاز دەکرێن، بابەتێکی ڕۆژیە و. تا ئێم ئازادییانە فراوانتر بن، هەستی گشتی کەمتر وروژێنراون. دەبینیت لە کەمپەینگاکانی ڕۆژئاوادا ئایین یەکێکە لە بابەتە هاوبەشکانی کەمپەینگادا. دەتوانێت گۆڕانکاری زۆری هەبێت، دەتوانێت سەرنج ڕابکێشێت. بەشێکی گرنگی ئازادی ڕادەربڕین، ئازادی گوتار و کتێب و شانۆنامە و فیلمی تەنزئامێزی دژ بە پیرۆز و دگما و بیروباوەڕی خورافیی خۆیەکە.

ئەوەی کە خۆیک ئیستفزاز دەکرێن، بابەتێکی ڕۆژیە و. تا ئێم ئازادییانە فراوانتر بن، هەستی گشتی کەمتر وروژێنراون. دەبینیت لە کەمپەینگاکانی ڕۆژئاوادا ئایین یەکێکە لە بابەتە هاوبەشکانی کەمپەینگادا. دەتوانێت گۆڕانکاری زۆری هەبێت، دەتوانێت سەرنج ڕابکێشێت. بەشێکی گرنگی ئازادی ڕادەربڕین، ئازادی گوتار و کتێب و شانۆنامە و فیلمی تەنزئامێزی دژ بە پیرۆز و دگما و بیروباوەڕی خورافیی خۆیەکە.

ئەوەی کە خۆیک ئیستفزاز دەکرێن، بابەتێکی ڕۆژیە و. تا ئێم ئازادییانە فراوانتر بن، هەستی گشتی کەمتر وروژێنراون. دەبینیت لە کەمپەینگاکانی ڕۆژئاوادا ئایین یەکێکە لە بابەتە هاوبەشکانی کەمپەینگادا. دەتوانێت گۆڕانکاری زۆری هەبێت، دەتوانێت سەرنج ڕابکێشێت. بەشێکی گرنگی ئازادی ڕادەربڕین، ئازادی گوتار و کتێب و شانۆنامە و فیلمی تەنزئامێزی دژ بە پیرۆز و دگما و بیروباوەڕی خورافیی خۆیەکە.

خەڵکی وڵاتانی ئیسلامی بۆنە سەر شەقام و دەست بکەن بە ئاژاوەگێڕی و تووندوتیژی و هتد. چەند کەسێک کە بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ پەیوەندییان بە حکومەت و ناوەندە ئیسلامییەکانەوە هەیە، جێنجاڵی دروست دەکەن و بابەتەکە دەخەوێت.

ڕاخاڵکی تر ئەوەیە کە ڕەگای ڕەگریکردن لە هاندانی هەست و سۆزی ئایینی (چ لەلایەن حکومەت و هێزە ئاینییەکان یان بەشێک لە کەمڕەگاوە) ڕەخنە و تێنزکردنی ئایین تا ئەو جێگایەی کە دەکرێت. تا زیاتر ڕەخنەی تێنزئامێز لە ئایین بکاوبکەیتەوە، کەمڕەگا زیاتر بە بوێری و نەرم و نیانییەوە مامەڵە لەگەڵ کێشەکەدا دەکات و هیچ گرژییەک دروست نابێت. ڕەگاکەی ئەوەیە کە نەریتی ڕەخنە لە ئایین درێژە پێ بدەین وفروانی بکەینەوە.

ڕاخەلیل کەیوان:من کەمڕەگایەکی ناناسم کە تابۆ و شتی پیرۆزی تێدا نەبێت. نزیکەی لە هەموو شوێنێک ڕووبەرووی ئەم کێشەیە دەبینەوە. بیروباوەڕی ئایینی نەتەوەیی لە ڕیزی ئەو تابۆ و پیرۆزانەدایە. بۆیە ئەو تەنها بە ئازادی ڕادەربڕین و ڕەخنە مامەڵە لەگەڵ ئەو بیروباوەڕە و دەگمایانە دەکرێت و نەهێن؟ ئایا ڕەگای مامەڵەکردن لەگەڵ ئەوانەدا لەناوبردنی زەمینە و هۆکارە کەمڕەگایەتی و ئابووریەکانیان نییە؟

ڕحەمید تەقوایی: ڕوونە کە هەموو باوەڕێک زەمینەی کەمڕەگایەتی و بابەتیی هەیە. بە ئایینیشەوە، کە ڕەگ و ڕیشەی بووەنی هەژاری و جیاکاری و نایەکسانی و ئازار و بەدبەختییەکانی جەماوەرە. لە ڕاستیدا ئایین بووەتە پێویستی بە شیاویکردنی بڕگەگرتنی ئەم جیهانە نایەکسان و نامرۆڤانەیە. ڕەگی ئایین ناردنی دادپەروەری و یەکسانی و چارەسەرکردنی هەموو بەبەشی و ئەو ئازارانەیەکە هەن بە دونیایەکی تر و جەماوەری خەڵک گوڕایەڕ و هەمن بکاتەوە. ئەم بەکارهێنانەی ئایین بە درێژایی مێژوو بە چینی دەوڵەمەند و دەسەڵاتدار بووە.کەڵک وەرگرتن لە پیرۆزییە نەتەوەیی-نیشتمانیەکان، هەروەها بەرگریکردنە لە بەرژەوەندییەکانی چینی دەسەڵاتدار لە ژێر ناوی بەرژەوەندییە نەتەوەییەکاندا. هەموو شێوەکان لەژێر ناونیشانی بەرگریکردن لە نیشتمان و بەرژەوەندییە نەتەوەییەکان ئەنجام دەدرێن، بەڵام لەڕاستیدا مەبەست و هۆکاری ڕاستەقینەیان پاراستن یان فراوانکردنی بەرژەوەندی چینی دەسەڵاتدارە-لە سەردەمی ئەمەدا چینی سەرمایەداری- لە وڵاتێکدا کە لە کەبەکەدایە لەگەڵیدا فەرمانڕەواکانی وڵاتانی دیکەدا.
بەبێ گومانی تێدا نییە کە مەرجی کەمڕەگایەتی بە بنبڕکردنی ئایین و

ناسیۆنالیزم، لێناوبردنی کۆمەڵگای چینایەتییە. بە ئاوەژوو کردنی شتە پیرۆز و تابۆیانە بنبڕ بکرێت، پێویستە ئەو هەلومەرجە بابەتییانەی کە پێویستیان بەم خورافاتانە هەیە، لێناو ببرێت و بنەمای ئەم هەلومەرجە بابەتیانە نایەکسانی چینایەتییە. بەڵام خەبات لە دژی ئەم هەلومەرجە بابەتیانە لە بەشایستەدا ڕووبەڕووناداتەوە. ئاخر هەموو ئازارەکانی کۆمەڵگاکانی ئەمڕۆ، لە هەژاری و بێ مافی، نایەکسانی و چەوساندنەوە تا هەڵاواردن لە دژی ژنان و دەسەڵاتی حکومەتە تاوانکارەکانی وەک کۆماری ئیسلامی، هەکاری دەسەڵاتی پیوەندییەکانی سەرمایەداریدایە. وەک چۆن خەبات لە هەرکام لەو بوارانەدا بەشێکی دانەبڕاوە لە خەبات دژی چینی دەسەڵاتدار، تێکۆشان لە دژی پیرۆزیە نەتەوەیی-ئاینییەکانیش بەشێکی گرنگی خەباتی گشتی دژ بە دەسەڵاتی سەرمایە. بە واتایەکی تر خەبات لە دژی تابۆی نەتەوەیی ـ ئایینی و پیرۆزیەکان جیا نییە لە خەبات لە دژی ئەو هەلومەرجە بابەتییانەی هەبوونی ئەم پیرۆزیانە.

ڕەخنەگرە بەناوبانگەکەی دووڵایەنە لە نێوان ئازادیخوازەکان، ئازادیی دەربڕین، ئازادی بیروڕا و هتد و هەلومەرجە بابەتییەکانی سنووردارکردنی ئازادیدا هەیە. تا زیاتر لە بواری ئازادیدا پێشبکەویت، زیاتر لە پێشەی بابەتیی ئەو سنووردارکردنانە دەدەیت.

خەلیل کەیوان: دەینێ سەر دوا پرسیار. گرنگی تێکۆشان بۆ ئازادی ئادەربڕین چۆن دەبینن؟ پەگەی کۆمەڵایەتی مێژوویی چینەکە چییە؟

حەمید تەقوایی: لە ڕووی مێژوویەوە باسی ئازادی دەربڕین لە خەبات دژی ئایینەدا کراوە. لە شەڕشی گەورەی فەرەنسا و پێش ئەویش لە سەردەمی ڕێنەسانس لە ئیتالیا و دوای ئەوەش لە ڕووی فیکری و فەلسەفیەوە لە بزووتنەوەی ڕەشنگریدا، ئازادی قسەکردن ڕووبەڕووی هێزمووەنی کڵێسە بووەوە. ئامانجی بیرمەندانی ئازاد و ئازادیخوازانی ئەو قۆناغە لە خەباتیاندا بۆ ئازادیی دەربڕین، یەکەمیان دوورخستنەوەی ئایین بوو لە حکومەت و دووەمیش زەمینە خۆشکردن بوو بۆ پێشکەوتن و گەشەسەندنی زانست و هونەر کە لایەنە کۆنیسەوە بە دیل گیرابوو. دەزانن کە ئایین پایەیەکی بنەڕەتی هەموو سیستەمە ئەرستۆکراتییە دەسەڵاتدارەکانی ئەوروپا بووە لەو سەردەمەدا و بە هەر پێشکەوتنێک دەبوو ئەم بەربەستە لابەرێت. هەر لەبەر ئەم هەکارە، ئازادیخوازانی ئەو قۆناغە ڕووبەڕووی ئایین وەک پایەیەکی بنەڕەتی ستەمکاری، ستەم، بێ مافی، بێستوویی و چەقبەستوویی فیکری لە کۆمەڵگای سەدەکانی ناوەڕاستدا ڕووبەڕوو بووەوە. هەر لەبەر ئەمەش بوو خەبات بۆ ئازادی بیروڕا لە ئازادی

ڕاخنەگرتن لە ئایین دەستی پێکرد و قوربانی زۆری هەبوو. جیەردانە بڕنەیان لە ئاگردا سووتاند، گالیلەش دادگایی کرا و ڕەگری لە چالاکیی زانستی کرا و هەزاران ئازادیخواز لە دادگا ئاینییەکانی هاوشێوەی کەماری ئیسلامیی ئەمڕۆدا سزای لە سێدارەدان و لە خاچدان و لە ئاگردا سوتاندنیان بەسەردا سەپینرا.

لە ڕاستیدا مەژووی بەرگریکردن لە ئازادیی دەربڕین، مەژووی بەرەنگاربوونەوەی دەسەڵاتی ئایینییە. تەنانەت ئەمڕۆش وەک ڕووەکراوەتێوە، یەکێک لە ئاستەنگە سەرەکییەکانی لەسەر ڕێی دابینکردنی ئازادی دەربڕین پیرۆزی و بیرۆباوەڕە ئایینییە. ئەمە لە کەماری ئیسلامیدا بە ڕوونی دەبینن. وەلێ زۆرێک لە وڵاتان ئایین بە پلەی جیاواز هەمان ڕۆڵ دەگێڕێت. لە هەموو شوێنێکدا لەسەدا نەوەد سنووردارکردنی ئازادی ڕادەربڕین و بیروڕا لەلایەن خاوەن کلیلەکان و ناوەندە ئایینییەکانەوە جێبەجێ دەکرێت.

دەکرێ بگوترێ لەمەشدا خراپ بە ئازادی ڕادەربڕین درۆژێی هەمان ئەو خەباتەیە کە لە سەردەمی ڕێنەسانس و دواتر لە سەردەمی ڕۆشنگەری و لەگەڵ شکۆشی گەورەی فەرەنسەدا دەستی پێکرد. ئەو ڕۆژەی کە مەسیحیەت لە سەدەکانی ناوەڕاستدا هەیبوو، ئەمڕۆ ئیسلامی سیاسی لە ئێران و لە ڕەژهەڵاتی ناوەڕاست و باکووری ئەفریقادا دەیگێڕێت. بەیەکەوە پێویستە ئەمڕۆ جەخت لەوە بکرێتەوە کە ئازادی ڕادەربڕین بە واتای ئازادی ڕاخنەگرتن لە ئایینێ. ئەگەر بە هەر بیانوویەک ڕاخنە لە ئایین سنووردار بکرێت، ئازادی دەربڕینت زەر نەماوە. بە درۆژایی مەژوو بەم شێوەیە بووە و ئەمڕۆش هەر بەو شێوەیە.

تەنها لە سەردەمی ئەمەدا پێویستە بیرۆباوەڕ و پیرۆزیە نەتەوەیی و نیشتمانیەکانیش زیاد بکرێن بە تابۆ خورافاتە ئایینییەکان. چینە دەسەڵاتدارەکان هەم ئایین و هەم ناسیۆنالیزمیان لەدژی ئازادیخواز بەکارهێناوە و لە هەموو شوێنکدا ڕەگەزپەرستی و ناسیۆنالیزم و سنوور و خاک و ئاپارستی و دژە بیگانەیی و هتدیان کردووە بەگەپاڵێک دژ بە ئازادیخواز. ئازادی ڕادەربڕین لە ڕاستیدا ڕووبەڕووی ئەم دوو بەربەستە بنچینەییە و دەبێت لە بەرگریکردن لە ئازادییە بە مەرجەکانەدا جەخت لەوە بکەینەوە کە ئازادی ڕاخنەگرتن لە تابۆ و پیرۆزیە ئایینی و نەتەوەیی-نیشتمانیەکان، پایەی بنەڕەتی ئازادی ڕادەربڕینە.

١٢ی جوڵای ٢٠٢٣، ٢١ی تیری ١٤٠٢

دوای عاجز بوون.. نەوزاد بەندی

چی هەوەم دا عاجزنەبی ، بە سوود دەرچوون ..
هەر عاجز بووی ..
لە ناوەڕاستی ئەو هەموو بەکەسیەدا ،
بەجێت هێشتم ..
هەر چەندە تۆ ، لە تاریکستانی ڕەحما ،
خەرێ نەبووی ..
مەمکی تواوە و کز بووی ..
هەر عاجز بووی ..
من ئەمزانی عاجز ئەبی ،
بەیە زەر جار لەگەڵ تۆدا ،
تەنیاییشم بانگهێشت ئەکرد ..!
بەیە کاتێ قسەت ئەکرد ،
هەندەکیانم ئەدایە دەستی بەدەنگیی ..
کاتێ هەواڵت ئەپرسیم ،
من ڕەجیمی تەنیایی وشکی کردبووم ..
لە قاعەی جیمی بەکەسی ،
عارەق لە گیانم ئەچڕا ..
من ئەمزانی عاجز ئەبی ..
بەیە کاتێ قردەڵەی کەلارەی خەونت ،
بە ئەچنیم بە ڕەنگا و ڕەنگیی ..
ڕەحم لێت دوور ئەکەوتەوە بە بە دەنگیی ..
من ئەمزانی بە بە هێ ، لێم عاجز ئەبی ..
چونکە گەشتیاری دوو کەشتی ..
دوو فەڕکێ ..
دوو ئەتەبیسی جیا بە جیا..
گەر تەرمیناڵەکیش ڕەژێ ،
بە کاتێ کەیانکاتەوە ..
گەر چەشتخانەیەک ..
وەستگەیەک ،
بە یەکتریان بناسنەوە ..
ئەو کاتێ زەر خەرا ئەڕوا و ..

بە ماڵئاوایی ، نامێنێ ..
هەوڵم زۆر دا کات ڕاوەستێ ..
هەوڵم زۆر دا لە کۆشتیەکان دابەزین و
بەیەنە ناو شەپۆلەکان ..
فڕۆکەکان بە جەبەڵین ،
پێکەوە بەیەنە ئاسمان …
هەوڵم دا ئاوەی هەمانێ ،
بیگەیەنەوە بە قومە خۆنی
سازگار و پەمەیی ..
پێ خۆدانێ دنیای شیعریی ،
ئاوەی گۆران ئاڤووت فرمێسکی تیا نییە و
زۆرتریش لە فرمێسک ئاگری ..
من ئەمزانی عاجز ئەبی و
چەند ساڵێ هەرچی فرمێسکم شاردەتەوە ،
هەموویم پێ ئەدەڵێنی .. چاک ئەمزانی ..
چەند ساڵێ گۆر بەشی پیاسەیەک ، دوو زۆردخانم ، خوێندبێ ..
پەلیان ئاگری و
لە هەتیوخانەیەکی خەم ،
ناونوسیان ئەکەی .. ئەمزانی..
ئەمزانی ئەم گفت و گۆیە ،
لەنێوان دوو تابلۆدایە ، بە دوو دیواری
جیاوازی .. دوو ماڵی جیای ..دوو تەمەنی جیاوازەوە ..
لە نێوان دوو پەلەوەری ..دوو ئاسمانی تەنگ و قوڵی .. لەک دووری
بە ئەندازەوە ..
دوو ماسی ناو دوو بەندەری ..دوو زەریای ..قەت یەکناگرتوو ..
دوو سەرسەری .. دوو شەقامی ، شارەکی بە سەر و بەری .. بێ یاسا و
پێ دەردەسەریی ..
من ئەمزانی عاجز ئەبی ،
بەیە کاتێ خەت ئەکرد بە دڵەکانما ،
من دڵنوسم لە تەک ئەچوو ..
ئەیشتم لە پەرگرافێ ، کە هیچی لە من نەئەچوو ، پێ زەرفێ حەرفم
قەرز ئەکرد ..
ئەچووم بە یادی منالیی ،
لە پەیڤی فریکەنەکی لاپەیەک ،
پێ گیرفانم دڵی نامە و سەیرم ئەدزی ..
تا دوورتری بخەوە هەوری تاریکیی عاجزیی ،
چونکە گۆر ناخی تاریک و پێ تابلۆی نیوە سووتاوی تەمەنمت بەرچاو

کۆتایی ،
ئەو چەند ساتەیش ، دەت لام دانەئەبەزی ..
تا دەڵێ و وشەی گفت و گۆی
تەی لێ بچنم ، هەزار جار خەمم ئەگۆڕی ، بووم بە ئەکتەر ..بە حەربا .. تاوێ سەوزبووم ، تاوێ ئەبووم بە دەکەزی ..
دەنیا بووم عاجز ئەبی ،
بەیەکاتێ لەگەڵ تەدا بە دنیای هزرا ئەگەڕام ،
دایکم ئەیووت : لەگەڵ کێ بووی ؟
ئەمووت :هەر خەم بووم بە تەنها ..!

کوندەرا و سووکیی بوون..
ئەحمەد هەسوێ

هەماننووس لە پشتی کاراکتەرانی هەمانکەیەوە خەی حەشاردەدات. "گەستاڤ فلەبەر- هەماننووسی گەورەی فەڕانسیی، نووسەری هەمانی بەنەوبانگی مادام بۆڤاری"
ژیانی کاراکتەرانی هەمان، ئەگەری هەشتا بەدینەهاتووی ژیانی هەماننووسن." میلان کوندەرا"
...
لەسەر هەزنەگرتنی تەواوی بە شەمەی پیرەز، سەرزەنشتیان کرد. شەمەی پیرەزیان بە مرۆڤ دروستکردووە نەوەکو مرۆڤ بە شەمەی پیرەز. "هەمانی ئاهەنگی مائاوایی"
هیچ شتێک لەوە ناخەشتر و غەمهێنەرتر نییە کە شەو بەدار دەبیتەوە و دەبینیت کەسێک لە تەنیشتت بە ئەوپەڕی بێباکییەوە خەوتووە. "تەماس، پاڕەوانی هەمانی سووکەڵەیی لە تاقەت بەدەری بوون"
...
هەمانی "سووکەڵەیی لەتاقەت بەدەری بوون"

تاتالیتاریانیزم، نادەنیاییەکی بەردەوام
تەتالیتاریانیزم لە یەکێک لە تایبەتمەندییەکانیدا ئەوەیە کە بە دیوێکدا جەڕک لە ژیان زاڵ دەکات بەسەر مرۆڤکاندا لە فەزای گشتییدا کە هەمیشە هەست بە نادەنیایی بکەن و ئەمەش نائارامیی و

ترس لە ژیانیاندا دەکاتە دۆخێکی بەردەوام. لە ئاستیدا مرۆڤەکان بەیەک لە نادڵنیایی بەردەوامدان چونکە بەردەوام دژیانەوەت دژنیایی لە پێیوەند بە دەوڵەتەوە بەدەستبهێنن، واتا بەردەوام دژیانەوەت دژنیا بن لەوەی دەوڵەت هیچ گومانێکی لەیان نییە، نەوەکو گومانی لەیان نەبێت، بەڵکو دژیانەوەت لەوە دژنیا بن کە دەوڵەت لە دەسەزیی و ئاستگرییی ئەوان لە ئاست دەوڵەتدا دژنیایە، کە دەوڵەت، تەنها کەمەڵێک دژگا نییە، بەڵکو هەر کەسێک، کەسێک ئاگەر بیناسیت و نیناسیت، کەسێک تەنانەت ئاگەر مندااڵکیش بێت کە لە ئاڵوی باڵخانەکەتدا کە تیایدا نیشتەجێی ڤکۆوتی بکەیت، یان تەنانەت ئەو بەدەنگیی و تەنیاییەی لە ژوورەکی ئاپارتمانەکەتدا دەروی داویت هەندجار هەندەی دەسەزانە نوێنەرایەتیی دەسەاتەکان و دژگا و سەرکەکانی دژکات هەندە ڕەنگدانەوەی تاینەتمەندیی ژیانی خێت و خواست و بیرکردنەوە و ئارەزووکانی خێت نییە. لە کورتیدا دەوڵەت لە هەموو شوێنێک و هەموو کاتێک و هەر کەسێکە.

تەماس، پزیشکەکە، لە کەمەڵگایەکدا دژی کە تیدا دەسەاتدارێتییەکی تەتالیتار پایدارە و ڕەچووتە هەموو کونج و کەلەبەرێکی نەوکو فەزای گشتیی و دژگا دەوڵەتییەکانەوە بەڵکو ژیانی تایبەتیی مرۆڤەکانیشەوە. تەماس دوای ئەوەی هاوسەرگیریی کردووە تەدگات، کە جەری کەسێتیی ئەو بە هاوسەرگیریی و ژیانێکی پابەند و سەزدارانەی هەمیشەیی نابێت، بەیە لە هاوسەرەکەی جیادەبێتەوە. لە ئاستیدا تەماس ئارەزووی ژیانێکی ناپابەند دژکات و دژیاوەت ژیانێکی زەر تایبەتیی هەبێت بە پێچەوانەی شێوە ژیانی داسەپێنراوی کەمەڵگاکەیەوە کە هیچ نهێنییەک و گرشەیەکی نادیاری لە ژیانی تاکەکەسەکاندا نەهێشتووەتەوە.

تەماس، تاکگرا و ناپابەند

تەماس دێت: هیچ شتێک لەوە ناخشتر و غەمهێنەرتر نییە کە شەو بەدار دەبیتەوە و دەبینیت کەسێک لە تەنیشتت بە ئەوپەڕی بەباکیی خەوتووە. یان ئەوەی کاتێک سەرتناوە بەسەر کتێبکەوە و بە ماوەیەکی درێژ بە دنیای نەو کتێبەکە ئاوێتە بوویت و لە ناکاوێک سەر هەڵدەبڕیت و دەبینی کەسێک لە ژوورەکەتدا بە لاموبالاتییەوە دانیشتووە. لەو دۆخانەدا پرسیارێک، کە غەمگینیی و تووڕەیی لەگەڵ خۆیدا دەهێنێت، بە مەشکی تەماسدا بێت ئەوەیە کە ئەم کەسە لە کوێوە لەم ژوورەدا دانیشتووە یان خەوتووە و من ئاگام لێی نەبووە؟!، یان پرسیاری ئەوەی کە ئایا بە بەبێ مەڵێتی من و بە ئاگای خەم هاتووە لە ژوورەکەم دانیشتووە یان خەوتووە؟! هەمیشە لەو دۆخانەدا تەماس هەستی بە غەریبیی خۆی دەکرد لەو ماڵە و لەو

ژوورە. لە ماڵەکدا و لە ژوورەکدا ئەگەر بەردەوام کەسێکی غەریب بە تەنیشتمانەوە و لە نزیکمانەوە بوو ئەوا خەمان دەبینە غەریب، بە ئەو ماڵە غەریب دەبین و ژیانێکی غەریبانە دەژین.
تەماس خانمێک بە نەوی سابیناوە دەناسێت و پەیوەندیی ئیرەتیکی و سەزداریان بە دروست دەبێت. شەوێک تەماس لە ماڵەکەی خۆی لە دوای خواردنەوەی، شوشەی بوتڵە شەرابەکە دەکشێت بە زەوی ژوورەکەدا و داوا لە سابینا دەکات بەسەر پارچە شکاوە تیژەکانیدا بە پەخواسی بڕوات. سابینا کە خۆی عاشق بە تەماسە، وای لێکدەداتەوە ئەم داواکارییە ئاماژەیە بە ئەوەی کە تەماسیش عاشقی ئەو بووە و دەیەوێت بە ئەم داواکارییە سەختە خۆی لەو پەیوەندییە عاشقانەیە، کە کۆتوبەندەکە، ئازاد بکات یان ئەوەبێت ئاددەی عاشقبوونی سابینا تاقیبکاتەوە، بە دیوەکەیتریشدا لەوانەیە لە بەزاریی و ڕقی تەماسەوە بێت لە سابینا.

وەفاداریی ڕەشنایی و خیانەت تاریکیی

سابینا سەرسامە بە ناپاکیی. واتا ئارەزوو دەکات هەر کەسێک کە خەشیدەوێت و ئارەزووی لەگەڵدابوونی دەکات، ئەم خیانەتی لەبکات، دەزانێت کە تەماس بەردەوام لە پەیوەندیدایە لەگەڵ کچان و ژنانی دیکەش. شەوێک کە دەزانێت تەماس ئاگادارە، سابینا لەگەڵ یەکێک لەو پیاوانەدا دەخەوێت کە لە نەوەندی ڕەژنامەگەرییدا کاردەکات بەڵام لە ڕاستییدا ئەندامی دەزگا نهێنیی و سیخوڕیەکانی دەوڵەتە بە سیخوڕیکردن بەسەر هاونیشتمانییانەوە. ئیتر دواتر کە دەگەڕێتەوە بە لای تەماس لە ماڵەکەی خۆی، تەماس تووڕە دەبێت و داوادەکات پەیوەندییەکیان کۆتایی پێ بهێنن و چیتر یەکدی نەبینەوە. سابینا وا تێدەگات کە تەماس هێندە ئەقیداری بووە نەیتوانیوە بەرگەی خیانەتەکەی بگرێت و لەی جیابووەتەوە، بەڵام لە ڕاستییدا تەماس بەو هەڵکارە پەیوەندییەکەی لەگەڵ سابینا پچڕاند، چونکە هەستیکرد ئەو پیاوە سیخوڕەی دەوڵەت بەهەی سابیناوە هاتووەتە نەو ژیانی تەماسەوە و سیخوڕی بەسەرەوە کردووە. واتا سابینا بووە بە ئەو درزەی کە دەزگاکانی دەوڵەت و پیاوە سیخوڕەکانیان لێیەوە بهێنە نەو ژیانی تایبەتیی تەماسەوە و نهێنییەکانی بزانن.
سابینا لە باسکردنی پەرەشیی خۆی بە ناپاکیی و قەزهاتنەوەی لە وەفاداریی، ئەوە دەگەڕێتەوە کاتێک تەمەنی چواردە ساڵان بووە عاشق بە کوڕێک بووە، باوکی کە بە پەیوەندییەکە دەزانێت چیدی لە ماڵەوە ناهێڵێت بێتە دەرەوە و هەر کاتێکیش بهاتبایەتە دەرەوە لە ژێر چاودێرییەکی تونڈی باوکیدا بوو. واتا ژیانی تایبەتیی و نهێنی بە نامابووەوە و هەمووی ئاسکرا و زانراو بووە لەلای باوکیی و هەمیشە چاودێر بووە بەسەریەوە. هەبەت گوایا باوکی زەری خۆشویستووە و

نەیویستووە تووشی دڵشکان و هەڵەی کوشندە ببێت بە ئەو تەمەنیەوە کە بە هەموو ژیانی کاریگەریی خراپی لەسەر دابنێت. باوکی ئێندامێکی حزبی کۆمۆنیست و هاونیشتمانییەکی دڵسۆزی دەوڵەت بووە. ئەویش کە هەر لە منداڵییەوە بەهرەی نیگارکێشانی تێدا بووە، بڕدەوام وێنەی گوڵەکانی لەسەر مەدێلی کوبیزم و لەسەر شەوازی پابلۆ پیکاسۆ کێشاوەتەوە. بەڵام دواترچێتە پڕاگ بۆ خوێندنی هونەری جوانەکان، لەوێش ڕێگای لێدەگرن بۆ دڵخوازی خۆی لەسەر مەدێلی کوبیزم و لەسەر شەوازی پیکاسۆ نیگاربکێشێت، بەڵکو دەبێت لەسەر مەدێلی ڕیالیزمی سۆشیالیستی وێنەبکێشێت. لەڕەوە دواجار دەبێتەوە بە نموونەی باوکی لە ڕەگریکردن لەوەی بە وێنەکێشانی دڵخوازانەی خۆی هەروەکو چۆن باوکیشی ڕەگربوو لەبەردەمیدا بە عاشق و دڵخوازێکی. دایکی سابینا دەمرێت و باوکی لە قەهر و خەمی لەدەستدانی هاوژینەکەی خۆی دەکوژێت، کە ئەمەش نیشانەی وەفاداریی باوکی سابینایە بۆ هاوسەرەکەی، کە نەیتوانی بەبێ ئەو هەڵبکات و بژی. بەیە لەڕەوە لە داخی باوکی، قەزهاتنەوە لە وەفاداریی و پەرۆشیی بۆ خیانەت لە ناخیدا چەکەرەی کرد و ڕەگی داکوتا. بۆ خیانەت لە دەوڵەت، بۆ دزیەوە وێنەی گوڵەکان و گومدانەکانی لەسەر مەدێلی کوبیزم و لەسەر شەوازی پیکاسۆ دەکێشا. دواتر هاوسەرگیریی کرد و کە زانیی مەردەکەی خەشیدەوێت، خیانەتی لێکرد و لەی جیابووەوە. لە قەناغێکدا تەماس دەناسێت و پەیوەندییان بە دروست دەبێت بەو شەوەیەی پێشتر باسکرا.

دواتر پیاوێک بەناوی فرانز دەناسێت، کە پیاوێکی شان و قۆڵ ئەستور و بەهێز و ماسولکە گەورە و هەروەها پێشتر پاڵەوانێکی کاراتێی و تایکواندۆ بوو. پەیوەندییەکی سەزداریان بە دروست دەبێت، کە لە ڕاستییدا ئەوە فرانز زێتر عاشق بە سابینایە و سابینا ئەسڵەن هیچ خۆشی ناوێت و بەڵام ڕقیشی لێی نییە. بەڵام ئەو فرانز هەندە تووند عاشق بە سابینایە، سابینا ئەمە بە هەڵەکی باش دەزانێت تا پەیوەندیی لەگەڵ دروست بکات و زێتر وابەستەی بکات بە خۆیەوە و فرانز بخاتە نەو خیانەتکی درێژ مەوداوە لە بڕامبەر ژنەکەیدا، ماری کلود کە زۆر فرانزی خۆشدەوێت. سابینا چێژ لەوە وەردەگرێت کە فرانز ناپاکیی لە هاوسەرە باش و ئەفیندارەکەی خۆی بکات و لە پێناوی ئەمدا و بە فشاری سابینا فرانز لە ژنەکەی، ماری کلود جیابێتەوە. دواتر لە یەکێک لە گفتوگۆکانیاندا سابینا بە فرانز دەڵێت تە کە ئەو هەموو ماسولکە بەهێزێت هەیە، هێزەکەی تە ڕووی لە دڕۆیە نەوەکو ناوەوە، لە ناوەوە کەسێکی بەهێزی و لاوازیت. فرانزیش دەڵێت لە ڕاستییدا ئەم هێزەی کە من هەمە چۆن ڕووە لە ناوەوە نییە، ڕووە لە دڕۆش نییە، چونکە هەتاوەکو ئێستا نەشم

لەگەڵ کەس بووە و نە دەمولوتی کەسکەم شکاندووە، بۆیە ئەم هەڵەی من بوون و نەبوونی وەکو یەکە و لە ئاستیدا ئەوەی من هەمە هەڵ نییە. لە درێژەی گفتوگۆکەیاندا سابینا دڵنیایی تەنانەت لە پێوەندیی نێوانیشماندا ئەو هەڵەی تە هیچ سوودێکت پێنانەبەخشێت. فەانز دڵنیایی، خۆشەویستی ئەوێیە چاوپۆشیی لە هەڵەی خەمان بکەین. فەانز زەرەر سەرسامە بە چەمکی وەفاداریی لە ژیانی مرۆڤدا. فەانز کاتێک پێش هاوسەرگیرییەکەیان لە پێوەندییدا بووە لەگەڵ ماری کلود، ویستوێتی ماری کلود بجێبهێڵێت، بەڵام ماری کلود هەڵەشەی خۆکوشتنی لێدەکات ئەگەر بجێیبهێڵێت. بۆیە لە ئاست ئەو عەشقە توند و قووڵەی ماری خۆی پێناگیرێت و دادەنوێتە سەر ئەژنۆکانی و دەستەکانی ماچ دەکات و دواتر هاوسەرگیری لەگەڵ دەکات. هەرچەندە تەنها ئەو جارە بوو دەربڕینی ئەو سەز و خۆشەویستییە زەرە لایەن ماری کلودەوە بە فەانز و هەرگیز جارێکی تر دووبارەینەکردەوە و سەز و خۆشەویستییەکی ئەوتۆی بە دەرنەبڕیوە.

سابینا، بوون وەکو نادیاریی و خەوەت

فەانز ئەو پرسیار و وەڵامە ستەییەی کافکای هەردەم لە یادە کە دڵنیایت مانای ژیان چییە؟ درەنەکردن و نەشاردنەوە لە ئاستیدا ژیانە. بەردەوام ئەو ئەنجامگیرییەش کە ئاستەوخۆ بە دوای ئەمەدا بە مەشکیدا دەهات ئەوە بوو کە لەو کاتەوەی بە سابینا ئاشنا بووە لە درەدا دەژی. بەڵام سابینا بەچوونکی پەچەوانەی هەبوو، هەر کات و بە هەر شێوەیەکی جیاواز و لە گۆشەی جیاوجیاوە بیانی دەکرد و بە تووندی داکۆکی لێدەکرد و ئارگیومێنتەکانیشی بۆ گۆڵەک بەهەز و پتەو بوون. بەبەچوونی سابینا. لەگەڵ خە و خەکیتر درەنەکردن، تەنیا کاتێک دەکرێ کە مرۆڤ لەگەڵ خەک نەژی. هەر کە زانیمان کەسێک ئاگاداری کارەکانمانە، بمانەوێت و نەمانەوێت لەگەڵ ئەو چاوە بینەر و چاودێرانەدا ناکدەکەوین، ئیتر لەو ساتەوە هیچ کام لە کارەکانمان ئاسستگیانە نین. سابینا، ئەدەب و هونەرێکی بە سووک و ئاستنزم دەزانی کە هەموو کون و کەلەبەری ژیانی تایبەتیی و تەنیایی ئەدیب و هونەرمەندی ئاشکرا بکردایە. سابینا باوەڕی تەواوی بەوە هەبوو کە هەر کەس خەوەتی خۆی بدەنگەت، هەموو شتێکی دەڕاندووە. هەمیشە دەیگووت: کەسێک بە خواستی خۆی واز لە خەوەتەکەی بهێنێت و بە بە فشار و ئاسان دەستبەرداریی تەنیایی خۆی ببێت، لە ئاستیدا غوولێ، یان شتێکی کەمتر لە ئینسانە.

پیریی و لاوازیی، دڵنیایی لە پێکەوەبووندا

تەماس کە چەند جارێک هاوڕەگەزەکانە شارچکەیەکی باشوری ووڵاتەکە کە

هەندێ گەڕاوی لەیڵا و خەڵکی بۆ چارەسەری پزیشکی ڕوویتەدەکەن. لەو کچێکی گەنج بانوی تەریزا، کە کارمەندێ، دەناسێت و لە درێژەی چەند جار سەردانکردنەوەی بۆ ئەو شارۆچکەیە، پەیوەندی لەنێوانیاندا دروست دەبێت. ئیدی بەردەوام لە گرفتی قووڵی ناپابەندیی و بێهەستیی تەماس و پابەندیی و هەستوەریی تەریزادا پەیوەندییەکیان درێژە دەکێشێت و تا لە شوێنێکدا کە بۆ هیچ مۆبەستێک و نائاگایانە لە ئاهەنگێکدا تەریزا لەگەڵ کەسێکی دیکە بە ماوەیەکی کەم سەما دەکات. دواتر و لە ماڵەوە تەماس پێی دەڵێت کە هەستی بە غیرە و ئیرەیی کردووە کاتێک تەریزا لەگەڵ هاوکارێکیدا سەمای کردووە. تەریزا کە ئەمە دەبیستێت زۆر دڵخۆش بێت و بڕشووەیەکی سەرسوڕهێنەر لێشی سووک دەبێت و باری ژیانی هێندە سووک دەبێت کە خەرکە بفڕێت. باوەش بە تەماسدا دەکات و بە سەمایەکی شێتانە و کۆیانە بە هەر چوار سووچی ژوورەکەی دەبات. بەڵام تەماس نەوەکو بە غیرە و ئیرەیی پێبردنەکانی تەریزا لە بەرامبەر خۆیدا دڵخۆش نابێت بەڵکو هەستدەکات باری ژیانی قورس دەبێت و لێشی هێندە قورس دەبێت کە تەنانەت توانای جووڵەی بە پاکەوتنیشەوە نامێنێت.
لە قۆناغێکدا تەماس لە کاری پزیشکیی دەردەکرێت و لەگەڵ تەریزا دەچنە گوندێک لەوە سەرقاڵی کشتوکاڵ دەبن و لەوێ تەریزا هەواش هەواش هەستی دڵنیایی بە پەکەوتێکی گەورە تا ئەو کاتەی ڕۆژێک تەماس دەبینێت کە خەریکی گەینەی تایەی ئۆتۆمبێلەکەیەتی، کە ئۆتۆمبێلێکی کۆنە، و دەستەکانی دەلەرزێت و لە دوورەوە لاوازیی و پیربوونی تەماس دەبینێت و هەست پێدەکات و ئەمەش خاڵی دڵنیایی تەواوەتیی تەریزایە لە پەکەوتبوونی تاهەتایی لەگەڵ تەماس.
پیربوون و لاوازیی دەبێتە دڵنیایی لە پەکەوتێکی خاڵی هاوبەش و کەکێڕەوەی تەماس و تەریزا و دەکرێت هەمان شت، بە ژیان و مردنەکانی تریش بە گشتیی ڕاست بێت.
...
ئەوەی سەرەوە هێندە سەرنج و گوزارش بوو بە هێندە بچووک، وەستگە و کاراکتەری سەرنجڕاکێشی نەو ڕۆمانی "سووکەڵەیی لە تاقەت بەدەری بوون" ی "ڕۆمانێوسی بانوبانگی چیکی-فەڕانسی، میلان کوندێرا"، کە لەلایەن "عەتا ئەهایی" ەوە وەرگێڕدراوە بە زمانی کوردیی، ئاگەر هێندە لە گوزارشکان جیاوازییەکیان هەبێت لەگەڵ ڕۆمانەکە بە ئەوە دەگەڕێتەوە کە دە ساڵ زیاتر دەبێت ڕۆمانەکەم خوێندووەتەوە و لە نووسینی ئەم سەرنجانە تەنها بە خوێرایی ڕۆمانەکەم چاوپێداخشاندەوە. جگە لەم ڕۆمانەی میلان کوندێرا، هەردوو ڕۆمانی "نەمریی" و "ئاهەنگی ماڵئاوایی" شم خوێندووەتەوە.

…
میلان کوندێرا، ڕۆمانووسێکی بەناوبانگی چیکی-فەڕەنسیی، لە ساڵی ١٩٢٩ لە شاری برنێی لە چیکوسلۆڤاکیا "جاران" لەدایکبووە. باوکی "لودڤیک کوندێرا" پیانۆژەن و میوزیسیانێکی بەناوبانگ بووە. کوندێرا سەرەتا میوزیکی خوێندووە و دواتریش لە زانکۆ سینەمای خوێندووە. چەندین نووسینی فیکریی هەیە سەرباری بەرهەمەکانی لە بواری شیعر و چیرۆکدا، هەروەها ڕۆمانەکانی لەوانە "نەمریی"، "سووکەیی لەتاقەت بەدەری بوون"، ئاهەنگی ماڵئاوایی"، "هەواشیی"، "نەزانیی"، "گاڵتە"، "ژیان لە شوێنکی تر" و …هتد. تا ساڵی ١٩٧٠ دوو جار دەبێتە ئەندامی حزبی کۆمۆنیست و دوو جار دەردەکرێت و پاشان لە ساڵی ١٩٧٥ وەاتی چیک بەجێدەهێڵێت و لە فەڕەنسا نیشتەجێ دەبێت. لە بەشێک لە ڕۆمان و نووسینەکانیدا ڕەخنەگرێکی وورد و قووڵی سیستەمە تۆتالیتارەکانە کە وەاتەکەی خێی بەدەستی وەها سیستەمکەوە بە زەمەنێکی درێژ دەیناناند. ڕۆمانەکانی کوندێرا ڕووبەرێکی فراوانن بە گفتوگۆیەکی فەلسەفیی قووڵ لە نێوان کاراکتەرەکاندا. خاوەنی چەندین خەاتە بە ڕۆمانەکانی. ڕۆکەوتی ٢٠٢٣-٧-١٢ ڕۆژی چوارشەممە بە دواجار ماڵئاوایی لە ژیان، نوسین و ڕۆمان کرد و بە هەتایە وەکو ناوەکی درەوشاوەی دنیای ئەدەبیات لە جیهاندا دەمێنێتەوە.

بەبۆنەی کۆچی دوایی جەمال شارباژێریەوە.. سەباح رەنجدەر

لە ئەلبوومی یادگارا

ئەفسوونی شیعر، (کرۆکیجوانی – ئەستێتیکا)، ئاشتی لە دەروونی کەمێگای زیندوو و دەستەمۆ نەبوو ئادگایەنێت. وەفا بە شیعر تێپەاندنی قۆناغی بەر لە خۆیەتی. تێپەاندن وەک جیاکاری نەک ڕەتکردنەوە. ڕەتکردنەوە لە ئەدەبدا هیچ کاتێک بنەمای نەبووە، چونکە لە ڕەتکردنەوەدا بەهای گفتوگۆ دادەمەزرێنێت و پێوەندییە کلتووریەکان دەپچڕێن.

جوانی کۆشکی ڕوون و باوەڕپێکراوە. کاریگەری لەسەر هەموو بوونەوەرێك جێ دەهێڵێت، هەستکان لە دڕبڕین لە جوانیدا بە باشترین شێوە ئەرکی خۆیان بۆجێ دەهێنن، توانایان پاراوە و بە دیواری ژیانەوە دەلکێن.

شیعر دیاردەیەکی سیاسی نییە، دیاردەی سیاسی دەخێکی هەیە بەر. دڕبڕین لەناوەرکی واقیع وەك خۆی ناکات. واقیع لە بوونی خۆیدا لە ڕەکخستنەکی جواندا جێگای کراوەتەوە. سیاسەت دەستی لەداوە و ڕەکخستنەکەی بەملاو ئەولادا بردووە. ئەم بۆیار و بڕچوون و پەوەرێکی شیاوە، سیاسیبوونی ئەدەب لادان و خەدزینەوەیە لە ئامانجی ئەدەب، ئامانجی ئەدەب دامەزراندنی بەوا و بنەمای جوانییە بە ژیانێکی نەشێڕاو، تا ئارامی هێزی خۆی تێدا وەرگرێت و جوانیبەخش بیکات بە کەرەستە و وزەی دڕبڕینی، بە پلە و ئاست پێیامی تایبەتکاریی خۆی بەڕەوبەبات. هەر شاعیرەك پشتی دا بە پشتی دەسەڵات، نەك جێگای باوەڕی گوتنی جوان، بگرێ جێگای باوەڕی هونەریش نییە.

ئەم شاعیرە لە ڕووی پێکهاتەوە، شیعرکانی پڕ سەز و دیمەنی هەستدارن. زەرتر بەرهەمی خەیاڵن لەوەی بەرهەمی هێزی بیرکردنەوە و کە زانیاری بن. جەرەك داهێنانی لە نەوان شەستکان و سەرەتای حەفتاکاندا پێشکەش کرد، بووە بەخشندە و ناوەندێکی کراوە بە شاعیرانی دەوروبەری و لە هەڵی پەرەسەندنیدا کاریگەریی خۆی زاڵ کرد، بەڵام لەم ماوە دیاریکراوەدا زیاتری تێ نەپەڕاند و کەتایی پێدێت. تواناکانی لە ئەزموونی قووڵ و دەوڵەمەندتردا، کەش و دەخێکی تاکە کەسی پێك نەهێنا، کەواتە: کاریگەرییەکەی لە یەك قۆناغدا دەرکەوت و وەستا و نەبووە گیانێکی چالاك و بەرهەمهێن لە جەستەی بەردەوام بە گوتوێنی شیعری کوردیدا.

ئەگەر شیعر جوان لەبارەی ژیانەوە بنووسرێت، لە ژیان خۆی جوانترە. شیعری ئەم شاعیرە لەسەر بنەمای هەست و سەز و ئاسکانی خەیاڵەوە شێوەی خۆی وەرگرتووە. توانیشی تێنیا لەم بوارەدا بەهرە بە باشی بەکاربهێنێت، ساتی شیعری بە دوای بەهرەی دادەت و لەگەڵ خۆیدا دەیبات بۆ ناوچەکانی شیعر. لە دەقی ئەدەبیدا خەم و خورپە وەردەچڕخێنن بۆ ئەستێتیکا. لەو کەشە هەستی و سەزداریدا شاعیر دڕوە بۆجێ دەهێڵێت و لەناوەوەی نیشتەجێ دەبێت، لە ژیانی ڕەوانەی کەمەگا و خۆی یاخییە. خەمکی و دەڵاوکێ و شاگەشکەیی و هێزقینەوە هەسووڕێنەری کردە و کردەوەی دەبن. لەو پێودانگەوە بە زمانی ناوەوە مانا بە بوونی مرۆڤی و ختووکە تایبەتییەکانی

دەدزێتەوە، هەروەها ئاو و ترپە و ئاوازە خرایەی ژیانی ڕۆژانە بەلاوە دەنێت، ترپە و ئاوازی ناوەوەی خۆی وەک سەرچاوە کار پێدەکات، ئاو و ترپە و ئاوازەش خاو دەبێتەوە وەک ئاو بارە دڕوونی، یان دڕبڕینە دڕوونییانەی، کە ژیانی بەرەو دەبەن و دووچاری یاخیبوونیان کردووە. نموونە: وەک لە شیعری: (خەشم ویستی)، یان لە شیعری: (چەند هەناسەیەک)، یان لە شیعری: (بەناوەکی تەرەو گەڵایەوە)، یان لە شیعری: (چەند تاڵە بیرەکی ئاڵۆزکاو) دەردەکەوێت.

لەبارەی تێگەیشتنەوە شیعرەکانی وەک ئاوریشم و خاکی تێ نەرمن. وەک گەرانی فەلکلۆری و بەیت و داستان ڕوون و سادەن، بەڵام لەباری مانای شاراوە و چینەکانی بنیاد و داڕشتندا پڕ و فراوانن، خاوەن ئاسۆی دوور و بواری قووڵن. پەیوەندییان بە کلتووری تاکە کەسییەوە هەیە. لە هەڵی گشتیی ئەزموونکردندا یەک ئازاری ئەزموون کردوو و خەیاڵی دیارە، ئاو ئەزموونی نێگەیاندووەتە خەیاڵی نادیار و یادەوەری ڕانچڵەکاندووە، واتە: مەودای پەیوەندی لێگەڵ (خەیاڵی دیار)دا بەهێزترە لەوەی لێگەڵ (خەیاڵی نادیار).

هەستیاریی زمانی خۆی نیشانداوە، پێش ئەوەی ترپە و ئاواز لە وشەدا وەرنەگرێت، نایهێنێتە ناوەوە، یان بەسەریدا خول ناخوات، یان بەسەریدا باز نادات، هەروەها لە ڕووی بەکارهێنانی وشەوە تووشی بەد بەکارهێنان نایەت. وشە ئاراستەی باش بەکارهێنانی خۆی وەردەگرێت.

سوودی لە شەوازی بەر لە خۆی وەرگرتووە، بەڵام پەیڕەوی نەکردوون. لە نەوەی خەشی لە شەوازدا لە زۆرینەیان ئەندازیارترە. لە مۆسیقاشدا کاری بە مۆسیقا و پیت و وشە و دەستواژە و هێستی شاعیرانی بەر لە خۆی نەکردووە. هەرەمەکی بە دابەشکردنی هێستە و مۆسیقا لە شیعردا بنیاد ناوە، بەڵام بە تێگەیشتن و بنیادنان، وزە و هێزی لە ئەزموونی بەر لەخۆی وەرگرتووە، بە تایبەتی لە شیعری: (لەدایکبوونی ئینسانێک)ی کامەران موکری و شیعری: (گوربە)ی محەمەد ساڵح دیلان.

لەبەر ئەوەی ئەم دابەشکردن و مۆسیقایەی زۆر هونەری و زاڵ بوو، شاعیرانی دوای خۆی نەیانتوانی لاسایی بکەنەوە، یان کاری لەسەر بکەن و لە زیادبوونی بە بکەن، بگرە وەک دەست وەشاندن و داهێنانێکی تاکانە، هەڵی بە کەشا و دایمەزراند. داهێنانی سادە بە ئاسانی و زۆر زوو دەتە دەست و دەتواندرێت لاسایی بکرێتەوە و کاری

لە زیادبوونی لەسەر بکرێت.

جیاکارییەکی بنەڕەتی هەیە. بەتایبەتی لە گۆشەنیگای شاعیرانەوە و ئیستێتیکییەکی هوون و ئاشکرادا. پشت ئەستوورە بە سروشت و پێکهاتەی خەسڵەت و دەست لە نەدراوی سروشت. لەسەر ترپە و ئاوازی پێکهاتەی سروشت وێنە دادەهێنێت. نموونە: پەیوەندی دروست دەکات لە نێوان با و درەخت و مۆسیقای جووڵاندنەوە. لە هەمان کاتدا هەی پێتاندنی درەخت بە یارمەتی باوە دەکاتە دیاردەیەکی کرێکی و ناوکیی سروشت.

واتە: بە تەنیا لەسەر (زەینی سروشت) کاری نەکردووە، بگرە لەسەر (منداڵدانی سروشت) کاری کردووە، پێکەوە ژیان و پێکەوە هەڵکردنی پێکهاتەکانی لە ئێستە دیار دەکات، لە شیعرییەتی دیمەن دەیاندرۆشنێتەوە. سروشتی پەیوەندییەکانیش بە واقیعەکەوە هوون دەکاتەوە، ئەو هوونکردنەوەیش توانایمان بە خوێندنەوە پە دەبەخشێت، یان هارمەنییەت و هاوئاهانگییەك لە نێوان دەنگەکاندا، وەك خەسڵەتی وەرز لە وێنە و فۆرمی جیا جیادا گۆشە و کەنار و ناسنامەی لە یەك نەچوویان دەداتێ.

شوێنی لەدایکبوون و گەورەبوون، پەناسەی زەینی شاعیر دەکات بە ئیستێتیکا و گەڵانەوە بۆرە یەکەم ناسینی شوێن، هەروەها هەوەدان بە ناسینی شوێنە نەناسراوەکانیش، کە بەشێك لە ئیستێتیکای یەکەم شوێن دێتە ناوییەوە و هە و پاپشتکە بە خەیان و کرانەوەی بیر، بە سەر شوێنەکانی دیکە و ناسینی. شاعیر ئەگەر نەتوانێت لە ئیستێتیکای سروشت تێبگات، بە هیچ گومانێکیش ناتوانێت ئیستێتیکایەك بە تەگەیشتن و بەکاربردن لە زەین و هەستی خەیدا پێکبهێنێت.

گۆشەنیگای بیناسازی و کەشانی پەوانە لە هاوسەنگی و شکڵی سروشت وەردەگرێت، بەڵام نەیتوانیوە کار لەسەر بیری سەرهەڵدانی سروشت بکات، یان ئەم لایەنە، کە گۆشەنیگای بایەخە لەناو شیعرەکانیدا بزرە و دەستی بە نەبردراوە، هەموو دیاردە و داهێنانێك پەیوەستە بە هەشارییە تایبەتییەکانی شاعیر و جەکردنەوەی فەنتازیا و ئیستێتیکا لەناو زماندا.

(لە ئەلبووومی یادگارا) ناونیشانی کتێبکی شیعریی: (جەمال شارباژێری)یە، ساڵی 1983 لە دووتوێی 175 لاپەڕەدا لە چاپخانەی (ئۆفسێتی سەرکەوتن) لە سلێمانی چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە:

(کسپێك، بۆ، هەستێك، لە سەیرانگدا، ئەگەر، نەکەی، تاکە شیعر و بۆس، درکاندنێك، گوندێك و کچێك و یادێك و شیعرێك، ئارام، پرسیارێك وەرامەکەی لە خەیدایە، نامەیەکی کراوە، دانیشتن لەگەڵ تەدا، لە جەژندا، دیسانەوە خەم، هەژدەی سە، چەی نەرگز، لەجیاتی کارت، خەشم ویستی، بۆ مەرگی پەشنگ، ئەگەر تۆ بۆ من بوویتایە، لەسەر سە گەکەدا، چەند هەناسەیەك، لەسەر بەردە نووسك، بەناوەکی تەوە گەڵایەوە، گەرانیەك بۆ شیرین، ئاخك، خەمکی تر، چاکتر بمناسە، چاوچاو، چەند تاڵە بیرکی ئاڵزکاو، دوای دە سا، پشیلە، ئازکی نەوە، نەوزاد، وەنەیك، کتێی کەر پیاو، بۆ جوانك، ئەمشەو، وەرە جوانە، دایکی دەسز، بۆ ناونیشان، ئای ئای، لەسەر تۆ، باوکایەتی، مەڵت، بۆ کچکی جوان، تازە من و تۆ، بۆهەستکی خاوننەوە.)

وەنەیك

ئەم وەنەیە

بۆچ زویرە؟

بۆچی بۆ زەردەخەنەیە؟

لەبەر نیگای کامەرادا

کە وەستاوە

چی لەبیرە؟

چی لە دەدا حەشار داوە؟

وا دەگیرە.

* * *

ئەم وەنەیە

چاوی نازی کردووەتەوە و نایتروکنە

جوانییەکەی بۆ وەنەیە

گەنجینەیە

هەر دەمنە.

* * *

ئەم وێنەیە

لە ئەلبوومی یادگاردا.. سەیرە

بزەی خۆش و کزەی ناخۆش دەهێنە

خاوەنەکەی سات و کاتە

تەمەنی پیری دەیگاتە

خەم و خەزگە ئایدۆزێنە

یادەکانی دەوروووژێنە

فرمێسك و خەندەی دەداتە.

* * *

ئەم وێنەیە.

لەو شوێنەیە

کە بیلبیلەی گلێنەیە

سەرنجمی ڕاکێشاوە

لە نوێنی نەرمی هەستمدا

ڕاکشاوە

ئێستا لە ژووری میوانی هەڵبەستمدا

خەی بە دیوانەکەم ناسی

بە دیوارێك

لە دیوارە بەگەرد و سپییەکانیدا

خەی هەڵواسی.

شیعر، وێنەی شاعیرە لە ئاو و ئاوێنەی بوون و بیرکردنەوەیدا، شاعیر لە ئەنجامی خراپیی بارودۆخ و زەبروزەنگی دەسەڵات و

دەوروبەردا، لە واقیعی دەرەوە یاخی دەبێت و بەجێی دەهێنێت، لەناوەوەی خۆیدا واقیعێکی شیاو بە نووسین و پێوەندییەکانی ژیان و مانەوە دادەمەزرێنێت، لەگەڵ دیاردە بنەڕەتی و ناوەکییەکانی سروشتدا تەبایییەکی گیانی دەهێنێتە ئاراوە. نەک لەگەڵ ئەو دیاردانەی لە ڕۆگای دەستاتەوە کار لە ژیانی کەمەگا دەکەن و بارودۆخ دەگۆڕن، سروشت لە پێکهاتەی ناوەوەی خۆیدا گیانەکی پڕ لە ناکۆکی هەیە، لەبەر ئەوەی زوو زوو دەگۆڕێ و جووڵە و پێداویستییەکانی وەرزێك تەواو جیاکارە لەگەڵ ئەو وەرزی بە دوای دادێ و پلە بە پلە چاودێری یەکتر دەکەن.

مامەڵەکردنی ئەم شاعیرە لەگەڵ سروشتدا، کرانەوەیەکی تازە بەخش نییە، پێشتر زۆر ئەندازیارانەتر مامەڵەی لەگەڵ سروشت و پێکهاتەی سروشت کراوە، هارمۆنییەتێکی گشتیشی تێدا دەزراوەتەوە، بە تایبەتی: (مەولەوی و گۆران). لەگەڵ ئەمەش جارێ جیاکارییەکی تێدا بەکارهێناوە. سروشتی کردووە بە جێگرەوەی خۆشەویستەکەی و بەشێك خۆشبەختی بە بەدەست هێناوە، کە بەهەی خۆشەویستەکەشییەوە لە سروشت دەدوێ، سەیر خوێنەر دەرووژێنێ و ڕۆگایەکی بە دەدەزێتەوە تێدا بەرەو پێشەوە بڕوات، تا دوا ئادەی توانەوە و ڕووداو چێژ لە سروشت وەردەگرێت. لە ئەنجامدا هەموومان بە لای دەگۆڕێنێتەوە و شێدای سروشتمان دەکات، بەڵام لە ڕۆگای سروشتەوە بیرمان پێ ناکاتەوە، سروشت دەکاتە بەشێك لە ئەمە بە بیرکردنەوە و چێژ وەرگرتن. سروشت سەرچاوەیەکی سەرسوڕهێنەرە بە ئەم شاعیرە و تێیدا شتە بچووکەکانی خۆشدەوێت و سەرسامان دەکات بە ئاوینەی خۆی بە (سروشت) و (ئافرێت).

شیعر ئەوی لە دەرخستنی جیهان نییە، شاعیریش لە چەقی کەمەگادا ناژیێت، تا باری کەمەایەتی و سیاسی و ئابووری و ئایینی … تاد، ڕابگرێت، لە گۆشەیەکی ئەستێتیکییەوە باری سەرنج دەنووسێت. ئەو باری سەرنجانە کاریگەریی بنەڕەتییان بە گۆران نییە. ئەگەر بشیبێت زۆر لابەلا و لاوەکی دەبێت، ئەدەبی ئەم شاعیرە جارێ ئەدەبەکی نائومێدانەیە و ژیانێکی دیکەی تێدا ئاشکرا نابێت.

لە هەموو شوێکاندا واقیع کاریگەریی خۆی دەبێت، شیعری هەستی، دوورە لە زیادەڕۆیی واقیع و بە دوا دەمدان. لەناو بەرهەمی هەستیدا دەتوانین ئەو توخمە سەرکیبانە بدۆزینەوە و دەستنیشانی بکەین، کە دەبێتە یارمەتیدەر بە ڕاوەندنەوەی خەمەکی و دەڕاوکێ، یان بە تەخکردنەوە و بەرزبوونەوەی باری هەڵزەقینەوە.

واقیع جەستە و شوێنکی نووسراوە، بە شاعیری هەستی، بایەخی سەرکی نییە، چونکە شاعیری هەستی، ناگەتەوە سەر نووسراو و دووبارەی ناکاتەوە. تەنیا بیر لە بنیادی مەژوویی جەنگ گەورە و بچووکەکان دەکاتەوە، هەشناییەکە بە پرسیارکردن و ئەزموون. ئایا پێکهاتەی ئەو بارودۆخە چییە، کە پاڵنەر و هەڵگرشکار بووە بە ئەوەی شاعیر لە واقیع هەڵبەت و لە ناخی خۆی نیشتەجێ ببێتەوە، یان بە ناتوانێت لەگەڵ ناهەمواریەکانی واقیع بگونجێت، یان ئەو بارە بە دروست بوو. ئەمە پرسیارێکە چارنووسی وەك هەگبەی پێکهێنەرەکانی سروشت: خۆڵ، ئاگر، با، ئاو. نادیارە و بەردەوامیش ئەو نادیاریە بووەتە خولیا و هەی نیگەرانیی مرۆڤی هەستپێرەر.

قەڵەمکێشی جەمال شارباژێری بە وشە

شیعر پێویستە هەمیشە لە سەرەتاوە تەماشا بکرێت و باس بکرێتەوە. دوو دیوی بەرجەستە نەکراوی هەیە، ئەم شاعیرە ئەمە لەگەڵماندایە و شاعیرێکی زیندوو و داهێنەرە، سبەینێش نەمرە و لەگەڵماندا دەمێنێتەوە. ئەوەی لە ئەمەی نزیك دەکاتەوە خەیاڵی تایبەتی دەقکانییەتی، داهێنانیش دواخستن قبووڵ ناکات، هەمیشە دەخی گونجاندنەوە بە خۆی دروست دەکاتەوە و دەبێتە شکۆداریی شیعری بگەڕد، سەردەمکان لە خەیدا بەرهەم دەهێنێتەوە. تەنیا ئەو شیعرە وێران و بەدبەخت دەمێنێتەوە، کە ئایدەاڵژیا تووخم و دەخی پێکهێنەری بووە. دەخی گیان لە دەست دەدات و دەخی چەقبەستن وەردەگرێت. خانەوەران: ئەو شاعیرەی ژەهری ئایدەاڵژیا هەڵدەاڵووشێت.

مرۆڤی هەستپێرەر، کە هەستی ئەستێتیکیی شیعری لا دروست دەبێت، لە کرانەوە و تەوانینەوە دەکەوێتە ناو خەمەوە، شوێنەواری خەمیش لە بیرکردنەوەیدا بنبڕ ناکرێت، وەك بەخشینی پەیامەك جێی خۆی دەگرێت و دەبێتە هەما بە مانا و مەبەست. کردەی شیعری ئاسایی کردنەوەی بارە خەمگینییەکەی و پەشنگ هاوشتنێتی، تا بارەی خەمین و پەیوەندیداربوونی بەو هەستەوە، دوای ئەو پەیوەندداربوونەی تووشی تاراوگەی ناخ دەبێت، لەناو خەیدا هەست بە نامۆیی و هاودەمی هەمیشەیی خەم دەکات. خەم نەك گۆشەگیربوون. لەم بارشدا پەنا بە دەزینەوەی شوێنکی وەك شاری پاکزاد، دەستبژێر، یان بەهەشت نابات، تا ئاسوودەیی گیانی تێدا دەست بکەوێت. شوێنی ئاسوودەیی بە ئەمی هەستپێرەر تەنیا شیعری ئاستەقینەیە. لە شوێنی ئازار و ئەشکەنجەدەر کەچ دەکات بە شوێنی ویست و هەزی وشە و ئاستە دەنگییەکان، هەست و بینینی دەگەڵ لە دەربڕین لە سروشت و کارکردن

لە کۆستەکانیەوە بە دۆربەین لە ژیان و مرۆڤ و پەیوەندی دروستکردن لە نەوانیاندا. شیعر دەبێتە چاوگی نایابی جۆشکی بکوە، بەڵام نابێتە هەسوونەری شتەکان، تا هەست و هۆز و شۆڕی پەیوەندیەکانی نێوان مرۆڤ و سروشت بگۆڕێت و جۆرە هەست و گوە و تینێکی بە ئەندازە بخوڕقێنێ.

ئەم شاعیرە لە بنەڕەتدا خاوەنی تەوانینێکی مانسیی هەستیەر. هەست لە شیعرەکانیدا هەگزێکی زۆر گرینگ و سەرکیەر، بە هەیەوە خودی خۆی دەهێنێتە دی و بە کردەی لەدایکبوونی شاد دەکات و خودی خۆی دادەهێنێتەوە. بە بۆچوونێکی ژیرانەوە ماموستا لەگەڵ زمانی مانسیی هەستی دەکات هۆزی تیشکدانەوەی تەدا بەرهەم دەهێنێ، بەڵام تۆپێ و ئاوازە بنەڕەتیەکانی زمانی نەدزیوەتەوە، دۆزینەوەی تۆپێ و ئاوازە بنەڕەتیەکانی زمان، شایەنی سەرکۆشی بکردنن. تۆپێ و ئاوازی زمانی کوردی لە شوێنێ نەناسراوەکاندا نەهاتووە، هەگی لەناو گەرمی و نەرمیی خاکدا بەهۆز بووە، پەیوەستێ بە کلتوور و ئەو نیمچە شارستانیەی دروستی کردووە. لە مانسیی هەستیدا تەوانینی تەواو باڵا و پە: بە ناوەندی ووداو و ژیان و جیهان و بوون نیە، بگرە وێناکردنی تاکە کەسی و گیانی بەهۆزی هونەرمەندێتی هەیە، کۆششی بە ئەمەیە: ئەم وێناکردنە وەك ئەزموونێك لە فۆرمەکی شیعریدا گەاڵە بکات، دیدەکی مانسیی قووە لە هەگای هەستەکانەوە بخەمڵێنێ، پاشان وەك نموونەیەکی نوێبەخش نیشانی بدات، مانسیەت دەربەینێ لە هەوەستەکی ویژدانی، کە بوون هەنگ و شەواز و وێنەیەکی تازەی پەدەدا، پەیوەندیی بەردەوامی لەگەڵ ژیان و جیهان و بوون نیە، بگرە پەیوەندیی پچڕ پچڕ و هەوەستە لە ژیان و جیهان و بوون وەریدەگرێت. لەگەڵ دەخەکی کارساتباردا ووبەووی دەکاتەوە. هیچ هونەرێکیش لە واقیع جیا نابێتەوە. چاوگی ئەفسوون و هونەرە سەرسوهێنەرەکان قووایی واقیعن و کرانەوە و جووانەوەن بەسەر ژیانی دەستەمێنبووداو.

ئەو جوانییانەی ئەدەب دۆزیوەتیەوە و لێی دواوە، زۆر کەمترە لەوەی لە واقیعدا بوونی هەیە. ووبەوو دێنە ناو ژیانمان و کاریگەری دەبێت. جوانیبەخش لە ئاستی توانایدا بەهرە و سرووش و هەڵە پەیامدارەکان هەنوێنی دەکەن.

مانسیەت لە یەك سەرچاوەوە هۆز وەردەگرێت. ئەمیش چاوگی خەمە، دواتر دەپەێتەوە بە تاراوگەی ناخ و بەردەوام لەناو وێناکردنی ابردووداو دۆژی، وێناکردنی ابردوو هەکارەکی بنچینەیی و زاە. پاڵ بە پاڵەش ئەم هەستەی الە قووە و بەهۆز بووەتەوە، تا خاڵی

دامەزراندن، بەڵام مانەوە لەناو ئابردووەدا دەربڕین لە ژیان و هەست و بینینی تازە ناکات، چەشنەکی دیاریکراوی مرۆڤ و سروشت دەخولێنێتەوە. هەر لەسەر ئەم بنەما و بنچینەیەشەوە بەردەوامی بە توانای ئاستەقینەی خۆی داوە، هەستەکی قووڵی هاوسانسی لە قووڵیی بیرکردنەوەی دەدەزینەوە.

ئەو خاڵەی جێگای سەرنجە، کلتووری خەمڵی ئەم شاعیرەی شێدا و هەگبری خۆی کردووە، ئەم کلتوورەی بەشەك لە شاعیرانی کوردی پێگەیاندووە. ئەو کەش و بۆگە و سەروا و ترپە و ئاوازەی: (مەولەوی و گۆران) هێنایانە ناو شیعری کوردییەوە. ئەم خۆی لە لانەدا و پەڕەی بە پیتی پەدا، کردییەوە کەرستەیەکی خاو و لەبار، بۆجۆرێکی نوێبەخش و هاوچەرخانە بەکاری هێناوە. لە بواری ترپە و ئاوازدا کەمەڵەك هەما و نیشانەی دیکەی پەدا و هاوتەکی دیاریکراوی دەزییەوە. لە کاتی ئەم هاوودان و دەزینەوەیەدا لە هاواڵت و کرمك و ناوکی وشە و ئیدیەم و دەستواژە و پەند … تاد، ورد بووەتەوە. لەگەڵ نوێبەخشی لەتەنیشت یەکتری وەستاندنی دوای تەواوان و ناسینی دووری و ئاسکانی تەکەڵی کردوون. لەم هاووە وەك نوێبەخشەك خۆی لەناوەندی ئەدەبیدا ناساند و لەناوەندیش پەسند کرا. دوای ئەم شاعیرەش دەخی ترپە و ئاواز لە شیعری نوێبەخشی کوردیدا بە گوێتر پەڕەی سەند. تەگەیشتن و وریایی بەرانبەر ئەم تەکەڵکردنە هەبوو، واقیعی ترپە و ئاوازی قەناغی دووەمی نوێبەخشی شیعری کوردی بە جۆرێکی دیکە دەرکەوت و هەستەکانی هاهەنا.

ترپە و ئاواز لەگەڵ زماندا دێتە بوون، وێنەش هاوناکییەکە لە وشەوە هەڵدێت و تەواو هەستیار، شیعری کوردی لە شەستەکاندا لەگەڵ دەرکەوتنی: (جەمال شارباژێری) شەواز و ترپە و ئاواز و وێنا و هەڵەکی وێنەیی دەگمەنی بەخۆوە بینی، کە پەش ئەم بەخێوەی نەبینیبوو. دەقی: (کردگار – فرمێسکی نهێنی، کە شیعر – چاپخانەی کامەران، سلێمانی، ساڵی 1968، ل: 63 تا 67) لە ئەزموونی سەرەتاکانیەتی. مامەڵەیەکی نائومێدانەی لەگەڵ پرسیارەکانی بوون و نەبوون کردووە، تەهەڵکەشی یەکتریان دەکات و لەسەر بنەڕەت و چەنیەتیی بیرکردنەوەدا لێکیشیان جیا دەکاتەوە. گرینگیی شیعرەکە لە ئایەڵ و هەستووانەندنی پرسیارەکانیدایە، هاوداوەکانیشی لە دەرەوەی کات و شوێنێکی دیاریکراودا هاوونادەن. لە دەرەوەی کات و شوێنیشدا هاوتاییەك بە خۆی لەگەڵ خێیامدا دەهێنتە بەر دید، پاشان گفتوگۆ و هاوەدان بە لەك تێگەیشتن، یان پرسیارەکانی خۆی لەسەر هەڵەکی درامیدا دەباتەوە ناو پرسیارەکانی خێیام و درێژەی

پەدەدات، (خەیام) و (ئەو) هەردووکیان ئاماژە بە یەک خەسڵەت و نیشانە و سەرچاوە دەدەن، لە خاڵکی وروژێنەر و گرینگدا بە یەک دەگەن. گومان لە پرسیاری بوون و جیهاننناسی دەکەن. پرسیارەکانیش کاریگەرییان بەسەر سەزەوە هەیە، بەهەی سەزەوەش دەیباتە ناو هایەڵە و تانوپۆی هەش و هەستەکان و دەیخەمەنە. داڕژان و ئاوازەکەشی لە بارانی نمە دەچێت، کاریگەریی زۆرە بە ئارامبووندەوەی دەروونی خەمبار. شەوازیشی بە قەناغی سەرەتایی شەوازەکی لەبار و گونجاو و داهێنەرانەیە، جۆرێک تەوی نوێبەخشی تێدا وەشاندووە. تاکو ئێستاش ئەم شەوازە ماوە و لەملا و لەولای شیعری کوردیدا کاری پێدەکرێت. ئەم بزاوت و جووڵە و مانەوەیش لە سروشتی داهێناندا بەهایەکی ئێستێتیکییە، جوانی و شەوازی بەرهەم هێناوە. بەهای ئێستێتیکیی بەهرە و سرووش دەبەخشێتە مرۆڤی نموونەیی و کاریگەری دەبێت لەسەر پەروەردەکردنی ئاگایی کەمەگا و کەسایەتی دەخەمەنە.

شیعری ئەم شاعیرە: لە وەرگێڕاندا بەهای شیعرییەتی لە دەست دەچێت. وەرگێڕان ناتوانێت کرێک و ناوەرۆکی شیعر بتەواوەتی نیشان بدات. شیعرێک وەردەگێڕدرێت، نازاندرێت ئەم شیعرە وەرگێڕدراوە چەند ئەم شیعرەیە، کە لە زمانەکەی خۆیدا وشەسازی و خوازە و لێکچووواندنی تێدا بەکارهاتووە. ئەو توانا زمانییە و ئەفسوونە زمانییەی دەگوازرێتەوە، یان لەدەست دەچێت و مانا دەگوازرێتەوە. هەنگە وردەکاریی شەواز و هوانینی گشتی، تا هادەیەکی باش بگوازرێتەوە، بەڵام هوانینی خوازەیی، ئەگەر مەحاڵ نەبێت نزیکە لە مەحاڵ. بە جۆرێک بە ئەفسوونی زمانی دەقەوە موتوربە کراوە، لە وەرگێڕاندا ئەفسوونەکە بزر دەبێت و نزیک دەبێتەوە لە مانای هووکار و هواڵەتی. لەگەڵ ئەم پەزانینەشدا شیعر تەنیا بە زمانی دایک، واتە: زمانی دەق نانووسرێت، ئەی کەناڵی وەرگێڕان، زمانی دووەم: چەن دروست دەبێت. پەیوەندیی نێوان توانا زمانی و ئەفسوونی زمانی دەق، لەگەڵ زمانی دووەم: لە چ بارێکیدا وردەکارییەکان بەهێز دەبن.

نیسانی 2008 هەولێر

مەحوی لە نێوان دڵی وەك بەردی یارو تیغی ڕەخنەی خەڵکدا لە شیعـــــری (عەجیبـــــم دڵ)دا.. نووسینی/ عەتا قەرەداخی

-١-
شیعری(عەجیبم دڵ) یەکێکە لە شیعرەکانی مەحوی کە لە لاپەڕەی 270-272 ی دیوانەکەیدا بەناوکراوەتەوەو لە یانزە دێڕ پێکهاتووە. شیعرەکە هەمان شێوەی شیعرەکانی تری مەحویو زۆربەی شیعری کلاسیکی کوردی ناونیشانی نییە. لە کاتێکدا ئەوە ئاشکرایە کە ئەو ڕێبازە ڕەخنەییانەی کە کار لە ناو دەقدا دەکەن بایەخێکی زۆر بە ناونیشانی دەق دەدەن چونکە پێیان وایە ناونیشانی دەق وەکو کلیل وایە بۆ کردنەوەی دەرگای دەق، ئەمەش ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەکات کە دەق جەستەیەکی سەربەخۆیەو دەرگای تایبەتی خۆیی هەیەو ڕەخنەگریش لە هەنگاوی یەکەمدا پێویستی بەوەیە کە ئەو دەرگایە بکاتەوە بۆ ئەوەی بچێتە ناو دنیای دەقەوەو لەوێوە بە زاراوەی نەرسەرن فرای هەوڵی توێکاری دەق بدات، یان بە زاراوەی بارت هەوڵی شیکردنەوەی دەق بدات لە ڕوانگەی بنیادی پێکهێنەری زمانی دەقەوەو لەوێوە لە دوای پرسیارەکانی دەقو شێوازی ئاراستەکردنیان بگەڕێت و لەپاڵ ئەوەشدا هەوڵی ئاشکراکردنی جیهانبینی دەق بدات.
بەهەرحاڵ ئێمە لە شیکردنەوەی شیعری کلاسیکی کوردیدا بەگشتی ئەو کلیلەمان لەبەردەستدا نییە کە دەرگای دنیای دەقەکەی پێ بکەینەوە ئەوەش ڕەنگە تا ئەندازەیەك ڕێگری هەبێت لە گرانترکردنی شیکردنەوە یان توێکاری دەقی کلاسیکدا، بەڵام دەبێ ئەو ڕاستیەش بڵێین ڕێگری ناونیشان تا ئەو کاتە گرنگە کە ڕەخنەگر دەگاتە جەستەی دەقو دەکەوێتە کاکردن لە ناو ئەو پێکهاتە زمانیەدا.
-٢-
ئێمە دەزانین کە مەحوی هەمان شێوەی زۆرێك لە شاعیرانی کلاسیکی کوردی هەم خوێندنگای ئایینی خوێندویەتیو هەم بووە بە مەلایەکی شارەزاو پایەبەرز لە زانستە ئیسلامیەکانداو هەم شارەزا لە زمانەکانی عەرەبیو فارسیو هەم بە ئاگاو سەردەرچوو لە شیعری ئەو دوو نەتەوەو لەسەرووی هەموو ئەمانەشەوە مەحوی ڕێبازی تەسەوفی نەقشبەندی وەرگرتووەو لەو بوارەشدا شوێنو پێگەی خۆیی هەبووەو

لەگەڵ ئەوەدا کە شاعیرێکی پایەبەرزە، ئەو عاریفو زاهیدێکی دیارو لەبەرچاوەو بۆجگە لە شیعرە ئاینییەکانی، بەرهەمەکانی تریشی کە لە رووکەشدا زیاتر وەکو شیعری دڵداری دەردەکەون، بەگشتی رەگو ریشەی دڵداریو عیشقێکی مەودا قووتریان هەیە کە ئەویش عیشقی خودایی‌و گەڵانو سەوداسەری نەفسێکە کە وازی لە دنیاپەرستی هێناوەو سەرگەرمی گەڵانە بەدوای گەیشتن بە ڕەحمی باڵاو توانەوە لەو ڕەحمە باڵایەدا. هەموو ئەو وێنەو دەربڕینو ئایەتی قورئانو فەرمودانەی پێغەمبەریش کە بوون بە سەرچاوەی دەقەکانی مەحوی بە مەبەستی ئامادەکردنی زەمینەو فەزایەکە کە تێیدا وێنەی سۆفی یان زاهیدو عارفێك بەرجەستە بکات کە چۆن تێدەکۆشێت بگات بە ڕەحمی باڵاو لەو ڕەحمە باڵایەدا بتوێتەوە کە ئەوەش بەرزترین پلەیە کە سۆفی یان زاهید لە ژیانی خۆیدا بیگاتێ. تەنانەت ئەو شیعرانەشی کە باسی عیشقو دڵداری لەگەڵ ڕەگەزی بەرامبەر دەکەن بنەماو فەزای عیشقی خودایی‌و تەسەوفیان هەیە.

ئەوە ئاشکرایە کە مەحویش وەکو شاعیرانی تری کلاسیکی کوردی‌و بە تایبەتیش شاعیرانی بابان بە کۆشی شیعری کلاسیکی عەرەبی یان باشتر بڵێین بە کۆشەکانی فەراهیدی نووسیوێتی کە لە ڕوانگەی ئەدەبی تەنەوایەتیەوە هەرچۆن ڕەخنە لە نالی‌و سالم‌و کوردی دەگیرێت لەبەرئەوەی کە پشتیان لە کۆشە کوردییەکان کردووە کە کۆشی پەنجەیە، هەمان ڕەخنەش بەر مەحوی دەکەوێت بەڵام دیارە کودەتا کردن بەسەر کۆشەکانی پەنجەدا کە شێوازی ڕەسەنی نووسینی شیعری کوردیە لە لایەن نالی‌و شاعیرانی تری سنووری میرنشینی بابانەوە کراوەو مەحوی ئەو کودەتایەی نەکردووە بەکو شوێن پێی ئەوانەی هەگرتووە کە کودەتاکەیان بەرپا کردووە، هەرچەندە دەبێ ئەو ڕاستیەش بدرکێنین کە هاوکاتی مەحوی، شاعیرێکی دیاری تری ئیمە کە مەولەویە بە کۆشی ڕەسەنی کوردی شیعری نووسیووەو نەهاتۆتە سەر ڕێگای نالی‌و هاوڕێیانی. واتە دەستەبەرداری کۆشی پەنجە نەبووە لە نووسینی شیعردا کە کۆشی گاتاکانی ئایینی زەردەشتی‌و کۆشی فۆلکلۆری کوردییە، ڕەنگە هۆکاری سەرەکیش بۆ ئەوەی کە مەولەوی شوێن پێی شاعیرانی بابانی هەڵنەگرتبێت ئەوە بێت کە مەولەوی لە دەرەوەی قەڵەمڕەوی بابان ژیاوەو ئەوەندەی پەیوەست بووە بە زاری گۆرانی‌و جوگرافیای جوان‌و قەشەنگی هەورامان‌و ڕەسەنایەتی کوردی‌و ئیشراقاتی زەردەشتی‌و ڕۆژهەڵاتی‌و تەنانەت نەقشبەندییەوە، ئەوەندە نەکەوتبێتە ژێرکاریگەری ئەزموونی شیعری بابان‌و کەلتووری عەرەبی‌و ئیسلامیەوە سەباری پەیوەستبوون‌و شارەزابوونی زۆریشی لە ئایینی ئیسلامدا.

دیارە ئەگەر بە وردی سەیری بنیادی زمانی شیعری مەحوی بکەین جارە پەرەسەندنێکی زمانی پێوە دیارە کە لە ڕووی زمانەوە کە زمان

بنەمای سەرەکی بەرهەم هێنانی گوتارە زیاتر رەگەزی کوردی بوونی پێوە دەبینرێت کە ئەم قسەیە بۆ شاعیرێکی وەکو مەولەوی کە زمانو کێشی شیعری بنیادی نووسینیشی کوردیە قۆناغێك دەیباتە پێشتر لە رووی گوتاری نەتەوەییەوە، هەروەك شوێنی مەحویش ئەگەر تەنیا لەسەربنەمای روکەشی زمان سەیری بکەین دەکەوێتە پێش زۆرینەی شاعیرانی تری کلاسیکی ئێمەوە لەو روانگەیەوە کە زمانی نووسینی مەحوی بە پێی قۆناغە مێژووییەکەی خۆی سیاقێکی کوردیتری هەیە لە چاو زۆرێك لە شاعیرانی پێش خۆی ئەمەش لە ئاستێکی قوڵتردا لە رووی پەیوەندی زمانو فیکرەوە ئەوە دەردەخات کە بیرکردنەوەیەکی کوردی ئەگەر زۆر بەهێزیش نەبووبێت لە پشتی ئەو سیاقەی نووسینەوە هەیە، بەڵام ئەگەر ئەم زمانەی مەحوی بەراورد بکەین بە زمانی نالیو سالم لە رووی بارگاوی بوونیەوە بە مەعریفەو جیهانبینیو نەتەوەیی کوردی ئەوا گوتاری مەحوی لە رووی بارگاوی بوونەوە بە رەگەزە نەتەوەییەکانی وەکو فیکرو مەعریفەو جیهانبینی لە ئاستێکی دواتردایە.

-٣-

عەجیبم دێ لە عەقڵی ئەو کەسە وا تێ دەگا مەردە
کەچی وەك خان خانم دائیما دێ خۆشو بێ دەردە

مەحوی لە دەستپێکی شیعرەکەیدا لە بارەی جۆرە کەسێتیەکەوە دەدوێت کە وای نیشان دەدەن باش لە خۆیان تێگەیشتوونو بەباشی خۆیان دەناسن واتە کەسانێکن بە بۆچوونی خۆیان لە پلەی کەمانداں. مەحوی بە لایەوە سەیرە کەسێك خۆی بە مەرد، یان بە مرۆڤی تەواو بزانێت، کەچی هەمیشە ئاسوودەو دڵخۆش بێت. هەرچەندە ئەوە ئاشکرایە کە ئاسوودەیی پەیوەندی بە کەسێتی مرۆڤەوە نییە، یان باشتر بڵێین ئاسوودەیی پەیوەندی بە ئاستی ڕۆشنبیریو هوشیاریەوە نییە. لە راستیدا مەحوی پێی وایە کەمەڵك بنەما هەن بۆ ئەوەی بە کەسێك بگوترێت کەسی تەواو یان کەسی مەرد، ئەویش ئەوەیە ئەو کەسە پلەی کەمانی هەبێت، هەرچەندە چەمکی "کەمان" چەمکێکی تەواو رەهایەو تەنیا لە سنووری ئایینداا جێگای دەبێتەوەو ئەو خاسێتەش تەنیا بە خودا دەبەخشرێتو خاسێتی مرۆڤ نییە، چونکە شتێك نییە بە ناوی مرۆڤی تەواو. بەهەرحاڵ کەسێك کە بە دەربڕینی مەحوی بە مەرد دابنرێت دەبێ کەسێکی ژیرو هوشیار بێتو لەو ئاستەدا بێت بە باشی لە دنیا تێبگات. دیارە کەسێکیش کە بە باشی لە دنیا تێ بگات ئەوە گومانی تێدا نییە گومانی تێدا نییە کێشەی لە هەمووان زۆرتر دەبێت چونکە ئاشکرایە ئەوەی کە لە هەمووان باشتر تێ دەگات زووتر هەست بە کێشەو گرفتەکانی ژیان دەکات، چ کێشەی تایبەتی خۆی بێت، یان کێشەو گرفتی ئەوانی تر، یان لە ئاستێکی تردا دەتوانین بڵێین بێ

کەسی هوشیار رووبەرڕك هەیە بۆ بیرکردنەوەو تۆامان لە کێشەکانی ژیانو مردن کە ئەوەش بەسە بۆ ئەوەی کە وابکات لە مرۆڤ ئاسوودە نەبێت، لەبەرئەوەی لەبەردەم ترسێکدا راوەستاوە کە ترسە لە مردن، مانای وایە رووبەری ئاسوودەیی بۆ ئەم جۆرە کەسە رووبەرڕکی یەکجار تەسکەو تەنانەت ئەگەر هەشبێت ئەوە شتێکی کاتییەو ناشێت هەتا سەر بەردەوام بێت.

مەحوی پێوانەیەکی تایبەتی خۆیی هەیە بۆ مرۆڤی مەرد ئەویش ئەوەیە کە مرۆڤی مەرد کەسێکە لە هەموو رووبەکەوە تەواوو تێگەیشتوو، پێگەیشتوو، هەر ئەوەش وای لێدەکات کە ئاسوودەو دڵخۆش نەبێت چونکە مرۆڤی مەرد ئەگەر خۆیشی کێشەو گرفتی نەبێت ئەوە ناتوانێت چاو لە کێشەو گرفتەکانی خەڵکی بنووقێنێتو لەگەڵ ئازارەکانیاندا نەژی. لێرەدا مەحوی وێنەی جۆرێك لە مرۆڤمان بۆ بەرجەستە دەکات کە تەنیا لە روانگەی خۆیەوە سەیری ژیان ناکاتو تەنیا بۆ خۆی ناژی، بەڵکو دەیەوێت پێمان بڵێت لە چوارچێوەی کۆمەڵگەداو بە پێی کۆمەڵێ بنەمای کۆمەڵایەتی، بۆیار لەسەر کەسێتی هەر کەسێك دەدرێتو کەسێتی هەر کەسێکیش لە روانگەی کۆمەڵایەتی بوونی ئەوکەسەو ئامادەبوونی لە نێو پەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکاندا بۆیار دەدرێت. کەسێك کە تەنیا لە سنووری بوونی خۆیداو بە پێی پێوانەی تایبەتی خۆی شوناسی مەردایەتی، یان مرۆڤی تەواو، یان باڵای هەیەو بە جۆرێك لە جۆرەکان خاسێتەکانی کەماڵ بوون بەخۆی دەبڵێتو، خاوەنی هەستو عەقڵێکی لەوجۆرەشە کە بەبۆ بیرکردنەوە لە کۆمەڵگاو بە بۆ بیرکردنەوە لە مرۆڤایەتیو لە ئازارەکانی ئەوانی تر خۆی بە ژیر دەزانێتو لە ئەنجامی ئەوەشدا دنیایەکی پەرتکراو لە کۆمەڵگا بۆ خۆی دروست دەکاتو لەو دنیا تایبەتیەی خۆیدا فەزایەکی پێ لە ئاسوودەیی بۆ خۆی دەخوڵقێنێو مرۆڤایەتی بە هەموو ئازارەکانییەوە فڕێ دەداتە ئەودیوی ئەو حەسارەوە کە بەدەوری دنیا تایبەتیەکەی خۆیدا هەڵچنیووە، ئەوە کەسێکی خۆپارێزو خۆپەرستەو لە رووی کۆمەڵایەتیو ئایینیشەوە بە وێنەیەکی نێگەتیف دادەنرێت، دیارە بە هیچ پێوانەیەکیش وێنەی مرۆڤی نێگەتیف یان پاسیڤ نابێتە کەسی مەرد یان کەسی تەواو.

لێرەدا ئەگەر ژیرێتی خاسێتی مرۆڤی مەرد بێت ئەوە بگومان لە بەرامبەریدا نامەرد کەسێکە لە دەرەوەی ژیریو عەقڵ، کاتێك کە عەقڵو تێگەیشتن ئامادەبوونیان هەبێت ئەوا سەنگینیو بەهاداریش بوونیان دەبێت، هەرکاتێکیش کە سەنگینیو بەهاداری بوونیان هەبێت، ئەوە بگومان سادەییو خاکی بوونیش ئامادەبوونیان دەبێت. هەروەك ئاشکرایە مرۆڤی ژیرو پێ وەکو خانو خانم رەفتار ناکاتو مرۆڤێکی خاوەن بیرکردنەوەو تۆامان دەبێتو ئەوەش وای لێدەکات کە کەمتر

ئاسوودەیی پێوە دیار بێتو هەرگیز مرۆڤی تێگەیشتوو یان بە روانینی مەحویانە مرۆڤی تەواو خۆی لەسەرووی ئەوانی ترەوە نابینێت.

-٤-

بە پیری مەرگەوە فرسەخ بە فرسەخ رۆیون مەردان

ئەوی باکی لە مردن بێ دیارە بێحو نامەردە

مەحوی لێرەدا وێنای مرۆڤی مەردمان بێ دەکات لە رابردوودا بەوەی کە مرۆڤێك بووە هەرگیز باکی لە مردن نەبووەو لە پێناوی ئەوەی کە بۆوای پێی هەبووە نەك لە مردن نەترساوە بەڵکو بە پیری مردنیشەوە چووە، لەبەرامبەر ئەم جۆرە کەسێتیەدا ئەوی شاعیر وێنەی جۆرێکی تر لە کەسێتیمان بێ دەکێشێت کە لە مردن دەترسێتو خۆی دەشارێتەوە، ئەو وای نیشان دەدات کە ئەم جۆرە کەسێتیە نەك هەر لاوازو بێبنەمان بەڵکو ناکاراو ناشیرینو نامەردن. ئەگەر مەبەست لە مەرد کەسی خاوەن کەسێتی بەهێز بێت ئەوا لەبەرامبەردا کەسی نامەرد کەسێکی لاوازەو خاوەنی کەسێتیەکی بێ تواناو بێ گەوهەرە. بێگومان شاعیر پێوانەیەکی دانەوە بێ دیاری کردنی مەردو نامەرد کە ئەویش ئەوەیە ئەگەر کەسێك بەپیری مەرگەوە بچێت ئەوە کەسێکی مەردەو ئەگەر لە مردنیش بترسێت ئەوە نامەردە، بەبێ ئەوەی هۆکار بێ چوون بەپیری مەرگەوە یان بێ ترسان لە مردن دابنێت. دیارە ئەوە ئاشکرایە لە مێژووی مرۆڤایەتیدا کەسانێکی زۆر قوربانیان بە ژیانی خۆیان داوەو لە پێناوی بیرو باوەڕ، یان هەر شتێکدا کە بۆوایان پێی هەبووە ژیانی خۆیانیان بەخشیووە, مەبەستمان لەم قسەیەش ئەوەیە دەبێ ئامانجێك هەبێت شایانی ئەوە بێت مرۆڤ خۆیی لە پێناودا بەخت بکات، یان لە پێناویدا بەرەو پیری مەرگ بچێت، بۆیە لێرودا دەتوانین بڵێین بەهای ژیانو مرۆڤ زۆر لەوە گەورەترن کە بەخۆایی لە دەست بدرێن، هەر بۆیە هەتا ئەو ئامانجە دیاری نەکرێت کە مرۆڤ لە پێناویدا بەرەو پیری مەرگ بچێت، پێموایە ئەو دادوەری کردنە لە جۆی خۆیدا نابێت، ئەگەر بۆوامان بەوە هەبێت کە مرۆڤ گەورەترینو پێبەهاترین سەرمایەی سەرگۆی زەوییەو تەنیا لە پێناوی ئامانجە بەرزەکانی وەکو ئازادیو سەربەستیو لە پێناوی مرۆڤایەتیو بە مرۆڤبووندا رەوایە قوربانی بداتو بچێت بە پیری مەرگەوە. کاتێ مەحوی ئەوکەسانە بە بێحو نامەرد ناودەبات لە پای ئەوەی لە مردن دەترسن، پێمان نالێت کام مردنو لە پێناوی چیدا، ئەمانە شایەنی ئەوەن کە بمرن، یان بە دەربڕینێکی تر ئامانجێك دەستنیشان ناکات تا پێمان بڵێت ئەو کەسەی ئامادە نەبێت لە پێناوی ئەو ئامانجەدا قوریانی بدات تا دەگاتە ئاستی ژیان بەخشینیش، ئەوە کەسێکی نامەردە. لێرەوە بە ئاشکرا جۆرێك لە نائاشکرایی لە تێوانینی مەحویدا هەیە بێ چەمکی ژیانو مردنو، پێدەچێت ئەو تەنیا لەو تیشکە

نیگایەوە سەیر بکات، مرۆڤی مەرد ئەو مرۆڤە خۆنەویستەیە کە هەمیشە گیانی قوربانی دان تیایدا باوادەستە، بەبێ ئەوەی پێمان بڵێت قوربانیدان لە پێناوی چیداو بۆچی؟ واتە بە پێچەوانەکردنەوەی چەمکی میکاڤیلیانەی " ئامانج پاساوی ئامراز دەدات" دەبێ ئامانجێکی ئەوتۆ هەبێت کە شایانی ئەوە بێت مرۆڤ لە پێناویدا بمرێت. لە کاتێکی وەهاشدا ژیان دەبێتە ئامراز لە پێناوی ئامانجێکدا کە بگومان دەبێ ئەو ئامانجە لەو ئاستەدا بێت ژیانی لە پێناودا بەخت بکرێت.

-٥-

لەبەر قاپی مەحەببەت ئەو خودا پێ داوەیە رووسوور
حەزینە، دیدە پێ ئەسرینە، دڵ خوێنینە، روو زەردە

مەحوی وەکو چاودێرێك راوەستاوەو لە سەرەوە سەیر دەکاتو هەر لەوێشەوە بۆیاری ئەوە دەدات کە کێ رووسوورە، واتە ئەوە کێیە شوونەناسی خۆیی بەدەست هێناوەو هیچ ترسێکی لە رووبەووبوونەوە، یان لە بەرەو پیری چوونی مەرگ نەماوە؟ ئەو پێی وایە کەسی رووسوور تەنیا ئەو کەسەیە لە بەردەم دەرگای خۆشەویستەکەیدا شانی لێداداوەو گەیشتووە بە جۆرێك لە یەقین، کە ئەوەش لوتکەی ئاسوودەییەو رزگاربوونی مرۆڤە لە ترس یان لە هەر گومانو دوو دڵیەك بەرامبەر بە ئایندەی خۆی. هەرچەندە لێرەدا مەحوی باسی ئەوە دەکات ئەو کەسەی دەگاتە بەردەرگای دڵدارەکەی هەرچەندە خەمبارێو چاوی پێ لە فرمێسكو دڵی شەقارو رووی زەردو لێوبەباریش بێت، ئەویش لە ئەنجامی ئەوەدا کە رەنگە دڵدارەکەی بێ مەیل بێتو لای لێنەکاتەوە، ئەوە هێشتا ئەو کەسە رووسوورە، مادەم گەیشتۆتە مەرتەبەیەك کە کە نزیکبوونەوەو گەیشتنێتی بێ بەردەرگای دڵدارەکەی.

جارێکی تر هەمان شێوەی ئەوەی لە ئەزموونی شیعری مەحویدا هەستی پێدەکرێتو دەبینرێت، ئایا مەبەست لە دڵدار لێرەدا کێیە؟ ئەی دەلالەتی عیشق بوون لێرەدا چییە؟ ئەی بەرقاپی دڵدار چی دەگەیەنێت؟ ئایا ئەگەر ئەم دڵدارە بوویەکی مەجازی نییە، ئەوە چی دەگەیەنێت کە عاشق بگاتە بەرقاپی دڵدارەکەیو، کەچی لەوێدا خەمبارو زەردو چاو پێ لە فرمێسكو دڵپڕخوێنین بێتو کەچی بەسەرکەوتووش ناوببرێت؟ لێرەدا بە ئاشکرا دەردەکەوێت ئەوەی مەحوی باسی دەکات فەزای بوونی دوو دڵدار نییە، واتە نێرو مێ، بەڵکو بە ئاشکرا دیارە ئەو زەمینەیەی ئەو بەرجەستەی دەکات، زەمینەی خوداپەرستێكو خودای خۆیەیەتی، یان زەمینەی سۆفییەكو خودای خۆیەتی، کە نزیك بووەتەوە لەوەی بگات بە دیداری ڕاحی باڵا. کەواتە لێرەدا ئەوە ئاشکرا دەبێت ئەوی سۆفی مادەم گەیشتۆتە بەرقاپی خودای خۆیی و هەڵی ئەو

نزیکبوونەوەیەی بۆ رەخساوە با لە بارودۆخێکی ئاڵوزو خراپیشدا بێت بەڵام بۆ ئەو سەرکەوتنو روسوریییە چونکە لەبەردەم قاپی ئەوی بەرزو بادایە کە ئەوەش وای لێدەکات لە ئاواتی هەرە گەورەی خۆی نزیك بووبێتەوە کە گەیشتن بە ڕۆحی باڵاو توانینەوەیە لەو ڕۆحەدا. دیارە بۆ کەسی سۆفیش سەرباری هەستکردن بە روسووریو بەسەرکەوتنیش کەسێکی سادەو خاکیو لە خوداترسەو، هەمیشە ماتو خەمگینو چاو پڕلە فرمێسك دیارە، ئەوەش دیسان وەکو خاسێتە دەرەکییەکان یان روکەشەکانی سۆفی وایە چونکە ترس لە خوداو ڕاوەستان لەبەردەم گەورەیی ئەودا هەمیشە ئەوە لەلای کەسی سۆفی یان زاهیدو دەست لە دنیاشردو دروست دەکات کە هەمیشە بە لاوازی لە بەردەمی ئەو هێزە باڵایەدا ڕاوەستابێتو چاوەڕوانی سۆزو بەزەیی ئەو بکاتو، وەهاش تێبگات هەر خۆنمایشکردنێك کە بۆنی دۆخۆشیو ئاسوودەییو خۆبەشتزانینی لێ بێت دەشێ ببێتە هۆی ڕەنجاندنی خوداو سەرئەنجام ئەوەی تاکو ئێستا پێی باوەو پێی گەیشتووە، کە گەشتنە بەرقاپی ئەوە لە دەستی بچێت. ئەمە سەرباری ئەوەی کە دەشێ بۆ کەسی لەم جۆرە شتێك نەبێت کە مایەی دۆخۆشیو ئاسوودەیی بێت مادەم لەبەردەم مەترسی مردنو لێپرسینەوەی ئەو دنیادایە. دەشێ ئەو ڕەنگ زەردیو خەمگینیو چاوی پڕفرمێسکەشی دەرئەنجامی بیرکردنەوو تێڕامان بێت لەو چارەنووسە نادیارەی لە بەردەمیدایەو ترس بێت لەوەی کە هەر دڵبەدنیاخۆشبوونو ئاسوودەییو پێکەنینێك ببێتە هۆی ڕەنجاندنی خوداو سەرئەنجام ئەگەری گەیشتن بە ڕۆحی باڵای ئەوی لە دەست بچێتو سەرگەردانو بێچارە بمێنێتەوە، بەواتا لە ترسی ڕەنجاندنی خوداو لەدەستچوونی سۆزو بەزەیی ئەو بەوشێوەیە خۆی نیشان بدات ئەویش لە ترسی ئەوەی نەوەکو ئەو دنیای بۆ کۆتایی لەدەست بچێت. لێرەدا مەحوی بەرجەستەی کەسێتی روسوورو سەرکەوتوومان وەها بۆ دەکات کە کەسێکە سەرباری نزیکی لە خوداوە، لەبەر ڕازیکردنی خودا لە خۆی هەمیشە بەسادەییو گەدایانە خۆی نیشان دەداتو لاوازو بۆ دەسەڵات خۆی دەنووێنێتو لەبەر توانا دەسەڵاتی خودادا ئەم هەمیشە لاوازو بۆ تواناو ناکارایەو، تاکە شتێك کە دەتوانێت بیکات ئەوەیە کە هەوڵبدات خودا لە خۆی ڕازی بکات بەو ئومێدەی بە دیداری ڕوحی باڵای ئەو بگات، دیارە لە ڕوانگەی تەسەوفیشەوە بەرزترین ئامانجی سۆفی ئەوەیە بگات بە ڕۆحی باڵای خوداو لەو ڕۆحە باڵایەدا بتوێتەوە.

-٦-

لە ئەحبابی قەدیمی بەزمی ئولفەت ماوەتن دوو تەن
یەکێ پەروانە هەم دەردە، یەکێ بولبول کە هەم فەردە

مەحوی لە دەربێنێکی ناڕاستەوخۆدا باس لەوە دەکات شتەکان لە

جێگای خۆیاندا نەماونو گۆڕانکارییان بەسەردا هاتووە، لەو نێوەندەشدا سەرجەمی ئەوانەی کە ئاشناو هاگری ئەم بوون واتە ئەمی عاشق هیچیان وەکو خۆیان نەماون تەنیا دووانیان نەبێت کە ئەوانیش پەروانەو بولبولن. لێرەدا ئەوە ئاشکرا دەبێت مەحوی لە روانگەی بەردەوامیو جێگیری هەرکەسێك لەسەر ئەوەی بۆای پێی بووە، یان وای نیشان داوە کە لەو بوارەدا کاردەکات، دەڤانتە ژیانو دەورو بەرو کەی هەڤستو جوڕەی کەسەکان. ئەو پێی وایە کەسانێکی زۆر ئیدیعای عیشقو عاشقبوونیان کردووە، دیارە مەبەست لە عیشقو لە عاشقبوونیش هەروا شتێکی رووکەش نییە لە تێڤانینی مەحوییەوە، بەکو عیشق مەسەلەیەکی گرنگەو بریتیە لە قوربانی دان، کە ئەوەش تەنیاو بەس تەنیا بە کەسی خانەویستو زاهیدو سۆفی دەکرێت واتە کەسێك کە دەستی لەهەموو شتێك شۆردبێتو تەنیاو بەس تەنیا لە پێناوی عیشقەکەیدا بژیو تەنیا کەسی لەوجۆرە دەتوانێت قوربانی بدات. بگومان لێرەوە دەشێ چەمکی عیشق زۆر فراوانو گشتگر بێتو تەنیا هەر عیشقی نێوان دوو رەگەزەکە نەبێت، بەکو عیشق بێت لە هەموو ئاستێکدا واتە لێرەدا عیشق دەلالەتی ئەو مۆتیڤە هەڵدەگرێت کە مرۆڤ بۆ خۆبەخت کردنو خانەویستی دەجوڵێنێت. بە هەرحاڵ مەحوی دەیەوێت بڵێت لە ناو هەموو ئەو واقیعەی کە ئەمی تیادا ژیاوەو لە کاتێکیشدا ئەم بە بۆچوونی خۆی نوێنەرایەتی مرۆڤایەتی دەکات لەسەردەمی خۆیدا، عیشقبوون تەنیا وەکو مەسەلەیەکی رۆژ وابووە، ناتوانرێت کەسێك بدۆزرێتەوە کە عاشقی راستەقینە بووبێت بۆجگە لە پەروانەو بولبول. ئەوە ئاشکرایە مەسەلەی عیشقبوونی پەروانە کە لێرەدا مەبەست پەپولەیە، چیرۆکێکی ئەفسانەییە لە مۆژووی مرۆڤایەتیداو وەها لێکدەدرێتەوە کە پەپولە ئەوەندە رووناکی خۆش دەوێتو ئەوەندە عەشقی رووناکیە کاتێ لە شەودا تیشکی مۆم دەبینێت لێی نزیك دەبێتەوەو بەردەوام بە دەوریدا دەخولێتەوەو لەگەڵ ڕیشتنی کاتیشدا نیوەتیرەی ئەو بازنەی کە پەپولە بە دەوری مۆمەکەدا پێی دەخولێتەوە کورتتر دەبێتەوەو بەو پێیەش پەپولەکە زیاتر لە گەی مۆمەکە نزیك دەبێتەوە تا باڵەکانی گەدەگرنو دەسووتێن، بەوەش پەپولەکە توانای فڕینی نامێنێتو دەکەوێتە خوارەوەو بە سووتاوی دەمرێت. ئەمەش جوانترین نموونەی قوربانی دانە لە پێناوی خۆشوویستنی شتێکدا، پەپولەیەك کە عیشقی رووناکی مۆمە سەرئەنجام گەی ئەو مۆمە دەیسووتێنێت، ئەمەش بەرزترین شێوازی عیشقبوونە کە لە پێناوی خۆشەویستیو عیشقبووندا ئەوەندە نزیك دەبێتەوە تا گەی ئەو عیشقە بیسووتێنێت، لێرەدا دەشێ وەها لێکبدرێتەوە کە عیشق بۆ خۆی سەرباری ئەوەی قوربانیدانە دیسان بریتیە لە دنیایەك کە سەرتاپای خاوێنیو بگەردیو خانەویستیە.

به گوڕەی بولبول ئەوە ئاشکرایە کە باڵندەیەکە لە فڕلکڵرو ئەدەبی گەلاندا وەکو هاوتای دڵدارانی راستەقینەو عیشقی هەمیشەیی گوڵ باس دەکرێتو زۆربەی کات کراوە بە ناوەند بۆ ئەوەی باشترین عاشقو بەختەوەرترین عاشقی پێ بەراورد بکرێت. مەحوی پێی وایە هەر ئەو دووانە لەسەر پەیمانو بەڵێنی خۆیان ماونو هەر ئەوان ڕێگاو ڕەوتی خۆیانیان نەگۆڕیووە، ئەمش ئەوە دەگەیەنێت بەلای ئەوی شاعیرەوە هەر ئەمان نموونەی ڕاستەقینەی عیشقو دڵدارین چونکە لەو بەڵێنو پەیمانانەی کە داویانە پەشیمانو پاشگەز نەبوونەتەوەو نابنەوە. دیارە ئەوەش خاسێتی سەرەکی عاشقە کە هیچ کەسپو بەربەستێك ناتوانێت لە ڕێگای ڕاستەقینەی عەشق لایبدات. بۆگومان ئەوەی لێرەدا ئاشکرا دەبێت ئەوەیە مەحوی باسی زەمینەو بارودۆخێك دەکات کە تیایدا بنەماکانی عیشق هەرەسیان هێناوە، بۆیە لەو هاوەڵانو هاوخەمانەی کە ئەو باسیان دەکاتو ئێستا بەجۆرێك لە گلەییو گازەندەوە لە بارەی خۆیانو عیشقبوونیانەوە دەدوێت تەنیا پەروانەو بولبول ماونەتەوە.
دیارە ئەوە ئاشکرایە عیشقو خۆشەویستی مۆتیفو جوڵانەری ژیانن، ئیتر ئەو عیشقو خۆشەویستیە هەر جۆرو هەر شێوەیەك بێت واتە عیشقو خۆشەویستی نێوان دوو ڕەگەزەکە بێت، یان عیشقی خودایی بێت، یان خۆشەویستیو عیشقی خاكو زێدو نیشتیمانو نەتەوەو مرۆڤایەتی بێت، یان عیشقی کارو پیشەو ئارەزووە جۆراوجۆرەکانی مرۆڤ بێت. گرنگ ئەوەیە ناشێت بە جیدیو بە دڵسۆزی مرۆڤ لەسەر هیچ شتێك بەردەوام بێت ئەگەر جۆرێك لە عیشقبووونی بۆ ئەو بوارە نەبێت. بە پێچەوانەکردنەوەی ئەم بۆچوونە، مەحوی دەیەوێت بڵێت ئێستا کە کار ڕووی لە هەورازەو شتەکان گەوهەرو جوانی خۆیانیان لە دەست داوەو تەنانەت بەهای مرۆییەکانیش وەکو پێشتر گرنگو پۆ بایەخ نەماونەتەوە، لەبەر ئەوەیە ڕۆحو گەوهەری عیشقبوونی مرۆڤ بۆ شتەکانو بۆ خودی خۆیشی گۆڕانی بەسەردا هاتووەو وەکو ئەو شێوە خاوێنو ماناڕەی پێشتری نەماوە. کەواتە لێرەدا دەتوانین بڵێین عیشق کە جوڵانەرو بزوێنەرو پاڵنەری مرۆڤە بۆ ئەوەی لە بەرزترین ئاستی مرۆڤایەتدا بێتو بۆ ئەوەی بجوڵێتو بینابکاتو جوانی و ڕاستی مرۆڤایەتیەکی باڵاترو پڕبەهاتر بەرهەم بهێنێت، ئێستا ئەو مۆتیفە خۆی لە شکستو هەرەسدایە، بۆیە هەموو شتەکانی تریش شێواونو ڕووی گەشیان تەڵخو ناشیرین بووە. دیارە ئەمە بۆچوونی مەحویە سەبارەت بەو قەیرانەی کە ڕۆحی عیشقو خۆشەویستی لە هەموو ئاستەکاندا دووچاری بووە، بەڵام دیارە ئەوەش ئاشکرایە کە زۆرجار گۆڕانکارییەکانی ژیان کاریگەری ڕاستەخۆی لەسەر نەك هەر ڕەفتارو هەڵسو کەوتی مرۆڤ دەبێت بەڵکو کاریگەری لەسەر گەوهەرو ماهیەتی

مرۆڤ خۆیشی دەبێت.
-٧-
برالە! ئەم هەموو ئێبالەیە بۆ بەو گەردنە حەیفە
بنیشۆ بەم حەدە ئەم گەردە لەو مینایی بۆ گەردە
مەحوی لە دوای ئەوەی کە باس لە گ[illegible]انی خەڵکو بەردەوامنەبوونیان لە سەر عیشقو خۆشەویستی دەکاتو ئەوەش بە هۆکاری بێبەهابوونو بۆ گەوهەربوونی ژیان دەزانێت چونکە بنەماو پێوانەیەك نەماوە بۆ بەرهەم هێنانی جوانیو بۆ ئەوەی کە قوربانی لە پێناودا بدرێت، ئێستا روو دەکاتە دەرەوەی خۆی کە پێدەچێت هەموو خەڵکی مەبەست بێتو داوایان لێ دەکات کە ناشێت (ئەو) تاوانبار بکرێتو کەمەڵك گوناهی بدرێتە پاڵ لە کاتێکدا ئەو کەسێکی نەناسراوە لە چوارچێوەی دەقەکەداو مەگەر تەنیا لە رێگای وەسفەکانی ئەوی شاعیرەوە لەم دۆخەدا بتوانرێت شووناسێك بۆ ئەو بدەزرێتەوە، وەسفەکانی شاعیر بۆ ئەو کەسەی کە تا ئێستا نازانین کێیە، دەری دەخات مەبەست لە (ئەو) کەسێکی گەردن هاوشێوەی مینای بەگەردە کە ئەمەش لە ئاستێکدا کە تەنیا رووە فیسیۆلۆجیەکەیەتی دەری دەخات کە مەبەست لە (ئەو) ئافرەتە، هەرچەندە دەشێ لە رووی مەعنەوییەوە ئەوی گەردن بەگەرد مەبەست لە ئەوێکی خاوێنو پایەبەرزی دوور لە هەر گوناەو کەمو کورتیەك بێت.
لێرەدا جێگای خۆیەتی ئەو پرسیارە بکەین کە مەبەستی مەحوی لەو هەموو ئێبالەیە واتە ئەو هەموو گوناە یان تاوانبار کردنە چییە؟ ئەی ئەو گەردنە گەردنی کێیە؟ بەهەرحاڵ ئەو پەراوێزەی کە پایەبەرزان مامۆستا مەلا کەریمی مودەڕیسو کاکە حەمەی کوێی بۆ ئەم دۆخەیان نووسیووە ئەوەمان پێ دەڵێت ئەو گەردنە بەگەردە گەردنی یارەو تاوانی کوشتنی دڵدارانی دراوەتە پاڵ. دەشێ ئەمە بەچوونێك بێت بەڵام لە هیچ شوێنێکی تری ئەم دەقەدا بە ئاشکرا باسی ئەوە نەکراوە کە یارێك هەیە لەبەر گوێنەگرتنی، یان لەبەر وەڵام نەدانەوەی بۆ سازو خۆشەویستی کەسانی تر بووبێتە هۆی مردن یان دڵشکاندنی ئەوانی تر، لێرەدا هەمان بەچوونی شکسپیر لە بازرگانی ڤینیسیادا دووبارە دەبێتەوە کاتێ کە پۆرشیا قسە بۆ نێریسای کارەکەری دەکاتو دەڵێت "بۆ ئەوەی وابکەم لە پیاوان بڕوا بهێنن بەوەی کە من پیاوم باسی ئەوەیان بۆ دەکەم کە چۆن چەندەها ئافرەت داوای خۆشەویستیان لێکردووموو لەبەرئەوەی من وەڵامم نەداونەتەوەو رەفزم کردوون لە داخدا نەخۆش کەوتوونو مردوون" .
بۆیە لێرەوە دەشێ وای بۆبچین مەحوی باسی شێخەکەی بکات کە کەسێکی خاوێنو بەگەردە یان تەنانەت رەنگە مەحوی باسی خۆی بکات کە چۆن خۆی بە خاوێنو بۆ گوناە دەزانێت بەڵام چۆن لەو بارودۆخەی ئەوسای

سلێمانیدا هەندێ جار دژیان شکاندووەو ئازاری ڕۆحیان داوە بە تایبەتی لە دوو ڕووەوە کە یەکەمیان ئەو ئازارەیە کە ڕۆبازەکەی مەحوی کە ڕۆبازی تەسەوفی نەقشبەندییە لە پێش لە دایکبوونی مەحویو لە دوای ئەوەش لە سنووری میرنشینی بابانـدا پێی گەیشتووە. دووەمیشیان ئەو ئازارە بێت کە لە ئەنجامی هەڵوێستو ڕوانینی نوخبەیەك لە خەڵکی سلێمانیەوە بەرامبەر بە هەڵوێستی دژستانەی مەحوی بۆ سوڵتان عەبدوحەمیدو دەوڵەتی ئیسلامی دڕووست بووە، کە پێدەچێت مەحوی سەرباری هەستێکی ناکامڵی کوردایەتی بۆای وابووبێت کە تەنیا دەسەڵاتی دەوڵەت یان لوتکەی هەرەمی دەوڵەتی عوسمانی بتوانێت پارێزەرو دابینکەری ژیانی خەڵکی بێت. ئەم هەڵوێستەی خەڵك وای لە مەحوی کردبێت بە ڕاستی هەست بکات غەدری لێدەکرێتو ڕۆحی ئەم خاوێنەو گەردنی وەکو مینای بگەردەڵو شایانی ئەوە نییە کە ئەو هەموو تاوانو گوناهەی بخرێتە ئەستۆ.

-٨-

لە دەورمدا حەصار: ئافەت ، لە سەر سەر خەیمە:درێی ئاە
لە سایەی عیشقەوە بوومە شەهی صاحیب سەراپەردە

دەشێ مانای ئەم دێرە زۆر پەیوەست بێت بە دۆخی پێشترەوەو ئەگەر لەو ڕوانگەیەوە دۆخی پێشترمان لێکدایەوە کە مەحوی مەبەستی لەو کەسەی کە ئۆباڵی تاوانکردنو گوناە کردنی دەخرێتە پاڵ خۆی بێت ئەوا لێکدانەوەی ئەم دێرەش زیاتر دەبێتە دەروازەیەك بۆ لێکدانەوەی ئەو بارە ناهەمواوەی کە مەحوی خۆیی تێدابووەو باسی خۆی دەکات لەو بارو دۆخە ناهەمواوەدا کە وەکو گوتمان دەشێ بڕازاربوونی مەحوی بەهۆی هەڵوێستی توندو بڕبەزەییانەی خەڵکەوە بەرامبەری دڕووست بووبێت.

مەحوی باسی شۆڕنو جێگاو بارودۆخی خۆی دەکات کە چۆنەو بە چ شێوەیەکە. لەوە دەدوێت کە دەوری بە حەسار یان شورایەك گیراوە کە ئەوەش ئەگەر ڕووە مادییەکەی سەیر بکەین مانای ئەوەیە کە مەحوی لە نێو چوار دیوارێکدایە کە ئەوەش جۆرێك لە خاستی زیندانی بوون یان دەستو پێبەستنی هەیەڵو لە پشتی ئەم وەسفەشەوە ئەوە ئاشکرا دەبێت کە بەجۆرێ لە جۆرەکان ئەو باس لەوە دەکات کە ئازادی ئەو سنووردار کراوە، یان لێی داگیر کراوە. هەر لە پاڵ ئەوەدا باسی ئافات دەکاتو لەوەش دەدوێت لەسەر سەریشی خەمە هەیەڵو دووکەڵی ئاەوخەفەتیش سەری خەیمەکەو ئاسمانی گرتووە. ئەگەر بەوردی سەیری ئەم فەزایە بکەین ئەوا تێدەگەین ئەمە فەزای پێوەندکردنو داگیرکردنی ئازادی کەسێکە کە تەنانەت ئەگەر بە خەیاڵیش بێت هەست دەکات لە چوارچێوەیەکدا لە قاڵب دراوەو ئافاتو بەڵا یەخەیان گرتووەو تەنانەت ڕووناکی ئاسمانیش نابینێت چونکە ئاەو ناڵینی بە

جڕکە ناخی دەسووتێنێتو دووکەڵی ناخی بەرزدەبێتەوەو رووی ئاسمانی لێ دەتەنێتو نایەڵێت هیچ ببینێت..
مەحوی باسی ئەم بارەی خۆی دەکاتو دەڵێت ئەوێك کە عاشقی جوانیو خاوێنیو بەها باڵاکانەو عاشقی گەیشتن بە ڕۆحی باڵای خوداو تواندنەوەیە لەو ڕۆحە باڵایەداو بێ ئەو مەبەستەش بەلای ئەوەوە نموونەی بەرزو باڵا بێ جێبەجێ کردنی پەیامی ڕووندو بەرزی ئایینو زوهدو خاوێنی تەسەوف دەوڵەتی ئیسلامیو دەسەڵاتی ئیسلامیە کە ئەویش لە کەسێتی سوڵتان عەبدولحەمیدو خەلافەتەکەیدا بەرجەستە دەبێت، بێتە مایەی سەرزەنشتکردنی ئەم لە لایەن خەڵکەوەو بەم هەڵوێستەش ئەم بووەتە مایەی ڕەخنە لێگرتن لە کاتێکدا ئەو خۆی بە پاشای ڕێگای ئەو عیشقە دەزانێت. کەچی ئەو عیشقە بێ دەبێتە مایەی سەرئێشەو قسەو ڕەخنەو لە ئەنجامی ئەوەشدا خەمو خەفەت دەوری دەدەن، هەرچێن دەواری سەردەمی کۆچی گەرمیانو کوێستانی خەڵکان بە پەردەیەکی گەورە دەورە دەدراو ئەو پەردەیەش دەوری دیواری دەبینی، دیارە ئاشکرایە کە دیوار بەربەستێکە بێ جیاکردنەوەو پاراستنو تایبەتمەندکردنی شوێن بێ ئەو کەسەی لە ناویدا دەژی. بەهەمان شێوە دیواری خەفەتو ئازار ئەمی شاعیر لەوانی تر پەرت دەکاتواتە لێرەدا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت ئەوەی کە بەشی خەفەتو مەینەتە تەنیا هەر ئەوی شاعیرە. ئەم ئێستا لە ئەنجامی عەشقبوونیەوە بێ جوانیو بێ زوهدو بێ ڕاستیو بێ دڵسۆزی، چواردەوری گیراوەو دووکەڵی خەمو ئازار سەرسەری گرتووەو دنیای لێ بچووك کراوەتەوەو وەکو ئەوە وایە لە نێو دەوارێکدا دیل کرابێت، ئەمەش هەمووی لە سایەی عیشقدایەو لە پێناوی عیشقدا دووچاری ئەم دەردە سەرییە بووە. هەروەك ئەگەرێکی لاوازیش هەیە کە وەها لێکبدرێتەوە ئەم لە سایەی عیشقدا بووبێتە خاوەنی دەوارو ئەو دەوارەش سەرتاپای بە خەمو خەفەتو بەدبەختیو دووکەڵی ئاەو ناڵین دەوری گیرابێت. بەڵام ئەگەر ئەم بۆچوونەی دووەم ڕاست بێت ئەوا تەنیا خۆی بەرپرسیارە لەو بارەی تێیکەوتووە چونکە ئەوە ئەنجامی عیشقە، کەواتە لە بارێکی وەهادا پێویست ناکات باسی کەسی تر بکاتو بە دەنگی بەرز بە گوێی خەڵکی تردا بچڕێنێتو بڵێت (برالە ئەم هەموو ئێبالە بێ بەو گەردنە حەیفە). لێرەوە ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە دەشێ مرۆڤ ڕۆگایەك هەبژێرێت یان تێوانینێکی هەبێتو لە هەموو ڕۆگاو تێوانینێکی تری بەلاوە ڕاستترو دروستتر بێت، ئەمەش شتێکی سرووشتیە، بەڵام دەبێ ئەو بۆچوونەشی هەبێت کە مەرج نییە هەموو خەڵکی تر ئەو ڕۆگاو تێوانینەی ئەمیان بەلاوە ڕاستو دروست بێت، هەر بۆیە دەبێ چاوەڕوانی ئەوە بکات کەسانێکی تر هەبن نەك لەگەڵ ڕۆگاو تێوانینی ئەمدا ناکۆك بن بەڵکو دەشێ دژیشی بن. بۆگومان ئەگەر مرۆڤ بەم

شێوەیە سەیری دنیای کرد ئەوا هەموو شتەکان بە ئاسایی وەردەگرێتو بەوجۆرەی مەحوی تووشی هەڵچوون یان کاردانەوەی تووند نابێت.

-٩-

چڵن ئەو دێتە چاوی من کە یەکسەر عونصوری ئاوە
مەحاڵە من کە بچمە دڵیەوە، دڵ کیشوەری بەردە

مەحوی باسی خۆی و یار دەکات و ئاشکرای دەکات کە ئەمو یار لە دوو توخمی جیاوازن، ئەم لەو وەسفەیدا کە بۆ خۆیی دەکات وەکو مرۆڤکی ئاسایی وەسفی خۆی دەکات. بەڵام ئەوی یار بە دوو جۆر وەسف دەکات لە یەکەمیاندا وای نیشان دەدات یار لە توخمی ئاوە، لە دووەمیشیاندا وەکو مرۆڤ نیشانی دەدات کە دڵی هەیەو ئەو دەهش سەرباری رەقی هەشتا دڵی مرۆڤە چونکە دەشێ ئەم بچێتە دڵیەوە. سەرەتا مەحوی ئەوی یار دەباتەوە سەر رەگەزی ئاو کە ئاویش چەند خاسێتکی هەیە وەکو ئەوەی ناگیرێتو تەنیا بەهۆی شتێکی ترەوە دەتوانرێت بەرجەستە بکرێت کە ئەمەش رۆگرە لەوەی کە چاوی ئەم بتوانێت وێنەی ئەم بەرجەستە بکات، لێرەشەوە مەحوی دەمان گێڕێتەوە بۆ ئەو بڕچوونەی کە باسی بینینو بەرجەستەکردنی وێنەی شتەکان دەکات، کە گوایە چاو تیشکێك ئاراستەی ئەو شتە دەکاتو بەوەش وێنەی ئەو شتە لە چاودا بەرجەستە دەبێت. بەڵام لێرەدا وێنەی ئەوی یار لە چاوی ئەمی شاعیردا بەرجەستە نابێت هۆکەشی ئەوەیە ئەوی یار لە توخمی ئاوەو وێنەو رەنگی ئاویش بەرجەستە نابن لە چاوی ئەمدا. لێرەدا رەگەزی ئاو ئەو دەلالەتە بەرهەم دەهێنێت کە ئەوی یار تەنیا لە خەیاڵدا بوونی هەیەو پێناچێت بوونکی واقیعی هەبێت مادەم نە لە چاوی ئەمدا دەبێتە وێنەیەکی بەرجەستەو نە رەنگیشی جێگیریشی دەبێت. ئەم بڕچوونەش لە نیوەی دووەمی ئەم دێرەدا زیاتر ئاشکرا دەبێت کاتێ شاعیر باسی ئەوە دەکات کە هەرچۆن وێنەی یار لە چاوی ئەمدا بەرجەستە نابێت بەهەمان شێوە ئەمیش ناتوانێت لە دڵی ئەودا جێگا بگرێت چونکە ئەوێك کە وێنەیەکی بەرجەستەی نەبێت مانای وایە تەنیا لە خەیاڵو وەهمدا بوونی هەیەو ناشێت دڵی هەبێت هەتا ئەم بچێتە دڵیەوە. کەواتە لێرەدا ئەوی شاعیر جۆرێك لە یێتێپیا درووست دەکات کە ئەویش یێتێپیای بە ئاوبوونی یارە، ئاویش توخمکی بێهەنگو بێ بۆنو بێ تامو بێ شێوەیە.

لە رووی زانستیەوە بوونی مرۆڤ دابەش دەبێت لە نێوان دنیای (مشك)عەقڵو دنیای (دڵ) واتە دنیای حەزوو ئارەزووە دنیایی و غەریزەییەکانی مرۆڤ. دنیای عەقڵ، دنیای کۆنترۆڵ کردنو دیسپلین کردنو جوڵەیە بە پێی بەرنامەو نەخشە. دنیای دڵیش دنیای حەزوو ئارەزووە غەریزیو دنیاییەکانی مرۆڤە کە تا ئەندازەیەکی ئاشکرا دەشێ پێیان بگوترێت دنیای غەریزە ئاژەڵییەکانی مرۆڤ. دیارە ئەوەش

ئاشکرایە کە باوەڕبوونی ئەم دنیایە واتە دنیای غەریزە ئاژەڵیەکانی مرۆڤ ئەگەر عەقڵ لەو ئاستەدا نەبێت کە دیسپلینو کۆنترۆڵی ئەو رووبەرە لە بوونی مرۆڤدا بکات ئەوا خاستە دەندەییەکانی مرۆڤ لەسەر لاوازبوونی خاستە مرۆییەکانی مرۆڤ باوەڕدەست دەبێت. دڵ کە هەستیارترین بەشە لە پێکهاتەی مرۆڤدا چ لە رووی فیسیۆلۆجیو چ لە رووی حەزوو ئارەزووە دنیاییەکانەوە، کەچی ئەوی شاعیر بە کیشوەری بەرد ناوی دەبات. بەردیش هێمای وشکیو رەقیو بێبەرهەمیە کە ئەوەش نەك لە گەڵ خاستەکانی دنیای دڵدا ناگونجێت بەڵکو ناکۆك دژیشە لە گەڵیدا.
دیارە ئەوە ئاشکرایە ئاو بۆجگە لەوەی کە یەکێکە لەو چوار توخمە سەرەکییەی کە بەپێی لێکدانەوە کلاسیکییەکان بۆ دروستبوونی گەردوون، گەردوونیان پێکهێناوە، دیسان سەرچاوەی ژیانیشەو ناتوانرێت بە بێ بوونی ئاو تەسەوری بوونی ژیان بکرێت. جگە لەوەی کە هیچ زیندەوەرێك نییە بە بێ ئاو بژی، بە گوێرەی هەموو زیندەوەرانیش کە زۆربوون بەرهەمی جووتبوونی نێوان نێرو مێیە، پیتاندن لە ناو ئاودا رووەدات چونکە هێلکەو کرۆمۆسۆمەکان لە کاتی جووتبووندا لە ناو ئاودا بەیەك دەگەنو هەر لە ناو ئاویشدا پیتاندن رووەداتو لە زۆربەی زیندەوەرانیشدا کۆرپەلە تا ئەو کاتەی لە دایك دەبێت هەر لە ناو ئاودا دەمێنێتەوەو گەشە دەکات.
ئەوی یار لە توخمی ئاوە، ئەمەش لێکچوونێکی جوانە چونکە هەر چۆن ئاو سەرچاوەی ژیانە بە هەمان شێوە ئەوی یاریش کە لە رەگەزی مێینەیە سەرچاوەی ژیانو بەرهەمهێنانە، هەرچۆن ئاو سیمبوڵی خاوێنیو جوانیو ناسکیە بەهەمان شێوە ئەوی یاریش کە لە رەگەزی مێینەیە سیمبوڵی خاوێنیو بگەردیو جوانیو ناسکیە. هەموو ئەم خاستانەی ئاو یان یار کە وەسف دەکرێن تەنیا دەبینرێنو هەستیان پێدەکرێتو ئەوی شاعیر نیگەرانە لەوەی کە ناتوانێت بەرجەستەیان بکات یان بیانگرێتو گازەندەی ئەوەش دەکات ئەوەك کە لە توخمی ئاو بێت ناشێت چاوی ئەم وێنای بکاتو وەکو بوویەکی بەرجەستە رامی بکات. لێرەشەوە ئاماژەیەك بۆ ئەوە دەکرێت ئەو کەسەی کە ئەمی شاعیر بە ناوی یار وەسفی دەکات تەنیا بوویەك بێت لە خەیاڵدا وێنەی کۆشابێتو بوویەکی مادیانەی نەبێت.
لە وەسفەکەی شاعیردا جۆرێك لە دژیەك هەیە کاتێ کە ئەوی یار خۆی لە رەگەزی ئاو بێت بۆچی دەبێ دێی بەرد بێت؟ دڵ لەرووی فیسیۆلۆجیەوە لە ماسولکەو گۆشت پێکهاتووەو لە هەستیار ترین بەشەکانی جەستەی زیندەوەرانەو سەرچاوەی ژیانو لە هەمان کاتدا دڵ لەبەرامبەر عەقڵدا دادەنرێت کە ئەوی دووەمیان بە مانای مێشك دێت کە لەگەڵ دڵدا جۆرێك لە رکەوتن لە نێواندا هەیە بۆ ڕکخستنی

ژیانی تاکە کەس، خۆ ئەگەر هەر کام لەم دووانە باڵادەست بێت بەسەر ئەوی تریاندا ئەوا جۆرێك لە ناهاوسەنگی لە بوونی ئەو کەسەدا دروست دەبێت. بەهەرحاڵ مەحوی دڵی ئەوی هاوشێوەکراو لەگەڵ ئاودا هاوشێوە دەکات بە بەردو پێیشی وایە دەڵێك کە وەکو بەرد رەق بێت ناشێت جێگای خۆشەویستی تێدا بێتەوەو ئەوەش وای لێدەکات کە واهەست بکات ئەو دڵە لەرووی ئەمدا داخراوە، بۆیە دەگات بە جۆرێك لە بێ ئومێدبوون بێ خۆشەویستی ئەوی یاری لە رەگەزی ئاو. جگە لەوەش دەشێ مەحوی لەوەدا مافی خۆی بێت کە دڵی ئەوی یار بە بەرد هاوشێوە بکات چونکە لە ئاستیدا ناکرێتەوە بەڵام ئەوەی جێگای پرسیارە ئەوەیە مەحوی بە گشتی دێ بە رەقو بێبەزەیی وەسف دەکات کاتێ دەڵێت: دڵ کیشوەری بەردە. لە پشتی ئەم بۆچوونەوە ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە جیاوازییەك لە رەگەزی پێکهێنەری ئەوی یارو ئەمی شاعیردا هەیە، ئەو لە رەگەزی ئاوەو ئەمیش مرۆڤە کە لە کەمەڵك رەگەز پێکهاتووە کە تەنیا یەکێکیان ئاوەو لەو بەراوردکردنەشدا دەلالەتی هەست بە بەرزی کردنی ئەوی یار لەبەرامبەر ئەمی شاعیردا بەرهەم دێتو ناراستەوخۆش لە ئاستێکی قوڵتری دەقەکەدا ئەوە دەبینرێت کاتێ کە ئەوی یار نایەتە ناو چاوی ئەمەوەو دەرگای دێیشی بێ ناکاتەوە لەبەر ئەوەیە کە یار لە توخمی ئاوەو ئەوەش وای لێدەکات کە خۆی بە بەرزتر بزانێتو دەرگای وڵاتی دڵی لە رووی ئەمدا نەکاتەوە کە بە هاوشانی خۆیی نازانێت، هەرچەندە ئەوە ئاشکرایە کە خۆشەویستی نە سنوور دەناسێتو نە جیاوازی کەمەڵایەتیو نەهیچ بنەمایەکی عەقڵی دەتوانێت رێگای لێبگرێت چونکە خۆشەویستیو عیشق "هەست" دروستکەرو رێکخەریانە نەك عەقڵو ئەو پێودانگانەی تر کە عەقڵو هوشیاری رێکیان دەخەنو دەیان جوێننو بەڵوەیان دەبەن.

-١٠-

تەپو تۆزی غوباری دیمو رێگەی گڵیو دەیوت
دەترسم دامەنم ئاخر ببێ ئالودە بەم گەردە

ئەگەر لە ئاستی بینراوی دەقەکەدا سەیر بکەین ئەوا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە ئەم بۆچوونەی لەم دێرەدا مەحوی لێی دەدوێت پەیوەستە بەو بۆچوونەی کە لە دڵی پێشتردا لێی دوابوو، پێشتر باسی لەوە کرد کە ئەوی یار لە رەگەزی ئاوەو هەرگیز نایەتە چاوی ئەمەوەو هەروەها باسی ئەوەش دەکات کە دڵی یار بەردەو هەرگیز دەرگا بۆ خۆشەوێستی ئەم ناکاتەوە. لێرەدا جارێکی تر باسی ئەوە دەکات کە ئەوی یار کاتێ تەپو تۆزی غوباری ئەمی بینیووە رێگای خۆیی گڵیووەو گوتوویەتی دەترسێت گەردی ئەم بئاڵێت لە دامێنیەوە واتە بەبێ ویستی خۆی سەرئەنجام ناچاربێت بچێتە چاوی ئەمەوەو دەرگای دێیشی بێ بکاتەوە. لێرەدا لەسەر زمانی شاعیرەوە

دەردەکەوێت کە ئەوی یار بە جۆرێك لە گومانەوە سەیری هەڵوەستو خۆاگری خۆی دەکات لەبەرامبەر ئەمی شاعیرداو دەترسێت سەرئەنجام بکەوێتە ژێر کاریگەری ئەمەوەو هەم بچێتە ناو چاوییەوەو هەم دەرگای دڵیشی بۆ بخاتە سەرپشت.
دەشێ لە ئاستێکی تردا بەوجۆرە ڕاڤەی ئەم دۆخە بکەین کە ئەوی یار وای ببینێت کە ئەم کەسێکی نائاسایییەو هەمیشە کێشەو تەنگو چەڵەمە دەوری داوە، کاتێ ئەویش بەم شێوەیە دەیبینێت پشتی تێ دەکاتو نایەوێت بئاڕاستەی کێشەو گرفتەکانی ئەمەوە. ئەمەش لە ئاستێکی قوڵتردا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێنێت کە ئەوی یار کەسێکی خۆپارێزو خۆویستەو نایەوێت تەنانەت لە کێشەو گرفتی کەسێکیشەوە بئاڕاستەی خۆشی دەوێت. هەرچەندە هیچ بەڵگەیەك لە ئاستی بینراوو نەبینراوی دەقەکەدا نابینرێت کە بیسەلمێنێت ئەو کە شاعیر بە یار ناوی دەبات ئەمی خۆش بوێت، بەڵام دیارە ئەوە ئاشکرایە کە وەکو پێشتریش ئاماژەمان بۆ کرد هیچ سنوورو بەربەستێك ناتوانێت ڕێگا لە خۆشەویستی بگرێت کەواتە ئەگەر بەراستی ئەوی یار ئەمی خۆشبوویستایە ئەوە نە دەرگای دڵی لێ دادەخست، نە ڕووی لێ وەردەگێڕاو نە لەوەش دەترسا کە دامەنی بە گەردی تۆزی ئەو ئالودە بێت. کەواتە لێرەدا ئەوە دەردەکەوێت کە مەحوی باسی خۆشەویستیەك دەکات کە ئەم لە لای خۆیەوە دڕووستی کردووە بە بێ ئەوەی ئەوی یار هەست بە بوونی ئەم بکات.
لە لایەکی ترەوە ئەمی شاعیر باسی ئەوە دەکات کە ئەوی یار تەپو تۆزی غوباری ئەمی دیووەو ڕووی لێ وەرگێڕاوە. بێگومان لێرەدا دەبێ لەسەر وشەی غوبار ڕابووەستینو بزانین ئایا ئەم وشەیە کە ناوەو بە هۆی وەسفکردنیەوە لە ڕێگای وشەکانی تەپو تۆزەوە چی دەگەیەنێتو چ ماناو چ دەلالەتێك بەرهەم دێنێت. لە ڕاستیدا تەپو تۆزو غوبار ئەگەر لە ڕووکەشدا سەیریان بکەین ئەوا دەشێ هەمان مانای غوبار خۆی بگەیەنن بەڵام لێرەدا بێ وەسفکردنی غوبار بەکار هاتوونو ئەوەشمان لەلا ئاشکرایە کە تەپو تۆز وەکو فەزای پێش یان پاش ڕووداوی ترسناك، یان زریانو گەردەلول بەکار دێن کە خۆرایی، یان ترسناکیو نائاسایی ڕووداوەکە نیشان دەدەن، غوبار خۆیشی دەشێ وەکو داڵێك دەلالەتی تەمومژاوی بوونو نائاشکرایی هەبگرێت. کاتێکیش کە ئەمی شاعیر خۆی بە غوبار ناودەبات لە ئاستی قوڵتردا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە ئەم بوونێکی وەهمی هەیە لە ڕوانینی ئەوی یارداو ئەو ناتوانێت وەکو بوونەکی بەرجەستە بیبینێت بەکو وەکو غوبار دەیبینێت کە دەشێ لێرەدا غوبار وەکو تارمایی یان تەنانەت وەکو گەردی پەرش بوو لێکبدرێتەوە کە ئەوی یار نایەوێت تەنانەت گەردی ئەم بئاڕاستە لە دامێنبەوە. هەر لێرەشەوە دەشێ وەها لێکبدرێتەوە کە

ئەوی یار وەها سەیری بکات کە ئەم گەردو تەپو تۆزی خاکەو جۆرێکە لەغوبارو کاتێ ئەم خەریکە بکەوێتە ناو تەپوتۆزی ئەو غوبارەوە رێگای خۆی دەگۆڕێت نەوەکو گەردی ئەو تەپوتۆزو غوبارە بئاڵێت لە دامێنیەوەو پیس یان ناشیرینی بکات. هەموو ئەمانەش ئەو بۆچوونەی پێشتر بەهێز دەکات کە یار دڵی لە ئاستی ئەمدا بەردەو دەرگای داخراوە.

-١١-

دەبینم ئەهلی دڵ یا سەنگەسارە، یا لەسەر دارە
دیاری عیشق، ئەگەر ساغت دەوێ، هەر دارە هەر بەردە

لێرەدا مەحوی خۆی لە دەقەکە دێتە دەرەوەو وەکو چاودێر قسە دەکاتو لە بارەی ئەهلی دڵو دیاری عیشقەوە دوێتو لەسەر هەریەکەیان قسەی خۆیی هەیە. رەنگە جۆگەی خۆی بێت وەهایشی لێکبدەینەوە ئەو هەوڵستەی کە مەحوی لێرەدا وەری گرتووەو هاتێتە دەرەوەی ئەهلی دڵو نایشیەوێت دیاری عیشقی بەر بکەوێت ئەویش لەبەر ئەوە بێت کە نەیەوێت رووبەڕووی ئەو دەرئەنجامانە بێتەوە کە ئەهلی دڵ دەبێ چاوەڕوانیان بکات، یان نەیەوێت دیاری عیشقی بەر بکەوێت. ئەم هەوڵستەشی لە ئەنجامی تێگەیشتنەوە وەرگرتووە لە کاتێکدا ئەگەر سەیری کۆی ئەزموونی شیعری مەحوی بکەین ئەوا دەبینین عیشقو دڵداری هاوشانن لەگەڵ ئازارو دەردەسەریو ئەگەر خۆشیو ئاسوودەییەکیشی لە عیشق وەرگرتبێت ئەوە لە عیشقی خودایی‌و لە تەسەوفو زوهد وەریگرتووە نەك لە عیشقی ئەوی یار واتە ئەوی ئافرەت.

ئەم ئاستا باس لەوە دەکات کە چارەنووسێکی باش نییە، دیارە مەبەستیش لە ئەهلی دڵ لە لایەك ئەو کەسانەیە خەریکی عیشقو دڵدارین، لە لایەکی تریشەوە کاتێ دڵ وەکو سەرچاوەی حەزو ئارەزووە دنیاییەکان دادەنرێت، ئەوا ئەهلی دڵ ئەوانەن کە هەمیشە بە دوای حەزووە ئارزووە دنیاییەکانیاندا دەڕۆن واتە مەبەست لەو کەسانەیە کە بڕوایان بە دنیاپەرستی هەیەو ژیانو هەموو شتێکیان لە پێناوی خۆشیەکانی ئەم دنیادا دەوێتو، تەنیا بۆ ئەم دنیا دەژین. ئەم جۆرە کەسانەش چارەنووسێکی باش چاوەڕوانیان ناکات چونکە بە روانینی مەحوی، یان سەنگەسار دەکرێن، یان لە سێدارە دەدرێن، کە هەردوو حاڵەتەکەش هەر بریتین لە جۆرێك لە سزادان، دیارە ئاشکرایە سزا لە بەرامبەر تاواندا دادەنرێت، کەواتە لێرەدا ئەو پرسیارە سەرهەڵدەدات، ئایا دەشێ مەحوی وای بڕبچێت، چوونە ریزی ئەهلی دڵ، یان چوونە ریزی عاشقان تاوان بێت؟ یان مەبەستی مەحوی ئەوەیە کە خۆدانە دەستی ئارەزووە دنیاییەکانو عاشق بوون جگە لە ئازارو کوڵەوەریو بەدبەختی زیاتر هیچی تر بۆ مرۆڤ بەرهەم ناهێنن.

هەروەك دەشێ لە روانگەیەکی ئایینیشەوە راڤەی بۆچوونی مەحوی لەم دەقەدا سەبارەت بە ئەهلی دێ بکرێت. بۆگومان لەم روانگەیەوە ویستە دنیاییەکان تەنیا لە سنووری حەماڵدا جێگایان دەبێتەوەو هەر شتێك لە دەرەوەی حەماڵ بێت قەدەغەو ڕێگا پێنەدراوەو لە تاوانینی ئاینیانەوە بە تایبەتی ئایینی ئیسلام تاوانەو بە پێی جۆری تاوانەکەش سزای لەبەرامبەردا دانراوە بە تایبەتی سزای ڕۆژی دواین. هەر بۆیە دەشێ مەبەستی مەحوی لەوەی کە ئەهلی دێ سەنگەسار بێت یان لە سێدارە بدرێت، سزای ڕۆژی دواین بێت. هەروەك پێیشی وابێت ئەوەی عیشق پێشکەشی دەکات جگە لە ئازارو دەردەسەری هیچی تر نەبێت چونکە وەاتێکی وشکو بێبەرهەمەو کەشش کردن تیایدا هیچ بەرهەمێك مسۆگەر ناکات بۆجگە لە دەردەسەری.

بەڵام ئەگەر لە روانگەیەکی تەرەوە سەیر بکەین ئەوا وای لێکدەدەینەوە کە ناشێت مرۆڤ بە بێ ماندووبوونو هەروا بە ئاسانی بتوانێت هەموو حەزو ویستە دنیاییەکانی جێبەجێ بکاتو هەروا بە ئاسانی بگاتە لوتکەی دنیا پەرستیو وەکو پاشای ئەو تەختە شانی لێدابداتو بە ئارامی چۆن دڵی ئارەزوو دەکات بەو شێوەیە ڕەفتار بکات. بۆگومان ئەوە ئاشکرایە کە هەروا بە ئاسانیو بێ گرمەو کەشە لە نێو ئەو واقیعە کەمەایەتیو کەلتووریییەدا کە دەقەکەی تێدا بەرهەم هاتووە، کەس ناتوانێت ئازادانەو بێ بەربەست چۆنی دەوێت بەوجۆرە دنیاپەرستی خۆی بکات. دیارە لە بەرامبەر ئەوەشدا دیسان ئەگەر دنیاپەرستی و شێوەن کەوتنی ئارەزووەکانی دێ بە ئازارو دەردەسەری نەبێت، دەبێ بە باشی ئەوە بزانین کە عیشق لە خۆیدا بریتیە لە وازهێنان لە خۆ لە پێناوی ئەوی تردا، واتە کارێك لەسەر بنەمای خۆنەویستیو دنیا نەویستیو قوربانیدان بینا کراوە، ئەوەش ناشێت بە بێ ماندووبوونو ئازارو زەحمەت بگاتە ئەنجام. کاتێ مەحوی لەسەرەوە دەوەستێتو بەوجۆرە باسی دنیاپەرستیو دیاری عیشق دەکاتو دەیەوێت پێمان بڵێت ئەو بە دوای دنیاییەکدا ناگوات کە کۆتاییەکەی دیارەو نایەوێت لە پێناوی ئەو دنیاییەدا لە سێدارە بدرێت، هەروەك ناشیەوێت بە عیشقێکەوە خەریك بێت کە مایەی سەرئێشەیەو ئەوی یاریش جارێك ئاوەو لە چاوی ئەمدا بەرجەستە نابێتو جارێکی تریش دەرگای دڵی خۆی بۆ ئەم ناکاتەوە چونکە دڵی لە توخمی بەردەو هەستو سۆزی خۆشەویستیو عیشق ناناسێت. لێرەدا مەحوی لە ئاستی نەگوتراوی دەقەکەدا دەیەوێت لایەنگری خۆی بۆ دنیاپەرستیو عیشقێکی تر ڕابگەیەنێت کە عیشقی خوداو ڕۆحی باڵایە کە دنیایەکی خاوێنو بەرزەو ئومێدی ئایندەیەکی بۆ کۆتای پێ لە ئاسوودەیش دەبەخشێت.

-١٢-

لە باغی سۆو و بەی دا باسی ڕوخسارو چەنەی کەی بوو

خەڵ ما سۆو، بەی ترسا، کەوا ئەو سووڕە، ئەم زەردە
شاعیر خۆی لە دەستەی ئەهلی دڵ پەرت دەکاتو لە هەمان کاتیشدا لە وەسفکردنی دیاری عیشقدا خۆی لە عاشقبوونیش دوور دەخاتەوە، بەڵام بە شێوەیەکی سەرنجراکێش دێتەوە سەر وەسفکردنی ئەوی یار، هەرچەندە ڕاستەخۆ ئەوە نادرکێنێت کە تا چ ئاستێك پەڕشی ئەوی یارە، بەڵام بە ئاشکرا هەستی پێدەکرێت کە بە سەرسامبوونو جۆرێك لە پەڕش بوونەوە باسی دەکات. هەروەك لەو سەروبەندەشدا ڕووخسارو چەناگەی یار بەراورد دەکات بە سێوو بە بەیو لەو بەراورد کردنەشدا، دیارە ڕووخسارو چەناگەی ئەو دەیبەنەوە چونکە لە ئاستی ڕووخساری جوانی ئەودا سێو لە ناو باخدا شەرمەزار بوو، ڕووی سوور هەڵگەڕا، هەروەك بەی کاتێ کە بەراورد دەکرێت بە چەناگەی ئەو کە هاوشێوەن لە بەرامبەر جوانی چەناگەی ئەودا، ڕەنگی زەرد هەڵگەڕا.
ئەوەی ئاشکرایە لە بەراوردکردنی توخمو ڕەگەزەکانی سرووشتدا لەگەڵ جوانی ئافرەتدا، زۆربەی کات بەشەکانی جەستەی ئافرەت بەراورد یان هاوشێوە کراون بە ڕەگەزەکانی سرووشت بۆئەوەی ئاستی جوانی بەشەکانی جەستەی ئافرەت دەربکەوێت، یان نیشان بدرێت، بەڵام هەمیشە توخمو ڕەگەزەکانی سرووشت کراون بە پێتی جێگیرو بەشەکانی جەستەی ئافرەت لەگەڵ ئەوان هاوشێوە کراون، کەواتە ڕەگەزەکانی سرووشت وەکو سەرچاوە سەیر کراونو یەشەکانی جەستەی ئافرەتیش لە ڕێگای هاوشێوەکردنیانەوە بەو ڕەگەزانەی سرووشت جوانیەکانیان نیشان دراوە. بەڵام لێرەدا سێوو، بەی کە دوو ڕەگەزی جوانی سرووشتن کاتێ بەراورد دەکرێن لەگەڵ ڕووخسارو چەناگەی یاردا ئەوا توخمەکانی سرووشت لە چاو جوانی ڕووخسارو چەناگەی یاردا هیچ ئامادەبوونێکیان نابَێت. ئەمەش لە ڕاستیدا دەمانگێڕێتەوە بۆ ئەو بۆچوونەی کە کامیان ئەسڵو کامیان وەناکردنەوەن، واتە بە ڕوانینی ئەفلاتونیانە جوانی مرۆڤ لاسای کردنەوە، یان وەناکردنەوەی جوانی سرووشتە، یان بە پێچەوانەوە؟ دیارە جوانیو هارمۆنیای سرووشت هەمیشە ئەسڵن و هەموو جوانیو هارمۆنیاکانی تر لەوەوە وەرگیراون، بەڵام مەحوی ئەم لۆجیکە پێچەوانە دەکاتەوەو جوانی ئافرەت دەکات بە یەکەمو ڕەگەزو توخمەکانی سرووشتیش لە دوای ئەوەوە دێن.
ئەوە ئاشکرایە، سێو ئەو میوەیە کە حەوا توانی ئادەمی پێ فریوبداتو سەرئەنجام بووە هۆی ئەوەی کە لە بەهەشت بخرێنە دەرەوەون بە پێی ئەو چەمکە ئەفسانەیەش دروست بوونی مرۆڤایەتیش بەرهەمی ئەو فریودانە، یان ئەو گوناهەیە. هەروەك سێو لە لێکدانەوەی هەماکاندا ئاماژە بە ئەندامی جووتبوونی مێینە دەکات، دەشێ لە ڕووی بەئاگاییەوە مەحوی بۆچوونێکی لەم جۆرەی نەبووبێت تا لە دەقەکەدا بەرجەستەی بکات، هەروەك نەیتوانیووە پەیوەندی سێوو

ئەفسانەی فریودانی ئادەم بکاتە رەگەزی بەرهەمهێنانی دەقەکەی کە دەشیا ببوایەتە بنەمایەك بۆ زیاتر فراوانکردنی مەودای خەیاڵ لە دەقەکەداو هەروەها فەزای ئەفسانەیی ڕۆمانی دیاری ببینیایە لە بەرهەمهێنانی جیهانبینی دەقەکەو بەرهەمهێنانی شیعریەتدا. بەڵام دەشڵە لە ڕووبەری نەست یان نائاگای ئەودا جێرە دژایەتی کردنێك یان خۆش نەویستنێك بۆ سۆو هەبوو بێت کە هۆکاری ئەوە بووە باپیرەو داپیرەمان یەکەمین گوناە بکەنو بەرهەمی ئەو گوناهەش لە دەستچوونی بەهەشتو دڕووستبوونی هەموو مرۆڤایەتی بێت، سۆوێك کە بوو بێت بە هۆکاری فریودان دەشڵ ئێستا لە لای زاهیدو سۆفیەکی وەکو مەحوی هەمیشە شەرمەزارو سوورهەڵگەڕاو بێتو هەمیشەش لە دوای جوانیو ڕووخساری یارەوە بێت، دەشڵ لێرەدا وشەی بەی تەنیا بۆ مەرامی کۆشو پێداویستی بەرهەمهێنانی شیعریەت و بۆ جوانی بەخشینی زیاتر هاتبێت، ئەگینا تەنیا لە ڕێگای بەکارهێنانی سۆوەوە مەبەستە شیعریەکەو بەراوردی جوانی ڕووخساری یارو سۆو ئاشکرا دەبێت کە جوانی ڕووخساری یار یەکەمەو جوانی توخمەکانی سڕووشتیش وێناکردنەوەی ئەون.

-١٣-

ئەگەرچی من گەدام، ئەو شا، لە عورفی عیشقدا "مەحوی"
بەسە نیسبەت لە بەینا، من سیابەخت، ئەو سیاچەردە

مەحوی باسی جیاوازی ئاستی کۆمەڵایەتی نێوان خێو یار دەکاتو وای نیشان دەدات کە ئەم خێی لە ئاستێکی کۆمەڵایەتی زۆر نزمدایەو ئەوی یاریش لە بەرزترین ئاستدایە. بەڵام دیارە ئەوەشی لەلا ڕوونە کە لە ئادابی عیشقدا وەکو پێشتریش باسمان کرد شتێك نییە بە ناوی ئاستی کۆمەڵایەتیو ئاستی چینایەتی چونکە یاساکانی عیشق ئەو یاسایانە نین کە پەرەسەندنی کۆمەڵایەتیو تەنانەت عەقڵ ڕێکیان دەخات و خۆشەویستی پشت بە هەست دەبەستێت نەك بە عەقڵو هیچ پێوانەیەکی تر. بەڵام مەحوی بەم جێرە سەیری خۆشەویستی ناکات بەکو بە دوای ئەوەدا دەگەڕێت کە ڕووبەرێکی تر بۆ دڕووستکردنی خۆشەویستیو پەیوەندی لە نێوان خێو یاردا بدزێتەوە کە تیایدا جیاوازی کۆمەڵایەتی بە هێند وەرنەگیرێت. بۆگومان پێدەچێت ئەو جیاوازییەش تەنیا مەحوی لە خەیاڵیدا دڕووستی کردبێت، هەر بۆیە بە خێی دەڕێت بەسە نیسبەت لە بەینا.

بەهەرحاڵ مەحوی دەیەوێت یەکسانیو هاوشانی لە نێوان خێو یاردا دڕووست بکات بەو ئومێدەی زەمینە بۆ عیشقبوون لە نێوان خێو یاردا بسازێنێت. ئەویش بە هاوشێوەکردنی بەختی خێو پێستی یار کە هاردووکیان سیان واتە ڕەشن. دیارە لێرەدا مەحوی نارەزایی لە بەختی خێی دەردەبڕێت کاتێ بە ڕەش وەسفی دەکات. لە هەمان کاتیشدا

لە بری ئەوەی پێستو رووخساری یار بە هەر رەنگێکی تر وەسف بکات، بە رەنگی رەش وەسفی دەکات، لە کاتێکدا ئەمە دەزانین رەنگی رەش لەو زەمینە کەمەایەتیەدا کە دەقەکەی تێدا بەرهەم هاتووە رەنگێکی زۆر دڵگیر نییە. دیارە ئەوە ئاشکرایە لە گۆرانیو لە فرلکلۆری کوردیدا رەنگی ئەسمەر بایەخێکی زۆری پێدراوە، بەڵام رەنگی رەش لە کەلتوری ئێمەدا تەنیا بۆ جوانی وەسفکردنی خاڵ یان باشتر بڵێین خاڵی سەر رووومەتی یار بەکارهاتووەو بۆجگە لەوە بۆ وەسف جوانی ئەو رەنگە بەکار نایەت.

بە هەرحاڵ دەشیا مەحوی سەرباری ئەوەی کە باسی جیاوازی ئاستو پێگەی کەمەایەتی خۆی و یار دەکاتو رەنگە هەر ئەوەش بێت کە لە روانینی مەحوییەوە یاری لە مرۆڤی ئاساییەوە کردبێتە یەکێك لە توخمە سەرەکیەکانی پێکهاتنی گەردوون کە ئاوە، هەر ئەو جیاوازییەش هۆکار بووبێت بۆ ئەوەی کە وێنەی یار لە چاوی ئەمدا بەرجەستە نەبێتو دەرگای دڵی یار لە رووی ئەمدا داخرابێتو ڤیزەی چوونە ناو ئەو وێاتەی پێنەدرێت کە وێاتی دڵی یارەو لەوێشدا دەبۆ بە پێی رێساو ئادابی عیشقو خۆشەویستی هەموو شتێك رێك بخرێت، دەشیا مەحوی لە بری باسی خودی ئەو جیاوازییە کەمەایەتیەو لە بری ئەو تاکە بنەمایەش کە بە هۆکاری لێکتر نزیکبوونەوەی خۆی و یاری دادەنێت کە هاوشێوەبوونی بەختی خۆی و پێستی یارە کە هەردووکیان رەشن، دەشیا چەندین بنەمای تری ئینسانی بدزیایەیەتەوە بۆ دروستبوونی خۆشەویستی لە نێوان خۆی و یاردا کە وەکو دوو مرۆڤ چەندین پەیوەندی گرنگ لە نێوانیاندا هەیە، کە دەشێ خۆشەویستیش لە سنووری ئەو پەیوەندییە مرۆییانەدا سەرهەڵبداتو دروست ببێت کە بزوێنەرو دروستکەرەکەی هەستو سۆزەو پەیەوەی هیچ بنەمایەکی عەقڵو بەرنامە بۆ دانانو خۆ بۆ ئامادەکردن ناکاتو مل کەچی هیچ یاسایەکیش نابێت کەواتە لەم روانگەیەوە دەتوانین بڵێین هەستی خۆشەویستی راستترینو خاوێنترین هەستی مرۆییە کە بۆ گوێدانە هیچ بەربەستێکو دوور لە دیسپلینو رێکخستنو بەرنامە بۆ دانان دروست دەبێتو دەجوڵێتو دەسەڵات بەسەر مرۆڤدا دەکاتو بە پێی یاسا تایبەتیەکانی خۆی دەیجوڵێنێت کە لە راستیدا ئەو یاسایانەش تەنیا لە سنووری عیشقو ئادابی عیشقدا شوێنیان دەبێتەوە.

شیعری شرابی لای لی بای.. پشوا کاکەیی

لەم گوتارەدا باس لە شیعرەکانی تایبەت بە شراب دەکەین کە لە لایەن [لی بای]ـەوە نووسراوە. ئەو شاعیرە ژمارەیەکی زۆر شیعری لەبارەی شرابەوە وەک تەوەر و ناوەرۆک خۆقاندووە. ئەم شیعرانە بریتین لە: [ستایشکردنی باری دەروونی شاعیر، هۆنکردنەوەی ئایدیاڵی سیاسییەکانی شاعیر، لێکدانەوەی بیروباوەڕی ئایینی شاعیر]، لە ڕێگەی «شیعرە شرابییەکان»ـەوە کە شاعیر نووسیویەتی، دەتوانین تێگەیشتن لە شەوازی هونەری و هونەری شاعیر و تایبەتمەندییەکانی و هتد... بە دەسی بهێنین.
لی بای، نزیکەی (٢٤٣) شیعری پەیوەندیدار بە شرابەوە نووسیوە، وەک [«شراب»، «خواردنەوەی شراب»، «خواردنەوە» و «سەرخۆشی/ مەستی» کە نزیکەی ١/٤ شیعری لی بای پێک دەهێنن. شیعرەکانی وەک «دڵچێتە ناو شراب» و «خواردنەوە بە تەنیا لەژێر مانگدا» باس لە هەستی دڵەڕاوکێ و ئازووە فراوانەکانی خەیدا دەگێڕێت لە ڕێگەی شرابەوە.
لی بای، ڕۆحی جوانیناسی شیعرەکانی جێگای ستایشە. لە دەستکەوتە هەبووەکاندا، لە شیعری ئەو شاعیرەدا، «شرابی باش»ـی خۆش ویستووە، هەروەها شیعری خواردنەوەی زۆر نووسیوە. لەڕەدا لە لایەنی لیریکی ڕۆمانسی و شەوازی هونەری و تایبەتمەندییە مۆسیقییەکانی شیعری شرابی لی بای بەر باس دەدەم کە لە ڕێگەی وێنەسازی شرابەوە دەگەیەنرێت.

شەوازی هونەریی «شیعری شراب»ـی لی بای
لی بای نوێنەری شاعیری لیریکە، سەرنجی لەسەر شیعری لیریکییە، بەتایبەتی شیعرە شرابییەکانی هەشتا سیفەتی ناوازەی سرووشتی خۆی هەیە؛
شیعرە شرابییەکانی لی بای بە شەوازی هەمیشە گۆاو دەربڕاوە. کارەکتەری لی بای بوێر و بە ڕێگریە، بە دەگمەن شیعری شراب بە پێی مەرجی بابەتە ئاساییەکان درووست دەکات، ژمارەی شیعری ڕۆکخراو لە بارەمەکانیدا زۆر سنووردارە، دیاردەی دژە ڕۆکخستنیش زۆر باو و ئاساییە. لی بای زۆرتر حەزی لە درووستکردنی شیعری یوفوو و شیعری شەوازی کەنە، چونکە نەخشی ستەکانیان بەقەد چوارگۆشەی شیعرە ڕۆکخراوەکان ڕۆکوپێکی داڕژراو نین و درێژی شیعرەکان

دەتوانن یان درێژ یان کورت بن. لەناو بەرهەمەکانی لی بایدا، ژمارەی شیعرەکانی یوفوو لە هادبەدەر زەرن و دەستکەوتەکانیشی گەورەترینن. گرنگ نییە لە شێوە و ناوەرۆکدا، شیعرەکانی یوفووی لی بای بە ناونیشان و وشەکانی هەسەن سنووردارن، بەڵام لە هەوا/ یەتم و بارودۆخ و زمان و هتد... داهێنانی هەیە، بەتایبەت لە هەوا/ یەتمدا، شوێن پێویستییەکانی هەست و سۆزی ناوەوە دەکەوێت بە ئاوەڵی هەواکە بە وردی هەک بخات. بیرۆکەکە هەمانە کە زۆر لەگەڵ پەیوەرە جوانکارییەکانی شیعردا دەگونجێت. بە نموونە لە «جیانجیووەدا سەرەتا سێ وشە بە پێشنگایەتی و حەوت وشە بە پێیوستکردن بە کار دەهێنرێت و حەوت وشەکەیش هەوای چوار و سێ بە کار دەهێنن بە دەنگدانەوە بە پێش و دواوە لەگەڵ سێ وشەی یەکەمدا، ئەمەیش هەستێکی گشتی بە گەورەیی بە مرۆڤەکان دەبەخشێت. دواتر چەند هەستێکی حەوت بزوێنی پەیەو دەکرێت بە ئاوەڵی دەقی تەواو هەستێکی بەهێزی هەوایی هەبێت و بە وردی هەستەکان دەربەڕێت، لە کۆتاییدا تەکەیەک لە هەستەی [سێ و پێنج و حەوت] بزوێن بە کار دەهێنرێت بە ئاوەڵی بە ئاسانی بخوێنرێتەوە و هەستێکی بەهێزی هەبێت بە نەخشەی ئەم هەستە جیاوازەی کە لە شیعرەکانی تری یوفوو ناتوانرێت بەراورد بکرێت.

زمانی شیعرە شەرابییەکانی لی بای گرنگی بە لێهاتوویی زانستی هەوانبێژی دەدات و هونەرییە هەوانبێژییە زیادەڕۆییەکان تا هادەیەک لای باون. لی بای، زۆر زیادەڕۆیی لە زمانی هەسەنتییدا دەکات لە ساتییشی مەیدا. چەندین جار هەستەی هەوانبێژی بە کار دەهێنێت بە بەهێزکردنی هەستەکان. بە نموونە خەم و تووڕەیی ئاو شاعیرە بەرجەستە دەکات کە چەندین جار لێی دراوە و وێران بووە. شیعری «خەم دێت» جارێک لە جوانییەکی تراژیدی و تاریکی نیشان دەدات.

تایبەتمەندییە مۆسیقییەکانی شیعری شەرابی لی بای

جۆری مۆسیقای شاعیر کاریگەرییەکی قووڵی هەیە لەسەر ئاوەڵی کە ئایا ئاو شیعرانەی دەینووسێت ئاسانن بە چێژوەرگرتن یان نا. لی بای لە زەدەی گەرانی و سەماکردندا ژیاوە، کە هەنگە بنەمایەک بە تایبەتمەندییە مۆسیقییەکانی شیعری شەرابی شاعیرەکە دابین کردبێت. شیعرەکانی لی بای هەموویان لە شیعرە شەرابییەکانیدا هەنگ دەدەنەوە و ئەم تایبەتمەندییانەیش بە تەواوی هەمان تایبەتمەندییەکانی مۆسیقان، بەیە چێژوەرگرتن لە شیعرەکانی لی بای ئاسانترە. شیعر مەیلی ئاخاوتنی هەیە، ئەمەیش وادەکات مرۆڤی ئاسایی تێبگەن و فێربن و بیگوازنەوە، جگە لەوەیش شیعرەکانی لی

بای کورت و پوختن، بە جۆرێک گرنگ نییە مۆسیقاژەنەکانی خزمەتی دەربار یان حوکوومەت یان مۆسیقاژەنەکانی ژیان لەناو خەڵکدا هەموویان حەز دەکەن شیعرەکانی لی بای هەڵبژێرن دەنە سەر دەنگی و دەگوترێنەوە. جگە لەوەیش زمانی شیعرەکانی لی بای لە دروستکردنی هەڵکوپەکی زمانی ناوازە لە هەوا جۆراوجۆرەکانی وەک هەڵکوپەکی و پشووی، پوختی و دووبارەکردنەوە، خاوبوونەوە و خرایی، کە شیعرەکانی لی بای جگەر و ئاسانن بە خوێندنەوە، باشە؛ ئەمەیش دەبێتە هۆی دابینکردنی هەگبەکی گونجاو بۆ ئاوەی شیعرەکانی لی بای بچنە ناو مۆسیقاوە.

شیعری شرابی لی بای موزیکییە و دەتوانرێت بخوێنرێتەوە و بگوترێتەوە، کەواتە چۆن ئەم شێوازەی خوێندنەوە و گرانی گوتنە بەاو کردەوە؟ شیعر و موزیکەکانی لی بای لە سەردەمی شانشینی تانگدا بە دوو شێوە بەاو بوونەوە؛ یەکەکیان لە هەگبەی خوێندنەوە و گرانی گوتنەکەی شاعیرەوە بوو، ئاوی دیکەیان لە هەگبەی هاوکاری لەگەڵ گەیشا (ئاماژە بە مۆسیقاژەنە فەرمی و فەلکلۆرییەکان کە لەو سەردەمەدا خەریکی مۆسیقای دەنگی بوون). بەرهەمهێنانەوەی شیعرە کۆنەکان بە شێوەی مۆسیقا بە کەی دەنگ لە لایەن مامۆستایان و قوتابیانی قوتابخانەکان و هەرەهاوزا و زانیانی پەیوەندیدارەوە ستایشی کراوە، ئەم شێوە لەبارە بە قبوڵکردنی ئەنجامدەران و قەدرزانان، تەگەیشتنەکی قووڵتر لە کولتووری شیعری درێژخایەنی نەتەوەی چین هەیە کی گرنگ دەگەڵت لە میراتگرتنی کۆکی کولتووری چینی. لە تایبەتمەندییە مۆسیقییەکانی شیعری لی بای دەردەکەوێت کە ئەو شاعیرە لە زەدی هەمانسی مۆسیقا و شیعردا ژیاوە، لە خوێنی شاعیراندا، تایبەتمەندی مۆسیقای ئەنتەلەژیی ئەو شاعیرە، شیعرەکانی شراب دیارە. جگە لەوەیش شیعرەکانی بوونەتە بابەتی خوێندنەوەی خەڵک و نەخشەی مۆسیقاژەنان بۆ ئاوازدانان بە مۆسیقا لە سەردەمی بوونی شاعیر و نەوەکانی دواتردا، بە شێوەیکی بەرفراوان لەناو خەڵکی ئاسایدا سووڕاوەتەوە.

شوێنپێ: قەادزێ
تەممووزی ۲۰۲۳

هەڵگرتنی ئاگرتنی گەشتی ئاسمانی سلێمانی بۆ تورکیا.. عوسانی حاجی مارف

تورکیا لایەکی گوشارەکانی لەسەر یەکێتی نیشتمانی کوردستان زیاد دەکات و لایەکی ترەوە پەیوەندییەکانی یەکێتی لەگەڵ هەسەدە ئیدانە دەکات. هەروەها دوای ئاوڕی هەلیکۆپتەرێکی هەڵگری چەکدارانی کوردی سوریا لە ٢٦ی ئازار لە شاری دهۆک کوتە خوارەوە، تورکیا سەرجەم گەشتە ئاسمانیەکانی لە سلێمانیەوە بۆ تورکیاو بۆ ئاسمانی تورکیا بە دەرەوە قەدەغەکرد، بەهەڵکاری ئاوڕی یەکێتی لەگەڵ بۆ ئەندامانی (هەسەدە) دەدات کە فڕۆکەخانەکانی بکاربهێنن.

ئەم پەیوەندیی نێوان یەکێتی و هەسەدە، بۆتە مایەی پەرچەکرداری حکومەتی تورکیا بۆ ڕاخساندنی دەخی بارگرژی لە سەر ناوچەکانی سلێمانی. ئاوڕی جەگای بیر هەناناوەیە، کاتی خۆی لە ساڵی ٢٠١٧ تا ٢٠١٩ تورکیا گەشتە ئاسمانیەکانی بۆ سلێمانی قەدەغە کرد بۆ گومانێی کە یەکێتی پشتیوانی پەکەکە دەکات، بەڵام دوای ئاوڕی یەکێتی هەماهەنگی بەرفراوانی دژ بە چالاکییەکانی پەکەکە نیشانداو نووسینگەیەکی داخست، تورکیاش دەرگای گەشتەکانی بکردنەوە. ئەم پەیوەندیی یەکێتی لەگەڵ پەکەکە و هێزە کوردیەکانی سوریا زیاتر بەدووری لاهور جەنگی، کە پەشتر بەهاوبەری هێزەکانی دژە تیرۆری یەکێتی و دەزگای زانیاری بوو، دەناسرایەوە. ناوبراو کاتی خۆی سەردانی هێزە کوردیەکانی سووریای کردبوو و لە دەزگاکانی ڕاگەیاندنی خۆیانەوە بە ئاشکرا لاهور پشتیوانی خۆی بە ئاو هێزانە نیشان دەدا. هەربۆیە دەنگی ئاوە باوکرایەوە کە ئاردۆغان بەدوای کوشتنی لاهورەویە! بەڵام پەیوەندی نێوان یەکێتی و هەسەدە، پەیوەندیەکی شەخسی لاهور جەنگی نەبوو، بەڵکو پەیوەندی نێوان یەکێتی و هەسەدە بوو. بافل تاڵەبانیش لە مانگی کانوونی دووەمی٢٠٢٢دا یەکەم سەردانی بۆ لای لایەنە کوردیەکانی سوریا ئەنجام داو چاوی بە بەرپرسانی باڵای هەسەدە کەوت. پاش ئاوڕی لاهوریش لە سەرکردایەتی یەکێتی وڵاخرا، بۆ تورکیا ئاشکرابوو کە بافل و سەرکردایەتی یەکێتی بەردەوامی بەهەمان پەیوەندی لەگەڵ هەسەدا دەدەن!

تورکیا بۆ گەیاندنی پەیامەکەی بۆ یەکێتی نیشتمانی لە ٧ی نیسانی ئەمساڵ لە دەروبەری فڕۆکەخانەی سلێمانی بۆ فڕۆکەی بەفڕۆکەوان

هەرشی کردە سەر کاروانێک کە بەرپرسانی سەربازی ئەمریکی و یەکێتی و بەرپرسانی هەسەدی تێدابوو. بیانوی تورکیا بۆ ئەو هێرشی ئەوەبوو کە یەکێتی ڕێگایداوە بەهەسەدە بۆ بەکارهێنانی فڕۆکەخانەی سلێمانی بۆ کاروبارە سیاسی و سەربازیەکانی وەکو پردێکی ئاسمانی بۆ بەستنەوەی ناوچەکانی ژێردەستی هەسەدە بە دەرەوە. بەڵام سەرباری ئەو ئاگادارکردنەوەیەی تورکیا، یەکێتی بەردەوام بوو لە هاوکاریکردنی هێزەکانی هەسەدە کە تورکیا بە درێژکراوەی پەکەکەیان دەزانێت. لەم دواییانەداشدا مەزلوم کۆبانی لەگەڵ باقیدا سەردانی ئیماراتیان کرد و جگە لەوەش بەرپرسانی دیکەی هەسەدە لەگەڵ فڕۆکەخانەی سلێمانیەوە سەردانی ئەوروپایان کردوە و سلێمانی بەتەوەستگەیەکی گرنگی تایبەتی و دیپلۆماسی بە هەسەدە.
هەڵوێستێکی دەسەزانە یا "کوردپەروەرانە" بە یەکێتی پێناسە بکرێت، چونکە یەکێتی ناتوانێ یان نایەوێت بەتەنگ دانیشتوانی ناوچەی ژێردەسەڵاتی خۆیەوە بێت، خێرە وا ئێستا پەیوەندیەکانی لە گەڵ لایەنە کوردیەکانی سوریا بەهێزدەکات، کە واوترە لە هەرهاوکارێک، ئەگەر مەبەستی یەکێتی تەنها هاوکاری بێت!؟
بەو مانایەی یەکێتی نیشتمانی کە وەک بەیارەک تەواوی چارەنوس و بەرژەوەندیەکانی خۆی گرێداوە بە سیاسەتەکانی کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە، ئاکامەکەی خەرتنە ژێر باری فشارو هێرشەکانی تورکیای لەدەکەوێتەوە، بەیەک دەرگای گشتە ئاسمانیەکانی بە ناکۆنەوە. هەروەها ئەتوانین بە جۆرێکی تریش بڵێین ئەم جۆرە پەیوەندیانەی یەکێتی بەشێکە لەو شەڕو سیاسەتانەی کە بە کۆبرکە و وەستانەوەیە لەبەرامبەر بنەماڵەی بارزانی و پارتیدا ئەنجامی ئەدات. دەنا بە یەکێتی لە ناوچەی خۆیدا دەکەوێتە ژێر فشاری ئێرانەوە بە چەککردنی لایەنە کوردیەکانی ئۆپۆزسیۆنی ئێرانی، لەملاشەوە نێک هاوکاری، بەکۆ پەیوەندی تایبەت لەگەڵ ئەو لایەنە کوردییانەی سوریا بەهێزدەکات، کە وەک ئۆپۆزسیۆنی تورکیا دەناسرێن!؟ کێشەکە ئەوەیە یەکێتی ناتوانێ ئەو هاوسەنگیە ڕابگیرێت کە لە پشتیەوە بەرژەوەندیەکی سیاسی پابەندبون بە ئێران و حکومەتی عێراقەوە وەستاوە، نەک مەبەست هاوکاری و دەسەزیە بە لایەنە کوردیەکانی سوریا. بەگشتی ئەتوانین بڵێین یەکێتی نیشتمانی خۆی خزاندۆتە ناو دووڵێیان و گەمەیەکەوە، هەوڵەدات بە سوتاندنی دواین وەرەقەی قوماری دەستی، خۆی لەو قەیرانە دەربهێنێت کەبەرەو بچوکبونەوەو هەڵوەرینی زیاتری دەبات. ئیتر لەگەڵ ئەم وەرەق سوتاندنە دانیشتوانی کوردستانیشی پەوە بسوتێ لە ئاجندای بنەماڵەی تاڵەبانیدا بایەخێکی نیە.

جاشزادەکانی کورد و کۆی چەکفرۆشە ئەمانیەکە.. عەلی مەحمود محەمەد

ماوە ماوە کە جاشێك دەمرێت بەهەر هۆکارێك بێت, منداڵاکانیان کە پێشتر هەندێکیان خۆیان وەك مرۆڤی سەردەمی و باش دەناسانەد, تەنانەت زۆریشیان ئەپڕسیەنن, دەکەونە پیاهەڵدان و پاککردنەوەو جوان نیشاندانی باوکیان, بەمەش خۆیان دەکەنە شەریکە بەشی تاوانەکانی باوك و کەسەکانیان, چونکە بڕگری لە تاوان بە خۆی تاوانە, هەوڵدان بە سینەوەی تاوانیش تاوانە, چ لە ڕوانگە یاسایی و ڕوانگە ئەخلاقییەکەی وە چ وەك مەژوو و سیاسەتیش, بەکاروانی دوورو درێژی زۆرو ئالای گۆڕی کوردستانەوە لە گەیان دەنێن, لە کاتێدا مرۆڤە تیکۆشەرو ڕەشنبیرەکان بە بەدەنگی و ڕووت و قوتی لە گەڵ دەنرێن. لە ژیانم تەنها یەکەکم بینییوە جیا بووە باوکی جاشیش نەبووە, بەکەڵ موختار بووە لە لایەن پێشمەرگەوە کوژرا, کوەکەی ئازایانە زوو ڕایگەیاند باوکم تاوانبارەو کۆشم لە گەڵ لایەنی بکوژی باوکم نییە, تەنانەت چووە ئیزی پارتی بکوژی باوکییەوە, پەستی بالاشی وەرگرت, لەو بوارە نموونەی جوانی پێشکەش کرد, کەچی ئێستا هەندێك حیزب و ڕاگەیاندن تەنها پێلاماری ئەو دەدەن چاو لە هەموو نموونە ناشرینەکان دی دەپێشن, بەمەش دەکەونە ناو تاوانە بە پاککردنەوەو جوانکردنیان.

سەرەك جاشەکان هەموو بە خەفیفەو سەقیلەوە تاوانبارن, جارە ئامر مەفرەزە خاسە هەموو بە ئیمتیاز تاوانبارن, دەرچوونی مەفرەزەی تایبەتی بەخۆی پاداشتی تاوان بوو دەدرا بە تاوانباران و نەکەران, کەس بە یانەسیب مەفرەزەی بە دەرنەچووە, بگرە جاشی مەفرەزە خاسەکانیش کەمیان هەیە نەگلابەتنە تاوانەوە, دیارە حەشاماتەکەی ژمارەی فەوجەکان کە نزیك 400000 کەسبوون ناڵێم, فەوجەکانیش بەرپرسانی سەرەویان هەموو گلاونەتە تاوانەوە, لەوانەشە بەرامبەر حیزبەك یان کەسانەك هاوکارییان کردبێت, وەلە بەرامبەر پارتی دیکەو لە ناوچەی دیکە تاوانیان کردووە, ئامری فەوج و مەفرەزە نییە لە دوای ڕەکەوتی 8-9-1987 ەوە تا 6-9-1988و واتا بە درێژایی

363 ڕۆژ لەناو تاوانا نەبووبێت, ساڵ و مانگ و ڕۆژکان دیکە باس ناکەم, نەبوون لەو ماوەیە بەردەوام بەشداری تاوانی نەکردبێت, ئەوە بەیار بووە, بەیاری بیری باکووری پارتی بەعسی عەرەبی ئیشتراکی ژمارە 5731, واتا بەیاری عەلی حەسەن مەجید, کە ناوی مەجید هات, کەواتا پیاویان نەبووە جەبەجێی نەکردبێت .
کاك ئارەز داراپوور تەکشارکی سنەیی, فەرماندەو کەنە چریك و ئێستا دیموکراتە, جارێك سەرتای دوو هەزارکان داوای لەمکرد کەسێك کوێی خاوەند کەمپانیایەکی ئەمانی بەرهەمهێنەری چەکی کیمیاویی دەیەوێت بەوات بە هەڵەبجەو داوای لەبوردن لە خەڵکەکەی بکات, بە داخەوە ڕۆژی خێی نەمانتوانی دەعوەتی بکەین و وەلامیشمان نەدرایەوە, لە کاتێدا نمووونەیی باڵا بووە بە دان نان بە ڕاستییەکان.
ئێستا لەم نموونە جوانەوە, هەقی وایە بچکە جاشکان فێر بن و ئەزموونی لەوربگرن ئەم ڕێگایە بگرنە بەر, داوای لەبوردن لە قوربانیان و خەڵك بکەن, لە پای تاوان و خیانەتی باوکیان, بزانن باوکیان بە کاروانی ئەتەمبەڵ و ئاڵای کوردستان لە سایەی دەسەڵاتکی بکەرامەتدا لە تاوان پاك نابنەوە, جوان نیشاندانی باوکیان بەشداریی لە تاوان, درۆژە دانە بە تاوانی باوکیان.
ئەوان بەرپرس نین لە تاوانی باوکیان, بەڵام هەوەدان بە سێنەوەی تاوانکای باوکیان و جوانکردنیان ڕاستەوخۆ دەیانکاتە شەریکە بەشی تاوان, ئەمەش جارە جاشیەتییەکە بەخەی, چاکترە و ڕێگا دروستکەی ئەوەیە خەیان لە تاوان و مەژووی باوکیان پاك بکەنەوەو باوەڕ بە ڕاستییەکان بهێنن کە باوکیان خیانەتکارو تاوانبار بوونە, نە لەبوردنی بەڕەی کوردستانی, نە گەرمکردنەی شەڕی ناوخەیی, نە کاروانی دووەو درۆژی پرسکەرانی گەستان , نە ئاڵا 10 هەزاریە چینییەکانی سەر تابووتکانیان نایانشواتەوە لە تاوان و خیانەت, ئەوە خانەنشینییەکشیان گەندەییەو لە دڕەوەی یاسای خانەنشینییە, چونکە ئەوەی ڕۆژەك جاشێتی کردبێت دووای پشمەرگایەتی خانەنشینی نایگرێتەوە. ئەوان بە داکەکیکردن لە باوکیان درۆژە بە جاشێتی و تاوان دەدەن و دەچنە سەر ڕێگاکەی باوکیان, قایڕەسی جاشێتی لە جێستیان دەچنن, داکەکیکردن لە تاوان هەوەدان بە پەردە پشکردنی تاوان بە خەی تاوانە و پێویستە سزای بە دابندرێت و ڕێگای لە بگرترێت, نەخوازڵا تەمەت هەنینەوش بە شەهیدان و بەڵادا بردنی ڕوداوکان بە خەی خیانەتە لە مەژوو و هەیبەتی قوربانیدەران و ناشرینکردنی شەهیدان.
پێویستە یاسایەك دەربکرێت بە تاوانباران, ڕێگا بگرێت لەوەی جوان نیشان بدرێن وە قەدەغەی ئەوش بکرێت ئاڵای کوردستان لە سەر گەڵ و

تابوتیان دابندرێت, ئەگەر ڕزی ئاماکەتان دەگرن.

ئێران .. گوللەیەکی دڕچووی بە گەانەوە لە دژی دیکتاتۆرییەت!.. عەبدولڕەحمان گەورکی

لە گۆشە نیگایەکدا.. بەدیلی دیموکراتیک لە ئێران و تێپەڕبوون بە ناو پیلانەکاندا!
عەبدولڕەحمان گەورکی، نووسەر و لێکۆڵەری سیاسی

بە نزیکبوونەوە لە خێپشاندان و گردبوونەوەی ساناێی موقاومەتی ئێران کە دەست و دوژمن لێی ئاگادار بوو، ئەم نیگەرانییە لە ئامادا بوو کە چ چارنووسێک لە بەردەم موقاومەتی ئێراندا چاوەڕوان دەکرێت! حکومەتی فەانسە خێپشاندانەکەی ڕۆژی یەکەمی ژوئیە(10ی پووشپەڕ)ی بە قەدەغە راگەیاند! پۆلیسی ئاسایشی ڕۆژی 20ی ژوئەن (30ی جۆزەردان) هێرشی کردە سەر ئۆشڤی3 و دەستی بەسەر شت و مەکی دانیشتووانداگرت! بە پێی هەواڵەک کە هێشتا باسکەی گەرمە و لەسەر مێزە و لە هێنگاوێکی کتوپڕ و شک هێنەردا، پۆلیسی ئاسایشی زیات لە (200) کامپیەتەری ئۆشڤی3ی ڕادەستی ڕژەمی ئێران کردووە! وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکایش بە کاوێژکردنی هەوەستی قەزوونانەی هەمیشەیی خۆی، وەک ئەوەی پشتیوانیکردنی لەم هێنگاوەی پۆلیسی ئاسایشی، تیشکی سووزی بە ڕژەمی ئێران لێدا! هەموو ئەو شتانە نیگەرانییەکانی بەسەر یەکدا کۆکە کردبوو!
ئەم کێش و هەوایە، جیا لە میکانیزم و هێندێک ڕەهێندی، زۆر لە گۆڕانکارییەکانی بەهاری 2003 دەچوو کە لەو ڕۆژانەدا فۆکەکانی هاوپەیمانان، بنکە و بارەگاکانی موقاومەتی ئێران لە ناو خاکی عێراقیان بەمباران کرد! لە فەانسیش هەزاران پۆلیسی ئەو وڵاتە لە هێنگاوێکی نایاساییدا هێرشیان کردبووە سەر بارەگای ئەنجوومەنی نیشتمانیی موقاومەتی ئێران و … هتد.

هەروەک ڕۆژانە یەکەمی گەلانکاریەکانی ئەمدواییە، دەسەلاتی دیکتاتۆریی مەزهەبیی ئێران، دابووی لە قاقای پێکەنین و هەڵپەڕکێ و هەڵبەز و دابەزکردن! بەڵام لە هەردوو ئێم کەش و هەوایەدا و بە مەودای زەمانیی بیست ساڵ، شایی و هەڵپەڕکێی دەسەلاتی ئاخوندی زۆری پێنەچوو کە لەسی بووە بە (شیعن) و (ڕەوتی گەلانکاریەکان بە جۆرێک گەدار و بۆرو ئاقارێک چوو کە لە دەسەلاتی ئاخوندی بوو بە (ژار) و تاڵی زیاتریشی بە دواوەیە! لەم دوو پشهاتەیەدا، دوو هێزی دژ بە یەک و نزیار لە دژی یەکتر ڕیزیان بەستووە. خەڵکی و بۆرخدانی ئێران لە لایەک و، دیکتاتۆریەت و پشتیوانانی دیکتاتۆریەت لە لایەکیترەوە!
سازان لەگەڵ دەسەلاتی دیکتاتۆریەتی ئێران!
ئاگۆرچی بە درێژایی مێژووی چەند دەیان ساڵەی ئەمدواییەی تایبەت بە ئێران، سیاسەتی سازان لەگەڵ دیکتاتۆریەتی مەزهەبی بەردەوام لە کاردا بووە، بەڵام ئەوەی سازانی ئەمجارەمان بە جیا دەکاتەوە، ڕاپەڕینی ئەمدواییەی خەڵکی ئێران و ڕەتی ناوازەی بەدیلی ڕاستەقینە و دیموکراتیکی خەڵکی ئێرانە!
لەم ڕاپەڕینەدا، لە لایەک، گەلانی جیهان بە چاوی خۆیان بینییان کە خەڵکی ئێران خوازیاری ڕووخاندن و نەمانی دیکتاتۆریەتن لە وەاتەکەیان و لە پێناویدا و لە مێژوودا تێچوویەکی زۆری گیانی و ماڵییان بە داوە! لە لایەکیترەوە، ئەم ڕاستییە بە جارێکیتر دەرکەوت کە بەرانبەر بە دیکتاتۆریەت لە ئێران، لە (بەدیلی دیموکراتیکی ئەنجوومەنی نیشتمانیی موقاومەتی ئێران) بە دەر، هیچ بەدیلێکیتر بوونی نیە و ئەوەی لەم ڕاپەڕینەی دواییدا و لە لایەن هەندێک لایەنی ناوچەیی و نوێنەرایەتیەوە زۆق کرایەوە، بە بنەما و وابەستە و هەڵقوڵای دیکتاتۆریەت بوون لە ئێران و لە ناو کەمەڵگای ئێراندا بە ڕەگ و ریشەن!
وتەی نوێ!
خەپیشاندان و گردبوونەوەی ئەمساڵی ڕەوەندی ئێرانی لە پاریس، کە دیمەنێک بوو لە چالاکوانان و هەگرانی ئازادی لە سەرتاسەری جیهان، بەر لە هەر شتێکیتر، هەڵقوڵاوی ڕووبەڕووبوونەوەیەکی مێژوویی و نایەکسان بوون لە نێوان ئەم دوو هێزە دژ بە یەکە، کە لە ڕاپەڕینی ئەمجارەی خەڵکی ئێراندا، چوونە ناو دواقۆناغی خۆیەوە!
(ڕاپەڕینێکی سەرکەوتوو) کە دەسەلاتی دیکتاتۆریەت لە ئێرانی گۆیاندە لەواری ڕووخاندن و (بەدیلێکی بەهێز) کە پوتانسیەل و ناوازەبوونی خۆی لە ناوخۆی ئێران و دەرەوەی ئێران بە تەواوی سەلماند. بە واتایەکیتر، ئەوەی ئێستا کەوتووەتە بەر دیدی هەمووان، پەلەقاژەی کۆنەپەرستی و کەلەنیالیزم (ئیستیعمار)ە کە

نیزیک بوونەوە لە کەتایی خەیان. بە وتەی مایک پێنس، پاڵەوراوی سەرکایەتیی کۆمار لە ئەمریکا کە لە وتارێکی خۆیدا لە گردبوونەوەی پاریس رایگەیاند، نە رژێمی ئێران ئەوەندەی ئێستا (لاواز) بووە و نە موقاومەتی ئێران ئەوەندەی ئێستا (بەهێز) و (ڕوا) دەرکەوتووە!

ئەگەر سیاسەتی سازان لەگەڵ دیکتاتۆریەتی مەزهەبی لە ئێران لە فڕانسە، بە ڕەگەی قەدەغەکردنی خەپیشاندان و بە پاساوی نەبوونی ئاسایشی خەپیشاندەران هاتە مەیدان، موقاومەتی ئێران بە ڕەگەی (یاسا و دادگا)وە تووشی شکستی کرد! ئەگەر ئەم سیاسەتە، ویستی جل و بەرگی یاسا و داد، بە بەر هەرشکردنی پلیس بە سەر (ئەشڕەفی3)دا بکات، موقاومەتی ئێران بە ڕەگەی (دادگا و یاسا)وە بەرەنگاری بووەوە و تەنانەت بەر لە سەرکەوتنی داد، بە خەرایی پێناسەی نادادگەری و دژە یاسایەکەی ئەم هەرشکردنەیش دەرکەوت!

دوو ڕەیانی مەژوو!

پرسی ئێران و بەرخەدانی ئێران کە ئێستا لەسەر مێزی کۆمەڵگای نێودەوڵەتیدایە، لە سەرووی بەرنامە و سیاسەت و تەنانەت ستراتیژیی یەک یان چەند وڵاتی پەیوەندیدارە لە پەیوەند لەگەڵ ئێران. ئایا دەوڵەتانی جیهان، دەنە تەنیشت خەڵک و بەرخەدانی ئێران، یان دەچنە تەنیشت دەسەڵاتی دیکتاتۆریەت لەو وڵاتە؟! لەژیکی مرۆیی و واقیعبینی و پشکەوتووانە پەمان دەڵێت کە لە وەرچەرخانکی مەژووییدا ناچار دەبن لە بەرژەوەندیی خەڵک و موقاومەتی ئێراندا هەنگاو بنێن!

هێز و بەهێزبوونی بەدیل!

موقاومەتی ئێران لە ڕەوەی پشهاتە جەرگبڕکانی سەردەمدا، زەرجار وەک قەقنەس لە خۆسووزی خۆیدا باڵی گرتووە و ڕوایەتیی خۆی سەلماندووە. وەک چۆن ڕوتی کۆنەپەرستی و کەلەنیالیزم، بە تایبەت لە چەند دەیەی ڕابردوودا، هەوڵی ئەویان داوە ئەم موقاومەتە لە ناو بەرن. بەڵام هەموو جاریک لوتیان شکاوە و تووشی شکستی گەورە بوونەتەوە!

هەموو گەلانی جیهان بە چاوی خۆیان بینیان کە لە ڕاپەڕینی ئەمدواییەدا، پاشماوەکانی دیکتاتۆریەتی شا، چۆناوچۆن بە هانای دەسەڵاتی دیکتاتۆریەتی مەزهەبییەوە چوون تا دەستکەوتەکانی ڕاپەڕینی خەڵکی ئێران و موقاومەتی ئێران بە تاڵان ببەن هەتا دیکتاتۆریەت لە ئێران لە سەر پێ و لە دەسەڵاتدا بمێنێتەوە!

هەموو گەلانی جیهان بە چاوی خۆیان بینیان کە چۆناوچۆن (کەلەنیالیزم) بە هانای (دەسەڵاتی کۆنەپەرستی)یەوە چوو بە یارمەتیدانی مالی و میدیایی و پەوپاگەندەیی دیکتاتۆریەتی ئایینی

و جارەکیتر، هەندێک (بووکە شووشە)یان قوت کردەوە بە مەبەستی (رفاندنی سەرکردایەتیی شۆش) و خستنە پاڵاوەزی (بەدیلی دیموکراتیک)!
هەموو گەلانی جیهان بە چاوی خۆیان بینیان کە ئەگەر موقاومەتی ئێران، ئامادەی شەقام و گۆڕەپانی سیاسی نەبوایە و لە بەرانبەر دیکتاتۆریەتدا نەوەستایە، چارەنووسی هەموو تاک و لایەنە ئێرانیەکان، بە تایبەتی لە راپەڕینی ئەمدواییانەدا چی بەسەر دەهات و بەرەو کوێ دەچوو! موقاومەتێکی کە بەر لە هەر شتێک، گەنجینە و سەرمایەیەکی مەزووینی و نیشتمانییە بە هەموو ئاو ئێرانیانەی هەگری ئازادی و رزگاریی ئێرانن!
هەموو گەلانی جیهان بە چاوی خۆیان بینیان کە (خۆاگری لە بەرانبەر سازان لەگەڵ دیکتاتۆریەتدا) و (خۆاگری بەرانبەر بە پیلانگێڕیەکانی کۆنەپەرستی و کۆلۆنیالیزمدا) تەنیا لە توانا و توانستی ئەم بەدیلەدا بووە کە هەم خەپیشاندان و گردبوونەوەکەی لە پاریس بخاتەوە برد و هەم بەدیلە دەستکرد و بە بنەما و وابەستەکانی پووچەڵ کردەوە و هەمیش پیلانگێڕیە سیاسی و بە رواڵەت دادوەریەکانی سازشتکارانی کردە بەقی سەر ئاو و ڕەگای خۆی و گەلەکەی بەرەوسەرکەوتن لە ئێران کردەوە!
گەشەسەندنی موقاومەتی ئێران!
گردبوونەوەی ساڵانەی موقاومەتی ئیران، جارەکیتر ئەم راستیەی سەلماند کە (ئەشڕەف دووبارە ئەشڕەف) وەک (ڕەمزی سەرکەوتن)ی بەدیلی دیموکراتیک بەسەر کۆنەپەرستی و کۆلۆنیالیزمدا دووبارە گەشەی سەند و جیهانی لە دژی دیکتاتۆریەت لە ئێران بە هاندراوی و گرژی هەشتەوە!
لە خۆا و بە هۆ نیە کە هەزاران پارلەمانتاری جیهان، سەدان کاربەدەست و کەسایەتیی بەرجەستەی نودەوڵەتی و لەوانە مایک پێنس، پاڵەوراوی سەرکایەتیی کۆمار لە ئەمریکا و خاتوو لیز تراس، سەرۆک وەزیرانی بریتانیا(2022) و …هتد لە ریزی ئامادەبووانی ئەم گردبوونەوەیدا بوون و پشتیوانیکردنی خۆیان لە راپەڕین و موقاومەتی ئێران و بە دیاریکراوی، پلاتفۆمی خانمی مریەم ڕەجەوی بە ئێرانی ئازادی دواڕۆژ ڕاگەیاند. دیمەنێک کە نەک تایبەت بە وڵاتیکی دیاریکراوی وەک ئێران، بەڵکو باس لە ڕووبەڕووبوونەوەی مەزووینی جیهان دژ بە دیکتاتۆریەتی مەزهەبی دەکات و ئاسۆواری ئەو ڕووبەڕووبوونەوەیە، تەنانەت بەر لە ڕووخاندنی دیکتاتۆریەت لە ئێران، هەموو جیهانی گرتەوە!
کۆتایی

فەقێی شەشووە، نامەی دەداری بە خوشکی فەقێیەکی هاوڕێم دەنارد.. شەماڵ بارەوانی

ئەو فەقێ شەشووە، گوتم هەر هەژە و هووک بوو.
بەسەرهاتێکی تر هەیە، لەو بەشەی بیرەوەرییەکانی فەقێیکی گومڕا دەمەوێت بۆتانی باس بکەم.
فەقێیەکمان لەگەڵ بوو لە حوجرەکەی(محەمەدییە)، خەڵکی لای(چەمچەماڵ) بوو. خوشکێکی لە زانکۆی سەڵاحەدین خوێندکاربوو و لە بەشەناوخەیی(١٨ی شوبات) دەمایەوە.
کچەکە زووزوو دەهات بۆ حوجرە، بۆ سەردانی برا فەقێیەکەی.
هەژەک کچە بۆ براکەی دەڵێت: لەبەر زانکۆ و تاقیکردنەوە و شت لەوانەیە نەتوانم زووزوو بێم بۆ سەردانیت، ئەگەر ژمارەی تەلەفۆنی فەقێیەکی هاوڕێتم بدەیتێ تا لە ڕێگەی ئەوە تەلەت بۆ بکەم.(فەقێیەکە تەلەفۆنی نەبوو) ئەو فەقێیش دەڵێت زۆر باشە، فەقێیکمان لەگەڵ زۆرکەسێکی ئەمین و جێگای متمانە و باشە، ها ژمارەکەی ئەو.
داماوەی بە ژمارەی ئەو(فەقێی شەشووە)ە نادات بە خوشکەکەی.
ماوەیەک خوشکەکەی هەر لە ڕێگەی ئەو ژمارە و تەلەفۆنەی فەقێی عەلەساس فوول(ڕەحانی و ئەمین و جێگای متمانە)، خوشکی فەقێی هاوڕێم، تەلەفۆن بۆ برا فەقێیەکەی دەکات و چاک و چۆنی دەکات و هەواڵی دەپرسێت.
فەقێی شەشووە، بۆ ئەوە ناقەزێتەوە و مرخ لە خوشکی فەقێ خوش ناکات! دەست بەناردنی نامەی دەداری و ڕەمانسی دەکات و دەیەوێت کچە بخاتە داوی دەداری خۆیەوە.
کچە ڕێک مەعدەنی ئەو فەقێ شەشووەی بۆ ئاشکرا دەبێت و ئەو بابەتی نامە ناردنە بۆ فەقێی برای باس دەکات و نامەکانیشی هەموو پیشان دەدات و پێی دەڵێت: تۆ فەقێی تر نەبوو تا ژمارەی ئەو فەقێ خوێیەم بدەیتێ؟ هاهاها.
کاکە ئەو فەقێیە بەتامی کردووە و تەواو بێزاری کردووم هەندەی نامەم بۆ بنێرێت.

ئەو بەسەرهاتی نامە ناردن و شتە، فەقێیەکە کە لە حوجرە زەر هاوڕێ و هەگری من و فەقێیەکی تربوو، بە من و فەقێیەکی تر(فەقە هەیاس)ی باس کرد. دواتر فەقەکانی تر هەمووی بەو نامە و شتەی فەقێی شەشوویان زانی.
کاتێک بەهەی پیلانی ئەو فەقە شەشووە من بە سلەمانی گواستراومەوە و فەقە هەیاسیش کە ئەمە نەماندەتوانی دوور لە یەکتری بین، مەلاکان لەبەر ئەوە لەگەڵ من نەقلی سلەمانییان کرد.
ئەو فەقێیەش گوتی: من ناتوانم بە ئەوە لەربەم، ئەوە بە دەزخیش بەەن، من هەر لەگەڵتان دەم. ئەویش لەگەڵ من و فەقە هەیاسی هاوڕێم هات بۆ سلەمانی.
دواتر کە ئەمەهاتینەوە بەهەولەر ئەو فەقێیە زەر بەمان گریا و دەیگوت: ئەوە لەربە بەەن ناتوانم فەقێیاتی بخوێنم. زەر تکای کرد کە نەەین و جێی نەهێین. ماوەیەک دوای ئەوە(ەیشتنی ئەمە لە سلەمانی) فەقێیاتی جێ هەشت.
ئەو فەقە شەشووە دوای ئەوەی لە حوجرە دەرکرا، ەژێک تەڵی بە کردم. ئەوکات لە حوجرە و مزگەوتکی تر دەماێوە و هەشتا نگەڵابووەوە شوێنکەی خەی لەو مزگەوت و حوجرێی ئەمە.
کە تەڵی بە کردم، گوتی: مەلاشەماە، حەزدەکەم بتبینم. مەوعیدەکمان دانا و ەیشتم لەناو بازاە و لە شوێنکی نزیکی شەقامی باتە دانیشتین.
فەقێیەکیش(بە داخەوە کە بیرم نەماوە کامە فەقە بوو) لەگەڵم هات و لە دوورەوە چاودێری دەکردین. گوتمان کە نەەت مەبەستکی خراپی هەیە و دەیەوێت زەربی خێم لە بووشێنەت؟
دەمزانی کە زەر ەق و غەرەزی لە منە، بەهەی ئاشکراکردنی ەووی ەاستەقینە و مەعدەنی بە هەمووان و دەرکردنی لە حوجرە.
ئەوەژە وەک سیفەتی پشووی، زەر مەکر و نازی کچانەی کرد و دەیگوت: مەلاشەماە، با ئەمە چیتر دژایەتی یەکتری نەکەین. من و تە پشووتر وەک دوو برا وابووین. تە حافیزولقورئانیت و زەرم خۆش دەوێیت، بەڵابکە هیچ مەبەستکی خراپم نییە.
بە زمانێ نەرم و درێژکەی، زەر قسەی لەو جۆرەی بەکردم. من کەم قسەم کرد، هیچ باوەڕم بە بەەن و قسەکانی نەبوو و دەم پێی دەگوتم کە ئەو فەقە شەشووە لەژەرەوە خەریکی یارییەکی ترە و وا بەئاسانی یەخەم بەرنادات و بگومان تەەی خەی دەکاتەوە و لەو داوای بینینەی من مەبەستکی هەیە.
هەبەت دەیویست لە دژی حوجرەکە هانم بدات و خەی وەک مەزووەک پیشان بدات و دەویست گرووپ و هەوادار لەناو فەقێیەکان دروست بکات.

هەبەت بە جیا بانگی فەقێی تریشی کردبوو و دیداری لەگەڵ کردبوو، بۆئەوەی ئەمە هەردووک فەقێ کە زۆر هاوڕێ بووین ئاگاداری ئەو پیلان و تاکتیکەی فەقێی شڕشووە بین(ئەو فەقێیە خۆی باسی ئەو دیدارەی خۆی و فەقێی شڕشووی بۆکردم)
ماوەیەک ئەو فەقێیە و چەند فەقێیەکی تریشی لەخشتە برد و کردنی بە هاوئاوازی خۆی و سەرەنجام دوو فەقێ لەو چەند فەقێیەش لە حوجرەی دەرکران(لەبەشی تر بەدرێژی باسی ئەو دەرکردنەی ئەو دوو فەقێیەی هاوڕێم دەکەم، کە دانیشتوانی بە پاساوی مەیل بە کەمەڵی ئیسلامی و عەلی باپیر دەرکرا و فەقێی شڕشووە وای حاڵی کردبوو کە لە قوتابخانەی حوجرەی محەمەدیە لەسەر ئینتیمای بە کەمەڵی ئیسلامی و عەلی باپیری دەرکراوە و زانیبووی ئەو فەقێیە مەیلی بە کەمەڵە هەیە، لەو ڕۆگایە بۆی چووبوو و گوتبووی ئەها لەسەر عەلی باپیر چیبان بەسەرهەنام و بەو فەڕە عاتیفە و مەیل و سۆزی ئەو فەقە سادە و دڵپاکەی جووتاندبوو و دژی حوجرەکەی ئەمە هانی دەدا. کە لە حەقیقەتدا وەک پشووتر باسم کرد، کە ئەو فەقە شڕشووە لەسەر شڕشوویاتی و هەبوونی ناسنامەی حیزبی تر و بە تەمەت و گومانی سیخوڕی و شت بە حیزبی تر دەرکرا. بەڵام هی ئەو هاوڕێ فەقێیەی ترم، کە شڕشوو تێکی دا، لەسەر عەلی باپیر و کەمەڵە بوو).
سێ فەقێی تریش کە هەر ئەو فەقە شڕشووە هەنابوونی بەحوجرە و خێکی دەڤەر و شوێنەکەی خۆی بوون لای موسا. ماوەیەک ئەوانیشی تێکدا و لەگەڵ دوو فەقێیەکەی تر کە دەرکران، کردبوونی بە گرووپێک و خۆیان لە ئەمە جیاکردبووەوە و بە قسەی مەلاکان و ئیدارەیان نەدەکرد و بە نهێنی تێکەڵی فەقێی شڕشوویان دەکرد و دەستیان لەگەڵ تێکەڵ کردبوو.
مەلاکان و ئیدارەی قوتابخانە ئینزاریان دانە و ئاگادریان کردن کە ئەگەر لەو فەقە شڕشووە و دوو فەقە دەرکراوەکەی تر دوورنەکەونەوە و پەیوەندییان لەگەڵ نەپچڕێنن و واز لەو گرووپ و گرووپکارییە نهێنن، هەمان شێوەی فەقێی شڕشوو و دوو فەقێیەکەی تر لە حوجرە دەردەکرێن.
باوکی فەقێکانیشیان بانگ کرد و باوکی فەقێکان بە کۆکانی خۆیان گوت: بە گوێی ئیدارە و مەلاکانتان
بکەن و لە و فەقێیە دوورکەونەوە.
ئەوانیش وایان کرد و فەقێی شڕشوو لە پیلانەکە(دوای تێکدانی دوو فەقە و بوون بە هەکاری دەرکردنیان لە حوجرە) شکستی هێنا و نەیتوانی من و سێ فەقەکەی تر و هیچ فەقێیەکی تر بباتە ژێر باڵی خۆی.

فەقێی شەشووو بەو شەوازە دەیویست لەناو حوجرە گرووپ لە فەقێکان دروست بکات و بە بەرژەوەندی خۆی بەکاریان بهێنێت.
فەلبازی لەسەرەوە هەکەوتنی لەگەڵ دەکردم و لە ژێرەوەیش خەریکی پیلان بوو لە دژم و لای(ح. تورکمان) دەیگوت: ئەو فەقێ شەماڵە سەری هەموو ئاژاوەیەکە و ئەو منی گەیاند بەم هەژە(ماسکی سەر ڕووی ئاماژەیم).
دوای ماوەیەک لەوەی کە گوتی: هیچ خراپەیەکم بەتێ نییە. هەک من وەک باسم کرد لە هەولێر و لە حوجرە و قوتابخانەی(محەمەدییە) و مزگەوتی(حاجی قادرەک) گواستراموە بۆ سلێمانی و بۆ حوجرە و قوتابخانەی(غەزالی) و مزگەوتەکەی حەمەی (حاجی ڕەشید).
ئەو فەقێ شەشووە، بیرمە دوای چەندین ساڵ و لە قەناغی چواری کۆلێژ و لە کۆتاییەکانی دەوام بووم، هەژەک لەگەڵ فەقێیەکی تری هاوڕێم(یەکێک لەو دوو فەقێیەی باسم کرد کە کاتی خۆی فەقێی شەشووو کردبووی بە گرووپی خۆی و بووە هەکاری دەرکردنی لە حوجرە) کە دەهات بۆ ئاکرە و منیش لەگەڵی گەڕامەوە بۆ بەردەڕەش بۆ کۆرگەسک داهاتین. ئەو فەقێ شەشووە، ئەوکات ماڵی لەوێ بوو و لە مزگەوتێک مەلا بوو. فەقێیەکە گوتی نازانم چی کارێکی بەمنێ و تۆزێک لا دەدەین بۆ لای. گوتم: کاکە من نامەوێ چاکوچێنی ئەو کەسە بکەم و با نازانێت من لەگەڵە تەم.
فەقێیەکەی هاوڕێم هاتە خوارەوە و چاکوچێنی لەگەڵە کرد(ئەوان هەردووکیان خەڵکی یەک دۆڵەر و شۆن بوون).
من لەناو ئەتەمبێلەکە خەم نزم کردبووەوە و نەمهێشت ئەو فەقێ شەشووە بمبینێت.
ئەو فەقێیەی کە لە بەشی تر گوتم: نازانم ئێستا لە کوێیە.
ماوەیەک لەماوبەر لەگەڵە فەقێیەکەی هاوڕێم کە ئێستا مەلایە لە دۆڵەری ئاکرە، پێشتێن بە موسۆ و باسی ئەو فەقێ شەشووەی بۆ کردم و گوتی: کورە مەلاشماڵ، ئاگات لێی نییە؟ ئێستا لەڕە(موسۆ)خۆی لە خەڵک کردووە بە عەللامە و شێخ و خەڵکی وەک شێخ و مەلایەکی زەر موهیم سەیری دەکەن.
کە ئەو مەلایەی هاوڕێم وای گوت، دامانێ قاقا.

شیعر/ ئەوارانە- ٤٢.. سەردار جاف

دیسانەوە ئەوارە هات
سیحر دەبەتە میوان و
چراخانمان فوو لە دەکرێ
ئەم ئەوارە لە ئامێزی دوو ئەوارە ئاماوە
باوەش بە یەکدی دەکەنەوە
خەون بە کراسە رەنگاڕەنگەوە دەبینین
هەڵدێرکی ئەفسوناوی
ڕاڕەوێک تاریک و ڕوون
داماننە پەپە لە خەو
خەو ختوکەی خەیاڵە خرابا تەکان دەدا
لەو لایشەوە
ئەفسانە گرێی لە باخچە و گڵا ڕەشکان داوە
کەمانە تەنگەبەرەکە سامناک
قوتووبەندە کریستاڵییەکە
بە خانمکی شڵەبی
پە لە خەیاڵ
لە نەو جمە و ئاپەڕادا لەنگەرگرتوو
خانمە بە سترەسەوە
سەراپا بیری ئاڵەز
ترس لە بەیان لە ئەدەب، شنەی شەماڵ
کپ کپ تەم تەم
هەنگاوەکان بە ئاستەم و لە سەرخۆن
لە بانەڕۆی تەنیشت
حەشاماتەکی خەکییە
دیقەتدانەکی ورد بینین
ئەرێیش جمەی دە لە خەوان
خەو خەو دەبا
بوون و نەبوون دەووخێنە
ڕەحمان دەبا و
خەو لە کەاورەزنەوە دەت و
لە دارستانەکی تاریک تووەمان دەدا
نەبوو جارە

جنەکە وەک کیژەکی جوان و ناسک بە
بە من و بیری شەیدا
قەت قەت نەبوو بە کوڕە شەخ
یان شەڕسواری میرنشینەکەی شەهلا
ئەمستا خەو
لە نەوانی پەنجە تووتەی من و ئەوا
پیاسەی دابەان دەکا
لە قەزاخەی بای ئەدنا
نووزە خەوی تروسکەمان
بە ئەودیوی با و هەناسەی ژیان دەبا
پەکەوە بین
چەن بە کەسی چەن بەکەسم
خەشم دەوەی خەشەویستەرین کەسم

٢٨ / ٦ / ٢٠٢٣

پەرتووکی خەزان (لە نەوان چەقبەستوویی، هەوەشاندنەوە و دیموکراتیزەکردن) کەوتە بەردیدی خوێنەران

کتێبی خەزان لە نەوان چەقبەستوویی، هەوەشانەوە و دیموکراتیزەکردن، لەبەاوکراوەکانی ئەکادیمیای ژنلەژییە.
لەم کتێبەدا حەقدە ژن هزر و بۆچوونیان گەیاندۆتە یەک، هەندەک لە کوردستان و هەندەکی تر لەوپەڕی دونیا.
ئایا ئاسانە تێگەیشتن لە یەکەمین دیواری مێژوو؟ یەکەمین تەلارسازیی کە ژیانمانی لە چوار دیواری بینا گەورەکاندا قەتیس کرد. ئەمە هەوە دەدەین ژیان لەو چوار دیوارەدا شرۆڤە بکەین. چی بکەین و چی نەکەین بەدرێژایی مێژ،لە کۆتاییەکەیدا دەگەینەوە ناو ئەو چوار دیوارە؛ واتە ماڵەکانمان. دەوەستین و بیردەکەینەوە

و دەپرسین، ئایا هەمیشە هەر وا بووە؟ ئایا هەمیشە ئەو دیوارانە زیندان بووە بۆ ژن، کاتێک بمانەوێ لەی هەڵبەین دەبێ قوربانی بدەین، بۆ ئەوەی بچینە ئەو دیوی دەرگاکەیەوە؟
ئایا دەکرێت خەزان لە فەرهەنگی دژە کەڵەگەوە وەرچەرخێ بۆ بەرگری کەڵەگەت؟
ئایا دەکرێت خەزان لە واتا باوەکانی دەربێنینەوە و بیگەڕێنین؟"
ئەی چی دەربارەی ئەو پەندەی دەڵێت "بۆ بەخۆوکردنی منداڵێک، گوندێکی پێ لە خەڵک پێویستە"
ئایا هاوژیانی ئازاد لەسەر چ ڕەخنە و دیدێک گشە دەکات؟
وەڵامی ئەمانە و چەندین پرسیاری گرنگ لەم پەرتووکەدا.

کەمپانیای بلاق پێیک ئەم کتێبەی دابەشی سەر کشک و کتێبخانەکانی کوردستان کردوە

چاپکراوی نوێ
خەزان
لێنەوان چەقبەستوویی،هەوڵشاندنەوە و دیموکراتیزەکردن
ئامادەکردنی ئەکادیمیای ژنلەژی
نوسەر کەمەک نوسەر
بابەت: فکری
نرخ: ۵۰۰۰ دینار

بە دەستخستنی ئەم کتێبە سەردانی ئەم ناوەندانەی فرشی کتێب بکە
ناوەندی سلێمانی
کتێبخانەی غەزەلنوس – ناوبازاڕی وشیار قەفتان
کتێبخانەی وشە – جادەی مەولەوی
کەشکی ملا محسین – بەردەم شە مە
کەشکی ڕەبین – بەردەرکی سەرا
کەشکی سەردەم – بەردەم باخی گشتی
کەشکی سەرچنار – ناوبازاڕی سەرچنار
کتێبخانەی ڕەهەند -کاسە مە نهەمی دووەم دووکانی ژمارە ٤١
کتێبخانەی ڕەمان – تەلاری سیروانی نوێ نهەمی سێیەم
قەزاوناحیەکانی سلێمانی
کتێبخانەی ئەحمەد کەیی – ڕانیە
کتێبخانەی ژین – قەڵادزێ
کتێبخانەی ڕەهەند – چوارقورنە
کتێبخانەی هەژار – کەیە
کتێبخانەی شار – کەلار

کتێبخانەی ئاسمان – دەربەندیخان
پارێزگای هەڵەبجەی شەهید
کتێبخانەی هەژار موکریانی – ناوبازاڕی هەڵەبجە
پارێزگای کەرکوک
ناوەندی ڕۆشنبیری وهونەری دیالۆگ – کۆتایی جادەی کەماری
پارێزگای هەولێر
کۆشکی سیروان – تەنیشت چاخانەی مەچکە
نووسینگەی بلاق پێیک – پشت پارێزگ
دەزگای ئاسا
قەزاوناحیەکانی هەولێر
کتێبخانەی مەخمک – سەران
کتێبخانەی شەرکە – ڕواندوز
کتێبخانەی هاوژین – هەریر
کەمپانیایی بلاق پێیک بۆ دابەشکردنی ڕۆژنامە و گۆڤار و کتێب لەسەرجەم شار و شارۆچکەکانی کوردستان

پرۆمۆی کتێبی خەزان

کوشتنی حەز.. دڵکەش قادر

ئەمشەو تەنیام
چاوەڕێی کاتێکم تا وەک ئەتمۆسفێرە
لەناو باوەشتا بتوەمەوە،
توانەوە چوونەوە ناو باوەشێک لە خەیاڵ
لە وجوود
لە گۆڕانەوە بۆ منداڵی و
دوورکەوتنەوەلە پیربوون
پیربوون، گۆڕانەوەیە بۆ سەر سەرەتاکانی منداڵی و
تەش بەدیار منەوە تابلۆیەک بکەشە و
میلەدییەک بستەنە و بەدەنگەکی بەرز بڵێ: دڵکەش جوانترین تابلۆیە.
دڵکەش، تابلۆیەکە لە
نەناسینینی ماندووبوون.

سلێمانیی
دڵکۆش قادر
•

مەحمـــوود ئەحمەد ئەلســـێیدی چیرۆکنـــووس و خەبـــات لە پێنـــاو کرێکـــارانی عێـراقـدا.. عەبـدوڵا ســـەمان(مەشخـــەڵ)

مەحموود ئەحمەد ئەلسێیدی چیرۆکنووس و ڕۆمانـنووس و پێشەنگی ڕۆمانی عەرەبی لە عێراق، ناوەکی دڕوشاوێیە لە ئاسمانی هوشیاربوونەوەی فیکریی و ڕۆنیسانسی ئەدەبی لەمژووی عێراقدا کە ڕۆڵکی مەزنی گێڕا لە بەرگریکردن لە کرێکاران و زەحمەتکێشان. ئەو لە واقیعی کۆمەڵگەی عێراقی لە دەیەی بیستەکان و سیێکانی سەدەی ڕابردوو ژیا کە هەمیشە لە ناکۆکیدا بوو لەگەڵ دووا کەوتوویی ژیان و گوزەرانی خەڵک و ئاستی مەعریفی خەیدا.ئەلسێید قەڵەمەکەی خستە گەڕ لەبوارەکانی ئەدەب و سیاسەتدا لە پێناو کرێکاران، بەڵام بەداخەوە مژوو بە ماوەیەک لەبیری کرد. کاتێکیش دکتەر عەلی جەواد ئەلتاهیر ئاوڕ لەم نووسەرە شۆشگێڕە دەداتەوە، ئەوسا ناوەندە ڕۆشنبیریی و ئەدەبییەکان لای لە دەکەنەوە(١) مەحموود ئەحمەد ئەلسێید، لەجەرگەی ئەو بزووتنەوە ڕۆشنگەرییەی عێراق هاتەدەڕوە کە لە کۆتایی سەدەی نۆزدەهەم خەریکی هەناسەدان بووە. ئەم نووسەرە کرێکاریی و کۆمۆنیستە لە ١٤ی ئازاری ساڵی ١٩٠١ لە شاری بەغداد لەدایکبووە. سەرەتا لە کتێبخانەی مزگەوتی حەیدەرخانە لای باوکی مودەریس دەست بە خوێندنی ئایینی دەکات؛ کە ئەوکات مەلای مزگەوتی عەبدولقادر گەیلانی بوو. پاشان ئەلسێید لە قوتابخانە عوسمانییەکان دەخوێنێت و تا لەسەردەمی داگیرکاری ئینگلیزدا دەچێتە خوولێکی ئەندازیاری. ئینجا گەشتی وڵاتی هیندستان دەکات و ساڵێک لەوێ بەسەر دەبات و شارەزایی لە دەخی ڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتی هیندستان پەیدا دەکات. مەحموود لە هیندستان بە بیرمەندی سۆشیالیستی هیندی (سوامی) ئاشنا

دەبەت و دەکەوتە ژێر کاریگەریيەوە. ساڵی ١٩٢٠ لەسەروبەندی شۆشی ١٩٢٠ی عێراق دژگۆتەوە بە عێراق تا ئەزموونی گەشتەکەی هيندستان و شۆشەکە لە ڕەمانی (جەلال خالید) بخاتە ڕوو، کە دواتر لە ساڵی ١٩٢٨ دا بەناوی دەکاتەوە. (٢)مەحموود ئەحمەد ئەلسەيد وەک هەر خوێندەوارێکی گەنجی ئەوکاتی عێراق، جگە لە بەرهەمە ئەدەبی و سياسيیەکانی خۆی؛ زمان و ئەدەبی تورکی دەخوێنێت و لەو ڕێگەيشتوە گەلێ بەرهەمی ئەدەبی ئينگليزی و ڕووسی و ئەرمەنی وەردەگێڕێتە سەر زمانی عەرەبی.(٣) ساڵی ١٩٢١ يەکەمين کورتە ڕەمانی خۆی بەناو دەکاتەوە بەناوی (لەپەناو هاوسەرگيريدا) کە حوسێن ئەلڕەحاڵ گۆڕە ڕەشنبيری پێشکەوتووخوازی ئەوسەردەمە پێشکی بە دەنووسێت. بيريشمان نەچێت حوسێن ئەلڕەحاڵ و کەمەڵ گەنجەک ئەلقە ڕەشنبيريیەکانيان پێکهێنابوو؛ کە مەحموود ئەحمەد ئەلسەيد يەکێک بوو لەو ڕەشنبيرە گەنجانە.(٤) بەمجۆرە هەلومەرجی سياسی ئەوکاتی عێراق کەلەژێر پێی داگيرکاری ئينگليز و کەمپانيا بيانييەکاندا ڕەنگدەڕژ دەکرا، دەخی کرێکارانی عێراقی گەياندبووە لووتکەی خراپی و نائينسانی. ڕەشنبيرانی ئەو سەردەمە بەهەرشێوەيەک کەبيان کرابەت پشتيوانی خەبات و ناڕەزايەتی کرێکارانی عێراق بوون و تەنانەت ئامادەشبوون بکردەوە ببنە دەنگ و نوێنەری کرێکاران. مەحموود ئەحمەد ئەلسەيد لە کەمەڵەی پيشەوەران شانبەشانی محەمەد ساڵح ئەلقەزاز هەموو ژيانی دەخاتە خزمەت کرێکاران و دەبەتە جگەری سەرکی ئەو کەمەڵە کرێکاريیە.(٥) ئەو جگە لە دەقە ئەدەبييەکانی لە چيرۆک و ڕۆمان، لە وتار و نووسينە سياسيیەکانيشدا پەداگرێکی سەرسەختی کرێکارانە دژ بە سەرمايەداران.

محمـــوود ئەحمەد ئەلســـەید دوای گەڕانەوەی لە هیندســـتان لە ڕۆژنامەکانی ئەو سەردەمە وەکو (الشرق، العراق، العالم لاعربي، الاستقلال) و گۆڤارەکانی (اليقين، المصباح، الصحيفة، المعرض، الحديث، الحاصد) دەست بە نووسین دەکات و بەرهەمەکانی بلاو دەکاتەوە. ساڵی ١٩٢٠ وەکو کاتب لە وەزارەتی ناوخۆ دادەمزرێت و پاشان لەساڵی ١٩٢٣ وەک بەڕێوەبەر دەگوازرێتەوە لیوای الديوانية و دوای ئەوەش لەســـاڵی ١٩٣١ دەبێتە ســـکرتێری شارەوانییەکـــان لە وەزارەتی ناوخۆ و ئینجا لە ئازاری ساڵی ١٩٣٣ تا کۆتایی ژیانی ١٩٣٧، دەبێتە سکرتێری پەرلەمان.

بەشـــێک لە وتـــارەکەی محمـــوود ئەحمەد ئەلســـەیدی چیرکنـــووس و ڕۆمانـــووس بـــاو بکەینەوە جگری سەرکی کۆمـــەڵی پیشەوەران بوو، واتا جگری ئەڤڕاز بوو کە لە ڕۆژنامەی (العامل) ژمارە یەکی ساڵی ١٩٣٠دا بـــاوکراوەتەوە. محمـــوود ئەحمەد ئەلســـەید دەنووســـێت :(بانگەوازی یەکەمم بە هەموو کرێکاران و جووتیارانی وڵاتەکەمان؛ بە هەمـــوو ئەشکەنجەدراو و ســـتەمدیدەیەک، بە هەمـــوو ســـەربازە سەربەندەکانی مرۆڤایەتی کە لە گەورەترین جەنگدا و لە پەنـــاوی مافەکانی چینی کرێکاران و سەربەستی و بیروباوەڕی پیرۆزەکەیاندا پشتی یەکتر دەگرن، هەر ئەو بانگەوازەیە کە سەرکردەکانی ئەو چینە پێش دەیان ساڵ و ئێستاش دەیانەوێ: ئەی کرێکارانی جیهان یەکگرن!. با ئێم بانگەوازە دروشمی کرێکارانی خەشمان بێت، بەبێ جیاوازی کار و پیشەیان، با ئەوەش بزانن کە ناکۆکی و بەربەرەکانێی یەکتر لەو بەوڵاوە کە تێکیان دەشکێنێ و بەرەو دواوەیان دەبات و تا ماوەیکی

دوورودرێژ مافیان بۆفیێ دەبات، هیچی تریان لێ دەستگیر نابێت.) تا دەگات بەوەی کە دەڵێت (کرێکارانیش مافی زەریان هەیە و خاوەنی نین، و هەروا بەئاسانی بەدەستی ناهێنن. گومانی تێدا نییە ئەوانە مافی ژیانن و بەبێ دەستخستنیان مردن گەلێک باشترە. کرێکار مافی هەوای خۆیەتی هەژی هەشت سەعات کار بکات، کەچی زۆربەی کات چواردە سەعات کاری پێدەکرێ، مافی خۆیەتی بێکار نەبێ، مافی خۆیەتی مناڵەکانی لێ قوتابخانەدا فێری خوێندن و نووسین ببێ، نێک بێ نەزانی فرێبدرێتە سەر شەقامەکان، یاخود بخرێنە بەر شاگردی و لێناو کارگێ و کارخانەکاندا کاری گرانیان پێ بکرێ، مافی خۆیەتی خواردنی سوودبەخش بخوا و بەرگی باش بپۆشێ و جێگایەکی لەباری هەبێ تێیدا بحەوێتەوە، نێک وەک ئاژەڵی کەوی لێئشکەوتدا بژی، مافی خۆیەتی گەرخی یا ئێندامانی خەزانەکەی نەخۆش کەوتن، پزیشک چارەسەریان بکات و داودەرمانی پێویستیان بدرێتێ و گەر کەفتەکار بوو نەیتوانی ژیانی خۆی دابین بکات و لەسەرکار بمێنیتەوە، ئاوا چەردەیەک پارەی بدرێتێ و گەر پیری زەری بێ هێنا و چیتر بۆی نەکرا ئەرکی خۆی بەجێبێنێ و کار بکات، مووچەی خانەنشینی بدرێت بە خەزانەکەی.) تا لێ کەتایدا دەڵێت (گەر بێ و کرێکاران هاوکاری یەکتر نەکەن و کەمەڵکانیان لەسایەی ئاڵایەکی یەکگرتوودا یەک نەخەن کەڵاستر وایە ناوی یەکێتیی کەمەڵێ و نەقابەکانی کرێکارانی لێبنێین، هەرگیز بەو مافیان شاد نابن. دەبێ ئامانجیشی بەرگریکردن بێ لێ بەرژەوەندی هاوبەشی کەمەڵەی کریکاران و هەوەدان بێ بە دانانی یاسایەکی ئەوتێ تا لەسایەی ئەو سیستەمێ کەمەڵایەتییە دەرینەدا کە بەزەرملێ پێیەوی یاساکانی دەکرێت، خێیان و مافە هەواکانیان بەپێی توانا بپارێزێ و کرێکاریش سەربەست و سەربەند بژی.)(٦)

مەحموود ئەحمەد ئەلسەید لە چیرۆکانیدا ڕەبازی ڕیالیزمی گرتۆتە بەر. ئەو جگە لەوەی پێشەنگی ڕەمانی عەرەبی بوو لە عێراق، لەهەمان کاتیشدا یەکێک بوو لە دامەزرێنەرانی کۆ و کۆمەڵە سۆشیالیستی و پێشکەوتووخوازەکان. (٧) و کاریگەری هەبوو بەسەر سەرجەم بونیادی ڕۆشنبیری لە عێراق. ئەم خەمخۆرەی چینی کرێکاری عێراق؛ بەداخەوە لە تەمەنێکی زوو لە ١٠ی کانوونی یەکەمی ساڵی ١٩٣٧ لە قاهیرە بە یەکجاری دەی لەلەدان دەکەوێت و ماڵئاوایی لە ئەدەبی ڕیالیزمی سۆشیالیستی و خەمە چینایەتییەکانی کرێکارانی عێراق دەکات و هەر لەو گۆڕستانەی قاهیرە دەنێژرێت کە شاعیری عێراقی عەبدولموحسین ئەلکازمی لێنێژراوە.(٧)
مەحموود ئەحمەد ئەلسەید لەنێوان ساڵانی ١٩٢١ تا ١٩٣٥، نە کتێبی بەچاپ گەیاندووە و هەروەها ژمارەیەکی زۆر بابەتی لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکان بڵاوکردۆتەوە و وەرگێرانیشی هەیە لە زمانی تورکییەوە.

عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)
ئایاری ٢٠٢٢

سەرچاوەکان :
١- ادباء منسيون من بلادي رائد الرواية العربية في العراق محمود احمد السيد بقلم د،علاء الاديب موقع الوطن ٢٣ی ئابی ٢٠١٩.
٢-اعادة طبع اول رواية عراقية لمحمود احمد السيد بقلم عبدالجبار العتابي موقع ايلاف ١٩ اب ٢٠١٧.
٣-لەو کتێبانە بەنموونە لەپێناو هاوسەرگیری ١٩٢١ و چاپنووسی

لاوازەکان ۱۹۲۲ و نسکەکان ۱۹۲۲ و قەڵەمی شکاو ۱۹۲۳ و جەلال خالید ۱۹۲۸ و پەشنگەکان ۱۹۲۹ و ..تاد.
٤-محمود احمد السيد زيادة اجتماعية – ثقافية بقلم ياسين النصير ملف ٤ موقع الناقد العراقي ١٨-١١-٢٠١٧.
٥- چینی کرێکاری عێراق نووسینی دکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد و وەرگێڕانی فوئاد مەجید میسری لەبڵاوکراوەکانی ناوەندی کەمەن چاپی دووەم ٢٠١٩ لاپەڕە ١٦٩.
٦-چینی کرێکاری عێراق نووسینی دکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد و وەرگێڕانی فوئاد مەجید میسری لەبڵاوکراوەکانی ناوەندی کەمەن چاپی دووەم ٢٠١٩ لاپەڕە ١٩٢ و ١٩٣.
٧-محمود احمد السيد رائد القص العراقي الذي انجذب الاشتراكية بقلم سماح عادل موقع كتابات ٨ ايلول ٢٠١٨.
٨-ادباء منسيون من بلادي رائد الرواية العربية في العراق محمود احمد السيد بقلم د،علاء الاديب موقع الوطن ٢٣ی ئابی ٢٠١٩.

کتێبی مەرگ و ژیان خوێندنەوەیەک بۆ شیعرەکانی کتێبی (زەوی لە قەفەزدایە)ی (فەرهاد کەریم) دا.. هەشتەنگ شێخ محەمەد

(١)

فەرهاد کەریم، نووسەر و شاعیرێکە، زمانێکی تایبەتی هەیە، شێوازێکی سوریالی بۆ ناوەڕۆکی بابەتەکان دەدات، تەنانەت شێوازێکی سوریالی بۆ جیهان و ژیان دەدات!
لەم کەمەڕە شیعرەدا، بەم زمانە، ناو و بابەتگەلی جەراوجەر، دەکاتە ناوەڕۆکی شیعری. مەرگ، جیهان، ژیان، خوا، ئیمان، جەنگ، شەڕ، جوانی، باوکبوون، دایکبوون، مردن، ماکەکانی سروشت، سەگ، باڵندە، هتد.. گشت ناو و وشەکان لە زمانی فەرهاددا، دەبنە هێستە

و وێنەی شیعری و بە هەوانی دەیانهێڵێتەوە سەر کاغەز، وەک ئەوەی شیعرەکانی، لەسەر دەخی هاستەقینەی مرۆڤ و جیهان و ژیان بکاتە شایەد!
فەرهاد کەریم، گشت شیعرەکانی، لە نەو ژیاندا دەردەهێنێت، لە قووڵایی ئەزموونکەدا، کە بە هەستەکانی تا دوورترین پێنت شەدەبەتەوە و بەرز دەبێتەوە، ئەم ئەزموونە بە زمانێک بەیان دەکات، کە زادەی ئەم چەشن و چەشنە ژیانەیە کە ئەدەب و شیعر و هونەری لە دەردەکەوێت. واتا شیعرەکانی فەرهاد، لە هووی ناوەڕۆک و شەوازەوە لە ژیانەوە بەرەو ئەدەبەوە دەن، نەوەک بە پێچەوانەوە! ئەمەش بە خەی جوانی ئەقڵێک پێشان دەدات، کە ژیان بە بنەڕەتی نووسین و ئەزموونی شیعری و هونەری دەبینێت.
لە ئەدەبی کوردیدا، شاعیرمان زۆرن، کە ئەزموونی شیعریان نابەتە ئەزموونی ژیان و جیهان، بەڵکو وەک ئەزموونکەی ئەدەبی، هونەری، شیعری تایبەت و سەربەخۆ دەمێنێتەوە، یان پتر ئەزموونکە دەبێتە ئەزموونی مێژوویەکی ماددی و کەمەڵ هوداوی کەسی، تایبەتی، گشتی لە خۆ دەگرێت، بە ئەوەی هوداوەکان ببنە بەردەبازێک بە بەرزبوونەوەی خوێنەر بە ئاستێکی مەعریفی باڵاتر، واتا وەرگر لە گەڵ ئەزموونی شاعیر، لە واقیع بەرزتر ببێتەوە و بە جیهان، یان ژیان یان بە مێژوویەک بگات کە هووحی و هەمزی و مەعنەوی بێت.
بە من شیعرەکانی فەرهاد کەریم، ئەزموونکەن بە هەی توانا و وزەی زمان و دەربڕینەکانی، دەتوانن منی خوێنەر بە نەو پەڕۆیەکی هەخنەیی لە شارستانییەتدا شەڕ بکەنەوە، ئەمەش وا دەکات، بزانم فەرهاد کەریم، بە خەمکی گەورە، جدی، مرۆیی، جیهانی دەنووسێت.

(٢)
فەرهاد کەریم، لە سەرەتای کەمەڵ شیعرییەکەدا، بانگمان دەکات تا بچینە نەو زمان، چونکە لە نەو زماندا، دەتوانین لە ژیان و واتاکانی هابەنین، زمان کە هەوانی مرۆڤ، نووری خودا، پەیامی گەردوون بە وەرگرەکانی دەدات، واتا زمان لەبەرانبەر ئەو لەگەسمان دادەنێت، کە پەیوستە پەیەوە بیر لە بوون بکەینەوە و تەی بگەین و دەربڕینیشی لە بکەین!
ئەگەر بپرسین، بە زۆروور لە خوێندنەوەی ئەزموونکەی شیعریدا، بچینە نەو زمان؟ ئایا لە هەی زمانەوە، شاعیر بەرەو کۆمان دەبات؟ تەگەیشتن لە دەق؟ یان تەگەیشتن لە جیهان؟ یان لە ژیان؟ یان لەبوون؟ یان مێژوو؟
فەرهاد کەریم، زوو پەمان دەێت:
شارەوانی بەی نووسیوم

تکایە پێکەنین فەرمانڕەوا ناو دەتەنگی مرۆڤ "ل ٦"
جیهانی مرۆڤ، جیهانێکی دەتەنگە! لەم جیهانە دەتەنگدا، مرۆڤی شاعیر، نابێت پێکەنین بخاتە نێو ئەم دەتەنگییە، چونکە سەرچاوە و بنەمای ئەم دەتەنگییە، پەژارەی شارستانیەتی مرۆڤە. واتا مەژووی ماددی، مرۆڤ و سروشتی لە یەکدی جیاکردنەوە، ئەمەش بووە هۆی ئەوەی مرۆڤ و ژیان لەیەکدی جیا ببنەوە!
وشەی شارەوانی لەرەدا، ئاماژەیەکی قووڵە بۆ پەژارەی مرۆڤ، کە بنیاتنانی شارەوانی و شارستانییەتی بوو، شارستانییەت، کە گەورەترین پەژارەی ئەم بوونەوەرە ئاقلە بوو، کە مرۆڤ بوو، بەم پەژارەیە خەی لە تەواوی بوونەوەرەکانی تر جیاکردەوە، خەی لە سروشت و ماکەکانی سروشت جیاکردەوە، خەی لە بوونەوەرەکی سروشتی کردە ئۆکتۆرێکی شارەوانی، مرۆڤی کردە، کەسێک کە کەمەڵک ماڤ و بەرژەوەندی و قازانج و مەبەستی شارستانی هەیە، واتا لە مرۆڤی سروشتەوە بووە مرۆڤی شارستان، بەمەش مرۆڤ کەوتە نێو گەندەڵی و پیسبوون و فروفێڵ و درۆ و دەندەیەوە، تا وای لە هات، مرۆڤ تەنیا لە ڕەی هەژموونە پووندیەکانی خەی لەگەڵ سروشت دابەزرێنتەوە، شارەوانی بووە، بنەمای ئەم شارستانییەتە و سنووری بە ژیان و بوون دامەزراند، هەروەها دواتر سنووری نوێی ناسروشتی بە بوونەوەرەکانی نێو سروشت و جیهان دامەزراند، ئینجا سنووری بە خودی مرۆڤیش دامەزاند و وەک ماک و پێکهاتەکانی تری سروشت، خستیە نێو قەوارەیەکی دیاریکراو و سنووردار، سستمێکی شارەوانی بە دانا و وتی: ئەمە واقع و ژیان و جیهانی تایە ئەی مرۆڤ! ئەی کێلە!
مرۆڤ وەک ماک و توخم پێکهاتەکانی تری سروشت، بووە ماددێک و خرایە نێو پەژارەی شارەوانی و ئەو فەرمەی وەرگرت کە شارەوانی دەیەوێت!
فەرهاد کەریم لە زەر شیعری تریش، ئەم کێشەیە باس دەکاتەوە، لەوانە لە شیعری (ئاو دەمانباتەوە) هونەریانە ئەم وێنەیە دەکێشێ و شاعیرانە پەیوەندی نێوان ماکەکی سروشت کە (ئاو)ە، لەگەڵ ژیان و مرۆڤ و ئاوەدانی بینا دەکاتەوە.
یەکەک لە گرفتە سەرەکییەکانی مرۆڤی ئێستا، تەکچوونی پەیوەندیەتی لەگەڵ سروشت، ئەم پەیوەندی تەکچوونە، بووەتە هۆی ئەوەی مرۆڤی نوێ لە نێو سروشت و ژیان و بوون و جیهان فڕێ بدرێت، بکەوێتە نێو واقع و بژێوی و گوزەرانەوە. ئەوەی ئەمڕۆ بەناوی ژیان- حەیات پێناسە دەکرێت، لە هەقیقەتدا لە واقعێکی تاڵی بژێوی و پارە کەکردنەوە زیاتر نییە، مرۆڤ وەک ماک و بوونەوەرێکی سروشتی نەماوە بە ئازادی، بە فشار ئەزموونی ژیان و جیهان بکات، مرۆڤی نوێ بووەتە پارەکەکەرەوەیەکی بە بازیی، بە پێچوانەی ئاو، کە وەک شاعیر

دڵت:
خاوەنی هەموو شتەکە و بە گیرفانە ئاو
پارە کەناکاتەوە و بەخشندەیە "ل ٣١"
هەژموونی ماددە، لە شارستانیەتی ئەمڕۆی مرۆڤدا، هەموو شتەکانی مرۆڤی پێشینی تەکداوە، نە بووونی، نە ژیانی، نە ئیمانی، نە هونەری، نە ماڵی بە هەستنی ماوە. گشت شتەکانی گەندەڵ، خەوشدار، ناهەستن و تەکچوون. ئیدی ئەستا ژیان بە مرۆڤ هەگبەیەک نییە بەرەو هەق و هەقیقەت، بەڵکو مرۆڤ غەریب و بە ماڵ کەوتووە!

(٣)
فەرهاد کەریم بە ئەو مرۆڤە نوێیە، کە لەنەو سروشت دەرهێندراوە و خستراوەتە نەو واقیعی ئەو شارانەی شارەوانی پێیدای کردوون، لە شیعری (هەنگاوێک دەمانباتەوە) وەسفی ئەو مرۆڤە دەکات و بە مرۆڤی ئاسن و کەنکریت ناودێری دەکات، فەرهاد کەریم دڵت:
مرۆڤی ئاسن خەونی کەنکریتە
مرۆڤی کەنکریت خەونی ئاسن "ل٣٤"
مرۆڤی ئاسن و کەنکریت، مرۆڤی شارە، مرۆڤی ئەو دەوڵەت هەزانییە،کە مێژووی مادەی پێیدا دەکەن و دەنووسنەوە، ئەم مرۆڤە ئاسن و کەنکریتە، نایەتە نەو ژیان، بەڵکو بەرەو دەزەخ، بەرەو برسیەتی، تەنووێتی، بەرەو مردن دەڕوات.
مرۆڤی ئاسن و کەنکریت، مرۆڤی زەمانی مەدرنە و پەستەدەرنییە، کە پشتی لە سروشت کردووە و ڕووە و دەزەخی خێی هەنگاو دەنێت، وەک مرۆڤی پێشین نییە، مرۆڤی قوڵ، کەسەر بە سروشت بوو:
مرۆڤ گەر لە قوڵ بایە
باران دێگەڵاندەوە ناو ژیان "ل٣٥"
بەراوردکردنی مرۆڤی پێشین، قوڵ، وەک ئاماژەیەکیش بە گەڵانەوەی دینی بە پێیدابوونی مرۆڤ، وەک ڕەوانکی بگەرد و هەستن و سروشتی، مرۆڤی پێش پەڕژەی شارستانی و گەندەڵی و هەز و زاڵبوون و دەستەات و بندەستی، لەگەڵ مرۆڤی ئاسن و کەنکریت، مرۆڤی دوای پەڕژەی شارەوانی و بوونی بە شتکی دەستکرد لە پەڕژەی شارستانیدا.
مرۆڤی ئەستا مرۆڤی قوڵ نییە، ئەگەر قوڵ بوایە، باران کە نهێنی ژیانە، بەردەوامی زیندووبوون و ژیانکردنی سروشتی و هەستنی دەدایە، مرۆڤ لەم قەناغە دەرچوو، تازە لە ڕەی ئاسن و کەنکریت، وەک دوو هەمای گەورەی شارەوانیم ناگەڵتەوە نەو سروشت و ژیان!

(٤)
مرۆڤی ئاسن و کەنکریت، کە سەرگەرم و مەستی واقعی گەندەڵی خێی

بوون، هەمیشە هاوار دەکات کە کاتی نییە، کات نەبوون واتا مرۆڤ هیچ وانەیەک لە سروشت فێر نەبووە، شەو و ڕۆژ و وەرز و ساڵەکان نابینێت، کات نابینێت، بەڵکو وتەت نەو بەتاڵی.
مرۆڤ کە کاتی نەبوو بە عیشق، بە ژیان ئیدی دەکەوێتە دەروەی بوون و جیهانەوە، ناتوانێت بە کردەکی ئەزموونی ژیان و جیهان بکات، چونکە ئەزموون بریتییە لە تاقیکردنەوەی جیهان، ووداو پەیداکردن، سەفەرکردن بە دنیا، دەزینەوەی شتگەل لە نادیارەوە، کەشفکردنی شتگەلی بزر، خەون کردن لە پەناو دەزینەوەی خود، خەون بینین، خەگەر مرۆڤ ئەمانەی نەکرد، واتا مردووە، زیندوو نییە، ئەزموونی بوونی خەی ناکات.فەرهاد کەریم بەو واتایە دەنووسێت:
کاتت نییە بە ئێشق
ژیانت نییە، کاتت نییە بە ژیان
تە مردوویت و ئاگات لە نییە و کاتت نییە "ل٣٨"
کاتت نییە، هیچ وانەیەک لە سروشت فێر نەبووی
بە بەتاڵی هاتیت و بە بەتاڵی دەڕۆی "ل٣٩"
هەر ئەو مرۆڤە کە ئاوای بەسەردێت، پەکەنین لە بیر دەکات، دەبێتە بەرد، ڕەق، لە بەردیش خراپتر و بە یادەوەریتر، بیری دەچێت پەبکەنێت، لە کاتێکدا "مرۆڤبوون پەکەنینە!" "ل٤٢" پەکەنین جوانییەکە لە جوانییەکانی مرۆڤی سروشت، بەڵام مرۆڤی ئاسن، مرۆڤی کەنکریت و بەرد، چۆن دەتوانێت لە جیهانێکدا پەبکەنێت، کە پەشتر شارەوانی فەرمانی کردووە، پەکەنین فەڕە نادیێتە نەو دڵی تەنگ و خەمگینی مرۆڤ؟ کوا مرۆڤە پەکەنین؟ مرۆڤی شادمان!
سەردەمی ئێستای جیهان بە مرۆڤ بەتاڵییە، چونکە مرۆڤ لە وزەی ژیان و بوون بەتاڵ بووەتەوە، لە توانای حزوور و بوون و ژیاندەستی بەتاڵ بووەتەوە، مرۆڤ لە مرۆڤبوون بەتاڵ بووەتەوە، ئەم بەتاڵبوونە؛ مرۆڤی هاوچەرخی خستووەتە دەخی هاڵەت و مەزهەر و بەهایی، مرۆڤی ئەمڕۆ ناتوانێت، خاوەن ناوەڕۆک و ڕووح و مەعنەویات بە، چونکە سەردەمەکە ؛ سەردەمی بەتاڵی ڕووحی و موقەدەسە.
مرۆڤی بێش، بەتاڵ، هاتووەتە نەو جیهان و بە شوێنەوار و دەستمایەیەکی هونەری، جوانگەری، پاک، موقەدەس، بەرەو مردن دەڕوات!

(٥)

فەرهاد کەریم لە زەربەی شیعرەکاندا، دەیەوێت مرۆڤ بە ژیان ببەستێتەوە، مرۆڤ بوونەبێت تا بژیت، لە ژیان نەترسێت، بەیشە دەگەڵتەوە سەر ماکەکانی سروشت، وەک با و ئاگر لە شیعری "ترس لە ژیان"دا، سیفەتی ئاگر و با بە مرۆڤ دەبەخشێت، مرۆڤ ئاگر، مرۆڤ

با، دیارێ ماکی ئاگر بێ ئەمێ پیرۆزیەکی دێرینی هەیە، ماکەکی پشینێ بێ بوون و جیهان و مرۆڤ خۆی، ئەم ماکێ لای کورد پیرۆز و تایبەتە، فەرهادیش کێ دگەڕێتەوە سەر ئەو ماکە، دگەڕێتەوە سەر مژووڵ ووحییەکەی ئەم ماکەش، ئاگر، با هەروەها ماکەکانی ئاو و خاکیش، لای ئەمێ موقەدەسن، هەموشیان نهێنی جیهان و مرۆڤن، لێ ئەم ماکانەوە مرۆڤ و جیهان پەیوەندییەکی پتەو و بنەڕەتی دادەمەزرێنن، تا ئەو ڕادەیەی لێ سڕفیگەریدا، مرۆڤ بێ جیهانی بچووک و جیهانیش بێ مرۆڤی گەورە وەسف دەکرێت! فەرهاد کەریمیش، سوود لەم دوو تەوەمە وەردەگرێت بێ ئەوەی مرۆڤ بێ ترس خۆی فەدا بداتێ نەو ژیان و بەرەو مردن بەوات، چونکێ تەنیا ئەو مرۆڤانەی بوێرن، دەتوانن ئازادانێ بێ ترس، بێ نەو ژیاندا بەرەو مردن بڕۆن! بەرەو مردن ڕێشتن بابەتێکێ هەم عرفان و هەم فەلسەفێ ئیشیان لەسەر کردووە، فەرهاد کەریمیش شاعیرانێ کردوویەتی بێ بابەتی چەندان شیعرەکانی نەو ئەم کتێبە، ئەو جگێ لەم دوو ڕەهەندە، ڕەهەندەکی شیعری بێ بابەتەکێ دەبەخشێت. ئامانجیشی ئەمەیە مرۆڤ لێ ژیان بگەڕێت، تەنانەت لێ نەو مردنیشدا ئامانجی ژیانی هەبێت!

"چوونێ ناو مردن گەڵانێ بێ دوای ژیان" (ل ٥٥)

شاعیر، لێرەدا ئەم دژایەتییەی کێ لەنێوان مردن و ژیاندایە هەڵدەگرێت، هەردوو بابەتەکێ دەکاتێ تەواوکەری یەکتری، واتا بێ مردن ناکرێت لێ واتاکانی ژیان بگەین، بێ ژیانیش لێ واتاکانی مردن تێ بگەین. مردن و ژیان دژ و نەیاری یەکدی نین، بەڵکوو لێ نەو یەکدیدا پەیدا دەبن. هەر یەکەیان نیوەی بازنەیەکی سەرانسەری و گشتگیرن، مردن و ژیان، بازنەی بوونی مرۆڤ تەواو دەکەن، بێ هەردووکیان زاتی مرۆیی بەرەو کاملبوون دەبن.

(٦)

جەنگ وەک هەگبەیەک بەرەو مردن، بەرەو هیچکی ڕەش، بەرەو نەبوونکی بێ واتا و مەدلوول، بابەتکی دیکەی شیعرەکانی فەرهاد کەریمە. جەنگەکانی مرۆڤی شارستانی، لێ پشتاو دەستەات، هەژموون، زاڵبوون، هەز، پاوانکردنی ژیان، کۆیلەکردنی مرۆڤ، جەنگی بێ وەستان بێ هیچ، جەنگی بێ واتا، مرۆڤیان بێ خەرایی بەرەو هیچێ ڕاپچا، هیچی بوونێ ناونیشان و ناوەڕۆکی ژیانی مرۆڤ. بێ واتایەکی تر جەنگ واتای مردن بێ ژیان دەدات، بۆیشێ دەبینین دوای شیعری "جەنگ" چەند شیعرەک دەخوێنینەوە، کێ باس لێ پەیوەندی نێوان ژیان و مردن دەکات. فەرهاد کەریم، لەم شیعرانەدا، بێ وردی لەسەر هەندێ ڕەهەندی ژیان دەوەستێت، بێ نموونێ دەڵێت:

ژیان پەیستی بێ خۆیستیەکی درۆترە لێ زمان "ل٦٥"

گەر تەمەن کورتتر لە کەوتنی گەلا و بە کۆتایی وەک ژماردن "ل٦٧"
ئینجا دوای ئەم وێنە شیعرییانە، دێتە سەر باسی (لێتە مرۆڤ) وەک پاشماوەی جەنگ و مردن و ناشتنی خەون و ئارەزوو و پاکی مرۆڤ.
جەنگ ئەو گەستانەیە
تەنها لێتە مرۆڤ لەی ئارامە "ل٧١"
بابەتی جەنگ و مردن و کاریگەری لەسەر چارەنووس، ڕەوان، گیان، ژیان، بوونی مرۆڤ لەسەر زەوی، بە بنە، مرۆڤ وەردەگەڕێنێتە سەر لێتە مرۆڤ، مرۆڤێک کە بوونەوەرەکانی تر نایبینن، چونکە وەک بەشێک لە سروشت نەماوە و وەرگەڕاوەتە سەر لێتە مرۆڤ، لێتلەت بووە! بەجەنگ هەناسە دەدا، بە مردن و بە گەڕە دەژی، لەگەڵ لێتلەتبوونی خەیدا هەموو بوونەوەر و شتگەل و ژیانیش لێتلەت دەکات!

(٧)
لەگەڵ با تیشک بەناو ئاودا تێپەڕێ
ئۆقین لەناو ئاوێنەدا بدوێ "ل٧٥"
لەم کتێبەدا بەسەر چەندین وێنەی شیعری ئاوا جوان قووڵ دەکەوین و دڵەستین! فەرهاد کەریم هەمیشە قسە لەگەڵ مرۆڤ دەکات، پەیامێکی بە دەنگەت، پەیامی ژیان و جوانی. پەیامی ئاوەی مرۆڤ خەی بەت.
هەموو ئەو بوونەوەرانەی لە دەگەڵمان تیشکی ڕووناکی بانوێیاندا تێ بپەڕێت، دووبەدەریان بکات، دەبنە بوونەوەری نوورانی و ڕووناک، پاک و بێگەرد و شەفاف، تەنک، ناسک و نەرمین، تەنانەت ماددەیان بە سەر ماددەیەکی تر دەگەڕێت، کە زەر لە ماددەی سروشتی جیهانی مرۆڤ تەنک و نەرم و ڕوونتر، دەبنە ماددەیەکی نەرمین، کە لەگەڵ نووردا دەبێتە یەک پارچە و بێگەرد دەبێتەوە، دەگاتەوە جیهانی ڕووناکی و لە گەرد و خۆشی ماددەی ئەم جیهانە دەردەچێت.
ئەگەر مرۆڤی هەز و ئاسن و کەنکریت لە بگەڕێت، ئۆقین لەنێو ئاوێنەدا بدوێت، واتا مرۆڤ خەی لەنێو دواندنی ئۆقیندارانەی خەی، خەی ببینێتەوە، ئەوەندە ڕوون و ڕووناک ببێت، کە نووری ئۆقین و عیشق و جوانی خەی ببینێت، ئەو کاتە مرۆڤ دەبێتە تیشک، ناخ و ناوەوەی بە ئۆقین ڕووناک دەبێتەوە!
فەرهاد کەریم لەم شیعرەدا، وەک ئیشراقییەکی نوێ، داوای ڕووناکی و ئەوین و جوانی و عیشق دەکات، چونکە ئەمە ڕێگەی مرۆڤی ڕووناکە بەرەو هەق و هەقیقەت، بەرەو قووڵایی ژیان، قووڵایی ڕووناکی، قووڵایی ئاو، کە نهێنی ژیانە!
مرۆڤ ئەگەر بیەوێت بە نهێنی ژیان بگات، خەی بێت، بە خودی ڕووناک و ئازاد و سەربەخەی خەی بگاتەوە، دەبێت وەک تیشک ڕووناک بێت، نەرمین و تەنک بێت، تا بەنەو ژیاندا بڕوات.

(٨)

مرۆڤی قەفەز، وەسفێکی دیکەیە بۆ ئەو مرۆڤە نوێیەی زەوی کردەتە ئاودەست! خەریکی قەفەز دروستکردن و هەڵگرتنە لە فەین، لە ئازادی، لە گەرانی، لە هونەر، لە خۆشەویستی و هەر بەهایەک و شتێکی جوان.

مرۆڤ لە فەین دەگەڵتەوە سروشتی خۆی "ل٧٨"

فەرهاد کەریم لەم شیعرە و زۆربەی شیعرەکانی تریش، ئەم سوێیە بە ئازارە هەڵنگ دەکات، کە مرۆڤی لەسەر زەوی بە شتی پووچ و نزم و بە واتا قانگ داوە، زەوی کردەتە قەفەزێک و مرۆڤی تێدا گرتووە، ئەم نەزعەیە بۆ ئازادی، بە فەین بە شەوازێکی هونەری، نەخشی موقەدەسێکی زەمینی و مرۆیی دەنەخشێنێت، فەرهاد بە زمانە سوریالیستێکی، موقەدەسێکی جوانگاری، نوێ بۆ ئەدەبی کوردی دەدتەوە، ئەم خەمە بۆ خۆشی، بۆ ژیان، بۆ فەین، بۆ ئازادی و هەقیقەت، لەهەموو دەقەکاندا هەڵنگی داوەتەوە، فەرهاد کەریم بەردەوام ئاوڕ دووپات دەکاتەوە، کە مرۆڤ شایانی جیهانێکی باشتر و ژیانێکی خۆشتر و پایەیەکی بەرز و باڵاترە!

مرۆڤ ئۆبوونەوەر سروشتییە، لە پەڕەی شارستانیدا، بووەتە هەڵگر لەبەردەم مرۆڤ خۆی، یان وەک فەرهاد کەریم دەڵێت:

مرۆڤ داهێنەرێکی نەخش و باڵایە "٧٨"

ئەم داهێنەرە، زەمینی کردووەتە قەفەز و فەینی ئازادی تێدا نامۆ کردووە، واتا مرۆڤ بە هووحی ئازادی خۆی نامێنێ ولە غوربەتێکی گەورە و غەریبییەکی تەقەنەردا دەژیێت. مرۆڤی قەفەز وەک مرۆڤگەلی نەو ئۆشکۆتی ئۆفلاتەن، بەتام لە سەردەمی پەستەدرەن و جیهانگیری و تەکنەلەجی نوێدا، زەوی کراوەتە ئۆشکۆتێک و مرۆڤی تێدا فڕێ دراوە و لە وەهم پتر هیچی تر نابینێت، هەموو ئەو ژیانەی لەنەو ئەم ئۆشکۆتە-قەفەسەدا دەیباتە سەر لە وەهمێک زیاتر نییە، وەک ئەو باڵندەیەی لە سروشت دەیفڕن و دەیخەنە قەفەزێکەوە، باڵندەی نەو قەفەز، مرۆڤی نەو قەفەز، هەمان ژیانی بندەستی و وەهمی بەسەردەبەن!

(٩)

مرۆڤی زیرەک، بابەتێکی تری شیعری فەرهاد کەریمە و لە شیعرێکی نەرمین و قووڵدا، ناوی مرۆڤی زیرەک بە ئەو خودە بەکاردەنێت، کە دەتوانێت بە باوەشی سروشت بگەڕێتەوە و وەک بوونەوەر و ماکەکانی سروشت ئاوەتەی جیهان ببێتەوە.

چۆنکەیت فەدە مرۆڤ "ل٨٦"

ئەمە مانیفیستەی بەشکی گەورەی ئەم کتێبەیە، بە ئەوەی مرۆڤ تێ بگات ژیان مریشکەک نییە و سەری ببڕێت! بەکوو مرۆڤ لەنەو ژیاندا

وەک ماسی، باڵندە، ئاژەڵکانی و تر لەیەک ڕووباردا ئاو دەخواتەوە، ژیان دەخواتەوە! مرۆڤی زیرەک بە پێجەوانەی مرۆڤی ئاسن و کۆنکریت و قۆفەز، دەزانێت ئەم سروشتە بە هەمووانە، هی هەمووانە، ئەم سروشتە بوونی هەموومانە، بەڵام شتەکانی تر وەک دین، ئایدیۆلۆژیا، قۆفەز ئەمانە سەر بە بوونی نین و لە هەشیارییەکی بالای مرۆڤی زیرەکەوە نەهاتوون، بەڵکە بوونەوەرەکانی تر خەمان هەڵدەبنە نەو ڕووباری ژیانەوە!
فەرهاد کەریم لەم شعرەدا پێشنیاز دەکات، مرۆڤ بە فەرهەنگی پێش دین و ئایدیۆلۆژیا بگەڕێتەوە، وات بە حیکمەتی قەدیم، پێشین، سەرەتای زانین و حیکمەتی مرۆڤی بەرز و بالا، کە بەهای ژیان و بوون و جیهانی دەزانی، کە بەهای ئیمانی دەزانی و لە دەوەی کاری پەکرد و خواناسانە و خەناسانە دوور لە هەر فەرمەکی فەرمی وەک ئەوەی ئێستا لە جیهانی ئەمەدا دەگوزەڕێت، دینی کردبووە ئایدیەک بە هەق، بە جوانی، بە چاکە و خێری دەها!
لەم شیعرە و شیعرەکانی تریش، ئەم ئاماژە ناسک و نەرمینانە دەبینینەوە، کە شاعیرانە، سۆفییانە واتایەکی باڵا، بە ژیان مرۆڤ دەبەخشن، دەخوازە مرۆڤ زیرەک بێت و تە بگات کە ژیان هی ئەوە نییە بکوژرێتەوە، بەڵکوو هی ئەوەیە بە خۆشویستی و جوانی و ئارامی و ئاشتەوایی ئەزموون بکرێت.
فەرهاد کەریم، لە گشت شیعرەکان ئەم پەیامە بە مرۆڤ ئاشکرا دەکات، کە مرۆڤ دەبێت بچێتە نەو ژیان، نەوەک لەی دەربچێت، ئەو مرۆڤە دەتوانێت بچێتە نەو ژیان، کە زیرەکە، کە سروشتییە، کە حیکمەتی پێشینی هەیە، کە سۆفییە، کە شاعیر و هونەرمەند و حەکیمی ژیانە.

(١٠)

بارانە مرۆڤ، ئەم ناونیشانە دەکەوێتە کۆتایی ئەو بەشە شیعرانەی کە لە ساڵانی ٢٠٢١-٢٠٢٢ نووسراون، لەم بەشەدا، دەبینین فەرهاد کەریم، بەم دەقە باس لە مرۆڤی باران دەکات، کە نهەنی ژیانە! کە ژیان پەیدا دەکات، بەیە بارانە مرۆڤ دەبێتە مرۆڤە ژیان!
فەرهاد کەریم بە درێژایی ئەم شیعرانە، دەیەوێت وەک پەغەمبەرێکی هونەر، کە موقەدەسەکەی خودی مرۆڤە، کە پەیامەکەی بە ژیانە، دەڵێت: ئەی مرۆڤ وەک باران بە، وەک ژیان بە، دەرگە بەسەر مرۆڤ و ماسی و دەریا و کێتر و پەپوولە و مامز و چیا و گوڵ و زەوی بکەوە بە ژیان، چونکە بە مرۆڤی ژیان، هەموو شتەک دەمرێت و لەنەو دەچێت.
فەرهاد کەریم، لە گشت ئەم بەشەی شیعرانەدا، دەنگەکی یاخییە، بەڵام هونەرییانە دژ بە پەڕەی مرۆڤی نوێ، مرۆڤی هەز، مرۆڤی سارد، ئاسن و کۆنکریت دەوەستێتەوە، دژ بەم پەڕەیە؛ وشە، نووسین،

شیعر دەکاتە هونەر و پەیامێکی جوانگەرانەی پێ دەنرێت.
فەرهاد کەریم باس لە گۆرانی و موقەدەسی مرۆڤ دەکات، باسی بێگەردی و باڵایی ژیان دەکات، شاعیرانە، مێژووی موقەدەسی مرۆڤ دەپارێزێت و دژ بە موقەدەسی ماددی دەنووسێت.

(١١)
لە کۆتایی ئەم خوێندنەوەیەدا، خۆشحاڵ بووم کە توانیم ئەم وشانە بە فەرهاد کەریم وکتێبە شیعرییەکەی بنووسم، وەک وەرگرێک قەرزداری ئەم هەنجە و ئازارەم کە وەک کەسێک و نووسەرێک لەنێو ئاسن و کۆنکریتدا دەیکێشێت و ئازارەکان بە وشە و شیعر دەکات و پێشکێشی مرۆڤی دەکات.
فەرهاد کەریم، بەدەنگ دەنووسێت، کەم کەس دەیناسێت، خوێنەرەکانی بە ژمارە زۆر نین و هەنگە ئەوانەی تێشی دەگەن کەمتر بن، بەاڵم من دڵشادم کە خوێنەری فەرهاد کەریمم، کە لە نووسەرانی نێو میدیا و سۆشیالمیدیا و دەزگەکانی ڕاگەیاندن و پەخشان و بەاوکردنەوە و چاپکردندا جیاوازە، فەرهاد نە ئۆستەرەیە، نە پاساوانە، نە قارەمانی جیهانی نووسین و شیعر، بەڵکوو کەسێکە شاعیرانە، ڕاستگۆیانە ئەزموونی ژیانی هەقیقی و شیعری و ئەدەبی و هزری خۆی دەکات، خوێندنەوەی بەرهەمەکانی لە کێشی دیار و بەرچاوی نووسینی کوردیمان دوور دەکاتەوە، دەمانباتە نێو ئەو نووسینانەی بە ڕاستی دەبنە ئەزموونی خوێندنەوە.
لێرەوە سوپاس بە فەرهاد کەریم و ئەو دیارییە جوانەی!

هێشنگ شێخ محەمەد
هەولێر- تەممووزی ٢٠٢٣

زنووی لە قەفەزدایە. فەرهاد کەریم. ساڵی چاپ ٢٠٢٣ لە بەاوکراوەکانی کولتوور.

خاڵە هاوبەشەکانی نێوان گۆنجە

جنۆفرۆشکـــــــــان.. گران هۆبجێیی

شاراوەنیە کە هەرەمی کوردستان لەمڕۆ گیردەی دەستی هێوتەکی ئیسلامی تووندڕەوی جیهادی بووە. ئابڕانی ئەم هێوتە لە زەرەک لە مەلاو بانگخواز پێک دێن، کە هەرشتێک لەخێیان نەچێت دژایەتی دەکەن و هێتی دەکەنەوە، باگەر گرووپ و حیزب و تاکی تەواو ئیمانداریش بن.
لەکن ئەمانە هەموخۆشی و جوانیکانی ژیان هیچ بایەخکی نیەو تەنها پووریان بە چالاکیکانی ژیان گۆڕانوویە بە [١٤٠٠]ساڵ لەمووبەر ،واتە گونجاندنی کەمێگایە لەگەڵ ئەو سەردەمدا نەک گونجاندنی خێیان لەگەڵ سەردەم و پێشکەوتنکانیدا.
ئەم ئابڕە تاریکپەرستانە بە هێواشست و خیتابە مەترسیدارەکانیان مشکی ژمارەیکی یەکجار زۆر گەنجیان شەردووتەوە، بەجۆرێک لە شارستانیەت و زانست و خێشیکانی ژیان دایانبڕیون و لەخێیان هارتر و تووندهاژەترن.
کاریگەری ئەم مەلا تاریکپەرستانە گەشتووتە هەندەرانیش بەوەی زۆرێک لە گەنجکان پەیڕەوی هەمان خیتاب و ئەقیدەت دەکەن و هەندێک جار زیادەڕەوی تێدا دەکەن .
ئەوەی جێگەی سەرنجە خاڵەهاوبەشکانی نێوان ئەم گەنجانەیە کە وەک خەسڵەتکی نەرێنی کەیان دەکاتەوە کە گرنگکانیان ئەمانەن:

- زۆربەی هەرەزۆریان لەئاستکی زۆر نزمی خوێندەواریدان، بەئەندازەی بە توانایان لە نووسینی ڕستەیکی بە هێز.
- لەبارەی خوێندنیشەوە ،زۆرینەیان قەناغی بنەڕەتیان تەنەپەڕاندوە.
+ناشارەزایان لەزمانی عەرەبیدا کە قورئانی پێ نووسراوە.
+نامۆیان بە شەریعەت و قورئان و حەدیس و تەفسیری ئایەتکان ، بەجۆرێک لە کاتی پرسیاردا لەوبارەوە خەیانی لە دەدزنەوە.
- بەهەی پێگەی کەمایەتیانەوە کە دەرفەتی ژیانکی باشیان بە هێنەکەوتوە بەکاردەهێنرێن.
+دووریان لەدنیای کتێب و هونەرو ئەدەب و خەپڕچەککردن بە بابەتکانی ڕووناک کردنەوەی هزر.
+مزگەوت یەکەم وەستگەی ئاشنابوونیانە بە ئاین و بیستنی

ختابی کەراهیەت لەدەمی مەلاکانەوە.
+بەکارهێنانی بەردەوامی تاکە چەکی دەستیان کە ئەویش جنێو، قسەی ناشیرین، تەکفیر کردنی بەرامبەر، بەتایبەتی بەکارهێنانی وشەی[مولحید] کە بە ناوهێنانی زەر خشحاڵ دەبن.
+ئەمانە لەدایک بووی سایانی دوای ئاپۆینن، واتە لەژێر دەسەڵاتی کوردی خەمایدا گۆربوون و پەروەردەی ئەو سەردەمەن.

- خاک، وڵات، نیشتمان، نەتەوە لەکن ئەمانە هیچ بایەخکی نیەو دەیانکەنە قوربانی مسۆمانکی ئیماندار، ئیدی لەهەرکوە بێت.{یەکێک لەم گەنجانە لەفەیسبووک بە شەرمانە نووسیبووی، هەموو کوردوکوردستان دەکەمە قوربانی تاکێک پێاوی مسۆمانکی لەخواترس لە هەر شوێنکی ئەم جیهانە بێت.}
- خەیان دوورخستوەتە لە خەشیکانی ژیان و زەربەی کاتیان بەفێبوونی خیتابی کەراهیەت بەسەردەبەن..
+دابەاون لەکەمەگا، وشک و گەشگیر و کەمدوون.
+هەوڵدەن کەنترۆڵی فەتاری خەزانکانیان بەتایبەتی خوشکەکانیان بکەن بەجۆرێک هەندێک جار فشارکان هەندە بەهەز بوون خوشک بەرگەی نەگرتوون بە خکووشتنی خوشک کەتایی هاتوە، یا لەلایەن براوە لەسەر شتکی بەبایخ کوژراوە.

پرسیار ئەویە لە ئایندەدا ئەم گەنجانە بەم فکرە مترسیدارایانەوە چ کارساتک بەکەمەگا دەخولقێنن؟

شەشی ژن، ژیان، ئازادی و مەسەلەی یەکگرتوویی خەڵک.. وەرگێڕانی: کاوە عومەر

دیمانەی خەلیل کەیوان لە بەرنامەی وەڵام لەگەڵ حەمید تەقوایيدا

بە پشتبەستن بە چاوپکەوتنک لەگەڵ کەناڵ جدید کەکراوەتەوە

خەلیل کیوان: خەڵک و هێزە جیاوازەکان باس لە یەکێیزی دەکەن بە ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی. یەکگرتوویی مانای چییە؟ ئایا یەکگرتوویی چینە کۆمەڵایەتییە جیاوازەکان لە دژی شۆڕشێکدا بە ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی مومکینە؟ ئەگەر وەڵامەکە بەڵێ بێت پرسیارگەلێکی تر دێتە ئاراوە. کام بەها و سیاسەت یەکی دەخەن؟ کام سیاسەت و بەها دەبێتە هەی دابەشبوون؟ چ هێزێک هەکاری یەکێیزیین و کام هێز هەکاری دابەشبوونە؟ و لە کۆتاییدا ئەوی هێزە جیاوازەکان لە یەکێیزی و هاوپشتی خەڵکدا چی دەبێت؟ ئەم پرسیارانە لەگەڵ حەمید تەقواییدا دەخەینە ڕوو.

حەمید تەقوایی، نزیکەی هەموو ئەو هێزانەی بەشدارن لە شۆڕشدا، بە چەپ و ڕاست و ناوەندەوە، بە کۆمکردنەوەی ئیستسنایەکان، باس لە یەکێیزی ڕیزەکانی خەڵک و شۆڕش دەکەن، بەڵام بە کردەوە بینیمان کە هێزی ڕاست و بە تایبەتی کوتلە تونده‌و و شاخوازەکان، هەکاری دابەشبوونن. ئەوە یەکەتی ڕیزەکانی خەڵک و شۆڕش چۆن بە مومکین دەزانن؟

حەمید تەقوایی: هەروەک ئاماژەت پێکرد زۆر هەز بە ئامای یەکێیزیەوە هاتنە ناو شۆڕشەوە. دیارە هێزە ڕاستەوەکان و پاشایەتیخوازەکان توانیان لەژێر ناوی یەکێیزیدا هەندێک جوڵە بکەن. هاوپەیمانییەکان دروست بوون، پێکەوە دانیشتن و گوتار و دەکرە بگوترێ کە پاساوی هەموان یەکگرتوویی بوو بۆرامبەر بە کۆماری ئیسلامی. بەڵام بە کردەوە بینیمان ئەو یەکگرتوویییەی کە ئامانجی لایەن هێزە ڕاستەکانەوە بەرزکرایەوە، نەگەیشتە هیچ شوێنێک. نەک هەر نەگەیشتە هیچ شوێنێک، بەڵکو ئەمڕۆ بووتە دابەشبوونێکی توند لە نێوان خەیاندا. واتە ئێستا هێزە شاخوازەکان لەگەڵ یەکتردا ڕوبەڕوو بوونەتەوە. لە هەوڵستەکانیاندا، لە سۆشیال میدیا و تەنانەت لە شەقامیشدا، دژی یەکتر دەوستنەوە، گۆپاڵەکانیان لە دژی ئەو خەڵکە دەسوڕێنەوە کە دژی دەسەڵاتی پاشایەتین، هەرش دەکەنە سەر نەیارەکانی ئەو گەڕانەویەی کە ئەوانە لە بارەی شۆڕش و ئایندەی ئێرانەو ، هتد هەیانە ، و زۆر ڕوونە.کە ئەم بارودۆخەش تەنها هەکارێکە بۆ دابەشبوون لە ڕیزەکانی خەڵکدا و بەربەستە لە بەردەم پێشکەوتنی شۆڕشدا. باسەکە تەنها لەسەر دابەشبوون نییە. ئەو شەواز و ئەدای کە هەیانە نەک هەر دوورە لە پرەنسیپی سیاسی بەڵکو دوورە لە پرەنسیپی ئەخلاقی و ئینسانی. ئەمە شاهیدی سەرهەڵدانی جۆرێک لە لەمپنیزم و ستەمکاری لە نێو پاشایەتیخوازەکاندایە. نمایشێک کە بەتەواوی لە بەرژەوەندی کۆماری ئیسلامی و دژی شۆڕش و خەڵکە. بۆیە پێویستە بگوترێ ئیدیعای یەکێیزی مەرج نییە، ئەبەت کردەوەی هێزەکان بپێوانە وەربگیرێت. بنەمای

مشتومەکە ئەوەیە کە بەراستی چ جۆرە سیاستێک دەتوانێت خەڵک یەکبخات. هەر لە سەرەتاوە دیار بوو ئەو هەزارەی کە دەیانەوێت بە بیانووی شەڕی ژن ژیان ئازادیەوە هەرش بکەنە سەر شەڕشی ١٣٥٧، بگەڕێنەوە بۆ ئابردووی٤٥ ساڵ لەمەوبەر و گەڕاندنەوەی دەسەڵاتی پاشایەتی، هیچ پەیوەندییەکیان بە شەڕشی ، ژن ژیان ئازادیەوە نییە ، چ جای بگات بە یەکگرتوویی خەڵک لەم شەڕشەدا. شەڕش بە بەهاگەلێک پێکهاتبوو کە هیچ لەکچوونێکیان لەگەڵ سیستەمی فیکری و بەها و عەقیدەی هەزە ڕاستکاندا نییە. ئەم هەزانە جەخت لەسەر پیرۆزی ئاو و خاک و سنوور و یەکپارچەیی خاک و کوروشی حەخامەنشی و شانازی باوباپیران و ئابردووی شاهانە و هتد دەکەنەوە. ئەمە سیستەمی بیرکردنەوە و بەهاکانیانە. وە ئەم سیستەمە بەتەواوی پێچەوانەی خواستە ڕەوا و شەڕشگێڕییەکانی خەڵکە.
لە لایەکی تریشەوە هەبازی ڕاستکان لە بنەڕەتدا دژی شەڕشە. ئەو شەڕش بە ئاژاوە و توندوتیژی دەزانێت، پێی وایە دەبێت لە ئێراندا لە هەگبەی تریشەوە گەڕانکاری ڕووبدات، لە سەری خەڵکەوە بە هۆشوێنی پشتبەستن بە وەاتانی هەژئاوا و هتد. لەم ڕوانگەیشەوە ئەپۆزسیۆنی ڕاست بە تەواوی لەدژی ئەو خەڵکە وەستاوە کە هەستاون بە ئەوەی بە هەزی شەڕشی خەیان بارودۆخەکە بگەڕێن.
هەموو ئەم هەڵومەرجانە ئەوە دەردەخات کە بانگەشەی ئەوان کە دەمانەوێت خەڵک یەکبخەین تەنها ڕوپۆشک و نمایشکی پووپاگەندەیی بۆتاڵە. بەهەی ئەمەوە ئەم نمایشە بە خەرایی هەنگی لەدەستدا. ئێستا هەمووان.ئەوانەی بە جۆرێک ئەم وەهمەیان هەبوو و ئومێدیان هەبوو بە نمونە لە دوای کەبوونەوەی جۆرج تاون، درکیان بەوە کردووە کە بابەتەکە بەمانایە و بەهیچ جۆگایەک ناگات و یەکێتی و ڕیزی خەڵکیش بەم شێوەیە دروست نابێت.
بەڵام یەکگرتوویی خەڵک لە دەوری چی دەتوانێت پێک بێت؟ بەپێی پێناسە لە دەوری بەها ئینسانیەکان. ئەمە باسی یەکێتی مرۆڤکان دەکەین و مرۆڤکان تەنیا دەتوانن لە دەوری بەها سەربەخۆکان لە میللەت و نەتەوە و ئایین و هەگز و نژاد و هەکارەکانی دیکە یەکبگرن کە مرۆڤکان لە یەکتر جیا دەکەنەوە. وە ئەم بەهایانە بەهای چەپ و ڕادیکاڵن، بەهاکانی حزبێکی وەک حزبی ئەمە، کە سەنتەری سیاستەکانی ئینسانیەت و ئازادی و یەکسانی هەموو مرۆڤکانە. هەزە ڕاستەوەکان هیچ پەیوەندییەکیان بەم بەها و سیاستە مرۆییانەوە نییە و بەها مرۆییە جیهانداگرەکان هەرگیز بەشێک نەبوون لە سیاست و گوتار و پووپاگەندەکانیان.
خەلیل کەیوان ئەوە یەکێتی ڕیزەکانی خەڵک لە دەوری ئەو سیاستەی کەوونتان کردەتەوە بە گونجاو دەزانیت. بەڵام پرسیار ئەوەیە کە

ئەمە چین و تۆڕی جیاوازمان هەیە لە کەمپەینگادا کە بەرژەوەندی و داواکاری جیاواز و هەندێکجار دژ بەیەکیان هەیە. لەم دۆخەدا چۆن یەکێتی ڕیزەکانی خۆمان دەبەت؟

حەمید تەقوایی: کاری ئەم شەشە ڕووخانی کەماری ئیسلامییە. واتە وەک هەر شەشێکی تر دەسەاتی سیاسی کردەتە ئامانج. پەم وایە زۆرینەیەکی زۆری خەڵکی ئێران هاوبەشی ئەم ئامانجەن. بەڵێ کەمپەینگە چینایەتییە و کەماری ئیسلامی نوێنەرایەتی چینێکی دیاریکراو دەکات، چینی خاوەن سەرمایە، بەتایبەتی ئەوانەی ئەمڕۆ لە دەسەاتدان، واتە ئایەتوەاکان و مافیای ڕەبەران و دارودەستە و لایەنگرانیان، کەمینەیەکی بوچوک لە کەمپەینگا پێکدەهێنن، و باقی خەڵک دیاناوەت ئەم حکومەتە بەوخێنن. ئەمە ئەو ئامانجەیە کە جەماوەری خەڵک یەکدەخات. لە ڕوانگەی ئابووریشەوە دەبەت ئەوە لەبەرچاو بگرین کە ئەوانەی قازانجی فەلەکی دەکەن، واتە ئاغازادەکان و مافیا ئابووریەکانیش کەمینەیەکی بچووکن. تەنانەت بەشێک لە خودی چینی سەرمایەداریش بەم هەلومەرجانە ناڕازین. دیاوەت ئەم حکومەتە بەوات. کەماری ئیسلامی حکومەتێک نییە کە یەکگرتوو بەت و تەواوی چینی سەرمایەداری لەگەڵ خۆیدا بەت. لە ئەپەزسیەندا دەبینیت کە هەزە سیاسییەکان لە چەپ و ڕاستەوە چالاکن. بەڵام وەک ڕوونم کردەوە، هەزە ڕاستەوەکان نوێنەرایەتی ڕیزەکانی خەڵک ناکەن.

جەماوەری خەڵک وەک هەر شەشێکی تر لە شۆڕشەکاندا ڕایدەگەیەنن کە هەموومان پێکەوەین. بە بۆچوونی من، هەموو شەشێک، و نەک تەنها شەشی ئێستا، تایبەتمەندییەکی گشتگیری هەیە، واتە زۆرینەی کەمپەینگا – هەر بەشێک بە هەکاری خۆی – دژی حکومەتە، و ئەوەی خەڵک یەکدەخات ئیرادەی ئەوانە بە حکومەت بەوخێنن. بەیە تەواو ئەگەری ئەوە هەیە خەڵک دژی حکومەت بەت و لە دەوری ئەو داواکاریانە بەت کە وەدیهاتنیان بە مانای ڕووخاندنی حکومەت بەت، واتە وەک دروشمی ناوەندی شەش ڕایدەگەیەنێت، لە دەوری یەکسانی ژن و پیاو، لە دەوری پاراستن و ڕێزگرتن لە ژیان و دەستبەرکردنی ژیان، لە دەوری ئازادییە بە مەرجەکان، پێویستە لە دژی تابووە ئایینییەکان وهتد یەکگرتوو بن. دروشمی "ژن ژیان ئازادی خەریکە" هەمان قسە دەکات، هەمان شت ڕادەگەیەنێت. کەمپەینگاش دروشمی کورد بەلوچ و ئازەری و ئازادی و یەکسانی ددەلێتەوە! دروشمی هەموومان پێکەوەین دەدات. لە چەند هەفتەی ڕابردوودا هاشتاگی "ئەمە پێکەوەین" وەک ناڕازایەتییەک بەرامبەر بە لەسەدارەدانکان بوو و تا ئێستاش دروشمێکی سەرکیە. بەم مانایە جەماوەری خەڵک، ئەو هەزەی کە لە بزووتنەوەی داگیرکاریدا پێی دەگوترا "سەدا ٩٩"، دژی لەسەدا یەکە دەسەاتدارەکان هاتنە سەر شۆڕشەکان. نەک هەر لە

ئەران، بەڵکو لە هەموو شوێنکی جیهان، دەبینرێت کە کۆمیتەیەکی کەم لە هەموو وڵاتاندا دەسەڵات و زەربەی سەروەت و سامانکەیان بەدەستەوەیە و ئەم کۆمیتە بچووکە لە ئەرانیش پێکهاتووە لە ئایەتوڵڵا ملیاردەرەکان و نوخبەی دەسەڵاتدار و ئاغازادەکان و مافیای ئابووری پێویستە بەوانەوە کەمەگە دژی ئەم کۆمیتەیە.
شەش کاری ئەم جەماوەرە یەکگرتووەی خەڵکە. هەنگە بەشکی کەم لە ٩٩٪ لەسەر شەقام بێت. هەنگە هەزی چالاکی شەش لەسەدا چەند زیاتر نەبێت، بەڵام ئەم چەند لەسەدە نوێنەرایەتی هیوا و خواستی لەسەدا ٩٩ دەکات. خواستی هاوبەشی هەموویان گەلانکی بنەڕەتییە لە دەخی ئێستادا، خواستی خەڵک بریتییە لە ڕووخاندنی کەماری ئیسلامی و گێشتن بە کەمەگایەک کە مرۆڤکان بەڕاستی هەناسە بدەن و بژێوی ژیانیان دابین بکرێت و هیچ کاریگەرییەکی هەژاری ونایەکسانی، دەتوانن ئازاد بن و ژیانکی مرۆیی بەپێی پێوەرەکانی سەدەی بیست و یەک بژین بە تایبەت لە ئەران ڕزگارتان بێت لە شەڕی ئیسلام و یاسا ئیسلامییەکان. ئەمانە هەموو ئەو تایبەتمەندییە هاوبەشانەن کە خەڵک بەیەکەوە دەهەڵێتەوە و تەنها حزبە چەپ و شەشگەڕەکان دەتوانن نوێنەرایەتی ئەم هاودەنگییە بکەن.
خەلیل کێوان مەترسی ئەم هەڵە ئاستەوانە چییە؟ ئایا ناکرێ خەڵک لە دەوری پیرەزی نەتەوەیی و نیشتمانی کۆبکەنەوە و دواجار شەش تەکبشکێنن؟
حەمید تەقوایی: لە پێشهاتە مێژوویییەکاندا ناتوانرێت پێشبینی شتێک بکرێت کە ١٠٠٪ مومکین بێت یان مەحاڵ بێت. بەڵام ئەو ئەگەرەی کە ئاماژەت پێدا، یەکەم ئەگەرەکی زەر لاوازە و دووهەم ئەگەر ڕووبدات، مانای ئەوە نییە ئۆپۆزیسیۆنی ئاستەو سەرکەوتووە، بەڵکو بە مانای سەرکەوتنی کەماری ئیسلامییە. ئەمەش بەو مانایەیە کە کەماری ئیسلامی لە دەسەڵاتدا دەمێنێتەوە. هەرچەندە بەها و تابۆ و پیرۆزییە ئاستەکان زاڵ بن بەسەر فۆزای ناڕەزایەتیدا، حکومەت بەهێزتر دەبێت و لە شوێنی خۆیدا دەمێنێتەوە. حکومەت تەنها ئەگەرێت بە خواست و ئامانج و سیاسەتی قووڵی شەشگەڕانە و ئایدیکاڵ و ئینسانی لابببرێت. هەربۆیە باسکە لەسەر ئەوانیە کە دوو ڕێوەند دەتوانێت شەشەک ئاشکرا بکات، یان لە دەوری سیاسەتی ئاستەو یان لە دەوری سیاسەتی چەپ. وەنوسخەی یەکەم شکستی شەشە. سەرکەوتنی شەش تەنیا لە دەوری سیاسەت و ئامانج و ستراتیژی چەپی ئینسانی و ئایدیکاڵ مومکینە. سیاسەتکانی ئۆپۆزیسیۆنی ئاستەو تەنیا دەتوانێت ببێتە هۆی مانەوەی کەماری ئیسلامی. بەم مانایە ئەم هەزانە لە ئاستیدا دژ بە شەش و لە بەرژەوەندی ڕژیم کار دەکەن. بە کردەوە وایە. هەنگە ئەمە مەبەستی زەرێک لە شوێنکەوتووانی ئەوان نەبێت، بەڵام مانای

کردەیی سیاسەتە ئاستەکان، بەردەوامیی و سەقامگیریی کۆماری ئیسلامیە. ئامانجی پاشایەتی، ئامانجی ناسیۆنالیزم، ئامانجی گۆڕانەوە بۆ ئابردوو، تەنیا بۆ قازانجی کۆماری ئیسلامی کۆتایی پێدەت. لەم ڕوانگەیەوە ئەرکی هێزی شۆڕشگێڕ کە ئەمانە پوچەڵ بکاتەوە. بەڵام لە هەر حاڵەتێکدا ڕووتی دەخاتەوە نیشان دەدات کە ئەگەری شکستی شۆڕش بە هۆی هێزمووندی بەها نەتەوەیی-نیشتمانیەکانەوە زۆر لاوازە.
خەلیل کیوان: لە کۆمەڵگادا ڕوانگەیەک هەیە کە ئەگەر هێزە جیاوازەکان یەکبگرن و هاوپەیمانییەک پێکبهێنن، زووتر کاری ئەم دەسەڵاتە تەواو دەبێت و شۆڕش سەردەکەوێ. ئات چییە لەسەر هاوپەیمانی هێزە جیاوازەکانی ئۆپۆزسیۆن؟
حەمید تەقوایی: ئەمە دوای ئەو پێسەیەی کە لەم دەماگەدا بەردەوامە، بە هەموو لایەک ڕوونە کە ئەمە دوو جۆر هێزی ئۆپۆزسیۆنمان هەیە لە دابەشکارییەکی گشتیدا. جۆرێک کە نامەیە بە بەها و ئامانج و داخوازییەکانی شۆڕش و ئامانج و سیاسەتی دیکەی هەیە. ئەمە ئایدگەیەنن کە ئەمە لەگەڵتان نین، و بە بەکارهێنانی هاشتاگی "لەگەڵ پاشا دەمێنینەوە" دژ بە دروشمی "هەمووەمان پێکەوەین"، کە نزیکەی ٢ مانگ لەمەوبەر لە هەمەتیی دژی لەسێدارەکاندا ئاشکرا کرا. بەو مانایەیە کە تەنانەت بە وشەش ئیدیعای یەکگرتنیان وەلا ناوە. ئەوان لە دژەوەی وەڵات بە ئاشکرا ئایدگەیەنن کە هەرکەسێک قبوڵیان نەکات خائینە، بگانەیە، تەنانەت هەرشی جێستەیی دەکەنە سەر خۆکیش.
بەیە کاتێک باس لە هاوپەیمانی یان کەبوونەوەی هێزەکان دەکەین، ئەمە تەنیا بۆ هێزە چەپ و شۆڕشگێڕەکان دەتوانێ پەیوەندیدار بێت. ئەو هێزانەی کە بەڕاستی ئامانجی داخوازی ڕاست و ئینسانی خۆیک بەرز دەکەنەوە و دەیانەوێت شۆڕشی ژن ژیان ئازادی سەربکەوێت نەک بە پیاوی نیشتمان، یان وەک ئەمە دەڵێن "پیاو نیشتمان پەهلەوی". ئەم دروشمانە کۆنەپەرستانە و دژی بەرژەوەندی خۆکن.
هەرچەندە هێزە شۆڕشگێڕەکان دەتوانن لە بواری جیاجیاکانی خەباتدا پێکەوە بوەستن، بەڵام بە بەچوونی من یەکگرتوویی ستراتیجی لەرزش پەیوەندیدار نییە. لایەنە جیاوازەکان هەرچەندە لایەنگری شۆڕش بن، میتۆدەلۆژیا و تاکتیک و شێوازی خەباتکردنیان جیاوازە. هەروەها لە پێوەندی لەگەڵ سیستەمی سیاسی لە ئێراندا، دیدگا و بۆچوون و بەرنامەی ئەرێنی جیاوازیان خستەڕوو. بەیە ناکرێت باس لە یەکێزی یان تەنانەت هاوپەیمانی سەقامگیر بکرێت، بەڵکو لەیکتربینی کردەیی هێزە چەپ و شۆڕشگێڕەکان و وەک دەڵێن کاری هاوبەش، بە نمونە دژی سزای لەسێدارەدان، بە ئازادکردنی زیندانیانی سیاسی، بە

ئازادکردنی تەماج کە ئەمڕۆ باسی لێوە دەکرێت، یان بوارێ تایبەتکانی تر، ئاگاری هەیە و شتێکی ئارەزوویە.
خەلیل کەیوان: شتێک کە هەمیشە لە مشکدایە ئەوەیە کە چۆن زلهێزە جیهانی و ناوچەییەکان چۆنی دەتوانن کاریگەرییان هەبێت لەسەر ئاوگۆڕکان و پرسی یەکخستنی ئیزکانی خۆرهەڵات. لە ٢٠٠ ساڵی ڕابردووداو جیهان شاهیدی دەستوەردانی زۆر بووە، چ لەسەر ئاستی نەوەدوەتی و چ لە بواری بارودۆخی سیاسی ئێراندا. شەش ووبووەی چ مەترسییەک دەبێتوە لەوانەوە؟
حەمید تەقوایی: حکومەتکان نوێنەرایەتی بەرژەوەندی چینی دەسەڵاتداری وەاتەکەی خۆیان دەکەن و لەسەر بنەمای ئەمە بڕیار دەدەن. ستراتیژکیان لەسەر ئەمە دامەزراوە، هەوەستە تاکتیکییەکانیشیان لەسەر ئەمە دامەزراوە. بۆیە وەک یاسایەکی گشتی ئاگەر شەشک لە خوارەوە حکومەت نەخاتە مەترسییەوە، حکومەتکانی تر پەداگری ناکەن لەسەر گۆڕینی ئەو حکومەتە. ئەوان نایانەوێت دۆخەکە لەیەکتر بترازێت و پەیوەندی و بەرژەوەندییەکانیان لەگەڵ حکومەتکانی دیکە بکەوێتە مەترسییەوە. بە واتایەکی تر زۆرینەی هێزەکانی حکومەتکان دژایەتی دۆخی ئێستا لە وەاتانی دیکەدا بپارێزن. تاکە فاکتەرێک کە دەتوانێت ئەم هەلومەرجانە بگۆڕێت، ناڕەزایەتی جەماوەری و شەپۆلگرانەیە لە وەاتەکەدا. سەبارەت بە کەماری ئیسلامی دیتمان کە لە مانگەکانی یەکەمدا شەش لە ووی خەپیشاندان و کەبووەوە لە شەقامەکاندا گەیشتە لوتکە، حکوومەتکان لانیکەم بە قسە و پڕوپاگەندەوە خۆیان لە کەماری ئیسلامی دوور خستەوە و پشتیوانی خەباتی خەڵکیان کرد. بەڵام ئێستا کە ململانێی شەقام کەم بووەتەوە، حکومەتکان لە پەوەندی لەگەڵ کەماری ئیسلامیدا گەڕاونەتەوە سەر سیاسەت و پەیوەندییەکانی پێشوویان. ئەمە یاسایەکی گشتییە. بەڵام ئەمە بەو مانایە نییە کە حکومەتکانی دیکە تا دوا ڕادە لەگەڵ کەماری ئیسلامیدا بمێننەوە. ئەزموونەکان دەریانخستووە کە ئاگەر حکومەتکان دان بەوەدا بنێن کە ئەو حکومەتەی لەژێر فشاری شەشدایە چیتر توانای کەنترەکردنی دۆخەکەی نەماوە و خەڵک دەڵێن بە ئەوەی لەناوی بەرن، ئەوا هەوەستێک دەگرنەبەر کە لە ئایندەی ئەو وەاتەدا جگەیەکیان هەبێت . ئەوان لایەنگری شەش دەکەن بە ئامانجی کاریگەری لەسەر پرسەکەی و سەپاندنی بەدیلە دەخوازەکانی خۆیان. بۆیە پەویستە بگوترێ پەیوەندی نێوان حکومەتکان و کەماری ئیسلامی کارکردی دەسەڵاتی شەشی خەڵک و هاوسەنگی هێز لە نێوان خەڵک و حکومەتدایە لە ئێراندا. تا کەماری ئیسلامی ناسەقامگیرتر و لاوازتر بێت و شەش بەهێزتر و خەڵاگرتر بێت، حکومەتکان زیاتر خۆیان لە کەماری

ئیسلامی دووردەخنەوە بە بەرژەوەندی خەیان. بەڵام وەک ئاماژەم پێدا ئەرکی دەوڵەتەکان ئەوەیە کە کاریگەریان لەسەر پێشهاتەکان هەبێت بە ئاراستەی بەرژەوەندیەکانی خەیاندا. ئەو پێوەستە بە هەڵوێستەکانی شەڕشەوە وەک حزبی ئەمە ڕەگەز نادەن حکومەتەکانی تر کاریگەریان لەسەر پرسەی شەڕش و سیستەمی ئایندە هەبێت.

لە بارودۆخی ئێستادا ئەمەش شاهیدی هەمان پرسەین. ئەو هێزە ڕاستەوانەی کە لە حکومەتەکانی ڕۆژئاوادا بەشدارن، نیگەرانن لە گەشەی بنەماتی دۆخەکە لەگەڵ دەسەڵاتی شەڕش. ڕژێم گەیەنی خوازراویان جارێکە لە دەستاودەست کردنی دەسەڵات لە سەرەوە لەگەڵ کەمترین گۆڕانکاری لە سیستەمی حوکمڕانیدا. بەڵام تێنانێت لەم ئاستەشدا هەڕەشەن. بەبێ گوشاری شەڕش، هیچ ڕژێم گەیەنێک لە ئارادا نیە. دەوڵەتەکانی ڕۆژئاوا نە دەتوانن و نە دەیانەوێت ببنە هۆکاری گەیەنی ڕژێم لە ئێراندا. هێزەستەکانیان بەرامبەر بە حکومەت لە ئێراندا لەژێر کاریگەری هێزی شەڕشی خەڵکەدایە. ڕووخانی کۆماری ئیسلامی تەنیا بە دەسەڵاتی شەڕشی خەڵک مومکین دەبێت و ئەمەش فاکتەری دیاریکەری پێوەندی نێوان حکومەتەکانی دیکە و کۆماری ئیسلامییە. لەگەڵ لوتکەی شەڕشدا تێنانێت دەکرێت حکومەتەکان بە پشتبەستن بە جەماوەری خەڵک و هێزە چەپ و ڕادیکاڵەکانی وڵاتانی ڕۆژئاوا ناچار بکرێن بایکۆتی کۆماری ئیسلامی بکەن. ڕوونە کە ئەمە پێش هەموو شتێک پێوەستە بە دەسەڵاتی شەڕش لە خودی ئێراندا. لە هەر حاڵەتێکدا فاکتەری سەرەکی و دیاریکەر دەسەڵاتی شۆڕشگێڕانەی وەک حزبی ئەمەیە کە دەسەڵاتی شەڕش وەک فاکتەری گۆشەگیرکردنی کۆماری ئیسلامی لە ئاستی جیهانیدا کەڵک وەربگرن.

خەلیل کیوان: کاتێک سەیری بارودۆخی ئێران دەکەین، دەبینین کەمتر گا تەسلیم نابووە. کۆماری ئیسلامی توانای کۆنترۆڵکردنی دۆخەکەی نییە. هەموویان ئەم پرسیارەیان هەیە: گۆشەسەندنی داهاتوو کەی ڕوودەدات و چۆن دەبێت؟ هێزەسەنگاندنی ئەوە بە دۆخی ئێستا چییە و لە ئاسەی گەڕانکاریە سیاسییەکانەوە چی دەبینن؟

حەمید تەقوایی: دیارە لە بارودۆخی ئێستادا خۆپیشاندان و گردبوونەوەکان هەوربوونەتەوە، چ لە خودی ئێران و چ لە دەرەوەی وڵات. بەڵام ئەمە بەو مانایە نییە کە هەموو شەڕشێک پاشکۆی کردووە یان ڕاگیراوە. بەو مانایە نییە کە خەڵک ترسنراوە یان کۆماری ئیسلامی سەرقامگیر بووە و هتد. ئەمە هیچ کام لەمانە نابینین، ناڕەزایەتی بە شێوەی جەراوجۆر بەردەوامە. لە شێوەی بانگەواز بە ئاهەنگ گێڕان بەبۆنەی یادی لەدایک بوونی ئەو کەسانەی لە شەڕشدا گیانیان بەختکردووە، بە ڕۆژانی دیاریکراو وەک سااڵیادی

شەش، ناڕازایەتی مەدەنی وەک بە حیجابی، کە کاڕ بە کاڕبەدەستەوە و ڕووبەڕووبوونەوەی هێزە چەکدارەکانی وەک هێزەکانی ئازادکردنی تەماح، کە بووبوونەوەی ناڕازایەتی خانەنشینان.و هێرشەکانی ناڕازایەتی کرێکاران و مامۆستایان کە تا ئێستاش بەردەوامن و جگە لە هەموو ئەمانە، زیادبوونی هێرشی فراوانی خەڵک لە فەزای ئەلیکترۆنیدا. بابەتێک کە بە دانپێدانانی خۆیان، دەمارگیرانی خامنەیی و حکومەتەکەی وردکردووە.

هەموو ئەمانە ئەوە دەردەخەن کە شەش زیندووە. ئەوەی گەلاوێژ و ناگەشتەوە پەیوەندی و هاوسەنگی هێزە لە نێوان خەڵک و حکومەتدا. بە بەڵای زۆرینەی خەڵکی ئێران، کەماری ئیسلامی دەبە بەوات. ئەم حکومەتە ئیتر ئیعتبارێکی نەماوە و بەتەواوی ڕیسوا بووە. دوای ئەم کوشتار و دەندەیانەی کە لەم دە مانگەدا لە حکومەتەوە بینیومانە، ئیعتباری سیاسی و ئەخلاقی بە کەماری ئیسلامی لە ئێران و لەسەر ئاستی جیهانی نەماوە. حکومەت لەبەردەم تووڕەیی و ڕق و کینەی زۆرینەی ڕەهای خەڵکدایە و هەر هەنگاوێک دەنێت ڕق و تووڕەیی گشتی دەباتە سەر. لە چاوی خەڵکدا ڕژیم مردووە و تەنیا بە زەبری هێز لاشەی خۆی پاراستووە. خاڵی لەلووتکەی شەش هێشتا لە پێشدایە و دەسەڵاتداران خۆیان هەمان نیگرانیان هەیە. هیچ بەرپرسێکی حکومی بانگەشەی ئەوەی نەکردووە کە شەش، یان وەک دەڵێن ئاژاوەگێڕی، کۆتایی هاتووە و هەموو شتێکمان بەدەستەوەیە. بەپێچەوانەوە هەمووان باس لە بەردەوامی ئەم دۆخە و سەرهەڵدانەوەی شەش دەکەن.

ئەوە گومانی تێدا نیە کە کەمەگا ناگەڕێتەوە بە هەلومەرجی پێش شەش و هاوسەنگی هێز بە هەمیشە لە بەرژەوەندی خەڵک و بە زیانی حکومەت گەلاوێژ. ڕاستە فەرمی سەرکی هەرشی هەر شەشێک مانگرتن و خۆپیشاندان و کەبوونەوەی سەر شەقامە و بەم مانایەش شەش هەور بووەتەوە، بەڵام هەموو شەشێک هەوراز و نشێوی هەیە و هەموو شتێک نیشان دەدات کە شەش سەرهەڵدەداتەوە. نابێت گومانمان لەم بابەتە هەبێت.

تە دەپرسی بە چ شێوەیەک، ؟ ئەمە چیتر بە تەواوی پێشبینی ناکرێت. دەتوانێت لە شێوەی مانگرتندا دەرکەوێتەوە. دەشێ لە شێوەی گردبوونەوەی سەر شەقامەکان بێت، بە نمونە لە ساڵیادی شەشدا، دەکرێت لە شێوەی ناڕازایەتی ژنان، بەاوبوونەوەی بە حیجابی لە پاڵ سەما و هەڵپەڕکێی سەر شەقامەکان بێت. یان مەراسیمی یادکردنەوە وبەرزڕاگرتنی یادی گیان بەختکردوان کە ئێستا مەراسیمی لەدایک بوونیش دەگرێتەوە. هەموو ئەمانە شێوازی مومکینن، بەڵام لە هەر حاڵەتێکدا گومانی تێدا نییە کە کەمەگا تەسلیمی نەبووە و هەور

نەبووەتەوە و بەردەوامە لە تەحەدای دەسەڵات لە ئاست و بوارە جیاوازەکاندا. پەم وایە ئەو پەسەیەی کە بە گیان بەختکردنی ژینا ئەمینی دەستی پێکرد تا ڕووخانی یەکجارەکی کەماری ئیسلامی بەردەوام دەبێت. هەوراز و نشێوی هەیە، بەڵام ناوەستێت.
5ی تەممووزی ٢٠٢٣، ١٤ی تیری ١٤٠٢

قووڵ بوونەوەی قەیرانی ئیسلامی سیاسی و سەلەفی ؟!.. سەردار عەبدوڵا حەمە

ماوەیەکە گوڵە بیستی کەمەک جیدال و باسین کە پێشتر نەمان بیستووە لە لایەن چەندین مەلاو بانگخوازو لێکەرەوەر لە ئیسلام و ئیسلامی سیاسییەوە . ماوەیەکە هەندە مەلا و بانگخواز هەندە کاری قەزەونی وەک دزی و درە و دوو ڕوویان ئەنجام داوە کە کەمەگای کوردستان نەفرەتیان لە دەکات .

ئەمانە سەرجەم پە ی دووترە قەیرانی ئیسلامی سیاسی وەوتە جیاجیاکانی بە سەلەفی وئیشعەری و سۆفیەوە .
هەکارەکانی ئەم قەیرانانە زۆرن هەندەکیان بابەتی و هەندەکیان زاتین ؟
هەکاری بابەتی ئەوەیە لەسەردەمی سەرمایەداریدا ، بەرەو پێشچوونی پێشسازی و زانست دەبێتە هەی پاشەکشە بە بیروباوەری خورافیانەی ئایینی لەسەر ئاستی جیهان. تا پێشسازی وداهێنانی تەکنەلەجی زیاتر پێشکەوێ ، ئایین زیاتر پاشەکشە دەکات . لە خۆوە نیە لە ئەفغانستان وهەندە ووڵاتی ئیسلامی تەلەفزیۆن و ئایفۆن و کەمپیوتەرو وئایپادکان دەدەنە بەرچەکوش وداروبەرد و ووردووخاشیان دەکەن ، چونکە وەک ئابڕانی ئیسلامی سیاسی خۆیان دەبێن ئەم شتانە خەڵک لە دین وەردەگێڕنن ، لە خۆوە نیە تاڵیبان لە ئەفغانستان یاسای ئەوە دەردەکا ژنان نابە لە زانکەکان بخوێنن .
ئەوکەمەگایانەی کە پێشسازین ئایین تیایاندا بە هەزە و

بەپێچەوانەوە ئەو کەمەندگایانەی پیشەسازی نین ئایین تیاندا بە هێزە ، ئەمە بەپێی ئامارە فەرمیەکان . دەبێ ئەوەش بزانین سەرمایەداری پێویستی بە پشکۆتنی پیشەسازی یە بە قازانجی زیاتر هەر بۆیە ئەو کەمەندگایانەش تا ئێستا دوواکەوتوون لەم ڕووەوە ئەوا پێویستە بەرەو پشەوە ببرێن ئەمەش کاردەکاتە سەر ئایین و گۆشەنەکردنی و چوونە دواوەی . هەر ئەم هەکارە دەبێتە هۆی نەمانی ئایین.

کوردستانیش بەشێکە لە جیهانی سەرمایەداری وەژانە زیاتر کاریگەری ئەم پشکۆتنە دەبینرێ لەسەر ڕووتە ئایینی و خەڵکیەکان . . بەپێچەوانەی ئەوەی کە ڕابەرانی ئایینی بەپشتیوانی دەستەات ومیدیاکانی و بە فریوکاری خەڵک بانگەشەی ئەوە دەکەن کە ئایینێ بە ئایینەکەی ئەوان دەبێ چونکە پێ یان وایە تەنها ئەوان لەسەر هەقن ئەمە تەنها ئیسلامیەکان نین ئەمەدەن و دووبارەی دەکەنەوە ژەژانە بەکو مەسیحیەکان و جووەکان وهیندەس و بودایەکانیش ئەم پروپاگەندەیان هەیە . بەڵام ڕووتی مەژوو پێچەوانەی ئەم پروپاگەندەیە. لەجیهاندا ژەژەی بەدینی لە پەرەسەندنی خەرادایە بە تایبەت لە ناو توژی خوێندەوارو نووسەر وهونەر پیشەو ئەکادیمی و زنایاندا . ئەم پەرەسەندنە لە کەمەندگای کوردستانیش دەبینرێ بە تایبەت لە ناو ئەم توژەی کەمەندگادا .

هەر ئەمە دەبێتە هەکاری بنەتی بە پەرەسەندن و قووڵ بوونەوەی قەیرانەکانی ئیسلامی سیاسییش شانبەشانی قەیرانە ئابووری و سیاسیەکان .

هەکاری خودیش یا (زاتیش) لە خودی ئایینەوەیە کە ناتوانێ وەڵام دەرەوە بێت بە پەداویستیەکانی مرۆڤ لەم سەردەمەی ئێستادا کە گرانی وهەژاری و برسیەتی وبێکاری سەرتاپای کەمەندگاکانی جیهانی گرتوەتەوە. ئایینەکان نێک نەیانتوانیوە چارەسەری ئەم بارودۆخە بکەن بەکو خەیان هەکاری مانەوەی ئەم بارودۆخەن . ئایینەکان پشتیوانی دەکەن لە مانەوەی زەمینەکان و هەکارەکانی هەبوونی ئەم بارودۆخە وەک ئەوەی ئەوان دژی خاوەندارێتی تایبەتی و کاری بەکرێ و سەرمایە نین کەسەرچاوەی بوونی هەژاری و برسیەتین.

بەپێچەوانەوە ئیتر ئایین دەبێتە پیشەسازی وپیاوانی ئاینییش دەبنە سەرمایەدار و بازرگان .

لە کوردستان دا ماوەیەکە ئەمە بەدەشنی بەرچاو دەکەوێ ، مەلاو بانگخواز هەیە لەم دەگایەوە زەکات لەخەڵک وەردەگرێ وپەژەی پێ دەکاتەوە دزی لەخەڵک دەکات ، مەلاو بانگخواز هەیە زەکات لەخەڵک وەردەگرێ چەوار ژن دەهێنێ و لە باشترین شوێنی حەوانەوەو لە باشترین خزمەتگوزاری بەهرەمەندە ، جگە لە زەکات ئەمانە پارە لە

دەستات و ووتاتانی تریش وەردەگرن پەی دەچنە حەج وعومرەو لە کاتی نەخشیشدا دەچنە ئەوروپا بە چارستر . بەیە ئەمانیش بووتە چینەکی سەرمایەدارو مشەخور لەسەر حسابی چینی کرێکارو زەحمەتکەش وە بەشدار دەبن لەوەی خەڵکی هەژاروبرسی بکەن .
یەکە لەهەیکانی تر هەشیار بووندەوو ناڕازایەتی خەڵکی کرێکارو زەحمەتکەش وپارستندنی هەزی ئازادیخوازو چەپ و سکولاریستی کەمەگایە کە ئیسلامیکان دەخاتە ناو گژاوی ئەم قیرانەی ئستایان چەن ؟
خرشانی ژن ژیان ئازادی پشەنگی ئەم کاروانیە لەم ەدا کە کاریگەری لە سەر کوردستان وناوچەکەش داناوە . خەڵک ناتوانە ەوتی ئیسلامی سیاسی قبوە بکا کەسەرچاوەی نەهامەتیکانی بەت ، خەڵک قبوە ناکا ەەەکانی لە سەدارە بدرەن وەک ئەوەی لە ئەران ەوویدا وەیا تیرەر بکرەن لە بەر جیاوازی بیروەایان وەک ئەوەی لە تیرەری ماریا و خواناسدا بینیمان لە کوردستان .
ئەوە فشاری بەرەی ئازادیخوازوئینسان دەست بوو مەلاو ەابەرانی ئیسلامی سیاسی وسەلەفی هەنایە قسە وقشتی نەوانیانی زیادکرد هەریەکەیان ئەوی تر تاوانبار دەکا بە داعش .
یەکەکیان دەەە سەلەفیەکان داعشی بە چەکن و یەکە تر دەەە سەلەفی نامەیە بە کەمەگای کوردستان وئشعەری ئایینی خەڵکی کوردستانە و سەلەفیش هەرشە لەمانی تر دەکات و بەداعش تەمەتباریان دەکات.
.ئەوە فشاری بەرەی ئازادیخوازە وا لە مەلاو بانگخوازو وەزارەتی ئەوقاف دەکات ەەژەک فتوایەک دەربکاو ەەژەکی تر لە ی پشیمان بەتەوە .
ەەژەک دەیانووت پیاوەکان وەک خاوەنی کچان وژنان بە شەرەفن و گەوادن کە ەەگا بدەن ژنەکانیان وکچەکان سفور بن و بەن لە خەیان بدەن ، کەچی مەلا هەەە لەم ەەژانەدا ووتی ئەو پیاوەی ژن بکوژەت قاتلە دەبە حاکمی موسەمانان ئەم بەیارە بدات کە پشتر ئەمەی نەتووە . ئەوە فشاری ئەم بەرەیە بوو توانی پاشکشە بە مەا هەەە بکات کە بکوژەکەی خوانەس ووریا گلی بە تاوانبار پیشان بدا لە کاتەکا فتواکانی خەی هەکار بوون بە ئەنجام دانی ئەم تاوانە .
ئەوە بەرەی ئازادیخوازو عەلمانیەکانە ئشعەریەکانی کوردستانی ناچار کرد بەدژی سەلەفیەکان قسە بکەن و عەبدولەتیف سەلەفیش داوای دیبەیت بکا لەگەیان و لەگەە ئەوانەی بەسەلەفیان ووتوە داعش.
ئەوە بەرەی ئازادیخواز و عەلمانی بوو کە ووتارە دژ بەیەکەکانی مەلاو بانگخوازە سەلەفیەکان ئاشکرا بکات وەک ئەوەی دەیانووت خشویستی حەرامە بەەام خەیان خشویستیان لەگەە ژناندا کرد دەنگی هەەو و عەبدولەتیفیان لەم بارەوە بەاو کردەوە.

ئەو هەرئەم بەریە ئەستا ماهیەتی مەلایەکی دزی وەک مەلا هەورامانی ئەندام پەرلەمانی سەر بە کۆمەڵی دادگەری ئیسلامی دەربخات کە وەک دز دەربکەوە لە کاتکا پەشوو تر ووتبووی دزەکان دەبە دەستیان ببەدرێ .
ئەمە بەڕی چە پ و ئازادیخواز ئەگەر بەردەوام و جیددی تر کار بکەین دەتوانین پاشکشەی زیاتر بەئیسلامی و سیاسی وسەلەفی و ئەو دەسەاتەش بکەین بە پەدانی ئیمکانی ماددی و مەعنەوی کردوونی بە بەاو و بەرهەمهێنەری نەهامەتی وکوێرەوری و کردوونی بە بازرگان و خاوەن ژیانەکی بەهشتی لەم دونیا و بەخەکیش دەەن دوای مردن بەبەهشت و حوری شاد ئەبنەوە . دەبە ئەو ەنسانسەی لە کۆمەگای کوردستاندا بەەکەوتوە بەردەوام بە بە ئەوەی کۆمەگای کوردستان لە جیاتی ئەوەی ببەتە ئەفغانستانی ژێر سایەی تاڵیبان ببەت بە کۆمەگایەکی پەشکەوتوو وە ئینسان دەست .

سەردار عەبدوڵا حەمە
٢٠٢٣/٧/٨

سەفەرکە.. نووسینی: محمد ماغوط.. وەرگەانی: پشکۆ ناکام

بە بە دوودەی سەفەرکە..
ئەو چەن ساەی لە تەمەنە بە هەدەر چوکەت ماوە ەزگارکە..
سەفەرکە و جگە لە خەمان میللەتانی تر ئەبینی لە مانای"ژیان" و"ئینسان پەروەری" تەئەگەیت،ئەزانیت کە ئەمە نە باشترین و نەدەرین ترین میللەتی دونیاین ، هیچ کەس لەوە دەربارەی پاەوانە وهەمییەکانمان و قارەمانیەتیەکانیان نازانە.
درێی هەزاران ساەی شارستانیەتەکەمانت بە دەرئەکەوە و ئەشزانی کە ووەاتەکەت زەرد"پایز" و سەوز"بەهار"ی نیە وەک ئەوەی خەت حیسابت بە کردوە.
بەت دەرئەکەوە کە ئەمە باشترین نەتەوە نین بە بەشریەت هاتبە و ئەمە تەنها بارگرانییەکین بەسەر بەشریەت و شارستانیەتی ئینسانیەت و تەنانەت بەسەر خەشمانەوە.

دنیا ئەبی لەوەی کە لای هەژاوایەکان نە کات و نە گەرم و گوڕی ونە ئارەزوویان هەیە بە پیلان گێڕان دژمان، چونکە ئەمە خەمان شارەزای پیلان گێڕانین دژ بە یەکتر و ئەوان بەو شتانەوە خەریکن کە زۆر لە ئەمە گرنگ ترن.
سەرت ئەسوڕمە لە بەشووشی و لوتفی شوفێری تاکسی و پۆلیس و کارمەندی فڕۆکەخانە و فەرمانبەری دایرەکان و تەنانەت چایچی و شاگردی کافتریەکان.
سەرت سووڕمێنە لەوەی کە تیمەکانی ئاگرکوژانەوە هەموو بەدەم ڕزگارکردنی پشیلەیەکەوە ئەچن کە لە قاتێکی بینایەیەکی بەرز گیری خواردوە و پۆلیسی هات و چۆ ئۆتۆمبیلەکان و ترافیک ڕائگرێ قازەک و بڕچەکانی بە مەترسی بپەڕێنەوە.
ئەحەپەسەی کە "فەرمانڕەوا" ! بە تەنیا! لەسەر جادەکان پیاسە ئەکا بەئەوەی خۆک لە چواردەوریا بە شان و باڵیا هەڵبڕن و باس لە عەبقەریەتیەکەی بکەن کە گوایا هەموو میللەتانی سەرئەرز بەغیلی پێ ئەبەن و بە ئەوەی کاروانێک ئۆتۆمبیلی جام ڕەش و مودێرنی بە دواوە بە وەک لەکاروانی منادڵکی دێ ساڵانی سەر بە بنەماڵەی " فەرمانڕەوا" ئەیبینی کاتێ ئەچێ بە کەینی " "ئایس کرێم" یان یاری کردن بە "پلەی ستەیشن" لەگەڵ هاوڕێکانی قوتابخانە سەرەتاییەکەی.
تووشی سەرسوڕمان ئەبی کە چەن خۆک بە ووخسارێکی گەش بە ووتا زەردەخەنە ئەگەرن و لەگەڵ نەناسیاوێکا لە ڕێستوران یان قاوەخانەیەک لەسەر مێزێک دائەنیشی و بە ووەیکی خۆشەوە لە یەکتری ئەڕوانن یان لە شەقامێکا لەگەڵ خانمێکی شۆخ و شەنگا زەردەخە لەگەڵ یەکترا ئەگەنەوە بە ئەوەی هیچ کەسێک بە شوەیەک سەیرت بکا جگە لەو تەڕوانینەی تە ئینسانێکی و چی تری تە بە لایانەوە گرنگ نیە.
بڕۆ : فڕ ئەبی کە هێز لە خۆک بگری تا ڕێزت بگرن و تەریق ئەبیتەوە لەو ڕەفتارە نا بە جێیانەی کە لە ووڵاتەکەی خۆتا وەک " مافی خۆت" کردوتە وەک: بەرتیل بەخشین و وەرگرتن..تەکشکانی کورسی پارکە گشتی و پاسکان ..فێیانی خۆ لەسەر شەقامکان و شانازی کردنت بە خزمایەتیت لەگەڵ کەسێکی پلە دە و یانزەی ئاسایش یان هاوڕێیەتیت لەگەڵ خزمێکی"فەرمانڕەوا" کە بە پەنجا ژن و ژنخوازی خزمایەتی لەگەڵیا هەیە..دزینی کارەبای گشتی بە خۆت ، یان دزینی مراویەکی حەوزی یەکە لە سێرانگاکان.
بڕۆ : بیری کەس و کار و هاوڕێکانت وزەر شتی تر ئەکەی ، بەڵام ئاواتەخواز نابی بگەیتەوە ژیانە قوڕاویەکەی جارانت دوای ئەوەی بەسەر بردنی ژیانت وەک بەشەر هەبژارد و چاوەڕێت نە ئەکرد وابە… گەر گەڕایتەوە بە شک یان بەسەردان یان بە مردوویی

ئەگەیتەوە..هیچ سەرزەنشتی کەسێک مەکە ووتاکەی بەجێ هێشتوە ..گەر ووتات بوایە جێ ی نەهێشت.

لەوانەیە.. سەلام عومەر

لەوانەیە وەکو گەرمیان
دیسان بمانخەنە ژێر خاک و هەڵمانگرن
هەر بەخواستن
تورک سورەتی ئەنفال
لە عەرەبی برا وەرگرن
★★★★
لەوانەیە
جوگرافیای وەاتی خەمان
هەروەکو خەمان نەناسین
دەرسیم و مهاباد یەک شار بن
هەڵبجەو سەرکانیش
دوو لقی...
یان دوو جگەی یەک روبار بن.
★★★★★★
لەوانەیە
مژوو هەریەک رژو شوبە
رکەوتنی جزائیرو
واژووی لەزان
تەنیا خوبە
★★★★★
لەوانەیە وەک دعبایەک
بە بەرژەوەندی زلهێزکان
لەم زەمینە مت کرابین
وەک جەنگاوەرکی ماندوو
لەودیو پەردە
فت کرابین
★★★★★
لەوانەیە

دیسان بە هەرزان فرۆشیمان
بەڵێن ئەزموونە وانەیە
ئاخر بۆنا
لەوانەیە.

پەژە یاسای بودجەی دارایی عێراق بۆ ساڵی 2023و کاریگەری لەسەر ژیانی خەڵکی بەش مەینەت.. سابیر محەمەد

یەکەم: پانتڕە ئابوریەکان

ئەبە پانتڕە ئابوری و سیاسیەکان چی بۆ بە داشتنی یاسای بودجە بۆ سێ ساڵ لەعێراق؟ئایا مانەپەی ئیمپریالیانە و سندوقی دراوی نێو دەوڵەتی و وەبەرهێنەران لە کەمپانیا کارتلاتە زبەلاحە فرە گەزکان و لە نێویشیاندا دەوڵەتانی دراوسێی عێراق وەکو سعودیەو تورکیاو ئێران کەدەستیان تێیدا هەیە و بەشداربوون لەبەر بوونی بەرژەوەندی هاوبەش لەگەڵ دەسەڵاتە بەرژواکانی عێراق بۆ دەستکەوتنی دنیایی یاسایی بەشوەیەک حکومەتی عێراق پێویست بکات کە یاسا تایبەتکانی تایبەت بە بودجە و پشکی وەبەرهێنەران دابەژە

.

ئەمە بە ئەوی تاکە درختە بەرچاومان نەگرە و ببەتە کەگر لەوی هەموو دارستانکە ببینین پێویستە لەسەرمان لە هەموو لاکانەوە وەک یەک تەماشای دارستانکە بکەین بە ئەوی هەمووی ببینین ئەمە بۆ مەبەستە دەت کە کەی پێکهاتە سیاسی وئابوریەکە ببینین لەبەر ئەوە ناچینە ناو ناوەکی وردەکاری یاساکانی تایبەت بەمادەی 13و14کە دوو لایەنەکەی حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی مەرکەزی بەغداد لەسەری ناکەکن بەنیسبەت بەشە بودجەی هەرێم لە پارەی داهاتی نەوتی هەناردەکراو و شەوازی کەگای هەناردەکردنەکەی و داهاتی خاک گومرگیەکان و مووچە، بەکو دگەیەن بە شوەن کەگ و ێشە

سەرکیەکانی بەیارەکانی ئەم نیزامەی کە هەیە وبونیادنراوە لەسەر پشک پشکنەی نەتەوایەتی و تایەفی و ئایینی لەعێراق ئەوەی گومانی تێدا نیە عێراق هەر لەئابردووش و ئێستاشدا لەژێر هەژموونی دەسەڵاتە بەکرێگیراوەکانی دەوڵەتە زلهێزەکان و ناوچەکە بووە بەهۆی دوای داگیرکردنی عێراق لەلایەن ئەمریکاوە سەرگەردانی سیاسی و ئابووری و پشێوی کۆمەڵایەتی و گەندەڵی لەبەرنەبردنەدا بەشێوەیەکی بەربڵاو تێشانەی کردووە لەو سەروبەندەدا ئەمریکیەکان حکومەتکی پشک پشکنەی تایەفی و ئاینیی و نەتەوەییان پێک هێنا کە لەگەڵ سیاسەتی ئابووری و سیاسی خەیاندا بەتەوەو یەک و وەدەرەوەی پێداویستیەکانی لیبڕالیەتی نوێ و سیاسەتی بازاڕی سەرمایەداری سەردەم بەت بەم شێوەیە داهات و خێرو بێری عێراق کەوتە دەستی تاقم و گروپێکی سیاسی بەکرێگیراو کە کاریان تەنهاو تەنها تاڵانکردنی داهات و خێرو بێری عێراق بوو بەم شێوەیە گەندەڵی بووە دیارترین و زاڵترین سیمای عێراق و زاڵبوونی کەرتی ئەهلی و پشتگوێ خستنی دامودەزگا گشتی و خزمەتگوزاریەکان بوو بەکاری ئەم دەستەو تاقم و گروپانانە کەموقەدەراتی ئەم وڵاتیان پێ سپێردرا لەئەنجامدا بە کاری بەهەژەی ترسناک زیادی کرد ترس و تۆقاندن و کوشتن و ڕفاندن و هەست نەکردن بە دڵنیایی تێشانەی کردو 35% لەکەی گەلی عێراق لەژێر هەڕەی هەژاریەوە ژیان ئەگوزەرێنێ و کەرتی خزمەتگوزاری گشتی و تەندروستی و پەروەردەیی بە ئاستێکی زۆر نزم دابەزین ئەوەی پێویستە بە بودجەی عێراقەوە سەرکایەتی ئەنجومەنی وەزیران ڕازیبوو لە مانگی ئازاری ڕابردوو لەسەر بودجەی ساڵی 2023و ڕایگەیاند کە کورتهێنانی دارایی هەیە بەهەژەی ٤٨ر٥ملیار دۆلار بەهۆی پێشەی تێپەڕاندنی بودجە چەند مانگێکی بەسەردا تێپەڕی و دوای بگرەو بەندێکی قورس لەنەوان حکومەتی هەرێم و حکومەتی بەغداد لەسەر مادەکانی یاسای بودجە تێیانپەڕاند

.

بەهۆی چونکە ئابووری عێراق ئابووریەکی بەرسەبەڵە (ڕێعیە) گریمانەکان سەبارەت بەهەناردەکردنی نەوتی خاو لەبودجەدا دەگاتە٣ر٥ ملیۆن بەرمیل نەوت ڕۆژانە و٤٠٠هەزار بەرمیلی ڕۆژانە لەڕێی هەرەمەوە هەناردە دەکرێت

بەپێی لێدوانی ئەنجومەنی وەزیرانی عێراق ئەم بودجەیە بە ساڵانی ٢٠٢٣و٢٠٢٤و٢٠٢٥ نرخی یەک بەرمیل نەوتی خاو بە (٧٠) دۆلار مەزەندە کراوە و بەپێی ئەو مەزەندە کردنانەش بێت سەبارەت بە داهاتی نەوت ئەگاتە٩٠ر٩ملیار دۆلارو داهاتە غەیرە نەوتیەکان ئەگاتە١٣ر٣ملیار دۆلار

.

بەنیسبەت خەرجیە پێشنیارکراوەکان بە١٥٢ر٢ملیار دۆلار مەزەندە کراوە پشکی خەرجیەکانی تایبەت بە پڕۆژە بەرهەمهێنەکان بە ٣٦ر٦ملیار دۆلار دابەت ئەم بودجە سێ ساڵیش بەپێی بڕیارێکی پەرلەمانە زیادکردنی بۆ بودجەی ساڵی دارایی ٢٠١٨ بەکاردێت.

ئەم زیادکردنە بەپێی ئەو بڕیارە دەبێت لە ماوەی ٦٠ ڕۆژدا لە لایەن ئەنجومەنی وەزیرانەوە بۆ پەرلەمان بنێردرێت.

ئەم بڕیارە لە کاتێکدا دێت کە ئەنجومەنی وەزیران ڕۆژی ٢٠ی ئەم مانگە بڕیاری دا بودجەی ساڵی دارایی ٢٠١٨ بۆ ٣٥٠ملیۆن دۆلار ساڵانە بۆ خەرجی پەرلەمان وەزیادکردنی ٥٠٠هەزار هەڵی کار بۆ کەرتی گشتی بەمەش ژمارەی فەرمانبەران لەعێراق ٤ر٥ملیۆن هەڵی کار تێدەپەڕێنێت ئەمەش بۆ خۆی قورسایێکی دارایی تری گەورە لەسەر ئابووریی عێراق دروست دەکات چونکە ئەم بڕیارە گەورەیە لە فەرمانبەر کە زەرینەی دانیشتوانی عێراق پێک دێنێ خۆی لەخۆیدا شۆڕشێکە لە شۆڕکانی بێکاری وپێشکراو.

یاسای عێراقی کەمتر بگرو مادەی تێدایە کە هانی بڕەهم هێنان دەدات لە بڕژەوەندی سەرمایەدارەکان لەعێراق لەسەر حیسابی ماندووبوونی (هێزی کاری) چینی کرێکار بە کەمترین نرخ و کەمترین مووچە

لە سایەی خراپترین دۆخی ژیان و ژینگەی کارکردندا کە چینی کرێکار

بە دەستیەوە دەناڵێنن لە وڵاتانی کەنداو و ڕۆژهەڵاتی ئاسیاو زۆربەی وڵاتە هەژارەکانی دونیا لە چەوساندنەوەو بەکۆیلە کردن لەپێناو کەڵەکەبوونی سەرمایەی زیاتر بە سەرمایەدارە بەرهەمهێنەرەکان و زۆربوونی قازانجیان جا ئەو سەرمایەدارانە عەڵاقی بن یان غەیرە عەڵاقی ئەویش بە ؛
١-خاوەندارێتی زەوی و عەقارات و ئاسان کاری لەبواری هاوردەکردنی کەرەستەی خاو و لەخشبوون لەباج و گومرگ
٢-پێدانی قەرزو هاوکاری ماددی دوای تەواوبوونی ٢٥%ی پڕۆژەکە
٣-بەخشینی هەموو ئەو موڵکانەی پێویستن بە پڕۆژەکەوە لە باج و ڕسومات
٤-پێدانی وزەی کارەباو ئاوو هەموو پێداویستیەکانی تر بەنرخێکی زۆر هەرزا بەو پێیەی بەرهەمهێنە عەڵاقی و غەیرە عەڵاقیانە بەپێی یاسای وبەرهەنانی عەڵاقی
٥-یاسای وبەرهەنانی عەڵاقیئاماژە بە پێویستی پێدانی ئاسانکاری ئەکات لەبابەتی دەنیایی و بەکارخستنی دەستی کاری عەڵاقی خەڵکی یان بیانی˘
کەرتەکان و بوارەکانی وبەرهەنان لەعەڵاقدا فرە لایەنە لە پێشی هەمویانەوە و بەشێوەیەکی سەرەکی کەرتی نەوت و گازە کە زیاتر لە٩٠%ی کەی بواری وبەرهەنان پێکدەنێ وە کەرتی کشتوکاڵ و ئاودێری و کەرتی کانزایی بەتایبەت یەورانیەم و زیو و قەسدیر کەرتی بیناسازی و خانوبەرەش بەیەکەک لە کەرتە بەرفراوانەکان دائەنرێت پێویستە بە وبەرهەنان چونکە عەڵاق پێویستی بە بنیات نانەوەی ژێرخانەکایەتی کەشەو جەنگەکان وێرانی کردوون وە زۆر کەرتی تر هەیە بەتایبەت دەرمان و کەرەستەی جوانکاری و پیشەسازی و کیمیاویەکان و ەستن و چنین...هتد.
بودجەی دارایی و یاساکانی پێویستە بەم بودجە تایبەتە سە ساڵیە کەبە ئاگاداری و ڕێنمایی صندوقی دراوی
نێودەوڵەتی (ئای ئەم ئەف) ئەبە حکومەتی عەڵاقی ملکەچ بە لەوەو دوا بە بەرزکردنەوەی باجی گشتی لەسەر چینە بەرینەکەی جەماوەرو کەمکردنەوەی خەرجی گشتی و مووچەو هاندانی کەرتی تایبەت و پتەوکردنی بناغەی لیبەرالیەتی تازەی ئابووری سەرمایەداری و پاڵپشتیکردنی چینە دەوڵەمەندو سەرمایەدارەکان و لەخشبونیان لەزۆربەی باجەکان یان کەمکردنەوەی و قورسترکردنی باری سەرشانی گەلانی کارگەری عەڵاق و کرێکاران بە باجە جۆراو جۆرە سەپێنراوەکان بەسەریانداو خراپتر بوونی خزمەتگوزاری گشتی و تەندروستی و پەروەردەو فەرکردن و خشگوزەرانی بەهەی کەمکردنەوەی خەرجیە گشتیەکان و جێبەجێکردنی ئەو بڕگەو ماددانەی تایبەتن بەیاسای

بودجەی عێراق و گۆڕینی ئاو بودجەیەو چاپ کردنی دراوی کاغەزو کەمپیالەو سەندەق دراویەکان ئابوری عێراق بڕاو ڕووی قەیرانی گەورەو زیاتر ئاکاتەوە لە ڕێژەی دەستەوستانی دارایی چونکە یاسای عێراق ڕێی تەواوی داوە بە وەبەرهێنەکان بۆ دەستاودەستکردنی وپشک و بەندەکان لە بازاڕەکانی عێراق کە ئەمەش بۆ خۆی ڕێژەی هێاوسان زیاد ئەکات و لەوشەوە توانای کڕین لای ئەوانەی دهاتیان سنوردار و چینی کرێکاران لاواز ئەکات.

دووەم : پانتڕ سیاسیەکان

گومانی تێدا نیە گۆڕکردنی کێشە ئابوریی و ئیدارییەکانی نێوان بەغداد و هەرێم لەسەر ئاستی ڕاگەیاندن و سیاسی لەژێر بیانوی بەگژاچونەوەی گەندەڵی دارایی و دروستکردنی کێشەی لاوەکی و ڕوکەش لەنێوان دەسەڵاتدارێ نەتەوەیی بڕژوەکانی کورد لەهەرەمو دەسەڵاتی نەتەوەیی و مەزهەبیی بڕژوەبەکانی بەغداد لەژێر کاریگەری دەوڵەتە ئیمپریالیە ڕێژاواییەکان لەسەرو هەموویانەوە ئەمریکا بە دەستگرتن بەسەر سەرچاوە نەوتی و گازیەکان و وزە بەتایبەتی دوای هەڵگیرسانی شەڕی نێوان ڕوسیاو ئۆکرانیاو لەکۆتە جیهانیەکانی.

ئەم دوو دەسەڵاتە سیاسیە کە هەیە لە هەرێم و بەغداد بە هەردوکیان هەڵەکی تایەفی و بڕژوازی پێکدێنن و بەیارێ سیاسی و ئابووریەکانیان تەنها هەکارێکە بۆ گومڕاکردنی جەماوەری کارگەر و چاندنی تەوی دووبەرەکی و هەگزپەرستی و نەژادی لەنێوان پڕۆلیتاریای عەرەبی و کوردی و نەتەوەکانی تردا کە لە عێراقدا نیشتەجێن وە هەر بەیارێک کە بە ناوی گەلی عێراقەوە یان کوردەوە وەهەر بەیاڕێک کە دەری ئەکەن هیچ پەیوەندیەکی نییە بە بڕژەوەندی ئەم گەلانەوە بەڵکو بە بڕژەوەندی چینە دەوڵەمەند و وەبەرهێنەکان و دەوڵەتە ئیمپریالیە گەورەکانە و بەم شێوەیە واپیشان ئەدەن بەم جۆرە سیاسەتانیان نوێنەری ڕاستەقینەی گەلن

.

دەسەڵاتدارێ نەتەوە پەرستەکانی کورد بەش بەحاڵی خۆیان خۆ لە بڕپرسیارێتی ئیداری و ئابوریی و دارایی ئەدزنەوە بەبیانوی ئەوەی بەغداد بەشە بودجەی هەرێم لە بودجەو مووچە نانرێت بەمەش خۆیان لەبڕامبەر چینە کارگەرەکان وا پیشان ئەدەن کە ئەوان هەکاری سەرەکی بادبەختی خەڵکی بەش مەینەت نین

.

لەجەمسەری دووەم ئەوەی پەیوەستە بە بەغداوە بڕدەوام وا لە

جەماوەر ئاگەیەنن کە بودجەی عێراق و داهاتکانی بەفیڕۆ ئەدرێ بەهۆی بونی دەسەڵاتدارێ کوردەکان و سیاستە نەوتیەکەیان، ئەم خاڵەش ئاستیەکە کەس ناتوانێ نکۆڵی لێ بکات بەڵام ئەمە وەک عەرەب دەڵێ (قسەیەکی هەقە بە مەرامێکی پوچ)بەکاری دێنن
بەمە هەوڵی چەواشەکردنی ئای گشتی چینە بێش مەینەتیەکەی عەرەبی لە پارێزگاکانی ناوەڕاست و باشور ئەدەن و بە مەبەست هەوڵی شاردنەوەی ئەو هەموو گەندەڵیە ئیداری و دارایی و نادادی و هەژاری و بێکاری و ماڵوێرانی و خراپی ئیدارەدانی خزمەتگوزاری گشتی لەو پارێزگایانە ئەدەن
.
سەرەڕای بونیادی ئیداری دەسەڵاتی هەرێم وەک هێزێکی بەرژوازی هاوبەش و بەشداریەکی بەرچاوی هەبووە لەدروست بوونی حکومەتی ئیستای عێراق وئاوەش ڕوونە کە دەسەڵاتدارانی حکومەتی ناوەندی سیاستێکی شڤێنیانەی پاپشت بە دەوڵەتانی دراوسێ پێیەو ئەکەن کە بەهاوبەشێ کوردیەکیان ڕازی نین کە سەربەخێیەکی ئیداری هەبێت لەبەر ئەم هۆیە حکومەتی ئیتیحادی یاساکانی بەو شێوەیە داشت دژی سەربەخێیی یاسایی و ڕێپەدانی لە داشتنەوەو دەستوەردانە یاسان لەلایەن ئیدارەی کوردیەوە لەکەتاییدا لەگەڵی ئەم یاسا تایبەتانەوە بودجەو ماددەکانی تایبەت بە بودجە حکومەتی ناوەند هەوە ئەدات کە هەژموونی ئیداری و سیاسی و ئابوریی خۆی بەسەر کەی پارێزگاکانی عێراق لەناویشیاندا پارێزگاکانی سەربە هەرێمی کوردستان بسەپێنێ بەبە گوەدانە بابەتی مافە دیموکراتیەکان و ڕەشنبیریەکانی گەلی کورد لەم ناوچەیە لەکاتێکدا دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان و دەسەڵاتی حکومەتی بەغداد هەردووکیان سەربە سیاستی ئەمریکاو ڕۆژئاواو سیاستە لیبەالیە تازەکەنی.

لەلایەک ئەبینین بودجەی عێراق بە دەیان ملیار دۆلار ئەخەمێنرێ و لە لایەکی تریش ژیانی خەڵکی بێش مەینەت و هەژاری گەلانی عێراق دەبینین بەعەرەب و کوردو نەتەوەکانی تریشەوە لەژێر باری خراپترین دۆخی ژیانکردندا دەناڵێنن و
پەویستیان بە سەرەتایترین خزمەتگوزاری سەرکێ وەک ئاو و کارەباو تەندروستی و خوێندن و خۆشگوزەرانی نیشتمانی.
بڕوودان بەهەستی نەتەوەیی تەسک و هەستی شڤێنی بەهۆی سەرهەڵدانی کۆشە ئابوری و دارایەکان هیچ نیە تەنها بیانویەک نەبە بە دزینی هێزی کاری چینی کرێکاران و داهاتی بە شوماری عێراق بە خزمەتی چینێکی دیاریکراو لە بازرگان و سەرمایەدارەکان لەسەر حسابی بەدبەختی و بێش مەینەتی چینە چەوسێنراوەکەو بەهاوبوونەوەی بێکاری

و بە هیوایی لەناو گەنجانی کوردو کچانی عێراقدا.

بەم پێیە پێویستە هیچ دەستکی لەم کۆشە ئابوریی و سیاسیەدا نیە کە لەنوانئەم دوو جەمسەرە بەرژوازیە دەسەڵاتدارەی هەرێم و بەغدادا هەیە بەکو بە پێچوانەوە ئەوان زەرەر مەندی یەکەمن لە زەربوونی باج و سومات و بە هیوایی و هەژاری کە کاریگەر بەشەویکی پێچوانە لەگەڵ کەمکەرەوە بوونی سەرمایەی سەرمایەداران لەعێراقدا ئەویش زیاد دەکاتو دەبێتە هەی ئەوەی عێراق شێلەکی تری ناڕەزایی جەماوەری بەخێیەوە ببینێ و ئاپۆیینی تشرین و تشرینیەکان دووبارە ببێتەوە و بچێتە قۆناغێکی باڵاترو تونددترەوە بەئام پرسیارە سەرەکیەکە لێرەدا ئەویە کام هێزە سیاسیە ئەتوانێ خێپیشاندانەکان و ئاپۆینێ جەماوەریە ملیۆنیەکان لە داهاتودا ئاڕاستە بکات؟
لەبەر ئەم هێشە خەباتی سیاسی و فیکری شان بەشانی خەباتی ئابوریی کەئەم چینە پێی هەڵئەستێ وەک هەموو زوڵم لێکراو و چەوساوەکانی ناوچەکە لەکارە پێشینەکانی ئەرکە سەرەکیەکەی قاڵبگرتنە لەهێزێکی مارکسیستی سیاسی ڕێکخراوی دوور لەهەموو ئاڕاستەیەفرمخوازەکانیچەپی جەماوەری و نەتەویی و کرێکاری لایەنگری سۆشیال دیموکراتەکانی جیهان و ڕێکخراوەکانی کەمەگەی مەدەنی و سەندیکا هەڵپەرستەکان بە ئەوەی بتوانێ خەباتی جەماوەری بە هیوا و پەرتەوازە کەبکاتەوە ڕێکبخات و شێلگیرانە ئاڕاستەی بکات وە هیچ نەرمیەک نەنوێنێت لەبەرامبەر ڕوخانی ئەم دەسەاتە زاڵمانەیە .

صابر . م
٢٠٢٣ / ٦ /١٠
براقی مارکسیستی کرێکاران !

زمان و ئەرکەکانی زمان لەدەقی ئەدەبیدا.. نووسینی: عەبدوڵا

سەرمان (مەشخەل)

زمان وەک پرسیەک بۆ داهێنان

هیچ گومانی تێدا نییە کە زمان کە دەتوانێت خاڵی یەکلاکەرەوە بێت لە گۆیاندنی دڵ و بۆخشینی چێژ و ئیستاتیکا بۆ خوێنەر، هەروەها پرسیی بیرکردنەوە لەسەگی زمانەوە دەتوانیت خۆی وەک داهێنان نمایش بکات و پاشان خۆی لەگەڵ تەواوی کرداری نووسیندا بگونجێنێت. ئەوەی وا دەکات پرسیی داهێنان بەرجەستە و بەووونی دەرکەوێت زمانە. زمانی هەڵی یەکلاکەرەوەی هەیە لە دڵقی ئەدەبیدا. بەڵام ئەمە بەو مانایە نییە کە هەموو ئەدیبێک یان نووسەرێک زمانی تایبەت بەخۆی هەبێت. دەگمەن ئەو نووسەرانەی کە زمانی تایبەت بە خۆیان هەیە و شێوازی نووسینیان وەک شوناس بۆ بەرهەمەکانیانەوە دیار بێت. بەیە (زمان بە کەمەڵێک شێوەی جیاواز پێناسە کراوە : وەک ئەرگانێکی دەروونی، توانایەکی مەعریفی، حاڵەتێکی دەروون، وەک سیستەمی نیشانە، هەڵکارێکی حیساباتی، وەک ئامازی پێیوەندیکردن، یان ئامازی وەسفکردنی ئەزموون و چەندانی تر. هەموو ئەم جۆرە پێناسانە تایبەتمەندیە گرنگەکانی زمان دەگرن، بەڵام هیچیان تەواو نین. (١) بەڵام کاتێک دێتە سەر دڵقی ئەدەبی و شیکردنەوەی ئەو دڵقانەی کە لە خەیاڵی ئازادانەی ئینسان بەرهەمهێنراون، ئەرکەکانی زمان بریتین لە خەستنە بەردەست و نمایش، بەرجەستەکردنەوەی پەیام یان ناوەرۆک، نیشاندانی چێژ و جوانی. هەرچی کایە کەمەڵایەتی و زانستی و ئەکادیمییەکانیشە زمان ئەرکی تایبەتتر لە ئەستۆ دەگرێت. ئامانجیش ئەوەیە زمان بتوانێت پرسیەک وەگەڕ بخات تا بەکارهێنەرانی زمان بتوانن داهێنانی نوێ پێشکەش بکەن. داهێنانێک ئازادانە لەچوارچێوەی زمان و کە نووسەر یان ئەدیب گوزارشت لەخۆی یان لە ئامانجێکی سیاسی یان کەمەڵایەتی دیاریکراو بکات. کارلێکی زمان و ژیان و کەمەڵگە دوو سەرییە و هەم زمان کاریگەری بەسەر ژیانی کەمەڵایەتییەوە هەیە و هەمیش ژیان و کلتوور و دیاردەکان کار لە زمان دەکەن و ناهێڵن زمان لە شوێنێک چەقبەستوو بێت. زمان لە کردەی نووسیندا دەکەوێتە نێو پرسیەکی ئاڵۆز و تێکچژاو. دڵقی ئەدەبی جوان و سەرکەوتوو ، بێ جوان و سەرکەوتووە کە زمان تیایدا لەئاستێکی باڵادا چالاکانە لەو پرسە ئاڵۆزدا هەبسوێت.

زمان وەک شانەی نمایشی پەیامی کەمەڵایەتی ئەدەب

زمان وەکوو بۆشکی دانەبراو لە ژیان دیمەنێکی شێواز

مژووییەکانی پەیوەندی نەوان ئینسانەکان. لە بەرانبەریانی مژووەو مرۆف لەگەڵی زمان و کەدەکانی گفتوگۆو توانیوێتی پەیوەندی نەوان خەی و هاوچەشنەکەی دروست بکات. چونکە زمان تاکە جیاوازی زیرەکی هەشمەندەکانە. جوانی زمانیش لە جوانی جیهانی ئەو دەقە ئەدەبییە دایە کە بەر خوێنەر دەکەوێت، بەیە کاتێک نووسەرێک لەگەڵی دەقەکەو و بەهەی زمانەو جیهانت لە وێران دەکات، زمان دەبەت جارێکی تر بەت و بەهەی تازەخنەو گوزارشت لەو وێرانکارییە بکات. لەم گەشەنیگایەو بوو کە تازەخنەگری بەناوبانگی مارکسیستی تازەیمەند ولیەم لە ساڵی ١٩٧٧ لەوتاری مارکسیزم و ئەدەبدا تێبینی کرد کە مارکسیزم زۆر بە کەمی بیری لە خودی زمان کردەتەو.(زمان دیارترین بواره که تیایدا جۆری تازەمزو و په یوه ندی کەمه ڵایه تی به رده وام و هه مه لایه نه تازەکی بەیاردەرانیان هەیە. وشە جگە لە دیاردەیەکی ئایدیەلۆژی هیچی تر نییە کە بە تەواوی لەناو ئۆرکی خەیدا وەک نیشاندەر ئیستیعاب دەکرێت. وشە و ئەم حاڵەتە لە ئۆرکەکەی وەک نیشاندەرێک جیا ناکرێنەو و جگە لەم ئۆرکە هیچی لە شین نابەت، کە وشە دەکاتە پاکترین و هەستیارترین ئامرازی پەیوەندی کەمەڵایەتی.)(٢) یەکێک لە ئۆرکە هەرە گرنگەکانی زمان بریتییە لە بنیاتنانی "هەمەفیلی" یان هاوهەشمەندی یان هەستکردن بە هاوبەشی لەگەڵ مرۆڤی تر. زمانێک کە نامۆیە و بە خوێنەر نامۆ بەت، مەیلی ئەوەی هەیە کە جەخت لەسەر جیاوازی نەوان نووسەر و خوێنەر بکاتەو و ناتوانێت پەیامی دەقەکە بەئاسانی بگات بە خوێنەر. بەڵای چەمسکییەو زمان تەنیا وشە نییە. کولتوورەکە، نەریتەکە، یەکخستنی کەمەگەیەکە، تەواوی مەژوویەکە کە کەمەگە دروست دەکات. هەموو ئەمانە لە زمانەکدا بەرجەستە بووە. ئەو دەڵێت (من نامۆت زیادەڕەوی لە ڕەخنەی لەکەڵینەو لە زماندا بکەم، وەک گومانیشم نییە کە زمان بەرهەمی زیرەکی مرۆڤە کە بە ئەستا زۆرترین دەستاگەیشتنە بە لەکەڵینەو. ترادیسیۆنێکی دوورەماند زمانی وەک ئاوێنەی عەقڵ ئاگرتووە.)(٣). لەڵایەکی تریشەو زمان هەر بە تەنها دەرئەنجامی گەشەکردنی هۆشیاریی نییە و بەس، بەڵکوو هۆکاری گەشەپێدانیشیەتی. بەڵای کارڵ مارکس جەخت لەسەر زمان وەک کاراکتەری کەمەڵایەتی پەیوەندیکردن دەکرێتەو و دەڵێت (زمان واقیعی ئاستەوخۆی فیکرە و هۆشیاری واقیعی عەمەلیشە نەک تەنها بە من بەڵکو بە سەرجەم خەڵکی تریش.) (٤) مەژووی زمان بە ئەندازەی مەژووی هۆشیاری مرۆڤ دەرینە. لەو ڕوانگەوی زمان وەک پێداویستییەکی ژیان هاتە ئاراوە، ڕۆڵی ئامرازێکی کەمەڵایەتی دەبینێت. لە سیاسەتی زمانەدا پەیوستە هەر کەسێک سەرمایەداری جیهانی بە مەبەستە، بیری لێبکاتەو. بیر لە زمان و ڕەگەزەکانی زمان

بکاتەوە. چونکە ڕەگەزەکانی مۆدێلە جیاوازەکانی زمان گۆڕچی لەگەڵ جیاوازبوونی بابەتەکەوە. تەوەری ئەم ئۆرک و کارانەی زمان لە ناوەوەی تەوەرەی پەیامی دەق و زماندا دەخولێتەوە. واتە دەق و خوێنەر لە گۆشەگیریی و تەنیایی وەدەرنێ و لێنو جیهانی کۆمەڵایەتیدا وەک توخمێکی کارا و بەرهەمدار و داهێنەر بەرجەستە ببێتەوە. زمان وەک نەشتەرگەرێک وایە کە لێکگەی ئامراز و هەکارە بەردەستییەکانییەوە دەتوانێت توخمە نادروست و ناڕەسەنەکانی دەق ببینێت و ڕاڤە و چارەسەری بکات. دەتوانێت ورد لە ڕێگەی ڕەخنەوە لە ئۆرکە کۆمەڵایەتییەکانی ئەدەب بکۆڵێتەوە و لەوەوە بەیار لەسەر دەق بدات و پەیوەستبوونی چینایەتی دەق دەستنیشان بکات.

زمان وەک نیشاندانی چێژ و جوانی

زمان کلیلی کردنەوەی دەرگاکانی ئەندیشە و جوانی و چێژە لە دەقی ئەدەبیدا. لێکگەی زمانەوانیی وەک خوێنەر دەتوانین پەی بە خەشی و چێژ و ئیستاتیکا و ڕەنگ و دەنگ و جووڵە و تەنانەت مانا شاراوەکانی پشت و شە و دەستواژەکانیش ببینین. زمان ئیشییەتی هەیە بە ئۆرکی کۆنتڕۆڵکردن و پەیوەندی کۆمەڵایەتی و مەتیف و بەخشینی زانیاری تا بتوانێت گوزارشتکردن و زانیاری بەخشین و ڕەنماییکردن و ڕێگەچارەی دەربازبوون فەراهەم بکات. تا ئاستی نیشاندانی چێژ و ئیستاتیکا لە دەقی ئەدەبیدا باڵا بێت، خوێنەر زیاتر بە دەق ئەدەبییەوە پەیوەست دەبێت و ئەو دەقەش زیاتر دەتوانێت لە یادگەی خوێنەردا بە ماوەیەکی زۆر بمێنێتەوە. نووسینی دەق لێکگەی کردەی زمانەوانییەوە بە ئەنجام دەگات و هەر زمانیش ئەو کردە زمانەوانییە شیدەکاتەوە و لایەنی جوانی و ناشرینی دەق دەستنیشان دەکات. هەر زمانێ باس لە خیاڵ دەکات و خیاڵ بەرجەستە دەکات. هەر زمانێ وێنە ئەدەبییەکان بەرجەستە دەکاتەوە و هەر زمانیش ناوەڕۆکی دەق دەگێڕێتەوە خوێنەر.

سەرچاوەکان :

(١)
A Marxist Philosophy of Language by Jean-Jacques Lecercle
Marxism Critico site published on 3-11-2012
.(https://marxismocritico.com

(٢)مقال بعنوان الماركسية و فلسفة اللغة فالنتين نيكولوفيتش فولوشينوف (ميخائيل باختين)موقع الحوار المتمدن ترجمها الى العربية عماد خالد الحطبة
https://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=425811

Noam Chomsky, Language and freedom(٣)
Literature in Revolution Edited by George Abbott White and Charles Newman
.First Edition 1972 page 31

(٤)المادية التاريخية اسس الآشتراكية العلمية تآليف ف. گيبلى و م. گوفالزون نقلﻩ من الروسية احمد داود اصدار دار الجماهير ، دمشق ١٩٦٧ ص ٨٩. و كذلك ماركس و انجلس ، الموءلفات . الجزء ٣ ، ص ٢٩.

گﻩڤاری زمان و زار – ژمارﻩ ٨

گﻩڤاری زمان و زار گﻩڤارﻩکی زمانناسیی وﻩرزییﻩ…

بﻩ خوﻩندنﻩوﻩی ئﻩم گﻩڤارﻩ بﻩ ﻩﻩنووسی کوردی کلیکی ئﻩرﻩبکﻩن..

بﻩ خوﻩندنﻩوﻩی زمان زار بﻩ ﻩﻩنووسی لاتینی کلیکی وﻩرﻩبکﻩن..

شیعر/ لﻩ 1949 لﻩدایکبوو لﻩ 18/11/2018 مﻩرد.. سﻩباح ﻩنجدﻩر

بﻩﻩی جارﻩکی تر خﻩمان لﻩ خﻩمان ﻩابمﻩنین
ژیان درﻩژببﻩتﻩوﻩ
بﻩئومﻩد دانیشتین و دوور و نزیك دﻩنگمان بکاتﻩ گوﻩ
ئﻩمﻩ دووﻩی ئﻩم پیاوﻩیﻩ لﻩپﻩش گوﻩ و ئاوﻩنﻩ وﻩستاوﻩ
دﻩی ناکﻩوﻩتﻩجﻩ و بﻩملا و ئﻩولای پﻩراسووی دﻩکﻩوﻩت
* * *

هەم تاودەدەم بەرەو ئاسمان
با ببارێ
بەڵا لادەدا و وێنەی ناو کاتی مردوو
دەکاتەوە بە هۆنگ
بۆ بەهێزکردنی شیلۆ دەیانژێنێتە کۆڵانێ ووپێوە نەماوەکانی شار
شارێك لە بیرەوەریدا خوێنی ناو بریندی دەردەکەوێ
کاتژمێریش دەبەمە دواوە
ڕوخساری نوژکەرێك گەیەوە ناو یەکەم گزنگ
شان و ملی دایکی تامەزرۆیی و پەرۆشی شۆلا
لە شۆەی شیر هەوێنبوو
خوێنی ناو بریندی ناسی و تفەنگی بەئاگای درادەست
نەبووە
وێنەی ناقۆڵا و
درێی ڕووت و
پەڵەی هەڵبزێکاو و
زەینی پووکاوە
لە نزیك ڕۆگایەك دانیشتووم و هێز دەخەمەوە ئەژنەم
ڕۆژ سپێدە بدات
بە ڕوونییەکی تەواو ڕوون دەچمە ناو شار
ڕووەکی مرواری دەزەرەوە
ڕەگی دەهێنەتە ناو دەستی و گەیانی ناکەون
دەشتاییەك کە خاوەنی کلیلەکانی دنیایە
ڕوخساری گەرمی باپیرانی هەواڵ کوژراویش
دەرگای شار کلیل و قفڵی نەکەوتووە
لە سێبەری کلکی ئەژدیها داندراوە
هاتوچۆ تێیدا دەستی بە تاج
بۆ سەری کەس درۆژ ناکات
جگە لە نەریت و ڕۆوەسمی پشیلە
نامۆ و ناکام لەبەر ئاگری حەوت ماڵان
بەچکەی چاونەپشکوتووی گەرم دەکاتەوە
مۆسیقای پڕی ئاشنا نابیسترێ
ئاوی شار لۆڵ و گرانە
بەڕۆوو ناتوانێ بیخواتەوە
شیعر و نوژی هاوڕێ خاکییەکەم
دوا ڕکات لە بەرەبەیاندا ناسینە لە چاوێکی گەرمدا
ئاسۆی تێدا سوورەبێت و دەبێتە هێلانەی قەتێ
یان شکۆی ئاهەنگێکە

دڵی بۆمان دەکاتەوە و لالەی دەستی خوماران دەهێنێتە ناومان
دەستێك دەبێتە هەڵگری
هەموو ناو و میوەی درەختە بە تەمەنەکان
بە دەشتاییەکی تابڵێی ڕوون و دڵست ئادەکا
هەناسەیەك وەردەگرێ
چاوی بەرزدەکاتەوە و دەبینێ سوارێك
نهێنی ئاگرتووە و بۆ لای دێ
بۆپەروایی چووەتە ناوگیەوە و لەناو گەشەی دەژی
ئێمەین بە دەوریەوە گەرمایی گیانین
هێز دەخاتەوە ئەژنۆی و دێتەوە شار
پەیکەری ناوداران کەسمان ناناسنەوە
دەپرسن ئێوە پشتێنی کام پشتن
پێش بەرزکردنەوەی دەستی دوا ماڵئاواییان
سەرتاساو بریندیان پاراو نەکراون
خۆیان لەبیرچووەتەوە و تەماشای باڵندەیەك دەکەن
بەسەر هێلکەی بەسەرچوودا کەکەوتووە
ناوچەوانی درەوشاوەی دەبێتە دەشتاییەك کە
خاوەنی کلیلەکانی دنیایە
باڵندەیەکی هاوەڵ خراپ دێتەوە ناوی و سەرگەردان نامێنێتەوە
لە گەرمایی باڵیدا
بۆنی خۆشی قەڵەمتۆز و
گوڵدانی زەماوەند و
لەخەو هەستانی دوای هەڵگرتنەوەی گەزۆی خەون و
ڕۆژی هەستانەوە دڵیان بۆمان دەکەنەوە
دژی باڵ شەڕ ئاناگەیەنین
فڕین سڕبەرە بەسەر ڕۆیانەوە و ئاواتت دەدا
باخی میوە لە بەیانییەوە چاوەڕوانە ببیندرێ و هەڵەکان ڕوونتربن
بە تەنیا دەنکە هێلێك بشکێنە ناو
چاپەست و ئاگری حەسرەتکی کۆن خۆشکە
بە سەد هەزار زمان قسە دەکات
بابەگوڵگوڵ دایکی دووگیان بە کوڕ
کۆی لە دەمەوە لەبارچوو
شەرابکی بە تکشکاوی خەوتوو
ئەسپی خولیا یاڵی یەکپارچە بریسکەیە و بەئاگای دێنێ
دەیخاتە دڵی هەموو خاوەن پرسێك
دەرکەوتن دێت و دەبێتە خاوەنی ئاگری پاگژکراوە
ئومێد لە هەڵەکانی ئەمپەڕ و ئەوپەڕت دەژێنە

ناویەك و لە بۆنی گوڵ ناترسی
مشتێك گەنم لەبن کووپەی ماڵ دەچێنیت
زانیت چی لە بیرخۆت ببەیتەوە
چیش بەبیر خۆت بهێنیتەوە
دووریيەك وەك سادەیی گوڵت لێ دەگرێ
لەناو چاوتروکان وەرتدەگرێ و دەتباتە ماڵێك
بەختەوەری تۆدا نووستوون و تەزووێژێك لە ئاسپاردە
ژاوەتە ئەو سندووقەی ناڵە و لاوانەوەی دایکانی پاراستووە
جانتاکەت لە شانت داگرە و کەلوپەلی پێویست جیابکەرەوە
دوودڵ بەسەر پرددا مەوەستە
تکا دەکەم پەلە بکە کاتژمێر بخوێنەوە و بپەڕەوە
کیژانمان کەزیان بە ئاڵای
بە سێبەر و هەتاوی تۆوە دەنووسێنن
لە ئاواز و یەکەم تەزووی درەوشانەوەدا نقوومن
کەوان دەشکێن و تیر دەکەونە خوارێ
فەرمانێك لە باڵدا دەنگ هەڵدێنێ
لەقلەق لە هەولێر هەڵفڕە
دڵەاوکێت هەرگیز دوایی نایەت
زێد ناوکی سێوکە میوەی تر هەوێن دەکا
وەك منداڵ گەورە دەبێ و چیاش
لانەی کەروێشکی گێشتنە
دیواری ڕەش نییە
کاتێك خەریکین تەماشا دەکەین
مردن بەلاماندا تێپەڕیبوو
مانگیش لەسەر کانیی پەیام و ئیلهام خۆتووێ
وخساری جەربەزەیەکە لەسەر پەرداخی پڵی بەرزکراوە دڵتۆ دڵنگ
دڵۆپێ هەموو ئەوانە ببینێ بەر لەو مردوون
* * *
نەوای مۆزەخانە و شەمێ و مۆمی
ئسکان لە گۆڵەئەستێرەی هەمووان و
مەند و کەمدووی خەمڵین و
هێگری ئەزەلی و
تاجی ڕەنگ و شێوە گرتوو
کاتی هاتووە
دەشتاییيەك کە خاوەنی کلیلەکانی دنیایە
لە خۆی دڵنیابێ و وشە بە وشە
سەروەریی پەروەردە بکا و کۆیلان بکاتەوە

لەو ڕۆیەدا هەمویان دەناسم
چیا بە هەڵدێر کۆتایی نایە
تفەنگی دووربیندار تانەی لەسەر چاوە
ئاوازی تایبەتی نییە
ئەسپی خولیا سواری گەیاند و زەوی فراوانتر بوو

کانوونی یەکەمی 2018 هەولێر

• ئەم شیعرە لە 20/2/2019 لە چلەی حەکیم کاکەوەیس لە هەولێر، لە هۆڵی پێشەوا خوێندرایەوە.

تارمایی مەترسیدێکی تر!..
عوسمانی حاجی مارف

دەستنیشانکردنی تاوانچێتی و گەندەڵی و جەردەیی بووی واقعێتکی سەلمێندراوی حاشاهەڵنەگری دەسەڵاتی بزوتنەوەی کوردایەتیە، کە دەسەڵاتی پارتی و یەکێتی بەخشیان نەک هیچ نکوێیەک لەم حاڵەتە قبووڵ ناکەن، بەڵکو دروشمی وەستانەوەیان لە بەرامبەر گەندەڵیدا، بەتە جێگای ئوپۆی گاتەجاری و شەرمەزاریان، چونکە ئەم چێشنە لەگەندەڵی لە پێکهاتەی دەسەڵاتی سیاسی هەزی میلیشیادا بە دیاردەیەک پێناسە ناکرێت، بەڵکو پێکهاتەیەکە لە قەرخکردنی دەسەڵات و تاوانچێتی بەسەر سەروەت و سامانی کوردستانەوە، کە لەڕۆژکانی یەکەمی دەسەڵاتداریانەوە، بە نەخشەوپلان وسیستماتیک کاریان لەسەر کردوە. گەندەڵی بەتە حاڵەتێک، سایەی باڵادەستی بەسەر تەواوی کەمەگەدا نیشانداوە.

گەر ئەم تاوانچێتی و گەندەڵیە سیستماتیکەی کوردستان، پێناسەی دەسەڵاتی سیاسی پارتی و یەکێتی و تەواوی هاوکارانیشیان بێت، کە لەناو پەرلەمان و وەزارەتکان و بەڕێوبەرایەتیەکاندا بەناوی ئەپەزسیۆنەوە خەیان بناسێنن، بەهام بگشتی گەندەڵیان بەفەرمی ناسێندوە. هەمویان بە دامەزراوەی " دەستەی دەستپاکیشەوە" ئەم گەندەڵیان قبوڵ کردووە. بەیە گەر قبووڵی کەین ئەم گەندەڵیە لە چوارچێوەی پێکهاتەیەکدا دەناسرێتەوە، ئیتر باسکردن دەربارەی

وستانەوە لە بەرامبەر گەندەڵیدا کە پێکهاتەی دەسەاتکانە، جگە لە خەتاندن و چەواشەکاری مانایەکی تر نابەخشێت. واتە بەرگرتن بە گەندەڵی لە سایەی دەسەاتی بزوتنەوەی کوردایەتیدا بەهیچ جۆرێک ناتوانێ مانایەکی عەمەلی وەرگرێت. هەردەبێت خەدی ئەو پێکهاتەیە هەوشەنرێتەوە کە بە کۆتایهێنانی دەسەاتی پارتی و یەکێتی دەتوانرێت دەرگاکەی بکرێتەوە.

هاوکاتی ئەم تاوانچێتی و گەندەڵیە حاەتێکی تری گرنگ کە مەترسیدارترەو پێویستە لەبەرامبەریدا بەئاگاو هوشیار بین، نائارامی و ناجێگیری سیاسیە، کە بەهەمان شێوە لەیزی پێکهاتەی دەسەاتی پارتی و یەکێتیدا بەدیدەکرێت. بەو مانایەی ئایندەی سیاسی لە کوردستاندا نادیارو بێچارەنوسە. سی ساڵ زیاترە ئەم نائارامیە باڵی کێشی کێشاوە بەسەر دانیشتوانی کوردستاندا، کە هەرجارە لە جۆرو شێوازێکدا وەک تارماییەکی مەترسیدار خەی دەنوێنێت و چەندین قوربانی لەدەکەوێتەوە. بەرجەستەترین نمونەی دەرکەوتەی مەتەکەی داعش بوو کە تاڕستاش گەانەوەی چیرۆکی خولقاندنی کارەساتکانی وەک لەناوبردنی یەزیدیەکان و داگیرکاری شاری موسڵ و وێرانکردنی ئەو شارە لەدیدگەی جەنگەوە بە چەندین شێوە دەگەدرێتەوە! تاڕستاش داعشەکان لە چەند شوێنی عێراق و کوردستاندا بە ئازادی دەن و دەچن و بەیان بەسەر ژیان و گوزەرانی خەڵکی ئەو ناوچانەی کە مەفرەزە چەکدارەکانیان کەنترەڵی دەکەن.

حاەتێکی ئەم نائارامیە، لەلایەک ملکەچی و پێشخزمەتی پارتی و یەکێتیە لەبەرامبەر دەخاڵەتی دەژانەی داستەوخۆی حکومەتکانی تورکیاو ئێران، لەلایەکی ترەوە چاوەوانیانە بە ئەو کێشمەکێشەی ووڵاتانی زلهێزی دنیاو ووڵاتانی ناوچەکە کە لە ئاستی عێراق و کوردستان و ناوچەکەدا بەدیدەچێت. گەر باسەکە زەر درێژ نەکەینەوە، چەنیەتی دامەزراندنی دەسەاتی بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی، هەر لەسەرەتاوە ئەویان بە بەندەری قەبوڵکردوو وەرگرتوە، کە بەرپرس نین لە هەر نائارامی و کارەساتێک کە لە ملی خەڵکی کوردستانەوە دەئاڵێت.

بەیە گەرسەرنجی ئەم هەواڵە بدەن کە دەڵێت: "لە چەند دەژی ڕابردودا ئاسایشی سلەمانی حەوت گەورە بەرپرسی کەمەڵەی لە زگوز دەستگیرکردوو دەستی گرتوە بەسەر تەواوی چەک و جبەخانەکانی کەمەڵەدا، وە لەسەر ڕاسپاردەی ئێرانیەکان تەواوی چەکەکانی کەمەڵە تەسلیمی چەکدارەکانی حزبوڵای عێراق کراون، کە ئێستا لە عەربەت و کەمەڵەگەی باریکە دوو بارەگایان کردەتەوە و یەکێتیش هاوکاریان

دەکات". ئەوەی جەنگای سەرنجە تا ئێستا ئەم هەواڵە لەلایەن هیچ دەزگایەکی فەرمی یەکێتی نیشتمانیەوە پشتڕاست نەکراوەتەوە، بەڵام ئەوەی وادەکات دوو دەنگبێژ لە دەوری یەکێتی بە جۆرێک قسە بکەن کارەکی لەم چەشنە، ئەو پەیوەندییە کە ئێستای لەنێوان حکومەتی عێراق و ئێران و یەکێتیدا هەیە و سەوداو مامەڵەیەکی لەم چەشنە ئەگەرەکی چاوەڕوانکراوە!

پێش هەموشتێک ئەوەی جەنگای سەرنج و نیگەرانیە و دەروازەی تارمایی مەترسیەکی تر، ئایا حزبەکانی عێراق چکارەیە لە عەرەبێت، وە یەکێتی ئەم کارە بەدەکات؟ هەڵبەتە ئەمە یەکەم جارنیەو دواجاریش نابێت لەو کردارانەی یەکێتی و بنەماڵەی تاڵەبانی بە شێوەیان بە ناو ئەم سەوداو مامەڵانەی دەیکەن، بەهەمانشێوە بنەماڵەی بارزانیش لەم بارەیەوە بە کەموکوڕی نەبون و نابن و هیچ کات بەدەی حکومەتی تورکیایان نەکردوە.

گەر لە چوارچێوەی ئەم دەخە سیاسیەی ئێستای عێراق و کوردستان، لەم جوڵە سەربازیەی حزبەکانی عێراق بەوانین، ئەوە ئەو ناچاربونە سیاسیەیە هەگەی بە یەکێتی نیشتمانی و بنەماڵەی تاڵەبانی داوە، کە هەکەوتنەکی لەم چەشنە پەسەند بکەن و پەشخزمەتی بە کەماری ئیسلامی ئێران و حکومەتی عێراق ڕەکبخەن. ئەمەش ئاکامی ئاراستەیەکە کە دابەزینی ئاستی هاوسەنگی یەکێتی نیشان ئەدات، بەوەی نفوزو هێزی سیاسیان لە پلەیەکدایە، ناچارن دەست بەرن بە کارەکی قێزەونی لەو چەشنە تا بەهەر قیمەت گەر کارەساتی گەورەش بخولقێت، گرنگ ئەوەیە هێزەکەیان لە دامان و لەناوچون بپارێزن.

بەهەموو مانایەک هەڵوەرجی سیاسی ناوچەکە بگشتی و عێراق بتایبەتی ئەوە نیشان ئەدات، قەوارەی حکومەتی هەرێم لە بەردەم هەڕەشەی بچوککردنەوەیەکی حەتمیدایە. بەیە پەویست دەکات لەم بارەیەوە چەند خاڵێک کە وابەستەی یەکێتی بەئێرانەوە گرێ ئەدات دەستنیشان بکەین.

ئەوەی ئاشکرایە هەوەی ئێران بە چەکداماڵینی هێزە ئەپزسیۆنەکان، لەو شوێنەوە سەرچاوە دگرێت کە دیەوێت دابەزینی ئەو باڵانسی لەبەرامبەر خرۆشانە جەماوەریەکاندا بەسەری هات و مەترسی بەسەر دەسەڵاتەکەی دروستکردوە، بگەڕێتەوە بە دەورانی پێش ئەو ناڕەزایەتیانەی کە لە ئاستەکی فراواندا، هەستیارترین دروشمی ئەو ناڕەزایەتیانە خواستی ڕوخاندنی کەماری ئیسلامی ڕاگەیاند. ئەوەی ئاشکرایە کەتایی کەماری ئیسلامی لەهەمانکاتدا کەتایی یەکێتی

نیشتمانی و کۆتایی هێزە میلیشیا شیعەکانی عێراقی لەدەکەوێتەوە. بەیەئم مامەڵەیەی یەکێتی و هاوکاریکردنی ئێران، وەستانەوەیە لە بڕامبەر تەواوی ناڕەزایەتیە جەماوەرییەکانی خەڵکی ئێرانـدا، لەپێناو مانەوەی دەسەڵاتە گەندەڵ و تاڵانچیەکەیدا، چونکە چارەنوسی یەکێتی بەستراوە بە چارەنوسی کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە.

لایەکی تریش ئەو شاراوانیە کە لە هەڵومەرجی سیاسی ئێستای کوردستاندا، ئاستی هاوسەنگی و پێگەی یەکێتی، لەبڕامبەر پارتی و بنەماڵەی بارزانیدا لە هاتنەخوارەوەیەکی بەردەوامدایە. یەکێتی بۆئەوەی فرسەت بهێنێت، کوتەکێکی گەورە لە پارتی بسڕەوێنێت و بەکو هاوسەنگی پێگەی خۆی بەرزترکاتەوە، زیاتر و زیاتر چارەنوسی خۆی دەخاتە ناوچوارچێوەو ڕەحمەتی نەخشەکانی ئێران و هێزە میلیشیا شیعەکانی عێراقەوە. پەدەچێت بنەماڵەی تاڵەبانی تەنها ئەم دەرفەتەیان مابێت بە بەرگری لە مانەویان. یەکێتیکان پێیانوایە بەم ئاراستەیە دەتوانن بە ئاڵوگۆڕ لە قەوارەی هەرێمـدا، دەستکەوتێکی باشتریان هەبێت! بەیەوەها دەردەکەوێت ئامادەیە تەواوی هەرێم و قەوارەکەی ئادەستی هێزە شیعە میلیشیاکان و حکومەتی عێراق بکەنەوەو ببنە هاوکارو شریکە بەشی مەرکەزی کردنەوەی دەسەڵاتی حکومەتی عێراق لە شارەکانی کوردستاندا، بەمجۆرەش دەسەڵاتی پارتی سنوردارو بەرتەسک کەنەوە.

ئەم گەمەو مامەڵەیەی یەکێتی چارەنوسی سیاسی خۆی پێوە گرێداوە، ویستی ئاڵوگۆڕکە لە قەوارەی هەرێم و نەخشەیەک بە چونە ناو ئایندەیەکی سیاسی جیاوازەوە، کە ئۆگری ئەوەیە ئەو نەخشانەی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بگشتی، عێراق و کوردستان بتایبەتی پێشبینی دەکرێت، لە بڕامبەر دەورانکی ئاڵوگۆڕی تازەدا سەر هەڵبداتەوە، یەکێتیکانیش دیانەوێت پێناسەیەکی تر لە بڕیوبردنی کەمەگە لە ئاستی یەکپارچەیی عێراق بە خۆیان بدەن.

سەرەتای ئەم کارەی یەکێتی بە ڕەکەوتن لەگەڵ ئێران و هاوکاریکردنی حزبوڵای عێراق و خۆگونجاندن لەگەڵ سیاستەکانی حکومەتی عێراقدا، ئەتوانین بڵێین وەنای تارمایی مەترسیەکە، کەچەن سی ساڵ زیاترە هەکارو بەشداربوی چەندین بڕیاو کارەسات بون، ئەم ئاراستەیەی ئێستاشیان، گومانی تیانیە کە خەڵکی کوردستان بە جۆریکی ترو بە شێوازیکی تر دەخەنە ناو گێژاوو ناسەقامگیریەک، کە بڕیاو کارەساتەکانی لە ئێستاوە دەتوانین پێشبینی بکەین. هەبەتە پارتیش لە پێوەندە بە وابەستەبون بە تورکیاوە بە پاراستنی خۆی، لە ڕووی هاوبەشی هەمان نائارامی و هەمان گێژاودا دەبێت.

بۆنەو تاریکیدا هاتن!.. شیعری: عەبدوڵا سەمان(مەشخەڵ)

نامە بۆ تروسکە و جوانی
شەپۆلە شەپەڵ، شەمشەمکوێرەکان هاتن
بۆنەو تاریکیدا هاتن!
بۆنەو تووڵەگەکانی نووتەکستانی ژین هاتن
بۆ شمشێری نەزانین و بۆ فیشەکی ناوشیاری
سەری تروسکەی ئومێدی چراکانی داهاتوو ڕووناک ئەبێن
بۆنەو تووندەی تاریکی مەشک شرینەوە هاتن
هیچ کەسکیان ئامادە نین ببن بە گوڵ
ببن بە خوێن
ببن بە ڕەنگی بەهار و
ببن بە شادی ژیان و
ببن بە سەبەری جوانی
هیچ کەسکیان ئامادە نین بۆن لەناستەمی عەقیدا
ببن بە گەرانی و ئاوازیان لەبەژە
ببن بە خەندە و ژیانیان تیا شەپەدا
ببن بە خەشویستی نەوان مرۆڤ و
بەفینی باندەکانی بەشمێنەتی و ستەم و ژان.
هاتن بۆنەو تاریکیدا؛ دەم بەهاوار، مەرگهێنەر پەڵە هاتن
جوانی ژینیان لەژێر کوشی نەزانی؛ پلیشانەوە
ژنیان لە ڕەگی ئینسانی خۆی سەندەوە
داریان خستە ژێربای خوونە جوانەکان
بزە و پێکەنینەکانیان شاربەدەر کرد
پیاسەکانی ئەوارانیشیان خستە نەو تەلبەندی حەرام و حەڵای دەم ئیمام و بانگخوازەکان.
هاتن دوو هێی یەکتربە (X) وەکو نیشانەی مورتەدی
دایان بەسەر وەنە و شانە و
گەرانی و هەڵپەکە و
کاری ژن و کچ و
دایان بەسەر زانست و پێشەوفتی و

هەرچی زەوق و سەفا و ئاهەنگ هەیە
هەر بە قولابی حەرام و حەڵاڵی دەم بانگخوازەکان
ماسی خوون و ئومەدەکان ئاو دەکەن و
هەتاوەکان لە خمخانە هەڵدەکشن و
گەی زەوی باڵا پێش دەکەن
سەبرەکانی خەشنوودی و کامەرانی دەسووتێنن
گەر بتوانن ژیان یەکپارچە دەکەنە تاریکوسەڵاتی غەدر و
شیعر و سەما لە دار دەدەن
هاتن هەتا ژیان بگۆڕنەوە دووا وە
بەئاگا لەوەی باوەڕی ئەکسپایەری تاریکی
چواردە سەدەیە سووا وە

٢٠٢٣-٦-٢٨

ئەوارانە ٤١.. سەردار جاف

ئەوارەیە و
شەو دوور دوورە
فرسەخە رەیەک بە ئەفسانە بوونی ڕەح
لە نەوان من و شەهلایە
شەو خەی لە تەنهایی ئاماندووە
ناو بە ناو ون دەبە و
من و ئەو لە سەراغ و کنەین
بارگە دەپێچنەوە
تخوب دەبەزە و شار بە شار عەوداڵ
کون و کەلەبەرەکانی ئودن بە دووی شەو دەگەڕین
لە ڕەشنایا خەی لە مەناس داوین
سەر شەقام و پارک وەڕ وەین
ئەفسانەیەکە و ناخزێتە ئامێز
شەو لە تاریکیا ونبووە
گەمە قووڵەکان دەکنین
دەراندەری دووردوور
سەربانە خرمژنەکانی ئاوایی

ڕژیش لە دەمکەلەوە سەراغ و ئاخز
با پیرەگورەیشمان شەوی هەر نەدیتەوە
لە نەو پەڕەی دەفتەرەکان
حەرف حەرف شیتانە دەکەین
بە منالە بیژوەکانەوە
دەمانەوە شەو ببینینەوە
دواجار لە ڤیلا سیحراویەکە
هەندەی دی شەو بووە پەنهانی و بە شوێن پە
دەشە لە نەو نووشتەی فاچییە درزنەکانی گەڕەکی خەمان نوقم بووبە
ڕەنگە کاتە
تاریک دادە لە سینەما
لەوە هەڵکورماوە و کەس نەبە دەستی بگرە و بیهێنێتەوە
دەترسم وەک ترسکەی شەهلا
جادووگەرە
لە تەلیسمی بزواندن و نووسین و سەحرای فەناوی خەی خزاند بە
لە نەو سیحری خەیا بیهێنێتەوە
ناکرە بفڕە و
بازە بەت گوژم و شاتاوەی هەراسانمان بکا
چەپخونی لە چاونواەی خولیاکانمانا مت مت بووە
وا دەمانخوا
بە تەیمانی جوانیا گیر بووە
ئامێزکان گەرم گەرم دادەنە
دەبا ئەمەیش لە نەو خەو و جادوو لە دووی گەڕین
بەرت نادەم، جەت ناهەم و فریاد ڕەسم
خەشمدەوی خەشەویسترین کەسم

٢٠٢٣ / ٦ /٢٠

نووسینەکانی سەر دیوارەکانی

مەنفا.. شیعر : نزار قبانی.. وەرگێڕانی : پشکۆ ناکام

1
خانمەکەم
ئەم سەردەمە قبوڵ نەکراوەت
چەن بۆ باس بکەم
وەسف کردنم لە بیر کردوە..
وام ئەزانی ووشە ماڵمە
ئەوان دەرگاکەیان دزی
بنمیچەکەیان دزی
لاپەڕە سپییەکانیان لە دزین
ووشەکانیان لە دزین
چی بخەین...؟
چی بخەینەوە...؟
چەن دەربارەی خەمان
هەست دەربڕین..!
خانمەکەم.....
ئەمە داپڵۆسین ئەخەین
ئەمە خانمەکەم
ترس ئەخەینەوە
خانمەکەم ، بۆ کوێ بچین..؟
لە شەقام پێینەوە ، مەترسیە
سوار بوونی مەسعەد ، مەترسیە
ئەتەمبیل..ماتۆ..فۆکۆ
شوێنک نەماوە "نووسەر" لەی دانیشێ
چاخانەیەک بەدی ناکرێ...!
نیوەی ستەکە وا لە گۆستان
نیوەی بیرەکەکەش لە بیمارستان
""""""""""

2
خانمەکەم...:
کاتێ بەیاری کوشتنی گەرانی بژێکەی ئەدرێ
لە ئایدیای شۆش ، جی ئەمێنێ...؟
کاتێ جگەر گۆشکانی خەی ئەهاڕێ

چی لە ووشەکانی شەش ، ئەمنە ..؟
کاتە دەوڵەت لە بەنی گوێ بترسە
هەموو لەوڕەگاکانی بسووتێنە
.....چی ئەمنە..؟
کاتێ لە ڕەژهەڵاتن بترسە
و
پێی کەناریيەکان دەرهێنە. ...،
چی لە فەلسەفەی شەش ئەمنە...؟!
کاتە شەش میز بکا بەسەر
ووتەکانی پەیام بەرەکانی
چی ئەمنە...؟
چی ئەمنە...؟
"""""

3

خانمەکەم...
لەم ببورە بە چاوەکانت
شیعرەکم نەنووسی ،
مەسیقا ژەنەکە ، ژەنینی
لە بیر جووە ،
خانمەکەم چەنم خۆش بوێ
کاتە
ئاسایشی دەوڵەت
خەوەکان ئەگرێ
و
کەسانی عاشق
بە : مەنفا ئەنەرە...!!
'"""""

4

خانمەکەم.....،
جاران : دڵە بە دڵە
پیت بە پیتی
لەش و لارتم ئەخوێننەوە
جاران لە مەمکەکانتا
ئاگرم دائەگیرسان
و
لە نەوانیانا
شمشێرەکم ئەچان

بەڵام ئەو مەمکانت
لە تەلەنگی مانفا ئەچێ
خانمەکەم..
خۆشویستە تا قانەکەم...:
چۆن کردەی خۆشویستی بکەم
کە تامی سەکس
لە تامی مانفا ئەچێ.....!!
"""""

5

خانمەکەم...
چۆن بەرنگاری ئەم
سەردەمی کۆیلایەتیە
و
ئەم ڤە لە مەژینەیە
و
ئەم کوشتنە خوایە
و
ئەم زەبر و زەنگە ، بکەم...!!؟
چۆن ئەم. :
هەڵکشانە (نا) نەتەوەیە
و
ئەم بەچوونەی لەت لەتکردن
و
ئەم بارانە ئاگراویە
و
ئەم خوێن ڕشتنە ، بوستەنم...!!؟
چۆن ئەوەی تەی کەوتووین
دەربەین...!
چۆن ئەو کەسەرەی لە ناخمانایە
دەربەین...!
چۆن ئایەتی " زیکر " لەسەر لاشەمان
بخوێنین...!
ئاسایشی دەوڵەت داوامان لێ ئەکا :
پێنەکەنین...
نەگرین.....
نوتق نەکەین...
عاشق نەبین...

دەست لە لەپی دەستی ژن نەیەین
کۆممان نەبۆ
نامۆ نەنرین.....
هیچ کتێبێک نەخوێنینەوە
جگە لە هەواڵی کێش و هەوا
و
نهێنییەکانی چەشت لێنان
ئەمانە : یاسای مانفان
،،،،،،

6
خانمەکەم... :
چیبکەم گەر دایکم هاتە خوم. ؟
چیبکەم گەر قاورمەی سلەمانی
بانگی کردم ؟
و
میوەی شارباژێر گلەیی لێکردم. ؟
چیبکەم گەر سێبەری باوکم گەیاندە لام
و
وەک پەلەک کەتر
دەم پێنای بە چاوەکانی برد ؟
خانمەکەم :
کاتە خەر ەووبەوی فەرمانی
لە سەدارەدان ئەبەتەوە ،
چەن شیعرەکت پێ بڵەم
چەن پەخشانەکت پێ بڵەم
خانمەکەم.....
چەن بە ووتن
پێت بڵەم.....؟!!
،،،،،،

7
خانمەکەم ...:
کاتە خەر ەووبەوی لە سەدارە دان ئەبەتەوە
چەن مژدەی (ئازادی) بەم...!!
چەن بە خواردن ، نان بخەم ؟
خانمەکەم ،
من پیاوەک نیم ، هیچ ڕۆژە
دەرچووی هیچ باڵەکی

دەستەبات بوو بە
یان
مەیمونەکی ناو مەیمونەکانی
وەزارەتی " ھۆشنبیری " !!
.....بوو بە
خانمەکەم. :
من پیاوێک نیم لە پشت پیتەکانەوە
کەس فریو بدەم
یان
لە ناو عەبای هیچ مەلایەکا
خەم مەڕاس بدەم
خانمەکەم. :
گوێی مەیرە.....
من ئەزانم
چۆن لەسەردەمی ،، قەزەمەکانا
" گەورەیی " خەم ، ئاگرم
گوئی مەیرە.....
"""""""

8

خانمەکەم ،
گوێی مەیرە
هەر خەشم ئەوەیت
تا " تونێل " ێک لە ژێر دەریایا
دروست ئەکەم
و
کون ئەکەمە دیوارەکانی مەنفا
گوێی مەیرە ،،،
مەنفا لە دارستانەکانی کلی ھۆشا
بە مەنفا
نا ژمێرە

چۆن دەبێتە نووسەر، یان سەرەتا چی بکەین؟.. زانا ڕەزاق

لەسەرەتادا دەتوانم بڵێم هەموو شتێک لەو ئامرازانەی بەرەو پێشەوەمان دەبات ئاهەنانێک بەشێوەیەکی بەرنامە بۆ داڕێژراو بۆ ئەوەی سودەکی باشی هەبێت ، ئەو بەرنامە بۆداڕێژراوەش یانی ووردە ووردە هەواش هەواش لەسەرخۆ .

ئینجا یەکێک لەو پیشانەش کە بەرەو پێشەوەمان دەبات نووسینە ،مەبەستم ئەوەیە ئەو کەسانەی دەیانەوێ لەوە بەرەو پێشبچن و باش بن ئەوجا کە بە شێوەیەک بوو پێکەوە گرێدانی ووشە و ڕستەکان تا وای لێدێت کە نووسینەکانی باش و ڕەکو پێک بێت،ئەمەش دەگەڕێتەوە سەر ئەوەی کە بەردەوام بێت لەسەری نموونەی بۆ ئەوانەی سەرەتا دەبنە نووسەر ئەوەیە کە کاتێک دەست بەنووسین دەکەیت ڕستەیەک بنوسە دواتر تا ماوەیەک چەند ڕستەیەک بنوسە دواتر زیاتر لەو بنوسە ئەوجا هەواش هەواش بێت. نموونەی تر هاوشێوەی ئەو ئەویش هەر چۆن قوتابیەک دەچێتە قوتابخانە سەرەتا فێری پیت دەکرێت دواتر ووشە دواتر ڕستە ئەوجا سەرەتا چێنەتی نووسینی جوان و باش دانەڕێژراوە بەڵام دواتر بەهەی بەردەوامی لەوش باش دەبێت یانی نووسینیش هەروایە.

تێبینی ئەمە بۆ زۆرێک پیشەو بوارەکانیتر دەبێ

2023 7 11

بۆ تابۆبوونی چەمکی ئازادی، لە کۆمەڵگەی کوردییەدا.. عومەر عادل عەبدوڵا

ناونیشانی توێژینەوەکە:

ئازادی، وەک چەمکێک لە کۆمەڵگەی کوردیدا، لە لێواری بەتابەبوون و نامۆبوون دایە، ئەمەش بەهۆی درککردنمان بەو دیاردە، هەستاوین بە ئەنجامدانی توێژینەوەیەک و ئەو هەڵکارکەوتانەی بخەینەبەر تیشک لەکۆمەڵینەوە و (بە تابەبوونی چەمکی ئازادی، لە کۆمەڵگەی کوردیدا) وەک ناونیشانێک بە توێژینەوەکە هەڵبژاردووە.

گیروگرفتی توێژینەوەکە:

لە راستیدا، توێژینەوە خستەڕووی چارەسەرە، بە گرفتێک یان چەند گرفتێک و لە ئەنجامی هەوڵدان و گەڕان و لێکۆڵینەوە، چەند گرفتێکی چاوەڕوانکراومان دەتە پێشەوە. لە دیارترین گرفتێک کە کە دووچارمان بوتەوە، تازەی بابەتەکە بوو، چونکە بابەتی تازە شتی نوێ دەهێنتەوە و لە ئەنجامدا گرفتی نوێمان بۆ پەیدا دەبێت، لە هەموو ڕوویەکەوە.

هەڵبازی توێژینەوەکە:

هەڵبازی توێژینەوەکە هەڵبازی پێسنی – شیکارییە، لە هەڵگەی پێسنکردنی چەمکی ئازادییەوە، ئەو هەڵکارانەمان شیکردەتەوە، کە هەڵگەزی تابەبوونیان پێبەخشیوە.

پێشەکی:

کۆمەڵگەی کوردی، وەکو زۆرێک لە کۆمەڵگەکانی تری هەژەمۆنیاتی ناوەڕاست، لە ئەنجامی ئەو جیهانگیری هاتە ئاراوە، کۆمەڵە ئاکار و چەمک و هەڵسوکەوت، جا شیاو بێت، یان نەشیاو لە کۆمەڵگەی کوردییدا جێی خۆیان کردەوە، بۆیە تاکەکانی کۆمەڵگەی کوردی, بەهۆی نەگونجانی ئەو هەڵسوکەوت و ئاکارانە، لە بازنەیەکی تردا، لە دۆڕاوی کۆمەڵگەدا جێیان کردەوە، بازنەیەکی قەدەغەکراو و حەرامکراو. دیارە چەمکی تابە یەکێکە لە گرنگترین ئەو چەمکانەی، کە لە ئەنجامی کرانەوەی نووسەران و ڕووناکبیران بە ڕووی ئاسۆی فراواندا خوێنەرانی کورد ئاشنای بوون، بە تایبەتی دوای وەرگێڕانی پەرتووکی

(تەوتەم و تابە)ی فرەید کە تێدا باس لە مەژووی تابە و دروستبوونی تابە دەکات. هەروەها زیاتر ئاشنابوونی خوێنەران بە بابەتە دەروونناسی و کۆمەڵایەتییەکان، یەکێکیتر بوو، لە گرنگترین ئەو هەکارانەی کە تابە(قەدەغەکراو) ببێتە ناوەند و چەقی زۆرێک لە باسەکان.

چەمکی ئازادی:

ئازادی، یەکێکە لەو چەمکانەی زیاتر لە نێو بابەتە یاسایی و کۆمەڵناسیەکاندا خۆی دەبینێتەوە، لەبەر ئەوەی لە چوارچێوەی هەموو دەوڵەتێکدا، بە پێی یاسا بازنەی دیاری کراوە و لە نێو کۆمەڵگەشدا تاکەکان چەند بنەمایەکییان سەبارەت بە ئازادی داناوە و لەسەری هەڵوێستوون، بەڵام ئەم ئازادییە، بە پێی تێپەڕبوونی کات بەرز و نزمی تێدەکەوێت، واتا هەڵنگرە لە کۆمەڵگەیەکدا لە ڕابردوو شتانێک هەڵوێنی ئازادی بن و بەکارهێنان هەڵگرپیداو بێت، بەڵام ئێستا نائاسایی و قەدەغەکراون.

وەستان و نووسین لەسەر چەمکی ئازادی و کارکردن لەسەری، کارێکی ئاسان نییە، چونکە " ئازادی لە مێژە وەک بابەتێکی مشتومڕاوی باس دەکرێت و لە سەردەمی هاوچەرخیشدا ئازادی لە نێو هەموو گۆڕانداباس دەکرێت، بۆها و پێگەیەکی تایبەتی هەیە و هەموو نەتەوەیەک خۆی بە ئازاد و بە قازانجی دەزانێت و شانازی پێوە دەکات. هەروەها هەر لەبەر ئەم هۆکارەیە کە ئەمڕۆ پرسی ئازادی گرنگترین داواکاری سەردەمی نوێیە"(فرهاد طهماسبیپور، ۱۳۹۰، ۲) و هاوڵاتیانی هەموو وڵاتێک لە چوارچێوەی هاوڵاتیبوونیاندا، دەتوانن داوای ئەو مافە سەرتاپیە دەکەن.

جا ئەگەر بمانەوێت بە یەک وشە پێسنی ئازادی بکەین، ئەوە دەڵێن: مافە، واتا مافێکە هەموو مرۆڤێک دەتوانێت دەستی پێبگات، بە جیاوازی ئاین و ڕەنگ و نەتەوە و...." بە گشتی، ئازادی دەخێکە هیچ شتێک پابەند و دەربەستی شتێکی تر و بتوانێ لە گەردووندا جێبەجێ بکرێت. لە پێوەندی لەگەڵ مرۆڤدا، ئازادی، دەخێکە کە هیچ شتێک ڕێگر نەبێت لە بەردەم ئیرادەی تاك بە گەیشتن بە ئامانجەکانی."(ئەحمەد شەبانی، ۲۰۱۰، ۱۱) نووسەر زۆر بە بەرفراوانی گشتاندنی بە ئازادی کردووە و کە ئەمەش لەگەڵ ئازادیدا یەک ناگرێتەوە و دەڵێت نەو چەندین جۆری تر هەن, یان ئەگەر لە ڕووی سیاسیەوە باسی ئازادی بکەین ئەوە دەڵێن:" ئازادی مافێکی بنچینەیە لە مافەکانی مرۆڤ و دەبێ سیستەمە سیاسیەکان، هەر لە ستەمکاری دادپەروەرەوە تا دەگاتە سیستەمی کۆماری و دیموکراسیە هاوچەرخەکان، پەرەشی چەسپاندنی ئەو مافە بن و ئەوەش گرنگترین بنەمایە لە بنەما دەستووریەکانی تیۆری هاوچەرخ."(ڕۆبەرت دال، ۲۰۱۲، ۱۳) ئەوە پێوەو ئامیازیەی کە بەرهەستی لە هاتنە کایەی ژینگەیەکی ئازاد دەکات بە هاوڵاتیانی، بەشێوەیەکی ناڕاستەخۆ دیاریەت ئەوەمان پێبڵێن: کەشکی دەسەڵات و هێزی لەسەر ستەم و

نادادی بنیادنراوە و ئازادیش وەک بومەلەرزەیەک وایە، کە کەشکی ستەمم دەروخێنێت.

لەبەر ئەوەی ئازادی چەمکێکی فرەهەندە و لە نێو زۆرێک لە باسکاندا، لێکۆینەوەی لەسەر کراوە، هەر بوارێک و بە سروشت زانستیانەی خۆی چەمکی ئازادی ڕوون کردۆتەوە، بە نموونە:"پوختەی چەمکی ئازادی لە ڕووی شەریعەتەوە، لە دوروبەری ڕزگاربوون لە کۆیلایەتی دەخوەتەوە"(علی بن حسین بن احمد فیقهی،١٤٣٢، ١٢) چونکە پێش هاتنی ئیسلام، لە نیمچەدوورگەی عەرەبی بازرگانی کردن بە مرۆڤەوە شتێکی ئاسایی بوو، بەڵام پاش هاتنی ئیسلام ئەم دیاردە هەوەشایەوە و لە ڕووی دینیەوە، ئەم جۆرە مامەڵەیانە قەدەغەکرا. هەروەها ئازادی " لە فەلسەفەی لاسایکارەوەدا، بریتییە لە هەبژاردنی مرۆڤ بە ئەوەی بە ئینقەست مامەڵە بکات لەگەڵ توانای جەهەشتنی کردارێک یان توانای هەبژاردنی دژ بەو کارە بکات"(م.د علاء شنون مطر،٢٠٢١، ٦)واتا مرۆڤ لە نێوان دوو هەبژاردەدا، لە نێوان ڕەشتن و مانەوەدا، کردن و نەکردندا، لە نێوان ڕاست و چەپدا، لە نێوان هەڵسان و دانیشتندا، سەربەستییەکی تەواوی هەیە و ئاوەزووی خۆیەتی هەویری خۆی دەخاتە کام تەنوورەوە.

لە سیاسەتیشدا، ئازادی وەکو مافێکی یەکلاکەرەوە باسی لێوە کراوە و هەموو مرۆڤەکان مافی بەشداری کردنییان لە پرسە سیاسیەکاندا هەیە، لەگەڵ ئەمەش هەموو گەلێک مافی ئەوەی هەیە چ دەسەڵاتێک هەلبژێرێت، بە ئەوە فەرمانەوای بکات، بەڵام لە هەندێک پەڕەوی ڕامیاریدا ئەم مافە بە هاوڵاتییان نەدراوە، بە نموونە: لە فەرمانەوای دیکتاتۆریدا، چونکە"حکومەتی دیکتاتۆری حکومەتێکی تاکەکەسییە، بە شێوەیەکی سەرکی پشت بە کۆمەڵایەتی دیکتاتۆر و ئەوەی چەژی لە وەردەگرێت لە هێز و توانا و لێهاتوویی کەسی دەبەستێت، هەر ئەویش یەکەم و کۆتا جووڵەنەرە بە هەموو لایەنەکانی دەوڵەت، بەبێ گەلانەوە بە خواستەکانی گەل"(اسعد طارش، ٢٠١٥، ٤٣) ئەم تاکەڕەوایی فەرمانەوایەتییە، کە لایەن دیکتاتۆرەکانەوە دەسپێنەرێت، جورئەکە لە قەکردنی ئازادییەکان.

لە سەرووی هەموو ئازادییەکانەوە، ئەو ئازادییەی کە زەر گرنگی پێدەدرێت و تیشکی دەخرێتە سەر، ئازادی ڕادەبینە."ئازادی بیرکردنەوە و ڕادەربڕین یەکێکە لە ئازادییە بنەڕەتییەکان لە ڕوانگە جیاوازەکانی ئایینی، فەلسەفی، کۆمەڵایەتی، ئەخلاقی، یاسایی و نەودەوڵەتی و تاوتوێ و لێکۆینەوەی لەسەر کراوە و لە یاسا ناوخۆییەکان و بەڵگەنامە و پەیماننامە نودەوڵەتییەکان دامەزراوە

و پشتگیری کراوە". (سید حسین رضوانی، ۱۳۹۵، ٦٧) چونکە ئازادی ئادەمیزادەین دەرگایەکە بۆ ئەوەی بتوانین ئەزموونمان تاقی بکەینەوە و بگەومان مرۆڤ تاکو بیری ئازاد نەبێت و نەتوانێت بیروبۆچوونەکانی بۆ ئازادی دەربڕێت، ئەوە ئەستەمە بتوانێت بۆ ئازادیەکانی تر بجەنگێت و ململانێ لەگەڵ ئەو ژینگە و دەورەبکات، کە ئازادیەکانیان لێ بەرتەسک کردۆتەوە. واتا هەموو ئازادیەکانی تر، دەرهاویشتەی ئازادی ئادەمیزادەینن.

دەبێت ئەوەش بزانین، کە ئازادی لە کەسێکەوە بۆ کەسێکیتر لە ئاینێکەوە بۆ ئاینێکی تر، لە
کەمەڵگەیەکەوە بۆ کەمەڵگەیەکی تر دەگۆڕێت، چونکە لە هەندێک شوێندا ئازادی ئەوەندە بەرفراوان دەبێت، هەموو کەس دەتوانێت ئەزموونی بکات، بە پێچەوانەوە، لە هەندێک شوێندا ئەوەندە بەرتەسك دەبێتەوە، تەنها کەسانێکی کەم دەتوانن ئەزموونی بکەن، کە ئەوانیش ڕەنگە خاوەن پلە و پایەیەکی بەرزی ئاین یان سیاسی و کەمەڵایەتی بن.

پرسەی بەتابەبوونی چەمکی ئازادی:

تابە" مەبەست لە سەرجەم ئەو دەربڕاوە زمانییانەن، کە دەربەینیان بۆشاییەکی ئاستەوخۆ و ئاشکاوانە، لە ڕووی کەمەڵایەتی و کلتووریەوە ڕەگ پەدراو نییە"(د. هەمن عەبدولواحید شەمس،۲۰۱۸، ۱٤۲)واتا تابە هەموو ئەو دەبەرینانە دەگرێتەوە، کە لە کەمەڵگەدا هەڵی سوورن و وتنیان دەرئەنجامی خراپی لە دەکەوێتەوە، جا ڕەنگە ئەم تابەیە لە ژێر کاریگەری هەر ئایندا بێت، یا ڕەکەوتنکی کەمەڵایەتی بێت لە نەو تاکەکانی کەمەڵەدا.

مەژووی دروستبوونی تابە زۆر دوور و درێژە و "فرەید بە باسکردنی(تابە) دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتاتیرین کەمەڵەی مرۆڤ کە بە(تەوتەم) ناویان دەبات، کە(کانکان) ئەمانە لە خێزان گەورتر و لە هێز بچووکترن، ئەم تەوتەمانە سەرەتاییترین کەمەڵەی مرۆڤ بوون و خاوەنی کەمەڵەك تابۆی هەمیشەیی و کاتی بوون، کە بریتیی بوون لە کەمەڵەک حەرام کە ئەندامانی ئەو تەوتەمە نادەبایە ئەم حەرامانە(تابۆیانە) سنوور بشکێنن و بیخەنە لاوە."(پشەو عەبدوڵا،۲۰۱۳، ٤۲) لەمەوە دەگەین بەو ڕاستیەی کە تابە چەمکی کەمەڵایەتییە و لە ئەنجامی گردبوونەوەی مرۆڤکان لە دەوربەری یەکتردا ئەم چەمکە دروستبوو. تابە دەتوانێت لە بچوکترین بازنەی گردبوونەوە مرۆڤکانەوە کە خێزانە، بیتە ئاراوە، چونکە ئەو کاتە

لایەن سەرکردەکانی خزانەوە، کە دایک و باوکن، کۆمەڵێک بەیارەك لە بارەی قەدەغەکراوەکانەوە دەدرێت و بە ئەندامەکانی خوارەوەی خێزان ڕادەگەنرێت، کە ئەم وشە و هەستوسۆکەوتە بەکارهێنانیان و ئەنجامدانیان قەدەغەیە.

"لە زمانی کوردیدا، زۆربەی دەربڕاوە قەدەغەکراوەکان پەیوەندییان بە(مردن، سێکس، نەخۆشی کوشندە، کفر)ەوە هەیە، کە ناوهێنانیان بە بەوای زۆرینەی کۆمەڵی کوردی کاریگەری دەروونیی نەگتیڤانە لەسەر قسەکەر و گوێگر دروست دەکەن و تائادەیەك قەدەغەکردنی سەرتاسەی قەدەغەکراون و بەدەبینیتری هاوواتا جێگەیان پڕکراوەتەوە و زیاتر لە چەند دەربڕینێک بە هەر یەکێکیان بکادەهێنرێت"(هەمن عەبدولواحید شەمس، ۲۰۰٦، ۱۲۸)ئەم دیاردەیەکی جیهانییە و هەموو کۆمەڵگاکان بە پلەی هەستوسۆکەوتەی ژینگەی و کۆمەڵایەتی خۆیان، کۆمەڵە وشە و هەستوسۆکەوتێکیان وەك تابۆ دەستنیشان کردووە. هەروەها بوون و نەبوونی تابۆ پەیوەندی بە پێشکەوتن و دواکەوتووی نییە، بەڵکو لە هەموو کۆمەڵگەیەکدا ئەم دیاردە بەدی دەکرێت، تەنها ئەوە هەیە، جیاوازی تەدەکەوێت، واتا هەنگاو تابۆیەکی ئایینی لە کۆمەڵگەیەك بوونی هەبێت و بە پێچەوانەوە، لە کۆمەڵگەیەکی تردا بوونی نەبێت.

یەکێک لە بنەما سەرەکییەکانی دروستبوونی تابۆ کۆمەڵگەیە و دروستبوونی تابۆ بستراوەتەوە، بە دروستبوونی کۆمەڵگە، لە ئۆگەری تیاچوونی کۆمەڵگەشدا، ڕاستەوخۆ ئەو تابۆش لە ناو دەچێت، کە کۆمەڵگە هەی هەبووە لە دروستکردن و ڕازاندنەوەی ئەو تابۆیەدا, هەروەها" هەموو کۆمەڵگەیەك لە سنووری سیستەمە کۆمەڵایەتییەکەی خۆیدا پێویستی بەبوونی کۆمەڵێك تابۆ هەیە، تا بتوانێت ئەو کێبوونەوە پێدەڵێن کۆمەڵگە بپارێزێت"(پشەو عەبدوڵا، ۲۰۱۹، ۱۵) ئەم جگە لەوەی کۆمەڵێک تابۆ هەن لە نێو هەموو کۆمەڵگاکاندا هاوبەشن, بە نموونە هەندێک لە تابۆ سێکسی و ئاینیەکان، کە دەربەینیان لە نێو زۆرێک لە کۆمەڵگاکاندا قەدەغە و ڕێگە پێنەدراوە، چونکە ئەو کۆمەڵگەیانە خاوەن دابونەریت و ئایینی هاوبەشن.

کۆتە دەتوانین بڵێن: پرسەی بە تابەبوون، بریتییە لەو پرسەی کە کە وشەیەك یان ڕستەیەکی ئاسایی و ڕێگە پێدراو، دەبێتە چەمکێکی قەدەغەکراو و نائاسایی. جا لەبەر ئەوەی پرسەی بە تابەبوون لە نێو کۆمەڵگە ڕووداوات، تاکەکانی ئەو کۆمەڵگەیە ڕێیان هەیە لە چاندنی ئەو تابۆیە و بزوێنەری سەرەکی ئامێری

دروستکردنی تابۆن، واتا تاکەکانی کۆمەڵگەی کوردی، کاتێک ئەو گۆڕانکارییانە بەرگوێ دەکەوێت، بەهۆی ئاوەژووکردنی خراپی لەگەڵ ئازادیدا پێدا تێپەڕیون، ئاستەوخۆ لە بیری مرۆڤکاندا کۆمەڵێک وێنە و مانایەکی تر دەهێنێت، کە دواجار ئەم وێنە و بیرانە، خۆی لە نێو چەندین تابۆی سێکسی و ئایندا خۆی دەبینێتەوە.

بەشێوەیەکی گشتی، ئەم پرسیارە هەرەمەکی و دوور لە چاودێری گۆڕانکارییە دەکات و دوای ماوەیەک درک بە پاشماوەی ئەم جۆرە پرسیارە دەکرێت، دەتوانین بڵێن: ئەم پرسیارە لەژێر کاریگەری مرۆڤدایە و لە هەماهەنگیدا مرۆڤکان درکی پێناکەن، چونکە وەک کۆشش جەستەیی و تەندروستییەکان، ئاستەوخۆ جێپەنجی خۆی دیاری بکەن، بۆکو پاش ماوەیەک و دوای تەواوبوونی پرۆسەکە و بەاوبوونەوەی بە نێو جومگەکانی کۆمەڵگەدا هەستی پێدەکرێت.

وەک هەمووان دەزانین هەمیشە لە نیوان زمان و بیردا پەیوەندیەک هەیە، بە نموونە قسەکەر قسەیەک دەر دەبڕێت، ئەو گوێگر لەگەڵ ئەو ئازموونە گەنجکراوەی هەیەتی و پێدا تێپەڕیوە لێکی دەداتەوە و لە تەرازووی بیریدا هەڵسەنگاندنی بۆ دەکات،واتا" دەربڕینە زمانییەکانمان هۆگری بیرکانمانن زادە و هۆنگدانەوە و گوزارەو و دەربڕ و هۆگری ئەو تێگە (چەمک) و بیروبۆچوون و تەروانینانن کە لە هزرماندان."(د.هەمن عەبدولحەمید شەمس، ٢٠١٨، ١٣٩) بەیە کە گوێگر گوێی لە چەمکی ئازادی دەبێت، ئاستەوخۆ لە بیر و مەشکی مرۆڤدا بەشێوەیەکی پیلەکانی کۆمەڵە تایبەکی سێکسی و کۆمەڵایەتی بەدوای خۆید دەنێت.

بەگومان هەر باردودۆخە کۆمەڵاتییەکیە، کە چەمکی ئازادی بەرەو لەواری بە تابەبوون بردووە و چوارچێوەیەکی تایبەنی پێبەخشیوە، چونکە" تابۆی کۆمەڵایەتی بە پێی پێوەر و پرەنسیپەکانی دینیی و سێکسیوە داتای تایبەیی دروست دەکەن"(م. سیروان سمین احمد، ٢٠٢١، ٤٥٦)بە نموونە: کەسێک باس لە ئازادی ئافرەت یان ئافرەتی ئازاد دەکات، ئەو کەسەی کە گوێگرە، بەهۆی ئەو ئازموونە خراپەی لەگەڵ ئازادی ئافرەت هەبووە، یان هۆکە تێیان گەیاندووە، ئاستەوخۆ دوای شڵەژکردنی ئەو دەستەواژە لە ئاوەزیدا دیدگایەکی خراپی بە دروست دەبێت.

"ئەو کەرەستە و دەربڕینە زمانیانەی، ڕووی وتنیان نییە و هۆگری واتای نەشیاو و ناپەسەندن و ناوهێنانیان بەشێوەیەکی ئاستەوخۆ

بۆپەی هەندێک ئاین و کەلتوور و دابونەریت و بەها کۆمەڵایەتییەکان قەدەغە و تەگە پێنەداوە، یاخود مایەی نەنگی و شەرمەزاری و بێئەدەبی و پێچەوانەی هەڵسا و ئاکارەکان پیشاندەدات، بۆیە بە دوورکەوتەوە لە وشە تابووکان و پیشاندانی خۆشت و دڕبەینی شیاو و جوان کەمێک وشەی سینەنیمی لە بەرامبەر ئەو وشانە دێنە کایەوە، کە تاڵادێک گوتن و بەکارهێنانیان تەگە پەدراوە."(سەتەم محەمەد ئەحمەد، ٢٠١٦، ٥٤) بۆیە ئەوانەی وەها پێیان وایە، کە چەمکی (ئازادی) تابۆیە و سیمایەکی تابۆیە بە باڵادا کردووە، وای بۆ ئەچن، کە ئازادی هاوواتایی هەندێک لە تابۆ سێکسی و ئاینی کۆمەڵایەتییە و کەسێک گەر بیەوێت هەرش بکاتە سەر پیرۆزییە کۆمەڵایەتی و ئاینیەکان، دێت لە ژێر ناشمالی ئازادیەوە کار بۆ مەرامەکانی دەکات. واتا وشەی ئازادی وشەیەکی سادە و تەگە پەداوە، بەڵام لە ئەو چەمکانەی خۆیان بۆ ئازادیدا هەڵواسیوە، زیاتر تەگەزی تابووەنیان پێبەخشیوە.چەند هەکارێک هەن، کە چەمکی ئازادییان بەرەو تابووەن بردووە، کە دەتوانین لە خوارەوە ئاماژەی پێبکەین:

١.تەنگەیشتن لە ئازادی:

زۆرجار تەنگەیشتمان بەرانبەر بە هەندێک چەمک و مانا، وا دەکات تەگەیشتنەکی خراپمان بەی هەبێت، نەک هەر چەمکەکان، بەڵکو ئەمە بە گفتوگۆ و پەیوەندییەکانی نێژانشمان تەواو دروستە، چونکە تەنگە گوێگر بەهەی تەنگەیشتنی لە قسەکەر, جارە تەگەیشتنەکی تری لا دروستبێت، دوور لەو مەبەستەی کە قسەکەر ویستوێتی وەک پەیامێک بە گوێگری بگەیەنێت. هەروەها هەر تەنگەیشتن لە ئازادییە، وا دەکات ئەوانەی کار لەسەر ئازادی دەکەن، بە شێوەیەکی هەڵە بەکاربهێنن.

٢.قەستنەوەی ئازادی، بە بەرژەوەندییە کەسییەکان:

کۆمەڵە کەسانێك هەن، جا لە هەر پلە و پایەکی کۆمەڵایەتی و سیاسیدا بن, هەمیشە چەمکەکان و ماناکان، بەو شێوەیە دەخەنەوو، کە سوودی بە بەرژەوەندی کەسی خۆیان هەبێت، دیارە ئازادیش وەک یەکێک لەو چەمکانە بووە بە قوربانی کۆمەڵێك بەرژەوەندی کەسی و بە پەی ویست و ئارەزووی خۆیان کاری لەسەر دەکەن.

٣.فۆبیای ئازادی:

"فۆبیا لە وشەیەکی یۆنانی وەرگیراوە، بە واتای (ترس) و گوزارشت لە کۆمەڵێک حاڵەتی تیرەر و دڵەاوکێ و ترس و دڵەاوکێ دەکات کە

پەیوەندییان بە شت و شوێن و ئەزموون و بارودۆخی تایبەتەوە هەیە."(ارثر بیل،٢٠١١، ٧). فۆبیا ترسکی ئاسایی و سادەی نیە، بەڵکو ترپکی ترسە، چونکە ترسی ئاسایی جۆرێکە لە ئامادەباشی بۆرانبەر هەرشەکان، کەچی فۆبیا ترسکی دۆخێیە و لە دۆخە تایبەتەکاندا دروست دەبێ. فۆبیای ئازادی، یەکێکە لە تێکچوونە دەگمانەکان، کە زیاتر دووچاری ئەو کەسانە دەبێت، کە ئازادی کاریگەری نەرێنی دەکاتە سەر بۆچوونەکانیان، بە نموونەی وەک دەسەڵاتدارەکان، بە تایبەتی ئەو دەسەڵاتدارانەی کە بناغەی دەسەڵاتەکانیان لەسەر ناهەشیاری و سەرکوتکردنی هاوڵاتیان بنیادناوە، چونکە ئازادی بۆلای ئەوانەوە وەک گەڕانەکی بۆ ئاگابوونەوە وایە، کە لە دژ و دژوونی هاوڵاتیانی ئەو وڵاتەوە هەڵدەقوڵێت.

ئەنجامی توێژینەوەکە:

لە ئەنجامدا، گرنگیشتین بۆچی, کە چەمکی ئازادی لە قۆناغی بە تابەبوونی دایە لە کۆمەڵگەی کوردی، لەبەر ئەوە هەکارانەی کە لەسەرەوە خستومانەتەوو و ئاگریش ئەم پرسیە درێژە بکێشێت، ئەوە لە داهاتوودا کاریگەرییەکان زیاتر و زەرتر دەبن.

سەرچاوە کوردییەکان:

١. پشەو عەبدوڵا، ٢٠١٣، دژوونشیکاری شیعری کوردی، ئەکادیمیای کوردی، هەولێر.

٢. پشەو عەبدوڵا، ٢٠١٩، تابەشکەنی لە موفتی پەنجوەنی، گۆڤاری باران گۆڤارەکی وەرزی ئەدەبییە.

٣. هەمەن عەبدولواحید شەمس، ٢٠٠٦، شەواز و دەربڕین لە بەنە کۆمەڵایەتییەکاندا، نامەی ماستەر کۆلێژی پەروردە، زانکۆی کۆیە.

٤. هەمن عەبدولواحید،٢٠١٨، پەیوەندی و کارلێکی زمان و بیر(تابەی سێکسی بە نموونە) گۆڤار زانستە مرۆڤایەتییەکان، بەرگی ٢٢، ژمارە٣، کۆلێژی پەروردە زانکۆی کۆیە.

٥. ڕستەم محەمەد ئەحمەد، ٢٠١٦، سینەنیم لە زمانی کوردی ناوچەی گەرمیاندا، نامەی ماستەر، کۆیژی زانستە مرۆڤایەتییەکان، زانکۆ سلێمانی.

٦.م. سیروان سمین، (تابۆ لە پەندی پێشینان)دا، ٢٠٢١، مجلة جامعة كركوك للدراسات الانسانية، مجلد:١٦، عدد:٢، زانكۆی كەركوک.

٧.ئەحمەد شابانی، ٢٠١٠، فەرهەنگی سیاسی، چاپی یەكەم، دانشگاە كردستان، سنە.

٨.ڤەبەرت دال،و:د.سمیر ئیبراهیم حەسەن، ٢٠١٢، دیموكراسی ئازادی تاك و كۆمەڵگە، دەزگای وەرگێڕانی كارە.

سەرچاوە عەرەبییەكان:

١.علي بن حسين بن احمد، ١٤٣٢ هـ مفهوم الحرية- دراسة تاصيلية-، بحث ماجستير، الرياض.

٢.م.د . علاء شنون مطر،٢٠٢١، مفهوم الحرية و الحتمية فى فكر الفلسفي اليوناني، 2021) VOL. 1 NO. 34/35 / ARCHIVES / HOME): مجلة كلية الفقه.

٣. م.د أسعد طارش عبد الرض، النظم الديكتاتورية قراءة في المضامين النظرية،مجلة تكريت للعلوم السياسية مجلة علمية دورية محكمة المجلد/3 السنة/3 العدد/6 حزيران 2016 – رمضان 1437 ISSN: 2073 _ 1140.

٤.ارثر بيل، ترجمة:عبدالحكم الخزامي،٢٠١١، فوبيا، دار الاكاديمية علوم،طبعة الاولى،قاهرة.

سەرچاوە فارسییەكان:

١. سیدحسین رضوانی، فصلنامه سیاست خارجی سال سیام، شماره 4، زمستان 5931، صص 39-51،حق آزادی بیان و مسئولیت بینالمللی كشورها در قبال آن.

٢. فرهاد طهماسبیپور, حق آزادي عقيده و وجدان، تاريخ دريافت: 1331/2/3 تاريخ پذيرش: 1331/4/22
⋆ دانشجوی دكتری((نظریهی حقوق و تاریخ دولت و حقوق»، آكادمی حقوق و علوم سیاسی دوشنبه- تاجیكستان.

ئەم توێژینەوەیە، لە ژمارە٢٣ی (گۆڤاری شارباژێر)دا بڵاوبۆتەوە.

سەسیەمەتری چیە؟.. زاهیر عەبدوڵڵا

هەنگاو زەربەمان لە نەت فلیکس فیلمی نوسەرانی ئازادی Freedom Writers ـ بینیبەت، ئەم فیلمە، فیلمێکی درامی ئەمریکییە لە ساڵی ٢٠٠٧ بەرهەم هێنراوە لە نووسین و دەرهێنانی ڕیچارد لاگرافینیز Richard LaGravenese و هیلاری سوانک Hilary Swank ڕۆڵی سەرەکی تێدا گێڕاوە. فیلمەکە ڕووداوێکی ڕاستەقینەیە و باس لە شێوازی ناوازەی ئیرین گروول Erin Gruwell دەکات، کە بووە هۆی بڵاوبوونەوەی کتێبی ڕۆژنامەی نووسەرانی ئازاد، کە چەن مامۆستایەک و ١٥٠ هەرزەکار نووسینیان وەک ئامازەک بەکار هێنا بۆ گۆرینی خەیان و دەروبەریان. : فیلمکە جووهەری ئەو ئەو کتێبەیە کە ئیرین و خوێندکارەکان نووسیان.

ئیرین لە سەرەتادا بەنیازی ئەوە بووە بچێتە قوتابخانەی یاسا بۆ ئەوەی ببێتە پارێزەر نەک مامۆستا. دوای ئەوەی لە هووماڵی هەواڵەکاندا سەیری ئاژاوەییەکانی لەس ئەنجلەسی ساڵی ١٩٩٢ی کرد، بڕیاریدا پیشەکەی بگۆڕێت بۆ مامۆستایی، چونکە پێیوابوو پەروەردەکردنی خوێندکاران دەتوانێت جیاوازییەکی زیاتر دروست بکات. ئەو هەکارەکەی بوو و وتی: "من بیرم لەوە کردەوە خودایە، تا ئەو کاتەی تە بڕگری لە منداڵێک دەکەیت لە هۆڵی دادگا، شتێکە پشتر دەڵاوە. پەموایە کە شتێی ڕاستەقینە دەبە لەڕە، لە پاڵی خوێندندا ڕووبدات

بەواتای پێش ئەوەی کەسەکە کاتنەکە بکات و تە بڕگری لە بکەیت دەبا لە پاڵی خوێندندا کەسەکە دروست بکەیت، پێویستی بە دادگا نەبێت.

ڕووداوی فیلمەکە لە ساڵانی نەوەدەکاندا لە ویلایەتی کالیفۆرنیا ڕووددات، کە هێشتا هەست بە کاریگەرییەکانی ئاژاوەگێڕییەکانی ساڵی ١٩٩٢ی لەس ئەنجلەس دەکات،

لە دوای بڵاوبوونەوەی نووسەرانی ئازادی بووتە بابەتی گفتوگۆ لە دووبارە داشتنەوەی شوازەکانی وانەوتنەوەدا، بەتایبەتی لە پاڵەکاندا کە منداڵانی جەربەزە، سەرچە و مەترسیداری دەدایە ئەو شونانەی سەر بەکیشن و ئە ناوچانەی کە گروپن و بە گشتە

ناسراون،
فیلمەکە باس لەوە دەکات کە مامۆستایەکی ژن ناچاربوون لەگەڵ کۆمەڵێک خوێندکاری تووندوتیژی ئامادەیی کاربکەن کە بەردەوام ململانێیان، ئەو دامەزراوە پەروەردەییەی کە قەدریان نازانێت و هیچ نیازێکی نییە وەبەرهێنانیان تێدا بکات، پشگوێ خراون. شانگەزی خوێندکاران بە شێوەی جەراوجەر تەنها لە دژی مامۆستایەکی هەروەها گەرژی لە نێوان خوێندارانەدا، لە نێوان گروپە نەتەوەییە جیاوازەکانیشدا هەیە.
پاڵەکە لە (ئیسپانی، ئەفریقایی-ئەمریکی، ڕۆژهەڵاتی) پێکهاتووە. هیچ شتێک پێکەوە نایان بەستێتەوە.
لێرەدا دەرهێنەر نوسەری فیلمەکە و تەنانەت خاوەنی بیرۆکەکەش ئەرین گورەل پێنا دەبێنەوە بەر چەمکی سیسیە مەتری لای مەرینە، باشترین شت ئەمە کە لە چەمکی سیسیەمەتری جاکەپ مەرینە بگەین بینینی ئەو فیلمەیە.

مامۆستا وەک پارچە گڕێکی تەنکی شکاو پارچە شکاوەکانی خوێندارانی هەڵدەگرێتەوەو پێکیانەوە دەنێتەوە، سیسیەمەتری خوێندکاران بەم شێوەیە پیشان دەدات کە بەراوردیان دەکات کە (دایک و بابی مردووە، کە خزم و کەس و کاری بە کارە، کە خوشک و برای دەستگیر کراوە، چەند کەس لە پێکدادانی باندەکان کەسی نزیکی لە دەست داوە، کە لەسەر یاسا شکێنی دەستگیر کراوە؟) کە سەر بە هەمان نەتەوەیە، کە مافیان لەیەک گەڵەکە، کە لە یەک کیشوەرەوە هاتوون. سیسیەمەتر خوێندکارەکان چەند شتێکی هاوبەشیان هەیە. ئەقڵی هاوبەشیان لە دروست دەکات، دەکەونە دەزینەوە شتی هاوبەش لەگەڵ یەکتردا، پاشان دەزینەوەی جیاوازی.
ئەم بەراوردکردنەی سیسیەمەتری دەبێتە بنەما بە دروستکردنی پەیوەندی سەزداری نوێ و گەڵان بەدوای زانیاری ڕاستەقینە لە نێو منداڵانی قوتابخانەدا، کە لەوەو دەست پێدەکەن
ساتێک بە هاوکاریکردن لەسەر بابەتکانی بەرژەوەندی هاوبەش، لەوانەش نووسینی داهێنەرانە. لێرەدا کە باسی سیسیەدراما کرا، ئەی سیسیە دراما چیە؟
سیسیەدراما شێوازێکی نەرم و نیان بە کارکردن لەگەڵ تاک و گروپەکان و پشکنینی ئەو سیستەمە جیاوازانەی تێیدا دەژین و کاری تێدا دەکەن، گرنگی کاری سیسیەدراماتیک لەسەر پەیوەندییەکانی ناو تاکەکانی ناو گروپ ، پەیوەندی گروپەکان لەگەڵ گروپەکانی تردا و هەروەها نێوان گروپ و پێکهاتە جیاوازەکانی کۆمەڵگایە. ئەمەش لە ڕێگەی تەکنیکە چالاک و داهێنەرکانەوە دروست دەبێت کە بەشداربووان

سەرقاڵی کارکردنی هەردوو جەستەیی و ڕۆحن. بە پێچەوانەی سایکۆدراما کە گرنگی بە تاک و کێشە ناو دەروونییەکانی دەدات، تەرکیزی سەیکۆدراما لەسەر گروپە بەگشتی.
زۆر گرنگە بزانین ئەمە چۆن سەیری یەک دەکەین، چ تێوانینەکمان بە یەکتری هەیە، چ ڕێکەوتنامان پێدەدرێت کاتێک دەچینە کۆمەڵگایەکی گەورەترەوە. هەندێک جار پێدەچێت هەمان کێس تەواو هەمان کەسایەتی خۆی وەربگرێتەوە، بەڵام بۆچی؟ ئەوە چیە کەوا دەکات مرۆڤ هەست بە دڵنیای بکات، زیاتر بیت، بەدەستهێنانات بیت یان گۆڕج و نەدیوبدی بیت لە کۆمەڵو یەکێتیەکانەدا؟ ئەم پرسیارانەیە کە بنەتە هەی سەیکۆمتری بەردەوام بەکار دەهێنرێت و پڕی پێدەدرێت.
سەیکۆمتری میتۆدێکە بە پێوانەکردنی هەموو جۆرە پێوەندیەکی کۆمەڵایەتی بەکاردێت، یەکێکە لە میتۆد و لێکۆڵینەوەکانی مرۆڤ لە بارەی کۆمەڵناسیەوە، ئەو دەیوستە ڕێگەک بدۆزێتەوە کە لێکۆڵینەوە لەو بکات کە پێوەندی نێوان خێزانێتی ڕەحمی (باشبوونی دەروونی) و سترکتوری مرۆڤی کۆمەڵایەتی چنە. ئەو خاڵە کاتێک پێناسەی سەیکۆمتری دەکات بە لێکۆڵینەوە لە گۆشەندن و ڕەکخستن لە نەو کۆمەڵە جیاوازاکاندا باسی دەکات، هەروەها چۆن تاک سەیری ڕۆڵی خۆی دەکات لەناو گروپدا. لێرەگەی سەیکۆمتریەوە مرۆڤ دەتوانێت شەوە هەیکەلی گروپەکانمان لا ئاشکرا بێت، چونکە لەدەرەوە ڕا بینینی گروپ شتەکان شاراوەن ونابینرێن. لە ژێربانی ئەو گروپانەی کە سەرهەڵدەدەن، ڕۆڵکەوتنی ئایدیەلژیانە هەیە، کە بریاردەرو ناوەند بێت، پێیامانی ژێربژێر و شارە هەن.
کرداری سەیکۆمتری بریتیە لەوەی کە بە پشت بەستن بە چ مەرج و پەوەرێکی جیاواز یەکتری هەڵدەبژێرین. ئەوەش دەتوانێت ئاگاهی وشیاری فەردی زیاد بکات بەرامبەر بەو بژاردانەی هەیدەبژێرین. ئەمە لەگەڵ هەوەستی هەڵبژاردن و تەنگی و دوێیان و جەراوجەر کاردەکەین بە ئەوەی بزانین تا چەند خەمان چالاکانە هەوەستێک دەگرینە بەر و بەرپرسیارێتی لە ژیانماندا دەگرینە ئەستە بە ئەوەی خەمان لەو قسە هەڵبەستراو و بە مانایە بەدوور بگرین کە دەڵێت "شتەکان تەنها ووددەن و من لە هیچ تێناگەم". ئەوەش تەواو ڕێک وەک فیلمەکە کە دەسەڵاتدارانی پەروەردە هیچ دەربەست نین بە گۆڕانکاری لە فیلمەکەداو دەڵێن، ئەرە خۆی هەروایەو چاک نابێت بڵێ هیچ سەرمایەگوزاریەکی تێدا ناکەن. هەروەها پێیوندی بەوەوە هەیە کە مرۆڤ جۆگایەک بدۆزێتەوە لە ناو کۆمەڵ و گروپەداو لێکۆڵینەوە لەو بکەیت و تێبەوانیت کە بە چ شتێک بەوانەوە دەمانبەستێتەوە، چۆن پێیوندیم پێیانەوە هەبێت، کە بەو شێوەیە بیرمان کردەوە نەرم و نیانیانمان زیاد دەبێت ڕۆحی گونجاندنمان

پەرە پیددەین. هەموو دەخ و هەوەستەکی هەبژاردن پەیوەستە بە "لەرە و لە ئەستادا" لەسەر پەوەرەکی دیاری کراو جەبەجە دەکرەت.
سپەکترەگرام: کاتەک بە پەی پەوەرەکان بوونی تە لەویدا هەیەو بە گویرەی پەوەرەکان دوور و نزیکیت لە سەنتەرەوە کە سەرکەردەی لەیە، سەرکردە وات لەی دەکات کە بەگە بەهەنیتەوە لەوەی کە چەند لە ناوەندی گروپەوە نزیکیت. بە پەی ئەو پیوەرانە.
لەکەگرام: وجودی تە پەیوەستە بەوەی لەچ گروپەکدا هەیت.

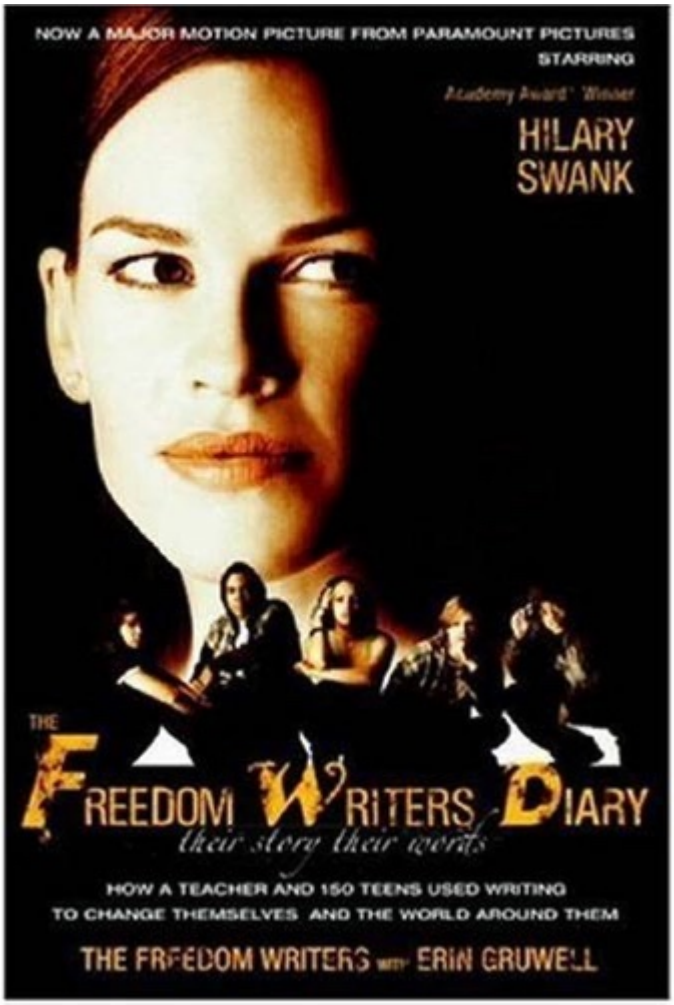

هەوەندی سیاسیی هەرەمی کوردستان لە پەیوەندیدا بە

خەباتی چینایەتییەوە.. موئەیەد ئەحمەد

خەباتی سەربەخۆی چینایەتی کرێکاران بە چ مانایەک؟

بە شیوەیەکی گشتی، هێزەندی سیاسی هەم لە هەرێمی کوردستان و هەم لە سەرتاسەری عێراقدا، لەدەرەوەی کاریگەری و دەخالەتی کرێکاران و زەحمەتکێشان و ستەملێکراون بەیەوە ئەچێ، چونکە جومگە سەرکییەکانی ژیانی سیاسی کۆمەڵگە و دەسەڵاتداریەتی و دەوڵەتبەیوبردن و ئۆپۆزسیۆنی پەرلەمانیش، قۆرغکراوی دەستی حزب و هێزە بورژوا ئیسلامی و قەومی و نیولیبرالەکانن. ئەمش هۆنگدانەوەی پلەیەکی دیاریکراوە لە هاوسەنگی هێز لەنیوان چینەکان کە لە بەرژەوەندی بورژوازی و ژێمەکەیە لە ئیستادا، و هێروهها نیشاندەری دوورخستنەوەی چینی کرێکار لەم داینامیزمە سیاسییانەی کۆمەڵگە، بەزەبری سەرکوت و کاریگەری ئایدیۆلۆژی و سیاسی ناسیونالیزم و ئیسلامیزم و نیولیبرالیزم لە سەر ئەم چینە و خەباتی.

بەڵام ئەو واقیعە بەو مانایە نییە کە چینی کرێکار و تەیژە چەوساوەکان، دەستبەرداری خەباتی ئابووری و سیاسییان بووبن، و یان بورژوازی دەستبەرداری چینی کرێکار بووبێت، و سیاسەت و ئایدیۆلۆژی خۆی بەدوور لێیان و تەنها لەناو چواردیواری کۆشمەکۆشکانی دەروونی کەمپی بورژوازی و هێوت و هێزسیاسییەکانیدا قەتیس بکات.

کرێکاران و تەیژە نەدار و زەحمەکێشکان لە عێراقدا، بەهەرێمی کوردستانیشەوە، وەک هەر وڵاتێکی سەرمایەداری دیکەی جیهان، هەمیشە لەناو سیاسەت و داینامیزمی کۆشمەکۆشی چینایەتیدان، چونکە، لە لایەک، خەیان سەرقاڵی خەباتی ئابووری و سیاسیین بە باشترکردنی ژیانیان و هەلومەرجی کاریان و بەدەستهێنانی بژێویەکی باشتر، وهێروهها بە پتەوکردنی ڕێزی خەباتیان و بەئاکامگەیاندنی ئامانجی سیاسییان، و لە لایەکی ترەوە، بورژوازی ئێیانهێنەتە ناو بازنەی سیاست و هێوەندە سیاسییەکانەوە.

ئەوە ڕاستیەکی حاشاهەڵنەگرە کە نەینەرانی سیاسی و فیکری بورژوازی و ژێمەی ئەم چینە هەردەم کارئەکات لەسەر چینی کریکار و زەحمەتکێشان، و خەریکی مشغوڵکردنیانە بەکاری سیاسییەوە، بەڵام بە جێبەجێکردنی ئامانجە سیاسی و ستراتیژیەکانی خۆی وەک چینی

دەسەڵاتدار. لە بارودۆخی ئاسایی و نەرمال و جەنگیریی تێژایی دەسەڵاتی بورژوازیدا، ئەو بەووونی بەدیئەکرێت کە چەن نوێنەرانی بورژوازی لە هەوڵی بەشداریپێکردنی کرێکاراندان لە پرۆسەی دەنگدان و هەڵبژاردنەکان، ڕێفراندۆمەکان، و یان سەرقاڵی ئەندامگیرین لە نیوانیاندا و پێوەستکردنیان بە حزب و تەشکیلاتی و فیکری و سیاسییە جەراوجەرەکانی خۆیانەوە. ئەمە جگە لەوەی کە سوپا و هێزە چەکدارەکانی دەسەڵات بەپلەی سەرەکی لە تێژە جەراوجەرەکانی پرۆلیتاریا پێکهاتوون، و سەربازەکان لە ژێر فەرمانی ئەفسەر و ئەبەر و دەستوودایرەی ژیم و چینی سەرمایەداراندان، و لەکاتی کەشمەکەش و جەنگی دەوڵەتییدا یان شەر و پێکدادانی نیوان لایەنگانی بورژوازیدا، ئەو هەر پرۆلیتاریا و زەحمەتکەشان و چەوساوەکانن کە بە پلەی سەرەکی ئاپێچ ئەکرین بە ناو دەزەخی جەنگ، هەر ئەوانیشن کە زەربەی کارەساتە ئینسانی و ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی سیاسەتی بورژاوزی لە فەرمی جەنگدا ئەشکەنێتەوە بەسەریاندا.

لەناو ئەم بارودۆخ و هەوڵەندانەدا و بەشیوەی جەراوجەر خەبات و کەشمەکەشی جەماوەری کریکاران و چەوساوەکان بەووی شکاندنەوەی باری قورسی هەوڵەندە سیاسی و سەربازی و کۆلتوریەکان بەسەریاندا، بەردەوام، بەڵام، لە هەمانکاتدا ئەو واقعییە کە چینی کرێکار و تێژە کۆمەڵایەتییەکانی؛ زەحمەتکەشان، ژنانی کرێکار و ستەملێکراو، گەنجانی بێکار، هەر لەسەرتاوە لەژێر ئەفی مەجبوریی ئابووریدان و پێویستیانە ژیانی ڕۆژانەیان بەڕێبکەن. هەر بەم پێیەش لە ژێر ئەفی مالکیەتی ئیحتیکاری سەرمایە و دەوڵەتدان بەسەر سەرچاوەکانی بژێوی ماددی ئینسانەکان و پرۆسەی کار و ئامرازەکانی بەرهەمهێناندا، و وەک کێلەی هاوچەرخ و دیلکراوی سیستمی سەرمایەداری دژە ناو هەوەندی سیاسی و ئایدیۆلۆژی و کەشمەکەشە جەراوجەرەکانی کۆمەڵگەوە.

سیاسەت و ترادسیۆن و پراتیکی سیاسی، کۆلتور و فیکر و ئایدیا و موراڵەکان و بەهاکان هەر لەسەرتاوە مەرکەی چینایەتییان لەخۆگرتووە، و جیاناکرێنەوە لەم دابەشبوونەی کۆمەڵگە بە دارا و نەدار، پرۆلیاریا و بورژوازی، و دابەشن لە ستراکچەری ئابووری و کۆمەڵایەتی کۆمەڵگە و پێوەندییەکانی بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتی. هەر بۆیە مەرکی چینەکان و خەباتی چینایەتی سەبەری خۆی ئەکەشە بەسەر پانتایی هەوەندی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئایدیۆلۆژی و کۆلتوری کۆمەڵگەدا، و هەردەم ئەم مەرکە چینایەتییە دووبار بەرهەم ئەهێنرێتەوە.

هەر لەم ڕاستایەشدا، ئەو ئاشکرایە کە چینی کرێکار و تێژە کۆمەڵایەتییە ستەملێکراوەکان، بەتەنیا نین و لە بەشایدا ناژین،

بەکو لەناو کۆمەڵگەدان و لەناو فۆرماسیۆنکی ئابووری و کۆمەڵایەتی و سوپەرستراکچەرکی سیاسی و ئایدیۆلۆژی و حقوقی و کولتوریدان، و بە بەردەوام لە لکەوتدان لەگەڵ چین و تێژکانی تری کۆمەڵگە لە بورژوازی و وردە بورژوازی. هەر وەک لینین ئاماژەی پێداوە دیوارکی ئاسن نییە لە کۆمەڵگەدا لە نێوان چینکاندا، هەروەها، مارکس لە پەرتووکی "ئایدیۆلۆژی ئەڵمانی" دا ئەڵێ: "بیروباوەڕە زاڵەکانی ناو کۆمەڵگە بیر و باوەڕکانی چینی دەسەڵاتدارە"، وە ئەنگەزیش جەخت لەسەر خەباتی تیوری وەک لایەنکی خەباتی چینایەتی سەربەخۆی کرێکاران ئەکات.
کاتێک باس لە بەرجەستەبوونی خەباتی سەربەخۆی چینایەتی کریکاران ئەکەین، باس لە پرسەی سەرهەڵدان و چوونەپێشەوەی ئەم خەباتە ئەکەین، واتە باس لە پرسەندنی ئەکەین لە دەروونی هەموو ئەو دینامیزم و کەشمەکەشە سیاسی و ئابووری و فیکریانە و ئەو ڕێکەوتە چیانیەتیانەدا لەسەر ئاستی کۆمەڵگە، و هەر بوونیش باس لە ڕەچاوکردنیان ئەکەین لە بەرنامە و ئەجیندە و پراتیکی کۆمۆنیستیدا. هەر بۆیە جەختکردن لەسەر ئەو ئەرکە بنەڕەتییە کۆمۆنیستییە کە مەسەلەی گرنگ بە چینی کریکار و ئینسانی زەحمەتکەش بۆئاکامگەیاندنی سەربەخۆیی سیاسی چینایەتییەتی و بەرەوپێشبردنیەتی بەدژی سەرمایە و سەرمایەداری، وەک گشتێک و کۆمەڵگەیەک، و وەک سیستم و سترکچەرکی ئابووری – کۆمەڵایەتی، سیاسی و فیکری و بە ئاڕاستەی ڕزگاربوونی کۆتایی لە کۆتوبەندی سیستمی چینایەتی کۆمەڵگە.
بزووتنەوەی کرێکاری و کۆمۆنیستی ئەم چینە هەردەم لە هەوڵی بەدەستهێنانی ئەم سەربەخۆییە چینایەتییەی کرێکاران و زەحمەتکەشاندایە، بەڵام ئەنجامدانی ئەم ستراتیژە لە سەر شڤامکی ڕاست و قیرتاوکراو بەرەوپێش ناچیت، بەکو بە هەڵەند و هەوڵندکی هەمەلایەنەی پێ لە کەشمەکەش بەرەوپێش ئەچیت.
ئاشکرایە سیاسەت و پراتیکی سەربەخۆی چینایەتی کرێکاران و نەداران بە دیماگۆجی و هستەی شۆڕشگەڕانەی دوور لە بزووتنەوەی کرێکاری و خەباتی زەحمەتکەشان بەدینایەت، بەکو لەناو جەرگەی ئەم بزووتنەوە و خەباتەدا و لە ململانێ بەووی ئایدیۆلۆژی و تیۆری و سیاسەت و پراتیکی چینکانی تردا بەدیدەت. هەربەم پێیش ئەنجامدانی ئەم سەربەخۆییە وەڵامی چینایەتی کرێکارانە بە کێشە ماکرۆکانی خەباتی چینایەتی و مەسەلە سەرکییەکانی کۆمەڵگە و چارەنوسی لە هەموو وەرچەرخان و پێچوپەناکانی پرسە و هەوڵندی خەباتی چینایەتیدا. ئەمانەش هەمووی یانی ئەنجامدانی ئەم سەربەخۆییە چینایەتییە خەی لە خۆیدا مۆژوویکی زیندووی نەپچڕاو و گشسەندووی پکهێنابێ.

ئایدیۆلۆژی بورژوازی و خەباتی سەربەخۆی کرێکاران

بورژوازی و وردە بورژوازی، و هەروەها ڕۆشنبیرانیان، بە هەزار و یەک شێوە، لەهەوڵی ڕاگرتنن بۆ کریستاڵیزەبوونی ئەم سەربەخۆیی سیاسی – چینایەتی و فیکرییەی کرێکاران لە ڕاگەی جەراوجەرەوە لەوانە: پروپاگەندە و هەنانەوەی بۆبیانوی پوچ و فەرمانی تیری ئاماژ و سەرگۆڕکەر بۆناوی بەرگری لە تاک، بەناو بۆ بۆکارهێنانی تیری تاکگەرایی بورژوازی کە لەسەر ئەنتی-تەزی کۆمەڵایەتی و کۆمەڵگە و پچراندنی تاک و کۆمەڵگە لە یەکتر داڕێژراوە، ڕەتکردنەوەی هەبوونی چینەکان و کێشمەکێشی چینایەتی، جەگرتنەوەی چین بۆ ملتیتیود (حەشامات)ی سەروو چینایەتی، پروپاگەندەی نەبوونی شتێک بۆناوی گەرانکاری سۆشیالیستی و ئایدیاڵی کۆمۆنیستی، و گاڵتەجاری بۆ ئەجیندەی گەورەی کۆمەڵایەتی و گەڕانکاری شۆشگێڕانەی سەرجەم ستەرکچەری کۆمەڵگە و سیستەم، و هەر لەم ڕاستایەشدا، پاکانە بۆ هەر شتێکی سیاسی و ئایدیۆلۆژی دابەڕاو لە ناوەڕۆکە کۆمەڵایەتی و چینایەتییەکەی، لەوانە پیاهەڵخواندان و ستایشی ئایدیۆلۆژی ناسیونالیزم، سۆکیولاریزمی بورژوازی، نیو لیبرالیزم، دیمکراسی بورژوازی و پەرلمانی، سیاسەت لەسەر بنەمای شوناس و دەوڵەتی مەدەنی، ئەم سەرباری ئایدیۆلۆژی کۆنەپەرستانە و دیلهێنەرانەی دینی و ئیسلامیزم.

هەر لەم بارەیشەوە بەرخستنی پروپاگەندەی ژهراوی بەدژی ڕۆکخرابووەنی حزبیی پرۆلیتاریا بەبیانوی ڕاگەگرتن لە دووبارەنەبوونەوەی ئەزمونی دکتاتۆریەتی ستالینیزم و ماویزم و سەرمایەداری دەوڵەتیی سۆفیەت، و بەمجۆرەش هەوڵ و تەقەلا بۆ بەبەشکردنی کرێکاران و ئینسانی چەوساوە و ستەملێکراوی کۆمەڵگە لە دەستاگەیشتنیان بۆ ئامانجی حزبی و ڕۆکخراویی خەباتی سەربەخۆی خەیان، و ئەمانەش بۆ ئاوەژی شەقام و شار و کارگە و خەبەندگاکان چۆبن بۆ هەمبازی سیاسی و ئایدیۆلۆژی و پراتیکی حزب و هێزکانی چینی دەسەڵاتدار و یاریکردن بە ژیان و چارەنوسی چەوساکان و سەرجەم کۆمەڵگاوە.

ناکامییەکانی ژەمی بۆرژا ناسیونالیستی کورد و مەسەلە زیندووەکانی خەباتی چینایەتی

ڕەخنەی ڕادیکاڵ و شۆرشگێڕانە لە سەرجەم بارودۆخی سیاسی کوردستان و دۆرخستنی ناکۆکییە بنچارەسەرکانی ژەمی بورژا ناسیونالیستی کوردی و هەردوو حزبی دەسەڵاتدار، و ناکامییەکانی قۆناڕی سیاسی و ژەمە گەندەڵ و سەرکوتگەرە میلیشیایەکەی، هەروەها ڕیسواکردنی هاوپەیمانیی ئیسلامی سیاسی و ناسیونالیزم لەم ژەمەدا، و ڕەلی دژە

شەرشی هەزەکانی ئۆپۆزسیۆنی دەرون- ڕژێمی نیولیبرال و قەومی، و ڕێسواکردنی پڕۆپاگەندەی کۆنەپەرستانەی قەوارەی هەرێمی کوردستان و ڕژێمەکەی و هەردوو حزبی دەسەڵاتدار (پارتی) و (یەکگرتی) بەهەزە ئیمپریالیستەکان و دەوڵەتە سەرکوتگەرەکانی ناوچەکەو، هەموو ئەمانەت کار و ئەرکێکی گرنگن لە ئاستای خستنەڕووی ناکۆکییەکانی هێزەندی سیاسی ئەم قەوارەیە و دژایەتیی لە بەرامبەر بەرژەوەندی زەربەی دانیشتوانی هەرێمدا.

بەڵام باسکردنی ئەمانەت بەبێ دەستنیشانکردنی گۆڕەپانی دژەکە و کۆشەی ئاسۆیی کۆمەڵگەی کوردستان کە وێڕای مەدانەوەیە بۆ کۆشکانی بەردەم هێزەندی بەرەوپێشچوونی خەباتی چینایەتی کرێکاران و نەداران، تەنها ئەبێتە خولانەوە لە بازنەی ڕەخنەگری لە هەمان ئەو واقعەی کە هەیە و ئەو هێزەندە سیاسییەی کە زاڵە لە کوردستاندا، بۆ واتایەکی تر ئەبێتە گیرانبەدوای چارەسەر بۆ باری ناهەمواری کۆمەڵگە لە دەرەوەی خەباتی چینی کریکار و تێڕەی زەحمەتکێشکان و بەرەوپێشچوونی خەباتی چینایەتی سەربەخۆیان.

دەرچوون لەو بارودۆخە نائاسایی و کارەساتبارەی کە کۆمەڵگەی کوردستان دەرگیریبووە بۆ خەی مەسەلەیەکی چینایەتییە و زیاتر لەهەر کات ئەنجامدانی ئەم وەڵام و ڕێگەچارە چینایەتییە بوونە پەداویستیەکی ئەمرۆ و پێویست بوونەوە بۆ وەڵام بە ڕێگریەکانی بەردەم پێشڕەوی خەباتی کرێکاران و زەحمەتکێشان و نەداران. هەر کەسێکی ئازادیخواز و بۆ پەرەشی یەکسانی و عەدالەتخوازی و هەر کرێکاریکی کۆمۆنیست و ئازادیخواز کە بۆ دوای فەراهەمهێنانی ئاوگۆڕی شۆڕشگێڕانە و پێشکەوتنخوازنەوەیە لە هەرەمدا ناکرێ خەی لەم فاکتە چینایەتییە بەدووربگرێ. وەڵام بۆ کۆشکانی کۆمەڵگەی کوردستان گرێدراوەتەوە بۆ وەڵام بۆ کۆشە و بەربەستەکانی بەرەوپێشچوونی خەباتی چینایەتی کرێکاران و زەحمەتکێشان، و ژنانی کریکار و ستەملێکراو، و گەنجانی بێکار و ئازدیخواز.

هەموو تێیفی (سپێکترەمی) بزووتنەوە و حزب و ڕێوتە بورژوا ناسیونالیستەکان بە ڕادیکاڵ و مەدەنیانەوە، بە سێکیولار و دینیانەوە، لە دەسەڵاتدا بن یا لە ئۆپۆزسیۆن، هەردەم ئەم فاکتە چینایەتییە بە هەزار و یەک شیوە پەردەپۆش ئەکەن، و بە سروشتی لەناو پراتیک و سیاسەت و تیۆری بورژوا ناسیونالیزم و ئایدیاڵەکانی و ئامانجەکانیدا بەدوای چارەسەری ناکامیەکانی دەسەڵاتی ناسیونالیزمدان و ئیتر پاساو بۆ دوژمنکاریەکانی بورژا ناسیونالیزم و ڕژێمەکەی ئەکەن لە بەرامبەر ئینسانی کرێکار و چەوساوەی کۆمەڵگەدا.

مەسەلەی نەتەوەیی کورد و خەباتی چینایەتی کرێکاران

لێرەدا من ناچمە سەر باسی مەسەلەی قەومی لە کوردستان و شێوەی چارەسەری ئەم مەسەلەیە وەک کێشەیەکی سەرەکی کۆمەڵگە و کاریگەریی لەسەر شکاندنەوەی پارسەنگی هێزی چینایەتی بەڵای ناسیونالیزم لە هەرێمدا، و ناچمە سەر لێدوانی ئاوەی کە بزووتنەوەی سۆشیالیستی کرێکاری چ ستراتیژێک ئاگرتەبەر بۆ چارەسەریی، چونکە ئەمە باس و خواسێکی تر هەڵئاگرێ، بەڵام لێرەدا زەرورە بەکورتی ئاماژە بەوە بدەم کە لە بەرامبەر کێشەی قەومیی کوردییدا کە لە پرەسەیەکی مێژووییدا شکڵی گرتووە، ستراتیژی پرۆلیتاریای سۆشیالیست لە بەرامبەر ستراتیژی بورژوا ناسیونالیستی هەم مەرکەز و هەم هەرەمدایە و وەک دوو لایەنی بورژوازی یەک سیستەمی چینایەتی سەرمایەداری ئایانناسە، کە بریتیین لە بورژا ناسیونالیستی کوردی و بورژوا ناسیونالیستی عەرەبی، و لەسەربنەمای پاراستنی بەرژەوەندی خەباتی چینایەتی و ئامانجی سۆشیالیستی و ئینتەرناسیونالیستی چینی کرێکار لە سەرتاسەری عەراقدا بەدوای چارەسەری ئەم مەسەلەیە، هەر ئەمەش کە ئەتوانێ ببێگە بکاتەوە تا دانیشتوانی هەرێم ئازادانە بریاربدەن لەسەر جۆری ئەو نیزامە سیاسییەی کە ئایانەوێت لە کوردستاندا بەرقەرار بێت، لە ناو عیراقدا بێت یا لە دەرەوەی.

تێزی دیموکراسی کۆنفیدراڵی ئەجڵان هەر چەندە چوارچێوەی مەدەلی کلاسیکی بورژا ناسیونالیستی کوردی بە پێکهێنانی دەوڵەتی سەربەخۆ بەجۆرێک تێپەڕاندووە، بەڵام لە دوا شیکردنەوەدا ئەم تێزەش هەر لە چوارچێوەی ئاسای نەتەوەیی و تیوری سەرووچینایەتیدایە و کارەکی بەسەر وڵانانی ستراکچەری چینایەتی دژبەیەکی کۆمەڵگاکانەوە نیە هەر بۆیەیش کۆتە بەرامبەر ستراتیژی چینایەتی پرۆلیتاریای سۆشیالسیت بۆ چارەسەری کێشەی قەومی.

هێواستی بەشێک لە کریکاران و زەحمەتکێشان، لە پێوەند بە بودجەوە

دەستپاتی بورژوا ناسیونالیستی کورد و دوو حزبە میلیشیایەکەی بەگرتنەبەری سیاسەتی سەرمایەداری نیولیبرالی ئابووری، و فراوانکردنەوەی هەرچی زیاتری گەندەڵی و تاڵانی، و بەرخستنی پرۆژەی شکستخواردوی بونیاتنانی "ئابووری نەتەوەیی" و دەستبەرداربوون لە پێشکێشکردنی خزمەتگوزاری گشتیی تەندروستی و خوێندن و خزمەتگوزاریەکانی تر، پشتی چینی کرێکار و نەداران و گەنجانی کچ و کوڕی بێکاریان شکاندوە. ئەمە سەرباری ئاوەی کە دەستپاتی و هێرشکانی، سەرکوتیان ئێکەن، و ئاپەرین و

خەپیشاندانەکانیان بە وەحشیانە دادەمرکێنێنەوە، و موچەکانی کرێکاران و کارمەندان ئەبڕن، و هەوڵوتەقەڵاکانیان بە خۆڕکخستن و سەندیکا پێکهێنان قەدەغە ئەکەن، و فشاری ئابووری لەسەر جەماوەری بەرینی دانیشتوان تابڕت تونددوتیژتر ئەکەنەوە بە چەندەها باجوخەراج، و بەرزکردنەوەی نرخی بەنزین و نەوت و چەندین فشاری ئابووری تر، ژیانیان هەرچی سەختترئەکەن، کەچی هەشتا هەموو کەمپی بورژوازی بەهەمان ئاسە و تیەری و سیاسەتی بورژوازی ناسیونالسیتی و ناسیونال ئیسلامی دێنەسەر باسی چارەسەرکردن. هەربۆیە ئەوانیش، واتە بورژوازی و نێنەرانی سیاسی ئەم چینە، ئەو ڕاستییە ئەسەلمێننەوە کە لە دیدگای بەرژەوەندی چینایەتی خۆیانەوە سەیری کێشەکانی کەمەگەی کوردستان و چارەسەریان ئەکەن.
شانبەشانی سەرهەڵدانی جموجووڵی کرێکاران و کارمەندانی بەشەکانی تری عێراق، لە کاتی ململانێی لایەنە سیاسیێکان و پەرلەمانتارەکانیان لەسەر بوجە و دابەشکردنی، کرێکاران و کارمەندانی هەرێم جارێکی تر هاتنەوە دەنگ لەسەر مووچە بەاوەکانیان، و هەروەها بێکاران و لاوان و جەماوەری ناڕازی لە دەسەڵاتی هەرێم کەوتنەوە دەربەینی بێزاریان بەدژی هەژاری و بیکاری و گەندەڵی.
لەگەڵ ئەوەشدا کە ئەم شەپۆلە لە بێزاری و تووڕەیی جەماوەر لە هەرێم شکێیگرت، بەڵام چێشنی زۆربەی جارەکانی تر، هەم تێبلیغی ژەهراوی ناسیونالیستانە و ناوچەگەریانەی هەردوو حزبی دەسەڵاتدار (پارتی و یەکێتی)، و هەروەها پڕوپاگەندەی هەڵخەڵتێنەرانەی بەرژوا ئەپزسیۆنی چێشنی (نەوەی نوێ) و (حزبە ئیسلامیێکان)، و لەسەرووی هەموشیانەوە بەهەکاری پڕژوبەاوی ێزەکانی خەباتی کرێکاران و زەحمەتکێشان، نەگەیا بە بزوتنەوەیەکی جەماوەری کاریگەر.
ئەوەی گرنگە ئاماژەی پێبدەم لیرەدا، ئاستی ئەم بێزاری و تووڕەیە بە شێوەیێک بوو کە، وەک جارانی پێشوو، بەشێک لە کرێکاران و کارمەندان و بەهەژارکراوان بەووڕەیی باسیان لە کەمکردنەوەی دەسەڵاتی ناسیونالیستی کوردە بە سەر ژیان و بژێوی و چارەنوسیانەوە، و داواکاری ئەوەن کە دابەشکردنی موچە، و تەنانەت بەشی بودجەش بە خزمەتگوزاریێکان، ڕاستەوخۆ لە لایەن حکومەتی ناوەندییەوە بیت، و ئەمە جگە لە کەمەڵ داوکاریکی تر کە مانا کرداریێکەی کەمکردنەوەی دەور و نەخشی سیاسی هەرێمە وەک حکومەتێکی فیدرال.
لە واقعدا، ئەم دیاردەیە شێوەی ناڕەزایەتی دەربەینی بەشێکی کرێکاران و بەهەژارکراوانی هەرێمی کوردستانە کە ئەیانەوێت هەر

چۆن بەت هەندی لە ئازاری برسێتی و نەداری و بیکاریان کەمبکەنەوە، دیارە پاش بەئەمیدیان لە فەرزکردنی هەر ڕیفورمێک بەسەر دەسەاتدا لە هەرەم. لەم نەوەدا (یەکێتی) بەشکی ئەم ناڕازایەتیانەی لە قاڵبەدا بە بەرژەوەندیەکانی خۆی و کەشمەکەشکانی لەگەڵ (پارتی)دا بەنام ئەمە هەموو چیرۆکێکە نیە چونکە ناڕازایەتیەکان فراونترن لەوەی ئاوا ئامبکرێن. لە ئاستیدا، ئەم جۆرە ناڕازایەتی دەربڕین و داواکارایانە شێوەیکی دیاریکراوی دەخاڵەتکردنی جەماوەری کرێکاران و زەحمەتکێشیانە لە دەرەوەی بازنەی کاریگەریی ئایدیۆلۆژی ناسیۆنالیزم، هەروەها گەیانە بەدوای وەنام لە دیدگای سەربەخۆی چینایەتی خۆیانەوە.
لە کۆتاییدا، ئەبینین کە دوو وەنامی چینایەتی جیاواز ئەدرێتەوە بە ڕیگەی دەرچوون لە بارەدۆخی ناهەمواری کوردستان، وەنامی پرۆلیتاریا و وەنامی بورژوازی. ئەوەی گرنگە ئاماژەی پێبدەم ئەوەیە کە وەنامی بەشیک لە چینی کرێکاران و نەداران و زەحمەتکێشان هەشتا نەیتوانیوە هەوەستی چینایەتی خۆی بە دوور لە هەردوو کەمپی بورژوازی، واتە دەسەاتی هەرەم و ناوەند نمایش بکات. ئەویش لە بەر ئەوەی هەشتا چاوەنیی هەیە لە بورژا ئیسلامی و قەومی دەسەاتدار لە عێراق کە یارمەتی بدات لە بەرامبەر ناسیونالیزمی کورددا. ئەمە لە کاتێکدا کە چینی کرێکار و تەژە کەمەایەتیەکانی، بەر لەهەر شتێک پێویستیان بە یەکخستنی ڕیزەکانی خەباتی خۆیانە لە کوردستان و هەم لەسەر ئاستی عیراق بە ئاسەی چینایەتی و ستراتیژ و سیاسەتی سەربەخۆی خۆیانەوە، و بەدیهێنانی هاوخەباتی یەکگرتوویان بە ڕزگابوون لە سیستمی سەرمایەداری و ژەمەکەی هەم لە هەرەمی کوردستان و هەم لە عێراقدا، و هەنگاونان بەرەو بونیاتنانی کەمەگەیەکی بە چین و ئازاد و یەکسان.

۲/۷/۲۰۲۳

کاتی هاتووە، دەستەکان ببن بە

تیشک.. ڕۆگار شێخانی

وەرگێڕی خۆشەویستی: تەرجەمەی ئەدەبی سوێدی بۆ زمانی بێگانە ـــ ئەکادیمیای سوێدی ۲۰۱۸

ـ کاتی هاتووە، دەستەکان ببن بە تیشک ـ ئەمە دوادێڕی شیعری (کۆتا) ی دەشاد عەبدوڵایە لە دیوانی ـ **کات زۆرە، بەڵام چی لە کات بکەم** ـ کە لە سەردەمی پەتای کۆرۆنادا بە یادی ـ پاول سێلان ـ ـەوە (۱۹۲۰ ـ ۱۹۷۰) نووسیوێتی.

پاول سێلانیش شیعرێکی بەم ناوەوە هەیە، کە شیعرێکی خۆشەویستییە و بە ئینگلیزی باخمانی نووسیوە. باخمان لە نەمسا لە دایک بووبوو. باوکی ئەندامێکی چالاکی نازییەکان بوو، سێلان پێش پەناهەندەیەکی جووی ڕوومانیا بوو. باخمان لە ڤیێنا دەژیا، لەوە بەشی فەلسەفەی دەخوێند و خەریکی نووسینی دکتەرانامەکەی بوو لەسەر هایدگەر و هەر لە کۆگەی ئەویشەوە سێلان ئاشنای فیکری هایدگەر دەبێت و دەست بە خوێندنەوەی بەرهەمانی دەکات و پاشان دەبن بە هاوڕێی یەکتر.

من ئەم دەقەم (**کاتی هاتووە، دەستەکان ببن بە تیشک**) کردووە بە ناونیشانی بژاردەی شیعرەکانی دەشاد عەبدوڵا بە سوێدی و شیعرەکەیشم وەک دوا شیعری بژاردەکە داناوە. واتە، بژاردەکە بە هەمان دەقشیعر دەست پێ دەکات و کۆتایی دێت.

ناونانی بژاردەکە بەم ناوەوە ـ **کاتی هاتووە، دەستەکان ببن بە تیشک** ـ لای من هەڵەندی ئەدەبی، زمانەوانی و سیاسی هەیە.

سەرنجی وشەی کات Tid لەسەر بەرگی کتێبەکە بدە، کە بە تیپی گەورە نووسیومە، بەڵام بە هێنووسی ستاندارد بە تیپی بچووک دەنووسرێ. لەڕدا کات وەک شتێکی ئەبستراکت نامێنێت و ئەم (کات) ـە ئەبستراکتە نییە کە ئەمە لە ناویدا دەژین. نا، لەڕدا کات دەبێت بە بوونەوەرێکی زیندوو و هاڵی دەبێت. کتێبەکە هەر لە سەرەتاوە سەرنجی خوێنەر بە وشەی کات ڕادەکێشێت.

ئەم بەبوونەوەرکردنەی شتی ئەبستراکتی وەک کات، لە شیعردا زۆر باوە و زۆر شاعیر وایان کردووە. پاول سێلانیش، کە دەشاد شیعرەکەی بە یادی ئەوەوە نووسیوە، لە زۆربەی شیعرەکانیدا وای کردووە، کە هەم دەشاد عەبدوڵا و هەم منیش زۆر بەم شاعیرە سەختە سەرسامین.

کات لای سەلان، کاتی سەردەم و ڕووداوەکانی جەنگی دووەمی جیهانییە، کە لەناویدا دایکی و نزیکەی پێنجا میلیۆن مرۆڤی تر کوژران، یان لەبرسان مردن. ئینسان لەناو کاتێکدا دەژیا، کە هەمیشە مرۆڤی دەکوشت. دڵشاد عەبدوڵا یش، هەم شیعرەکە و هەم دیوانەکەیشی ـ **کات زۆرە، بەڵام چی لە کات بکەم** ـ لە سەردەمی پێتای کۆنادا، نووسیوە، کە ئەم سەردەمەی پێتاکە زێتر لە شەش میلیۆن مرۆڤی کوشت. نووسیەم: شەش میلیۆن مرۆڤی کوشت، چونکە لە سەردەمی پێتاکەدا، شەی مرۆڤ بوو لەگەڵ کات، کە لە ئێنجامدا مرۆڤ سەرکەوت.

ناونانی کتێبەکە بە سوێدی بەم ناوەوە، (**کاتی هاتوو، دەستەکان ببن بە تیشک**) وەرگێڕانەوە و دیالێگیشە لەگەڵ دیوانی ـ **کات زۆرە، بەڵام چی لە کات بکەم** ـ ی دڵشاد عەبدوڵا. دیالێگە لەبارەی ڕووداوەکانی سەردەممان. ئەم سەردەمە زۆر ناخۆش و تاریکەی ئێستا لەناویدا دەژین، کە لە زۆر ڕووەوە لە سەردەمی چاخەکانی ناوەڕاست و سەردەمی جەنگەکانی جیهانی دەچێ. مەترسی جەنگی جیهانی، کارەساتی سروشتی، گرانی و برسێتی زۆر زیادیان کردووە. مرۆڤ زۆر لەم دەخانە نیگەرانە و کاریگەریی دەروونی و ئابووریەیان لەسەر مرۆڤ هەیە. بۆیە پەموایە ئێستا ـ **کاتی هاتوو، دەستەکان ببن بە تیشک** ـ و ئەم نیگەرانی و تاریکییەی جیهانی داپۆشیوە، ڕوونا بکەنەوە.

ڕزگار شێخانی ـ سوێد

-_____

وشە و بەرپرسیارێتی.. شوان حەسەن

ئەمن زمانزان و زماننناسنیم، هەشتا لە هێنووس و خاوەندی دنیایەک هەڵەم هەیە. بەشکی بە کەم خەمی خەم دگەڵتەوە و بەشکیش بە ئەو پەرشوبڵاویەی زماننناسان دگەڵتەوە کە کەک و هاوڕانین. بەڵام زەر گرنگی بە زانستی (مەعریفە) زمان دەدەم، حەز بە بەدواچوون دکەم، کارێکی هەزریە و چێژی لە وەردگرم و لێیەوە فێردەبم، بکارهێنانی وشە بە بەرپرسیاریەتیکی گرنگ دزانم.
گرنگی بەوە دەدەم لایەنە مرۆڤایەتیەکی نکەمە قوربانی نەتەوایەتیەکەی. مرۆڤم پە لەسەرەوەی نەتەوە، حزب و ئایدلۆژیادا هەیە(ئاینیش لە لای من هەر دچێتە خانەی ئایدلۆژیا) لەبەر ئەوەی دەمەوێت بابەتەکە بکەمە گشتی، ئاگەرنا ئەوەی ئەمە زەربەی کات، نگەیشتنە قەناغە نەتەوایەتیەکە، بەکو کوردایەتیەکی ماوە بسەرچووە. زانیاریە مێژوویەکان پەمان دەڵێن، کە ئەو کوردایەتیە تەنها لە جگەڵەکە لەگەڵ وشەی" عروبە" کوتنە فەرهەنگی ئەمە، هەڵگرانی گواستنەوەی ئەو بیرکەیە، گروپی (کاژیک) یان پە دگوترێت، ڕاستە لە ڕووی سیاسیەوە کاریگەریان زەر کەم بووە، لە خەباتی سیاسی و چەکداری لە ناو پارتی دیموکراتدا دەتونەوە، بەڵام لە ڕووی ئەدبیەوە توانیووانە، یاری بە هەست و سۆزی زەرنە بکەن.
دکرێت بە تگەیشتن لە کوردایەتی سیرکی ئەو دوو کەسایەتیە بکەن (ساطع الحصري) بە ژمارەیە یەک و (عبدالله عبدالدائم) ئەوانە بیروڕای تورک و نازیەکانیان گواستەوە ناو بەشکی گەورە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست کە ئەوان پێیان ڕاستتر بوو بگوترێت (نیشتیمانی عەرەب) ئەقیەتی یەک نەتەوە ویەک ئاین بە ئامرازکی گرنگ دادنا بە دروستبوونی یەکگرتنەوەی عەرەب.
بەشک لە نووسەر و سیاسیەکانی کوردیش ئەو ژهرێان خستە ناو هزری شەقامی کوردی، ماوەیەک نیازیان وابوو لە هگەی ئاینی زەردشتیەوە کورد ڕزگار بکەن، خێان لەو خاڵە سەرکی و گرنگە لادەدا، کە ئاینەکان بگشی لە خاڵە سەرکیەکان لەک نزیکن و لە ووردەکاریەکان لەک جیادەنەوە، بیانووی زەر لاواز و سزداریان

دەهنانەوە،گوایە ئاین ئامرازێکی زۆر گرنگە بۆ یەکگرتن، لەبەر ئەوەی عەرەب، فارس و تورک سوودیان لە وەرگرتووە، کەواتە ئەمەش دەکرێت سوود لە ئایینەکەی خەمان وەرگرین. سەبارەت بە زمانیش تەوانینان زۆر تواندەوانیە، هەر وشەیەک، مادام کوردی بێت، دەبێت لە فەوتاندن ڕزگاری بکەین. پەویست ناکە لە زمانیتر بیخوازین(دەتواندرێت لەرە ئەقڵانیەتی جیاوازی نەوان نەتەوایەتی و کوردایەتی بۆزەقی ببیندرێت، سەیری نەتەوە زیندووەکان بکە، کەمتر کێشەیان لەگەڵ وشەکە هەیە، وشەکە بەس لە ڕووی فەنەتیکەوە دەسکاری دەکەن، بەڵام کار لەسەر تێگەیشتنەکەی دەکەن، کەچی هەتا ئێستاش لای ئەمە ئیش لەسەر ڕووتکردنەوەی وشەکە دەکەن) زۆر جار دەبن بە ڕێگری پێشکەوتنیش لە پێناو مانەوەی زمانە خۆشکیەکە، لە کاتێکدا هەموو زمانێک لەگەڵ پێشکەوتنی ،کەمێک وشەی لە ناو دەچێت و بەخێشی هەندێک وشە لەناوی دەبات. ئەوە پەیوەندی بە مان و نەمانی نەتەوە نییە، بەڵکو پەیوەندی بە پێشکەوتنیەوە هەیە.لەڕووی مرۆڤدەستی و ئاژەڵدەستی.

بەهەی ئەوەی ئەمن بە خەم ئەو تەوانینە زۆر بە مەترسیدار دەبینم، کەمێک خراپتریش دەبینم بڕێک لە نووسەرانی کورد شێی شار و کێان دەکەن، مادام لە شارێکی ئەوان وادەگوترێت، کەواتە پەویست ناکات سوود لە ناوچەکانیتر وەرگرێت، چونکە بەخەیاڵی ئەو، ئەو لە ناوەندە دەژی، لە کاتێکدا ئەمە یەکەکین لە نەتەوە هەرە بە ناوەندەکان.

جارێک برادەرێک شیعرێکی خوێندەوە، بە وشەیەک هەرچی جوانی هەیە لەناو شیعرەکە ڕەشبەوە لە پێش چاوم، لە جیاتی ناشیرین وشەی (قەزم) ی دانابوو، گوتم:" بۆ قەزم؟" گوتی:" ئەمە بە وشەی ناشیرین وشەی قەزم بەکاردەهێنین. گوتم:" ئەوە کێن؟ وشەی قەزم واتە (کورتباڵا) کورتباڵاش پرسیەکی سروشتیە، کورت و درێژی مرۆڤیش ، لە ڕووی مرۆڤایەتیەوە ناکرێت بچێتە خانەی ناشیرینی، کورد یەک دنیا وشەی هەیە بەس بۆ ناشیرینی، ناشیرینەکە لەو شوێنە دەست پەدەکات، کە ئەمە مرۆڤەکان لەسەر ڕوخسار و جەستە ناشیرین بکەین، زمان لە لوکاڵی دەرکە و بەدوای وشەدا بگەڕێ، بیانووش بۆ هێنانەوە، لەبەر ئەوەی خەڵکی شارەکەی ئەوە وادەڵێن". بەداخەوە شیعرەکەی هەر بەاوکردەوە و وشەی قەزمەکەشی هەر بەکارهێنا، چونکە ڕەوایەتی لە شارەکەی خۆیەوە وەردەگرێت، ئەو بۆیاریداوە کار لەسەر ئەوە بکات کە ئەوان جیاوازن و وەهمێکی بۆ دروستبووە، کە ئەوان سەرچاوەی مەعریفە و شۆشن. ئەمن ئەو ڕستەیەم ئاگەر شوێنیشی نەبێتەوە هەر دەیڵێم" گەورەترین کێشەی یەکنەبوونی کورد، لەوە دەست پێدەکات، خاڵە جیاوازییەکانی پێ گرنگترە لە خاڵە

هاوبەشەکان، بە بڕدەوامیشی کاری بۆ دەکات، لە هەموو بوارەکەوە، لە زمان، لە خواردن، لە داب و نەریت،... ئەگەر بڕیاری بسڵمێنی هەر بەڵایەوە گرنگ نییە، چونکە لە ناو خەڵکی جیاوازەکان خۆی بە بەختەوەرتر دەزانێت. سەیرەکە لەوەیە ناوەناوەش لێت دەپرسێت، ئەرێ ئەمە بە نابین بە نەتەوە؟

بەیەکەوە نووسینێک دەخوێنمەوە، زۆر بە تاقەت دەبم کە وشەیەکی نەشیاو ببینم. هەندێک جار دەکرێت بیانووێک بە مێژووەکەی بهێنمەوە، بەڵام کە دووبارە چاپدەکرێتەوە، دەکرێت ئاست بکرێتەوە. مەرج نییە نووسەر دژ بێت، بەڵام هەندێک جار لەگەڵ زەمەن و زمانی باو دەڕوات، بەیەکگرنگی مرۆڤ ئاگاداری لایەنە مرۆڤایەتیەکەی وشەکە بێت.

(مارک تووین) کەیەکێک لە نەمانوسە ناودارەکانی ئەمریکا و جیهانە، لە هەردوو نەمانی سەرکەشیەکانی تەم سوتەر و تەواوکەرەکەی "سەرکەشیەکانی هاکلبەری فین،

(٢١٩) وشەی نەشیاو بۆ ئەستا، بەڵام باو و نەگەپێدراو بۆ ئەو کات بەکار دەهێنرێت کە ببوورن ناچارم لەرە بکاری بهێنم، ئەویش وشەی (نیگرۆ- Negro)ە ، بەڵام دەنگە ناڕازیەکان ناچاریانکردن لە چاپە نوێیەکە، لە جیاتی ئەو وشەیە نەگەزپەرستییە بگۆڕێ پەویستی هەستەکە، وشەی (کەیلە) و (نەشپەست) یان بۆ دابنێن. لە ئەدەبی گەلان نموونە زۆرە، بەڵام دەنگەکی بەهێزیش هەیە بۆ ئاستکردنەوەی ئەو هەڵەیانە. بەیە چەند نموونەیەک لە نووسینەکانی نووسەرەکانی خەمان دەهێنمەوە. تایبەت بەو وشەیە، کە هەتا ئێستاش بەکاری دەهێنن. زۆر بە ناشیرنتریش، وشەیەکی زۆر ناپەک و نامرۆڤانەیان داهێناوە، ئەویش وشەی" قوەشە" هەتا ئێستا لە لایەن چەند نووسەرێکی دیاریش بەکارهاتووە و بەکاریش دێت.

پێشەو کە یەکێکە لە خەمخۆرانی زمانی کوردی، کەچی ئەو وشەیە بەکاردەهێنێت.

لە شیعری " لەبەر دەرگە" دێت"

کات لەژێرباڵی ئاسماندا
خۆریکە باوەشک دەدات
شۆڕ ـــــ قوڕە ڕەشکی کپە
دەرگەکەتم لە بکەوە
شتێک نییە شیرینتربێ
لە خشپەی پە وچرپەی چپە

سەیری ئەو شیعرە ناسک و جوانە بکە، کەچی" شۆڕ قوڕەشکی کپە" جوانییەکە ووشک دەکاتەوە، کاتی خۆی بیانووی ئەوەم بە دەهێناوە، دەمگوت:" لەبەر ئەوەی شیعرەکە کۆنە، بۆیە تاڕادەیەک ئاساییە"

بەڕام ڕاستیەکەی ئەو " تاڕادەیەک ئاسایی" م لەبەر ئەوە دەگوتەوە چونکە بە سنوور خۆشم دەوێت، بەڕام لەو ساڵانەی دوایش چاپیکردەوە و ئەو وشەی هەر ڕاست نەکردەوە(کەی بەرهەمکانیم لە لایە، کە بەڕزامەندی خۆی چاپکرایتەوە ٢٠٠٥) لەبەر ئەوەی پێشەو، بەسەرچاوەیەکی گرنگی زمانیش دادەنرێت، ئەگەر قسە لەسەر مەعریفەی وشەکە نەکرێت، ئەوە زۆر ئاسایی خەڵکانێکیش بین بە شیاو و ناگەپێدراوی بزانن، هیوادارم ئەو شیعرە جوانە چیتر نەکاتە قوربانی ئەو وشەیە، وشەیەک وەک سووکایەتی بە مرۆڤ، لە دەرفەتێک ڕاستی بکاتەوە.
لە یەکێک لە گەڕانەوەکانم بە نیشتمان،کەمێک وەرگەڕانی مامۆستا (عەزیز گەردی) م کەی ، ڕاستیەکەی ئامانجی سەرەکیم بەهەڵزکردن و دووڵەمەندکردنی کوردیەکەم بوو، لە یەکێک لە کتێبەکان بەناوی (هەقایەتی بۆغدایی) هەر لە چیرۆکی یەکەم بەناوی (سوڵتان نەسیم) لە لاپەڕە ٦ دەڵێت:

- پیاویژگە، سەیرکە ئەم دوو دەنگە؛ سپی و ڕەش، چەند جوان لێک دەن!!

پێی گوتم:

- مانای وایە تۆ ئەشقی قوولەشێک بووی!

ئەمن زۆر جار کە ڕووبەڕووی ئەو کێشە زمانیە دەبمەوە، زۆربەی کات ئەو وەڵامەم وەرگرتیتەوە" چۆن هەیە؟ کورد هەروا دەڵێت" یاخود ناوچەکەی خۆی زۆر بەلاوە گرنگە دەڵێت" ئەمە وا دەڵێن" وەڵامی منیش هەر ئەوەبوو:" لەوە دەگەم تێش کوردی، بەڕام تۆ نووسەری، دەبێت زمانت جیاواز بێت لەگەڵ زمانی بازاڕ" مامۆستا عەزیز گەردی دەیتوانی بنووسێت" مانای وایە تۆ ئەشقی کەسێکی ڕەشپێست بووی!"
لە پێشمەرگایەتی هاوڕێیەکی عەرەبم هەبوو، زۆر لێک نزیکبووین، بە ناو(یوسف) لە یوگسلافایی کۆن گەڕابووە کوردستان، لەبەر ئەوەی بڕشی نەتەوە و کێشەکانی خوێندبوو، سەرنجێکی زۆر جوانی هەبوو، لەو کاتانەی باسی کێشەیەکی کوردمان دەکرد، دەیگوت:" بەداخەوە ئەوەی زیاتر گرنگی پێدەدرێت، لایەنە تیئوریەکەیە، لایەنی هەست فەرامۆش دەکرێت، بۆیە بە من گرنگە لێت بپرسم و لێت بگەم هەستی تۆ چۆن سەبارەت بەو پرسە) بۆیە ئەمنیش هەر ڕستەی یوسفی هاوڕێم دەهێنەوە، کە وشەیەک بە کاردەهێنین بۆرانبەر هەر گروپێک، نەتەوە، ئایین، ڕەگەز... پێویستە ڕەچاوی هەستی ئەوان بکەین،

ئایە ئەوان ئەو وشیان پێ خۆش و گونجاوە؟ ئەگەر وەڵامەکەیان " نەخێر" بێت ئەوە دەبێت لابدرێت. ئاخر هەندێک وشە، ئەو هەموو لێکدانەوەی ناوێت، سەیرم پێ دێت هەتا ئێستاش، بۆشک لە نووسەران وشەی " خاچپەرست" بە کاردەهێنن لە جیاتی" خاچهەڵگران" ، کە جیاوازییەکیان بە زەقی دیارە.
دلاوەر قەرداغی مانگی لەسویدی وەرگێڕایە، بەناوی (دکتەر گلاس) لە لاپەڕە ٩٧ ئەوها نووسرایە" وەنەی سێ کەللەسەر بوو کە تاادەیەک لەیەک دەچوون-: کەللەسەری ئورانگوتانگ(*) ێک ، قولەڕەشکی ئەستەالی و ئیمانوێل کانت" با ئەوەش بڵێم لە سویدیەکەش نووسرایە" نێگرێکی ئوسترالی" بەڵام لەگەڵ ئەوەش دەکرا، هەڵەی نووسەر دووبارە نەکرێتەوە، ئەوە پەیوەندی بە دەستپاکیەوە نییە، بەڵکو وشەیەکی نامرۆڤانەیە، وەک چۆن ئەوەی (مارک تووین) ڕاستکراوە دەکرا ئەویش هەڵەکەی نووسەر ڕاست بکاتەوە و لە پەراوێز ئاماژە بە ناشیاوی وشەکە بدات، نەک بێت ئەویش وشەی " قولەڕەش" بە کاربهێنت، ئەو ڕەمانە لە (١٩٠٥) نووسراوە لە سوید زۆر درەنگ دەست بە لادانی ئەو وشەیە کرد، بە بیرم دێت چەند ساڵێک بەر لە ئێستا جارێک لە شیرینیان هەیە خۆ و ڕەنگەکی قاوەیی تاریکی هەیە، پێیان دەگوت(Negerboll – تۆپی نێگر) لەبەر ئەوەی ڕەشپێستەکان پێیان وشەیەکی جوان نەبوو، گۆیان بە (Chokladboll – تۆپی شوکلات) سەیری گوگلم کرد(٢٠١٥) ی دامێ.
ئەمن دەزانم پشۆ، گەردی و قەرداغی ئازاری مرووڵەیەکیش نادەن، بەڵام هەڵبژاردنی ئەو وشەیان ڕەشپێستەکان ئازار دەدات.
بە ئەوەی نووسینەکەم، تووشی دووبارە بوون و وەسی نەبێت، هەر هەندە دەمم ئەو جارە وشانە، کە دەکەونە ناو بازاڕ ، پاش ئەوەی بە فیلتەری نووسەرەکاندا دەڕوات و بەکاری دەهێنن، بەرهەمەکی وەک ئەوەی (ئاز کەریم) ی لێدەردەچێت، کە مرۆڤ شەرم دەکات گوێ لێ بگرێت
ریتا، ێیتا
تێ پێستەشی
تێ قولەڕەشی
قەدبارێکی
قەیناکێ
مەگەر لە ئەدەبی ڕەگەزپەرستەکان، گەرانی ئەوها هەبێت، ئاخر دەبێت تێ ئەوهاشی " قەیناکێ" سووکایەتی پێکردن لەوە زیاتر.

ئەستاش نازانم چۆن وشەی (قژنیگرە) کەوتە ناو زمانی کوردی (قژم نیگرە دەکەم، قژی نیگرەبوو،…) لە کاتێکدا سەرچاوەی وشەکە ئیسپانیە و هەڵگری روحیەتێکی هەڵگەڕپەرستیە، ئەمە وشەیەکی زۆر جوانمان هەیە، ئاویش(قژلوول- پرچلوول) ە، داکەکی لە خەمان ناکەم، بەڵام باوەڕناکەم بەکارهێنانی کەمەڵەک وشە و دەستەواژەی هەڵە، پەیوەندی بە هەڵگەڕپەرستی، بریندارکردنی و سووکایەتیکردن بێت، بەرانبەر بە ئاوانیتر، بەڵام مانەوەکەی زیاتر پەیوەستە بەوە کە، دەسەاتە سیاسی، ئادەبی و کەمەایەتیەکەمان لە گەڵان دەترسێن، هەڵگرن بە ئاوەی نەویەکی جیاواز لەوان دروست نەبێت.
بەو تەوانیە کەمەی کە هەمە، لە هەمانی (جارەکیتر هاوسەرگیری ناکەم) کە شەش ساڵی زیاتر خایەند، کارەکی زەرم لەسەر ئەو وشە، چەمک، دەستەواژە، …کرد.
دەزانم هەزەکی گەورە دژی ئەو گەڵانکاریيە، بەرانبەر بە زمان و شێوازی بیرکردنەوە بەگشتی، بەڵام …
بە ئاوەی بە هەڵە تەم نەگەن، ئادەبی ئەمە دەیان شیعر و پەخشانی جوانی تێدایە، وەک هاوسەزیيەک لەگەڵ گەلانیتر، بەڵام کەمەڵەک وشە هەیە، گرنگە لە فەرهەنگ بسەدرێتەوە و منداڵەکانمان فێری وشەی مرۆڤدۆستی ، ئازادۆستی و ژینگەدۆستی بکەین.
داوای لێبووردن، لە هەشپەستەکان دەکەم کە ناچاربووم، ئەو وشانە بەکاربهێنم

کتێبی فەلسەفی ئازادی لەپەچینەوەی دەشاد کاوانی چاپ و بڵاو دەکرێتەوە

کتێبی ئازادی لەپەچینەوە، لە فەلسەفەی ژان پۆڵ سارتردا، کتێبێکی سێت لاپەڕەیی هەڵخڕیی فەلسەفییە، شەشەمین کتێبی چاپکراوی نووسەر و هەڵخڕگر دەشاد کاوانییە، لە ماوەیەکی زۆر نزیکدا، لە دووتوێی

بەرگێکی قەشەنگدا دەکەوێتە بەردیدی خوێنەران.
ئەم کتێبە، شیکاری و ڕاڤەکردن و ڕەخنەگرتنە لە هەندێک لە فەرم و دیدگا و بۆچوونەکانی ژان پۆل سارتەری گەورە فەیلەسووفی جیهان، بەتایبەتی لە کتێبی بوونگەرایی جۆرەکە لە مرۆڤگەرایی. سەبارەت بە ڕوئیا و بینینی بە ئۆگزستانسیالیستی و چەمکەکانی بوون و خودا، ئازادی، لێپێچینەوە و بەرپرسیارییەتی هەنەهەندراو، نەرمە ئەخلاقییەکانی پەیوەست بە سەربەستی و نا سەربەستی، لە دیارکردنی هەبژاردە ئەخلاقییەکانی مرۆڤ باسکراوە.
دڵشادکاوانی سەبارەت بە لایەنە ڕەخنەییەکەی کتێبەکە ڕایگەیاند: لە کتێبەکەمدا، خاڵم خستەتە سەر هاودژییەکانی بۆچوونەکانی ژان پۆل سارتەر لە بوونگەرایی ڕۆژئاوایی و پێشیمنابوونەوەی لە ڕوانینەکانی پێشووتری.
هەروەها گووتی: وەک چۆن سارتەر هەر جارە ڕەهاگەراییەکی پێشوەختە دیاریکراو ڕەتدەکاتەوە، کارەکانی سارتەر تێگەیشتنەکی کۆتایی یەکلاکەرەوە لە بوونگەراییمان بە دابین ناکەن. بوونی فرە بۆچوونی ئایدیاڵیزی سەبارەت بە بوونگەرایی، لەوانەش پووچەڵکردنەوەی ئەم بۆچوونانە لەلایەن سارتەرەوە کتێبخوێنان هان دەدات بە بانگەوازکردن بە ئیرادەی ئازادبوون. ئەمەش مانایەکی تری ئازادییە کە لە کتێبەکە باسی دەکەین.
دیدە ڕەخنەییەکەی کتێبی ئازادی لێپێچینەوە، لەسەر هەرسە پایەکانی ڕەخنەگری سارتەر ڕەخنەی مارکسیست و کەمۆنیستەکان، ڕەخنەی ئایینی مەسیحی کاسۆلیکەکان، ڕەخنەی دیاردەناسیی. ڕاڤەی بە کراوە و جارێکی دیکە خراوەتە بەر ڕەخنە.
لە کتێبی ئازادی لێپێچینەوە گەڕان بەدوای مانای بوونی مرۆڤ لەم جیهانەدا- بە واتایەکی تر، ڕاستی بوونی مرۆڤ، خراوەتە بەر باس. بەتایبەتی لێکدانەوەکان و ڕەخنەکانی سارتەر، لە کتێبەکانیدا بە مەرگی خودا لە دروستکردنی مرۆڤی باڵا لای فریدیش نیچە. جارێکی دیکە بە زمانی کوردی و بە خوێنەری کوردی لەم کتێبەدا لێکدراونەتەوە.
کتێبی ئازادی لێپێچینەوەدا لە پاڵ وتارە فەلسەفییەکیدا چەمکە زانستی و فەلسەفییەکانی بە سی یەک پەڕاوێز لێکدانەتەوە و پانزە کتێبی بە زمانەکانی عەرەبی و فارسی و ئینگلیزی وەک سەرچاوە، بۆچوونەکانی پێ پشت ڕاست کراونەتەوە.

لە کناری ئەوەنەوە بۆ کناری ئەوەن.. سەلام عەبدوڵا

بەم بەیانیە ئەم شیعرەم بیرهاتەوە:
(ئەوەنە شیتە بگە بگارم..با سەری بیەم لە قەوم و کارم)
خاڵ رەشید کە دەکاتە برای(حوسێن)ی دراوسێم، پێشی کۆچیدوایی، سەرەتا بە رووبەکی خۆشەوە و پاشان ئەو کێپەە شیعرە بە هەرە بەمی چێی، کە لێی بووەوە، نازانم چۆن پێکەنینەکەی بزربوو، لەگەل هەرەکەی چاوی پێ فرمێسك بوو.
پلەی گەرمی هاوینی گەرمەسیر، ئارەق لە بەرد دەردەهێنێت، چین چین ئارەقە دەکەیەن و لەولایشەوە کارەبا وەك ترافیکی لێهاتووە، ماڵەکانمان دەبەتە بە کووڕە. لەڕاستیدا کۆانەکەمان لەم کاتە وەك شەقامەکانی کناری شارەکانی ئەمانیایە، هاتووچووی لێدەبڕێ، بێجگە لە هاواری(مای فلتەر)و دەنگی بێندگێی میوەفرشە گەڕەکەکان(ئەو ڕۆژە بەدەنگ هاواری شوتی بەشەرتی چەقۆ، چوومە دەرەوە. شووتییەکم هەلبژادر و وتم بۆزەحمەت بیشکێنە، کەچی فرۆشیارەکە وتی: چەقۆم پێ نیە!) ئیتر منیش تەریقم نەکردەوە.
نزیکەی 18 ساڵە کاك حوسێن دراوسێمە، گەرچی لەناو خێزانێکی گەورە ژیا، بەڵام هاوسەر و منانی نەبوو. پیاوێکی سوورکەەی بەخێ، هێمن، بۆەی و قسەلەووو بوو. هەندێ جار گوم لێ دەبوو کە کەسێکی توەیە، منیش ئەو خەسلەتەی تا دوا ڕۆژی ژیانی لێیم نەبینی. گەرچی رووی خۆشی پیشان دەدا، وەلێ مرۆڤ هەستی دەکرد لەبەرامبەر کەسێکی دڕشکاو راوەستاوە، خەمباری لێ دەباری، تاقەتی کێشمەکێش و هەراوهوریا و جەنجاڵی نەبوو، وەك بڵێی دەستی شەردووە لە ململانی، خۆیی بە رتمی بێتام و وەەسئامۆزی ڕۆژگار داوە: سەەای کات بەسەربردن لەگەل پەزەکەی، ماڵئاوایی لە ژیان کردبوو پێش ئەوەی ماڵئاوایی ئەبەدی بکات.
من ئەو کاتە هەمنی و لەسەرخۆیەکەی و ڕێزداریم بۆ دەرکەوت، کاتێ یەکەم جار بەشەو دەنگی بێندگێ بۆ بانگی چاوەوان نەکراو بۆ نویژ لە مزکەوتەکەوە بەرزبووەوە، خەوحەرامبووم و بە توێیەوە چووم بۆ ناو مزکەوتەکە و پێیانم وت: دەنگی بێندگێیەکە زۆر بەرزە، کەمی بکەنەوە. سێ کەس نوێژیان دەکرد، لەناویاندا کاك حوسێن لە

نویژەکەی بووەوە، لای لێکردمەوە و بە دەنگێکی هێمن وتی: باشە بەسەرچاو.
چەندە سەرەنجم دەدا، جیاوازییەکی گەورەم دەبینی لە نێوان ئەم و زۆرێك لە دانیشتوانی ئاواییەکە، ئەوارن زۆربەیان لەلای دوکانەکانی ئاواییەکە کێدەبنەوە، بە دەمەتەقەی بێبایەخ و دووبارەکراو، بوختان و هەندێ جاریش خەریك شێخی و دەمەقاڵی کاتەکانیان بەسەر دەبەن. دنیا بەسەر یەکەوە بێخێ، ئاگایان لێ نیە(وە من چە؟ موشکیلەی من نیە…خودا خاسی کەد…خودا کەریمە. ئینشەڵا…)
بەم دواییانە دەمبینی حوسێن لە پشت ماڵیانەوە بە گڕچانێکەوە شێدەبووەوە بۆ گەوڕی پەزەکانی کە تێدا چەند سەر مەڕێکی بەخێودەکرد و هەر بە خێیشی شوانیانی دەکرد تا بوون بە 40 سەر مەڕ، ئەوە نەبێت بەیناوبەین برازایەکی هاوکاری دەکرد. حوسێن ئەم کارەی نەکرد لەبەر هەژاری، بەپێچەوانەکە کرێکارێکی خانەنشینی بوو و توانای دارایی باش بوو.
بەیانییەکی سەیرە، لە بەیانیانی زۆژەکانی تر ناچێت، جووڵەیەکی نائاسایی شەقامەکەی گرتووە.

- هیچ بووە؟
- کاك حوسێن کێچی دوایی کردووە!
- چۆن؟
- بەڵێ، ئەم بەیانیە پەزەکانی دیار نەماون و لەوە ترساوە دزرابن، ئیتر بە تەمەنی 72 ساڵیدا بە گڕچانەکەی و شەلەشەلەوە لە کناری ئەوەن تا یاڵەکانی میلکان، بەدوایان گەڕاوە و نەیانیدۆزیوەتەوە.
خاوەن پەزەکانیتر لە خوار ئاوایی و کەسوکارەکەی هەستیان بە دیارنەمانی کرد و نەیانزانی چی لێهاتووە و لە کوێیە. ئیتر ئەمانیش بەدوای گەڕاون. لە دواییدا بە مردوویی لە کناری ئاوەکە دۆزیانەوە.
چ سەفەرێکی سەخت و چارەڕەشی بەسەر برد: پاش دیپۆرتی زۆرەملێی ساڵی 1975 لە کناری ئەوەنەوە بۆ شاری سامەڵا، بە خانەنشینی گەڕایەوە بۆ ئەوەی ئیمڕۆ بە تەنهایی لە باوەشی ئەوەن سەربنێتەوە. تەرمەکەی هەر لە نزیك ئەو شوێنە دۆزرایەوە کە پێشی 48 نیشتەجی بوو.
کێچکردوو لە سامەڵا وەك کرێکارێك لە کۆمپانیای دەرمان کاری دەکرد. کاتێ خانەنشین کرا، گەڕایەوە بۆ میلکان، بۆ ئەو

شوێنە کە دێی پێدەکرایەوە. گەرچی تەنهایی لێدەچڕا، بەدەگمەن دەچوو بۆ ناو شار، هەر پێویستی پێنەمابوو. ئەو18 ساڵە هەر لە خوار ئاوایی ژیانی بەسەر برد، وای دەزانی لەناو بەهەشتە، ئەگەر لێی دوور بکەوێتەوە، ون دەبێت یان ژیان کۆتایی پێدێت، لەوانەیشە جارە پەرچە کرداری دەروونی ناخی بێت لەبەرامبەر دیپۆرتکردنی زۆرەملێی یان ترسی هەبێت لەوەی بە دوورکەوتنی، هاژە و سێبەری دارەکانی ئێوەن لەدەستدەدا.

دوا هەواڵی ئەم شەو: مەڵەکان بەخێیان گەیانەوە.

- ئەی بەخێر نەیەنەوە…دە وەرە لەداخاندا شەق مەبە…بەنەعلەت بن…خۆزیا دزرابان یان گورگ سەرتاپایانی شەلوپەت بکردبا… تازە کار لە کار ترازاوە و جەنابیان بە باعە باعەوە گەیاونەتەوە…ئەبینن چۆن ئەم سەگ بابانە چونە خوێنی حوسێن. ئاخر بۆچی هاتونەتەوە؟ خێرە؟ ملیان بشکێنن و بڕۆن گەشتەی خێیان بکەن…هاتنەوەیان پوشک ناهێنێ. ئەڕێ ئێوە مەی عەجولی واتان بینیوە؟

ئیمشەو شەوێنەکەی لەبان زەوی گڕی بە ژێر زەوی، جیاوازییەکەشیان هێندە زۆر نیە…ڕۆژگارەکانی لە جیهانێکی نامێ و پڕ ژان و تەنهایی، خاڵی لە سۆز و دڵنەوایی و بایەخدان بەسەر برد…18 ساڵ لە دراوسێتیمان بە قەت نیوەی ئەم نووسینە لەگەل یەکتر قسەمان نەکرد.

ئەوەتا ئێستا ئەو ڕێی و ئاگای لە دنیا نەماوە و منیش گەرچی لەگەلی برادەریم نەبوو یان بە جارێك پێکەوە چایەکمان نەخواردەوەێ، خەوم لێبڕاوەو بیر لە ژیانی غەریب و تایبەتی ئەو دەکەمەوە: بەتەنیا ژیا و بەتەنیا ملی ڕێگای گرتەبەر و ڕۆی،

ماڵیئاوا و یادی بەخێر.

سەلام عەبدوڵا

بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گوندی-69.. شەمای بارەوانی

بەشی(٦٩)

وا حیساب کە ئەو خەڵکە هەموو بزنن

یەکەم وتارم لە بادینان و لە دێی(دەربەسان)ی بچووک بوو.
بیرمە ساڵی یەکەمی فەقێیاتیمان بوو، نزیکەی مانگێک ئاوا ڕەیشتینە فەقێیاتی، یەکسەر ڕەمەزان هات. مەلاکان و ئیدارەی قوتابخانەی ئایینی(محەمەدیە)گوتیان بڕۆنەوە تا دوای جەژن.
کە هاتمەوە، بە سەردانێک ڕەیشتمە ماڵی باپیرم لەو دێیەی دەربەسان.
لەوێ بە نۆژ ڕەیشتم بە مزگەوتی دێیەکە. موختاری دێ(مام ئیبراهیم زێباری)کە منی بینی، گوتی: خودێ فەقێی بچیک مەچ مەڵا نینێ و لازم تو خوتبەی بەمە بدەی. گوتم بلا.
هەرچەندە لەو بەیاری وتاردانەم زۆر دوودڵ بووم. ترسێکی زۆرم هەبوو لەوەی نەوەک نەتوانم وتارەکە بدەم.
ئاخر من تازە ڕەیشتبوومە فەقێیاتی و پێشووتر هیچ جارێک وتارم نەدابوو و نەڕەیشتبوومە سەرمینبەر.
تازەش قسەم بە موختاردابوو و دەبوا هەر وتارەکەیان بە بدەم.
بەهەرحاڵ، بە ئامادەکردنی وتارەکە گوێم لە وتارێکی مەلا(شەرزاد عەبدوڵوەهاب)گرت بە ناونیشانی(تەوبە) ڕێک ئەو وتارەم لەکاتی گوێگرتنەکە هەمووی لای خەم لەسەر وەرقەیەک نووسیبووە و دووسێ جار بە تەنها وەک بەیەت لەسەر مینبەرم و خەڵکێکی زۆر ئامادەی وتارەکەمن، دووبارەم دەکردەوە. ئایەت و ڕیوایەت و قسەکانی مەلاشەرزادم هەمووی باش باش ئەزبەرکرد و خەم باش بە وتارەکە ئامادەکرد.
ڕۆژی جومعە هات و ڕەیشتمە مزگەوت، بەرلەوەی بڕۆمە سەرمینبەر، دەم سەدوبیستی لەدەدا و ترسێکی بێئەندازە هەموو بوونی داگرتبووم و لە دڵی خەم هەر قسەم بەخەم دەگوت و بە خەمم دەگوت: باشە هەی فەریکەفەقێی نەزان، تۆ جارێ قول و فول لەکتری جیاناکەیتەوە، بۆچی خەت تووشی ئەو بابەتی وتاردانە کرد؟
بەخوا ئەوەندە لەبەردەم ئەو هەموو خەڵکەی ئابووت دەچەت و وتارەکەت پێ تەواو نابەت.
کاتی وتاردانە هات و بەسەر مینبەرەکە کەوتم. لە بڵایە

خاڵم(زرار)هاتبوو بەردەمم و لەسەرەتای وتارەکە تا کۆتایی، دیقەتم دا، لە تەقی سەرم تا بنی پێیەکانم هەمووی سەیردەکرد.
جا خاڵم چەند تەنزاوی و شۆخ کەمدیێ.
ترسی بەردەم ئەو خڵکە هەمووی لەلایەک، هی خاڵشم بە تەنها لەلایەک.
لە دڵی خۆم دەمگوت: بەوخوایە یەک هەڵە بکەم، خاڵم بە تەعلیق و شۆخیێکانی دەمکات بە فیلم.
سەرتان نەێشێنم، بە هەزارحاڵ تا ئێنەلحەمدەکەم کرد.
هەستم کرد دەم و گەروم وشک دەبێت و چاوەکانم تاریک دادێن و سەرم دەسووڵێت.
ئای خوایە من چی بکەم؟ وەڵاهی ئەوەی لێی دەترسام ئێستا ڕووداوات و ئابڕووم دەچێت.
زمانم کەوتە تەتەڵە و هەردووک قاچەکانیشم وەک بی ناو ئاو دەلەرزین. چ لەرزینەک، دەتگوت سەما دەکەم. هاهاها.
دەمگوت هەر ئێستا لە هۆش خۆم دەچم و دەکەوم.
بەو مانگی ڕەمەزانەی خەریکبوو هاوارکەم و بڵێم: خەڵکینە ئاوم بە بەنن، خەڵکە کاکە من خنکام.
وتارەکەم نزیکەی نیوسەعاتی خایاند. تا دەدەقەی سەرەتا بە هەزار تکا و بەو ڕەزاڵەتی و ترس و سەما و شتە قەتاندم. دواتر هەدی هەدی ترسەکەم نەما و زاڵ بووم.
ئینجا گەروم بووەوە و کەوتمە لاساییکردنەوەی مەلاشەرزاد و دەستم کرد بە شیەشیە و خڕگوشین و قسەی زل.
دواتر کە وتارەکە تەواوبوو و ڕەیشتمەوە ماڵی باپیرم، خاڵم دەستی کرد بە شۆخیکردن و پێکەنین و تەعلیقلەدان و گوتی: وەڵاهی دەمگوت ئێستا دەبوورێتەوە. کوڕە تە ڕەنگت لە ڕوو نەمابوو لە ترسان.
ئەوە قاچەکانت بە وا دەلەرزێن؟ دەتگوت ڕەقس دەکەیت. وای پێ دەگوتم و قاقای دەکەشا.

دواتر کە ڕەیشمەوە بە حوجرە، ئەوبەسەرهاتەم بە فەقێکان دەگێڕایەوە و هەمووان پێدەکەنین. دەمگوت: بەخوا هەر یەکەم لەحزە زەحمەتە، دواتر زۆر ئاسان دەبێت.
گەر فەقێیەک لێیپرسیبام: چۆن بتوانم خۆم کۆنترۆڵ بکەم و نەترسم لە کاتی وتاردانێ؟
دەمگوت: یەک شت بکە. وا حیساب بکە ئەو خڵکە هەمووی بزنن. ئەوکاتە هیچ ترسەکت لا نامێنێت. من هەر وادەکەم.
کە وام دەگوت، دەبوو بە قاقا.

لە دەیەکەمان، دەی(بارەوان) زەرجار دەیشتمە چایی و دارەکم لە شەوەی مایک لە عەرد دەچەقاند و عەلەساس ئەوە مایکی مزگەوتە و یەک دنیا خەکیش لەبەردەمم ئامادەن و من وا خەریکم وتاریان بە دەدەم.
بەو شەوازە پەقەم دەکرد.
یەکەم وتار کە باسم کرد، ئاوا بە ترس و لەرزەوە دەستم پە کرد.
دواتر لەی ەاهاتم و ماوەی چەندین ساە و لەچەندین دە و دەقەر و شوەنی جیاوازی وەک: دەقەری کەندیناوە، دەقەری کەرکووک، دەقەری خەشناوان و بلباسان و لای شەقلاوە، دەقەری کەیە، دەقەری بادینان و دهەک، لەناو سەنتەری شاری هەولەریش لە چەندین مزگەوت وتارم دا و خەکەکی زەر ئامادەی مزگەوتەکە و وتارەکە دەبوون و هەر فشەشم پە دەهات و زەر سەرکەوتووانە وتارم دەدا.

”من ەاستیی ەوونـاکیم لـە تیشکدا”.. ەزگار شەخانی

ئەوارەی 26/10/2007 ، لە کتەبخانەی کوردی لە ستەکهەلم، دەشاد عەبدولڵا کەمەەک شیعری بە کوردی ئەم شارە خوەندەوە. من بەم چەند دەەەی خوارەوە، باسی شیعر و ئەزموونی ئەوم کرد.

دەکرە تەگەیشتن و شیکردنەوەی شیعرەک، لە خوەنەرەکەوە بە یەکەکی تر جودا بەت و ئەم هەموو تەگەیشتن و شیکردنەوانەیش جودابن لە هی شاعیر. بەیە ەەگە بە خەم دەدەم، بە نزیکبوونەوە لە فەزا و مەتودی نووسینی دەشاد، لەسەر قەسیدەی ”شەوەکانی ئامیتا بەدرەژایی بابل”، کە ئەمساە چاپی کردووە، بوەستم و زەر بە کورتی و بە چەی ئاماژە بە لایەنەکی گەش و باشی شیعرەکە بکەم. ئەویش گەانەوەیە بە مەژوو. مەژوویەکی زەر کەن. نزیکەی 600 ساە پەش لەدایکبوون، سەردەمی حکومەانی ”نەبوخەزنەسیری دووەم” و هەرش و پەلامارەکانی بە سەر سوریا، فەلەستین و میسر. لە هەمان سەردەمدا، دروستکردن و نوکردنەوەی ”بابل”، کە لەم واقیعە سەختەدا جگەی ئەشق و جوانییش هەبوو. ئەم ئەشق و جوانییەیە، ئەمە دەشادی شاعری، نزیکەی 2600 ساە بەناو کەانەکانی مەژوودا گەیاندەتە ”بابل” و لەوە لە چاوی ئەوەوە، شتە وردەکانی ئەو سەردەم دەبینین و بە دەنگی ئەویش

گومان لە گرانییەکانی ئەشق دەبێت.
ئەوەندەی من بزانم و ئاگام لێی بێت، پێشتر چاوی شیعری نوێی کوردی تا ئەو بڕی نەکردووە.

لەم شیعرەدا دوعا و نزا هەیە بۆ "مەردۆک"ی شای خوداکانی بابل و شا "شەمش". شیعرەکە بە قەڵەمی هەش نووسراوە، بەڵام، لە سپێتی نێوان دێڕەکاندا شیعرێکی تر هەیە، جوولانەوە و وێنەی تیایە، چاو نایانبینێت، بەڵام هەستیان پێدەکرێ.
"من ئاستی ووناکیم لە تیشکدا
بەچاوی کوڕەوە تەماشای چیم دەکەن؟
بوکی دەریام لە خەیاڵی هەر یەکیکتاندا." ل52/
من وەک خوێنەر، لەم سێ دێڕەدا وێنە و جولانەوەی جوانیان تێدا دەبینم. کە دەڵێ: "من ئاستی ووناکیم لە تیشکدا" ئەمە دەربڕینێکی تەواو سوفیانەیە و "بووکی دەریا"یش یەکسەر زەینم بۆ ئەفسانەی "ئەفرۆدیت"ی خواوەندی خۆشەویستی دەبا، ئەو دەمەی "ئەفرۆدیت" وەکو بووکێکی جوان لە کەفوکوڵی دەریا لەدایک بوو.
نووسینی شیعری مۆژوویی، لەبەر چەند هۆیەک کارێکی زۆر سەختە. هەنگە یەکێکیان ئەوە بێت، هەتا دوورتر بەرەو ئاسوی مۆژوو بڕین، ئەوا کەسەکان، ووداو و شوێنەکان زۆتر تێکەڵی ئەفسانە دەبن و سنووورەکانیان کاڵدەبنەوە. لێرەدا تێگەیشتنی شاعیر و مۆژوونووس جیادەبێتەوە. مۆژوونووس سەرگەردانی ئەوەیە رووداوەکان، کات و شوێنەکان وەکو خۆیان بنووسێتەوە و وەسفیان بکات.، تەنانەت ئەگەر بڕی بکرێ لە ئاووهەوای ئەو سەردەمیش دەپچڕێتەوە. بەڵام ئەم تێگەیشتنە، لە دنیای داهێنای ئەدەبی و هونەریدا زۆر بایەخیان نییە. ئەوە تەنیا نووسەر و هونەرمەندانن دەتوانن لە سەفەری وا دا سەردەمێکی کۆنکریتی میژوویی، لە گۆشەیەکی تریەوە ببینن و لەگەڵ خۆیاندا بهێنێتەوە ئێستامان. سەرسام نابین، ئەگەر لە سەفەری وا دا، ببینین مناڕەی بابل دەجوولێ. سەرسام نابین ئەگەر ببینین شاعیر لە باخچە هەڵواسراوەکەدا، لە بەر سێبەری دار زەیتونێک لە نێوان حامڵەابی و نەبوخەزنەسێردا دانیشتووە و باسی هەڵەشەی ئەمڕۆی تورکیا بکەن. ئەمانە و دروستکردنی "کەس"ی تر و ووداوی تریش، لە دنیای ئەدەب و هونەردا جێگەیان دەبێتەوە.
لەاستیدا سەختیی نووسینی شیعری مۆژوویی لێرەوە دەسپێدەکات. چۆن دتوانرێت لە فۆرمێکی هونەریدا مۆژوو بهێنرێتەڕ ئێستامان، کە هەش و سپی نەبێت، بەکو هەنگین بێت؟
با ئەم چەند دێڕە، هەوڵدانێک بێت لە نزیکبوونەوە و تێگەیشتن لە فەزای شیعری دشاد عەبدوڵا، کە 30 ساڵ زێترە

دەنووسێت. سی ساڵیش زیاتره لەناو کۆی خەباتی کوردایەتییە. لە کۆتاییەکانی سەدەی ڕابردوودا، ئەو دەمەی کە کۆمەڵگەی کوردەواری، شەڕکی کولتووری، سیاسی و سەربازی لە دژیدا دەکرا، ئەو دەم زۆر سەخت بوو بۆ نووسەران، هاوسەنگی لە نێوان ئەدەب و سیاسەتدا ڕابگرن. ڕەنگە زۆر سەخت بێت نووسەرێک بدزیتەوە، کە شیعری بۆ ئایدیۆلۆژیا، بۆ حیزب، بۆ سەرکردە، بۆ جەنگاوەر نەنووسیبێت. ئەم ئەزموونەی خۆمان و ئەزموونی ئەدەبیی ئەوروپایش، بەتایبەتی لە نێوان هەردوو جەنگی جیهانی و شەڕی ساردیشدا، ڕاستییەکی سادەمان پێدەڵێت. ئەویش ئەوەیە: کە بۆ نووسەر زۆر سەختە هاوسەنگی لە نێوان ئەدەب و سیاسەتدا ڕابگرێت و ماڵی شیعر وێران نەکات.
بەڵام، لە ئەزموونی نووسەرایەتی دڵشاد دا ئەوەمان بۆ ڕوون و ئاشکرایە کە ئەو، ئەو هاوسەنگییەی ڕاگرتووە و ماڵی شیعری ئاوەدان کردووە.
لەگەڵ ئەوەشدا، ڕەنگە ئەوە زۆر گرنگ نەبێت، کە شاعیر چ کارەیە و لەکوێ و چۆن دەژی، ئەوەی کەگرنگە ئەوەیە کە چی بەرهەمدێنێت. چونکە لە ئاکامدا، هەر بەرهەمەکان دەمێننەوە و لە ئەوانەوە دەگەڕێنەوە بۆ شاعیر و سەردەمەکەی.
من ئەزموونی دڵشاد وا دەبینم، کە بە زمانی ناخ دەدوێت. ئێمە گوێمان لێیەتی، زمانێکی چەند هێمن و لەسەرخۆیە، وەک کە خۆیشی کەسێکی هێمن و لەسەرخۆیە. گوێمان لێیە بەم زمانە هێمنەی ناخ، باسی ئەو شتە وردانە و ئەو جووڵانەوانە بکات، کە ئێمە هەندجار دەیانبینین و هەستیان پێدەکەین، بەڵام ناتوانین باسیان بکەین.

٢٦/١٠/ ٢٠٠٧ ستۆکهۆلم

مەرگ گرانیی دێزەخە.. بەختیار محەمەد

مەرگ سێبەری مانگی ئوخسارەکانە
مەرگ گرانییەکە لە دێزەخ
ژیان حەقیقەتکە
لەناو زیندانەکان و

لەناو شۆنەوارە ونبووەکان
هەموومان بەشکین
لە جنسی قەلەەشکە و
بەشکیشین لە جنسی کۆتری سپی.
خواش دەرەقەتی مەرگ نایێ
ئەو دەسەاتکە لە ئەزەەوە
جەستە دەمرێ
ڕۆح دەچێتە ناو باخچەی وشەکان
ئازادی چەند جوانە،
کە بەسەر مەرگ سەردەکەوێ!
لە کوێ؟ لە دڵی جەنگاوەرێك.
لەناو گۆڕدا مەرگ هەیە
خواش هەمیشە دەچێتە ئەوێ
ئەوە ئاسمان نییە کە ماڵی خوایە،
بەکو گۆەێ ماڵی ئەو.
مەرگ وەك چپس
ساەکان دەخوا.
مەرگ هەژارانی
خۆشتر دەوێ لە دەوەەمەندان
مەسیح وای گوت.
فریشتە و مەرگ لە ئەزەلەوە دەستن
مەسیح کە لە گۆڕدا هەستایەوە
وای گوت.
هەموو پێغەمبەرەکانیش دەڵێن:
فریشتە و مەرگ دەستن،
نەك شەیتان و مرۆ
لە بەهەشتی خاپوورکراوی عەدەن.

بەختیار محەمەد

نان گۆستانی ورگە.. فەرهاد کەریم

ویژدان چەتە ناو سەرم، ورگی مرۆڤم پێ کردووە لە پیاسە، لە ناو ورگی مرۆڤ مەگری، گوو دەبارێ بە گریان، دەمی پێە لە چەقۆی شەڕ، ئاشتی ئاودەست، برسی مردن و تینوە خوێن، سەری ئەشکەوت پڕلە ترس، دڕزەخ و بەهەشتی بێ چراو شەوە زەنگ چاو، لە ناو با و باوەڕ شکاوەو مردووە، دەست و پێی درێژ بووە، پێشبڕکێیەکی قڕە مردن، ژیان لە ناو ورگیدا روخاوە خراپ،
ژیان لە ناو ورگیدا بریندار
لە ناو ورگیدا مردووە ژیان ..
دەستی درێژ بووە بێ ورگی
بێ ورگی پێی درێژ بووە
ورگی پێ سەری بووە
سەری بێتە ورگ
ورگی مرۆڤ لە مەیدانی جەنگ دەچێت لە گۆرستانکی خاپور، جەنگ گۆرستانیش وێران دەکا،
ورگی مرۆڤ گۆڕی ناو گۆرستانی وێرانی دوای جەنگە،
گۆڕت لە ناو ورگتدایە چ وێرانەیەکە ورگت، لە ناو ورگت وەرە دەرێ پێش مردنت خێت مەنێژە، دەستەکانت کورت کەوە بێ سەر دێت، هەنگاو بنێ بێ ویژدان لە ناو ورگت وەرە دەرێ، برسیبە بێ ژیان، ناو ورگت مردنە، ورگ پەناگە نیە هەتاوی سوتانە سێبەری ژەهر، دەست بە ورگی کەس وەمەنێ بێ وەستان، دەوخێ ورگ وەک مرۆڤی جەنگەکان، دەدڕێ ورگە مرۆڤ،
بە لای خوارەوەێ مەڕێ تەپە وەک باران، بەردە ڕەق،
مردن هەر مردنە لە ئاوەدانی ورگبێ یا لە چۆڵی ژیان،
لە دەرەوەی ورگ باران تەڵی کردووم، ئازاری زۆرم کێشا تا برسی نەبم،
بێ ئاوەدانی ورگ نووزانەوە و بچووک و سێبەر،
گوو- مان کردە هزر، هەمیشە وتوومە بارانیش ببارێ ژیان لە گوو پاک نابتەوە،
هاتوومە دەرەوە لە ورگ
نە شیعرکی تەڕ دەنووسم
نە پێکەنین دەخەمە سەر زمانم
ڕووم لە مرۆڤە ئەو مرۆڤەی دژە ورگە

ئاوێنەیەکی ڕووتە مرۆڤی ئەمڕۆ دەستی درێژە و هەنگاوی خێرا بۆ ورگ مەرگە
لە گەڵ مەرگی خۆیدا دەڕواو پێدەکەنێ
پێکەنینی بە مردن دێ لە ناو ورگیدا دەمرێ
لە مردن ناگا پێدەکەنێ، لە پێکەنین ناگا دەمرێ
ڕوونە ئاوێنەیە هزری ورگن، دەخواو دەیی و دەمرێ

حەمیدەفەندی، شیعر و شۆش.. یاسین برایم

(65) ساڵ بەر لە ئەمڕۆ، شیعرێك لە گۆڤاری هەتاو، لە ژێرناوی (میرم با بەس بۆ1)، بە قەڵەمی گەنجێکی برادەستی بە ناوی (حەمید حوسێن مەلا سیدەکانی2) بڵاوکراوەتەوە. شیعرەکە (16) دێڕە. هەنگە ئەم شیعرە لە خەیاڵ و زمانی کەسمان نەبێت و شیعرێکە و لەنێو گۆڤارێکی کوردی بە تاقانەیی ماوەتەوە. بە کوردییکی جوان و هەوان نووسراوە، سادە وەك دڵی ئەو مرۆڤە. لەنێونیشانی شیعرەکە ئەمە دیارە، ئاستەی میر (پاشا و گەورەی وڵات) کراوە. وەك نزایێکە و داواکارێکە لە شێوەی شیرەت، تێیدا باس لە زوڵم و گرتن و کوشتن و تاوان و چەوساندنەوەی میللەتی کوردی هەژار دەکات. لە ڕگەی پەیڤەوە، دیوێکی ناشیرینی دەسەاتی ئەو سەردەمە دەخاتە ڕوو. شیعرەکە چەند هەفتەیێك پاش ڕووخانی ڕژێمی پاشاییەتی نووسراوە. بەشی زۆری شاعیرانی ئەوکات شیعریان بۆ ئەو ڕۆژە نووسیوە و هەستی خێیان دەربڕیووە. بە نەمانی ڕژیمی پاشایەتی و هەڵهاتنی خێری ئازادیی (عەبدولکەریم قاسم)یان لە قەڵەم داوە. ئەو شیعرەش هەنگدانەوەی ئەو ڕووداوە هەشەیە، کە تێیدا کەتایی بە ڕژێمی پاشایاتی دێت. بیری زۆربەیان وابوو ئیدی لەمەودوا، وڵات بەرەو خۆشی و ئازادی و ئارامی و یەکسانی و کەشوهەوایێکی سیاسی و کاتی بەدەست دەهێت و خەڵکی عێراق دەحەسێتەوە؛ وەڵ دەسەاتی دوای ئەویش، لەسەر هەمان ڕچکەی جاران ڕۆیشت و بگرە هەشتر و خۆناویتر و ماوڕانیتر دەرچوو. لەم شیعرە گلەیی دەکرێ و هەخنە دەگرێ لە (بەگ)ێکی نەخوێندەوار، دەبێتە ئەندامی پەڵەمانی عێراق، هەنگە ئەم بەگە هەرکوردی خۆمان و دەڤەری خاوەن شیعرەکە بێ. لە دوای

دروستبووني دەولەتي عێراق، بەشي زۆري كەسانى دەستێيشتوو و ئاغا و بەگ و شێخ و سەرۆك خێل و عەشيرەت، دەكرانە ئەندامى پەڵەمان. ئەم دياردە و كولتووره ناشيرين و نەخوازراوە، لەسەردەمى ئێستەش بەرەوەى هەيە. لەم شيعره سێ كەسى دەسەڵاتدار ناويان هاتووە. كەسێك وەك مەليك، مەبەستى مەليك فەيسەڵى دووەمە3. پاشايەكى بچكێ و نەزان و ساويلكە و بێدەسەڵات. (وەسى4)، خاڵى پاشا و (نووري سەعيد5)ى سەركوەزيرانى ئەوكاتەى ژێمى عێراق. هەخنەى تووندیان لێ دەگرێت و لەكاتێكدا ئەو سێ كەسە لە ژيان نەماوون. شيعرێكى سادەيە و هى گەنجێكى كوردپەروەرە، بوێرانە دەئاخڤێ و حەقگێ و ڕاست و جوان و پێ هەڵوێست. دواتر دەچێتە بەرەى گەلە چەوساوەكەى و بە (قەڵەم و تفەنگ) و سەنگەر لە دژى زوڵم و داگيركارى و ناحەزانى كورد دەگرێت، تا دەمرێت ئەم سەنگەرە جوان و پيرۆزە چێ ناكات و بگرە پيرۆزتر و پتەوتريش دەكات، تا چێك بە دوژمنان دادەنێت. ڕاستييەكەى. هەڵوێستى جوانى ئەم شيعرە لە كار و كردەوەى ئەو مرۆڤە هەنگيداوەتەوە. تا ژينئاوايى، لەبەرەى گەلە چەوساوەكەى دەبێت. ئەو نەبوو بە شاعير و خاوەنى ديوان. نەبوو بە شاعيرى ژێم و دەسەڵاتداران و دەربار و ديوانى ئەوان گەرم بكات. ئەو ڕاستگێ بووە لە گەڵ خودى خۆى، كە نەيتوانيوە ئەسپى خۆى لە مەيدانى شيعر تاوبدات، وازى هێناوە. چيديكەى نەنوسيووە و چ ڕاستە و وشە و دەڵەى شيعرێكى ئەو، ناچێتە نێو چ گۆڤار و ڕۆژنامەيەك. لە چ كۆڕێك شيعر ناخوێنێتەوە و كەس بە شاعير ناينارسێت و هەر ئەم شيعرەى لە گۆڤارى هەتاو بەرچاو دەكەوێت، بەهرە و ئيلهام و هەتاوى شيعرى ئەويش بێ هەميشە ئاوا دەبێت.

" من لە نزيكەوە ئاگادارى ژيان و كار و چالاكييەكانى ئەوم، بەس ئەو شيعرەيەى نووسيوە و چ شيعرێكى ديكەى نييە، ئەوكات من لە پاڵى يەكەمى ناوەندى بووم لە ڕواندز لە ساڵەكانى 1959 و 1961، پێشتر ئەويش لە ڕواندز بوو و شيعرەكەشم خوێندووتەوە و منيش ئەوكات شيعرم دەنووسى و ئيستاش هەمە، بەس لەگەڵ هەڵگيرسانى شۆشى ئەيلوول، مامۆستا بووە پێشمەرگە و چ شيعر و نووسين و شتى ديكەى نييە و دابڕا و چووە شاخ، بەس كەسێكى ڕاشنبير و شارەزا و فەرماندەيێكى لێهاتوو و ئازا بوو ئەوە لاى خەڵك ئاشكرايە.6"
ئەو مامۆستا كوردستانييەى نەبوو بە شاعير، وەڵێ بووە نموونەيێكى جوان، شۆشگێڕێكى بوێر و ناسراو و پێ سەروەريى و بەرخودانى مەزن. بێ بەدەستهێنانى ماف و ئازادى و داد و يەكسانى، بەرگرى لە خاكە ژيردەستەو ميللەتە چەوساوەكەى دەكات. ژيانێكى سادە و خاكيى و بەهادار هەدەبژێرێت. لە شۆشدا، وەكوو شۆشگێڕێك و

پەروەردەکاریکی پر هەوەست و دڵسۆز و نەوەیەکی چاونەترس و سەربڵند وەك هەگبورد پەروەردە دەکات. فەرماندەیەك دەبێتە ڕێچەکشکێن بۆ خەبات و قوربانیی و بەدەستهێنانی ئازادی و ڕزگاری و مافە هەواکانی گەلی کورد.
شیعرەکە، بۆ جوانی یار و خۆشەویستی و ژوان نییە. بۆ نیشتیمانیکە، ئەو وەك ئاشقێکی وەفادار، لە پێناوی قوربانیی دەدات. ئەو دەبێتە هێگری شاخ و لووتکە و بەرد و کانیاو و ئەشکەوت و گرد و نهالەکان، دەیکاتە ژوانی هەمیشەیی. ئەشق لە پێناو نیشتمان و ئازادی. وەك هەمن هاواردەکا:

ئاشقی چاوی کەژاڵ و گەردەنی پڕ خاڵ نیم
ئاشقی کۆو و تەلان و بەندەن و بەردم ئەمن7
ئاشقی نانە هەقە و شەشکی ماندوو و هەوای ئازادی و هەڵوتکەکان دەبێت و باوەشی گەرمی نیشتمان بەرنادات. ئەو نەبوو بە شاعیر، بوو بە شەشگەرێك لە چەشنی گیفارا.

میرم با بەس بێ کاری زەرداری
کردەوەی پیس و ئیشی بەدکاری
بەسە واز بێنە لە پیاوی هەژار
هەش و ووت مەبە بێ سوخرەو بێگار
نەماوە دەوری کوشتن و برین
ڕێگری و چەتە یاخێ مان دزین
بەسە واز بێنە تۆ لە خوێن مژی
پیاوت مەنێرە، گا جووت بکوژی
گەر تۆ ئیسلامی بەخێت دەیی میر
چۆن هەرش ئەبەی بۆمای فەقیر
گەر پیاوی چاکی خاوەنی ئایین
چۆن حەق وەرئەگرێ تۆ لە مەش هەنگوین
بەگم لە پیشەت بەسە وەرە خوار
تەش ووخای ئەمجا لەگەڵ ئیستعمار
ئەو ڕۆژە شکا، پشتی ئێوەی بەگ
نوری و وەسیان ڕاکێشا وەك سەگ
جارێکی دیکە تۆ بە چاوانت
نابینیتەوە جێگەی جارانت
هەر لەبەر ئەوەی سەرمایەداری
دوژمنی کورد و چینی هەژاری
یا لەبەر ئەوەی لەسەر سنوری
جاسوسی بکەیت لەبۆ مام نوری

کەی ئەبێ نائب، نەخـــــــــوێندەوار بێ
هەر ئاغا و بەگ و پیاوی زۆردار بێ
خاوەن دەهات و چـــــەك و دینار بێ
لەبێ حکومەتی، وەك خـــــزمەتکاربێ
ئا بەم شێوەیە، مەلیك بێی نووسی
بیکەرە نائب، ئەی خـــــــــــــاڵە وەسی
قوڵت بەســـــــــــــــــــەری نامە گیراوە
بێ کوڵ دەر ئەچی لەم بەند و باوە
هەموو دەزانن، دەســـــــتەی جمهوری
نائیبەتی تۆو پیلانی نـــــــــــــــــــــــوری

یاسین برایم _ ڕواندز

-_____

پەراوێز و سەرچاوەکان.

1. گۆڤاری هەتاو، ژمارە (144). 30/11/1958، ساڵی پێنجەم.
2. حەمید حوسێن حەمەد (حەمیدەفەندی) (1934_2023), دەرچووی پەیمانگەی مامۆستایانی هەولێر، لە گوندی دڵزیان دەبێتە مامۆستا و دواتر دەبێتە بەڕێوەبەری قوتابخانەی سیدەکان؛ لەگەڵ هەڵگیرسانی شۆشی ئەیلوول دەبێتە پێشمەرگە و چەندان پلەی جەراوجەر دەبڕێت و تا دەبێتە وەزیری پێشمەرگە. زمانی ئینگلیزی و عەرەبی و فارسی باش زانییوە. فەرماندەیەکی دیار و کەسێکی کوردپەروەر بووە.
3. مەلیـــك فەیســـەڵی دووەم (1935_1958)، تەمـــەن 23 ســـاڵ. کەمئەزموون و بێدەسەڵات.
4. عەبدولئیلاهی وەسی (1909_1958) خاڵی مەلێك فەیسەڵی دووەم بـــوو، زۆر خـــراپ و زوڵمکـــار بـــوو، دواتـــر گرتیـــان و لـــە گۆڕەپانیکی شاری بەغدا هەڵیانواسی و دواتر پارچەپارچەیان کرد.
5. نـــووری ســـەعید (1888_1958) لـــە (1030_1958) ســـەرۆکوەزیرانی عێراق بوو بە ماوەی 28 ساڵ حوکمی کرد و 14 جار بووە سەرۆکوەزیران و لە کودەتایەکەی 14ی تەمووز بە جلی ژنان گیرا و کوشتیان.
6. فەرزندە ئەفەندی حوسین، 1945، سیدەکان، خانەنشین بە پلەی بەڕێوەبەری گشتیی، هەولێر، 7/3/2023.

7. دیوانی هەمن موکریانی، شیعری کوردم ئەمن، بەهاری 2708، ل89.

▪ لە ڕۆژنامەی خەبات، ژمارە(6490)، 27/3/2023 بلاوکراوەتەوە.

چەنیەتی بەرنگاربوونەوە و کۆتاییهێنان بە تیرۆر لە کوردستان.. نادر عەبدولحەمید

تیرۆری هونەرمەندی لاو (خواناس وریا) لە چەمچەماڵ لە ئەواڕی (٢١-٦-٢٠٢٣)، باسگەلێکی گەرمی بەدوای خۆیدا هێنا بۆتایبەت لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانی وەک فەیسبوک و میدیای ئینتەرنێتی جێراوجێر.
بەو پێیەی کە بکوژ دوای دەستگیرکردنی ڕایگەیاندبوو کە ئەو کارەی بۆیە ئەنجامداوە چونکە جیاوازی بیروڕایان هەبووە لەسەر ئایین و ئیسلام، لێرەوە لە لایەن کەسانی سەربە ئیسلامی سیاسی و کۆنەپەرست و دژە ئازادی بیروڕا، ئەم تاوانە جۆگەی دەستخۆشانە و لە لایەن کەسانی ئازادیخواز و ئاتەئیست و کۆمۆنیست و سێکیولار و ئینساندۆستەوە جۆگەی نەفرەت و سەرکۆنەکردن بووە.
یەکەمین پەرچەکردارێک، کە بینرا بریتی بوو لە ڕیسواکاری ئەم تاوانە و لایەنگرانی تاوانەکە، و ئەو فکر و جیهانبینیی و ئەو بانگەوازخوازە ئایینیانەی کە بزوێنەر و هاندەری بکوژ بوون بە ئەنجامدانی.
ئەم هەڵمەتە فکری و فەرهەنگی و میدیایی و سیاسییە بەجیا لە هاوکێ جێراوجێرەکانی، بە سەرکۆنەکردن و پاشکۆپکردنی بەرەی کۆنەپەرستی و دژە ئازادی و ئیسلامی سیاسی، نەک هەر کارێکی پێویست بوو، بەڵکو بەردەوامبوونیشی هەر پێویستە، بەڵام ئەم چوونە جەنگی فکری و میدیایی و فەرهەنگییە، کە بەزەری ئاتەئیست و سێکیولارەکان پێی هەڵدەستن، بەتەنها کافی نییە.
دیارە زۆرکێش چوونەتەسەر بواری یاسا، نەک هەر بە سزادانی ئەم تاوانکارە، بەڵکو بە بەرگریکردن لە ئازادی بیروڕا لەسەر ئاستی

کۆمەڵگە لە ڕەگەی جیاجیاکردنی ئەو یاسایانەی کە ئازادی بیروڕا دەربڕینیان دەستبەر کردووە، لەگەڵ دانانی یاسای پێشەوتر کە هەم ئازادییەکی بەرفراوانتر بگرێتەخۆی بە هاوڵاتیان، وە هەم سنووردارێیەکانی بانگەوازخوازان و ئیسلامی سیاسیش بکات.
ئەمەش سەری کێشاوە بە ڕەخنە لە حکومەتی هەرێم و دەسەڵاتدارانی هەردوو زەنی زەرد و سەوزی هەرێمەکە، کە بۆچی ئەو یاسایانە تەنها مەرەکەبی سەر کاغەزن؟ بۆچی بەپێی هەمان ئەو یاسانەی کە لە ئاراداان، سنورێک بە دەستدرێژیەکانی ئەم بەرە کۆنەپەرستییەی ئیسلامی سیاسی و بانگەوازخوازانی ئایینی دانانرێت، کە ڕەژانە و بە ئاشکرا جگە لە سوکایەتی بە کەرامەتی ژنان و ئازادیخوازان و ئەوانەی پێچەوانەی ئەوان بیردەکەنەوە، بانگەوازی تووندوتیژی و کوشتوبڕیش دەکەن بەدژیان؟
لەڕەوە هاوبەرژەوەندی حکومەت و دەسەڵاتدارانی هەرێمەکە، بەم بەرە کۆنەپەرستییەوە خراوەتەوو، وە ئومێد بە حکومەتی هەرێم و دەسەڵاتداران خراوەتەلاوە بە سنوردارکردنەوە و کۆتاییهێنان بە دەستدرێژی بەسەر ئازادییەکان و تیرۆری ئازادیخوازان و دژبەرانی ئیسلامی سیاسی، و ئەو ئاکامگیرییە هاتەپێش کە ئەوە ڕەکخراو بوون و یەکگرتنە، بە هەنانەدی بەرەیەکی بەرگریکاری جەماوەریی، لە کەسانی ئازادیخواز و ڕەکخراوە سیاسی و جەماوەریی و پیشەییەکان کە دەتوانە بڕووی ئەم بەرە کۆنەپەرستییەدا بووەستێتەوە، و دەستکەتای بکات لە دەستدرێژی و ئینجامدانی تیرۆر، وە حکومەتی هەرێم و دەسەڵاتدارانی هەردوو زەنەکەش ناچار بە پەیڕەوی کردن لە یاسا بکات.

بابزانین لە ڕوانگەیەکی ماتریالیستییەوە ڕەگا چارەی کۆتاییهێنان بە تیرۆر، چییە؟
ئینجامدانی تیرۆری جەستەیی وەیا مەعنەوی لە کەمەڵگەدا، هەم دەتوانرێت لە ڕەگەی ڕەکخراوە سیاسییەکان و دامودەزگای سیخوڕی و ئاسایشی سەربە دەسەڵاتەکەوە ئینجام بدرێت، وە هەم لە ڕەگەی تاکەکەسەکەوە کە سەربە هیچ حزب و ڕەکخراوێک نەبێت، و بە هیچ دەزگا و حزب و دەسەڵاتەکیش ئەم کارەی ئینجام نەدابێت، بەڵکو لای وابێت کە ئەم کردەیە وەفاداربوونە بە بڕەها و بیروباوەکانی خۆی، وەک لەم تیرۆرەی چەمچەماڵدا وا دەردەکەوێت.
ئەمەش بەو مانایە نییە کە ئەم کردەیەکی تاکە کەسیی دابڕاوە، بەڵکو لەم حاڵەتشدا هەر کردەیەکی کەمایەتی سیاسییە و لە ڕەگەی ئەم تاکە کەسەوە جیاجیا کراوە، تاکە کەس لەڕەدا نوێنەرایەتی شتێکی ماددی و بابەتی کەمایەتییانە دەکات، بە

ئەوەی خەڵکی هۆشیار بێت بەم نوێنەرایەتییە، یان لە دژەوەی ئیرادەی خەڵکی کراوە بنوێنەر، ئەمە ئەو شتەیە کە پاڵنەر و بزوێنەریەتی بە ئینجامدانی ئەم کردەیە، کە تاوانێ و خەشی تیایدا دەبێتە قوربانی.

پێویستکردنەوەی ئەم دیاردەیە و سنوردارکردنی تەنها بە لێکدانەوەی کەشەی دەرونی و شەخسیەتی، یان پەروەردەیی ژینگەیەکی بەرتەسکی وەک خانەوادە و گەڕانەوە بۆ گرۆگۆڵکانی تافی منالی و لاوێتیی تاکە کەس، ناتوانێت جەوهەری ئەم دیاردەیە بە تەواوی دەرخات، گەرچی دەشێ ئەمانەش بەشێک بن، بەڵام کرێک و ناوەڕۆکی دیاردەکە پێک ناهێنن.
تیرۆر بەرهەمی دیدگا و جیهان بینیەکە کە زاڵە بەسەر کۆمەڵگەدا، جا چ جیهانبینیەکی فەلسەفی، نەتەوەیی وەیا ئایینی بێت، کە ئینسان لە منداڵیەوە تا گۆڕ و باغ دەبێت پێی هەڵقن دەکرێت، و دەکرێتە بەها و پیرۆزیەکانی، کە دەبە خەی و کەسانی تریش لە پێناویدا بکاتە قوربانی.
تیرۆر هەڵقوڵاوی ڕەبازێکی فکری و سیاسییە، وەک چۆن جەنگ بەردوامی سیاسەتە بەشێوەیەکی توندوتیژ، تیرۆریش بەهەمانشێوە بەردەوامی سیاسەت و ڕەبازێکی سیاسییە، شێوازێکی عەمەلییە تا ئەو جۆرە لە فکر و سیاسەت بادەست و زاڵ بێت بەسەر کۆمەڵگەدا، یان ئەگەر زاڵبوونەکەی لە ژێر مەترسیدا بێت، بەم کردە تیرۆرییە هەوڵبدرێت بادەستییەکەی وەلانەخرێت.
منداڵێک کە لە سێ دەیەی ڕابردووی کۆمەڵگەی کوردستاندا چاوی بەجیهان هەڵناوە، لە بارودۆخێکدا گۆڕە بووە کە ڕەژانە نێک هەر لە ماڵەوە دەمکوتکردن و سەرکوتکردنی بینیوە، بەکو لەدەرەوەی چواردیواری ماڵەوەش بینیویەتی توندوتیژی و دەستبردن بۆ چەک بە یەکلاکردنەوەی هەر کەشەیەکی کۆمەڵایەتی و سیاسی، تیرۆری سیاسی و کوشتنی دیلەکانی شەڕ لە جەنگی ناوخۆدا، … نەریتێکی ئاسایی و بەربڵاوی حزبەکانی بزووتنەوەی کوردایەتی و بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی بووە، هەروەها بەردوامیش گوێبستی وتاری نوێژی جومعە و بانگەوازخوازان بووە کە چۆن دنیای موسوڵمانانیان داوە کە نابێت هیچ ڕەخنە و قسەیەک لەسەر ئیسلام قبوڵ بکرێت و دەبە زێر بەتوندی دژایەتی بکەن و ڕەی لێبگرن و نەهێڵن دووبارە ببێتەوە، ئیتر ئەو کەسە بەبە ئەوەی بەخەی بزانێت، دەبێتە هەڵگری هەمان ئەو نەریتە ڕیشەدارە، کەسانی تر دەکاتە قوربانی و خەشی دەبێتە یەکەک لە قوربانیانی.
بەڵام بۆچی وەک زێر نەریتی ڕیشەدارتر کە ئێستا لە ئارادا نەماون، ئەم نەریتە کۆن و بە کۆک نابە و ناپوکتەوە؟ لەسەرەوە ئاماژەمان

بوو داوە کە چۆن بەرژەوەندی حکومەت و دەسەڵاتدارانی هەرێمەکە لەگەڵ بەرەی کۆنەپەرستی و سەرکوتی ئازادی و دەمکوتکردنی هەر دەنگێکی ناڕازیدایە، نەک هەر ئاوەش، بەڵکو خەی دامودەزگایەکی تەکخراوە لە ئاسایش و میلیشیای پێشمەرگەیی و دەزگای سیخوڕی، بە تووندوتیژی نواندن بەدژی جەماوەری ئازادیخواز و زەحمەتکێشی هەرێمەکە.
سەیرکەن، نەک هەر، هەردوو حزبی دەسەڵاتدار، کەبەکەیانە لەسەر کێشکردنی فەان سەلەفی و بانگەوازخواز و شێخ و خاوەن تەکیە و مەلای مزگەوت، و هاوپەیمانی لەگەڵ ئەم و ئەو حزبی ئیسلامی، بەڵکو حزبی ئۆپۆزیسیۆنی لیبڕاڵ قەومیی (نەوەی نوێ)ش لەم مەیدانەدا، زۆر لەو حزبانەی دەسەڵاتدار جەدیتر خەریکی ئەم کەبەکەیە و کەناڵی ئاسمانیشی بە کردووەتەوە! ئەمەش لە دوا ئەنجامدا گۆشە پەدەری ئەو ژینگە کۆنەپەرستییە کە سوکایەتی کردن بە کەرامەتی ئازادیخوازان و ژنان و فتوای تووندوتیژی بەدژیان لە مینبەر و میدیاکانیانەوە پەرە پەدەدات و هەشکۆژی ژنان و دەستبردن بە تیرۆری ئازادیخوازان و دژبەرانی فکری و سیاسی لەناو کەمەگەدا دەکاتە کارەکی ئاسایی.
لەڕەدا پرسیارەکی تریش دێتە ئاراوە کە بۆچی ئەو حزبانە، بە دەسەڵاتدار و بە ئۆپۆزیسیۆنیانەوە، ئەم هەگیان گرتەبەر و نایانەوێت هەگەی لایەنگری لە بەرەی ئازادیخواز و جەماوەری زەحمەتکێش بگرنەبەر دژی ئەو بەرە کۆنەپەرستییەی کە ئێستا هاوبەرژەوەند و هاوپەیمانیانن؟ دەوترێ کە بەرپرسانی حزبی و حکومی، عەقڵیەتێکی دواکەوتووی شاخ و عەشایەری و بنەماهەیی و ئایینیان هەیە.
ئەمە ئەگەر بە هەواڵەت بە حزبەکانی دەسەڵات مەعقول بێتە پێش چاو، بەڵام ناتوانێت لەکدانەوەیەک بێت بە ئۆپۆزیسیۆنەکی ناسیونالیبڕاڵ، کە مەڕووی شاخ و عەشایەر و بنەماهەی نیە، کەچی ناشیەوێت وەک ئۆپۆزیسیۆنەک ئەمە بکاتە خاهەکی لاوازی دەسەڵات لە دژایەتی کردنیدا بەی، بۆچوونەوە، وەک ئاماژەمان پێداوە کەبەکێش دەکات بە کێشکردنی ئەم بەرە کۆنەپەرستییە ئیسلامییە بەڵای خەی.
بەیە ئەمە سیاسەت و هەبازەکی ئاگاهانە و هەقواوی بەرژەوەندی چینایەتی؛ ئابووری و سیاسی واقعییە، کە لە لایەن حزبەکانی دەسەڵاتەوە هەم بە دامودەزگای داپڵۆسێنەر و سەرکوتگەر بەرگری لە دەکەن، هەم بە هاوپەیمانەتی و سازشکاریان لەگەڵ بەرەی کۆنەپەرستی ئیسلامی، و هەم بە "عەقڵیەتی شاخ" و هێزی حزبی و بنەماهەیی و عەشایەریش، وە لە لایەن ئۆپۆزیسیۆنی لیبڕاڵیشەوە بە عەقڵیەتی

مەدەرنی بورژوازیانەی شاری.
ئەم واقعیەتە کاتێک بەووونی دەردەکەوێت کە سەرنج بدەینە کەمەگەی کوردستان، دەبینین دوو کەرت بووە. لایەکی ئەم کەمەگەیە کەمینەیەکی دەسەلاتداری خاوەن حکومەتی هەرەم و خاوەن پشک لە حکومەتی ناوەندیە، خاوەن ملیشیا و دادگا و ئاسایش و دەزگای سیخوڕی و میدیایەکی زۆبەلاح و مەنەپەلکەری بازرگانی و زەویوزار و پڕۆژە ئابووریەکان و خاوەن ملیار و ملیۆنەها دۆلار، خاوەن هاوبەرژەوەندیە لەگەڵ دەوڵەتانی کۆنەپەرستی ناوچەکە و وڵاتانی ئیمپریالیستی ئەمریکا و ئەوروپا.
لایەکیش زوربەی هەرە زەری جەماوەری خەڵکی کوردستانی عێراق، کە بێکاری و هەژاری داسەپاوە بەسەریاندا و بەدەست کەمی خزمەتگوزاریە سەرەتاییەکانی ژیانی وەک ئاو و کارەبا، داودەرمان و خەستەخانە، خوێندن و خوێندنگا و خراپی هێگاوبانکاوە دەناڵێنن، و نەک موچە کلکوگوڵ بەڵکانیان دوادەکەوێت و ساڵانە چەند موچەیەکیان لە دەبەدەرە، بێکەس و منااڵکانیشیان دەبە خێوان ئامادە بکەن تا ئەو (٣٢) ملیار دۆلارەی کە حکومەتی هەرەم قەرزدارە، وەک باجی سەر ژیان و ئایندەیان تەحەمولی بکەن، کە ساڵ بە ساڵیش قەرزەکە بە سود و فایدە و زیاتر و زیاتر دەبێت.
لەبەرامبەر ئەم بارودۆخەشدا وەنەبێ خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێش و ئازادیخوازان بەدەنگ و دەستەوستان بووبن، بێکەس هەمیشە لە ناڕەزایەتی دەربڕین و مانگرتن و خۆپێشاندان و ئاپۆڕەیندا بوون، و نەک هەر وەڵامی خواستەکانیشیان نەدراوەتەوە، بێکەس بە ئاگر و ئاسنیش ناڕەزایەتیەکانیان سەرکوتکراوە، هێرشەکانیان و چاڵاکوانیشیان لە دەسگیرکراوە، بە ڕۆژنامەنوسان و نوسەرانی ئازادیخوازیشەوە.
لەڕاوە بەرتەسککردنەوەی ئازادی ڕۆژنامەگەری و دەستگیرکردنی ڕۆژنامەنوسان و میدیاکاران بەشێکی ئەم کێشمەکێشە چینایەتییەیە کە دەسەاتی بورژوا قەومی فەرمانڕەوا لە ڕێگەیەوە دەیەوێت لە قاڵبی بدات و بە سەرکوتکراوی ئایبگرێت و نەهێڵێ بتەقێتەوە بەڕوویدا وەک ئاپۆڕین و شۆڕش.
نەک هەر ئەمش بێکەس کێشمەکێشی حزبەکانی ڕووتی ئیسلامی سیاسی و ئۆپۆزیسیۆنی ناسیونالی لیبراڵ بڕوویاندا، لە لایەنگیدا لەسەر چۆنیەتی بەهرەبەرداری و دەستبەسەراگرتنی ناڕەزایەتییە کەمایەتیەکان و شۆپڕشی خۆپێشاندان و ئاپۆڕینی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێش و لاوانی کچ و کوڕی بێکار و بە ئایندەکراوە، تا بەجۆرێک ئاراستەبکرێت کە لایەک دوور بخرێتەوە لەوەی گشت ئەم

سیستمی ئابووری – کۆمەڵایەتییە و دامەزراوە سیاسییەکەی لە پەرلەمان و حکومەتی هەرێم بپارێزێت لە لافاوی نەفرەتی جەماوەری ئاپۆیوو، وە لە لایەکی تریشەوە لە ڕێگەی سواربوونی شەپۆلی ناڕازایەتییەکانەوە بتوانن نزیک هەر وەک "بزووتنەوەی گەلان" پشکێشیان بکەوێت لە دەسپێکاتدا، بێگومان بۆنیازن تەواوی دامودەزگای سەروو ئیرادەی ئەم جەماوەرە، لە پەرلەمان و حکومەت بگرنە دەست خۆیان.
بەڵام پایەی مادی و کۆمەڵایەتی ئەم داسپاوییەی کۆنەپەرستی و سەرکوتگەرییە بەسەر ئەم هەرەمەدا، ئەم کەرتبوون و ناکۆکییە چینایەتییەیە. مانەوەی فکر و ئایدیا و نەریتی دواکەوتوانەی سەدەکانی ناوەدوو، پایەکی مادی کۆمەڵایەتی؛ دەربەگایەتی و کۆیلایەتی و عەشایەری ئەوتەی نەماوە کە لەسەری بوەستێت و دووبارە بەرهەمی بهێنێتەوە، ئەمانە بۆیە ماونەتەوە، چونکە بەرژەوەندی چینی دارای کوردستان، مانەوەی دەسەڵاتە بورژوا قەومییە ئیسلامییەکەی لەم هەرەمە، و هاوئاهەنگییەکەشی لەگەڵ ستراتیژی بورژوا ئیمپیریالی جیهانی و دەوڵەتانی کۆنەپەرستی ناوچەکە، پێویستی پێیانە کە بەردەوام دووبارە بەرهەم بهێندرێنەوە.
بەم پێیە ئەو ژینگەیەی کە تیرۆر دەتوانێت تیایدا دڕێژە بەخۆی بدات ئەم واقعە چینایەتییە سیاسییەیە لە کوردستان، بۆیە لە ڕوانگەی مارکسیزم و بەرژەوەندی چینی کرێکارەوە، خەبات بۆ سنوردارکردن و کۆتاییهێنان بە تیرۆر و توندوتیژی، وەک پرەنسیپ و ستراتیژ، بەستراوەتەوە بە نەهێشتنی ئەو ژینگەیە کە سەرمایەداری و دەسەڵاتی بورژوا قەومییە.
واتا گرێخواردووە بە سەروساماندان بە خەباتی چینی کرێکار و زەحمەتکێش دژ بە چینی بورژوازی و دەسەڵاتکەی، گرێخواردووە بە ئاسەدارکردنی ئەم خەباتە بە گرتنەدەستی دەسەڵات و دامەزراندنی حکومەتی کرێکاری، کە ئامانج بە دەوری خۆی وەڕێخستن، بەهێزکردن و ڕێکخراوکردنی بزووتنەوەیەکی سۆشیالیستی بەهێز دەخوازێت لە دەروونی ئەم کۆمەڵگە سەرمایەداریەی کوردستان، کە لێکهەڵپێکراو بێت بە چینی کرێکار و ڕێکخراو و سەندیکا و یەکێتییە کرێکارییەکان و ڕێکخراوی فەمینیستی ژنانی کرێکار و زەحمەتکێش و لاوان و گەنجانی سۆشیالیست و یەکانگیریش بێتەوە لەگەڵ هەمان بزووتنەوە لە سەراسەری عێراقدا.
گرتنەبەری ئەم ستراتیژە کۆمنیستییەیە، کە دەبێتە پاشکشکردن بە نفوز و هێژمووونی فکری و سیاسی و عەملی بزووتنەوە جەراوجەرەکانی بورژوازی؛ چ ئیسلامی سیاسی کۆنەپەرست و تیرۆریزمەکەی، چ ناسیونالیزمی دەسەڵاتدار و سەرکوتگەرییەکەی، چ

لیبرالیزمی قۆمی ئۆپۆزیسیۆن و یەکەمە پوچکەی. وە بگشتی بارودۆخێک لە کۆمەڵگەدا دەتە ئاراوە کە ئەو بزووتنەوە بورژوازیانە و حکومەت و دەسەڵات و حزب و گروپ و دەستجاتکانیان پاڵپشتوو دەکات، تا نەتوانن دەستدرێژی بکەنسەر ماف و کەرامەتی خەڵک و تیرۆر ئەنجام بدەن.

کۆتایی حوزەیرانی ۲۰۲۳

میدیای کوردی و کێشەکانی دونیا.. نەژاد عزیز سورمێ

لەوەتەی هەیە ، بە گەڵک هۆ و ئەگەر ، لە پێشەوەیان ئەو زوڵم و ستەمەی بەدرێژایی مێژوو لەسەر خاکی خۆی لە کورد کراوە ، ڕۆژنامەگەریی کوردی هاوڕێی لایەنەکانی دی هەمیشە کەوتووەتە سەنگەری بەرگری و بەرەنگاربوونەوە ، بۆیە بەو چەشنە هەرگیز بۆی نەخساوە لەو ئاستەدا بێ یا بووبێت بەو سەرچاوە و ئاوهەدڕەی ڕووبار و جۆگەی لێ بووبێتەوە و خوێنەر ، پاشانیش گوێگر و لە دوایشدا بینەری تێرکردبێ و پێویستی باخەربوونی لە پێشهاتەکانی دونیای بۆ فەراهەم کردبێ ، بەو ڕادەیەی ناچاری چاو لەدەری نەکردبێ و لە گەڵان بە دوای ڕاستیدا لە دەرگای تری نەخواستبێ… ئەم حاڵەتەیش تا پێش ڕاپەڕین و دەستپێکردنی ئەزموونی ئەم بەشەی کوردستان (لەگەڵ هەهەندە پاشقەبڕەکانیشی) هەنگە پاساوێکی هەبووبێ ، بەڵام دوای تێپەڕینی هەموو ئەو ساڵانە کە خۆی لە سێ دەیە دەدا ، هیچ پاساوێك دیارە بەدەرد ناخوا ، بەتایبەتیش لەکاتێکدا هەیەکانی گەیاندن و پێکڕاگەیشتن بەڕادەیەك پێشکەوتوون و لە پەرەسەندندان دونیایان کردووەتەوە گوندە دەپازدە ماڵیەکەی جاران…

ئێستا ڕۆژنامەنووسانی کورد و میدیای کوردی هیچ پاساوێکیان نەماوە ، لەوەی بەهەندگرتنی شایان و بەڕوانین و جیهانبینی کوردی و کوردستانی لە پێشهات و ڕووداوەکانی دونیا بڕوانن…
مەبەستیش لێرەدا ئەوەیە ؛ ڕۆژنامەنووسی کورد ئەمڕۆ لەگەڵ

هەوتەکەدا بن و گۆشەگیر نەمێننەوە و لە ڕاست کێشە و پێشهاتەکانی دونیا ، بەتایبەتی کێشە هەڵایساوە هەنووکەییەکان قسەی خۆیان هەبێ کە جگە لە باخەبەرکردنی وەرگری کوردی لەو کێشانە ، هیچ ئیایەکی کوردیش لەم نێوانەدا پێك دێنێ کە لە نێوەندەکانی میدیای دیاری جیهان حسابی بۆ بکرێ ببێ بە سەرچاوە بۆ میدیای باوەڕپێکراو بەتایبەتیش لەو هەیانەی ڕۆژانە بەو (بەرامبەر)ـەوە پەیوەستن ، بەنموونە کێشەیەکی وەك کێشەی سودان ، یان ململانێی ژێراوژێری ئەورووپا و ئەمریکا ، یاخود مەسەلەی پێکهاتنی ، یا دمگۆی پێکهێنانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی فراوان ، یاکێشە ئابووریيە جۆراوجۆرەکان یا ئەوانەی پەیوەندییان بەژینگەوە هەیە (کە زۆر گرینگە و میدیای ئێمە لە سەرەقەڵەم زیاتری پێدا نەهێناوە) لە کاتێکدا بە پێی هەندێ ڕاپۆرت و لێکۆڵینەوەی سەنتەری باوەڕپێکراوی دونیا ئەوەندەی مەترسی لەسەر جوگرافیای ژیانی ئێمە هەیە هەنگە زیاتر بێت لە شوێنی دیکە …
یاخود مەسەلا نموونەی ئەزموون و تاقیکردنەوەکانی وڵاتێکی وەکو ژاپۆن و لە ڕووی هەستانەوە و پەرەسەندن و کێبەرکێی پیشەسازی و ئابووری لەسەر ئاستی دونیادا… یا تاقیکردنەوەی چین و هەندێ وڵاتی باشووری ڕۆژهەڵاتی ئاسیا و تاد .. کە ڕۆژانە و وەکات کەناڵەکانی دونیا بایەخی پێ دەدەن و بووە بە بەشێك لەو ڕووونییەی بۆ خوێنەر و گوێگر و بینەرانی فەراهەم دەکەن .

هەموو ئەو کێشە و مەسەلە و پێشهاتانە و زۆری دیکەش کە لە دونیادا ڕوودەدەن یا پێشبینی دەکرێن ڕوو بدەن ، چاو دەدەینێ میدیای کوردی نەك نەیداونەتەبەر ڕۆناهی بەکو وەك پێویست بە هەندیشی نەگرتوون کە ڕێگە ڕوونتر بکاتەوە و کەسی کورد لە ئاگاداربوونی لە ڕووداوەکانی دونیا بەرپێی خۆی باشتر ببینێ…

میدیای کوردی ، بۆ نەوەی ئەمڕۆ کە زۆربەیان زمانی دیکە نازانن (بەتایبەتی لێرە لە خواروووی کوردستان) ، پرسی دروستکردنی هاوسەنگی نێوان مەسەلە ناوخۆیی و کێشەکانی دەرەوە لە بەرامبەر دادەنرێ… سەردەمی گۆشەگیری بەسەرچوو… ئەگەر بمانەوێ نەوەی تازە بەڕاستی بەبیری هەستانەوە و ئەوەی بە ئینتیما ناوی دێ و هەروەها بنیاتنانەوە تەیار بکەین.
لەهەموو دونیا ئەمڕۆ ئەوپەڕگیری لە هیچ بوارێکدا هیچی لێ هەناکڕێ و ئەو کاردانەوەیشی نەماوە کە جاران بەچەشنە هەڵوەست وەرگرتنێك تەماشا دەکرا…
سەردەمی ئەمڕۆ ، سەردەمی بەشداری و هاوبەشیکردن و ڕوانینە…

لە پەراوێزگرتنی کێشەکانی دونیا و لەسەر ڕانەوەستان و بایەخ پێنەدانی بەشایيەکی هەستپێکراوی لە میدیای کوردی دروست کردووە ، بە جۆرێك مەترسی ناوخۆیایەتی بەکەناڵە ئاسمانییکانیشەوە پێ بزر نەکراوە.
چونکە میدیا ، هەر میدیایەك بە ئامادەیی پەیامنێر یا کامێرای دەرەوە جوگرافیاوە بەو ئاسانییە ناتوانێ خوێنەر و بینەر بخاتە سەر ڕاستەشەقامی باوەڕ پێ کردن و جێی متمانە ئەگەر لانی کەمی ڕاستی ڕووداوەکانی تێدا نەبێ ..
هەقە ڕووناکبیر و ڕۆژنامەنووسان لە ڕوانین و جیهانبینیاندا بە زۆر هێ کە لە مووقەفشان ون نییە بەو ئاراستە و ئامانجە لەپێش خەڵکی دیکەدا بن...

کاتێک دەمامکی "کوردایەتی" دەکەوێ!.. عەبدوڵا ساڵح

دوای پتر لە سێ دەیە لە دەسەاتی "کوردایەتی"، ئێوەتا بەرهەمی ئەم دەسەاتە، کە حزبەکانی ئەم بزووتنەوەیە پیادەیان کردووە، زۆر بەئاشکرا لە کوردستانی عەراق بەدی دەکرێ. ئەمڕۆ لە هەر سوچێکی ئەم سەرزەمینەی ناوی هەرەمی کوردستانی عەراق، جگە لە ڕق و بێزاری و نەفرەت لە دەسەات، شتێکی تر نابیستی، ڕق و توڕەبوونێکی پێنگخواردوو لە ئاگری هەر تەقینەوەیەکدا ئەم تەخت و تاراجە دەکاتە تەزی بانان.
دەستواژە سواوەکانی وەک (کوردایەتی- نیشتمان – خوێنی شەهیدان – کوردبوون – کوردستان یان نەمان …هتد) لە بازاڕی سیاسەتدا ئەمڕۆ لە کوردستان پولێک ناکەن، بەپێچەوانەوە بەرهەمی ئەم هاتوهوریایە بە ئاقارێک گەیشتوە کە بادانەوە بەرەو دەسەاتی مەرکەزی لە بەغدا بەتە ئاوات و مەرامی بەشێکی بەرچاو لەم کەمەگایەدا و هەر هەنگاوێک بەو ئاقارە جێگای پشوازیە! ئێوتا لە ڕاپرسیەکدا کە (دەزگای ستاندەر بە توێژینەوە و پەڕپێدان) پێی هەستاوە لەژێر ناوی (ڕاپرسیەك دەربارەی دەخی هەرێم و ئایندەی هەبژاردنەکانی پەرلەمانی کوردستان) کە پتر لە نە هەزار کەس بەشداری تێدا کردوە لەوەامی پرسیارێک دەربارەی ڕادەستکردنی نەوتی هەرێم بە بەغدا کە

ئایا لە بەرژەوەندی خەڵکی کوردستانە؟ لە سەدا حەفتاو نۆ (٧٩%) بە بڕوا وایە داوەتەوە(١).
ئەم خەی بەرهەمی ئەو نائومێدییە کە لە "کوردایەتی" پاشکەوت بووە و باڵی کێشاوە بەسەر کەمەڵگایەکی چەند ملیۆنی کە تا دوێنێ بەشکی بەرچاوی فریوی شیعاری (کوردستان بەهەشتی زەمین – بەردی وەک گەوهەر – زەڕێیەک خاکی وەتەن نادەم بەقەسری قەیسەری – ئەی کوردینە با دەست لەناو دەست کەین هەموو …هتد) شیعارگەلێک کە ئێستا بەتە مایەی گاڵتەجاری.
ئەمە بەئاشکرا و زەر بەووونی ئەو دەمامکە لە ڕووی "کوردایەتی" لاکەوتووە و ڕووە ڕاستەقینەی دزێوکەی دەرکەوتووە کە جگە لە برسێتی، ماوەرانی، خەفەکردنی دەنگی ئازاد، زیندان و ئێشکەنجە، بەتاڵانبردنی سەروەت و سامان، نەخێشی، نەخوێندەواری، بەبێشبوون لە هەموو خێشیکی ژیان … چی تری لێپاشکەوت نەبوو!
ئەوەتا ئێستا و لەژێر سایەی ئەم دەسەڵاتی کوردایەتییە، بەاوبونەوە و مامەڵە بە مادە هۆشبەرەکان بەتە دیاردەیەکی ڕۆژانە، برسێتی و بێکاری بەڕکی سەدان هەزار کەسی گرتووە بەتایبەتی گەنجان و بێناچاری ڕۆگای مەرگ بەرەو هەندەران دەگرنەبەر تا لەم بارودۆخە دەرباز بن، دیاردەی سواڵ کردن، لەشفرۆشی، دزین، ڕفاندن، کوشتنوبڕین لەنێو ئەندامنی یەک خەزاندا، باوک ڕۆکانی خەی دەکوژێ، برا برا دەکوژێ، بەمتمانەیی بە دەزگای دادوەری وای کردوە خەڵک پەنا بەرێتە بەر توانای خەی بە تەڵە سەندن، ئەم جگە لە قوربانیانی ڕۆگاوبان کە دەکرێ وەک شەڵکی بەردەوام، بەردەنگ، هەژمار بکرێ، خە دیاردەی ژنکوشتن لەسەر "شەرەف" دەمکە کوردستانی بردەتە چەپەڵی لیستی ئەو وەاتانەی ژن تیایاندا دەچەوسێتەوە و دەکوژرێ ئەویش تەنیا بەتاوانی ژن بوون!
ئەم دەسەڵاتە بەجۆرێک بەتە جۆی نەفرەتی جەماوەر تەنانەت کارەباشکانیشی، ئەگەر هەبن، بەگومانەوە سەیردەکرێن.
یەکێک لە دیاردە سەیر و سەمەرەکانی ئەم کوردستانە، مووچە دابەشکردنە، کە بەتە مەسەلەیەکی سیاسی و جۆرێک لە یاری چاوشارکێ! مووچە خەر بەداخەوە کراوە بە "کێشەی مووچەکەی و وایلەکراوە ڕۆژ و سەعات بژمێرێ لە چاوەوانی لیستی مووچە و دابەشکردنی کە ئەویش لەژێر پاساوی نەبوونی پارەی کاش، هەندە جار، لەنیوەی ڕێدا دەوەستێ و کەمەڵێک نائومێدی بەدوای خێدا دێنە و دەسەڵاتیش بەشەرمانە شانخاڵی دەکاتەوە لە ئاقاریدا!
لەنەو ئەم هەموو داخ و دەردە، لایەنێک بەناوی ئەپۆزسیۆنەوە شان و قۆڵ ئادوشێنە و وادە و بەڵێنی بەدیهێنانی خەونی (کوردستان دەکەینە بەهەشت) بەجەماوەر دەدا و هەمان ڕێی (بزوتنەوەی گەران)

دەبینە کاتێک لە ئاپۆینی (شوباتی ٢٠١١)دا سواری شەپۆلی ناڕازایەتی خەڵک بوو و بەقازانجی دەستات شکستی پەهەنا و خامۆشی کرد، ئەم مەدلۆلە لە (نەوەی نوێدا) دەردەکەوێ. ئیسلامییەکان و حیزبەکانیشیان بەجۆرێک لای جەماوەر بە سید و ئیعتبار بوون کەتازە نە شیعاری (ئیسلام هەڵگرە چارەیە و نە ترسی قەبر و قیامەتیش) نایخوا.
کوردستان و خەروبارەکەی ئەمڕۆ بە مشتێک سەرمایەدارە کە لەژێر سایەی ئەم دەستاتەدا هەڵتەقیون، ئەوەتا (تەری هەوای گەرمیان) لە یەکێک لە ئاپارتمێنگیەکانیدا بەساوی کردەتوە دەڵێ: لە کوردستان سەزدە (١٣) ملیاردێر و دە هەزار (١٠٠٠٠) ملیۆنێر هەیە!! ئەمە خەی نیشانەیەکی زەق و بەئەملا و ئەولایە کە قوتبی بوونەوەی چینایەتی (polarization – جەمسەرگیری) لەم کەمەڵگایەدا دەردەخا، لە لایەک ڕیزی ملیۆنی کرێکاران و زەحمەتکێشان و هەژاران و مووچەخۆران و گەنجانی بێکار، لە لاکەی تری کەمایەتییەکی سەرمایەدار، هەوە ئاستەقینەکەی ئەم کوردایەتییە بەرگریە لە سەروەت و سامان و پارێزگاری یە لەم کەمایەتییە، ئەمە لە کوردستان ژیان و خەشبژەوی بە ئەوانیە پارەیان لەبەردەستە و بەس، هەر بۆیە بەبێ جیاکردنەوەی ڕیزی سەربەخۆی ئەو چەند ملیۆن کەسە لەڕیزی ئەم کەمایەتییە ناکرێ باس لە ئاوگەی ڕیشەیی بکرێ لە کوردستاندا.
ئەمە لە کوردستاندا زۆر بەئاشکرا بەرژەوەندی دوو چین لە ئارادایە – سەرمایەدار و کرێکار، ئەم دەستاتە لە هیچ ئامرازێک نەپرینگاوەتەوە و هەموو هەڵگایەکی گرتەتە بەر، وەک چاوچنۆکترین توژاڵ، لەپەناو دابینکردنی بەرژەوەندی سەرمایەداران، کەمەڵگا زۆر بەئاشکرا ئەم سیاستە ئابوریە نیولیبرالیزمە کە دەستات پیادەی دەکا لە کوردستاندا تاقیکردەتەوە، نەمانی کەرتی گشتی و ئادەستکردنی هەموو سێکتەرەکانی بەکەرتی تایبەتی وەک، خوێندن، تەندروستی، کارەبا، ئاو، بەشی زۆری خزمەتگوزاریێکان دەرئەنجامەکەشی ئەم نەهامەتییەی لە پاشکەوت بووە.
ئەمڕۆ هیچ کونج و کەلەبەرێک نەماوە لەم کەمەڵگایەدا مەرکی چینایەتی پێوە نەبێ، بۆیە بەرژەوەندی زۆرینەی ئەو جەماوەرە بەستراوەتەوە بە بەرژەوەندی چینی کرێکار و زەحمەتکێش، بەستراوەتەوە بە گەردانی خەباتیان بە ئاسای سوشیالیزمەوە، هیچ هەڵگایەکی کە بە بەدیهەنای ئازادی و خەشبژەوە و یەکسانی لەئارادا نەماوە، ئەمە تاکە هەڵگایە لەبەردەم ئەم کەمەڵگایەدا بە دەربازبوون لەم نەهامتییە و دابینکردنی ژیانێکی شایستە بە مرۆڤ.
-.-.-.-

(١) سایتی شار پرەس ٦-٦-٢٠٢٣.

مەنسوور حیکمەت و شەشی ژن ژیان ئازادی.. وەرگیرانی: کاوە عومەر

دیمانەی سیما بەهاری لەگەڵ حەمید تەقوایی
وەرگیرانی:کاوە عومەر
بۆ پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵی جەدید کەکراوەتەوە

لە ١٣ تیری ساڵی ١٣٨١، هاوتای ٤ی تەممووزی ٢٠٠٢، دەی پێ لە خۆشویستی مەنسوور حیکمەت، ئەو دەی کە بە مرۆڤایەتی لێیدەدا و خوونی دامەزراندنی کۆمەڵگایەکی ئازاد و یەکسانی لەخێدا پەروەردە دەکرد، بەهەی نەخشی شۆرشێنجوە لە لەدانی کەوت.
مەنسور حیکمەت، تیۆریستێکی گۆڕەی مارکسیست و شەشگەڵێکی گۆڕە، کەسێک بووە کە بە درێژایی ژیانی سیاسی خێی بە دامەزراندنی کۆمەڵگایەکی یەکسان و جیهانێکی باشتر کاری دەکرد، واتە لە شەشی ١٣٥٧وە کە چووەتە ناو سیاسەتەوە. ئەمە شەشەکی ژنانە، شەشی ژن ژیان ئازاد لە ئاراداید. وە ئەوە مەنسور حیکمەت بوو کە ٢١ ساڵ لەمەوبەر ڕایگەیاند کە شەشی داهاتووی ئێران بە ئۆگرێکی زەردەوە شەشی ژنان دەبەت.
ئەمە لە بەرنامەی گفتوگۆداین لەگەڵ حەمید تەقوایی کە هاوڕێ و هاوڕێیەکی نزیکی مەنسور حیکمەت بووە، دەماوەت باس لە کاریگەرییەکانی مەنسوور حیکمەت لەسەر شەشی ئێستا و میتد و ڕوانگەی بە پرسە سیاسییەکان بکەین.
حەمید تەقوایی، پرسیاری یەکەمم ئەوەیە، ئایا دەتوانین شوێنپێی مەنسوور حیکمەت لە شەشی ژنان، ژیانی ئازادیدا ببینین؟ کام نیشانە؟
حەمید تەقوای:ی بە بەچوونی من مەنسوور حیکمەت دەکرە بە نەخشە داڕێژەری شەشی ژن لژیان ئازادی هەژمار بکرەت. مەنسوور حیکمەت پێگەیەکی بەرچاوی لە بزووتنەوەی کۆمەنیستی و لە بزووتنەوەی

کرێکاریدا هەیە، کە هیوادارم ئەمەش بە هەمان شێوە قسەی لەسەر بکەین. بەڵام ئەوەی ئێوە وەک ئاماژەگەر و وەک مژدەبەخش و بەڵێندەر و وەک دامەزرێنەری شەش بە هەمان شێوە گرنگ و سەرنجڕاکێشە. ئێستا کە شەشی ژنان سەری بەرزکردۆتەوە، نەک هەر لەرێ و لەوێ شوێنپێ و کاریگەرییەکانی مەنسوور حیکمەت دەبینین، بەڵکو ڕوحی شەشەکە، بەڵای من، وەدیهێنانی ئێوە ئایندەیە کە مەنسوور حیکمەت لە مەشکیدا بوو و پێشکەشی کرد بە کەمەگا. باست لێوە کرد کە مەنسور حیکمەت ٢١ ساڵ لەمەوبەر پێشبینی ئێوەی کردبووە کە شەشی داهاتوو لە ئێراندا ژنانە دەبێت. ئەمڕۆ هەموو جیهان ڕاپەڕینی ئێستای ئێران بە شەشی ژنان ناودەبەن. یەکەمین شەشی ژن لە مێژوودا. ئەمەش لەلایەن مەنسور حیکمەتەوە بە دیدگای قووڵی خۆی، بە شیکارێ دروستەکەی، زیاتر لە دوو دەیە پێش ئێستا ڕاگەیەندرا. وە دەبینین ئەمڕۆ بەدی هاتووە.
ڕاگەیاندنی بەچوونی مەنسوور حیکمەت سەبارەت بە شەشی ژنان لە حیزبەکەماندا گەڵا بە دامەزراوەیەک بە ناوی شەشی ژنان، کە تا ئەمڕۆش بە بەردەوامی کار دەکات و ڕۆڵێکی کاریگەری هەبووە لە داشتن و ئامادەکاری سیاسی کەمڵایەتی شەشی ئێستادا.
بەڵام کاریگەریی بەچوون و سیاسەتەکانی مەنسوور حکمەت تەنیا سنووردار نییە بەمەوە. مەنسوور حیکمەت بزووتنەوەی شەشگەڵانە، بزووتنەوەی جەماوەری بە ڕووخاندنی کەماری ئیسلامی بە تاکە ڕێگای ڕزگارکردنی کەمەگە زانی. دوای ڕاپەڕینی ١٨ی تیری ١٣٧٨ لە وتارێکدا ڕایگەیاند کە بزووتنەوەیەکی جەماوەری دەست دەکات بە ڕووخاندنی کەماری ئیسلامی و ئەم بزووتنەوەیە تا ئەمڕۆش خاڵی بەرزی زێری هەبووە کە بەداخەوە مەنسوور حیکمەت لە ژیاندا نەمابوو بە ئەوەی ئەوانە ببینێت. لە ساڵی ١٣٨٨ و دە ساڵ دوای ڕاپەڕینی ١٨ی تیر بینیمان کە بزووتنەوەی ڕووخاندن سەری بەرزکردەوە، لە ساڵی ١٣٩٦، لە ساڵی ١٣٩٨ و ئەمڕۆش ئەم بزووتنەوەیە لەگەڵ شەشی ژن ژیان ئازادی گەیشتۆتە خاڵێکی بەرزی نوێ. هەموو ئەمانە ئەوە دەردەخەن کە ئێوە ستراتیژ و هێڵ و ئاسۆیەی کە مەنسوور حیکمەت وەک بزووتنەوەیەکی جەماوەری بە ڕووخاندنی کەماری ئیسلامی دانابوو خاڵی زێر بەرزی هەیە و ڕاستیەکی هەنووکەیی ئەمڕۆیە.
جگە لەوەش ئەمڕۆ خێک ڕایدەگەیەنن کە هەموومان پێکەوەین و دیارە لە بزووتنەوەی دژی سزای لەسەردان ئەمە بووتە دروشم و هاشتاگی جەماوەری. ئارگومێنتی مەنسوور حیکمەت ئەوە بوو کە ئێوە شەشی لە ئێراندا ڕووداتسیمایەکی جەماوەریی دەبێت و چین و توێژە گۆڕەکانی کەمەگاش تێیدا بەشدار دەبن و ئەم جەماوەرە گۆڕیە تەنیا لەژێر یەک ئاڵادا، لەژێر ئاڵای شەشگەڵانەی چینی کرێکاردا،

لەپناو لە ناوبردنی ستەم و جیاکاری.وە سەرکوتدا هەدستەت و سەردەکەوت. ئەمە ئەمە دەبینین کە ئەو شەشەی لە دەوری دروشمی ژن ژیان ئازادی دەستیپەکردووە و خەلک کوردی و بەلووچ و ئازەری و ئازادی و یەکسانی دەخوازنەوە، لە ئاستیدا لەگەل ئەوەدا دەگونجەت کە مەنسور حیکمەت تیریسەنەکەی بوو خەباتکارو مزگەنی دەری بوو. بە درۆزایی تەمەنی سیاسی خۆی هەویدا بە بەنجام گەیاندنی و حیزبەکی دامەزراند کە تا ئەمەش ئەم ئاماژەی هەگرتووە.
خاڵەکی زۆر هەیە. وەک نموونەیەکی دیکە بزووتنەوەی دژی سزای لەسەدارەدان لەبەرچاو بگرن. ئەوە مەنسور حیکمەت بوو بە یەکەمجار ئایگەیاند کە لەسەدارەدان کوشتنی دەوڵەتیە و لەسەر بنەمای ئەمەش چالاکیی بەرفراوان و بەدواداچوون لە حیزبەکەماندا دژی سزای لەسەدارەدان دەستیپەکرد، لە کاتێکدا زۆرێک لە هەڵسەکانی ئەپۆزسیۆن تەنانەت دژی سزای لەسەدارەدان نەبوون و هەندەکیان لەسەدارەدانی هەڵسە دژە شەشەکانیان بە هەگەل پەدراو لەقەڵەم ئەدا. ئەمە دەبینین کەمەگەل ئایدگیەنەت کە سزای لەسەدارەدان دەبەت بە هەر تاوانێک قەدەغە بکرەت، ئەبەت هەبوشتەوە. باشە ئەمە قسەی مەنسور حیکمەتە، کە لە سەدارەدان بە هەر هەکارێک و لە ژێر هەر ناونیشانێکدا سزایەکی نامرۆڤانە، کوشتنی بە ئەنقەستی دەوەتە و پەویستە قەدەغە بکرەت.
یان گریمان باسکردنی ئازادی بە کەت و مەرج، کە مەنسوور حیکمەت پەداگری لەسەر کرد و گرنگی و پەویستییەکەی هوونکردەوە، ئەمە دەبینین ئەم داواکارییە بنچینەییە لە لەدوانی جەراوجەردا وروژنراوە، بە نموونە لە جاڵنامەی ٢٠ی هەکخراوەکەدا. پەشتر هیچ هەڵ و لایەنێکی سیاسی ئای نەگەیاندبوو و تەنانەت تا ئەمەش مەرجی وەک پیرەزی ئایینی یان نەتەوەیی- نیشتمانی و هتد وەک بەرتەسککردنەوە بە ئازادیەکان دەخرەنەوو.
یان گریمان مەنسوور حیکمەت لە مەیدانی خەباتی ژناندا قووەترین هەخنەی لە ئاپارتایدی جێندەری و حیجاب و هەڵسەی تەکدەرانە و نامرۆڤانەی ئایین لە بەمافی ژنان و هتد وروژاندووە.
هەروەها مەنسوور حیکمەت دژی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی نەک تەنیا لە ئێران، بەڵکو لە ناوچەکە و جیهاندا وەستایەوە و سروشتی نامرۆڤانە و قێزونانەی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی بە جیهان ناساند. ئەوە مەنسوور حیکمەت بوو کە ئایگەیاند کە بزووتنەوەیەکی دژە ئایینی لە ئێراندا لە ژێر پەستی کەمەگادا دەگوزەرەت و ئەمە دەبینین ئەم بزووتنەوەیە سەری بەرز کردوەتەوە و خۆی نیشان دەدات.
لە هەر حاڵەتێکدا ئەم نموونانە کەم نین. لایەنێکی دیکە هەڵسەی مەنسوور حیکمەتە لە بزووتنەوەی کرێکاری و لە بزووتنەوەی

کەمەنیستیدا کە باسکی وردە.
سیما بەهاری: بەڵێ، بە دڵنیاییەوە ئەم پرسە بە هەمان شێوە چارەسەر دەکەین. بەڵام لێرەدا باشە باسی ڕەبازی مانسوور حیکمەت بە بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان بکەین. تە باسی هەندێک شتت کرد، بەڵام بە گشتی دەماڵەت بزانین مانسوور حیکمەت چۆن سەیری بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکانی دەکرد. بینیومانە کە زۆر جار ڕووتە چەپەکان کاتێک باس لە بزووتنەوەکان دەکەن تەنها چینی کرێکار لە بەرچاو دەگرن، بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان لە دەوری ئەو پرسانەی کە تۆ وەک نموونە باست کرد، پرسی حیجاب، پرسی لە سێدارەدان و هتد.. هتد. لە ڕوانگەی هەندێک هێزی چەپەوە، بزووتنەوەی پڕاوێزی باس دەکرێن. ئەمە دەماڵەت بزانین مانسور حکمەت چۆن سەیری ئەم بزووتنەوە و بزوتنەوانە دەکات.
حەمید تەقایی: مانسوور حیکمەت چەمکی بنەڕەتیی بزووتنەوەکانی لە دوو ئاستدا بەرزکردەوە، و وەڵامی ڕوونی دایەوە نەک تەنها لە ڕووی تیۆرییەوە، بەڵکو بە کردەیی، و لە ڕووی ئەوەی کە دەبێ چی بکرێت، کە تا ئێستاش ئاڵای ڕێنمایی حزبەکەمانە.
لە ئاستێکدا مانسوور حیکمەت جەختی لە بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان کردەوە و ڕایگەیاند کە ئەم بزووتنەوە لە دەوری جیاکاری، لە دەوری بەمافیەکان، لە دەوری مەسەلە ڕاستەقینەکانی خەڵک و داخوازییە ڕەواکانی خەڵک پێکدێن و هەر بۆیە ئەمەش کەمانیستین. جەختیشی لەوە کردەوە کە لە ڕەگەی ئەم بزووتنەوانەوە دەبێت کە بە کەمەگەوە ببەسترێتەوە و دژی سیستمی سەرمایەداری و حوکمڕانی بوەستێت. پەیوستە چالاکانە بڕشداریان تێدا بکەین و بەهێزیان بکەین و منسجیمیان بکەین و ڕادیکاڵیان بکەین و ڕێکیان بخەین و بیانگەیەنینە سەرکەوتن.
ئەمە لە ئێراندا زۆر جوانەوە لە ئارادایە. بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی ژنان، بزووتنەوەی دژە ئایینی، بزووتنەوەی دادگاییکردن، بزووتنەوەی گەنجان، بزووتنەوەی مامۆستایان و دواجار بزووتنەوەی کرێکاری کە لە دوو دەیەی ڕابردووەدا بە تایبەتی بە مانگرتن و جەماوەری لە پێشڕەنگی خەباتکان بووە ناڕەزایەتی دەربڕین. ئەمانە ئەو بزووتنەوانەن کە مانسوور حیکمەت شیکاری و هەڵسەنگاندنی بۆ کرد، هاوکێدا سنوور و لاوازییەکانیان لابەبات و یەکگرتووتر و ڕێکخراوتریان بکات.
سەبارەت بەو شێوازەی کە پرسیارت لێکرد، میتەدی مانسور حیکمەت بڕشداری کارا بوو لە هەر بزووتنەوەیەک کە داوای ماف بکات، ئاویش دژە جیاکارییە، ئاوێش مرۆڤدۆستانەیە و هەر بەیەش حزبی کەمانیستی کرێکاری، ئەو حیزبەی کە مانسوور حیکمەت دامەزراندووە و ڕابەری

بوون بوارەکانی دامەزراوە جەماوەرەکان، کەمپەینەکان و چەندین کۆسپایەتی لە دەی ئەم بزووتنەوانەدا پاڵیان پێوانراوە بە پشتەوە. لەمافی منداڵانەوە بیگرە منداڵان یەکەمن و منداڵان لە پشتەوەن کە سەرتا لە لایەن مەنسوور حیکمەتەوە دامەزران و ئۆویش پلاتفۆرمی بە نووسی و ڕێکیخست ، تا داکۆکی لە مافی پەنابەران و پەکهەنانی فیدراسیۆنی پەنابەرانەوە تا دەگاتە کۆمیتەی دژ بەڵەسەردادان و دژ بە بەردباران ، کە لە درێژەی چالاکییەکانی حیزبدا پەکهەنرا و ئەمڕۆش حزبی ئەمەیە، لە بوارە جیاجیاکاندا بەشدارە و لە هەر کۆبیەک ئەم بزووتنەوە ناڕەزایەتیانە هەبن، حیزبەکەمان چالاکانە ئامادەیە. ڕێکیان دەخات. سەکۆیەک و ئاڵایەکیان پێدەبەخشێت و زمان و وتەبێژی ئۆوانە. هەموو ئەمانە دەرئەنجامی میتۆدی مەنسوور حیکمەت و تێڕوانینی ئۆون بە بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان.
لە ئاستێکی تردا مەنسوور حیکمەت ماماڵە لەگەڵ بزووتنەوە چینایەتییەکان دەکات و لە ڕاستیدا تیۆری بزووتنەوەی خەباتی چینایەتی پێشنیار دەکات. دەشێت، حزبەکان پەیوەندی ڕاستەوخۆیان بە کەمەڵگاوە نییە، بەڵکو لە دەی بزووتنەوەی تایبەتدا پەکهاتوون و پەیوەندییان لەگەڵ کەمەڵگەدا هەیە. بە ڕوونی سێ بزووتنەوە لە هەلومەرجی سیاسی ئێراندا دەناسێنێت، کە تا ئەمڕۆش دەتوانین چالاکییەکانیان ببینین: بزووتنەوەی ناسیۆنالیزمی ئێران و لایەنگرانی حکومەتەکانی ڕژئاوا کەشاخواز و کەماریخوازەکان بەشێکن لێیان. دووەم: بزووتنەوەی ئیسلامی نەتەوەیی کە دووی خوردادییەکان و ئیفڕمخوازانی حکومەت بەشێکن لێی و دواجاریش بزووتنەوەی کەمۆنیزمی کرێکاری کە مەنسوور حکمەت تیۆریست و ڕێبەر و ڕێکخەری ئەو بزووتنەوەیە بوو. ئەمە ئەم سێ بزووتنەوەی چینایەتییەمان هەیە و کارلێکەکانی کەمەڵگا لە ڕەگەی بەشداری یان هەڵوەست یان چالاکیی ئەم بزووتنەوە چینایەتیانە ڕوونەدەن. لە بزووتنەوەی ناسیۆنالیزمی لایەنگری ڕژئاوادا زۆر لایەن هەن. بزووتنەوەی ئایینی نەتەوەیی هەز و حیزب و ڕووخساری خۆی هەیە. و بزووتنەوەی کەمۆنیزمی کرێکاریش هەروا. ئەم حیزبانە بە دەستوردان لەو بزووتنەوە کەمەڵایەتیانەی کە من ناساندم، لە ڕاستیدا هەوڵ دەدەن کاریگەری لەسەر کەمەڵگا دروست بکەن و ڕۆڵی خۆیان بگێڕن.
مەنسوور حیکمەت بە ناساندنی بزووتنەوەی ناڕەزایەتی و بزووتنەوەی چینایەتی لە هەردوو لایەنەوە هەنگاوێکی گەورەی بە بزووتنەوەی کرێکاری و بزووتنەوەی کەمۆنیستی نا. ئەو بزووتنەوکانی بە کەمەڵگا ناساند و نیشانی دا کە ئەم بزووتنەوەیانە لە کۆی نەخشەی سیاسی ئێراندا هەڵکەوتوون و هەڵوەستیان چییە. پەیوەندی ئەمانە چییە و چۆن ڕەگەی ڕزگارکردنی کەمەڵگا و ڕزگارکردنی کەمەڵگا لەم

نەوەندەدا و چ ڕێگایەک پەیڕەو بکرێت.
ئەم تیۆرە کە من ناوی دەبەم بە تیۆری بزووتنەوەی خەباتی چینایەتی و بە بۆچوونی من زیادکردنکە بە مارکسیزم، یەکێکە لەسەرمایە سیاسییە تیۆرییەکانی حیزبەکەمان، کە لەسەر بنەمای ئەو تیۆرییە لە بوارە جۆراوجۆرەکاندا پێشکەوتووین لەو ٢١ ساڵەی دوای لەدەستدانی مەنسور حیکمەت ئەم تیۆری و بۆچوونانە ڕێنوێنی ئێمە بوون.
سیما بەهاری: بە دڵنیاییەوە پەیوستە لە بەرنامە جیاوازەکاندا بە جیا هەر لایەنێک لەو لایەنانەی کە ئێستا باست کرد باس بکرێت. بەڵام لەم بەشەی گفتوگۆکەماندا با زیاتر سەرنج بخەینە سەر تەوانینی مەنسوور حیکمەت بە بزووتنەوەی کرێکاری. با بزانین چۆن ئەم بزووتنەوەیەی هەڵسەنگاندووە و تەوانینی چی بوو و چی دەگووت.
حەمید تەقوایی: تەواوی فەلسەفە و دیدگای سیاسیی مەنسوور حیکمەت بە قووڵی ئەوە بوو کە کرێکاران، چینی کرێکار دەتوانێت نێک هەر زگار کەری خەڵکەت بێت بەڵکو هەموو کەمەڵگای مرۆڤایەتی بێت. ڕزگارکەر لە هەموو ئەو هەڵاواردن و نایەکسانی وئەو بە مافیانەی کە نێک هەر لە ئێران بەڵکو لە جیهاندا بەربڵاوە.
ئەوەندەی پەیوەندی بە ئێرانەوە هەیە. مەنسوور حیکمەت حیزبی کەمەنیستی کرێکاریی ئێرانی دامەزراند کە ئێرکێکی بریتی بوو لە ڕووخاندنی کەماری ئیسلامی و دامەزراندنی سیستەمێکی سۆسیالیستی لە ئێراندا. لە شەشی دژ بە کەماری ئیسلامیدا، ئارگومێنتی مەنسوور حیکمەت ئەوە بوو کە چینی کرێکار پێشەنگ و نوێنەری جەماوەری مەزنی خەڵکی ئێرانە لە خەباتی دژی کەماری ئیسلامیدا. نوێنەری زۆرینە کە دواتر بزووتنەوەی داگیرکاری لە ڕێژەوا بە لە ٩٩٪ بانگی کرد. (بەداخەوە مەنسور حیکمەت بە بینینی ئێم بزووتنەوەی ٩٩٪یە لە لە ناومانداوە). بەڵام مەنسور حیکمەت لەو بۆچوونە بوو کە ئێم لەسەدا ٩٩یە لە ڕاستیدا هاوڕێی پەتانسێلی چینی کرێکارن و چینی کرێکار دەتوانێت هەموو کەمەڵگا لە هەڵاواردنی چینایەتی ڕزگار بکات، بە مەرجێک پابەند بێت بە تیۆری، بە بیرکەکان، بە سیاستە شۆشگێڕانەکانی چینەکەی خۆیەوە، واتە سۆسیالیزم، پشت بەو سۆسیالیزمە ببەستێت کە مارکس ئاماژەگری بووە و بیکاتە ڕێبەری خۆی. کاتێک مەنسوور حیکمەت باسی بەشداری لە بزووتنەوە جۆراوجۆرەکانی دژ بە هەڵاواردن دەکرد، ئامانجی ئەوە بوو کە سیاسەت و چارەسەری چینایەتیی کۆمۆنیستەکانی ئەو بزووتنەوەیە بخاتە ناو دڵی کەمەڵگا و چالاکوانان بە ڕێخۆشکەری قووڵی مارکسیستی لە دژی هەر جۆرە هەڵاواردن و بەمافییەک ئامادەبکات .
لە ناساندنی بەرنامەی دنیایەکی باشتردا، کە یەکێکە لە دەستکەوتەکانی مەنسوور حیکمەتە، ئاگەیندراوە کە ڕیشەی هەموو

هەڵواردن و نایەکسانی و بەماڤی و هەژاری بەربڵاو کە لە هەندێ جیاجیاکاندا هەیە، سیستەمی سەرمایەداریە. مەسەلەکانی وەک نەبوونی ماڤەکانی ژنان یان هەژموونی ئایین هەنگاو بەقەد مژوو کان بن، بەڵام ئەمانە ئاگەر ئاو بابەتانە بوروژێنەرن، هەگی سەرمایەداریی سەردەمی ئەمڕیە. بە نمونە ئیسلامی سیاسی ئیتر هەگ و ڕیشەکانی هەزەکانی سەدەکانی ناوەڕاست و شانشینی قاجاروسەفەویەکاندا نیە، بەکو لە سەرمایەداری سەدەی بیستەم و بیست و یەکدایە کە بە پاراستنی هەژموونی خڕی پەویستی بە ئایین هەیە. هەموو ئەمانە لە ڕوانگەی مانسوور حیکمەتەوە ئاوە دەردەخن کە چینی کرێکار دەتوانێت ئاڵای ڕزگارکردنی هەموو کەمەگا لە هەموو هەڵواردن و نادادپەروەریەکان بەدەستەوە بگرێت. وەک پشەوای هەموو جەماوەری خەڵک لە ژێر هەلومەرجی جیاکاری و چەوساندنەوەدا، پەویستە لە مەیدان دەربکەوێت و کەمەگا ئازاد بکات. تەرکیزی ئەم کارە بە بەدەستهێنانی دەسەڵاتی سیاسییە. بەچوونی مانسوور حیکمەت ئاوە بوو کە بە دەسەڵاتی ئەم جەماوەرە بە بشەی خەڵکە دەکرێت و دەبێت شەڵش ەڵک بخات و دەسەڵاتی سیاسی لە دەستی چینی دەسەڵاتدار دەربهێنێت و بە ادەستی خودی خەڵک کات. بە حکومەتی شوراکان. باسکی تری گرنگی مانسوور حیکمەت کە لەم ماوە کورتەدا کاتمان نییە باسی بکەین، گرنگیی ئەنجومەنەکان و ەڵی ئەنجومەنەکان بوو هەم وەک ئەرگانی خەباتکارو و چ وەک پایەی حکومەتی داهاتوو. مانسوور حیکمەت لایەنگرەکی زەر پەداگری ئەنجومەنەکان و بزووتنەوەی شورا بوو، تیەریزەی کرد و کردی بە هاوەنی کردار و خەبات و چالاکی، بەتایبەتی لە بزووتنەوەی کرێکاریدا.
هەموو ئەمانە بە بەوای من پەگەی یەکلاکەرەوەی چینی کرێکار لە کەمەگا وبە ڕزگاری کەمەگا و گەیشتن بە سیستەمەکی سۆسیالیستی و کەمەگایەکی ئینسانی و ئازاد و یەکسان نیشان دەدەن.
سیما بەهاری: پرسیارەکی تەرم هەیە کە دەگەڕێتەوە بە میتەدی مانسوور حیکمەت. هاوەیەکی گەنجم کە تازە ئاشنای سیاسەت و کاروباری سیاسی و هتد بووە، بانگهەشتم کرد بە ئاوەی بەتە ناو حیزب. پەشنیارم بە کرد کە گوە لەو قسوباسەی مانوسر حیکمەت بگریت لە ژێر ناونیشانی ئەمە حزبی ئاوەیدا بگرێت دوای دوو سێ هەڤ تەلەفونی کرد و وتی زەر کاری تەکردووە و زەر سەرنجاکەش بووە کە مانسوور حیکمەت ئاوەندە لە دەی مرۆڤەوە نزیکە و هەست دەکەیت بیری هەموو مرۆڤەکان دەخونێتەوە. میتەدی مانسور حیکمەت لە مامەڵەکردن لەگەڵ دیاردەکاندا زەر سەرنجاکەش بوو بۆی. تایبەتمەندییەکانی ئەم شەوازە چین کە بە بەوای هاوەکەمان لە دەی خەڵک نزیک

دەبێتەوە؟
حەمید تەقوایی: لە ناوەندی میتۆدی مانسوور حیکمەتدا ئینسان دەستپێکی قۆناغەیە. ئینسان دەستپێک تەنیا هەر وەک لایەنگری بە ئازادی و ڕزگاری و خۆشگوزەرانی مرۆڤەکان ، بەڵکو باوەڕبوونە بە ئارزووی ئینسانی و ئارزووی دەی ئینسانەکان، و ئەوەی مرۆڤ دەتوانن هەستن و ئەم جیهانە سەروخوارە بگۆڕێت. لە هەردوو لایەنەوە مرۆڤ لە بیرکردنەوەی مانسوور حیکمەتدا پێگەیەکی بنەڕەتی هەیە. ئەو بوو کە ڕایدگەیاند کە بنەمای سۆسیالیزم ئینسانە، هەروەها دەیگوت سۆسیالیزم بزووتنەوەیەک بۆ گۆڕاندنەوەی ئیرادەیە بە ئینسان، خۆیشی لەسەر ئەو بنەمایە هەڵسوکەوتی کرد و لەسەر ئەو بنەمایە حزبێکی بنیاتنا و لەسەر ئەو بنەمایە مامەڵەی لەگەڵ پێشهات و دیاردەکاندا کرد. دەی مانسوور حیکمەت بە ئینسانەکان لەدەدات. لەم وتارەی ئەمە حیزب ئەوێدا دەبینیت چۆن ئارزووی مرۆڤەکان، چۆن هیوا و خەونی مۆژووییی مرۆڤەکان بە بەدیهێنانی یەکسانی، بە گەیشتن بە ئازادی، بە گەیشتن بە کۆمەڵگایەک کە هەمووان چێژ لە نیعمەتەکانی ژیان وەربگرن و چینەکان وجیاکاری چینایەتی تێدا نەبێت .لە کایەی کۆمانیزمەکدایە کە مانسوور حیکمەت لەم وتارەدا وێنای دەکات. ئەمەش هەکارێکە بۆ ئەوەی کۆمانیزمی مانسوور حیکمەت ڕەگەی خۆی بە ناو دەی خەڵک بدەزێتەوە. لەم وتارەدا مانسوور حیکمەت دەمەوێت باسی دەی کۆمانیزم بکەم. بە قووڵترین بۆچوون و گفتوگۆ زۆر لەسەر مشکی کۆمانیزم قسەی کردبوو و نووسیبووی، بەڵام لەم وتارەدا کە یەکەم وتاری ئاشکرا بوو، باسی ناخی کۆمانیزمی کرد، واتە لەسەر ئەو ئینسان دەستێ قووڵەی کە پێکهێنەری بنەمای هەموو تیۆری و بۆچوونە کۆمانیست و مارکسیستەکان پێکدەهێنێت.
لە دەی کۆمانیزمدا ئینسان دەستپێکی قووڵە. مانسوور حیکمەت دەڵێ ئەگەرزنجیری پێستی هەر کەسێکی ڕاستگۆ و دادپەروەر ڕابکێشیت، بەڵشەفیکیکی توندڕەو دەدزیتەوە. هەموو مرۆڤێک دەیەوێت یەکسان بێت لەگەڵ ئەوانی تر، پێویستە خەباتخشی و مرۆڤدۆستی مرۆڤەکان بە گریمانەی وەربگیرێت و ئەم مرۆڤدۆستیە لە ژێر ناسنامەی دەستکرد و ساختەی نەتەوەیی و ئایینی و نەتەوەیی و هتددا نەژراون. مانسور حیکمەت دەڵێ، پێویستە ئەو توخمانە لابەرێن و دەی خەڵک بە یەکەوە ببەستێتەوە.
ئەمە میحوەری بیرکردنەوە و سیاسەتی مانسوور حیکمەتە. بە بۆچوونی خۆی ئەمە دەی کۆمانیزمە. لە وتاری حیزبەکەتدا مانسور حیکمەت لە دەوە قسە دەکات. ئەمەش لە تیۆرییەکانی و لە قووڵترین باس و شیکارییە ئابووریەکانیدا، لە ڕەخنەی سەرمایەداریی جیهانیدا، لە

گۆڕانی شۆڕشگێڕی تیرۆریستی کە لە دوای ١١ی سێپتەمبەرەوە پەرەی سەند، لە ڕووخانی ئیسلامی سیاسیدا، لە ڕووخانی سیاسەتی خۆپارێزیدا، دەبینیت ، هتد.
بە هەر حاڵەتێکدا کەمتەرخەمی مەنسور حیکمەت دەتوانێت لەگەڵ هەموو مرۆڤێکی وەک خۆی دیگوت شریف و دادپەروەردا پەیوەندی بکات وبانگەوازیان بکات بۆ خەبات بۆ ڕزگاری مرۆڤایەتی و پێوستبوون بۆ بزووتنەوە و حزبی کەمتەرخەمی مەنسوور حیکمەتەوە. ئەمە ئەو حیزبەیە کە بەڕاستی ئامادەی ڕزگاری مرۆڤی بدەستەوەیە و لە هەموو چالاکیەکانیدا، ئەو هەڵە و سیاسەت و ئاسۆیەی کە دەیخاتە پێشەوە، هاندەری ڕزگاریکردنی هەموو مرۆڤە بە سەربەرز و ئازادەکانە کە دنیایەکی باشتریان دەوێت.

٢٨ی جونی ٢٠٢٣، ٧ی تیری ١٤٠٢

وەهمی داهێنان.. بەختیار محەمەد

هەندێك خوێنەری ناخوێنەری درێزن (سادە) هەن، کە نووسەر (شاعیر) دووچاری وەهم دەکەن: وەهمی داهێنەرایەتیی و خۆبەزلزانیی و خودپەسەندیی لەئادەبەدەر. ئەم جۆرە خوێنەرە تەنها ستایش دەکا و موجامەلەی درێزنانەی کەمەڵایەتی – کە لە کەمەڵگەی ئێمەدا زۆر باوە – دەگوازێتەوە بۆ ناو دنیای ئەدەب و نووسین و لە پێوەندی نێوان خۆی و دەق و نووسەردا بەکاری دەهێنێ و پێوەی دەکا.

ئەم جۆرە خوێنەرە ستایشکەرە هەرگیز ناتوانێ و نازانێ بە نووسەر و شاعیر بڵێ ئەمەت نەرێنییە و سەرنج و تێبینی و ڕەخنەی ڕاستگۆیانەی پێ ببەخشێ؛ بەڵکو هەردەم ستایشی دەکا و دەستخۆشی لێ دەکا و بە شان و باڵی خۆی و دەقەکانیدا هەڵدەدا؛ ئەمەش نووسەر و شاعیر دووچاری وەهمی زۆری لەخۆازی بوون و خۆبەزلزانیی و داهێنەرایەتی دەکا. هەربۆیەشە نووسەری ئێمە – بەگشتی – ڕەخنە قبووڵ ناکا، بەڵکو شەیدای موجامەلە و ستایشە (زۆر بە ئاسانیش وشەی داهێنان و

داهێنەری بێ بەکار دەهێندرێ).

ڕاستییەکەی ئەم جۆرە خوێنەر و نووسەرە، بە هۆی ئەو پێوەندییە ڕۆشنبیرییە ناتەندروستەی لەگەڵ یەکتردا هەیانە، هەمان خووی پێوەندی کۆمەڵایەتی تەقلیدیی ناو کۆمەڵگەی ئێمە بێ ناو دنیای ئەدەب و شیعر و ڕۆشنبیرییش دەگوازنەوە و لەوێش بە هەمان پێوەر و بە هەمان شێوە پێوەندی برادەرایەتی و خاتر خاترانە و تەنانەت خزم خزمێنەش لەگەڵ یەکتر بەکار دەهێنن و لەسەر ئەم بنەمایەش ستایشی دەق و بەرهەمەکانی یەکتر دەکەن، بۆیە زۆر بە دەگمەن نەبێ تێبینی و سەرنج و ڕەخنە لە هەمبەر دەقەکان نابینی و نابیستی، جگە لە ستایش و دەستخۆشی لێکردن نەبێ؛ ئەمەش – وەك تازە ئاماژەمان پێ کرد – بەرهەمی ئەو خووە کۆمەڵایەتییەیە (کە لەناو دنیای ڕۆشنبیریی ئێمەشدا زاڵ و باڵادەستە)؛ ئەو خووەی، کەڵ بە تەواوی دژی هەموو ڕەخنە و ئازادی و کرانەوەیەکە… ئێ خۆ لەخۆرایی نییە، کە دەنگی ڕەخنە لە دنیای ئەدەب و ڕۆشنبیریی ئێمەدا زۆر کزە و ڕەخنەگریش یەکجار کەمن. هەبەت من باسی ڕەخنەگری ڕاپۆرتنووسی ڕۆژنامەنووس ناکەم، بەڵکو باسی ڕەخنەگری ئەکادیمی و زانستیی بواری ئەدەب و هونەر… دەکەم.

بەختیار محەمەد

لێسێری سانەوێ.. نۆوزاد بێندی

بۆیانیی چەند کش ومات و ڕۆمانسی بێ ،
نیوەڕۆ دێ و پەی ئێکا لێ ژاوێ ژاو و ..دوکێڵ و ..لێ تێپ و تێز و لێ هەتاو ..
گیرفان چەند پڕ بێ لێ پارە ،
ڕۆژێ دێ ، بۆتاڵ و دەاو ..
شێو چەند درێژ و هەمن و شاعیریی بێ ،
ڕۆژ دێ و پەی ئێکا لێ ئیش و کار .. بگرێ و بڕدێ ..هات و هاوار ..

باران چەند لەزمە و بەخۆ بێ ،
دوای خۆی ووشکایی دەتەوێ ..
بەهار چەندین گوڵی تازەیش بخاتە ناو بازاڕەوە ،
هاوین هەر دێ .. هەردەم و یەک بە یەکیان
ووشک ئەکا و هەڵئاوەرێنێ ..ئەکا بە پووش ..ئەسووتێنێ ..
منایەمان چەندە جوان و پڕ لە یاری و پێکەنین بێ ،
گۆرەیی دێ و پەی ئەکا لە بەزاری و ناشیرینی و خەم و گریان ..
چاومان چەندە گەش و ڕوون بێ ..
ماسولکەمان ، چەند بەهێز بن ..
لاوازیی خۆی بە ماتداون .. لە سەنگەر و بەسدایێ ..
ئاشتی چەندە بەردەوام بێ ، جەنگێک هەر لەی ئەباتەوێ ..
هەموو تەریەک ، برسێتی لە سوچێکا یەخەی ئەگرێ و گیرفانی بێ
ئەتەکێنێ ..
کەشک ، تەز و خڕ دایئەپۆشێ و ..
بەیەکانی کاڵ ئەبنەوێ و..
چرچ و لۆچی و درز و قەیش ،
پیربوون ئەخەنە ڕوخساری ..
هەرچی سەرکەوتنێ هەیە ، نوشوستیەک ، چاوەڕێیەتی بیخات و بیکا بە
یاد و یادگاریی ..
سوپاکان .. دەزگای سیخوڕی .. تانک و فڕۆکە و ڕۆکێتی ناوکی و ژەر
دەریاییەکان ..
هەر هەمووپان ،
ڕزین لە قاوخانەیەک ، کەپەکیان پێ ئەخواتەوێ ..کوپێ ژەهر ..کوپێ
مردن …
پێکەنین چەند پێ قاقا بێ ،
ناکرێ خاوەنی بەقا بێ ،
کپی و گریان و دەتوندی ،
وەک ڕاخەرەکانی زستان ،
ئەیپێچێتەوە لە پێا ..
تەنانەت هاکا ڕۆشنایی
ئەو خەڵە گەرم و ڕوناکە ،
ڕۆژە بێا ……

⋆ ⋆ ⋆

چارەمان ، دادپەروەرییە ..
بە ئەوەی هەموو کەس بتوانێ لە منداڵیدا ،
خۆش بژی ..تێر پێ بکەنێ ..

بۆ ئەوەی کەشک و کەمپانیا و پارە و داهاتوو ،
تاپۆ نەبێ لەسەر کوێی میر و وەزیر ..
بۆ ئەوەی بەهار بەواتە خۆشی هەموو ماڵێکەوە ..
بۆ ئەوەی باران بگاتە هەموو شوێنێ ..
پێکەنین بگاتە سارای هەموو لێوێ ..
دینار بگاتە گیرفانی هەموو کەسێ …
نان و دەرمان ، بۆن بە هەموو ئەدرەسێ ..

⋆ ⋆ ⋆
ئاخر ئەمە کێی ڕەوایە ،
چەند بازرگانێکی فێڵباز ،
چەند سیاسییەکی دڕین ،
هیوا و دینار و داهاتووی
میللەتێ بە خەیان ببەن ؟
باران و نان و گیرفانی
میللەتێ هەر لە خەیان و
ماڵ و منااڵیان مارە کەن ؟

⋆ ⋆ ⋆
ئەگینا دنیا سەرتاپای ،
خۆشکە .. تارماییەکە ..
چیرۆکێکی ناتەواوە ..
سەاو و ماڵئاواییەکە ..

ـــۆنەکە ، وەنەی هەیسەم تەعەتی هاوڕێی زانکەم ، دۆنە لە شاری بەغداد کەچی دوایی کرد ـــــ

شیعر/ نیشتمان.. کەمار

لە دارستانێکدا دەژیم
نەئاژەڵم، نەجندۆکە، نەئینسانم
ئەوندە بیرم بە دەکا،
لەوەتی هەم، پەتووکێک وەکوو لانک دەملاوێنە
خامەیکیش جێستەولەشم بەبەدەکا

ودمی ژینم دەنەخشێنە
مەکەی گوڵێکی یەخسیری گۆڕاوم
جیاوازی زەل و زۆ نازانن
خاکی خەمدیتەی لەمژینم
چەواشەی دەستی دارستانم
ڕووگەی هەزاران ئاوات وتاسەم
ئەمن قیبلەم،
ببووژێنەوەی هەست وسۆزوهەناسەم
نە ئاژەڵم ، نە جندەکە، نە ئینسانم
کەچی خەم
دیلی دەوزەی تووک و تاریکیم
ماد و کاردۆ بۆتە پێناسەم
ئەمن زەدم ،خاکم ، نیشتمانم

(کەمار)هەولێر

ئەو هەکارانە چین دەبنە هەی سەرکەوتن؟.. زانا ئیزاق

سەرەتا کەسانی لێهاتوو ئەو کەسانە ئیژگارێک لەو ئاستە نەبوون بەڵام دواتر بەهەو پێسەیەک قەناغ بەقەناغ گەیشتوونەتە ئەو ئاستە ،هەروەکو چەن منالێک بەچەندین قەناغ دەبەتە پێگەیشتوو.

بنەڕەتی لێهاتووش بریتیە لەو شتانە و ئامرازانەی کە مرۆڤکانی لە بواری جیاوازکاندا گەیاندەتە ئەو ئاستە ،یانی ئەو مرۆڤ شتانکی بەکارهێناوە یان چەندین ئیی بەکارهێناوە بە ئەوەی بگاتە ئەو ئاستە و لێهاتوویی و توانایی بەرەو پێش ببات

بەیە ئەو کەسانە پێویستە زیاتر لەسەر ئەو شتانە بنوسن ، بنەڕەت و ئامرازکان باس بکەن، یان پرسیار لەو کەسانەی لێهاتوویان باشە بکەن, پرسیارکەشیان کە چەن ئاوا لێهاتوویت پەرەپێدا یان چ ئامرازانکیان بەکارهێنا لەکەتاییدا یەک نموونە لەسەر ئەوە بهێنینەوە.

قوتابییەک نمرەی نزیکەی شەستە بەس وا سەیری دەکەی نمرەی نەوەد بەت بەڵام ئەو جارە کەسانە زیاتر بەتگەیشتنەوە دەخوێنن و هەندەکجاریش بە تاقیکردنەوە بەتایبەت بابەتە کۆمەڵایەتیەکان ئای خێیان لەگەڵ ئەو تەگەیشتنانە بە پرسیارکان دەنووسن ئەمش بە داهاتووی بە باشە چونکە ئاوا پێدەگەینت

زانا ڕەزاق

2023 7 5

مەترسیدارترین چەک (بیدەچی و زەندیقبوون).. أحمد عفيفي

(تەمەتی بیدەچی و زەندیقبوون ترسناکترین چەکە لە دژی هەر کەسیک کە عەقڵی بەکاربهێنێت!)
وەرگێڕانی : حەسەن ئازانی
سەرچاوە: الحوار المتمدن

تەمەتی بیدەچیەتی، زەندیق بوون، هەرتەقبوون، بێدینیی و گومڕایی ئامادەیە بە هەر کەسێک کە عەقڵی بەکاربهێنێت!
ترسناکترین چەک، لە سەدەکانی پێش زایینگریی، لەوانەیە لە وەڵاتانی عەرەبی و ئیسلامیدا هەتاکو ئێستاشی لەگەڵدا بێت، تەمەتی بیدەچیەتی و زەندیق بوون، ئەو چەکە ترسناکە دینیە بوو کە دوژمنانی ڕاستی و لەجیک لە دژی زانایان و بیرمەندان، لە هەموو کات و شوێنکدا، بەکاریان دەهێنا! ئەو زاناو بیرمەندانەی کە هەوێیان دەدا تەوی گومان و دەرەنجام و شیکردنەوەو ڕاڤەکرن و بە بەڵگە کردن و ژیریێش بچنن لە نێو ئەو کۆمەڵگایانەی کە لە گۆشکردندان! ئەو چەکە ترسناکە لە ژێر سایەی زاناو پیاوانی دینی و پاپاکانی تاریکیدا گۆشەی کردووەو هەربێش ئەو کۆمەڵگایانەی بە چەندین سەدە لە دواکەوتوویی و نەزانی وتاریکیدا هەشتەوە!
تەمەتی بیدەچیەتی و زەندیق بوون، بە کافرکرنی زانایان و دانایان و ژێرو بیرمەندانی هەمیشەو بە بەردەوامی، لە کاتی ئێستاو ڕابردووشدا، بە ئامانج گرتووە. لە ڕاستیدا ئامانجی ئەوئاراستەیە

لە هزری بە زندیق کردن و کافراندن بریتیبووە لە هەشتنەوەی کەمەگا لە دواکەوتوویی و نەزانی و چەقبەستوویدا! هەروەها لە پەناو دەستبەسەردا گرتنی هەیکانی داهێنان دا بووە لە لایەک و لە لایەکی تریشەوە دایان ناون لە ئیزی بیدعەو داهێنانی خراپ و هەروەها مافە مرۆییەکانشیان لە زەوتکردوون! ئیتر ئاراستەی دووەم کە بریتیبووە لە ئاراستەی زانست و پشکنەوتن و داهێنان وای لێهاتووە نەتوانێت بەرەنگاری بەربەستەکان و سەردەمی باو ببێتەوەو ئەمەش پاڵی بە ئاراستەی ڕاستی و بیرەندانداناوە ووەو دواوە پاشکشە بکەن! ئیترلێرەوە بەرەو سەدە تونددوو ڕەقەکان و بەرەو ئاراستەی سەرکوتی ئازادی بیرکردنەوە هەنگاو نراوەو پاڵی پەونراوە بەرەو ناوجەرگەی سەدەی حەوتەمی زایینیەوە!
زووربەی بەیارو فەتواکان لە دژی نەوەی یەکەمی زاناو بیرەندانداندا بوون ، ئەو کات زانا و بیرەند تەنها ئەو کەسانەی گرتتەوە کە لە بواری ئایینی و فیقهو وتاربێژیدا کاریان کردووەو زانا بەو کەسانە گوتراوە کە تێکست و دەقە ئایینیەکان دەگماو بەستووەکانیان لەبەرکردووەو لەو بوارەدا خەیان خەریک کردووە، ئەو تێکست و نووسینانەی کە ڕەنگ لەو پاشماوەو هەڵکەڵەراوانە دەچن کە هەی چاخەکانی پێش مێژوون!
دەبە کە لە ئەمە ڕازی و خواریزمی و کەندی و فارابی و بیرونی و ئیبنوسیناو ئیبنوهەیسەم نەناسێت؟ ئەدی باشە دەبە کە لە ئەمە ناوی غەزالی و ئیبن و ڕوشدو عەسقەلانی و سەهرەوەردی و ئیبن و حەیان ونەوەوی و ئیبنوموقەفەع و تەبەری نەبیستبێ؟
ئەدی باشە کەس دەبە هەبە ئەو لافیتانەی نەخوەندبێتەوەو نەدیتبێ کە خوەندنگاو پەیمانگاو ناوەندە زانستی و وێژەییەکان هەیان واسیون و ناوی خەیان ناوە بە ناوی کەواکیبی و موتەنەبی و بەشار بن بەرد و لیسان الدین خەتیب و ئیبنولفاریز و جاحیزو موجریتی و ئەلمیعەیی و ئیبن و توفەیل و توسی و ئیبن و بەتوتە و ئیبن و ماجەو ئیبن و خەلدون و سابتی بن قورە و تەوحیدی) یەوە ؟ یان ناوی ئەو زاناو بیرەندانەیان لەسەر بووەو لافیتەکانیش ناوی ئەوانیان لەسەرنووسراوەو ناوی ئەو شوێنانەش بە ناوی ئەو زاناو بیرەندو فەیلەسوفانەوە بووە!
بەهام جۆگەی داخە کە هەتا ئێستاش نازانین کە ئەو زاناو بیرەندە دیارو باوانە زنجیرەیەک لە بەیارو حوکمی بە زندیق کردن و وبەکافرکردنیان لە دژ دەرکراوە، ئەو بەیاری بە کافرکردن و بە زیندەقی کردنانە هەمان شێوەو ناوەڕۆکی دادگاکانی پشکنین (محاکم التفتیش.INQUISITION) یان هەبووە کە زاناو بیرەندی وەک گالیلە، کەپەرنیکس، نیوتن، دیکارت، ڤۆلتێریان پێ بە زیندەق کردووەو

کافراندوویانن! هەروەها خوەندنەوەی نووسراوو کتێبکانیشیان حەرام کراوە و تا ئەوپەڕیش ئەو زاناو بیرمەندانە سوکایەتییان پێکراوە و هاوەدوونراون و ئەشکەنجەش دراون!
جا بۆیە هیچ جیاوازییەک نیە لە نەوانی ئەو بریارو حوکمە ستەمکارانەو نادادپەروەرانە لەگەڵ ئەو حوکمە تونددڕەویەو بە ئارەزووی کە هەرلەخەوە خەڵکی بەلادا دەبردوو هانی خەڵکی دەدا کە هەستن و وەخە کەون تاکو تێبڕی بکوژن، یان بچن هەڵلاج لە خاچ بدەن، یان برێن ئەبو عەلای میعەڕی بخەنە زیندانەوە، یان برێن خوینی ئیبن و حەیان بەژن یان ئیبن و مەنمەر دەربەدەربکەن و کتێبکانی غەزالی و ئیبن و ڕوشد و ئەسفەهانی بسووتێنن! ئینجا هەر بەوشێوە نەوەستان، بەڵک و بەنە سەر بەکافرکردن و بە زەندیقکردنی فارابی و ڕازی و ئیبن و سیناو کەندی و غەزالیش.
هەروەها دەنگە ئەمە ئەو زانیاریمان نەبێ کە سەرهەوردی کوژرا وەو ئەوانیش کوشتویانە، هەروەها ئەندامەکانی لەشی ئیبنوموقەفع یان بڕین وهەشتا گیانی لەبەردا مابوو کە لەبەرچاوی خەی برژاندیانن و لەبەردەمیان دانان تا لەیان بخوات پێش ئەوەی کە گیانی لە ئەنجامی پیسترین و بەوەنترین ئەشکەنجە بە تەواوی دەرچێت! هەروەها جەعد بن درهەم یان سەربڕی و (ئەحمەد بن نەسری) شیان سەر بڕی و دوایی سەرکەیان هەڵواسی وبە کەڵانداندا دەیان گەڕا، هەروەها چوونە سەرلیسانول دین بن خەتیب و خنکاندیان و دوای ئەوەش لاشەکەیان سوتاند، ئینجا هاتن ئیبن فاریزیان کافراند و بە بیدعەچی و زەندیق ناساندیان و دەستیان کرد بەهاوەڕوونانی و لە هیچ کات و شوێنێک نەیان دەهشت بەجەمێت!
زەر ڕەی تەدەچێت کە خەڵک بە گشتی ئەوە نەزانن کە چیان دەربارەی فەیلەسوف و بیرمەندو پزیشک و زانای وەک ئیبنوسینا گوتووەو کردووە! هەروەها ئەوەش نازانن کە ئیبنولقیم لە کتێبی إغاثة اللهفان دا بە ئیبنو سینا دەڵێت: " ئیبنوسینا ئیمام و پێشەوای بیدینەکانە کە باوەڕیان نیە بە اللە و بە مەلائیکەتەکانی و بە پێغەمبەرەکانی وبە هەژی دواییش" هەروەها ئەلکەشمیری لە کتێبی فیض الباري دا بە ئیبنوسینا دەڵێت:" ئیبنوسینا کەسێکی بیدین و بیدعەچی و زەندیق وقومۆتیە! لە لایەکی تریشەوە ئەلشێخ سالح ئەلفەوزان بە ئیبوسینا دەڵێت:" ئیبنوسینا کەسێکی باتینیەوفەیلەسووفێکی بەباوەڕو بیدینە"
دیسان خەڵک ئەوەش نازانن کە چیان گوتووە دەربارەی فەیلەسوف و بیرمەندو پزیشکی بەناوبانگی مەژوو ئەبوبەکری ڕازی! ئەوەتە ئیبنولقیم لە کتێبی إغاثة اللهفان دا دەربارەی ئەبوبەکری ڕازی دەڵێت:" ڕازی مەجوسی و ئاگرپەرستەو کەسێکی گومڕاو لادەرەو لە

لایداوە". هەروەها لە کتێبی شذرات الذهب دا إبن العماد دەربارەی فارابی دەڵێت:" تەواوی زانایان کۆکن لەسەر ئەوەی کە فارابی کافرو زندیقە". هەروەها دەربارەی محمد بن موسا ئەلخواریزمی دەڵێن:" جا با زانستەکانی خواریزمی ئاست و دروستیش بن، بەڵام زانستەکانی شەریعتی ئیسلامی سەربەخۆن لە خواریزمی و لە کەسانی تریش. واتە زانستی ئەو شتێکەو هی شەریعەتیش شتێکی تری سەربەخۆیە".
هەروەها دەربارەی عومرو بن بەحرول جاحیز گوتوویانە:" ئەو کەسێکی زانست گەیشتوی خراپە، باوەڕدارێکی خراپە، بیدعەچی و زندیقەو گومانایی ئەو پێویستە بە جاحیزەوە". یان ئەوتە خەتیب لە سنەدەکەی خۆیدا بە جاحیز دەڵێت:" جاحیز کەسێکی زندیق و بیدعەچی و درۆزنە لەگەڵ اللە و لە گەڵ نێرراوو پێغەمبەری اللە و هەروەها لەگەڵ خەڵکیشدا". دەربارەی ئیبنول هەیسەم کەمتریان نەگوتووە ، ئەوتە بەویش دەڵێن:" ئیبن ولهەیسەم یەکێک بووە لە مولحیدو بەباوەڕەکان کە لە دینی ئیسلام لایداوەو دەرچووە، ئەویش هەر وەک فەیلەسوفەکانی تری هاوشێوەی خۆی کەسێکی گەمژەو زندیق و کافرو بیدعەچی بووە!"
ئینجا هاتوون دەربارەی أبي العلاء أحمد بن عبداللە المعري دەڵێن :" ئەلمیعەرەی یەکێک بووە لە زندیق و بیدعەچیە بەناوبانگەکان، ئەوتە لە شعرەکانیدا زندیق بوون و بیدعەچیەتی خۆی دەیسەلمێنێت و دەری دەخات کە فەی بەسەر دینەوە نەماوە". لەسەر نصیر الدین الطسی دەڵێن و گوتراوە کە :" نەسیر کەسێکە کە پشتی کافرو موشریک و زندیق و بیدعەچیەکانە".
هەروەها دەربارەی محمد بن عبداللە بن بطوطة گوتوویانە:" ئیبنول بەتوتە کەسێکە موشریکێکی بەباوەڕی درۆزنە". لەولاوە دەستیان کردووە بە جنەودان بە یعقب بن الاسحاق الکندی و پێیان گوتووە:" کۆنەدی کەسێکی زندیق و بیدعەچی و گومانایە". هەر بەیەش کۆنەدی دەربارەی ئەوان درێغی نەکردووەو لە بەرامبەردا پێیان دەڵێت:" ئەوانە لە بەرامبەر ئاستی و حەقیقەتدا نامێن و ئەگەریسش تاجی حەقیقەت و ئاستییان بکەیتەسەر شایستەی نابن وئەوان بەیە دوژمنایەتی فەلسەفەو زانست دەکەن چونکە لە شوێن و کورسیەکانیان دەترسن کە لەدەستی بدەن و ئەوانە دەستیان کردووە بە بازرگانی کردن بە دینەوەو هیچ پێوەندیشیان بە خواپەرستی و ئایینەوە نیەو تەنها بازرگانن و بەس"
ئیبنول بەتوتە پێی وابوو هەبوونی زانست و زانیاری بە شتەکان وات لەدەکات زانست و زانیاریت دەربارەی خودا زیاتر بێت و زانینیشت دەربارەی یەکتاپەرستی و زانستی چاکەخوازی ئووو لەزیادبوون دەکات و زانستیش سوودبەخشە! هەروەها ئیبنول بەتوتە پیی وابوو کە هەوەدان

و کۆشش بۆ گەیشتن بە ڕاستی و حەقیقەت مەبەست و نیەتی هەموو پێغەمبەران بووە و هەموو نەڕاوانیش هەر ئەو مەبەستیان هەبووە. گەیشتن بە حەقیقەت و ڕاستی تەنها مەبەست و کاری فەیلەسوفەکان نەبووە و هەر بۆیەش نابێت وای لێکبدەینەوە کە فەلسەفە کارێکی دژە ئایینییە و کوفرە ، ئەمەش پێچەوانەی ویستی بازرگانانی ئایین و خوداپەرستیە!

جا با ئێستا بڕین ئەو زاناو بیرمەندو فەیلەسوفانە بناسین و بزانین ئەوانە کێبوون؟ با بڕین و بزانین ئەوانە چیان پێشکەش بە جیهان و کۆمەڵگای مرۆڤایەتی کردووە، با بزانین ئەوانە چیان گوتووە دەربارەی حەقیقەت و ڕاستی و عەقڵ ؟ ئینجا دوای ئەوەش دەبڕ بزانین کە بۆ کارەیان چ نەگبەتی و دەردەسەرییەکیان بەسەر ژیاندا هاتووە!

یەکەم: ئیبن ڕوشد: (١١٢٦-١١٩٨ز). ئیبن ڕوشد ناوی محمد بن ئەحمەد بن محمد بن ڕوشدی ئەندەلوسیە! ئیبن ڕوشد خوێندنی فیقهو ئسوڵی دینی تەواو کردووەو دوایيش زانستی پزیشکی وبیرکاری وفەلسەفەی خوێندووە، چەندین ساڵیش لە قورتوبەو ئیشبیلیە کاری دادوەری کردووە. ئیبنو ڕوشد لە ژێر سایەو دەسەڵاتی دەوڵەتی الموحدون دا گەورە بووە، کە پادشاکەیان ئەوکات بریتیبووە لە یوسف یعقوب المنصور بن عبد المومن، پادشاش لە ژێر کاریگەریی و داخوازی ڕای گشتیدا فەرمانیکردووە بە دوورخستنەوەی ئیبن ڕوشد بۆ ئەلیسانە لە نزیکی غەرناتە ئینجا دوای ئەوەش بەرەو وەڵاتی مەغریبیان ڕاوناوە. ئیبن ڕوشد لە لایەن پیاوانی دینی و دەزگای دینییەوە زۆر سوکایەتی پێکراوەو تا کار گەیشتە ئەوەی کە دەستیان کردووە بە سوتاندنی نووسراوو کتێبەکانی ئەو زاناو بیرمەندە! ئیبن ڕوشد، لە تەمەنی ٧٥ ساڵیدا لە شاری مەڕاکیش لە مەغریب کۆچی دوایی کردووەو دوایيش لاشەکەی گواستراوەتەوە بۆ شاری قورتوبە. هەر کە ئیبن ڕوشد کۆچی دوایی کرد موریدو خوێندکارەکانیشی بەاوەیان لێکردو لە یەکتر دابڕان و ئینجا ئەلمەنسور یەعقوبی پاشا مەسومەکی دەوڵەتی دەرکرد کە ئیتر نابێ لەمەودوا کەس بە فەلسەفەوە خەریک بکات و خوێندنی فەلسەفەی لە وەڵاتدا تەحریم و یاساغ کرد!

دووەم : فارابی: (٨٧٠- ٩٥٠ ز). فارابی ناوی تەواوی بریتیە لە ئەبو نەسر محمد بن محمد بن ئوزلاغ بن تەرخان، لە شاری فارابی کە شارێکی تورکانە لە دایک بووە. فاراب شارێکە لە وەڵاتی تورکان لە ناوچەی خوراسان و لە ڕاستیدا بە Alpharabyus ئەلفارابیوس ناسراوە. ئینجا بەرەو عێراق ڕۆیشتووە بۆ ئەوەی خوێندنی باڵا تەواو بکات، هەر لەوێدا فەلسەفەو مەنتیق وخوێندنی پزیشکیی تەواو کردووە لەسەر دەستی دوکتۆرێکی مەسیحی بە ناوی یوحەنا بن حیلان،

هەروەها زانستەکانی زمانی عەرەبی و مەسیقاشی هەر لەو خویندووە!
ئیترفاابی لە عەراقەوە بەرەو شام و میسر رۆیشتووەو لە شامدا و لە شاری حەلەب چووتە کۆشکی سەیفول دەولە. لەوێدا لە شاری حەلەب شوێن و پێگەیەکی زۆر بەرزو دیاری لە نێو زانایان و ئەدیبان و فەیلەسوفاندا داگیرکردووە، هەروەها فاابی هەوێیدا بیسڵمێنێت کە هیچ جیاوازییەک نیە لە نێوانی فەلسەفەی یۆنانی و بیرووباوەڕی شیعەتی ئیسلامیدا! بەڵام ئەوەی ڕاستی بێت ئەو شکستی هێنا لەو کارەیدا، هەر بەیەش الذهبی لە کتێبی في سير الاعلام دەرباری فاابی دەڵێت:" فاابی خاوەنی چەندین کتێبی بەناوبانگەو هەر کەسکیش پێنا بەو کتێبانە بەرێت ئەوا هەم گومڕابووەو هەمیش بە دەرچوو لە دین دادەنرێت، جگەی باسە کە چارنووسی ئیبنو سیناش هەروا دەرچوو.
دیسان ئەوێتە ئیبن عیماد لە کتێبی شذرات الذهب دا دەرباڕەی فاابی دەڵێت:" فاابی لە هەموو زانایان و بیرمەندان زیاتر زەندیق و بیدعەچیە" هەتا غەزالی لە کتێبەکەیدا بە ناوی المنقذ من الضلال دا دەرباڕەی فاابی دەڵێت:" هیچ گومان نیەو نەماوە لە کافربوونی فاابی و ئیبن سینا". تەمەتەکەش بریتیبوو لەوەی کە فاابی دانی نەدەنا بە تۆژی قیامەت و هەروەها فاابی زیندووبوونەوەی پێ شتێکی ڕاست نەبووە!. یان فاابی دەیگووت وەی وابووە کە خودا تەنها شتە گشتی و گەردوونیەکنی مەبەستەو ئاگادارەو هەقی بەسەر شتە تایبەتی و بچوکەکانەوە نیە! فاابی دیسان پێی وابووە کە گەردوون نە درووستکراوەو نە درووستیش دەکرێت بەک و گەردوونیش هەر وەکو خوا ئەزەلییەو هەر هەبووە !
سەیەم: الكندي: ئەلکەندی (٨١١-٨٦٦ ز). ناوی تەواوی ئەلکەندی بریتیە لە يعقوب بن إسحاق بن الصباح بن عمران بن إسماعيل بن محمد بن الاشعث الكندي و تۆڕەکی و بنەچەکەی دەگەڕێتەوە سەر پادشاکانی کەندەو بە بنەچە سەر بە نەتەوەی عەرەبە و هەر لەبەر ئەوەش نازناوی فەیلەسوفی عەرەبیان لێناوە!
ئەلکەندی لە نێو وڵاتانی ڕۆژئاواییدا بە ئەلکەندوس Al Kindus ناسراوە. ڕۆژمەندی باشی لە لای مەئمون وموعتەسەم و واسیق بەدەست هێناوەو جگەو پێگەی لە لای ئەوان بەرز بووەتەوە، بەڵام بە هەی ئەوەی کە کەندی ڕۆبازی موعتەزیلەی هەبژاردووە بەیە بە دەستی متوکیلەوە زۆر ئەش و ئازاری چەشتووەو متوکیل فەرمانی دەرکردووە کە لیی بدرێت و دەست بەسەر تەواوی نووسراوو کتێبەکانی دا بگیرێت! ئەلکەندی تەمەتی زەندیق بوون و بیدعەچیەتی درایەپاڵ و ئەویش بەرەنگاری لەخەی دەکردو دەیگوت دوژمنانی فەلسەفە خەڵکی گەمژەو مەشک پووچ و نەزان و بازرگانانی دینن!

چوارەم : الجاحظ: جاحیز(٧٦٧ – ٨٦٨ ز). ناوی تەواوی جاحیز بریتیە لە عمرو بن محبوب الكناني الليثي كە بە جاحیز ناوی دەرکردووە. یەکێک بووە لە گەورە ئەدیبانی ئەدەب و وێژە. جاحیز زۆرترین تەمەنی خۆی لە شاری بەسرەی عێراق بەسربردووەو بۆرەو بەغداش چووە لە سەر بانگهێشتی ئەلمەئمون و لەوە لە دیوانی پەیامەکانی دایمەزراندووەو کردوویەتی بە سەرۆکی ئەو شوێنە! بەڵام هەر دوای سێ ساڵ لەو پیشەو شوێنەی لابراو ئەویش بە خەلیفە مەئمون هەر بە دەسەزی مایەوە! جاحیز بەرهەمێکی زۆری لە کتێب و نووسراو هەبووە، لە سەروی ٢٠٠ دوو سەد کتێبەوە هەر کتێبی هەبووە، جا هەروەک و ئیبنول عەمید دەربارەی جاحیز دەڵێت :" جاحیز لە پێشدا عەقڵ و ژیری فێربووە ئینجا ئەدەب و وێژە"
لە کتێبە بەناوبانگ و دیارەکانی بریتین لە الحیوان، البیان و التبیین، البخلاء و کتێبی الحیوان بریتیە لە حەوت بەش . جاحیز لە کتێبی الحیوان دا باسی سرووشت و هێرس و کەوتی ئاژەڵ دەکات ، هەروەها هەر لەو کتێبەدا لایەنەکانی زانست و تاقیکردنەوەکان و تایبەتمەندیەکانی پیشانداوە، ئینجا ڕووی کردەتە سرووشت و پێڕەوی لە مەنهەجی گومان و دوودڵی دروست کردن کردووە، هەروەها لە لێکۆڵینەوەو بەدواداچوونەکانی دا پێڕەوی لە F-Bacon کردووە، ئینجا دەنیایینشی داوە لە دروستی و ڕاستی دەرەنجام و بۆگەکان، وە لەو ڕووەوە پێش دیکارت R Descartes کەوتووەوگەیشتە ئەو بڕوایەی کە قورئان ڕووێداوە و دروستکراوە ، لەبەر ئەوەی قورئانیش شتێکە لە شتەکانی دەوروبەرمان! لەو بارەوە خەلیفە مەئمونیش باوەڕی بەو بۆچوونەی جاحیز هەبووە. جاحیز لە یەکێک لە کتێبەکانیدا بە ناوی خلق القران دا ئەو بابەتە بە باشی ڕوون دەکاتەوەو قسەی لەسەر دەکات و ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە تەواوی ئەهلی سوننەو ئیسلام بە کەمەڵ لە جاحیز وەخەبکەون و دەستیان کرد هاوارو نەڕە کە قورئان دروست نەکراوەو دەستکرد نیەو ئینجا هاتن لە تەڕەی ئەوەدا جاحیزیان خستە لیستی بەدینەکان وزەندیقەکان و بیدعەچیەکان و کافراندیشیان!
پێنجەم : بشار بن برد: (٧١٠ – ٧٨٤ ز) . بەشار بن بڕد ناوی تەواوی بریتیە لە بشار بن برد بن يرجوخ العقيلي و ڕەچەک و بنەچەکی لە (توخارستان)ەوە هاتووە کە دەکەوێتە ڕۆژئاوای ڕوباری جەیحونەوە. بەشار بن بڕد لە نەو خێڵی بەنو عوقەیل دا گەورە بووەو جیاوازیش بووە لەگەڵ ئەو عەرەبە بەدەویە چادر نشینانەی کە لە دەوروبەری بەسرەدا نیشتەجێ بوون و لە نەویاندا زمانەکی پاراوو قسەکردنی باش فێربووە. بەشار بە کوێری لە دایک بووەو هیچی نەبینیوە! هەر بۆیش لە هەنراوەکانیدا شتێکی بە شتێکی

ترلەکچواندووە! بەشار بەجۆرێک هەنراوەکانی دادەڕژێت کە خەڵکی تر بە دووچاوەوە ناتوانن وا دایان بڕێژن. بەشار لەو ووەوە لە هەموویان شاعیرتر و پێشکەوتووترە! لە هەموو دەرگاکانی و بەشەکانی شیعری داوەو تێیدا سوارچاکێکی شارەزا بووە، بەشار بە شیعری گاڵتە ئامێزو تەنزو غەزەل و هەجو ناوی دەرکردووە، بەشار بن بڕد تەماتی زەندیق و بیدعەچی و بێدینی درایە پاڵ و هەر بۆیەش خەلیفە مەهدی فەرمانی کرد لێی بدەن و بەشاریش لە ژێر ئەشکەنجەو قامچی و لێداندا بەرگەی نەگرت و مرد و لاشەکەشیان لە شاری بەسرە بەخاک سپارد! بەشار بن بڕد کەسێکی زەندیق و پۆیولیستی خاوەن ئەتەریتەی جەماوەری بووە.
بەشار بن بڕد لە یەکێک لە هەنراوەکانیدا دەڵێت:
تێبینی: من هەر بە شێوەی هەنراوەی کوردی هۆنم داوە هەنراوەکەی بەشاربن بڕد بکەمە کوردی بە کێش و قافیەی کوردیەوە بە ئاوەی بهەشتم ماناو ناوەڕۆکی هەنراوەکەی بەشار تێک بچێت .(ح، ە)

لە باوکە ئادەم ، باشترە ئیبلیس ...با لاتان ڕوون بێت، گەڵەی هیچ و پیس
توخمی ئەو ئاگرە، هی ئادەم خۆڵە...ئاگرهەربڕزەو، خەڵیش وەک دەڵێ!
زەوی تاریکەو، ئاگریش هەر ڕووناک ..ئاوریان پەرستووە، بە کەمێ و تاک

دیسان بەشار بن بڕد بە تەنزو گاڵتەجاڕیەوە دەربارەی نوژدەڵێت:

من کاتێک دەچمە، نوژلە گێ هەموان...پێکەنینم دێت ، کە دەنن شادمان
کاتێک هەموویان، دەچنە سەر ئەژنە .....من دادەنیشم، بە ورتەو ڕۆڵە
هەر کاتێک سەریان، برد بەرەو سوجدە... من دادەنیشم ، بە شەرم و پەردە!
بە خەبەریشم ، لە سەاوی ئیمام... بە ژمارە چەند بووە، بە خوا بە ئاگام

شەشەم : أبو علاء المعري: (٩٧٩ – ١٠٥٨ ز). أحمد بن عبدالله بن سلەمان المعري، لە موعەرەت ئەلنوعمان لە وەاتی شام لە دایکبووە. میعەڕەی هەر کە گەیشتە تەمەنی چوار ساڵی تووشی نەخۆشی ئاوەڵە بوو، بەو هۆیشەوە هەردووک چاوی لەدەست دان و کوێربوو. بەڵام ئەو کوێرە نەیتوانی ئەو بوستەنەت کە لە ڕۆگەی کتێبەکانیەوە ئەو فرە چەشنیە پیشان بدا لە گەڵ ئەو تواناو زانینە زۆرەی ئەو هەیبوو

دەربارەی زانست کە لەودەمەدا هاوشێوەی ئەو کەم بوون!
وا باوبوو کە میعجزەی زانایەکی وەک دەریا وابوو، هەروەها دەگوترا کە لە شعرکانیدا کاریگەریی شەوازی موتەنەبی لەسەر بووە! ئەو ئاستە باڵاو بەهرەیەی لەو کتێبانەدا دەرکەوت کە لە دوایدا نووسینی پاش ئەوەی کە گەیشتووە بە ئەلمیعجزە. لەوانە کتێبی اللزومیات و کتێبی رسالة الغفران. بەڵام کاتێک کە خەڵکی مردنی دایکیان پێدا زۆر کاری تێکراو ئەمەش زیاتر پاڵی پێوەنا کە بەیاری ئەوە بدات لە خەڵک دووربکەوێتەوە و بە دوورەپەرێزی و دوور لە خەڵک بژیت. وەک دەگوترێت لەو کاتەوە کە دایکی مردووە ئیتر لە ئەشکەوتێکدا ژیاوە و خەی لەسەر کەمخواردن هەڵناوە و ئیترنە گەشتی ئاژەڵی خواردووە و نە هەڵکەو شیریشی خواردووە! ئا لەرەوە نازناوی بارمتەی زیندانی بەدەست هەڵناوە! بە واتای کۆری و ماڵەوە دێت!
لە کتێبە هەرە بەناوبانگەکانی ئەلمیعەری بریتیە لە کتێبی اللزومیات، ئەو لەو کتێبەیدا توانی خەی لەکێت و بەندی باوەڵی دین ڕزگار بکاو لەی بکتە دەر و هەروەها خەی گواستەوە بە ئاستێکی باڵاتر! کتێبێکی بەناوبانگی تریشی هەیە بە ناوی رسالة الغفران. ئەو کتێبەی بە شەوازێکی زۆر جوان نووسیوە و کردووشیەتی بە دیاری بە پیاویک بە ناوی علی بن منصور الحلبي! لەو کتێبەدا ئەو شاعیرە زەندیقانەی خستوونەتە ڕوو کە ئەو لەیان خۆشبووە، ئاوی ئەو کتێبەش هەر لەو لەخۆشبوونەوە هاتووە! هەروەها ئەوانەی کە بە بەهەشت بەرزکراونەتەوە، زۆرکێش لە هاوچەرخەکانی بە زەندیقیان حساب کردووە، هیچ باوەڕێکی ئیسلامیی نیە کە ئەو گاڵتەی پێنەکردبێت! بەیە ئەمە هیچمان لەبەردەم دانیە بەجگە لەوەی کە بەیەن ئەو کەسێکی بە گومانی گەورە بووە ! ئەبو عەلاء ئەلمیعەری باوەڕی بە یەکتا پەرستی هەبووە بەڵام خودای ئەو هیچ نەبووە بەجگە لە چارەنووسێکی نادیار، هەروەها ئەو لائەنگری بیرکەی سرووش و هاتنە خوارەوەی وەحی خودایی نەبووە، بەیە بەڵای ئەوەوە دین دروستکراوی دەستی مرۆڤ خەیاتی! هەر بەیەش ئەو هەمیشە هەڕشی دەکردە سەر ئەو کەسانەی کە ئیرادەی خەڵکیان بە بەرژەوەندی خیان بەکار دەهێناو وایان لەخەڵک دەکرد کە باوەڕ بە خورافات بهێنن تاکو ئەوان بتوانن دەست بە دەسەڵات و پارەوە بگرن!
ئەبوتا المعري لە کتێبی اللزومیات دا دەڵێت:
غرووړ مەیلی بەڵای گەندەیدایە هەمیشە .....یەکسانە بە چەواشەکاری هەرچی دینیشە
ئەگەر لە خەڵکانی سەر بە دینە و پرسیوە ...بە لەکچوون ئەوەی کەڵکیان خستووە گەیوە
لە ڕەی لەجیک و عەقڵەوە ناکۆن ئیدانە ....لەبە شکاندنی عەقڵ بە

درێ و دڵسۆزیانەی

حسێنی منصور حەڵاج: (٨٥٨ – ٩٢٢ ز). لە نێو کوردا بە حەڵاجی ناسراوە . حەڵاج ناوی تەواوی بریتیە لە : الحسین بن منصور بن محمی، نازناوەکەی بریتی بووە لە حەڵاجی کوڵی موغیس، حەڵاج فێڵەسوفێکی عیرفانی بووە، هەندێک لە مێژوونووسان دەیخەنە نێزی ئوکەسانەوە کە شتی پەنهان و نادیاریان زانیوە هەست پێکردووە و خوا ناسیش بووە، هەندێکی تر لە مێژوونووسان حەڵاجیان خستۆتە نێزی زندیق و بێدینەکانەوە. باپیری حەڵاج کەسێکی مەجوسی ئاگر پەرست بووە دوایی بووەتە موسڵمان، لە سەرەتادا لە شاری البیضاء بووە لە وڵاتی فارس، بەڵام لە شاری واسیت لە عێراق گۆڕە بووە دوایی زیاتر بە شاری بەسرە.
حەڵاج هەندێک شتی لە باس دەکەن و دەگێڕنەوە کە بە کاری موجیزە حیساب دەکرێن. ئەوەتە الذهبي لە کتێبێکیدا بە ناوی "العبر في خبر من غبر" دا دەربارەی حەڵاج دەڵێت:" حەڵاج یاوەرو هاوڕێی تەستەری و جونەد وئەبو حوسێنی نووری بووە و ئەوانیش ئابڕان و پشتوایانی عیرفانی و سۆفیگەریی بوون ، ئەوان هەندێ لەگەڵ خوادا تێکەڵ بوون کە خەیان و خودایان تێکەڵ بەیەک کردووە وەک یەک شت بینیویانە" ئینجا حەڵاج بڕۆ هیندوستان زیاتر و لەوێش سیحرو جادووی خوێندو بەو هەیشەوە تووشی حاڵەتێک بوو کە شەیتان بەسەریدا زاڵبوو، ئیتر ئیمان و باوەڕی ئایینی لە لا نەما. بیروباوەڕی ئایینیی حەڵاج گەیشتە ئەو ئاستەی کە ئیتر حەڵاج باوەڕی بە یەکبوونی بوون هەبوو(وحدة الوجود). ئەو پێی وابوو مرۆڤ لە خودی خوادا تێکەڵ بووە! حەڵاج شاعیرێکی بەتواناو شکۆمەند بووە لە شیعرکانیدا باوەڕی سۆفیگەریی و عیرفانی خۆی ڕوونکردۆتەوە و پەیوەندی خۆشی لەگەڵ خوادا نیشانداوە.
بە نموونە ئەوەتە لە شیعرێکیدا پەیوەندی خۆی لەگەڵ خوادا نیشان دەدا:
حەڵاج دەڵێت:
منم کە خەشم دۆست و ئەوی کە خەشیشم دۆست منم
هەردووکمان دوو گیانین و شوێنیشمان یەکە منم !

لە شوێنێکی تردا حەڵاج دەڵێت:

هەر کە منت بینی، وا دابنێ ئەو دەبینی
کاتێکیش ئەو دەبینی، تۆ پێکەوەن دەبینی

دەگوترێت بەیەک حەڵاج بەو ناوەوە بانگکراوە چونکا توانای ئەوی

هەبووە کە زانیویتی چی هەیە و چی دەگوزەرێت لە ناو دنیادا! دەبێ هەلاج توانیویەتی ناوبانگ و هەناوی قسە دڕبڕنە و لەی تێبگات و شی بکاتەوە، وەک چۆن هەلاج کە لەکە شەی دەکاو ناوبووک و باشیکەی دەردەنێت! کاتێک زانیاری دەربارەی هەلاج بە خەلیفە ئەلموقتەدیر گەیشت و پێیان گوت کە هەلاج چ کارێکە و چۆن بیر دەکاتەوە، ئەویش فەرمانی کرد بە ئەبا ئەلحەسەن علی بن احمد ئەلەاسیبی کە بەرپرسی کۆکردنەوەی باج و خەراجی ناوچەی ئەهواز بووو تاکو هەلاجی بە پێلبەستوو بکات و بیهێنێت بە بەغدا! ئەویش فەرمانی خەلیفەی تەواو بەجێ گەیاندو هەلاجی لەگەڵ کۆمەکیدا گەرت و هەردووکیانی بە پێلبەستوویی لە سالی ٣١٠ی کۆچیدا گەیاندە بەغدا. لەوێ لە بەغدا خەلیفە فەرمانی کرد کە هەلاج بە قەدی دارێکەوە هەڵواسن وەک ئەوەی لە خاچ بدرێت و ئینجا دوایی خستیە زیندانەوە بە ماوەی هەشت ساڵ و دوایش ئەنجوومەنێکی دادوەری و فەقێکانی بۆ ئامادەکردو لەو دادگایەدا ئینجا خەڵکیان لەسەر کردە شاهیدو بەو هەیشەوە بە تۆمەتی زەندیق بوون و بیدعەچیەتی و گومڕایی و لە دین دەرچوون ئەنجومەنی دادوریەکەو فەقێکان بەیاریان دا کە بیکوژن و خوێنی حەڵاڵ کرا. ئینجا بە جێبەجێکردنی فەرمانی کوشتنەکەی دایانە دەست نازوک، بەرپرسی پۆلیسی ئەوکات، ئینجا لەوە لە لایەن ئەشکەنجە دەرانەوە هەزار قەمچی لێدراو ئینجا هەرچوار پۆلیان برین و سەریشیان لیکردەوەو دواییش هەشتا ئەوەندە لەشی کە پۆلوپێی پەونەمابوو هەر دەجولاو گیانی تێدا دەهات و دەچوو کە فەتیان دایە ناو ئاگرەوەو سوتاندیان!

هەشتەم: إبن الراوندي (٨٢٥ – ٩١١ ز). ئیبن ڕاوندی ناوی تەواوی بریتیە لە احمد بن يحيى بن إسحاق ابو الحسن الراوندي .. ناوی ڕاوندی لە ناوی یەکێک لە دەهاتەکانی ئیسفەهانەوە هاتووە. ئیبن ڕاوندی فەیلەسوفێکی خاوەن نفوس و جێ ئیعتیبارو بڕوام بە بەدین ناسرابوو، لە گەڵ کۆمەڵێک لە زانایانی کەلام وئیلاهیات دانیشتن و دیبەیت و مونازەرەی کردووە، ڕاوندی کەسیکی تایبەت و بەوەنەو بە توانابوو، ڕەبازی تایبەت بەخۆی هەبوو لە ڕووی باوەڕی ئایینیەوە، وەک و ئەوەی کە لە کتێبەکانیانەوە هاتووەو لەی باس دەکەن یەکێک لە بەچوونەکانی بریتی بووە لە توانەوەو سەرهەڵدانەوەی ڕوحی خودا لە ئیمامەکاندا (ڕابەران و پێشەوایانی ئایینی). ڕاوندی لە سەدەی سێهەمی کۆچیدا یەکیک بووە لە کەسە ناودارو بەهێزەکانی گروپ و ڕەبازی موعتەزیلە، لەو بارەوە ڕاوندی دەستی کردووە بە نووسینی کتێب لە دوای کتێب بە ڕەبازی موعتەزیلە تاکو بتوانن بەرەنگاری لە خۆیان و لە ڕەبازەکەشیان بکەن، بڕوام لە دواییدا لێیان جیابەوەو دەستی کرد بە ڕەخنە لێگرتن لە موعتەزیلەو بەرنامەو ڕەبازەکەیان

ودەستی کرد بە وەڵامدانەوەیان، وە لەو بارەوە بە ناوبانگترین کتێب کە لە وەڵامی موعتەزیلەکاندا نووسیوویەتی بریتیبووە لە کتێبی فضیحة المعتزیلة. لەو بارەوە ئیبن عیماد ئەلحەنبەلی خاوەنی کتێبی شذرات الذهب دەڵێت:" باوکی ئاوندی کەسێکی بە تەمەن جولەکە بووە هەر بەیانیش شت لەسەر ئیسلام هەڵدەداتەوە، هەر دەربارەی ئاوندی ئەوەتە ئیبن کسیر دەبێژێت:" ئاوندی یەکێکە لە زەندیق و بێدینە هەرە بەناوبانگ و گەورەکان" .
هەر بەیانیش لە لایەن سوپاتانەوە داواکراوە و ئەویش لە ترسان بارەو ئیران ئایکردووەو بەی دەرچووە. لە ئیران لە شاری ئەهواز پەنای بە ئیبن لاوی بردووە کە کەسێکی جولەکە بووە! لەو ماوەیەی کە لە لای ئیبن لاوی بوو کتێبێکی بە نووسی بە ناوی الدامغ للقران، کە بە مانای نەفرەتکردنی قورئان دێت.لەوەوە ناوی لێنا کە بەهەی ئەو کتێبەوە بوو کە قورئانە ئەو حاڵی بوو مەردەبراوە! لەو بارەوە دەربارەی ئیبن ئاوندی ئیبن حەجەری عەسقەلانی دەڵێت:" ئیبن ئاوندی زەندیق و بێباوەڕو کافرێکی گەورەو بەناوبانگە، یەکەم جار یەکێک بوو لە کەس بەناوبانگەکانی ڕێبازی موعتەزیلەو دواییش ئووی کردە بێدینی و بوو بە زەندیق"
دەگوترێت کە ئیبن ئاوندی کەسێکی هەتا بڕێی زیرەک و بیرتیژ بووەو خاوەنی بەهەزو ژیرانە بووە، هەر بەیانیش ئیبوعەلاء ئەلمیعری لە کتێبی رسالة الغفران دا دەربارەی ئاوندی دەڵێت:" من بیستووم کەسێک دەیگووت ئاوندی خەڵکی بەدەورووبەیە کە چاکەکانی کورت دەکەنەوە" یەکێک لە کتێبە هەرە مەترسیدارەکانی بە ئیسلامیەکان بریتی بووە لە کتێبی الزمرد. ئاوندی لەو کتێبەیدا بۆری ئەوەی هەبووە کە ڕەک و ڕاستەوخۆ لە پایەکانی ئیسلام بدات و لە یەکە لە هەرە پایە گەورەو بنچینەکانی ئیسلامی دا کە پێغەمبرایەتیە!
ئاوندی باوەڕی بە پێغەمبرایەتی و وەحی نەبووە و هەرچی دەربارەی موعجیزاتی پێغەمبەر باس دەکرێت ئەو پێی درۆ بووە! ئینکاری موعجیزەی قورئانیشی کردووە. ئاوندی بە باشی ئاوونی کردۆتەوە کە قورئان و شەریعەتی ئیسلام لەگەڵ عەقڵ و مەتیق نایانەوەو دژایەتیان لەگەڵ لەجیک هەیە! ئاوندی لە چەند کتێبکیدا بە ناوی فضیحة المعتزیلة ، التاج، الزمرد و هەروەها لە نعت الحکمة و قضیب الذهب و الدامغ دا بە باشی هەرش دەکاتە سەر شەریعەت و بە ناڕاستی دادەنێت. بە داخەوە نەیان هەستووە هیچ کام لەو کتێبانە بەمەنن و بگەنە دەست خوێندەوارانی ئێستا. ئیسلام هەموو ئەوانەشی سوتاندووە!
ئەوەی کە ئیمە دەربارەی ئاوندی دەیزانین هەر ئەوەیە کە وەختی خۆی شێخە گەورە ئیسلامیەکان لەسەریان نووسیوەو وەڵامیان داوەتەوە بەڵام نەیان هەشتووە نووسینەکانی ئەو بەدەستمان بگەن!! ئاوندی

لە ژێر سایەو بەزەیی مالیک بن تەق دا مردووە لە نەوانی ڕەقەو بەغدا. دەشگوترێت کە لە لایەن یەکیک لە سوڵتانەکانی ئەودەمەوە لە خاچ دراوە! بەڵام ئیبن کەسیر لە کتێبەکەیدا بە ناوی البداية و النهاية دا دەڵێت " ڕاوندی لە ئەهوازدا مردووە لە لای ئیبن لاوی کە وەختێ خەڵیفە ڕای کردووەو پەنای بە ئیبن لاوی بردووە لە شاری ئەهواز"
ناوی تەواوی ڕازی بریتیە لە : محمد بن زكريا الرازي. ابوبكر الرازى. یەکێک بووە لە بەناوبانگترین و دیارترین و داهێنەرترین پزیشکەکانی ئەوسەردەم و هەروەها یەکیک بووە لە فەیلووسوفە بەناوبانگەکانی ئەو سەردەم. خاڵکی ڕەی بووەو هەر بە ناوی ئەو ناوچەیشەوە ئەو نازناوەی وەرگرتووە کە هەم تەدا لەدایک بووەو تێیدا گەورە بووەو هەر لەو ناوچەیشدا خوێندوویەتی و لە دوای تەمەنی ٣٠ سی ساڵیەوە بڕۆ بەغدا ڕەیشتووەو لە سەرەتای تەمەنیدا شەیدای گەرانی و مەسیقا بووەو هەر منداڵیش بووە کە هەنراوەی داناوە، دوایی زۆری نەبردووە کە وازی لەو کارە هەناوەو ڕوی کردەتە بواری پزیشکیی و فەلسەفە! ئینجا بووە بە بەڵێوەبەری نەخۆشخانەی ڕەی و دواییش سەرکایەتی پزیشکەکانی نەخۆشخانەی عەزدی لە بەغدا وەرگرت.
ڕازی یەکێک بووە لە زانا دیارو گەورەکانی خوێندنگای مەدرن لە بواری پزیشکیدا. ئاوارەبووە بۆ بەغداو لەوێش دەستی بەخوێندن کردووە لەسەر دەستی پزیشکێکی مەسیحی بەناوی حونین بن ئیسحاق. ڕازی لەگەڵ خوێندنی پزیشکیدا خۆشی خەریکردووە بە خوێندنی فەلەکناسی و بیرکاری و هەروەها ناوبانگێکی باشیشی هەبووە لە بواری موسیقاداو یەکێکیش بووە لە تیەریستەکانی بواری مەسیقاداو تەواوی ئەوانەی کە لەدوای ئەو بوون ستایشی بیردۆزەکانی ئەویان کردووە کە لە بواری مەسیقادا هەیبوون! سەرباری ئەوەی ڕازی خۆی زۆر بە فەلسەفە تەرخان کردووەو ئەو پێی وابووە کە دەروون یان نەفس دەبێ بابەتی یەکەمین بێت و کە پەیوەندی هەیە لە نەوانی دەروون و جەستەدا. هەروەها ئەوەی کە لە نەفس و دەروونداە دێت و دەچێت و بوونی هەیە لە نموونەی هەست و بیر لە لە ڕاڤێت و دیوی دەرەوەی جەستەدا خۆی نیشان دەدات، هەر بۆیش لە سەر پزیشک پێویستە کە لە لەکەینەوەو بەدواداچوونەکانی دا خۆی قەتیس نەکات تەنها بە بابەت و لایەنی جەستەوەو نابەت هەر جەستەی لە لا یەکەمین بێت، بەڵک و دەبێ لە هەمان کاتدا پزیشکیکی دەروونی و ڕوحییش بێ .
لە گرنگترین نووسراوو کتێبەکانی ڕازی بریتین لە: الاسرار(نهێنیەکان) کە G Garmana وەری گێڕاوەتە سەر لاتینی و بووە بە سەرچاوەیەکی سەرەکی وگرنگی بواری کیمیا، هەروەها کتێبی المنصوري

کە بە ناوی ئەمیری ڕەی یەوە ناوی لە کتێبەکە ناوە کە ناوی بریتیبووە لە محمد بن اسحاق بن احمد بن اسد السامانی بووە، هەروەها کتێبی (الفصول في الطب)یشی نووسیوە، ئینجا باسی کتێبی نووسیوە لە ژێر ناوی بەردو گورچیلەو میزەدان، هەروەها کتێبی (تقسیم العلل، و المدخل الی الطب، و منافع الغذیة و دفع مضارها) و لەگەڵ چەندین کتێب و نوسراوی تریش.
هەروەها ڕازی چەندین نامیلکەو بابەتیشی نووسیوە بە نموونە : کتێبی الجدري و الحصبة، کە بە یەکەک لە کتێبە باشەکانی بواری پزیشکی دادەنرێت کە بۆچەندین زمانی زیندووی جیهانی وەرگێڕراوە و ناو و ناوبانگێکی باشیشی بە ڕازی پەیدا کردووە، بەڵام یەکەک لە کتێبە هەرە بەناوبانگەکان لە دیارەکانی بریتیە لە کتێبی الحاوی فی الطب، ئەو کتێبە هەموو ئەو بابەت و بابەتانەی لەخۆ گرتووە کە ئەوکات زانستی پزیشکی سریانی و عەرەبی پێی گەیشتووە. جگەی باسکە فراج بن سالم الاسرائیلی لە ساڵی ١٢٧٩ی زائینی ئەو کتێبەی بە لاتینی وەرگێڕاوە.
لە لایەکی ترەوە ڕازی یەکەک بووە لە گەورە زەندیقەکانی ئیسلام، کە پێی وابووە اللە دروستکەری چاکەیەو باشە لە خواویەو شەیتانیش دروستکەری کاری خراپەیە و خراپە هەر لە شەیتانەویە! بیروباوەڕی مەسنەوی فارسی کەن! هەروەها گوتراوە کە پێنج شت ئەزەلی و هەر دەمێنن لەوانە اللە، شەیتان، زەمان و کات، بۆشایی و نەبوون، و ڕووح و گیان. ڕازی پێکهاتەیەکی پێکهێناوە لە نەوانی ڕەبازەکانی سابیئەو دەهریەو فەلسەفەو بڕاهیمەی هیندیەکان. هەروەها ڕازی کتێبی لەسەر باتڵ بوون و ناڕاستیی پێغەمبڕایەتی نووسیوە و هەروەها کتێبیشی لەسەر باتڵ بوون و ناڕاستی ڕەژی قیامەت و ڕەژی دوایی نووسیوە. ئەمەش وای کردووە کە زاناو پشەواو ڕابەرانی ئایینی لە خۆی تووڕە بکات و بە کافرو زەندیق و بێدین ناوزەدی بکەن!
دەیەم: التوحیدی: (٩٢٣ – ١٠٢٣ز). ناوی تەواوی تەوحیدی بریتیە لە علی بن محمد بن العباس التوحیدی ابو حیان. دەگوترێ بەیە ئەو نازناوەی لینراوە چونکە باوکی جارە خورمایەکی فرۆستوە کە ناوی تەوحیدی بووە! یان ئەوەتە کاتێک تەوحیدی لە نەو گروپی موعتەزیلەدا بووە سەربە ئەهلی دادپەروەری و تەوحید بووە هەر بۆیەش ئەو نازناوەی بەسەردا بڕاوە. تەوحیدی فەیلەسوف و کەسێکی موعتەزیلەی عەیفانی بووە. لە نیشابوور لە دایک بووە، بەڵام زووربەی ژیانی لە بەغدا بەسەر بردووە، لەوە لە بەغدا لەسەر دەستی زاناو شێخە بەناوبانگەکانی ئەوە زانستەکانی فیقهو نەحوی خوێندووەو هەروەها زانستی مەتیق و زمانیشی تەواو خوێندووە.

ئەبو حەیانی تەوحیدی چەندین کتێبی بەناوبانگی نووسیوە لەوانە کتێبی المقابسات کە بریتیە لە بیرەوری و هی ئەو کاتانەی نووسیوە کە لەگەڵ ئەدیب و بیرمەندو کەسانی بەناوبانگدا دانیشتووە! لە دوای ئەوە کتێبی الامتاع والموانسی نووسیوە کە بریتیە چەند بابەتێک کە ابا عبد الحسین بن احمد بن سعدان وەزیری سەمسامی دەوڵەتی بۆیهی لە ماوەی ٣٧ شەودا قسەی لێسەر کردوون و دوایش لە کتێبێکدا هەموو قسەوباسکانی ئەو ماوەیەی کەکردوونەتەوە! کتێبی تریشی نووسیوە بەناوی رسالة في علم الكتابة، هەروەها ئەم کتێبانەشی نووسیوە بە نموونە : کتێبی بصائر القدماء، سرائر الحكماء، کتێبی الاشارات الالاهية لانفاس الروحية، رسالة في الاخبار الصوفية، كتاب رياض العارفين، ورسالة في الامامة، هەروەها کتێبی الهوامل و الشوامل.

جێگەی داخە کە تەوحیدی لە کۆتایی تەمەنیدا کتێبەکانی سووتاندن، کە لەشیان پرسیوە بۆچی وای کردووە ئەو گوتوویەتی :" کوێکی خەشویست و هاوڕێیەکی خەشویست و هاوڕێکی نزیک و شونکەوتوویەکی ژیر و سەرکردەیەکی تەوبەکارم لەدەستداوە" بۆیە بەمن زەر سەخت بوو کە لە دوای خەم بۆجێی بهێڵم بە کەسانێک تا دەستکاریی بکەن و گەمەی پێبکەن و کەسایەتی و شەرەف و ناموسم لەکەدار بکەن! وە من چۆن بە کەسانیکی بۆجێی بهێڵم کە هاوسێیەتیم کردوون بە ماوەی ٢٠ بیست ساڵان و لە هەموو ئەو ماوەیەدا من مافی ئەوەم نەبووە کە خەشویستی و هاوسەرگیریی لەگەڵ یەکێک لەوانە بکەم و لە لایەن کەسیشیانەوە نەپارێزراوم، هەروەها چەندین جاران لە نەیاندا ناچارکراوم کە گیاوگەڵ بخەم لە بیابانەکاندا سەرباری ئەوەی کە کەسیکی بەناوبانگیش بووم. وە بەخەبەدوورگرتن لە فەزیحە لە لایەن کەسان و لە لایەن گشتیشەوە وە بە فرشتنی دین و پیاوەتیش! ئەو کەسیکی موعتەزیلە بوو لە سەر ڕێبازی جاحیز و لەگەڵ ئەوەی کە مەیلەکیشی بەلای سەفیگەریەتیدا هەبوو. ئیتر تەوحیدی بە زەندیق ناسراو لەوبارەشەوە دەربارەی تەوحیدی ئیبن و جەوزی دەڵێت:" زەندیقەکانی نەو ئیسلام سێ کەسن کە بریتین لە ئیبن و ڕاوەندی و تەوحیدی و ئەلمیعەیی."

یازدەیەم: ابن سينا:(٩٨٤ – ١٠٣٧ز). ئیبن سینا ناوی تەواوی بریتیە لە الحسين بن عبدالله بن الحسن بن على بن سينا، لە دوای ڕازی ئیبن سینا بەناوبانگترینە لە مێژووی پزیشکیی عەرەبیدا. ڕازی لە پێش ئیبن سیناوە بووە لە بواری پزیشکییداو ئیبن سیناش لە پێش ڕازی یەوە بووە لە بواری فەلسەفەدا. لە ڕاستیدا ئیبن سینا سیفاتی پزیشکیی و فەیلەسوفیی و فیقهیی و شاعیریی تێدا هەبووە. ئیبن سینا لە وڵاتانی ئەڕۆئاوایيدا بە Avicenne ناسراوە، لە ئەفیشنە کە

یەکەکە لە دێهاتەکانی بوخارایە لە دایک بووە، باوکیشی لە بەڵخ بووە دوایی ڕووی کردەتە بوخارا. لە بوخارادا کاری ئاسنو وەری پارچووپووی کردووە!
لە بوخارادا باوکی ئیبن سینا دەنگڕەت بە خوێندن و قورئان تەواو دەکاو دوایش ئاشنایی پەیدا دەکات لەگەڵ شەریعەتی ئیسلامی و ئایین و دوایش دەست دەکات بە خوێندنی زانستە سرووشتیەکان و پشتی سرووشت و بیرکاری و مەتیق، ئینجا لەسەر دەستی پزیشکێکی مەسیحی بە ناوی عیسا بن یەحیا هونەرو وانەی پزیشکی خوێندووەو فەر بووە! شەیدای فەلسەفە بووەو خەی بە فەلسەفەی میتافیزیکی پشتی سرووشتەوە خەریک کردووە و هەروەها کتێبەکەی ئەرستەی خوێندووەو سوودیشی لە کتێبەکەی فارابی دەربارەی ئەودیوی سرووشت وەرگرتووەو کە تێیدا زانستەکەی ئەرستەی ڕوونکردەتەوە! لەڕەدا ئەوەی کە بەووی ئیبن سینادا داخرابوو کرایەوە، لەو بارەوە ئیبن سینا ڕێبازێکی فەلسەفیانەی لە یەکتاپەرستیدا دامەزراند کە ویستی ئیسلام و بەچوونەکانی ئەرستە لێک نزیک بکاتەوە.
لە کتێبە بەناو بانگەکانی ئیبن سینا بریتین لە کتێبی الشفاء کە مەبەستی چاککردنەوەی دەروون و گیان بووە لە نەخۆشیەکان و هەڵەکان. ئیبن سینا گرنگی بە چارەسەرکردنی دەروونی و ڕوحیی داوە هەروەک و چۆن کە گرنگی بە چارەسەری جەستەیی داوە. هەروەها کتێبی النجات کە ئاویشتە بریتیە لە کورتەی کتێبی الشفاء. وە بەناوبانگترین کتێبی لە بواری پزیشکیدا بریتیە لە کتێبی القانون کە پوختەی بیروڕای پزیشکیانەی ئیبن سینا یە لەوانەش بەرهەمەکانی یونانی و عەرەب! ئەو کتێبە لە سەدەی دوازدەی زایینیدا بە زمانی لاتینی وەرگێڕاو لە سەدەی پازدەهەمیشدا شازدە جار چاپکرایەوە! هەروەها هەتا کۆتایەکانی سەدەی حەڤدەیەم ئەو کتێبە وانەیەکی فەربوون بوە لە زانکۆکانی ئەوروپادا.
ئیبن سینا هەمان پێناسیب و بنەمای فارابی هەبووە ک لە پێش خۆیدا بووە و کە گوتوویەتی جیهان ئەزەلیەو هەر هەبووەو دروست نەکراوە، هەروەها گوتوویەتی و پێی وابووە کە اللە لە شتە گەردوونی و گشتیەکان ئاگادارەو گوە بە شتە بچووک و تایبەتمەندیەکان نادات و لای گرنگ و یەکەمین نین. ئەو پێی وا نەبووە کە جەستە لە گەڵ ڕوح لە کاتی قیامەتەدا زیندوو دەبێتەوە! هەر بۆیش غەزالی لە کتێبەکەیدا بە ناوی المنقذ من الضلال دا ئیبن سینای کافراندووەو بە زەندیقی کردووە، ئیبن کەسیر لە کتێبەکەیدا بە ناوی البدایە و النهایە دا هەمان شی غەزالی پشتڕاست کردەتەوە! هەروەها ئیبن عماد لە کتێبی شذرات الذهب دا دەڵێت :" کتێبەکەی ئیبن سینا بە ناوی الشفاء فەلسەفەیەکی لە خۆگرتووە کە دژەکی ئایینی بە تەت

ناکرێتەوە" هەروەها شێخی ئیسلام ئیبن و تەیمیە پشت ڕاستی ئەوەی کردۆتەوە کە ئیبن سینا سەر بە ڕەبازی ئیسماعیلی باتینیی بووە کە ئەوانیش نە لە موسڵمانان و نە لە ئایینی جولەکانن و نە مەسیحیشن، هەروەها دیسان دەربارەی ئیبن سینا لە شوێنکی تردا ئیبن تەیمیە دەڵێت:"کەسانی خەیاڵ و وەهمن وهەر ئەوانەشن کە دەڵێن پێغەمبەران دەربارەی خوا زانیاریان پێداوین هەروەها دەربارەی ڕۆژی قیامەت وهەروەها دەربارەی بەهەشت و دۆزەخ و مەلائیکەتیش ئەمەش لەگەڵ بابەتکەدا ناگونجێت! بەڵک و بە شێوەیەک قسەیان لەگەڵ کراوە کە لە خەیاڵ و وەهم نزیکە لە بەچوون و دیدی خەیانەوە لەوەشەوە سەرچاوە دەگرێت.
ئیبن سیناو پەیکەی پەیان وایە خودا جەستەیکی گەورەیە و جەستەش دەگەڵتەوە بە سزاو بەختەوەریەکی بەرجەستە.ئیبن سینا لەو بارەوە و لەسەر ئەو بنچینەیە یاسایکی بە داناون و ئەو یاسایەی کە ئاماژەی پێداوە لە کتێبەکیدا بەناوی الاضحویة. ئەوانە دەڵێن پێغەمبەران بەو دەربەینانە مەبەستیان ڕاڤێت و دیوی دەرەوەیە و مەبەستیشیان ئەوە بووە کە جەماوەر لەیەوە ئەو ڕاڤێتانە تێبگات! جا ئەگەر ئەو ڕاڤێتانە لە خەیدا درەو دەڵەسەو تۆهەات بن ئەوا بە بەرژەوەندی یەو بەس. ئینجا کێن ئەوانەی کە دەڵێن:" پێغەمبەر ڕاستی دەزانێت بەڵام پێچەوانەکەی نیشانداوە لە پێناوی بەرژەوەندیدا؟ تەشیاندا هەیە کە دەڵێت:" پێغەمبەر ڕاستیی نەزانیوە وەک ئەوەی کە فەیلەسوفان زانیویانە! هەر بەیەش ئەوانە فەیلەسوفەکی تەواو پێگەیشتویان بەلاوە باشترە لە پێغەمبەرێک..هەروەک فارابی و موبەشیر فاتک و ئەوانەی ترتیش فەیلەسوفیان پێ باشترە لە پێغەمبەر!
شازدەیەم: عومر الخیام (١٠٤٨ – ١١٣١ ز). ناوی تەواوی بریتیە لە عمر بن ابراهیم غیاث الدین ئەبو الفتح. عومەر الخیام خەڵکی نیشابورە. شاعیر و فەیلەسدوفە، هەروەها زانایەکی بەناوبانگی بواری فەلسەفەو بیرکاریی و فەلەکناسی و زمان و فیقهو مێژووە. زووربەی هەنراوەکانی خەیام بە چواردەوری مەیی و خۆشویستیدا دەخولێنەوە.
ئەوەتە خەیام دەربارەی بەهەشت دەڵێت:

بیستوومە بەهەشتە هەیە حەری تێدا
ڕووباری شەرابی پاکی دەڕوا پێدا!
من لەبەر مەی و یارە پیاکەم چ دەبێ؟
دەستکەوتکە هەر یەکن بە هەردووک دێدا
چوارینەکانی خەیام ….وەرگێڕانی هەژار موکریانی

هەروەها ئاوەتە خەیام ووە دەکاتە خوداو قسەی لەگەڵ دەکات ودەڵێت:

دنیایە لە کۆدە بە گوناهکی نیە
کەس بە هەڵە نەژیاوە لەسەر ئاو زەویە
من کردە خەراپەم تووشکەی
جیاوازی لە نێوان من و تۆدا خوایە چیە؟
چوارینەکانی خەیام .....وەرگێڕانی هەژار موکریانی

خەیام دیسان پرسیار دەکاو دەڵێت:
کە لە هاتندا پرسی پێ کرا
خە لە مردندا هەر بەزەر برا
نامەرد هەی ساقی شەڕابە تەکە
بە دنیای تاریک هەر مەبە چرا
چوارینەکانی خەیام .....وەرگێڕانی شێخ سەلام
حەقدەیەم: إبن عربي (١١٦٥ -١٢٤١ز). ناوی تەواوی ئیبن عەرەبی بریتیە لە محمد بن علی بن محمد الحاتمي الطائي، المرسي الاندلسي محي الدين ابوبكر ناسراو بە ئیبن عەرەبی"بە بە ئامازی ناساندنە ئاویش بە جیاکردنەوەیەتی لە دادوەر ئەبوبەکربن عەرەبی"یە . ئیبن عەرەبی لە شاری المرسی لە ئەندەلوس لە دایک بووە لە تەمەنی لاویەتیدا ڕەیشتووە بە شاری ئیشبیلیەو لەوێدا دەستی بە خوێندن کردووە، دوایی گواستوویەتیەوە بە قورتوبە. لە شاری قورتوبەدا دەستی کردووە بە خوێندنی زانستەکانی قورئان و زانستەکانی فیقهو حەدیس. ئینجا ئیتر ئیبن عەرەبی بەرەو ڕێبازی بیروباوەڕی (زاهیری) کە ڕێبازی ئیبن حەزم بووە ڕووی وەرگێڕاوە و.
لەوە لە قورتوبە ئیبن عەرەبی پەیوەندی کردووە بە زاناکانی ئەودەڤرەوە لە نموونەی ئەبی ئەلوەلید بن ڕوشد و ئەبی ئەلقاسم بن بشکوال وچەندین زانای تر. ئیتر لەڕەوە بیروڕای خەڵک جیاوز بوو سەبارەت بەو بابەتە و خەڵک هەبووە ئیبن عەرەبی یان بە وەلی و پیاوچاک و لەخوا ترس و کەسێکی نوورانی زانیوەو خەڵکیش هەبووە بە بێدین و کەسێکی ماریق و ناپاک و زەندیقیان زانیوەو حیسابی کافریان بۆ کردووە. دەگونجێت بۆچوون و بینینی ئەوانە لەوەوە سەرچاوەی گرتبێ کە ئیبن عەرەبی ڕەنگە بە ڕواڵەت هەندێک زیادەڕەوی کردبێ کە لادانی گەیاندبێ لە شەریعەتی ئیسلامیدا. ئیبن عەرەبی یەکیکە لەو کەسانەی کە پێی وابووە و گوتوویەتی :" خوداو سرووشت هەر یەک شتن و گەردوونی مادەو مەقیش هیچ شتێک نین بەچگە لە دەرکەوتنی ڕووکارو جەوهەری خودی خوداوەند."
دەگوترێت ئیبن عەرەبی لەسەروی ٤٠٠ چوارسەد کتێبی نووسیوە لە

بەناوبانگترینیان بریتین لە " الفتوحات المكية، فصوص الحكمة، مفتاح السعادة، محاضرة الابرار و مسامرة الاخيار". کتێبی (فصوص الحكمة)ی لە شاری دیمشق نووسیوە بە ١١ ساڵ پێش مردنی. مەبەستی ئیبن عەرەبی بەو کارەی بریتی بووە لەوەی کە ژیان و مژووی ئەو پێغەمبەرانەی کە ناویان لە قورئاندا هاتووە بخاتەوو لەبەر ڕۆشنایی عەقیدەو بیروباوەڕی یەکتاپەرستی، ئەو کارەی ئیبن عەرەبی یەکسان بووە لە گەڵ کتێبی پیرۆزدا یەکیان گرتۆتەوە. ئیبن عەرەبی لەو کتێبانەیدا هەستاوە بە ڕوونکردنەوەی ڕێبازەکەی خۆی کە بریتیبووە لە ڕێبازی وحدة الوجود) واتە یەکیەتی بوون. ئەم ڕێبازە بریتیە لە تێکەڵکردنی خودایەتی و مرۆڤ و کردنیان بە یەک شت. هەروەک چۆن ئاو تێکەڵ بە مەی دەکرێت و بەجۆرێک کە ناتوانرێت لێک جیا بکرێنەوە. ئەو عەقیدەو باوەڕە هەر ئەو شتە بوو کە وەختی خۆی پێش ئیبن عەرەبی هەڵاج لەسەری بووەو ڕایگەیاندبوو!
چەواردەیەم : إبن عفيفي : (١٩٧٤- … ز) . بریتیە لە ئەحمەد عەفیفی، کەسێکی بەتواناو ڕەمان نووسکی خاوەن بەهرەی باڵایە، کەسێکی زۆر زیرەک و بە دین و هەرتەقییە. ئەو دەستی بە تروسکەیەک لە ڕووناکیەوە گرتووە لە جیهانێکی عەرەبی وادا کە تاریکی باڵی بەسەردا کێشاوە!

https://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=348245

پەیوەندی نێوان ماهاتما گاندی و تێستێی.. ئەرکەان عەبدوڵا

کاتێک سەیری مژووی مرۆڤ مەزنەکانی جیهان دەکەین، هەمیشە خەمان لەبەردەم دوو کەسایەتی مەزندا دەبینینەوە، کە ڕەیان لە بواری فیکری هومانیستی و ناتوندوتیژیدا هەبووە، ئەوانیش نووسەری ناوداری روسیا و جیهان « لیۆ تێستێی» کە ساڵی 1828 لەدایک بووە و ساڵی 1910 کۆچی دواییکردووە. ئەو تەنها ئەدیب و ڕۆمانووسکی ناودار نەبووە، بەڵکو بیرمەند و فەیلەسوفکی مەزن بووە، تەنها لە بواری ئەدەبدا نا، بەڵکو لە بواری فیکر و فەلسەفەشدا ڕۆڵی هەبووە، وەکو یەکێک لە باوکەکانی فیکری هومانیستی و فکری

ناتوندتیژی دادنرێت.
لە بڕامبەریشدا «ماهاتما گاندی» کە ساڵی 1868 لەدایک بووە و لە ساڵی 1948 دا لە لایەن هیندوویەکی تووندڕەوە بە ناوی «گودز» تیرۆر کرا، کە نەک تەنها سەرکردەیەکی سیاسی مەزن بوو، بگرێ ئاوێش بە یەکێک لە باوکە مەزنەکانی فیکری ناتوندوتیژی دادنرێت. هەر یەکێشیان لە کات و شوێنێکی تەواو جیاواز بوون. هیچ کاتێک نەمدەزانی ئەم دوو کەسایەتییە پەیوەندیی تایبەتییان هەبووە. لە ماوەی پێشوودا وتارێکی نووسەر و ڕۆخنەگری عیراقی د. زیاء نافیعم خوێندەوە باسی پەیوەندی و نامەگۆڕینەوەی نێوان تێستەی و گاندی دەکات. لە نێوان هەردووکیاندا چەندین نامە هەبووە. تێیدا باسی بابەتی فیکریی و سیاسییان کردووە. وەکو لە نامەکانیشدا دەردەکەوێت، گاندی زۆر سەرسامی فیکری تێستەی بووە.

لێوانبەت بپرسین ئاخۆ چ شتێک ئەم دوو کەسایەتییەی پێکەوە بەستەتەوە، تێستەیەکی روسی، کە خۆریکی نووسین و ئەدەب بووە، لەرووی فیکریشەوە، باوەڕی تەواوەتی بە مەسیحیەت و پەیامی پیرۆزی مەسیح بووە، لەکاتێکدا گاندی بە هەزاران کیلۆمەتر لێوەی دوور بووە، لە ڕووی ئاینیشەوە دوو ئایینی جیاواز بوون، گاندییەکی هیندۆسی و تێستەیەکی مەسیحی، بەڵام خۆشەویستیی و ئاشتیخوازیی و دژایەتییکردنی تووندوتیژی، دەبنە پردێکی پتەو بۆ بەستنەوەی ئەم دوو کەسایەتییە مەزنە.

نامەگۆڕینەوە
یەکەمین نامەی نێوان ئەم دوو کەسایەتییە دەگەڕێتەوە بۆ ئۆکتۆبەری ساڵی 1909، ئەوەی جەنگی سەرنجە لە کۆتایی نامەکەیدا گاندی بۆی نووسیوە: (خزمەتکاری گوڵایەتان)ئەمەش ئەوەمان بۆ دەردەخات، گاندی چەند لەژێر کاریگەریی و سەرسامی فیکری ناتوندتیژی و هومانیستی تێستەیدا بووە. پاشان تێستەی لە هەمان مانگدا وەڵامی نامەکەی دەداتەوە. نامەی دووەمیش لە 4 ئەپریلی 1910 بووە، لە 25 ئایاریشدا وەڵامی دەداتەوە. دواین نامەش لە نێوانیاندا، لە 15 ئاب گاندی نامەی بۆ دەنووسێت و لە 7 ئەیلولیش تێستەی وەڵامی دەداتەوە.

کتێبی شانشینی خودا لە ناختانداێ

گاندی زۆر سەرسام بووە بە کتێبی «شانشینی خودا لە ناختانداێ» ئەم کتێبە زیاتر دەچێتە قاڵبی فیکریی و فەلسەفییەوە، تێیدا تێستەی باس لە گرنگی چەمکی ناتوندوتیژیی دەکات و داواش دەکات لە

ڕەگەی دانوستان و دیالۆگەوە کۆشکان چارەسەر بکرێن و زۆر دژی شەڕ و ناگرزیی و بیری توندوتیژیش دەوستێتەوە. ئەم کتێبەش پاش ئەزموونکی 30 ساڵە لۆگۆ فیکری مەسیحی لەدایکبووە، کتێبەکە بە یەکەمجار ساڵی 1894 لە ئەڵمانیا چاپ و بڵاوکرایەوە، چونکە لە ڕوسیا حکومەت ئەم کتێبەی قەدەغە کردبوو، نەیهێشت لە ڕوسیا بڵاوبێتەوە، هەرچەندە لەم کتێبەدا تەستەی باسی فیکری ئاشتیی و ناتوندوتیژی دەکات و داوای دیالۆگ و دانوستان دەکات بۆ چارەسەرکردنی کۆشکان، بەڵام حکومەتی ئۆسای ڕوسیا دژی بڵاوکردنەوەی ئەم کتێبە دەوستێتەوە.
ئەم کتێبە زۆر بە قووڵی ناخی گاندی گەنجی هەژاندووە، بەتایبەتی ئەو کاتەی لە باشووری ئەفریقا دەبێت. گاندی سوودەکی زۆری لە تەوانینە فیکریی و فەلسەفیەکانی تەستەی وەرگرتووە، بەتایبەتی ئەوەی پەیوەندی بە فیکری ئاشتیخوازیی و ناتوندوتیژیی و دژایەتییکردنی شەڕ و ناگرزییەوە هەیە.
خۆشویستی، تاکە شەریعەتی ژیانە

لە 7 ئەیلولی 1910 دا تەستەی لە نامەیەکدا کە بە گاندی نووسیوە دەڵێت:

(خۆشویستی، تاکە شەریعەتی ژیانە و مەزنترینیشیانە، ئەم شەریعەتەش هەموو حەکیمەکانی جیهان لەسەری ڕێکەوتوون باوەڕیشیان پێیەتی، پەموایە جوانترین فەرمی ئەم شەریعەتەش لەلایەن مەسیحەوە هاتووە، هەموو مرۆڤکی عاقڵیش ئەوە دەزانێت کە مومارەسەکردنی توندوتیژیی لۆگۆ خۆشویستیدا نایەتەوە، خۆشویستیش بنەمایەکی بنەڕەتی ژیانە.)

ئەوەی مایەی سەرنجە گاندی هەندە بە تەستەی سەرسام بووە، کاتێک لە باشووری ئەفریقا بووە، لە ساڵی 1910 بە 1913 ئەشرامێکی بناوی تەستەییەوە ناوە. ئەشرام،، گوندێکی سەربەخۆییە کە تێیدا خەڵکی ئازادن و هەموویان پێکەوە بەشوێکی ئازادانە دەژین و کار دەکەن و پەدویستییەکانیان بەرهەم دەهێنن بەخۆیان، ئەشرام سیستمێکی کۆمەڵایەتییە کە لە کۆنەوە لە هیندستان هەبووە و بەشکی گرنگیشە لە ئایینی هیندەسی و نەریتی عیرفانی گەردوونیی هیندستان.
گاندی لە ڕەگەی فیکری ناتوندوتیژییەوە توانی گەورەترین شەڕش لە دژی بەهێزترین زلهێزی جیهانی بەرپابکات بکات لە سەدەی بیستەمدا، ئەویش بەریتانیا بوو. کاتێک گاندی شەڕشی دەستپێکرد، چ خێی چ هاوەڵکانی، خاوەنی هیچ هێزێکی سەربازیی و دارایی نەبوون، بەڵام توانییان لە ڕەگەی فیکری ناتوندوتیژییەوە، مەزنترین سوپا دروست

بکەن و لە رێگەی ئەم چەکە مەزنەشەوە بتوانن بەسەر سوپای پڕ چەک و تەکنەلۆژیتانیادا سەربکەون و وڵاتی مەزنی هیندستانیش رزگار بکەن.
بەدنیاییەوە چ تێستەی چ گاندی دوو کەسایەتی مەزنن لە مێژووی مرۆڤایەتیدا، تێستەی تەنها ئەدیب و نووسەرێکی ئاسایی نەبوو، بگرە داهێنەرێکی مەزن بووە لە بواری رەمان نووسیندا، بەتایبەتی هەردوو رەمانە ناودارەکە (جەنگ و ئاشتی)، (ئانا کارنینا) لەهەمانکاتیشدا ئەو باوکێکی مەزنی فیکری هومانیستی روسیا و جیهانیشە، ئەو لەکاتێکدا لە روسیادا داوای مرۆڤدۆستیی و دژایەتی فیکری توندوتیژیی و شۆڕشگێڕی کردووە، کە فیکری شۆڕشگێڕی و توندوتیژی هەموو روسیا و جیهانی گرتبەوە.

گاندیش بەهەمانشێوە لەکاتێکدا داوای ئاشتیی و فیکری ناتوندوتیژی دەکرد، کە فیکری توندوتیژیی و تێکدەرەوە و جەنگ باڵی بەسەر هیندستان و جیهاندا کێشابوو، لەکۆتایشدا هەرخۆشی بوو بە شەهیدی ئەو رێگە پیرۆزە، بەناو لەپاش خۆی بووە بە رابەر و مامۆستایەکی مەزنی فیکری ناتوندوتیژی، کە زۆر گەلانی تر توانییان لەرێگەی فیکری ئەوەوە رزگاریان بێت لەپێش هەموویانەوە رێشپێستەکانی ئەمریکا و باشووری ئەفریقا.

سەرچاوە:
www.almothaqaf.com
أ.د. ضياء نافع.غاندي و تولستوي.

رۆشنبیر لە تەی شۆش و پرسیاری رۆشنبیریدا.. سەلاح جەلال

پەیوەندی (شۆش و رۆشنبیر) نهێنیەکی دوانی بەر جێستە دەکات وەك هەنگ و کوڕە، ئایا رۆشنبیر چی شوناس و ڕۆڵ و کاریگەری و بڕهەمهێنانی لەسەر شۆش هەیە؟ چۆن سیاسی و رۆشنبیری جیا بکەینەوە؟ کامەیە ستراتیژ و پەیام و ئەرکەکانیان؟ پەیوەندی و

پانتاییەکانی کارکردن؟
پەیوەندی ڕۆشنبیر و سیاسی لە هەمو کاتێکدا ئایدیالیزیە، دورخستنەوەی ڕوشنبیرە لە بیری پارێزگاری لە بون و ژینگە و ڕای گشتی و هێزی ڕەمزی و شوێکانی شوناس و مێژو دەسەلات و سەربەستی و ماف و پەیوەندی و ئەوانی تر. لای (ئیدوارد سەعید) گەی هیچ شۆشکی سەرکی لە مێژوی نوێدا بە بێ ڕۆشنبیر دانا گیرسێت، بگرە بەدایك و باوکی شۆشکانی دێزانێت، زۆر لە تێوریستەکان ڕۆشنبیر بە چینێکی نوێ دێزانن توانای گۆڕانی ریشەیی هەیە لە فەزای داهێنان و گۆڕاندا، بەرهەمهێنان لە پانتایی بەتاڵدا دەکەن و پێنجەرەی نوێ دەکەنەوە. ئەمەیش لای (غرامشی) ریشەی گرت، شۆشیش مانای گۆڕان، لابردنی سیستەمی باوو هێنانە کایەی سیستەمی نوێ، مانای کردنەوەی دەرگا و پێنجەرەی نوێ، گۆڕینی زمان لە جوینەوەوە بەداهێنان، کار کردن بە خستنە سەر و داهێنانی نوێ.
شۆش لەهۆشیاریەوە دروست دەبێت، لە ڕەی میدیا و بواری ڕۆشنبیری گشتی (پزیشك، مامۆستا، پیاوانی ئاینی، پیشەیەکان، ڕۆژنامەنوس، نوسەران، ڕەکخراوە جەماوەریەکان توێژکان، تاد... هەر دەستەیەکی ڕۆشنبیری کاری خۆی دەکات.
شۆش ڕەگ و ریشاڵی بە مەعریفە ئاو دەدرێت، ئەویش بەرهەمهێنانی دەستەی ڕۆشنبیرانە، لەو ئەرکەی خۆیەوە بە هۆشیاری نێتوایەتی، ئایا چۆن گۆڕانکاری دەکات؟ کامەیە ئاراستە و خاڵی وەرچەرخان؟ مانا و واتا و دەستەواژەکانی چین؟ ئەو پێنجەرە و دەرگایانەی دەیانکاتەوە چی ڕۆشنایەك دەبەخشن؟ ڕۆشنبیر لەزەریای پرسیار و گومانداید ئەمش کارکردنە لە ناو فیکردا، روبەڕو بونەوەی دژە لەکچونەکان، هەمو ئەوانەی ناچنە ناو تۆی بیرکردنەوەی بیرکەرەوە، کارکردنە بە بەرهەمهێنانی مەعریفە.
ئەمانەش جگەی تۆمان و دو دێن، لە ناو گەردەلولی گۆڕانکاریەکاندا گەڕمان دەکات، لە درخستنی پرسیار و ڕەنگدانەوەی، ئەوانی تر دەخاتە بەر پرسەی ئەگەرەکان و سەرسومان و گومان و دو دڵی و ڕارایی فەزای روانین دەگرێتەوە، کەسی پرسیارکەر مەترسی لەبەرجەستەکردنی پرسیارەکانیدا هەیە، چارسەری بارو دۆخ چۆن دەکرێت، ئەوە کاری کێیە؟ کام چین و توێژە ئەو شۆشە دەکەن؟ کامەیە جیاوازی چینایەتی و کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئاو گۆڕ و خستنە سەر؟ دەربارەی شۆش و پەلینکاری لە نێوان شۆشی نێتوەیی و چینایەتیدا؟ کام ململانێ و دژە فیکر و روانینێك جیاوازی دەردەخات و لەچی چاوگەیەکی ئەم سەردەمەوە هەڵدەقوڵن؟ ئایا ئاستی درخستنی جیاکاری فیکر و مەعریفەیە. باری سیاسی شۆش و مانگرتن و دژە وەستانە، هەوڵدانی هێشی ئەوانی ترە بە شەرش و نزیك بونەوە لە

جوڵاندنی جەماوەری دەستە و گروپە جۆراوجۆرەکانە؟
ئایا چۆن بیر بکەینەوە؟ کام شێوە بکەین؟ چی تیۆرێکی جێگرەوەمان هەیە؟ ئەوانە دەتوانن هەشیاری شێوە بنوسنەوە و لە بەردەم ناونیشانەکانی شێوەدا بوەستن بۆ روانین و جیهانبینی و پێدراوو ئەو ئەرکانەی هەیان گرتووە؟ یان گۆڕەوەی رووداوی شێوەن و پرسیارەکانی مەعریفە بۆناو پانتاییەکانی ئەو هەڵانەدا دەگۆڕتەوە، ئەمەیان کێو لاە کردووە.
شێوەش مانای چیە؟ جگە لە گۆڕانکاری جێگرتنەوەی مەعریفە باوەکان و تیۆری مەعریفی لە بواری فیکر و ئازادی و سەربەستی و کۆمەڵایەتی و شارستانی لەناو کۆمەڵگادا.
دیکارت گوتی: من بیر دەکەمەوە کەواتە من هەم، دایەڵەگۆکی کردەوە بە فیکر، بە ڕوانینە جیاوازەکان بو بۆتێکی بۆ کۆتایی لە مێژووی فەلسەفەدا. شێوەش بو لە فیکرو ڕوانیندا، تێکشکاندنی سیستەم باوەکانی خوێن رشتنە لە شێوەداو کەسی بەرهەمهێن بۆبە بەشداری شێوەش بۆ بیری پە شێوەش دەکات.
لەگەوگای مەعریفەدا چۆن زمان بکەینەوە؟ ڕاپێین لە پاشخانێکی فیکری بۆ هەڵوێە زمینەیێکی فیکری هەیو کپ ناکرێتەوە.
شێوەش مانای پە بونەوەی بۆتاییەکان و گۆینی باو و لە کێك کەوتووەو وزە لە دینامیکیەتی هەڵکی مەعریفییەوە وەردەگرێت، خوێندنەوەی بۆ بەهاکان کردووە؟ بۆ دارشتنی سیستەم و جیهانبینێکی نوێ. گۆینی ئەم سیستەمانەش بۆبیرمەند دەکرێت، کەشی لەگۆ فیکری خۆیدا هەیو بۆ فیکرەکەی ئەمە و ئەوان دەگۆڕێت و نوسینەکانی زەرینە ملکەچ دەکات.
هەشیاری گۆانکاری زۆر گرنگە لایەنی چاك و خراپی هەیە، ئەگەر لەفیکری بەرهەمهێنەوە سەرچاوە نەگرێت دەبێتە کارەسات.
ئەمە لە ڕوی زانست و فەلسەفەوە پێویستیمان بۆو پرسیارانە هەیە کێو لاەمان دەکەن، چی هەیە لە زانستەکان و فەلسەفە و چۆن بیر بکەینەوەو دەست پێبکەین؟ یان دەبێت خوێندنەوەیك بکەین و پانتایە مەعریفیەکانمان پێ بکەینەوە؟
ڕۆشنبیری کوردی لەم ئاستەدا ئیفلیجەو ناتوانن لەو وتراوانە کار لەهەڵی مەعریفەدا بکەن، چۆن (عەلی حەرب) لەسەر کەلتوری عەرەب دەیکات. پرسیاری جەوهەریش ئەوەیە ئایا کۆمەڵگەیك بەبێ زانست و فەلسەفەو پێلین کردنی ئەو پانتاییانە بۆ ناو کەلتوری خۆی لێچ خاڵکەوە دەست پێدەکات؟ کامەیە هەڵی جیاوازی و لە کوێوە خستنە سەر و پەدراوەکان دەردەکەون ؟ مانای جیاوازی چیە؟ ئەوەی بیریارانی جیهان کردیان، ایبێت (ریجس دوبریێ و غرامشی).
غرامشی بۆ تێنیا ئامانجی ئەوە نەبو بزوتنەوەیکی کۆمەڵایەتی

دابەشبوونی ئیتالیا، بەکو دیسانەوە بونیادێکی رۆشنبیری تەواوی بە دروست بکات، ئەوەی پێوەندی بەم بزوتنەوانەوە هەیە و ببێتە پرۆژەیەك بۆ رۆشنبیری و پالێنیان بکات، ئەوانەی ئەرکی فیکری لە کۆمەڵگادا دەگێڕن، وەك رۆشنبیری تەقلیدی، مامۆستا و پیاوانی ئایینی و بەرپرسوبار ، لە نوێکردنەوە بە یەکێکی تر یەك ئیدا دەگێڕن، دووەمیش رۆشنبیرانی ئەندامێ بۆشوێکی راستوخۆ پێوەندن بە چینەکان، یان دەزگای بازرگانی، ئەم دەستێ جیاوازن بەردەوام ئەو شتانە ئەنجامدەنەوە، پشتر ووتویانە لەرێشدا دەستێکی تر لە ڕۆشنبیران دەنە کایەوە دیسان وتراو دەنجامدەنەوە بەبێ ئەوەی بتوانن گۆڕانێك دروست بکەن. غرامشی رۆشنبیری ئەندامی بەو کەسە دەزانێت لەهەر پانتاییەکدا کار بکات پێوەندی بە بەرهەمهێنانی مەعریفە یان بەکارهێنانەوە هەبێت، لەرێدا جیاوازی لەگەڵ هەموو دەستە ڕۆشنبیرێکانی تردا دروست دەکات بە داهێنان و خستنە سەرو دەزینەوەی ئەو دەرگاو پێنجەرانەی لەوەو بەر نەبینراون، ئەم ستراتیژەش لە شێوەی زگاری نێتەوەدا جیاوازە لەوەی لە شێوەکانی تردا دەکرێت، ئەوەش دەستە ڕۆشنبیرکان ئەو هەڵە ئاسایانە دەکەشن.

ئەوەی جێگەی مشتومڕ وشەی رۆشنبیر بێت ئیمپریالیەتی کۆشکان، بەبێ پێناسەکردن، رۆشنبیر چیە و کێیە، جیاوازیەکان چین. رۆشنبیر دەسەڵاتدارێتی بە خوێندرکی بەر فراوان دەکات، لای ئیدوارد سەعید خەڵکی هەمو رۆشنبیرن، بەڵام هەمویان ئەو توانایەیان نیە، ئەرکی رۆشنبیر لە ناو کۆمەڵگەدا بگێڕنن. بڕوانە(صور المپقف) ل21.

پرسیارەکان لە ونبونی فیکر و پالێن نەکردنی رۆشنبیرەوە دەست پێدەکات، دەبێت بە چەمکی شێوشی ڕاستقینە گەڵانکی قوڵ بکەین، بە گەڵان بە دوای شوناسەکدا لەکوێوە دەست پێبکەین؟ ئەمش دایلەگکی فراوانی دەوێت، پێویستە پرسیار لەسەر جیگرتنەوەی شێوش و تەور و پرنسیپی شێوش چەنێتی و ئاکامی بکەین؟ ئایا کۆمەڵگە لە چی ئاستکدایە؟ کامێ بەرهەمە گرشە کردووەکانی؟ چۆن گەڵانکاری و بەرەو پێشچونی بە دەکرێت؟ کامێ ئاست و خەدزینەوەی تاك لە فەزای روانینی ئەستایدا.

لەچی پێگەیکی ناوخێیی و جیهانیدا خەی دەدزێتەوە؟ تەنیا لە دیکتاتاری و دیموکراسیەوە بگوزێتەوە بە گەڵانی ریشێیی لە یاسادا، ئەوەی ئەستا لەو رابردووە جیا دەکاتەوە گەینی نوسراوەکانی دەسەڵات.

ئەمش کارکردنکی ێیشێیی لە ناو زانستەکاندا هەیە، دەبێت خاڵکی ریشێیی دابنێین بە ئەوەی بگێنە گەوگاڵ لە سفرەوە دست پێبکەین بە تەکدانی سیستەمە باوەکان، بەتیڕی جێگرەوەی کۆمەڵگەی مەدەنی.

دەکرێت سود لە تیۆری جیهانی وەربگرین، لەروی مەعریفیەوە، واتا مەعریفە لە نامەعریفە جیا بکەینەوەو لە بەدەنگیەوە بە دایالێگ بچین، کەسانی تایبەتمەند بەو بوارە کاری لەسەر بکەن و بە وانیەکی نوێوە بگەڕێنەوە بە چەمکی ڕەشنبیری.
ئەمیش کاری هەڵبژاردەی ڕەشنبیرێ دوور لە دەمارگرژی حیزبی، ئەوسا هەڵەیەك بەرجەستە دەبێت، شەشی ڕەشنبیری لەهەموو شێوەکان گرنگ تر. کەمەگەیەك خاوەنی ئەو وتووێژە ڕەشنبیرە نەبێت جگە لەخوێن ڕشتن چرا نابینێت.
پێویستە ڕەشنبیر خۆی بدزێتەوە، لە نێوان کاری حیزبی و داهێناداو فەزای ڕەشنبیری بە روی یاخی و هەڵبژاردەی ڕەشنبیریدا بکرێتەوە، نەك داگیرکاری ڕەمزەکانی ڕەشنبیری هەمو پێگە ترسناکەکانیان گرتووەو توانیویانە حیزبەکان بە بەرژەوەندی خۆیان بقۆزنەوە، بە دەمامکی جەراو جڕوو دەبنە پاڵەوانی ڤیستیقاڵا و کار و چالاکی و چاپەمەنی و فەزای ڕەشنبیریان گرتووە.
پارتی سیاسی کوردی ئەم گۆڕانی بە ناکرێت، ئەی کاری نوێی نێ چیە نەتوانێت ئەو شانۆگەریەیان کۆتایی پێ بهێنێت و هەنگاو بەرەو شەش بنێن.
شەش مانای خوێن ڕژی نیە، شەوازی نوێ هەیە بکرێت، زەمینەیشی ڕەخساندووە بە شەش، لە گۆڕەپانی درەختەوە هەتا بەرگ و سەبەر دوای گۆڕانکاری دەکەن، ئەمەیش بەو کارکردنە دەکرێت نوێی نوێ بە عەقڵێکی نوێوە بیکەن، نەك بەو شەوازەی هیچ ئاسەیەکی بە دامەزراندنی زەوی شەش تیا نەبێت.
دیسانەوە دەپرسینەوە، ئەستا پرسیارەکان لەگەندەیەوە دروست دەبن، دەکرێت چی ناونانێکی بە بکرێت؟ یان چی ئایندەیەکی هەبێت؟ لەو تەکنیکی و فرە هەژاریەی لە کەلتور و پانتاییە جیاوازەکاندا دروست بووە، یان ڕاپەڕینەك ستراتیژێکی نادیارە و بە ئاو بەچون و دەست تەوەردان و پرنسیپ و پراکسیسی وروژێنەر و دەمارگیریەوە، لە خوێندنەوەی جیاواز جیاوازەوە، تەکنیک بووە، بەبێ تەوری گۆڕانکار ناکرێت.
ئەم هەوڵانە کەشەی هەورێکی تاڵ و لە ئاسماندا کە دەبێتەوە بە شەشێکی ڕەشنبیری لەئایندەدا، مانای دەبێتە پاشخانێك ڕژ بەرژ خەرمانەی گۆڕانکاری کەدەکاتەوو پێویستە بە جەرگ ریشەی مەعریفی دابڕژێت، نەك ببێتە کارەسات بە کورد.
ئەم گۆڕانکارییانە شەشەکە بەمانای گۆڕان کەمەگە بگرێتەوە، پێویستی بە کردنەوە هەیە، شەشی ڕاستقینە هەمو یاساکانی گۆڕیوە، لە کایەو شەوازەکەوە بە شەوازێکی تر، شەش مانای گۆڕانی ریشەیی بتوانێت سەرخان و ژێرخانی کەمەگا بگۆڕێت لە چەمکی سواوەوە بە

چەمکی نوێ.
لەڕادا دەیان پرسیاری جۆراوجۆری دروست دەبن بۆچی کوردستان چەقی گەندەڵی و بەستووییە؟ بۆچی گەڕانکاری ناکرێت؟ ئەمە دەکرێت لە دەیان دەلاقەوە تەماوانینی لەسەر بکرێت، بە داخەوە لە ڕۆشنبیری کوردیدا خوێندنەوەکان بۆ ئاقارەدا ناچن، ئەو چەمك و مانایانە هەبگەرن و لە خەباستنەوە بۆ لایەنکی تایبەتیەوە بچنە ناو بواڕکانی فیکر، ئەمەش ونبونی فیکرێ تایبەتە بە ستراتیژی شۆڕشکان ئەوەی ڕاپەڕینی جەماوەری لە کوردستان دەیکات جیاوازە لە ناکۆکیکانی نێوان (لینین و پلیخانۆف) یاخود صین و بولغاریا، ستراتیژی هەر شۆڕشێ تایبەتمەندی زەمینی و زەمانی هەبووە لە ناکۆکی و کێشە فیکری و سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتیەوە سەریان هەڵداوە.
ستراتیژی (جەز جەز تیتە) جیاواز بوو لە (ماوتسیتەنگ)، بەم شێوەش پرسیارکان ئەوەندە زەرن خاڵی کۆتایان نییە.
دەکرێت بپرسین تیوری ئەم ستراتیژە چییە بە نەوەی ئایندە؟ ئایا دەبێتە هەکاری گەڕانکاری و شکاندنی بەربەستکانی فیکر و زانیاریە هەواگریکان و سیستەمی ئابووری و بواڕکانی تەکنەلوژیا و پەیوەندیە جیهانیەکان؟. ئایا ئەرکەکانی ڕۆشنبیر لەم قۆناغەدا لە پەکردنەوەی پانتاییەکانی مەعریفەدا چی بوون؟! ناکرێت ڕۆشنبیر تەنیا بانگەوازی ئەوە بکات خەڵك ڕابپەڕێت، لە کاتێکدا ستراتیژی ئەو ڕاپەڕینە نەزانرێت و تیۆرێکی جگەرەوە نەبێت ببێتە ئەنجامێکی ئەو شتە باوانە، ئەمەش سەرەتا پەویستی بە داشتنەوەی یاسا هەیە، مەژووی ئەمە تەنیا لەسەر یاسا باوە کانە وەرگیراوە کاری کردووە، ناکرێت تە یاسایەکی تایبەتت نەبێت؟ ئەمەش کاری کێیە؟! جگە لە کەسەکانی فیکر هەریەکە لە بواری تایبەتمەندێتی خۆیەوە تەورەزەی بواری یاسایی بکەن. جگە لەوەش جیاکردنەوە و پالینی ئاست و قۆناغە جیا جیاکان لە زەمانی مەدیرنیتە و پاست مەدنیتەو دوای ئەوان، ئەستا ئایا دەکرێت بپرسین چی زەمانەك شوناسی کورد دیاری دەکات لە پرەژەی لەکەینەوەی کوردیدا خوێندنەوەی بە کرابێت؟ ئایا ئەمە لە چی قۆناغێکی پشکۆتنکاندایە؟ جگە لەوەش چۆنیەتی سیستەم و بەرەوبەری دەسەاتدا هەگی گەندەڵی چییە چۆن چارەسەر دەکرێت؟ مەترسی گەندەڵی ڕۆشنبیری لەگەندەڵی سیاسی گرانتر و مەترسیدارترە، ئەگەر کەمەگەیەك خاوەنی چینی ڕۆشنبیری ڕاستقینە بێت بە واتای غرامشی ئەوە ئەگەر دەسەاتیش ڕاست نەکاتەوە ڕەگ و ریشاڵی دەهێنێتە دەرەوە، دەشێت بپرسین، بەاوکراوە و ڕاوەژ و کارە گرنگەکان جگە لە ڕۆشنبیران کە بون؟ لەکاتی دەسەاتی شۆڕش بە ناو

شار جگە لە نەبونی ڕەشنبیر چیتر هەبو؟ بە ناو پارتەکان جگەیان خەشدەکرد، ئەمەش کارەساتی نایەوە و پێیان نەکردنی سەنتەریالیزمی دیموکراتی شار و شاخ بناغەی گەندەڵی دروست کرد، ڤێتنام دوای سەرکەوتنی شەڕش چۆن ماماڵەیان لەگەڵ شەڕشگێڕاندا کرد، پاڵەوانیان نەهێشت و بەرەوپێبردن درایە دەست نەوەی نوێ.
کوردستان پێ بوو لە پاڵەوانی شاخ و هەموو جگە ترسناکەکانی دەسەاتیان گرت، ئەمە گەورەترین هەڵەی مێژوویی ئەمە بوو، لەبری ئەوەی دەسەات بدرێتە دەست نەوەی نوێ، لە لایەکی تر چەنیەتی کارکردنی ئەپەزسیۆن ووبەووی دیدەها پرسیاری سەرسوڕهێنەر دەبنەوە، لەو ستراتیژەی لە بەردەمیانداین ڕوون نییە، جگە لە بانگەشەی گەندەڵی هیچ نامەیەکی تەوری گەڵانکاریەکان نابینینەوە، پرسیارەکانیش لە ئیسلامی سیاسی و ڕەوتە عەلمانیەکە زۆرە تەنیا لەسەر ستراتیژەکی سیاسی تەکەڵاو بوون، ئەویش گەندەڵیە، لە کاتێکدا ستراتیژی شەڕشی جەماوەری جیاوازە لەمە, شێوازێکی تر وەردەگرێت لەوەی جەماوەر دیدەوێت لاپەڕەیەکی سپی بە داوا و حەزەکانی پێ بکاتەوە، نەك بکەوێتەوە ناو ئەو تراژیدیایەی بەردەوام دووبارە دەبێتەوە. بەردەوام ئەو ناکۆکیانەی هەبوون لەشەڕی براکوژیدا دووبارە دەبنەوە و هەزو دەسەات بە لایەنەکان دەگەڕێتەوە دەبێتەوە بە شەڕی بەرەکانی جەنگ ڕەشنبیرانیش ئەو جەنگە لە سەنگەرە جیاوازەکانەوە دەکەنەوە.
کارە سات لەڕەوە دەست پێدەکات، چینی سەربەخۆی ڕەشنبیری بونی نیە و چۆن لەو ڕەوتە کەنە دەربچین و بەرەو هەڵەی ئاسایی بچین، نەهێشتنی بە ڕەمز بو پاڵەوانەکانی سیاسی و ڕەشنبیری خاڵی گرنگ و ئامانجی سەرەکی بزوتنەوەیە، ئێستا پێگەیەکیان بە تاکی کوردی نە هێشتەوە، بەیە پێویستە بپێنەوە بە ئەوەی سەرەتا پرسیارەکانمان لە ڕەمزبووەکانەوە دەست پێبکەین، لەکاتێکدا نەگوڕی پرسیار و نەمانتیقی پرسیاریان هەیە، ئەمانە هەڕە پێگە ترسناکەکانیان پێیین کردووە بە بەرەمز بونی خۆیان، ئەم خوێندنەوەیە پێویستی بە بەسەرا چونەوەیەکی گشتگیری کەمێگای کوردی هەیە لە هەمو بوارەکاندا، ئەمەش کاری شەشکی ڕەشنبیری نوێیە ئێستا لە توانایدا نیە ئەو شەشە بکات، بەڵکو دەبێت هەنگاوی بە بنەت، بەردەوام نەوەی نوێ هەڵدەستێت بە گەڵانکاری لەبەر تیشکی ئەو بوارە ڕەشنبیریەی ئاستی کەمێگای گرتەوە، ئەمەش توانای کەلتووری نەتەوەیە، ئەمە دەخاتە بەردەم دیدەها پرسیاری سەرسوڕهێنەر!!

_____

لەژمارە(329لە2٧/6/2011)لە رۆژنامەی چاودێر بڵاوبۆتەوە.
لەردا کەمەك دەستکاری لە کورت بونەوەدا کراوە. لە گۆڤاری ڕەبەر ژمارە(16)ی هاوینی 2023 دا جارێکی تر لەبەر گرینگی بڵاو بۆتەوە.

شەشی ئێستا و کێشەی دیموکراسی و مافی مرۆڤ.. حەمید تەقوایی

وەرگێڕانی: کاوە عومەر

دەقی وتارەکە لە پانێڵکدا بە هەمان ناونیشان لە ٢٤ی حوزەیران لە تەرەنتە پێشکەش کراوە
تەوەری ئەم پانێڵە شەشی ژن، ژیان، ئازادی، دیموکراسی و مافی مرۆڤ. هەوڵ کە کەماری ئیسلامی بە کیلەمەترات لە دواوەی تەنانەت لە خراپترین دیموکراسیەکانی جیهانەوەیە. لە پشت زرترین پشڵکاری مافی مرۆڤەوەیە. بەڵام دیموکراسی و مافی مرۆڤ بەس نییە. باشە بەڵام بەس نییە. شەش لە پناو ژن ژیان ئازادییدایە. وە دیموکراسی وەک ئازادی نییە. خۆشگوزەرانی و بژێوی ژیان مافی مرۆڤ نین. دیموکراسی و مافی مرۆڤ زەر شت لەبارەی مافی ژنانەوە ناڵێن.
با سەرەتا لەسەر ئاستی گشتی قسە بکەم و دواتریش بەمە سەر هەڵەکانی ئۆپۆزسیۆن و ئەو باسەی کە لە پانێڵکەدا وروژێنرا کە بۆچی هەڵەکانی ئۆپۆزسیۆن هەوبەووی یەکتر دەبنەوە.
جانامەی مافی مرۆڤ لەبەرچاو بگرن. دوو بابەتی هەرە گرینگی کەمەگای ئێران، هەوەشاندنەوەی سزای لەسەدارەدان و عەلمانییەت، لە مافی مرۆڤدا نین. هه موو ئه وانه ی باس له مافی مرۆڤ ده که ن ئاماژه به جانامه ی جیهانی مافه کانی مرۆڤ ده که ن و ئه م جانامه یه له به امبەر ئه م دوو مه سه له سەرەکییەی ی کەمه گه ی ئێران بڕده نگه . واتە کەسێک دەتوانێت باوەڕی بە مافەکانی مرۆڤ هەبێت بەڵام ناڕازایی دەربڕێت بەرامبەر دەستوەردانی ئایین لە حکومەتدا و دژی سزای لەسەدارەدان نەبێت. وەک حکومەتی ئەمریکا کە هەشتا لە زەربەی ویلایەتەکانیدا سزای لەسەدارەدانی هەیە و بانگەشەی ڕەزگرتن لە مافەکانی مرۆڤ دەکات.

بۆ کۆمەڵگای ئێران مافی مرۆڤ سەقفێکی کورتی هەیە. کۆمەڵگای ئێران هەڵدەستێت و مشتێک لە ئاسمان دەدات. بزووتنەوەی ئیستای ئێران بۆ یەکەمین شەڕشی ژنان لە جیهاندا ناودەبرێت. ئەو نە بەندەی خودایە، نە خۆشەویستی بۆ نیشتمان و ئاڵا و یەکپارچەیی خاکێکی هەیە. خۆشەویستی بۆ ئازادی هەیە، خۆشەویستی بۆ ژیان هەیە، خۆشەویستی بۆ ڕزگاری هەیە، خۆشەویستی بۆ یەکسانی نێوان ژن و پیاو هەیە، تۆش بەیارەی مافی مرۆڤ بخەیتە بەردەمی؟ ئایا بەڕێزتان دیموکراسی و پەرلەمانتاریزم دەدەیت؟ کۆمەڵگا دەڵێت من دەمەوێت ڕێگەک لە چارەنووسی خۆمدا بگۆڕم. کاکە من نامەوێت. سەد ساڵ و چەند ساڵە لەمەو بەر لە ئێستا دەرئەنجامی خەبات بۆ دیموکراسیمان لە شەڕشی دەستوریدا بینی. پەرلەمانمان هەبوو. بە نموونە ئەمە هەڵبژاردنمان هەبوو. هەروەها لە کەماری ئیسلامیدا هەڵبژاردن هەیە . هەموو دیکتاتۆرییەکانی جیهان دواجار ئەمە پەرلەمانێک ڕێکدەخەن و هەڵبژاردن ئەنجام دەدەن. کێشەکە تەنها لە ساختەکاری لە هەڵبژاردنەکاندا نییە، کێشەکە لەوەدایە، بە قەولی بزووتنەوەی دەست بەسەرداگرتن هەر لەم ڕۆژاوای لانکی دیموکراسیدا، ئازادی لە سندوقی دەنگداندنەوە نایەتە دەرەوە.خێک لە ئەو ناڕازی دەبن، دەنگ بۆ ئەم دەدەن و لەئەم ناڕازی دەبن دەنگ بۆ ئەو دەدەن. و پاشان بەچوار ساڵ دەچنەوە ماڵەوە و حکومەتکان شێ دەکەن، ئاشتی دەکەن، باج زیاد و کەم دەکەنەوە، خزمەتگوزاریەکەمایەتییەکان دەبڕن، لەباربردنی منداڵ قەدەغە دەکەن و هتد.. هتد. ئیتر ئەوان سوارو خێک پیادە چوارسایی تر

ئەمەش پێی دەوترێت دیموکراسی. ئایا خێکی ئێران شێش بە ئەمە دەکەن؟ خێک جارێک بە ئەمە وەستانەوە، لە شەڕشی دەستووریدا، ئەمە گەیشتینە ئەرە. ئەمەش دەبینین هەمان گوتارەکان دووبارە دەوروژێنرێنەوە. مافی مرۆڤ و دیموکراسی. ئەمانە قسەی سەرەکی حکومەتکانی جیهانن، بەتایبەتی لە دەخی ئەمەدا. ئەم چەمکانە لە بنەڕەتدا لە دژی ئەردوگای سۆڤیەت لە سەردەمی جەنگی ساردداوروژێنراون. لە دیموکراسی جەنگی ساردا پێنەشە بەشێکە لە ئەردوگای دیموکراسی چونکە بەشێکە لە بلۆکی ڕۆژاوا. حوسنی موبارەک بەشێکە لە کەمپی دیموکراسی، شای ئێران بەشێکە لە کەمپی دیموکراسی. بۆچی؟چونکە هەر کەسێک دژی یەکێتی سۆڤیەت بێت، خۆبەخۆ دەخرێتە ئەردوگای دیموکراسی. من هەرگیز لایەنگری سۆڤیەت نەبووم. یەکێتی سۆڤیەت جگە لە سەرمایەداریەکی سەرکوتکەر لە ژێر ئاڵای سۆسیالیزمدا هیچی تر نەبوو. بەڵام دژی یەکێتی سۆڤیەت، کەمپێک وەک کەمپی دیموکراسی دروستکرا، کە هەموو خونتا (junta) سەربازییەکانی ئەمریکای لاتینی لەخۆگرتبوو. وە هێشتاش

هەر هەن.
مافی مرۆڤیشیان لە دوای جەنگی جیهانی دووەمەوە ئاگیاند، دیسانەوە دژی ئەردوگای سۆڤیەت، چونکە لەو سەردەمدا سۆسیالیزم بە شێوەیەکی بەرفراوان لە جیهاندا باو بوو. ئەوان عەلمانیەتیان نەخستە نێو مافی مرۆڤەوە، چونکە خۆیان پێویستیان بە ئایین هەبوو لە بەرامبەر "مەترسی سوور"دا لە وەتەکەی خۆیاندا. بەدەنگکردنی عەلمانیەت بەهێزدا چونکی واتایی نەبوو، پێویستیان پێی نەبوو. ئەردوگای ڕۆژئاوا پێویستی بە ئایین هەبوو. هەر ئەمڕۆ، دەبینیت بەڕێز ترەمپ دەچێت وێنەیەک بە کتێبی پیرۆزەوە – کە سەروبن گرویەتی بەدەستیەوە – وێنە دەگرێت بۆ ئاوەی خۆشیان بوویت. ئەمەمان بۆ چاوی خۆمان بینی. قسەی هەموویان" "God bless America "خوای گەورە ئەمریکا بپارێزێ بکات". ئەم بەکارهێنانەی خودا و نیشتمان شتێکی جیهانیە.
لە سەرەتای ئەم دیدارەدا، یەکێک لە دەستەکان، کە ویستی بە ئاماژە بۆشداری کەبوونەوەکە بکات، پێی وتم بەڕێز تڕقوایی، یەک خودا، یەک ئاماژا، یەک نیشتیمان، ڕاستە؟ وتم خودا قبوڵ ناکەم، خۆت حساب بۆ باقیەکەی تر بکە!
دەمەوێت بڵێم سیستەمێک هەیە، سیستەمێکی سیاسی پێشوەختە دیاریکراو هەیە بۆ هەمان ئایکۆنەکان، بۆ هەمان زاراوە، بۆ هەمان وشەی سەرەکی کە کاتێک دەڵێت دیموکراسی و مافی مرۆڤ، مانای لایەنگری حکومەتەکانی ڕۆژئاوایە! ئەمڕۆ مانای سیاسی ڕاستەقینەی ئەم وشانە ئەمەیە.
ئەگەر لە فەرهەنگەکەدا سەیر بکەیت، دیموکراسی واتە حوکمەانی خەڵک. کاتێک کەمەنگا لە شۆشکەوە سەرهەڵدەدات، هەمان تەوانینی بۆ ئازادی هەیە. بۆ نموونە دوای شۆشی ئەمریکا، "Bill of Rights""پڕۆژە یاسای مافەکان" دەنووسرێت و ئادەگەیەنرێت
" "Of the people, by the people, for the people
لە گەلەوە، لەلایەن گەلەوە، بۆ گەل،
لە خەڵکەوە، لەلایەن خەڵکەوە، بۆ خەڵک. ناڕێت دیموکراسی، تەنانەت ناڕێ میللەتی ئەمریکی، دەڵێت خەڵک! دروشمی سەرەکی شۆشی قەرەنسا، ئازادی و یەکسانیە. ئازادی و یەکسانی مرۆڤکان. کام شۆش لە جیهاندا ئایدیالی دیموکراسی و مافی مرۆڤ بوو؟ بەڵام ئەمڕۆ بووتە مەدە. لە نێوان کەدا؟ لە نێوان ئەوانەی سەرەوە
بەڵام شۆشی ژن ژیان ئازادی لەسەر ئەمە نیە. ئەمە سەقفەکی کورتە. دەبێت خۆت بچەمێنیتەوە بۆ ئاوەی بچیتە ناو ئەم کونە. ئەگەر بەرز ڕاوستیت، دەگیتە ئاسمان، دەگیتە ئازادی و یەکسانی. لە ئەران خەریکن دروشمی کورد بەلوچ ئازەری ئازادی و یەکسانی

دەنووسێ. بەڵام بەشێک لە ئەڤزسیۆنی ئاستۆو دەژن کورد جوداخوازە و دژیان بە ئاو سەربازی کە لە ئوبووو بوونەوەی لەگەڵ بەلووچکاندا کوژرا دەسوتێ. هەرکەسێک بەڵت لایەنگری حزبێکم لەکوردستاندا، بە جوداخوازێک تاوانبار دەکرێت. بەڵام خەڵکی ئێران ئادگێرنن کورد بەلوچ ئازەری ئازادی و یەکسانی.
دەستان ئێم شەشە بەم کۆنەدا تێناپەڕێت! ئێم شەشە لەم گەردا ناژوات. ئێم شەشە لە بەرامبەر سەد ساڵی دیکتاتۆریێتدا هەساوە. سەد ساڵە لەگەڵ "خودا شا نیشتیمان"دا ئەژدادی خەڵکیان دەرهێناوە. ئێم شەشە خوای ناوێت، پاشای ناوێت، نیشتیمانی ناوێت. گوتاری دیموکراسی و مافی مرۆڤ هی ئەوانە. ئازادی و یەکسانیمان دەوێت. ئەمە ئەزگاریمان دەوێت. ئەمە شەشکێی ژنانێیە. ئێوێتجیهان بگەڕێت،ئێم شەشە دێوێت جیهانێک سەرلەنوێ بنیات بنێتەوە لە مرۆڤی نوێ. دەتوێت دیموکراسی و مافی مرۆڤکم پێ بفرۆشیت، کە بەدەنگە لە بەرامبەر لەسدارەدان و دەستوردانی دین لە دەوڵەتدا؟ من نایکەم! ئەو کلیلە لەگەڵ ئێم قوفڵەدا ناگونجێت. وەڵامی خەڵک ئەوانە نین. جیاکاری دژخانە نەوان مرۆڤکانەوە،کە خستویانە. وە ئەوەش ئەمە دەبینن.
بەشەوێیە نییە کە گوایە پێش دەستپێکردنی شەشی ژن ژیان ئازادی هەموو هێزە ئەپزسیۆنکان لەگەڵ شەش بوون. وا نەبوو. ئەمە شەش بەتە مەدە. شەش خێی دەسپێنێت.
کەسانێک هەبوون وەک حیزبی ئەمە کە چوار دەیە پێش ئێستا ئاڵای شەشیان هەڵکرد. هەز هەبوون چوار دەیە لەمەوبەر دەیانگوت لەبوردن. گوتیان ژێم گەیین. ووتیان دروستکردنی قەیران لە سنوورکان. گوتیان ڕیفراندەم. ئەوان گوتیان دەستوور. چوون و لەگەڵ بزووتنەوەی وەنەوشەیی وەنەیان گرت. لەگەڵ بزووتنەوەی سەوز وەنەیان گرت. بەڵام کاتێک شەش ڕووبدا، ئەوانیش لە شەوێکدا بوون بە "شەشگەڵ"! پەیوستی کاتێ. ئەوان کەوتوونەتە ژێر فشاری شەشگەڵانێ. باشە ئەمە شەشگەڵیی قەرزکراوە. ئێم جارە شەشگەڵییە تەنیا دەتوانێت شەشکێ پاشکشە پێبکات و بیباتە دواوە. ئێم شەشگەڵییە ستراتیژکەی بریتییە لە گەینی دژخەکە بە کەمترین گەانکاری. بە کەمترین گەانکاری! ئەو دێوێت تا دەتوانێت زەرترین لەسیستەمی هەبوو بهێڵتەوە.
ئەوە ناوی ئێم هێزەتان نەهێناوە، با ناوی بهێنم: شاخوازکانن. جانامەی جارج تاون مەهسانبوو، جانامە بوو بە چسپاندنی شەش لە کرێدەرە تسکەکانی دیپلەماسی جیهانیدا. لەسەدا نەوەدی جانامەکە سەبارەت بەم پەیماننامەیە و ئەو ڕەکەوتننامەیە و پەیوندییەکانی نەوان دەوڵەتکانە. وەک ئەوەی خەڵک شەشکیان کرد

بە ئاگەیاندنی دەسەزی بە کەنوانسیۆنە نەودەوڵەتییەکان! ئایا سانای هەشتاکان شەشکی کردووە بە پەیوەست بوون بە کەنوانسیۆن و پەیماننامەکانی نەوان حکومەتکانەوە؟! ئەو پەیماننامانەی کە زەربەیان دژی ئەردوگای سڤیەت بوون؟ وە لە باشترین مافکانی مرۆڤدا، بە هیچ شەوێک باس لە پرسە بنەڕەتییەکانی کەمەگای ئەران نەکراوە؟
پاشایەتیخوازەکان بەبەنی سیستەمک بە خەک دەدەن کە نزیکەی ٥٠ سانە لەمەوبەر هەربەم داواکارییەکانی ئەمەیانەوە ڕووخاندیان. وە دواتریش بانگەشەی ئەوە دەکەن کە پشتگیری لە دیموکراسی و مافکانی مرۆف دەکەن.
دیموکراسی و مافی مرۆف سەرەای هەموو ئەو کەموکوڕیەی و ناتەواویانەی کە من ڕوونم کردەتەوە، سەدان جار لە کەماری ئیسلامی باشترە، بەتام بزووتنەوەی جەماوەریی خەک لە ئەستادا داواکاری زەر پەشکەوتنخوازانەتری بەرزکردەتەوە. چەند سانک لەمەوبەر کرێکاری مانگرتووی هەفت تەپە پەشنیاری ئیدارەی شورای کرد و زانکەکان پەشوازییان لەکرد. ئەمەش لە جانامەی بیست ماکخراودا باس لە لەدانی هەر دەسەاتکی سەرو خەکی دەکات. کەمەگا، لە ١٠٠ تەپەیوەو تە بەبەنی ٥٠ی پە دەدەیت ؟! بەبەنی پەرلەمانک دەدەیت کە لە سەد سانی ڕابردووەدا بینیمان چەن کار دەکات؟ بەتە تورکیا لە کەماری ئیسلامی باشترە، مەغریبیش باشترە، بەتام ئەوە باس نەکرا. ئەمە شەشک ناکەین بە ئەوەی دەخەکە کەمک باشتر بکەین. ئەگەر کەمک باشتریش بەت، وەک کشانی کورت دەگەەتەوە بە پلەی یەکەم. پەرلەمانتان هەیە. ەنگە سانک یان دوو سانە بخایەنەت، بەتام لە سانی سەیەمدا "ڕابەرەک" دەدەزرێتەوە کە بە ناوی ەکۆپکی و ئاسایشی نەتەوەیی، یەکپارچەیی خاک و...، پەرلەمان دەکاتەدیوی دراوەک! ئەوان ئەم کارەیان کرد.
بەتام ئەو هەزە ڕاستەوەی کە وتم پاشایەتیەکان بەشکن لەی تەنانەت ئەم دیموکراسی و مافی مرۆقیش قبوڵ ناکات. بە قبوڵ ناکات؟ سەیرکەن، یەکپارچەیی خاک بە دیموکراسی لیبەاڵی ەژئاوا تابە نییە. هەر لەم کەنەدا حزبی "پارتی کیوبیکوا" دوو ەیفراندەمی بە جیابوونەوەی هەرەمی کیوبیک ئەنجامدەوە و زەر جەی ەز و حورمەتە.لە چالاکی خەی بەردەوامو ئەندامی لە پەڵەمانەدا هەیە لەوانەیە بە جاری سەهەمیش ەیفراندەم ئەنجام بداتەوەو کەسیش وەک خائین و وەک تەکشکەنەری هەی سووری سنووری کان و ئەم پەوپوچیانە هەرش ناکاتە سەری. ئەمە لیبرالیزمی ەژئاوایە. ئەمە دیموکراسی ەژئاوایە.
ئایا دەزانن دیموکراسی ەژئاوا سوپا چەن پەناسەی ناکات؟ هەزکە

بە بەرگریکردن لە خەڵکی وڵات لە بەرامبەر دوژمنی دەرەکیدا. لانی کەم ئەمە پێناسەی فەرمی سوپایە. بەڵام بە جانامەی جۆرج تاون بخوێنەرەوە. ئایگەیاندوە کە هێزی سووری ئەمە یەکپارچەیی خاکە. وە ئەرکی سوپا – کە دایکوبابەتی بچێتە ناو بەشە تایبەتمەندەکەی سوپاوە – بە بەرگریکردن لە یەکپارچەیی خاک دیاری دەکات. واتە هەرکەسێک هێزی سووری یەکپارچەیی خاک ببەیت، من لەشکرکێشی لە دژ ئەنجام ئەدەم.واتە ئەو کارەی کە ڕەزا شا و محەممەد ڕەزا شا و کەماری ئیسلامی کردیان.
ئەمە دیموکراسی نییە، لە تەنیشت لیبرالیزمی ڕەژئاواوە ناوەستێت. لە تەنیشت فاشیستەکانی ڕەژئاوا دا دەوستێت. ڕاستترین هێزەکانی ئەڕە دەیانەوێت "پارتی کیوبیک" سەربەن . فاشیستەکانن! ئەو لایەنە لە ئەراندا ئیدیعای دیموکراسی دەکات و لە پاڵ فاشیستەکانی ڕەژئاوادا وەستاوە. کاتێک دەڵێن ئەرکی سوپا بەرگریکردنە لە یەکپارچەیی خاک، ئەوە مانای ئەوەیە کە من دەمەوێت سوپا لە دژی کورد و بەلووچ ڕەکبخەم. ئەگەر کوردێک هێگۆ بەخێی بدات و بڵێت من دەمەوێت جیابمەوە لەبەر هەڵواردنی نەتەوەیی، ئەوان شێوەی لەگەڵ دەکەن. تۆ دیموکرات نیت، تۆ فاشیستیت! بۆچی پێناسەی فەرهەنگی دیموکراسی، تۆ فاشیستی، و تەنها چەپ نییە لە ڕوانگەی منەوە. لەسەر بنەمای نەریتی لیبرای دیموکراسی ڕەژئاوا، تۆ فاشیستی. ئازیزم تۆ هیچ پەیوەندیت بە دیموکراسیەوە نییە.
باسی مافی مرۆڤ دەکەن، بەڵام لە ڕستەی داهاتوودا دەڵێن باوکی مافی مرۆڤ کوروشی گەورە بوو! ئایا ئەمە بەرگریکردنە لە مافەکانی مرۆڤ یان بەرگریکردنە لە کوروشی گەورە؟! ئەوەی مافی مرۆڤ بە کوروشی خەخامەنشیەوە دەبەستێتەوە، بەرگری لە مافی مرۆڤ ناکات، ئیمپراتۆرێتێکی سەردەمی کۆیلایەتی گەورە دەکات. بۆچی کورد زمان مافی مرۆڤی ئەوە قبووە بکات؟ ئەو کوردانەی کە پەیوەندییان بە کوروشی خەخامەنشیەکانەوە نییە. کورد باوباپیرانی خۆی بە مادەزانێت. عەرەب زمانەکان لە ئێران ڕەچەڵەکی خۆیان دەگەڕێننەوە بە حەمورابی. پاشان دەتەوێت بە مافی مرۆڤی کۆرشی نوێنەرایەتی هەموو مرۆڤەکان بکەیت؟!
ئەم پێناسەیە بە مافەکانی مرۆڤ تەواوکەری هێزی سووری یەکپارچەیی خاکە. هەڵەکی سور بەرامبەر هەموو غەیرە فارسەکان کە هیچ پەیوەندیەکیان بە کوروشی گەورەوە نییە. شانازیی بە باوک و باوباپیرانەوە پەیوستە لە کەمەگا بە گشتی کەبکرێنەوە، بەڵام کاتێک تیشک دەخێتە سەر یەکێک، ئەوا دژی ئەوانی تر هاتوویت.
ئەمە تەنانەت ناسیۆنالیزمی ئێرانیش نییە، گەورەیخوازی فارسییە. لە ڕەژئاوا ئەم بۆچوونە لە تەنیشت کەسێکی وەک ترەمپ دادەنرێت، کە

پاشایەتیخوازەکان خۆیان بە ئاشکرا بەرگری لەدەکەن. ترەمپ ویستی مەکسیکییەکان لە ئەمریکا دەربکات. هەروەها دەیەن هەرکەسێک بیەوێت جیابێتەوە من لەگەڵ سوپادا دەچمە سەروکاری. ئێستا لە ئێران یەک هەزی جوداخوازمان نییە. کەماری ئیسلامی وەک چۆن هەر یەکێک لە نەیارەکانی بە سیخوڕی ئیسرائیل ناودەبات، هەریەک لە نەیارەکانیشیان بە جوداخواز ناودەبەن. هەر ئەوەندە بەسە بە ئەوە بە زمانی کوردی ناڕازایەتی دەربڕن و بە "تەمەتی" جوداخوازی دەنە لات، کە لە بنەڕەتدا تاوان نییە. وەک ئەوە وایە کەسێک لەرە بەت "ئەمە ئێندامی پارتی کیوبیکوایە، دەستگیری بکە"! بە پەرەکانی کەمەنگترین لیبرالیزمی ڕەژئاوایی، ئەمە فاشیزمی گەورەیخوازە.
لە مانگەکانی یەکەمی شەڕشدا هێزێکی لەو شێوەیە دەچێتە پشت ستاندەکانەوە و بانگەشەی یەکەیزی دەکات، وەک حکومەتەکان و میدیاکان باسی دەکەن. وە بینیمان کارەکانیان بە کوە ڕەیشت. کاتێک جانامەی جەرج تاون بڵاوکرایەوە و دوا پەهلەوی هەمووانی بانگهێشت کرد بۆ ئەوەی سواری پاسکەی بن، بابەتێک لەژێر ناوی پاسێک بۆ دەکەدا نوسی. ئێستا پاسێک لە دەکەدا نییە. بوو بەدوکە و و چووە هەوا. ئەوان لەگەڵ خراپترین قێزەونەکان کەبوونەتەوە. ئەوانەی لە جەرج تاون لە دەوری مێزێک دانیشتبوون، تووندترین هەرشیان کرایە سەر لایەن شاخوازەکانەوە. سەیر بکەن شەعبانە بە مەخەکانیان چییان کردووە. لە سەشیال میدیا و لەسەر شەقامی شارەکانی دەرەوەدا.
پرسیاری من بە شاپەراک شەجەریزادە (کەقسەکەرێکی تری پانەکەیە) ئەوەیە، بۆچی ئەم دەخە دەگەنەنەوە بە ئەپەزسیۆن؟ ئایا ئەپەزسیۆن تەنها ئەمانەن؟ لەقێکی تری ئەپەزسیۆن هەیە کە لە هەمان کاتدا لەگەڵ جەرج تاون، خێکی ئاگادار کردەوە کە وریا بن، ئەم پاسە بەرەو بنی دەکەکە دەڕوات. ئەم وەشانەی دابەشکراوە. جانامەکە کە ئەرکی سوپا بە ڕەگریکردن لە "جیاخوازی" دیاری دەکات و لە بری ئازادی و تەنانەت لە بری دیموکراسییە گوماناوییەکەی پەنا بە ڕەکەوتنامە نەودەوەتییەکان ببات، زیاتر دیپلەماتکارەکە کە خەی لەگەڵ حکومەتدا تەکە کردووە. ئەگەر دەتەوێت وەک حکومەت قسە بکەیت، پەیستە بە نەتەوە یەکگرتووەکان بکەیت عەلمانیەت و هەوەشاندنەوەی سزای لەسدارەدان بخەنە ناو مافەکانی مرۆڤەوە کە پەیوەندییان بە خباتەکانی کەمەگای ئێرانەوە هەیە. ئەوان هیچ ناڕەن، مافی مرۆڤی هەنووکەیی لەگەڵ گەورەیخوازی فارسدا تەکە دەکەن و دەیکەن بە ئاەای ترەمپ و ترامپگەرایی لە ئێراندا!
خاڵەکی تری گرنگ ئەوەیە ئایا کەشەی ئێران تەنها پەیوەندی بە مافی مرۆڤ و دیموکراسیەوە هەیە؟ ئەی گرانی و تسونامی و هەاوسان چی؟

هۆزاری چییە؟ مووچەی یەک لەسەر پێنجی هەڵی هۆزاری چەندە؟ ئەی منداڵانی کار و سەرشەقام؟ ئەی زبڵ کۆکەرەوەکان؟ ئەرکی ئەمانە چی دەبێت؟ مافی مرۆڤ هیچ لەبارەی بارودۆخی ئابووری و ژیانەوە نالێت. هیچ لەبارەی دیترمینیزمی ئابووریشەوە نالێت. هیچ لەبارەی ئەو کەلەنە قووڵەی نێوان هۆزاری و سامان، لە نێوان "مافی فەلەکی و نەهامەتی گشتی"دا نالێت. هیچ شتێک ناڵێت کۆی ملیاردەر دەتوانێ بە دە نێوەی داهاتوو بخوات و بخەوێت، کۆی کرێکارێکی بە دبلەم دەبێت بچێتە بازاڕی کار و دوو شفت کار بکات و هەشتا هەشتیشی بە نە نەبێت.
ئایا دەزانن خەپاراستنی ئابووری لەو وڵاتەدا مانای چییە؟ خەپارەزی پرسێکی جیهانییە، سیاسەتی بانکی نێودەوڵەتییە. گریمان شەشێک لە ئێران هەویدا و حکومەتێک لە ژێر ئاڵای دیموکراسی و مافی مرۆڤ هاتە سەر کار. دامەزراوەکانی سەرمایەی جیهانی دەڵێن ئەگەر دەتەوێت ئابووریەکەت دەست پێ بکات، ئەوا نوسخەی بانکی نێودەوڵەتی جێبەجێ بکە. وەک چۆن بە فەرەنسا و ئینگلتەرا و ئەوانی تریان وتووە. بەڵام ئێران نابێتە فەڕەنسا. لە فەرەنسا بە جێبەجێکردنی خەپارەزی ئابووری دەبێت دەستکەوتکانی چینی کرێکار وەربگرنەوە. لە وڵاتانی هەژئاوادا کرێکاران و جەماوەری خەڵک بە نەریتی دیموکراسی هەژئاوا شەشیان کردووە و خەباتیان کردووە و دەستکەوتی وەک بیمەی بێکاری و خزمەتگوزاریی خۆشگوزەرانی و ...هتدیان هەیە. سیاسەتی خەپاراستنی ئابووری لە هەژئاوا بە واتای وەرگرتنەوەی ئەم دەستکەوتانە دێت. بیمەکان دەشکێنن، تەمەنی خانەنشینی وەک لە فەرەنسا بەرز دەکەنەوە و هتد. پشتێنکان توند دەکرێنەوە و ئەمەش بە واتای خەپارەزی ئابووری لە هەژئاوا دێت. بەڵام لە ئێراندا لە ئێستادا کەمەر بە پشتەوە بەستراوەتەوە. پەویست بە توندکردنەوە ناکات! بۆیە دەبێت لە بیکوتیتەوە . دەبێت بیکوتیتەوە گرنگ نییە لەسەر کاغەز سوێند بە دیموکراسی بخۆیت. کرێکارێک کە هەڵدەستێت و دەڵێت خەپارەزی ئابووری قبوڵ ناکەم، پەویستە لەی بدرێت چونکە سەرمایەی ناوخۆیی و دەرەکی لەو کار بکات و قازانج بکات. ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە ئەمە لە ئێراندا دیکتاتۆری دوای دیکتاتۆریتمان هەیە. لە هووی بەرهەمهێنانی کارەوە، لە هووی ئاستی تەکنەلۆژیای بەرهەمهێنانەوە، لە هووی دەستکەوتە کۆمەڵایەتییەکانی چینی کرێکارەوە، لە هووی کەلەکەبوونی سەرمایە، کۆمەڵگای ئێران لە بنی هەڵدایە. ئەم کۆمەڵگایە بە دیموکراسی چارەسەر نابێت. نەک ئەوەی دیموکراسی بێت، هۆزاری بەنەتەوە. دیموکراسیش نایێت. چونکە ئەو بەرهەمهێنانە لە ئێراندا بەو ئاستە هەزی بەرهەمهێنەرەوە و بەو ئاستە گۆشەندنی

سەرمایەداری جیهانی دووسەد و سێ سەد ساڵ لەدوای ڕۆژئاوایە. خۆپاراستنی ئابووری، ئەگەر لە ڕۆژئاوا بە مانای بەرزکردنەوەی تەمەنی خانەنشینی و لەدان لە بیمەی کۆمەڵایەتیکان بێت، لە ئێراندا بە مانای بینینی تازی چینی کرێکار دێت. چونکە بیمەی کۆمەڵایەتی نییە. چونکە لە ئێستادا تەمەنی خانەنشینی زۆرە. بۆیە پێویستە لەدان و کوتین ئەنجام بدرێت و مافی سەندیکای کرێکاری و مافی ڕێکخستن و حزبایەتی و مافی ناڕەزایەتی بە کرێکاران نەدرێن و ئەگەر دەتوانێت دەمی کرێکارێک دابخرێت، ئەوا پێویستە دەمی نووسەرانیش دابخرێت، دەمی ڕۆشنبیران و خوێندکاران دابخرێن. چونکە ناتوانرێت بەشکی کۆمەڵگا بچووسێنرێتەوە و بەشکی تریشی ئازاد بێت. بۆ ئەوەی لە چینی کرێکار ڕزگارت بێت، دەبێت دیکتاتۆرێتێک بەسەر هەموو کۆمەڵگادا بسەپێنی.
دوا قسەم ئەوەیە کە خۆشەویستان منیش هەروەها پێم وایە شەش لە ئێران بەردەوامە، من پێم وایە ئەم شەشە ڕەنسانسێکی دژە ئایینییە. ڕەنسانسێکی دژە دەسەڵاتە. هەر جۆرە دەسەڵاتێک. بزووتنەوەیەک دژی تابۆیە. نەک هەر تابۆی ئایینی بەڵکو تابۆی ئەخلاقی، تابۆی سێکسی، تابۆی نەتەوەیی-نیشتمانی، بەم تابۆ و شتە پیرۆزانە سەد ساڵە مرۆڤ دەکوژن. ئەم شەشە دژی "خودا شا نیشتیمان"ە. سێ تابۆی پیرۆز کە ساڵانێکە خوێنی خەڵکی ئێرانیان کردۆتە شوشەوە. ئەم شەشە بە ئازادی و یەکسانییە. بە یەکسانی هیچ ئازادییەکمان نییە. ئەگەر ڕەگری ئابووری ناچارت بکات هەفتەی ٨٠ کاتژمێر کار بکەیت، دوو شفت و سێ شفت، ناتوانیت هەناسە بدەیت، ناتوانیت چێژ لە هونەر وەربگریت، ناتوانیت سەفەر بکەیت و ناتوانیت وەک مرۆڤ بژیت. ئەمە بە زۆرەملی ئابووری ئازادیمان نییە.
شەشی ئێران لەسەر ئەوانەیە یان ئەمە دەمانەوێت لەسەر ئەمانە بێت. با بڵێین شەشی ئێران لەسەر هەموو ئەمانە دامەزراوە و هەوڵی ئەوە دەدەین بیکەین بە واقیعی. ئەمە کاری حزبەکانە و حزبی ئێمەش دەیەوێت ئەمە بکات. ئەمە پلانکەیەتی، ئەمە ئامانجکەیەتی. ڕەگە نادەین بە ناوی شەشەوە، بە ناوی یەکەیزی خەڵکەوە، لە نەوان کورد و بەلوچ و ئازەری و فارسدا دابەشبوون بکەن. وە بە ناوی مافی مرۆڤەوە با گۆرەیخوازی فارس تێپەڕنن. با ژن ژیان پەهلەوی بڵێن. خەڵک دروشمیان دەدا، هەموومان پێکەوەین، شاهانە دروشمیان دەدا، ئەمە لەگەڵ پاشاین، لەگەڵ پاشا دەمێنینەوە. هەمان هاشتاگی دوو هەفتە لەمەوبەر لە وێنەی " دژی لەسەدارە هەموومان پێکەوەین" بەاویان کردەوە. ئەمانە چەقکەشکانی شەشن.
سەروشتییە کاتێک سەیری ئەمانە دەکەیت نائومێد دەبیت. ئەگەر

ئەپەزسیەن ئاوا بوایە، دەچووم و خەمم دەکوشت. بەڵام ئەپەزسیەن وەک یەک نییە.
ئەم شەڕە شەڕکی ترە. ئایا دەزانن ئاڵای ئێران چییە؟ جانامەی بیست کەکخراو. جانامەی ١٢ مادەی بیست سەندیکا و کەکخراوی مەدەنی. بەڵێ بیخوێنەوە ئاڵای شەڕشی ئێرانە. بەڵێ جانامەی دادخوازی پێشکەوتنخوازانەی ژنانی ئێران بخوێنەرەوە، ئاڵای شەڕشی ئێرانە. بەڵێ جانامەی دادخوازان بخوێنەرەوە کە دوو هەفتە لەمەوبەر لەدژی ئەو لەسێدارەدانانەی واژەی ٨٢ دایک و کەسوکاری قوربانیانی کەماری ئیسلامی لە شوستکانەوە تا ئەمڕۆ بەاوکرایەوە. ئەمانە زمانی شەڕشی ئێرانن.
ئەم شەڕشە هەسوەاوانی خەڵکی هەیە ، کەکخراوی خەڵکی هەیە ، جانامەی خەڵکی هەیە ، شەڕش پاڵاوتەوە . ئاست لە هەڕەشە جیا دەکرێتەوە. نزیکەی ٥٠ ساڵ لەمەوبەر هوون بوو کە بزووتنەوەی وەحدەت ناگاتە هیچ شوێنێک و نەگەیشتە هیچ شوێنێک و شکستی هێنا. ئەوانەی هیوایان بەم شتە هەبووە، بە هیوا دەبن، بەڵام نەدەبوو هەر لەسەرەتاوە هیوایان هەبێت. من هەمیشە وتوومە ئەوانەی بەڵێنی ئابردوو بە خەڵک دەدەن هیچ داهاتوویەکیان نییە. وە ئەمەش هوون بووەتەوە.

حامید تەقوایی
٢٩ی حوزەیرانی ٢٠٢٣، ٨ی تیری ١٤٠٢

فاکسە شیعرێک بۆ شەهیدی نەمر (ئاسۆی دەلاک).. سەلاح جەلال

ئێرە کوێیە؟! ئەوە کوێ بو؟!
ئەم هەمایانە لەسینەوەی بونەوە رەنگ کراون
فەزا شەوەی ساوای گەستانی تەفانکە
زەمەن بون و ناونیشانی ونکردووە؟
لەچی نەفخکایە گەردون ؟
دەست و پەنجە هەوری هەتاییان پکهێناوە
ئێرەو ئەوە بانگەشەی گریو گەوگاڕ

موروی ئاوداری وەنەو روخسارو مەرغەیە
ئەرەو ئەوە دەیان سەدەی چرکەییە
پانەرامای فیلمەکە سەدان هەوری تیا گەاوە
ئەو ساتەیە بورکانەکان تەقینەوە
ئەستێرە ڕەشە ڕەمزی مەرگی ناکاتی گرتەوە..

هاتین هاتین ئەرەو ئەوە ناونیشانی ئەوانە بو
ئەستاو سبەی شقارتەیەکی ئەتەمی بون
درەخت بە ڕەحەو گەڵای دەگرت
بەدەم گەردەلولی زەمانەوە پیت پیت هات و
لەجوگرافیای شارە هەنگی گەردونەوە
خوەن و عارەق و فرمێسک و تەکەڵاو بون
بەشارای هەزارەها جەستەی سور پەش
ناوی یەکیتیان مەر کرد

هاتین لەخەوزانی کەوتنە خوارەوەی ئەستێرەوە
بەسیبریای شەوزەنگی زەمانەوە کەوتینە ڕَ
ئەرەو ئەوە زمانی دەدارانی خەمەش بو
ئەسک و پروسک بون بە بەزمانی بون و نەبون
لەسەر تاشەبەرد و کانی و لوتکە بون بەدەنگەک
مەسیقای(کوردوستان) یان خستە لەدان

هاتین هاتین لەو زەمانەی با ڕەمزی دەداری بو
فەزا بەبونی مەرگەوە عیشقی پەپولەی دەکەشا
هەزاران شەو شەوەک بونە هەلکە
وەنەی بونیان بە ڕەی مەرگەسات ڕەنگ دەکرد
مەل و دەدار بەشەپەلی گەردەلولەوە کەوتنە سەر کەج
خەو و جەستە بون بەکافرەشی گەردون
فەزا بە ئەتەمی هەناسەوە تابلەی مردنی دەکەشا

هاتین لەسەفەرەک ئەفسانەی بونمان شتەوە

سروشت بەتەنافی تەرمی باوک ئاوا بو
دەسرازەو گەلای مەرگ نیشانە بون
ئاسمانی بون بەخوێن چان شەفەقی گرت
رۆح دەژە تونێلی بونی دەبی
لقو چی درەخت بە بانگەشە سوز ببون..
بەگژاوە دەشت و دەشت و کانی شاریان پەدەکرد :
شەشی نوێ بەشکەی کرپەکانی رادەژەند !!

هاتین هاتین لەجماوەو رەمزو نیشانەی بە زمانی
تا زمانێک لەسینەوە وەربگرین
تەن و مادەو ئاماژەو بون خەمەش بون
رەژو شەوو چرکە بە مەرگەسات گرە دەدرا
خەر لەسپەدەو ئاوابونا تکە ببو
زمانمان گەلای سوزی یەکێتی بو
حەرف و وشەیش نیشتمانی کوردستان بو

هاتین هاتین لەتونێلی هەزار شەو
بە زمانێک لە خەمەشی ئەوو ئەوانەو
لەجماوەی هەمو سەراب و وەنەیک
لەکوژاوەی هەمو هەناسەو جەستەیک
گەردەلولی مەژوی بونمان لەتونێلەکانا بی
تا رەمانی شیرە خەرەی شیمیا باران لە چاپ بدەین

هاتین..هاتین لە رەژگاری قفڕ بونا..
زمەن بەگەی رۆح ئەقە دەدراو!!
تیشکی ئەتەم جەستەو زمانی دەپەشی
هەتاو لەژەر هەوری مەرگەوە دەردەکەوت
وەات پەپەشمینی رەحبارانی لەخە دەگرت
هەمو تەن و مادەو بونک دەتوایەوە
رەگ و شونەوار و ناوو نیشان
روپەی فەزا ببوە سنوری ناکاتە
چاو بەروانین کوەر دەبووەو
هەناسەیش لەژیانەوە دەکوژایەوە

دایک بەکرپە نامە بو
کرپە بەنی دایکی بە خردلەوە دەدیوە
زمان لەبورکانی وشەی مەرگا بو بەمژو
رەمزی ئەوان زەمەنی لە نازەمنا نوسیوە

هاتین هاتین لەو رۆژگارە ئەفسونیوە
بە خەت پەتانی گزنک
پیتی ناومان بە توخە پە بەردی سەرە رەی مەر دەکرد
ئەسک بە ژەنگی بزمارەوە ببووە بورجکی ناوختە
جەستە بە تیزابەوە یاقیق دەبو
ژەنگە بزماری سەر ئەسک کوژاوکانی نوسییەوە
هەزارەها تاشبەردی رەنگە مەشک
ملوەنەها دەست و پەنجو و مەرغە و چاو
بەئاپورای مەلی تراژیدیا زمانیان گرت:
رەمانی بون لەتاریکخانەی مەرگەوە بو بە وەنە
بەدرەختی مەرغەوە گەلای گزنگ لەچاپ درا
وەنەی پەلەک پەشمەرگەی سیبریا بون

هاتین هاتین لەدارستانی رەحەوە زمانمان گرت
حەرف و وشە لەتوانەوەو مەرگساتا نیشانە بون
زمان لەمەرگەوە نوسرا:
زەریای وەنە روخساری بەر تەلەکسی شریوە
ساتەوەختکی ناوختە زەمەنی گەی بەتەلەکس
قەسابخانەی کارەبایی جەستەمی گرت
کەلەبچەکەم بو بە مقەستی مژوبە
زەریای روانینی کردەوە:
دەستم بەگچانکەی مام جەلالەوە مەمیا بو..
بەبانگەشە هەمو گوێیکی پە دەکرد:
تەکەشەران بە رزگاری گیان بەخت کەن.
چاوم لە بو وەنەی تەفانی وەک جاران دەگرتەوە
لەقەندیلەوە بریسکەی دا
بەرەحی هەزارەهاوە موتوربە بو
بەدەشت و کەوو سارایا تەوچەن کرا
بو بە هەزارەها داری سەوو سیدرەو زەیتون

فەزا لە هەورێکی ئەفسانەیی بو بە چیا
بو بەدەشتێک لە تەوی روحی هەوڕیو
پەشمەرگەی شاخ زمانی هەنگیان داهەنا
داستانی ئەلیازو هەمیرسیان دەنوسیەوە
پەتی سەدارەم پەلکە زێڕینەی زەمانی گرت
گیانم بەقەندیلەوە مەمیا بو
ڕح و جەستە بگەی فەکە دەسوتان
ئەو جەستەی شەهیدێک بو
ئەویش هەمیرسێکە لەناو گەپانی شارا
مەشکی بەزرپەشەوە ڕەنگ بووە

ئەرو ئەو بون بە مەسیقای گەردونی
ڕەحم بوبە موتوربەی هاوارو دەنگ
روانین لەلوتکەی نەمرانەوە هەدەفی:
گوەم بەئەزگەی دەنگی کودستان سیواخ درا
هەرو بانگەشەی دواهەناسە فەزای پەشی
جەللادەکان لە شەپەلی گریو ئەسرینا دەتوانەوە
پەتی سەدارەم بو بە یاقیق و مرواری
لەگەڵ دوا ساتی جیڤارا ڕەحم تەریبی مەرگ کرد
ئەو غاندی و ماندەلا بون سەاویان کرد
تابوتەکەم بە خەرێکی ناوەختەوە ڕەنگاڵە بو
ئاوێنەی مەرگ پیت پیت نوسی
ئاسۆی دەلاک

ئەو ساتە بو مەژو گەژاوێکی لە پشتە مەژووەوە هەنا
هەناسەی با هەوری یەکەتی ڕەنگاڵە کرد
فەتەی تەزابی سەرجەستەم هەدەکفاو
بون بە زەریای تاریکخانەی سەدان فیلمی گەردەلول
جامانەکەم پەشمەرگایەتی مەرکردو
ڕەنگو روانین بو بە چیایەکی سەوز...
لەناو فەزای ڕح چانا
خوێنی مەژو ڕەنگاڵە بو

لە زەر تیزابی شەشدا توایەوەو
لەگەڵ سەدان جەستەی تریوی رەبەندان
وەک کەفی رەح شورای رەحبارانیان سازاند
بە یەکیتی نیشتیمانی بون بە هەورو
لەقەندیل و جافایەتی و خاکی توانەوە رەحا
لەتەو بارانی شەشەوە بون بە مەمدان
مەمدان بو بە گزنگەکی خەکرد
بەرەمانی وەنەیەوە جوگرافیای گرت
ئەرەو ئەوە بون بە تاریکخانەی وەنە
وەنەی من و هەزارەها گەڵای بەربای
لەگزنگی نەخشەی بونی نەتەویا شریەوە

سەلاح جەلال

_____

بەشەکی لەرژنامەی کوردستانی نوێ پاشکەی ئەدەب و هونەر ژمارە 7580 لە رۆژی پەنـــــج شەمە 26/5/2018دا بلاوبەتەوە. هەردو بەشەکەی لەکوفاری دیوان ژمارە 25 لە 26/6/2023 دا بلاوبەتەوە.

شیعر/ ئەوارنە 40 .. سەردار جاف

ئەم ئەوارە
فەینی خەیاڵ بەفرە بارینەکە لە هاوین
شەتە لە من دەچە
ئەمستاکە
ژوان چەترەکی نەکراوەیە
چاونوازی سیمامانی گەمارە داوە
لەو دیو جامی کافیەکەوە
شەتە لە سەراغمە
نەبەردی ژوانە
پەتو دەبەتە تابلۆیەکی جادان

پەنجەکانی بە ئاقەبەندییەکە گوژم دەخوا
فڕی درکانی ئیشق نەبووین
دەرزییەک کراسی یەک نیگایمان دەدوورێتەوە
بینایی لە نەو تابووتی چاویلکە مەتاس دراوە
سانا ڕەوییەک
جوانی بە مەزی قاوە خواردنەوەکە داوە
شەرم دەمگرێ بەم لە خەم دەچم
بووم دەوانیەک و
شتەکەی بەر جامخانەی کافییەکە منم من
شەهلا تە هەشتان نەتدیوم
پەتووکەم بووە بە بالیفەک و لە بن هەنگەم ناوە
سەم لە مەکەوە
چاوەکان زیت نەبنەوە
بە فریشتەیی خەتەوە ڕووم لە بنە
من هەر دەنگە شلوەکەی جاران و
یەکەم ڕەژی جەنگەم ناوە
بەو شت بوونییەی خەوە چاوم تە بەیوی
چاو ناتروکێنم
تە لەو دیو شوشەکەوە دەبینم
یەکەم ژوان خەرابستانە خوەقا
دەممان بە ماچەکان ناگا و شت بوون سەی کردووین
دووخەیاڵدانی جوایز
ئەوە لە پشتەوە قژە سوورە ئاگرینەکەت دەبینم
من دەتناسمەوە
تا نها مرۆڤکین خەر لە خە نەدیوو
سروشکی خودایی بووی
لە مەملەکەتی پڕموردییەوە هەڵهاتووم
لە نیشتیمانی مەمکانت دەگیرسمەوە
خەم لەدەر بە دەری ئەو کتێبە پیرەزانە نووسییەوە
پەیامی نەردەی ئیشقکی خودایم
نە گوتراوە نە جاە دراوە
خەیاڵکانم هەر دەن و
بە بەر نیگای ئەو شتەی تر رادەبوورە کە منم
ترپەیکی نەرم نەرم
با لە خەیاڵی نە ترازێ
تا دەگەمە بەر باڵاو خە بە سینەیەوە دڵکێنم
ئیتر بەڵێ ئەمە چ ئافاتێکە

ئەی پەم نەوتی من فریاد ڕەسم
خەشمدەوی خەشەویسترین کەسم

١٥ / ٦ / ٢٠٢٣

جاشکەکە دەبتەوە بە کەرکەی جاران.. شەمال بارەوانی

دەڵێن جاران کوخایەک هەبوو ناوی(کەر) بوو. ئەو ناوە ببوو بە هەی ئیحراجی و بێزاریەکی زۆر بۆ جەنابی کوخا.
کوخا نەیدەزانی چۆن و بە چی ڕێگایەک ئەو ناوە نەفرەتی و ناشیرینە لەخەی بکاتەوە.
تا ڕۆژێک خزمەتکارەکەی پێی گوت: گەورەم، من ڕێگایەکی زۆرباشم دەزیتەوە تا ئەو ناوە بەڵایەت لەسەر لابەرین.
کوخا لەخۆشیان شاگەشکەبوو و گوتی: چۆن؟
خزمەتکارەکە گوتی: مەپرسە، تۆ یەک شتم بۆ بکە و خەمی هیچت نەبێت. هەموو ئاوایی و مەملەکەتم بۆ کەبکەوە و دەعوەتێکی باشیان بکە، ئەوەی تر عایدی خۆم.
لە ڕۆژی دیاریکراودا هەرچی عەڵە و عەشیرەت و ێیشسپی و پیاوماقوولان و خەڵکی ئاوایی و مەملەکەت هەبوو، هەمووانی کەکردەوە و لەسەر ئەرکی کوخا، زیافەتێکی چاکیان کردن.
ئینجا خزمەتکاری کوخا هەڵساوە و گوتی: خەڵکینە، یاخوا عافیەتتان بێت و گەشتی پێ بگرن.
شتێک هەیە دەمانەوێ بەناوی گەورەم کوخاوە پێتانی ڕابگەیەنم.
بەیارمان داوە ناوی کوخامان لە(کەر)وە بەناوێکی تر بگۆڕین.
جا یارمەتیمان بدەن و هەریەکە و ناوێکی جوانتر و گونجاوترمان بۆ پێشنیازکەن.
یەکێک گوتی ئەمە و یەکە تر گوتی نووڵڵا ئەوە خەشترە.
ئەوەڕۆژە زۆر ناو پێشنیازکران وەک ئەڵتەرناتیف و جێگرەوە بۆ ناوەکەی جەنابی کوخا.
جەنابی کوخا هیچیانی نەچوو بەدڵەوە.
ئاخریەکەی خزمەتکارەکە گوتی: ئێستا نۆرەی منە ناوێکی شایستە و

جوان بە گەورەم بدەزمەوە.
گوتی: بەڕێزان، من ناوەکی زەرباشم دەزیتەوە و پێم باشە ناوی گەورەم لێ(کەر)وە بکەین بە(جاشکە).
هەمووان گوتیان: ئەی ئافەرین، وەڵاهی ناوەکی زۆر خۆش و گونجاو و جوانە.
هەمووان هەکەکوتن کە ناوی کوێخاکەرە بکەن بە جاشکە.
پیاوەک دەستی بەرزکردەوە. کوێخا گوتی: فەرموو قسەیەکت هەبوو؟
گوتی: ئەزبەنی، ئەو جاشکە ماوەیەکی تر گەورە دەبێت و دەبێتەوە بە کەرەکەی جاران!
مەسەلەی پشتگیریکردن و هەگبەبڕخۆشکردنی سەلەفیزمیش وەک جەگرەوە(ئەلتەرناتیڤ)ی ئیسلامی سیاسی و لەدانێک لە ئیسلامی سیاسی، هەمان شێوەی ئەو چیرۆکەیە و لە داهاتوودا ئەو (جاشکە) سەلەفییەیە گەورە دەبێت و دەبێتەوە بە هەمان کەرەکە (ئیسلامی سیاسی و ئیخوانی جاران) و وەک چۆن لە میسر و ئوردن و لیبیا و کوێت و شوێنانی تر لە دژی پێتای ئیسلامی سیاسی و ئیخوانییەت، سەلەفییەکان پشتگیری کران و بەکارهێنران. گوترا ئەوانە سیاسەت ناکەن و حیزب دروست ناکەن و مەترسییان لەسەر کورسی و دەسەڵات نییە. بینیمان کاتی ئەو پایزەی کە بەهەڵە پێی گوترا: بەهاری عەرەبی! چۆن هاتنە ناوسیاسەت و دەیان حیزبیان دروست کرد و ئەوجارە نەک تەنها لەسەر ئاستی کەمەڵایەتی و کولتووری و فەرهەنگییەوە چی داخرانەک و کارساتەک و تاکەکی تاکەهەند و تەتالیتاریان دروست کرد و بوون بە مەترسی لەسەر چەمکی پێکەوەژیان و فرەیی و یەکترقبووکردن. بەکو هەیشتنە ناو پەڵەمان و لەوە جارەکی تر بوون بە بەڵا و کارساتەکی گەورەتر لە دژی هەرپەڕێیەک کە بۆنی مەدەرنەتە و یەکسانی جێندەر و ئازادییەکانی تاکی لەبەت و شێوەی گەوریان لەپێناو فرەژنی و چەسپاندنی بیروباوەڕ و ئیدەلەجیاکیان لەوەوە دەستپێکرد.
ماوەتەوە بڵێم: لەدان لە ئیسلامی سیاسی لەڕێگای سەلەفییەتی دینییەوە، هەڵەیەکی ستراتیجی و گەلایەتییەکی زەرگەورەیە و لە هەمان کاتدا نەزانی و نەخوێندنەوە و تێنەگەیشتنە لەو دوو هێوتەی کە ئەگەر لە فرتوفێڵ و شەواز و تاکتیک و گوتار، دیسکەرس(discurrere)یش جیاوازبن، لە حەقیقەتدا هەردووکیان دوو ڕووی یەک دراون و داعشی بە چەکن.
ئەوە ئەستا وادەبینن لەسایەی بوون و هەژموونی ئەو دوو هەزەکەنخوازە، چۆن فیکری داعشگەرێتی خزاوەتەوە هەموو کونج و کەلەبەرەکی ئەم وڵاتە.
بەدنیاییەوە بەرلەوەی تاوانبار و هەکاری سەرەکی(ئیسلامی سیاسی و

سەلەفییەتی دینی)بن، ئەو بەرپرس و لایەن و کەسانەن کە چاوپێشی لەو دوو هەزە دەکەن، بە تایبەتی سەلەفییەتی دینی.
ئەو دوو هەزە تاریکبیرەی کە دوو گەورەترین مەترسی و هەڕەشەن لەسەر ئەستا و ئایندەی کەمەن و مرۆڤایەتی و پێکەوەژیان و فرەیی و یەکتری قبووڵکردن.
ئەگەر زوو پێشیان پێ نەگیرێت و سنووریان بە دانەرێت، لە داهاتوویەکی نزیکدا کارەساتی زۆر گەورەتر بەڕوودەدەن.

رۆژنامەی دەنگی کرێکار.. ژمارە ٤٧

بۆ خوێندنەوەی ئەم ژمارەیە کلیکی ئێرە بکەن..

DangiKrekar47Download

یەکەمی سەر ئاستی هەرێم لەچی؟.. لەتیف ئەمین

یەکێک لە ئامانجەسەرەکییەکانی پرۆسەی پرووردە، فریوونە، پگیاندن و ئامادەکردنی قوتابی بیرکارەوە و هزرمەندە. ئەرکی سیستەمی پرووردە ئەوەیە، کە قوتابییەک پبگەیەنێت، خاوەن عەقڵکی کراوە و بیرکردنەوەیەکی ڕەشن بێت و توانای هووبەووبوونەوە و چارەسەرکردنی کێشە و ئاڵنگارییەکانی بەردەم کەمەگە و ژیانی هەبێت. پرووردەی باش و پشکەوتوو ئەو پرووردەیەیە، کە مرۆڤ فێری بیرکردنەوەی ڕەخنەیی و تەئامان بکات، مرۆڤێک ساز و ئامادە بکات، کە عەقڵکی کراوەی هەبێ و مرۆڤ لە چەقبەستوویی و داخران و دواکەوتوویی ڕزگار بکات. باشترین پرووردە و سیستەمی فێرکاری ئەوەیە، کە قوتابی فێری پرسیار و

گ‌ان و گومان و ل‌کێ‌ن‌و و بنک‌ەکاری بکات.
دەرچوون و پێ‌ن‌و ل‌ە پ‌ل‌ەک‌و بە پ‌ل‌ەکی تر و ل‌ە ق‌ناغ‌ەک‌و بە ق‌ناغ‌ەکی تر، بە فەربوون و تێگ‌یشتن، دوور ل‌ە ئامانج و پرەنسیپ‌ەکانی پ‌ڕوەردە. دەرچوونی ل‌م چ‌شن‌ە، جگ‌ە ل‌ە تەمبەلکردنی قوتابی، ل‌ە ئایین‌دا ک‌ش‌ە و گرفتی گ‌ورە بەدوای خ‌یدا دەنێت.
هەموو کاتێ بەدەستهێنانی بەوانامەی بەرز و باڵا و گەیشتن بە کۆتا قۆناغ‌ەکانی خوێندن، بە مانای سەرک‌وتن و پ‌ش‌ک‌وتن نایەت، بەمانای زیرەکی و ئاستبەرزی نایەت. ئەم دەبە سەیری بەرهەم و ئەنجام و دەستک‌وتەکانی ئ‌م دەرچوون و بەوانامە و خوێندنانە بک‌ین، داخۆ هیچ سوود و قازانجیان بە ک‌ەم‌گ‌ە و مرۆڤایەتی هەیە؟ دەبە بپرسین، هەڵگرانی ئ‌م بەوانامانە توانیویانە ک‌ش‌ە ئابووری و سیاسی و ک‌ەم‌ایەتی و تەندروستی و پیش‌سازی و فەرهەنگیی‌ەکانی ک‌ەم‌گ‌ەک‌ی خ‌یان چارەسەر بک‌ەن؟
ساڵانە هەزاران قوتابی ل‌ە قۆناغی دوازدەی ئامادەیی تووشی ترس و دڵەڕاوک‌ێ دەبنەوە بەهۆی تاقیکردنەوەکانی کۆتایی ساڵ، نەوەک نمرەی بەرز بەدەست نەهێنن و ل‌ە ک‌ۆل‌ژەکان وەرنەگیرێن. ل‌ە ک‌ۆل‌ژەکانیش هەموو چاویان ل‌ە پزیشکیی‌ە! خەزانەکانیش تووشی ترس و تازیەباری دەبن. ل‌ەک‌ۆتایدا و ل‌ەکاتی ئاشکراکردنی ئەنجامی تاقیکردنەوەکان، هەزاران قوتابی بەئومێد دەبن و تووشی ل‌م و سەرک‌ۆنەی خەزان و ک‌ەم‌گ‌ە و مامۆستاکانیان دەبنەوە، ل‌بەرئەوەی نمرەی بەرزیان بەدەست نەهێناوە. زەرجار بینیومانە قوتابی ل‌بەرئەوەی نەیتوانیوە نمرەی بەرز بەدەست بهێنێت، پەنای بە خ‌ک‌وشتن بردووە. قوتابی هەیە پەنا بە گزیکردن(غەش) دەبات. ل‌ەلایەک‌ی دیک‌ەش، چەندین مامۆستا و خەزان و خوێندنگە، شاگەشک‌ە دەبن و ل‌خ‌ۆشیان باڵ دەگرن، ل‌بەرئەوەی قوتابیی‌ەکانیان نمرەی بەرزیان هێنایە، یان یەک‌ەمی سەر ئاستی هەرێمن. ئاگەیاندنەکان بەگەرمی ڕووماڵی ئ‌م بابەتە دەک‌ەن و ماڵ بە ماڵی ئەو قوتابییانە دەگ‌ەڕێن، گوایە بەرزترین نمرەیان بەدەست هێناوە و یەک‌ەمی سەر ئاستی هەرێمن! یەک‌م ل‌چی؟ ل‌ە دەرخکردن و نووسینەوەی بابەتەکان وەک‌و خ‌ی. چی پ‌ێ گوتراوە و چی خوێندووە و بیستووە، تووتی ئاسا، وەک‌و خ‌ی دەیڵێتەوە. کوا داهێنان و دەزینەوەی ئەو یەک‌ەمانە؟ مەبەستی ئ‌م سیستەمی فەرکاری و ئەو دید و دونیابینیی‌ە ک‌ە دەستک‌وت و سەرک‌وتن تەنها ل‌ە بەوانامە و نمرەی بەرز دەبینێتەوە.
ل‌ە ئاستیدا، هەتا ئێستا سیستەمی فەرکاری و وانەگوتنەوە ل‌ە هەرەمی کوردستان، زەر ک‌ەن و کلاسیکیی‌ە، هاندەر و هاوکار نیی‌ە بە ئەوەی قوتابی بیربک‌اتەوە و تەئامان و تێگ‌یشتنی بە بابەت و پ‌ڕۆگرام‌ەکانی خوێندن هەبە. خودی پ‌ڕۆگرام‌ەکانیش بە ئادیەک‌ی زەر،

بیرکردنەوەی قوتابی پێک دێخەن، قوتابی سست و ناچالاک دەکەن.
لە سیستەمی فێرکاری قوتابخانەکانی ئێمەدا، تێگەیشتن گرنگ نییە، فێربوون ئامانجە سەرەکییەکە نییە، بەڵکو دەرچوون و دەربازبوون خۆمە گۆڕەکەیە. بۆ دەرچوونیش پشت بە لەبەرکردن(دەرخکردن) دەبەستریت.
لەلای ئێمە، تێگەیشتن و فێربوون شتێکی لاوەکییە، گرنگ ئەوەیە دەربچی و نمرەی بەرز بەدەست بهێنی، بەوانامەی باڵات هەبێ. لێرە لە کۆتایی ساڵ، کەس بە قوتابی ناڵێ ئێرە چی فێربووی؟ چی تێگەیشتی لەماوەی ئەو ساڵەی خوێندنت؟ هەموو پرسیاری دەرچوونی لە دەکەن، داوای نمرەی بەرزی لە دەکەن.
سروشتی مرۆڤ وایە، مەشکی مرۆڤ توانای هەڵگرتن و هەشتنەوەی ئەو هەموو زانیارییەی نییە کە تێی ئاخنراوە. ئێمەی مرۆڤ کە هەر زانست و زانیارییەک وەردەگرین، ئەگەر بە ماوەیەکی زۆر لە یادگەمان بمێنێتەوە و کاری پێ نەکەین و لە ژیانی ڕۆژانەماندا بە کاری نەهێنین، بەرەبەرە ئەو زانیاریانە لەبیردەکەین و لە هەزرماندا نامێنن.
ئێمە هەر لە سەرەتای قۆناغەکانی خوێندنمان تا زانکۆشمان تەواو کرد، زۆر بابەت و زانیاری جیاوازمان لەبەرکرد، زۆر پێناسە و ژیاننامەی کەسایەتی و نووسەر و شاعیرانمان لەبەر کرد، بەڵام زۆربەیانمان لەبیرکرد. لە وانەی عەرەبی، زۆر دەڵێ شیعری شاعیرانی کلاسیکمان لەبەرکرد، بەئەوەی لێیان تێبگەین، هەمووشمان لەبیر کرد. تەنانەت مامۆستاکان ئینشای عەرەبییان بەمان دەنووسییەوە دەیانگوت لەبەری بکەن، دایەلۆگی ئینگلیزیمان لەبەردەکرد، بەئەوەی لێی تێبگەین! چ پێویست دەکات، قوتابی لە قۆناغی بنەڕەتی و ئامادەیی، ئەوەهەموو بابەتە وشک و ڕەقانە لەبەربکات، کە ڕەنگە هەر لێی تێنەگات؟
لەبەرکردن بێ تێگەیشتن، هیچ سوودێکی نییە، تەنها بەدەستهێنانی نمرەی بەرز و ڕەزامەندی مامۆستا و دەرچوون لە تاقیکردنەوە نابێ. زۆر لە مامۆستاکان دڵخۆش دەبن، کاتێک قوتابییەکانیان بەباشی وانەکانیان لەبەر دەکەن. کاتێک مامۆستا پرسیار لە قوتابییەک دەکات، سەبارەت بەو بابەتەی کە خوێندوویانە، بەئەوەی هەڵسەنگاندنی بێ بکات، کاتێک قوتابییەکە وەکو بولبول بێ دەخوێنێ، پیت بێ پیت و خاڵ بێ خاڵی بێ دەڵێتەوە، مامۆستاکەی زۆر ئاسوودە و ئارام دەبێ، نمرەی هەڵسەنگاندنی قوتابییەکەش بەرز دەکاتەوە. لێ ڕاستیدا، ئێمە فێرکردن نییە، بەڵکو ئێمە تەمبەلکردنی قوتابییە، ئێمە تێنەگەیاندنی قوتابییە، ئێمە نەوروژاندن و نەهێژاندنی عەقڵی قوتابییە، ئێمە پووکاندنەوەی

مشکی قوتابیین، ئەم تواندنەوەی تواناکانی قوتابیین. بە لەبەرکردن قوتابی ناتوانێ پێش بکەوێ، قوتابی فێرێ داهێنان نابێ. لەم جۆرە سیستەمدا.
قوتابی ئەو وزە و توانا و بەهرە و سەلیقەیەی کە هەیەتی، هەمووی بۆ لەبەرکردنی بابەتەکان و ئەزمەندی مامۆستاکان بەکاردێنێ. هەر کاتێکیش قوتابی بابەتەکان باش لەبەر نەکات، یان وەکو خۆیان نەیانووسێتەوە لە تاقیکردنەوەکان، بە دڵنیاییەوە، هووبڕووی ڕەخنە و هێرشە و لەم و سەرکۆنەی مامۆستا دەبێتەوە، لەوانەیە تووشی توندوتیژی و ئازاردانی جەستەیی و دەروونیش بێتەوە.
هەر لەبەر ئەوەیە، زۆر جار قوتابی هەوڵی قۆپیکردن(غەش) دەدات. کاتێک داوای شتێک لە قوتابیێک دەکرێ، لە کاتێکدا ئەو شتە لە دەرەوەی سنووری تواناکانی ئەوداید، بەی هەیە ئەو قوتابیە تووشی لادان و سەرپێچی بێتەوە، بە هەر شێوەیەک و بە هەر ڕێگایەک بێ، هەوڵی خۆ دەربازکردن دەدات. لەبەرئەوەی هەموو مرۆڤەکان توانای لەبەرکردنیان وەکو یەک نییە، ئەوەش شتێکی زۆر ئاساییە و تایبەتمەندی کەسەکانە. ئەو قوتابییانەی ناتوانن بابەتەکان بەباشی لەبەر بکەن، بەئەوەی لە تاقیکردنەوەکان دەربچن و خۆیان دەرباز بکەن، بە ناچاری پەنا بە غەش دەبەن. دواجار، دوور نییە، ئەو قوتابییەی کە غەش دەکات و دەردەچێ و بەوانامە بەدەست دێنێ و دێتە ناو کۆمەڵگا و ئەرک و بەرپرسیارێتی پێ دەسپێردرێت، ببێ بە مرۆڤێکی ساختەچی و فێڵباز و قەڵەبە و گەندەڵ. قوتابییەک، هەر بە فێل و تەڵەکەبازی دەرچووبێ، ڕەنگە لەسەر ئەم ڕەفتارە ڕابێ و ببێتە بەشێک لە خوو و ڕەوشتی، دواجار دەبێتە مایەی سەرئێشە و بۆتا بە کۆمەڵگاکەی. لەبەرئەوە، هەڵەیەکی گەورەیە، قوتابی ناچار بکرێ وانەکان لەبەر بکات. هەتا ئەم جۆرە سیستەم و پڕۆگرامەمان هەبێ و هەر چاومان لە نمرەی بەرز و پلەی یەکەم بێت، نابێ چاوەڕێی پێشکەوتن و گەشان و داهێنان بکەین، نابێ بۆتامای ئەوەش بین بگەین بە ئاستی وەڵاتە پێشکەوتووەکان. وەڵاتانی پێشکەوتوو، ئەو وەڵاتانەن، کە گرنگی بە عەقل و تێگەیشتن دەدەن، بە پێچەوانەی ئەمە، کە گرنگی بە نەقل و لەبەرکردن دەدەین.

لەتیف ئەمین

چیرۆکی ریالیزمی لە وێژەی منداڵان.. ڕزا شوان

وێژەی ریالیزمی ڕووتەکی وێژەییە. گوزارشت لە راستییەکان دەکات، وێنای ئەزموون و ڕووداوەکانی ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤەکان دەکات. وەک ئەوەی کە لە ژیانی راستیدا هەن. وێژەی ریالیزمی بەشەکە لە بزووتنەوەی هونەری ریالیزمی، کە لە سەدەی نۆزدەیەم لە فەرەنسادا سەری هەڵدا، دوایش لە هەموو جیهاندا بڵاوبۆوە. هەڵکاری سەرهەڵدانی ریالیزمی وەک کاردانەوەیەک بەرانبەر بە ڕۆمانسیزم و ئایدیالیزم، کە لە سەدەی هەژدەمدا دەستیان پێکرد. وێژەی ریالیزمی شێوازێکی نوێی نووسینە. نەوەیەکی نوێی نووسەرانی ناساند، کە کاریگەرییان لە وێژەدا هەیە.
لە سەرەتای وێژەی منداڵاندا، چیرۆکی فۆلکلۆری و میللی و ئەفسانە و داستانەکان کە پڕن لە کاری لە توانابەدەری، سەرکەشی، جادوویی، نامۆیی، زاڵبوون بەسەر وێژەی منداڵاندا. دوایش حیکایەت و چیرۆکی چۆڤنگی بە زمانی ئاژەڵان و باڵندەکان و ڕووەکەکان و شتە بگیانەکان، کە وەکو چیرۆکی هەمایی و ئەندەشەیی و خەشنوودی دەرکەوتن. وردە وردەش چیرۆکی ریالیزمی کە بە ئینگلیزی (ریالیستس فیکشون)ە بە منداڵان دەرکەوت و بڵاوبۆوە. کە بابەت و ڕووداو و کارەکتەرەکانی لە راستی و لە ژیانی باوی ڕۆژانەدا وەرگرت.
چیرۆکی ریالیزمی منداڵان (چیرۆکی ڕووداوی راستی) ئەو چیرۆکانەن کە ڕووداو و بەسەرهاتەکانی منداڵان، دەبن بە ئیلهام بە چیروکنووسانی منداڵان. دەبنە هۆنی بابەتەکانی چیرۆکەکانیان. بیرەکەکانی چیرۆکەکانیان لە ژیان و ژینگەی راستی منداڵانەوە وەردەگرن. ئەو بابەتانە لەخۆدەگرن، کە پەیوەندییان بە ژیانی منداڵانەوە هەیە، منداڵان لە ژیانی ڕۆژانەیاندا لەگەڵیاندا دەژین. چیرۆکنووسان تەنیا هەندێک ڕووداوی سادەیان بە زیاد دەکەن، لە فەرمکی وێژەیی هونەریدا دایان دەڕێژن. ریالیزمی لەڕادا، ریالیزمیەکی فۆتۆگرافییە. نەک تەنیا ریالیزمی ڕووداوەکان. کە تێیدا نووسەر ڕواڵەتێک لە ڕواڵەتەکان لە سنووری توانا ئاساییەکانی منداڵان وێنادەکات. یا لە ژینگەی منداڵانەوە ڕووداوەکان سەرچاوە دەگرن. دەشێش هەندێ لە چیرۆکە

ڕیالیزمییەکان بە منداڵان، زادەی ئەندێشە و بیرکەکانی چیرۆکنووسان بن. و بە خەیاڵ چیرۆکە ڕیالیزمییەکانیان بە منداڵان داشتووبن، بە شێوەیەکی ئاوتە کە منداڵانی خوێنەر وا هەست دەکەن کە ڕووداوەکان و پاڵەوانەکان و کارەکتەرەکانی چیرۆکەکان ڕاستین. ئەمەش دەکەوێتە سەر توانا و لێهاتوویی و ئەزموون و داهێنانی چیرۆکنووسان. کەواتە ئەو ناگەیەنێت کە ئەندێشە و خەیاڵ لە چیرۆکە ڕیالیزمییەکاندا شوێنیان نەبێت. بەڵکو خەیاڵ هەوێنی هەموو بابەتێ وەڕێیەکان و زانستییەکان و داهێنانەکانە.
ئەم کورتە چیرۆکە ڕیالیزمییانە بە منداڵان، لە ناوەڕۆکیاندا چەندین شتی باش و جوان و ئامانج و مەبەست و پەندی سوودبەخشیان لەخۆگرتوون. کە منداڵان فێری ڕەفتار و هەڵسوکەوتی دروست دەکەن، تا لە ژیانیاندا بەکرداری جێبەجێیان بکەن. دەکرێت ئەم چیرۆکە ڕیالیزمییانە، وەک مامۆستایەکی باش بە منداڵانی تەمەن بچووک هەژمار بکرێن. لە ڕاستیشدا، بەشێکی زۆری چیرۆکنووسانی منداڵان، مامۆستا و پەروەردەکارن و ئاشنای ئارەزووەکان و جیهانی بەرینی منداڵانن.
شایەنی باسیشە چیرۆکە ڕیالیزمییەکانی منداڵان، تەنیا لە بابەتگەلێک پێکنەهاتوون کە پەیوەندییان بە ژیانی ڕاستیی مرۆڤ و کۆمەڵایەتییەکانەوە یا پاڵەوان و کارەکتەرەکانیان هەبێت، یا دەبێت تەنیا مرۆڤبن، ئەمە مەرجێکی سنووردار نییە. بەڵکوو هەندێک جار ڕووداوەکان کە نووسەرانی وێژەی ڕیالیزمی منداڵان، بە نووسینی چیرۆک بە منداڵان، پەنا بە فەنتازیا وێژەییەکان و بە شێوازە هونەرییە ڕەمزییەکان بەرن. وەک بەکارهێنانی ئاژەڵ و باڵندە و ڕووەک یان شتە بێ گیانەکان، وەک هەمایەک لە بری مرۆڤەکان و کەشتی و پرسە ڕاستییەکان و خەسڵەتە جوان وناشیرینەکانیان، کە بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ، گوزارشت لە مەبەستەکانیان دەکەن. بە نموونە: گورگ هەمای دندەیی چاونەترسییە، ڕووی هەمای فێڵبازی و زەرزانییە، شێر هەمای زۆرداریی، چەقۆ هەمای چەسپیی، سەگ هەمای بێ ئەمەکیی، کوندپێوو هەمای دانایی، مێ هەمای بێ دەسەڵاتیی، مار هەمای بەدکاریی،.....هتد.
پاڵەوانی لە توانابەدەریش، تەنیا لە چیرۆکە ئەندێشەیی و فەلکلۆری و لە چیرۆکە وێنەدارەکاندا ناژین. لە هەموو شوێنەکانی ژیانی ڕۆژانەی دەوروبارمان هەن.

سەرهەڵدانی وێژەی ریالیزمی لە وێژەی منداڵاندا، ڕەنگە لە بنەڕەتدا وەرچەرخان و شۆڕشێک بێت، لە دژی لافاوی زاڵبوونی چیرۆکە ئەفسانەییەکان و داستانەکان و ئەو چیرۆکانەی بابەتەکانیان، بە دەوری شا و شازادەکان و میر و میرزادەکان یان بە دەوری جنۆکە، دەوودرنج، مەنەموووکە، ڕموووزن، لەژەند، شەو، شومقار، ئەژدیها، جادەگەران، چەرخوفەلەکی ئەفسووناوی، شتی پەوپووچ، دەعبای سەیری خەیاڵیدا دەسووڕێنەوە. بانگەوازەکە بۆ گۆڕینی ئەو چیرۆکانە، بۆ چیرۆکە ڕاستییانەی کە بابەتەکانیان بە دەوری خۆکی ئاسایی و چینە میللییەکاندا دەسووڕێنەوە. باس لەو بابەتانە دەکەن، کە لە ژیانی ڕۆژانەی ڕاستی و ڕووداوە بەردەوامەکانی ئێستا وەرگیراون. ئەوەی کە زیاتر ئەم بزووتنەوە ریالیزمییەی شیرینتر و بەهێزتر کردووە، بوونی ڕەخنەی وێژەیی لە ناوەڕۆکی لەو چیرۆکە فۆلکلۆری و ئەفسانەیی و داستانەکانە، کە بەشێکی زۆریان بە ئەم سەردەمە ناگونجێن و مەبەست و بایەخیان کاڵبوونەتەوە. بەڵێ بەشێکی زۆری نووسەرانی وێژەی منداڵانی ئەم سەردەمە، پێیانوایە، کە ئەتەرناتیڤی ئەو چیرۆکانە، چیرۆکی ریالیزمییە بۆ منداڵان. کە لەگەڵ ڕووتی ژیانی ئەم سەردەمەدا گونجاون و بۆها و پرەنسیپی بەرزیان لەخۆگرتوون. نواندنی ژیان و ژینگەی منداڵان وەکو چۆن لە ڕاستیدا هەن. منداڵان دەتوانن بە ئاسانی لێیان تێبگەن. بەشێکی زۆری ئەو چیرۆکە ریالیزمییانەی، ڕەنگدانەوە و کاریگەریی ئەرێنییان لەسەر کەسایەتی منداڵان هەیە یا دەبێت. بە پێچەوانەی بەشێکی زۆری ئەو چیرۆکە ئەفسانەییانەوە، کە ڕەنگە کاریگەریی نەرێنی و ڕەنگدانەوەی خراپیان لە ژیانی ئەمڕۆ و داهاتوویاندا هەبێت. وەک پشتبەستن بە میتافەر و چارەسەری نەبینراو، مەیلی تۆندوتیژی و شڵەژانگێزی، تەم و مژ، ئاڵۆزی و خەیاڵڵەسی تێیاندا. لەوانەشە تەواوین و تێگەیشتنەکانی منداڵان بە ڕاستییەکان بشێوێنن. لە کاتێکدا کە چیرۆکە ریالیزمییەکان بەشداری لە ئامادەکردنی منداڵان بە ژیان دەکەن و یارمەتییان دەدەن کە بە ڕاستییەکان ئاشنابن و بیانگونجێنن بە تێکەڵبوون لەگەڵ کۆمەڵگاکەیاندا.

ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت، کە هەڵەی ڕاست و چەپ بەسەر چیرۆکە فۆلکلۆری و ئەفسانەیی و داستان و چیرۆکە میللییەکانماندا بە منداڵان بهێنین. کە بەشێکن لە سامانە کلتووری وێژەیی نەتەوەییمان و شانازییان پێوەدەکەین. بگومان وێژەی تازەی کوردیمانن. لەسەر پرۆگرامای وێژەی

کلاسیکی کوردیمان چنراوە.
چیرۆکی ریالیزمی گرنگترین جۆرە لە جۆرەکانی چیرۆکی منداڵان. هەموو رەهەندە پڕوردەیی و فۆرکاری و نیشتمانی و کومەڵایەتی و زمانی و ڕووشتی لەخۆدەگرێت.

زمان و خەیاڵ دوو ڕەگەزی گرنگن، لە ڕەگەزەکانی چیرۆکی ریالیزمی. زمان وەک کەرەستەیەکی دەربڕین و گوزارشتکردن و داشتن. خەیاڵیش دەبێتە رشتەی بەیەکەوە بەستنی ڕووداوەکان و پێوەندیی نێوان کارەکتەرەکانی چیرۆکەکان.
لە وێژەی منداڵانی کورد دا، نموونەی چیرۆکی ریالیزمیمان زۆرە. ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە، کە چیرۆکنووسانی منداڵانی کوردمان، درکیان بە گرنگی ئەم جۆرە چیرۆکە لە وێژەی منداڵاندا کردووە.
چیرۆکی ریالیزمی بە هەموو قەناغە تەمەنییەکانی منداڵی دەگونجێت. بە مەرجێک توانا و زمان و فۆربوون و وەرگرتن و ئارەزووەکان و سایکۆلۆژی قەناغانی ئەو تەمەنە منداڵییە لەبەرچاو بگیرێن، کە چیرۆکە ریالیزمییەکانیان بۆ دەنووسرێن. بەڵام زیاتر بۆ دوا قەناغی منداڵی و سەرەتای هەرزەکاری گونجاوترە. کە حەزدەکەن دەربارەی ژیانی دەوروبەریان و سروشت و ئاژەڵان و زانیاریی جیاوازتر بزانن.
یەکێک لە گەورەترین بەهاکانی چیرۆکی ریالیزمی بۆ منداڵان، ئەوەیە کە زۆرێک لە چیرۆکە ریالیزمییەکان، ڕەگەز بە منداڵان دەدەن کە کارەکتەرەکانی هاوتەمەنی خەیان بناسن کە ئارەزوو و کەشی هاوشێوەیان هەیە. منداڵان زۆر حەز بە خوێندنەوە دەربارەی کەسانێک دەکەن، کە بتوانن لەیان تێبگەن و لە کەسایەتی خەیانەوە نزیکبنەوە.
چیرۆکی ریالیزمی بە منداڵان، هەڵکارێکی گرنگە بۆ بەرفراوانکردنی ئاسۆی ئەندیشە و بیر و هزری منداڵان، بە فۆربوون و بە نوێخوازی و بە داهێنان.
پێویستە ئەوەش بزانین، مەرج نییە کە هەموو چیرۆکێکی ریالیزمی نووسراو، گونجاوبێت بۆ منداڵان. پێویستە نووسەرانی چیرۆکی ریالیزمی بۆ منداڵان، لە گواستنەوەی ڕووداو تووند و تیژی و کەلەقی و لەخۆبایبوون و لە کارەساتی ئازاردەر و کۆتایی تراژیدیای تاڵ و لە بەهیوای و لە ڕەشبینی دوورببێنەوە. چونکە کاریگەری و ڕەنگدانەوەی خراپیان لەسەر دەروونی منداڵان دەبێت. پێویستە لە شێوازی ئامۆژگاری وشک و پەندەری و ڕێنمایی تەقلیدی

ئاسایش نەبن. کە منداڵان وەرست و بەزار دەکەن و هیچ چەژ و خۆشییەکیان لەوەرناگرن.
لە کاتی نووسینی ئەم باباتەمدا، چەند چیرۆکێکی ریالیزمی چەند چیرۆکنووسێکی ناسراوی کوردمان لە بواری نووسینی چیرۆکی منداڵان خوێندەوە. بەداخەوە کە پێن لە هەڵەی زۆق و لە وشەی نەشیاوی وەک: دزی، درۆ، فێڵ، ساختە،..هتد. من پێموایە، بەکارهێنانی ئەم جۆرە وشەگەلە لە چیرۆکی ریالیزمی منداڵان نابجێن.
پێویستیشە کەتایی چیرۆکە ریالیزمییەکان بە منداڵان، بە کەتاییەکی تراژیدیا و بە ناخۆشی و ڕەشبینی و بە هیوای و شکستی کەتاییان نەیێن. بەکەو بە خۆشی و شادی و بە سەرکەوتن و هیوا و گەشبینی و گەیشتن بە ئامانج کەتاییان بێت.
ڕزا شوان
نەرویج: ۲۰۲۳

ماشی سپی.. شیعری دەکەش قادر

ماشی من تۆ
کە هەموو ڕۆژێ لە خەیاڵما چڕە دەکەی
ستڕانی من تۆی
کە هەموو چرکەیەک دەمخەیتەوە سەما و
لە تەنیایی تاقەتپووکێنم دادەبەی
ئەی سروودی نەوتراوی سەر زمانی من
تۆ چ مەعشەرێکی کە لە دەریای مندا شتانە سەما دەکەی
جوانی سپیپۆشیم
ئاوازێک بوو
لەسەر ستێج سەمای باڵیەمان دەکرد
بە میلادیەک قوربان پیرۆز دەکەین و
تەوافی دڵی یەکڕی دەکەین
چ شتیەکی پایزانەیە دڵی تۆ
لە حەوشەی پشتەوەی خانەقای مەوڵا
ماچبارانی یەکتر دەکەین

تووند ڕاموسانی هەنگوینی شەومان دەبینەوە نەو
پێکە شەڕابی سەر سینە و
کاڵیەکان تەخ دەکەین و
سپیەکان مەر دەکەین.
سلێمانیی
دڵکۆش قادر

زێرکا مەرینە و سایکۆدراما.. چاوپێکەوتن.. وەرگێڕانی: زاهیر عەبدوڵڵا

زێرکا مەرینە باس لە جۆرەکانی تیۆری و تەکنیکی سایکۆدراما دەکات، هەروەها باس لە ژیان و کارەکانی دەکات لەگەڵ هاوسەرە کۆچکردووەکەی جاکۆب مەرینە.

ڤیکتەر یالۆم لە ساڵی ٢٠٠٤ دا ئەم چاوپێکەوتنەی لەگەڵ زێرکا مەرینە ئەنجامی داوە، لە ماڵپەڕی تایبەتی سایکۆ تراپی بە زمانی ئینگلیزی بۆی بۆتەوە و پاشان زانکۆی ستۆکهۆڵم بە هەندێک گۆڕانکاری لە تەکنیکی چاوپێکەوتنەکدا وەریانگێڕاوەتە سەر زمانی سویدی، چونکە کاتێک باسی جاکۆب مەرینە دەکرێت ناتوانین باسی پاڵ پشت و خوێندکارە هەرە بلیمەتەکەی ئەو نەکرێت کە زێرکایە.

زێرکا تۆمان مەرینە (Zerka Toeman Moreno) لە ١٣ ی حوزەیرانی ساڵی ١٩١٧ لە هەڤەندا لەدایکبووە ولە ئەیلولی ٢٠١٦ لە ئەمریکا مردووە. هاوکار و هاوسەری جاکۆب مەرینەی دامەزرێنەری میتۆدی سایکۆدراما بووە. دوای هاوژینەکەی بەردەوامی بە پەیمانگەکەی ئەودا.

زەرکا تەمان مەرینۆ
ڤیکتەر یالەم ، دەروونناس و هونەرمەندی سانفرانسیسکۆ هەڵگری بڕوانامەی دکتۆرا، کاریکاتۆریست و دەروونشزان، تراپیست چارەسەرکاری دەرونی بەهۆی هونەرەوە، نیشتەجێی سانفرانسیسکۆ، ئێستا خۆی و خەزانەکەی سەرقاڵی بەڕێوەبردنی سایتی سایکۆتراپیین ئەم چاو پێکەوتنە لەگەڵ زاری سویدیەوە وەرگێڕاوەتە سەر زاری کوردی، بۆ بەراوردکردن لەگەڵ چاوپێکەوتنە کە بە ئینگلیزی سازکراوە، هەندێک گۆڕانکاری تەکنیکی تێدایە، بەنموونە کە دووپرسیار لەیەک دەچن، یاخود یەک وەڵامدانەوە کراوە بە وەڵامی دوو پرسیار.
لە ساڵی ١٩٣١ کە زەرکا تەمەنی چواردە ساڵ بوو، لەگەڵ دایک و باوکی ڕوویان لە لەندەن کرد، لەوێ خوێندنی ئامادەیی تەواو کرد و دواتر هونەر و دیزاینی جلوبەرگی خوێند. لە ساڵی ١٩٣٩ بە یەکەمجار زەریای ئەتڵەسی بڕزاند و لەگەڵ هەندێک هاوڕێی خەزانەکەی گەیشتە ئەمریکا. زەرکا خوشکێکی هەبوو کە دوچاری نەخۆشی دەرونی ببوو. لە ساڵی ١٩٤١ توانی خوشکە گەورەکەی لە بەلجیکا بباتە نیویۆرک، بۆ ئەوەی بەدوای چارەسەری نەخۆشیی دەروونیەکانی خوشکەکەیدا بگەڕێت.
ساڵێک دوایچاوپێکەوتنی مەرینۆ پەیمانگای سەیکۆتریان لە پارک ئڤینۆ لە شاری نیویۆرک و لە ساڵی ١٩٤٢دا پەیمانگای سایکۆدراماتیکیان لە نیویۆرک دامەزراند.
لە ساڵی ١٩٤٧ دەستیان بە دەرکردنی گۆڤاری سایکۆتراپی (لە سەرەتادا ناوی سەسیاتری) کرد، کە تایبەت بوو بە زانستە کۆمەڵایەتیەکان، کۆمەڵناسی، سایکۆدراما و سەسیۆمەتری. زەرکا بۆ ماوەی زیاتر لە سی ساڵ هاوبەشی ژیان هاو داهێنەری جێی ئەم مەرینۆ بوو تا ساڵی ١٩٧٤.
مەرینۆ لە دوای مردنی دکتۆر مەرینۆ، بۆ ماوەی زیاتر لە ٣٠ ساڵ بەردەوام بوو لە ڕاهێنان و فێرکردنی تیۆری و میتۆدی سایکۆدرا،

هاهێنانی بۆ سایکۆدراماتیکستەکان دەکرد و وارکشۆپی لە سەرانسەری جیهاندا دەکردووە.
بیرکردنەوە لە پشت بەرهەمهێنانەوەی بۆشکانی ئەم چاوپێکەوتنە ئاوێنەیە کە ڕۆژنامەنووس ڤیکتەر یالۆم، نزیکەی هیچ لە بارەی سایکۆدراما نازانێت، ئاوڕش وا دەکات زەرکا مارینێ بۆ شاوێیکی زۆر دەکراوە و ئاسان بۆ تێگەیشتن وەڵام بداتەوە. ئەم فۆرمەی پرسیار و وەڵامەش سەرنج ڕاکێش و لە گفتوگۆیەکی ئاسایی و تەروانین بۆ ژیان دەچێت، زیاتر لە کۆسایەتیان نزیک دەبیتەوە.
منیش حەزم کرد ئەم چاوپێکەوتنە وەربگۆڕمە سەر زمانی کوردی و هاوبەشی بکەم لەگەڵ خوێنەرانی کورد زمان.

(بەم باس مەکە پیشانم بدە)

ڤیکتەر یالۆم: تۆ قژشەنگ دەردەکەوێت، بەڕاستی تەمەنت ٨٣ ساڵە؟
زەرکا مارینێ: مانگی داهاتوو. ١٣ی حوزەیران. دەبم بە ٨٣ ساڵ، بیرمە کاتێک تەمەنم ٨ ساڵ بوو، بیرم لێوە دەکردەوە "لە ١٣ی حوزەیران کاتێک تەمەنم دەبێتە ١٣ ساڵ، ئایا پیر نابم؟"
ڤیکتەر یالۆم: زۆر دڵخۆشم کە تۆ لەرێیت و ڕازی بووییت بۆ ئەمەو خوێنەرانمان باسی و ژیان و کارکردنت لە سایکۆدرامادا بکەیت، کە سەرەتادا لەلایەن هاوسەرە کۆچکردووەکەتەوە، جاکوب مارینێ دامەزراوە. سەختە باوەڕ بکەیت کە تەمەنت ٨٣ ساڵە؛ تۆ زۆر پەی لە ژیان. زۆر شتت لە خۆتدا هەشتۆتەوە.
زەرکا مارینێ: سوپاس. منیش دڵخۆشم کە لەرەم. هەمیشە حەزم لە قسەکردنە لەسەر کارەکانم.
ڤیکتەر یالۆم: وە ژیانی خۆشت.
زەرکا مارینێ: ژیانی خۆشم، ئەو دوانە تەکەڵاون.
ڤیکتەر یالۆم: باشترین جێگا لەوەی دەست پێ بکەین ئاوێیە بڵێین، پەم بۆ سایکۆ دراما چییە؟
زەرکا مارینێ: ئاسانترین ڕێگا بۆ تێگەیشتن لە سایکۆدراما ئاوێیە کە بیرکردنەوێیە لەوەی "عەقڵ لە جووڵەدا ــ لە کرداردا" یە. لەبری ئاوەی باسی نیگەرانیەکانین بکەن، دڵێین "پەم مەڵێ، نیشانم بدە!" نیشاندان واتە ماماڵەکردن لە ناوەوە" واتە نواندنی، بەو شێوێیە دەتوانیت پیشانم بدەیت کە خەمی تۆ چییە. باسی ئاوە بکە چی نیگەرانت دەکات، ئاوە کورترین ڕێگایە بۆ وەسفکردنی.
ڤیکتەر یالۆم: ئامانجی سایکۆ دراما چییە؟
زەرکا مارینێ: ژیان سنوردارکردنی خۆی بەرهەم دەهێنێت، زۆرێک لە ئەمە ناتوانین بۆ ئاسوودەیی مامەڵەگەڵ ئەمانە بکەین. پەت

دەڵێم بۆچی. ئەم بانگەشەی ئاوە دەکەین گرنگترین شتی مرۆڤ سپێنتانێتی / العفوية و داهێنانە، هیچ هۆشبیریەک نیە کە جڕخت لە سپێنتانێت و داهێنانی تاکەکان بکاتەوە. ئەمەی سایکۆدراماتیک جڕخت لەسەر سپێنتانیتی و داهێنان دەکەینەوە، منداڵانیش پشکی شێریان هەیە ، بەڵام لە هۆچکەی ژیانیاندا ئەم داهێنان وسپێنتانێتیەی منداڵان دەشێوێت و سەرکوت دەکرێت کاتێک گەورە دەبن. ئەمەی مرۆڤ ئەمرۆ باوەڕمان بەوە هەیە کە منداڵان فێر بکەین کە کۆنترۆڵی جوڵەی خۆیان بکەن و زیرەک بن، فێرکردنی منداڵان هێز بە عەقڵ و زیرەکی دادەنێت، بەڵام سپێنتانێتیمان بیرچێتەوە. خەڵکانێکی زۆرهەشمەند هەیە، بەڵام تا بڕێکی خراپ و دەستە پاچن لەبەرامبەر داهێناو سپێنتانێتی (العفوية)، سپێنتانێتییان لاوازە. منداڵان کە نوێنەرایەتی سپێنتانێتی (العفویە) ئەمە دەکەن. کە بڵێ " بڕۆ "! بڕۆ ژیان. ویستی ژیان، هاوار بۆ خۆشی ژیان بکات. ئۆگرسۆرنج لە منداڵێکی بچووک بدەیت، تێبینی ئاوە دەکەیت کە پڕە لە ژیان. بەڵام ئەمە هێگریەیان لەدەکەین لە هەراوهورییاکردن، چڕپڕە لەدان، پێکەنین هەرچەندە ئەمە شێوازی ژیانی خۆیانە. بەڵام ئەمە زۆر باش لەم شتە تێناگەین. دەماوەت بۆ شۆیەفتار بکەن خۆیان بگونجێن وەک مرۆڤ باشکانی دنیا، بۆیە ئاوەی دەبێت بیکەین و هاوڕێکی زۆر دەدەین لەگەڵ تەمەنماندا بۆ لەسەندنەوەی ئاو مافە سەرەتایەی "خەمان"

ڤیکتۆر یالۆم: سایکۆ دراما دەتوانێت یارمەتی دەربێت لەوەدا؟

زۆرکا مۆرینۆ: بەڵێ سایکۆ دراما یارمەتیدەرمانە کە بۆ شێوازێکی نوێ گوزارشت لە خەمان بکەین. بۆ شێوازێک کە ژیان بۆزەری هێگەی پێ نادات، دەتوانیت بڕێیت ئەمە لە دوو جیهاندا دۆزینەوە، دۆزانی ئەمە لە جیهانی واقیعدا دۆزین، لە جیهانی واقیعی بابەتییدا. من و تۆ دەتوانین کەک بین کە لەرین، ڕاستە؟ بەڵام تۆ جیهانێکی ترت هەیە، منیش جیهانێکی ترم هەیە کە نابینرێت. سایکۆدراما ئاو جیهانی تر دەکاتە دیار.

ڤیکتۆر یالۆم: بۆ چ ئامانجێک؟

زۆرکا مۆرینۆ: بۆ ئاوەی ببین بۆ کەسێکی کامڵتر، بۆ ئاوەی بەرهەمدارتر بین، بۆ ئاوەی کەسایەتیەکی یەکگرتوومان و پتەومان هەبێت، ئەمە باوەڕمان بەکەسایەتی یەکگرتوو هەیە.

ڤیکتۆر یالۆم: چۆن ئەم کارە دەکەیت؟ چۆن سایکۆ دراما بەکار دەهێنن؟ سایکۆدراما چ ستڕکتورێکی هەیە؟

زۆرکا مۆرینۆ: باشە، سەرەتا دەماوەت بڵێم کە تەنها وەک جۆرێک لە چارەسەری دەروونی بەکارناهێنرێت. ئاوە تەنها یەک جۆری بەکارهێنانە. هێنگە تۆ بزانی هێگەیەکی زۆر بەسوود بۆ بەکارهێنانی

سایکۆدراما لە [illegible]گۆڕاندایە. ئەوش ئەمڕۆ لە بواری پەروەردەدا، لە کارگێڕیدا، لە زۆر بواردا بەکاردەهێنرێت. لە بنەڕەتدا لە سایکۆدراماوە هاتووە. بەڕاستی سەرچاوەکەی عەقڵی خەڵکە، هەر [illegible]ک لە ژیانتدا بگێڕیت؛ ئەمە لاوەوە دەست پێدەکەین.

ڤیکتۆر یالۆم: چۆن ئەم کارە دەکەیت؟

سایکۆدراما ڕوونکراوە
زەرکا مەرینۆ: باشە با بڵێین کەسێک دێت و دەڵێت "کێشەیەکی ترسناکم هەیە، هاوسەرەکەم دەخوا تووە، لەم دەدات، قومار دەکات و نابەرپرسیارە و خەڵکی چاک ناکات". دەڵێکی خراپ لە دەوروبەرمە. "چی بکەم؟ ناتوانم جیا ببمەوە، من کاسۆلیکم. لە کڵێسا فێڵ دەدرەمەوە دەرەوە، و بە تەواوی گۆشەگیر دەبم. چی بکەم؟" باشە ئەوە کێشەیەکی زۆر گەورەیە، زۆر جدییە. – منیش پێی دەڵێم: نیشانم بدە مەردەکەت چۆنە، بەو پێیەی ئەو لەرە نییە، ئایا ئەو ئەهات بە ئەرە؟ "نا، [illegible]نگە نییەت بە ئەرە. ئەو باوەڕی بە هیچ کام لەم شتانە نییە." بەیە دەبێت هەڵسەنگاندن بکەم: چی دەتوانم بکەم بۆشدارم بە خۆشگوزەرانی ئەم ژنە؟ ئایا شتێک هەیە لەم پەیوەندییەدا کە هەشتا بەردەوام بێت، یان نا؟ بەداخەوە پەیوەندیەکیی تەندروست و پتەویان نییە، بەڕاستی [illegible]نگە ناچار بم یارمەتی بدەم، بە ئەوەی ئەقڵی لەدەست نەدات، ژیری بهێڵیتەوە. یان بیەوێت لەو ژیانە بمێنێتەوە
ڤیکتۆر یالۆم: بە عاقڵی بمێنێتەوە، یان لەو ژیانەدا بمێنرەوە؟
زەرکا مەرینۆ بەدنیایی. بەیە، من بەم شێوەیە دەست پێدەکەم: "من لەرە هاوسەرەکەتم لا نییە؛ تەنها شتێک کە هەمبەت تەوانینی تەیە بە هاوسەرەکەت." بە لەوەش لەوانیە ئەو تەوانینە شەواو بێت و تەواو نەبێت، بەڕاستی تاکە تێگەیشتنێک کە لای من هەبێت ئەوەیە. ئەوە ئەو کەسەیە کە لەگەیدا دەژی. بەیە دواتر داوای لەدەکەم [illegible]کان پێچەوانە بکاتەوە و ببێتە هاوسەری ([illegible]ی پیاوەکە ببینێت). بەزەری وایان لەدەکەم لەسەر کورسییەکی جیاواز دابنیشن، بە ئەوەی جەستەشی بە هەمان شێوە بجوڵێنێت، ئەوە گرنگە. چونکە ئەمە تەنها لە سەر و مەشکیاندا کار ناکەین. بەکو ئەمە دەمانەوێت هەموو جەستە بەکاربهێنین؛ ئەمە ئەکتەرین. ئەمە دەڵێین مرۆڤ ئیمرۆقیستەری شانەی ژیانە. بە پێچەوانەی شانە، تەکستێکی نوسراو نییە؛ من سیناریەم نییە. دەبێت لەکاتی کاردن و ئیمرۆقیسشوندا مامەڵە بکەین ڕاستە وخۆ کارلیکردنمان هەبێت، لەرە و لە ئێستادا. هەرچییەک لە نەوانماندا هەبێت.
ڤیکتۆر یالۆم: وە هاوسەرە کەچکردووەکەت مەرینۆ، کە دامەزرێنەری

سایکۆدراما یە، ئەو چەمکی " لێرە و لە ئێستادا" ی داهێنا؟
زەرکا مەرینە: بەڵێ ڕاستە. ئەو، ئەو زاراوەیەی داهێنا و دواتر زۆر کەسی دیکە بەکاریان هێنا، لەوانە فرێدریک سالەمان پێرڵز و تیۆری گێستاڵتەکەی، ئیرڤین یالۆم و بوونگەرایيەکان.
ڤیکتۆر یالۆم: بەڵێ، دەستەواژەکە بەردەوام لەگوزارشت کردن لەدەمی کات و ساتی ئەزموونە کارلێکیەکانی مرۆڤ.
زەرکا مەرینە: دواتر چاوپێکەوتن لەگەڵ ئەو ژنە دەکەم وەک ئەوەی مەردەکەی بێت، (خەی دەخاتە بەرگی هاوسەرەکەیەوە). لەو پرسەی کارکردنەدا ئەم ژنە شتی زیاتر فێر دەبێت دەربارەی هاوسەرەکەی، وەک لەوەی پێشتر دەیزانی، زۆر لە واقیعی پیاوەکەی نزیک دەبێتەوە.
ڤیکتۆر یالۆم: ئەوە چۆنە؟
زەرکا مەرینە: ڤیتگنشتاین لە شوێنێکدا دەڵێ " بە ئەوەی دەربارەی خۆت بزانیت، دەبێت لە دەرەوە هەنگاو بۆ خود بنێیت". کەواتە ئەوەی کە دەیکات ئەوەیە، لە ڕێگەی هاوسەرەکەیدا، هەست بە خەی دەکات. لەی دەپرسم چ کەمایەسیەک و چەوتیەک لە نەوانیاندا هەیە ؟ من بیستوومە ژنەکەت چی دەڵێت. ئێستا حەز دەکەم بزانم ڕای تۆ چییە." ئێستا زانیاریت دەست دەکەوێت و کە چۆن کارلێکردنیان هەبێت لەگەڵ یەکتر.
ڤیکتۆر یالۆم: کەواتە ژنەکە ڕەگەی هاوسەرەکەی خەی دەبینێت و قسە لەگەڵ خەی دەکاتەوە (لەبەرگی پیاوەکەوە قسە لەگەڵ خەی دەکات)؟
زەرکا مەرینە: لە کۆتاییدا، لەوانەیە. ئەگەر کەسێکی تر بەردەست بێت بۆ ئەوەی ببێتە ئەکتەر، ئەوا ئەمە ئەو کەسە دەهێنین ئەگەر نا، ئەوا خەی ڕەگەی خەی بەرامبەرەکەشی دەبینێت. هەردوو ڕەگەکە دەگۆڕێت، هەندێک جار، لەگەڵ بەردەوامبوونی ئەمەدا، ڕەنگە من ڕەگەی ئەو ببینم و و ئەویش ڕەگەی مەردەکە بگرێتە ئەستۆ.
ڤیکتۆر یالۆم: ئایا ئەمە یارمەتی دەدات لە تێگەیشتن و هاوسەزی لەگەڵ هاوسەرەکەی؟
زەرکا مەرینە: با زیاتر ڕوونی بکەمەوە کە ئەمە ماماڵە لەگەڵ چی دەکەین. ئەمە ماماڵە لەگەڵ دوو کەس دەکەین بەناو بە سێ یەک، ژن و مەرد و پەیوەندی نێوانیان، یەکەی سێیەم پەیوەندیەکەیانە. ئەمە وا دائەنێین کە ناتوانرێت ڕاستەوخۆ کاریگەری لەسەر دەروونێک هەبێت، تەنها لە ڕێگەی پەیوەندییەکی بەرچاوەوە نەبێت. ئەوەی ئەمە مەمەڵەی لەگەڵ دەکەین، تەنها لە پەیوەندییەکە ناکۆینەوە، بەڵکو هەوڵ دەدەین چاکی بکەینەوە. پرسیارە چارنووس سازەکە ئەوەیە، ئایا ئەم پەیوەندییە دەتوانرێت چاک بکرێتەوە یان نا؟. هەروەها ئاگاری ئەوە هەیە کاتێک ڕەگەی مەردەکەی دەبینێت، لە ناکاو زۆر شتی بۆ کەشف دەبێت وشت فێر دەبێت، بۆ شێوازێکی نوێ مەردەکەی دەناسێت و دەبینێت. ئەگەر چی پشوتریش ئاگاداری ژیانی ڕابووردووی

مەردەکشی بووبەت و چۆن بە منداڵی ئازار دراوە، لەبەر ئەوەی کە لایەنێکی نوێی مەردەکی کشف دەکات و هەستی پێ دەکات، لایەنە مرۆییەکی مەردەکی دەبینێت دەدروشتەوە. لەبەر ئەوەی بە شیوەیەکی نوێ دەیبینێت و هەستی پێدەکات، کە دەگەیتەوە ئەی خۆی و ناچار شەوازی پەیوەندیەکانی لەگەیدا بگات، ئەوەی ئەمە لەردا باسی دەکەین گەینی ڕەفتارکانە نەک تەوانینی مەعریفی، پەمان وانییە تەگەیشتنە فیکرییەکان ئەوەندە چارسەر بن.

ڤیکتەر یالەم: نەک تەوانینەکی مەعریفی بە خۆی.

زەرکا مەرینە: نەک بە خۆی، پەویستە لەگەڵ بەشەکی هەست و سۆزەکان پەیوەست بکرێ، سایکەدراما مامەڵە لەگەڵ هەردووکی دەکات. خەڵک زەرجار بە تەگەیشتن بەکاری دەهێنن. پەم وایە ئەوە تەنها نیوەی کارەکەیە. من ئەوەندە خەمی ئەوەم نییە کە لەرە سەرەوە چی ڕووەدات (ئاماژە بە کەللەسەری خۆی دەکات) چونکە ئەوەی لەردا بەرەو سەرەوە دەڕوات ئەوەیە…

ڤیکتەر یالەم: ئەگەر بە جەستەت ، یان بە هەست و سۆز ئەزموون بکەیت ئەوا هەزی زەر زیاتر دەبەت.؟

زەرکا مەرینە: بە نموونە کاتێک ئەو ژنە لەرە دادەنیشت، دەەم "چۆن دادەنیشیت؟ بە جەستەت نیشانم بدە کە چۆن دادەنیشیت." وە لەوانەیە بە لەسەر لا دابنیشێ، بە جۆرێک کەسی بەرامبەری ەت بکاتەوە. یان لەوانەیە زەر لە نزیکەوە دانیشتبەت چونکە دەیەوەت پەیوەندی لەگەیدا دروست بکاتەوە. بەیە هەموو جۆرە زانیارییەک بەدەست دەهێنیت، تەنها بە ئەنجامدانی گەینی ەەکان، ەەنگە ئەستا یان دواتر ئەگەری ئەوە هەبەت کە من لە ەاستیدا بتوانم پیاوەکەی بیبینم. دەزانی بابەتکی نووسی ناوی لەنا "Psychodrama and the Psychopathology of Interpersonal Relationships" سایکەدراما و سایکەپاتەلەژی لە پەیوەندی نەوان کەسەکان، کە تەیدا خۆی وەک ناوبژیوانێک لە نەوان ژن و مەرددا بەکارهێناوە. ئەو بە دەستپێکردنی کارەکەی ژن و پیاوەکەی بەجیا دەبینی، سەرەتا هەردووکیانی پێکەوە نادەبینی، پێکەوە دانیشاون و مامەڵەیان لەگەڵ بکات، هەر یەکەیان گلەییان لە ئەوی تر هەبوو. ئەوە شەوازێکی تەواو نوێ بوو بە بەردەوام بوون. فرەید هەرگیز ئەو کارەکەی نەکردووە، تاکەکانی بەرامبەر بەیەکتر شی نەکردەتەوە، بەڵکو تەنها لە پەیوەندی بە ژیانی خەیانەوە.

ڤیکتەر یالەم: دکتەر مەرینە پێکەوە نایانبینێ؟

زەرکا مەرینە: هەشتا نا. ژنەکەی بە مەردەکە لەکدەایەوە، مەردیش بە ژنەکە.

ڤیکتۆر یالۆم: بۆگومان بۆ مۆدێرنیتی خۆیان.
زۆرکا مۆرینۆ: بۆگومان. هۆردووکیان لۆو پێوەندییەدا کاریان دەکرد. هەندێک جار کەناڵێکی نوێی نوێوان ئۆو کەسانەدا دروست دەکرد. هەندێک جار ئۆوە بۆ ڕوونی دەبینرا ئۆو کەناڵە بوو کە بۆاستیان پێویستیان پێیەتی، بۆ ئۆوەی هۆردووکیان هەست بۆ عەقڵێکی تەندروست بکەن، جیا نەبنەوە. وۆ دواتر لۆوانیە ئۆو شتە بۆرهەم هاتبێت کە ئێمە پێمان دەگوت divorce catharsis "کاتارسیسی جیابوونەوە" و ئۆوش بیرکەیەکی نوێ بوو.
ڤیکتۆر یالۆم: ئایا هیچ شتێکی کردووە کە لە چارسێری دەرووونی نۆریتی بچێت؟
زۆرکا مۆرینۆ: دەستی کرد بۆ فۆدانی ئۆو ڕیو ڕەسمە نۆریتیانە. لە کۆتاییدا پۆڕەی بۆ سایکۆدراما دا و خستیە ناوپێوەندی کارلێکی کەساکانەوە
ڤیکتۆر یالۆم: ئایا مۆرینۆ هۆروۆها سایکۆ ئۆنالیزی (شیکاری دەرووونی) خوێندبوو؟
زۆرکا مۆرینۆ: نەخێر. دژێ شیکاری بوو. باوۆڕی بۆ مۆدێلی کارکردنی فرۆید نەبوو. پێشینەی فرۆید بایۆلۆجی بوو. مۆرینۆ دێگوت ئیلهامی لە ئاینە گۆورکانی جیهان وۆرگرتووە. فرۆید کەسێکی بۆدین بوو. بۆەتام مۆرینۆ نا. مۆرینۆ دێگوت لۆوانگەی گێشکردنی تاک و ڕۆگەزی مرۆڤەوە، گێشسەندنی قسەکردن زۆر درەنگ کەوت، مرۆڤ فێری گاگۆڵکە کردن دەبێت، فێری دانیشتن دەبێت، فێری ڕۆیشتن دەبێت، هەموو ئێمانە فێر دەبێت ئۆوجا فێری قسەکردن دەبێت. تە پێش ئۆوەی فێری قسەکردن بیت نزیکەی دووتا سێ ساڵ بۆچێی بۆ جێستەو کارلێکردن ژیاویت لەگۆڵ دەوروبەرت.

ڤیکتۆر یالۆم: بۆجێستە؟
(سۆیرکرنی ئایندە و دوو ژیانی ـــ زێدە واقیع. Surplus Reality)

زۆرکا مۆرینۆ: لەگۆڵ جێستە، بۆ جێستە و لە تەکنۆلۆژیا بوون و کارلێککردن لەگۆڵ
کەسانی دیکە. ئێمە لە ساتۆوەختی لۆدایکبوونەوە پێویستین بۆ خۆک ولێ کارلێککرداین لەگۆڵ کەسانی تر. دیارێ ئۆوە کاریگەری لەسەر ئێمە هەیە. بۆ ڕووبۆووی ڕاستییەکان ببینەوە. خۆک درێ دەکەن وشکان دەتوانن درێ بکەن. سۆیری تیڤی بکەن، گوێ لە سیاسەتمەداران بگرن، لە زاریانەوە درێ دەبارێت … ئاستێکی نەسەنتر هەیە، لە ژێر "ئاستی زمان"ەوە و ئۆوە ئاستی کردار و کارلێککردنە. بۆیە درامای هۆنبژارد، بۆەتام نۆک درامای ئاسایی و نۆریتی نا، بۆکو فۆرمێکی

نوێی دراما ـــ دراماى ئیمپرۆڤیسەیشن. کە ئەمش شێوازی ژیانمانە.
نازانم تۆ ئەو کتێبەمت بینیوە، لە وێدا نووسراوە کە جارێک یەکێک
لە نەخۆشەکانم پێی وتم
دەزانم سایکۆدراما چییە؟ دووجار ژیانێ، ئەم دەستاواژەیە زۆر قورس
و سەرنجڕاکێشە، تۆ لەژیاندا ژیانێکی خۆت هەیەو لە سایکۆدرامادا
ژیانێکی تر.
ڤیکتۆر یالۆم: ساڵی ٢٠٠٤ دیسان کارتان لەسەر ئەو پرسە کردووە و
کتێبێکتان بەناو کردووە بە ناوی "Surplus reality and the art of
Hegalin". ناونیشانێکی زۆر سەرنج ڕاکێش، وەک ای پێزبایم، بۆ
چۆن پێناسەی "Surplus reality دەکەن؟
(Surplus reality ـ بۆژگاری جەماو، زیدە واقیع ، ئەوەی لە
ئیستادا لەپشت و لەبەردەمماندا لە ڕووە، سەیرکردنی ئایندە لە
بۆبینیندا، خەونەکان هەموو ئەو شتانە دەگرێتەوە. هەروەها the
art of Hegalin ـ واتە بەکارهێنانی هونەر بە چارەسەر کردنی
نەخۆشی، جا هەر جۆرێکی هونەری بێت. زاهیر)
زەرکا مارینە: دەزانم بەڕاو چ ئاستێک دەبێت؟. ئەوەی ئەم ژنە
دەیکرد ئەوبوو کە دەچووە ناو واقعی هاوسەرەکەیەوە، ئەوە)
بۆژگاری جەماو، زیدە واقیع ـــ Surplus reality ـ بۆ گەیشتن
تەکنیکێکی surplus reality ـــ ە ، زیدە واقیع یان ژیانی بەجەماو،
یان سەیرکیدنی ئایندەیە – ئەوە واقیعەکە یان بۆن ئاستێکە
لەدەرەوەی ژیانی بۆژانماوەیە، ژیانێکە دیار نییە و واقعەکە
نەبیراوە بەڵام زۆر ئاستەقینەیە و پێیوەندی بەژیانی ئەمەوە هەیە
و مامەڵەی لەگەڵ دەکەین. ئەو ژیانەش دەتوانرێت ئەفسانە یان
چیرۆکێکی دروست کراو بێت، یاخود ژیانی تۆ بێت وەک ئەوەی تۆ حەزت
لێیە. فیلمە کۆنەکەی The Secret Life of Walter Mitty ژیانی
نهێنی والتەر مێتی، خەی سایکۆ دراما بوو، کەواتە ئەمە هەوەی چی
دەدەین، چی لە کاتارسیسدا جوهەرییە؟ باشە ئەمە باوەڕمان بەو
دیمەنانە هەیە، ئەو کارلەکانە، ئەو واقیعانەی کە ژیانمان پڕگەی
پێ نەداوین ئەزموونی بکەین و بیبینین، بەڵام ئەمە دەبێت هەمیشە
هەست بەو ژیانە نەبینراوە بکەین، . من عادەتەن ئەوە ناو دەنێم "
تەنها ئۆگەرەکان". بیر لە ووشەی ئەو هەموو (تەنها جارێک)
لەژیانمدا بکەرەوە، " تەنها ئۆگەر"کان بکەرەوە لە ژیانتدا کە
نەتکردووە. بزانە چەند بۆکی زۆر وزە و کات بەفیڕۆ دەدەیت؟.
ڤیکتۆر یالۆم: بەدنیایی وزەو کاتکی زۆر خەرج دەکەیت.
زەرکا مارینە: بۆکی زۆر گەورە، تەنها لەسەرئەو ئۆگەرانەی کە
نەتکردووە، لەسەر ئەم " تەنها ئۆگەر" انە، مەشکەت دەبات بە
شوێنکی تر، ئەو پێوەندیە تەلەفونیانەی کە نەتکردووە، یان ئەو

ئەو پەیوەندییە تەلەفونییانەی کە کردووتەو لەوەدا بیردەکەیتەوە ، ئەگەر ئەو پەیوەندیە تەلەفونییەم نەکردبا، ئەو نامانەی دەبوو وەڵامیان بدابایتەوە، ئەو ئیمەیلانەی کە دەبوو بمانردایە، ئەمانە هەگریت لەدەکەن لەو کارانەی کە دەتووت لە ژیانی ڕۆژانەدا بیکەیت لەڕ و ئێستادا.
هەر چەمکی "لەڕ و ئێستا"، بوو کە جاکەب مارلەن کە دایهێنا، لە پاشاندا هەرچەندە لەو کاتەوە لەلایەن زۆر کەسی دیکەوە وەک پەرز و یالەم و بوونگرایەکان بەکارهێنراوە.
ڤیکتەر یالەم: ئایا سایکەدراما دەتوانێت دەربارەی هەر شتێک بێت؟
زەرکا مارینە: (بەپێکەنینەوە) بەڵێ، دەتوانین نزیکیی هەموو لایەنەکانی ژیان وەربگرین بە فۆرمی سایکەدراما. هەوڵەکە بە دەزینەوەی خێت بە شێوەیەکی نوێ و لە کایەی نوێدا. بە ئەوەی سپۆنتانی و داهێنەر بیت بە شێوەیەک کە پێشتر نەبووبیت. هەروەها هەگایەکە بە چاککردنەوە و کامڵ بوونی "خود". دەتوانرێت بەکاربهێنرێت بە لەکەینەوە لەوەی کە چەن حەزت دەکرد منداڵیت یان هەرزەکاریت یان تەنانەت ژیانی پیشەیی خێت بگەڕێت. هەنگێ هەمیشە کار نەکات. زەرجار بیر لە سایکەدراما دەکەمەوە پەم وایە مامۆستا لەگەڵ لەوارەکانی ژیان دەکەین. ئەمە بیرکەیەکی نوییە کە ئێستا تازە بەدەستی دەنم.
ڤیکتەر یالەم: بیرکەی نوێت هەیە دوای شەست ساڵ کارکردن.
زەرکا مارینە: بەڵێ، شتێکی سەرنج ڕاکێشە، بەردەوام بیرکەی نوێ دێتە ئاراوە، داهێنان بەوشوەیەیە. وەک پرەنسیپێکی دووانەیی /جمک کاردەکات. سپۆنتانێتی spontaneity وەک وەڵامێکی نوێ بە دەخێکی کەن پێناسە دەکرێت، یان وەڵامێکی گونجاو بە دەخێکی نوێ. داهێنان شتێک دروست دەکات کە پێشتر نەبووە. بە نموونە بیل گەیتس وەربگرە. لە هەگەی ویندۆزەوە جیهانێکی تەواو نوێی دروست کرد کە پێشتر بوونی نەبووە! تەواوی بیرکەی ئەوەی کە "شتەکان ناگەڕێن" لەم دنیایەدا قسەی بەمانایە! کە دەیتوانی ٢٠ ساڵ لەمەوبەر خەون بە ئینتەرنێتەوە ببینێت؟ مەسەلەکە لەڕدا شتێکی داهێنرانەیە – کەسێک شتێکی تەواو نوێ دروست دەکات، ئەوە چەند گرنگە بە جیهان، بەردەوام شتەکان وا دروست دەبن.
ڤیکتەر یالەم: کەواتە، باس لە دروستکردنی ژیان دەکەین.
زەرکا مارینە: پەیستە ژیانمان دروست بکەینەوە.

(دیدارو خۆشویستی دکتەر مارینە)

ڤیکتەر یالەم: حەز دەکەم کەمێک زیاتر دەربارەی ژیانت ببیستم. چەن

چاوت جاکەب مەرینەکەوت ؟
زەرکا مەرینە: من لە ئەوروپاوە خوشکە گەورە دەروون ناساغەکەم هێنایە لای ئەو بۆ ئەوەی چارەسەری بکرێت.
ڤیکتەر یالەم: تۆلە ئەوروپاوە ئەو ڕێگا دوورودرێژەت گرتەبەر، خوشکەکەت هێنا بۆ ئەوەی چارەسەری بۆ بکرێت؟ ئەوە چۆن بوو؟
زەرکا مەرینە: لە ئینگلتەرەوە یەکەمجار بۆ تەنیا هاتم بۆئێرە، ، دوای ڕاگەیاندنی جەنگی جیهانی دووەم بوو، ئەوکات تەمەنم ٢٢ ساڵ بوو. هیچم لە بارەی مەرێنە و سایکۆدراما نەدەزانی. هونەر و دەروونناسی خوێندبووم.
خوشکەکەم لە تەمەنی ١٩ ساڵیدا تووشی بارگرژی دەروونی ببوو، بەیار بوو ببمە هونەرمەند، دیزاینەری کەوالیس وجلوبەرگ، بۆتایبەتی جلکی شانۆ و نواندن. دەزانی لەندەن شوێنکی نایاب و ناوازەیە بۆ شانۆ. پاشان خوشکەکەم بۆ شوێکی نائومێدانە تووشی نەخۆشی دەروونی هات، بیرم کردەوە و بۆ خەمم وت "ئەه، دەبێت بەشیوەیەکی بابەتیانە سەیری ئەم شتە بکەم" و دەستم کرد بۆ خوێندنی دەروونناسی. بەڵام هیچ کام لە دەروونناسی کلاسیک فەری نەکردم کە دەخی خوشکەکەم چۆنە وە هەستم کرد و تێگەیشتم کە شتێکی هەڵە هەیە. من لە ڕاستیدا لە خوشکەکەم زەر باش تێدەگەیشتم. بۆ قسەکردن ، لای خوشکەکەم هیچ پەیوەندیەک و تێکەڵاویەک دروست نابێت، مومکین نییە، لەڕدا شتێک هەیە، بەڵام کاتێک مەرینەم ناسی ئەو تێکەڵاویە دروست بووئەو شیانە دروست بوو.
ڤیکتەر یالەم: وە چۆن مەرێنەت ناسی؟
زەرکا مەرینە: شەڵگیرسا. خوشکەکەم لە بالجیکا دەژیا، ماڵەکیان لە سنوری ئەڵمانیاوە ٢٥ کیلەمەتر دوور بوو، شوێنکیان زەر مەترسیداربوو.
ڤیکتەر یالەم: شوێنکیان باش نەبووە کە تیا بمێنێوە؟
زەرکا مەرینە: مەتریسیداربوو. بەڵام من هاتمە ئەم وڵاتە. بە دایکم و باوکمم گوت: با بڕۆم، ڕەنگە بتوانم خوشکەکەم ڕزگار بکەم. ئەو تاقە خوشکەم پێنج ساڵ لە من گەورەتر بوو، شەڵکۆش تا دەهات تەشەنەی دەسێند هەموو ناوچەکەی گرتەوە، دواجار توانیم هەندێک پارەکە کۆبکەمەوە، لە ساڵی ١٩٤١دا هاتمە سەر ئەم خاکە.خوشکەکەیشم بەستی لە بڕابوو تا دەهات باری دەرونی خراپتر دەبوو، پێویستی بە چاودێری بوو لە نەخۆشخانە بیخەوێنین. بیرکەی خۆکوشتنیش ڕۆژ نەبوو بیری لە نەکاتەوە. منداڵێکی بچووکیشیان هەبوو کە دەبێت کەسێک ئاگاداری بێت. بۆیە زاواکەم خانەیەکی بۆخۆکرانی بۆ کوڕە بچووکەکە دەزیەوە، منیش نەخۆشخانەیەکم بۆ خوشکم دەزیەوە.
ڤیکتەر یالەم: ئەمە چ شوێنێک؟

زەرکا مارینە: لە بیکەن، نیویارک. نزیکەی ٦٠ میل لە باکووری شاری نیویارکەوە دوورە لەسەر ڕووبارى هادسەن
ڤیکتەر یالەم: ئەمە ئەو شوێنەیە کە ئێستاش لێی دەژیت؟
زەرکا مارینە: بەڵێ، ئێستاش لێرە دەژیم. بە خوێندکارەکانم دەڵێم "ژیانم حیکایەتێکی سەیرە، وەک پەنابەرێکی بچووکی بێدەسەڵات هاتووەتە ئێرە، بەهەی نەخشی خوشکەکەمەوە ئاسودە نەبوو، هاتووم بۆ ئێرە بۆ ئەوەی ژیانێکی نوێ بۆ خۆشکەکەم بدەزمەو، کەچی. ژیانێکی نوێم بۆ خۆم دەزیوەو. دەزانی عیبرەتەکە چی بوو؟ ئەوە بوو
لەم تەمەنەدا بۆخۆم دەڵێم زەرکا، بۆ بەدوای هیچدا مەگەڕێ بۆ خۆت مەگەڕێ. بەڵکو بەدوای یارمەتیدانی کەسانی تردا بگەڕێ، لەوە ڕا خۆشبەختی بەدەست دەهێنیت. وانیەکی گەورەبوو بۆ من. بەڵاستی بوو بۆ بنەمای ژیانم؛ خۆشبەختی من لەوەوە سەرچاوە دەگرێت
ڤیکتەر یالەم: خۆشبەختی تۆ لەوەوە سەرچاوە دەگرێ؟
زەرکا مارینە: من زۆرلە ژیانم ڕازیم. تا زیاتر بژیم، جۆهەری ژیان بەدەست دێنم، ئەمە لە جیهانێکی گەمژەییدا دەژین، با ڕاستی بڵێین بۆ تەواوی شێتانە! لە گەنجیدا بەم و ئەو تووڕە دەبووم. ئێستا، هەرچەندە جیهان شێتانە بێت، هەست بۆ باشی دەکەم. من ئەوەی لە توانامدا بێت دەیکەم، لەوەدا زۆر باشم، چی لەوە دڵخۆشتر هەیە؟ بەهەر حاڵ مارینە بەهرەی منی دەزیوە.

(لە وەاتی بەلجیکاوە بۆ شاری نیویارک)

ڤیکتەر یالەم: بەهرەی تۆ بۆ؟
زەرکا مارینە: کاتێک تەندروستی خوشکەکەم باشتر بوو، ، مارینە بۆ کارەکانی خۆی منی تاقیکردەوە و کردمی بۆ خوێندکاری خۆی، لە شاری بیکەن لە نیۆرک ژیام و وەک سکرتێری تایبەتی ئەو کارم دەکرد، دەرماڵێکی بۆ پێشنیاز کردم و منیش قبوڵم کرد، بەڵام پێمووت دەمەوێت کارت بۆ بکەم لەبری ئەوە، چونکە تایپچییەکی خراپبووم، من هەمیشە حەزم کردووە لەگەڵ نوسەران و داهێنەران کار بکەم، ئەویش وتی باشە، بەیە لەبەر دەرماڵەکە و خوێندنەکەم لای ئەو دەستم بەکارکردن کرد. جەنگ تا دەهات پڕی دەسەند و پیاوان دەچوون بۆ سەربازی. پەیمانگایەکی تایبەت بۆخۆی لە نیۆرک کردەوە، منیش بووم بە یاریدەدەری توێژەرەوەی کارەکانیی و لە نیۆرک ژیام،
ڤیکتەر یالەم: لە شاری نیویارک؟
زەرکا مارینە: لە پارک ئڤینیو یەک گۆڕەک لە ویستگەی ناوەندی شارەکەوە دوور بوو، هەفتەی پێنج ڕۆژ هاتوو چم دەکرد، پاشان

داوای لێکردم لێ بڕم و لێ بیکەن بژیم، چونکە لەوە پێویستی بە یارمەتییە.
خوشکەکەم سالی دواتر منداڵی دووەمی بوو، جارێکی تر نەخۆش کەوتەوە. دە ڕۆژ دوای لەدایکبوونی منداڵی دووەمی، گەڕاوینەوە بۆ بیکەن. ئێستا دوو منداڵ هەیە کە دەبوو ئاگاداریان بم. کەواتە، هەموو ژیانم ئاگاداری کەسێک بووم، دەزانی؟ ئیتر پێویست ناکات ئەوە بکەم. بیهێنە بڕچاوت، ئێستا نزیکەی ٨٣ ساڵم و تەنها شتێک کە دەبێت ئاگاداریم بم، خەمم. ئایا ئەوە شتێکی نایاب نییە؟

(هەموو شتە چەوتەکانم کرد)

ڤیکتەر یالەم: کە ناوبت مرۆڤ بیکات ، All the Shalt Nots
زەرکا مەرینە: بەهەر حاڵ دواجار بووم بە هاوسەری، ئەو کاتە هاوسەرگیری کردبوو و منداڵکیشی لە ژنی پێشووی هەبوو. وە بەو پێیەی دانپێدانان بە ڕۆح باش، هەموو کارە هەڵەکانم کرد. هەموو ئەو کارانەم کرد کە کچێکی جووڵەکێیکی جوان و چینی ناوەند نایکات. " the Shalt Nots " پێیوەندیکردن لەگەڵ پیاوێک کە باوکی منداڵەکە، کە هاوسەرگیری کردووە. دەخێکی زۆر ئاڵۆز بوو، ئەو ئامادەنەبوو وازم لە بهێنێت. تەنانەت کاتێک هاوەمدا جیابمەوە، ئەو وتی ناتوانم، بەهەرشوێنەکیش بچیت شوێنت دەکەوم.
ڤیکتەر یالەم: ئەو عاشقی تە بوو؟
زەرکا مەرینە: بەتەواوی، پێت دەڵێم کاتێک بە یەکەمجار یەکترمان بینی چی ووت. کاتێک بە یەکەمجار چوینە ئۆفیسەکێیەوە بۆ ئەوەی خوشکەکەم وەک نەخۆشێک لای ئەو داخڵ بکەین ، لە پشت مێزەکەوە دانیشتبوو، هەر کە چاوی پێمان کەوت لە پشت مێزەکەوە هەستاو و هەردوو باڵی کردەوەو وتی "Yeeesssss!" بڕۆن.
پێم وابوو ئەمە سەیرترین سڵاوە کە تا ئێستا بیستبێتم.
بڕۆام ئەو ساتەم زۆر باش لەبیرە، تەنانەت ڕەنگی کراسەکەیم لەبیرە سەیرم کرد و بیرم کردەوە: ئەو ئاشنا دەردەکەوێت. من ئەم پیاوە دەناسم!" و دەنگی ناوەوەم وتی: "تە وەک خوشکەکەت شێتی، پێشتر هەرگیز نەچووبێتە بیکەن!
تە دەچیتە ناو مژووی منەوە، و ناچیتە ناو سایکەدراما، هەرچەندە هەمووی بەیەکەوە بەستراوەتەوە-ئایا ئەوە ئەوەیە کە تە دەتەوێت؟
دەزانی چی؟ دواتر پێی وتم کە بیری لەوە کردەتەوە "ئەمە ئەو کچێیە" کە بەدواید دەگەڕا، ئەو بەدوای muse میوز ــ ێکدا دەگەڕا، من بووم بە میوزی ئەو.
ڤیکتەر یالەم: مەبەستت چییە؟

زەرکا مەرینە: میوز، خوداوەندەکی ئیلهام بەخشینە. تۆ دەزانی میوزەکان؟ میوزی موسیک و سەما. ئەو بەدریژایی ژیانی بەدوای میوزدا گەڕاوە. میوز دەبێت بە ئیلهام بەخشی ئەو. ئەوەی کە ئاسایی نەبوو ئەوەبوومن ئەو کات تەمنم ٢٤ سا بوو، باوەڕم نەبوو بەوەی کە خوەندەوارەکی باشم، هەندەک سەرنجی سەرپیانەم لەسەر ڕووداوەکانی جیهان هەبوو، " ئەو دەیگوت چیت وت؟ دوبارەی دەکەیتەوە؟ ئەوە زەر گرنگە" منیش دوبارەم دەکردەوە و پێی دەوتم زەر چاکە وەرە، دەچووینە لای ئامۆری تایپکردن و، چەندەها لاپەڕەمان لە خەیاڵ و فەنتازیاکانی ڕەش دەکردەوە. داوا لە کچە گەنجەکان ناکەم کە هەتا هەتایە پەیوەست بن بە کەسانێک کە تێبینی سەرپێی بە ئاگایی هەبێت بەڵکو ببن بە ئیلهام بەخشیکی گەورە.
ڤیکتۆریالەم: وا دەکات زەر هەست بە گرنگی خۆت بکەیت.
زەرکا مەرینە: من هەرگیز کەسێکم نەبووە بەو شیوەیە گوەم لە بگرێت، کە هەست بکەم کەسێکی گرنگم. من چوارهەمین کەسی خەزانەکەمان بووم، دایکم هەمیشە مژوڵی ئەوە بوو بیرلەوە بکەینەوە کە ئەمە کەسێکی گرنگین.
ڤیکتۆر یالەم: ئایا یەکسەر سەرنجی ڕاکێشایت؟
زەرکا مەرینە: بە ڕەهایی، بەتایبەتی عەقڵی، بە ئەو کەسانەی کە لەدەورو پشتی بوون کەسێکی زەر سەرنج ڕاکێش بوو، زەریش خۆش مەشرەبیش بوو. هەڵبەت لایەنی نەرێنیشی هەبوو، ئایا هەموومان لایەنی خراپمان نییە؟ بەڵام لایەنە نەرێنیەکان ووردە ووردە پیی ئاشنا دەبین وا نییە؟

(لاپەڕەی تاریکی دکتۆر مەرینە)

ڤیکتۆر یالەم: هەندە لەو شتە شتایەتی و خەبەزلزانییەی چین کە کردوویەتی، وک خۆت دەڵێیت لایەنی تاریکی ئەون ؟
زەرکا مەرینە: لایەنی تاریکی. پەم وابوو وزەیەکی زەری بەفیڕە داوە لە بەرەنگاربوونەوە، بە نموونە دژی فرێدیەکان ، بەڵام بەشێکی پاڵنەر بوو، لەوکاتەدا هەمووان فرێدی بوون، بەجۆرێک هەرکەس دژی فرێد بووبێت، دوژمن بووە یان بەزراو. بەڵام لەگەڵ ئەوشدا بیرکەکانیان لە دەدزی بەناوی خەیانەوە بەاویان دەکردەوە بە بە ئەوەی ئەو شەرەفە بەو بەدەن کە ئەو خاوەنێتی و سەرچاوەکە دەستنیشان بکەن کە ئەو بوو، وە تا ئەمڕۆش هەروا ڕووەدات. ئەوەش ئازاری دەداو و تووڕەی کرد. دەکرا ئەو وزەو کاتانە بە شتی باشتر بەکاربهێنرێت. بەڵام ئەویش بەو شێوەیە بوو. هەندەک لە نیگەرانییەکانی ڕەوا بوو، بەڵام هەندەک شتی لە مەشکی خۆیدا گەورە

دەکرد، چونکە پشتگیرییەکی زۆر کەمی هەبوو. دەیتوانی تووڕەیی خۆی لەدەست بدات کاتێک هەستی دەکرد بۆاستی کەس گوێی لێناگرێت. گوڵم لە چەند وانەیەکی گرت و تێبینیم کرد لەسەرو تێگەیشتنی خۆکەوە قسە دەکات.
من کاتێک بە یەکەمجار بینیم کە لێگەڕێ نەخۆشە دەروونییەکان کاردەکات، تێگەیشتم لەو کاتەدا کەس چالاکانە وەکو ئەو لێگەڕێ نەخۆشە دەروونییەکان کاری نەدەکرد. من باسی سەرەتای ساڵانی چلەکان دەکەم. وە بیرمە لە دڵی خۆمدا بیرم لەوە دەکردەوە "هەرگیز ناتوانم ببمە دەرهێنەر. هەرگیز ئەوەندە نازانم، هەرگیز ئەوەندە زیرەک نابم.

ڤیکتەر یالەم: دەرهێنەرێکی سایکۆدراما؟
زیرکا مەرینە: بۆچی، هەرگیز من پێم وا نەبوو بتوانم ببمە دەرهێنەری سایکۆدراما، بۆنام دەتوانم ببم بە ئەکتەری چارەسەری و وەرگێڕی جاکۆب. پەیامەکانی پەویستی بە لێکدانەوە هەبوو بۆ ئەوەی خۆیک تێبگەن. بیرم لەوە دەکردەوە ئەو پەیامەکی گرنگی هەیە بۆنام ناگاتە خۆیک. ئەوەی من نووسیومە خۆیک زیاتر بە قەناعەت پێکەری دەزانن. شێوازی نووسینەکانی، چۆن، تووندو تۆڵ و سەخت بوو، زۆر بارگاویکراوە، زۆر جۆرمانیی بوو هەموو ئستێیکی بارگاوییە بە بیرکەر.
ڤیکتەر یالەم: کەواتە تۆ بیرکەکانی ئەوت وەردەگێڕا بە فۆرمێک کە خۆیک باشتر لێی تێبگەن.
زۆرکا مەرینە: بۆچی وە تا زیاتر فێر دەبووم و دەچووم ناو کارەکەوە، خوێندنەوەی کتێبەکانی ئەو ئاسانتردەبوو.

ڤیکتەر یالەم: زیاتر خۆشت بە کاری دەرهێنانەوە خەریک دەکرد
زۆرکا مەرینە: زیاتر بەشداریم کرد و تا ساڵی ١٩٤٩ هاوسەرگیریمان کرد.
ڤیکتەر یالەم: هەموو ئەو کاتە هەر خۆشت دەویست؟
زۆرکا مەرینە: دەزانیت زۆر جار بیرم لەوە کردەتەوە، من نێک هەر خۆشم دەویست، بۆچی عاشقی بووم، جایاوازی هەیە، دەمپەرست، هەستی خۆشەویستی عیشق دوو شتی جیاوازن، . ئۆژێک پێی وتم: "پەیوەندیکەمان تا ئادیەکی زۆر لەسەر ئیمان بنیات نراوە: باوەڕ بە یەکتر." وە پەموایە ئەوە ڕاست بوو.
بڕیە دەستم کرد بە فێربوونی شێوازەکە. حەوت ساڵ شاگردی بووم. وە ئەوەش ئەوەیە کە لە ئۆژانی کێندا هەبووە کاتێک دەچوویتە لای وەستایەک، وەک هونەرمەندێک. حەوت ساڵ خوێندن بوو.

ڤیکتەر یالەم: بەڕاستی؟ ئەو حەوتە لە چیرۆکە هاتووە؟
زەرکا مارینە: نازانم. بەڵام تۆ دەچووییت و لانیکەم حەوت ساڵ شاگردیت دەکرد پێش ئەوەی ببیتە هونەرمەندێکی ڕاستەقینە.
ڤیکتەر یالەم: ئەوە تا ڕادەیەک پەیوەندی بەو شتەوە هەیە کە زەر کەس بە بەدەستهێنانی دکتۆرا پیویستی بەو کاتە دەبێت.
زەرکا مارینە: ئەوە ڕاستە.
ڤیکتەر یالەم: دوای ئەوەی ئەوێت دەستکەوت، لانیکەم ئەوا دەست دەکەیت بە فڕبوونی کەمێک دەربارەی چارەسەرکردن.
زەرکا مارینە: بەڵێ، لەگەڵ ڕەچاوکردنی کارەکەدا دەخۆشتر دەبووم، . ئەوەی لە سایکەدرامادا سەرنجی ڕاکێشام، تێکەڵکردنی زانست و هونەر بوو. ئەوە بوو لەو بارەوە من زەرم حەز لە دەکرد.
ڤیکتەر یالەم: هونەرەکەی ئاشکرایە ، ئەی زانست لە کوێدایە؟.
زەرکا مارینە: ئە، زەر شتی تەکنیکی هەیە بە فڕبوون، بەگومان میتەد، تیەری و بیرکەکان.
ڤیکتەر یالەم: وە ئێستا لە خوێندکارەکەوە بووییتە دەرهێنەر.
زەرکا مارینە: فڕبووون بەو شێوەیە سەزداریانە وپەیڕەوکردنی ڕێگایەکی ئاوا تایبەت، ژیانی منی کردووە بە گشتکی نایاب.
ڤیکتەر یالەم: سوپاس بە ئەوەی ڕێگەت دا بە من و بە هەموو ئەوانەی ئەم دەخوێننەوە، خولیا و وزەی تە بە ژیان و کارەکەت بەاو بەتەوە.
زەرکا مارینە: سوپاس منیش چێژم لی وەرگرت.

تراژیدیای ئیلاهی "خواناس".. ئاسۆ کەمال

کوشتنی "خواناس" گەنجکی کرکاری شانکاری ئازادیخواز بە دەستی "هەرش کەریم" گەنجکی موچخۆری چەکداری تونڊو جارکی تر کەمڕەگەی کوردستان دەخاتە بەردەم پرسیارکی سەرکی کە ئایا ئەم کەمڕەگەیە گیردەی چ دەخکی مەرگبار و کارساتاویە؟! ئەمە تراژیدیایکی ئایینی سەرمایەیە کە کوردستان تیایدا دەژی و "خواناس" و "هەرش" ئکتەرە قوربانیە ڕاستەقینەکانی بوون.
ئەو گەنجە بکوژە ئەندامی حزبکی ئیسلامی نیە، کە لە ڕێگەی

تیرڕۆ وەک سانی نوێدەکانی سەدەی ڕابردوو ئەم کارەی بە حزبەکەی کردبێ تا بگەنە دەسەڵات. ئەو ئەندامی هەڵبژێری چەکداری یەکێتی نیشتمانی کوردستانە. لەوانەشە لەو خوتبانەدا بەشداری کردبێ کە عەبدول لەتیفی سەلافی لەسەر بانگەشتی پاڤڵ تاڵەبانی بە هەڵبژێرکانی یەکێتی دەوترێ و فەری ئایدیۆلۆژی گوڵایەنی دینی بێ "سەرەک" دەکردن.
کەمەڵگەی کوردستان لەسایەی سیستمی حوکمڕانی یەکێتی و پارتیەوە پڕ لەم بانگخواز و گروپی ئیسلامی جۆراوجۆری موچەخۆری ئەم دەسەڵات، کە کەلتور و یاسا و ژیانی کەمەڵایەتی قانگ داوە. کارساتی وەک کوشتنی خواناس دەرخەری ئەو ڕاستیەن کە کەسانی ئازادیخواز و گەنجانێکی ئەم کەمەڵگەیە، کە ڕەخنەگری ئەم دواکەوتوییەن، لەسەر بیروڕای جیاواز و ڕەزنەگرتن لەو کەلتور و شەریعەتە دینیە گیانیان پارێزراو نیە و دەکوژرێن.
دەبێ ئەم کوشتنە پرسیار لەسەر سیستمی دەسەڵاتدارێتی لە کوردستان دروست بکا کە بۆچی و لە پەناو چیدا گەنجی تووندڕەوی ئیسلامی بەرهەم دەهێنێ و کەمەڵگەی کوردستانی بە دوکەڵی دین خنکاندوە.!
ئەم چەکدارەی یەکێتی، بکوژەکەی "خواناس"، موچەکەی بە هەزار حاڵ لە هەزی ٧٠ وەرگرێ. پاڤڵ تاڵەبانی لە جێگای خراکی گیانی لەیەگەی کەسانی وەک عەبدول لەتیفەوە مشتک ئامۆژگاری سەلافی پێ بەخشیون کە ئەگەر گەنجی کرێکار و هەژاری وەک خەیان بکوژن و سەرکوت بکەن، ئەوا ئەو دنیای بەهەشتیان بە مسۆگەردەکا و لە دنیای دەزەخی ئەمەشی ڕزگاریان دەکا. ئەمە بەرهەمهێنانی کەسایەتی و ژیانی ئینسانی کرێکار و هەژارێ بە کەمترین تێچون، تاکو بنەماڵە دەسەڵاتدارێ سەرمایەدارەکانی تاڵەبانی و بارزانی و دەستوپێوەندەکانیان بتوانن لە داهاتی نەوتی کوردستان زەرتترین کەڵکەکی سەرمایە بکەن.
پرسەی کەڵکەبونی خەڵای سەرمایەی داهاتی نەوت، کە لەلای یەکێتی و پارتی ٩٥٪ داهاتی کوردستان پێک دەهێنێ ، پێویستی بە دەخێکی سیاسی تووندوتیژ و هەڵومەرجێکی کۆیلایەتی کەمەلایەتی هەیە، کە خێکی کرێکار وزەحمەتکێش بە کەمترین موچە و خزمەتگوزاری ڕازی بن ئاستی چاوەڕوانینان لە ژیان مەسرەفکردن و خۆشگوزەرانی نەبێ و مل کەچ بن. ئەمە سیاسەتی گونجاوە بە کەڵکەکەی سەرمایە لە زەربەی دووەمی نەوتیەکانی خەلیجدا. هەرچەن سعودیە لە چەند دەیەیەکدا لەیگا بڕوودان بە وەها بیزمەوە کەڵکەیەکی سەرمایەی گەورەی دابینکرد. وە ئەستا کە پێویستی بە بردنە سەری توانایی مەسرەفکردنی ناوخۆ هەیە ئەم سیاسەتی پەردان بەم وەها بیزمەی کەم کردەتەوە و کەلتوری کرانەوەی بازاڕ و تەرفیهی کەمەڵایەتی گرتەبەر. لە کوردستانیش

لە ئستادا یەکێتی و پارتی دژانن کە توندوتیژی دینی خزمەت بەم توندوتیژیە سیاسی و میلیشیایی دکات تاکو بتوانن بە خرایی و بە ناڕەزایەتی جماوەری کەمکەی سەرمایە بکەن، هەربۆیە بەشێک لە بودجەی خۆیان خستۆتە خزمەت پشتیوانی ئەم گروپە جراوجۆرە سەلەفی و تاریقەتی دینی و دیوەخانکانیانەوە تاکو جماوەری ناڕازی بە دەسەڵات دەستەمۆ و نامۆ بکەن. ئەمە پیشەسازی دروستکردنی هاوڵاتی ترساو و ملکەچ و ڕازی یە، کە بەهۆی ناسنامەی دین و بنەماڵە و حزبەوە ناسنامەی چینایەتی خۆی و هاوچینەکانی نزانێ و شوێنی هاوچینەکانی بکا، لە جیاتی یەکگرتنی لەگەڵ هاوچینەکانیدا دژی دەخکی سەختی ژیان و گوزەرانی کە دەسەڵاتدارانی سەرمایەدار لە کوردستان بەسەر خەڵکدا سەپاندویانە.
دروستکردنی پشتێنەی ئاسایشی ئەم دەسەڵاتە هەڵە چەکدارە پیشەیی حزبیەکان و عەشیرەتە چەکدارەکان و گروپە دینیەکانە بە دابینکردنی ملکەچی و لایەنگری بە دوو بنەماڵەی تاڵەبانی و بارزانی دەسەڵاتدارە. لە کاتێکدا ئەم دو حزبە ناسیونالیستیە فشەلیان هێناوە لە دروستکردنی وڵاتێک و ملکەچیەکی دانیشتوانی هەرێمی کوردستان بە ئیدارەکەیان، جارەها ناسنامەی تری عەشیرەتی و خێڵەکی و دینی و ئیسلامیان زیندوکردۆتەوە لە پێناو دروستکردنی ئەم وڵاتە و لەیالیتیدا. دژگای دینی و گروپەکانیان لەم سیستمەدا دەتوانە ناسنامەی دینی بە دانیشتوانی کوردستان دروست بکەن و ئەو ئایدیۆلۆژیە دینیە پڕە پۆ بدەن کە دەسەڵات بە ترساندن و ملکەچی پێکردنی هاوڵاتیان پێویستی پێیەتی. بودجە و داهاتی نەوت بەشێکی لەم دژگا و گروپە دینیانەدا سەرف دەکرێ تاکو بتوانن پشتیوانیەکی کەمایەتی و ئاسایشی دەسەڵات دابین بکەن. یەکێتی لە پشبەکەی فراوانکردنی بازنەی ئەم کۆنەپەرستیە کەمایەتی و سیاسیدایە لەگەڵ پارتی و بەم پێیە ئیمتیازات بۆ گروپە دینیانە دەدات کە ئەم وڵاتەی لە نێو خێڵکی دینیدا بە پێیەدادەکەن. هەربۆیە ئەم توندوتیژیە دینیە بەشێک لە بەرنامە و سیاسەتی یەکێتی و پارتی یە بە لە قاڵبدانی ژیانی کەمایەتی و زۆینی ئینسانی کریکار و هەژاری کوردستان کە بە پاراستنی دەسەڵاتیان پیادەی دەکەن.
ئەم سیاسەتە سەدام حسین و حزبی بەعس لە ساڵانی ٨٠ کانی سەدەی بیست و لە کاتی شەڕی عێراق و ئێراندا وەک سیاسەتی حەملەی ئیمانی بە پشبەکە لەگەڵ نفوزی شیعەگرایی کەماری ئیسلامی ئێران و لە پێناو پێیداکردنەوەی پگەی کەمایەتی لەلای هاوڵاتی عێراقی دەستی پێکرد. لەم بڕەو دانە بە گروپ و تاریقەتە دینیەکان و دروستکردنەوەی عەشیرەتە چەکدارەکان و فۆجەکانی خەفیفە و بچەندین شەوازی تر کەمەگەی مەدەنی عێراقیان پێ هەوەشاندەوە.

کارساتی دروستبونی گروپە تیرۆریستیەکان و شیعی و سونە و خنکاندنی دەخی کۆمەڵایەتی لە لایەن شەریعەت و کەلتوری ئیسلامیەوە لە ڕوخانی سەدامەوە تا ئێستا بەردەوامی ئەو پرسەی هەوشاندنەوەی بنەماکانی کۆمەڵگە و هاوڵاتی بوون و ژیانی کۆمەڵایەتیە. یەکێتی و پارتی وەک دوو بنەماڵەی دەسەڵاتدار سیستمی دەسەڵاتداریتی بنەماڵەیی و عەشیرەتیان، کە هیچ کام لە بنەماکانی دەوڵەت و کۆمەڵگەی سەرمایەداری سەردەمیشی تێدا نەبوو، بونە میراتگری شەرعی و درێژەپێدەری هەمان سیاسەتی بەعس بە بەئاییەنی کردنەوەی کۆمەڵگە و زەمینەسازکردن بۆ گەشەی ئیسلامی سیاسی و دابەشکردنی خەڵکی کرێکار و زەحمەتکیش لە ڕیگەی دروستکردنەوەی عەشیرەت و دیوەخان و گروپە سەلەفی و هتد..
لە سایەی ئەم سیستمە ئابوری و سیاسیەی مۆنۆپۆلی بنەماڵەیی و دیکتاتۆری میلیشیایەوە بە سەپاندنی ئەم هەلومەرجی بێکاری و بە موچەیی و هەژاریەش بەسەر جەماوەری کرێکار و زەحمەتکیشی کوردستان پۆیست بە دەخێکی کۆمەڵایەتی و سایکۆلۆژی و فەرهەنگیە، کە ڕێگە لە ناسەزایەتی بە ڕووی دەسەڵاتداراندا بگرێ و ملکەچی و بە ئومیدی ئەم خەڵکە چەوساوەیە زیاتر بکا. دین دەتوانێ لەم پشتویە کۆمەڵایەتیەدا دەوری هەشبەرێک بگێڕێ کە خەڵکی کرێکار و هەژار بە بەرگەگرتنی ئەم دەخە پۆیستیەتی .
ئەم پرسەی هەوشاندنەوەی کۆمەڵگەیە هیچ زیانێکی بە پرسەی کەڵەکەی سەرمایە لە کاتی بەعس و لە ٣٠ ساڵی ڕابردووی یەکێتی و پارتیشدا نەگەیاندوە، بەڵکو ئەمە خێی بەشکە لە پێداویستیەکانی ئەم پرسەیەی کەڵەکەی خەرای سەرمایەیە لە دەستی کۆمایەتیەکی بنەماڵەیدا و بەبەشکردنی زەربەی دانیشتوانێ لە داهات و تانانەت کار و بژێویش. مەدلەی دەوڵەتی ترانس ناشنالی عەراق و کوردستاندا خێی بەشەوەی کۆنترۆڵی سەرمایەی نەوتی و بازرگانی لەلایەن ئەم ئیدارە و دەسەڵاتە بچوکە چەکدارانەوە دامەزراوە . هەربۆیە سەرۆکای هەر ئیدعایەکی ئەمریکا و ڕۆژئاواش بەرمابەر بە پیشێلکردنی مافی مرۆڤ لە عەراقدا هەیانە ڕاستیەکەی ئەوەیە ئەم نەخشە داڕێژرانەی ئەم مەدلەلە نوێیەی دەوڵەتی عەراق هیچ کێشەیکیان لەگەڵ پرسەی هەوشانەوەی بنەماکانی ژیانی ئینسان و مافەکانی هاوڵاتیاندا نیە. ئێران و تورکیاش لەم گەمە لەدا باشترین ڕاوە ماسیان کردوە و دەیکەن.
ئێستا کۆمەڵگەی کوردستان لەبەردەم ئەم ڕاستیەدایە کە دەسەڵاتداران بەرەو لەواری کارەسات و مەترسی گەورەتر پاڵیان پێوەناوە کەوک باقی بەشەکانی تری عەراق کوشتنی گەنجانی ئازادیخواز کە دژ بە دابونەریتی دواکەوتوانەن و خوازیاری ئازادی

ادربین و هونەر و ستایل و مەدەلی ژیانی مەدەرنن بوتە دیاردە. لەسایەی ئەم سیستەمە دەسەلاتدارێتیەی هەزە جەراوجەرەکانی بورژوازی عیراق و کوردستاندا ئەم پرسیەی هەوەشانەوەی بنەماکانی ژیانەکی کەمایەتی و ئارامی ئینسانی درژەی هەیە.
ئەم کوشتنەی خواناس پەویستە وەبەوی ناسزایەتی جەماوەری ببیتەوە دژ بەو گروپ و بانگخوازانەی کە دەسەلات لە ێیگەی دەزگا و گروپە دینیەکانەوە هەموو دەنگەکی ئازادی وەک خواناسی لە کەمەگەی کوردستاندا پە خنکاندوە.
بەهام ئەم ناسزایەتیانە ناتوانن بەتەنیا بە سپاردنی بکوژەکە بە دەستی یاسا سەرکەوتن بەدەست بهێنن، چونکە ئەم دەخەی دەسەلات و هاوپەیمانی نەوان تەندوتیژی میلیشیایی و دینی دروستی کردوە چەندین قوربانی تری لەدەکەوێتەوە.
هەربەیە بە هەویستگرتن بەرامبەر بە کارەساتی کوشتنی "خواناس" ئەمە لەلایەن خەلکی کرێکار و هەژاری کوردستان هیچ ڕێگایەکی چارەسەرکی بنەڕەتی تر لەبەردەمدا نیە جگە لە ڕەتکردنەوەی سەرچاوەی ئەم کارەساتانە و لابردنی ئەو ناکۆکیانەی بە ناوی دین و عەشیرەت و حزبەوە کە دەسەلاتداران لە ناو ئەم خەلکەدا دروستیان کردوە.
خەلکی کرێکار و ئازادیخوازی کوردستان بە پاراستنی ژیان و مافەکانی پەویستی بە دروستکردنی ێیکخراوی جەراوجەرە بە بەرگری کردن لە خەیان لەبەرامبەر ئەم دەسەلاتە ملیشیا ێیکخراوە و دامودەزگا دینی و فەرهەنگیەکاندا، کە تەندوتیژی سیاسی و دینیان لە کوردستاندا سەپاندوە. لەم خەباتەدا پەویستە ئەو سنوارنەی ئەم دەسەلاتە ێیزەکانی خەلکی کرێکار و زەحمەتکەشی پە جیاکردنەوە بەناوی کافر و ئیلحاد، عەشرەت و بنەماڵە، یەکەتی و پارتی و ئیسلامی، ئەمانە هەمووی وەک بەربەستەک ببینین کە دەبە لایبەرین، تاکو بتوانین هەزی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکەشی کوردستان لە پێناو مافی ژیان و ئازادی و دابینکردنی ژیانی ئینسانی یەکگرتووبن دژ بە دەسەلاتداران وسیستەمە چەوسێنەرەکەیان.

ح□س□ن زیر□ک و دانپ□دانان..
م□ولود ئیبراهیم ح□س□ن

پ□ش□کی ...

هون□رم□ند ح□س□ن زیر□ک .. چ و□ک هون□رم□ند□کی گ□رانیب□ژ و چ و□ک شاعیر□کی خاون ش□عرو شیعری گ□رانی ؛ چ و□ک ک□سای□تی□کی ن□و ک□م□گ□و چ و□ک مر□ڤ□کی کورد .. ز□ر □ووی ه□ی□ ب□ ل□ک□□ین□و□و ب□ دوا داچوون !

ل□ □ووی هون□ری□و□ و□ک ئاواز دان□رو ز□ری ئاواز ، و□ک د□نگ و د□نگ□کی تایب□ت و ک□نس□رتی و ئاواز □□نگ تاوسیی ، و□ک گوتن .. گوتنی ز□رو پ□ هون□رو پ□ د□نگی جیا جیا و ز□ر گوتن و ب□رد□وام گوتن ! من خ□م ل□ هون□رم□ندی کورد مام□ستا باکووریم بیستوو□ ، گوتووی□تی □ وا □□کک□وت من ح□س□ن زیر□ک ل□ ب□غداو□ ب□ ک□رکوک پ□ک□و□ ب□ قیتار هاتین□و□ ، من عودم پ□ بوو زیر□ک گ□رانی د□گوت و منیش عودم ب□ ل□د□دا ، ل□ ب□ غداو□ تا ک□رکوک ب□رد□وام زیر□ک گ□رانی گوت و منیش عودم ل□دا ، تا گ□یشتین□ ک□رکوک ب□رد□وام بووین ، خ□□ک و□ک ک□ور□ ه□نگ د□وریان دابووین)(□). □□ □□□ □□□□□□□ □□□□□□□ □□□□□□□□□ □□□□□□□ □□□□□□□ □ □□□□□ □□□ □ □□□□□□□ □□□□□□□ □□□□□□□□ □ □□□□□□□□□□ □□ □□□ □□□□□ □□□□□□□□□ : (□□ □□ □□□ □□□□□□□ □□□□□□□ □ □□□□□□□□□ □□□□□□ □□□□□□□ □□□□□□ □□ □□□□□ □□□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□ □□□□□□□□□ □□ □□□□□□□□□□ □ □□□□ □□ □□□□□ □□□□□□□□(□□) □□□□□ □□□□□□ □□□□□□ !!)(٢)

ه□رو□ها (دکت□ر مح□م□د سدیق موفتی زاد□) ل□ پ□ش□کی کتبی (چریک□ی کوردستان) ل□ باسی زیر□ک د□نووس□ □ کاک زیر□ک ، ب□ ب□ ک□سب و ک□شش ، چ□ند هون□ر□ ت□دا ک□بوو□ت□و□ ، ک□ ک□متر ل□ ک□سانی خو□ن□واریش دا ، ئ□و هون□ران□ ک□ بوون□ت□و□ ، هون□ری ب□ست□ دان□ری ، د□نگ خ□شی ، قس□زانی ، کاک زیر□ک ه□رو□ها ک□ هون□رم□ند□کی پای□ ب□رزی کورد□ ، ز□ر قس□ خ□ش و خو□ن گ□رم ود□س و د□ باز□ و ل□ د□ستای□تی دا ، □است و دروست□ و گ□ل□ نیشتمان ویست و □□گ□ز پ□رو□ر□ ،) (ل١-٢)

ل□ بار□ی شاعیری□تی زیر□ک نا ب□ (چریک□ی کوردستان) ب□ ک□م س□یر بک□ین ، چ□ن ل□ و□دا زیر□ک ژیانی خ□ی ل□ س□ر□تاو□ تا سا□ی ١٩٥٨ و گ□□ان□و□ی ب□ ئیران ب□ شیعر نووسیوت□و□ ، ب□ شیعری □□وان و پ□ هون□رو پ□ ل□ جوانی□کانی شیعر ؛ جگ□ ل□ شیعری گ□رانی□کانی ، ک□

زۆر بەی هەرە زۆری شیعری خەیاتی و شیعرە فۆلکۆریەکانیشی یەکخستووەو جوانتی کردوون ، ئەوش زانراوەکە زیرەک دەستەو نەست و یەکسەر شعرو ئاوازی بە دەهات و جوانیشی بە دەهات ، هەموو ئەو گۆرانیانەی لە پە گوتوویەتی و تۆمار کراون ..گۆرانی سۆرکەوتوو و نەمرن !

زیرەک وەک کەسایەتیەک .. زۆر بە توانا لە چەند ڕووەکەوە پەویستە لەکۆڵینەوەی لە سەر بکرێ ، کەسایەتی هونەری ، کەسایەتی ئەدەبی ، کەسایەتی کۆمەڵایەتی ، کەسایەتی نەتەوەیی ، کەسایەتی چینایەتی ، کەسایەتی سیاسی و کەسایەتی ژندەستی و عاشقی و زۆر سفەتی وەک دەسبەاوی و ئازایەتی و بە وەفایی و خەش مەجلیسی و ....تا دوایی !

دانپەدانان ..

دانپەدانان .. دوو جۆری هەیە ، یەکیان ئەوەیە کەسەک بە زۆر دانپەدانانی پەبکرێ ! دووەمان ئەوەیە کە ئەو کەسە بە خواستی خۆی دانپەدانان بکات ، ئەمە لێرە مەبەستمان لە دانپەدانانی زیرەکە بە خواستی خۆی ، لەوانەی کە کردوویەتی و بەسەری هاتووەو پەیکراوە !

دانپەدانان لە ڕووی دەروونناسیەوە ، واتای ئەوە دەدات کە ئەوکەسە کارەکی کردووە یان پەیان کردووە ، ئەستا خۆی ئەم کارانەی بەدەنیەو وەک بارەکی گران لە نەو دەدا بووە بگرێ و دەیەوێ خۆی لەم بارو گرێیە ڕزگار بکات .

لە ڕووی کۆمەڵایەتیەوە ، کەسی دانپەداناو لە لەمەی خەڵک و تیرو توانجی کۆمەڵگە ناترسە و باسی بەسەرهاتەکانی خۆی دەکات و شەرم ناکات !

دانپەدان چیە ؟ گۆرانەوەی کارەکە کە کۆمەڵگە بە عەیب و شەرمی دەزانە و کەسەک لە ڕابردوو دا کردوویەتی یان پەی کراوەو هەموو کەس دەیانەوێ ئەم جۆرە کارانە بشارنەوەو نایانەوێ خەڵک بیانزانە ! بەڵام ؛ دانپەنەر خۆی دەیانگەیتەوەو چ لە بەردەم کۆمەڵگە چ لە بیرەوەریەکانی دا ! وەک ئەوەی(جان جاک ڕۆسۆ) بە یەکەم جار کردوویەتی ! کەچی جان جاک ڕۆسۆ چوار ساڵ پاش مەرگی خۆی ساڵی(١٧٨٢)کتێبە کەی دانپەدانانی بەاو کرایەوە ، کەچی زیرەک لە ساڵە ١٩٦٦ بەاوی کردەوە و هەشتا لە ژیاندا بوو، بە هەی ئەو کیتابەش (ساواک) فەرمانی گرتنی بە دەرکردوو ناچار هەڵات و هاتە کوردستانی ئەو دەمەی سەر بە عەراق ، واتە لەسەر ئەو کتێبەی کە بەشکی دانپەدانانکانی بەاو کراوەتەوە ، ناچار بوو ماڵ و ئیران بجێ بهێڵێ !

دانپەدانان .. سفەتێکە زۆر کەم مرۆڤکان دەتوانن دان بەوە دابنێن کە دژی ڕەوشتی کۆمەڵایەتی دژی یاسا و دژی ئایین و دژی نەتەوە کردوویانە و وەک نەنگیەک حسێب دەکرێ و کۆمەڵگە بە سووک سێیری ئەو

کارانە دەکات . یان ئەوەتە دانپێدانان ئەوەیە ..کەسێک بێت ئەو کارانە بگەیتەوە کە خەی کردوویەتی و نە دەبوایە بیانکات ، یان ئەوکارانەیە کە بە زەر پەی کراوە ، کە نەدەبوایە پەی بکرە ! یان کارانێکە بەرامبەر بە کەسانی تر کردوویەتی،کە نە دەبوایە بیانکات !

دانپێدانان چەند جەرەکە :

یەکەم : ئەو کارانەی مەرەق خەی کردوویەتی و کەمەگە بە شەرم و نەنگی و تاوانیان دەزانە ، دزی و درەو کوشتن ، کاری سیکسی ، خیانەت !

دووەم : ئەو کارانەیە کە مرەق بە بە خواستی خەی بەرامبەری دەکرە و کە مەگە بە سووکایەت و شەرم و کەمایەتی نەنگ دەیناسە !

سیەەم : ئەو کارانەن کە کەس و کار دەیانکەن وەک باوک دایک و خوشک و براو خزم ، بە عەیب بە ئەو کەسە سەیر دەکرە ! ئەم خەیان زەر تر لە نەو کەمەگەی ەەژهەەات ، تاک بە کردەوەی ئەم کەسانە چاو شەو زمانکورت دەبێت . زیەک لە هەرسە جەر دانپێدانانی هەیە !

دانپێدانان.. ئازایەتیەکە لە دەست هەموو کەسێک نایەت و ویژدان ئاسوودەکردنەکە قوربانی دانی گەرکە !

ئەو ئازایەتیە لای تاکی کوردە زەر کەمە ، تا ئێستا جاشەک بیرەوەریەکانی خەی ناگەیتەوە ، (*٣) جاسوسەک باسی جاسوسی و ەاپەرتنووسینەکانی خەی ناکات ! ئەمە لە ئاستی نەتەوەیی ؛ لە ئاستەکانی تریش هەر هیچ !

-تاوانێک کە زیەک بەرامبەر کەسانی دی کردوویەتی :

چەند سەرم شکاند ..!!

ئەوەی ەاستی بێت ..کە دەەین تاوان ، نابە وابزانین کە زیەک تاوانی گەورەی کردووە ، بە نەخشەو بە پلان ، چەن لەو سەردەمانەی زیەک کارەکی کردووەو دواتر لەی پەژیمانەو دانی پێدا دەنێت ؛ کارەکن کە یان لەسەردەمی منداەە و بە سەرپەرشتی و نەزانی کردوویەتی وەک خەی دانپێدادەنە و لە جەگایەک لەم ژیاننامەیە دا دەەە : هەشم هاتوە بەر !، وەک خەی دەەە کاری واش هەیە بە بەرگری کردن لە خەی کردوویەتی ولە (چریکەی کوردسان) دەفەرموو :

لە شازدە ساەە ، چەند دەرکەم تەقاند
چەندە کارم کرد ، چەند سەرم شکاند
لە مەراغە دا ، بووم بە تووتنچی
ەەیشتمە تەورەز ، بووم بە قاچاخچێ
شەوەک کە گیرام ، مردن لای وی چی ؟
تاەەز لەیاندام ، بەدارو قەمچی

**

لە تەورێز بووم شاگرد قەنادچی
□□فیقم کە بوو ؟ پاک هەرچی وپەرچی
زەر کار دەکات و زەر شار دەگ□□ی بە ناچاری د□□□ :
نەم دەدا خاوە و نەشم دەستاند باج
ماڵ و مەنزەم ، قولنجکی گاراج
چەند پەندم دی ، بووم بە بیست و چوار
باش بە عەقڵ بووم ، بە شەرم و بە عار
ئەگەر بە وردی ئەم شەعرانە بخوێنیتەوە بگ□□نەوە سەردەمی ئەو وەختی ژیانی زیرەک ، دەبینین زەر □استگیانەو بە دوو دە□ باسی سەردەمی خراپەکردنی خەی دەکات و تا دەگاتە ئەوەی بە خەی د□□□ :
بە شەرم و بە عارو بە عەقڵ بووم ! ئەم دانپەدانانەی زیرەک ، هەی ئەوەیە کە دواجـــار بە هەش خەی دەتەوە و دەزانە ئەوکـــارانەی کردوویەتی ، کارەکی باش نە بوون ؛ سەیر کە سەرشکاندن و دەرگە تەقاندن و قاچاخچە کرد ن و□□فیقایەتی کردنی هەرچی و پەرچی ! ئەوەش هەمووی لەسەردەمی بە ماڵ□ و بە کەسی دا ،کە بەم حا□□شەوە د□□□ : نە خاوەم دەداو نەشم دە سستاند باج ! کە خاوەدان لە ترسنۆکیەوە باج ساندنیش بە هەی زوەمەوەیە ! ئەوە دەری دەخات زیرەک لە نەو چ تۆزێک و لە چ جەرە کەم□□گەیەک بە بە کەسی و بە ماڵ□ ژیانی بەسەر بردووە ! لەم کاتەدا تەمەنی دەبەت بە (٢٤) ساڵ ، بە□□ام ، بە ئیشی و برسیەتی یەخەی بەرنادەو سەری پە هەدەگرە بە خوزستان و مەسجد سلەمان و بەسرا ؛ لەم هەموو گ□□ان و دەربەدەریە کاری دەسناکەوە و جارەکی تر غەریبی کەس و کاری دەکات و بەو هیوایەی وەری بگرنەوە …
دە پە لە ئاوات هاتمەوە لای برا
تا براژنی باش بەم هەکا چرا
براو براژن ، برازای جوانم
ئەوان دەوەمەند ، ئەمن بە نانم
هەرچەند هەوەدا و دژ وعاجز بووم
وە□□ا ، لاوەکی پاک و تەمیز بووم
بەو هەموو ئومەدەوە دەتەوە لای براو برا ژن و برا زاکانی و دەکەوەتە خزمەت کردنیان ، کەچی براژن و برا زا لە ی دەکەونە لچ و لیو بادان و تاوان بە دروست کردن !
براژن وتی : واهات کولکنە
برازا وتی : چەن ئەسپە ونە !
بووم نەکەریان ، بوو بووم کاردار
بەشەو ئەشکچی ، بە □□ژ بارو کار
سەرە □ا □وانیم ، براکەم کزە

براژنم وتبووی : کە حەسەن دزە
پێم گوت برالە ، من کاری گەرم
بە تە کار دەکەم ، وەکوو سپەرم
ئەمما سەت لە عەنەت لە پیاوی بەدخوو
چونکە براکەم زەر ژن سفەت بوو
هەقەکەم چەندە بووەتە چل تمەن
کەداوام لە کرد ، پێ ی وتم ؛ بەگەن
کە هانی لە دام بەداس و بەشەن
ووتی گال بدەم پارچە پارچەت کەن
ئیتر من دەستم لە روحم هەل گرت
شەپکەم لە داو قوور قوروچکەم گرت
برازاو براژن کە هاواریان کرد
ژاندارم هاتن ، کەلەبچەمیان کرد
هەرچەندە زیرەک باسی خێی دەکات وەک – وەک لاوەکی پاک و تەمیز – بەڵام ، دواجار لە بەرامبەر بەهەزیەکان چیتر خێی بە ناگیرە و داوای مافی کارکردنی ئەو ماویە دەکات کە بە براکەی کاری کردووە ، وەڵامی براکەی گەف و لە کردن هەڵەشەی لە دان دەبەت بە داس و شەنە و قسە پێگوتن ، لەم کاتە دا زیرەک خێی پێ ناگیرە و دەس لە ڕوحی خێی هەڵدەگرە و شەپەکی لە دەدات و قوڕقوڕاگەی دەگرە ! براژن و برا زاکانی دەکەونە هاوار و جەندرمە دەن و کەلەبچەی دەکەن . ئەم گەڵانەوەیەو دانپێدا نانە ، کە کەس و کاری خێی چیان پێکردووە ، جارێکی تر زیرەک ناچاری سەرهەڵگرتن و دەربەدەری و بە کاری دەکات .
لەم بەکارێدا ئەمجارە دەبەتە شاگرد شوفێری حاجیەکی بە تەماع ، پاش بینەوە بەرێیەکی زەر و بار پێیداکردن بە ماشەن ، بەنزین بەان و باری گران .. لەڕە زیرەک دەچەتە پشت سوکان و ماشەنەکە لە دەخوەە ! چەن شارەزا نیەو تازەکارە لە ماشەن لە خوەین ، ماشەن خێی بە دیوارەک دادەداو گەنجەک بە ناوی – مستەفا – دەکەوەتە ژەر دیوارو دەمرە ! زیرەک دەەە :
خەتام تیا نە بوو بە کەلامواەا
خودای لە خەش بەت یەزادان ئیشاەا
کە دەزانە گەنجەکە مردووە زیرەکیش لە ترسان خێی لە خە دەبات و جولە لە خێی دەبەە ! فرسەتەکی بە هەدەکەوە و دەردە پەەە و هەدە ! ەوو لەدەشت و کەو دەکات و مانگە شەو دەبە و لە دوور کەپرەک دەبینە ! دەچەتە لایان بە هومەدی حەوانەوەیەک ! سەاویان لە دەکات ..
جەحەل و پەڕە لەم کردیان سلاو

چەن دوو نەفەر بوون تەواو دایان تاو
**
یەکیان جەهەڵ ، ئەوەی تریان پیر
گوتیان بە خەڵکی بە باوکی تەکبیر
لە پشت کەپرەکە کە زۆر سرتەیان کرد
دایان ئەوە بوو من بکەن دەسگیر
پێم نەدان ئامان ، وەک شێری سەرمەست
هەستام لە جێم و بە پەرواو سەربەست
گوتم وانابێ کار دەکەن بە هەشت
خودا دەیزانێ دەتان کەم قەت بەست
چەقم دەرهێناو لێم نەکردن باک
جەهەڵەکەم گرت وەک پڵنگی چاڵاک
کە کوڵەم واگرت ، پیر کەوتە هاوار
وتی ئینساف کێ ئەی برای ئەبوار
جەهەڵ پاڵاوێ ، داوێنی بادام
سەری دانەواند ، جوان خەی لێ لادام
باب و کوڵە کە تەدەگەن زیرەک هەڵاتووە ، دەیانەوێ بیگرن و بیدەنەوە دەست ژاندارم ، بەڵام ، زیرەک هەر زوو لە نیازیان تەدەگات و کوڵە بەرزەفت دەکاو پیرە دەخاتە پاڵانەوە ، زیرەک پیاوەکی زۆر ئازاو چاو نە ترس و بە هێز بووە ،(عەلی یاسەمینی
)(۵) ▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒ ▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒ ▒▒ ▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒
▒ ! ▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒ ▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒
▒▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒ ▒▒
▒▒▒▒▒▒ ▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒ ▒▒▒▒▒▒
▒▒▒▒ ▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒ ! ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒ ▒▒▒▒▒▒
▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒ ▒▒▒ ▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒
▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ! ▒▒▒ ▒▒▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒
▒▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒ ▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒
▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒ :
▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒ ▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒
▒▒▒ ▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒ ▒▒ ▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒
▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒ ▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒ . ▒▒
▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒▒▒ ▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒▒▒
▒▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒ ▒▒▒▒▒ ▒ ▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒▒ ▒▒▒▒▒ ▒▒▒ (۵)
جا خەت کەمێک بێ ، خودای لامەکان
ئەگەر بە وردی ئەم ژیانناماڵەی زیرەک بخوێنیەوە ، دەبینین زیرەک لە نێوان هەڵاتن و بەکاری و بەکەسی و دڕبەدەری و بەسەرهاتو پێشهاتی نەخوازراو بێندیخانە دا دەخوێندەوە و ناحەستەوە ، هەر

ئەوەش کە تەمەنی دەگاتە بیست و حەوت ساڵی ، بە داخ و حەسرەتەوە دەڵێ : چا چۆن پیر نەبم و چۆن بە لاوی بمێنمەوە !؟ ئەویە کە زیرەک لە گەرانیەکی دا دەفەرموو : لە پەدا پیرەم لە وەدەرکەوت ! ئەو زوو پیر بوون و هەستکردن بە پیریی زیرەک هەی ئەوە بوو کە ئەم ژیانی زیرەک لە ناگەڵاو زیرەک هەست بە ژیان بکات ! هەردەم لە ناو – گەرەو قەرقەش دابووە – وەک خەی لە گەرانیەکی دی دا دەڵێ ! هەر بۆیە دەبە گەرانیەکانی زیرەکیش وەک ژیاننامەکەی بخوێنینەوە ، چۆن بەردەوام بە پەی پەشهاتەکان باسی خەی دەکات ، ئەگەر هۆزە دەفەرموو ؛ ئاخی پیریەتیم هەناوە شنە !؟ ئەوا هۆزەکیش دەڵێ : بولبوە ئەمسا من زۆر بەختیارم ساحەبی مەهتاب گوڵی بەهارم !
زیرەک زۆر هاستگیانەو بە شەرم باس لە کاری خزم و کەسی خەی دەکات و هەوەستی براو براژن و برازاکانی دەخاتە بەرچاوو هەر ئەو کارەی ئەوان کردوویانەو ئەو قسانەی کە پەیان گوتووە ، هاست و هاست دەیانگێیتەو.. چلکن و ئەسپە ون و دزو بەگەن و گال دەم لێت دەن بەشەن !! دووبارە دەکاتەوە و دانیانپەدا دەنێ …
تاوانێک کەسانی دی کردوویانە بەرامبەر بە زیرەک ..
حەسەن زیرەک لە کتێبی (چریکەی کورستان ١٩٦٦) چاپی کردووە بەشیعر باسی ژیانی خەی دەکات لە منداڵیەوە تا گەنجانەوەی لە عەراق بە ئیران ساڵی ١٩٥٨ ، لەو ژیاننامە شیعریە دا زۆر هاستی گوتووەو دانپیدانانی کردووە ، سەرەتا لە ماڵی خەی لە دایکبوونەوە دەست پێدەکات ، دەنووسە :
دەستی قودرەت بوو ، بابم کەچی کرد
دایکم مەردی کرد ، زۆر بە دەست و برد(ە) [illegible]

[illegible]

(٨) سیرکە بە چ هونەرمەندێک دەژمێن .. دەنگت بە هادیە ناگونجێ ، کەسێک کە ژوانە چەندین جار گۆرانیکانی لەم هادیەیە لە بەرنامەکان بۆاو دەکرێتەوە و گوێگران بەردەوام داوای دەکەن !؟! هەر پاش ئەمە زیرەک دەیەوێ بچێتە (میسر) و لەوێ لە(هادیەی کورد قاهیرە) کار بکات ، بەڵام ، عێراق بە تاوانی جاسوسی بۆ ئیران دەیگرێ و هەژدەمانگ لە بەندیخانەی دەبەت و شەش مانگ بەردەوام ئازاری دەدەن !! برای کوردم سەیری ئەم کەمیدیایە تاڵ و ناشیرینە بکە ، کە زیرەک تێیدا ژیاوە ! زیرەک هەموو ئەمانە بۆزاری خۆی دەگێڕێتەوە ، برای خوێندەوارم ئارامت هەبێت ، هەشتا ئەقڵە ڕەشکان کۆتاییان نەهاتووە !؟

کە لەناگەڵ بچێتە میسرەوە لە وێ دا گرتیان و خستیانە بەندەوە و لە پەنکەی بن میچ هەڵیانواسی زۆر ئەشکەنجەیان دا ، ناچار لە پاش ڕزگار بوون گەڕایەوە بۆ تاران ، لە ئێرانیش دا ساواکی ئەوکاتە گرتی و زۆری ئەشکەنجە دا .) (ل٧)زیرەک لە کاستی ناسراو بە کاستی ئەبوسەباح ، خەی ئەم گیران و ئازار دانەی ئێران و عیراق دەگێڕیتەوە بۆرد دەتوونێتەوە !!

مشکەک زیرەکی بە لیدان دا …

میرزاکەریم خۆشناو لە زاری زیرەک دەگێڕیتەوە ، زیرەک ددەڵێ ؛ دوای شەشی چواردەی گەلاوێژی ١٩٥٨ ی زایینی لە عیراقەوە گەڕاموە ئێران ،(٩) لە ڕێگا زۆر ماندوو و نە خۆش بووم ، لە دێیەکی نزیک ڕێگا دەستەکی کەنم هەبوو ، گوتم با بچمە ماڵی ئەو دەستو کەمەک بسەمەوە بۆکە چاکتش دەبمەوە دیدارکیش تازە دەکەمەوە (….) گەیشتمە گوندو لای ماڵە خانە خوەکەم ، دیار بوو خانووەکی تازەیان بە سیمەنت دەست پێکرد بوو هێشتا تەواو نە بوو بوو ، گەیشتم ژنەکی جوان لە بەر دەرگا بوو، پرسیم خوشکە ئەرماڵی کوێخا عەزیزە ؟ ژنە

کە زەردەخەنەیەکی کردوو گووتی : ئەرە وەڵا ئەرە مانی کوخا عەزیزە ئەتو چیت ددەوە ؟ ووتم من میوانم حاجی لە ماڵە ؟ لەسەرداواخم چوونکە ماندوو هیلاک بووم ، جێگایان لە خانووە تەواو نەکراوەکە بە ئاخستم کە پێی بوو لە کونە مشک ! لەو جێگایە بەتانیەکی تەنکیان پێدا دام و لە ماندووەتی و بە نە خەشیوە شەوو هۆژێک بە خە نەهاتمەوە ، کە چاوم کردەوە ، پێش نیوە ڕۆژی دوایی بوو ، داوای هێندە ئاوم کرد ، هەر ئەو ژنە کە ناوی (خەرامان) بوو ، جامێک ئاوی بە هێنام ، خەرێک بوو دەست درێژ کات و ئاوەکەم بداتێ ، لە پڕ پشتاو پشت گوێایەوە ، بەدەنگی بەرز گووتی : ئائ ئای کاکە میهمان مشک نیشانم دەدات ! پاشان هاتەوە پێش و گووتی من لە مشک ناترسم ، جامە ئاوەکەی پێدام و منیش زەرم تێنوو بوو زەرم خواردەوە ، گوێم لێبوو کیخوا ژن لە بەر خۆیەوە جوێنی دەدا ؛ دەستی کرد بە قسەی ناشیرین و بەدە بە و ووتی : ئاوەستە با نان بۆ ئەو (گ..) جنۆکەی بە کوێکانی دا دیار بوو دەیویست شکات لە من و لە بووکەکەی بکات ، منیش بە خەبەر لە هەموو شتێک ، کەخوا ژن بە جوێندانەوە بە دەرکەوت و منیش کەوتمە حاڵی خەم و لە خەو ڕاچووم ، لە پڵە زرمەیەک بە خەبەر هاتم ، وامزانی خانووەکە بەسەرم دا ڕووخا ؛ خەریک بوو ڕاپەڕم ، بەڵام ، پەڵا نەگەیشتم کە لیسکیان لە ناو قەدم دا ؛ سەیرم کرد کوێ جاحێلە چوار شانەکە بوو وای بە توند لێی دەدام ، ویستم شتیک بڵێم ! ئەرە بە لەم دەدەن چیم کردووە ؟، بەڵام دەم و دەست ڕەبەیەکی تر لە سەر دەم هەستا و هەشم بەخەمەوە نەما !! نەمزانی چیم بە سەر هات ووە !؟ کاتێک بە خە هاتمەوە دەم خەرامان لە تێنیشتمەوە دانیشتووە دەگری و بە ترکی ئێلاواندەوەو ئێگووت : مهمان یئهاهن سیو گولی دی نیە ووەردوس بلاسن ! قیمەرەم گوشمە هیچ بیر سەز دیمەم ئەما ئیمام عەباسن ئە بیر لارتن کە مارتە ورسن ! واتە میوان خەشویستی خودایە ، بۆچی لێتان دا ؟ دەم نەڵێ هیچ دوعا لە مەردەکەم بکەم بەڵام ئیمام عەباس لە تێنکەشی ئەوانی دی بدات !! کە بە خە هاتمەوەو سێیرم کرد مشکێکی تێپی لە تێنیش خێی داناوە ، کە بە تەواوی بە خە هاتمەوە ، هەموو لەشم ژانی ئەکرد ، بە خەم نەوەستام دەستمکرد بە ناڵین خەرامان کە چاوی بە من کەوت هەڵاتو هاواری کرد مهمان بە خە هاتەوە ، تەپ و تەز پەیدا بوو لە ژوورەوە غاریان ئەدایە لای من ، لە دەیخەم گوتم وەڵاهی ئەوەژی پەبچم ئەو ڕەیە ! خودایە چی بکەم توشی چە ڕەژە ڕەشەک هاتووم ؟ ناچار لە ترسی ڕووحی خەم تەکانکەم دایە خەم ، یان لای کەم هەڵەم ، بەڵام وەک سیپاەم لەهاتبوو تومەز هەرچی لەشم بوو کوترابووە سەر یەک ، ئەوندە بە بە ڕەحمی بە لیس و پڵەقە لێیان دابووم ! ناچار بە نا

ئومێدی سەرم جوڵاند و لێ دڵی خۆم گوتم : خودایێ خێت ئەزانی ئەگەر هەموو جارەکیش خێتام بوبێت ، ئەوجارێ هیچ گوناهێکم نیێ فریام کەوێ یاڕەب العالمین ، زەریش دەم بێ خۆم سووتا و بەدست خۆم نێ بوو فرمێسکم هاتێ خوارەوێ ! ڕووم کردەو دیوارو خۆم تەسلیمی قەدەری خوا کردو مێ ئیوس بووم لێ ژیان ! لێ پێ دەنگەکی ئاشنا هاتێ گوێم گوتی کاکی میوان..کاکی میوان ، من لێ ترسان وڕامم بێ نێ درایەوەو هەموو گیانم وەک بی ناو ئاو دڵەرزی ! دەنگێ کێ چووێ لای ژوورەوەو ووتی : وڕاهی سێ تڕاقی ئەو دایکەی ئەوەم بکەوێ ئەو میوانێ شتێکی لەبەت ئەتانکوژم ، یان ئەگەر خێشم دەم نەت بتانکوژم تەسلیم بێ ژاندارمەلی تان ئەکەم هەی (…) چۆن ئەوێ لێ خێتان لێ میوان ئەدەن ؟ بێ ئەوەی بزانن شتێکێ چۆنێ ؟ئەو بەستێ زمانێ تان لێسەر کونێ مشک نووواندووێ ، مانی ئەمێ وەک ئەشکەوت مشک جلیتانێ تێدا دەکات ! مشکێکی کونێکەی ژێر میوانێکێ سەری دەرهێناو خەرامانیش کوردیێکەی تەواو نازانێ ! لەڕێ وادیار بوو ڕووی لێ کیخواژن بوو ،نابوایێ بێ خێت بزانی مەسەلێ چیێ ،جا بچی کوڕەکانت حالی بکەی هەی (…) لەڕەدا خەرامان گوتی : ئاوڕەها مامێ سیچان دیتم و گوتم مشک دیتم خەسوم ئیشتیباهی کرد بێ شتێک خراپ ! من کێ ئەم قسانەم بیست ئاهەکم هاتەوێ بەر و زانیم کیخوا لای منێ ، شتێکێ ئیشتیباهی ڕووی داوێ ، بەڕام من قوربانی ئیشتیباهەکێ بووم ! ڕووم کردێ لای ئەوان و کیخوا گوتی : کاکێ تێ ناوت چیێ و خەڵکی کوێی ؟ بەڕام لێ قسەکانی دیار بوو کیخوا زێر موتەئسیر بوو ، منیش ڕەنگم زێر گەڕا بوو کیخوا نێ حەق نەبوو نەمناسەتەوێ ، گوتم : کیخوا عەزیز حەقت هەیێ نەمناسیتەوێ ! چونکێ ئەوەندیان بێ لیس و پەلەقێ لێداوم ڕەشدا هەڵگەڕاوم و ڕەنگی مردووم پەریوەتێ ! کێ قسەم کرد کوخا خەی بەسەردادام و ئامەزی تەوڕینام و لێ بابێ ڕەی دا و دەستی کرد بێ گریان و گوتی : هەی مانی وێران خۆم هەی ڕوو سیاه خۆم ئەی شەرمەزار خۆم خێ ئەوێ (حەسەن زیرەک) ی ڕەفیقی کەنمێ چەند سالێ چاوەڕێم سەردانم بکا ئەی ڕێ بابێ ڕێ ڕوو لێ کوندەر بکەم !! کێ کێخوا ناوی منی هێنا ؛هەرچی لێ ماڕەکێ بوون سەریان سوێ ما و ڕوویان نێ بوو لێ شەرما سێیرم بکەن و سێیری یەکیان کردوو گوتیان حەسەن زیرەک !؟ ئیتر زێر پێشیمان بوونەوێ ! بەڕام ، کەنگی پێشیمانی بەدەردی خواردووێ ، کوخا نەیدەزانی چی بکات گوتی بەڕن دکتەر بەن و بێ کوخا ژنی گوت زووکێ دوو فڕوج بکوژەوێ شەربایەکی برنجی بێ بکێ ! ئیتر ماوەیەک لێ مانی کوخا مامەوەو زەریان خزمەت کردم تا چاکبووموێ ! زیرەک لێ گەڕانەوەو دانپەدانان و گوتنی ڕاستیێ ناخۆش و ناشەرینەکان ناپەنگەتەوەو چی بەسەر هاتووەو چێ پێ گوتراوێ وەک خۆی بێ زیادو کەم دانیپەدا دەنێ

.. دوا جار زیرەک گوتی: جا برام ئەمن زۆرم تەهەدان دیوە ، بە ئاوەی بزانم بۆچی لەم ئادەن ، لەو دنیایە خۆشیم نادی ئومەدەوارم لە جیهانەکەی تردا خودا تەقەم بە بکاتەوە و لای کەم لە وەش هەر تەهەدان نەبە بەشم . ناوەرم گەرانی بەم ..!! میرزا کەریم خۆشناو دەڵی کە زیرەک لە کانی مەلا ئەحمەد کاسبی دەکرد ، زۆر جار گەرانیبەژانی ئەران دەهاتن و پێکەوە گەرانیان دەگوت، جارێک گەرانیبەژێکی لوڕستان هاتبوو ، گەرانی(دایە دایە وەختی جەنگی) دەگوت ، عادەتی زیرەک ئاوا بوو هەمیشە وەختامی گەرانیبەژەکانی دەدایەوە ، بەڵام ، ئەمجارە بە دەنگ بوو ، خەڵکە کە چاوەڕێ بوون زیرەک وەڵام بداتەوە ، بەڵام زیرەک هەر بە دەنگ بوو !زیرەک هەی بە دەنگیەکەی ئاوا باس دەکات ، (ئەو گەرانیە هەڵقوڵاوی جەنگەکەی (قەدەم خێری بیراوەند) ە خۆشم ئەزانم جوابی دەمەوە ، بەڵا، ناوەرم چونکە ئەوەندەیان لە داوم ، هەر جارێ بە هانایەکم پی دەگرن ، من دەزانم وەختامی بدەمەوە ، جوابەکەشم حازر کردووە ، گوتمان چیت حازر کردووە ؟ گوتی : لایە لات بە دەکەم با غیرەت بتباتەوە دەس کەینە تفەنگی بەنەو شەو تاۆژ بە یاخەوە جا کەوشە بووم بە پاتەوە بەڵام ، بە ڕاستی ئەگەر شتەکم گوتبایە ، چ لە ئەوشەو زووتر نە بوو سەت جووت شەقیان تەم هەڵئەدا ، بە هانایەکی چاکیشیان بە ئادەزیمەوە . خودایە ئەم جارە بە کوە هەڵبەم..!! بەڵێز عومەری سوڵتانی دەنووسە : چووینە کانی مەلا ئەحمەد و ویستمان زیرەک ببینین ، چایخانەکە زۆر هەژارانە بوو میزو کورسی کۆن و شل و شاق بوون ، لە دەوری مێزێک دانیشتین ، زیرەک هات ، بەڵام ، چی ببینین زیرەک ڕەنگ و ڕووی گەڕابوو ، قسەی بە نادەکرا ، گوتی : تکایە داوای گەرانیم لە مەکەن ، ئەو چوار کەسە دەبینن لەسەر ئەو مێزەیە دانیشتوون ، لە هەنجەتێک دەگەڕێن لەم بدەن ! کە لە میزەکەمان دوور کەوتەوە سەر بە ئاسمان بەرز کردەوەو گوتی : خودایە ئەم جارە بە کوە هەڵبەم ؟! شاگردەکەم هاوری کرد کوێنە وەرن زیرەکیان کوشت ..!! /////// میرزا کەریم دەنووسە بەیانیەک زوو ڕابیعەخانم لەدەرگای دا و لە گەڵ شاگردەکیا خەی کرد بە ژوورەو و گوتی : کاکە بمانبوورە بەم بەیانیە بیزارت دەکەین ! گوتم: لەوە گەڕێ بزانم چیتان لە قەوماوە ؟ ڕابیعە خانم گوتی : ئەمشەو شەیان لەگەڵ کردین ، هەندەکیشیان لە زیرەک داوە ، ، هەڵبەت ئەویش دەستی کردەوە ، خوا هەڵناگرێ شەکی چاکی لە گەڵ کردن ، منیش گوتم ئەمانە کێن شەیتان لەگەڵ کردوون ؟ گوتی : جا بەم چی کاکە هەندەکیان جێی خاکیان لە بەر بوو ، هەندەکیشیان کەت و شەوار و بە فارسی قسەیان دەکرد ، بەڵام ، بە خوا وابزانم یان (ئیتلاعات) بوون یان ٠(زۆدەی ئیتلاعات) بوون ، شەویان زۆر لە

(جینایەتکار دەچوو ؟) پاشان چوومە کانی مەلا ئەحمەدو ڕووم کردە زیرەک و بە پێکەنینەوە گوتم زۆریان لێداوی ؟ وەڵاهی زوو فریام کەوتن ، منیش چاکم لێدان کاکە تاور زۆنکم هەیە دەستم دابووە بە دەوری خەما ئەم سوێاند کە ئەممایی بە ناو شانی هەر یەکێکیان وەک گا ئەیبەێاند ! ئەمما وەختە دەورەیان لێدام و تاورزۆنکەیان لێدەست گرتم پێکم کەوت ، شاگردەکەم هاواری کرد کوێنەوەرن (زیرەک) یان کوشت !(١٠)
کاکە کەدیم هەر کوێە لاوەو بە قیزەکەوە هەندەک بە کوردسی شێوان لەگەڵ دەکەردن و هەندەک بەشەق و بە شاپ بەر بەوونە گیانی شەکەرەکان و هەڵیان بەن کردنیان بە بەردی برا برایی و هەر دوو سێ کەس بە دوای نە فەرەکیاندا ڕایان ئەکرد و ئەیان وت (وایسە پدەر..) واتە ڕاوەستە هەی باوکەکەت !
میرزا کەریم دەیەوێ هەی شەڕەکە بزانێ ! زیرەک دەڵێ : بە خوا کاکە هەر سەر بە خۆ شەڕیان پێ فرۆشتم ، بە ئەوەی هیچ خەتایەکم هەبێت ! تۆ بۆچی بە کوردی دەکەکی ..!!
زیرەک دەبینێ میرزا کەریم بە زیرەک زەر خەمبارێ ، دەڵی کاکە گوێ بگرێ ، ئەمن لەم جارە بەد بە ختیانەم زەر بە سەر هاتووە ، لە تاورز زیندانی بووم ، ژاندرمەیەکی پیسکەی (عەجەم) هەبوو دەستی پەم فەر بو بوو شەو بەری لێ نەدەکردم و بەهانەیەکی دەدەزیەوەو دەیگرتم و تەری لێدەدام ! ئەژەک بە سەر ئاو ێیزیان کرد بووین ، من لێ ێیزا کەکیم ، ئاورێ دایەو بەم هات و بە تورکی گوتی : (ولان ئەی ……) من پەم نە گوتی بە کوردی قسێ نەکەی ؟! زیندانیەکان ئاوەیان دایەو، منیش زانیم دەیەوێ هەنجەتم پێ بگرێ و لەم بدات ، لە دەی خەمدا گوتم : با بە دەی ئەوان قسێ بکەم ؛ بەکو چیدی لەم نەدەن و بیدێ مە لای بەعاری و وتم : کوا بە کوردی قسەم کردووە ؟ وتی ئەی بە بە کوردی ئەکەکی ؟ منیش دەنگم هەبەی و ڕووم کردە زیندانی و زیندانبانەکان و بە پێکەنینەوە وتم : کەا من بە کوردی کەکیوم ، ئەگەر بە کوردی کەکیبام ئەستا تە حالی نەدەبووی !! زیندانیەکان پێکەنین و ڕوویان لە ئاغا (شەر ئالی) کرد و گوتیان : توو خوا چیدی لێ حەسەن مەدێ حەسەن کوێیکی چاکێ ! جا کاکە ئەگەربەم بە گوناه لێیانداوم و نیوەی عومرم هەر بە تەهەدان بردووتێ سەر، لەوانەیە باوەڕ نەکەی ! لە بەختی من هەزار هەندێ ! زیرەک هەندەک نهەنی هەبوو کە نەیدەتوانی بیدرکێنی !!
پیاوانی(زەدەی ئیتلاعات) ی ئەوسا کە ڕاویان نابوو ، وەک خەی ئەڕ لە هیچ جێگایەک نەیان دەهەشت جێگای بەتەوێ و بە ئاسودەیی بژێ ! ئازاریان دەدا ..
لێیانداوم بە زیرەک وەک خەی دەڵێ : نیوەی تەمەنم هەر لێیان داوم ،

زۆر جار بە خۆشم نازانم بۆ چی لییانداوم !؟
بۆیە لەمداوە چونکە زۆر ناودارە ..!!
مامۆستایەکی بەڕێز لە سلێمانی بۆی گێڕامەوە : لە سلێمانی ساڵانێک زیرەک لەسەر شەقام ساردی فرۆشتووە ، گەنجێکی وەرزشکاری لە خۆبایی شەقاوەچی ڕۆژێک زیرەک دەداتە بەر بۆکس و هەموو سەرو چاوی دەکاتە خوێن ، کەسانێک بەو وەرزشکارە شەقاوچیە دەڵێن : تۆ بۆچی لە زیرەکت داوە ، بە خۆی لەم سەرشەقامە کاسبی دەکات و ساردی دەفرۆشێ ، چ زیانێکی لە تۆ داوە ؟ لە وەڵامدا کابرای شەقاوەچی دەڵێ : وەڵڵا بۆیە لەمدا ئەوە کەسێکی زۆر مەشهورو ناودارە ، منیش بۆیە لەمدا تا پێم بڵێن .. (…) لە کەسێکی ناوداری داوە !؟
لەسەر گۆرانی گوتن لە بەندیخانە لە زیرەک دەدەن..!!
دکتۆر سەرکەوت ئەمین [illegible]

(۱۲)!! گوتم : ئاخر چی ووێداوە با منیش بیزانم ؟
ابیعەخانم گوتی ئەم شەو ئەوەندەیان بە لولەی تفەنگ لە (زیرەک) داوە و هەرچی پولی هەشمان بوو هەموویان لە ستاندووە ، هیچمان نەماوە ، منیش زۆرم پێ سەیر بوو ، دیسان بە لە زیرەکیان داوە ئەبە هەی چی بێت هەسام بە پێ جلم گەی و سواری ماشینەکەم بووم چووم بۆ(کانی مەلا ئەحمەد) دیم (زیرەک) لەسەر کورسی دانیشتووە کە چاوی پێم کەوت زانی زۆر ناحەتم و بە پڕشم بەی هەسایەوە زۆردەخەنەیەکی کرد و گوتی : ئەمە بە هاوارەوە هاتووی ؟
گوتم : ئەمە چیت لە قەوماوە ؟

دەستی بە کراسەکەی بردو هەلیدایەوە و گوتی : سەیرکە ؛ کاکە بزانە چیان بە سەر هێناوم ! کە سەیری سینەو پشتیم کرد بە ڕاستی موچەکە بە بڕی پەمدا هات و لە تاقی سەرمەوە هاتە دەرەوە ، جێگای هەر لوللە تفەنگێ لێان دابوو وەک بڵێی بە بڕیە شین ژمارە پێنج لەسەر سینگ و پشتی نووسرابە وابوو جێگای قەنداغی تفەنگ بە پانی و درێژی قەنداغەکە پشتی زیرەکی شین وماڕ کرد بوو .
گوتم : زیرەک ئەتە ئەوانەت ناسی ؟
گوتی : نە بە خوا نەمناسین بەڵام ، کوڕە جحێلەکی باڵا بەرزیان تەدا بوو زۆر لایەنگری لێوە کردم بە ڕاستی ئەو نە بوایە شپرزەیان دەکردم ، زۆری تریش هەتیوەکی خرکێ ی چوار شانە شێری تەدابوو زۆر بە بە وجدانی لێیدام ئەو هەتیوە پیسە هەر هاتوو غاردایە ژوورەوەو شوشەیەکی ویسکی کوپێیی هەڵپچڕی نای بە سەریەوە (…) وەک عەسابی فلیمەکان فڕی لەدەداو جونەکی پەدەدام ، ئاخیر من خۆم پێ نە گیراو گوتم : هەی نا پیاوی نا ئینسان ، ئە تە دزی یان ویسکی خۆری ؟ دانیشە با خزمەتت بکەم ! شوشەکەی داناو گوتی : هەی پیرە دایکت …(*۱۳) ئەوە من بە پیاو نازانی ، ئەم جارە بە هەردوو دەستی تەمبەر بووئەگەر ئەو کوڕە باڵا بەرزە نە بوایە بە خوا شەی ئەکردم ! گوتم هاتوونە سەرت و لێیان داوی و هەموو لە شیان شکاندووی سەرە ڕای ئەم هەموو لەدانە مەتحیان دەکەێ ؟ گوتی : ڕاستە ئەو نە وەکەسانە هی مەتح کردن نین بەڵام ، دەگوترێ ئەویان لە ئەوی تر چاکترە بەڵام ، چاکیان تەدا نیە ! گوتم : شکاتت کردووە ؟ گوتی : لە پەش تە (ژاندارمە) کان لێرە بوون و (باز جیان) لە کردم بەڵام ، خە ناشوەرم بەم وەک مەسەلەکەیە کابراش دەکوژن و لە گەڵ جنازەکەی ئەکەن !!
گوتم : زیرەک ئەتە ئەزانی بەچی لێت ئەدەن بەچی بە من ناڵێی ؟
بە دەنکی پە باوەشەوە سەیری منی کردو گوتی : ناوەرم دەردی خۆم بە کەس دەربەم ، بەڵام ؛ هەبەت شت لە تە ناشارمەوە ئەگەر تەزەک سەبر بگری و عەجەلەنەکەی تا وەختی خۆی دێت !
گوتم : یەعنی چی کاکە گیان قسە کردنیش سەبری دوێ ؟
گوتی : پەم نە گوتی وەزعی من وەزعەکی (مەعمولی نیە) ناوەرم دەردی دڵی خۆم لای هەموو کەس بکەم ! بەڵام ، هۆژەک دێت پە بەدەم هاوار بکەم و خەکیش حاڵی بکەم کە بە چی نایەن لە هیچ شوێنەک بحەوەمەوەو هەر وەختەکی ئارەزووشیان لە بێت ئەوە بە هانایەکم بە ئەدەزنەوەو تەرو پە تەم هەدەدەن و دەنێنەوە !!
سەرم لە وەزعی زیرەک وسوماڵبوو هیچی لە حاڵی نە بووم نا چار هیچی تر لەم نە کێشەوە . دوو سە ڕۆژ هەنایان و بردیان و دواجار پێیان گوت : کاکە تە چی دەکەی لەم چەڵ و دوورە شارە ، بە قسەی ئەمە

دەکەیت بۆ جێگایەکی تر بۆ خۆت کاسبی بکەی باشترە هەتاکو شەوەکەس نەشیان کوشتوە ؟!
گەرانی خان باجی زیرەکی بۆ لەدان دا ..
دوا جاربۆ ناچاری کەل و پەلەکانی چایخانە هەڵاج دەکاو زیرەک سەرهەڵدەگرێ !
میرزا کەریم بەردەوامە لە گۆڕان بۆ دوایی زیرەک ، گوتیان لە سبلاغە ، چووم ماڵەکەم دەزیەوو لە خاوەن ماڵم پرسی کوا زیرەک ؟ گوتی وەرە دانیشە تا بەسەر هاتی زیرەکت بۆ بگێڕمەوە ! گوتی : کە لە گۆڕ ڕابیعە خانم هاتنە ئەرێ ، من لەرێ ژوورەکم پێدان ، ئێوارەیەک زیرەک لە گەڵ هەندێک برادەر دەچێتە دەرەوە ، بۆ (ڕیستورانی – ئیپریم) برادەران سەرگەرم دەبن و داوا لە زیرەک دەکەن گۆرانییان بۆ بڵێ ؛ زیرەک دڵیان ناشکێنی وگۆرانی (خان باجی) یان بۆ دەڵێ و دانیشتوان گوێیان لەدەنگی زیرەک دەبێت دەست دەکەن بە چەپڵە لەدان و فیکە لەدان ، بە جۆرێک دەنگیان دەگەیشتە خیابان ، لە خیابانیش پڕ پڕ خەڵک دەهاتنە بەردەرگای ڕێستوان و ئەوانیش دەستان بە چەپڵە لەدان کرد ، سابلاغیش هەمیشە لە ژێر چاودێری دابوو ، لە ئێختیناق دا ئۆژیان لە لایەن دەوڵەتی ئێرانەوە ، ئەم شتە هەمیشە وابوو نەیاندەهێشت خەڵکی زۆر پێکەوە کۆ ببنەوە !
ئەفسەرێکی (شهربان) هەمیشە لە گۆڕان بوو لەگەڵ چەند پاسەبانی چەکدار ، ئەگەر نزیک ڕیستوانی ئیپیریم ئەم هەموو شەقیە دەبینن ، یەکسەر ڕوویان کردە ئەو ، پاسەبانەکان یەکسەر لە ماشێن دابەزین و غاریان دایە سەر خەڵکە کە دەستیان کرد بە بەدەرکردن و بەاوکدن و پاندانی خەڵک ، بە ناو خەڵک ڕاهاتبوون لەولا پاڵ ئەدران و لەسەر خۆیان پەدا ئەکردەوە…
ئەفسەرەکە چووە ژوورەوە دی جێی دانیشتن نەما بوو خەڵک بە پەوە چەپڵە لە ئەدێن و گەرانیەکە دەگەڕێنەوە ، ڕووی کردە زیرەک و هاواری کردو لە سەرخۆبە ئەمە چیە ئەم جێگایەتان شلەغ کردووە ؟ کەس گوێی نەدایە ئەفسەرەکە و زیرەکیش گوێی نەدایە تا گەرانیەکەی تەواو کرد و گوتی جەناب سەروان گەرانی گوتن قەدەغەنیە ، ئەتو بە هاتی زەوق ئەمە دەشکێنی ؟
ئەفسەرەکە گوتی : ئەم شلەغیە قەدەغەیە ، ئەم شەوە گەرانیە کە ببێتە هۆی کێبوونەوەی خەڵک قەدەغەیە ! زیرەک گوتی : کاکە بۆچی لای ئێوە گەرانی ئەدەن و ڕەقسیشی بۆ دەمەوە ئەکەن لەسەر ڕێخی خیابان یان لەناو پارکەک زۆر لەرە شلەغ ترە بۆچی بۆ ئێوان قەدەغە نیە ، بۆ ئەمە کە لە ناو چوار دیوارە ئەم ڕیستورانە تەنها یەک دەرگای هەیەو بۆ پەنجەرەیە ، بۆ گەرانی دەردی دڵی خەم بۆ با بەدەم بۆ

دەبێ مانعتان هەبێ ؟
قسەیەک لە ئەفسەرەکەو قسەیەک لە زیرەک ، ئەفسەرەکە یەک زللەی لە بنا گوێی زیرەک دا ! ! زیرەکیش نە یکردە نامەردی و هەڵسایەوە پەوەو هەتا تێنی تەدا بوو زللەیەکی لەبن گوێی ئەفسەرەکە دایەوە و پشتاو پشت بەری دایەوە ، خەڵکی دەورو پشتی دایان پێلەسیە سەریەک و بوو بە شەڕەک لە هەموو ئەرانت نەیانتوانیوە ئاوا لە ئەفسەرو پاسەبانەکان بدەن وایان لە کرد بوون خەیان پێ لەسەر پێ ڕانەدەگیرا ، یەک لە پاسەبانەکان هەڵاتبوو خەی گەیاندبووە شەهرەبانی و ئاگاداری کردبوونەوە ئەوا لە دەستورانی ئیپریم خەڵک لە ئەفسەرەو پاسەبانەکان دەدەن فەوری دەبێ بگەنە فریامان ..
ئەوەندەی پێ نە چوو دوو ماشێن پێ لە پاسەبانی چەکدار لە بەردەم ڕیستوران خەیان فەیدایە خوارەوەو غاریان دایە ژوورەوە دەستیان کرد بە لەدانی خەڵکەکە ، ئەو جارە بووە بای پاسەبانەکان تەڕەی ئەوانی تریان کردەوە ، هەموویانیان خستە نەو ماشێن و بەتایبەت ئەفسەرە کە زەری لە زیرەک دا و دوو دەستی لە پشتەوە بەستەوە لە بەر چاوی خەڵک دایە بەر شەق و سواری ماشێنی کرد ، بەڵام ، هەرچی لەشی ئەفسەرەکە بوو خوێنی پەدا ئەهاتە خوارەوە شەڕەکە کەتایی هات و هەموویان بردن بە شارەبانی ، خەڵک زۆر هەوڵیاندا بە بەردانی زیرەک ، بەڵام ، ئەفسەرەکە هەموو خەڵکەکەی بەرداو زیرەکی هەشتەوە ، بە هەردوو دەستی بەستراوەو خستیە نەو حەوزی حەوشەی شەهرەبانی ، دەم نادەمیش لەی هەڵدەستاو بە شەق و زللە بەردە بووە گیانی زیرەک تا ماندوو دەبوو ، ئا بەم شێوەیە زیرەک ئەم شێوەی بەم شکەنجەو ئازارەوە بەڕە کرد تا وەختی بەیانی لە هەشخەی چوو خەریک بوو بمرە ؛ هەوانەی بیمارستانیان کرد ، ئاغا (محیەدینی دەستالی) بوو بە کەفیلی لە شارەبانی و زەریشی هەرەشە لە ئەفسەرەکە کرد کە چەنت وا لە خانندەیەکی کورد کردووە بە لەتداوە بت دابایە دادگا بە چ حەقێک شەو تا بەیانی لەی دەدەی ؟ خە بە خوا ئەگەر شتەکی لەبەت تا پائتەخت ئاناوەستم هەموو کاربە دەستانی دەوڵەت تەدەگەینم کە چ زوڵم و زەرەک لەرە بە سەر ئەچیت بە ئەوەی کەس بتوانی قسەیەک بکات !؟ زیرەکی لە گەڵ خەی بردە ماڵەوە و زیرەک زەر سوپاسی کردو لە ماڵەوە کەوتە نەو جگاو هەڕەک زیرەک گوتی : من لەرە دەڕەم . منیش پەم گوت ئاخر بە دەڕەی تاکەی دەی ماڵە تە هەر بەسەر پشتی وڵاغەوە بەت با لە ناو ئەمەدا تەزەک ئەقرە بگری و بحەسێیتەوە ، سەیری منی کردو گوتی : ئەمن تازە ڕووم نیە لەرە بمێنمەوە پێنج و دوو ڕۆژکم ماوە ئەچم بە شارەکی تر گچکەو نانکیش هەردەبە من و ئابە سکمانی پە تەر بکەین ، لە قسەکانی دیار بوو زەر دەشکاو بوو ..(پ٢، ل١٠٦)
بە ئاستی ماندوو بوومهەندەی باسی لەدانکانی زیرەکتان بە

بنووسمەوە !!

ناچارم ئەوەش بنووسمەوە کە لە کاستی ناسراو بە کاستی ئەبوو سەباح ، دەردە دەی زیرەکتان بە بگوزمەوە ، زیرەک دەبە :ئومەدوارم پاکی نەکەیتەوە ، ئاغاز ئاغاز تەمەشای قسەی ئابە مەکە ئەوەی بە سەرم هاتیە پێت دەڵیم ، دوایی دەردی دەم هەیە ! دوای ئەم گەرانیە ! ئەی هاوار ئەی هاوار من لە هیچا نە بووم ،هەژدە مانگ لە ئەراقا گیرام ! شەش مانگ لە ژێر شکەنجەی سازمانی ئەمنیەتی ئەراقا ، ئەوەی بە سەریان هێنام هێنام .. ئەوەی کە تەعزیب بوو کردیانم ئاخیری دەیانوویست بتلەکی بیر لە قینگم بێن !! ! (پەکەنینی دانیشتووەکان ؟؟) تکایە ئەوەش پەمەکەنن !! کوەکی خانەقینی پالیس بوو لەوە گوتبووی ئەگەر هەرچیتان لەکردووە قەیدی ناکا من قبووەم کردووە ، ئەگەر ئەوەی لەبکەن ئەم ئەمنە بە یەکا ئەدەم ..باشە ئەو خراپەی لە گەڵ کردم لەمنی دا کوشتمی ! هەژەک پەشتر مانگەک لەیدام ..ئەمما دوایی جغارەی بە دەنام .. تا ئەو هۆژەی دەمرم مەمنوونیم ، بە خاتری خوا کاکە من هەژگاری خەم ئاوا بردووتە سەر ، هەنامیانە سلەمانی ..نە کەرکوک هەنامیانە کەرکوک نەء بمبوورن ! هەنامیانە کەرکوک لە کەرکوک بە موسل ، بە قەراغ بە قەراغ هەولێری جوانا کە هۆیشتم هەژانەکئی خەشم لەرە گوزەراندووە ، ئەی هاوار کوردی هەوەڵر کەسی بە دەرەوە نیە ، لە حاڵی من بپرسە ، کە تە کابراچ کارەی ؟یا چی لەرە ؟لەم ناو قەفەسەی پالیسخانە چیەکەی ؟ تەنیا نەفەرەک وەک خولە پیزیان گرتبە ! بە هەژدە پالیسەوە منیان ئەگرت و ئەبرد .. ئەی هاوار لەو ماڵە بووم لەم ماڵە بووم لەرە بووم ، فایدەی نە بوو هەرچی تەمەشام دەکرد ئەو ماڵانە کەبووم ، تەشام دەکرد هەموو پەنجەرەکانیان دیار بوو قاپیەکانیان دیار بوو ، ئەمما ئ زیرەک جگە لەم پەشهات و هەژاری و بە کاریەشی وەختە لە هادیە بە فەرمی کاری کردووە، چ لە هادیەی بە غداچ لە هادیەی تاران و کرماشان ، گەورەترین کار بەدەست و هونەرمەند لەم دەزگاو هادیەیانە دژایەتی زیرەکیان کردووەو کاستیان هەشکردووتەوەو لەیانداوەو دوا جار بوونەتە هەی دەرکردن و نانبڕانی و ئاوارەیی و کەوتنە بە ندیخانە لە ئیران و لە عیراق !ئەی هاوار هاوار بەشەر نە بوو بەڵ حەسەن زیرەک بە کوە ئەبەن ؟، باوکم من خولە پیزەم ؟

زیرەک بەم گەرانەوەو دانپەدا نانە دەیەوە بە خەڵکی کورد بەڵ .. براکانم ئاوا ژیاوم و لە نەو ئەم ژیانەشدا گەرانیم بە گوتوون !! .. ئەوەی کە تەعزیب بوو کردیانم ئاخیری دەیانوویست بتلەکی بیر لە قینگم بێن !! ! (پەکەنینی دانیشتووەکان ؟؟) تکایە ئەوە پە مەکەنن !!؟

-تاوانێک کە زیرەک بەرامبەر بە خۆی کردوویەتی : .. زیرەک بە هوشیاریەوە خۆی کرد بە قوربانی دوو شت (هونەرەکەی و کورد بوونەکەی) هەر لە کاستی ناسراو بە کاستی ئەبووسەباح دەفەرموو : (هونەر بە من کارێکی نەکرد بە دوایا بچم ، چۆن کوردم و بە کوردی قسەدەکەم !!) هەر لە بارەی کوردبوونەوە دەڵێ بەی بەوام بەکورد نیە! (…) هەندەم نەماوە بمرم و بچمە ژێر گڵ و بە شاری کورد نەبینم !!) لەرە زیرەک بە گۆڕیەوە باسی هونەردەکات و لەگەڵ ئاوەی بەم هونەرە بەرزەو ئەم هەموو خزمەتە مەزنەی بە هونەری کوردی کردووە ، ئاوەتە ئێستا لە نێوان دوو شاخێک چایخانەیەکی پێپوتم هەیەو کاسبی تێدا دەکەم ، هونەر وای نە کرد ..لەسایەی هونەر دا بژیم و بە هونەرەکەم بژیم ! ئاوە حاڵەت و هەر جارەی دوو سێ ساواکی دەن و لە خوێندا سوورم دەکەن !!
لە بارەی کورد بوونیشەوە دیسان گۆڕی دەکات کە هونەرمەندانی کورد گیانیان نەگرتووەو ئازریان داوەتانیانبڕەوەو دەریان کردووە کە لە وادیە بووە !! بۆیە دەڵێ بەوام بە کورد نیەو پەمخێشە بمرم و بچمە ژێرگڵ و بەشاری کورد نەبینم !! کە چۆن لەسایەی خزمەت بە هونەری کوردی ئاوەتە حاڵەم و ئاوانەی کە لێم دەدەن و کەشەم بە دروست دەکەن زەربەیان کوردن !!
زیرەک لە کورد بوون و هونەرمەندیەتی کورد پێشیمان نیە ! ئاو گۆڕی لە بەشەک بەناو هونەرمەندان و بەشەک لە کوردان دەکات .. کە بوونەتە هەی زەر تەرو گەورە تەر بوونی ئازارکانی بە دەست کوردانەوە ، کە ئەم ئازارە چووەتە سەر ئازاری هەردوو دەوڵەتی ئێران و ئێراق – جەم نە بەوە جەم نە بەوە ئەی برای کوردم لە ئێراق و لە ئیران – و ئازاری نەو بەندیخانەکانیان !؟ ئەمەش جارەکە لە گیانەوەو دانپێدانانی ئاو ئازارانەی کە دیویەتی بە هەی کورد بوون و هونەرمەند بوونیەوە !! هەر بەم هەیەویە زەر جار لە نەو گەرانیەکانی دا هاوار دەکات و بە حەسرەتەوە دەڵێ : چیم کرد لە خەم !؟ دوا جار پەاو سەری سوەدمینە کە (هونەرمەند حەسەن زیرەک) لە نەو ئەم ژیانە دەزخیەدا ئەم دەنگە بە هەشتیەی لە کوە هەناوە !؟؟

ئەنجام :

١-لەم لەکۆڵینەویەدا دەردەکەوە کە زیرەکی هونەرمەند ، یەکە لەو کوردانەیە کە زەر زوو و بە هەشیاری و ئازایەتیەوە پێش هەموان دانپێدانان دەکات .
٢-زیرەک لەم دانپێدانانە لە گوتنی هیچ بابەتێک ناپەنگەتەوەو بەدەنگی بەرزو بە ئاشکرا دەڵێ : دەیانویست بتلەکی بیرە لە قینگم

ببن ! دد.. لیاندام و دایکیان گام و لە قوزی دایکیان دەبردم ! دد..ساواک داوام لەدکات بچمە ئیراق و کاریان بە بکم !؟
٣-هەر لەم لەکەوە دا دەردکەوە ئەوانەی لە زیرک دەدن..ساواک و ئتلاعات و زەدی ئیتلاعاتن ، واتە دەوت خیەتی ، چن لە ادیش دەریانکرد ؟ !
٤-لەم لەکەنەوە دا دەردکەوە کە دەوت ئامانجی کوشتنی زیرکە ، ئەوتە ؤژە کە لە زیرک دەدن ابیعە خانم دچیتە مالی میرزا کریم و دگری و دد : دبە لەم شونە بین دنا ژە دشمان کوژن ! لە ژاندارمری شکات دکن ، لە جیاتی پاراستنیا بە زیرک دن : لەرە بە با ژە نە شتان کوژن !؟ زیرک خشی دد : خکیش دکوژن و لە گ جنازکشی دچنە سر قبران ! دواجار زیرک دد : هندم نماوە (بمرم – بمکوژن !!) و بچمە ژر گ !؟
٥-لەم لەکینەوە دەردکەوە لە ؤژی دەرکردنی زیرک لە ادیی تاران و کرماشان ، ساواک بە دوایەوتی و لناگ لە هیچ کارک سرکەوە و لە هیچ شونک بحستوەو بگیرستوە ، هەر بیە بردوام لە گرانیکانی دا دد .. جم نیە تیا بسرم خاکم بسر بە بە لانە خم !
زیرک لە نو گرانیکانی دا زر جار باسی دربدری و ئاوارییی خی دکات ، بیز عومری سولتانی دنووس : کە چووینە کانی مالا ئحمد زیرک زر بە تاقت بوو ، کە لە مزکی ئمە دوور کوتەوە ، سری بە ئاسمان هبی و گوتی : خودایە ئم جارە بە کوندر هبم ؟ میرزا کریم دنووس : لەم دواییدا زیرک ساواک سراو دووی نا بوو لە هموو جگایکەوە بە دوایەوە بوون و لندگان لە هیچ جگایک بحوتوە!؟

سرنج و تبینی و سرچاوکان :

(١) ..... ماموستا محمدی مزانی . (٢) ..... نووسرو وگی ناسراوی کورد لە ژهاتی کوردستان ، ئم باسی لە فیسبوک باکردووتوە.

(٣) ..... چاوپکوتنکی گرنگی (مام علی یاسمنی) هیە،کە ماموستا محمدی مزانی لگی کردووە ، لساڵی ١٩٩٦ ، مام علی خزمکی نزیکی هونرمند(حسن زیرک)و فیقی مندالیتی و بابتی

گرنگ باس د□کات ، سیدی ئ□و چاوپ□ک□وتن□ مام□ستا مح□م□د □□م□زانی گ□ور□یی کردوو و□ک دیار□ی□ک پ□ی ب□خش□م ، سوپاسی د□ک□م .

([illegible]) [illegible] ! (٦)□□ژ□ک باسی زیر□کمان د□کرد ، ب□□□ز□ک گوتی : دایکی م□ردی کردووت□و□ !!؟ ب□تان□و□ ئ□م□ی گوت . منیش گوتم خ□زگ□ ه□موو ئ□وان□ی دایکیان شوی د□کرد□و□ ح□س□ن زیر□ک□کیان ل□ د□رد□چوو ، جا ئ□وسا با شوکردن□و□ خراپ بوای□ !

([illegible]) [illegible] . (٨)ب□داخ□و□ ئ□م ل□ژن□ی□ چ ل□ژن□ی□ک بوو□ ، ک□ ج□سار□تیان کردوو□ ب□ زیر□ک ب□□ن ..د□نگت ب□ □ادی□ ناگونج□ ! خ□زگ□ د□ناسران ..

([illegible]) [illegible] . (١٠)زیر□ک ل□ر□ باسی شاگرد□کی د□کات ، ل□ کانی م□لا ئ□حم□دو ل□ میوانخان□ی س□قزیش زیر□ک چ□ند شاگرد□کی ه□بوو□ ، ئ□و ب□□□زان□ د□توانن ز□ر شت ل□ بار□ی زیر□ک□و□ باس بک□ن ، هیوادارم ل□ ژیان مابن و یادگاری□کانیان ل□ گ□□ زیر□ک بگ□□ن□و□ .

([illegible]) [illegible] . (١٢)ل□ کاتی ل□دان□کانی زیر□ک ل□ لای□ن ساواکی و ئیلاعیاتی□کان و ز□د□ی ئیتلاعات□کان ، ز□ر جار ژاندارم و ئ□فس□ر□کان ب□ زیر□ک د□□□ن؛(ل□ر□ ب□□ با □□ژ□ ن□شتانکوژن !!)جگ□ ل□ لیدان و ش□رپ□فر□شتن□کان وش□ی – ن□شتانکوژن) ب□رد□وام ب□ زیرک دوو بار□ د□ب□ت□و□ ، ئ□م□ ئ□و□ د□رد□خات ، ک□ دژای□تیکردنی زیر□ک ل□ لایان د□و□□ت و ساواک□و□ ب□ کوشتنی زیر□ک بوو□ ، ه□ر ئ□وش بوو دواجار ژ□هرخواردوویان کرد !!

(١٣*)ل□ر د□نیام زیر□ک قس□ی ساواکی□ک□ی و□ک خ□ی گ□□او□ت□و□ ک□ ب□ زیر□کی گوتوو□ □ ه□ی دایکت بگ□م ..)چ□ن زیر□ک دانپ□دانان□کانی و□ک خ□ی گ□راو□ت□و□، ب□□ام ، میرزا ک□ریم د□ی ناهاتوو□ ئ□م□ بنووس□ ..

م□ولود ئیبراهیم ح□س□ن

٦/ ٢٠٢٣ – هەولێر

_____

سەرچاوەکان :

-چریکەی کوردستان چاپی دووەم ،١٣٧٦ خورشیدی ،سازمانی انتشاراتی بورەکەیی

-حەسەن زیرەک و هەندەک لە بەسەرهاتەکانی –نووسین: میرزاکەریم خەشناو ، بەرگی یەکەم ، ١٩٨٤، هەولێر

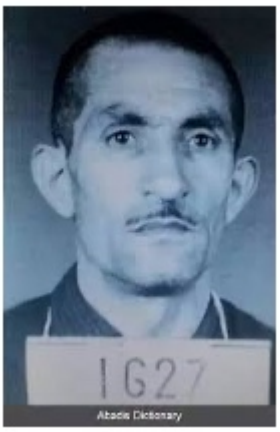

- حەسەن زیرەک و هەندێ لە بەرهاتەکانی – نووسینی : میرزا کەریم خۆشناو ، بەرگی دووەم .١٩٨٦ ،هەولێر
-ساوک بچی حەسەن زیرەک ی کوشت – مەولود ئیبراهیم حەسەن- هەولێر – ٢٠١٢
چاوپێکەوتنی (مام عەلی یاسەمینی) خزمی نزیکی هونەرمەند حەسەن زیرەک وهاوڕێی منداڵی و تەمەنی ، چاپێکەوتن نووسەرو وەرگێڕی ناسراوی کورد مامۆستا (محەمەد ئەمینزانی) لە پێڕهەڵاتی کوردستان لە ساڵی ١٩٩٦ ز .

وێنەکان:

١-زیرەک بەندیخانەی کرماشان
٢-زیرەک بەندیخانەی سلێمانی لەگەڵ کەمالی شەفیق
٣-زیرەک سلێمانی بەرونکە سپیەکە
٤-زیرەک

٥- پەیکەری زیرەک دەسکردی هونەرمەند بەشیری ناسری
٦- تاران لەگەڵ ساکاری کچی

گرنگی ئاژیتاتۆر.. مانسور حیکمەت

وەرگێڕانی: کاوە عومەر

(بەشێک لەقسەوباس لە کۆبوونەوەی ئەندامانی ئەرگانە ناوەندییەکانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران)

دەقێکە لە کاستەوە وەرگیراوە

قۆناغی یەکەم ٩:٣٤ خولەکە

لە کۆبوونەوەیەکی بچووکدا دەتوانم زۆر ڕوونتر باسی بابەتەکە بکەم. ئەگەر باسەکە تەکنیکاو بوو، ئەوە لەبەر ئەوەیە کە من ئەو بابەتەم نووسیبوو و نەمدەویست هەمان باس دووبارە بکەمەوە. کۆمەک تەکنیکە بوو. بەڵام ئەوەی ئەمە دەیبینن ئەمەیە: ڕاخنەگرتن لە شەوازی کاری پەپلیستی، واتە جیابوونەوە لە شەوازی کاری چینایەتی کە دەتوانێت شۆشگێرایی وردە بەرژوازی تێکبخات. تێکخستنی شۆشگێڕی وردە بەرژوازی واتە تێکخستنی شۆشگێڕی تاکەکەسی و یەکێک لە بناغەکانی دابڕانی پەپلیزم لە چینی کرێکار ئەوەیە کە توانای تێکخستنی چینی نییە لە شوینی ژیان و کارکێدا و ئەمەش ئەمان بەرووبونی گوتووە، واتە وەک دیاردەیەکی بابەتیی چین تێکبچن. بەڵام ئەمە هەشتا نیوەی بابەتەکەیە. نیوەکەی تری باسەکە ئەوەیە کە بتوانین تێکخراوێک پێکبهێنێت کە بتوانێت چین تێیدا تێکبچرێت. واتە خەباتی چین بتوانرێت لە ڕێگەی کەناڵی ئەم تێکخراوەوە بدوادا چوونی بۆ بکرێت. بۆیە ئەم تێکخراوە نێک هەر لەگەڵ تایبەتمەندییە بابەتییەکانی ژیانی چین – کە بینای هەرەمی و حەوزەکانی شون و ژیاندا- بەڵکو پێویستە لەگەڵ تایبەتمەندییە بابەتییەکانی خەباتی چینی کرێکاریشدا خۆی بگونجێنێت.

چوون بەرەو چینی کرێکار تەنیا بە مانای دروستکردنی تێکخراوێک بە کرێکاران نییە، بەڵکو بە مانای دروستکردنی تێکخراوێکە لە کرێکاران. وە ئەگەر شتێک بە ئەم لایە نەچەمێتەوە، ناتوانیت قاڵبێک

کە لەم لاوە چەمابەتەوە بەهێزتە ئەم ئاستە و چاوەڕێی ئەوە بکرێت کە قاڵب دروست ببێت. دەبێت سەیری ئەوە بکرێت کە چینی کرێکار بە شێوەیەکی بابەتیانە دەتوانێت چی بکات و ناتوانێت چی بکات. خاڵی بە هێزی لە کۆدایە و ئەو هێزەشی چۆن نیشان دەدات؟ وە حزبی کۆمۆنیست دەبێت ئادیۆکی زێر خێی ڕێکبخات، نەک بتوانێتی. بەڵام ئەو شتەی کە دەبێت خێی لەگەڵیدا بگونجێنێت بە شێوەیەکی واقیعی ئەوەیە کە چینی کرێکار چینێکە بەهێزی بەرهەم ناهێنێت، بە ئاشکرا بەرهەم دەهێنێت و بە نهێنی ناڕازایەتی دەرنابڕێت، بە ئاشکرا ناڕازایەتی دەردەبڕێت، بە نهێنی شەڕش ناکات، بە ئاشکرا شەڕش دەکات. بەڵام حیزبی کۆمۆنیست دەبێ بە نهێنی کار بکات. پەیوەندی نێوان ئەم دوو دیاردەیە، لێکهەڵپێکانی ئەو کارە نهێنی-ئاشکرایەیە، تا ئادیۆکێک کە هەموو شتێک لە کۆتاییدا دەبێتە ئاشکرا، ئاپۆرین کارێکیئاشکرایە.

بەڵام گونجاندنی حیزب لەگەڵ دیاردەی ڕێکخستنی خەباتی چینی کرێکار، بەشێوەیەک کە ئەم خەباتە دەتوانێت خێی نیشان بدات، ئەوڵایەنی زۆری ئەو شتەیە کە دەتوانێت خێی نیشان بدات، ئەمە ئامانجی ئەمەیە. و ئەمەش بە مانای ڕێهەندێکی جددیئاشکرای-ئامادە لە پەوەندی لەگەڵ چینی کرێکار و میکانیزمێکی زیندوو بە کارلێککردن لە نێوان حزبی کۆمۆنیست و چینی کرێکاردا دێت. ئەمەش توخمی ئاژیتاتۆری کۆمۆنیست و ئاژیتاتۆری پرۆلیتاریا بە ئەمە بەرجەستە دەکاتەوە،لەبەر ئەوەی کە ڕێک ئەو توخمەی کە بەشەوازی نهێنی ناتوانێت بتەواوەتی هەزم بکرێت بەڵام بەشی بزوتنەوەی خەبەخیەیش نیە،توخمی ئاژیتاتری پڕۆلیتاریای کۆمۆنیستە.ئەمە جێگای لە حیزبدایە، ئەرکی لە بەردەم ڕێزەکانی کرێکاراندایە. هەزمکردنی ئەم دیاردەیە لە حیزبی کۆمۆنیستدا پەیوەستی بە باسکردنی شەوازی کارکردن تا بە فۆرمی ناسینی ئەم ڕێهەندانەی خەباتی کرێکاری هەیە.
ئەگەر ئەمە بکەین، دەرئەنجامەکەی ئەمەیە، یان دەتوانم بڵێم کە ئەمە تەواو پێچەوانەی ئەم مەسەلەیە، کە حزبی کۆمۆنیست دەگەڵێت بە بزوتنەوەیەکی کرێکاری و دەگەڵێت بە حزبێکی کرێکاری پێشکەوتنخوازتر و نەک بەبێتە حزبێکی کرێکاری کە هاوڕابێت لەگەڵ حزبی کۆمۆنیستدا. وە ئەمە دەتوانێت ئەستا بە تەواوی بەم شێوەیە بێت. ئەو کرێکارانەی لەگەڵ ئەمە هاوڕان لەگەڵ ئەمە ڕێکخراوێک پێکدەهێنن، بەڵام ئایا ئەم حیزبە هێستیارترین و ئاگادارترین و پێشکەوتنخوازترین و ناڕازیێتیترین کرێکارە؟ ئەگەربەمانا کتێبێکی بەڕین بەڵێ ئیتر، چونکە هەرکەسێک قبوڵمان بکات بەدنیاییەوە زیرتر دەبێت. بەڵام ئەمە وەڵامی کۆشکە نیە. ئەوەی کەعەقڵی

زیاتر دەبێت، بەچی لە بەردەم پیشەسازی نەوتدا نییە کاتێک خەریکە شا بەوخۆنێت؟ ئەو کەسەی عەقڵی زیاترە، بەچی لەبەردەم ناسیۆنال و کۆنەدا درایدا نییە کاتێک باریکاد دەبینن و هەڕەشە دەکەن؟ هەڵکارکەشی ئەوەیە کە ئەم کەسە لەو پگەی ئابوریدا نییە. هەروەها تایبەتمەندیەکیش هەیە کە ئیتر هەمووی بە ڕەکەوتن لەگەڵ ئەمەو پێویست نییە، پێیوەندی بە پێیوەندی ئەو کەسەوە هەیە لەگەڵ چینەکەی.

بەم مانایە هەزمی ئەو جۆرە کرێکارە و ئەو ئابورە ئاژیتاتۆرە کۆمۆنیستییە بە حیزبی کۆمۆنیستی پێویستی بە باسکردنی شێوازی کارکردن هەیە. ئەگەر ئەم توخمانە لە ئەمەدا سەرهەڵبدەن و هەزم بکرێن، حزبی کۆمۆنیست بەشێوەیەکی واقیعی دەگەڵت بە بزووتنەوەیەکی خودی کرێکاران. پێکهاتنی بە واتای پێکهێنانی توانای کۆمۆنیستی چینی کرێکارە، نەک بەو مانایەی پێکهێنانی ڕێکخراوێکی کۆمۆنیستی بە چینی کرێکار، کە زۆرترینی بتوانێت پێیوەندییەکی جەماوەریی و کاریگەریی وشە و پێیوەندییەکی هەڵبژاردن لەگەڵ چینی کرێکاردا دابمەزرێنێت ، نەک پێیوەندییەکی ڕێکخراوەیی لەگەڵیدا یان پێیوەندی لەگەڵ ئەودا. ئەگەر ئەم بەدیهات، ئابڕایەتیکردنی خەباتی ئێستا بە ئەم کۆشە نییە. هەرچەندە لاواز بیت یان بەهێز بیت، بەڵام ئەم هەر مومکینە. لە ئێستادا ئەگەر ئەم جۆرە کرێکارانە لە شارێکی دیاریکراودا لە ڕیزەکانی ئەمەدا بن، دەکرێ بڵێین ئەمە ئابڕایەتی ئەم خەباتەمان کردووە، تانانەت حەوزەشمان نەبووە. باشە ئەوە ڕوونە کە من نامەوێت ئەمە گشتگیر بکەم و بڵێم ئەمە نەرمی کارەکانمانە. بە شێوەیەکی سیستماتیک کۆمیتەی شارەکان ئەم کارە بکەن، کۆمیتەی بەشەکان ئەم کارە بکەن. وە لەبنەڕەتدا دەتوانین خەپیشاندانەکان تا ئادەیەک ئابڕایەتی بکەین تا بتوانین هێزەکانمان ڕێکبخەین و ڕێکخستنەکی هەمیشەییترمان هەبێت. بەڵام ئەمە مەرجەکی شیکاری کۆشکە نییە. مەرجی شیکاریی مەسەلەکە ئەوەیە کە کۆمۆنیزم بەشەکە لە خودی چینی کرێکار و ڕەوتی ناو خودی چینی کرێکارە. ئەگینا پراکتیکی نییە لە دەرەوە ئابڕایەتی خەباتی چینی کرێکار بکرێت. دەکرێت لە هەندێک قۆناغدا ڕووبدات، کە ڕووکەش و ناکاریگەر و ناپایدارە.

بەڵای من کاریگەری ئەم باسە لەسەر ڕێکخستنی جیاش ئەمەیە. لە ڕێخۆگرتن لە شێوازی کاری پڕپاگەندەیی، بەڵام لای لێکبڕایش ڕێیشتین، نەک لەبەر هەکاری ئەمنی. بەڵای من هەکارە ئەمنییەکان بە

جددی وەرگیراون، چونکە ئاستەقینەترین و کۆنکرێتیترین هەڵکار بوون. بە ڕام هەموو خاڵی من ئەوەیە ، ئەو حیزبە کرێکارییەی کە بە ڕاستی هەیە ، تەنانەت لە ڕۆژی دووەم و دیموکراسیشدا زۆر زیاتر دابەاوترێ لە ڕێکخراوی پێکار . بۆچی زیاتر دابەاو؟ چونکە لە دەوری پشکۆتووترین بشکانی جینەکە لە پشکۆتووترین یەکە و لقکانیدا پێکهاتووە. ئەو ڕێکخراوە هەرمیەی کە لەسەر ئەم کرێکارانە دانراوە بە باشترین شێوە ڕێنمایی دەکات، بەڵام خوارەوەی بەهەش نییە و سەرەوەش هەشیار. شڕشگێڕی لە سەرەوە بە ئیعتباری بەرپرسیارێتیکان نییە، بەڵکو تەکنیکە لە بەرپرسیارێتی و خەباتی ئاستەقینەی کۆمەنیستی لەسەر زەوی. هەر لەبەر ئەم هۆکارە لە زەر شوێن ئۆگەر سەیر بکەن ئەو بەیارنامانەی کە بە بشکانی خوارەوەی ڕێکخراوکانمان دەری دەکەن لە حیزبی بەلشەفیدا دەرنەچوون. چونەابەرایەتی خەباتێک بکەیت، چەن بیکەیت یان نەکەیت ئەمە بەاو بکەیتەوە یان بەاوی نەکەیتەوە! بە بۆچوونی من کەمیتەی ناوەندی بەلشەفیەکان هەواڵیان نەبوو لە قسکانی چی دەڵێن لە لە هەموو وەاتدا، تەنانەت لە دوای ساڵی ١٩١٧ و ١٩١٨یشەوە. بۆچی لەبەر ئەوەی باشە ئابەری مەحەلیە کابرا ، کەمنیستی ناوچەیە ، بە ڕۆژیەکی دیاریکراو ناوەند دیاری دەکات. پێیوەندیەکی بەرامبەری جددیە.

دابەانی ئاستەقینەی حزبی کرێکاری لە بیاردان، دابەانکەی لە دەستنیشانکردنی پرسکاندا، بە گشتی شیکاری کۆنکرێتی واقیع و بشداری، زۆر زیاترە لە ڕێکخستنی یەکپارچەیی موجاهید یان پیکار. ڕێکخراوێک کە خوارەوەی بە ئیعتیباری سەرەوەی بوونی خەباتکارانەی هەیە و چۆنیەتی ڕێکخستنی ڕێکخراوەیی لە نەوان یەکەکاندا هەبێت، فەلسەفەی بوونی ڕێکخراوەکە پێکدەهێنیت. بەیە تا ئادەیەکی دیاریکراو دەبوو بەرەو جیابوونەوە بێین نەک جیابوونەوەی پێیوەندی – یەکێک لە هاوکان بە دروستی لێک جیادەکاتەوە لە نەوان جیابوونەوەی پێیوەندی یان جیابوونەوەی سیاسی. حزبی کۆمنیست پچانی پێیوەندیەکان باش قبوڵ ناکات، ئەبێت هەرەمی پێیوەندیەکان مانایان هەبێت. بەڕام دابەانی سیاسی مانای زۆری هەیە. یەک دوو مرۆیج(برۆپەدەر)ی ڕێکخەر دەنێرن کە ئەرکیان هێنانی فاکتەر بشی دیاریکراوە لە کرێکاران بە ژێر ئاڵای حزبی بەلشەفیک. ئەویش دەڵێن. هیچ پێیوەندیەکیان بەوەوە نییە. ذەڵێن هەتا بتەوێ ئاپارتکەی بدات. یان فاکتەمیتێ ئەرکێک دیاری دەکات تا فاکتەر خەبات ئابەرایەتی بکات، ئەوە تەنها شتێکە. دەبێت بشداری بکات لە هەندێک جوڵێدا، دەبێت کار بکات بە ئەوەی

سەربازەکان لە بەرپەکەوە بنەدەرەوە. ئەوەی کەزیاتر چی کارەک دەکات هیچ کەس پێیان نالێت. بەهیچ شێوەیەک لە حیزبە بەرفراوانەکەدا کەس ناتوانێت لەوە زیاتر بڵێت. یان لە حیزبەکدا کە بە هەر شێوەیەک بێت ڕووبەڕووی پرسی جەراوجەر دەبێتەوە، ئەگینا ناوەندگەرایی بێ بەمانا دەبێت.
بە هەر حاڵ مەسەلەکە ئەوەیە کە جیابوونەوە لە بەر هەکاری ئەمنی باسەکە، کە تایبەتە بە خێی و دەتوانرێت بە شێوەیەکی سەربەخۆ باسی لێبکرێت تا ئەم باسە جێی باوەڕ، بەڵام پلەیەکی زۆر بەرزتری جیابوونەوە سەبارەت بە ڕەکخراوی پەپلیستی بە ئەمە هەمیشەیە. وە ئەمە ئەو واقیعەیە کە ناچارمان دەکات ڕێی توخمە پشتنگەکە لە خوارەوەی ڕەکخراوەکاندا بەفەرمی بناسین. ئەوە نییە کە ئابڕەکان لە سەرەوە هەڵتەقیون و لە خواریشەوە میکانیکی کەسانێک پشتەوەکان بن. ئەم دابڕانە سیاسییە لەگەڵ خێیدا دەهێنێت. گوتم ئەوە پچڕانی پێوەندی و تێنانێت دەستپاتێ نییە، بەڵکو پچڕانی پێوەندییە لە دەستپێشخەری و ئاپەرتکردنی درێژخایەن و لە هەزار و یەک چەمکی دیکەدا کە دەتوانرێت ڕوون بکرێتەوە.

بەڵام ئەگەر گریمانە بکەین کە ئێستا ئەوە تێگەیشتنی ئەمەیە، لە پەوەندی لەگەڵ ڕوانگەی کارەکەماندا، دەڵێم کە کاتێک دەکرێت، پێویستە بچینە سەر ڕەکخراوێکی هەڵەمیی یەکگرتوو، بە هەر حاڵ، کە ئەم ڕەکخراوە کار لەسەر ماتریاڵێک بکات کە ئەم ماریاڵە ئیتر خشتەکەی تەواوی بێت. خانەی ئەم خشتە تەواو نییە. یەکەیەکی چالاکیی کە کەمەڵێک مەیدانی حزبییە لەگەڵ پێوەندییەکانیدا کە ئاژیتاتۆرە کەمەنیستەکان لەخۆدەگرێت، ئەمە دەتوانێت بنەمای کاری هەرەمیمان بێت. بەبێ ئەمە، ناچارین ڕەکخراوی نهێنی خەمان لە شێوەی هەرەمی خێیدا ڕاست بکەینەوە. بەڵای من ئەمە وەڵامی کەشکە نییە، گەڕانەوە بە شتێک کە دەتوانرێت چارەسەر بکرێت.

لانی کەم ئەگەر هاوڕێیان ڕەخنە لە باسەکە دەگرن، بەبێ گوێدانە ئەم شتانەی کە ڕەنگە بەبێچونی خەمان پێدچێت بنەمایی بن ، و دەتوانن لە ڕەگەوە گفتوگۆ بکەن، لەسەرئەم لایەنە سێ یانە بکەن کە من گوتم.

جاری دووەم کاتژمێر ١٧:٠٦ خولەکە

چەند خاڵێک زیاد دەکەم هەم بە پێشگیری لە ڕەخنەگرانی ئیحتیمالی و هەم بە تەواوکردنی باسەکەی خەم. هەکاری ئەوەی کە بڵچی باسەکەم لە ئاستی شانەکان و شێوازی کار لە خوارەوە هەنایە ئاراوە و نێک تاکە بەشاوکراوە، لەبەر ئەوە بووە کە ویستم پێنجە بخەمە سەر لایەنی

شـــوازی کـــار. بـــەڵی مـــن ئەمـە لـە مـــامـــەکردن لـەگـــەڵ لایـەنـە تاکتیکییـەکانی بزووتنـەوەی کرێکاریدا هیچ ناڕوونییـەکمان نییـە. ئەگـەر هـەشمان بـێت، ئـەوا گرفتی ئـەرگانیمان نییـە بـە چارەسـەرکردنی. وەک ئـەوە نییـە بـڵێین کـە ئەمـە بـە سروشتی مـیلی ئـەوەمان هـەیـە کـە مامـــەڵە لـەگـــەڵ پرسـەکانی بزووتنـەوەی کرێکاریدا نـەکـەین، بـە بـەشـەوەی ســروشتی ئـەو مـەرجانـەمـان نییـە بـە مـــامـــەڵەکردن لـەگـــەڵ پرســـەکانی بزووتنـەوەی کرێکاری، بـە بـەشـەوەی سروشتی بـەهـەمان نییـە بـەی، یان ئەمـە بـە سروشتی کـەڵـەنی چینـایـەتییان هـەیـە لـەگـــەڵ مامـــەڵەکردن لـەگـــەڵ پرســـەکانی بـــزووتنـەوەی کرێکـــاری، بـە بـەوای مـن، ئـەوە بـەو شـــوەیـە نییـە. ئەمـەش بـەتـەواوی چارەسـەر دەکرێت، دەتوانرێت لـەڕێگـەی کـەمـپـەینی دەسـتـەی ڕێکخســتنـەوە، مـەکتـەب سیاســییـەوە، لـەڕێگـەی بـەهـێزکردنـــی دەســـتـەی نوسـەرانـەوە چارەسـەر بکرێت. دەتوانرێت بـە دروستکردنی پـێوەندییـەکی جددی لـە نـێوان چالاکوانان و دەستـەی سـەرنوسـەردا چارەسـەر بکرێت.

ئـەوەی مـــن ویســـتم بـیـڵـــێم، ســـروشتی تـەواوەنـەکـــراوی ئـەو پـچـڕانـە چینـایـەتییـە بـوو لـە شـەوازی کارکردنی پـەپـەلیستی، کـە پـەموایـە پـێش هـەموو شتـێک دەبـێ خـەی لـە ئاراستـەکردنی هـەڵسـوڕاوە ناوخـەییـەکانماندا نیشان بدات.ئـەوەی کـە مرۆڤ بـەڵاستی لـەگـەڵ کام چینی کـۆمـەڵایـەتییدا قـەڵـەپ دەدات، یان ڕێکخراوە حزبییـەکان لـە ناوچـەیـەکدا، جا گشتگیرتر لـەوەی کـە شانـەیـەکی سـێ کـەسی بـێت یان تـەنـەکی بیست و پـێنج کـەسی، ئـەوەی کـەڵـەگـەڵ کـەدا ڕێکـەکـەوێت و هـەوڵـەدەدات کـە بـەهـێنـەت لـە ناوەڕۆکی گفتوگـۆکانی خـەیدا، کـە ماملـەڵە لـەگـەڵ پرسـەکاندا دەکات و دەیکـاتـە پرسـی خـەی و لـە کـاتییـەدا هـەوڵ ئـەدات قومـاشـەکـەی لـەکـە پـەکبـەهـێنـێت ، بـەڵای من ئـەمـە باسـەکیترە.

ڕاسـتیـەکـەی ئـەوەیـە کـە ڕێکخراوەکانمـان لـەسـەر بنـەمـای باسـکردنی شانـەکان، کـە من بـە تـەواوی جـەختی لـەسـەر دەکـەمـەوە و دەڵـێم تـەنانـەت بـەم مانایـە نـەچووینـەتـە قـەناغـێکی نـوێوە، دەتوانن تا ڕادەیـەک لـە غیابی ئـەم تـەگـەیشتنـە دەنیایـە لـە خـەباتی کرێکاراندا بچن چین و بوون.ئـامـانجی چینـی کرێکـار لـە کـۆمـەڵگـادا، ئـەمـە جیـاوازە لـەوەی گـەڕەکـە باسی فـەڵان شتدا ناکات. پـەم وایـە ئـەمـە ئـەم مـەیلـەمان هـەیـە. ئـەمـە بـە شـەوەیـەکی بابـەتیـانـە لـە ڕەوتـی ڕۆشنـبیری- وردە-بـەرژوازی جیا دەبینـەوە و بـەرەو چینی کرێکار هـەنگاو دەنـێین. ئـەمـە بـەرهـەمی ڕادیکاڵبوونی خودی چینی کرێکار نـەبووین و نین. پـەم وایـە ئـەمـە دەبـێ بیست ساڵی تر لـەبـەر چاوی هـەڵسـوڕاوەکی حیزبی کـۆمـۆنیست بـێت. ئـەمـە مـەترسیـەکـە تـەنانـەت دوای شـۆڕشی پرۆلیـتاریاش هـەڕەشـەمان لـێدەکات. واتـە دەتوانـێت سـەرچاوەی بیرکراسی بـێت، واتـە دەتوانـێت

سەرچاوەی ئەم باشتر دەزانین باکرێکار بەشداری نەکات بێت، دەتوانێت سەرچاوەی ئەنجامدانی کارەکان بێت لە سەرەوە. دەتوانێت سەرچاوەی نەبینینی میکانیزمە ئاستەقینەکانی بەیاردانی کرێکاران بێت. دەکرێت سەرچاوەی نەبینینی خاڵە بەهێزەکانی چینی کرێکار بێت، هەروەها دەشێت سەرچاوەی نەبینینی ئەو کەسانە بێت کە بە ئاسانی گوڵایەتی حیزب نابن- یان لانیکەم گوڵایەتی نابن بابێت نیە، دژایەتی ناکەن، بەڵام بە ئاسانی نابنە هەمان هێنگی حیزب. هه موو ئه مانه ده توانێت سه رچاوه ی کێشه بێت بۆ ئەمه و تەنانەت پاش وه گرتنی ده سه ڵاتیش ببێتە بزووتنه وه یەکی چینایه تی تر ، وه ک چۆن له بزووتنه وه ی چینایه تی تر له دایک بووه .

حزبی بەلشەفیک جیاواز بوو. بەم مانایە لە ناڕازایەتی کرێکاراندا بزووتنەوەی سەندیکای ڕووسیا و بزووتنەوەی حیزبییەکەی کابووەوە. ئاگەر بە نموونە یەکگرتنی سۆسیالیزمی زانستی بەیار بوو ڕووبدات، ئەم تیەرە لاگڕە بەشە ناوخەییەکەی وەاتکەیدا دەبوو. وا نەبوو بە نموونە ڕۆشنبیرانی نارەدنیک ببنە سۆسیال دیموکرات. یەکەم سەندیکاکان کە لە باکور و باکوری ڕۆژئاوا و هتد سەرهەڵدەدەن، خودی کرێکارانن، کە بە چۆسپاندن بەو بیرەکە سۆسیال دیموکراسیانەی کە لە ئاسماندا بەاوبوونەتەوە، هاوشانی ڕۆشنبیران بە شێوەیەکی سۆسیال دیموکراسی خەیان ڕێکدەخەن. بەڵام ئەقڵی کرێکارییە، کابووونەوەی کرێکارییە. ئەو کرێکارانە ئەوانەن کە زەرترین ناڕازایەتییان بەرامبەر بە خاوەنکار هەیە، زەرترینیان دەڕەن نەخەر بە چەبوونەوەی ئیستغلالکردن. ئەم ڕەوتە سەر بە قەناغێکی ئادیکابوونەوەی خودی چینی کرێکار لە ڕووسیا.
بزووتنەوەی کۆمۆنیستی ئێران سەر بە ئادیکاڵ کردنی وردەبورژوازی و ڕەخنەگرتنە لە وردە بورژوازی لە لایەن بیری مارکسیستی و پاشان هەوڵدان بۆ تێکەڵ کردنی خێی لەگەڵ ئەو پێکهاتە و فەلسەفەی بوونی چینی کرێکار. ئەمە بەڵای من زەر جیاوازە. ئەمەش بەو مانایە کە کاتێک ئەمە ڕەخنە لە شێوازی کاری پێپەلیستی دەگرین، نێک تەنها میتەدێکی ڕێکخراوەیی، بەڵکو پێیوەندی چینایەتی و گۆشەی ئاڵاستەکردنی چینایەتی لە پێشنیارکردنی پرسەکان بۆ خەمان، و دیاریکردنی بینەرەکانمان دیاری دەکەین. کاتێک دەچینە لای ڕێکخراوە نهێنییەکان لە شۆنی ژیان و کاری کرێکاران، تا لەسەدا ٨٠ی ڕەگاکە بەرەو سەرەوە دەڕین. بەڵام کاتێک ئەمە لەو شۆنە دەوەستین کە کرێکار لە ئەمە جیا دەبێتەوە کاتێک ڕەگە بەخەی دەدات ناڕازایەتی دەربڕێت، بەم مانایە نەمانتوانیوە ئەو ئەرگانە و ئەو پێکهاتە تێشکیلاتییانە دروست بکەین کە ئەم ڕووداوە دەتوانێ لەناو حیزبدا

ووبدات. حیزب لەگەڵ کرێکارانی ئاشکرا بچێتە گۆڕەپانی ئاشکرا، حیزب بە ناڕاستەوخۆیی ئاشکرا هەنگاو بنێتە گۆڕەپانی خەباتی ئاشکراوە. چونکە حیزب هەمیشە لە وەستگەی پێش ناڕاستەوخۆیی ئاشکرا لە پاس دادەبەزێت، دوای شکست سواری پاسەکە دەبێتەوە و لەگەڵیدا دەڕوات – یان دوای سەرکەوتن.

حیزب ناتوانێت بەوات بەشداری ناڕاستەوخۆییەکە بکات! لە کاتێکدا تایبەتمەندی سەرەکی سیستەمی دیموکراسی ڕووسیا ئەوەیە کە لە بنەڕەتدا سەرجەم دیموکراتەکان دەست بە ناڕاستەوخۆییەکان دەکەن، تەنانەت کاتێکیش کەمترین ڕێکخستنی حزبییان هەیە، پرۆلیتاریای ئەمانیش هەر وەهایە. ئەمە بەتەواوی ئەمە تایبەتمەندی بزووتنەوەی چەپی بەریتانیایە. ناتوانرێت تەکە بە ناڕاستەوخۆیی کرێکاران بکرێت، کارگەرێکی کانەکان دێت و بە ماوەی ساڵێکی تەواو سەری بە بەردێکدا دەدات باسی هەرجەرەی سۆسیالیزمێک بکەیت لە دەمی کرێکاری کانەوە دێتە دەرەوە. دەڵێت من بە خوێنی خەم پارەی ئەم خەوزەم داوە، مناڵەکەم دوێنێ چووە ژێر داروپەردووی خەوزەوە بە ئەوەی کیلۆیەک خەوز لە کانەکە بە ماڵەکەم بهێنێت، پارەم داوە، هەیدەگرم. باشە ئەمە سۆسیالیزمە. دەڵێت خاوەندارێتی لەرە بە من جێی ڕێزی نەماوە، خاوەندارێتی ئەم کەگا خەوزانە پێیوەندی بە منەوە نییە. واتە کرێکار چووتە دامەزێنی سۆسیالیزم و دەربەینی سۆسیالیستی خەباتێکی خەبەخە لەسەر خەوز و حەقدەست، بەڵام بزووتنەوەی چەپ ناتوانێت ئەمە هەزم بکات، ناتوانێت لەگەڵیدا بچێتە ئەم گۆڕەپانەوە. خەبات دەدەن بەدەست سندیکالیزمەوە، دەیدەنە دەست بزووتنەوەی یەکێتیەکان و نوودەوڵەتی ئەمستردام و هاوشێوەکانی. ئەوان کار دەکەن، بە ئەم حاڵەتە گونجاون. سیستەمی تەشکیلاتی ئەو سیستەمەکە کە سندیکاکانی کرێکاران (ئەستا بە شێوازی خۆی) ڕێگەی داوە بەشێک بن لە حیزبەکەی. بۆیە حیزب بەشدارە. ئەستا ڕابەری حزبی کەمۆنیستە، یان ئاوێتەی پێشڕەوی حزبی کرێکارانە، یان هەر جانەوەرێکە، ئاخر لە ڕابەری کرێکارانی هەمان کاندایە و ئۆگەر حزبی کەمۆنیست بەریتانیا بیەوێت بەشداری بکات، شتێک بە سکارگیل دەڵێت، یان سکارگیل شتێک دەڵێت کە بەڕێز نێکەیت یان بیکەیت! حیزبی کەمۆنیستی ئینگلتەرا لە ڕووتی "کرێکاری پێشکەوتنخواز" ی لە دوو کەوانەدا ئینگلیزیدا جیا نییە. هەمان حیزبی پەداچوونەوەخواز. حزبی کرێکاران بە هیچ شێوەیەک جیا نییە. زاراوەی "کرێکار" خۆی لە نێو دووکەوانەدا هاتووە. دەمەوێت بڵێم بارودۆخی ئەمە زۆر جیاوازە. کاتێک سەیری ڕێکخراوە پەپۆلیستەکان دەکەیت لە سەردەمی ڕاپەڕیندا، پێوەندییەکی هەبزاردنی لەگەڵ چیندا هەیە، پێوەندییەک کە لەسەر

بنەمای گواستنەوەی پشتیوانی چین لە حیزبەوە یان یارمەتی حزب بە چین، لەسەر بنەمای چەمکەکانی وەک خۆشویستی سۆزداری، دروستی هەوەستە سیاسییەکان، دڕبینی ئازووی دە، نەک لەسەر پێوەندییەک کە کرێکاریش خۆی ئەندامی حیزبە.

دەکرێت مانبگریت ، بۆچی "فیدائی" توانای ئەوەی نییە لە تەواوی ماوەی بوونی خۆیدا مانگرتنێکبخات، کە دەتوانم بڵێم هەزاران کرێکاری پێشڕەنگی ئێران شانازییان بەوەوە دەکرد کە خۆیان بە فیدای بزانێت؟ چونکە لەگەڵ بوونی فیداییدا لە دژایەتیدایە . فیدایی ڕێکخراوێکی نهێنی -بانگەشەیە، ئەگەر ئاشکرا بێت، بانگەشەیە، ئەگەر نهێنی بێت، نهێنییە، بەڵام تەقەڵن و بڕدەم زانکۆیە. بەڵام ڕێکخراوێک، تەنانەت ئیکۆنۆمیستی، کە یەک لەسەد و یەک لەهەزاری فیدایی هەزی هەیە، لەو کاتەدا دژیان و سەدان مانگرتن ئەنجام ئەدات، دژیان شورای کارگەڕ دەگرێت بەدەستەوە. لەبنەڕەتدا ئەو چەمکی کۆنترۆڵی کرێکارێمکە لە دوای ڕاپەڕین هاتە ئاراوە، پێوەندی بە ڕێکخراوە چەپەکانەوە نەبوو. پێی دەوترێت خەبەخۆ، بەڵام بەشکە لە ڕووتکەی دیاریکراو. ئەگەر ئەو ڕووتە ئەم هەشیاریی چینایەتی و مڕوویی نەبێت شوازکی ڕێکخراوەیی بەخۆی بدات، ئەستا یان یەکێتیە یان حزبکی چاکسازییە، ئەمە کێشەیکی ترە. بەڵام واقیعەکە ئەوەیە کە ئەم کرێکارە سەر بەو بزووتنەوەیە. کەس لەسەرخۆ نییە، کرێکاری ئیکۆنۆمیست-سندیکالیست خۆی دەبەستە ئەندامی حزبی مانشفیک ئەگەر پێکبهێنن. ئەمە وا نین، کرێکارمان نییە، کرێکاری پێشکەوتنخوازمان نییە، بەو مانایەی کە ڕێکخراوکانمان جارێک لە لەجیابووەوەی ناو چینی کرێکارنین بە قازانجی کۆمۆنیزم. پێویستە ئەمەبەم شێوەیە بین. واتە کاتێک چینی کرێکار ڕادیکاڵ دەبێت، خەباتەکانە لە فراکسیۆنی کۆمۆنیستی کرێکاران خەیان نزیک دەبێتەوە. کاتێک چینی کرێکار ڕووە لە ڕاست دەکات، کرێکاران خەیان لەم کوتلە کۆمۆنیستییە جیا دەبنەوە. وەرچەرخانی بزووتنەوەی چینایەتی بە لای ڕاست، ئەستا لەژێر فشاری چاکسازی، لەژێر فشاری شۆڕ، لەژێر فشاری ناسیۆنالیزمدا، هەرگیز ڕووندات بە ئەوەی حزبی کۆمۆنیست جارێکی تربگەڕێت بە حزبکی مارکسیستای زانکۆ.
حزبی بەلشەڤیک چەندە زەرەرمەند بێت، مانای وایە شانە مەیدانەکانی لەناو کرێکارانەدا کەم دەبنەوە، ئەوان پەیڕەوی لە قسە و سیاسەتەکانی ناکەن. بەڵام ئەگەر بتوانێت حەلقەی هەڵبژاردنی بەلشەڤیکان بدزیتەوە، دواجار دەچیتە شوێنی کرێکارێک، لە دەرگای ماڵێک دەدەیت و دەچیتە ئەوە. ئەم کرێکارە ئەندامی مەیدانەکەیە. وە ئەمە کێیە؟ ئەمە کەسێکە کە بۆری قسەکردنی هەیە

تەنانەت ئەمەش سەد کەس بەدوایدا دێن. دەموەت بەم جیاوازی نێوان حیزبێک کە لە دژەو بژەو لای چین دێوات و حیزبێک کە دژئەنجامی ئایدیکاڵبووونی چین و پێوەندییەکەی بە مارکسیزمی شۆشگێڕەوە لە ڕووی کوالیتی و شێوازی کارکێڕەوە جیاوازی هەیە. لای ئەو ئەو شێوازی کارکردنەی کە کرێکاری پێشڕەو خەڵی تێدا بوونی خۆ نیشان ، دەرونیە، بۆ ئەمەش ناماژەیە. پێویستە لەم بابەتە تێبگەین. هەر بۆیە من پێموایە لە پێوەندی لەگەڵ باسی شانەکانا، ئەم جیاوازە لەوەی کە ئێگەر ئێرکەکانی ڕێکخستن دیاری بکەین، ئەم باسە لەوەدا جێی دەبێتەوە. من پێم وایە ئەمە بەتەواوەتی دژ بەیەک نییە (وەک خوسرەو وتی)، بەڵکو لە ڕوونکردنەوەی ئێرکە ڕێکخراوەییەکاندا بۆ شانەکان تێدەپەڕێت. ئەمە هەڵوەستەکە، نەریتەکە، پێوەستی چینایەتی بە سەرقاڵییەکی سیاسییەوەیە، ئەمە دەبێت دروست بکرێت. ئەمەش تا ئەو ڕادەیە بەدەست دێت کە هەمان کرێکاری ئاسایی هەشتا تێڕوانەکانمان پێکدەهێنێت. بەڵام تا ئەو ڕادەیەی ئەمە لە تواناکانی توخمە پێشەنگەکەی چینەکە بە ئاگا بین، نایانناسین و تەنانەت بە ڕادەی پێویست بەهایان بە دانانێن، ئەم کاردانەوەیە بەرامبەر بەم میتۆدە نیشانی دەدات. بۆچی؟ ئەمە دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی یەکەکە لە پێشەنگەکانی چاپ و بڵاوکردنەوە، یان فڕان کەس هاتووە لەگەڵمان و پێی گوتین لە دەورووبەرمان بڵاو مەکەنەوە، تەنها گۆڤارەکەم بدەنێ، ناتبینم! واتە ڕێکخراوەکێت توانای هەڵزمکردنی منی نییە، هەروەها توانای هەڵزمکردنی ڕێکخراوەکەتم نییە. ئێگینا هەر وەک خوسرەو وتی ئێگەر ڕێکخراوەکان بنەمای هەزی کرێکاران بن، ڕەنگە ئەو هاوڕێ ئێکسەی لەگەڵمان دێت لەبنەڕەتدا کەمەک خەیاڵی ئاسودە بێت. ئیتر پێوەندییەکەی لەگەڵ حیزبدا دروست بووە، ئێگەر بیگرن، ژن و منداڵەکەی سەلامەت دەبن، ئێگەر بیانوێت بیگرن، بە دوو ئۆتۆمبێل دەیبەن و دە ماڵیش دەتوانن بیپارێزن. جگە لەوەش هەزار و یەک ڕێگا و بیری فڕی دەکەن کە نایدەزانی، چۆن ئەم کارانە بکات. دەتوانن لەم شارە بیانبەن بۆ ئەو شارە ئێگەر هەر مەترسییەک هەبێت. جگە لەوەش کاتێک کە قسەوباس دەکات، ئێگەر پێشتر دەبوو قەناعەت پێبکات، ئەمجارە دوو سێ کەس لەناو قەرەباغیدا دەڕۆن تە ڕاستی دەڵێیت.

بەڵام ئەو هەست بەم جۆرە ناکات سەبارەت بە ئەمە. هەستی ئەو ئەوەیە کە ڕێکخراوەکە پێوەستە بە چینەوە (ئێستا هەرچەندێک بێت الحمدلله بووینەتە زیادەیەک لەسەر چین!) ئەم ڕێوتەهاتووە پێوەندی پێوە کردووە، لەکاتێکدائێبەت پێچەوانەکەی بێت.ئێبەت پێچەوانە بێت، واتە باشترین توخمەکانی چین لە ئیسفەهان باشترین

توخمەکانی چالاکییەکانمان بن. و لە کۆتاییدا ئەگەر بەیارەی ئاماری ئەم حیزبە هەڵبژاردرایت، باشترین کرێکارانی پێشەنگ بەچوون نادەن، مامناوەندەکان بەچوونێک دەدەن. بە چی؟ چونکە بەرنامەکەی قبوڵ کرد! بەچی بەرنامەکەت قبوڵ کرد؟ چونکە کۆی پورەکەمم بەرنامەکەی قبوڵ کرد، بەشکی بەم شێوەیە هات. ئەم چووین و کارمان لەسەر بەشێک کردووە و هەناومانە. ئەو بەرنامەی قبوڵ کردووە، بەڵام هەشتا ئەو ئاستە سیاسی و ڕۆشنبیرییەی نییە کە ئەو کرێکارە پێشەنگە کە هەشتا بەرنامەی ئەمەی قبوڵ نەکردووە. دوای ئاخر قسەکانی ئەوە سەبارەت بە یەکێتی سۆڤیەت ناتەواوە، ئائەمەیان هیچ پەیوەندییەکی بە یەکێتی سۆڤیەتەکەیەوە نییە.

ئێستا ڕەنگە کرێکارێک لە شانۆگەرین و بیکەین بە کرێکاری کۆمۆنیست و با بچێتە ناو حیزبەوە، هەرگیز تەکڵە بە کرێکارانی تر نابێت، دەتوانین بڵێین زۆر پشکۆوتنخوازە، چونکە ئەمە هەر لە منداڵییەوە پەروەردەمان کردووە . بەڵام ئەو کرێکارەی لە پێش ئەمەیە هەستیارە بە پرسەکانی بزووتنەوەی چینایەتی، هەستیارترین تووخمە لە دەوروبەرەکەیدا، هەر بۆیە دینامیکترین تووخمە لە دەوروبەرەکەیدا. کرێکارێکی بەرهەمدار کە حەقدەستەکەی پەدرا و لەگەڵ ژن و منداڵەکانیدا دەچووە ماڵەوە و هەرگیز هیچی نەکرد، ئێستاش هاتووە لەگەڵ ئەمەدا باسێک دەکات، کرێکارێکی هەستیار کە ناڕازایەتی دەربڕی کاتێک حەقدەستەکەی وەرگرت، ژنەکەی دەخستە سەر خەت ئەگەر بۆیار بوو لەکارەکەی بکاریان بکەن، یان لەمافی منداڵەکانی بدەن ، ئەوا لەچکەکەی سەری لادەبرد. ئەو کرێکارە جیاوازە لەو کرێکارەی کە ئەمە بەم شێوەیە ئادەکشین. ئێستا، ئەمە ئەوانە بەرەولای خەمان ئاناکشین کە دواکەوتوون، نەک ئەوانەی پشەنگن، ئەمە ناوەند کەدەکەینەوە. هەکارەکە چیە؟ لە ناوەڕاستی خەباتکەیدا چاوەڕوانییەکانی کەمن، شانازی بە کەمەنیزمەوە زۆرە، ئەزموونەکەی ئەوەندە نییە کەمەیدانەکەی سەربەخۆ بە خەباتی خۆی بناسێت وهەر ئەوەندە بەسە بە ئەوەی بزانێت کە دەبێت خەبات بکات، ئەم کەسە لەگەڵ ئەمەدا دێت. بەڵام ئەو کرێکارەی کە ئەزموونی ئەوەندە هەیە بڵێت ئای بابە گیان من لەگەڵ ئەم شانۆیەدا چی لەم مانگرتنە بکەم؟ ناتوانم بەمە مەیدان. ئەگەر ڕەکەوتەکتان لەگەڵ بکەم سبەی دەستگیر دەکرێم،مەگەر نازانن چەند کەستان هەتا ئێستا وەنەکانتان بردەستی پۆلیسەوە کەووتووە ؟ مەیە ماڵەکەم بەم شێوەیە! بەچی منت نارد بە چاپکردن؟ ئەمە ناتوانین ئەم کرێکارە هەزم بکەین. کرێکارێک کە دەڵێت "بابەگیان مانگی جارێک دەتبینین"، ئەویش حەسانەکەی ئەوە دەبینێت، تە کارەکانت بکە، حەسان دەت،

هەموو بەاوکراوەکان پێکەوە دەخوێنینەوە، تا هەرچیت هەبێت بیەیت، تەش هەر قسەیەکت هەیە هەمووی دەڵێیت ، و ئەویش بەچوونی تۆ وەردەگرێت. ئەگەر لێت بدرێت حەسان دەڵوات، ئەگەر لەمان بدرێت حەسانیش دەڵواتەوە... ئاخر ئەم کرێکارە جیاوازە لەو کەسەی کە لە شانکەی ئەمدایە، چاپ دەکات و کار دەکات، دەچێتە شوێنی مەوعیدەکانی، و پەیوەندی دەکات .
ئەگەر ئەو کرێکارە بچێتە پشتەوەی ڕیزەکە و بڵێت تا مووچەی یەکسان بە کارێکی یەکسان نەبێت ئەمە دەوام دەوەستێنین، ئەوا خرێکە هەڵویستەکانی ئەمە وەردەگرێت. نابێت هەمای چەکوش و داس بخاتە سەر پشتەوەی خۆی. ئەم کرێکارە لە ڕیزەکانی ئەمدا نییە. وە ئەوەی لە ڕیزەکانی ئەمدایە ناتوانێت بچێتە پشتەوەی ڕیزەکە و بڵێت "تا کرێ یەکسان بێت..." لەبەر چەند هۆکارێک: یەکەم، چونکە گوێی لەناگرن، دووەم، ئەگەر بچێت شانەکە دەترسێت، ئەگەر بیگرن، شانەکەش دەگرن، سێیەمیش، خۆی ئەگەر بچێتە پشتەوە، قاچی لەدەست دەدات. ئەو بڕەی کە دەتوانێت ئەمە بکات لای ئەمە نییە. ئەگەر بمانەوێت لەگەڵمان بێت، دەبێت بتوانین ئەو پەکهاتە بماویەی ڕێکخراوەکەمان بگوزینەوە بۆ کەدە بماویەی ئەو چینە، ئەو توێژی چیبەکە. ئەگینا ناتوانرێت بەم کێسەوە چاک بکرێت. لەگەڵ ئەو شتەدا دەڵوات کە لەگەڵ ئەرکەکێدا دەگونجێت و لەسەر زەوی قفڵ کراوە. لەوانەیە ئێکەنەمیست نەبێت، بەڵام ئێکەنەمیسزم بوون تاکە ڕێگایە بۆ ڕێکخستن، ڕێکخستنی جدی. چونکە لە ناو ڕێکخراودا بەدوای هەزی خۆیدا دەگەڕێت. پەم وایە ئەمە ڕوانینەکە. بۆ ئەوەی ئەم ڕوانینە دروست بێت، بە بەچوونی من پەیوستە ڕەز و نزیکیی ئاژیتاتەر لە بانگەشەکانماندا زیاتر بکەین. لە هەمان کاتدا پەیوستە ئەوەندە جڵخت لەسەر گرنگی بوارەکان بکەینەوە و لە هەمان کاتدا پەیوەندی جددی نێوان مەیدان و ئاژیتاتەر ئەوەندە ڕوون بکەینەوە کە هەرچەندە من ڕەشنبیرێک بووم لە بوارەکەمدا، بەڵام تەدەگەیشتم چی جۆرێک لە پەیوەندی کە پەیوستە لەگەڵ ئەم کەسەدا هەمانبێت. حیزبی تودە چەن دوو ساڵە پەیوەندی لەگەڵ "ناخدا ئەفزالی" هەیە؟! بەاوکراوەکانی پەدەدات، بەاوکراوە ناوخەیەکانی پەدەدات، دەنگی خۆی وەردەگرێت، ئەندامی حیزبی تودەیە. هەمووان دەزانن کە ئەو بەرپرسی هەزی دەریاییە. باشە ئەو "ئاژیتاتەر"ی ئەوانە لە وەرگەڕانەکاندا. ڕابەری عەمەلی یەک ڕەوتەکە. دەتوانێت بەشداری لە [...] و لە پەداچوونەوەگەراییدا لەسەر بکات.

هەزار و یەک کەس کاردەکەن بۆ پاراستنی ئەو توخمە و لانیکەم ٦-٧ کەس کاریان دەکرد. ئەمە بینایەکە کە خۆی لەگەڵ توخمە گشتیەکەی

کاردا گونجاندووە، زۆر کەس کاردەکەن بە ئاوەژووی "ئاژیتاتۆر"ەکە کار بکات. هەکخراوەکەمان بە فۆرمی دان بەوەدا نانێت کە " ئاژیتاتۆر چاوەڕوانییەکی زۆری هەیە، نایەوێت بێتە کەسووناوە و خەڵکی بشارێتەوە، دەچێتە بەردەم کرێکاران، و دەستت بەاوکراوەکانتان بدەن و ئاو حزبانە ئاوە نادەزنەوە"! هەکخراوەکانی ئێمە ناتوانن ئێمە هەزم بکەن، نە لە ڕوانگەی ئەخلاقیەوە، نە لە ڕوانگەی هەکخراوەیی، نە لە ڕوانگەی ئەرگانیکەوە، نە لە ڕوانگەی شێوازی کارکردنەوە. ئارگومێنتی من ئاوەیە کە ئێمە شتێک بکەین تا ئاو ئێمە هەزم بکات. واتە بەشێک لە گوشارەکانمان بە سەر کرێکارانی پێشکەوتنخواز بەو ئاراستەیە بێت کە ئاوە حیزبێک پێکبهێنن و ئێم حیزبە حیزبێکی پۆپۆلیستی نییە، حیزبێکە بە تایبەتی بە ئێم بزووتنەوەیە. بەڵام وشەی سەرەوە ناچێتە سەر حسابی حیزب، پێویستە ئێمە لە ئەقڵەکانی خەیدا ببینێت.

خاڵێکی تر ئاوەیە کە هەڵفیق تەقی باسی یەکەکەی کرد، من ویستم جیاوازی لە نێوان یەکەی وزە و یەکەی ماددیدا دروست بکەم، بە نزیکەیی. یان لە شاوەی هەکخستنێکی دیاریکراوی بەکارهێنانی وزە لەگەڵ ئاو یەکە ماددییەی کە ئێم وزەیە بەکاردەهێنێت. خانەیەک خانەیە هەرووک چۆن گوڵدانە و دەتوانێت لەسەر تاقەکەوە بکەوێتە بەسەر سەرمدا، دەتوانێتیش گوە لە ناوییەوە بێتە دەرەوە. کاتێک دەیەین گوڵدانێک بە هەموو لایەنەکانییەوە، بە گوە و گیا و هەموو شتەکەوە، دەیەین گوڵدان. مەبەستم ئاوەیە یەکەی چالاکیی چییە، ئاو چالاکییەی کە خە بەرزدەکاتەوە؟ چ جۆرە ئارایشێک وەردەگرێت؟ دەتوانرێت خانەکە پێناسە بکرێت، بەڵام دەتوانێت لە شوێنێکدا بوەستێت کە نەگاتە ئاو کەمەی چالاکییە کە دەتوانرێت لێیەوە ئاستێکی بەرز بکرێتەوە. یەکێک لە لەقەکانی ئێم چالاکییە پێوەندییە لەگەڵ کرێکارانی پێشکەوتوو، کە دەبێت لە شانەکانی خەماندا دروستی بکەین. وە ئەگەر ئێمە دروست بکەین، هیچ ناوونیشێک دروست نابێت. بەڵای من قەناغێکی نوێی فراوانکردنی بوارەکانمان سەرهەڵدەدات. ئاوانەی بە قەناغە سەرەتاییەکانی بوارێکدا تێدەپەڕن، ئاوانەی بوونەتە مەیدانێکی وا تێدەگەن "ئێستا بەڵێ سەر بازنە پێشکەوتنخوازەکان و بیانهێنن سەر خەت" مانای چییە. وە ئێمە قەناغێکە کە پێموایە وا دەکات ئابڕایەتیمان ناچار نەبێت زۆر کار بکات، بە نموونە زۆر "شەربەتی لیمە" [بە نامەکانەوە کە پەیامی نەبینراویان تێدایە]. ئەگەر باسی ئادیێ بە بکەیت، بە ئاسانی دەتوانێت کاری خێ بکات، یان ئەگەر دابەشکردنی گۆڤارەکەمان هەکخستبێت، و ئێم گۆڤارە ناوەڕۆکی گونجاوی هەبێت.

بنەمای ئەم بابەتە زارکییە. ئەم دەقەکە لە کاستی کەبونەوە لەلایەن دەنیس میر (ئازاد)ئامادەکراوە. ٢٠٠٩\٧\٦
تێبینی وەرگێڕ: ئەم بابەتە لە ئەرشیفی مەنسور حیکمەتدا بەپێی ڕیزبەندی ساڵەکان لە ساڵی ١٩٨٥دا دانراوە.
hekmat.public-archive.net #4012fa.html

باڵادەستی کەماری ئیسلامی ئێران بەسەر عێراقدا.. عوسمانی حاجی مارف

داگیرکاری هێزەکانی ئەمریکا بۆ سەر عێراق و کۆتاییهێنان بەدەسەڵاتی سەدام و وێرانکردنی بنەما ئابوریەکانی، ئەو واقعیەتە بوو کە عێراقی کردە مەیدانێکی سیاسی ئاوا بۆ دەخالەتی ڕاستەوخۆی کەماری ئیسلامی ئێران. لەو بارەیەوە کەماری ئیسلامی، عێراقی کردە بنکەو مەیدانێکی تایبەت و فراوان بۆ چالاکیە سیاسی و تیرۆریستیەکانی لە ناوچەکەدا. تا ئێستاش هەکارێکی سەرەکی لە ناجێگیری سیاسی لە عێراقدا دەورو دەخالەتی ڕاستەوخۆی کەماری ئیسلامیە لە پێکهێنان و پشتگیری هێزی میلیشیای لایەنە شیعەکان. لەهەمانکاتدا دەورو کاریگەری ڕاستەوخۆ دەبینرێت لە پێکهێنانی حکومەتەکانی عێراقدا. بەجیا لەوانەش لەباری ئابوریشەوە بازاڕی عێراقی کردەتە بازاڕێکی گەورەی ساغکردنەوەی کاڵاکانی. بەمانایەک عێراق بۆتە نازو نیعمەتێکی تایبەت بۆ کەماری ئیسلامی.
ئەو دەروازانەی دەکەونە سەر سنووری ١٦٠٠ کیلۆمەتری نێوان عێراق و ئێران، لە ستراتیجی ئێراندا بۆ سەپاندنی هێژموونی خۆی بەسەر عێراقدا، پێگەیەکی دیار و بەرچاویان بۆ ئابوری ئێران هەیە. ئەم ستراتیژە لەڕێگەی سیستەمێکی سیاسییەوە بەردەوامدەبێت کە پێکهاتەکانی حکومەتی عێراق بگشتی پاشکۆبونی خۆی بۆ ئێران بەرجەستەکردەتەوە. کەماری ئیسلامی توانیویەتی لە هەموو ئاستە سیاسی و دامەزراوەیکاندا سیستماتیک بچێتە ناوەوەو کۆنترۆڵی بازاڕی عێراق بکات. هەروەها ئەم ستراتیژە عێراقی کردەتە بازاڕێک بۆ ساغکردنەوەی کاڵا ئێرانیەکان، کە زەربەی کاڵاکان بۆ دەروازە

سنووریەکان بەمەرجی ئیمتیازاتدان بە ئێران تەدەپڕێت. ناسیۆنالیزمی عەراقی، کە زیاتر بە دژایەتیکردنی هەژموونی ئێران لە عەراقدا پێناسە دەکرا، ئێستا لەم دەخەدا بەناچاری دەرگای بازاڕەکەی بە ئیران کراوەیە.

لە نێوان عەراق و ئێراندا(٩)نە دەروازەی سنوری فەرمی هەیە، کە لە ساڵی ٢٠١٢دا گرنگیەکی زیاتری بەدەستهێناوە، کاتێک عەلی خامەنەیی، خوازیاری بڕەوپێشبردنی ئەو شتە بوو کە بە "ئابووری بڕگری ئێران" ناوی برد. دەروازەکان لە سەرەتای ساڵی ٢٠١٤ گرنگی زیاتریان پەیدا، کاتێک ئێران بیرکەی ئابووری بڕەنگاری گۆڕی بە سیاسەتێکی حکومەتکەی، لەبڕامبەر زیادبوونی ئابلوقە ئابووریەکانی ڕۆژئاوادا. لەبڕامبەریدا کەماری ئیسلامی ئێران هەوڵی داوە بڕەهمهێنانی کاڵای غەیرە نەوتی لە پێشینەی کارکانیدا بخاتە پێشەوە، تا ببێتە سەرچاوەیەکی تری داهات لە بڕامبەر هەناردەکردنی نەوتدا. بەم شێوەیە ئێران دەستی کرد بە دروستکردنی تەکنیکی بڕفراوان لە کەمپانیای وەهمی، بۆ ئەوەی بشێوەیەکی نایاسایی دۆلاری ئەمریکی لە عەراق بدەست بهێنن و بە قاچاخ بیخەنە ناو ئێرانەوە. ئەم سیاسەتە نوێیە کاریگەری هەبوو. لە ساڵی ٢٠١١ واتە پێش ئەوەی ئەم سیاسەتە بچێتە بواری جێبەجێکردنەوە، بەهای هەناردەی ئێران بە بڕەهمە غەیرە نەوتیەکان ٢٦.٦٥ ملیار دۆلار بووە. لە ساڵی٢٠١٣ بەهای ئەو هەناردەکردنانە٢٨،٣٦ ملیار دۆلار بووە،. لە ساڵی ٢٠٢١دا کەی بەهای هەناردەکردنی غەیرە نەوتی ئێران گەیشتووەتە ٤٠ ملیار و ٧٤ ملیۆن دۆلار.

لە مانگی نیسانی ٢٠١٩، حەسەن ڕۆحانی، سەرۆک کەماری ئەوکاتی ئێران، داوای کردوە کە "قەبارەی ئاڵوگۆڕی بازرگانی" بە بڕەهمە وزەییەکانەوە زیاد بکرێت بۆئەوەی بگاتە زیاتر لە ٢٠ ملیار دۆلار لەساڵێکدا. هەر لەو ساڵەدا جەواد زەریفی، وەزیری دەرەوەی ئێران لە بەیاننامەیەکدا ڕایگەیاندبوو، عەراق "هاوبەشە بازرگانیە گەورەکەمانە". چونکە ڕەیشتنی یەکلایەنەی کاڵای ئێرانی بە عەراق وەک جۆرێک لە مامەڵەی ئابووری یەکسان نیشان ئەدرا. بەڵام واقیعی دەخەکە ئەوەیە کە عەراق هیچ بە ئێران نافرۆشێت. هەموو شتێک کە لە ئێرانەوە هەناردە دەکرێت بە عەراق بە دەروازە سنووریە فەرمیەکاندا تەدەپڕێت. هەروەها دەزگای نافەرمیش هەن کە بە گشتی لەلایەن میلیشیاکانی حەشدی شەعبی و لایەنگری ئێران و باندەمافیاکانەوە کونترۆڵ دەکرێن، بەتایبەتی چەک و مادەی هەشبار.

جگە لەوەش ئێران هەمیشە دەخی ناسکی دەوڵەتی عەراقی زیاتر قەستووە. پەرەسەندنی هەڕەشەی داعش بووە هۆی ئەوەی نوری مالیکی

لە ساڵی ٢٠١٤دا بەیارمەتی بدات و داوا لە میلیشیاکان بکات سوپایەکی خۆبەخش پێکبهێنن بۆ پێکردنەوەی بەتوانایی و لاوازیەکانی سوپای عێراق، کە بەهۆی شلۆشێواوی و گەندەڵیەوە هیچ بەرگرییەکی بۆ نەکرا. ئەو سوپایە هەر لەسەرەتای بەرەکانی شەڕدا ئاستەکی خراپیان نواندو لە موسڵ هەڵاتن. ئێران پشتیوانی ئەم هێنگاوەی مالکی کرد و سوودی لێوەرگرت. تەنانەت ئەو فەتوایەی کە لایەن سیستانی لە ساڵی ٢٠١٤ دەرچوو و داوای لە عێراقیەکان کردووە بچنە نێو جیهاد دژ بەداعش، کە ئێوەش دەرئەنجامی ئازیکردن و کاریگەریی قاسم سولەیمانی بوو!
میلیشیاکان بەتایبەتی "حەشدی شەعبی" بەخەرایی وەک یەکەیەک کەرانەوە فەرمیکران. دەخالەتیان پێکرا لەشڕی دژی داعشدا. لەهەمانکاتدا بەنهێنی کاریگەریکانی خۆیان بۆ ناوچەکانی دیکەی عێراق درێژکردەوە. لە نێوان ساڵانی ٢٠١٤ بۆ ٢٠٢٠، بەتایبەتی لە سەردەمی دەستبەکاربونی حەیدەر عەبادیدا و پاشان دەستبەکاربونی عادل عەبدولمەهدی، کەنتڕۆڵی میلیشیاکان بەسەر دەروازە سنوریەکاندا جێکەوت. ئەگەرچی ناڕاستەوخۆش بێت کۆنتڕۆڵ لە ئێرانەوە بەبێ ئەوەی سنوردار بکرێت هاتە ناو عێراقەوە. ئەوەی جێگای بیرهێنانەوەیە گەندەڵیش لەدەروازە سنوریەکاندا زۆر بەزویی و فراوانی تەشەنەی کرد.
کاتێک لە مانگەکانی یەکەمی هەرشی داعشدا، ئێران پشتیوانی عێراقی کرد، لەهەمانکاتدا ئەمریکا لە مالیکی ئازی نەبوو، ئامادەش نەبوو پشتیوانی بکات. لە ماوەی شەڕی چوار ساڵەی دژی داعش، نفوزی ئێران لە عێراق گەیشتە لوتکە. بەناو ئەوەی شایانی باسە دابەزینی هەستی لایەنگری بە ئێران، بەدوای شکستی داعش لە عێراق لە ساڵی ٢٠١٧ دەستی پێکرد. ئەمەش بەشێوەیەکی بەرچاو دەگەڕێتەوە بۆ پەرەسەندنی تووڕەیی و ناڕەزایەتیە جەماوەریەکان بەرامبەر بەلایەنە سیاسیە گەندەڵەکانی شیعەی عێراق. کە لە ساڵی ٢٠١٨ خۆپیشاندەران ئاگریان لە کونسوڵخانەی ئێران و نوسینگەکانی حزب و میلیشیاکانی لایەنگری ئێران لە پارێزگای بەسرە بەردا. ئەمەش لە چوارچێوەی خۆپیشاندانی بەرفراوانتردا کە چوار مانگی خایاند بەهۆی خراپی خزمەتگوزاریە گشتیەکانەوە. ئەم ناڕەزایەتیانەی بەسرا خاڵی وەرچەرخانێکی پێکهێنا کە زەمینەی بەهێزترسانی دیارترین بزووتنەوەی ناڕەزایەتی تشرین لە ساڵی ٢٠١٩دا خۆشکرد، کە ناوچە جیاجیاکانی وڵاتی لەخۆگرتبوو. پریشکی ناڕەزایەتیە جەماوەریەکانی تشرین، لە مانگی تشرینی یەکەمی ٢٠١٩ دەستیپێکرد و ماوەی شەش مانگ بەردەوام بوو. کاریگەری هەبوو لەسەر قووڵکردنەوەی بۆشایی جیاکردنەوەی خەڵکی ناڕازی عێراق لەبەرامبەر کەماری ئیسلامی ئێراندا. هەر ئەوکات خامەنەیی لە تویتێکدا نووسیبووی کە ئەو ناڕەزایەتیانە

ئاژاوەگێڕیە، بەدەورو پشتیوانی ئیسرائیل! خامنەیی داوای لە هێزە ئەمنیەکانی عێراق کرد سەرکوتی بکەن. خۆپیشاندەرانی عێراق وەک هاوکێشەیەکی لەچەند شارێکی عێراق کونسوڵخانەکانی ئێرانیان سووتاند.

ئەوبوو حکومەتی مستەفا کازمی کە لە مانگی ئایاری ٢٠٢٠ پێکهێنرا، وەک هاوکێشەیەکی لایەنە باڵادەستە شیعەکانەوە بۆ هەورکردنەوەی تووڕەیی و ناڕەزایەتی شەقام. کازمیش ویستی وەهای نیشان بدات کە پاڵپشتی ئاستەقینەی ئەو لایەنانە نییەکە لە پێکهاتەی حکومەتی عێراقدان، بۆیە لە هاوکێشەدا بۆ دروستکردنی بنکەیەکی کاریگەری سەربەخۆ، بۆ بەدەستهێنانی پشتیوانی لایەنگرانی بزووتنەوەی ئۆکتۆبەر، بڕی شۆڕەی زنجیرەیەک ڕووشوێنی چاکسازی دەستیپێکرد. یەکێک لەو ڕووشوێنانە دووبارە دامەزراندنەوەی کۆنترۆڵی دەوڵەت بوو بەسەر دەروازە سنووریەکاندا. کازمی فەرمانیدا هێزەکانی بەرپەرچدانەوەی خێرا کە یەکێکە لە هێزە نوخبە عێراقیەکان، کە لایەن ئەمریکاوە مەشق و ڕاهێنانیان پێدەکرا، لە دەروازە سنووریەکان لەگەڵ ئێراندا جێگیربکرێن.

لە مانگی تشرینی دووەمی ٢٠٢٠، عەلی عەلاوی، وەزیری دارایی لە حکومەتەکەی کازمیدا، فەرمانێکی دەرکرد کە تێیدا هاتووە "هاوشاندنەوەی سەرجەم لەخشبونی باجی گومرگی کە بە دەوڵەتکان و دامودەزگاکانی حکومەت دەدران"، ئەم ڕووشوێنانە کە عەلاوی گرتیبەر، بووە هۆی دابەزینی بەرچاوی قەبارەی ئاوگۆی بازرگانی لە ئێرانەوە بۆ عێراق بۆ ماوەی چەند هەفتەیەک. بەڵام زۆری نەخایاند لەکاتێکی دواتردا دووبارە بەرزبوونەوە و سوودی لە کەمکردنەوەی لەخشبوونێکی جیاواز وەرگرت کە حکومەت نەیتوانی هەیبوشنتەوە.

کازمی ئەو پلانەی پەسەند کرد، کە لایەن دەسەڵاتی دەروازە سنووریەکانەوە پڕەی پێدراوە، بۆ ئامانجی جێبەجێکردنی ئۆتۆماتیکی ئەلیکترۆنی لە دەروازە سنووریەکان، بەڵام تا ئێستاش تەرازووی میکانیکی بەکاردەهێنن. مامەڵەکان بە دەستی ئەنجام دەدەن و سیستەمی پارەدانی نەختینەیی ئاستەوخۆ پێیەو دەکەن، نەک ئەلیکترۆنی. بەڵام پەژڕەی ئۆتۆماتیکیکردنی دەروازەکان هەرگیز بەدی نەهات. دواجاریش حکومەتی کازمی نەیتوانی چاکسازیەکانی پێویست بە دەروازە سنووریەکانەوە جێبەجێ بکات. دەروازەکانیش کۆنترۆڵ نەکران. هەربۆیە دەڵێین ئاوایە بە ئێران و لایەنە شیعەکانی حکومەتی عێراق، کە بتوانن بەردەوام بن لە کۆنترۆڵکردنی ئەو دەروازە سنوریانەدا.

وەک دەبینین دەڵێین لە سایەی دەسەڵاتی شیعەکان و پگۆیەک نوری مالکی لە حکومەتی عێراقدا هەیەتی ئەوە بزەحمەت نیشان ئەدات، کە

چاکسازی بەمانای دورخستنەوەی دەورو دەخالەتی کەماری ئیسلامی، بەتایبەتی لە دەروازە سنووریەکان جبجە بکرێت.
ئەوەی ئێستا لە بانگەوازی مالکی و لێپرسراوانی حکومەتی عێراقدا بەدی دەکرێت، لە هەوڵی ئەوەدان باڵادەستی ئێران، بەسەر عێراقدا و جێکەوتنی دەسەاتی شیعە یەکلاییکەنەوە. هەرلەم چوارچێوەیشدایە بەو پێگەیەی لە حکومەتی عێراقدا بەدەستیان هێناوەو پشتیوانی ئێران پاپشتێکی گەورەیە بەیان، لەهەوڵی بەرتەسکردنەوە یان کەتاییهێنان بە قەوارەی هەرێمن، بە دورخستنەوەی دەورو دەخالەتی ئەمریکایە لە عێراقدا، بە قازانجی ئێران، کە یەکێتی نیشتمانی کوردستانیش لەم یاریدا تەوگلاوە.

*بە ئەم وتارە سود لە وتارێکی"عەقیل عەباس" وەرگیراوە، کە کەسایەتیەکی ئەکادیمی و نوسەرو رۆژنامە نوسی عێراقیە و مامەستایە لە دانیشگای ئەمریکی لە سلەمانی.

بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گوماڵ..68.. شەماڵ بارەوانی

بەشی(٦٨)

محەمەد شاکەلی وەزیری ئەوقاف، هات بۆ حوجرەکەمان

وەک لەشکانی پشوو ئاماژەم پێدا، دووبارە بۆ شوێنە لە سلەمانی هاتمەوە بۆ هەولێر و حوجرەی محەمەدییە.
جا دواتر دووبارە ئەو فەقێیەی دەتگوت شەشووکانی سەردەمی ستالینە، پیلانێکی تری دانا. بەنام ئەم جارە لە دژی من نا، بەڵکو لە دژی هەموو قوتابخانەکە.
پێشتبوو بە کابرای مجەوری مزگەوت(حاجی. ج. تورکومان)ی گوتبوو: ئەوان، مەبەستی هەموو قوتابخانەکە، بە مەلا و فەقێوە، لەبەرئەوەی من یەکگرتوونیم، دژایەتیم دەکەن.
کابرای مجەوری تورکمانیش دووبارە، وەکو زەنگزارە لە هەمووان ئارزا و گوتی: مەبەستت بە ئەوە، لە کەمترین ماوە ئێرە چۆڵ بکەن.

بیرمە کۆتایی ساڵ بوو، مەلاکان پێیان گوت: با ئەزموونەکانی کۆتایی ساڵ تەواو بێت، دڵنین.
لەو سێین و بەینە بووین، ئەمە بە حوکمی ئەوەی قوتابخانەکەمان، قوتابخانەیەکی عەلەساس(ئەهلی) و لە حەقیقەتدا سەربە یەکگرتووی ئیسلامیش بوو، جا لەو سەنگەیەوە، کاتێک پلەی شەشی ئامادەی(دوازدە)مان تەواو دەکرد، لە هیچ یەکێک لە کلاژ و پەیمانگاکانی کوردستان وەریان نەدەگرتین و حیسابیان بە بەوانامەکەمان نەدەکرد و دەبوا بەیشتباین بە بەغدا یان موسڵ.
جا بەوبنەیەوە، محەمەد شاکەلی، کە ئەوکات وەزیری ئەوقاف بوو، بیرمە ڕۆژێک لەپە هاتە ناو حوجرەکەمان! پرسی: بۆچی ئەوە هاتوونەتە ئەو قوتابخانەیە و نەهاتوون بۆ قوتابخانەکەی ئێمە؟
منیش گوتم: ئێرە عیلمی بۆ قوتترە!
گوتی: لای ئێمەش ئەو زانستە هەیە. دواتر، ڕێگیان، ئەوە لێرە داهاتووتان نییە و لێرە بەوانامەکەتان باوەڕپێکراو نییە. لای حکوومەتی هەرێمی کوردستان و لە سەر میلاکی حکوومەت بەوانامەکەتان نایخوات.
دەزانن کە ئیتر ئەوە لێرە نەماون و گواستراونەتەوە بە سەر قوتابخانەی ئەوقاف و حکوومەت و بوون بە فەرمی؟
بەو چێشنە قوتابخانە و حوجرەی محەمەدییەیان داخست و ئێمەیان گواستەوە بۆ قوتابخانەی ئیسلامی(مەلا عەبدولڵا پلپیتانی) و لەوێش بەوانامەکەی ئێمەیان قبووڵ نەکرد. بەوانامەی پلی نۆ دڵنم. دووبارە تاقیکردنەوەیان پێمان کردەوە.
هەرچەندە قوتابخانەی محەمەدییە بەیاری داخستی درا و هیچ فەقێیەکی تری تێدا نەما و هەموومان ڕەیشتین بۆ قوتابخانەی(مەلاعەبدولڵا پلپیتانی)، وەڵە دواتر(محەمەدییە) گواستراینەوە بۆ نێو مزگەوتی ڕەحمە لە گەڕەکی(٩٤) و کەمێک فەقێی تری تازیان تێدا وەرگرت.
ئەو بەیاری داخستنەی محەمەدییە و گواستنەوەمان بۆ قوتابخانەی مەلاعەبدولڵا پلپیتانی، زۆر منی نیگەران و بێزارکرد.
ئێمە پێشووتر پێمان گوترابوو کە فەقێی سەر بە قوتابخانەی ئەوقاف، جگەرە دەکێشن و خوێلکیان زۆر تێدایە و زۆر پابەندنین بە ئایینەوە. من ئەوکات هێشتا فەقێیەکی فەندەمێنتالیست بووم، بۆیە دەمگوت: من چۆن بتوانم لەناو فەقێی لەوجۆرە بخوێنم؟

چاوخشانێک بە ململانێی چەکداری لە ئاردوگای حیزبی کۆمۆنیستی کوردستان.. وەرگێڕانی کاوە عومەر

دیانەی خەلیل کێوان لە بەرنامەی وێنام لەگەڵ حەمید تەقوایيدا وەرگێڕانی کاوە عومەر

ئەم دەقە بە پشت بەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵێکی جەدید ئامادەکراوە
خەلیل کێوان هەفتەی ڕابردوو ئەوەوو بوونەوەی چەکداری لەنێوان پێشمەرگەی هەردوو باڵی کۆمۆنیستی کوردستان لە هەرێمی کوردستانی عێراق ڕووپدا، کە بەداخەوە دوو کوژراو و بریندارێکی لێکەوتەوە. ئەمە یەکەمجار نییە کە چەک لە ناکۆکییە ناوخۆییەکانی ئەم ڕێکخراوەدا بەکاربهێنرێت. پێشتریش لە کاتی جیابوونەوەی ئەم ڕێکخراوەدا ڕووداوی هاوشێوە ڕوویان دابوو. لە ساڵی ٢٠٠٧ دوو لایەن بە ڕابەری عومەر ئیلخانیزادە و عەبدوڵڵا موهتەدی پەنایان بردە بەر لێدان و تفەنگیان بەسەر یەکتردا کێشا و بەنەوەندگیری یەکێتیی نیشتمانی ڕۆژگاری لە خوێنشتن لەم ڕێکخراوەدا کرا.
پێش ئەمەش هەر لە پەوەند بە ناکۆکییانەی لەگەڵ کۆمەڵە ڕێکخراوی کوردستانی حزبی کۆمۆنیستی ئێران هەیانبوو، لەکاتی جیابوونەوەدا پەنایان بە چەک وملهوڕی بردبوو. لەم بەرنامەیەدا باس لە هەڵکار و چوارچێوەی ئەو ڕووداوانە دەکەین.
حەمید تەقوایی، ململانێیەکی سەربازی وەک دیارە لە نێوان هێزی پێشمەرگەی ڕێکخراوەک، حزبی کۆمۆنیست ڕووپدا. نزیکەی حەوت مانگ لەمەوبەر ڕێکخراوی کۆمەڵەی زەحمەتکاشان کە پێشتر لە حیزبی کۆمۆنیست جیا بووبووەوە، پەیوەندی بەم حزبەوە کردەوە و ململانێی ئەم دواییە لە نێوان پێشمەرگەی ئەو دوو کوتلەیەدا بوو. چ جیاوازییەک بنچینەی ئەم ململانێیە بووە؟ ئایا ئەم ڕووبەڕوو بوونەوەیە سەرچاوەی لە ناکۆکی کۆنی نێوان ئەم دوو گرووپەوەی گرتووە، یان بارودۆخ و هاوکێشەکانی ئێستای دوای شەشی مەهسا هەکاروبنەمای ئەم ڕووداوە بووە؟
حەمید تەقوایی: هەر وەک وتت بەداخەوە ئەم جۆرە ململانێیە یەکەمجار نییە لەنێو هێزەکانی ئەم ڕێکخراوەدا ڕووبدات، بەڵام ئەمجارە

هەلومەرج و بەستەن و هەکارە سیاسییەکان جیاوازن. لە ڕووی نەریت و لە ڕووی چەک هەڵگرتن لە ناکۆکی ناوخۆییدا، ئەمە بە داخەوە میتۆد و پڕۆسەیەکە لەم هێزاوەدا کە دەتوانین دواتر زیاتر باسی بکەین، بەڵام چەن ئەم پڕۆسەیە ئەمڕۆ بەم شێوەیە خۆی نیشان دا و ڕووبەڕوو بوونەوەیەکی لەو شێوەیە ڕوویدا.. ئەمە بەتەواوی پێوەستە بە دۆخی سیاسی ئەمڕۆوە.

لە لێکۆینەوە لە چوارچێوەی ئەم ململانێیەدا دوو خاڵ جێگەی سەرنجن. سەرەتا ئەم دوو فراکسیۆنە، کە وەک ئاماژەت پێدا، پێشتر جیابوونەوە و بوون بە دوو هێزاوی بە دوو ناوەوە، لەم دواییانەدا یەکتریان گرتەوە و ئەم پڕۆسەی یەکگرتنەوە بە ڕادەت لایەن هەموو ئێندامانی هێزاوی زەحمەتکێشانەوە قبوڵ نەکرا. ئەمەش بەشێک لە ئابڕایەتی باڵی زەحمەتکێشان لە ڕوونکردنەوەی ئەم ڕووداوەدا باس لە ناڕازیبوونیان لە پڕۆسەی یەکگرتنەوە دەکەن.

خاڵی دووەم و لایەنی گرنگتر ئاوێیە کە لە دڵی ئەم شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا عەبدوڵڵا موهتەدی کە سکرتیری گشتی ئەم حیزبەیە، دبارە یەکگرتووە لەگەڵ شاخوازەکان و لەپەنای هێزا پەهلەوی و هێزەکانی دیکەدا لە هاوپەیمانییەتیەکدا بەشداری کرد، کە کەبوونەوەی جەرج تاون سەرەتای دەستپێکردنیان بوو، جاڕنامەیەکی لەگەڵ ئەوان واژۆ کرد کە ئێستا ئەم بزووتنەوە و پڕۆژەیە بە تەواوی شکستی هێناوە. ئەمە هێزەکانی ئەو جاڕنامەیە و ئەو کەبوونەوەیە کەتوونەتە گیانی یەکتری. و ئەمەش بووە هۆی ناکۆکی و ناڕازایی لە ڕیزەکانی ئەم هێزاوەدا، کە دواجار گەشتووەتە ئەرە.

هەروەها دەبە بەم لەم ڕووداوەدا، هەروەک لە بەرگەکان و لە چاوپێکەوتن و سەرنجی ئابڕەکانی ئەم هێزاوە، عەبدوڵڵا موهتەدی و عومەر ئیلخانیزادە کە ئابڕانی ئەو دوو گرووپە بوون و دوای ئاوەی یەکیان گرتەوە عومەر وەک جێگری عەبدوڵڵای موهتەدی سکرتەری گشتی دەستنیشانکرا، لەم ڕووداوەدا پێکەوەن. سەبارەت بە سیاسەتی هاوپەیمانی لەگەڵ شاه خوازەکاندا هیچ هێخنەیەکم لە عومەر ئیلخانیزادە نەبیست، بەڵام دیارە لە ناو هێزاوەکەدا وا نەبووە و بەشێک لە هێزەکانی هێزاوی زەحمەتکێسان دژی ئەو سیاسەتە بوون. بەڵێ ناکرێ بگوترێ دوو کوتلەی زەحمەتکێشان و حیزبی موهتەدی ڕووبەڕووی یەک بوونەتەوە. وا دیارە و لە وقسوباسی ئێندامەکی دیاری هێزاوی زەحمەتکیشاندا، کەئاوێش هێزا کەعبیە، کە لە چاوپێکەوتنەکدا گوتم لە بوو، دەردەکەوێت کە، پێش هەموو شتێک، ئەم هاوپەیمانییە کە دروست بووە، بەیار بووە کە هەمووان بیزانن و لە کۆمیتەی ناوندی و لە پلینەمی ئەم هێزاوەدا پێشنیار بکرێت و پەسەند بکرێت و نەکراوە. و دووەم: بابەتێکی تری مشتومڕاوی

بەشداریی عەبدوڵڵای موهتەدی لە هاوپەیمانی جەرج تاون، کە ڕۆژا کەعبی دەڵێت هیچ گفتوگۆ و کۆدەنگییەک لەسەر ئەم بابەتە نەبووە و عەبدوڵڵا موهتەدی هەندێک جار ڕایگەیاند کە بە شێوەیەکی شەخسی بەشداری ئەم هاوپەیمانییە دەکات، هەندێکجاریش وەک سکرتێری گشتی حیزب و هتد. ئەمەش یەکێک بووە لە حاڵەتەکانی ناڕازیبوون.
وەک ئاماژەم پێدا، بەتایبەتی دوای مایپووچبوونی پرۆژەی جەرج تاون، پێدەچێت ئەم ناڕازایەتیانە بەرزببنەوە و ئەم ململانێ چەکدارییە لە نێوان پێشمەرگە ناڕازیەکان بەرامبەر بەم سیاسەتانە و ئێوانەی لەگەڵ ئەو سیاسەتانەدان بووە و عومەر و عەبدوڵڵا هەردووکیان سەر بەم گروپەی دووەمن.
خەلیل کێوان ئەگەر جیاوازی لە نێوان لایەنگران و نێیارانی سیاسەتەکانی ئەم دواییە هەبووایە، ئەوا ڕایەتی ئەو هێزکخراوانە لەم بابەتەدا چی بووە؟
حەمید تەقوایی: لە ڕوانگەی سیاسییەوە ڕوونە کە سیاسەتەکانی ڕایەتی ئەم هێزکخراوە دژەخەکی گەیاندووەتە ئەم ئاستە. لەوانەش سیاسەتی هاوپەیمانی لەگەڵ هێزە شاخوازەکاندا یان پرسەی نادیموکراتیکی پێویستبوون بەم هەزانە کە من ڕوونم کردەوە. ڕوونە کە بەم مانایە هێزی سیاسی ڕایەتی بە تەواوەتی چارنووسساز.
بەڵام پێناچێت خودی ئەم ململانێیە بەشێوەیەکی خەباڵی لە خوارەوە دروست بووبێت. بە نمونە باس و گفتوگۆ لە نێوان پێشمەرگەکاندا توندتر بووەتەوە و چەکیان لە بەرامبەر یەکتردا ڕاکێشاوە. پێدەچێت ئەم ململانێیە پلان بۆ داڕێژراو بێت. هەروەها ڕۆژا کەعبی لە چاوپێکەوتنێکیدا باس لەوە دەکات کە ئەم ململانێیە بۆ ئاگاداری ڕایەتی ڕوویداوە. بەم مانایە ڕایەتی هێزی ڕاستەوخۆی بینیوە. ئەوەی کە لەم ململانێیەدا، کام لایەن هەرشی کردووەتە سەر کام لایەن و کە یەکەم تەقەی کردووە، هەشتا بابەتی گفتوگۆیە. بە نموونە ئەو باڵەی کە لێیان کوژراوە دەڵێن کە ئێوان هەرشیان کراوەتە سەر و تۆنیا بەرگریان لە خۆیان کردووە. دەڵێن ململانێی دوولایەنە نەبووە، بەڵکو پێشمەرگەی باڵەک کە ئەویش باڵی بەرژەوەندی هێزی ڕایەتییە (واتە هێزی عەبدوڵڵا لەگەڵ عومەر) هەرشی کردە سەر پێشمەرگەی فراکسیۆنی بەرامبەر. لە لایەکی دیکەوە عومەر ئیلخانیزادە باس لەوە دەکات کە ماڵەکەی لەلایەن هێزی پێشمەرگەوە گەمارۆ دراوە. من ناچمە ناو ئەم بابەتە چونکە وردەکارییەکانی کە بڕاستی هەرشی کردووەتە سەر کە هەشتا نازانرێت. وە ئەوەندە کاریگەری لەسەر باسەکەمان نییە. لە هەر حاڵەتێکدا، ڕاستیەکە هەرچییەک بێت، مشتومڕەکە ئەوەیە کە ئەم دووەم جارە کە ناکۆکی ناوخۆیی ئەم هێزکخراوە دەبێتە هۆی ململانێی

چەکداری لە نێوان فراکسیۆنەکاندا. وە بە تێگەیشتنێکی دروست لەم پرسیارە پەیوستە ئاماژە بە بابەتی بنەڕەتیتر و سەقامگیرتر بکات لە سیاسەت و نەریتی ئەو هەزاندا.
خەلیل کێوان با ئەم بابەتەی نەریت و سیاستەکان بخەینە ڕوو. پرسیاری من ئەوەیە، تا چ ڕادەیەک هەکاری سیاستەکانی ئەم هەزبە و تا چەند پەیوەندی بە پرسی نەریتی ناسیۆنالیستی پێشمەرگایەتیەوە هەیە؟ بۆچی ئەمە لە ڕێکخراوێکی وەک حیزبی کۆمۆنیستدا شاهیدی ئەو جۆرە ڕووداوانە دەبین؟
حەمید تەقوایی: پەموایە فاکتەرێک بەتوانایی ڕابەرایەتییە لە هەماهەنگی و ڕازیکردن و سەقامگیرکردنی دەسکەاتی سیاسی خەڵی لە ڕێکخراوەکەدا. بەڵام بۆچی ئەمە وایە؟ هەکارەکەش بە بۆای من ئەوەیە کە دواجار ئەم هەزانە لە بزووتنەوەی چەپەوە سەرچاوەیان گرتووە. کەمێک بۆشک بوو لە سازمانی کوردستانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران و پێش ئەوەش کۆمەڵە سەرئەنجام حسابی خەڵی بەتەواوی لە حیزبی دەموکرات و هەزبە ناسیونالیستی ڕاستەوەکان جیا کردبووەوە، خەڵی بە چەپ و کۆمۆنیست دەزانی.لە مانگەکانی سەرەتایی هاتنە سەرکاری کۆماری ئیسلامیدا ڕێکخراوێکی پرشنگداری لە درێژەی شۆڕشی ٥٧لە بەرامبەر ئەو کۆنەپەرستیەی کە تازە بەدەسەڵات گەیشت بوو گەڵاو و هتد. ئەمە سەرچاوەی هەموو ئەم کۆمەڵانەیە کە ئەمڕۆئەمە دەیان بینین. باشە، ڕوونە کە ناتوانیت لە پاشخانێکەوە، لە کۆنتێکستێکەوە، لە خاڵی دەستپێکی چەپەوە بجوڵیت و بگەیتە سیاستی ڕاستەوی توند؛ ئەو سیاستانەی کە بزووتنەوەی عەبدوڵا موهتەدی و هەروەها زەحمەتکێشان نوێنەرایەتیان دەکرد. بەشی خوارەوەی ئەم حیزبە، پێشمەرگەکان، کە بە هەی ئەم مەژووەوە چوونەتە ناو کومەڵە، بە ئاسانی ئەم ناسیۆنالیزمە تونڕەوە قبوڵ ناکەن. لە ڕاستیدا ڤیدیە کلیپێکم بینی کە دوای ئەم شۆڕشە چەکداریەیە بۆشک لە پێشمەرگە ناڕازیەکان ناڕازایەتیان دەربڕی بەرامبەر بەم دەخڵە و بە دروشمی "بژی سۆسیالیزم" کەتاییان بە وتارەکەیان هێنا. واتە هێشتا پێشمەرگە لە ڕیزەکانی ئەو هەزانەدا هەن کە خەیان بە سۆسیالیزمەوە دەناسێنن و پەیوەست دەکەن. لە کاتێکدا ڕابەرایەتی ئەم ڕێکخراوە تانەت تۆکەکیش لەم سیاستە چەپگرایانەی بە نەماوە و سیاستە ناسیونالیستییە ڕاستەوەکانی تانەت پێشنگیان لە حیزبی دەموکرات دزیوە. حیزبەکەی عەبدوڵاش هەمان ئەو ڕێکخراوەیە کە ڕایانگەیاند کە نابێت مندااڵان لە کوردستان لە قوتابخانەدا بە زمانی فارسی قسە بکەن و ئەمەش چەندین سیاستی هاوشێوەمان بینیوە. سیاستگەلێک کە بەتەواوەتی لەسەر بنەمای نەتەوەیی و وەک کوردەکان خودیان دەڕۆن "کەردایەتی" دامەزراون. نەریتە ناسیۆنالیستەکان

لەم حیزبەدا بە تەواوی زیندووە. باشە ئاسان نییەحزبێک کە لە چەپەوە دەستی پێکردبێت بیبەیت بە لای ئۆپۆزسیۆنی ڕاست. ناکۆکی و بەرەکەوتن ووددەدات، ململانێ ووددەدات و لەبەرئەوەی نەریتی خەباتی چەکداری لەناوانیاندا بەهێز و لەڕاستیدا جۆرێک لە چەک هەڵگرتن بوونی هەیە، کاتێک بە توانا دەمێننەوە لە هێز کەشان و قەناعەت پێکردن و ڕێنمایی کردنی ڕێزەکانیان دەست بە چەک دەبەن. خەلیل کێوان با کەمێک باسی پێگەی چەک و هێزی پێشمەرگە بکەین. هەروەک دەزانن حزبە چەکدارەکان و هێزی پێشمەرگە لە کوردستاندا نەریتێکی کۆنە، بەڕای لەم ساڵانەی دوایيدا دەبینین حزبەکان ئەردوگایان هەیە لە هەرەمی کوردستانی عێراق کە چالاکیی چەکداری زەریان نییە. دەکرێ بگوترێ سەردەمی خەباتی چەکداری و ژیانی ئەردوگایی کۆتایی هات؟ وە حزبە ئۆپۆزسیۆنەکانی کوردستان پێویستە ووە لە خەباتی مەدەنی و سیاسی لە دژی کەماری ئیسلامی بکەن؟

حەمید تەقوایی: با سەرەتا باسی نەریتی خەباتی چەکداری بکەم. لە هەموو پارچەکانی کوردستاندا نەریتێکی کۆنە کە چەک هەڵگرتن بە خەبات لە دژی حکومەتی ناوەند و نەهێشتنی هەڕاوازدنی نەتەوەیی. نەریتێکی کۆن و شێوازێکیجێ کەوتووە لە دژی زەرداری وملهێرکانی دەوڵەتی ناوەندی و لەشکر کێشیکانی دەوڵەتی ناوەندی. هەموو حزبەکانی کوردستان لقێکی چەکداریان هەیە. بەڵام ئەمە بۆ مانایە نییە کە ئەمە لەم هەرەمدا یەک بزووتنەوەمان بە یەک شێوە خەباتی چەکداریيەوە هەیە. لە کوردستانیش وەک هەر کەمەگایەکی تر چەپ و ڕاست هەیە. هەم هێزی ئۆپۆزسیۆنی ڕاست و ناسیۆنالیست و هەم هێزی چەپ خەباتی چەکداری وەک میتۆد بەکاردەهێنن و تا ئێستاش کەمپ و هێزی چەکداریان هەیە. بەڵام خەباتی چەکداری بە چەپ و ڕاست بەتەواوی دوو مانای جیاواز و دوو هێوستی جیاوازی هەیە. ئەگەر بەوەت بە ناوی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران پێش جیابوونەوەی کۆمۆنیزمی کرێکاری و لە ڕوانگەی کەمەڵەوە وەک تێشکیلاتی کوردستانی ئەو حیزبە قسە بکەم ، دەبێ بەڵام خەباتی چەکداری تەنیا یەکێکە لە شێوازەکانی خەبات ئەمەی کۆمۆنیستە لە دژی کەماری ئیسلامی و ئەویش شێوازی سەرەکی نییە. هەمیشە جەختمان لەوە کردووەتەوە کە هێزی پێشمەرگە باڵی سەربازیی تێشکیلاتی کوردستانی حیزبە، واتە باسکی چەکداری ئەو حیزبەیە کە لە پێناو سۆسیالیزمدا خەبات دەکات و پشتیوانی و میحوەری خەباتی ئەو حیزبە بزووتنەوەی کرێکاری و بزوتنەوەی حەقخوازانە و بزووتنەوە مەدەنی و سیاسییەکانی شارەکانە ودژی جیاکارین،. لەم قەناغەدا کە بەسەر پێکهێنانی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریدا تێپەڕیوە، خەباتی کرێکاری، بزووتنەوە شارنشینەکان، خەباتی مەدەنی-کۆمەڵایەتی-سیاسی لە شارەکانی کوردستاندا زۆر

بەربەرەکانێ و بەرچاوتر بوون و هەربەیەکی ئەمڕۆ ئەم خەباتانە پێگەی زۆر زیاترو گرنگ و یەکلاکەرەوەتری لە بزووتنەوەی کۆمۆنیستدا.لە کوردستاندا بەدەستهێناوە. ئەمڕۆ خەباتی نەوشارەکان بنەمای چالاکیی حیزبی ئەمە لە کوردستان پێکدەهێنن.
هەونە کە جێختکردنەوە لەسەر خەباتی سیاسی – مەدەنی لە شارەکاندا بە مانای دەستشۆردن لە هێزی چەکدار نییە. نابێ بگوترێ، لەبەر ئەوەی شار بەرجەستە بووە، ئەبەت چەک و ئەم نەریت و شێوازی خەباتی چەکداری وازی لێبهێنرێت. ئەم نەریتە کاتێک دەهەوات کە حکومەتێک بێتە سەر دەسەڵات کە ستەمی نەتەوەیی هابگرێت و دان بە مافەکانی خەڵکی کوردستاندا بنێت و کۆشەی هەڵاواردنی نەتەوەیی چارەسەر بکات. تا ئەو کاتەی ئەمە هەونەدات، خەباتی چەکداری و هێزی چەکدار جێگا و بابەتێتی خۆیان هەیە. بەڵام وەک وتم دوو پێگەی بەتەوەتی جیاواز. بە ناسیونالیزمی کورد، خەباتی چەکداری بابەتی شوناسنامەیی و سەرکیە. وە ئەم مەسەلەی ناسنامەیش کاریگەری لەسەر پێوەندییە ناوخۆییەکانی حزبەکاندا هەیە. جەرگ لە کولتوری چەکداری دروست دەبێت، ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی کە بینا و پلەبەندی و هەرەمی هێکخراوەیی وردە وردە سەبری فەرماندەیی سەربازی و هێزی سەربازی و پێشمەرگەی لەسەر بێت. ئەمە هێوەندێیە کە ناوبەناو لە حیزبەکەی عەبدوڵا موهتەدیدا لە شێوەی هوبەووبوونەوەی چەکداری ناوخۆی هێکخراوەدا دەردەکەوێت.
لە حیزبە چەپەکاندا کە کارەکانیان لەسەر بنەمای خەباتی کۆمەڵایەتی لە شارەکان و بزووتنەوەی کرێکاری و خەباتی کۆمەڵایەتی کە ئەمە لە کوردستان بە شێوەیەکی بەرفراوانتر و بەهێزتر لە جاران بەرچاو دەچێت، خەباتی چەکداری تەنها شێوازێکە بە خزمەتکردنی بزووتنەوەی کرێکاری و بزووتنەوە سۆسیالیستیە کە ناوەندەکەی لە شارەکاندایە. بە تایبەتی پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە نەریتی پێشمەرگە لەو کاتەوە دەستی پێکرد کە کۆمەڵگای کوردستان هێشتا فیدالی بوو و پێشمەرگە لە بنەڕەتدا لە گوندەکانەوە سەریان دەرهێنا، بارگاکانیان لە شاخ بوو، تەنانەت ئەوانەی دەیانویست لە شاردا شۆڕش بکەن، دەبوو وەک دەڕۆن بچن بە شاخەکان.
ئەم بارودۆخە کۆمەڵایەتیانە ئەمە بەتەواوی گۆڕاون. چالاکوانان لە بواری جیاوازەکاندا لە خودی شارەکاندا خەبات دەکەن. وەک نموونە، بزووتنەوەی کرێکاری لە کوردستاندا پێگەیەکی گرنگی لە بزووتنەوەی کرێکاریدا لە سەرتاسەری ئێراندا دەزیوەتەوە و پێوەندییەکی قووڵ لە نێوان خەباتی کرێکارانی کوردستان و باقی ئێراندا هەیە. سەبارەت بە بزووتنەوەی ژنان، بزووتنەوەی خوێندکاری، بزووتنەوەی

مامۆستایان، بزووتنەوەی دادگاییکردن و هتد و هتد، هەمان شتە. ئەمە جۆرانە ئەمە دەبینین. بۆیە بۆ تایبەت لەم دۆخدا پێناسەکردنی میحوەر و ناسنامە وەک هێزی چەکدار و خەباتی چەکداری تەواو دواکەوتوانەیە و کارەکە کە دووبارە لە واقیعی کۆمەڵگای ئەمڕۆی کوردستان.
فاکتەرێکی تر، وەک ئەوە وتتان ئاوایە کە هێزە چەکدارەکانی ئۆپۆزسیۆن ماوەیەکی زۆرە لە کوردستانی ئێران کراونەتە دژەوە و چالاکیەکی ئەو تۆیان ئەنجام نەداوە. لە سەردەمێکدا پێشمەرگە ناوچە ئازادەکانی بەدەستەوە بوو و لە خودی ئێراندا چالاکی دەکرد. بەڵام ماوەیەکی زۆرە وەدەرنراون بۆ خاکی عێراق و کەماری ئیسلامی توانیویەتی بۆ هێزەکانی خۆی بەسەر کوردستاندا بسەپێنێت. بەڵام لەگەڵ ئاوەشدا ئەمانە ئێردوگای سەربازییان پاراستووە. ئەمە هیچ شتێکی نادروست نابینین کە ئێردوگای چەکداری هەبێت، ئەمە دەتوانێت خاڵێکی بەهێزی هێزە چەپەکان بێت، کە لە سبەینێیەکدا ئۆگر هەلومەرج ڕێگەی پێبدات ئەم هێزە دەتوانێت یارمەتی شۆش و بزووتنەوەی شۆشگێڕانە لە کوردستان و لە سەرتاسەری ئێران بدات ،. بەڵام وەک ئاماژەم پێدا پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە کاری سەرکی و بنەمای خەباتی هێزە چەپەکان لە کوردستان شارەکان و بزووتنەوەی کرێکاری و بزووتنەوەی ژنگاریخوازی ژنانە و ئەمڕۆش بزووتنەوەی دادگاییکردن و بزووتنەوەکانیترە. هێزی چەکدار لە خزمەتی ئەو بزووتنەوەیانەدا هەرکاتێک بتوانرێت بەکاربهێنرێت.
ئەوەندەی پەیوەندی بە کەمپەکانی عێراقەوە هەیە، هەشتا ئەو کەمپانە بە فەرمی بارگای پێشمەرگەن. ئێردوگای هێزە چەکدارەکانی لایەنە جۆراوجۆرەکانی کوردستان، حزبی دیموکرات و حزبەکانی کۆمۆنیست و هتد کە لە هەرێمی کوردستانی عێراق جێگیر بوون.
بەڵای من ئەم کەمپانە لە ڕاستیدا دوو ڕۆڵ دەگێڕن. یەکێکیان بارگای هێزە چەکدارەکانی ئەو ڕێکخراوەیە کە بە ڕەسمی بەم شێوەیە و ئێوی تریان جۆرێکە لە کەمپی پەنابەران، کە لە ڕاستیدا ئەم پێگەیەی هەیە. هەم بنەمای پێشمەرگە و هەم ئەو کەسانەی کە بە هەکاری جۆراوجۆر لە شارەکانی کوردستان دەکەونە ژێر چاودێریەوە و دەیانەوێت خۆیان ڕزگار بکەن، پەنا بە کوردستانی عێراق دەبەن و ئەو پێتەش کە پەنای بە دەبەن پێویستە بونیانە بە ڕیزەکانی پێشمەرگەوە. (من لێرەدا ناچمە ناو باسی چەپ و ڕاستەوە، ئەم هەلومەرجە بە هەموو هێزەکان بوونی هەیە) هەندێک خەزان هەیە بەشداری خەباتی چەکداری ناکات. ئەو دەستاتیان نییە و پیر و منداڵن. وە لە هەر حاڵەتێکدا خەزان هەیە کە لەم کەمپانە یان دەوروبەریان لە کەمپەکانی نزیک و پێوەندیدار لە ناوچەکانی هەرێم

نیشتەجێ بوون. لەم هەوانگیرییەوە ئەم کەمپانە بە خەڵکی کوردستان وەک شوێنی نیشتەجێکردنی ئاوارەکان گرنگن. شوێنێک کە پەنابەران دەتوانن ژیانێکی تاڵادێک سەلامەتیان هەبێت. ئەمە بە بۆای من باشترە لە کەمپی ئاسایی پەنابەران، کە هەموو هێکخستنەکان لە دەستی حکومەتی هەرێمدایە یان تەنانەت لە دەستی نێوەیەکگرتووەکاندایە. لە کۆتاییدا هەڵەکانی ئۆپۆزسیۆنی ئێران لە کوردستانی عێراق کۆنترۆڵی ئەو کەمپانە دەکەن و ئامێش فاکتێری ئەرێنییە بە ژیانی کەمایەتی ئاوارەکان. لە ئێنجامدا پێویستە دان بەوەدا بنرێت کە ئەم کەمپانە تەنها کەمپی سەربازی حزبی نین و هەروەها بانکەی ئاوارەکانیشە.

بگشتی بەڵای من تا ئۆکاتەی حزبەکان مەبەستم حزبە چەپەکانە، لەژێر دەسەڵاتی حکومەتی هەرێمدا، سیاسەتەکانیان سازشکارانە نەبێت، سیاسەتەکانیان نەخەسڕێت، سیاسەتەکانیان نەگۆڕێت تەنها بە دیپلۆماسییەت و ئێردوگا بردەوبردن ، هەبوونی ئەم کەمپانە بابەتێتی هەیە و پێویستە وەکو پەناگە بە پەنابەران بکاربهێنرێت و بپاریزرێنتێیدا . ئامێش تایبەت نییە بە کوردستانیش. لە هەموو جیهاندا ئێردوگای هەڵی سیاسی هەیە. کاتێک هەڵەکانی ئۆپۆزسیۆنی وڵاتێک هووبووی سەرکوتی حکومەتەکەی خۆیان دەبنەوە، پەنا بە وڵاتانی دراوسێ دەبەن و ئۆگەر سیاسەتی وڵاتی دراوسێش داوای ئەوە بکات، ئەوا هێگۆیان پەڵەدات کەمپەکیان هەبێت. لەم حاڵەتەشدا هەمان شت هووبدا، بەڵام مەرجی بنەڕەتی ئەوەیە کە سیاسەتەکانی ئەو هێکخراوەی کە لەوە بنیات دەنرێت، بە هێچاوکردنی دیپلۆماسی و سازش کاری و تەنازول کردن لەبەردەم حکومەتی هەرێمدا نەوەستن،. ئامێش مەرجێکی گرنگە.

بە لەبەرچاوگرتنی هەموو ئەم فاکتەرانە، بە حیزبێکی سیاسی چەپ و کۆمۆنیستی کە خەباتی بزووتنەوەی کرێکاری و بزووتنەوە ناڕەزایەتیەکانە لە کوردستان و لە هەموو ئەرانداو ئامێش شێشێکی هەمەلایەنەی دیکەی وەک شێشی ژن، ژیان، ئازادی داناوە هەڵ چەکداری و کەمپەکە دەتوانێت پێوەندی و هێکی ئەرێنی هەبێت. بەهام ئەو هەڵانەی لەوەچە کەدادەمێننەوەیان ناوچەگەری و کەمپ بەیوبردن و چەک هەڵگرتنیان کردوەتە مەسەلەی ناسنامەی بۆیان بەتەواوی لەچوارچێوەی بزوتنەوە و نەریتی ناسیۆنالیستیدان و هیچ پەیوەندییەکیان لەگەڵ نەریتە ادیکاڵ و کۆمۆنیستە کاندا نییە . لە شیکاری کۆتاییدا، مملانێ سەربازییەکان لە هێکخراوەکی وەک حیزبەکەی عەبدوڵا موهتەدیدا، بە دڕئێنجامی ئەو جۆرە سیاسەتانە هەژمار بکرێن.

٢٨ی جون٢٠٢٣، ٧ی تیر ١٤٠٢